

IV 5.43

BIBLIOTHECA INDICA :

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, Nos. 967, 972, 976, 979, 980, 987 and 1015.

PRĀKRITA-PAIṄGALAM

WITH THE COMMENTARIES OF

VISWANATHA-PAÑCHANANA, VANŚYDHARA,

KRISHṆA AND YAKHAVENDRA

EDITED, AND SUPPLEMENTED

With a complete Index and Glossary of all Prākṛita words in the text

BY

CHANDRA MOHANA GHOSHA, M.B., B.A.,

Author of Ohhandahedrasamgraha, a Compendium of Sanskrit Proseody.

CALCUTTA :

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

1902.

1902 1233

BI 148

प्राकृतपैङ्गलं

विभिन्नदेशीयपञ्चदशपाठसमन्वितं

विश्वनाथपञ्चाननकृत-पिङ्गलटीका—वंशीधरकृत-
पिङ्गलप्रकाश—दृष्यीयविवरणास्थटीका—
यादवेन्द्रकृत-पिङ्गलतत्त्वप्रकाशिका—
संज्ञाभिः विवृतिभिः समलङ्कृतं

एशियाटिक-सोसायिटी-नामिकायाः सभायाः

अनुमत्या

इन्द्रःशारसंपरकृता

“रघु. वि. वि. र.” इत्युपाधिद्वयधारिणा

श्रीचन्द्रमोहन-घोषेण

परिमोदितं

प्राकृतग्रन्थानां संस्कृतानुवादसहितानाम् अकारादिवर्णकमाः

नुयायिन्या अनुक्रमणिकया परिवर्द्धितं च

कलिकाता-राजधान्यां

वाप्टिछ-मिशन-सन्ने मुद्रितं

एशियाटिक-सोसायिटी-नामिकया

सभया प्रकाशितं च

१८०२ शृङ्गाण्ये ।

BI 148

CI 10 (27 95)

.6001

PREFACE.

The name of Piṅgala has come down to us from hoary antiquity, enveloped in mythic darkness and legendary confusion. He is described as a sage (ऋषिः), a preceptor (आचार्य), and again as a serpent (नागः). A story is told of Garuḍa, the great King of birds and enemy of serpents, having once on a time come down upon, and threatened to devour him. But he, by his superior wit and genius, readily outwitted the bird, and escaped into the sea. Garuḍa, thus disappointed of his prey, retired from the scene, and acknowledged the serpent as his master (गुरुः). *Vide* Commentary (C), page 2.

Two works, that bear the name of Piṅgala, are now extant. One Chhandah-sūtram (चण्डालसूत्रम्) is in Sanskrit, and has been published by the Society in Samvat (संवत्) 1930; the other is in Prākṛita, and is familiar to most of the Sanskrit scholars of the present day more from its extracts, quoted in other works, than a direct acquaintance with the original.

In preparing this edition of the Prākṛita-Paiṅgalam, the following MSS. have been carefully collated:—

(A) No. 810 in the Library of the Sanskrit College, Calcutta. A very old manuscript, written in a bold and clear Devanāgri character, complete, but without a commentary.

(B) Transcribed in 1690 Saka, in the Bengali character, by an ancestor of Paṇḍit Bhagavati Charaṇa Smṛititirtha, and preserved in his Family Library, at Bogri Krishṇanagar, near Garbotā, in the District of Midnāpur. It is complete, but has no commentary. *Vide* p. 596.

(C) No. 522 in the Library of the Asiatic Society of Bengal, in Bengali character, complete, and illucidated by a commentary of Viśwanātha Pañchānana, son of Vidyānivāsa.

(D) No. 1370, Government MSS., in the same. A recent transcription in clear Devanāgri, complete in *Mātra vṛittam* (Part I), but altogether wanting in *Varṇavṛittam* (Part II).

(E) No. 160 in the Sanskrit Library of the Queen's College, Benares. A little mutilated here and there, but otherwise a very valuable MS., written in bold and clear Devanāgri. It has a very lucid commentary, named Piṅgala-Prakāśa, which was completed in the month of *Aśāḍha*, 1699 (Śaka or Samvat not mentioned), by Vansīdhara, son of Kṛiṣṇadeva. *Vide* pp. 596-97.

(F) No. 65 in the same, complete, but rather difficult to read, transcribed in Devanāgri by Viśwanātha, in Samvat 1742, month of *Jyāiṣṭha*. *Vide* p. 597.

(G) No. 66 in the same. It is a commentary by Kṛiṣṇa, and labelled as "Vansīdhari" on the cover of the MS., complete, written in Devanāgri apparently by the same scribe as (F).

(H) A small fragment of a commentary by Yādavendra, named Piṅgalatattva-Prakāśikā, written in Devanāgri, and preserved in the same Library.

None of these manuscripts has escaped unscathed from the hands of the transcribers; hence the text and commentary, even of the same manuscript, do not always tally.

The readings, found in the larger number of the manuscripts, have, as a rule, been adopted for the text, and all the others placed in footnotes, so that a critical scholar may choose for himself any one of them he likes. Letters enclosed in rectangular brackets [] are suggestions of the Editor, meant to be read along with the rest, or in lieu of a portion of it, as it may fall in with the context.

In ancient India, metrical literature Chhandah (चण्डः) was developed almost into an exact science, reckoned as one of the six limbs of the Vedas (षडङ्ग), and placed in close proximity to Astronomy:

त्रिषु कालेषु व्याकरणं निवृत्तं कण्डो ज्योतिषमिति.

The method of its exposition may bear a comparison even with that of modern science in the West. First of all, certain inductions were arrived at, and these formed the preliminary definitions. The axioms were few, and, though not formally enumerated, were made use of, as self-evident truths, wherever wanted in the chain of argument. The superstructure was raised upon these definitions and axioms in the way of deduction. It is to be remembered that metrical literature preceded the rules of versification, and that these were simply generalisations from the intuitive utterance of early poets. The student of Comparative Philology may find much, in many other languages, to compare with.

The progressive development of the metrical system, from the Vedic to modern times, has been traced in the Introduction to Ghoshā's Compendium of Sanskrit Prosody, and may well be left out

here. Poetic license has been somewhat extended in later times. For an example, compare the aphorisms of Piṅgala, p. 3, Ghosha's Compendium, with *ślokas* 4 and 5 in pp. 6 and 7 of the present work. *Mātrā-Chhandah* has been a great deal more amplified in the Prākṛita, and arithmetical devices and diagrams, such as *Mātrā* and *Varna Meruh* and *Patākā*, &c., have been superadded, since the time of the Sanskrit aphorisms of Piṅgala.

The reader has been left completely in the dark, as to the age and authorship of the Prākṛita-Piṅgalam. The name of Piṅgala has been adopted, as that of the founder of a school, or as the first writer in metrical science, and nothing more. There is a very great interval of time between the appearance of the aphorisms of Piṅgala (*Chhandah-sūtram*), and of the present work. The latter could not have appeared before the fourteenth century of the Christian era, at least in the form we now see it; whereas the former is generally believed to have had its birth at the same time with Pāṇini's grammar, or its commentary by Patañjali. The following facts may throw some light upon this question of its age :—

(i) The name of Hāmīr, the great Rājput sovereign of Mewār, is mentioned in several *ślokas* of the book. Vide *śloka* 71, p. 127; *śloka* 92, p. 157; *śloka* 106, p. 180; *śloka* 147, p. 249; *śloka* 151, p. 255; *śloka* 190, p. 304; *śloka* 204, p. 327; and *śloka* 183, p. 520. His reign commenced in A.D. 1302, and extended over 64 years.*

(ii) The following words, often met with in the description of battles between Hindus and Mahomedans, also indicate the time to be subsequent to the advent of the latter in India: Sultan in *śloka* 106, p. 180; Khorāsān and Ullā in *śloka* 147, p. 249, and *śloka* 151, p. 255; Sāhi and Tulk (Turk), and Hinghu (Hindu) in *śloka* 157, p. 262.

(iii) The modern name Delhi had already superseded the ancient Paurāṇic names, but the Marhātā power had not yet grown so powerful as it subsequently did. Vide *śloka* 185, p. 296.

(iv) Some of the commentaries were written towards the end of the sixteenth, or the beginning of the seventeenth century; and hence the text must have been written some time before that period.

The work seems to be not the composition of a single person, but a compilation from several authors. Some portions may have been subsequently added to the original skeleton. Names of some of the authors are mentioned here and there, as Haribrahma and Hariharabrahma in *śloka* 108, p. 184, and *śloka* 115, p. 197, respectively; and Vijāhara (विजाहर) in *śloka* 145, p. 244. Several *ślokas* have been taken from the well-known drama, Karpūramāñjarī, vide *śloka* 151, p. 474, *śloka* 187, p. 528, *śloka* 189, p. 531, and *śloka* 201, p. 558.

* Vide Tod's Rājasthān

In some instances, the compiler has consciously adopted two different definitions of the same metre, and placed them one after the other; as *Saddūla-saṭṭa* (सदुलसाट्ट) in *śloka* 186, p. 525; and *Saddūla-bikkidāmi* (सदुलबिकिदिमि) in *śloka* 188, p. 529. In others, different descriptions with different names of one and the same metre have been unconsciously adopted, as if of different metres, and placed, not consecutively one after the other, but in different places; as *Bandhu* (बन्धु) in *śloka* 100, p. 411, and *Dodhaka* (दोधक) in *śloka* 104, p. 415. On the other hand, several different metres bear one and the same name:—as

बन्धक	of 3 syllables, and of 8 syllables	(pp. 352 and 385).
माकली	„ 6 „ „ „ 11 „	(pp. 370 and 425).
द्वन्द्व	„ 6 „ „ „ 11 „	(pp. 371 and 420).
चारविधा	„ 9 „ „ „ 15 „	(pp. 388 and 481).
द्वन्द्वी	„ 12 „ „ „ 23 „	(pp. 459 and 567).
दुष्मिता	„ 24 and a <i>Mātrā Chhandah</i> of the same designation	(pp. 571 and 315).
विम्वी	„ 34 „ „ „ „	(pp. 583 and 311).

Had the author been a single individual, he would not have likely given an identical name to different metres, or two different names to the same metre.

There are germs of two metrical laws in this work, not formally enunciated and defined, but casually brought forward to explain the structure of particular metres. These two laws have been a little more elaborated, and christened as (I) Combination (सन्धिबन्धनः), and (II) Equivalent Substitution (समन्वयबन्धनः), by the present Editor in his *Chhandah-sāra-saṅgrahah* (p. 114 *et sequentia*, and Introduction pp. xv-xvi, paras. 36-38). The first of these laws may be guessed at from *ślokas* 146 and 204 in pp. 468 and 564 line 1; the second from *ślokas* 76, 80, 81, 88, 112, 121 and 187 to 192, in pp. 135 line 2, 140 line 5, 141 line 2, 150 line 2, 192 line 1, 210 line 3 and 533 to 534, respectively.

Lastly, I avail myself of this opportunity to express my gratitude to the Principals of the Sanskrit Colleges of Calcutta and Benares, the Secretary to the Asiatic Society of Bengal, and Paṇḍit Bhagavati Charaṇa Smrititīrtha for manuscripts lent to me, and to Paṇḍit Harīschandra Kaviratna, late Professor of Sanskrit, Presidency College, Calcutta, for his hearty co-operation and literary help, during the progress of the book through the Press.

38-1, SUKKA'S STREET, CALCUTTA. }
The 15th of July, 1902.

THE EDITOR.

CONTENTS.

प्रथमः परिच्छेदः ।

माषाष्टकम् ।

विषयः	श्लोकसंख्या	पृष्ठे
मङ्गलाचरणम्	१	१
गुह्यलघुसंज्ञा	२-६	४-१३
छन्दोमङ्गलदोषः	१०-११	१४-१५
मात्रातत्त्वभेदाः	१२-१३	१६-१७
प्रसारः	१४	१८-२२
षट्कक्षणाभ्यानि	१५	२३
पञ्चकक्षणाभ्यानि	१६	२४
चतुष्कक्षणाभ्यानि	१७	२५
त्रिकक्षणे आदिषोडशोर्नाभ्यानि	१८	२६
" आदिगुरोर्नाभ्यानि	१९	२७
" त्रिकक्षणेर्नाभ्यानि	२०	२८
द्विकक्षणाभ्यानि	२१-२२	२९-३०
चतुष्कक्षणे द्विगुरोर्नाभ्यानि	२३	३०
" अन्तगुरोर्नाभ्यानि	२४	३१
" मध्यगुरोर्नाभ्यानि	२५	३२
" आदिगुरोर्नाभ्यानि	२६	३३
" सर्वलघुसंज्ञाभ्यानि	२७	"

विषयः	सौकर्यव्यापार्या	पृष्ठे
पंचकले आदिलघोर्नामानि ...	२८	३४
„ मध्यलघोर्नामानि ...	२९	३५
पंचकलचतुष्कलयोः सामान्यनामानि	३०	३६
गुणलघुनामानि ...	३१-३२	३७-३८
वर्गगणसंज्ञा ...	३३	३९
गणदेवता ...	३४	४०
गणानां मित्रादिसंज्ञा ...	३५	४१
गणपत्वं ...	३६	४२-४३
द्विगणविचारः ...	३७-३८	४४-४७
मात्राणाम् उद्दिष्टं ...	३९	४८-५४
„ गणं ...	४०	५५-५७
वर्णानाम् उद्दिष्टं ...	४१	५८
„ गणं ...	४२	५९-६३
वर्णमेवः ...	४३	६४-७१
वर्णपताका ...	४४	७२-७९
मात्रामेवः ...	४५-४६	८०-८८
मात्रापताका ...	४७-४८	८९-९५
ह्रस्वस्य लघुगुणज्ञानं ...	४९	९६-१००
मात्रामर्कटीचक्रं ...	०	१०१
वर्णमर्कटीचक्रं ...	०	„
सकलप्रकारसंख्या ...	५०	१०२
मात्राप्रकारसंख्या ...	५१	१०३-१०४
मात्रा ...	५२-५३	१०५-१०७
मात्रा ...	५४-६१	१०८-११६
„ पठनप्रकारः ...	६२	११७

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
माहास्यां जगत्प्रयोगः ...	६३	११८
” विप्रादिवर्यमेदाः ...	६४	११९
” विषमस्यजगत्प्रगिन्दा ...	६५	१२०
विष्णाहा	६६-६७	१२१-१२३
उष्णाहा	६८-६९	१२४-१२५
माहिषी सिन्धुयो	७०-७२	१२६-१२८
खंधा	७३-७४	१२९-१३१
तद्भेदाः	७५-७७	१३२-१३७
दोहा	७८-७९	१३८-१३९
तद्भेदाः	८०-८२	१४०-१४३
विप्रादिवर्यमेदाः	८३	१४४
दोहादोषः	८४	१४५
दोहाया उद्भवनिका	८५	१४६
रसिका (उष्णाया)	८६-८७	१४७-१४८
तद्भेदाः	८८-९०	१४९-१५४
दोहा	९१-९२	१५५-१५७
तद्भेदाः	९३	१५८-१६२
गंधाया	९४-९६	१६३-१६६
अउपहृथा	९७-९८	१६७-१६९
घृता	९९-१०१	१७०-१७२
घृताखंड	१०२-१०४	१७३-१७६
हृष्यथ (घटपर्द)	१०५-१०८(क)	१७७-१८०
कथं कथं	१०९	१८१-१८८
बहुपर्दमेदाः	११०-११५	१८९-१९७
हृष्यथदोषाः	११६	१९८-२०१

विषयः	श्लोकसंख्या	पृष्ठ
काव्यस्य विधादिवर्गः ...	११७ ...	२०२-२०४
उल्लासककव्य ...	११८ ...	२०५-२०६
बटप्रसवस्य आद्यभेदोदाहरणं ...	११९ ...	२०७-२०८
बटप्रसवदानयनप्रकारः ...	१२० ...	२०९
शास्त्रकौप्रकारः ...	१२१-१२४ ...	२१०-२१६
पञ्चाटिका ...	१२५-१२६ ...	२१७-२१९
अलिङ्गा (अलिङ्गा) ...	१२७-१२८ ...	२२०-२२२
धादाजुलका ...	१२९-१३० ...	२२३-२२५
अडबोला ...	१३१-१३२ ...	२२६-२२७
रज्जु ...	१३३-१३५ ...	२२८-२३४
तद्भेदाः ...	१३६-१३७ ...	२३५-२३९
पङ्कमावली (पङ्गावली) ...	१३८-१३९ ...	२४०-२४५
जुङलिङ्गा ...	१४०-१४१ ...	२४६-२५१
अनन्तम ...	१४२-१४३ ...	२५२-२५६
दोषद्वय (द्विपदी) ...	१४४-१४५ ...	२५७-२६०
भङ्गाय ...	१४६-१४७ ...	२६१-२६२
लम्ब ...	१४८-१४९ ...	२६३-२६६
विद्या ...	१५०-१५१ ...	२६७-२७०
माता ...	१५२-१५३ ...	२७१-२७३
शुक्तिषाखा ...	१५४-१५६ ...	२७४-२७७
दोरद्वय ...	१५७-१५९ ...	२७८-२८६
हास्य ...	१६०-१६१ ...	२८७-२८९
अङ्गभार ...	१६२-१६३ ...	२९०-२९५
अङ्गीर ...	१६४-१६५ ...	२९६-२९७
द्वन्द्व ...	१६६-१६७ ...	२९८-२९९

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
दीपक ...	१८१-१८२ ...	२६१-२६२
सिंहावलीक ...	१८३-१८५ ...	२६३-२६६
पर्यंगम ...	१८६-१८८ ...	२६७-२७०
जीवावई ...	१८९-१९० ...	२७१-२७५
हरिगीता ...	१९१-१९३ ...	२७६-२७७
तिभंगी ...	१९४-१९५ ...	२७८-२७९
दुम्बिका ...	१९६-१९८ ...	२८०-२८२
हौर ...	१९९-२०१ ...	२८३-२८४
जकहरख ...	२०२-२०४ ...	२८५-२८६
मखखहरा ...	२०५-२०७ ...	२८७-२८८
मरहटा ...	२०८-२०९ ...	२८९-२९०
खलुमखिका ...	० ...	२९०-२९२

द्वितीयः परिच्छेदः ।

वर्षावृत्तम् ।

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
सिरी	१-२ ...	२७३
काम	३-४ ...	२७४
मञ्ज	५-६ ...	२७५
मञ्जी	७-८ ...	”
वाह	९-१० ...	२७६
ताली	११-१२ ...	”
पिष्ठा	१३-१४ ...	२७७
सखी	१५-१६ ...	२७८
रमण्य	१७-१८ ...	२७९-२८६
पंचाक्ष	१९-२० ...	२५०
महंद	२१-२२ ...	”
मंदर	२३-२४ ...	२५१
कामल	२५-२६ ...	२५२
लिखा	२७-२८ ...	२५२-२५३
घारी	२९-३० ...	२५४
कामाखिष्ठा	३१-३२ ...	२५५
संमोहा	३३-३४ ...	२५६
हारी	३५-३६ ...	२५७
हंस	३७-३८ ...	२५८-२५९

विषयः	श्रीकर्णखार्या	पृष्ठे
जमक	३६-३०	३६०
सेना	३१-३२	३६१
तिलक	३३-३४	३६२
विजोद्या	३५-३६	३६३-३६४
नखरंसा	३७-३८	३६५-३६६
मंथाय	५०-५१	३६७
संख्यारी	५२-५३	३६८-३६९
माषती	५४-५५	३७०
दमकक	५६-५७	३७१
समाधिष्या	५८-५९	३७२-३७३
सुवास	६०-६१	३७४
कारहच	६२-६३	३७५-३७६
सौसकपक	६४-६५	३७७
विष्णुमाणा	६६-६७	३७८-३७९
पमाधिष्या	६८-६९	३८०
मल्लिका	७०-७१	३८१-३८२
तुंग	७२-७३	३८३-३८४
कमक	७४-७५	३८५
महाकण्ठी	७६-७७	३८६-३८७
सारंगिका	७८-७९	३८८-३८९
पाहता	८०-८१	३९०-३९१
कमका	८२-८३	३९२-३९३
बिंद	८४-८५	३९४-३९५
तोमर	८६-८७	३९६-३९७
रूपमाणा	८८-८९	३९८-३९९

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
संयुता	६०-६१	४००-४०१
चंपकमाषा	६२-६३	४०२-४०३
सारपई	६४-६५	४०४-४०५
सुखमा	६६-६७	४०६-४०७
अभिष्यगर्भं	६८-६९	४०८-४१०
बंघु	१००-१०१	४११-४१२
सुसुही	१०२-१०३	४१३-४१४
दोधष्य	१०४-१०५	४१५-४१७
साणिवी	१०६-१०७	४१८-४१९
दमकाक	१०८-१०९	४२०-४२१
सेयिष्या	११०-१११	४२२-४२३
माजती	११२-११३	४२४-४२५
इंदवण्णा	११४-११५	४२६-४२७
उबिंदवण्णा	११६-११७	४२८-४३०
उवणाइ	११८-१२१	४३१-४३७
विण्णाहर	१२२-१२३	४३८-४३९
सुखंगपण्णात	१२४-१२६	४४०-४४३
नण्णीहर	१२७-१२८	४४४-४४६
तोटक	१२९-१३०	४४७-४४८
सारंगखण्णा	१३१-१३२	४४९-४५०
मोत्तिष्यवाम	१३३-१३४	४५१-४५३
मोदष्य	१३५-१३६	४५४-४५६
तरणखण्णिवि	१३७-१३८	४५७-४५८
सुंवरौ	१३९-१४०	४५९-४६०
माष्या	१४१-१४२	४६१-४६३

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
तारण्य	१३३-१३४ ...	४६०-४६५
कंद	१३५-१३७ ...	४६६-४६८
यंकावली	१३८-१४६ ...	४६९-४७१
वसंतनिकषा	१५०-१५१ ...	४७२-४७४
चक्रपथ	१५२-१५३ ...	४७५-४७७
भमरावलि	१५४-१५५ ...	४७८-४८०
कारंगिका	१५६-१५७ ...	४८१-४८३
चामर	१५८-१५९ ...	४८४-४८५
खिसिमाण्ड्या	१६०-१६१ ...	४८६-४८८
मयोद्वंस	१६२-१६३ ...	४८९-४९१
मालिणी	१६४-१६५ ...	४९२-४९३
वरभ	१६६-१६७ ...	४९४-४९६
याराच	१६८-१६९ ...	४९७-४९९
कील (कील)	१७०-१७१ ...	५००-५०२
चंपना	१७२-१७३ ...	५०३-५०५
वन्दारुष्य	१७४-१७५ ...	५०६-५०८
पुष्पि	१७६-१७७ ...	५०९-५११
माणाहर	१७८-१७९ ...	५१२-५१३
मंजीरा	१८०-१८१ ...	५१४-५१७
किनाचक्र	१८२-१८३ ...	५१८-५२०
चबरी	१८४-१८५ ...	५२१-५२३
खड्गसट्टा	१८६-१८९ ...	५२४-५२६
तुङ्गः	० ...	५२७-५२८
चंदमल	१९०-१९१ ...	५२९-५३०
धवलांग	१९२-१९३ ...	५३१-५३२

विषयः	सौकर्यसूचिकायां	पृष्ठे
संयु	१८७-१८५	५७२-५७६
मीमा	१८६-१८७	५७७-५५९
मंडका	१८८-१८९	५५२-५५७
सहस्रा	२००-२०१	५५५-५५९
अरेंद्र	२०२-२०३	५६०-५६३
हंसो	२०४-२०५	५६४-५६६
सुंदरी	२०६-२०७	५६७-५७०
दुष्मिका	२०८-२०९	५७१-५७४
किरीट	२१०-२११	५७५-५७८
सासुर	२१२-२१३	५८९-५८२
तिष्यमंगी	२१४-२१५	५८३-५८८
अनुक्रमविषया	•	५८९-५९३
प्राज्ञत्ववर्णनियमः	•	५९४-५९५
टीकाज्ञानविषयः	•	५९५-५९७
Index and Glossary	•	५९९-७०२

ERRATA ET CORRIGENDA.

—:0:—

पृष्ठे	पंक्तौ	For	Read
७	६	यदतीप्रप्रयत्नेन	यदा तीप्रप्रयत्नेन
"	"	संबोनादेव गौरवं	संबोगादेरगौरवं
"	११	ख	ख
१६	३	नखसंखं	नखसंखं
२०	१०	नघुकाणवेन	नघुकाणवेन
२८	१	यामाह	यामाहं
३०	१५	समासगतः	समासतः
३३	१४	घाटे	घाटे
"	१६	गुपुं रतिः	गुपुं रतिः
३६	११	यो	मो
५६	१६	न	न [१]
६८	१	द्वितीयकेन	द्वितीयाङ्केन
"	१०	द्वितीयेत्यंके	द्वितीयेत्यंके
७५	११	प्रसारसंख्या	प्रसारसंख्यातोऽधिक- संख्या
८०	७	कोट्टु पुरह	कोट्टु [१] पुरह
८३	१८	बुद्ध	बुद्ध
९०	५	तथा	तथा
११४	४	नख्यो	नख्योः
११६	२	वेद्यो	वेद्यो
१२०	८	विंशद्भिर्वे	विंशद्भिः वे

	पंक्तौ	For	Read
१२५	१०	सोऽंख	सोऽख
”	१५	प्रेक्षामि	प्रेक्षे
१२७	३	हसिऽंख	हसिऽख
१२८	६	”	”
१२९	३	होइ	होति
१३१	१३	वाम कर	वाम कर
१४१	११	व्याघ्रः	व्याघ्रः
१४५	५	श्रुद्रि[द्रा]णी	श्रुद्रिणी
१५८	४	वंकेहिं	वंकेहिं
१६५	१९	वणवृत्तं	वणवृत्तं
१६७	७	मेऽं	मेऽ
१६७	१२	[चतुःशतं]	[चतुःशती]
१७३	१	घत्तामंद	घत्तामंदः
१८८	१	पठ	पठ—पठ
२०४	१९	श्रुद्रि[द्रा]णी	श्रुद्रिणी
२२१	७	घोडश्रमात्रिकाः	घोडश्रमात्रिका
२२५	११	प्राप्नुयां(इ)	प्राप्नुयां
२२९	१०	घट्टिर्मात्राः	घट्टिं मात्राः
२४०	५	एकादह	एकादह
२४८	१९	संयुक्तां	संयुक्तां
२५५	१८	च बलिष	१ च बलिष
२६२	१९	क्रोडतः	क्रोडति
२८७	३	पाइक्ता	पाइक्ता
३००	५	स्रवंगम	स्रवङ्गमम्
३०४	१०	घग्धगिति	घग्धगिति

		For	Read
३०६	२	क[ष्]काणो	ककणो
३१६	१३	स्यापन	स्यापन
३२३	७	टबु	ठबु
३७७	२	देर्ज	देऊ
३५२	१३	कमनीयं	कमनीयं
३५६	७	देर्ज	देऊ
३६३	१	पाच पाचं ठिष्वा	सो विजोहा पचा
"	१८	सो विजोहा पचा (C)	पाच पाचं ठिष्वा (E & F)
३७६	१६	धावता	धावता
३८२	१६	मागय	माणय
३८६	३	[ब्यसु]र	ब्यसु[र]
३२७	१७	गोड़	गोड़
३२६	१७	गर्षती	गर्षता
३७७	६	तोटकच्छन्द	तोटकच्छन्दो-
"	१७	चारि	चारि—
३६३	१	शरीरा	शरीरा
५१२	१८	मालाधरां	मालाधरा
५२०	३	फेकार	फेकार
५७७	३	सङ्घ	सुघ[र]
"	६	क्रियते	क्रियेते
"	१२	"	"
५६७	१८	पचमा	पचमा

प्राकृतपैङ्गलम् ।

प्रथमः परिच्छेदः ।

माचावृत्तम् ।

श्रीगणेशाय नमः ।^१

को विविह मत्तसाधर^२

पारं पत्तो वि विमल मइ हेखम् ।

पठमं भासतरंडो^३

खाओ सो पिंगलो जअइ^४ ॥ १ ॥ गाहा^५ ।

ॐ नमो गणपतये ।

१ । अथ छन्दःशास्त्रकर्तुः पिङ्गलाचार्यस्य स्मृतिरूपं मङ्गलं
निर्बिम्बपञ्चपरिधमाप्तये धन्यहात्करोति ।

विविधा नामाप्रकारकविन्यासविशिष्टा माषा यत्र तद्विविध-
भाषं छन्दःकदम्बं तदेव सागरः अतिदुर्गमत्वात् । भाषैव तरण्डा

१ । १ ॐ नमो गणेशाय । (B). २ मत्तपसाधर (E). ३ तरंडे (D).
४ अइ (D). ५ Metre is given in the text of D, and in the annotations
(C, E and G). Where any portion is enclosed within []
a bracket, it is to be understood as filled in by the Editor, whether
the letters (Ed.) follow or not.

नौर्यस्य सः, तरस्या तरचिर्नैवेति चारावसिः । प्राकृते ब्रह्मता ।
 तेन भाषयैव ह्रन्दःप्राक्सुक्तवानित्यवगम्यते । केषिन्तु कषुगुदरूपा
 था [दि]विधा भाषा वैव सागरस्त्यारं प्राप्तः । अपिरवधारणे ।
 विमलया मत्या हेसा यत्र तद्यथा स्यात्, निर्धस्यनुद्धा हेस्यैव
 पारङ्गत इत्यर्थः । प्रथममित्यनेन ह्रन्दःप्राक्सस्य प्रथमप्रयेतायमेवेति
 गम्यते । अर्थान्तरमप्यनेनैव व्यज्यते — यो विविधभाषाभिः सागर-
 पारं प्राप्तः, विः पक्षी अर्थाद्गदः, तस्य विमलमतौ हेसा यत्र
 तद्यथा स्यात्, भाषा अनुमथवाक् वैव नौर्यस्य ईदृशो नागो
 जयति । एवं श्रूयते, भोक्तुमुद्यतं गदङ्गं दृष्ट्वा सकौशसं सविगथं
 तसुवाच, भो गदङ्ग ! ममेदं कौशसं पश्य, यथेकवारसिद्धितं मया
 सिद्ध्यते तदा मां भक्षय, इत्युक्त्वा सागरतीरे षड्विंशत्यक्षरपर्वणं
 प्रस्तारं प्रदर्शय समुद्रं विवेश । गरुडोऽपि वक्षणां बुद्ध्या गुरत्नेन तं
 मत्वा तद्देशादिरराम । एतादृशं बुद्धिवैभवं यस्य, अतएव जयति
 उत्कर्वेष वर्त्तते, तं प्रति प्रयतोऽस्मीति व्यज्यते ।

अथ गाथायां भगवोपन्यासो मङ्गलार्थः, प्रथमं श्रुत्योदासी-
 नयोर्भगवज्जगणयोर्वैगोऽस्तुचितोऽपि कथमित्यवहितैर्भाष्यम् । १। (C).

[Vide Slokas १५ - १७ Ed.]

१ । यो दिविधभाषासागरपारं प्राप्तः, दिविधा कषुगुदरूपा
 भाषा वैव सागरः, वि — अपि पादपूर्णे । पक्षे विविधभाषाभिः
 सागरपारं प्राप्तः । पक्षे विः पक्षी प्रकरणाद्गदःस्य विमलया मति-
 स्यात् हेसा अनादरो यथा भवति । (B).

१ । पन्वकङ्गन्वारणे साभौद्विदूषे ह्रन्दःप्राक्सप्रवर्त्तकपिङ्गव-

नागानुस्मरणरूपं मङ्गलमाचरति । औ विविह मन्नेति— औ
 विवि * * * चमाचापदस्य माचाप्रसारपरत्वाद्विविधमाचा-
 प्रसारैरित्यर्थः । विविमलमदहेलं— विविमलमतिहेलं, वेः पक्षिणो
 गदङ्गस्य विमल * * * परमतिः बुद्धिस्तथा हेलाऽवधारणा
 वक्षणा यस्यां क्रियायां तद्यथा स्यात् तथा खनुद्धा गदङ्गस्य
 वक्षणां ह्येत्यर्थः । चाञ्चरपारं पत्तो— सागर * * * तरङ्गो—
 प्रथमो भावातरङ्गः प्रथम चाञ्चः भावा अचदृभावा यथा
 भाषया अचं यन्त्रो रचितः सा अचदृभावा तस्या इत्यर्थः त
 * * * प्य पारं प्राप्नोति तथा पिङ्गलप्रचीतं ह्यन्दःशालं प्राप्ताव-
 दृभावारचितैः तद्गन्धपारं प्राप्नोतीति भावः, औ पिङ्गलो चाञ्चो
 जञ्चद— उत्कर्षेण वर्तते । अन्धेयमाख्यायिकाऽनुसन्धेया— यथा किञ्च
 ब्राह्मणवेषधारिणं पिङ्गलं नागोऽयमिति ज्ञात्वा गदङ्गस्य व्यापा-
 दयितुं * * * वर्षमाचाप्रसाररूपाऽपूर्वा एका विधा मया ज्ञायते
 तां गृह्णामिति गदङ्गं प्रति उक्त्वा तेन च कथय विद्यामित्युक्तः
 प्रसारं भूमौ विरचयन् * * * गदङ्गं वक्षितवानिति । १ । (E).

The page is torn off, and the stars indicate the gaps.

जीगणेशाय नमः ।

१ । औ विविधमाचासागरपारं प्राप्नो विविमलमतिहेलम् ।
 प्रथमं भावातरङ्गो नागः स पिङ्गलो जयति ॥ १ ।

वेर्गदङ्गस्य पापबुद्धिप्रतारणं यथा स्यात्तथा । गदङ्गनिर्मलमते-
 रमादरो यथा स्यादिति चेन्नित् । अनेकमाचासागरमद्यः सुमति-
 दुर्गमो भाषारूपः पिङ्गलाख्यो यन्त्रो जयतीत्यपि ध्वन्यते । (G).

दीहो संजुत्तपरो
 विन्दुजुओ पाडिओ'अ चरणंते' ।
 स गुरू' वंक्क दुमत्तो
 अखो लहु होइ सुह्म एकअलो' ॥ २ ॥

[उग्गाहा Ed.]

१ । लघुगुरुव्याप्तमिदं शास्त्रं, तज्ज्ञानार्थमाह, संयुक्तः परो
 यस्य सः । प्राकृते विसर्गाभावाद्विसर्गो नोक्तः, अथवा विसर्गस्यापि
 विन्दुदयात्मकत्वात् विन्दुयुक्तत्वेन तस्यापि सङ्गः । चरणान्तपति-
 तस्य लघोरपि गुरुत्वं, द्वितीयचतुर्थपादान्तगतस्य सर्वत्र गुरुत-
 सम्भवति अन्यपादान्तगतस्य कश्चित्, तदुक्तं — वसन्ततिलकादौ स्याद-
 न्यत्र द्विचतुर्थयोरिति । गुरुः कथं लेख्य इत्याह वक्क इति; अन्यं
 लघुः संजुतया लेख्य इत्यर्थः । (C).

२ । प्रक्षारस्य गुरुलघुज्ञानाधीनत्वात्तल्लक्षणमाह, दीहविति
 दीहो दीर्घः आ, ई, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ एते दीर्घाः । संजुत्तपरं
 — संयुक्तपरः, संयुक्तं परस्परमिश्रितं * * * विन्दुजुओ — विन्दुः अनु-
 स्वारविसर्गो, अं अः इत्येतौ, ताभ्यां युतः, यत्तु प्राकृते विसर्गाभावात्
 अत्र विन्दुपदेन अनुस्वार एवेति, तत्र न हीदं प्राकृतमात्रविषयं
 * * * पाडिओ अ चरणंते — पातितस्य चरणान्ते, पादान्तस्थितं
 लघुरपि विवक्षया गुरुर्ज्ञेय इत्यर्थः । अतएवोक्तं पादान्तस्थं विक

१ । १ पाडिओ (B & C). १ ते Droptin (F). १ नुच (B).
 ४ एकलखो (C), एकलखो (E).

जहा, माई रूपे हेओ
 द्विसो^१ जिसोअ बुहुओ^२ देओ^३ ।
 संभुं कामंती सा
 गौरी गहिल्लतणं^४ कुणइ ॥ ३ ॥ गाथा ।

व्येनेति । एवंभूतो वर्षी गुरुः * * * ज्ञेय इति शेषः । स च
 गुरुः वक्र-वक्रः प्रसारादिषु पूर्वप्रक्षिष्टाकारप्रक्षेपवत् अनृजुस्वरूपो
 लेखनीय इत्यर्थः । दुमत्तो-द्विमात्रः * * * अक्षो-अन्यः
 आकारादिसंयुक्तपरानुस्वारविसर्गसञ्चिताक्षरभिन्न इत्यर्थः, अङ्ग
 होइ-अक्षुर्भवति, अक्षुसंज्ञको ज्ञेयः, सुद्ध-शुद्धः प्रथ * * * म
 इत्यर्थः । एककक्षो-एककक्षः एका कक्षा मात्रा यस्मिन् सः
 तादृशः, अक्षोरेका मात्रा । १ । (E).

२ । तच्चार्य्या दीर्घसञ्चोर्लक्षणमाह, दीर्घो इति । दीर्घः
 संयुक्तपरो विन्दुयुतः पातितस्वरणान्ते । स गुरुर्वक्रो द्विमात्रोऽन्यो
 अक्षुर्भवति शुद्ध एककक्षः ॥ वक्रो लेखनावसरे । अन्यो गुरुभिन्नः,
 शुद्धो रेखास्वरूपः, एकमात्रस्येति । २ । (G).

३ । मात्रः रूपैरेवं चीनं जीर्णस्य वृद्धं देवं शम्भुं कामयमाना
 वा गौरी तदनुपशाय यद्विलतां करोति । चीनः कपास्त्रित्वात्,
 जीर्णस्यसा शोषितः, सोऽपि वृद्धः । गौरीत्यनेन रूपातिशयो
 व्यज्यते । माई इति सम्बोधनम् । ३ । (C).

१ । १ वृत्ते (B). २ द्विसोच (C). ३ बुहुओ (C), बुहुओ (E). ४ हेओ
 (A & E), हेओ (B). ५ अक्षिणसं (B), अक्षिणसं (E).

कथयि' संजुतपरो

वयो लहु होइ दंसयेय जहा ।

परिह्वसइ' चित्तधिज्जं

तरुणि कडकव्वमि' णिब्बुत्तं ॥ ४ ॥ गाथा ।

१ । अथैतदुदाहरति मारि इति । मारि — हे मातः यः * * *
 दृष्टः अतएव जीर्णः श्रीर्षिप्रियाङ्गः, हेमो — हेयः त्यागयोग्यः एक-
 मपि देवः शीघ्राप्रयत्नः, तं ग्रभुं कामन्ती — कामयमाना गौरी
 गच्छित्त * * * ग्रभौ पार्वत्या त्रिषमाणे विजयादीनां सखीनां
 परस्परसंलापवाक्यमेतत् । अथ दीर्घादीनि स्पष्टान्वेव । कुण्ड
 इतीकारश्च चरणान्ते पातिते * * * (E).

२ । यथा, मारि इति । मातः रूपे हेयो हीनो जीर्णोऽदृष्टो
 देवः । ग्रभुं कामयमाना वा गौरी आग्रहशैलं करोति ॥ अदृष्टो
 दरिद्रः । मातरिति सम्बोधनम् । अचार्याणां द्विषेत्यादौ संयोग-
 परत्वे, संभुमित्यादौ विन्दुयोगे द्विमापता, तेन माचापूर्तिरि-
 त्यर्थः । (G).

३ । कुचापि संयुक्तपरो वयो लघुर्भवति दर्शनेन [यथा] तरुणि-
 कटाचोर्षिसम्बन्धात् चित्तधैर्यं स्वसतीत्यर्थः । अथ ह्ये परे रिक्ता-
 रश्च लघुत्वं, अथ परिह्वसतीत्यथ रिकारश्च [गुह्ये] दादग्रमाचलं
 पादश्च न ख्यात् । अथ उच्चारणप्रयत्ने तीव्रमन्दभावे लघुगुह्यभाव-

४ । १ कथयि (A). २ प्रवर (B & C), लवर (D & E). ३ क-
 थयि (B), कसकयि (C). ४ चिदुत्तं (D & F).

माषाक्षतम् ।

इहिवारा^१ विंदुजुआ
एषो सुहा अ^२ वस मिलिआ^३ विलङ्ग^४ ।
रह वंजण^५ संजोए
परे असेसं वि होइ^६ सविहासम् ॥ ५ ॥
सिंहिनी । (G) उग्गाहा (D)^७

इत्युक्तं सरस्वतीकण्ठाभरणे, यथा, यदतीत्रप्रथमेन संयोगादेव गौरवं ।
न च्छन्दोभङ्गमित्याह्लादा दोषाय सूरय इति ॥ (C).

४ । अथ संयुक्तपरस्य वर्णस्य कश्चिद्गुह्यापवादमाह, कत्यतीति ।
कत्यवि—कुचापि रकारश्चकारसंयोगादन्यथापीत्यर्थः, संयुक्तपरो
वर्षो लघुर्भवति दर्शनेन लघ्यानुरोधेन, जहा—यथा उदाह्रियते,
परिह्वसति चित्तधैर्यं तद्वर्णकटाक्षमिर्लक्षम्—अथ ख इति संयुक्ता-
क्षरे परेऽपि रि इति इकारस्य लघुत्वमेव, अन्यथा माषाधिक्य-
प्रसङ्गः । माषा छन्दः । ४ । (E).

४ । उक्तीत्या [? Ed.] गुरोः कश्चिदपवादमाह, कत्य इति ।
कुचापि संयुक्तपरो वर्षो लघुर्भवति दर्शनेन, यथा, परिह्वसति
चित्तधैर्यं तद्वर्णकटाक्षे मिर्लक्षम् ॥ परीत्यस्य लघुत्वे दादशमापता
भवतीत्यर्थः । (G).

१ । इकारा (F). २ वि (A, B & C). ३ मिच्छि (D) इति पाठे उग्गाहा छंदः.
४ विलङ्ग (D). ५ विलज (D). ६ चवेसकि (A), चवेसं (D), चवेसकि
चोर (E), चवेसंकि चोर (F). ७ If रषो be read as short, the metro
would be उग्गाहा, otherwise सिंहिनी.

५ । इहिकारौ विन्दुयुतौ एओो शुद्धावपि वर्णमिक्षितावपि लघु, इकारो हिकारस्य विन्दुयुतोऽपि लघुर्भवति । एतच्च प्राकृता-
दावेवेति वदन्ति । अत्र लघुरेवेति न नियन्ते किन्तु कश्चिल्लघुरपि
भवतीत्युच्यते, अन्यथा कश्चित्प्रयोगे दोषः स्यात्, कश्चित्संस्कृतोऽपि
“तं प्रणमामि च बालगोपालं” एवं “रौद्रायै नमो गित्यायै” —
इत्यादावोकारस्य लघुत्वं । पूर्वं संयुक्तपरस्य लघुत्वं दर्शनानुरोधा-
दुक्तं, इष्टमेव कुच संयुक्तपरस्य लघुत्वमिति स्पष्टीकरोति रहेत्यादि,
अन्यथा तेनैव सिद्धौ पुनर्वचनमनर्थकं स्यात् । केचित्तु पूर्ववचनं
रक्ष्यञ्जनसंयोगपरमतो नाभेदः, अतएव रेवत्युत्तरज्येष्ठतुरगोपेन्द्रा-
ननार्केषु चेत्यत्र संयोगपूर्वस्य लघुत्वमित्याहुः, तत्र, परिहृषद
चित्तधिष्णमित्युदाहरणासङ्गतेः । ज्येष्ठेत्यत्र प्रकृत्येव पाठः प्रामा-
णिकः, रेफस्योपरिस्वयञ्जनसंयोगे इकारस्याधःस्वयञ्जनसंयोगइति
विशेषयन्ति साम्प्रदायिकाः, न तु रहयोः संयोगः व्यञ्जन-
वैद्यर्थ्यापत्तेः । अशेषमपि सविदासं, विदासमित्युक्तेः कश्चिल्लघोर्गुह्यत्वं,
गुरोरपि लघुत्वमवगम्यते । अन्यथाऽशेषपदवैद्यर्थ्यापत्तिः । (C).

५ । अथ विन्दुयुक्तस्य वर्णस्य एकारोकारयोः संयुक्तकार-
इकारपूर्ववर्तिनस्य गुरुत्वापवादमाह, इहिकारा इति । कश्चित्
विकल्पः, अशेषमपि लघु भवति । ५ । (E).

५ । इकारहिकारौ विन्दुयुतौ एओकारौ शुद्धौ च वर्ण-
मिक्षितावपि लघु । रक्ष्यञ्जनसंयोगे परे अशेषमपि भवति सवि-
कल्पं, लघु स्यादित्यर्थः । सिंचिनी छन्दः । (G).

अच्चा, माण्डिणि माण्डिं काँ^१

फल्ल एचो जे^२ चरणे^३ पडु^४ कंत ।

सहजे^५ भुजङ्गम जइ^६

समइ किं करिए मणिमंत ॥ ६ ॥ दोहा ।

६ । उदाहरति । मानिनि मानैः किं फलं चरणे पतितः कान्तः । सहजेन भुजङ्गमो यदि नमति किं क्रियते मणिमन्तैः ॥ अत्र चिकार-इकारयोर्विन्दुयुक्तयोरपि लघुत्वम्, एवं शृङ्गो-रेकारौकारयो-र्जकारणकारगतैकारयोर्जकारगतैकारस्य च लघुत्व-मन्यथा दोहाच्छब्दसः प्रथमद्वितीयपादयोस्त्वयोदशमात्रत्वात् परयो-स्तेकादशमात्रत्वात् ह्रस्वोभङ्गः स्यात् । (C).

६ । यथा उदाहरियते इत्यर्थः, माण्डिणीति । हे मानिनि मानेन किं फलं, जे — यतः कारणात्, कंत — कान्तः, एचो — एवमेव, मानं विनेवेत्यर्थः, चरण पडु — चरणयोः पतितः । एन-मेवार्थं द्रुद्यति सहज इति । भुजङ्गमः सर्पः, सहजे — सहजतः स्वभावतः, मणिमन्त्राभ्यां विनेवेत्यर्थः, यदि नमति तदा मणि-मन्त्राभ्यां किं कार्यं न किमपीत्यर्थः । अत्र माण्डिं काँ इति इचि-कारौ विन्दुयुक्तावपि लघु भवतः, एचो अत्र शृङ्गौ एकारौकारौ, जे अत्र मिलित एकारो लघुर्भवति । दोहा शब्दः । ६ । (E).

१ । १ काँ (D), माण्डिं काँ (E). २ जो (A). ३ चरण (E).
४ पडु (A), पडु (F). ५ सहज (D). ६ ज (F).

रह बंजणसंजोअस्स जहा,^१
 वेउ सहजं तुहुं^२ चंचला
 सुंदरि ह्रदहि^३ बलंत ।
 पअ उण घल्लसि^४ खुल्लणा
 कौलसि उण उल्लसंत^५ ॥ ७ ॥ दोहा ।

६ । यथा, मानिनि मानैः किं फलं, अथं यः चरणयोः पतति
 कान्तः । स्वभावाद्बहुजङ्गमो यदि नमति किं क्रियते मणिमन्त्रैः ॥
 जे इत्यच वर्णयुतोऽप्येकारो लघुः । ६ । (G).

७ । रहव्यञ्जनमंयोगपूर्वस्य लघुत्वमुदाहरति । चेतः सहजेन त्वं
 चञ्चलं सुन्दरीहृदे पतितं पदे पुनः घूर्णसे, जुद्ध क्रीडसि, पुन-
 बलसत् । चाञ्चल्यं दर्शयति सुन्दरीति । ह्रदपदपतनमपि यो न
 गणयति तस्य चाञ्चल्यं किं वर्ण्यते ह्रदपतनाङ्गीकारेऽपि न सुख-
 मित्याह, पदे पदे घूर्णसे, तथाप्यादरो न क्रियते, कथमेतस्याः
 पदे घूर्णन्तिष्ठसि एतादृश्यपि यदस्मिन् क्रीडनं तदतिमूर्खत्वं
 व्यज्यते । खुल्लनशब्दः जुद्धवाची । सुन्दरीत्यच रिकारस्य युक्तपर-
 स्थापि लघुत्वम् । (C).

१ । रह बंजणसस जहा (A, B, C & D), Non est in (F). २ चचले
 (A & B), चचले (C). ३ तुहं (A), तुहं (B), तुहं (E). ४ उरर (C),
 उररिं (D), उररिं (E). ५ उल्लसि (F). ६ उल्लसंत (A), उल्लसंत (B & F),
 उल्लसच (C), उल्लसंत (D).

जद् दीहो^१ विश्व वसो
 लहु जीहा पठद्^२ होद् सो बि^३ लङ् ।
 वसो बि तुरिश्च पठिश्चो^४
 दोतिस्सि^५ बि एक जाणेङ्^६ ॥ ८ । गाहा ।

७ । रहव्यजनसंयोगस्य यथा, चेत महज इति । हे खुल्लणा — अधमचेतः, तुङ्गं — लं महज - चंचला — स्वभावचञ्चलं, सुन्दरि-
 द्रदहिं च [' * * '] पञ्च उण घञसि — पदमपि न वशिर्ददासि,
 किन्तु पुनस्तत्रैव उल्लसंत — उल्लामं विनोदं कुर्वन् कौलसि —
 क्रीडसि । अत्र सुन्दरि इति इकारः द्रुद इति रकारहकारव्यञ्जन-
 संयोगे परे लघुर्बोध्यः, अन्यथा दोहाममचरणे एकादशमात्राणामुक्त-
 तात् दादशमात्रापत्या ह्रन्दोभङ्गः स्यात् । उल्ल इत्युकारोऽपि
 ल्ह इति लकारहकारसंयोगे परेऽपि लघुर्बोध्यः, अन्यथाचापि पूर्व-
 वदेव ह्रन्दोभङ्गापत्तिः । ७ । (E) ।

७ । रहव्यञ्जनोदाहरणं यथा । चेतः स्वभावात्त्वं चञ्चलं
 सुन्दरोद्भूदे वसन् । पदमपि नापसरसि, लुद् क्रीडसि पुनरुल्लसन् ॥
 अत्र ङे परे इकारस्य लघुत्वम् । ७ । (G) ।

८ । यदि दीर्घोऽपि वर्णो लघुजिह्वया पश्यते सोऽपि लघुः ।
 वर्णोऽपि लरितं पठितो द्वित्रायकं जानीहि, एकत्वेनैव तस्य

८ । १ दिहो (A), २ पठद् (C), ३ वीद् (A), ४ पठिचो (F),
 ५ दोतिचि (B), इतिच (C), दोतिचि (D), दुतिचि (E), दोतिच (F),
 ६ जाणेचि (A), जाणेच (B & C), जाणेच (E & F) ।

जहा, अरेरे^१ वाहहिं^२ काह्ल^३ खाव
 खोडि डगमग कुगति^४ ख देहि^५ ।
 तह^६ इत्थि खहहिं^७ संतार^८ देह^९
 जो चाहहिं^{१०} सो खेहि ॥ ६ ॥ दोहा ।

गणनं कार्यमित्यर्थः । एतस्य प्रचारस्तु प्रायशो भाषायां, आवे
 कश्चित् । (C).

८ । अथ दीर्घां गृह्णवतीति पूर्वोक्तापवादं निपातान्तरं चाह,
 जह दीर्घो नीति । यदि दीर्घाऽपि वर्णः लघुजिह्वया पश्यते, भवति
 तदा सोऽपि लघुः । वर्णानपि लरितपठितान् दिञ्चानपि एकं
 जानीहि ॥ ८ । (E).

८ । जईति । यदि दीर्घाऽपि च वर्णा लघुजिह्वया पश्यते,
 भवति सोऽपि लघुः । वर्णानपि लरितपठितान्चौ चीनपि एकं
 जानीहि ॥ ८ । (G).

९ । उदाहरति । अरेरे वाहय कृष्ण मीः सुद्रा उगमगीति
 कुगतिं न देहि । त्वम् अत्र नद्यां सन्तारं दत्त्वा यद्-याचसे तद्गृहाण ॥
 अरेरे इति साधारणोक्तिर्भयप्रदर्शनाय, सम्यग्वाहय, उगमगिरूपां
 कुगतिं न देहि, उगमगीति चास्त्वविशेषानुकरणम् । अचारेरे

१ । १ रेरे (F). २ वाहिहि (B). ३ काह्लु (A), काव (B), काहु (C),
 काह (E). ४ & ५ कुनर च देकर (B). ६ तह (A). ७ खे (B), तुच (C),
 तह (D). ८ खचर (B), खचर (C), खचर (E), खचरिहि (F).
 ९ संतारि (D). १० खर (B & C). १० चाहि (B, C & E).

इति लघुजिह्वापठनात् एकारयुक्तत्वाच्च, णा इत्यस्य लघुजिह्वा-
पठनात्तुल्यं, हिकारस्य पादान्तगत्वाद्गुह्यत्वम्, एकएव अरेशब्दो
लघुः कार्यः । (८).

८ । जहा — यथा, एतदुदाहरतीत्यर्थः । अरेरे इति । अरेरे —
हेहे कञ् — कृष्ण, उगमग — इतश्चेतः पार्श्वद्वये चक्षतीत्यर्थः,
होठि — कृष्णां, णाव — नावं, बाह्वि — बाह्वय, कुगतिं — जस-
म[ग]तिं जलमरणजन्यं मरकं, ण देहि — मा प्रयच्छ । तद् एहि
एद् संतार देह — त्वमस्या नद्याः पारगमनं दत्त्वा, यद् आशि-
ङ्गनचुम्बनादि वाञ्छसि तद्-गृह्णाण । अत्र प्रथमचरणे रेरे इत्यचर-
द्वयं त्वरापठितम् एकं दीर्घं बोध्यम्, अन्यथा दोहाप्रथमचरणे
चयोदशमाचोत्त्वा द्वितीयरेकाराय माचादथाधिक्यात् हन्दो-
भङ्गापत्तिः । एवं द्वितीयचरणे उगमेत्यचरद्वयं एकं ब्रह्मरूपं,
देशीत्यचरद्वयमेकं दीर्घरूपं बोध्यम्, अन्यथा दोहाद्वितीयचरणे
एकादशमाचोत्त्वात् [उग]मेति माचादथाधिक्यात् देशी-
त्येकमाचाधिक्याच्च हन्दोभङ्गः स्यात् । तृतीयचरणे च एहीति
केवलएकारः, देह इति दकारयुक्तस्य, दावपि जिह्वालघुपठितौ
लघु बोधौ, अन्यथा दोहाद्वितीयचरणे चयोदशमाचोत्त्वा माचा-
दथाधिक्यात् हन्दोभङ्गः प्रसज्येत । जिह्वया लघुपठनं गुरुपदेशा-
द्बोधमित्यस्यन्तात्तचरणोपदेशः सुधीभिविभाजनीयः । ८ । (९).

९ । रेरे वाह्वय कृष्ण नावं त्वजान्दोक्षणं कुगतिं न देहि ।
त्वमस्यां नद्यां सन्तरणं दत्त्वा यदपेक्षसे तद्गृह्णाण ॥ ९ । (१०).

जेम ख सहदृ कणअतुला

तिलं तुलिअं अइ अइएण ।

तेम ख सहदृ सबणतुला

अवहदं हदंभगेण ॥ १० ॥ गाह्ण ।

१० । वेदाङ्गत्वात् हन्दःशास्त्रसाध्ययनमावश्यकं, किञ्च हन्दोः
हीनलोकपाठे दुःखजननमकीर्त्तिश्चेत्याह । यथा न सहते कनक-
तुला तिलतुलानम् अर्द्धार्द्धेन । एवं न सहते अवणतुला अव-
च्छन्दं हन्दोभङ्गेन ॥ उच्छन्नं वर्षे न सहत इत्यर्थः । (C) ।

१० । अथ हन्दोपन्यसोपादेयतां दर्शयति, जेम चेति । जेम—
यथा कणअतुला—कनकस्य तुला परिमाणनिर्णायकं यन्त्रं काष्टा
इति लोके; तुलिअं—तुलितं निर्णयपरिमाणं स्खस्मिप्रशिप्तं
सुवर्षं तिलस्य अइ अइएण—अर्द्धार्द्धेन चतुर्थांशेनापीति यावत्,
रत्निकामावकादिमापकाङ्गुनाधिकमिति शेषः, ए सहदृ—न
सहते न निर्णयपरिमाणं करोति । तेम—तथा सबणतुला—
अवच्छन्ना तुलैव तुला—काव्यशुद्धाद्विज्ञापकं यन्त्रं, हदं-
भगेण—हन्दसां यथोक्तं हन्दः तस्य गुरुत्वघूर्णा भङ्गेन न्यूनाधिक-
भावेनेत्यर्थः । अवहदं—अपच्छन्दस्त्वं लक्षणहीनं काव्यं न सहते
न प्रमाणवति । अथमर्थः जुजायां सूत्रवद्धं पाचदयं भवति, तपैक-
पाचे परिमाणसाधनं रत्निकामावकादिद्रव्यं प्रथिय द्वितीयपाचे

अबुह बुधानां मन्त्रे
 कर्त्तुं जी पदद्वयं लक्षणविज्ञानं ।
 सूत्रगर्गं लग्गं खगर्गं
 सीसं खुलिषं ख जाखेद्वं ॥ ११ ॥ गाथा ।

प्रक्षिप्तं निर्णयपरिमाणं सुवर्णादिद्रव्यं यदि तिलवत्तुर्धामेनापि परिमाणसाधनरत्निकामाषकादिद्रव्याख्यनाधिकं भवति तदा तत्र परिमाणशुद्धिर्धया न भवति, तथा लक्षणोक्तगुह्यलक्षणाधिकं काव्यं अवणविषयीभूतं शुद्धं न प्रतिभातीति काव्यशुद्धिशुद्धि-ज्ञानार्थं छन्दःशास्त्रमुपादेयमिति भावः । १० । (E).

१० । यथा न महते कनकतुला तिलतुलितमर्धार्धेन । तथा न घटते अवणतुला अवच्छन्दं छन्दोभङ्गेन ॥ अवच्छन्दं — न्यूनाधिकभावमिति देशी । (G).

११ । अबुधो बुधानां मध्ये काव्यं यः पठति लक्षणविहीनम् । भुजापल्लवखण्डेन ग्रीधं खण्डितं न जानाति ॥ खण्डस्तस्मिन्नेन खण्डेन खण्डिरेन्द्रेण लक्षणहीनकाव्यपठनमिति व्यज्यते । खगर्गं इत्यत्र वर्षमिक्षितैकारख, विन्दुयुतहिकारख च लघुत्वात् दादग्रमात्रा-भङ्गः । (C).

११। १ बुधावच (B & C). २ मन्त्रे (D), मन्त्रे (E). ३ पदद्व (G).
 ४ विज्ञया (B & C), विज्ञानं (E). ५ लक्षणाव्य (A & E), लक्षण (B).
 ६ Non est in (F). ७ खगर्गं (A), खगर्गं (C). ८ बुद्धिर्ध (D & F).
 ९ खारेद्व (A, B & C), खारेधि (F).

ट ड ढ ठाणह' मञ्जे
 गणभेओ' होति पंच' अकखरओ ।
 छ प च त दा जहसङ्गं
 छ पंच' चउ ति' दुकलासु ॥ १२ ॥ [गाहा].

११ । अथ छन्दःशास्त्रविदां पुरो लक्षणहीनकाव्यपठनं वारयन्
 पुनरपि छन्दःशास्त्रोपादेयतां दर्शयति अबुध इति । अबुधः—
 काव्यलक्षणाभिज्ञः, बुधाणं मञ्जे—बुधानां काव्यलक्षणाभिज्ञानां
 मध्ये, लच्छ[क]णविह्वणं—लक्षणविहीनं, कम्भं—काव्यं, पठर—
 पठति, सः भुञ्ज अग्ग लग्ग खग्गहिं—भुजापल्लवखन्नेन, खुल्लिचं—
 खल्लितं, घीवातः पातितं, सीसं—श्रीषं मसकं, ए जाणेइ—न
 जानाति, सः खल्लसुधतखन्नेन खल्लिरम्भेदक इव विच्छिन्नचित्त इति
 लोके व्यवह्रियते । अतोऽधोतच्छन्दःशास्त्रो लक्षणलक्षितं काव्यं
 पठन् पच्छिताख्यां लभते इति छन्दःशास्त्रोपादेयता दर्शयति
 भावः । ११ । (E).

११ । अबुधेति । अबुधो बुधानां मध्ये काव्यं चः पठति लक्षण-
 विहीनं । भुजापल्लवखन्नेन श्रीषं खल्लितं न जानाति ॥ ११ ॥ (H).

१२ । अथ माषागणनव्यवस्थामाह । ट ड ढ ठ जस्य मध्ये
 गणभेदा भवन्ति, पञ्चाक्षराणि छ प च त दा वपासंख्यं षट्पञ्च-

११ । १ ट ड ढ ठ षाच (B), ट ड ढ ठाच (A & E), ट ड ढ ठाच (C),
 ट ड ढ ठाच (F). १ मञ्जा (L), भदा (E). २ चच (E). ३ चचं (C & F).
 ४ चच नीच (E).

टगणो^१ तेरह भेओ^२

भेओ^३ अडाइ^४ ह्योति ठगणस्स^५ ।

डगणस्स^६ पंच^७ भेओ^८

तिअ ढगणे^९ वे वि णगणस्स^{१०} ॥ १३ ॥ [गाहा]

चतुस्त्रिदिकलासु । अचराणां मध्ये पञ्चाचराणि ट ठ ड ढ णाः
षट्पञ्चचतुस्त्रिदिकलासु यथासंख्यं गणभेदवाचका भवन्ति । (C).

१२। अथ वक्ष्यमाणमात्राच्छन्दःसूपयुक्तान् गणान् व्यवहारार्थं
संज्ञाभिर्बुद्धिगतिं दद्वेति । ट ड उ ढ णं—ट ठ ड ढ णैः, ह प
च त दा—ह प च त दैः एतैः पञ्च अक्षरत्रयो—पञ्चाक्षरैः, जह-
संखं—यथासंख्यं, ह षं च चउ त्ति दु कलासु—षट्पञ्चचतुस्त्रिदि-
कलेषु गणभेदा—गणेषु मध्ये भेदा नामानि ह्योति—भवन्ति ।
अथमर्थः । षट्कललगणस्य टगण-ह्रगणेति नामद्वयं, पञ्चकललगणस्य
ठगण-पगणेति नामद्वयं, चतुःकललगणस्य डगण-चगणेति नामद्वयं,
त्रिकललगणस्य ढगण-तगणेति नामद्वयं, द्विकललगणस्य णगण-
दगणेति नामद्वयं भवतीति बोध्यमिति । १२। (E).

१३। अथ गणव्यवस्थामाह । ट ठेति । ट ठ ड ढ णानां मध्ये
गणभेदा भवन्ति पञ्च अक्षररूपाः, ह प च त दाः यथासंख्यं षट्

१२। १ डगणे (F). २ Dropt in (E). ३ भेओ (B & D), Dropt in (C). ४ अडाइ (A), अडाइ (C), अडाइ (F). ५ Dropt in (C). ६ Dropt in (E). ७ Dropt in (C). ८ भेओ (B, C & D). ९ डगणे (B). १० Dropt in (B & E).

अह पत्थारो । .

पढम गुरु हेट्टा ठाणे

लहुआ परिठवहु अप्पुवुड्डीय ।

सरिसा सरिसा पत्तो

उब्बरिआ गुरुलङ्ग देहु ॥ १४ ॥ [गाथा].

पंच चत्वारस्त्रयो द्वौ कक्षासु । टादीनामेव ह्यदिशंशास्तेषां च
कक्षाः षष्ठादयो भवतीत्यर्थः । १२ । (G).

१३ । अथ तेषां गणभेदावाह । ट-गणस्त्रयोदशभेदः, अष्टौ
भवन्ति ठ-गणस्य, उ-गणस्य पञ्च भेदास्त्रयो ढ-गणे, द्वावपि ण-
गणस्य । (C).

१३ । अथ ट-गणादीनां भेदसंख्यामाह, टगणो तैरह इति ।
ट-गणः षट्कक्षः त्रयोदशभेदः, ठगणस्य — ठ-गणस्य पंचकक्षस्येति
यावत् अट्टाह * * * स्य — उ-गणस्य चतुःकक्षस्येति यावत् पंच
भेदा — पंच भेदा भवन्ति, ढ-गणे चिकले तिस्र — त्रयो भेदा
भवन्तीत्यनुकर्षः, ण-गणस्य द्विकक्षस्य * * * । (E).

१३ । टेति । ट-गणे त्रयोदश भेदा अष्टौ च ठ-गणस्य, उ-
गणस्य पंच भेदास्त्रयो ढ-गणस्य, द्वावपि ण-गणस्य । १३ । (G).

१४ । १ अथ प्रथारः (A), अथ पत्थारो (B), अथ मत्तापत्थारः (E). २ हेट्टो
(D), हेठ (F). ३ लङ्ग (B). ४ परित्ठवहु (E). ५ पत्ति (D). ६ गुरुलङ्ग (E).
७ देहु (F). Here follows a sloka in MS. (B) not found in the
others—

अथ मत्तापत्थारे नपरिगुह देह अथपत्थारि ।

अथ अथ मथ नामं पित्रस्य पभन्नेर वित्थारि ॥

१४। एतद्भेदज्ञानं प्रसारज्ञानाधीनमिति प्रसारं दर्शयति । प्रथमगुरोरधःस्थाने सधुक्तं परिस्त्रापथात्मबुद्ध्या । सदृशी सदृशी पंक्तिरदृश्या गुरुसधु देहि ॥ सदृशी पंक्तिर्दक्षिणे कार्या, वामे गुरुसधुभिः पूरणं कार्यम् । इदम् मात्राप्रसारविषयं, तथापि गुरोर्लिखनयोग्यत्वे गुरुर्लैख्यः, अपरत्र सधुर्लैख्यः । वर्षप्रसारे तु गुरुसधु पूरणं कार्यम् । अत्रायं प्रकारः । आदौ सर्वगुरुर्लैख्यः, तत्र प्रथमगुरोरधःस्थाने सधुर्लैख्यः, तदक्षिणे चोपरिस्थितपंक्तिस्तुष्ट्या पंक्तिः कार्या, वामे च गुरुसधुभिः पूरणं कार्यं, वामे चैव एव सधुः पतति । वर्षप्रसारे तु वामे सधुस्यर्था नास्ति । यथा चिकित्साप्रसारे । ५, ५ । ॥ प्रथमगुरोरधो सधु वामतश्च कक्षादयपूरणं गुरुसधुवैव कार्यं, दक्षिणे पंक्तभावः, ततो गुरोरधो सधुर्लैख्यः वामे च कक्षापूरणम् एकेन सधुना कार्यम् । एवं चतुष्कक्षादावपि बोध्यं ५५ यथा अक्षरच्छन्दस्त्रिवं ५५५, एवमन्यत्रापि बोध्यम् । (C).

१४। टादिगणचयोद्देशादिभेदा उक्तास्तेषां रचना प्रसारस्तप्रकारमाह । पठम गुरु चेडु ठाणे— प्रथमगुरुवधःस्थाने, ट-गणभेदे यः प्रथमगुरुः स * * * इवञ्च सधुं परिस्त्रापथत तदधे चेति शेषः, तस्य सधोरधे चेत्यर्थः । सरिसा सरिसा पंती— सदृशी सदृशी पंक्तिः, कर्त्तव्येति शेषः । यस्य * * * ये षेन क्रमेण यावद्गुरु सधु भवेत्तेनैव क्रमेण तावद् गुरु सधु गुरुवधःस्थ-सधोरधे स्थापयमित्यर्थः । उच्चरिञ्चा— उर्वरितां मात्रामिति * * * रूपा-मिति यावत् । देड— दत्त गुरुवधःस्थसधोरधे तथा गुरुसधुस्थाने क्ते सति तद्भेदमध्ये उर्वरिभा[ता] या मात्रा या यथावच्छिषेयं

गुरुलघुरूपेण गुर्वधःस्यलघोः पश्चात् स्थापनीयेत्यर्थः । तत्र यदि
 माचापंचकमवशिष्टं, तदा प्रथमं गुरुद्वयं, तत एको लघुः स्थाप्यः,
 अथ माचाचतुष्टयं, तदा गुरुद्वयं स्थाप्यं, यदि माचात्रयं, तदा
 प्रथममेको गुरुस्ततो लघुः, यदि माचाद्वयं, तदैको गुरुर्ध्वंशैका माचा
 तदेकस्तावत्कार्यं इति गुरूपदेशो, लघुः स्थाप्य इत्यर्थः । एवं अण्य-
 बुद्धीए — आत्मबुद्ध्या आत्मा गुरुस्तस्य बुद्धिरूपदेशस्तेनेत्यर्थः । माचा-
 प्रस्तारं जानीतेति शेषः । प्रस्तारो भेदरचना । अत्रायं विधिर्यावत्सर्व-
 लघुर्भेदो भवति । * * * बोध्यम् । अत्रेदमुक्तं भवति, षट्कलणस्य
 प्रस्तारे चिकीर्षिते षण्मात्राणां गुरुत्रयं स्थाप्यं, सोऽयं षट्कलणस्य
 प्रथमो भेदः [SSS] । अत्र प्रथमगुरोरध एको लघुर्द्वयः लघो-
 रये चोपरितनसादृश्याद्-गुरुद्वयं देयं, पश्चादुर्वरितैकमाचारूप-
 एकलघुर्द्वय इति प्रथमं लघुद्वयं यत्र पतति स षट्कलणस्य द्वितीयो
 भेदः [SSS] । एवं द्वितीयभेदे तृतीयो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो
 लघुः स्थाप्यो लघोरये चोपरितनसादृश्यादेकोगुरुः स्थाप्यः, उर्वरितं
 च माचात्रयं गुरुलघुरूपं क्रमेण पश्चात् स्थाप्यं, एवं यत्र लघु-
 गुरु-लघुगुरवः क्रमेण पतन्ति स तृतीयो भेदः [SSS] । एवमस्य
 द्वितीयो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तदये चोपरितन-
 सादृश्यालघुगुरुक्रमेण स्थाप्यौ पश्चादुर्वरितं माचाद्वयं गुरुर्द्वयः * * *
 [SSS] । * * * स्तदधो लघुर्द्वयस्तस्याये उपरितनसादृश्यालघु-
 द्वयोत्तरमेकोगुरुः स्थाप्यः, पश्चादुर्वरितैकमाचा लघुरूपा देया, एवं
 यत्र लघुचतुष्टयानंतरमेको गुरुः पतति, सोऽस्य पंचमभेदः [SSS] ।
 एवमस्मात्तो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो लघुर्द्वयः, उपरितनसादृश्या-

भावात् उर्वरितमाचापंचकं दिगुर्वेकलघुरूपमंत्यलघोः पूर्वक्रमेण
 स्थाप्यमेवं च यच्च प्रथममेको लघुस्ततो गुरुद्वयोत्तरमेको लघुः
 पतति, सोऽस्य षष्ठो भेदः [।१११।]। एवमस्य द्वितीयो वर्षः प्रथम-
 गुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तस्याग्रे उपरितनसादृशाद्-गुरुलघू स्थाप्यौ
 पश्चादुर्वरितं माचादयमेकगुरुरूपं स्थाप्यम्, एवं यच्च प्रथमं गुरुलघू
 ततोऽपि गुरुलघू एवंभूतोऽस्य सप्तमो भेदः [।१११।]। एवमस्या-
 द्यो गुरुः * * * लघोरग्रे उपरितनसादृशाद्गुरुलघवः क्रमेण
 स्थाप्याः, उर्वरिता चैका माचा लघुरूपा पश्चात् स्थाप्या, एवं यच्च
 प्रथमं लघुचयं * * * [॥११॥]। * * * अस्य चतुर्थी वर्षः प्रथम-
 गुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तस्याग्रे उपरितनसादृशादेको लघुः * * *
 गुरुदयरूपं पश्चात् स्थाप्यम्, एवं यच्च प्रथमं गुरुदयं ततो लघुदयं
 पतति, एवंभूतोऽस्य नवमो भेदः [।११॥]। एवमस्य प्रथमो वर्षः
 प्रथमगुरु * * * [उपरि]तनसादृशादेकोगुरुस्ततो लघुदयं दैयम्,
 उर्वरिता चैका माचा चैकलघुरूपा पश्चाद्देया, एवं च यच्च लघु-
 द्वयोत्तरमेको गुरुस्ततो लघुदयं [॥११॥]। * * * (Here an entire
 leaf is missing.) यस्य गुरोरधः, यथोपरि तथा श्रेष्ठं भूयः कुयौ-
 दयं विधिम् ॥ तावद्दद्याद्गुरुनेव यावत्सर्वलघुर्भवेत् । प्रसारोऽयं
 समाख्यातः ऋदोविरतिवेदिभिरिति ॥ (E).

१४। अथ भेदस्वरूपज्ञानोपयोगिनं प्रसारं लक्षयति । पठ ।
 प्रथमगुरोरधःस्थाने लघुं परिस्थापयतान्यनुद्ध्यः । पश्चात् सदृशी
 सदृशी पंक्तिर्द्वरिते गुरुलघून् देहि [दत्त] ॥ अत्र स्पष्टः प्रकारो-
 ऽन्यथोक्तः —

आदौ गुरव एव स्युः प्रस्यार्थाः समा यदि ।
 आदौ लघुरथान्ये च प्रस्यार्था विषमा यदि ॥ १ ।
 शेषं पूर्ववदेवाद्याल्लघून् यस्य गुरोरधः ।
 यथोपरि तथा शेषं भूयः लघुर्वादमुं विधिम् ॥ २ ।
 उने दद्याद्गुरुस्तावद्यावन्मात्राः प्रपूरिताः ।
 यदि मात्रा न पूर्णाः स्युरादौ दीयन्तदा लघुः ॥ ३ ।
 इत्थं पुनः पुनः कार्यं यावत्सर्वलघुर्भवेत् ।
 मात्राप्रसार एवेत्थं वर्षप्रसारतां गतः ॥ ४ ॥ इति १४ । (G).

[(१) मात्राप्रसार-रचनाप्रकारः ।

एककलस्य एक एव भेदः ।, द्विकलस्य भेदद्वयम् ५, ॥, त्रिकलस्य
 पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे चो भेदा एककले एकगुहदाने द्विकले
 एकलघुदाने च जाताः । ५, ५ ।, ॥.

एवं चतुष्कलस्य पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे पंच भेदा द्विकले एक-
 गुहदाने त्रिकले चैकलघुदाने जाताः ५५, ॥५, । ५ ।, ५ ॥, ॥.

एवं पंचकलस्य पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे षट् भेदास्त्रिकले एक-
 गुहदाने चतुष्कले चैकलघुदाने जाताः

। ५५, ५ । ५, ॥ ५, ५५ ।, ॥ ५ ।, । ५ ॥, ५ ॥, ॥.

एवं षट्कलस्य पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे चोद्ग भेदास्तुष्कले
 एकगुहदाने पंचकले चैकलघुदाने जाताः

५५५, । ५५५, । ५ । ५, ५ । ५५, । ५ । ५५,
 । ५५ ।, ५ । ५ ।, । ५ । ५ ।, ५५ ।, । ५ । ५ ।,
 । ५ । ५ ।, ५ । ५ ।, । ५ । ५ ।. एवं सप्तकलादावपि बोध्यम् ।

अहं ह्रगख पत्यारे गखाखं खामाहं ।^१

हर ससिं खरों सखो

सेसो^२ अहि कमखु^३ वंभु^४ कलि^५ चंदो^६ ।

धुअ धम्नो सालिअरो

तेरह मेओ^७ छमत्ताखं^८ ॥ १५^९ ॥ [गाहा]

(१) वर्णप्रसार-रचनाप्रकारः ।

एकवर्णप्रसारे द्वौ भेदौ ऽ, ।. द्विवर्णप्रसारे चतुर्भेदाः पूर्व-
वर्तिप्रसारे प्रथममेकगुहदाने तत एकसघुदाने च जाताः ऽऽ, ।ऽ, ऽ।, ।।. एवं त्रिवर्णप्रसारे अष्टौ भेदाः पूर्ववर्तिप्रसारे प्रथममेकगुहदाने तत एकसघुदाने च जाताः ऽऽऽ, ।ऽऽ, ऽ।ऽ, ।।ऽ, ऽऽ।, ।ऽ।, ऽ।।, ।।।. एवमथेऽपि योजनीयम् ।]

The portion enclosed within brackets has been added for a clear exposition. For corresponding aphorisms in Pingala's Sanskrit Treatise, with a simple exposition in English, vide Ghosha's *वन्द्यःसारसंघः*, Introduction, p. xviii.— Ed.

१५ । अथ षट्कलाभेदानां प्रत्येकं नामानि । हरः प्रथी खरः
ग्रहः श्रेवः अहिः कमखं ब्रह्मा कियः वन्भुः । धुवः धर्मः सालिकरः
चथोद्ग्रभेदः षण्माचः ॥ (C).

१५ । १ षट्कलप्रसारे अद्यानां नामानि । (A), अथ अत्रय पत्यारे अद्यानां नामानि । (C), अथ षट्कलनामानि । (D). १ अहि (E). २ खरो (B), खरे (E). ३ सेसो (B). ४ कमख (D, E & F). ५ वन्भु (C), वंभु (D, E & F). ६ कलिकि (B), कलि (C). ७ वन्मो (B & C). ८ चारं (E). ९ षण्माच (B & C). १० १४ (E).

अह पंचकलायां यामाङ् ।^१
 इंदासण अरु सूरु
 चाओ हीरुं अ सेहरो कुसुमो ।
 अहिगण पापगणो धुवु
 पंचकले पिंगले कहिओ ॥ १६ ॥ [गाहा]

१५ । अथ वक्ष्यमाणमात्राच्छंदःसु व्यवहारार्थं षट्कलत्रयो-
 दशभेदानां क्रमेण नामान्याह हर इति । हरः शशी सूरः शक्रः
 शेषः अहिः कमलं ब्रह्मा कलिः चन्द्रः ध्रुवः धर्मः शालिकरः,
 छमन्तापं—षण्मात्राकाणां त्रयोदशभेदानाम् एतानि तैरह णामं—
 त्रयोदश नामानि यथासंख्यं बोधानीत्यर्थः ॥ १४ । (E).

१५ । षट्कले त्रयोदश भेदास्तेषां क्रमेण नामान्याह ॥ हर ॥
 हरः ५५५, शशी ॥५५, सूर्यः ॥५५, शक्रः ५॥५, शेषः ॥॥५,
 अहिः ॥५५, कमलं ५५५, ब्रह्मा ॥॥५, कलिः ५५॥, चन्द्रः
 ॥५॥, ध्रुवः ॥५॥, धर्मः ५॥॥, शालिकरः ॥॥॥ त्रयोदश
 भेदाः षण्मात्राणाम् ॥ १५ । (G).

१६ । अथ पञ्चकलनामानि । इन्द्रासनमपरः सूरः चापो
 हीरः [च] शेखरः कुसुमं । अहिगणः पापगणो ध्रुवः पञ्चकल
 * * * ध्रुवो निश्चितः । ध्रुवं निश्चितमिति वार्थः । (C).

१६ । १ पंचकलानां नामानि । (A), अथ पंचकलानां नामानि । (D).
 १ चारु (E). १ पापकलनी (D), पापकलनी (E). ४ १५ (E).

This sloka has been left out in the text of (C), but not in the
 commentary.

अह चउक्कलाणं नामाद् १^९
 गुरुञ्जुञ्च कस्यो^१ गुरुञ्चत
 करञ्चल^२ पञ्चोहर^३ मि गुरुमञ्चो^४ ।
 आद्गुरु^५ व्वसु^६-चरणो
 विष्णो सव्वेहिं लहुरहिं ॥ १७^७ ॥ [गाहा^८]

१६ । अथ पंचकलाष्टभेदानां प्रत्येकं नामान्याह इंदासपेति ।
 इंदासनं अह — अपरः सूरः चापः हीरश्च श्रेखरः कुसुमं । अहि-
 गणः पदातिगणः पंचकलगणे एतानि नामानि क्रमेणेति शेषः
 पिंगलेन कथितानि, पंचकलगणस्य ये अष्टौ भेदास्तेषां प्रत्येक-
 भेदान्यष्टौ नामानि पिंगलेन कथितानित्यर्थः । १५ । (E) ।

१६ । अथ पंचकलस्याष्टौ भेदास्तेषां नामानि क्रमेणाह ॥ इंदेति ॥
 इंदासनं । १११, अन्यः सूरः १११, चापः । १११, हीरः १११, [च]
 श्रेखरः । १११, कुसुमं । १११, अहिगणः १११, पापगणः । १११ ।
 भ्रुवं पंचकलः पिंगलेन कथितः ॥ १६ ॥ (G) ।

१७ । अथ चतुष्कलानां नामानि । गुरुयुगं कर्णः १११, गुर्वन्तः
 करतलं । १११, पयोधरो गुरुमध्यः । १११, आदिगुरुभ्रुवचरणं १११,
 विप्रः सर्वैर्लघुभिः । १११ । गुरुयुगात्मकचतुष्कलः कर्णनामा, एव-
 मग्रेऽपि । (C) ।

१० । १ चतुष्कलानां नामानि (A), चतुष्कलानां नामानि (D) १ कस्यो (E),
 कस्यु (F) । २ करचलो (A, D, E & F) । ३ पञ्चोचर (B) । ४ कस्यो
 (A, D & F) । ५ आद्गुरु (F) । ६ भ्रुव (C), वहु (D & F) । ७ ११ (E) ।
 ८ विपुला चार्वा । Vide Ghosha's ग्रन्थः चारसंघः, pp. 7, 8 & 9

अह तिख कलाखं खामाङ् ।^१
 धअ^२ चिख^३ चिर^४ चिरालअ^५
 तोमर^६ तुंबू^७ पत्त चुअमाला^८ ।
 रस^९ बास^९ पबण बलअ^{१०}
 लहुअलवेण^{११} जाणेहु^{१२} ॥ १८^{१२} ॥ [गाहा]

१७। अथ चतुष्कलगणपंचभेदनामान्याह गुर्विति । गुरुजुष
 — गुरुयुगं, गुरोः युगं द्वयं यस्मिन्नेतादृशो यो भेदः स इत्यर्थः,
 कर्णो — कर्णः चतुःकलस्य प्रथमो भेदः, कर्णनामेत्यर्थः । गुर्वितः
 गुरुरन्ते यस्य तादृशो द्वितीयो भेदः करतलनामक इत्यर्थः ।
 गुरुमध्यः गुरुः मध्ये यस्य स तृतीयो भेदः पयोधरनामक इत्यर्थः ।
 क्षि पादपूरणे । आदिगुरुः आदौ गुरुः यस्य तादृशस्यतुर्थो भेदो
 वसुः चरणः इति तस्य नामद्वयं । सर्वैः लघुभिः सर्वलघुः पंचमो
 भेदः विप्रः विप्रनामेत्यर्थः । १६ । (E).

• १७। चतुःकलनामान्याह ॥ गुरु ॥ गुरुयुगं कर्णः ५५, गुर्वितः
 करतलं ॥ ५५, पयोधरो गुरुमध्यः [५५], क्षि पादपूरणे । आदि-
 गुरुर्वसु-चरणो [५५], विप्रः सर्वैर्लघुभिः [५५] ॥ १७ ॥ (G).

१८। १ विशङ्खानां नामानि । (A). २ धय (C), पुष (D & E). ३ चिख
 (A, B, D & E), चिख (C). ४ चिर (E). ५ चिराल (D). ६ तुंबर (A),
 तुम्ब (B), तुम्बर (D). ७ चचमाला (E), चुचचं माला (F). ८ लव (A).
 ९ राष (C). १० वलवा (F). ११ ऊचारभेद (E). १२ आणेच (B & C).
 १२ १७ (E).

अह तिक्कलगत्य [दुद्गन्ध]¹ पत्वारस्त यामाह्रं ।
सुरबह्रं पटव्व² ताला करतालाखंद छंदेख³ ।
खिब्बाख⁴ ससमुद्धं तूरं एह प्यमाखेख ॥ १६⁵ ॥ गाह् ।

१८ । अथ चिकलनामानि । ध्वजः चिक्कं चिरं चिरालयः
तोमरः तुंबुहः पचं चूतमाला । रसो रासः पवनः वलयं लघ्वारखेख
जानीहि ॥ चिकलस्य त्रयो भेदास्तत्रादिलघुः प्रथमोगणः [। ५],
तस्यैतानि नामानीत्यर्थः । (C).

१८ । अथ चिकलप्रथमभेदस्य लघ्वादेनामान्याह ध्वज इति ।
ध्वजः चिक्कं चिरं चिरालयः तोमरं तुंबुहः पचं चूतमाला रसः वासः
पवनः वलयः एतानि नामानीति शेषः, लघुकालेनेण लघ्वादे-
ल्लिकलप्रथमभेदस्येत्यर्थः, जाणेह — जानीतेत्यर्थः । १७ । (E).

१८ । अथ चिकले आदिलघोः प्रथमभेदस्य नामान्याह ॥ ध्वज ॥
ध्वजः चिक्कं चिरं चिरालयः तोमरं तुंबुहः पचं चूतकं माला ।
रसः वासः पवनः वलयः लघोराखेनेन जानीहि ॥ १८ ॥ (G).

१९ । द्वितीयस्य [। ५] यथा, सुरपतिः पटव्वस्तालः करताला-
[न]न्दव्वन्दैः । निब्बाणं [स]समुद्धं तूर्यम् एतत्प्रमाणेन ॥ करताला-
नन्दव्वन्दैः अह सुरपत्यादिनामानि, समुद्धसहितमेतन्नामनवकं
प्रमाणसिद्धमित्यर्थः । (C).

१९ । १ द्वितीय (B), द्वितीय (C). २ सुरपति (A). ३ पटव्व (C & D),
पटव्वं (E). ४ व्वन्दै (C). ५ निब्बाणं (D). ६ १९ (E).

अह तिअल्लगण तइअ पत्थारस्स यामाह ।

भावा^१ रस तांडवअ^२

यारीअ^३ कुणह^४ भाविणअ^५ ।

तिल्लहुगणस्स^६ कइअरो^७

इअ यामं पिंगलो कइइ^८ ॥ २०^९ ॥ गाह् ।

१८ । अथ त्रिकलद्वितीयभेदस्य गुवां [दिर्ना] मान्याह सुरव-
इति । सुरपतिः पटषः तासः करतासः नंदः कंदः ण—मनु
निसुधेन निर्वाणं [स]ममुद्रं त्थर्मम् एह—एतानि नामानि प्पमा-
णेण—प्रमाणेन गुवांदिस्त्रिकलस्य जानीतेति शेषः, इति संप्रदाय-
विदः, एवमपि । (E).

१९ । आदिगुरोर्द्वितीयभेदस्य नामान्याह ॥ सुर ॥ सुरपतिः
प्रथमं तासः करतास आनंदः कंदसा । निर्वाणं सममुद्रं त्थर्मम्
एवं प्रमाणेन ॥ उच्यंते इति शेषः । १९ ॥ (G).

२० । अथ द्वितीयस्य नामानि । भावो रसस्ताण्डवं नारी अथ
कुलभाविनी । त्रिल्लघुगणस्य कविवरो नामानि पिङ्गलः कथयति ॥
प्राकृतेषु क्लृप्तवचनमतन्त्रमित्यनुसारात् भावा इति कुलभाविनि-
अमिति सङ्गच्छते । (C).

२० । लघोस्त्रिकलस्य नामान्याह भावेति । भावः रसः तांडवं

१०। १ भाव (A & E). २ तांडवर्षि (A). ३ यारी अथ (C & E).

४ कुल (C & E). ५ भाविणं (E), भाविणं (F). ६ त्रिल्लघुगण (F).

७ कविवरो (B & E), कविवरा (C), कविवरो (F). ८ कइइ (F). ९ १९ (E).

अह दुकलाखं खामाई ।'

खोडर रसखाभरणं

खामरं फखिमुडं कखभ कुंडलखं ।

वकं माखसं वलखं

खारावलि एहं गुडखस ॥ २१ ॥ गाहा ।

नारो अह—अथ कुलभामिनी इति नामानि चित्तघुगण्य
कविवरः पिंगलः कथयति ॥ १८ । (E).

Hereafter there is a leaf missing in MS. (E), and nine slokas
(21-30) and a half are lost.—Ed.

१० । चित्तघोस्तृतीयभेदस्य नामान्याह ॥ भावा ॥ भाव-रस-
तांडव-नारोः जानीत भामिनीं । चित्तघुकस्य कविवर इति
नामानि पिंगलः कथयति ॥ (G).

२१ । अथ दिकस्य नामानि । दिकसे प्रथममेकगुहरिति,
तस्यैतानि नामानि जानीषीति शेषः । नूपुरं रसनाभरणं खामरं
फणी अन्धः कनककुण्डलकं । वकं मानसं वलखं खारावलिः अनेन
गुडकस्य ॥ (C).

२१ । नूपुरं रसनाभरणं खामरं फणी सुगंधं कनकं कुंडलं ।
वको मानसं वलखं खारावलिः अनेन गुडकस्य ॥ एवं प्रकारेण
दिकस्य रूपस्य गुरोर्नामानि भवतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ (G).

११ । १ दिकस्य नामानि । (A & D), दुकलाखं खामार । (C). २ खामरं
(B & D), खामरं (C). ३ फखि मुडं (C). ४ वलखं (C). ५ खारावलि
(B, C & D). ६ एहं (B & D), अनेन (C & F).

द्वि[वि]ल्लहु खामाङ् ।^१
 खिअपिअ परमउ^२ सुपिअं^३
 विल्लहु^४ ति^५ समास^६ कइदिङ्^७ ।
 अह चउमत्तह खामं
 फणिराओ^८ पइगणं भणइ^९ ॥ २२ ॥ गाङ् ।
 सुरअखअं^{१०} गुरुजुअलं
 कससमाणेण रसिअ रसखग्गा^{११} ।
 मणहरण सुमइलंविअ
 खहुलहिअं^{१२} तासु^{१३} बखेण ॥ २३ ॥ गाहा ।

२२ । निजप्रियः परमकसुप्रियो द्विलघोरिति समासतः
 कविष्टुष्टम् । अथ चतुर्मात्रिकनाम फणिराजः प्रतिगणं भणति ॥
 पूर्व्यं चतुष्कलस्य प्रत्येकैकं नामोक्तमिदानीमन्यान्यपि नामानि
 कथ्यन्ते इति । (C).

२३ । अथ लघुद्वयस्य गणस्य नामान्याह ॥ खिअपीति ॥
 निजप्रियः परमः सुप्रियो द्विलघोरिति समासगतः कथितानि ।
 अथ चतुष्कलस्य गणस्य प्रतिबंधं नामान्याह ॥ अह ॥ अथ चतु-
 र्मात्रस्य नामानि फणिराजः प्रतिगणं भणति ॥ २२ ॥ (G).

११-१२ । १ अह दुक्कलानां नामात् । (B). २ परम (F). ३ सुपिर (A,
 B & C). ४ विल्लहु (B, C & F). ५ तिबालं (B & C), ति (F). ६ समाह
 (B & C). ७ कइदिङ् (B), कपिचं (F). ८ फणिराज (F). ९ पडद (A).
 १० सुरअखअं (A & D), सुरअखआ (F). ११ रसखग्गं (D & F). १२ लघ-
 कपिचं (D), लघकपिचउ (F). १३ तासु (B & D), तासु (C).

अह अंतगुरु खामाहू ।^१
 कर पाणि कमल इत्यं
 बाहू^२ भुञ्जदंड^३ पहरण असखिचं ।
 गजभरण रश्मि खाना^४
 भुञ्जभरणं ह्रीहू^५ सुपसिद्धं ॥ २४ ॥ गाहा ।

२२ । सुरतनयो गुरुयुगल * * * रसिकः रसनायं । मनोहरं सुमतिखम्बितः लघुरहितः तस्य वर्णेन ॥ करवलयमिति कश्चिद्गुह्य-
 इयस्य कर्षेति नाम पूर्वोक्तमेतान्यपि तत्समानेन तत्समानार्थकतया
 ज्ञातव्यानीति शेषः, तस्य वर्णेन चिह्नेन तत्समानार्थकशब्दान्ते-
 णाप्युच्यत इत्यर्थः । तत्सर्वर्णेनेति पाठे तत्पर्यायेण । (C).

२३ । सुरेति । सुरतलता गुरुयुगलं कर्षणमानेन रसितं रसलक्षणं,
 मनोहरणं सुमतिखम्बितं लघुलक्षितम् — उत्पन्नप्रायाणां नाशेत्यर्थः,
 अवशेन शब्देन कथितमित्यनुसंगच्छति तद्वृत्तिं व्याचक्षुः । कर्षेति
 कर्षणपर्यायः श्रुत्यादिरपि, तन्नामोक्तमित्यर्थः । दिगुरोसत्सुखलक्ष-
 तानि नामानि ॥ २३ ॥ (G).

२४ । अन्तगुरुनामानि । करः पाणिः कमलं हस्तो बाहो
 भुञ्जदंडः प्रहरणम् अग्निः । गजाभरणं रत्नमासा भुजाभरणं

१ अंतगुरो । (D). २ कमलं (A). ३ चण्डं (A).
 ४ गाहा (A, B & C), बाहो (D). ५ भुञ्जदण्ड (B & D), भुञ्जदण्ड (C).
 ६ चण्डोचं (A). ७ गाहा (C). ८ खीणि (A, B & D), खीणि (C).
 ९ सुपसिद्धं (B).

अह मञ्जुगुरु नामाहँ ।^१

भुञ्जवद् अस्^२ खर^३ गञ्जवद्^४

वसुहाहिव^५ रञ्जु गोञ्जालो^६ ।

उखाञ्जक^७ चञ्जवद्^८

पञ्जहर^९ पवणं^{१०} खरेदाहँ^{११} ॥ २५ ॥ गाह् ॥

भवन्ति सुप्रसिद्धानि ॥ वाहोऽयः । वाङ्गरिति कश्चित् । मालेत्यत्र
षाणेति पाठान्तरम् । (C).

२४ । अर्थात्गुरोस्तुष्कलस्य नामान्याह ॥ कर ॥ करः पाणिः
कमलं हस्तो वाङ्गर्भुजदंडः प्रहरणमग्निः । गजाभरणे रजं नाना
भुजाभरणं भवति सुप्रसिद्धं ॥ नानेति केयूरादीनि सुप्रसिद्धानि
भवन्तीत्यर्थः ॥ २४ ॥ (G).

२५ । मध्यगुरोर्नामानि । भुजपतिरश्नरगजपतिवसुधाधिपा
राजा गोपालः । उखायकस्यकपतिः पयोधरपवननरेन्द्राः ॥ अत्र पति-
शब्दस्य प्रत्येकमन्वयादश्नपतिर्नरपतिर्गजपतिरिति सन्प्रदायः । (C).

२५ । मध्यगुरोर्नामान्याह ॥ भूपतिरश्नपतिर्गजपतिर्वसुधाधिपो
रञ्जुः गोपालः । उखायकस्यकवर्त्ती पयोधरस्तननरेन्द्राः ॥ इति
नामानौत्थर्थः ॥ २५ ॥ (G).

२४ । १ मध्यगुरो (D). २ अस्व (B), अस्व (D). ३ खर (D), खर (F).
४ गजवद् (B). ५ वसुहाहिव (B). ६ गोवाली (D), गोवाली (F). ७ उखा-
यक (B), उखायक (F). ८ चञ्जवद् (A, B, C & D). ९ पयोधर (B,
C & F), पवर (D). १० पवण (D), पव (F). ११ खरेदार (A), खरेदार
(B), खरेदार (C), खरेदार (D).

अह आइगुह खामाई ।^१

पञ्च पाञ्च चरखञ्जुअलं

अवरुं पञ्चामेइं गंडं बलहइं ।

ताञ्च पिञ्चामह दहणं^२

खेउरं रइ अंघजुअखेणं^३ ॥ २६ ॥ [गाहा]

अह सम्बलहुअस्स [।।।।] खामाई ।^४

पढमं हरिसि^५ बिप्पो

बीए सर पंच^६ जाइ^७ सिहरेहिं^८ ।

दिअवर^९ परमोपाए

होइ चउक्खेण लहुएण ॥ २७ ॥ गाहा ।

२६ । आदिगुरुनामानि । पदं पादस्वरणयुगलम् अपरं प्रकाशयति गण्डं बलभद्रं । तातं पितामहं दहणं नूपुरं पतिं जहाद्युगलेन ॥ प्रकाशयति वदति अर्थात् पिङ्गलाः, जहाद्युगलेन सव । षेयुररुइ इति पाठे नूपुररुचौचर्थः । (C).

२६ । आदिगुरोर्नामान्याह ॥ पञ्चइति ॥ पदं पादस्वरणयुगलम् अन्यत् प्रकाशयति गंडो बलभद्रः । तातः पितामहो दहणो नूपुरं रतिर्जहाद्युगलेन, सइति शेषः, तदपि नामेत्यर्थः ॥ २६ ॥ (G).

२६-२७ । १ आदिगुरुनामानि । (C). २ अवर (A), अवर (C). ३ खेउर (D). ४ सम्बल (C). ५ हरिसि (C). ६ ताच (B), ताचा (C). ७ बलचं (B). ८ अवर (C), खेउर (F). ९ अण्णोपि (D). १० सम्बलअण्णनामार । (C), सम्बलपो । (D). ११ हरिसि (A). १२ पञ्चवर (B & C), अरिपंच (F). १३ जाइ (C). १४ सिहरोहिं (C). १५ पिचवर (B).

अह पंचकलाणं आइलहुअस्स णामाईं ।^१

सुणरिंदं^२ अहिअं^३ कुंजरं^४

गअवरं^५ दंताइ दंतिं^६ अह मेहो^७ ।

एरावइ^८ तारावइ

गअणं भंपं^९ तलपेणं^{१०} ॥ २८ ॥ गाहा ।

२७ । अथ सर्वलघुनामानि ॥ प्रथमम् ईदृशो विप्रः, द्वितीये पञ्चशरः जातिशिखराभ्यां महेत्यर्थः । द्विजवरः परमोपायो भवति चतुष्केण लघुकेन ॥ ईदृश इति विप्र इति यथा प्रथम-नाम तथा द्वितीये पञ्चशर इत्यर्थः । (C)

२७ । चतुर्लघोर्नामान्याह ॥ पठ ॥ प्रथमं विप्र एतादृशो द्वितीयः पञ्चशरो जातिः शिखरैः । द्विजवरः परम उपायो भवति चतुष्केण लघुकेन ॥ २७ । (G)

२८ । सुनरेन्द्रः अहितः कुञ्जरगज[वर]दन्तो दन्तो अथ मेघः । ऐरावतसारापतिर्गगनं झम्पस्तुउप्पेन । कुञ्जरगज[वर]दन्तावित्य-नेन कुञ्जरदन्तो गजवरदन्तश्चेत्युक्तं भवति । तुउप्पेन तुउप्पशब्देन सह, तुउप्पशब्दो झम्पपर्यायः । (C)

२८ । १ प्रत्येकं पंचकलानां नामानि । (A), पंचकलानां प्रत्येकं नामानि (D), पंचकलाणं आइलहुअस्स णामाईं (C) २ सुणरिंदं (A, B & C). ३ अहिअं (B). ४ कुंजरं (A, B & C). ५ गअवरः (A, B & C). ६ दंता इति (A), दिह्ताइ इति (B), दिह्ताइ इति (C), दंताइ इति (D), दंताइ इति (E), ७ अमेहो (F). ८ एरावइ (F). ९ उणं (F). १० तलपेणं (A), तुलपेणं (B & C), तलेपेणं (F).

अह मञ्जुलहुअस्स ।^१

पक्ख विराड् मइंदह्

वीणा^२ अहि जक्ख अमिअ^३ जोहलअ^४ ।

सुप्यस्स^५ पस्सगासण^६

गरुड^७ विआणोहु^८ मञ्जु^९ लहुएण ॥ २६ ॥ उग्गाहा ।

२८। अथ पंचकलस्याष्टौ भेदास्तत्र प्रथमभेदस्यादिलघुद्विगुह-
रूपस्य नामान्याह ॥ सुण ॥ सुनरेन्द्रोऽधिक-कुंजर-गजवरदंता
इति दंती च मेघः । ऐराव[त]स्तारापतिर्गगनं उफम् एतत्प्रका-
रेण ॥ (G)।

२९। पक्षिविडालमृगेन्द्रहरिणा अहित्यचः अमृतं योहलायिकः ।
सुपर्णः पक्षगमनो गरुडो विजानोहि मध्यलघुकेन ॥ अहित्यच-
इति नामद्वयम् इति कश्चित् । योऽय्यगब्दोऽप्यत्र वर्त्तत इति बोध्यं ।
मध्यलघुकेन प्रयुक्तस्य पञ्चकलस्यैतानि नामानौत्यर्थः । अत्र च
सुपर्णेति पवनाग्रनेति केचित्पठन्ति । तत्र विषमे जगणेऽपि मगण-
भङ्गः [?] समाधेयो भवति । (C)।

२९। मध्यलघोः पंचकलस्य नामान्याह ॥ पक्ख ॥ पक्षी

२९। १ अथ मगण गुप्यस्स [?] (B). मध्यलघोर्नामानि (D). १ विराड्
(B & C). २ मइन्द (C). मइ (D). मइंदो (F). ३ हरौषा (B & C),
वषा (D). ४ आमिअ (B). अमित्य (C). अमल (F). ५ सुप्य (B, C & D),
सुप्यस्य (F). ६ पस्सगासणं (A). पस्सगासणं (B & C), पस्सगासणु (F). ७ गुप्य
(B), गप्य (C). गप्यो (F). ८ विजानह (C), विजानह (F). ९ मग (D)

बहु विविह पहरणेहि^१
 पंचकलओ^२ गणो होइ ।
 गअ रह तुरंग पाइक^३
 एहु^४ खामेण जाण^५ चउमत्ता^६ ॥ ३० ॥ विग्गाहा^७ ।

विराड् मृगेंद्रो वीणा अहिर्यञ्चः अमलं जोहलं । सुपर्णः पद्मगाग्रो
 गहडो विजानीत मध्यलघुनेन ॥ २९ ॥ (G).

३० । अथ सामान्यतः पञ्चचतुष्कलयोर्नामानि बज्रविविधे-
 त्यादि । बज्रविधप्रहरणेः पञ्चकलो गणो भवति । गज-रथ-तुरङ्ग-
 पादाता एतस्मात्त्वा भवति [जानीहि] चतुर्माचिकं ॥ बह्वनि यानि
 प्रहरणानि विविधानि अवान्तरभेदयुक्तानि तैस्त्रिदाचकशब्दैः
 पञ्चकलो गणो भवति ॥ (C).

३० । * * * अथ चतुष्कलस्य सामान्यानि नामान्याह, गअ
 रहेति । गजः रथः तुरगः पद[दा]तिः, एतैर्नामभिः जानीहि
 चतुर्माचिकाम् ॥ (E).

३० । पंचकलस्य सामान्यनामान्याहार्धेन ॥ बज्र ॥ बज्रविविध-
 प्रहरणेः पंचकलो गणो भवति । अथ सिंहावलोकितन्यायेन

३० । पहरणेहि (A & B), पहरणे (D). १ पंचकलओ (D), पंचकलओ
 (F). २ पाइक (D), पाइक (F). ३ रह (D, E & F). ४ होइ (A),
 जाण (D), जाणे (F). ५ चउमत्तो (F). Here follows in MS. (C) the
 following: अह सक्कं सचसपवा[ह]वका ना[वा]म रदं पूर्ण[वा]येव [ह] । सचस
 चतुष्कलाचं ना[वा]म रदं परयेव ॥ ० अन्वयिपुस्तोद्गीर्णिके । Vide Ghosh's
 Compendium, pp. 7-11.—Ed.

तालंका^१ हार खेउर
 केउरओ हौति^२ गुरुमेआ ।
 सर मेह दंड काहल
 लहुमेआ हौति^३ एताइ^४ ॥ ३१ ॥ गाइ^५ ।

सतुष्कलनामान्याह अर्धेन । गजो रथस्तरंगः पावक एभिर्नामभि-
 र्जयस्यतुर्माषः ॥ ३० ॥ (G).

३१ । गुरुलघुनामान्याह दाभ्यां [सोकाङ्क्षाभ्यां] । ताडको
 हारो नूपुरः केयूरकं भवन्ति गुरुभेदाः । सरो मेहर्दण्डः काहलो
 लघुभेदा भवन्ति एते ॥ (C).

३१ । अथैकगुरोर्नामान्याह तालंकेति । ताटंका हारा नूपुरं
 केयूरम् एतानि गुरुभेदाः गुरोर्नामानीति यावत्, हौति—
 भवन्ति । अथैकलघोर्नामान्याह, सरेति । सरः मेहः दंडः काहलः,
 एताइ—एतानि, लहुमेआ—लघुभेदा लघोर्नामानि, हौति—
 भवन्ति । (B)

३१ । गुरुनामान्याह । ताटंका हारो नूपुरं केयूरं भवन्ति
 गुरुभेदाः । लघुनामान्याह सार्धेन । सर ॥ सरमेहर्दण्डः काहलं
 लघुभेदा भवन्त्येतावन्तः ॥ ३१ ॥ (G)

३१ । ताटंका (F). १ हौति (A & D), हौति (B), हति (C). २ हौति
 (A & D), हौति (B & C). ३ एताइ (D & F). ४ Here follows in
 (C) पूर्व[स]के नृपचक्ष मा[षा]म एदं । परबनुकेच लघुचक्ष मा[षा]म ॥

संखं^१ फुल्लं^२ काहलं^३
 रवं^४ असेसेहिं^५ हौति^६ कलअलअं^७ ।
 रूअं^८ णाणा कुसुमं^९
 रस गंधं^{१०} सह^{११} परसाणं^{१२} ॥ ३२ ॥ गाहा ।

३२ । शंखः काहलः अशेषरववाचकाः कलकलादयः, रूपं
 नानाकुसुमं रस-गंध-शब्द-स्पर्शाः एतेऽपि लघुसंज्ञाः । (A).

३२ । शङ्खः स्फुटकाहलः रवोऽशेषैर्भवन्ति कलकलकः । रूपं
 नाना कुसुमं रसो गन्धः शब्दप्रमाणं ॥ एते शब्दा गुरु[?]भेदा
 गुरु[?]वाचकाः, एवमशेषपि, रवशब्दोऽशेषैर्नामभिः सह भवन्ति
 लघुवाचकाः शङ्खादयः शब्दाः । कलअलओ इत्यत्र सुपसिद्ध इति
 कश्चित्पाठः प्रमाणमेतत् ॥ (C).

३२ । शंखः पुष्पं काहलं रवः कनकं लता रूपं नाना कुसुमं
 पुष्पजातीनां यावन्ति नामानि तानि सर्वाणैत्यर्थः । रसः
 गंधः शब्दः एतैः अशेषा लघुभेदा भवन्तीत्यनुकर्षः इति प्रमाणं
 भिद्यतः । (E).

३२ । शंखः पुष्पकुलं काहलं रवः अशेषैर्भवन्ति कलकलः । रूपं
 नाना कुसुमं रसो गंधः शब्दः स्पर्शः ॥ ३२ । (G).

३२ । १ शङ्खं (B), संख (C), संक (F) २ फुल्ल (A), फुल (B, C & F).
 ३ काहलं (A), काहलं (B & C), काहलं (E). ४ असेहि (A), असेसेहिं (B),
 असेसेहिं (C), असेसेहिं (D & E). ५ हौति (A), हौति (B), हौति (C)
 ६ कलअलअ (A), कलअलअं (D), कलअ लअ (E), कलअलअं (F). ७ गंध
 (A & B). ८ लघु (C), लघं (F). ९ परसेह (A), परसाण (C), परसाणं (D),
 परसाह (F).

अह वक्ष गणा ।^१

मो तिगुरू^२ षो तिलङ्ग

लघुगुरुआर्द्ध^३ जभा^४ ज मञ्जुगुरू^५ ।

मञ्जुलङ्ग^६ रो सो उण

अंतगुरू^७ तो वि अंतलघुएण^८ ॥ ३३ ॥ उमाहा ।

३३ । मस्त्रिगुरुः SSS, नस्त्रिलघुः III, लघुगुर्वादी यभौ ।SS, S॥, जो मध्यगुरुः ।S।, मध्यलघू रः S।S, स पुनरन्तगुरुः ।।S, तोऽपि अन्तलघुकेन S।।, एवमेकगुरुर्ग ए[क]लघुर्ल इत्यपि बोध्यम् । (C).

३३ । अथ वर्षवृत्तोपयोगिनो मगणादौनष्टौ गणाकामलक्षणा-
भ्यामुद्दिशति मोति^१ इति । तिगुरू — त्रिगुरूः गुरुत्रयस्वरूपो यो
मगणः SSS, तिलङ्ग — त्रिलघुः लघुत्रयस्वरूप इति यावत् षो —
नगणः III, आदिलघुगुरू यभौ, तेन आदौ यस्य लघुः स यगणः
आदौ यस्य गुरुः स भगणः इत्यर्थः । मध्यगुरुः — यस्य मध्ये गुरुः
स जगणः । मध्यलघुः — यस्य मध्ये लघुः S।S स रो — रगणः ।
अंतगुरुः — यस्य अंते गुरुः स पुनः सो — मगणः । अंतलघुना उप-
लक्षितः तो — तगणः, यस्यांते लघुः स तगण इत्यर्थः । (E).

३३ । १ अथ वर्षवृत्तः । (A & F). अथ वर्षवृत्तानां गणाः ॥ (D). २ तिगुरु
(C, D & E). ३ लङ्गुवचार्द्ध (B), लङ्गुवचार्द्ध (C), लङ्गुवचार्द्ध (D),
लङ्गुवचार्द्ध (E). ४ यभौ (C & E), लभउ (D), यभौ (F). ५ मञ्जुव (D),
मञ्जुव (E). ६ मञ्जुलङ्ग (E). ७ अंतगुरु (A), अंतगुरु (D), drop^t
in (C). ८ अंतलघुव (B), अंतलघुव (C), अंतलघुव (D).

अह गणदेवता ।

पुहवी जल^१ सिहि^२ पवणं^३

गअणं खरो अ चंदमा^४ खाओ ।

गण अट्ट इट्ट^५ देओ^६

अहसंखं^७ पिंगखे कहिओ^८ ॥ ३४ ॥ गाहा ।

३३। अथ मादिगणस्वरूपमार्थयाह । मो तीति । मस्तिगुरुन-
स्त्रिलघुर्कधुगुर्वादी यमौ जो मध्यगुरुः । मध्यलघू रः म पुनरंतगुरु-
सोऽप्यंतकघुः ॥ ३३ ॥ (G).

३४। अथ गणानां देवतामाह । पृथिवी जलं त्रिखी वातो गगनं
सूरस्रजमा नागः । गणानामिष्टदेवा यथासंख्यं पिङ्गलेन कथिताः ॥
वक्ष्यमाणफलदाहलं देवतानामेव, अतो देवताकथनम् । (C).

३४। मनुष्यकविले कविनायकयोर्देवताकविले देवतानां दुष्य-
धर्षत्वात्कवेरेव कविलस्यादौ दुष्टगणपाते अनिष्टफलप्राप्तिसंख्यांत्यर्थं
शुभगणपाते शुभफलद्वये च तत्त[द्]गणदेवताः पूज्या इति मग-
णाद्यष्टगणानां क्रमेण ता आह, पुहवीति । पुहवी — पृथिवी
मगणस्य त्रिगुरोः १, जल — जलं नगणस्य त्रिलघोः २, सिहि —
त्रिखी अग्निः यगणस्यादिलघोः ३, काओ भगणस्यादिगुरोः ४, गगनं
मध्यगुरोर्जगणस्य ५, सूर्यस्य अंत[मध्य]लघोः रगणस्य ६, चंद्रमा
मध्यलघोः [अंतगुरोः] सगणस्य ७, नागा अंतगुरोः [लघोः] तगणस्य ८,

३४। १ जलं (C). २ सिहि (B), सिही (C). ३ काओ (B & C), काओ
(D), काओ (E), पवणो (F). ४ चण (A, B & C). ५ चह (A), चह (B).
६ देव (E & F). ७ संखं (B). ८ कथिणी (B).

मगण ऋगण दुइ^१ मित्त हो^२
 भगण^३ अगण^४ हो^५ भिच्च ।
 उदासीण^६ ज त दुअउ^७ गण
 अवसिट्टउ अरि णिच्च^८ ॥ ३५ ॥ दोहा ।

एते गणाष्टकेऽष्ट देवाः यथासंख्यं पूर्वोद्दिशक्रमेण पिंगलेन कथिताः । (E).

३४ । पृथिवी जलं शिखी पवनो गगनं सूरसुंद्रमा नागः ।
 गणाष्टकस्येष्टदेवता यथासंख्यं पिंगलेन कथिताः ॥ आर्याः । (G).

३५ । अथ गणेषु मित्रादिकमाह । मगण-नगणौ मित्रे भवतः, यगण-भगणौ भृत्यौ । उदासीनौ ज-तौ द्वौ गणौ, अवशिष्टौ वैरिणौ नित्यम् ॥ अवशिष्टौ सगण-रगणौ । (C).

३५ । वक्ष्यमाणऽऽभाशुभफलोपोद्घातेन गणानां परस्परस्य मित्रादिभावं कथयति । मगण-नगणौ द्वौ गणौ SSS, III मित्रे मित्रसंज्ञाविति यावत् भवतः, भगण-यगणौ द्वौ गणौ SII, ISS भृत्यौ भृत्यसंज्ञौ भवतः, ज-तौ जगण-तगणौ द्वौ उदासीनौ उदासीनसंज्ञौ, अवशिष्टौ रगण-सगणौ अरी शत्रुसंज्ञौ नित्यं भवत इति क्रियापदं द्विवचनांते सर्वत्र योज्यम् । (E)

In MS (G) the gloss is wanting.

३५. १ दुइ (B & C). २ हो (B), होर (C & E). ३ जगण (A & B), यगण (C). ४ भगण (A, B & C), यगण (E & F). ५ होर (B, E & F). ६ उदासीन (F). ७ उचउ (B). ८ चिट्ट (C).

अह मखफल ।

मगण रिद्धि^१ थिर कज्ज^२ अगण^३ सुह^४ संपन्न^५ दिज्जइ

रगण मरण संपलइ^६ जगण खरकिरण^७ विसज्जइ^८ ।

तगण सुख फल कहइ सगण सहदेसु^९ब्वासइ^{१०}

भगण रचइ^{११} मंगल अ^{१२}खेक^{१३} कइ^{१४} पिंगल भासइ^{१५} ।

जत^{१६} कब्ब गाह दोहइ^{१७} मुणहु

णगण होइ पढमक्खरइ^{१८} ।

तसु^{१९} रिद्धि^{२०} बुद्धि^{२१} सब्बउ^{२२} फुरइ

रण राउल दुत्तर तरइ ॥ ३६ ॥ छप्पअ ।

३६ । गणानां फलमाह । मगण चद्धिं स्थिरकन्दं लैथं
ददातीत्यर्थः । यगणः सुखसम्पदं ददाति । रगणो मरणं सम्पा-
दयति । जगणः खरकिरणं विसर्जयति, खरकिरणशब्देन उद्वेगा-

३६ । १ कवि (B, C, E & F) २ कब्ब (A), कब्ब (B), left out in
(C) from थिर to रिद्धि in the seventh line. ३ जगण (A & B), यगण
(E & F). ४ सुह (B). ५ संपन्न (A). ६ संपन्न (E). ७ थिरथि (D).
८ विवेसर (F). ९ देसउ (B). देसउ (D). वासं (F) १० विसज्जइ (F).
११ चणर (A & D), रचर (E), कुरर (F). १२ मंगलथं (A & F). १३ खेक
(A), खं (E), छ (F). १४ रच (B), कवि (D). १५ परिभासर (F).
In MSS. (E) and (F) there is a transposition in the second
and third lines.—Ed. १६ जर (A). १७ कब्बदोचमाउ (A),
कब्बमाउदोचा (D), कब्बमाउदोचर (E), कब्बदोचर (F). १८ पढमक्खरथि
(A & B), पढमक्खर (D). १९ कवि (F). २० कवि (B & E).
२१ रिद्धि (A). २२ चणर (A), चणर (C), चणर (D), चण (E).

दिर्लक्ष्यते । तगणः शून्यफलं कथयति । सगणः स्वदेशादुदा-
सयति । भगणो रचयति मङ्गलं, जानीहि कविपिंगलो भाषते ।
यावत् काव्यं गाथादोहादिकं जानीहि नगणः प्रथमाक्षरे तस्य
अङ्घ्रिः बुद्धिः सर्वत्र स्फुरति, रणे राजकुले दुस्तरं तरति ॥ सर्व-
वृत्तेषु गणप्रतिनिधमात् गाथादोहादावित्युक्तं, तत्र प्रथमो नगण-
सङ्घेत् तदा अङ्घ्रादिकं स्यादित्यर्थः । सर्व्वज्ञोके तथाभावासम्भवे
हि प्रथमज्ञोकेऽवश्यं कार्य्यम् । (C).

२६ । अथ मगणाद्यष्टगणानां काव्यादौ पतने प्रत्येकं फलमाह
मगणेति । कविलस्यादौ यदि मगणः पतति, तदा अङ्घ्रिः कार्य्यं
स्थिरं ददातीत्याकर्षः । यदि यगणः पतति * * * तदा मरणं
प्रयच्छति । यदि सगणः पतति, तदा सहवासान्निजदेशादुदासयति ।
यदि तगणः पतति, तदा शून्यं फलं कथयति । यदि जगणः पतति,
तदा खरकिरणं संतापं विमर्जयति । भगणः अनेकानि मंगलानि
कथयति । यावत्काव्यगाथादोहास्तत्र प्रथमाक्षरे प्रथमगणो यदि
नगणो भवति, तदा तत्र अङ्घ्रिवुद्धयः सर्वाः स्फुरन्ति, रणे राजकुले
दुस्तरं तरति इति मुण्ड जानीत इति कविपिंगलो भाषते । (E).

२६ । मगण अङ्घ्रिं स्थिरकार्यं यगणः सुखं संपत्तिं ददाति,
रगणे मरणं संपतति, सगणः सहवामं विमर्जयति, स्वदेशः सप्तवासः ।
तगणः शून्यफलं कथयति । जगणः खरकिरणं विशेषयति ।
भगणः करोति मंगलमनेकं सुकविः पिंगलः परिभाषते । यत्र
काव्ये दोहादौ जानीत नगणो भवति प्रथमाक्षरे । तस्य अङ्घ्रिः
बुद्धिः सर्व्वं स्फुरति, [रणं] राजकुलं दुस्तरं तरति ॥ (G).

अह दुगण विञ्चारो ।^१

मित्त मित्त दे^२ रिद्धि बुद्धि अह मंगल दिज्जइ^३

मित्त भिच्च थिर^४ कंध^५ जुभ्भ^६ णिभञ्च^७ जञ्च^८ किज्जइ^९ ।

मित्त उञ्चासे कज्ज बंध खहि^{१०} पुणु^{११} पुणु^{१२} छिज्जइ^{१३}

मित्त होइ जइ^{१४} सत्तु गोत्त बंधव^{१५} पीडिज्जइ^{१६} ।

अह भिच्च मित्त^{१७} सब^{१८} कज्ज^{१९} हो^{२०}

भिच्च भिच्च^{२१} आञ्चत्ति^{२२} चल^{२३} ।

सब^{२४} भिच्च उञ्चासे^{२५} धणु^{२६} खसइ^{२७}

भिच्च बइरि^{२८} हाकंद^{२९} पल^{३०} ॥ ३७ ॥ छप्पञ्च ।

३७ । अथ मित्रादियोगात्फलमाह । मित्राग्निचमृद्धिं बुद्धिम
अपरं मङ्गलं ददाति, मित्राद्भृत्यः स्त्रिरकन्दं युद्धे निर्भयं जयं

- १० । १ चय द्वित्रयविचार । A & D २ देह (A & D). ३ किज्जर (A).
४ थिर (C). ५ कन्ध (A & F), कन्ध (B & C), कण्ठ (D). ६ जुभ्भ (C).
७ विज्जच्च (B & C) ८ जञ्च (A), ज (D) ९ दिज्जर (A, B & C).
१० कन्ध वधि (B), वध वधि (C), बंध वधि (D), बंध वड (E), वधि बंध (F).
११ पुण (B, D & E). १२ पुण (D & E). १३ किज्जर (A, B, C & E).
१४ जइ (A), dropt in (C). १५ वध (C) १६ पीडिज्जर (B & C).
१७ मित्रे (B, C & D) १८ सभ (E), सतु (F) १९ कज्जा (C). २० चोर
(D, E & F) २१ भिचे (D). २२ मित्राचत्ति (A), चाचत्ति (E), चारत्ति
(F). २३ वध (E). २४ सण्ण (B & C), षण्ण (D), षतु (F). २५ उचै (A).
24 & 25 transposed in (F). २६ धण (C), धन (D & F). २७ वधि
(C). २८ वैरि (B & D), वैरि (C & E), वैरौ (F). २९ हाकन्द (B).
चाकण्ड (C). ३० पण्डर (B), वण्डर (C).

ददाति, मित्रादुदासीनः कार्यबन्धं नहि पुनः [पुनः] करोति, मित्राङ्गवति यदि शत्रुः गोत्रबान्धवान् पीडयति । अपरं भृत्या-
न्मित्रेण सर्वं कार्यं भवति, भृत्याङ्गवत्येऽप्यायतिश्रुति, भृत्यादुदासीनः
[सर्वं] धनं नाशयति, भृत्यादिरिणाक्रन्दः फलति । (८)

३० । अत्र मनुष्यकवित्वे तदुक्तं फलं, पर्वतादिवर्णने कविगतं,
देवतावर्णने न कापि । तदुक्तमभियुक्तैः,— वर्णते मनुजो यत्र फलं
तद्गतमादिशेत् । अन्यथा तु कृते काव्ये कवेर्दोषावहं फलं ॥ देवता
वर्णते यत्र काव्ये कापि कवीश्वरैः । मित्राऽमित्रविचारो वा न तत्र
फलकल्पनेति ॥ उपर्युक्तगणगुणानपवदन् द्विगणविचारमाह, मित्र
मिच्छेति । मित्रात् मित्रं यदि पतति तदेति श्रेष्ठः सर्वत्र यथायथं
योजनीयः, अङ्घ्रिं बुद्धिम् अपरं मंगलं ददाति, मित्राङ्गवत्यो यदि
पतति तदा युद्धे स्तम्भस्त्रैर्यं निभयं जयं करोति, मित्रादुदासीनो
यदि पतति तदा कार्यबन्धं कार्यप्रतिबन्धं खलु पुनः पुनः करोति,
मित्रात् यदि शत्रुः भवति तदा गोत्रबान्धवान् पीडयति, अपरं
भृत्यात् मित्रं यदि पतति तदा सर्वाणि कार्याणि भवन्ति, भृत्यात्
भृत्यो यदि पतति तदा आयतिरुत्तरकालो वर्द्धते, भृत्यात्
उदासीनो यदि पतति तदा धनं नश्यति, भृत्यात् वैरौ यदि
पतति तदा हाहः हाहकारः पतति । (९)

३० । अत्र द्विगणफलमाह ॥ मित्र ॥ मित्रगणामित्रगणश्रेत्
अङ्घ्रिं बुद्धिमन्यमंगलं ददाति । मित्रात् भृत्यः स्थिरं कार्यं युद्धे
निभयं जयं करोति । कञ्चेति पाठे कार्यं । मित्रादुदासीने
कार्यबन्धं नास्ति बन्धः पुनः क्षीयते । मित्राङ्गवति यदि शत्रुर्मित्र-

उआसीण^१ जइ मित्त कज्ज^२ किञ्चु^३ ख^४ देखावइ
 उआसीण जइ भिच्च सब्ब आअत्ति^५ चखावइ^६ ।
 उआसीण उआसे मंदभल^७ किञ्चुअ^८ ख^९ देक्खिअ^{१०}
 उआसीण^{११} जइ सत्तु गोत्त वइरिउ^{१२} कइ^{१३} खेक्खिअ^{१४} ।
 जइ सत्तु मित्त हो^{१५} सुख^{१६} फल^{१७}
 सत्तु भिच्च हो^{१८} घरणि^{१९} खस^{२०} ।
 पुणु^{२१} सत्तु उआसे धण^{२२} खसइ
 सत्तु सत्तु खणअक्क^{२३} खस^{२४} ॥ ३८ ॥ छप्पअ ।

[गोच]वांधवान् पीडयति । अन्यत् भृत्यान्भिन्ने सर्वे कार्यं भवति ।
 भृत्याद्भृत्ये आयतिः चला । भृत्याददासे सर्वं धनं नश्यति । भृत्या-
 वैरिणि आक्रंदः पतति ॥ ३७ ॥ (G)

३८ । उदासीनाद्यदि मित्रं किञ्चित्कार्यवन्धं दर्शयति । उदा-
 सीनाद्यदि भृत्यः सर्वान्मायतिमानयति । उदासीनादुदासीने भद्रं

१८ । १ उआसिण (E). २ कज्ज (F). ३ किञ्च (C). कुच (F). ४ खं
 (A, B & D), मंद (E & F). ५ आअत्ति (C). ६ चखावइ (B), चखावइ
 (C), चखावइ (F). ७ मंदभल (B & D), भन्ध (C), मंदभलु (F). ८ किञ्चु
 (B), किञ्च (C), किञ्चु (E). ९ खं (E & F). १० खेक्खिअ (D).
 ११ उआसी (D). १२ वइरिउ (B), वइरिउ (C), वैरौउ (E & F).
 १३ कइ (B), क (D). १४ माक्खिअ (D). १५ होइ (E). १६ सुख (A).
 १७ फल (C). १८ भरिउ (A & B). १९ चणइ (E). २० पुचि (D), पुच
 (E). २१ धण (B & C), धणु (E). २२ चणउ (C). २३ चण (B & C),
 चण (E), च (F).

फलं किमपि न दृश्यते । उदासीनाद्यदि शत्रुर्गोचरवैरिक्त्यं सिद्ध्यति ।
यदि शत्रुतो मित्रं भवति शून्यफलं । शत्रुतो भृत्यो गृह्णितो नाश-
यति । पुनः शत्रुत उदासीनो धनं नाशयति । शत्रुतः शत्रुवैरिक्त्यं
खण्डयति । अथ च मित्रादियोगः श्लोकादिस्तत्फलं ज्ञायति,
तत्र यद्योचितयोगो मात्राद्युक्तेषु सम्भवति, तत्र च प्रतिश्लोकं
तदसम्भवेऽपि प्रथमश्लोके यद्योचितयोगः कार्यः, यथा पात्रे यन्त्रे
पुस्तकितमित्यादौ समुचितयोगात् नैव ह्यन्वया यन्त्रदेवतावादौ
गुरुराजादिसमस्तश्च प्रथ[म]श्लोकः पात्रः, यथा कश्चित्कामेत्यादौ
मित्राद्भृत्यगणः, यथा वा शिवः शक्त्यादौ भृत्यान्मित्रगणः ।

३८ । उदासीनात् यदि मित्रं पतति तदा कार्यं किमपि
अनिष्टं दर्शयति, उदासीनात् यदि भृत्यः पतति तदा सर्वमायति
चास्यति, उदासीनात् यदि उदासीनः पतति तदा असम्फलं
किमपि न दृश्यते, उदासीनात् यदि शत्रुः पतति तदा गोचरमपि
वैरिक्त्यं ज्ञेयम्, यदि शत्रोर्मित्रं भवति तदा शून्यं फलं भवति
किमपि फलं न भवतीत्यर्थः । यदि शत्रोर्भृत्यो भवति तदा
गृह्णितो नश्यति, पुनः शत्रोरनुदासीनो यदि पतति तदा धनं
नश्यति, यदि शत्रोः शत्रुः पतति तदा नाथकः स्यात् नश्य-
तीत्यर्थः ॥ (E).

३८ । उदासीनाद्यदि मित्रं किञ्चिदं दर्शयति । उदासीना-
द्यदि भृत्यः सर्वा आ[य]तीत्यास्यति शत्रु[य]मायतिमानयति ।
उदासीनादुदासीने अशुभं किञ्चिदपि दृश्यते । उदासीनाद्यदि
शत्रुर्गोचं वैरिवक्तव्यम् । यदि शत्रोर्मित्रं भवति शून्यफलं । शत्रो-

अह मत्ताणं उद्दिष्टं ।^१

पुब्ब^२ जुअल सरि अंका दिज्जसु

गुरु सिर अंके^३ सेस^४ मिट्ठिज्जसु^५ ।

उवरल अंके^६ लेखिख कहावहु^७

ते परि^८ धुअ उद्दिष्टां जाणहु^९ ॥ ३६ ॥ [अलिखा]

धृत्यो [यदि] भवति गृहिणी नश्यति । पुनः शचोरदासीनः धनं
नश्यति । शचोः शचौ नायकः क्षयति ॥ इदमन्यचोक्तम्—

वर्षते नायको यत्र फलं तद्गतमादिशेत् ।

अन्यथा तु हते काये कवेर्दोषावहं फलम् ॥

देवता वर्षते यत्र कार्यं कापि कवीश्वरैः ।

मिचामिचविचारो वा न तत्र फलकल्पना ।

देवतावाचकाः शब्दा ये च भद्रादिवाचकाः ।

ते सर्वे नैव निन्द्याः स्युर्लिपितो गणतोऽपि वा ॥ ३८ ॥ (G.)

३६ । अथ माचाणामुद्दिष्टं । पूर्वथुगलसदृशानहान् देहि,
गुरुशिरोऽङ्केः शेषं शोधय । उदुत्तमङ्कं लिखितानय, तेन पुनर्भुव-
मुद्दिष्टं जानीहि ॥ एतादृशो गणोऽमुकप्रस्तारस्य कुत्र वर्तते इति
प्रश्ने तत्कथनायोद्दिष्टमुच्यते । तत्र चायं प्रकारः— षट्कलप्रस्तारस्य

३६ । अथ माचाणामुद्दिष्टं (A), अथ मत्ताणामुद्दिष्टं (B), अथ माचाया उद्दिष्टं
(D). १ पूर्वं (B), पूब्ब (C), पुव (D), पूवं (E). २ अंक (A), अङ्क (B & C), अंकण (E). ३ अंके (A). ४ सेस (B & C). ५ मिट्ठिज्जसु (A), मिट्ठिज्जसु (B & C). ६ अंके (A, B, C, D & E). ७ कहावहु (A, B & C) वर वाचरं (D), वर वाचर (E). ८ परि पर (E). ९ जाण (A), जाणरं (D).

त्रिगुहः कुच वर्त्तते इति प्रश्ने, गुरुचयं SSS लिखित्वा तत्र पूर्व-
युगलसदृशाङ्को देयः । तत्र च पूर्वाभावे कथं पूर्वयुगलसदृशलम्,
अतः प्रथमतः कश्चिदङ्को देयः, स च प्रथमोपस्थितत्वादेकाङ्क एव,

१ २ ३ तस्य च बुद्ध्याकर्षणाद्युगलत्वं सम्याद्य इत्याङ्को लेख्यः, तत्र च
गुरोर्दिमाचत्वादुपर्यधसाङ्को देयः, लघोरेकमाचत्वादुपर्यधव,

१ २ ३ ४ ५ ६ तेन च [?] ततश्च एको दाविति मिलित्वा चयं द्वितीय-
गुरो[रु]परि देयं, इयं चयमिति मिलित्वा पञ्चाङ्कसदधो

देयः, तेन १, २, ३, ४, ५, ततः पञ्च चयमिति मिलित्वा-
ष्टाङ्कसृतीयगुरोरुपरि देयः, १, २, ३, ४, ५, ६, पञ्चा-

१	२	८
५	५	५
२	५	१२

ष्टाविति मिलित्वा त्रयोदशाङ्कसदधो देयः । तथाच १, २, ३, ४, ५, ६,
१२ पूर्वयुगले सदृशाङ्कदानवृत्तं, ततश्च गुरुशिरःस्थिताङ्कानेकीकृत्य

शेषाङ्कान्तेऽङ्का दूरौकरणीया भवन्ति । अत्रिंशद्गुरोरेका एक-
स्यमष्टाविति मिलित्वा द्वादश, शेषाङ्कस्य त्रयोदश, इत्यं त्रयो-

दशे द्वादशदूरौकरणे एकस्यावशिष्टत्वात् प्रथमत एव त्रिगुहर्गणे इति
लभ्यते । इदञ्च बोध्यम् — अन्तिमो योऽङ्कः तावत्संख्यः प्रस्तारो भवति,

तेन षट्कस्य त्रयोदशभेदः प्रस्तार इति बोध्यम् । एवं सुख-
बोधाद्य लक्षान्तरमपि दर्शते — षट्कस्यप्रस्तारे आदावन्ते च गुरुर्मध्ये

लघुद्वयमेव कुच वर्त्तते इति प्रश्ने, पूर्ववद्गुरोरुपरि
एकाङ्कः १, इत्याङ्कः २ अधः, तेन १, २, ततः प्रथम-

१	२	५
५	५	५
२	५	१२

लघोरुपरि त्रयाङ्कः ३, द्वितीयलघोरुपरि पञ्चाङ्कः ५, ततो गुरो-
रुपरि अष्टाङ्कः ८, तदधस्तत्रयोदशाङ्कः [१२], तथाच क्रियिक्रमः १, २,
३, ४, ५, ६, १२ । प्रथमगुरोरुपरि एकाङ्कः चरमगुरोरुपरि अष्टाङ्कः

सिखिला नव, श्रेषभूते चथोदशाङ्के नवाङ्क र्त्ने कृते चतुरङ्गसिद्धति,
तेन एतादृशचतुर्थस्यागमिति वक्तव्यम् । यदि तु षट्कस्यप्रसारे सचु-
षङ्कं कुशासीति प्रश्लाच पूर्ववदेकादिचथोदशाङ्का

१	१	१	५	५	११

अङ्का देयाः, तत्र च गुरोरभावात् गुरूपथंकाभावः, तेन श्रेषाङ्के
किमपि कर्त्तव्यं नास्ति, ततः श्रेषाङ्क एवावशिष्यते । तथाच
षट्कस्यप्रसारे चथोदशाङ्काने सचुषङ्कं पततीति वाच्यम् । (C).

२८ । निर्दिष्टप्रसारक्रमस्थितिनिर्द्धारितसंख्याकगुरुसचुषङ्कान्
रूपनिर्णीतरूपे भेदे प्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मनिर्द्धारणसुद्दिष्टं ।
तद्विविधं माषावर्षभेदात् । तत्र केनचित्कौतुकादर्शोद्दिष्टे (?) दृष्टे
तत्प्रकारमाह । पुष्प जुञ्जति । पुष्प जुञ्जति सरि अंका — पूर्व-
चुगस्यसङ्काङ्कान्, अत्र पूर्वपदस्य पूर्वाङ्कपरत्वात् पूर्वचुगस्यस्य
पूर्वाङ्कचुगस्येत्यर्थः । एवं च पूर्वं चदङ्कचुगसं तत्सङ्कं तत्सुखं तदैक्य-
क्रियया चत्संपद्यते इति यावत् तमङ्कमित्यर्थः । दिव्यसु — ददस्य,
अनिर्द्धारितप्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मकभेदस्वरूपं सिखिला तदचरो-
परि पूर्वाङ्कचुगस्यसङ्काङ्कं यथाप्रसारसंख्यं क्रमेणोत्तरोत्तरं स्थापये-
त्यर्थः । अत्र यतः पूर्वाङ्क एव नास्ति त[तः] प्रथमातिक्रमे कारणा-
भावात् प्रथमोऽङ्कः स्थाप्यः, यतश्च पूर्वम् अङ्कचुगसं नास्ति तत्र
यएव पूर्वाङ्को भवति तद्विगुणिताङ्कः स्थाप्य इति गुरूपदेशोऽसु-
संधेयः । ततः गुरु सरि अङ्कश्च — गुरुश्रिरोऽङ्कान् गुरोः श्रिरधि
षे अंकाङ्कान्, शेष — श्रेषे सर्वातिने अङ्के, मिटिष्यसु — सोपच,
गुरुश्रिरोऽङ्कबोधितसंख्यां सर्वातिकबोधितसंख्यायामूनीकुव इति
भावः । एवं सति उवरस्य अङ्क — उवरितमङ्कं गुरुश्रिरोऽङ्क-

बोधितसंज्ञोपे सति सर्वातिमाकमध्ये उर्वरितो षोऽकस्यमित्यर्थः,
 सर्वातिमाकबोधितसंज्ञामध्योर्वरितसंख्याबोधकमंकमिति यावत् ।
 खेक्खकद् — वप्रसंख्याः [?] परिधार्थ्येति यावत्, चाण्ड — आनयस्य
 जानीहि इति यावत्, तहि पर — तदुपरि तेनेति यावत्
 मात्राणामिति शेषः, उद्दिष्टा — उद्दिष्टम्, अग्निह्वारितप्रथमलक्षितौ-
 यत्वादिधर्मं भेदे प्रथमलक्षितौयत्वादिधर्मनिह्वारणं, ध्रुव — ध्रुवं
 निश्चितं, जाण्ड — जानीहि । अत्र गुरुशिर इति शिरःपदो-
 पादानात् गुरोरुपर्यधर्माको देय इति सूच्यते, अन्यथा वर्षी-
 दिष्टे लघूपरीतिवदचापि गुरोरुपरि इत्येव ब्रूयात् । लघोस्तु उप-
 र्यवेति निश्चयो गुरुपदिष्टोऽनुसंधेयः । अथमर्थः — अग्निह्वारित-
 प्रथमलक्षितौयत्वादिधर्मभेदस्वरूपं विन्यस्य प्रथमाक्षरोपरि एकल-
 संख्याबोधकोऽकः स्थाप्यः, द्वितीयाक्षरोपरि च पूर्वाकदद्याभावात्
 पूर्वखैकांकद्वैगुण्यकल्पनाभिःपञ्चो द्वितीयोऽकः स्थाप्यः, तृतीय-
 स्थाने च तत्पूर्वद्वितीयैवेत्यंकद्वयैक्यक्रियाभिःपञ्चः द्वितीयोऽकः
 स्थाप्यस्तुर्थास्थाने च तत्पूर्वद्वितीयद्वितीयैवेत्यंकद्वयैक्यक्रियाभिःपञ्चः
 पञ्चमोऽकः स्थाप्यः, पञ्चमस्थाने च तत्पूर्वपञ्चमद्वितीयैक्य-
 क्रियाभिःपञ्चोऽष्टमोऽकः स्थाप्यः, षष्ठस्थाने च तत्पूर्वाष्टमपञ्चमेत्यंक-
 द्वयैक्यक्रियाभिःपञ्चस्योद्गोऽकः स्थाप्यः । एवं षट्सु स्थानेषु
 षड्काः यथाप्रकारसंख्यं षड्कस्योद्दिष्टे स्थाप्याः । एवं पञ्चकत्वादा-
 वपि यथाप्रकारसंख्यमंकाः स्थाप्याः ।

१	२	३
५	५	५
१	२	१२

एवं च चिमुद्ः षड्कस्य कतमो भेद इति षष्ठे,
 गुरुचं सिद्धिला तत्र एकद्विचिपञ्चाष्टचोद्गमेति

षडङ्कान् क्रमेण गुरुणामुपर्यधस्य संख्याय गुरुशिरस्यैकद्वितीयाष्टमे-
त्यंकत्रयबोधितद्वादशसंख्यायाः श्रृंषाकत्रयोद्गबोधितसंख्यामध्यलोपे
उर्वरिता एकत्वसंख्या, एवं च त्रिगुहः षड्गणस्य प्रथमो भेद इति

१	२	३	५
१	१	१	१
५	२	३	

वाच्यम् । एवं यत्र लघुद्वयोत्तरं गुरुद्वयं पतति एता-
दृशः षड्गणस्य कतमो भेद इति पृष्टे, पूर्वोक्तरीत्या

यथास्थानं षडङ्कान् संख्याय गुरुशिरःस्यद्वितीयाष्टमेत्यंकद्वयैकक्रिया-
निःपन्नैकाद्दशांकबोधितसंख्यायास्त्रयोद्गसंख्यामध्ये लोपे उर्वरिता
द्वित्वसंख्या, तथाचायं द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्रादौ

१	२	५	५
१	१	१	१
५	२	३	

लघुगुरु ततोऽपि लघुगुरु एवंभूतः षड्गणस्य कतमो
भेद इति पृष्टे, उक्तरीत्या उक्तस्थानेषु तत्षडङ्क-

स्थापने गुरुशिरःस्यद्वितीयाष्टमेत्यंकद्वयैकक्रियानिःपन्नद्दशांकबोधि-
तसंख्यायास्त्रयोद्गसंख्यामध्ये लोपे अत्रिगुहा त्रित्वसंख्या, तथाचायं
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवमप्येऽपि गुरुशिरोऽंकसंख्यायां
त्रयोद्गसंख्यामध्ये लुप्तोर्वरितसंख्या तत्तद्भेदे वाच्या । षड्लघुके
गुरुशिरोऽंकाभावादार्यसमाजसिद्धस्तादृशस्त्रयो-
द्गो भेदो बोध्यः ।

एवं पंचकस्यप्रकारेऽपि अनिर्द्धारितप्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मभेदं
किञ्चित्वा तदर्धोपरि एकद्वित्रिपंचाष्टेत्यंकपंचकं यथाप्रकारसंख्यं
यथाक्रममुत्तरोत्तरं स्थाप्यम् । एवं च यत्रादौ लघुस्ततो गुरुद्वय-
मौद्गः पंचकस्य कतमो भेद इति पृष्टे, एकद्वित्रिपंचाष्टेत्यंकपंचके

१	२	५	५
१	१	१	१
५	२	३	

तथोक्तस्थाने यथाक्रममुत्तरोत्तरं संस्थापिते गुरु-
शिरःस्यद्वितीयपंचमेत्यंकद्वयैकक्रियानिःपन्नपञ्चमांक-

बोधितसंख्यायाः सर्वातिमाष्टमांकबोधितसंख्यामध्यसोपे उर्वरिता एकत्वसंख्या, एवं चायं प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्र प्रथमं गुदकञ्चू ततो गुदरीदृशो भेदः पञ्चकस्य कतम इति पृष्टे, एक-

१	२	५
५	१	५
२	५	५

द्विपिपञ्चाष्टेत्यंकपञ्चके यथास्थानं यथाक्रममुत्तरोत्तरं स्थापिते गुदशिरःस्यैकपञ्चमेत्यंकद्वयमेव कर्म, सप्त-

वहसंख्याया अष्टमसंख्यामध्यसोपे उर्वरिता द्वित्वसंख्या, तथाचायं द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्र सप्तचथति गुदरीदृशो

१	२	५
५	१	५
२	५	५

भेदः कतम इति पृष्टे, पूर्वोक्तोऽंकपञ्चके तथैव स्थापिते गुदशिरःस्यपञ्चमांकबोधितसंख्यायाः सर्वा-

तिमाष्टमांकबोधिताष्टमसंख्यामध्यसोपे उर्वरिता त्रित्वसंख्या, तथाचायं तृतीयो भेद इति वाच्यम् । एवमप्येऽपि गुदशिरोऽंकसंख्यायामष्टमसंख्याया सुप्तोर्वरितसंख्या तत्तद्भेदे वाच्या ।

एवं चतुःकले दिगुदः कतमो भेद इति पृष्टे, एकद्विपि-

१	२
५	५
२	५

पञ्चेत्यंकचतुष्टये यथोक्तस्थाने यथाक्रममुत्तरोत्तरं स्थापिते गुदशिरःस्यैकद्वितीयेत्यंकद्वयबोधितचतुर्थसंख्यायाः सर्वा-

तिमपञ्चांकबोधितसंख्यामध्यसोपे उर्वरिता एकत्वसंख्या, तथाचायं प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं चतुष्कले चादौ सप्तद्वयं ततो

१	२
५	५
२	५

गुदः ईदृशः कतमो भेद इति पृष्टे, उक्तरीत्योक्तानि स्थापिते गुदशिरःस्यद्वितीयांकबोधितत्रित्वसंख्यायाः

सर्वातिमपञ्चांकबोधितसंख्यामध्यसोपे उर्वरिता द्वित्वसंख्या, तथाचायं द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं चिकले एकद्विपिति पञ्चकचं, द्विकले एकद्वीत्यंकद्वयं संस्थाप्य वाच्यम् । (E).

Here four entire leaves are missing in M.S. (E). — Ed.

२८ । अथ माचोद्दिष्टमाह पादाकुलकेन [?] पुष्पेति । पूर्वयुगल-
सदृशागंकान्देहि, गुरुगिरोऽंकं ग्रहे लोपय, उर्वरितांकं लिखित्वा
कथय, एवंप्रकारेणोद्दिष्टं जानीत । उक्तार्थसमखेपमेव । पूर्वं पूर्वी-
कयुगलं सर्वमाचोपरि न्यसेत् । दिमाचस्य गुरोरुद्धं पूर्वं पश्चाद्दधो
लिखेत् । गुरुर्द्धांकसमाचाराद्दिष्टं ज्ञायते भुवं ॥ इदं षड्गुले
दशमभेदे चोच्यते । तत्र तावत् ॥५॥ अथं भेदः कतिपय इति
प्रश्नः । तत्र प्रथममाचायाः पूर्वमंकाभावात्तच्छिरसोऽंको द्वितीय-
माचोपरि इयं २, तृतीयमाचायां पूर्वाकदधे एकद्विरूपं चयं
लिखेत् । तृतीयस्थाने दिमाचस्य गुरोः सत्त्वाद् द्वितीयोऽंकः
पूर्वाकदधरूपः पंचात्मकोऽधस्तात्लेख्यः, पंचममाचोपरि अष्टौ षडो-
परि चथोदग्रेति क्रमेण लिखेदेवं सर्वत्र । अथ गुरुगिरःसोऽंक-
खयमंतिमचथोदग्रांके लोपयेत् । एवं कृते त्रिष्टा दश, तस्यंखोऽयं
भेदइति । एवमुदाहरणांतरेऽपि चोच्यं । तद्यथा—

अथास्मात्कवित्वात्किं फलं भविष्यतीत्युद्दिश्य

१	२	३	४	५
१	१	१	१	१
५				

माचोद्दिष्टमाह ॥ पुष्पेति ॥ अथेदमवधेयं,

माचाभेदं समुत्पाद्य ज्ञानसंख्याकितं [?] चरेत् ।

यथा तत्राख्यं भवति मंदिदाष्टयुतौ फलम् ॥

आदिग्रन्थे भवेद्भागिरंथग्रन्थे मषड्गयम् ।

मध्यग्रन्थे भवेन्मृत्युः सर्वांके विजयो भवेत् ॥

तद्व्यसनेऽष्टदितये न कार्यं सप्ताग्नितुल्यैर्भवतीह चर्चा ।

रसेः समुद्रेर्न च कार्यं विद्विर्न चैकपंचलरितं नृवंति ॥

इति केचिदाहुः ॥ (G).

आसां खडं ।'

खट्टे सव्य^१कला कारिञ्जसु^२
 पुव्य^३जुञ्जल सरि अंका^४ दिञ्जसु ।
 पुञ्जल^५ अंका^६ मिटावह^७ सेख^८
 अवरउ^९ अंका^{१०} लुपि^{११} कहु खेख^{१२} ॥
 जत्य^{१३} जत्य^{१४} पाविञ्जइ^{१५} भाग
 रहु^{१६} कहइ^{१७} फुर^{१८} पिंगल याग ।
 परमता खेइ^{१९} गुरुता^{२०} आइ
 जत खेखखडु^{२१} तत खेखखडु^{२२} आइ ॥ ४०^{२३} ॥

४० । अथ माषानष्टमाह णहेत्यादि । नष्टे सर्वाः कलाः

४० । १ अघासां नष्टं (A), अथ माषासां नष्टं (D). २ सव्यं (B), सव (D).
 ३ कारिञ्जल (B, C & D). ४ पूर्वं (B), dropt in (C) ५ सरि अंका (D).
 ६ पूव्य (A), पुव्य (D). ७ अंका (A & D), अह (B & C). ८ नेटावह
 (A), नेटावहि (B), नेटावर (C), नेटावह (D), मिटावहि (E). ९ खेख (A),
 खेख (B & C), खेखा (D). १० अवरउ (A, D & F). ११ अंका (A, B,
 C & D). १२ लुपि (B & C), लोपि (D), लोपि (F). १३ खेख (B & C).
 १४ जत्य (A). १५ पविञ्जर (B), पारञ्जर (D). १६ यव (A). १७ अवर
 (B & C). १८ पुञ्ज (B), पुञ्ज (F). The quadrant runs thus in (C)
 and (D) — यव अवर पुञ्ज पिङ्गल नाम (C), अवर पुञ्ज पुञ्ज पिङ्गल नाम (D).
 १९ अइ (B & C), खे (F). २० नृपचा (B), नृपचा (C). २१ खेखखि (B),
 खेखख (D & F). २२ Dropt in (C). २३ The name of the metre is
 not mentioned in any of the commentaries; neither does it agree
 with the definition of any metre described in the book.—Ed.

कुबर्ध्न्, पूर्वयुगलसदृशानङ्गान् देहि, प्रभ्राङ्गेन शेषं लोपय, उदृत्त-
 मङ्गं लोपयित्वा लिख, यत्र यः प्राप्यते भाग एतद्गणति स्फुटं
 पिंगलनागः । परमात्रा गृहीत्वा गुरुता याति, यावन्लिख्यते ताव-
 न्नेष्यन्नायाति । अशुक्रप्रसारस्याशुक्रस्थाने कीदृशो गणस्तिष्ठतीति
 प्रश्ने, तत्कथनाय नष्टशिशुमुच्यते । नष्टे ज्ञातये इति । तथाचायं
 प्रकारः, षड्गणप्रसारस्य प्रथमस्थाने कीदृग्गणस्तिष्ठति इति प्रश्ने,
 सर्वाः कक्षाः कर्त्तव्या भवन्ति । सर्वकक्षाकरणं च षड्गणचवः स्थाप-
 नीयाः, यथा ।।।।।।, तत्र च पूर्वयुगलसदृशाङ्गदानं पूर्ववत्तेन
 लिपिक्रमः १, २, ३, ५, ८, १३, अत्र च शेषाङ्के प्रभ्राङ्गलोपः
 कर्त्तव्यो भवति, शेषः चयोद्ग्राङ्गः, तत्र प्रभ्राङ्गस्यैकस्य लोपात्
 द्वादशाङ्कोऽवशिष्टः, तन्नोपेन गुरुलघवो लेख्या भवन्ति । पुनः
 तन्नोपप्रका[र]लोप्यते द्वितीयन्नोकेन, तस्यायमर्थः प्रदर्श्यते । लोपा-
 वशिष्टो द्वादशाङ्गः तस्य भागः प्राप्यते वैधैरङ्केः, सोऽङ्को निर्वहति,
 तेषां परमाचया सह गुरुता कर्त्तव्या, तथाहि प्रकृते च प्रथमकक्षाया-
 नेकाङ्गकृतौयकक्षायां चयाङ्गः पञ्चकक्षायामष्टाङ्ग इति मिक्षित्वा
 द्वादशाङ्ग-निर्वाहस्तथाच एकाङ्गः प्रथमकक्षायां तिष्ठति, सापि
 परमाचया सह गुरुतां गता, तथाच षड्गणप्रसारे चिगुरुगण इति
 लभ्यते । इदन्तु बोध्यं प्रकारद्वयेनापि यचोदृत्ताङ्को निर्वहति,
 तत्र परमाचया सह गुरुता न सम्भवति, स एवाङ्को नात्यः । तथा
 हि षड्ग[ण]प्रसारे पञ्चमस्थाने कीदृशो गण इति प्रश्ने, सर्वलघु-
 करणं, पूर्वयुगलसदृशाङ्गदानञ्च पूर्ववत्तेन १, २, ३, ५, ८, १३ ।
 अत्र च चयोद्ग्राङ्गं पञ्चमलोपेऽवशिष्टो भवति अष्टाङ्गः. स च पंच-

लघोरपरि तिष्ठति, एकद्वित्रिपञ्चभिर्मिलिताभिः सम्भवति, तत्र
पञ्चमलघोरपरि स्थिताङ्क एव गृह्यते, अन्यथा एकाङ्कस्य परमा-
चया सह गुरुतापादने इयाङ्कस्थाधःस्थाङ्क एव नास्तीति तस्य गुरु-
तापादकत्वाभावात् तस्योपादानमनर्थकमापद्येत, इत्यस्य पञ्चमषष्ठ-
कलाभ्यां मिलित्वा गुरुतापादने लघुचतुष्टयमेको गुरुश्च ॥ ११५
पञ्चमस्थाने प[त]तीति वक्तव्यम् । षड्कलप्रसारस्य त्रयोदशस्थाने
कौटुम्बगण इति प्रश्ने, त्रयोदशाङ्कस्य त्रयोदशाङ्कलोपे न किञ्चि-
द्विशिष्यते, तेन गुरूकरणाभावः, तथाच सर्वलघुरेव विशिष्यते
॥ ११११ (C).

४० । णट्ट । नष्टे सर्वाः कक्षाः कुरु, पूर्वयुगलसदृशानङ्कान्
देहि । षष्ठमङ्कं लोपय शेषे उर्वरितमङ्कं लुप्त्या कथय लेख्ये ॥ यत्र
यत्र प्राप्यते भाग एवं कथयति स्फुरं पिङ्गलनागः । परमाचां
गृहीत्वा गुरुतां याति, यावन्निश्च्यते तावन्नेत्र आयाति ॥ इदं षड्कले
दशमो भेदः कौटुम्बगिति प्रश्ने योज्यते । तत्र सर्वकक्षाः ॥ ११११ ॥
पूर्ववदङ्किताः, षष्टाङ्को दशमः शेषे त्रयोदशाङ्के १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
र्षणितः । शेषास्तथः । तत्रावशिष्टाङ्केषु मध्ये
दशमः अङ्को लुप्तः । यत्रेति कृते तृतीया कक्षा चतुर्थया सह
गुरुतां याति ॥ १११ ॥ अयं दशमो भेदो वक्तव्यः । प्रथमद्वितीयरूपा-
कस्य लोपो न संभवति । प्रथममाचाया अपिममाचया सह गुरु-
ताया असंभवात्, द्विरूपस्याकस्यापि भागस्थानीयत्वात् ॥ (G).

N.B. In MS. (D) the slokas here numbered ४० to ४८ precede those numbered ४१ to ४४, and ४० precedes ४२ १ -- Ed.

अह वशाणं उह्रिं (C) ।^१

अक्वर^१ उप्परि^२ दुखा

अंका दिज्जहु^३ मुण[णे]हु^४ उह्रिडा^५ ।

सहु उप्परि^२ जो अंको

तं दइ^६ एकेण जाणेहु ॥ ४१ ॥ [गाहा]

४१ । वर्षीहिष्टमाह । अचरोपरि दिगुणान्कान् देहि उह्रिं ।
 लघोरपरि योऽंकां दत्त्वा एकेन जानीहि ॥ एकेन सह दत्त्वेत्यनेन
 तत्राङ्के एकेन सह मिश्रणं कार्यमित्यर्थः । चतुरचरप्रसारे सर्वगुहः
 कुच वर्त्तते ऽऽऽऽ इति प्रश्ने, अचरोपरि दिगुणा दिगुणा अङ्का-
 देयाः, तथाच $\begin{matrix} १ & २ & ३ & ४ \\ १ & १ & १ & १ \end{matrix}$ अत्र लघोरभावात् लघूपरिस्त्रिता-
 कस्य एकेन मिश्रणं [न] सम्भवति, किञ्च एकाङ्क एवावशिष्यते, तेन
 चतुरचरप्रसारस्य गुरुचतुष्कं प्रथमत एव पततीति वक्तव्यम् ।
 अपरं दर्शयति, चतुरचरप्रसारस्याद्यन्तयोर्लघुद्वयं मध्यस्थाने गुरुद्वयं
 [कुच] पततीति $\begin{matrix} १ & २ & ३ & ४ \\ १ & १ & १ & १ \end{matrix}$ प्रश्ने, उत्तरोत्तरं दिगुणा अङ्का-
 देयास्तथाच तत्र लघूपरि एकाङ्कोऽष्टांकस्य इति मिश्रित्वा नव,
 तत्र चैकाङ्कयोजने कृते सति द्वाङ्कः सम्भवति, तेन द्वा[ग्र]मस्थान-
 इति वक्तव्यम् । चतुरचरप्रसारे सर्वलघुः कुच वर्त्तते $\begin{matrix} १ & २ & ३ & ४ \\ १ & १ & १ & १ \end{matrix}$
 इति प्रश्ने, दिगुणा अङ्का देयाः, प्रथमलघोरपरि एकाङ्कः, ततो

४१ । १ अच वशाणासुहिं (A), अच वशाणासुहिं (B), अच वर्षेणा उहिं (D), अच वर्षेहिद्व (F). २ अचर (B & C). ३ उचर (A & D). ४ दिज्जहु (F). ५ हुचर (B), हुचर (C), हुचरं (D), मसुचर (F). ६ उहिं (A & F), उहिडा (D). ७ दइ (A & D), इहि (B). In (F), after अंको in the last half दइ अह अरं चारेड ।

आसां खट्टं ।^१

खट्टे अंके भागं करिञ्जसु

समं भागहं तद्विं लघुअं मुखिञ्जसुं ।

विखमं एक देः बंठण किञ्जसु

पिंगल जंपइ गुरु आखिञ्जसु ॥ ४२ ॥ [अलिङ्गा]

इयाङ्, ततश्चतुरङ्, ततोऽष्टाङ्, एकेन सर्वाणि भिखिला
षोडश, षोडशस्थाने पततीति वक्तव्यम् । (C).

४१ । अथ वर्णाद्विष्टमाह अख ॥ अचरोपरि दिगुणानंका-
न्देहि, पञ्चाङ्गानीतोद्विष्टं । लघुपरि योऽंकः पतति सैकं कृत्वा तं
जानीत ॥ उक्तं चान्यत्र । उद्विष्टं दिगुणानाद्यादुपर्यंकान् समा-
लिखेत् । लघुस्था ये तु तत्रांकास्तैः सैकैर्मिश्रितैर्भवेत् ॥ इदं चतु-
रचरे योज्यते ॥ अथायं भेदः ॥ ११ ॥ कतिपय इति प्रश्ने, दिगुणांक-
दाने न्यासः $\begin{matrix} ११४ \\ ११५ \end{matrix}$ अथ लघुस्थांकाः एकद्व्यष्टरूपास्तोषां
योगः ११ एकादश, सैकः १२ द्वादश, एतत्संख्योऽयं भेद इति
खट्टम् ॥ (G).

N.B. There is a process different from this in the Sanskrit work
of Pingala, and its commentary by Halāyudha. Vide Society's
Edition by Vishwanātha Śāstri, pp. 233-234. The same result
may be analytically arrived at: vide Ghoshu's Chhandah-
sāra-sangraha, Introduction, p. xix. para 46 —Ed.

४१ । १ अचैर्वा नष्टं (A), अथ वर्णांवा नष्टं (D). २ भाच (E). ३ परि
(B, C & F). ४ भाचर (B & C), भाजे (D & F), भाचर्षे (E). ५ वि
(A & D), नच (E). ६ खट्ट (B, C, D, E & F). ७ चापिञ्जसु (B & C),
द्विपिञ्जसु (D & E). ८ विषम (D, E & F), विषम (C). ९ शैर (A,
D & E), हर (B & C).

४९ । वर्षे [नष्ट] माह । नष्टाङ्के भागं कुरुष्व सदृशभागे तस्मिन्
 लघुमानयस्व । विषमे एकं दत्त्वा वष्टनं कुरुष्व पिंगलो जल्पति
 गुरुमानयस्व ॥ नष्टे अदृष्टस्थाने प्रश्नेऽंकस्य भागः कर्त्तव्यः । यत्र
 प्रश्नाङ्कः समो भवति तत्र लघुः स्थाप्यः, तदर्द्धंस्थापि समत्वे पुनरपि
 तदर्द्धं कृत्वा लघुः स्थाप्यः । एवमथोऽपि । विषमप्रश्नाङ्के वा [तु]
 गुरुः स्थाप्यः, तत्राङ्के चैकं दत्त्वा भागः कार्य इति क्रमः । उदा-
 हरणं यथा, चतुरचरप्रस्तारे कौटुक प्रथमो गण इति प्रश्ने,
 प्रश्नाङ्क एकस्य विषमत्वाद्गुरुः स्थाप्यः ऽ, तत्र चैकाङ्के पुनरेक-
 योजने त्रयाङ्को जातस्तदर्द्धं चैकः सोऽपि विषमः तेन पुनरपि गुरु-
 क्तव्यः, एवमथोऽपि गुरुरेवाथातीति चतुर्गुरुः ऽ ऽ ऽ ऽ प्रथमप्रस्तार-
 इति वाच्यम् । एवं चतुरचरजाते [प्रस्तारे] दशमस्थाने कौटु-
 गिति प्रश्ने, दशाङ्कस्य समत्वादादौ लघुः स्थाप्यः, तदर्द्धं च कृते
 पञ्चाङ्कः प्राप्तस्तस्य विषमत्वाद्गुरुः स्थाप्यः, तत्र च एकदाने षडङ्को
 भवति, तदर्द्धकरणे च त्रयाङ्को भवति, स च विषमो भवति
 इति पुनरपि गुरुः स्थाप्यः, त्रयाङ्के चैकयोजने चतुरङ्कस्तस्य च
 समत्वात्लघुः स्थाप्यः । ऽ ऽ । इत्थं चतुरचरप्रस्तारे दशमस्थाने आदा-
 वन्ते लघुः मध्ये गुरुद्वयमस्तीति वक्तव्यम् । (१)

४९ । अथ वर्षष्टत्तभेदेषु नष्टप्रकारमाह ण्डेति । अंके समे
 विषमे वेत्यर्थः, भाग्न — भागं, अर्द्धांशमिति यावत् यथाप्रस्तार-
 संख्यमिति शेषः, करिञ्जसु — कुरुष्व कल्पयेति यावत्, तत्र यः
 सम भागश्च — सम भागः समस्य भागः अर्द्धांश इत्यर्थः, तत्र —
 ततः, लज्ज — लघुं मणिञ्जसु — जानीहि क[च]येति यावत्,

विषम—विषमस्थांकस्य एक—एकम् एकत्वसंख्याबोधकमंकमित्यर्थः, देह—दत्त्वा संयोज्येति यावत्, वंठण—वंठणं भाग-
मङ्गांशमिति यावत्, किञ्चसु—कुद्वय कल्पयेति यावत्, वंठन-
मिति भागकल्पने देशी, ततः गुरु आण्डसु—गुरुमानस्य कल्प-
येति यावत् । एवंप्रकारेण वर्षवृत्तभेदानामिति शेषः, षष्ठे—जट्ट
नष्टप्रकारमिति यावत्, पिंगल जंपद—पिंगलो जल्पति कथयति ॥
समांकभागे कृते थोऽंकः स सप्तकल्पकः, विषमांकभागे थोऽंकः
स गुरुकल्पकः । विषमांकस्य भागस्तु विषमांकनेनेनांकेन संयोज्य
कल्पनीय इति निर्गमितार्थः । अत्र यद्यपि एकांकेन थोक्तिो
विषमः समभावं प्राप्नोति तथापि तस्य भागः विषमांकभाग-
एवेति, ततो सप्तकल्पनभ्रान्तिर्न कर्त्तव्येति ध्येयम् । अथमर्थः—

एकाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेदः कौटुम्ब इति पृष्टे, एकांके विषमे
एकांकयोजनेन कृतभागे एको गुरुः कल्प्यः । अनंतरं चाक्षरा-
भावात् कल्पना । एवं च एकाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद एकगुरु-
रिति वाच्यम् । एवमेकाक्षरवृत्तस्य द्वितीयो भेदः कौटुम्ब इति
पृष्टे . . . कल्पनीयः, अनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एकसप्त-
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् ।

एवं द्वाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेदः कौटुम्ब इति पृष्टे, पृष्टस्य
एकांकस्य विषमस्य एकांकयोजनेन भागे एको गुरुः कल्पनीयः,
पुनरपि भागस्यैकांकस्य विषमस्य भा[गे] द्वितीयो गुरुः कल्प्यः ।
अनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं द्विगुरुद्वाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद-
इति वाच्यः । एवं द्वितीयो भेदः कौटुम्ब इति पृष्टे, पृष्टस्य

द्वितीयांकस्य समस्य भागे एको स्रघुः कल्पनीयस्ततो भागस्रघ्वस्यैकांकस्य विषमत्वादेकेन योजितस्य भागे एको गुरुः कल्प्यः, अनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं च प्रथममेको स्रघुस्तत एको-गुरुरौदृग्रो द्वाक्षरवृत्तस्य द्वितीयो भेदः । एवं द्वाक्षरवृत्तस्य तृतीयो भेदः कौदृग्र इति वृष्टे, वृष्टांकस्य तृतीयस्य विषमत्वादेकांकयोजनेन भागे प्रथममेको गुरुः कल्पनीयस्ततो भागस्रघ्वस्य द्वितीयांकस्य समत्वाद्भागे एको स्रघुः कल्प्यः, अनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं च यत्र क्रमेण गुरुस्रघू भवत ईदृग्रो द्वाक्षरवृत्तस्य तृतीयो भेद इति वाच्यम् । एवं चतुर्थो भेदः कौदृग्र इति वृष्टे, वृष्टांकस्य चतुर्थस्य समत्वात्तद्भागे प्रथम एको स्रघुः कल्प्यः, ततो-भागस्रघ्वस्य द्वितीयांकस्यापि समत्वात्तद्भागेऽपि पुनरथेको स्रघुः कल्प्यः, अनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं च यत्र स्रघुद्वयं च द्वाक्षरवृत्तस्य चतुर्थो भेद इति वाच्यम् ।

एवं त्र्यक्षरस्य प्रथमो भेदः कौदृग्र इति वृष्टे, वृष्टांकस्य एकस्य विषमत्वादेकांक्येन योजितस्य भागे एको गुरुः प्रथमः कल्प्यः, ततो-भागस्रघ्वस्यैकांकस्य विषमत्वादेकांकयोजनाद्वारद्वयं भागे गुरुद्वय-कल्पनम्, अनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं च यत्र गुरुद्वय-कौदृग्रस्यत्र्यक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं त्र्यक्षरस्य द्वितीयो भेदः कौदृग्र इति वृष्टे, वृष्टांकस्य द्वितीयस्य समत्वाद्भागे प्रथममेको स्रघुः कल्प्यस्ततो भागस्रघ्वस्यैकांकस्य विषमत्वादेकांक-योजनाद्वारद्वयं भागे गुरुद्वयं कल्पनीयमनंतरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं च प्रथममेको स्रघुस्ततो गुरुद्वयकौदृग्रस्यत्र्यक्षरस्य

द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं अक्षरस्य द्वितीयो भेदः कौटुम्ब-
इति [पृष्ठे], पृष्ठाकस्य द्वितीयस्य विषमत्वादेकांकयोगेन भागकल्पने
एकगुरुः कल्प्यस्ततो भागसम्बन्धस्य द्वितीयांकस्य समत्वात्तद्भागे ऋषुः
कल्प्यस्ततो भागसम्बन्धस्य एकांकस्य विषमत्वादेकांकयोगेन तद्भागे
गुरुः कल्प्यः, अनन्तरं चाक्षराभावात् कल्पना, एवं च यत्र प्रथममेको-
गुरुस्ततो ऋषुगुरु ईदृगस्यक्षरस्य द्वितीयो भेद इति वाच्यम् ।
एवं अक्षरवृत्तस्य चतुर्थो भेदः कौटुम्ब इति पृष्ठे, पृष्ठस्य चतुर्थांकस्य
समत्वात्तद्भागे एको ऋषुः कल्प्यस्ततो भागसम्बन्धस्य द्वितीयांकस्यापि
समत्वात्तद्भागेऽपि ऋषुः कल्पनीयः, ततो भागसम्बन्धैकांकस्य विषम-
त्वादेकांकयोगेन तद्भागे गुरुः कल्पनीयस्ततश्चाक्षराभावात् कल्पना,
एवं च यत्र प्रथमं ऋषुद्वयं तत एको गुरुर्कौटुम्बस्यक्षरवृत्तस्य
चतुर्थो भेदः इति वाच्यम् । एवमगोऽप्युक्तम् ।

एवं चतुरक्षरस्य प्रथमो भेदः कौटुम्ब इति पृष्ठे, पृष्ठाक-
स्यैकस्य विषमत्वादेकं दत्त्वा तद्भागे एको गुरुः कल्पनीयः, ततो-
भागसम्बन्धैकांकस्य वारचयमेकांकयोगेन भागे गुरुद्वयं कल्प-
यित्वा चतुर्गुरुचतुरक्षर[स्य] प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं
चतुरक्षरस्य द्वितीयो भेदः कौटुम्ब इति पृष्ठे, पृष्ठस्य द्वितीयां-
कस्य समत्वात्तद्भागे एको ऋषुः कल्पनीयस्ततो भागसम्बन्धैकस्य
विषमत्वादेकांकं दत्त्वा वारचयं भागकल्पने गुरुकल्पने गुरुद्वयं
कल्पनीयम्, एवं च यथादौ एको ऋषुस्ततो गुरुद्वयमीदृगस्यचतु-
रक्षरस्य द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवमगोऽप्युक्तम् । (E).

४२ । षष्ठे । षष्ठेऽङ्के भागं कुरु, षष्ठे भागे [तं] ऋषुं जानीहि ।

अइ बसमेरु (B) ।^१

अवखर^२ संखे^३ कोडु कइ

आइ अंत पढमंक^४ ।

सिर दुइ अंके अवरु^५ भरु

सुई^६ मेरु शिसंक^७ ॥ ४३ ॥ दोहा ।

विषमे एकं दत्त्वा भागं कुट्ट, पिंगलो जल्पति गुरुमानय ॥
नष्टस्यांके मने लघुर्विषमे गुरुरित्यर्थः । इदं चतुरचरे योज्यते ।
अच द्वादशो भेदः कौटुगिति प्रश्ने, द्वादशांकस्य समत्वादाद्यो-
लघुः, तदङ्गस्य षड्कस्यापि समत्वाद्धितीयोऽपि लघुः, तदङ्गस्य
अंकस्य विषमत्वाद्गुरुः, षैकस्य तदङ्गस्य द्वांकस्य समत्वाल्लघुः, तथा
।।५।, अयं भेदो द्वादशसंख्य इत्यर्थः । एवं पंचाचरादावपि
बोध्यम् ॥ ४३ ॥ (G).

४३ । अय वर्णमेरुः । अचरसंख्यायाः कोष्ठं कुट्ट, आद्यन्तेषु
प्रथमोऽङ्कः । शिरोदयाङ्केनापरं विभृष्टि सूचीमेरौ निःशङ्कम् ॥
एकाचरमारभ्य यावदचरं छन्दसां चिकीर्षितं भवति तावती पंक्तिः
कर्माद्या । तत्र आदावन्ते षैकाकदानं कार्यं, तेन प्रथमपंक्तौ कोष्ठ-
द्वयमेव । सूचीमेरुरिति समाख्याबलादादौ सूक्ष्मता, उत्तरोत्तरं

४३ । १ अय वर्णमेरुः (A & E). २ अचर (B), अचर (D). ३ संखे
(B), संखे (C), संख (F). ४ पढमंक (B & F), भए after this (F).
५ अचर (D & E), जानक before सुई (F). ६ सुई (D & F). ७ शिसंका
(E), शीसंक (F).

साधिक्यमवगम्यते । तेन द्वितीयपंक्तौ कोष्ठत्रयमेवमेकैककोष्ठद्वया
लेख्यम् । तत्र सायमङ्कदानप्रकारः, — सर्वत्रैव पंक्तौ आदावन्ते च

एकवर्गामेकपंक्तिः	१ १ १									
द्वित्रयमेकपंक्तिः	१ २ १ ४									
त्रित्रयमेकपंक्तिः	१ ३ ३ १ ८									
चत्वारिंशत्	१ ४ ६ ४ १ १६									
पञ्चत्रय	१ ५ १० १० ५ १ ३२									
षट्त्रय	१ ६ १५ २० १५ ६ १ ६४									
सप्तत्रय	१ ७ २१ ३५ ३५ २१ ७ १ १२८									
अष्टत्रय	१ ८ २८ ५६ ७० ५६ २८ ८ १ २५६									
नवत्रय	१ ९ ३६ ८४ १२६ १२६ ८४ ३६ ९ ५१२									

एकाङ्को देयः, रिक्तकोष्ठकानाञ्च उपरिस्थिताङ्कद्वयेन पूरणं कार्यं ।
तथाहि प्रथमकोष्ठे तावद्रिक्तकोष्ठाभावः । द्वितीयपंक्तौ मध्यगृहं
रिक्तमस्ति, तच्च तदुपरिस्थिताङ्कद्वयेन प्रणौद्यमत्र च उपरि एकाङ्क-
द्वयमन्वात् मिलित्वा दद्याङ्को निष्पद्यते, अतः स तत्र लेख्यः ।
तृतीयपंक्तौ रिक्तगृहद्वयं, तत्र च प्रथमगृहोपरि एकाङ्को दद्याङ्कश्चेति
मिलित्वा त्रयाङ्क इति स तत्र लेख्यः, द्वितीयस्थोपरि [एकाङ्कः]
दद्याङ्कश्चेति मिलित्वा त्रयाङ्को जातः स तत्र लेख्यः, एवमग्रेऽपि ।

अथ मेरोः प्रयोजनमुच्यते : प्रथमपंक्तावाद्यन्तयोरेकाङ्क-
सन्वाह्यं निष्पन्नं, तेन एकाक्षरजातौ प्रस्फारद्वयमिति लभ्यते ।
तत्र प्रथममेकाङ्कमन्वात्सर्वगुरुरेकः, परतस्यैकाङ्कमन्वात्सर्वलघुरयेकः ।
द्वितीयपंक्तौ च मिलित्वा चतुरङ्कमन्वाद् द्वाक्षरजातौ प्रस्फार-
चतुष्टयम्, आदावेकाङ्कमन्वात्सर्वगुरुरेकः, द्वितीये] दद्याङ्कमन्वा-

देकगुरुद्वयम् अङ्के[को] च एकसत्तात्सर्व्वलघुरेकः । एवं तृतीय-
पंक्तौ च मिलित्वा अष्टाङ्को निष्पन्नः, तेन व्यञ्चरजातौ प्रस्ता[रा]-
ष्टकम्, एकः सर्व्वगुरुः, एकः सर्व्वलघुः, चिर्गुरुद्वयं, चिरेकगुरुः,
एवमथेऽपि बोद्धव्यम् ॥ (C).

४२ । असुकवर्णवृत्तमात्रागणप्रसारयोरेतावद्गुरुलघुको भेदः
कतिमंख्याक इति अनिर्दिष्टकमस्थितनिर्द्धारितसंख्याकगुरुलघु-
युक्तत्वरूपप्रसारनिर्णैतस्वरूपाऽनिर्द्धारितसंख्याकभेदनिष्ठायाः एको
द्वावित्यादिपिंडीभूतैकलक्षित्वादिक्वायाः निखिलवर्णवृत्तमात्रागण-
भेदनिष्ठायाश्च पिंडीभूतद्विचतुरष्टषोडशेत्यादिक्वायाः संख्याया-
निर्द्धारककोष्ठस्यांकसमूहो वा मेरुः । अत्र निखिलभेदनिष्ठपिंडी-
भूतद्विचतुष्टद्विसंख्यानिर्द्धारणं तत्तन्मेरुपंक्तिनिखिलकोष्ठवर्त्यैक-
योजननिष्पन्नामेव बोध्यमिति गुरुपदेशोऽनुसंधेयः । पूर्व्ववद्विविधे,
तत्र वर्णमेरुप्रकारमाह । अक्षरमंखेति । अक्षर मंखे — संख्याता-
चरणाम् । अत्राक्षरपदस्य चरणाक्षरपादत्वात्संख्यातचरणाचराणा-
मित्यर्थः । संख्यातानि एकादिषड्विंशतिपर्यंतसंख्यायुक्तानि चरणा-
चराणि येषां तेषां वृत्तानामिति निर्गलितार्थः । कोट्ट — कोष्ठानि
गुरुपदेशादिति शेषः, कद् — कुद् । एकाक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठद्वयं,
द्वाक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठत्रयं, त्र्यक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठ[चतुष्टयं], चतुर-
क्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठपंचकमित्येवं गुरुपदेशादुत्तरोत्तरैकैकवृत्त्या
एकाक्षरमारभ्य षड्विंशत्यक्षरपर्यंतं कोष्ठानि कल्पयेति निर्गलितार्थः ।
तपु आद् अंत — आद्यंतयोः कोष्ठयोः, पदमंक — प्रथममंकमेकल-
क्षंख्याबोधकमंकमिति यावत्, देहौति शेषः । अक्षर — अपरं आद्यं-

तांतराख्यमिति यावत् कोष्ठकं, सिर दुइ अंके — शिरोऽंकद्वयेन, अत्रह्रस्वभाषायां पूर्वनिपातानियमात्, भरु—पूरय पूरणीयकोष्ठ-
शिःखांकद्वययोजननिष्पन्नांकेनाद्यंतांतराख्यितं कोष्ठं पूरणीय-
मित्यर्थः । एवमकारेणेति शेषः, मेरु—मेरुः, णिसंक—निःशंकं
निश्चयेनेति यावत्, सूई—सूच्यते निर्मायते इति योजना ।

अथैतन्निर्माणप्रकारो लिख्यते । प्रथमं वामदक्षिणयोरेकागुल-
मायतमूर्द्धाधोरेखाद्वयं विनिर्माय तत्पार्श्वयोः अजुरेखया मेस-
नीयमेवमेकं दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्र उर्द्धरेखामध्यदेशमारम्भाधो-
रेखामध्यदेशपर्यन्तमेकाम्जुरेखां दत्त्वा कोष्ठद्वयं कल्पनीयं, तत्र तत्र
प्रत्येकमेकैकोऽंको देयः, तत्र प्रथममिदं मेरुखरूपं प्रथमकोष्ठस्यै-
कांकेन एकवर्णवृत्त एकगुरुरेको भेदः, द्वितीयकोष्ठस्यैकांकेन च एक-
सधुरेको भेदः इति निर्द्धारितैकत्वसंख्याकगुरुसधुयुक्तलक्षणनिर्णीत-
खरूपैकवर्णभेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । कोष्ठद्वयस्यैकांकद्वयपरस्पर-
योजननिःपन्नद्वितीयांकेन चैकवर्णवृत्तभेदस्य द्वित्वरूपा समस्ता संख्या
प्रतीयते, इतीयं कोष्ठद्वयात्प्रिका प्रथमा एकवर्णमेरुपंक्तिः ।

एवमेतत्पार्श्वधोरेखां पार्श्वयोर्मनामूर्द्धाधित्वा अंगुष्ठमात्रं मध्यदेशं
त्यक्त्वा अधस्तादेका रेखा उपरितनरेखाममाना कार्या, पार्श्वयोश्च
अजुरेखया मेसनं कार्यमेवमेकमायतं कोष्ठं विधाय तत्र उपरि-
तनप्रथमकोष्ठस्यधोरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तनरेखापर्यन्तमेका अजु-
रेखा देया, ततः द्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारम्भाधस्तनरेखापर्यन्त-
मेका अजुरेखा देया, एवं कोष्ठत्रयं मंपाद्य प्रथमान्यकोष्ठयोः
प्रत्येकमेकैकोऽंको देयः, अंतराख्यवर्त्ती च द्वितीयः कोष्ठः शिरः-

स्यैकाकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयान्केन पूरण्णीयः, तत्र द्व्यचरवृत्त-
भेदेषु द्विगुरेको भेद इति निर्द्धारितद्वित्वसंख्याकगुरुयुक्तद्व्यचर-
वृत्तभेदनिष्ठैकत्वरूपसंख्या प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन प्रतीयते । ततो-
द्वितीयकोष्ठस्यद्वितीयान्केन द्व्यचरस्यैकगुर्वैकलघुयुक्तौ द्वौ भेदाविति
निर्द्धारितैकत्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तद्व्यचरभेदनिष्ठद्वित्वरूपसंख्या प्रती-
यते । ततस्तृतीयकोष्ठस्यैकांकेन द्व्यचरस्य द्विलघुरेको भेद इति
निर्द्धारितद्वित्वसंख्याकलघुयुक्तद्व्यचरभेदनिष्ठैकत्वरूपसंख्या प्रतीयते ।
कोष्ठत्रयस्यममस्तांकायोजननिःपन्नचतुर्थान्केन च चतुष्टयरूपा ममस्त-
भेदसंख्या निश्चीयते, सेयं कोष्ठत्रययुक्ता द्व्यचरभेदरूपस्तिर्द्वितीया ।

एवमेतत्पङ्क्त्यधोरेखां पार्श्वयोर्मनाग्वर्द्धयित्वैकांगुलमात्रमध्यदेशं
त्यक्तोपरितनरेखाममानाधस्ताद्रखा कार्या, पार्श्वयोश्च ऋजुरेखया
मेलनं कार्यमेवमेकं दीर्घं कोष्ठं निर्माय तत्र उपरितनप्रथम-
कोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधोरेखापर्यन्तमेका ऋजुरेखा देया,
ततो द्वितीयकोष्ठाधोरेखामधमारभ्याधोरेखापर्यन्तमेका ऋजुरेखा
देया, ततस्तृतीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारभ्याधोरेखापर्यन्तमेका ऋजु-
रेखा देया, एवं कोष्ठचतुष्टयं मपाद्य तत्राद्यन्तकोष्ठयोः प्रत्येकमेकै-
कोऽको देयस्तदन्तरालस्यद्वितीयकोष्ठस्य च तच्छिरःस्यैकद्वितीयेत्यं-
कद्वययोजननिःपन्नद्वितीयान्केन पूरणं कार्यं, द्वितीयकोष्ठस्य च तच्छि-
रःस्यद्वितीयैकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयान्केन पूरणं कार्यं, तत्र
प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन द्व्यचरस्य त्रिगुरेको भेद इति निर्द्धारित-
चित्वसंख्याकगुरुयुक्तद्व्यचरवृत्तभेदनिष्ठैकत्वरूपसंख्या प्रतीयते । द्वि-
तीयकोष्ठस्यद्वितीयान्केन च द्व्यचरस्य द्विगुर्वैकलघुयुक्तं भेदत्रय-

मिति निर्द्धारितद्विलैकत्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तश्चरभेदनिष्ठत्रिलरूप-
संख्या निश्चीयते । एवं द्वितीयकोष्ठस्यद्वितीयानेन [अ]चरस्यैकगुरु-
द्विलघुयुक्तं भेदत्रयमिति निर्द्धारितैकत्वद्विलसंख्याकगुरुलघुयुक्त-
श्चरभेदनिष्ठक[त्रिल]रूपसंख्या निश्चीयते । एवं चतुर्थकोष्ठस्यैका-
नेन अचरस्य त्रिलघुयुक्त एको भेद इति निर्द्धारितत्रिलसंख्याक-
लघुयुक्तश्चरभेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्यसर्वाक-
योजननिष्पन्नाष्टमानेन च अचरस्याष्टौ भेदा इति समस्या अचर-
वृत्तभेदसंख्या निश्चीयते, सेयं द्वितीया कोष्ठचतुष्टययुक्ता द्विती-
याचरमेरूपंक्तिः ।

एवं पूर्वोक्तरीत्येकं दीर्घं कोष्ठं निर्माय तत्र कोष्ठपंचकं विधाय
प्रथमांत्ययोः कोष्ठयोरेकैको देयः, अंतरालस्यस्य द्वितीयकोष्ठस्य
शिरःस्यैकद्वितीयेत्यंकद्वययोजननिःपन्नचतुर्थाङ्केन पूरणं विधेयं, द्विती-
यकोष्ठस्य च शिरःस्यद्वितीयाङ्कद्वययोजननिःपन्नषष्ठाङ्केन पूरणं
विधेयं, चतुर्थकोष्ठस्य च शिरःस्यद्वितीयैकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नचतु-
र्थाङ्केन पूरणं विधेयं, तत्र प्रथमकोष्ठस्यैकाङ्केन चतुरच[र]वृत्तस्य
चतुर्गुरुरेको भेद इति निर्द्धारितचतुष्टयसंख्याकगुरुयुक्तचतुरचरवृत्त-
भेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । द्वितीयकोष्ठस्यचतुर्थाङ्केन च चतुरचरस्य
त्रिगुर्वैकल्य[लघु]युक्तं भेदचतुष्टयमिति निर्द्धारितत्रिलैकत्वसंख्याक-
गुरुलघुयुक्तचतुरचरभेदनिष्ठचतुष्टयसंख्या प्रतीयते । ततस्तृतीय-
कोष्ठस्यषष्ठाङ्केन चतुरचरस्य द्विगुरुद्विलघुयुक्ताः षड्भेदा इति
निर्द्धारितद्विलसंख्याकगुरुलघुयुक्तचतुरचरभेदनिष्ठषट्संख्या प्रती-
यते । ततः चतुर्थकोष्ठस्यचतुर्थाङ्केनैकगुरुद्विलघुयुक्तं चतुरचरस्य भेद-

चतुष्टयमिति निर्द्धारितैकत्वचिन्तनसंख्याकगुणस्यचतुष्टयचतुरचरभेद-
निष्ठचतुष्टय[रू]पसंख्या निश्चीयते । ततः पंचमकोष्ठस्यैकांकेन चतु-
र्धचतुष्टयचतुरचरस्यैको भेद इति निर्द्धारितचतुष्टयसंख्याकस्यचतुष्टय-
चतुरचरभेदनिष्ठैकत्वरूपसंख्या निश्चीयते । कोष्ठपंचकनिष्ठसर्वाक-
योजननिःपक्षषोडशमांकेन च षोडशरूपा समस्ता चतुरचरभेदसंख्या
प्रतीयते, सेयं पंचकोष्ठयुक्ता चतुर्थी चतुरचरभेदरूपङ्कः ।

एवं पूर्वोक्तरीत्या एकं दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्र कोष्ठपङ्कं
निर्माय प्रथमांशकोष्ठयोरेकैकोऽंशो देयः, अंतरास्यद्वितीय-
कोष्ठस्य शिरःस्यैकचतुर्थैत्यंकद्वययोजननिःपक्षपंचमांकेन पूरणं विधेयं ।
ततस्तृतीयकोष्ठस्य शिरः[ः]स्यचतुर्थषष्ठैत्यंकद्वययोजननिःपक्षदशमांकेन
पूरणं विधेयं । ततश्चतुर्थकोष्ठस्य शिरःस्यषष्ठचतुर्थैत्यंकद्वययोजन-
निःपक्षदशमांकेन पूरणं विधेयं । ततः पंचमकोष्ठस्य शिरःस्य-
चतुर्थैकेत्यंकद्वययोजननिःपक्षपंचमांकेन पूरणं विधेयं । तत्र प्रथम-
कोष्ठस्यैकांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य पंचगुरुरेको भेद इति निर्द्धारि-
रितपंचत्वसंख्याकगुणस्यचतुष्टयचतुरचरभेदनिष्ठैकत्वसंख्या निश्चीयते । ततः
द्वितीयकोष्ठस्यपंचमांकेन च पंचाक्षरवृत्तस्य चतुर्गुर्वैकस्यचतुष्टयं भेद-
पंचकमिति निर्द्धारितचतुष्टैकत्वसंख्याकगुणस्यचतुष्टयचतुरचरभेदनिष्ठ-
पंचत्वसंख्या निश्चीयते । ततस्तृतीयकोष्ठस्यदशमांकेन पंचाक्षर-
वृत्तस्य विगुणद्विचतुष्टयं भेददशकमिति निर्द्धारितचित्तचित्त-
संख्याकगुणस्यचतुष्टयचतुरचरभेदनिष्ठदशत्वसंख्या नौनिश्चीयते । तत-
श्चतुर्थकोष्ठस्यदशमांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य विगुणद्विचतुष्टयं भेद-
दशकमिति निर्द्धारितचित्तचित्तसंख्याकगुणस्यचतुष्टयचतुरचरभेदनिष्ठ-

दशत्वसंख्या निश्चीयते । ततः पंचमकोष्ठस्वपंचमांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य एकगुरुचतुर्लघुयुक्तं भेदपंचकमिति निर्द्धारितैकत्वचतुष्टयसंख्याकगुरु-लघुयुक्तपंचाक्षरभेदनिष्ठपंचत्वसंख्या निश्चीयते । ततः षष्ठकोष्ठ-स्यैकांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य पंचलघुयुक्त एको भेद इति निर्द्धारित-पंचत्वसंख्याकलघुयुक्तभेदनिष्ठैकत्वसंख्या निश्चीयते । कोष्ठषट्कनिष्ठ-सर्वांकयोजननिःपन्नद्वाचिंशत्तमांकेन च द्वाचिंशद्रूपा समस्ता पंचा-क्षरवृत्तभेदसंख्या प्रतीयते । एवमग्रेऽपि सुधीभिः स्वयम्भूषां, यन्त्र-विस्तरभयाच्च लिख्यते ॥ (E).

४३ । अथ कियंतः सर्वगुर्वैकगुरु-द्विगुरु त्रिगुर्वाद्यः, एवं कियंतः सर्वलघ्वैकलघु-द्विलघ्वाद्य इति ज्ञानार्थं मेद्माह, अक्षर । अक्षरसंख्यया कोष्ठान् कुरु, आद्यमंत्यं च प्रथमांकेन पूरय । शौर्षदद्यांकेनापरं भर, जानीत सूचीमेवं निःशंकम् ॥ आद्यं कोष्ठमिति शेषः, तथाच सर्वत्र आद्यांत्यकोष्ठयोरेक एव लेख्यः, शौर्षकोष्ठद्वयरूपांकेन रिक्तकोष्ठं पूरयेत्यर्थः । तथाच एकाक्षरादौ इष्टमेवसंख्यया द्वादि कोष्ठान् निर्द्धारितानेकैकवृत्त्या लिखेत् । तत्र सर्वकोष्ठाद्यंतयोरेकं दत्त्वा पश्चादपरितनं कोष्ठदद्याकं इष्टं लक्षा-वंधन्वायेनैकौष्ठत्यात्रशिष्टाः कोष्ठाः पूरणीयाः ॥ तत्र एकाक्षर-प्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, एकः सर्वलघुरिति भेदद्वयमेव सिद्धं, तस्य द्विभेदत्वात् । द्वाक्षरप्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, द्वौ एकगुरुः, एकः सर्व-लघुरिति ॥ एवं त्र्यक्षरप्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, चय एकगुरुवः, चयो द्विगुरुवः, एकः सर्वलघुरिति ॥ एवं सर्वत्र प्रस्तारे एकः सर्वलघुः, चय एकलघवः, चयो द्विलघवः, एकः सर्वगुरुद्वित्यादि सर्वत्र

अह असस पताका ।^१

उद्दिद्वा^२ सरि अंका दिज्जसु

पुब्ब^३ अंक पर भरण करिज्जसु^४ ।

पावल^५ अंक पढम^६ परिदिज्जसु^७

पत्थर^८ संख^९ पताका किज्जसु^{१०} ॥ ४४^{११} ॥ [अलिखा]

बोधम् । अचांकयोगेन संख्या भवति । यथा एकाचरे दौ १, द्व्यचरे चत्वारः ४, त्र्यचरेऽष्टौ ८, चतुरचरे षोडशेत्यादि ॥ अत्रेदमवधेयम् । अपचयमाना गुरवः पद्ये मेरौ तु यस्य दृश्यन्ते । सर्वत्राशाभंगो विपरीते वाङ्कितं लभते ॥ अत्र प्रस्तारात्क्रियत्संख्योऽयं भेद इति ज्ञात्वा कियद्गुरुकोऽयमित्यवधार्य फलं वदेदिति ॥ ४४ ॥ (G).

४४ । अथ वर्णपताकामाह । उद्दिष्टसदृशानङ्गान् देहि, पूर्वाङ्गेन परभरणं कुरु । प्राप्तङ्गः प्रथमपरतो दीयते, प्रस्ता[र]संख्यया पताका क्रियते ॥ अयमर्थः,—वर्णोद्दिष्टे यथा अङ्गा दत्तास्तथेवाङ्गा-देयाः, एतावान् विशेषः अतोऽत्रोद्दिष्टप्रस्तारे उत्तरोत्तरद्विगुणा-अङ्गा दीयन्ते, अत्र तूत्तरोत्तरद्विगुणाङ्गस्थापनमात्रं, तत्र चाङ्गस्य वामा गतिरिति न्यायेन चरमाङ्ग एव पूर्वाङ्कः प्रथमत एव स्थापनीयः, स एकगुरुकस्थानं, तेनाङ्गेन सह तत्परमाङ्गस्य भरणं—योजनं

४४ । १ अह पताका (A), अह वर्णपताका (D & E). २ उद्दिष्ट (F).
३ पूर्वके (B), पूर्वे (C). ४ किज्जसु (F). ५ पावल (B & C), पावल (E).
६ पर (B & C). ७ तिज्जसु (D), वेज्जसु (E & F). ८ पत्थर (A), पत्थर (E & F). ९ संखे (A, B & C). १० करिज्जसु (B & C), किज्जसु (F).
११ ४५ (F).

कार्थं, पूर्वाङ्क एवाच पराङ्क उच्यते, अङ्कस्य वामा गतिरित्युक्त-
त्वात् । एवमपराङ्केण सह योजनं, ततस्तत्पराङ्केण प्राप्तास्त्राङ्का अधो-
ऽधः स्थाप्याः, एवमेकगुरोर्वितीया पंक्तिः कार्या, तत्र च प्रथम-
स्त्रिखिताङ्कपृष्ठतो योऽङ्कः स उपरि लेख्यः, ततश्च उपरिखिताङ्केण
सह योजयित्वाऽधो लेख्यः, पुनस्तत्पूर्वस्त्रिखिताङ्केण सह योजयित्वा ।
एवं दिगुत्पंक्तिं समाप्य त्रिगु[ह]पंक्तिर्विख्या, द्विगुरूपरिखिताङ्क-
पृष्ठस्त्राङ्क उपरि स्थाप्यस्तत्पृष्ठस्त्राङ्केण सह योजयित्वा तदधो लेख्यः,
पुनः पराङ्केण योजयित्वा तदधो लेख्यः । एवमप्येऽपि परतो-
दीयते इत्यस्याधो लिख्यत इत्यर्थः इति गुरूपदेशः । उत्तरोत्तर-
दिगुणा अङ्काः क्रियद्दूरं देया इत्याकांशायास्तुक्तं प्रसारसंख्या-
त्यादि, तेन यावदचरस्य प्रसारसावत्पर्यन्तं दिगुणाङ्कदानं, ताव-
त्पंक्तिपताका भवतीति बोध्यम् । यत्तु यावती प्रसारसंख्या ताव-
दङ्का देया इत्यर्थः इति तन्न, पताकाया यावदङ्कासम्भवात्, तत-
एकन्यूनाङ्कस्यैव सम्भवात् ।

अथोदाहरणेन संक्षेपेण विवक्षिते । चतुरस्रप्रसारे एकगुरोर्वाचः कुत्र
पतन्तीति प्रश्ने, चतुर्षु स्थानेषु उत्तरोत्तरदिगुणा-
अङ्काः स्थाप्याः यथा १, २, ४, ८, तत्र चैकगुरोर्पंक्तौ
प्रथमतोऽष्टाङ्कः स्थाप्यः, अष्टाङ्कचतुरस्रयोजना-
द्वाद्ग्राङ्कः स तदधः स्थाप्यः १२, द्वादशाङ्कदवा-
हयोजनाचतुर्द्वाङ्कः स तदधो लेख्यः १४, चतु-
र्द्वाङ्कयोजनात्पञ्चदशाङ्कः स तदधो लेख्यः

	१	२	४	८	
१	२	४			१२
	२	४	१२		
	४	८	१४		
	८	१०	१५		
			११		
			१२		

१५, एवमेकगुरोर्वाचस्यैका पंक्तिः । अथ दिगुत्पंक्तौ अष्टाङ्कपृष्ठतो

चतुरङ्ग उपरि लेख्यः, चतुरङ्गे दयाङ्गयोजनात् षडङ्गः ६, स तदधो लेख्यः; षडङ्गैकाङ्गयोजनात् सप्ताङ्गः ७, स तदधो लेख्यः; ततः पूर्वार्द्धेणापि सह योगं कृत्वा लेख्यं भवति, तत्र चतुरङ्गस्य पूर्वार्द्धोऽष्टाङ्गस्तेन चतुरङ्गयोगाद्द्वादशाङ्गः, स पूर्वलिखितत्वान्न लिख्यते, एवं चतुर्द्वाङ्गपञ्चदशाङ्गावपि पूर्वलिखितौ, तेनाष्टाङ्गे दयाङ्गयोगाद्द्वादशाङ्गः १०, स तदधो लेख्यः; ततो द्वािकाङ्गयोगादेकादशाङ्गः [११], स तदधो लेख्यः; पुनश्चाष्टाङ्गचतुरङ्गैकाङ्गयोगात्त्रयोदशाङ्गः १३, स तदधो लेख्यः; इति दिगुरुकपङ्क्तिः ।

अथ द्विचिगुरुकपङ्क्तिः, तत्र चतुरङ्गपृष्ठवर्ती दयाङ्ग उपरि लेख्यः; दयाङ्गैकाङ्गयोगात्त्रयाङ्गः, स तदधो लेख्यः; ततश्चतुरङ्गदयाङ्गयोगात् षडङ्गः, स पूर्वलिखितः, तेन चतुरङ्गैकाङ्गयोगात्पञ्चाङ्गः ५, स तदधो लेख्यः; ततश्चाष्टाङ्गचतुरङ्गयोगात् षोडशो [द्वादशाङ्गो] जातः स पूर्वलिखित एव, तेनाष्टाङ्गैकाङ्गयोगात्त्रयाङ्गः ८, स तदधो लेख्यः इति चिगुरुकपङ्क्तिः ।

अथ चतुर्गुरुकपङ्क्तौ दयाङ्गपृष्ठवर्ती एकाङ्गोऽपि लेख्यः १, ततश्चात्याङ्गयोगात् येऽङ्गस्ते पूर्वलिखिता एव, तेन तदधोऽङ्गान्तरं न लिख्यते ।

तेन चतुरचरप्रस्तारख्याष्टमद्वादशचतुर्द्वाङ्गपञ्चदशेषु एकगुरुः, चतुर्थषष्ठसप्तमदशमैकादशत्रयोदशेषु द्विगुरुः । द्वितीय[द्वितीयपञ्चम]ानवमेषु त्रिगुरुः । प्रथमतश्चतुर्गुरुरिति ज्ञेयम् । षोडशाङ्गस्य लिखितान् तत्र गुरुर्नास्ति, किन्तु सर्वलघुरिति ज्ञायते ॥ (C).

४४ । असुकवर्षमात्राप्रस्तारयोरेतावद्गुरुलघुयुक्तौ भेद एतावत्स-

ख्यक इति मेरुपंक्तिवर्णितत्तत्कोष्ठस्यांकनिर्द्धारितस्वरूपसंख्याकानां भेदानां प्रथमद्वितीयादिप्रातिखिकरूपस्य निर्द्धारणं तन्निर्द्धारिकां-
समूहो वा पताका, सा द्विविधा वर्णपताका मात्रापताका चेति ।

वर्णपताकानिर्माणप्रकारमाह उद्दिष्टा सरि अनेति । उद्दिष्टा
सरि — उद्दिष्टसदृशान् उद्दिष्टपदस्योद्दिष्टांकपरत्वादुद्दिष्टांकसदृशा-
नित्यर्थः, अंक — अंकान्, दिञ्जसु — देहि, प[पूर्वमेकमंकं दत्त्वा
उत्तरोत्तरं द्विगुणितान् द्विचतुरष्टादिकानंकान् यथाप्रस्तारसंख्यं
स्यापथेत्यर्थः, ततः पुञ्च अंक — पूर्वांकस्य, पर — परस्मिन्नुत्तर-
वर्तिनीति यावत् अंके इति शेषः, पत्यरसंख्य — प्रस्तारसंख्यं प्रस्ता-
रस्य संख्या यस्यां क्रियायां तद्यथा स्यात्तथेत्यर्थः, भरण — योजनं
करिञ्जसु — कुरु । यस्य पूर्वांकस्य यत्परांकयोजने प्रस्तारसंख्या-
कोऽंको निष्पद्यते, तस्य पूर्वांकस्य तत्र परांके योजनं न कार्य-
मित्येको नियम इत्यर्थः । एवं ह्यते पाञ्चल अंक पठम — अवच्छ-
भाषायां पूर्वनिपातानियमात् प्रथमप्राप्तमंकमित्यर्थः, परितेञ्जसु —
परित्यज । यस्य पूर्वांकस्य यत्परांकयोजने पूर्वप्राप्तोऽंको निष्पद्यते
तस्य तत्र योजनं न कार्यमिति द्वितीयो नियम इत्यर्थः । एवं
प्रकारेण वर्णानामिति शेषः, पताका किञ्जसु — पताकां कुरु इति
योजना ।

अथ यः पूर्वांकः यत्र परांके प्रथमं योज्यते तस्यो[योजन-
निःपन्ना अंकाः तत्परांकादधोऽधः स्याप्या इति नियमो गुरुपदेशा-
दवधारणोच्यते । पूर्वांकस्य सर्वपरांकयोजने येऽंका निःपद्यन्ते तैः
कोष्ठपंक्तिर्बोधा ।

अथैतदनुसारेण चतुर्वर्षपताकासिखनप्रकार उच्यते । चतुर्वर्षपताकायामादौ एकं कोष्ठं कर्त्तव्यं, तत ऊर्द्धाधः कोष्ठचतुष्टयं कल्पनीयं, तत ऊर्द्धाधः कोष्ठषट्कं, तत ऊर्द्धाधः कोष्ठचतुष्टयं, तत एकः कोष्ठः । एवं परस्परसंस्मिष्टरेखं कोष्ठस्थानपंचकं विधाय, [य]च्चोपरितनप्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमकोष्ठेषु एकद्विचतुरष्ट-चोदशेति पंचांका यथाक्रमं स्थाप्याः, तत्र प्रथममेककोष्ठस्थान-मेकांकयुक्तमिति सम्भाषेचथा प[पूर्]वं एकोऽंकः, स च उत्तरवर्त्तिषु द्वितीयचतुर्थाष्टमांकेषु योष्यमाणः प्रथमं द्वितीयांके योष्यते इति तद्योजननिःपन्ना अंका द्वितीयांकादधोऽधः स्थाप्या इति एकांक-द्वितीयांकयोजननिःपन्नसृतीयांको द्वितीयांकादधः स्थाप्यः, तत-एकांकचतुर्थांकयोजननिःपन्नः पंचमांकसृतीयांकादधः स्थाप्यः, ततः एकाष्टमांकयोजननिःपन्नो नवमोऽंकः पंचमांकादधः स्थाप्यस्तत-एकांकस्य षोडशांकयोजने सप्तदशोऽंकः प्रस्तारसंख्यातोऽधिक-संख्याको निःपद्यते इति तस्य तत्र योजनं न कार्यमेवं प्रथमांकस्य द्वितीयचतुर्थाष्टमांकेषु योजनं कृत्वा निःपन्नद्वितीयतृतीयपंचम-नवमैश्चतुर्भिरंकैर्द्वितीयस्थानकोष्ठपंक्तिः कल्पनीया । एतत्कोष्ठपङ्क्ति-स्था द्वितीयादयश्चत्वारोऽप्यंकाश्चतुर्थाष्टमांकपूर्ववर्त्तिन इति क्रमेण तद्योष्यमानाः प्रथमं चतुर्थांके योष्यन्तिऽतस्तद्योजननिःपन्ना-पंचांकचतुर्थांकादधोऽधः स्थाप्या इति, द्वितीयचतुर्थांकयोजननिः-पन्नः षडोऽंकः चतुर्थांकादधः स्थाप्यस्ततसृतीयचतुर्थांकयोजननिः-पन्नः सप्तमोऽंकः षष्ठांकादधः स्थाप्यः, ततः पंचमचतुर्थांके नव-मांकः प्रथमप्राप्तो निःपद्यते इति तस्य तत्र योजनं न कार्यमिति,

पंचमाष्टमांकयोजननिःपन्नस्त्रयोदशांकः सप्तमांकादधः स्थाप्यः, एवं
द्वितीयादिचतुर्णामंकाणां चतुर्थीके योजनं कृत्वा द्वितीयाष्टमांक-
योजननिःपन्नो दशमांकस्त्रयोदशांक[१]दधः स्थाप्यस्ततः द्वितीयाष्ट-
मयोजननिःपन्न एकादशांको दशमांकादधः स्थाप्यः, ततः पंचमा-
ष्टमयोजननिःपन्नस्त्रयोदशांकः प्रथमप्राप्तो निःपद्यते इति तद्योर्ध्वयोजनं
न कार्यं, नवमाष्टमयोजननिःपन्नः सप्तदशो नवमषोडशयोजन-
निःपन्नः पंचविंशतितमस्यांकः प्रस्तारसंख्यातोऽधिकसंख्याको निः-
पद्यते इति तद्योजनं न कार्यम् । एवं द्वितीयाष्टमांकाणां चतुर्थाष्ट-
मांकयोर्ध्वयोजनं कृत्वा चतुर्थषष्ठसप्तमचयोदशदशमैकादशेति षडङ्कैः
द्वितीयस्नानकोष्ठपङ्क्तिः कल्पनीया, ततश्चतुर्थादयः षडङ्का अष्ट-
मांकपूर्वाव]र्त्तिन इति तेषां तत्र योजने चतुर्थाष्टमयोजननिःपन्नो-
दादशांकोऽष्टमांकादधः स्थाप्यस्ततः षष्ठाष्टमांकयोजननिःपन्नश्चतु-
र्दशोऽंको द्वादशांकादधः स्थाप्यस्ततः सप्तमाष्टमयोजननिःपन्नः पंच-
दशोऽंकश्चतुर्दशांकादधः स्थाप्यस्ततस्त्रयोदशदशैकादशांकाणामष्टमां-
कयोजने, अष्टमादीनां च षोडशांकयोजने प्रस्तारसंख्यातोऽधिक-
संख्याका अंका निःपद्यते अतस्तेषां तत्र योजनं न कार्यमेवं चतु-
र्थाष्टमांकयोर्ध्वयोजनं कृत्वाष्टमद्वादशचतुर्दशपंचदशेति चतुर्भिरङ्कैश्च-
तुर्थस्नानकोष्ठपङ्क्तिः कल्पनीया । पंचमस्नानकोष्ठकं षोडशांकयुक्तं
कल्पनीयम् । एवं चतुर्वर्षेष्टतपताकायां कोष्ठस्नानपंचकं कल्पनीयं,
तस्वरूपं लिखित्वा प्रदर्शते — [Vide figure p. 73—Ed.] एवं च
चतुर्वर्षेष्टेष्टपङ्क्तिर्वर्षिप्रथमकोष्ठसैकांकिद्वारितचतुर्गुण्युक्तत्वरूपैक-
लसंख्याकस्य भेदः प्रथम इति [प्राति]खिकं रूपं पताकामचम-

कोष्ठस्थकानेन निर्द्धार्यते चतुर्गुह्युक्त एको भेदः प्रथम इति । एवं चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिवर्तिद्वितीयकोष्ठस्थचतुर्थान्कनिर्द्धारितैकलघुचि-
 गुह्युक्तलक्षरूपचतुष्टयसंख्याकानां भेदानां द्वितीयतृतीयपञ्चमनवमेति प्रातिखिकं रूपं चतुर्वर्णपताकाद्वितीयस्थानकोष्ठपङ्क्तिवर्तिभिश्चतु-
 भिरङ्कैर्निर्द्धार्यते एकलघुचिगुह्युक्तास्यलारो भेदा द्वितीयतृतीय-
 पञ्चमनवरूपा इति । एवं चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिवर्तिद्वितीयकोष्ठस्थषष्ठा-
 कनिर्द्धारितद्विगुह्युक्तलक्षरूपषट्संख्याकानां भेदानां चतुर्थ-
 षष्ठसप्तमचयोद्ग्रदग्रमैकादशेति प्रातिखिकं रूपं पताकाद्वितीयस्था-
 नकोष्ठपङ्क्तिवर्तिभिः षड्भिरङ्कैर्निर्द्धार्यते द्विगुह्युक्तलघुचुक्ताः षड्-
 भेदाः चतुर्थषष्ठसप्तमचयोद्ग्रदग्रमैकादशरूपा इति । एवं चतुर्व-
 ण्णमेरुपङ्क्तिवर्तिचतुर्थकोष्ठस्थचतुर्थान्कनिर्द्धारितैकगुह्युक्तलक्ष-
 रूपचतुष्टयसंख्याकानां भेदानामष्टमद्वादशचतुर्दशपञ्चदशेति प्राति-
 खिकं रूपं पताकाचतुर्थस्थानकोष्ठपङ्क्तिवर्तिभिश्चतुर्भिरङ्कैरवधार्यते
 एकलघुचिगुह्युक्तास्यलारो भेदा अष्टमद्वादशचतुर्दशपञ्चदशरूपा-
 इति । एवं चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिवर्तिपञ्चमकोष्ठस्थैकान्कनिर्द्धारितचतु-
 र्लघुचुक्तलक्षरूपैकत्वसंख्याकस्य भेदस्य षोडश इति प्रातिखिकं
 रूपं पताकापञ्चमकोष्ठस्थषोडशांकेन निर्द्धार्यते चतुर्लघुचुकेको भेदः
 षोडशेति । एवमन्यथापि पताका बोध्याः । यथविस्तारमथात्र
 लिख्यते ॥ (E).

४४ । अथ वर्णपताका । पूर्वं मेरौ असुकगुह्युक्ता असुका भेदा-
 भवन्तीत्युक्तं, ते च भेदाः प्रसारे असुकस्थानेषु तिष्ठन्तीति ज्ञानार्थं
 पताकामात्र ॥ उद्दिष्टा । तत्र मेरौ जावती गुर्वाशंकसंख्या भवि-

यति तावत्तेव कोष्ठकानि पताकायां लेखनीयानीति युक्ता
 सिध्यति ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशान्कान्देहि, पूर्वांशेण परभरणं
 कुरु । प्राप्तमंकं प्रथमं परित्यज्य प्रसारसंख्यया पताकां गृह्यत ॥
 अथमर्थः । आदौ तावत् यत्संख्याकवर्षदत्तस्य[?] पताका चिकीर्षिता
 तत्संख्याका उद्दिष्टवदुत्तरोत्तरं द्विगुणिता एकपंक्तिकाः स्थाप्याः,
 पश्चान्नेहप्रसारान्कसंख्यया पताकाकोष्ठा वर्द्धनीयाः ॥ ततः क्रमा-
 त्पूर्वाभिन्कोष्ठान्कयोगस्तले लेख्यः इति पताका पूर्यतां ॥ एतदुक्तं ॥

एको दावय चत्वारः ततोऽष्टाविति वर्द्धनं ।

पूर्वं परेषु संयुज्य तदधो लेखयेद्बुधः ॥

अंतिमांकावधिं नैव संघयेदथ कुचयित् ।

एकत्र लिखितं प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेत् ॥

इति वर्द्धनं यावदिकल्पं ॥ अत्रोदाहरणमेकाक्षरे १ । २ । अथ
 द्विविकल्पत्वादेकस्थानस्य एकगुरुः, द्वितीयस्य एकसप्तपुरित्येतावतैव
 सिद्धिः । सर्वचाष्टांतांकौ सर्वगुरुषुवाचकौ बोध्यौ ॥ द्वाक्षरे यथा,

| १ | २ | ३ |
 | ४ |

अत्रैकांकद्व्यंकार्योर्ध्वे अंको द्व्यंकाधो लेख्यः ॥ तस्य

चतुर्विकल्पत्वात् तावतैव सिद्धिः । आद्यस्थान एव सर्व-
 गुरुः, द्वितीयदिपंक्तिस्तौ द्विच्यंकौ एकगुर्विकल्पू, चतुर्थीऽंकः

सर्वसप्तपुरिति ॥ चतुरक्षरे यथा ॥ [Vide figure p. 73 — Ed.] अत्रैको

दाग्धां षट् षयं द्व्यंकाधः, एकसप्तुर्भिः षट् पंच अंकाधः, एकाष्ट-

योगे नव पंचाधः, द्विचतुर्थीगे षट् चतुरधः, द्वाष्टयोगे द्वा

ष[ड्]धः, द्विषोडशयोगे न संभवति, त्रिचतुर्थीगे षट् द्वाधाधः,

पंचचतुर्थीगे नव एकत्र लिखितत्वात् लेख्यः, अष्टयोगे एकादश

अह मत्ता मेरु ।^१

दुइ दुइ कोइहा सरि लिइहु^२

पढम अंक^३ तसु अंत ।

तसु आइहि पुण^४ एक्क^५ सउ^६

पढमे^७ वेवि मिलंत ॥ ४५ ॥ दोहा ।

सिर अंके तसु सिरपर

अंके उवरल कोइ^८ पुरह^९ गिस्तंके^{१०} ।

मत्ता मेरु अंक संचारि बुज्झह^{११}

बुज्झह^{१२} जण दुइ^{१३} चारि ॥ ४६ ॥ [सिद्धिणी ?]

सप्ताधः, त्रिषोडशयोगो न, पंचाष्टयोगे त्रयोदश एकादशाधः, चतुरष्टयोगे द्वादशाष्टाधः, चतुःषोडशयोगो न, षडष्टयोगे चतुर्दश द्वादशाधः, द्वाष्टाष्टयोगो न, सप्ताष्टयोगे पंचदश चतुर्दशाधः । अष्टाधः सर्वगुरुः, द्वितीयपंक्तिका एकलघुस्थानानि, तृतीयपंक्तौ द्विलघुस्थानानीत्यादि ज्ञेयं । यथा आद्यस्थाने सर्वगुरुः, द्विचिपंचमवस्थानेषु एकलघवस्त्रिगुरवो वा, चतुःषट्दशसप्तैकादशत्रयोदशसु स्थानेषु द्विलघवो द्विगुरवो वा, अष्टद्वादशचतुर्दशपंचदशस्थानेषु त्रिलघव-एकगुरवो वा, षोडशस्थाने सर्वलघुरित्येवं सर्वत्र ज्ञेयम् ॥ (G).

४५-४६ । १ अह मत्ता मेरु (C). अह मात्तानेरुः (A, D, E & F).
२ लिइहु (D), लिइहु (F). ३ पढमह (C). ४ पुण (A), पुचि (D),
dropt in (F). ५ एक्क (C), एक्क (D). ६ सउ (C), सरि (D). ७ विचमे
(E), dropt in (F). ८ अंको (E). ९ कोइहा (B), कोइ (E), कोइह (F).
१० पूरह (D), पूरह (E & F). ११ विचह (B), विचह (C), वीचंके
(D & E), वीचंके (F). १२ बुज्झह (D & E), बुज्जह (F). १३ दुइ (E).

४५-४६ । अथ मात्रामेदः । दयं दयं कोष्ठं समं लिख, प्रथमो-
 ऽकस्तस्यान्ते । तस्यादौ पुनरेकं दत्त्वा [प्रथमं] दावपि लिखिती ॥
 शिरोऽङ्के तस्य शिर उपर्यङ्केण कोष्ठं पूरय निःशङ्कम् । मात्रामेरोरङ्कं
 संचाय बुध्यन्तां [बुध्यन्तां] जना द्विचत्वारः ॥ मेरोस्तु प्रयोजनं
 द्विकलादौ प्रसारसंख्याज्ञानं सर्वगुर्वादिज्ञानञ्च । तथापि यदि
 पृच्छ्यते द्विकलास्य कियान् प्रसारः सर्वगुरुः, सर्वलघुर्वा कियान्,
 एवं चिकलास्य कियान् प्रसारः सर्वगुरुः, सर्वलघुर्वा कियान् इत्येव-
 मादिप्रश्ने तज्ज्ञानं मेरोः प्रयोजनं, तत्र चायं प्रकारः । प्रथमतः
 कोष्ठदयं लेख्यं तदधः कोष्ठदयं लिखित्वा तदधः कोष्ठद[चायं पुनरपि
 कोष्ठत्रयमधो लेख्यं, ततः कोष्ठचतुष्टयं लिखित्वा तदधोऽपि कोष्ठ-
 चतुष्टयं लेख्यमेवं कौष्ठलिखनं कृत्वा तत्राङ्का देया भवन्ति । तत्र
 चायं प्रकारः । सर्वेषां कोष्ठानामन्ते प्रथमाङ्को द्वेषः, प्रथमाङ्क-
 शब्देनाङ्क उच्यते । ततश्च समीकृतकोष्ठयुग्मकानामादिमकोष्ठे
 सर्वत्रैकाङ्को द्वेषस्तदधस्तनकोष्ठादौ च दद्याद्यङ्कः । तत्रेयं युक्तिः ।
 उपरिस्थिताङ्क एकस्तत्परंतस्यैकः, इत्यधस्ताद्गुयाङ्को लिखितः । एवं
 द्वितीयकोष्ठयुग्मस्यादिमकोष्ठकादावेकाङ्कोऽस्ति तदुपरि दद्याद्द-
 इति मिलित्वा त्रयाङ्कोऽधस्तात्लेख्यः । एवं तृतीयकोष्ठयुग्मकस्यादावे-
 काङ्कस्तदुपरि च त्रयाङ्क इति मिलित्वा चतुरङ्कोऽधस्तात्लेख्य इति ।
 प्रथमे द्वयोर्मिलनार्थमथ प्रथमशब्देन द्वितीयकोष्ठकादिष्ट-
 मुच्यते । अथावशिष्टपक्षानां [षट्पक्षाणां] । तत्र च प्राथमिककोष्ठ-
 युग्मे पूरणीयमेव नास्ति, द्वितीयकोष्ठ[युग्म]स्य मध्यष्टयं पूरणीयं,
 तत्रायं प्रकारः, शून्यष्टयस्योपरिस्थितो दद्याद्दस्तदुपरिस्थितद्विती-

यगृहे चैकाङ्क इति मिलित्वा त्रयं, तेन मध्यमकोष्ठे त्रयाङ्को लेख्यः । तदधोगृहं रिक्तमस्ति, तदुपरिस्थितस्य त्रयाङ्कस्य तदुपरि-
द्वितीयगृहस्थितेकाङ्कयोजनात् चतुरङ्को जातः, स तदधो लेख्यः ।
द्वितीयकोष्ठयुग्मप्रथमपंक्तौ मध्यमकोष्ठद्वयं रिक्तमस्ति, तत्र चैकस्यो-
परि त्रयाङ्को द्वितीयगृहे च त्रयाङ्कस्तयोर्मिलनाच्च षडङ्कः, स
तत्र लेख्यः ; तदपरकोष्ठस्योपरि चतुरङ्कस्तदुपरिस्थितद्वितीयगृहे
चैकाङ्क इति मिलित्वा पञ्चाङ्कः, स तत्र लेख्यः । तदधस्य कोष्ठ-
द्वयं रिक्तमस्ति, तत्रादिगृहस्योपरि षडङ्कस्तदुपरिस्थितद्वितीय-
गृहे च चतुरङ्क इति मिलित्वा दशाङ्कस्तत्र लेख्यः ; तदपरकोष्ठस्य
उपरि पञ्चाङ्कस्तदुपरिस्थिताद्वितीयगृहे चैकाङ्क इति मिलित्वा
षडङ्कः, स तत्र लेख्यः इति शिर अङ्केत्यादिरर्थः ।

अथ प्रश्नस्योत्तरदानं प्रकटौक्रियते । तत्र द्विकलस्य कियान्
प्रसार इति प्रश्ने, प्रथमगृहे एकाङ्कः परगृहे चैकाङ्क इति
मिलित्वा द्वयं, तेन द्विकलस्य प्रसारद्वयमिति वाच्यम् । द्विकले
सर्वगुरुः कियानिति प्रश्ने, प्रथम एकाङ्कसत्त्वात्सर्वगुरुरेक इति
वाच्यमस्ति चैकाङ्कसत्त्वात्सर्वलघुरेक इति वाच्यम् । त्रिकले कियान्
प्रसार इति प्रश्ने, प्रथमगृहे द्वयाङ्कः परगृहे चैकाङ्क इति
मिलित्वा त्रयमिति । त्रिकले एकगुरुः कियानिति प्रश्ने, प्रथमतो
द्वयाङ्कसत्त्वादेकगुरुद्वयमिति वाच्यम् । त्रिकले सर्वलघुः कियानिति
प्रश्ने, अस्मिन् एकाङ्कसत्त्वात्सर्वलघुरेक इति वाच्यम् । सर्वलघुकथनमेवं
बोध्यम् । एवं चतुष्कले कियान् प्रसार इति प्रश्ने, द्वितीयकोष्ठके
एकस्यमेक इति मिलित्वा पञ्चाङ्कसत्त्वात्पञ्चा[र]पञ्चकमिति

वाच्यम् । चतुष्कले सर्व्वगुरुः कियानिति प्रश्ने, प्रथमत एकाङ्क-
मन्वादेक इति वाच्यम् । चतुष्कले एकगुरुः कियानिति प्रश्ने,
परगृहे त्रयाङ्कमन्वादेकगुरुचयमिति वाच्यम् । एवं पञ्चकलो-
[ले] कियान् प्रस्तार इति प्रश्ने, चतुर्थकोष्ठे मिलित्वाऽष्टाङ्क-
मन्वादष्टाविति वाच्यम् । तत्र च प्रथमतस्तयाङ्कमन्वाद्विगुरुचय-
मिति वाच्यम् । परगृहे चतुरङ्कमन्वादेकगुरुचतुष्टयमिति
वाच्यम् । एवं षड्कले मिलित्वा त्रयोदशाङ्कमन्वात् त्रयोदश प्रस्तारा-
इति वाच्यम् । प्रथमत एकाङ्कमन्वादेकसर्व्वगुरुरिति वाच्यम् ।
परगृहे ष[ड्]ङ्कमन्वाद्विगुरुषड्कं, ततश्च पञ्चाङ्कमन्वादेकगुरुपञ्चक-
मेवमयेऽपि बोध्यम् । एवमसंख्यातमानेतुं शक्यते इति सप्तकलोऽपि
लिखितः । (C). [Vide figure p. 88. Ed.]

४५-४६ । अथ मात्रामेरूपकारमाह दृद दृद कोट्टेति । दृद
दृद — दयोर्दयोः कलयोरिति शेषः, कोट्टा — कोष्ठकानि, षरि
— सदृशानि समसंख्याकानीति यावत्, लिख्यञ्ज — लिख्यत ।
एककलप्रस्ताराभावात् द्विकलमारभ्य मेरुत्पत्तिः, एवं च द्वितीय-
तनौषेति दयोः कलयोः प्रत्येकं कोष्ठद्वयम् ऊर्द्धाधःस्थित्या पर-
स्परसंस्निष्टं, चतुर्थपंचमेति दयोः कलयोः प्रत्येकं कोष्ठत्रयमूर्द्धाधः-
स्थित्या परस्परसंस्निष्टं, षष्ठमप्रमेति दयोः कलयोर्ऊर्द्धाधःस्थित्या
परस्परसंस्नं प्रत्येकं कोष्ठचतुष्टयमित्यादिरौत्या दयोर्दयो कलयोः
समसंख्याकान्यूर्द्धाधःस्थित्या परस्परसंस्नानि कोष्ठकानि उत्तरो-
त्तरं वर्द्धितानि गुरुपदेशात् कल्पमौ[नी]यानीति निर्गलितार्थः ।
अत्र कोष्ठसादृश्यं समसंख्याकत्वमेव । तसु — तेषु कोष्ठेषु, अंत —

अंतिमे कोष्ठे इत्यर्थः, पठम[अं]क — प्रथमोऽंकः स्थाप्य इति शेषः, तसु आदृष्टि — तेष्वाद्येषु कोष्ठेषु मध्ये [पुनः] विषमे प्रथमद्वितीय-पंचमसप्तमादिकोष्ठेषु, एक — एकः अंकः स्थाप्य इत्यनुषंगः । कश्चिद्विषमे इत्यस्य स्थाने पठमे इति पाठः, तत्र समादित्यध्याहृत्य षोडशम्, एवं च समात्प्रथमे पूर्ववर्तिनि विषमे इति, च एवार्थः, यतः समात्पूर्ववर्ती विषम एवेति, यत् — समेषु द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमादिषु कोष्ठेषु, त्रैवि मिसंत — द्वौ मिसितौ पूर्वांकाविति शेषः, स्थापयेत्यनुषंगः । आद्या ये विषमाः कोष्ठास्तेष्वेकांको देयः, ये समासेषु पूर्ववर्धकद्वययोजननिःपन्नोऽंको देय इत्यर्थः । ततः उबरल कोट्ट — उर्वरितानि आद्यंतांतरालस्थितानि कोष्ठकानीत्यर्थः । चिर अंके तसु चिरपर अंके — शिरोऽंकाः तच्छिरउपर्यंकाभ्यां, षीसंक- [के] — निःशंकं यथा स्थात्, पूरश्चि[ऊ] — पूरय, एवं अंक संचारी- [रि] — अंकान् संचार्य संस्थाप्य, जण दुर चारि — जना द्विचत्वारः, मत्ता मेह — माचामेहं जाणऊ [बुद्धि] बुध्यध्वम् इति योजना ।

अथैतन्निर्माणप्रकारो लिख्यते । एककलप्रसाराभावात् द्विकलमारभ्य मेहप्रवृत्तिः । एवं च प्रथमं वामदक्षिणयोरि[रे]वांगुल-माचदीर्घं मध्ये रेखाभूतमूर्द्धमधस्य द्वांगुलमाचमंतरं विसृज्यो-द्धाधो रेखाचयं कार्यं, ततस्तत्पार्श्वद्वयमेकनम् अजुरेखया कार्यम्, एवं दौर्धकोष्ठद्वयं विधाय तत्र प्रथमरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तन-हतीयरेखामध्यदेशपर्यन्तम् एकाम् अजुरेखां दत्त्वा प्रथमस्थाने उद्धाधिःस्त्रित्वा परस्परसंसक्तं कोष्ठक[च]तुष्टयं कार्यं, तत्रांतिम-कोष्ठयोः प्रत्येकमंको देयः, आद्ये उपरितने प्रथमे च विषमत्वा-

देको देयः, तदधस्तने च द्वितीयत्वात् समे उपरितनकोष्ठद्वय-
 श्लैकांकद्वयरूपपूर्व्यांकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयांकेन पूरणं विधेयम् ।
 एवं चोपरितनकोष्ठद्वयं द्विकलमेरुपङ्क्तिः, तत्र प्रथमकोष्ठश्लैकांकेन
 द्विकलश्लैकगुरुरूप एको भेद इति, द्वितीयकोष्ठश्लैकांकेन च
 द्विलघुरेको भेद इति प्रतीयते । कोष्ठद्वयश्लैकांकद्वययोजननिःपन्न-
 द्वितीयांकेन च द्विकलस्य भेदद्वयमिति द्विकलगणभेदपिण्डीभूता
 समस्ता द्वित्वसंख्या प्रतीयते । एवमधस्त[न]कोष्ठद्वयं त्रिमाचमेरु-
 पङ्क्तिः, तत्र प्रथमकोष्ठस्यद्वितीयांकेन त्रिकलप्रस्तारे एकगुरुयुक्तं
 भेदद्वयं, द्वितीयकोष्ठश्लैकांकेन च त्रिलघुयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । कोष्ठद्वयस्यद्वितीयेनेत्यंकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयांकेन च
 त्रिकलस्य समस्तास्त्रयो भेदा इति पिण्डीभूता समस्ता त्रित्वरूपा
 त्रिकलगणभेदसंख्या प्रतीयते । ततोऽधस्तनीं द्वितीयां रेखामाद्यन्त-
 पार्श्वयोर्मंनाम्बुद्धयित्वाऽधो ध एकैकमंगुलमन्तरं विस्तृत्य तत्परिमाणं
 रेखाद्वयं कार्यम्, ऋजुरेखया तत्पार्श्वद्वयमेखनं च कार्यम् । एवं
 त्रिकलमेरुपङ्क्तिःसंख्यं तदधःस्थं दीर्घं कोष्ठद्वयं कार्यं, तत्रोपरि-
 तनत्रिकलमेरुपङ्क्तिःप्रथमकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तनातिमरे-
 खापर्यन्तम् एका ऋजुरेखा कार्या, एवं तत्पङ्क्तिद्वितीयकोष्ठाधो-
 रेखामध्यदेशमारम्भाधस्तनातिमरेखापर्यन्तमेका ऋजुरेखा कार्या,
 एवं द्विती[य]श्लैकमेरुपङ्क्त्या अधःस्थित्या परस्पर[र]संबन्धं कोष्ठ-
 द्वयं कार्यं, तत्रोपरितनकोष्ठमयात्मिका सर्वापेक्षया द्वितीया ऋजुः-
 कलमेरुपङ्क्तिः, तत्र सर्वापेक्षया द्वितीयत्वादिषमे प्रथमकोष्ठे सर्वा-
 तिमे च द्वितीये एकोऽको देयः, द्वितीये च त्रिरोऽकतत्रिरोऽक-

द्वितीयैकेत्यंकद्वययोजननिःपञ्चद्वितीयांकेन पूरणं विधेयम् ; ए[त]द-
 धस्तनी च कोष्ठत्रयात्मिका चतुर्थी पञ्चकलमेरूपङ्क्तिः, तत्र प्रथम-
 कोष्ठे सर्वापेक्षया चतुर्थत्वात्मने एकद्वयेतिपूर्वांकद्वययोजननिःपञ्च-
 द्वितीयांकेन पूरणं कार्यं, तदयिमे च द्वितीयकोष्ठे शिरोऽंक-
 तच्छिरोऽंकद्वितीयैकेत्यंकद्वययोजननिःपञ्चचतुर्थांकेन पूरणं कार्यम् ।
 तदयिमे च द्वितीयकोष्ठे सर्वांतिमे एकोऽंको देयः, तत्रोपरितन-
 कोष्ठरूपात्मकचतुःकलमेरूपङ्क्तिःप्रथमकोष्ठस्यैकांकेन चतुःकलप्रस्तारे
 दिगुद्वारेको भेद इति प्रतीयते । तदयिमद्वितीयकोष्ठस्यद्वितीयांकेन
 तत्र प्रस्तारे एकगुद्वयुक्तं भेदत्रयमिति प्रतीयते । अन्तिमद्वितीय-
 कोष्ठस्यैकांकेन च तत्र प्रस्तारे त्रि[चतुः]लघुयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । एकद्वितीयैकेतिकोष्ठत्रयस्यसमस्तांकयोजननिःपञ्चपञ्चमांकेन
 त्रि[चतुः]कलस्य पञ्च भेदा इति समस्ता पिंडीभूता प्रस्तारसंख्या
 प्रतीयते[यते] । एवमेतदधस्तनकोष्ठत्रयात्मकपञ्चकलप्रस्तारे दिगुद्वयुक्तं
 भेदत्रयमिति प्रतीयते । तदयिमद्वितीयकोष्ठस्यचतुर्थांकेन च तत्र
 प्रस्तारे एक[गुद्व]युक्तं भेदचतुष्टयमिति प्रतीयते । तदयिमद्वितीय-
 कोष्ठस्यैकांकेन च तत्र प्रस्तारे पञ्चलघुयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । कोष्ठत्रयस्यत्रिचतुरेकेत्यंकत्रययोजननिःपञ्चाष्टमांकेन च
 पञ्चकलस्यष्टौ भेदा इति समस्ता पिंडीभूताऽष्टलरूपा पञ्चकल-
 [प्र]स्तारसंख्या प्रतीयते ।

एवं पूर्ववदेतत्कोष्ठद्वयादधस्ताद्दीर्घं कोष्ठद्वयं निर्माय उपरि-
 तनपञ्चकलमेरूपङ्क्तिःप्रथमकोष्ठाधोरेखा मध्यदेशमारम्भाधस्तनद्वितीय-
 कोष्ठाधोरेखापर्यंतमजुरेखा देया, तत उपरितनद्वितीयकोष्ठाधो-

रेखामध्यदेशमारम्भाधस्तनद्वितीयकोष्ठाधोरेखापर्यन्तमृजुरेखा देया, तत उपरितनद्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तनकोष्ठाधोरेखापर्यन्तमृजुरेखा देया, एवं द्वितीयस्थाने उर्द्धाधःस्थित्या परस्परसंसक्तं कोष्ठाष्टकं कार्यं, तत्रोपरितनं कोष्ठचतुष्टयं षड्भक्तमेवप्रकृतम् । तत्र प्रथमकोष्ठे सर्वापेक्षया पञ्चमत्वाद्विषमे सर्वातिमे चतुर्थं च एकोऽंको देयः । द्वितीयकोष्ठे च शिरोऽंकतच्छिरोऽंकद्वितीयांकद्वययोजननिःपन्नषष्ठांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्निप्रिमि च द्वितीयकोष्ठे शिरोऽंकतच्छिरोऽंकचतुर्थैकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नपञ्चमांकेन पूरणं विधेयम् । सर्वातिमे च चतुर्थं कोष्ठे एकांकेन पूरणं विधेयम् । एवं चात्र प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन षड्भक्तप्रस्तारे त्रिगुद्युक्त एको भेद इति प्रतीयेयते । तदग्निद्वितीयकोष्ठस्यषष्ठांकेन च तत्र प्रस्तारे द्विगुद्युक्ताः षड्भेदा इति प्रतीयेते । तदग्निद्वितीयकोष्ठस्यपञ्चमांकेन च तत्र प्रस्तारे एकगुद्युक्ताः पञ्च भेदा इति प्रतीयेते । तदग्निचतुर्थकोष्ठस्यैकांकेन च षड्भक्तप्रस्तारे एक भेद इति प्रतीयेते । कोष्ठचतुष्टयस्यांकचतुष्टययोजननिःपन्न[च]योद्ग्रांकेन च समस्ता पिंडीभूता षड्भक्तप्रस्तारे संख्या चयोद्ग्रांरूपा प्रतीयेते । तत्र प्रथमकोष्ठे च सर्वापेक्षया षष्ठत्वात्प्रमे एकद्वितीयेति-पूर्वांकद्वययोजननिःपन्नचतुर्थांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्निमे द्वितीयकोष्ठे शिरोऽंकतच्छिरोऽंकषष्ठचतुर्थैत्यंकद्वययोजननिःपन्नदशमांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्निद्वितीयकोष्ठे च शिरोऽंक[तच्छिरोऽंक]-पञ्चमैकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नषष्ठांकेन पूरणं कार्यम् । अथस्तनं कोष्ठचतुष्टयं च षड्भक्तचतुर्थांकेन षड्भक्तप्रस्तारे त्रिगुद्युक्तं भेद-

चतुष्टयमिति प्रतीयते । तदपिमद्वितीयकोष्ठसदृशमाकेन च तत्र प्रस्तारे दिगुद्द्युक्ता दृश भेदा इति प्रतीयते । तदपिमद्वितीयकोष्ठस्यषष्ठांकेन च तत्र प्रस्तारे एकगुद्द्युक्ताः षड्भेदा इति प्रतीयते । तदपिमचतुर्थकोष्ठस्यैकांकेन च तत्र प्रस्तारे सप्तसद्युक्त एको भेद इति प्रतीयते ।

माचामेदः ।

१	१	२	
२	१	२	
१	३	१	३
२	४	१	८
१	६	३	१३
४	१०	४	२१

ग्रतितमाकेन च समस्ता पिंडौभृता एकविंशतिरूपा सप्तकलामेरूपङ्क्तिः । एवमथोऽपि मेरुकल्पना यथेच्छं विधेया । अस्माभिस्तु यन्ध-
विस्तारभयात्प्रयोजनाभावाच्च न लिखिता ।

अथ द्विकलमारभ्य सप्तकलपर्यंतं माचामेदस्वरूपं लिखते ॥ (E).

४५-४६ । अथ सर्वलक्ष्येकगुहदिगुर्वादिज्ञानार्थं माचामेदमाह । इह । द्वौ द्वौ कोष्ठौ सदृशौ कुरु, प्रथममंकं तेषामन्ते । तस्मादौ पुनरेकं स्थायं समे द्वौ मिक्षंतौ ॥ समे कोष्ठे द्विकोष्ठादिपञ्चेद्वितीयचतुर्थादौ कोष्ठे मिक्षंतौ द्वावूर्जाकौ कुरु इत्यर्थः ॥ रिक्तकोष्ठपूरणोपायमाह । शिर । शिरोऽंकेण तस्य शिरःपरांकेण च उर्वरितं कोष्ठं पूरय निःशंकं माचामेरौ अंक-
संचारं बुध्यन्ते बुध्यन्ते जना दिचतुराः ॥ अथ खंडमेरौ चिकोष्ठक-
दिपञ्चौ प्रथमपंक्तिस्थं रिक्तं कोष्ठं तिर्यक् तदुपरितनकोष्ठदक्ष-
णांकदशमेकीकृत्य पूरणीयं, द्वितीयपंक्तिस्थं रिक्तं कोष्ठं तदुपरि-
तनमेव कोष्ठदशखांकमेकीकृत्य पूरणीयमित्यर्थः ॥ एवमथोऽपि ।
कलं च । कोष्ठमेकं लिखेदादौ तदधः पंक्तिद्युग्मे । द्वौ द्वौ च

अह मत्ता पताका ।^१

(क) उद्दिह्वा^१ सरि अंका थप्यहु^१
बामावर्त्ते^१ पर ले^१ लुप्यहु^१ ।

(ख) एक लोपे एक^१ गुरु आणहु^१
दुइ^१ तिणि^१ लोपे दुइ तिणि जाणहु^१ ॥ ४७ ॥
अलिस्सा ।

(ग) मत्त पताका पिंगल गाव^{१२}

जो पारह^{१२} सो परहि^{१२} मिलाव^{१२} । ४८^{१२} ॥

तदधस्त्रीस्त्रीनेवंप्रुपेण वर्धनम् ॥ अंत्यकोष्ठेषु सर्वेषु प्रथमांकं
ममालिखेत् । आद्यकोष्ठे द्विपंक्त्वाद्दौ एवमेकांतरं लिखेत् ॥
आदावेकं ततो द्वौ च, पुनश्चैकं ततस्त्रयम् । तिर्यक्समोर्द्ध-
कोष्ठांकै रिक्रं कोष्ठं प्रपूरयेत् । विवेकेनांकसंचारे माचामेरुः स्फुटो
भवेत् ॥ लेखनपंक्त्वाः प्रकारस्तु द्विधा ॥ न यथा, एकं कोष्ठमादौ
कृत्वा ततो द्विकोष्ठद्विलेखनपंक्त्वादि लिखेत् ॥ द्विकोष्ठादारभ्यैव
वा लिखेदिति ॥ (G).

(क) Not found in MSS. B & C ; (ख) found in all ; (ग) not found
in MS. F. There is a transposition of these Slokas in MS. D ;
thus the Slokas ४५, ४६, ४७ and ४८ precede ४९, ४९, ४९ and ४४, the
next two Slokas ४९ and ५० are also transposed in the same. - Ed.

४७-४८ । १ अह माचापताका (A & D), अह मतामेव (B). २ उद्दिह्वा
(A), उद्दिह्वा (D), उद्दिह्वा (F). ३ च (D), दिक्कण्ड (A). ४ बामावर्त्ते (A),
बामावर्त्ते (D). ५ लेह (A & D), ले (E). ६ लोपिण्ड (A), लुप्यहु (E).
७ एक (A). ८ जानव (A), जानव (B, C & E). ९ दु (D). १० तिन
(B), तिच (C), तिच (D), तिचि (F). ११ माचव (A), जानव (B), जाचव
(C), जाड (E). १२ माचै (D). १३ पाचव (A), पाचव (E), जानै (D).
१४ परव (B & C) १५ वुक्ताव (E), वुक्तावेद (D) १६ ४९ (A).

४७-४८ । अथ माचापताकामाह ॥ एकस्रोपे एकगुरुमानथ,
द्विस्रोपे द्विचौन् जानीहि । माचापताकां पिंगस्रो गायति,
यः प्राप्यते स परतो मिस्र्यते ॥ प्राप्यते अवग्निस्र्यते, मिस्र्यते
सिख्यते । अथ षट्सप्तप्रसारे एकगुरुः कुच दिगुरुः कुचेति ज्ञानं
प्रयोजनं, तत्र चैकस्रोपादिना तज्ज्ञानमित्युक्तं, तत्राङ्कदानमन्तरेण
[न] सभावत्येव अतस्तत्राङ्कदयः कथमित्याकांक्षाया दर्शनादुद्दिष्टसदृ-
शाङ्कदानं सिद्धति, तत्र पूर्वं सिद्धं, यथा १, २, ३, ५, ८, १३, तत्र
शेषाङ्के पूर्वपूर्वाङ्कस्रोपः कार्यो भवति, अत्र चयोदशाङ्के शेषभृते
तत्पूर्वस्य अष्टाङ्कस्रोपे षष्ठाङ्को निष्पद्यते स लेख्यः, तस्मिन्नेव
चयोदशाङ्के तत्पूर्वस्य च षष्ठाङ्कस्य स्रोपे अष्टाङ्कोऽवग्निस्र्यते स
त[दि]धस्तालेख्यः, एवं तत्र चयाङ्कस्रोपे दशाङ्कोऽवग्निस्र्यते स
तदधो लेख्यः, एवं दयाङ्कस्रोपे एकादशाङ्कः स तदधो लेख्यः,
इवमेकांकस्रोपे द्वादशाङ्कः स तदधो लेख्यः, इत्येकस्रोपादेक-
गुरुकपङ्क्तिः । अथ द्वयस्रोपे दिग्गुरानौयते,—तत्र चयोदशाङ्के
तत्पूर्वाङ्कद्वयस्रोपेन दिग्गुरुद्वयः, तत्र यद्यष्टौ पञ्चेत्यनयोर्लोपः
क्रियते तदा शून्यमेवेत्यतोऽष्टौ चयमित्यनयोर्लोपेन दयाङ्कः प्राप्यते
स च द्वितीयपङ्क्तेरपरि स्थायः, ततश्चाष्टौ द्वयमित्यनयोर्लोपे
चयाङ्कोऽवग्निस्र्यते स दयाङ्कस्याधस्तालेख्यः, ततश्चाष्टावेक इत्यनयो-
र्लोपे चतुरङ्कोऽवग्निस्र्यते स तदधो लेख्यः, ततश्च पञ्च चयमित्य-
नयोर्लोपे षष्ठाङ्कः प्राप्यते स च पूर्वपङ्क्तिपतितनवान्पुनर्न सिख्यते,
तेन पञ्च द्वयमित्यनयोर्लोपे षडङ्कोऽवग्निस्र्यते स तदधो लेख्यः,
ततश्च षडैक इत्यनयोर्लोपे सप्ताङ्कोऽवग्निस्र्यते स तदधो लेख्यः,

ततश्च त्रयं द्वयमित्यनयोर्लोपे अष्टाङ्कः प्राप्यते स च प्रथमपङ्क्ति-
पतितत्वात् [न] स्थित्यते, तेन चयमेक इत्यनयोर्लोपे नवाङ्कः
प्राप्यते स तद्धो लेख्यः, इति [दि]गुरुपङ्क्तिः ।

अथ चयलोपेन त्रिगुरुक आनेयो भवति,—तत्राष्टौ पञ्च चय-
मिति मिश्रित्वा षोडशाङ्कः, अष्टौ पञ्च द्वयमिति मिश्रित्वा
पञ्चदशाङ्कः, अष्टौ पञ्च एक इति मिश्रित्वा चतुर्दशाङ्कः, एतेषां
त्रयोदशाङ्के लोपो न सम्भवति, एवमष्टौ त्रयं द्वय[मि]ति
मिश्रित्वा त्रयोदशाङ्कः, तस्य लोपश्चेत् क्रियते तदा शून्यमाथा-
त्यतस्तदपि व्यर्थं, पञ्च त्रयं द्वयमित्येषां लोपे चयाङ्कोऽवशिष्यते स
च पूर्वलिखितत्वात् स्थित्यते, पञ्च द्वयमेक इत्येतेषां लोपे पञ्चाङ्कः
प्राप्यते षोऽपि पूर्वलिखितस्तेनाष्टौ चयमेक इत्येतेषां लोपे
एकाङ्कोऽवशिष्यते स तृतीयपङ्क्तौ लेख्यः । तथाच पञ्चमाष्टमदशमे-
कादशदादशस्थाने[षु] षड्दशप्रसारस्यैकगुरुकः पततीति, एवं द्वितीय-
तृतीयचतुर्थषष्ठसप्तमनवमस्थाने[षु] द्विगुरुः पततीति, प्रथमस्थाने च
त्रिगुरुः पततीति ज्ञेयम्, अथ च त्रयोदशाङ्कस्य लिखितत्वात्तत्र
गुरुर्नास्तीति ज्ञायते, [ति]न त्रयोदशाङ्कः सर्व्वलघुरिति ।

अथ च पञ्चमादिस्थानेष्वेकैकगुरुकः पततीत्युक्तं, स कौटुम्भ-
इति प्रश्ने, सर्वाः कक्षाः कृत्वा छद्दिष्टवदङ्का देयाः, यथा
१, २, ३, ५, ८, १३, ततश्च यदङ्कलोपेन पञ्चाङ्कः तदीया माषा
परमाचया सह गुरुतां प्रापणीया भवति, प्रकृते च अष्टाङ्क-
लोपात्पञ्चाङ्कः प्राप्नोति, स षाष्टाङ्कः पञ्चम्यां कक्षायामस्ति, तेन
पञ्चमी कक्षा षड्दशया ।।।।। गुरुतां प्राप्नोति, तेन ।।।।।।। एता-

दृश इति वक्तव्यम् । एवमष्टमस्थाने कीदृगिति प्रश्ने, पञ्चाङ्ग-
लोपादष्टाङ्गः प्राप्नः, पञ्चाङ्गस्तु चतुर्थी कलायामस्ति, तेन चतुर्थी
कला पञ्चम्या कलाया सह गुरुतां प्राप्ता, तेन ॥ १ ॥ १ ॥ एतादृश इति
वाच्यम् । एवमग्रेऽपि । एवं द्वितीयस्थाने द्विगुरुकः कीदृगिति
प्रश्नेऽष्टाङ्गत्रयाङ्गलोपाद्वयाङ्गो लभ्यः, चयाङ्गस्तृतीयकलायामष्टाङ्गश्च
पञ्चम्यां कलायामतस्तृतीया कला [चतुर्थी कला]मादाय पञ्चमी
कला षष्ठीं कलामादाय गुरुतां प्राप्ता, तेन ॥ १ ॥ १ ॥ एतादृगिति
वक्तव्यम्, एवमग्रेऽपि । अङ्गस्य वामगतित्वादेवंक्रमेण गणना कार्या ।
अत्र च पञ्चमादिस्थानेषु एकैकगुरुकः पततीति उक्तं, स कीदृश-
इति प्रश्ने मात्रानष्टप्रकारं कृत्वा ज्ञातव्य इति संक्षेपः ॥ (७) ।

४७-४८ । अथ मात्रापताकानिर्माणप्रकारमाह, उद्दिष्टा सरि
अंका इति । उद्दिष्टा सरि अंका-अत्र उद्दिष्टपदस्थोद्दिष्टाङ्क-
परत्वादुद्दिष्टाङ्कसदृशानंकारानेकद्वित्रिपंचाष्टत्रयोदशादिरूपानित्यर्थः ;
यप्यङ्ग-क्रमेणोत्तरोत्तरं स्थापयत तान् इति शेषः । वामावत्ते-
वामावत्तेन प्रतिशोभविधिना सर्वातिमांकाव्यवहित्त[त]पूर्वांकार-
भ्येति यावत् । खेद-गृहीत्वा, पर-परस्मिन्,
सर्वातिमांके, लुप्यङ्ग-लोपयत न्यूनतां मथत
सर्वातिमेऽङ्के तदव्यवहितपूर्वांकारभ्य पूर्व-
पूर्वांकाः क्रमेण लोप्याः, तत्र एक लोपे-
एकलोपे, अत्र एकपदस्थैकांकरत्वादेकां-
लोपे इत्यर्थः, एक गुरु जाणञ्ज-एकगुहं
जानीत । दुन्तिषिलोपे-द्विजाणमंकारां लोपे, दुन्तिषि-द्विजान्

षट्कलपताका

१	२	५	१३
३	८		
४	१०		
६	११		
७	१२		
९			

गुरुन् जाणञ्ज—जानीत । एकैकपूर्वाकलोपे येऽंका अवशिष्यन्ते ते एकगुरुयुक्तभेदज्ञापकाः, पूर्वाकद्वयलोपे येऽंका अवशिष्यन्ते ते गुरुद्वययुक्तभेदज्ञापकाः, पूर्वाकचयलोपे येऽवशिष्यन्ते ते गुरुचय-युक्तभेदज्ञापका इति निर्गलितार्थः । एवं प्रकारेण पिंगल षाग—पिंगलो नागः मत्त पताका—मात्रापताका गावद्—गायति कथय-तौत्यर्थः । जो पावद्—यः प्राप्नोति गुरूपदेशाज्जानाति, सो परहि बुझावद्—सः परं बोधयति इति योजना । अत्र [१] एकलसंख्या-विशिष्टौ द्विलसंख्याविशिष्टौ च, पूर्वाकः प्रथमं सर्वातिमाके लुप्यते तद्व्यवहितपूर्वाकमारभ्यतेऽवशिष्टांकाः क्रमेणाधोऽधः स्थाप्या इति, यदंकद्वयलोपे अन्योऽवशिष्यते पूर्वप्राप्नो वाऽंकः प्राप्यते तदंकद्वय-लोपो न कार्य इति नियमत्रयं गुरूपदेशादध्यवसेयम् ।

अथ षड्दलपताकाखरू[प]लिखनप्रकारतो वामदक्षिणयोरंगुल-पंचकपरिमाणमूर्द्धाध षजुरेखाद्वयमूर्द्धांगुलमधिकं वा मध्यदेशे-ऽन्तरं विष्टव्य कर्त्तव्यं, ततो षजुरेखया तत्पार्श्वमेतन्नं विधेयमेवमेकं दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्रैकांगुलपरिमितमंतरं त्यक्तोर्द्धरेखामारभ्या-धोरेखापर्यन्तं पंच षजुरेखाः क्रमेण दत्त्वा कोष्ठषड्दमुत्तरोत्तरं परस्परसंस्निष्टं विधेयं, तत्रोद्दिष्टांकषट्शुभा एकद्विचिपंचाऽष्टचयोद-शेति षडंकाः क्रमेण स्थाप्याः । ततो द्वितीयांककोष्ठादधोऽर्द्धांगुल-मितानि परस्परसंस्निष्टानि पंच कोष्ठकानि कार्याणि, ततः पंच-मांककोष्ठादधोऽधस्तादुग्रमेव कोष्ठचतुष्टयं कार्यं, ततः सर्वातिम-चयोद्ग्राकमध्ये तद्व्य[व]हिताष्टांकलोपे उर्वरितं पंचमांकं तत्र चतुर्थकोष्ठे विन्यस्तमेवास्तीति तदन्यत्र स्वेत्यमिति संप्रदायः । ततः

सर्वातिमत्रयोद्ग्राकमध्ये क्रमप्राप्तपंचमाकलोपे उर्वरितमष्टमांकं पंचमांकवो[को]ष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यं, ततस्तत्र क्रमप्राप्तद्वितीयांकलोपे उर्वरितं दशमांकमष्टमांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यं, ततस्तत्र क्रमप्राप्तद्वितीयांकलोपे उर्वरितमेकादशांकं दशमांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यं, ततस्तत्र क्रमप्राप्तैकांकलोपे उर्वरितं द्वादशांकमेकादशांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यं, सेधमेकांकलोपनिःपन्ना पंचकोष्ठात्मिका षड्गणमेरुपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठस्यपंचमांकनिर्द्धारितैकगुरुद्वयकालस्वरूपपंचत्वसंख्याकानां षड्गणगणभेदानां पंचमाष्टमदशमैकादशद्वादशेतिप्रातिस्त्रिकरूपशापिका षड्गणपताकापङ्क्तिः । ततो द्व्यंकलोपेऽष्टमपंचमांकयोस्तत्रयोद्ग्राकमध्ये लोपः शून्यशेषत्वाच्च कार्यइति, सर्वातिमत्रयोद्ग्राकमध्ये अष्टमद्वितीयेत्यंकद्वयलोपे उर्वरितं द्वितीयमंकं तद्वितीयकोष्ठेऽस्यैव ततस्तत्रयोद्गममध्ये अष्टमद्वितीयेत्यंकद्वयलोपे उर्वरितं द्वितीयांकं द्वितीयांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यं, ततस्तत्रयोद्गममध्ये अष्टमैकेत्यंकद्वयलोपे उर्वरितं चतुर्थमंकं द्वितीयांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यं, ततस्तत्रयोद्गममध्ये पंचमद्वितीयेत्यंकद्वयलोपे प्रथमप्राप्तः पंचमांकोऽवशिष्यते इति पंचमद्वितीयांकयोर्लोपं त्यक्त्वा पंचमद्वितीययोर्लोपे अवशिष्टः षष्ठांकसत्तुर्थांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, ततस्तत्र पंचमैकेत्यंकद्वयलोपे अवशिष्टः सप्तमोऽंकः षष्ठांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, ततस्तत्र पंचमैकेत्यंकलोपे अवशिष्टः सप्तमोऽंकः षष्ठांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, ततस्तत्र द्वितीयद्वितीयेत्यंकद्वयलोपे अवशिष्टोऽष्टमोऽंकः प्रथमप्राप्तोऽवशिष्यते इति तयोस्तत्र लोपं त्यक्त्वा द्वितीयैकेत्यंकद्वयलोपे

अत्रशिष्टो नवमोऽंकः सप्तमांककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, सेधमंक-
दयसोपनिःपन्ना षड्गुणनेरुपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठस्य षष्ठांकनिर्द्धा[रि]त-
दिगुर्युक्तत्वस्वरूपषट्संख्याकानां षड्गुणभेदानां द्वितीयद्वितीय-
च[त्तु]र्थषष्ठसप्तमनवमेतिप्रातिखिकरूपज्ञापिका षड्कोष्ठात्मिका षड्गुण-
पताकापङ्क्तिः । एवं तत्र प्रथमद्वितीयाष्टेत्यंकरचयसोपे उर्वरित-
एकोऽंकः, स च षड्गुणनेरुप्रथमकोष्ठस्यैकांकनिर्द्धारितत्रिगुर्युक्तत्व-
स्वरूपैकत्वसंख्याकस्य षड्गुणभेदस्य त्रिगुर्युक्तो भेदः प्रथम इति
प्रातिखिकरूपज्ञापकः प्रथमकोष्ठेऽख्येवेति सर्व्वमनवद्यम् । अथ
षड्गुणपताकास्वरूपं लिख्यते । (E). [Vido figure p. 92.—Ed.]

४७—४८ । अथ सर्वलघ्वेकगुरुर्दिगुर्वादयः कुच कुच स्थाने
पतंतीति तज्ज्ञानार्थं मात्रापताकामाह ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशा-
नकान् स्थापय, वामावर्तेन परस्मिन् गृहीत्वा लोपय । एकसोपे
एकं गुरं जानीत, द्वयोस्त्रयाणां लोपे द्वौ चीन् जानीत ॥
अंत्यांके वामावर्तेन पूर्वांका लोप्याः, शेषांकाः क्रमेण स्थाप्याः,
तावंत्येकगुरुस्थानानि । एवं द्वयोः द्वयोः पूर्वांकयोर्योगं कृत्वा
त्रयाणां त्रयाणां पूर्वांकाणां योगं कृत्वा लोपय ॥ नेरुगतं यावत्संख्यं
कार्थं, दिश्यादिलोपे दिगुरुत्रिगुर्वादिका भेदा बोध्याः । एवं
सर्वचात्यांकः सर्वलघुर्भेदो ज्ञेयः; एवमप्येऽपि । एकत्र लिखितं
प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेदित्यपि बोध्यम् ।

इदं षड्गुणप्रकारे योज्यते यथा, १, २, ३, ५, ८, १२, वामा-
वर्तेनात्यांकैः बोध्याः । यथा, शेषांके त्रयोदशसु मध्ये अष्टादिप्रोक्षणे
कृते शेषांकाः ५, ८, १०, ११, १२, इत्येकगुरुस्थानसंख्या ॥ एवं

अह वित्तस्स लहुगुरु आणं ।^१

पुच्छलं च्छंदं कला कद्रं पुच्छलं अंकं मेटावं ।

अवसिट्टे^२ गुरु जाणिअहु^३ लहु जाणिव्वहु ताव^४ ॥ ४६ ॥

दोहा ॥

दयोर्लोपे दिगुरुर्थथा । पंचाष्टयोस्त्रयोदशसु न लोपः शून्यग्रपलात् ।
व्यष्टलोपे श्रेष्ठं १, षष्टलोपे २, एकाष्टलोपे ४, त्रिपंचलोपे न,
तच्छेषस्य पंचरूपस्य पूर्वं गतत्वात् । द्विपंचलोपे ६, एकपंचलोपे ७,
एकत्रिलोपे ८, एतावन्ति दिगुरुस्थानानि ॥ त्रयाणामेकत्र्यष्टरूपाणां
लोपेन १, इदं त्रिगुरुस्थ[ानम्] [Vide figure p. 92.—Ed.]

सप्तकले — एकः सर्वलघुः, षडेकगुरवो, दश द्विगुरवस्यत्वारस्त्रि-
गुरव इति मेरुगतभेदास्ते चैषु स्थानेषु वामावर्तेन सर्वलघ्वेकगुरु-
दिगुरुत्रिगुरुरूपा भेदा बोध्याः । विषमकले सर्वगुरुर्भेदो नास्त्येव ॥
एवमग्रेऽपि सर्वत्र बोध्यम् ॥ अष्टकला पताका । — अत्राष्टकले एकः
सर्वलघुः, सप्त एकगुरवः, पंचदश द्विगुरवः, दश त्रिगुरवः, एकः
सर्वगुरुरिति मेलितास्यत्स्त्रिंशत् ॥ नवकला पताका । — अत्रैकः
सर्वलघुरष्टावेकगुरव एकविंशतिर्द्विगुरवो विंशतिस्त्रिगुरवः, पंच
चतुर्गुरव इति सर्वे पंचपंचाशद्भेदा मेरुस्था बोध्याः ॥ (६)

[The figures for seven, eight, and nine kalās are similar in shape to the figure given in p. 92. The ingenious reader may make them for himself if he likes.—Ed.]

४६। १ चच इत्यस्य लघुगुरुज्ञान (A). १ पुच्छल (A), पुच्छल (E & F).
२ च्छंद (A, E & F). ३ कला रथं करि (E). ४ चच (E & F). ५ मिटाव (F).
६ अवसिट्ट (F). ७ जाणिव्वहु (A). जाणिव्व (F). ८ जाणिव्व उताव (A, E & F).

४८ । इदानीं माषाढत्तेर्वा वर्षष्टत्तेर्वा कियन्तो गुरवः
 कियन्तो लघव इति ज्ञानार्थमाह पुच्छलेति । पृष्टच्छन्दः कक्षाः
 कक्षा पृष्टवर्णान् लोपथ । अवशिष्टं गुरुं जानीहि लघवो ज्ञावन्तां
 तावन्त इति ॥ गुरो[र]वशिष्टा यावन्तस्तावन्तो लघव इत्यर्थः ।
 उदाहरणेनाव्याख्यार्थः स्पष्टीक्रियते । पदमं बारह मत्तेति — कियन्तो
 लघवः कियन्तो गुरव इति प्रश्ने, सर्वलघवः कर्त्तव्याः, तेन
 ५० सप्तपञ्चाशत् कक्षा भवन्ति, तत्र पृष्टच्छन्दसो वर्णाः कर्त्तनीया-
 भवन्ति, ३७ सप्तत्रिंशद्दर्णा अत्र सन्ति, सप्तपञ्चाशदङ्के सप्तत्रिंशत्-
 कर्त्तने विंशत्यङ्कोऽवशिष्यते, तेन विंशतिर्गुरवोऽप्येति ज्ञायते ।
 गुरोश्च द्विकक्ष्णादिंशतिगुरुभिस्तत्वारिंशत् ४० कक्षा गताः, ५०
 सप्तपञ्चाशदङ्के ४० तत्वारिंशत्लोपे १० सप्तदश अवशिष्टास्तेन सप्तदश
 लघव इति ज्ञायते । अथवा सर्वलघूक्तताङ्के धोऽङ्कः कर्त्तितः तत्रैव
 गुरोरङ्ककर्त्तनेनावशिष्टा लघवो ज्ञेयाः, यथाच सप्तपञ्चाशदङ्के
 ३७ सप्तत्रिंशत्कर्त्तनेन विंशतिर्गुरवो ज्ञेयाः, सप्तत्रिंशदङ्के च
 विंशतिकर्त्तनेनावशिष्टाः सप्तदश लघवो ज्ञेयाः । एवं वर्षष्टत्तेऽपि,
 यथा प्रमाषिकाच्छन्दसि सर्वलघूकरणेऽष्टत्वारिंशत् ४८ कक्षा-
 भवन्ति, तत्र च शोके द्वात्रिंशद्दर्णा ३२ भवन्ति, अष्टत्वारिंश-
 दङ्के ४८ द्वात्रिंशत्लोपे ३२ षोडशलाभात् षोडशाच्च गुरव इति
 ज्ञायते, अवशिष्टाश्च षोडश लघव इति ज्ञायते । (८) ।

४९ । अथैतावत्संख्याककक्षाविशिष्टेतावत्संख्याकापरपरचे हृत्ते
 कति गुरवः कति लघव इति कौतुकात्कनचित्पृष्टे सप्तप्रकार-
 माह, पुच्छलेति । पुच्छल खंडं कक्षां — पृष्टच्छन्दःकक्षायाम्, अत्र

कलापदस्य कलासंख्यापरत्वात्पृष्ठं कंदः कलासंख्यायामित्यर्थः । यस्य
गुरुलघुजिज्ञासा तत्पृष्ठं कंदस्तस्य या मात्रासंख्या तन्मध्ये इत्यर्थः ।
पुरुषस्य [अंक] कंद—पृष्ठं कंदः, अत्रापि कंदःपदस्य कंदोऽचर-
संख्यापरत्वात्पृष्ठं कंदोऽचरसंख्यामित्यर्थः । सेटाव—हीनां कुरु । एवं
करि—[एवं] कृत्वा एवं कृते मतौत्यर्थः । अवमिदृउ—अवशिष्टा
संख्येति शेषः, कलासंख्यामधोर्वरिता संख्येत्यर्थः, गुरु जानिअङ्ग—
गुरोज्ञातव्या, उताव—उर्वरिता गुरुसंख्यातिरिक्ता वृत्ताचरसंख्येति
यावत् । लघु जाणिअ—लघोज्ञातव्या । यथा अष्टादशकलाविशिष्टै-
कादशाचरचरणे वृत्ते कति गुरवो लघवश्चेति पृष्टे, अष्टादशरूप-
कलासंख्यामध्ये एकादशरूपाचरसंख्यालोपे उर्वरिता मप्तसंख्या,
या गुरुसंख्या ज्ञेया । एकादशाचरमध्ये यदि मप्त गुरुवस्तदोर्वरिता
चतुर्दशसंख्या, या लघोज्ञातव्या, एवं चेतादृशचरणे वृत्ते मप्त गुरुव-
स्तद्वारो लघव इत्युत्तरं देयमिदं च वृत्तमिंद्रवज्जाख्यमेवमन्यत्रा-
युक्तम् । (B).

४८ । अथ कन्दःसु गुरुलघुमात्रावर्णयन्ताज्ञानोपायमाह ॥
सुञ्चेति ॥ पृष्टस्य कंदसः कलाः कुरु, पृष्टे वर्णान् लोपय । अव-
शिष्टा गुरवो ज्ञायन्ते, लघवो ज्ञातव्या उर्वरिताः ॥ पृष्टे कलासं-
ख्यायामित्यर्थः, वर्णादौनां तद्गतसंख्योच्यते ॥ यथास्यैव कंदसः
मात्रासंख्या ४८, वर्षसंख्यया ३५ जनिता जाता १३, एतन्नवतौ
गुरुसंख्या ॥ इयमेव वर्षसंख्योजिता जाता २२ लघुसंख्या, इयमेव
१३ गुरुदिगुणसंख्यया २६ मिलिता जाता मात्रासंख्या ४८, इयमेव
गुरुसंख्योजिता वर्षसंख्या ३५ इति ॥ ४८ (G).

[Compare this with Pingala's Sanskrit aphorisms, and the learned commentary of Haláyudha thereon, also with a symbolical exposition of the same in Ghosha's **ह्रस्वसारसंघः** p. 34, paras. 2, 3 and 4.—Ed.]

[Between ४९ and ५०, the following slokas are inserted in MS. (F). This is apparently a later addition, for their enumeration even is not subsequently adhered to.—Ed.]

मन्नासंख्ये कोठ कर्ष पंती कृष्ण पथारि ।
तस्य दुश्चादिक अंक धरु पदमहि पंति विचारि ॥ ५० ।
आद अंक परिष्णि कृष्ण मन्वहि पंती मग्गारि ।
पुष्प जुष्णल सरि अंक धरु बीजौ पंति विचारि ॥ ५१ ।
पदम पंति ठिअ अंक करि बीजौ पंति गुणेहि ।
जो जो अंका उहरद ते तौय पंति भरेहि ॥ ५२ ।
वि पिठुद भेअ जोअद अंका लङ्गना कोट्टा पूरद अंका ।
पूआ लङ्गना हारा तेकउद पिंगल जंपे वल्ला दुअद ॥ ५३ ।
क पंती पत्थार करिष्णसु अक्खरसंख कोट्ट धरिष्णसु ।
पहिष्णौ पंति वल्ल धरिष्णसु दुमरौ पंति दूण करिष्णसु ॥ ५४ ।
अक्खर अंक गुणित करि लेहि चौ(चउ)थी पंति सोद खिहि देद ।
चौथी अट्टा पंचम पंति सोद कट्ट मिलाड पिभंत ॥ ५५ ।
पंचमी चौथी तिअहि मिलाउ पिंगल जंपद अंक फलाउ ।
विक्त भेअ मत्त अरु वल्लह गुद लङ्ग एम मंपल्ल ह ॥ ५६ ॥
अक्खर मक्कद जाणउ सोद जे जाणे मज्ज आणंद सोद ।
जो बुग्गद सोद पे बुग्गद मक्कद जाण हत्थि वि हक्खर ॥ ५७ ।

[The corresponding gloss in commentary (G) runs thus:—Ed.]

अथ प्रस्तारसंख्या ।

मात्रासंख्यानं कोष्ठान् कुर्वन् पंक्तिषु प्रस्तारय, तत्र ज्ञादिकानं-
कान् धारय प्रथमपंक्तिविचारः । ज्ञादिकोष्ठेषु ज्ञाद्यंका लेख्या इति
प्रथमपंक्तिर्विवेकः ॥ ५० ॥ आद्यंकरित्यागं कथयतु सर्वासां पंक्तौणां
मध्ये पूर्वयुगलसदृशानंकान् धारय, द्वितीयपंक्तिविचारः । उद्दिष्ट-
वदंका लेख्या इति द्वितीयपंक्तिविचार इत्यर्थः ॥ ५१ ॥ प्रथम-
पंक्तिस्थितांकैः कृत्वा द्वितीयपंक्तिं गुणय । यो योऽंक उत्पद्यते तेन
द्वितीयपंक्तिं भरय ॥ ५२ ॥ अथ पंचमपंक्तिपूरणं, विपि । अर्थाक-
शब्दस्य व्यत्यासेन योजनाद्वौ पृष्ठांकौ भेदांकं च योजय । अक्षुकेः
कोष्ठान् पूरय अंकेः । पृष्ठांकद्वयं भेदाने चैकीकृत्य पंचमपंक्ति-
कोष्ठाः पूरणीयाः, ते अक्षुसंख्याका भवन्तीत्यर्थः । यथा । तत्र
प्रथमे कोष्ठे पूर्वाकयोः पूर्वोर्द्धांकसंख्याप्रभेदांकस्य चाभावादेक-
एव ॥ द्वौ[द्वि]तौथे कोष्ठे पूर्वांक एकसदूर्द्धांकसंख्याभेदांकस्यैकस्यो-
र्धगे द्वयं ॥ तृतीये कोष्ठे पूर्वांकयुगलं १ । २ ऊर्द्धप्रभेदांकयोर्धगे
पंच ५, तत्तृतीये लेख्याः ॥ चतुर्थकोष्ठे पूर्वांकयुगलं २, ५ पूर्वोर्द्धांकः
दृष्टभेदांकस्य तद्योगे द्वात्रिंशत् ॥ एवमपेऽपि । अथ षष्ठपंक्तिः पूषा इति ।
पूर्वां अक्षुकौ चारः, अक्षुद्वयं शुद्धवर्तनीत्यर्थः, यथा प्रथमकोष्ठे
अक्षुद्वयाभावाद्दृष्टाने शुद्धं, द्वितीयकोष्ठे एक १ स्मृतीये द्वौ २
चतुर्थे ५ इत्यादि षष्ठपंक्तिपूरणं ॥ अथ चतुर्थपंक्तिः । तेष्वर ।
तथा पिंशो जल्पति वर्णान्दाभ्यां । शुद्धअक्षुयोगे वर्णं भवन्तीति
चतुर्थपंक्तिपूरणम् । इति मात्रासंख्या ॥ ५२ ॥

माचामर्कटीकां यथा,—

वृत्त	१	२	३	४	५	६
प्रमेद	१	२	३	५	८	१३
मात्रा	१	४	९	२०	४०	७८
वर्ग	१	३	७	१५	३०	५८
लघु	१	२	५	१०	२०	३८
गुरु	०	१	२	५	१०	२०

वर्णमर्कटीकां यथा,—

वृत्त	१	२	३	४	५	६
मेद	२	४	८	१६	३२	६४
मात्रा	३	१२	३६	९६	२४०	५७६
वर्ग	२	८	२४	६४	१६०	३८४
गुरु	१	४	१२	३२	८०	१९२
लघु	१	४	१२	३२	८०	१९२

अथ वर्णमर्कटी । छ पंतौ । षट्पंक्तिं प्रसारं कुरु, अक्षर-
संख्यान् कोष्ठान् धारय, प्रथमपंक्तौ वर्णान्धारय, द्वितीयपंक्तौ
दिगुणान् कुरु ॥ उद्धाधिः षट्पंक्तयो लेख्यास्त्रिंशत्संख्याः कोष्ठाः
कार्याः, तत्र प्रथमपंक्तौ वर्णांकाः, द्वितीयपंक्तौ उद्दिष्टवद्विगुणा-
शंका लेख्याः ॥ ५४ ॥ अथ अक्षराकैर्गुणितां कृत्वा [जा]ता चतुर्थी
पंक्तिस्तथा[श्च] लेख्या । चतुर्थ्यां पंचमी पंक्तिः, सैव षष्ठे भिक्षिता
निखयान् ॥ प्रथमपंक्तिकेद्वितीयपंक्तिकान् गुणयित्वा चतुर्थी पंक्ति-
लेख्या, तदर्धं पंचमी, तथैव षष्ठी पंक्तिर्भवतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ पंच-
मीति । पंचमीचतुर्थ्यांस्तृतीयामेकमे पिंगलो जल्पति अंकां प्रसा-
रय । चतुर्थीपंचमीपंक्तियोगेन तृतीया पंक्तिर्भवतीत्यर्थः । वृत्तानि
भेदा माचा अन्यदर्शा गुरवो लघव एवं संपन्नं भवति ॥ ५६ ॥
अक्षरमर्कटीं जानंतु लोकाः य[ज]ज्ञाने मनस आगंदो भवति ।
यो बुध्यते स एव बुध्यते, मर्कटीजाले हसी अपि दृश्यते ।
दुर्मतेति भावः ॥ ५७ ॥ (G).

[Both the figures run to inconvenient lengths in the commen-
tary; the portions here reproduced will enable the reader to
extend them as far as he would like. —Ed.]

अह सकल पत्थार संखा ।

छब्बीसा' सत्तसत्रा

तह' सत्तारह सहस्साइ' ।

बाआलीसं' खख्वं'

तेरह कोडी' समग्गाइ' ॥ ५०^० ॥ गाह् ।

५०। अत्र चैकाक्षरमारभ्य षड्विंशत्यवधिवर्णवृत्तानां प्रस्तारे कियती संख्येत्थाह १२४२१७७२६ षड्विंशतिः सप्तशतानि तथा सप्तदशसहस्राणि द्विचत्वारिंशत्सहस्रयोद्गकोट्यः समघाणि, अक्षय वामा गतिरित्यङ्गाः स्थाप्याः । (C).

५०। अथैकाक्षरमारभ्य षड्विंशत्यक्षरपर्यंतसप्तवर्णवृत्तपिंडी-भृतसंख्यामाह छब्बीसेति । षड्विंशतिः सप्तशतानि तथा सप्तदश-सहस्राणि द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि चयोद्गकोट्यः, एवं समघाणि एकाक्षरादिषड्विंशत्यक्षरपर्यंतानीत्यर्थः वर्णवृत्तानि भवन्तीति शेषः । माषावृत्तानामसंख्यातलान्तसंख्या नोक्ता, वर्णवृत्तानां प्रत्येकसंख्या संघविक्षरभयादनतिप्रयोजनत्वाच्चास्माभिरत्र नोक्ता । (E).

५०। अथैकादिषड्विंशत्यंतानां वर्णवृत्तानां भेदैक्यसंख्यामाह, छब्बी । षड्विंशतिः सप्तशतानि तथा सप्तदशसहस्राणि द्विचत्वारिं-शत्सहस्राणि चयोद्गकोट्यः समघाणि । एतावन्तः सर्वे भेदा इत्यर्थः ।

५०। षड्विंश (C), छब्बीसा (D). २ तथा (A), तसं (D). ३ सप्तदश (A & D), सप्तदश (B & C). ४ बाआलीसं (A). ५ खख्वं (C), खख्वं (D). ६ कोडी (B, C & D). ७ समग्गाइ (C), समग्गाइ (D). ८ ७७ (A).

अथ गाथाप्रकरणम् । (D).

होइ गाङ्ग मत्त चउअस्स^१ गाहाइ^२ सत्तावण्णिअ^३,
तह^४ विग्गाह^५ पलट्टि^६ किज्जइ^७ उग्गाहउ^८ सट्टिकल^९,
गाहिणीअ^{१०} बासट्टि^{११} किज्जइ^{१२} ।

तह वि पलट्टइ^{१३} सिंहिणी^{१४} वे अगल^{१५} हो सट्टि^{१६} ।

सत्तरूअ^{१७} असोअ^{१८} गुण^{१९} खंध^{२०} मत्त चउसट्टि^{२१} ॥

५१^{२२} ॥ रत्ता ।

झादिषड्विंशतिपर्यंतं पूर्वपूर्वद्विगुणांकांनं योगे एतावंतो भेदा-
इति ॥ (G).

५१ । अथ गाथादौनां लक्षणं विवक्षुः तत्र मात्राविषमत्वमाह ।
भवति गाङ्गस्यतःपञ्चाशन्मात्रा ५४, गाथा सप्तपञ्चाशन्मा[त्रा] ५७,
तथा विगाथा वैपरीत्येन क्रियते,—गाथाद्वितीयाङ्कलक्षणं प्रथ-
माङ्के, प्रथमाङ्कलक्षणं द्वितीयाङ्के,—उद्गाथा षष्टिपरा ६०, गाहिण्यां
द्विषष्टिः दी[क्रियतां] ६२ । तथैव परिवर्त्य सिद्धिनी इषाया भवति

५१ १ चउअस्स (B), चउअस्स (C), चोअस्स (E & F). २ तह गाहा (A),
तह गाहा (E). ३ सत्तावणो (A & D), सत्तावण (E), सत्तावणर (F).
४ वेहि (E). ५ विग्गाहउ B & C). ६ किज्जइ (B & C), किज्जइर (E).
७ उग्गाहउ (D), उग्गाह (F). ८ सट्टिपर (B & C), सट्टिकला (F). ९ गाहि-
णिअ (E), गाहिणिअ (F). १० बासट्टि (E), बासट्टि (F). ११ मत्त मत्त (E).
१२ पलट्टे (D), पलट्टिअ (E), पलट्टर (F). १३ सिंहिणी (A), सिंहिणी (C),
सिंहिणी (D), सिंहिणी (E). १४ अगल (A & B), अगल (C). १५ होइ (A
& E). १६ सत्तरूअ (D & E), सत्तरूअ (F). १७ सवोअ (C), सवोअ
(D). १८ मत्त (D), मत्त (E). १९ अण (B), अण (C). २० चोअहि (D),
चोअहि (E & F). २१ ७८ (A), ५१ (F).

षष्टिमात्रा, [सप्त]रूपकाणि अन्योऽन्यगुणानि, खन्धके मात्रा चतुः-
षष्टिः । परिवर्त्तति । पूर्वाङ्कपराङ्कयोर्बन्धाद्ये गाथैव विग्गागा[या]
भवतीत्यर्थः, गाथिन्याः पूर्वाङ्कपराङ्कयोर्बन्धाद्ये सिद्धिणी, तथापि
द्विषष्टिमात्रा भवतीति स्पष्टार्थमाह, यथा द्वाधिकेत्यर्थः । रूपकाणि
कन्दाणि अन्योन्यगुणयुक्तानि, तेन सर्वान्धेव प्रथमद्वतीयपादद्वादश-
मात्रत्वादित्यथागुणानौत्यर्थः ॥ (C)

५१ । अथ पुरस्तादख्यमाणानां गाङ्गप्रभृतिषप्तमात्राच्छब्दं दशां
सामान्यतस्वरणचतुष्टयसमुदितां संख्यां रज्जावृत्तेनोद्दिशति, होद
गाङ्ग इति । गाङ्गनामके छन्दोऽर्थः, मत्त चौन्नस — मात्रास्यतुः-
पञ्चाशत्, होद — भवति, तद् गाहाद् सप्तवणद — तथा गाथायां
सप्तपञ्चाशत् मात्राः भवतीति पूर्वानुबन्धः, तेहि — तां गाथां
पक्वद्वि — परावर्त्त, गाथायाः पूर्वाङ्कम् उत्तराङ्कं कृत्वा उत्तराङ्कं
[च पूर्वाङ्कं] कृत्वेत्यर्थः, विग्गाह — विगाथा, किञ्चिन्नद — क्रियते ।
अथ तेहि इत्येकारो वृत्तो बोध्यः एषो सुद्धा अ वष मिक्किन्ना
वि क्कड इत्युक्तत्वात् [Vide ५२ श्लोक p.7.—Ed]. उग्गाहल — उद्गाथा
कृत्तिकत्ता — षष्टिकत्ता षष्टिः कत्ता मात्रा यस्याः सेत्यर्थः, गाथि-
क्किन्न — गाथिन्यां, वासद्वि — द्विषष्टिः, मत्तस — मात्राः कद —
सुद, तद् वि पक्वद्विच — तद्विपरीतायां तस्याः माथिन्याः विपरी-
तायामित्यर्थः सिद्धिणी — सिद्धिन्यां, वे अग्गल — द्वाधिका, वद्वि —
षष्टिः मात्रा इत्यनुबन्धः, होद — भवति, अथ हो इत्येकारः
पूर्वोक्तदिशा वृत्तो बोध्यः । अथ क्वचित् तद् गाहाद् यथा[त्रा]-
वची इति, तद् विग्गाह पक्वद्वि किञ्चद इति च पाठः, च रज्जा-

अथ गाङ्ग । (F)

पुञ्ज्वे^१ उत्तवे सत्तगल^२ मत्त बीसाई^३ ।

छट्टमगण पञ्चमभूक्ते^४ गाङ्ग मेरुब्ब जुञ्जलाई^५ ॥ ५२^६ ॥

गाङ्ग ।

लक्षणविहङ्गत्वादुपेक्ष्यः । खंध — स्कंधके, मत्त चौ[चउ]षट्ठि — मात्राः चतुःषष्टिर्भवन्तीत्यनुषंगः । एतानि मत्तरुअ — सप्तरूपकाणि क्दांसि, अश्लोक्तगुण — अन्योऽन्यगुणानि, अन्योऽन्यं गुणाः षष्ठजगणमल्लक्ष्येक-लघु-पादांतगुवांदयो येषां तादृशानीत्यर्थः, भवन्तीत्यनुषंगः, इति योजना ॥ (E). [Vide Ghosh's Compendium, p. 7.—Ed.]

५१ । अथ मात्राजातीनां कार्माचित्कलासंख्यामाह । चोद । भवन्ति गाङ्गमात्राः चतुःपंचाशत्, गाथायाः सप्तपंचाशदेव, तथा विग्गाहा परावर्त्य क्रियते, उद्गाथा षष्टिकला, गाहिन्यां दाषष्टिः क्रियन्ते । तथा विपरिवर्त्तते सिंदिनी, भवन्ति सप्त-रूपाणि क्दांसि अन्योऽन्यगुणाः स्कंधके मात्राः चतुःषष्टिः ॥ अन्योऽन्येति गु[ग]णेति पाठे सप्तगु[ग]णाः अन्योऽन्यसंबन्धिता-भवन्तीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ (G)

५१ । १ पुञ्ज्वे (B), पुञ्ज्वे (C), पुञ्ज्वे (E), १ सत्तगल (B & C), सत्तगल (D), १ बीसाई (B & F), droopt in (C), बीसाई (D), बीसाई (E), ४ पञ्चमभूक्ते (B & C), पञ्चमभूक्ते (F) ५ जुञ्जलाई (B), जुञ्जलाई (E), जुञ्जलाई (F), १ ५० (A), ५१ (F).

५२ । अथ गाहल्लक्षणमाह । पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे सप्तोत्तरविंश-
मात्राः १७ । षष्ठगणेत्यादिमध्ये गाहल्ल मेरोरेव युगलं ॥ तेन
पूर्वाङ्गे एको लघुरेव षष्ठो गणः, एवमुत्रा[त्तरा]ङ्गेऽपि । प्रथमपादे
द्वादश मात्रा द्वितीये पञ्चदशेति मिलित्वा सप्तविंशतिमात्राः
पूर्वाङ्गे, एवमुत्तराङ्गेऽपि, अथोच्च विशेषः पादमध्येस्थितषष्ठगणे
मेरोरेव युगलं, मेरुपदेन लघुन्यते, मिलित्वा लघुयुगलं, तेन
पूर्वाङ्गे एकलघुरेव षष्ठो गणः, एवमुत्तराङ्गेऽपि । एतादृश्लक्षणं
यच्च वा गाहल्लरित्यर्थः । (C).

५२ । अथ गाहल्लप्रभृतिसप्तच्छन्दःसु सामान्यतो मात्रा उद्दिश्य
विशेषतस्तानि लिखन्त्ययुः प्रथमं गाहल्लं लक्षयति पुष्पङ्गे इति ।
यच्च पुष्पङ्गे उत्तरे — पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे, पञ्चमश्लोके — पादयोर्मध्ये
पूर्वाङ्गे प्रथमद्वितीयपादयोर्मध्ये, उत्तराङ्गे तृतीयचतुर्थयोः पाद-
योर्मध्ये इत्यर्थः । सप्तगण — सप्ताधिकाः, सप्त बीसाह — मात्राः
विंशतिः, सप्तविंशतिमात्रा इत्यर्थः, पतन्तीति शेषः, ऋतुमगण —
षष्ठो गणः, मेरुश्च जञ्जलाह — मेरोः युगलं, मेरुर्लघुलघुगण-
मित्यर्थः । पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे च प्रत्येकं गुर्वेताः सप्तगणाः स्थाप्या-
स्तत्र षष्ठस्थाने एको लघ्वात्मको गणः स्थाप्यः, अन्यत्र चतुर्माहक-
इत्यर्थः, एवं च षष्ठां चतुर्माहकगणानां चतुर्विंशतिमात्राः, एका च
मात्रा षष्ठस्थानस्थलघोर्मात्रादयं चांतस्थगुरोरेवमत्र सप्तविंशति-
मात्राः पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे च प्रत्येकं पतन्ति, तद्गाहल्लनामकं छन्द-
इति निर्गमितार्थः । (E).

जहा, चंदो चंदण^१ हारो तावअ^२ रूअ^३ पअसंति^४ ।
 चंडेसरवर किन्ती^५ जाव ण अप्पं णिदंसेइ^६ ॥ ५१^७ ॥
 गाह्ण ।

५१ । अथ गाह्ण ॥ पूर्वार्धे उत्तरार्धे सप्ताधिका मात्रा विंशतिः ।
 षष्ठो गणः पदमध्ये गाह्ण मेरुः एव युगलायः ॥ युगे द्वे ४ (?) द्वये ।
 संपूर्णपद्यमध्ये षष्ठएव मेरुः कार्यो नान्यत्रेति भावः ॥ ५१ ॥ (G) ।

५२ । चन्द्रसुन्दरं हारस्तावद्रूपं प्रकाशयन्ति । चण्डीश्वरवर-
 कौर्त्तिर्यावदात्मानं निर्दर्शयति ॥ तत्कीर्त्त्ये तेषां निष्प्रभत्वमिति
 व्यज्यते । (C) ।

५३ । गाह्णमुदाहरति, चंदो इति । चंद्रः चंदनं हारो मुक्ता-
 दाम, एते तावद् रूपं स्वकीतिं प्रकाशयन्ति । चंडेश्वरवरकौर्त्तिः
 जाव — यावत्, अप्पं — आत्मानं स्व, न [ण] णिअंसेइ — न
 निर्दर्शयति प्रकटयति : E ।

५४ । यथा चंद्रसुन्दरं हारस्तावद्रूपं प्रकाशयति । चंडेश्वर-
 वरा कौर्त्तिर्यावदात्मानं न दर्शयति : ततोऽपि कौर्त्तिर्ध्वस्त-
 त्वार्थः । ५३ ॥ (G) ।

५१ । १ षष्ठो चण्व B A C । २ तावच् (A), नाव D.. ३ क्वच् (B).
 ४ पअसंति (D), पअसेइ F.. ५ किन्ति (A) । ६ जावअ अप्पं निर्दंसेइ (B),
 जाव अप्पं च दंसेइ (D), जाव च अप्पं विचंसेइ E.. जाव अप्पाचं च दंसेइ (F)
 ७ ५१ (F), ५१ (A) ।

अथ गाहा । (F).

पदमं बारह मत्ता बीए अट्टारहेहिं संजुत्ता ।

जह पदमं तह तीअं दहपंचविहसिआ^१ गाहा ॥ ५४^१ ॥

५४ । गाथामाह । प्रथमे दादश माचा द्वितीयेऽष्टादशभिः संयुक्ता । यथा प्रथमं तथा तृतीयं दशपञ्चविभूषिता गाथा ॥ पञ्चदशेति — अर्थाच्चतुर्थचरणे पञ्चदशमाचाभूषिता भवतीत्यर्थः ॥ (C).

५४ । अथ गाथां लक्षयति पदममिति । यत्र पठमं — प्रथम-माद्यचरणे इत्यर्थः, बारह मत्ता दादशमाचाः पतंतीति शेषः, या च बीए — द्वितीये चरणे इत्यर्थः, अट्टारहेहिं — अष्टादशभिः माचाभिरिति शेषः, संजुत्ता — संयुक्ता । यस्याश्च जह पदमं तह तीअं — यथा प्रथमस्तथा तृतीयः चरण इति शेषः, दादशमाचा-युक्त इत्यर्थः, या च चतुर्थं चरणे इति शेषः, दहपंचविहसिआ — पंचदशभिर्माचाभिरिति शेषः विभूषिता, सा गाहा गाथामामकं कंद इत्यर्थः । (E)

५४ । अथ गाथा ॥ पठ ॥ प्रथमो दादशमाचो, द्वितीयो-ऽष्टादशभिः संयुक्तः । यथा प्रथमस्तथा तृतीयो दशपंचविभूषिता गाथा ॥ चरण इति शेषः ॥ चतुर्थः पंचदशमाच इत्यर्थः ॥ [यस्यां चार्थं संज्ञते ॥ ५४ ॥ (G)]

५४ । १ अट्टारहेहि (A), अट्टारहेहि (C), अट्टारहेहि (D & E), अट्टारहेहि (F). २ विहसिआ (D). ३ ५४ (A), ५४ (E & F).

जहा, जेण विणा ए जिबिज्जइ^१
 अणुणिज्जइ सो कआवराहोवि^२ ।
 पत्ते वि एअरडाहे^३
 भण^४ कस्स ए वल्लहो^५ अग्गी^६ ॥ ५५^० ॥ गाहा ।

५५ । येन विना न जीव्यतेऽनुनीयते स कृतापराधोऽपि ।
 प्राप्तेऽपि नगरदाहे भण कस[स्य न] वल्लभोऽग्निः ॥ नगरदाहको-
 ऽप्यग्निरावश्यकत्वात् प्रिय एवेति ॥ (C).

५५ । गाथाशुदाहरति जेषेति । येन [जेण] विणा ए जिबि-
 ज्जइ — येन विना न जीव्यते सः कआवराहोवि — कृतापराधो-
 ऽपि, अणुणिज्जइ — अनुनीयते । एनमेवार्थमर्थांतरन्यासेन द्रढयति
 पत्ते वीति । पत्ते वि प्राप्तेऽपि, एअरडाहे — नगरदाहे, अग्गी —
 अग्निः, कस्स ए वल्लहो — कस्य न वल्लभ इति भण — वद, अपि
 तु सर्वथापि वल्लभ इत्यर्थः । मानततौ कांचिन्नायिकां प्रति सखी-
 वाक्यमेतत् । अयं च वक्ष्यमाणभेदेषु चूर्णानामको [Vide sloka 60
 P. 114] दशमो भेद इति बोध्यम् ॥ (E)

५५ । यथा ॥ जेषेति ॥ येन विना न जीव्यतेऽनुनीयते
 स कृतापराधोऽपि । प्राप्तेऽपि नगरदाहे भण कस्य न वल्लभो-
 ऽग्निः ॥ ५५ ॥ (G).

५५ । १ जिबिज्जइ (B & C). २ कवराहो (D). ३ अरडाहे (F). ४ अपि
 (E). ५ वल्लभो (B & C). ६ अग्नि (A). ७ ५५ (A), ५५ (E & F).

सप्तगणा दीर्घता^१ जो णल्लङ्गं छट्टं षोड जो विसमे^२ ।
तद्द गाहे विअ अद्दे छट्टं लहुअं विआणोहु ॥ पूई^३ ॥

५६ । इदानीं गाथायां विशेषान्तरमाह, सप्तगणा दीर्घान्ता यो-
[जो] नल्लघुः षष्ठः, नेजाजा[नेह जो] विषमे . तथा गाथायां द्विती-
याद्धै षष्ठं लघुकं विजानीहि ॥ अत्र षट्श्लोको गणः । पूर्वार्द्धे तादृशाः
सप्तगणाः कार्याः, अन्ते दीर्घा गुरुः कार्यः, जगणो [न]ल्लघुर्वा
षष्ठोगणः कार्यः ॥ इह गाथायां विषमे एकादौ जगणो न देयः । (C).

५७ । अथ गाथायां मात्रानियमसुक्ता गणनियममाह सन्नेति ।
गाहे — गाथायां, सप्तगणा दीर्घता — सप्तगणाः दीर्घान्ताः दीर्घा-
गुरुक्षरदन्ताः भवन्ति । अत्र विशेषपरोऽपि दीर्घशब्दः समान्यगुरु-
परो ज्ञेयः, एवं च पूर्वार्द्धे उत्तरार्द्धे च गुर्वन्ताश्चतुर्मात्रिकाः सप्त-
गणाः कर्त्तव्या इत्यर्थः, इह इत्यपेतनस्थानुकर्षः, इह गाथायां
छट्टं — षष्ठः गणः, जो णल्लङ्गं — जो जगणः गुरुमध्यः, नल्लघु
लघुयुक्तो नगणो वा भवति, कर्त्तव्येषु गुर्वन्तसप्तगणेषु षष्ठो
जगणश्चतुष्कलः [?] नगणो वा देय इत्यर्थः । षोड जो विसमे —
इह गाथायां विषमे [प्रथमे] द्वितीये पंचमे सप्तमे च स्थाने इत्यर्थः,
जो [जो] जगणो गुरुमध्यो न पततीत्यर्थः, तद्द — तथा, विअ
अद्दे — द्वितीयाद्धै छट्टं लहुअं विआणोहु — षष्ठं गणं लघुकम् एक-
लघुरथं विजानीत, एवं च पूर्वं नल्लघुजगणयोरन्यतरदानं पूर्वा-

५६ । १ दीर्घान्ता (B & C). २ षष्ठः (E). ३ विषमे (B & C).

५ ५७ (A), ५९ (E & F).

सञ्चारं गाहाए सत्तावसाहं^१ होति^२ मत्ताहं^३ ।

पुब्बद्धम्मि^४ अ तीसा सत्ताहंसा^५ परद्धम्मिं^६ ॥ ५७^७ ॥ गाहा ।

द्वाभिप्रायेणेति प्रतीयते, तथा च मध्यसप्त[गुरु]गणः सप्तसंयुक्तो-
नगणस्त्रिलक्ष्वात्मको वा सप्तगणः पूर्वाह्ने षष्ठे विधेयः, उत्तराह्ने च
एकसप्त्यात्मक एव षष्ठोगणो विधेय इति भावः । (E).

५६ । सन्तेति । सप्तगणा दीर्घाता जगणो नसप्तू षष्ठो नेह जो
विषमे । तथा गाथायां द्वितीयाह्ने षष्ठं सप्तकं विजानीत ॥ प्रच-
माह्ने चिंशत्माचाः तत्र षष्ठो जगणो नसप्तू वा कार्यो, विषमे स्थाने
द्वितीयचतुर्थादौ [प्रथमद्वितीयादौ] जगणो न कार्यः । द्वितीये
षष्ठो सप्तुरेव कार्यः, श्लेषे पूर्वा [?] ॥ ५६ । (G).

५७ । पदमं वारह मन्तेत्यनेन उत्तमर्थं स्पष्टीकर्तुमाह ।
सर्व्वथां गाथायां सप्तपञ्चाशद्भवन्ति माचाः । पूर्व्वाह्ने च चिंशत् सप्त-
विंशतिः पराह्ने ॥ सप्तपञ्चाशतो विभागमाह पूर्व्वह्ने इत्यादिना ।
केचित्तु श्लोकोऽयं कार्पणिक इति मन्यन्ते, परे तु द्विपद्यपि गाथा
भवतीति बोधयितुं पुनरिदमुक्तम् । (C).

५७ । अथ गाथायां वर्त्तमानचिंशतिविधायां सप्तद्विंशतिमाचा-
नियममाह, सञ्चार इति । पुब्बद्धम्मि अ तीसा — पूर्वाह्ने चिंशत्
पराह्ने उत्तराह्ने इत्यर्थः, सत्ताहंसा — सप्तविंशतिः । एवं प्रकारेण

५७ । १ सत्तावसाहं (A & B), सत्तावसाहं (D). २ होति (D). ३ सत्ताहं
(C), सत्ताहं (D). ४ पुब्बद्धम्मि (B), पुब्बद्धम्मि (C). ५ सत्ताहंसा (A). ६ सप्त-
वार (A), सप्तवार (B & C). ७ ५६ (A), ५७ (E & F).

सत्तार्द्धसा^१ हारा^२ सखा जस्समि^३ तिखि^४ रेहार्द्ध^५ ।
सा गाहाणं गाहा आआ तीसक्खरा^६ लख्खी^७ ॥ ५८^८ ॥

सखाए गाहाए—सर्वथां गाथायां सत्तावत्त्वाद्—सप्तपंचाशत्
सत्तार्द्धं—माचाः द्वौति—भवंतीत्यर्थः । पूर्वार्धं षष्ठे चतुर्मासिकस्य
जगणस्य सप्तयुक्त्वनगणस्य वा दानाच्चिंशन्माचाः पतन्ति, उत्तरार्द्धे
च षष्ठ्याने एकसप्तात्मकस्यैव गणस्य दानान्तदपेक्षया माचात्रयं
न्यूनं भवंतीति सप्तविंशतिमाचाः पतन्तीत्यर्थः । (E).

५७ । सम्भेति । सर्वथा गाथायाः सप्तपंचाशद्भवन्ति माचाः ॥
पूर्वार्द्धे च चिंशत् सप्तविंशतिः परार्द्धे च ॥ ५७ ॥ (G)

५८ । अथ गाथाभेदानाह । सप्तविंशतिहाराः, श्रव्याणि यस्यां
चीखि राजन्ते । सा गाथानां गाथा आघाता चिंशदचरा लख्खीः ॥
हारा गुरवः, श्रव्याणि स्रववः, देवानां देव इतिवद्गाथानां गाथेति
प्रकर्षार्थमुच्यते ॥ (C).

५८ । अथानुपदमेव वक्ष्यमाणेषु भेदेषु प्रथमं भेदं लख्खी-
नामकं लक्षयति सत्तार्द्धमेति । जस्समि—यस्यां, सखा—सखा-
[सखा]स्याः सत्तार्द्धसा हाराः—सप्तविंशतिदीर्घाः गुरव इत्यर्थः, तिखि
रेहार्द्धं—तिखो रेखा लक्षवस्येत्यर्थः, पतन्तीति शेषः, सा गाहाणं—
गाथानां मध्ये, आआ—आद्या प्रथमेति यावत्, तीसक्खरा—

५८ । १ सत्तार्द्धसा (A & E). २ हारा (E). ३ जस्समि (C). ४ तिखि (F).
५ रेहार्द्धं (A & E), रेहर्द्धं (B), रेहर्द्धं (C), रेहर्द्धं (F). ६ तीसक्खरा (A,
B & D). ७ लख्खी (A, D & E). ८ ५८ (A), ५८ (E & F).

तीसकखरा हि लक्ष्मीं
 सख्ये बंदति होइ विकखात्रा ।
 हासइ एकं एकं
 बकं ता कुणहं नामाई ॥ ५६ ॥ [गाहा]

त्रिंशदक्षरा, लक्ष्मी — लक्ष्मीः, गाहा — गाथा, सा लक्ष्मीनाम्नी
 गाथेत्यर्थः । अयमर्थः — पूर्वं गाथायाः प्रथमक्षरणे दादशमात्रादान-
 मुक्तं, तासां च षड्गुरवो भवन्ति, द्वितीयक्षरणे अष्टादशमात्रा-
 दानमुक्तं, तत्र षष्ठस्थानपतितजगणाद्यंतस्थलघुद्वयवर्जनात्तासामष्टौ
 गुरवो भवन्तीति पूर्वाद्धिं चतुर्दश गुरवः, एवं द्वितीयेऽपि क्षरणे
 दादशमात्रादानस्थोक्तत्वात्तासां षगुरुदः [षड्गुरवः], चतुर्थे च पंचदश-
 मात्रादानस्थोक्तत्वात्तत्र षष्ठस्थानपतितैकलक्ष्मात्मकगणवर्जनात्तासां
 सप्त गुरवः, इति उत्तराद्धिं चथोदश गुरवः, एवं पूर्वाद्धिंत्तराद्धिंथो-
 स्तंक्लने सप्तविंशतिगुरवः, पूर्वाद्धिंजगणाद्यंतस्थौ द्वौ लघू, उत्त-
 राद्धिं च षष्ठसैकलघुरेवं चथो लघवश्चेति त्रिंशदक्षराणि यत्र पतन्ति
 सा लक्ष्मीनाम्नी गाथेत्यर्थः । ५६ । (E).

५६ । अथ गाथाभेदेषु लक्ष्मीनाम्नीं गाथामाह ॥ सन्तेति ॥
 सप्तविंशतिर्हाराः स्याद्या यस्यां चयः [तिस्रो] रेखाः । सा गाथानां

५६ । १ तीसकखरा हि (D), तीसकखरा हि (E). २ लक्ष्मी (A & D), लक्ष्मी
 (E). ३ वेत्ते (E). ४ बचन्ति (C), बंदति (E & F). ५ होइर (F).
 ६ विकखात्रा (E). ७ होइर (A), होइर (B & C). ८ Once only in
 (F). ९ बकं (A), बकं (C). १० कुणहं (A). ११ नामाई (B, C & D).
 १२ ५० (A), ५६ (F).

लक्ष्मीं रिद्धीं बुद्धीं

लज्जां बिज्जा क्ववमां अ देहीआं ।

गोरी धार्ईं चुष्णां

छाआं कांतीं महामार्ईं ॥ ६० ॥ [लक्ष्मी]

गाथा आद्या चिंशदचरा लक्ष्मीः ॥ चारो गुरः, रेखा लघुः ॥ तत्र
पूर्वाद्धिं चतुर्दश गुरवः षष्ठजगण्यलघुद्वयं च, उत्तराद्धिं चषोदश
गुरवः षष्ठ्यैकलघुश्चेति सप्तविंशतिगुरवो लघुचयं चेति कलति
चिंशदचरेति ॥ ५८ ॥ (G).

५८ । चिंशदचरलक्ष्मीः सर्वं वदन्ति भवति विख्याता । ह्यलैक-
मेकं वक्रं तत्कुरुते नामानि ॥ कुरुते अर्थात् पिङ्गलः । (C).

५९ । अथ लक्ष्मीनाम्नीं गाथां स्तौति तीषेति । विख्खाआ-
विख्याता, चासद-इसति, वक्रं-वक्रं, गुररित्यर्थः । एकैकस्य
गुरोर्ह्येन लघुद्वयद्विर्बोद्धव्या, अन्यथा [सप्त]पञ्चाशन्मात्राणां
नेयत्वं न स्यात् । तासां करोति नामानि, एकैकगुरोर्ह्ये लघुद्वय-
[यु]क्तस्य च दृष्टौ चे भेदास्तेषां नामानि करोतीत्यर्थः । (E).

५९ । तीषेति ॥ चिंशदचरेलक्ष्मीः सर्वे वदन्ति भवति विख्याता ।

६० । १ ना लक्ष्मी (A), ना लक्ष्मी (B & C), लक्ष्मी (D & F), लक्ष्मी (E).
२ लक्ष्मी (B, D, E & F). ३ Omitted in (C). ४ लक्ष्मी (D). ५ लक्ष्मी
(A), लक्ष्मी (B & C), लक्ष्मी (E), लक्ष्मी (F). ६ रिद्धी (B & C).
७ धार्ई (B), धार्ई (C), धार्ई (E). ८ चुष्णा (C). ९ लक्ष्मी (C). १० लक्ष्मी
(A & D), लक्ष्मी (C) ११ महामार्ईणा (A), महामार्ईणा (B), महामार्ईणा (C).
महामार्ईणा (E). १२ ५० (A). १३ (E).

क्वित्ती^१ सिद्धी^२ माणो^३

रामा^४ गाहिणि^५ बिसाअ^६ बासीआ^७ ।

सोहा हरिणी^८ चक्री

सारसि^९ कुररी सिहीअ^{१०} हंसीआ^{११} ॥ ६१ ॥

[उग्गाहा]

द्वयत्येक एको गुहस्तदा कुर्वते नामानि ॥ अत्र सप्तविंशतिगुरूणां क्रमादेकैकद्राचे सप्तविंशति [?] नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ (G).

As there must be at least one long syllable at the end of each half (गुर्वन्तेति), there cannot be more than 26 varieties in all. This has been fully discussed in commentary (E), vide p. 116.—Ed.

६० & ६१ । नामान्येवाह, ता सञ्च्ये । सञ्च्येर्ष्वद्विर्लज्जा विद्या चमा देवी । गौरी रात्रिः पूर्णा च्छाया कान्तिः महामाया ॥ कीर्त्तिः सिद्धा मनोरमा गाहिनी विश्वा वासिता । शोभा हरिणी चक्री मारवी कुररी सिंही हंसी मिलित्वा षड्विंशतिनामानि । (C).

६० & ६१ । सञ्चीति । क्रमानुरोधायुनरूपान्तं । खमया — चमा, देवी — देवी, राई — रात्रिः, चुष्ठा — चूर्णा, महामारी । मनोरमा विश्वावसिता । शोभा । तेन षड्विंशतिनामानि, भेदा-नामपि तावन्माचलवात् । तथाहि, सप्तविंशतिरेव षड्द्वयां गुरवो न त्वधिकः, तर्चातिमौ नियतौ, एवं चावशिष्टपंचविंशतिगुरूणां

११ १ क्विति (F). २ सिद्धा (B & C). ३ माणो (A), षको (C), माहिणी (F). ४ रामा (B). ५ गाहिणी (B, C & E), माहिणि (D). ६ शोषा (A, B, C & E), विद्या (F). ७ वासिवा (C). ८ Omitted in (C). ९ सारवी (A). १० सिंही (A), शोषी (B & C), सिंहीच (D). ११ हंति (B). १२ ५८ (A), ६१ (F)

भिद्यमानानां पञ्चविंशतिर्भेदाः, एकस्य सर्वगुरुक इति षड्विंशतिरेव भेदाः । एतेन पादांत्यस्य मात्रापूरणनिर्वाहाय गुरुत्वापादनेऽपि वस्तुगत्या लघुत्वादष्टाविंशतिर्भेदाः इत्यसंधाय माग्निनी रमा विश्वा वसितेति अष्टाविंशतिनामानि वदन्तः परास्ताः ।

अत्र प्रथमो भेदो जगणमेवावसंख्य ततो द्वितीयादयस्तु-
विंशतिर्भेदाः षष्ठे जगणनक्षत्रात्मकगणान्यतरदानमवसंख्य बोध्याः,
अंतस्तु षष्ठे नक्षत्रमेवावसंख्येति हृदयम् । यत्तु माषी रामेति
नामद्वयं विधाय एकगुरुपञ्चपञ्चाग्रक्षत्रात्मकः सप्तविंशतितमो भेदः
कैचित्स्त्रीकृतस्तदनवधानात् । तथाहि यदि षष्ठे जगणो दीयते
तदा जगणमथस्य एको गुरुर्हृदयान्तस्य च गुरुदयमावश्यकमिति
एको गुरुर्न संभवत्येव, यदि च षष्ठे नक्षत्रात्मकगणो दीयते
तदापि हृदयान्तस्यगुरुदयस्यावश्यकत्वादेको गुरुर्न संभवत्येवेति
षड्विंशतिरेव भेदा न सप्तविंशतिरिति सुधीभिर्विभावनीयम् ।
यदपि माषीरामेति एकं नाम विधाय गाहिनीति नाम लेखक-
प्रमादात्पतितमिति, सप्तम्याद्यास्त्रिगुर्वे[क]पञ्चाग्रक्षत्रात्मकात्याः पञ्च-
विंशतिरेव भेदा नाम न च तु षड्विंशतिरिति,— तदप्यनवधान-
निबंधनं, यतः षष्ठे नक्षत्ररूपगणदानेनात्ये चावश्यकगुरुदयदानेन
निराबाधं संभवतो द्विगुरु चिपञ्चाग्रक्षत्रात्मकस्य षड्विंशतितमस्य
भेदस्य त्यागो नौचित्यमावहतौत्यस्यमतिविक्षरेणेत्यस्यन्तातचरणोप-
दिष्टः पंचाः सुधीभिर्विभावनीयः । (E).

६० & ६१ । सञ्जीति ॥ सञ्जीः १, सञ्जिः २, मुञ्जिः ३, सञ्जा ४,
विशा ५, चमा ६, देवी ७, गौरी ८, धापी ९, चूर्णा १०, हाया ११,

पठमं चौ' हंसपञ्चं
 बीए सिंहस्स' विक्रमं जात्रा' ।
 तीए गञ्जवर' लुलिञ्चं
 अहिबर' लुलिञ्चं' चउत्यए' गाहा ॥ ६२^८ ।
 उग्गाहा ।

कांतिः १२, महामाया १३, कौर्भिः १४, सिद्धिः १५, मानिनौ १६, रामा १७, गाहिनौ १८, विश्वा १९, वासिता २०, शोभा २१, हरिणी २२, चक्री २३, सारसी २४, कुररी २५, सिंही २६, हंसी २७ एतानि क्रमात्क्रामानीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ (G).

६२ । पाठे क्रमं दर्शयति । प्रथममेव हंसप[ञ्च]दं द्वितीये सिंहस्य विक्रमं जाता । तृतीये गजवरसहितम्, अहिसहितं चतुर्थके गाथा ॥ [चौ]शब्द एवार्थे, गाथायाः प्रथमपादं प्राप्य हंस-गमनबलितं पश्यत इत्यर्थः । एवमप्येऽपि । (C).

६२ । अथ गाथापठनप्रकारमाह पठममिति । अथ चौश[ब्द]-स्वार्थः, तथाच पठमं चौ — प्रथमं तु, गाहा — गाथा, हंसवाञ्चं [हंसपञ्च] — हंसपदं, जात्रा — यथा मंथरमित्यर्थः, तथा मंथर-इति शेषः सर्वत्र धोष्यः, बीए — द्वितीये चरणे, सिंहस्य विक्रमं — सिंहस्य विक्रमो यथा, तीए — तृतीये चरणे, गञ्जवरलुलिञ्चं —

६१ । १ बी (F). २ बीचस्य (B & C), सिंह (F). ३ जाह (E).
 ४ मञ्जवर (F). ५ अहिसहितं (A, B, C, E & F). ६ मल्लिचं (C).
 ७ चउत्यए (A), चउत्यरे (B), चउत्या (C), चउत्या (F). ८ ४९ (A), ६१ (E & F).

एकं जे कुलमंती^१

वे णाअक्के^२ हि^३ होइ संगहिणी^४ ।

णाअक^५हीणा रंडा

वेसा बहुणाअका होइ^६ ॥ ६३^७ ॥ गाहा ।

गजवरकुक्षितं गजेन्द्रगमनमित्यर्थः यथा, चउत्थए—चतुर्थं चरणे,
अहिक्खुक्षिअं—अहिक्खुक्षितं सर्पगतिविशेष इति यावत् यथा । (E).

६१ । अथ पठनरीतिमाह ॥ पठेति ॥ प्रथमेऽप्रीं संसपदं
द्वितीये सिं [हस्य] विक्रमं याता । तृतीये गजवरकुक्षितं, अहि-
क्खुक्षितं चतुर्थं गाथा ॥ संसादिगमनवत् क्रमाच्चरणाः पठनीया-
इत्यर्थः ॥ ६२ ॥ (G).

६३ । गाथायां जगणाअसं [ग्रं] वामाह, एकस्मिन् जे कुलवती,
दाभ्यां नायकाभ्यां भवति संगृहीता । नायकहीना रण्डा, वेग्गा
ये [या] वज्जनायका भवति ॥ नायको जगणः, संगृहीता पुनर्भूः ।
इह कुलवतीवत् एकजगणवती गाथा प्रग्रंस्था इत्यर्थः । (C).

६३ । अथ समस्थानेऽपि जगणदाने गाथायां गुणदोषावाह—
एकं जे इति । एकं जे कुलवंती—एकस्मिन् जगणे सति कुलवती
होइ—भवति गाथेति शेषः । यथोक्तषष्ठस्थानस्यजगणमात्रेण समी-
चीना गाथा भवतीति, तदतिरिक्तो जगणः समस्थानेऽपि न
कर्त्तव्य इति भावः । वे णाअक्केण—दिनायकाभ्यां दाभ्यां जग-

१ १ कुलवंती (E). २ णाअ (A). ३ हि (A), ही (B), हिं (C),
हिं (E). ४ संसपचौ (A & E). ५ णाअक (E). ६ होइ (F). ७ ६० (A),
६२ (E & F).

तेरह लहुआ बिप्यी^१ रआईसेहि^२ खत्तिणी भखिआ ।
सत्ताईसा^३ बेशी सेसा सा सुहिणी होइ^४ ॥ ६४^५ ॥ गाहा ।

णाभ्यामिति यावत्, संगहणी—संगृहणी भवतीति पूर्वणा-
न्वयः, यथा द्वाभ्यां नायकाभ्यां परस्परं गृहीता कामिनी न सतां
संमता तथेयमपीति, जगण्दयमच न देयमी[मि]ति भावः ।
णाअकहीना[णा] रंडा—नायकेन जगणेन हीना रक्षिता, षष्ठे
स्थाने नक्षत्रयुक्तेत्यर्थः रंडेव रंडेत्यर्थः, तथाच यथा नायकेन
हीना कामिनी न प्रोभते तथेयमपीति, बज्रधा षष्ठे जगण एव
देय इति भावः । बज्रणाअका [का]—बज्रनायका बहवो नायका-
जगणा यस्याः सा तादृशीत्यर्थः, वैश्या होइ—भवति, तथाच
यथा वैश्या सतामनादरणीया तथेयमपि[पी]ती[ति] बहवो जगणा
न देया इति भावः । (B).

६३ । विषमस्थाने जगणदोषमाह ॥ एक्के ॥ एकेन जगणेन
कुलवती द्वाभ्यां नायकाभ्यां भवति संगहणी । नायकहीना रंडा
वैश्या सा बज्रनायका भवति ॥ जेन षष्ठस्थानस्थेनैवेत्यर्थः ॥ संगहणी
व्यभिचारिणी ॥ तासां यथा सदोषत्वं तथेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ (G).

६४ । गाथाया जातिमाह । चयोदग्रलघुका विप्रा, एकविंशत्या
[चचिया भक्ता । सप्तविंशत्या] वैश्या श्रेवेः [सा] शूद्रा भवति ॥
एकविंशत्या सप्तविंशत्या इत्यत्र लघुभिरिति पूरणीयम् । (C).

६४ । १ विप्या (F). २ रआईसेई (C), रआरसेई (D & E), बीसेई (F).
३ सताईसे (A & E). ४ होई (F). ५ ६१ (A), ६४ (E & F).

जा पठम तीञ्च पंचम
सप्तम ठाणो^१ ण^२ होइ गुरुमज्झा ।
गुब्बिणिए^३ गुणरहिञ्चा
गाहा दोसं पञ्चासेइ ॥ ईपू^४ ॥ गाहा ।

६४ । अण्य[द्य] वर्षभेदेन प्रा[गा]याया जातिभेदमाह तेर-
हेति । तेरह सञ्जन्ना — चयोदशसप्तकाचराख्या गाथेत्यर्थः सर्वत्र
घोषं, विष्पी — विप्रा भवतीति शेषः, एञ्चाइसेहिं — एकचत्वा-
रिंशद्विकरेकविंशद्विवेत्यर्थः सप्तुभिरिति शेषः खन्तिष्पी — अचिया
भषिता । सप्ताइसे — सप्तविंशतिभिर्लघुभिर्विष्पी — वैशा भषितेति
पूर्वषण्यथः, सेसा — शेषा, अनुक्तसप्तसंख्याका सुहिणी होइ —
शुद्धा भवतीत्यर्थः । (E).

६४ । प्रकारान्तरेण भेदमाह ॥ तेरह ॥ चयोदशभिर्लघुभि-
र्विप्रा एकविंशैः अचिया भषिता । सप्तविंशैर्वैशा शेषैः सा
शुद्धिणी भवति ॥ अचेदमवधेयम् ॥ अष्टार्येया हीमवणं वर्षयेससु
मूढधीः । सभयोजायते नाशसूतीयः सुखमेधते ॥ ६४ ॥ (G).

६५ । विषमस्रजगणाया निन्दामाह । सा गाथा प्रथमादि-
स्थाने गुरुमध्यगता भवति, सा गुर्बिणीत्युच्यते । अत्र गुणरहितत्वं
सदोषत्वं शत्रुनिषाद्वियोगवदिति । (C).

६४ । १ इपू (A). २ Omitted in (C & F). ३ नृत्तचिया (A),
नृत्तचिय (F). ४ ६९ (A), ६५ (E & F).

अथ विग्गाहा । (D & F).

विग्गाहा पठम दले
सत्ताईसाई^१ मत्ताई^२ ।
पच्छिम^३ दले ण^४ तीसा
दूअ^५ जंपिअ^६ पिंगलेण णायण ॥ ६६^७ ॥

६५ । अथ विषमस्थानस्थजगणदोषमाह, जा इति । जा पठम तौअ पंचम सत्तम ठाणे—या प्रथमे द्वतीये पंचमे सप्तमे च स्थाने, ण—ननु निश्चयेनेति यावत्, गुरुमज्जा—गुरुमथो-जगणस्तद्युक्तेति यावत्, होइ—भवति, सा गाहा—गाथा गुण-रहिता, गुम्बिणिए—गुर्विणीव दोषं प्रकाशयति । तथाच विषमे गाथायां जगणो न देय इति भावः । (E).

६५ । जा पेति ॥ या प्रथम-द्वतीय-पंचम-सप्तम-स्थाने[षु] भवति गुरुमथ्या । गुर्विणीव गुणरहिता गाहा[या] दोषं प्रकाशयति ॥ गुरुमथो जगणः ॥ ६५ ॥ (G)

६६ । विगाथा-प्रथमदले सप्तविंशतिमात्रः । पश्चिमदले चिंश-दिति जन्पितं पिंगलनागेन ॥ प्रथमपादे मात्रा द्वादश द्वितीये पञ्चदश इति सप्तविंशतिस्तृतीये द्वादश चतुर्थे चाष्टादश इति

६६ । १ सत्ताईसाई (A & E), सत्तादसाई (C), सत्तादसाई (D). २ मत्ताई (A & E), मत्ताद (C), मत्ताई (D). ३ पच्छिम (A & D), पश्चिम (C). ४ Omitted in (F). ५ दम (E), ईयम (F). ६ जंपिचं (A), जंपिच (B), जम्बिच (C), जंभिच (D). ७ ६२ (A), ६९ (E & F).

जहा, परिहर माखिणि माणं
 पेक्वहि^१ कुसुमाई^२ खीवस्स^३ ।
 तुम्ह^४ कर^५ खर^६हिअओ^७
 गेह्लाइ^८ गुडिआ^९ धयुंहि^{१०} किल^{११} कामो ॥ ६७^{१२} ॥
 विग्गाहा ।

चिंशत् । अथ प्रथमाई एकलघुकः षष्ठो गणः, द्वितीयाई षष्ठो-
 जगणो नक्षधुर्वति सप्त गणा दीहान्ता इति न व्यभिचरति, तेन
 पूर्वापरार्द्धव्यत्यासेन विगाथा भवतीति फलितार्थः । (C).

६६ । अथ विगाथां लक्षयति विग्गाहेति । विग्गाहा पठन
 दले — विगाथा-प्रथमदले पूर्वाई इति यावत्, सत्ताईसाह
 मत्तारं — सप्तविंशतिर्माथाः भवतीति शेषः, पच्छिमदले — पश्चिम-
 दले उत्तराई इत्यर्थः, ष — मनु निश्चयेनेत्यर्थः, ति[ती]षा —
 चिंशन्माथा भवतीति पूर्वेणान्वयः, इअ — एवं पिंगलेन नागेन
 जंपिअ — जल्पितम् ॥ अयं भावः । पूर्वे-विपरीतगाथा विगाथा
 भवतीत्युक्तं, तथाच [गाथाया] उत्तराईम् एव पूर्वाईम् अरे
 देखमित्युक्तं भवति, अतएव पूर्वाई सप्तविंशतिर्माथा उत्तराई

१०। १ पेक्वहि (B & C), पेक्वधि (F). २ कुसुमार (B), कुसुमाई (D)
 कुसुमारं (E & F). ३ खीवस्स (B), खिवस्स (F) ४ तुम्ह (A & D), तुम्
 (B), तुम (C), तुमहं (E). ५ कर (C). ६ खर (A), रर (D). ७ चिधि
 (A & E), चिध (D). ८ गेह्लाइ (B), गेह्लर (C), गेह्लर (D). ९ गुडिअ
 (B), गुडिआ (C), गुडिआ (F). १० धयुंधि (A), धयुधि (B), धरुं (C)
 धयुं (D), धयुधि (E). ११ कर (A), कर (D). १२ ६७ (A), ६७ (E & F)

चिंश्रमाचा उक्ताः, एवं चाचापि पूर्वाद्धिं षष्ठो गण एकलघ्वात्मको
देय उत्तराद्धिं च षष्ठो गणो जगणो नलघ्वात्मको वा देयः, विषने
च जगणो न देय एवेति सुधीभिर्बोधम् । (E).

६६ । अथ विगाहामाह ॥ विग्नेति ॥ विग्गा[गा]थायाः प्रथम-
दले सप्तविंशतिर्मात्राः । पश्चिमदले चिंश्रत् एवं जक्षितं पिंगलेन
नागेन ॥ ६६ ॥ (G).

६७ । उदाहरति । परिहर मानिनि मानं प्रेच[स्त्र] कुसुमानि
नीपस्य । तव हते खरहृदयो गृह्णाति गुटिकां धनुषि कामः ॥
खरहृदयस्त्रीहृणहृदयः कदम्बकुसुमव्याजेन गुटिकाः कामो धनुषि
गृह्णाति ॥ (C).

६७ । विगाथासुदाहरति परिहरेति । शीवस्त्र—नीपस्य
कदम्बस्य कुसुमानि पेक्षहि—प्रेचस्त्र । किं तावभे[ते]त्यत आह
तुष्ण कए इति । खरहिअओ—कठिनहृदयो निर्देय इति
यावत् कामो—कामः, धणुहि—धनुषि, गुडिआ—गुटिकां,
यदा गुडिआधनूंहि इत्येकं पदं, तस्य वटिकाधनुः गुटिका-
युक्तां[क्त] धनुरित्यर्थः । गुलेलेख इति शोके; गेह[ह]र—गृह्णा-
[ह]ति, अतो मानं परिहरेत्यर्थः ॥ (E).

६७ । यथा, परिहर मानिनि मानं प्रेचस्त्र कुसुमानि नीपस्य ।
युष्मकते खरहृदयो गृह्णाति गुटिका धनुषि किल कामः ॥
कदंबपुष्पगुटिकाः कामो धनुषि योजयतीत्यर्थः ॥ किलेति
निसृष्टे ॥ ६७ ॥ (G).

अथोद्गाथा । (D), अथोग्गाहा । (F).

पुम्बहे^१ उत्तहे^२ मत्ता^३ तौसन्ति^४ सुहृत्त्र^५ संभषिन्त्रा ।
सो^६ उग्गाहो^७ वुत्तो^८ पिंगल^९ कइ दिद्व सडि मत्तंगो^{१०} ॥
ईट^{११} ॥

१८ । उद्गाथामाह । पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे माषास्त्रिंशदिति सुभग
संभषिताः । स उद्गाथा उक्तः पिङ्गलकविदृष्टः षष्टिमाषाङ्गः ॥
इत्यनेव गीतिरन्येदृश्यते । [Vide Chhandah-sāra-sangraha, p. 126.]
हे सुभग, त्रिंशदित्युक्ता माषा इत्यर्थः, षष्टिमाषा अङ्गं यस्य । (C).

१८ । उद्गाथां लक्षयति पुम्बहे इति । यत्र पु[म्ब]हे उत्तहे—
पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे मत्ता तिषन्ति—माषाः त्रिंशत् संभषिन्त्रा—
संभषिताः, हे त्व[सु]भग त्रिष्य । सो—तत् पिंगल कइ दि-
व[द्व]—पिंगलकविना दृष्टं, सडि मत्तंगो—षष्टिमाषाङ्गं षष्टि-
माषात्मकशरीरमित्यर्थः, उग्गाहो वुत्तो—शुग्दा[उद्गा]थावृत्तम् ।
गाथापूर्वाङ्गं दक्षद्वयेऽपि देयमिति भावः । (E).

१८ । अथोद्गाथामाह ॥ पुम्बहेति ॥ पूर्वाङ्गे उत्तराङ्गे माषाः
त्रिंशत् सुभग संभषिताः । तदुद्गाथावृत्तं पिंगलकविदृष्टं षष्टि-
माषकम् ॥ इत्थं गीतिः संस्कृते ॥ १८ ॥ (G).

१८ । १ पुम्बहे (C), पुम्बहे (E). २ उत्तराहे (C). ३ ता (D). ४ तिषन्ति
(E). ५ सुहृत्त्र (B & C). ६ सो (E). ७ उग्गाहा (C). ८ वुत्तो (C).
९ पिंग (E). १० मत्तंगो (E) ११ ईट (A), ईट (E & F).

जहा, सोर्षण^१ जस्स^२ णामं
 अंसू णअणादं^३ सुमुहि रंधंती^४ ।
 भण वीर चेद्वदणो^५
 पेक्खामि^६ मुहं^७ कहं^८ जहिष्णं^९ से^{१०} ॥ ६६^{११} ॥
 उग्गाहा ।

६६ । उदाहरति । अत्रा यस्य नाम अत्रूणि नयने सुमुहि
 दन्वन्ति । भण वीर-चेदिपतेः पश्यामि वदनं कथं यथेष्टं
 तस्य ॥ (C).

६६ । उद्गाथामुदाहरति सोर्षणेति । हे सुमुहि — सुमुहि,
 जस्य णामं — यस्य नाम सोर्षण — अत्रा अंसू — अत्रूणि कर्तुंभूतानि
 णअणादं — नयने कर्मणी रंधेद — रंधंति, अतस्तस्य चेद्वदणो —
 चेदिपतेः मुहं — सुखं जहिष्णं — यथेष्णं कहं — कथं, पेक्खामि —
 पश्यामि इति त्वं भण — कथय । (E).

६६ । यथा ॥ सोऽ । अत्रा यस्य हि नामात्रूणि नयने सुमुहि
 रंधंति । भण वीर-चेदिपतेः प्रेषामि सुखं कुत्र यथेष्णम् ॥
 अत्रूणीति कर्तुं । नयने इति कर्म । शिशुपाले मृते तज्जाया-
 विस्वायः ॥ ६६ ॥ (G).

६६ । १ सोऽव (B, D & F). २ जस्य हि (F). ३ अचवाड (C), अच-
 वादं (A, D, E & F). ४ रंधंति (A), वज्जति (C), वदति (D), रंधेद (E).
 ५ वदणो (D), अद्वदणिं (F). ६ वेष्मि (A), वेष्मि (B), वेष्मि (C),
 वेष्मि (D). ७ यथेष्णं (C), मुह (D). ८ कहिं (F). ९ जहिष्णं (B),
 जहिष्णं (E), जहिष्णं (F). १० हि (F). ११ ६६ (A), ६६ (E & F).

अथ गाहिणी सिंहिणी ।

पुम्बद्ध^१ तीस मत्ता

पिंगल^२ पभणेइ^३ मुद्धिणि^४ सुणेहि ।

उत्तद्धे बत्तीसा^५

गाहिणि^६ विवरीअ^७ सिंहिणी^८ भणु^९ सच्चं^{१०} ॥ ७० ॥

७० । अथ गाहिनीसिंहिन्यौ आह । पूर्वार्द्धे चिंशन्माचाः पिंगलः प्रभणति सुग्धे इष्टुण् । उत्तरार्द्धे [दा]चिंशद्गाहिनी विपरीतां सिंहिनीं भण सत्थं ॥ विपरीता — पूर्वार्द्धे दाचिंशद् उत्तरार्द्धे चिंशन्माचा-यच सा सिंहिनी । यच दाचिंशन्माचास्तचाष्टौ गणाः कार्याः । (C).

७० । अथ गाहिनीं सिंहिनीं लक्षयति पुम्ब इति । मुद्धिणि — हे सुग्धे यच पुम्बद्धे तीस मत्ता — पूर्वार्द्धे चिंशन्माचा भवतीति शेषः, उत्तद्धे बत्तीसा — उत्तरार्द्धे दाचिंशन्माचा भवतीति पूर्वेणा- [म्ब]यः, सा गाहिणि — गाहिणी[नी]ति पिंगल पभणेइ — पिंगलः प्रभणति त्वं सुणेहि — जानीहि, अत्र तामिति शेषः । तथाच तां गाहिनीं विवरीअ — परावर्त्य विपरीतां हत्वेति यावत् सिंहिणी — सिंहिनीं सत्थं निष्पुंशयं भण — कथय ॥ अयं भावः, पूर्वं सामान्यतो गाहिन्यां द्विषष्टिमाचा उक्तास्तच पूर्वार्द्धे कियत्य उत्तरार्द्धे कियत्य- इति शिष्यजिज्ञासायां पूर्वार्द्धे चिंशन्माचा उत्तरार्द्धे दाचिंशन्माचा-

७० । १ पुम्बद्धे (B), पुम्बद्ध (C). २ पिंगलो (F) ३ पभणेहि (B), पभणेहि (C), भणरेइ (F). ४ मुद्धिणि (B). ५ बत्तीसा (C). ६ गाहिणी (C). ७ विवरीअ (A). ८ सिंहिणी (A), सिंहिणी (B), सिंहिणी (C), सिंहिणी (D). ९ भणु (E) १० सच्चं (F). ११ ६० (A). १० (E & F).

गाहिणी जहा,
मुंचहि सुंदरि पाञ्चं
अप्यहिं हसिउणं सुमुहि खगं मे ।
कप्यिञ्च मेच्छं सरौरं
पेच्छद् वञ्चणाद् तुमहं धुञ्च हन्मीरो ॥ ७१ ॥
गाहिणी ।

इत्युक्तमेवं च पूर्वार्द्धं गाथाया इवास्या अपि कर्मव्या उत्तरार्द्धे
द्वाचिंशन्मात्राया उक्तत्वात्तत्र षष्ठं जगणं कृत्वा चतुर्मात्रिका षष्ठी
गणा वक्ष्यमाणस्कांधकवत्कर्मव्या इति गाहिनीव्यवस्था । सिंदिन्यां
च षष्ठं जगणं दत्त्वाष्टौ चतुर्मात्रिका गणाः पूर्वार्द्धे देया उत्तरार्द्धे च
गाथाप्रथमदशत्रयधेयमिति निर्णय इति सुधीभिर्ध्येयम् ॥ (E).

७० । पुञ्जति । पूर्वार्धे चिंशन्मात्राः पिंगलो भणति हे सुग्धे
शृणु । उत्तरार्धे द्वाचिंशद् गाहिनी, विपरीतां सिंदिनीं भणति
सर्वं ॥ विपरीतां—पूर्वार्धे द्वाचिंशदुत्तरार्द्धे चिंशदितिस्वरूपा-
मित्यर्थः ॥ ७० ॥ (G).

७१ । उदाहरति । सुञ्च सुन्दरौ[रि] पादम्, अप्यथ इत्या
सुमुखी[स्त्रि] खड्गमस्य । कर्मितस्त्रेच्छरीरो द्रक्ष्यति वदमानि

७१ । १ पाञ्चं (B). १ अप्यपि (D). १ हंसिउणं (D), हसिउणं (E), हसि-
उणं (F). ४ मे (C). ५ कप्यिञ्च (C) १ मेच (A, D & F). ७ सरौरे
(C). ८ वञ्चिञ्चि (A), वञ्चर (E) ९ वञ्चणार् (A & F). १० सुञ्च
(A & D), सुञ्च (B & F). सुञ्चर (E) ११ हन्मीरो (B & C), हन्मीरो (E).
१२ १८ (A), ७१ (E & F).

सिंहिणी जहा,
 वरिसद् कणअहं बिट्टिं^१
 तप्पद् भुअणे^२ दिआणिसं^३ जगंतो ।
 णीसंक साहसंको
 णिंदद् इदं च^४ सूरविंबं च^५ ॥ ७२^६ ॥ सिंहिणी ।

तव भ्रुवं हस्वीरः ॥ युद्धोद्यतो हस्वीरः पदपतितां [पत्नीं] बोध-
 यति । वदनानीत्यादरादङ्गवचनम् । (G).

७१ । तत्र गाहिनीमुदाहरति मुंचहीति । हे सुंदरि पाअं—
 पादं मुंचहि—मुंच हे सुमुखि हसिउण—हमिला मे—महं
 मम वा खगं—खङ्गं अप्पहि—अर्पय, मेच्छमरीरं—मेच्छशरीरं,
 कप्पिअ—कर्त्तयित्वा हस्वीरो—हस्वीरः तुह—तव वअणाद्—
 वदनं पेक्खद्—प्रेक्षते । युद्धार्थं मंनद्धस्य हस्वीरस्य खङ्गानयनार्थ-
 मागतवतः प्रतिबंधं कुर्वाणा कांतां प्रत्येतदाकम्, एवं च मेच्छान्नि-
 र्जित्य मया अचतेनैव झटित्यागत्य भवत्या दर्शनं विधेयम्, मेच्छतो
 वंदौभीतिर्मम वा संपाने मरणशंका न विधेयेति भावः । (E).

७१ । तत्र गाहिनी यथा ॥ मुंच ॥ मुंच सुंदरि पादौ अर्पय
 हमिला सुमुखि खङ्ग मे । हत्त्वा [कर्त्तित्वा] मेच्छशरीरं पश्यति वद-
 नानि युष्माकं भ्रुवं हस्वीरः ॥ इति पत्नीं प्रति हस्वीरोक्तिः ॥ ७१ ॥ (G).

७१ । १ वरिसदि (B & C). २ कणअ (B). ३ इट्टिं (B). इट्टो (F).
 ४ मुअणे (E), मुअणेहि (F). ५ दिआणिसं (B, C & F). ६ सिंहेद् (F)
 ७ च (D). ८ इदं (A). ७१ (E & F).

अथ स्वंधकं । (D & F).

चउ'मत्ता अडुगणा

पुब्बद्धे' उत्तरद्ध' होइ' समरुद्धा' ।

सा' स्वंधद्धा विआणहु'

पिंगल पभणेइ' मुद्धि' बहुसंभेद्धा' ॥ ७३'' ॥

७२ । सिंहीनीमाह ॥ वर्षति कनकवृष्टिं, तपति भुवनं दिवा-
निग्रं जायत् । निःशंक-साहसको निन्दति इन्द्रं सुरविम्बम् ॥
इन्द्रस्य कनकवृष्ट्यभावात् सूर्यस्य च दिवानिग्रमनवस्थानादेतेना-
स्याधिक्यम् ॥ (C).

७२ । अथ सिंहीनीसुदाहरति वरिसर्दति । निःशंव [णीसंक] —
निःशंकः जगंतो—जायत् महाजागरूक इत्यर्थः, साहसको—
साहसाको विक्रमादित्यः, कण[अ]ह बिद्धिं—कनकस्य वृष्टिं वरि-
सद्—वर्षति, अथच दिआणिसं—अहोरात्रं, भुवने जगति तप्यद्—
तपति, अतः इदं—इन्द्रं च सुरविंबं—सूर्यविंबं च, सिंदद्—
निन्दति । इन्द्रो जसं वर्षति महातापसेभ्यः साशंकस्य, सूर्यस्य दिवैव
तपत्यजागरूकस्य, अयं तु कनकं वर्षति निःशंकस्य, सर्वदा च
तपति जागरूकस्येति तौ निन्दतीति भावः । (E).

७३ । १ चट्ट (B), चो (E). १ पूब्बद्धे (B & C). २ उगण (A & E),
उत्तरद्धे (D). ३ विहोद (A), चो, B & D), dropt in (C), वि चोधि
(E), वि च (F). ४ समरुद्धा (C & E), समरुद्धा (F). ५ चो (D & F).
० विआणह (A), विआणह (B), विआणहं (D). ८ भणेइ (C & F),
भणइ (D). ९ मुद्धि (F). १० संभेद्धाः (F). ११ ७० (A), ७१ (E & F).

७२ । सिंघिनौ यथा ॥ वरीति ॥ वर्षति कणकस्य वृष्टिं
तपति भुवनाणि दिवानिग्रं जायत् । निःशंकः साहसांको
निंदतींद्रं च सूर्यविंबं च ॥ साहसांको विक्रमादित्यः ॥ व्यतिरेको-
ऽलंकारः ॥ ७२ ॥ (G).

७३ । अथ खंधकमाह ॥ चतुर्मात्रा अष्टौ गणाः पूर्वाद्धे उत्त-
राद्धे भवन्ति समरूपाः । तां खन्धकां विजानीहि पिङ्गलः प्रभ-
णति सुग्धे बज्रसंभेदाम् ॥ समरूपा अष्टौ गणा इत्यर्थः । तेन चतु-
र्मात्रगणाष्टकं पूर्वपरार्द्धयोः । उत्तरार्द्धे चैकलघुः षष्ठो गणोऽपि न
सम्भवति । किन्तु जगणश्चतुर्लघुर्वा गणः कार्यः, दीर्घान्तत्वं चर-
णान्तःपातिदीर्घा षे[मै]वेति बोध्यम् ॥ (C).

७४ । अथ खंधकं लक्षयति चौमत्तेति । पुम्बद्धे उत्तद्धे वि-
पूर्वाद्धे उत्तरार्द्धेऽपि, समरूपा — समरूपाः समं षष्ठजगणं तद्रूपं
षेषां तादृशा इत्यर्थः । यत्तु समं षष्ठजगण-नल्लघ्वन्यतरत्कमिति
तत्र, अत्र नल्लघुदानासंभवात् । इदं चानुपदमेव व्यक्तीभविष्यति ।
चौमत्ता अद् गणा — चतुर्मात्रिका अष्टौ गणाः ह्येति — भवन्ति,
तत् बज्रसंभेदा — बज्रसंभेदकं बहवो वक्ष्यमाणाः सप्तविंशतिविधा-
भेदा यत्र तत्तादृशं खंधका[श्चा] — खंधकं विद्याण्ड — विजानीत
इति पिङ्गल पभणेर — पिङ्गलः प्रभणति, सुद्धि — हे सुग्धे । अत्र
उत्तद्धे इति तकारः संयुक्तपरोऽपि लघुर्बोध्यः, कत्यपि संयुक्तपरो
इत्युक्तेः (Vide ४र्थं श्लोकः p. 6.—Ed.), अन्यथाऽपि षष्ठे पंचमाचा-
पत्या जगणसंभवाल्लक्षणं न संगच्छते, एतत्तत्त्वं पुनर्भेदप्रकारावसरे-
ऽनुपदमेव विवेचयिष्यामः । (E).

जहा, जं जं आणेइ गिरिं

रइरइ^१ चक परिरइट्टण^२ सहं हणुआ^३ ।

तं तं लीलाइ णलो

वामकरत्थंभिअं^४ रइइ^५ समुहे^६ ॥ ७४^७ ॥ [स्कंधकम्]

७३ । अथ स्कंधकम् ॥ चउम । चतुर्मात्रा अष्टगणाः पूर्वाद्धिं उत्तरार्द्धेऽपि च समरूपाः । तं स्कंधकं विजानीत पिंगलो भणति बङ्गो भेदाः ॥ अखेति शेषः ॥ दसदधेऽपि दाचिंशन्नाचादत्यर्थः ॥ ७३ ॥ (G).

७४ । थं थमानयति गिरिं रविरथचक्रपरिघट्टणसहं हनुमान् । तं तं लीलया नलो वामकरोत्तोक्षितं रचयति समुद्रे ॥ (C).

७४ । स्कंधकमुदाहरति जं जमिति । हणुआ — हनुमान्, रविरइचक्रपरिघसाणसह — रविरथचक्रपरिघर्षणसहं जं जं — थं थं गिरिं पर्वतं, आणेइ — आनयति, तं तं णलो — नलः वामकरत्थंभिअं — वामकरोत्तोक्षितं, लीलाइ — लीलया अनाघासेन, समुहे — समुद्रे, रइइ — रचयति ॥ (E).

७४ । थथा ॥ थं थमानयति गिरिं रविरथचक्रपरिघर्षणसहं हनुमान् ॥ तं तं लीलया नलो वामकरत्तोक्षितं रचयति समुद्रे ॥ ७४ ॥ (G).

७४ । १ रविरथ (B & C), रइरथ (F). २ पवित्रहट्टण (D), परिवहट्टण (E), परिवसव (F). ३ चक्रमा (A, B & C). ४ करत्थंभिअं (A), करत्थुभिअं (B), करत्थुभिअं (C), करत्थंभि (D). ५ रचइ (D). ६ समुद्रे (C). ७ ७१ (A), ७४ (E & F).

खंडु' भइड' सेस सरंग'
 सिब बंभ' वारण' बरुण',
 खीलु' मअण' तालंक' सेइ'
 सरु' गअणु' सरहु' विमइ',
 खीर' अअरु अरु खिइ' खेइलु'° ।
 मअणलु' भोअलु' सुइ सरि
 कुंभ कलस ससि जाण'° ।
 सरइ' सेस ससइर' मुणहु
 सत्ताइस' खंधाण ॥ ७५' ॥ राजसेना ।

७५ । अथ खन्धकभेदानाह ॥ गन्द भद्र श्रेष चारङ्ग शिव ब्रह्म
 वारण वरुण नील मदन तालङ्क श्रेखर [सर] गगन सरभ [विमति]
 खिर नगर-न[र] खिगध नेहन मदकल भोल शङ्ख श्री कुम्भ कलस
 शशिनो जानीहि । सर्वेषु श्रेषैः शशधरं जानीहि अष्टाविंशतिं

७५ । १ खंड (B, C & F). २ भइ (F). ३ चारंग (A, B & C), चारंग
 (F). ४ वण (A), वणु (B), वण (C). ५ वारण (A & B), वारण (D).
 ६ वरुण (F). ७ खील (A), खील (E). ८ मअणु (B & C), मदण (F).
 ९ तालंक (E). १० खेर (E & F). ११ सर (C). १२ खर मअणु (F).
 १३ सरइ (B), सरइ (C). १४ विमइ (A), विमइ (D). १५ खीर (A),
 खीर (D), खीर (F). १६ खिइ (F). १७ खेर (A). १८ मअणु (E),
 मदणु (F). १९ भोअण (B, C & D), भोअण (E), भूअणु (F). २० साम
 (E). २१ सरइ (B), सरभ (F). २२ खिइर (E), खधर (F). २३ चहा-
 रण (A, B, C & D), भेषा चन्धुन चहारंण खंधाण (F). २४ ७५ (A),
 ७५ (E & F).

खन्धकानाम् । एते च नन्दाद्याः सप्तविंशति अष्टाविंशतिभेदा-
भवन्ति, तस्यैव विवरणं सर्वशेष इति । (C).

०५ । अथ पुरः सप्तविंशतिभेदानयनप्रकारं विवक्षुः रश्मिदृष्टेन
प्रथमं तावन्नामानि संख्यां चाह । नन्द इति । नन्दः [१] भद्रः २ श्रेष्ठः ३
सरंग — सारंगः ४ शिवः ५ ब्रह्मा ६ वारणः ७ वरुणः ८ षोडश —
नीलः ९ मन्त्रणतल्लंका — मदनताडकः १० श्रेष्ठरः ११ शरः १२ गगनं १३
शरभः १४ विमतिः १५ चीरं १६ नगरं १७ नरः १८ क्षिप्रः १९
खेच्छः २० मदकलः २१ लोलः २२ शूद्रः २३ सरिः २४ कुम्भः २५
कलशः २६ शशी २७ इति हि शरभ-श्रेष्ठ-शशधराः प्राकृतकवधः
खंधाण — खंधके, सत्ताइस — सप्तविंशतिः षाम — नामानि, सुष-
ड — जानीत ॥ क्वचित्तु षाम इत्यत्र जाण इति पाठस्तत्र विज्ञेय-
इत्यर्थस्तदा नामद्वैविध्यं परिहार्यम् । अत्र क्वचिद्दृष्ट्वाइस खंधाण
इति पाठः, स तु खेच्छकप्रमादाप्यात, एतदनुरोधेन च मनन्द-
[मदन]स्ताटक इति नामद्वयं विधाय त्रिगुर्वष्टपंचाशत्तत्त्वक-
मष्टाविंशतिभेदं वदन्ति, तदपि भ्रमविलसितं, क[त]स्य गाथाभेद-
त्वाद्वापि षष्ठो अगणो दक्षदये देयः, अन्ते च गुरुरेव स्थाप्य इति
एकैको गुरुः [अ]गणस्य एकैकस्यां इति मिश्रित्वा प्रतिभेदं दक्ष-
दये गुरुषु तदुच्यमावश्यकम्, एवं च त्रिगुर्गुरुवयत्वारो लघवस्य यत्र
पतन्ति स आद्यो भेदः, चत्वारो गुरवः षट्पंचाशत्तत्त्वस्य यत्र
पतन्ति स चरमो भेद इति त्रिगुरुषामसंभवान् सप्तविंशतिरेव
भेदा न त्वष्टाविंशतिरिति, तांश्च भेदाननुपदमेव स्पष्टीकरिष्यामः ।
न चैतस्य गाथाभेदत्वे उत्तरार्द्धे षष्ठो गण एकलघ्वात्मक एव

स्यादिति वाच्यम्, उद्गाथावदचापि षष्ठे जगणस्थापने बाधका-
 भावात् । ननु तथापि तद्वदचापि षष्ठो गणो नल्लघ्वात्मक एव
 स्यादिति पादांतस्यगुरुद्वयस्यैवा[व]श्यकत्वं न तु जगणांतर्गतस्येति
 प्रतिभेदं कथं गुरुद्वयस्यैवावश्यकत्वमिति चेत्तन्न, द्विगुरुषष्टि-
 लघ्वात्मकैकोनचिंशत्तमभेदापत्ते-र्नल्लघुदानस्य सर्वथा निषेधात् ।
 अतएव गायामध्योदितसप्तगणदाननियमादत्र तद्भंगेऽपि यथा
 नापौ[पि] विशेषत्वहानिस्तथातिमगुरुद्वयस्यैवावश्यकत्वं न पादांत-
 स्यस्य, तथा च त्रिगुरुसन्नेऽपि तथाविधगुरुद्वयवत्त्वस्यावाधान्न त्रिगु-
 र्वष्टपंचाग्नलघ्वात्मके भेदे किंचिद्वाध[क]मस्तीत्यपास्तं द्विगुरुषष्टि-
 [ल]घ्वात्मकभेदापत्तेः उर्वरि[त]त्वात् । किं च गाहिनीमिंदिन्यो-
 रत्तराङ्कपूर्वार्धयोरिवाचापि गुर्वंतसप्तगणनियमभंगेना[ने]थं विशेष-
 त्वहानिर्भवति भवति च दक्षद्वयांतस्यगुरुद्वयनियमभंगे सर्वत्र उद्गा-
 थादौ दक्षद्वयांतस्यगुरुद्वयनियमदर्शनात्, एवं चैतस्यावश्यकत्वे त्रिगु-
 र्वष्टपंचाग्नलघ्वात्मको भेदः स्वपुष्यकल्प एवेति, न च तथापि, दक्ष-
 द्वयेऽपि षष्ठो जगण एव न देयः किंतु एकत्र जगणः परत्र नल्लघुः
 एवं जगणस्य एको गुरुः पादांतस्यं गुरुद्वयमिति प्रतिभेदं गुरु-
 चयमावश्यकमित्यं च यत्र षड्लघवः एकोनचिंशद्गुरवश्च पतंति च
 आद्यो भेदः, यत्र च त्रयो गुरवोऽष्टपंचाग्नलघवश्च पतंति सोऽतिम-
 स्येदिति तथाविधे भेदे न किंचिद्वाधकमस्यस्ति च तथाविधम्
 इति वाच्यम्, चौल्लङ्ग कत्यवीति विरोधात्, उदाहरणे च दक्षद्वये-
 ऽपि जगणस्यैव दर्शनात्, पूर्वं समरूपास्तुर्मात्रिका अष्टौ गणा-
 देया इति लक्षणोक्तविरोधाच्च, यतः समरूपत्वं तेषां तदैव निर्व-

चउ' लहु कत्यवि' पसर जहिँ सो सहि खंदउ जाण ।
गुरु टुट्टइ बेलहु चलइ' तं तं खाम बिआण ॥ ७ई ॥
दोहा ।

इति यदि पूर्वाद्धै यो गणः षष्टः उत्तरद्धैऽपि ष एव स्यादिति,
पूर्वोक्तभेदापत्त्या चैकत्र तदावश्यकत्वेऽपरत्रापि तस्यैवोचितत्वात्,
दोयतां वा षष्टे जगणः अपरत्र चतुर्लघुः [लघवः] क्रियंतां च
तेनैव प्रकारेण भेदास्तथापि भवदुक्तरीत्या प्रस्तारक्रियया चिगु-
र्वष्टपंचाशस्रश्चात्मको भेदः सप्तविंशतितम एवायाति न लघ्वाविंशति-
तम इत्यस्यस्मात्परणैरुपदिष्टः पंचास्रुधीभिर्विभावनीयः । (E).

७५ । अथेकैकगुरुद्वयासे भेदनामाह ॥ षंदेति ॥ गंद १ भद्र २
शेष ३ सारंग ४ शिव ५ ब्रह्मन् ६ वारण ७ वरुण ८ नील ९ मदन १०
ताड़क ११ शिखर १२ शर १३ अन्यत् गगन १४ शरभ १५ विमति १६
चीर १७ नगर १८ नर १९ क्षिप्र २० खेहालु २१ मदकल २२
भृपाळ २३ शुद्ध २४ सरित् २५ कुंभ २६ कलश २७ शशिन् २८ ।
विज्ञाः शरभ-शेष-धरा जानीत भेदान् सर्वान् भवंतोऽष्टाविंशतिं
स्कंधके ॥ भो विज्ञाः शरभ-शेष-धराः प्राकृतकवयः इति सं-
बुद्धिः ॥ ७५ ॥ (G).

७६ । कथमेते भेदा भवन्तीत्याह । अर्द्धे दौ लघू प्रथमतो
यस्मिन् तं सखि नन्दं जानीहि । गुरुत्तुटति दौ लघू उत्तिष्ठत-

७५ । १ जो (A & E), बद्र (B), चरवि (C), चडवि (F). २ लउआ (B, C & F). ३ च वि लउ वकर (D). विविलउ वकर (E).

सप्तकाम विजानीहि ॥ अथमर्थः— एकैकस्मिन्नर्द्धे सप्तद्वयं प्रसरति
षष्ठजगणसम्बन्धात्, तेन सप्तचतुष्टयं चिग्नहूर्वपि नन्दसप्तकाम,
उदाहरणेनैव व्यक्तीकरिष्यति । एकैक[गुरु]स्थाने द्वि-द्वि-सप्तकर-
णाद्यथाक्रमं भद्रादि-सप्तविंशतिगुरुह्रासास्त्रिगुरुः शशी शेषे ॥ (C).

[There should not be less than two long syllables in each half, one at the end, and the other in the 6th gana which must be a जमबः; otherwise there will be no जमबः, and it will be a रण. Vide p. 118, and commentary (E) pp. 134-135.—Ed.]

७६ । अथ सप्तविंशतिभेदानदा[द्य]नप्रकारं दोषाट्तेनाह । सौ
सञ्ज कत्यवीति । सदि — सखि, जदि — यच, सउ सञ्ज — सत्वारः
सञ्जवः, कत्यवि — कुचापि, पसर — प्रसरति, सो पांदल जाण — तं
नदं जानीहि, यदि गुरु टुडद — गुरुस्तुटति इत्यतीत्यर्थः, विवि
सञ्ज बडद — दौ सञ्जू वृद्धिं प्राप्त इत्यर्थः, तदा तं तं षाम
विश्राण — तत्तत् भद्रादिकं नाम जानीहि । अथमर्थः— पूर्वोक्त-
प्रकारेण दक्षद्वये षष्ठं जगणमेव दत्त्वा चतुर्मात्रिका अष्टौ गणाः
प्रतिदक्षं विधेयाः, एवं च गाथावदचापि प्रथमसरणे दादशमाचाः
स्वाय्यास्तासां षड्गुरवः, द्वितीयसरणे पंचचतुर्मात्रिकाणां सत्त्वान्तेषां
विंशतिमात्रास्तासां च षष्ठजगणाद्यंतर्गतसप्तद्वयं विहाय नवगुरवो
भवन्ति, तदेवं प्रथमदक्षे पंचदशगुरवो दौ सञ्जू, एवं द्वितीयदक्षे-
ऽपि, तथाच द्वयोर्दक्षयोर्मिसिला यच चिग्नहुरवः षष्ठजग[ण]
द्वयांतर्गतास्त्वारो सञ्जवः पतन्ति, स नदः प्रथमभेदः, यदि च
चिग्नहुरेषु एकैकगुरुह्रासेन तत्समानमात्राकं सप्तद्वयं बर्द्धते तदा
भद्रादौ भेदा भवन्ति, ते च प्रदर्श्यते सिखिला ॥ (E).

[More something has been omitted by the scribe.—Ed.]

जहा, चंदा कुंदा कासा
 चारा हीरा तिलोच्छया केलासा ।
 जेत्तां जेत्तां सेत्ता
 तेत्तां कासीस जिखिन्ना ते कित्तीं ॥ ७७ ॥
 नन्दः । इति गाथाप्रकरणम् ॥

७६ । भेदानयनप्रकारमाह ॥ अद्वैति ॥ अष्टावपि सचवः प्रच-
 रन्ति यत्र तं सखि नन्दं विजानीषि । गुह्यस्तुष्यति दिक्षुर्धुर्वधते
 तत्तन्नाम विजानीत ॥ तत्तन्नामानि भद्रादीनौत्तर्यः । (G).

७७ । उदाहरति । चन्द्रः कुन्दं काशं चारो हीरखिलोचकः
 केलासः । यावन्तो यावन्तः येतास्तावन्तः काशीस जिताखे
 कौत्सी ॥ अत्रान्योऽपि खन्धकभेदो दृश्यते, यथा, अन्नेगुह्यमध्य-
 सप्तकौ पञ्चकसौ द्वौ तृतीयसप्तनामौ[?] । गाथावत् परमखिषं
 कथितोऽसौ भिषखन्धकः कविना ॥ यथा, धमिमरतिमख्य-
 पदयतां प्रख्यं मूर्च्छां तमः शरीरपातं । मरषस्य जलधर जगतां
 यन्ति कुहवे विषं विद्योगिनीनाम् ॥ एवमर्द्धखन्धकोऽपि । (C).

७७ । अथ नंदाख्यं खन्धकभेदसुदाहरति चन्देति । चंदा —
 चन्द्रः, कुंदा — कुन्दः, कासा — काशः, चारा — चारो सुप्रदाय,
 हीरा — हीरकं, तिलोच्छया — तिलोचनः कर्पूरगौर इति यावत्,

७७ । १ जहा (B), जाना (C). २ तत्ता (B & C). ३ जौ (C). ४ कौत्सी
 (C). ५ ७७ (A), ७७ (E). This sloka has been omitted by the scribe
 in the text of (E), but not in the commentary.

अथ दोहा (D, E & F).

तेरह मत्ता पढम पञ्च पुण्युं एअरह देहं ।

पुण्युं तेरह एअरहहिं दोहा लक्खण एहं ॥ ७८ ॥

केसास — केसासः पर्वतः इत्यादीनीति शेषः, जेत्ता जेत्ता सेत्ता —
थावंति[थावंति]शेतानि, तेत्ता — तावंति, हे कासीस — काशीपते
दिवोदास, ते तव किन्ती — कीर्त्या जिष्णिष्ठा — जिजा[ता]नि,
एतेभ्योऽपि त्वदीया कीर्त्तिरतिध्वलेति भावः ।

* इति श्रीपिंगलप्रकाशे गाथाप्रकरणम् । * (E).

७७ । तच मंदो यथा ॥ चंदेति ॥ चंद्राः कुंदाः काशा शाराः
हीरास्त्रिकोचनः कैसासः । थावंतो थावंतः शेताः काशीश्वर
जीयंते ते कीर्त्या ॥ काशीश्वरो दिवोदासः ॥ ७७ ॥ (G).

७८ । अथ दोहामाह । चथोदग्रमाचाः प्रथमपदे पुनरेकादश
माचा देहि । पुनस्तथोदग्रैकादशभिर्हीरास्त्रिकोचनैतत् ॥ पुन-
रित्यर्थात् द्वितीयपदे, चथोदग्रैकादशभिः तृतीयचतुर्थचरणौ
भवतः । (C).

७८ । अथ द्विपद्यां लक्षयति तेरहेति । पढम पञ्च — प्रथम-
पादे, तेरह मत्ता — चथोदग्र माचाः, देह — देहि, इहं च
क्रियापदं सर्वत्राप्येति, पुणः द्वितीयचरणे इत्यर्थः, एअरह — एका-

७८ । १ पुच (B & C). २ देह (E), देहि (F). ३ एअरह (B),
एअरहर (C), एअरहर (D), हि dropt in (E). ४ लैह (B), लैह (C),
एह (E), एहि (F). After this in D "द्विपद्येवं" इति । ५ अ. (A),
७८ (E & F).

अहा, सुरअरु सुरही परसमणि

खहि वीरेस समाण ।

ओ वक्कल^१ अरु^२ कठिणतणु

ओ पसु ओ पासाण^३ ॥ ७६^४ ॥ दोहा ।

दश मात्रा देहि [इ]ति पूर्वेषाम्बधः, पुणु—पुनः द्वतौचरणे इत्यर्थः तेरह—चयोदश मात्रा देहीति पूर्वेषाम्बधः, चतुर्थचरणे इति शेषः एअरह—एकादश मा[त्रा] देहीति तेनैवाम्बधः, एअ—एतद् दोहा लक्षण—द्विपथालक्षणम् ॥ (E).

७८ । अथ दोहामाह ॥ तेरहेति ॥ चयोदश मात्राः प्रथमे पादे पुनरेकादश देहि । पुनस्तयोदश एकादश दोहालक्षणमेतन् ॥ क्रमात्पादे[षु] एतत्संख्या मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ इयं द्विपथेति संज्ञते ॥ ७८ ॥ (G).

७९ । सुरतहः सुरभिः स्पर्शमणिर्नहि वीरेसमानः । असौ वक्कलेन भवति कठिनतनुः, असौ पशुः, असौ पावाणः ॥ (C).

७९ । द्विपथासुदाहरति सुरअरु इति । सुरतहः कल्पवृक्ष-इत्यर्थः, सुरही—सुरभिः कामधेनुरित्यर्थः, परसमणि—स्पर्श-मणिः, एते इति शेषः, वीरेस समाण—वीरेसवृद्धा नहि । तत्र चेतुमाह ओ वक्कल इति । ओ—यः सुरतहरित्यर्थः वक्कल ओ कठिणतणु—वक्कलः वक्कलमथ इति यावत् अथच कठिन-

७६ । १ वक्कल (A), वक्कले (B), वक्कलु (F). २ ओ (A, B & C), ओ (D & E). ३ पासाण (A), पासाण (B & C). ४ ७६ (A), ७६ (E & F).

भमरु भामरु सरहु सेचाख' मंडूअ' मकड' करहु',
 खह' मरालु' मअगलु' पओहर' बलु वाखर' तिखि' कलु,
 कड्ख मड्ख' सड्ख' अहिवर' ।
 वघ' विराडड' सुखह' तह उंदुर' सख पमाख' ।
 गुह टुटुइ वे खहु खलइ' तं तं खाम विआख' ॥ ८० ॥
 रडा ।

तनुः, ओ पसु — सा सुरभिः पशुः विवेकरक्षिता, ओ पाषाण —
 सः स्यर्गमणिः पाषाणः जड इति भावः, वीरेश्वरस्तु मृदुचिचः
 विवेकी महाबुद्धिरिति तेभ्यो विलक्षण इति भावः । (E).

७८ । यथा सुरेति ॥ सुरतहः सुरभिः स्यर्गमणिर्निहि वीरे-
 श्व[र]समानाः । स सवस्त्वोऽन्यत् कठिनतनुः, सा पशुः, स पाषाणः ॥
 वीरेश्वराख्यो राजा ख्यते ॥ ७८ ॥ (G).

८० । तद्देवानाह । भमरु भामरु सरभ श्येन मण्डल मर्कट

८० । १ सचाम (B & C), सेचानु (D), सरवाच (E). २ मकड (B & C),
 मंडूअ (E & F). ३ मअगलु (B & C), मअगु (D). ४ करभ (E), करव (F).
 ५ वाखर (E). ६ मरालु (A). ७ सयमंथ (A), मअनव (B). ८ कड्खर
 (A). ९ वड्ख चारव (A), वड्ख वाखर (B). १० तिखि (A), तिचं (D),
 तीच (E). ११ कड्ख मण्ड (B & C). १२ सड्ख (B), सड्ख (C), सड्खं (D),
 सड्ख (E). १३ अहिवर (A), अहीवर (E). १४ वख (B & C), वख (D),
 तह वरव (E). १५ विराडड (B, C & E). १६ सुखि (B). १७ उंदुर
 (A), उण्डुइ (B & C), उंदइ (D). १८ पमाख (A), पमाच (B), पमाच (D).
 १९ मकड (E), मकड (D & F). २० विआखि (A & B). २१ ७७ (A), ८०
 (E), ७९ (F).

हृत्वीस'कखर' भमर' हो गुरु वाइस लहु चारि' ।
गुरु' टुट्टइ वे लहु चखर' तं तं याम विचारि' ॥ ८१^५ ॥
दोहा ।

करभास्य, [नर]भरास्य मदकस्य पयोधर चस्य वागर चिकर कच्छप
मस्य गार्हृष्ठाहिवरान् । व्याघ्रविडालौ जानीहि, तथा उन्दुरसर्पौ
प्रमाणम् । गुरुस्तुत्यति द्वौ लघू उन्निष्ठतः तप्तज्ञाम विजानीत ॥ (C).

८० । अथेतद्भेदान् रज्जाहृत्तेनाह भमर इति,— भमरः १,
धामरः २, शरभः ३, सरबाण—श्लेनः ४, मंडूकः ५, मर्कटः ६, करभः ७,
नरः ८, मरास्यः ९, मदकस्यः १०, पयोधरः ११, बस्यः १२, वागरः १३,
चिकस्यः १४, कच्छपः १५, मस्यः १६, मदूल — गार्हृष्ठाः १७, अही-
वर — अहिवरः १८, व्याघ्रः १९, विरास्यः २०, शुनकः २१, तह —
तथा उन्दुरः २२, सर्पः २३ इति, यदा गुरु टुट्टइ — गुरुस्तुटति
व्रसतीत्यर्थः, वे लहु — द्वौ लघू बडइ — वर्द्धते, तदा तं तं — तप्तत्
भमरादिकं याम — नाम, विचारि — विजानीहि इति प्रमाण —
प्रमाणं निश्चितमित्यर्थः ॥ ८० ॥ (E).

८० । अथ तस्य अथोविंशतिनामानि । भमर १, धाम[र] २,
शरभ ३, श्लेन ४, मंडूक ५, मर्कट ६, करभ ७, नर ८, मरास्य ९,
मदकस्य १०, पयोधर ११, ब[स्य] १२, वागर १३, चिकस्य १४,
कच्छ[प] १५, मस्य १६, गार्हृष्ठा १७, अहिवर १८, व्याघ्र १९,

८१ । १ हृत्वीस (A). २ कखर (B & C), चर (F). ३ भमर (B & C).
४ चारी (A). ५ This line is dropt in (C). ६ चखर (A), चखर
(D & E). ७ विचारि (E). ८ ७७ (A), ८१ (E & F).

विज्ञान २०, शुनक २१, तथा उंदुर २२, सर्प २३ इति ॥
८० ॥ (G).

८१ । गुरुषोटनादेव कथं तत्तद्भेदास्तत् स्थलीकर्तुमाह । षड्विं-
शत्यक्षरो भ्रमरो भवति, गुरवो द्वाविंशतिर्लघवस्त्वारः । गुरु-
स्तुति द्वौ लघू उत्तिष्ठतस्तत्तन्नाम विचारय ॥ अथ पादचतुष्टये
लघुचतुष्कं सिद्धमवशिष्टा द्वाविंशतिर्गुरवः ॥ तेन षड्विंशत्यक्षरा
दोहा भ्रमरनामिका, एकैकगु[ह]ृष्टासे दिद्विलघुवर्द्धने भ्र[भ्रा]-
मरादिनामानि । (C).

८२ । अथैतमेव प्रसारप्रकारं दोहादृत्तेन विशदीकरोति
ह्रस्वीष इति । बाह्यत[स] — द्वाविंशतिः, गुरु — गुरवः, चारि —
चत्वारः, लज्ज — लघवः, एवं ह्रस्वीषकक्षर — षड्विंशत्यक्षराणि, भ्रमर
द्वौ — भ्रमरे भवंति, तत्र यदा गुरु टुडुह — गुरुस्तुति न्यूनो
भवति, ते लज्ज बठह — द्वौ लघू वर्द्धते, तदा तप्तग्लामरादिकं नाम
विचारि — विचारय जानीषीत्यर्थः । अथमर्थः — पूर्व्वं द्विपथायाः
प्रथमक्षरे चयोद्ग्रमाभाषासुक्तात्तासां च प्रथमं षड्विंशतः पुन-
स्तुत्यक्षरः पुनस्त्रिकक्षरः स्यात् इति (Vide चोद २१, p. 146. — Ed.)
उद्भवनिकाप्रकारस्य वक्तव्यत्वादेकलघुः प्रथमक्षरे भिक्तकान्तर्गत आव-
ष्कः, अन्यथा चयोद्ग्रमाभाषामसंभवापत्तेः, एवं द्वितीयक्षरे
एकाद्ग्रमाभाषासुक्तात्तासां च प्रथमं षड्विंशतस्तुत्यक्षरस्तत एक-
कक्षरः स्यात् इति उद्भवनिकाप्रकारस्य वक्ष्यमाणत्वान्तथाथेको लघु-
रावष्कः, एवं तृती[य]क्षरार्थेयोरथेकैको लघुरावष्क इति लघु-
चतुष्टयं प्रतिभेदमावष्कमेवं च प्रथमक्षरे द्वादशमाभाषां षड्विं-

जहा, जा अहंगे' पब्बईं सीसे गंगा जासु' ।

जो लोआणं बल्लहो वंदे पाअं तासु ॥ ८२' ॥

अमरः ।

गुरवस्त्रयोदशमाचात्मकस्यैको लघुरेवं द्वितीयचरणे दशमाचाणां पंच गुरव एकादशतममाचाकस्यैको लघुरेवं पूर्वदले एकादश गुरवो द्वौ लघू, एवं चथोदशाचराणि पतन्ति, एवं परदलेऽपि इति द्वाविंशतिगुरवस्त्रवारस्य लघवो यच पतन्ति [तच] अमरः । अच षड्विंशत्यचरात्मके अमरे च यद्येको गुरुर्न्यूनो भवति पूर्वभेदस्त्र-लघुचतुष्टयेनैकीकृत्य तत्प्रमाणमाचासंख्याकं च लघुद्वयं वर्द्धते, एवमेकविंशतिगुरवः षड्लघवस्य यच पतन्ति, स अमरः । एवं पूर्वभेदापेक्षया उत्तरच भेदे एकं गुरुं न्यूनं कृत्वा लघुद्वयमधिकं कृत्वा ते ते भेदा वाच्याः, ते लिखित्वा प्रदर्शयते ॥ ८१ ॥ (E).

[Here apparently something has been omitted.—Ed.]

८१ । अच तदानयनप्रकारमाह ॥ कृष्णीयेति ॥ षड्विंशत्यचरो अमरो भवति । गुरवो द्वाविंशतिः लघवस्त्रवारः । एको गुरु-ल्लुब्धति द्वौ लघू वर्धते तत्तन्नाम विजानीहि ॥ एकादिगुरुद्वाराद्ये द्वादिस्त्रचतुष्टयौ आमरादीनि नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८१ ॥ (G).

८२ । यस्याहङ्गि पार्ष्वती शीर्षे गङ्गावाचः । यो लोकाणां वल्लभो वन्दे पादं तस्य ॥ (C).

८२ । अथैतेषु भेदेषु आद्यं अमरनामकं भेदसुदाहरति जा

८१ । १ चवति (C), चवंतो (E). २ पब्बइ (A). ३ वाह (B & C), वाह (F). ४ शेषाचं (D & F), शेषाचं (E). ५ ७८ (A), ८१ (E & F).

वारह लक्ष्म्या विष्णौ
 तद् वारिसे^१ ङिं खन्तिणी^२ भस्मिन्ना ।
 वत्सीस^३ होइ वेसी^४
 जा इन्धरा^५ सुहिणी^६ होइ^७ ॥ ८३^८ ॥ गाहा ।

अङ्ग इति । जा अङ्गं पर्वरं — यस्याङ्गं पार्वती, वीसे गंगा
 जासु — ग्रीर्षं गंगा [यस्य], जो — यो, देवानां वत्सभः, तासु
 पात्रं — तस्य पादौ, वंदे — नमस्करोमि ॥ ८२ ॥ (E).

८२ । तत्र भ्रमरो यथा ॥ यस्याङ्गं पार्वती ग्रीर्षं गंगा यस्य ।
 यो देवानां वत्सभो वंदे पादौ तस्य ॥ (G).

८३ । या[जा]तिमाह, दादशक्षुका विचौ[प्रा] भवति, तथा
 दाविंशत्या खन्ति भस्मिता । दाविंशता भवति वैशा जातिवरा,
 शेषे शूद्रा भवति ॥ (G).

८३ । अथ वर्षभेदेन द्विपथाया जातिभेदमाह, [वारह]
 लक्ष्म्या — दादशक्षुका द्विपथेति शेषः, विष्णौ — विष्णो भवतीति
 शेषः, तद् वारिसे ङिं — तथा दाविंशतिभिर्क्षुभिरिति शेषोऽप्येति
 योजनीयः, खन्तिणी भस्मिन्ना — खन्तिया भस्मिता, वत्सीस —
 दाविंशतिभिर्क्षुभिः वेधौ — वैशा होइ — भवति । जा इन्धरा — जा
 इतरा अनुशक्षुसंख्याका वा सुहिणी होइ — शूद्रा भवति ॥ (E).

८२ । १ वर (C). २ वारहोच (C), वानोवे (F). ३ वत्सीवी (D).
 ४ वत्सी (C). ५ वेचि (A). ६ इन्धरा (C). ७ वा सुहिणी (E). ८ वीर
 (F). ९ ७८ (A), ८२ (E & B).

जस्मा^१ पठमहि तीए^२ जगणा^३ दीसंति^४ पाञ्च पाएण^५ ।
 चंडालह^६ घर रहिआ^७ दोहा दोसं पञ्चासेह^८ ॥ ८४^९ ॥
 गाहा ।

८२ । दादशैर्लघुभिर्विप्रा तथा द्वाविंशैः क्षत्रिया भयिता ।
 द्वाविंशद्विवैश्या, येतरा इन्द्रि[द्रा]णी भवति ॥ ८२ ॥ (G).

८४ । दोहादोषमाह । यस्याः प्रथमे द्वितीये जगणो दृश्यन्ते
 पादपादैः । चण्डालगृहस्था [दोहा] दोषं प्रकाशयति ॥ पादपादैः
 सह — इत्यनेन प्रथमपादे द्वितीयपादेन सह, द्वितीयपादो[दि]
 चतुर्थपादेन सह, इत्यर्थः । तेन पादचतुष्टये यत्र जगणा भवन्ति
 सा दोषवतीत्यर्थः । (C).

८४ । अथ द्विपथाया गणविशेषपुरस्कारेण दोषमाह जस्मेति ।
 जस्मा — यस्याः द्विपथायाः, पठमहि — प्रथमे, पाञ्च — पादे,
 तथा तीए — द्वितीये, पाए — पादे, ण — ननु निश्चितं,
 जगणा — मध्यगृहका गणाः दीसंति — दृश्यन्ते, सा चंडालह घर
 रहिआ — चंडालगृहस्थिता, दोहा — द्विपथा दोषं पञ्चासेह —
 प्रकाशयति ॥ तथाच दोहाप्रथमद्वितीयचरणयोर्जगणो न देख-
 इति भावः । (E).

८४ । १ जस्मा (B & C). २ पठम तीए (A), पठमे तीए (E), पठमच तीए (F). ३ जगण (E & F). ४ दिपन्ति (B), दिपंति (D), दिपंसि (F). ५ पाएण (A), पाएणु (B), पाएण (C), पाएण (F). ६ चंडाल (B & C). ७ रहिआ (A). ८ पाएसेह (D & E). ९ ८० (A), ८४ (E & F).

अकलु चकलु तिलि'कलु एमपरि' विसम पञ्चति' ।
सम पाञ्चि' अंतेककलु ठबि' दोहा णिभंति' ॥ ८५० ॥
दोहा ।

८४ । अथ दोहादोषमाह ॥ जस्सा इति ॥ यस्याः प्रथमे
द्वितीये जगणा दृश्यंते पादे पादे । चंडालगृहस्थिता दोहा दोषं
प्रकाशयति ॥ इव इति शेषः ॥ ८४ ॥ (G).

८५ । अत्र च कियत्कलो गणो याञ्च इत्यत्राह । षट्कल-
चतुष्कलस्त्रिकल एवंप्रायो विषमपाद इति । समपादे अन्ते एक-
कलं संस्थाप्य दोहां निर्व्वहति ॥ समपादे द्वितीये चतुर्थे च
षट्कलगणनान्तरमेककलमिति [षट्कलचतुष्कलगणनान्तरमेककल-
मिति] । (C).

८५ । अथ द्विपथाया उद्वनिकामाह ककलु इति । आदौ
ककलु—षट्कलः, ततः चकलु—चतुष्कलः, ततश्च त्रिकलः, एम-
परि—अनया परिपाठ्या विसम—विषमे चरणे गण इति शेषः,
पञ्चति—पतंति, सम पाञ्चि—समे पादे द्वितीये चतुर्थे चेत्यर्थः ।
अंते षट्कलचतुष्कलयोरंते इत्यर्थः, एककलु—एककलः पततीति
शेषः, इमभंति—एवंप्रकारेण, दोहा—दोहां, ठेबि—स्थापय ।
एककलु अत्र एको द्रुहः । अयमर्थः—विषमचरणयोस्त्वयोद्ग-

८५ । १ तिच (B & C). २ Here ए should be read as short. Vide
श्लोक ५, p. 7. ३ पञ्चति (E), पतिचं (F). ४ पांच (A), पाचादि (C),
पाचदि (E & F). ५ ठेबि (E). ६ निभन्ति (B), विभवन्ति (C), विवन्ति
(D), इमभंति (E), विवन्ति (F). ७ ८१ (A), ८५ (E & F).

दिञ्जवरगण धरि^१ जुञ्जल,
 पुणबिञ्ज तिञ्जलहु^२ पञ्जल,
 इम^३ विहि विहु^४ छउ^५ पञ्जि^६,
 जिम सुहइ^७ सुससि^८ रञ्जि,
 इह^९ रसिञ्जउ मिञ्जण णि,
 इह^{१०} दह कल गञ्जगमणि ॥ ८६^{११} ॥

मात्राणां सत्ताप्रथमं षड्गलमाचास्ततः चतुष्कलस्ततस्त्रिकल एवं चयोद्ग माचाः स्थाप्याः, समचरणयोश्च प्रथमं षड्गलस्ततश्चतुष्कलस्तत एककल एवमेकाद्ग माचाः स्थाप्या इति ॥ ८५ ॥

इति पिंगलप्रकाशे दोहाप्रकरणम् ॥ (E).

८५ । षड्गलश्चतुष्कलस्त्रिकलः एवंप्रकारेण विषमपादाति । समपादस्याति एककलः स्थापनीयो दोहार्था निर्भ्रान्तम् ॥ समे दा[एका]-द्ग विषमे एका[चयो]द्ग माचाः कार्या इत्यर्थः ॥ ८५ ॥ (G).

८६ । दिञ्जवरद्युगलं धियते पुनरपि चयो लघवः प्रकटाः । अनेन विधिना दिचतुष्यदा शोभते यथा शशी रजन्याम् । इहं रशिका मृगनथने एकाद्गकला गजगमने ॥ दिञ्जवर इति चतुष्कलगणे सर्वलघोः संज्ञा, तद्युगलेनाष्टौ लघवः, पुगश्च चयो-

८६ । १ धर (A & C). २ पुचवि तिचउ (B). ३ रम (B & D), इच (F). ४ विच (C), विवि (D & F). ५ इच (A), चउ (C). ६ पच (C). ७ इचर जुजिम (A & C), चरर इजिम (B), जेम इचर (D), जिम इचर (F). ८ इचमं (D). ९ इच (B & C), इच (D & E), इच (F). १० इच (B, C & D), इच (E). ११ ८२ (A), ८१ (E & F).

जहा, विमुह^१ चलिअ^२ रण अचलु^३,
 परिहरिअ हअ गअ बलु^४,
 हलहलिअ^५ मलअ णि^६बइ,
 जसु जस^७ तिहुअण^८ पिअइ^९,
 वणरसि^{१०} णरबइ सुलिअ^{११},
 सअल उवरि^{१२} जस^{१३} फुरिअ^{१४} ॥ ८७^{१५} ॥

रसिका ।

सधव इति मिथिला एकादश कलाः । द्विचतुष्यदेत्यनेन षट्पदल-
 सुक्तम् । (C).

८६ । अथ रसिकानामकं वृत्तं सचयति । द्विभ्रवरगणैति ।
 हे मिथिलअणि — मृगमयने, गअगमणि — गजगमने, द्विभ्रवरगण
 धरि जुअल — द्विजवरगणस्य चतुर्लघुयुक्तगणस्य युगले स्थापय,
 पुणबिअ — पुनरपि च द्विजवरयुगलानंतरं चेत्यर्थः, तिअलउ
 पअल — चीन् लघून् प्रकटय, इम बिहि — एवं विधिना हउ
 पअणि — षट्पदेषु प्रत्येकमिति भावः, एअ[ह]दइ कल — एकादश
 कलाः, विउ — विधेहि विरचयेत्यर्थः, एउ[अ] रसिअउ — एषा
 रसिका, जिम — यथा, रअणि — रजन्यां, सुवधि — पूर्णसंज्ञः,

८७ । १ विमुह (E). २ चलिअ (C). ३ अचल (A & E). ४ बल (A),
 बलु (B). ५ हलिअ (A), हलि (F). ६ णर (F). ७ जस जसु (E & F).
 ८ माह (D). ९ पिअइ (B, C, D & F). १० रचअणि (B), वरअणि (E &
 F). ११ जुअ (C). १२ उवरि (B, C & D). १३ जस (D, E & F).
 १४ फुरिअ (D, E & F). १५ ८७ (A), ८७ (E & F).

तथा सुहृद् — श्रोभते । यच्च एकादशमात्रा एवं षट्चरणानि यस्याः
सा रश्मिकेति फलितार्थः ॥ ८६ ॥ (E).

८६ । अथ रश्मिका छंदः ॥ द्विजवरयोर्गणयोर्धारय युगलं,
पुनरपि च त्रिलघु पातय ॥ इति विधिविहितषट्पदा यथा
श्रोभते सुश्री रजन्याम् ॥ एषा रश्मिका मृगनयने एकादशकला
गजगमने ॥ रात्रौ चंद्र इव रश्मिका श्रोभते इत्यर्थः ॥ ८६ ॥ (G).

८७ । उदाहरति । विमुखचक्षितो रणेऽचलः, परिहृत्य ह्य-
गजबलं । हलहति[क्षितो] मलयनृपतिः यस्य यशस्त्रिभुवनं
पिबति । वाराणशी[नर]पतिर्लुक्षितः सकलोपरि यशः स्फुरति ॥
यस्य राज्ञः रणे विमुखः सन् अचलनामा राजा चक्षितः, एता-
दृशं वैमुख्यं ह्यगजबलमपि त्यक्तुं[त्वा] हलहक्षितः कम्पितः, लुक्षितो
भयः ॥ (C).

८७ । रश्मिकामुदाहरति विमुहेति । अचलः कश्चिद्राजा ह्यश-
गन्न बल — ह्यगजबलानि, परिहरिन्न — परिहृत्य, रण — रणे
विमुखः सन्, चक्षिन्न — चक्षितः पलायित इत्यर्थः, किञ्च जस जसु
तिष्ठन्नण पिन्न — यस्य यशः त्रिभुवनं पिबति सोऽपीति श्रेयः,
मलयनृपतिवद् — मलयनृपतिः, हलहक्षिन्न — हलहक्षितः, किञ्च वर-
णशि षरवद् — वाराणशीनरपतिः दिवोदास इत्यर्थः, लुक्षिन्न —
लुक्षितः पराङ्मुखीभूत इति यावत् । अतः तस्य राज्ञः सकलोपरि
यशः स्फुरितम् ॥ ८७ ॥ (E).

८७ । यथा कश्चिद्राजसभायां[?] रणादचलन् वाराणशीनर-
पतिर्लुक्षितः सकलोपरि यशः स्फुरि[र]ति ॥ ८७ ॥ (G).

आद्रकम्ब उक्कच्छ^१ मह^२ लोहंगिणि किउ^३ सार^४ ।

गुरु बहृद^५ बि^६ बिलहु घटइ^७ तं तं गाम बिआर ॥ ८८^८ ॥

[दीहा]

८८ । तद्भेदानाह । आदिकाव्यमुक्कच्छा स्फुटा लोहाङ्गीमध्ये
सारः । गुरुर्वद्धते द्वौ लघू विघटेते तत्तन्नाम विचारय ॥ या
रसिकेत्युक्ता सैवोक्कच्छा स्फुटा स्फुटीकृता । सर्वलघुरूपा सा
आदिकाव्यं लोहाङ्गादीनां वक्तव्यानां मध्ये सर्वलघुः श्रेष्ठा प्राय-
मिकलात् । अन्ये कथं भवन्तीत्याह । लघुद्वासगुरुद्विभ्यां तत्त-
न्नाम श्रेयमित्यर्थः । (C).

८८ । अथैतस्या नामान्तरकथनपूर्वकं भेदानयनप्रकारमाह
आदिति । उक्कच्छ मह — उक्कच्छामध्ये उक्कच्छापरपर्यायरसिका-
मध्ये इति यावत्, सार — सारभूता, लोहंगिणि — लोहाङ्गिणी,
आद्रकम्ब — आदिकाव्यं प्रथमभेदः किउ — कृतं । गुरुर्वद्धते द्वौ
लघू वृषतः, तदा तं तं — तत्तद् वक्ष्यमाणं नाम बिआर — विचा-
रय ॥ अथ उक्कच्छेति रसिकायाः पर्यायः, रसिकालं च सर्वभेद-
वृत्ति । तथाच लक्ष्मीत्यादिवत् लोहाङ्गिणीलादि व्याप्यं, रसि-
कालं गायालमिव व्यापकं बोध्यम् । (E).

८८ । १ उक्क (A), उक्क (C), उक्क (D & E), उक्क (F). २ मह (B). ३ किउ (A & B), कुरु (C). ४ सार (A). ५ गुरु (A), गुरु (B). ६ बि (A, B & C). ७ घट (A), घट (B & C), घट (F). ८ ८८ (A), ८८ (E & F).

लोहंगिणि^१ हंसीआ^२ रेखा तालंकि^३ कंपि गंभीरा ।
 काली कलरुद्राणी^४ उक्कच्छा^५ अष्ट^६ नामानि^७ ॥ ८८^F ॥
 गाहा ।

८८ । रसिकाया नामांतराच्छाह ॥ आह ॥ आदिकाथं उक्कच्छा
 कृतं लोहंगिनीमध्ये सारं ॥ गुर्वर्धते द्वौ द्वौ सधू जुष्यतस्तदा
 तन्नामानि विजानीत ॥ रसिकाया एव आदिकाथं उक्कच्छा इति
 नामदयं ज्ञेयम्, लोहंगिन्यादिमध्ये श्रेष्ठं, तत्र गुर्गुह[सधू]द्विद्विष्ट्राये
 अधिमाणि नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८८ ॥ (G).

८९ । नामान्याह । लोहाङ्गी हंसी रेखा ताङ्किनी कम्पिनी
 गंभीरा काली कलरुद्राणी उक्कच्छाया अष्ट नामानि ॥ (C).

८९ । अथ नामान्याह लोहंगिणीति । लोहंगिणि—लोहंगि-
 गिनी, हंसीआ—हंसिका, रेखा, ताङ्किनी, कंपिनी,
 गंभीरा, काली, कलरुद्राणी इति उक्कच्छाया अष्टौ भेदा-
 र्थ्यः ॥ (E).

८९ । लोहं ॥ लोहंगिनी १, हंसी २, रेखा ३, तालंकिनी ४,
 कंपिनी ५, गंभीरा ६, काली ७, कलरुद्राणी ८, उक्कच्छाया अष्ट
 नामानि ॥ ८९ ॥ (G).

८९ । १ Dropt in (D). २ हंसिका (A, B & C), हंसीविका (D).
 ३ तालंकी (D). ४ कलरुद्राणि (A), कलरुद्राणी (C), कलरुद्राणी (D).
 ५ उक्कच्छा (A), उक्कच्छा (F). ६ अष्ट (B & C). ७ नामानि (A & D), नामानि
 (B, C & E). ८ ८९ (A), ८९ (E & F).

लोहंगिणि^१ सम्बलङ्क^२ जत्य^३ गुरू^४ रङ्ग^५ सा हंसौ ।
 जं^६जं बडुइ^७ हारो यामं जो^८ जत्य^९ सो तत्य^{१०} ॥ ६०^{१०} ॥
 [गाह्व ।] [इति] उक्कच्छा । (A, B & C).

६० । आसां स्वरूपमाह । लोहाङ्गी सर्वलघुर्थेण गुरवस्वारो
 भवन्ति सा हंसौ । यो यो हारो वर्द्धते नाम यद्यत्तत्तत् ॥ हारो
 गुरुः, चलार इति चतुर्गुरुपर्यन्ता हंसौ । ततश्च गुरुवर्द्धते तत्तन्नाम
 भवति । चतुर्गुरुः हंसौति कथनात् गुरुचतुष्कक्रमाद् वृद्धिर्बोद्धव्या,
 तेनाष्टावधिगुरु रेखा भवति । एवं ततो द्वादशावधिगुरुस्त्वाङ्गी
 ततः षोडशावधिगुरुः कम्पिनी, एवं क्रमेणाष्टाविंशतिगुरुपर्यन्ता
 कालरद्राणी । ननु इति ऊह्यं, अत्र द्वाविंशद्गुरुत्वमपि सम्भाव्यते,
 यतोऽत्र एकादशकलः पादः, उच्यते इत्युह्यं, षट्सु पादेषु लघवः
 षडावश्यकः, षट्षष्टिकलाया उक्कच्छाया लघुशेषे रद्रगणयः
 सम्भवन्ति । अत्र च नामान्तरकथनात् सापि कालरद्राणीवेति सम्भ-
 दायः । परे च हंस्यनन्तरमेव एकगुरुवृद्ध्या रेखादयः, तेन दशगुरुः
 कालरद्राणीति इतो वृद्धिर्नास्तीति वदन्ति । (C).

६० । अथ प्रसारक्रममाह लोहंगिणीति । सम्बलङ्क — सर्व-
 लघुः सर्वे षट्पादस्थाः षट्षष्ट्यपि वर्षा लघवो यस्यां सा इत्यर्थः,

६० । १ षोड follows वि (F). २ सम्बलङ्क (B, C & D), सम्बलघू (F).
 ३ जत्य (A), जत्यच (B, C & F). ४ गुरू (B, C, D, E & F). ५ रङ्गि
 षोड (B, C, D & F). रङ्ग षोड (E). ६ जंजे (E). ७ बडुइ (B), बडुइ (C).
 ८ जोच (F). ९ तत्य (A). १० ६० (A), ६० (E & F).

सोर्हागिनी भवतीति शेषः, जत्य — यच, एक — एकः, गुर — गुरः, होद — भवति सा हंषी । एवं यथा यथा वर्द्धते चारः गुरः, तथा तथा यच यत् नाम, तच तत् नाम शेषमित्यर्थः । अयं भावः — यच षट्षष्टिर्लघवः सा सोर्हागिनी, यचैको गुरश्चतुःषष्टिर्लघवः सा हंषी, यच द्वौ गुरू द्विषष्टिर्लघवः सा रेखा, एवं पूर्वभेदापेक्षया यथा उत्तरच भेदे एको गुरर्वर्द्धते, लघुद्वयं च य[च]वहीयते, तथा भेदा बोधाः, ते च खिलिता प्रदर्श्यते । [Here a blank space has not been filled in.—Ed.]

अच यद्यपि नवमादयोऽप्यन्ये त्रयोविंशतिर्भेदाः संभवन्ति बाध-
काभावात्तथापि ते यथकृता नोक्ताः, वस्तुतस्तु तेऽपि सुधीभि-
रुहनीयाः । तच च त्रिंशद्गुरवः षट् लघवो यच भवन्ति षोऽन्तिमो
भेदः, प्रतिच[रण]नैकादशमात्राणां सुक्त्वादेकादशतम एको लघु-
रवश्च प्रतिचरणमन्तेऽपेक्षित इति बोध्यम् । अच कश्चित् जत्य गुर
चारि होद सा हंषीति पाठश्च — यच गुरश्चतुष्टयं भवति सा
हंषी, एकगुरमारभ्य यावत् गुरश्चतुष्टयं वर्द्धते तावत्पर्यन्तं भेद-
चतुष्टयं हंषीसंज्ञकमित्यर्थः । अचायमाश्रयः । यच चरणषट्के
षट्षष्टिर्लघवः पतन्ति सा सोर्हागिनौ, यचैको गुरश्चतुःषष्टिर्लघवः
[Here apparently something has been omitted.] यच च षड्गुरवश्चतुः-
पंचाश्लघवः यच सप्त गुरवः द्विपंचाश्लघवः [Here something has
been left out] एते चत्वारो भेदा रेखासंज्ञकाः ९ । यच च नव
गुरवः अष्टचत्वारिंश्लघवः, यच दश गुरवः षट्चत्वारिंश्लघवः, यच
चैकादश गुरवः सप्तचत्वारिंश्लघवः, यच च द्वादश गुरवः द्विचत्वारि-

रिंश्लघवः, एषां च चतुर्णां ताडंकिनी संज्ञा ३ । यत्र चयोदश
 गुरवः चत्वारिंश्लघवः, यत्र च चतुर्दश गुरवः अष्टत्रिंश्लघवः, यत्र
 च पंचदश गुरवः षट्त्रिंश्लघवः, यत्र च षोडश गुरवः चतुस्त्रिंश-
 लघवः, एषां चतुर्णां कंपिनी संज्ञा ४ । यत्र सप्तदश गुरवः द्वात्रिंश-
 लघवः, यत्र चाष्टादश गुरवस्त्रिंश्लघवः, यत्रैकोनविंशतिर्गुरवः अष्टा-
 विंशतिर्लघवः, यत्र विंशतिर्गुरवः षड्विंशतिर्गुरवः[लघवः], एषां
 चतुर्णां गंभीरा संज्ञा ५ । यत्रैकविंशतिर्गुरवः चतुर्विंशतिर्लघवः,
 यत्र द्वाविंशतिर्गुरवो लघवश्च, यत्र चयोर्विंशतिर्गुरवः विंशति-
 लघवः, यत्र च चतुर्विंशतिर्गुरवः अष्टादश लघवः, एषां चतुर्णां
 कास्यी संज्ञा ६ । यत्र पंचविंशतिर्गुरवः षोडश लघवः, यत्र षड्विंशति-
 र्गुरवः चतुर्दश लघवः, यत्र सप्तविंशतिर्गुरवः द्वादश लघवः, यत्र
 षड्विंशतिर्गुरवः दश लघवः, एषां चतुर्णां कालसद्राणी संज्ञा ।
 अत्रैकगुणवृद्धिमारभ्यागुणचतुष्टयवृद्धिं प्रथमभेदकरणादुत्तरोत्तर-
 भेदानामपि तथैव विधानमुचितमित्यष्टौ भेदा बोध्याः । अत्रै-
 कोनत्रिंशद्गुणवृद्धिलघुयुक्तः त्रिंशद्गुणवृद्धिलघुयुक्तश्चैतद्भेदद्वयम् अन्यदपि
 संभवति बाधकाभावात्, पञ्चकृता तत्रोक्तं, वस्तुतस्तु तदपि बोध्यम् ।
 अथवा एतदपि भेदद्वयं कालसद्राणीमध्ये पातनीयम्, एवं च
 कालसद्राण्याः षड्भेदा बोध्याः । अथवा यत्र चत्वारो गुरवः
 अष्टपंचाश्लघवः सा ह्रस्वी, यत्राष्टौ गुरवः पंचाश्लघवः सा
 रेखा, यत्र द्वादश गुरवः द्विचत्वारिंश्लघवः सा ताडंकिनी, यत्र
 षोडश गुरवः उदश [चतुस्त्रिंशत्] लघवः सा कालसद्राणी, अत्र
 प्रथमं गुणचतुष्टयवृद्धिनादुत्तरोत्तराणि तथैव [वृद्धि]नमुचितमिति

अथ रोला । (D & F).

पठम होइ' चउ'बीस'मत्त गुह अंतर' जुते
पिंगल होति' सेस शाअ' तरिह' रोला उत्ते' ।
रगगाराहा' हारा' रोलाछंदो' जुज्जइ'
एके एके' दुट्टइ' असो असो बडुइ' ॥ ८१' ॥

सोहांगिनीसहिता अष्टौ भेदा बोधा इत्यस्मत्तातपरणोपदिष्टः
पंथा निर्मलरैः सुधीभिर्विभावनीयः । (E).

८० । यत्र षट्षष्टिमात्राः सर्वलघुरूपा भवन्ति चेत्तदा सोहा-
गिनी । यत्र चत्वारो गुरवोऽष्टपंचाग्नघवस्तदा हंसी । एवं रेखा-
दीन्यपि नामानि भवन्तीत्यर्थः । केचित्तु अस्य षट्षष्टिकला-
चरणानि चैकेकलघोरावग्नकलाद्वग्रिष्टानां षष्टिलघूनां मध्ये एकैक-
गुहद्वया लघुद्वयप्राये चिंमद्भेदा भवतीति तन्नामानि सामान्ये-
नाष्टावुक्तानीत्याहुः ॥ (G).

८१ । रोलाच्छन्दमा[त्रा]श्च ॥ प्रथमे भवन्ति चतुर्विंशतिर्मात्राः
गुरवः अक्षरा युक्ताः । पिङ्गलोऽभूत् शेषमागक्षेन रोला लक्ता ।

८१ । १ चोधिं (E). २ चषी (B), चो (F), ३ चोवे (C). ४ चंतरा
(C). ५ चोति (A), चीने (D), चोवे (E), चोवे (F). ६ चाम (D), नाम
(E). ७ तधि (B & C), वे चन्द (D), तेन्द (E), तच (F). ८ जुके (A,
B, C & D). ९ रगगारा (B), रगगारा (F). १० हारो (B), हा (C).
११ चन्दो (C), चंदाधि (F), १२ बुचर (A), बुज्जइर (B & C) १३ रके'
रके' (D). १४ बुके (B & C), दुडर (D). १५ बचर (A, B & C). १६ च
(A), १७ (E), १८ (F).

एकादश हारा रोसाष्कंदसि उच्यन्ते, एक एकस्त्रुटति अन्यदन्य-
जामोत्तिष्ठति ॥ प्रथमे प्रथमपादे, एवं पादत्रयेऽपि बोध्यम् ।
अक्षरान्तरा गुरुयोगः कार्यः, तत्र स्थाननियमाभावाद् यथेच्छं
हारो गुरवः, एकैकपादे एकादश, तत्रैकैकगुरुस्थाने सप्तदशयुगा-
द्वादश नामानि भवन्ति ॥ (C).

८१ । अथ रोसावृत्तं सप्तयति पदम् इति । यत्र पदम्—
प्रथमे चरणे, इदं च द्वितीयादीनामप्युपसप्तकं, गुरु अंतर जुत्ते—
अंतरा गुरुयुक्ता मध्ये गुरुसंयुक्ता इत्यर्थः, चतुर्विंशतिमात्रा—चतु-
विंशतिमात्राः, होत्रिं—भवन्ति, शेष नाग—शेषनागः, पिंगल
होत्रि—पिंगलोऽभूत्, तेन रोसा उच्यते—तेन रोसा उक्ता,
एग्वाराहा हारा—एकादश हारा गुरवः द्विसप्तयुक्ता इति शेषः,
चयोद्ग्राह्यगणम[स्या]ये वक्ष्यमाणत्वात्, रोसा खंदो—रोसा-
ष्कंदसि प्रतिचरणमित्यर्थः, जुष्कद—युक्ता भवतीत्यर्थः, एक्के
एक्के—एकैकः गुरुरिति शेषः, टुडद—चुटति, दृषतीत्यर्थः,
अशो अशो—अन्यः अन्यः सप्तुरित्यर्थः, बडुद—वर्द्धते, तथाचाच
प्रतिचरणमेकादश गुरवो सप्तदशयुक्ताः पतन्ति, तत्र चैकैकगुरु-
व्यासेन सप्तदशवृत्त्या द्वादशभेदा भवन्तीत्यर्थः । एतन्नचणनिष्कर्षः ।
यथैतच्छोदाहरणे संगतिस्तथानुपदमेव विवेचयिष्यामः । (E).

८१ । अथ रोसा ॥ पठेति ॥ प्रथमं भवन्ति चतुर्विंशतिमात्राः
गुरुणा अंतरा युक्ताः । पिंगल-भवता शेषेण नागेन तत्र रोसाया-
सुक्ताः ॥ एकादश हारा रोसाष्कंदसि युज्यन्ते, एक एकस्त्रुटति
अन्योन्यो वर्धते ॥ अत्रैकादश गुरवो सप्तमिश्राः कार्याः, ते च

जहा,

पञ्चभरु^१ दर^२मरु^३ धरणि^४ तरणि रह^५ धुलिअ^६ भंपिअ
कमठ पिडु^७ ठरपरिअ^८ नेरु मंदर सिर^९ कं पिअ^{१०} ।
कोह^{११} चलिअ^{१२} हमीर^{१३} वीर गञ्जुह^{१४} संजुते^{१५} ।
किअउ कट्ट^{१६} हाकंद^{१७} मुच्छि^{१८} नेच्छहके^{१९} पुत्ते ॥ ८२^{२०} ॥

[रोला]

गुरवः प्रत्येकचरणे कार्या इति संपूर्णे कंदसि वेति मतद्वय-
मपि संमतम् । गुरुलघुघुद्वाषट्कौ वक्ष्यमाणानि नामानि भवन्ती-
त्यर्थः ॥ ८० ॥ (G).

८२ । उदाहरति । पद्भरेण दक्षमक्षिता धरणी तरणिरथो
धुलिभिराष्काद्यते, कमठपृष्ठं चक्षितं, नेरुमन्दरशिरः कल्पते ।
कोपेन चक्षितो वीरहम्बीरः गजरथसंयुक्तः, कष्टेन कृत आक्रन्दो-
मूर्च्छित्वा श्लेष्कुपुत्रेण ॥ (C).

८५ । रोलासुदाहरति पञ्चभरेति । यदा गञ्जुह संजुते—
गजयूथसंयुक्तः हमीरवीरः, कोहे चलिअ—क्रोधेन चक्षितः, तदा

८१ । १ पञ्चभर (B, C, D & E). २ दर (A), मर (F). ३ मर (C), मरि
(E), दण (F). ४ धरणी (B). ५ रण (B & C). ६ धुलिचि (A), धुलिचि
(B & C), चलिच (F). ७ पीड (A), पिडि (B, C & D). ८ दरमलिच (A).
९ कंद सिर (C). १० कम्पीच (E). ११ कोहे (B & C), कोहिं (D), कोहें
(F). १२ चलिअ (B), चलिच (C). १३ वमीर (A, D & F), वीर वमीर
(B & C). १४ गजरथ (C), गजयूथ (F). १५ संजुते (A), सुजुते (D),
सुजुते (F). १६ कहे लिचउ (B & C), कहे (D), कियउ कड (E). १७ हाकन्दे
(B). १८ मुच्छि (A), मुच्छिं (D). १९ नेच्छका (B), नेच्छका (C), नेलिचके
(D), नेच्छके (E & F). २० ८८ (A), ८९ (E), ८९ (F).

कुंद करञ्जल^१ मेह^२ तालंक, कररुह^३ कोइल^४ कमलु^५,
इंदु संभु^६ चामर^७ गणेशर^८, सहसकवो^९ सेस भण^{१०},
शाञ्च राञ्च^{११} जंपइ^{१२} फणोसर^{१३} ।

तेरह अक्खर जं पलइ इग्गारह^{१४} वंकेहि^{१५} ।

अक्खर^{१६} अक्खर^{१७} जं चलइ^{१८} तं तं णाम कुणोहि^{१९} ॥

६३^{२०} ॥ रड्डा । [इति] रोला । (A).

धरणि— धरणिः, पञ्चभर दरमरि— पादभरेण दक्षिता वेगधाव-
द्धस्त्रिहयपत्तिप्रभृतिसेनासमूहपरणघातेन दक्षितेत्यर्थः, तरणि रह
धुक्त्रिहि झंपिञ्च— तरणिरथः धूक्त्रिभिः प्रयाणोत्परेणुभिश्चादितः,
कमठपिड्ड टरपरिञ्च— क[म]ठपृष्ठमधस्तात् गतं, मेह मंदर खिर
कंपीञ्च— मेहमंदरशिरः कंपितं, मेहड्डके पुत्ते— चेष्टानामपि
पुचैः, कट्ट— कट्टं यथा खान्तया, हाकंद— हाकंदः, किएउ—
कृतः, मुक्कि— मूर्कितं च । अच किएउ इत्येकारः एञ्चो सुद्धा
वि— इत्युक्त्वाङ्गुबोधः, अन्यथा पंचविंशतिमाचापत्तिः ॥ (E).
[Vide श्लोक ५, p. 7.—Ed.]

६२। १ कलचल (B). २ मेह (E). ३ कररुह (F). ४ कोइल (A),
चोरल (B). ५ कमल (E). ६ इंदु (A, B & C), इंदु omitted and चार
added after चामर in (C). ७ चामर (D), चामर (E). ८ गणेशर (B).
९ सहसकव (A, D & E), सहसकवो (B), सहसक (C). १० भण (D), भणिच
(E). ११ राज (D). १२ जंपर (B). १३ फणेशर (A). १४ यचारह (A),
यचारह (D & E); चना and thereafter dropt up to चरह in (F).
१५ गुच शिच (A), गुच शिच (D), शिचि (E). १६ अक्खरि (B & C). १७ अक्खरि
and thereafter dropt up to चरह in (B). १८ पलइ (D). १९ सुचै
(A), सुचै (D), विचारेड (F). २० ६० (A), ६२ (F).

८२ । यथा ॥ पञ्च ॥ पदभरेण मर्हिता धरणी तरणिरयो-
धूषा आच्छादितः । कमठपृष्ठमधः पतितं नेहमन्दरघोः शिरः
कंपितम् ॥ कोपेन चलिते हस्योरवीरे गजयूथसंयुक्ते । क्लतः कष्ट-
आक्रन्दः मूर्च्छितं मे[स्त्रो]च्छानां पुत्रैः ॥ ८१ ॥ (G).

८३ । नामान्याह । कुन्दकरतलमेघतारङ्गकाण्डकोकिल-
कमलानि, चन्द्रचामरहारगणेश्वरान् सहस्राक्षं श्रेषं भण, नागराजो
जल्पति क्लीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति एकादशवक्त्रैः
गुरुभिः । एतेन एकादश गुरवो, लघु[द्वयम्] । अक्षरे अक्षरे चलति
यदि तत्तन्नाम कुरु ॥ (C).

८३ । अथैतद्भेदानयनप्रकारं तेषां च नामानि रज्जाष्टमेनाह,
कुन्द करञ्जलेति । जेहि — येषु, एगारह गुरु — एकादश गुरवः,
एवंभूतानि, तेरह अक्षरव[र] — त्रयोदशाक्षराणि, जं — यत्र,
पञ्चद — पतन्ति, त्रयोदशाक्षरमध्ये एकादश चेत् गुरवस्तदोर्वरित-
मक्षरद्वयं तल्लघुरूपमित्यर्थाच्चिन्नं, तथाच द्विलघुयुक्ता एकादशगुरवः
एवं प्रतिक्षरणं यत्र त्रयोदशाक्षराणि पतन्तीत्यर्थः, तेषु यदि अक्षर
अक्षर — अक्षरमक्षरमेकैको गुरुरित्यर्थः, जं चलद — यत्र चलति
वृषतीत्यर्थः, तदा कुन्दं, १, करतलं २, मेघः ३, ताडकः ४, काण्ड-
वृक्षः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, इन्दुः ८, शम्भुः ९, चामरं १०, गणेश-
वः ११, सहस्राक्षः १२, इति, तं तं — तत्तत् नाम, कुण्डेहि — कुरु
इति नागराजः क्लीश्वरः श्रेषः पिंगलः, जंपद — जल्पति इति,
भक्षिञ्च — भक्षितं पूर्वाचार्यैरिति श्रेषः । इदमत्र तत्त्वम्, — रोलाषां
चतुर्विंशतिर्माषाः प्रतिक्षरणं देया इत्यावश्यकं, तत्र प्रकारद्वयेन

संभवति, लघुद्वययुक्तेकादशगुरुदानेन, यथेच्छं गुरुलघुदानेन वा । एवं च पूर्वं लक्षणद्वयं कृतमिति बोध्यं, तथाहि पठनेति पूर्वाङ्केनैकं, एग्वाराहा हारा इत्युत्तराङ्केन च द्वितीयं । तत्र यदि यथाकथं-चिच्चतुर्विंशतिर्मात्रा अंतरा अंतरा गुरुयुक्ताः क्रियन्ते, तदा रोला-ट्टनं भवतीति प्रथमलक्षणार्थः । यदि च लघुद्वययुक्तेकादशगुरुभि-श्चतुर्विंशतिर्मात्राः क्रियन्ते, तदापि रोलाट्टनं भवतीति द्वितीय-लक्षणार्थः । तत्र पञ्चम इत्युदाहरणं प्रथमलक्षणाभिप्रायेण, भेदा-नयनप्रकारश्च द्वितीयलक्षणाभिप्रायेण प्रदर्शितमित्यवधेयम् ।

एवं च यथैकादश गुरवः अन्ते च द्वौ लघू, एवं चयोद्ग्रा-चराणि चतुर्विंशतिर्मात्राश्च प्रतिचरणं पतन्ति सः कुन्दः, यत्र दश गुरवः एवं चतुर्द्वाचराणि चतुर्विंशतिर्मात्राश्च प्रतिचरणं पतन्ति सः करतलम्, एवं पूर्वभेदापेक्षया उत्तरत्र भेदे एकगुरुन्यूनक्रियया लघुद्वयमेकमचरं च वर्द्धते तदा ते ते भेदा ज्ञेयाः, ते लिखित्वा प्रदर्शयते । [There is a blank space here]. यदा पूर्वोक्तमेकमेव लक्षणं, तत्र च कथमन्तरांतरा गुरुयोगः कर्त्तव्यइत्यपेक्षायामाह एग्वाराहा हारेति, तथा च द्विलघुयुक्तेकादशगुरुषु एकैकगुरु-ह्रासेन लघुद्वयदृष्ट्या अन्तरांतरा गुरुयोगश्च कर्त्तव्य इति भावः । न चैवं सत्युदाहरणासंगतिरिति वाच्यमव्यवहितपूर्वोक्ते रसिकानामने-ष्टने इवापि भेदकरणात् । [Vide श्लोक ९०, p. 153.—Ed.] तथाहि यत्र चरणचतुष्टयपिंडीभृताश्चतुश्चत्वारिंशद्गुरवः अष्टौ लघवः, यत्र च चतुश्चत्वारिंशद्गुरवो [दश लघवः, यत्र च द्विचत्वा-रिंशद्गुरवो] द्वादश लघवः, यत्र च एकचत्वारिंशद्गुरवश्चतुर्द्वा

लघवः, एषां चतुर्णां कुन्दसंज्ञा । एवं चत्वारिंशद्गुरुषोडशलघुक-
मारभ्य सप्तचिंशद्गुरुदाविंशतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां करतलसंज्ञा २ ।
एवं षट्चिंशद्गुरुचतुर्विंशतिलघुकमारभ्य अष्टचिंशद्गुरुचिंशद्गुरु-
पर्यंतं चतुर्णां मेघसंज्ञा ३ । एवं द्वाचिंशद्गुरुद्वाचिंशद्गुरुचतुर्विंश-
तिलघुकमारभ्य एकोनचिंशद्गुरु-अष्टचिंशद्गुरुपर्यंतं चतुर्णां ताढकसंज्ञा ४ । एव-
मष्टाविंशतिगुरुचत्वारिंशद्गुरुचतुर्विंशतिलघुकमारभ्य पंचविंशतिगुरुषट्चत्वारिंश-
द्गुरुपर्यंतं चतुर्णां कालरुद्रसंज्ञा ५ । एवं चतुर्विंशतिगुरु-अष्ट-
चत्वारिंशद्गुरुचतुर्विंशतिलघुकमारभ्य एकविंशतिगुरुचतुःपंचाशद्गुरुपर्यंतं चतुर्णां
कोकिलसंज्ञा ६ । एवं विंशतिगुरुषट्पंचाशद्गुरुचतुर्विंशतिलघुकमारभ्य सप्तदश-
गुरुद्विषष्टिलघुकपर्यंतं चतुर्णां कमलसंज्ञा ७ । एवं षोडशगुरु-
चतुःषष्टिलघुकमारभ्य अष्टोदशगुरुसप्ततिलघुकपर्यंतं चतुर्णां इन्दु-
संज्ञा ८ । एवं द्वादशगुरुद्विसप्ततिलघुकमारभ्य नवगुरु-अष्टसप्तति-
लघुकपर्यंतं चतुर्णां शम्भुसंज्ञा ९ । एवमष्टगुरु-अष्टौतिलघुकमारभ्य
पंचगुरुषडशौतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां चामरसंज्ञा १० । एवं चतुर्गुरु-
अष्टौतिलघुकमारभ्य एकगुरुचतुर्णवतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां गण-
धरसंज्ञा ११ । एवं सर्वलघुः सहस्राक्षः १२ । इत्थं च भेदानयन-
प्रकारः ।

जेषि — येषु एग्वारङ्गगुरु — एकादशगुरुकः द्वौ लघू, एवं-
भूतानि जं — यत्र तेरह अक्षर — अष्टोदशाक्षराणि पल्लव —
पतन्ति, इत्थं यत्र चरणचतुष्टये द्विपंचाशद्दक्षराणि स्थापयित्वेति
शेषः, अक्षरमक्षरं एकैको गुरुः यावद्गुरुचतुष्टयं द्रवति तदा कुंदादि
तत्तन्नाम कुंदा इति व्याख्येयम् । एवं द्वा[एक]विंशतिगुरुचतुः

पञ्चभरेत्पुदाहरणं [Vide श्लोक ८९, p. १५७.—Ed.] कोकिलाख्य-
वृद्धभेदाभिप्रायमिति सर्वं सुखमित्यस्मान्नातचरणोपदिष्टः पंथाः
सुधीभिर्विभावनीयः ।

कश्चित् [* * *] चथोदग्रगुरु १ स्त[?] काखरद्रः, यथाष्टौ
गुरवोऽग्नौतिर्लघवः स कोकिलः, यत्र सप्त गुरवो द्वाग्नौतिर्लघव-
स्तात्मकं, यत्र षड्गुरवस्तुरग्नौतिर्लघवः स इन्दुः, यत्र पंच गुरवः
षडग्नौतिर्लघवस्तुचामरं, [* * *] यत्र चथो गुरवो नवतिर्लघवः स
गणेश्वरः, यत्र गुरुद्वयं [द्वि]नवतिर्लघवः स सप्तस्रावः, यत्रैको-
गुरुस्तुर्लघवः स श्रेयनामा चथोदग्रतमो भेदः, इत्थं श्रेयइति
नामवाचकमेव मत्वा चथोदग्रभेदानाह । तदनवधानात् इत्थं
भेदानयनस्य पंथादनुपलब्धेः, यतः प्रतिचरणं लघुद्वययुक्तैकादश-
गुरुषु चरणचतुष्टयसमुदितचतुस्तारिंशद्गुरुषु वा एकैकगुरुद्वयेन
लघुद्वयद्वया भेदानयनं पंचस्वारस्येन प्रतिपत्तेः, न तु चथोदग्र-
गुरुषु स्त्रेच्छ्या । इत्थं यथाकथंचित् सप्तवतिमात्रामवलंब्य भेदकरणे
विंशतिर्गुरवः षट्पंचाग्रलघवस्तोषु एकैकगुरुद्वयेन विंशतिर्भेदा-
प्यायाति । एवं त्रिंशद्गुरवः[द्वय] षट्त्रिंशद्गुरुषु वा एकैकगुरुद्वयेन
लघुद्वयद्वया भेदानयनं पंचस्वारस्येन प्रतिपत्तेः न तु चथोदग्र-
गुरुत्रिंशद्भेदा[?] भवन्ति । एवं यथाकथंचित्तावन्मात्रामाचपूर-
कतावन्तावद्गुरुद्वयापादनेन यथावधि तावन्तावद्भेदापत्तेर्दुर्वारत्वात्,
तदुक्तरीत्या चतुर्दशतमभेदापत्तिरपि दुर्वारा, तस्मिन्चैको गुरवाव-
शको येन गुरवावस्थित्येन गाथायाभिवाचाप्यनिष्टमापद्येत सदा-
चरणासंगतिस्य स्रष्टैवेति विभावनीयं वक्ष्यमाणकाव्यचन्द्रसंज्ञास्य-

अथ गंधाना । (D).

दहसत्त बख पठमपत्र भखह^१ सुअखा
 तह बीअम्मि^२ अट्टारहहिं^३ जमअ^४ जुअ चरणा ।
 एरिसिअ^५ बीअ^६ दल कुणहु^७ भखइ पिंगलो^८
 गंधाखा^९ खाम रूअउ^{१०} हो^{११} पंडिअ जख^{१२} चित्तहलो^{१३} ॥
 ६४^{१४} ॥ [गंधाख]

मेव भेदः यत्काथे लघुद्वयं जगणाद्यंतर्गतं मध्ये पतति, अत्र तु यथेच्छमिति । (E).

६३ । रोखानामान्याह ॥ कुंदेति ॥ कुंदं १, करतसं २, मेघः ३, तासंकः ४, कखिबद्रः ५, कोकिलः ६, कमसं ७, हं दुः ८, ग्रंभुः ९, चामरं १०, गणेश्वरः ११, सहस्राक्षः श्रेषो भण नागराजो जल्पति फणीश्वरः ॥ चयोद्ग्राक्षराणि यत्र पतन्ति अथे तत्तन्नाम विना-
 नीहि ॥ अत्र द्विजघुमारभ्य चतुर्विंशतिजघुपर्यंतं दादग्र कुंदादीनि नामानि भवन्तीति वेचित् ॥ सहस्राक्षः सहस्रभुज इति श्रेषं विग्रिय एकाद्ग्रनामान्तीति इतरे । रोखेति सर्वशुरोर्नामेति वेचित् ॥ (G).

६४ । १ कुच (A), भच (C), कुच (F). २ विचलि (D), बीचलि (E). ३ चकारहिं (A), चकारचर (E), चकारचि (F). ४ जमकुच (B). ५ हरिच (A), हरिच (B), ररीच (C), हरिचं (F). ६ विच (A). ७ कुच (A & B), कुच (C). ८ पिंगल (A). ९ गंधाच (B & E), गंधा (C). १० कचचघु (A), कचचो (B & C), रच (E). ११ चोर (A & E). १२ जच (E). १३ चित्तचरया (A), चित्तचरो (B & C), चित्तचरो (D). १४ ६१ (A), ६४ (E), ६२ (F).

दह सप्तवर्षर^१ संठबहु पढमचरण गंधाण ।

बीअक्खर^२ पुण^३ जमअ दइ^४ अट्टारहइ^५ विअण ॥ ६५^६ ॥

दोहा ।

६४ । दशसप्तवर्षान् प्रथमपादे भणत संस्थापयत हे सुजनाः, तथा द्वितीयेऽष्टादशवर्षाः, यमकयुताश्रयणाः । शरणः पादः । एतादृशञ्च द्वितीयाहं कुरुत — भणति पिङ्गलो गन्धनाम रूपकं छन्दः भवति पण्डितचित्तहरम् ॥ (C).

६४ । अथ गंधाननामकं वृत्तं लक्षयति दहसत्त वषेति । हे सुअणा — सुजनाः पढमपअ — प्रथमपादे दहसत्त — सप्तदश वल — वर्णान् भणह — भणत, तह — तथा, बीअमि — द्वितीयेऽपि, जमअजुअशरण — यमकयुते शरणे, अट्टारहइ — अष्टादशैव वर्णान्, भणतेति पूर्वेषाम्बयः । एरिसिअ बीअ दल कुणउ — एतादृशमेव बीअ दल — द्वितीयं दलम् उत्तरार्द्धमिति यावत् कुणउ — कुरुत, ततोयशरणं सप्तदशवर्षयुक्तं चतुर्थे चाष्टादशवर्षयुक्तमिति यावत् । इअ — इदं, पंडिअजण चित्तहलो — पण्डितजनचित्तहरं, गंधाण णाम — गंधाननामकं वृत्तं होइ — भवति इति पिङ्गलो — पिङ्गलः भणइ — भणति ॥ ६४ ॥ (E).

६४ । अथ गंधाण ॥ दहेति ॥ दशसप्तवर्षाः प्रथमे पदे कुरुत

६५ । १ सप्त वषवर (C). २ बीअ वषवर (A), बीअ (B), विअ वषवर (E), बीअ पुअ (F). ३ पुअ (E & F). ४ इइ (A & E), जमअं दरण (F). ५ अट्टारहइ (B & C), अट्टारहइ (F). ६ ६५ (A), ६५ (E), ६५ (F).

जहा, कस्य चलंते कुम्भ चलद् पुण्यबिं असरणा
 कुम्भ चलंते महिं चलद् भुञ्जणं भञ्ज करणा ।
 महिञ्च चलंते महिहरू तहं असुरं अणा
 चक्रवद् चलंते चलद् चक्रं तहं तिहुअणा ॥ ६६ ॥
 गंधाणं । (A).

सुजनाः । तथा द्वितीयेऽष्टादश एवं यमकयुगचरणाः ॥ पु(न-)
 स्तादृशं द्वितीयदलं कुरुत भणति पिंगलः । गंधाननाम रूपकं
 भवति पंडितजनचित्तहरम् ॥ ६३ ॥ (G).

६५ । दशसप्ताचराणि संख्यापय प्रथमचरणे गन्ध[न्धा]नाथाः ।
 द्वितीयेऽष्टादशाचराणि पुनर्यमकं देहि विजानीहि ॥ (C).

६५ । अथ गंधानकमेव दोहावृत्तेन स्पष्टयति दृष्टयत्तकृतेति ।
 पठमचरण — प्रथमचरणे, गंधाण — गंधानस्य, दृष्टयत्तकृतेर — सप्त-
 दशाचराणि संठवञ्ज — संख्यापयत, बिञ्च — द्वितीये चरणे, अकृतेर
 — अचराणि पुनः, अट्टारहद् — अष्टादशैव, जमञ्च देह — यमकं
 दत्त्वा, बिञ्चाण — विजानीहि ।

अथ च वर्णनियम एव न तु मात्रानियम इति बोध्यम् ।

६५ । (E).

[It would have been better placed in the 2nd part among
 (वणवृत्तं) Varnavrittas.—Ed.]

६६ । १ पुण्यबि (D). २ महि (F). ३ भुञ्ज भञ्ज (A). ४ चक्रव तया
 (A), त देहिं (E). ५ कुर (E). ६ चक्रवद् (D). ७ चक्र (A). ८ कच
 (B' & C), जेञ्ज (E). ९ ६३ (A), ६६ (E & F). १० गंधाणा (B & C).

८५। दोहया पुनस्तदेवाह ॥ दहेति ॥ यत्प्रदग्नाचराणि
स्त्रापथ प्रथमे चरणे गंधानस्य । द्वितीये पुनर्यमकं दत्त्वा अष्टा-
दश अचराणि विजानीत ॥ ८४ ॥ (G).

८६। उदाहरति । यथा राजविशेषे कर्षे चक्षति कूर्म-
स्यक्षति, पुनरपि अग्ररणे कूर्से चक्षति सति मही चक्षति भुवन-
भयकरी । मद्गां चक्षन्त्यां महीधरास्यक्षति, सुरगणास्यक्षति,
चक्रवर्त्तिचक्षने चक्षति चक्रवद्यावन्निभुवनम् ॥ (C).

८६। अथ गंधानमुदाहरति कथं चक्षते इति । चक्रवद-
चक्रवर्त्तिनि कथं-कर्षे चक्षते-चक्षति सति, कुम्भं चक्षद-
कूर्मस्यक्षति, कुम्भं चक्षते-कूर्मे चक्षति सति, अग्ररणा-अग्ररणा
कूर्मचक्षनादधिष्ठानरक्षितेति भावः, भुञ्जन् भञ्ज करणा-भुवन-
भयकर्त्री पुण्यि-पुनरपि महि चक्षद-मही चक्षति, महिअ
चक्षते-मद्गां चक्षन्त्यां, [महिचद]-महीधरः मेरुः चक्षतीति
पूर्वैशान्वयः । यामान्यवचनमपि महीधरपदं विशेषपरं बोध्यम् ।
तेहि-तस्मिन् महीधरे चक्षति सति, सुरगणा-सुरगणस्यक्षति,
मेर्वधिष्ठानत्वात् सुरगणस्येति भावः, एवं जेजुं चक्ष-यथा चक्रं
तथा तिजुअणा-चिभुवनं चक्षति । अथ जेजुं इति एकारो
क्षुर्वाच्यः [?] ॥ ८६ ॥ (E).

८६। यथा ॥ कश्चित्कर्षं सौति ॥ कर्षे चक्षिते कूर्मस्यक्षति
पुनरपि अग्ररणः, कूर्मे चक्षति मही चक्षति भुवनभयकारिणी ।
मद्गां चक्षन्त्यां महीधरास्यथा असुरगणाः, चक्रवर्त्तिनि चक्षिते
चक्षति चक्रं तथा चिभुवनम् ॥ ८६ ॥ (G).

अथ चौ[चउ]पदम् ।
 चउपदम् छंदा भण्ड फण्डिंदा
 चउमत्ता गण' सत्ता,
 पाएहि' सगुरु' करि' तौस मत्त धरि
 चउ सञ्च असिञ्च खिरत्ता ।
 चउ छंद लबिज्जइ' एक्कु' ण किज्जइ
 को जाणइ एहु' भेउ',
 कइ' पिंगल भासइ छंद पञ्चासइ
 मिञ्चणञ्चणि अमिञ्च' एह्ल' ॥ ६७' ॥

६७ । चतुष्पदं छन्दः भणति फण्डीः चतुर्माषिकाः सप्तगणाः
 भवन्ति पादे पादे सगुरुं कृत्वा एवं चिंशन्नाया धार्यन्ते । चतु-
 शरणसंख्यामाह, चत्वारिंशता [चतुःशतं] अशीतिर्निहन्ता, एत-
 ष्चन्दश्चन्दस्यतुष्टयेन लभ्यते, एकेन पादेन क्लियते, को जानाति
 रमं भेदं, कविः पिङ्गलो भाषते, हे मृगनयने अमृतमेतत् ॥ (C).

६७ । अथ चतुःपादिकां लक्षयति चउपदम् इति । पाएहि
 —पादे एकैकपरणे इत्यर्थः, चउमत्ता चतुर्माषिकान्, [गण
 सत्ता]—गणान् सप्त, सगुरु करि—सगुरुं कृत्वा, गुह्युक्तान्

६७ । १ गणा (E). २ पाए (A, B & C). ३ सगुरु (F). ४ कर (D).
 ५ वेदिक्यर (E). ६ एह्ल (B & C). ७ एह (A), एह (F), ए should be
 read as short, vido जोहः ५, p. 7—Ed. ८ भेउ (B, D & F), भेष (E).
 ९ करि (B). १० चवि (A). ११ एह (B, C & D), एह (E & F).
 १२ एह (A), १३ (E & F).

सप्तचतुर्मात्रिकान् गणान् विधायेत्यर्थः, एवं तौष मत्ता धरि-
 चिंशम्माचा धृत्वा, चउपद्वा क्दा - चतुःपादिकाच्छन्दः, फणिंदा
 - फणोद्गः पिंगलः भणद्-भणति । तत्र विशेषमाह चउक्कदेति ।
 इदं वृत्तं चतुस्कांदिभि लेकिज्जद्-गृहीत्वा क्रियते, एक्क - एकं
 क्दः गृहीत्वा ण किज्जद्-न क्रियते, वृत्तचतुष्टयेनैकं पद्यं
 विधेयं, न लेकेनैव वृत्तेन । तथाच षोडशचरणैरिदं कर्त्तव्यं, न
 तु चतुर्भिस्त्रयैरिति भावः । एवं चाचेति शेषः, चउसञ्च-अभिञ्च-
 चतुश्शतमश्रीतिश्च माचा इति शेषः, षिहत्ता - निहत्ताः कथिता-
 इत्यर्थः, मिञ्चणञ्चणि - हे मृगनयने, एक्क भेञ्च - एतं भेदं, को
 जाणद् - कः पिंगलातिरिक्तः जानाति, एञ्च[उ] - एतच्छन्दः
 [अभिञ्च] - अमृततुल्यमित्यर्थः, पञ्चासद् - प्रकाशते इति कद् -
 [कविः] पिंगलो भाषते । अत्र चतुर्मात्रिकसार्द्धसप्तगणात्मकचरणं
 चतुर्गुणीकृतित्यर्थः एकचरणो विधेयः, एवं चलारचरण विधेया-
 इति फलितार्थः ॥ ६७ ॥ (E).

६७ । अथ चतुःपादिकाच्छन्दः ॥ चउ. इति ॥ चतुःपादिका-
 च्छन्दो भणति फणोद्गसप्तमात्रिकान् गणान् सप्त पादे सगुरुन् कुद् ।
 चिंशम्माचा धारय ॥ जायते युवमिति शेषः [?] ॥ चतुःशतमश्री-
 तिर्निहत्ता ॥ चतुस्कांदिभि लेख्यते ॥ एकं न क्रियते ॥ को जाना-
 त्येतान् भेदान् कविः पिंगलो भाषते, क्दः प्रकाशते, मृगनयने
 अमृतमेतत् ॥ चतुःपादीच्छन्दोऽश्रीत्यधिकचतुःपञ्चशत[चतुःशत]मा-
 चाकं षोडशचरणं कार्यं, चतुश्चरणं न प्रयोज्यमित्यर्थः ॥ चिंशदंके
 षोडशगुणिते सं ४८० ॥ (G).

जहा, जसु^१ सीसद्व^२ गंगा गोरि अधंगा
 गिब^३ पहिरिअ^४ फणिहारा,
 कंठडिअ^५ बीसा^६ पिंधख^७ दौसा
 संतारिअ^८ संसारा ।
 किरणावलि कंदा^९ बंदिअ^{१०} चंदा
 खअणहि^{११} अणल^{१२} फुरंता,
 सो संपअ^{१३} दिज्जउ^{१४} बहु सुह किज्जउ^{१५}
 तुअ^{१६} भवाणीकंता ॥ ६८^{१७} ॥

चउपदुआ । (A, B & C).

६८ । उदाहरति । यथा, यस्य शीर्षे गङ्गा गौरी अर्द्धाङ्गे
 योवाप्र[परि]धानं फणिहारः, ऋण्डस्थितं विषं, परिधानं दिक्,
 संसा[ता]रितसंसारः । किरणावलिकन्दो वन्दितचन्द्रः नयनेऽमलः
 स्फुरति, स मङ्गलं करोतु, बहु सुखं ददातु तव भवानीकान्तः ॥
 किरणावलीनां कन्दः मूलं, वन्दितस्तिलकौस्तुभश्चो येन सः
 तथा । (C).

६८ । चतुःपादिकामुदाहरति जसु योमहि इति । जसु

- ६८ । १ जसु (F). २ सीसे (A), नीसव (D), सीसधि (E), सीस (F).
 ३ गिब (A), गिब (B & C). ४ पहिंधि (A), पिंधिब (B & C), परिधिच
 (F) ५ विसा (C). ६ बन्दा (B). ७ बंदिच (D & F). ८ बचस
 (F). ९ संसरा (A, B & C). १० दिज्जउ (A) ११ दिज्जउ (C).
 १२ तुअ (B, C, D & F). १३ ६४ (A) १४ (E & F).

अथ घत्ता । (D & F).

पिंगल कइ दिइउ^१ छंद उकिइउ^२

घत्त मत्त बासडि^३ करि ।

चउ^४ मत्त सत्त गण वे वि पाअ भण

तिखि तिखि लहु अंत धरि ॥ ६६^५ ॥

बीसहि गंगा—यस्य ग्रीर्षं गंगा शोभितेति शेषः, यस्य गोरि
अधंगा—गौर्यद्धांगः गौरौ अर्द्धांगे यस्य तादृश इत्यर्थः, गिव
पहिरिअ फणिहारा—घीवापरिधृतफणिहारः घीवायां परिधृताः
फणिहारा येन तादृश इत्यर्थः, कंठडिअ बीसा—कंठस्थितविषः,
पिंधणदौसा—दिक्पिंधनः दिक् पिंधनमाच्छादनं यस्य स इत्यर्थः,
संतारिअ संसारा—संतारितः संसारः येन च, किरणावलिकंदा—
किरणावलिकंदः, वंदिअ—वंदितः चंदा—चंद्रः भाले धृत-
इत्यर्थः, यस्य च णअणहि—नयने तृतीये नेत्रे अणल फुरंता—
अणलः सूरजस्तौति शेषः, सो—सः भवाणीकंता—भवानीकंतः
शिवः, तुछ्ण—युष्मभ्यं संपन्न दिज्जउ—संपदं दद्यात्, बज्ज सुह
किज्जउ—बज्ज सुखं कुरुतात् । अच एक एव चरण उदाहृतः,
एतादृशा अन्ये चयस्तरणाः सुधीभिः स्वयमुदाहरणीयाः ॥ ६८ ॥ (E).

६८ । तच चरणोदाहरणं यथा ॥ जस्स इति ॥ यस्य ग्रीर्षं गंगा
गौरौ अधांगे घीवापरिधृतफणिहारः कंठस्थितविषः पिंधनदिक्

६६ । १ दिइउ (B & C). २ उकिइउ (B & C), उकिइउ (F). ३ बासडि
(B & C). ४ चो (E & F). ५ ६६ (A), ६६ (E), ६८ (F).

पठमं दह बीसामो^१ बीए मत्ताइँ अडाइँ^२ ।

तीए तेरह बिरई^३ घत्ता मत्ताइँ बासट्टि^४ ॥ १००^५ ॥

गाह्ल ।

संतारितसंभारः ॥ किरणावलिकंदो मंदितचंद्रो नयनेऽनलः स्फुरति, स संपदं ददातु वज्रं सुखं करोतु युष्माकं भवानौकांतः ॥ ८८ ॥ (G).

८८ । अथ घत्ताच्छन्दः । पिङ्गलकविदृष्टं कन्द उत्कृष्टं घत्ता द्विषष्टिः मात्राः कार्याः, चतुर्मात्रान् शब्द[सप्त] गणान् द्वयोरपि पदयोः चोन् चोन् लघून्ने धृत्वा ॥ (C).

८८ । अथ घत्तानामकं वृत्तं लक्षयति पिंगल कद इति । वे वि पात्र — द्वयोरपि पादयोः, तिषि तिषि लज्ज — चो[न्] चो[न्] लघून्, अंत धरि — अंते पदांत इति यावत् धरि — धृत्वा, चउमत्त सत्त गण — चतुर्मात्रिकान् सप्त गणान् भण — कथय, एवं बासट्टि मत्त — द्विषष्टिमात्राः करि — कृत्वा, कंद उत्कृष्ट — कंदस्मृत्कृष्टां, पिंगल कद दिद्वउ — [पिंगलकवि-]दृष्टां, घत्त — घत्तां जानौ-हीति शेषः । अथमर्थः — घत्ता द्विपदी, तत्र चतुर्मात्रिकसप्तगणा-न्तरं लघुत्रयं प्रत्येकं विधेयमिति ॥ ८८ ॥ (E).

८८ । अथ द्विपदी घत्ताच्छन्दः । पिंगलेति ॥ पिंगलकविदृष्टं

१०० । १ विस्वामो (B & C). २ अहारं (B & C), अडाइँ तुमताडि (F).
३ बिरद (A, B & C). ४ बासट्टो (B & C). बासट्टो (D). ५ ८० (A),
१०० (E) ८८ (F).

जहा, रणदकल दकल ह्यु जिष्णु^१ कुसुमधनु
 अंधश्च गंधं^२ बिणासकर ।
 सो रक्त्वउ संकर^३ असुर भञ्जकर
 गिरिणाश्चरि अङ्गं^४ धर ॥ १०१^५ ॥

घत्ता । (A, B & C).

इदं उक्तं घत्तां माचाद्विषया कुरु ॥ चतुर्माचाः सप्त गणाः
 इथोरपि पादयोर्भण, चयस्त्वयोल्लघवोऽंते धार्याः ॥ ८८ ॥ (G).

१०० । अथ विरतिमाह । प्रथमं दशसु विनामः, द्वितीये
 माचास्यष्टसु, तृतीये माचासु चयोदशसु विरतिर्घत्तामाचाः
 द्विषष्टिः ॥ दशमाचानन्तरं प्रथमो विरामः, ततोऽष्टमाचानन्तरं
 द्वितीयः, ततः चयोदशमाचानन्तरं तृतीयः । एवं द्वितीयपादे-
 ऽपि । एवं क्रमेण एकपादे एकविंश[चिंशत्]माचाः द्वितीये चैक-
 चिंशदिति द्विषष्टिर्माचाः, द्विपदी घत्ता, तदिदमुक्तं वे वि पाच
 भण्येति ॥ (C). [Vide sloka 99.—Ed.]

१०० । अथ घत्तायां यतिनियममाह पठममिति । [पठमं]—
 प्रथमं, दह बीषामो—दशसु माचासु विनामः, बीए—द्वितीये
 खाने अट्टार मत्तार—अष्टसु माचासु विनाम इति पूर्वेषाम्बः,
 तीए—तृतीये तेरह—चयोदशसु माचासु, विरई—विरतिः,

१०१ । १ जिष्णि (B), जिणसु (D). २ अन्ध (C), अंधचंधचन्ध (E).
 ३ ए dropt in (D). ४ अण्ध (B), गोरिचरि चरंन (D), गोरिचरि
 चरंन (E), गोरिचरि चंधंन (F). ५ ८८ (A), १०१ (E), १०० (F).

अथ घत्तानंद । (D).

सो घत्तह^१ कुलसार किति अपार^२

णाअरान्त्र पिंगल कहइ^३ ।

रअरह बीसाम^४ खंदउ ग्राम

पुणुवि^५ सत्त तेरह बिरइ ॥ १०२^६ ॥

एवं घत्ता — घत्तायां मत्ताह बावृद्धि — मात्ताः द्विषष्टिः भवतीति
शेषः । यतिकथ[न]क्रमेणैकभिंशम्याषा सभ्यंते, तासु द्वयोर्दक्षयोः
प्रत्येकं देया इति संभूय द्विषष्टिमाषिका घत्ता भवतीति
भावः ॥ १०० ॥ (E).

१०० । पठेति ॥ प्रथमो दशसु विन्नामो द्वितीयोऽष्टसु माषासु ।
तृतीयस्यसोदशसु विरतिर्घत्तायां माषा द्विषष्टिः ॥ ८८ ॥ (G).

१०१ । उदाहरति । यथा, रणदक्षदक्षमत्ता जितकुसुमधनुः
अन्धकस्त्वन्विनाशकरः । सर्षपतु शरहरः असुरभयंकरः गिरि-
नागार्थ्यङ्गाङ्गधरः ॥ (C):

१०२ । अथ घत्तामुदाहरति रणदक्षेति । येन रणदक्ष —
रणदक्षः संयामकुशस इति यावत्, दक्ष — दक्षः, हनु[णु] — हतः,
येन च कुसुमधनु — कुसुमधन्वा कंदर्पः जिनु — जितः, यस्य अंधक
गंध विनाशकर — अंधगंधविनाशकरः, गिरिणाशरि अङ्गं धर —
गिरिनागार्थ्यङ्गाङ्गधरः गिरिनागरौ पार्वती अङ्गाङ्गे धरति यस्माद्दृश-

१०१ । १ घत्ता (F). २ अपार (E). ३ भवर (A). ४ विज्ञान (B & C); बोधन (E). ५ पुणुवि (A & E). ६ ८८ (A). १०१ (E), १ (F).

इत्यर्थः, असुर भञ्जकश्च — असुरभयंकरः, सः शंकरः रक्षतु —
रक्षतु मामिति शेषः ॥ १०१ ॥ (E).

१०१ । रणेति ॥ रणदक्षो दक्षो हतो जितः कुसुमधनुः शंभका-
सुरगंधविनाशकरः । स रक्षतु शंकरोऽसुरभयंकारो गौरीनार्थ-
द्वैगंधरः ॥ १०० ॥ (G).

१०२ । अथ घत्तानन्दच्छन्दः । स घत्ताकुलसारः कौर्त्या-
ऽपारः नागराजः पिङ्गलः कथयति । एकादशसु विश्रामः नन्द-
नामा पुनरपि सप्तसु चथोदशसु विरतिः ॥ पूर्वं दशादिमाचासु
विराम उक्तः, अत्र एकादश इति विशेषः । घत्ताकुलसारत्व-
कथनात् नन्दनामकथनाच्च घत्तानन्देति नाम लभ्यते । (C).

१०२ । अथ घत्तानन्दं लक्षयति सो घत्तश्च कुलेति । यत्र
प्रथमं एभारश्च बौसाम — एकादशसु माचास्त्विति शेषः, अथोऽपि
थोजनीयः, बौसाम — विश्रामः, पुणवि — पुनरपि द्वितीये तृतीये
च स्थाने इत्यर्थः, सत्त तेरश्च — सप्तसु माचासु चथोदशसु
माचासु च, विरश्च — विरतिर्भवतीति शेषः, [सो—]तत् घत्तश्च
कुलसार[श्च] — घत्तानामकं यद्दृष्टं तज्जातिश्रेष्ठमित्यर्थः, षण्ड-
णाम — नन्दनामकं दृष्टं विद्धि इति शेषः । इति क्विप्ति अपार —
अपारकौर्तिर्नागराजः पिङ्गलः कश्चिद् — कथयति ॥ १०२ ॥ (E).

१०२ । घत्ताद्या यतिभेदेन नामान्तरमाह ॥ सो चेति ॥
सा[तां] घत्तां कुलसारां कौर्त्यापरां नागराजः पिङ्गलः कथयति ।
एकादशविश्रामादनाम्नीं, पुनरपि सप्तचथोदशविरतिं तां घत्तां
घत्तानन्दनाम्नीं पिङ्गलः कथयतीत्यर्थः ॥ १ ॥ (G).

कृकलु आइहिँ संठबहु तिखि चउकल देह ।
 पंचकल चउकल जुअल घत्ताणंद मुखेहु ॥ १०३ ॥
 दोहा ।

१०३ । विशेषान्तरमाह, षट्कलमादौ संस्थापय, चीन् चतुष्कलान् देहि, पंचकल-चतुष्कलयुगलं घत्तानन्दं जानीहि ॥ अत्र विरतिभेदाङ्गणनियमाच्च पूर्वतो भेदस्तेन एकविंश[विंशत्]-मात्राः । (C).

१०३ । अथ घत्तानंदगणनियममाह कृकलु इति । आइहि—आदौ कृकलु—षट्कलं गणं, संठबहु—संस्थापयत, ततश्च तिखि चउकल—चीन् चतुष्कलान् देह—ददत, ततश्च पंचकल—पंचकलं, चकल जुअल—चतुष्कलयुगलं च ददतेति पूर्वोक्तान्यथः, एवं घत्तानंदं मुखेहु—जानीध्वं । घत्ताघत्तानंदयोश्च विश्राम-मात्रकत एव भेद इति अत्रापि लघुत्रयमंते देयमिति बोध्यम् ॥ १०३ ॥ (E).

१०३ । कृकति ॥ षट्कलमादौ स्थापय चीन् चतुष्कलान् देहि । पंचकलं चतुष्कलयुगलं घत्तानंदं जानीत ॥ एवमेकविंशन्मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ २ ॥ (G).

१०३ । १ ककल F) २ चकल (D & F), dropt in (E). ३ कृकल (A).
 ४ १०३ (A), १०३ (E), २ (F).

जहा, जो^१ वंदिञ्च सिरगंग ह्यिञ्च अणंग
 अङ्गंगहि^२ परिकर धरणु ।
 सो जोई^३जण मित्त हरउ दुरित्त
 संकाहर^४ संकर चरणु^५ ॥ १०४^६ ॥
 घत्ताणंद । (A, B & C).

१०४ । उदाहरति । येन वन्दिता शिरसि गङ्गा, हतोऽनङ्गः,
 अङ्गङ्गेन परिवारधारकः । स योगिजनमिचं हरतु दुरितं
 शंकाहर-शंकरचरणः ॥ परिवारो भाव्या, चरणं पदं, आदराति-
 शयद्योतनार्थम् । (C).

१०४ । अथ घत्ताणंदसुदाहरति, यो वंदिञ्च इति । जो—
 यः, शिरगंग—शिरोगंगया शिरःस्थितया गंगया इत्यर्थः,
 वंदिञ्च—वंदितः नमस्कृत इत्यर्थः । अथवा येन शिरसि गंगा
 वंदितेति । येन अणंग—कामः ह्यिञ्च—इतः, यस्य अङ्गंगहि—
 अङ्गङ्गे परिकर धरणु—परिकरं कलत्रं धृतवान्, सो—सः, जोई-
 जण मित्त—योगिजनमिचं, संकाहर—शंकाहरः, संकर चरणु—
 शंकरचरणः, वो [दुरित्त—]दुरितं हरतु—हरतु ॥ १०४ ॥ (E).

१०४ । घत्ताणंदो यथा ॥ यो वंदितः शीर्षे गंगया ॥ हता-
 ङ्गः ॥ अङ्गङ्गे परिकरधरः ॥ स योगिजनमिचं हरतु दुरितं
 शंकाहरः शंकरचरणः ॥ इ ॥ (G).

१०४ । १ जो : A & B). १ अङ्गंगहि (A & D). १ जोइ जोइ (B),
 जो जोइ (C). ४ संकाहर (A & D). ५ चरण (A). ६ १ (A), १०४
 (E), १ (F).

अथ छप्यउ' । (F).

छप्यअ छंद छइल्ल' सुणहु' अक्खरसंजुत्तउ
 एअरह तसु' विरइ त पुणु' तेरह खिभंतउ' ।
 वे मत्ता धरि पढम त' पुणु' चउ चउकल' किज्जइ
 मज्झट्ठिअ'° गण पंच हेठठ विस्सवि' लहु' दिज्जइ ॥
 उल्लाल विरइ'° वे पस्सरह'° मत्ता'° अट्टाअस'° सोइ'°
 एम'° भणह मुणह'° छप्यअ'° पअ
 अणहा'° खि'° किंपि'° ण होइ ॥ १०५'° ॥

१०५। अथ षट्पदिका । षट्पदच्छन्दः छन्द जागौहि
 अचरैश्च संयुक्तम्, एकादशसु विरतिः, ततः पुनस्तयोदशसु निर्वा-
 ह्यतां, द्विमाचं धृत्वा प्रथमे ततः पुनस्ततश्चः कलाः क्रियन्तां, मध्ये-
 स्थितपञ्चगणाधो दावपि लघू दीयेतां ॥ उल्लालथोर्विरतिर्दयोः

१०५। १ षट्पदं (D). २ चरल (B), चरन्द (C), चरज (D). ३ सुवच
 (A, B & C), सचउ (D). ४ तच (A, B & C). ५ पुववि (B & C),
 पुवि (F). ६ विम्भणउ (A), विरभना (B & C), विम्भण (D). ७ उ (B
 & C). ८ पुच (B), पुवि (F). ९ चउकल (B), चउकला (C). १० मज्झ-
 ट्ठिच (C), मज्झट्ठिच (E), मज्झट्ठिच (F). ११ विज्ज (A), विज्ज (C),
 विज्ज (F). १२ जेइ (A). १३ वे विरइ (E), विचरच वे (F). १४ पस्सरह
 (C). १५ मत्ता (A). १६ अट्टाअस (A), अट्टाअस (C), अट्टाअस (F). १७ सोइ
 (B & E), सो (F). १८ एम (F). १९ मुणह (D), मुणह (F). २० अणह
 (A), अणह (E). २१ अणहा (B), अणहा (E), अणह (C).
 २२ खिच (C, D, E & F). २३ किंपि (F). २४ १ (A), ४ (F).

पञ्चदशसु, मात्रा अष्टाविंशतिर्भवन्ति, एवं गणय जानीहि षट्
 पदानि। अन्यथाऽत्र न किञ्चिद्भवति ॥ ऊरन्दो — विदग्धः। अक्षरैः
 सानुप्रासेः। एकादशमात्रास्थाने चथोदशमात्रास्थाने च यतिकथ-
 नाक्षतुर्विंशतिमात्रः पादो लभ्यते। तत्र मात्रानियममाह। आदौ
 दिमात्रगणः, ततश्चतुष्कलामध्यस्थिताः पञ्च गणाः कार्याः, ततो
 द्वावपि लघू देयौ, एवं क्रमेण चतुर्विंशतिमात्रासुत्वारः पादाः
 कार्याः। पुनश्च पादद्वयं कार्यं, तस्य च उल्लाससंज्ञा, ततः
 प्रत्येकमष्टाविंशतिमात्रा भवन्ति। पञ्चदशसु विश्रामः कार्यः।
 अत्र च पादचतुष्टये षषवतिः उल्लासयोश्च षट्पञ्चाशदिति
 द्विपञ्चाशदधिकशतमात्रा षट्पदी। (C).

१०५। अथ षट्पदनामकष्टत्वं लक्षयति। ह्रस्वश्च ह्रंद् इति
 हे ऊरल्ल — ऊरल्लाः विदग्धाः, अक्षरसंजुक्तञ्च — अक्षरसंयुक्तं
 वक्ष्यमाणप्रकारेण द्वाग्रीत्यादिवर्णयुक्तमिति यावत्, ह्रस्वश्च ह्रंद् —
 षट्पदं ह्रंद्ः सुणञ्च — शृणुत। तत्र यतिनियमपूर्वकं गणनियम-
 माह, एकारहेत्यादिना। तत्र विरद्व — विरतिः, एकारश्च —
 एकादशसु मात्रासु भवतीति शेषः, त पुणु — ततः पुनः शिभं-
 तञ्च — निर्भ्रंतं यथा स्थान्तथा तेरश्च — चथोदशसु मात्रासु
 विरतिर्भवतीति पूर्वणाम्बयः, तथा च चरणे चतुर्विंशतिमात्रा
 भवतीति भावः, पठम — प्रथमे च चरणे, इदं चोपलक्षणं, द्वितीरे
 द्वितीये चतुर्थेऽपि बोधं, वे मत्ता धरि — वे मात्रे धृत्वा संस्थाये
 त्यर्थः, मद्भ्रमद्विच — मध्येस्थिता मध्ये प्रथमस्थमात्रादद्यात्तद्विलक्ष्यो
 रंतराले स्थिता इत्यर्थः, पंच चञ्च चञ्चकञ्च — चतुश्चतुःकलासुतस

चतस्रः कक्षा माषा षेषु तादृशास्तुर्माषिका इति यावत् गण-
 गणाः क्रिञ्चद्—क्रिञ्चन्ते, त पुणु—ततः पुनः हेङ्—अध-
 स्नात्पादति इति यावत्, विश्वि सञ्ज—सञ्जद्वयं दिञ्चद्—
 दीयते, ततः पादचतुष्टयानंतरम्, उल्लास—उल्लासः वक्ष्यमाण-
 सचषं उल्लासनामकं वृत्तं दीयते इति पूर्वेषामथः । तत्र च
 उल्लासे वे विरद्—दे विरतौ यतिस्थानदयमित्यर्थः, प्रथमं पञ्च
 [There seems to be a gap here.—Ed.] सञ्जद्वयं स्थाप्यमेवमेकैक-
 चरणे चतुर्विंशतिर्माषा विधाय चरणचतुष्टयं विधेयमनंतरं च
 उल्लासपादद्वयं देयमिति षट्पदं कंदो भवतीति । इदं च
 शिष्यबोधायोक्तं, वस्तुतस्तु काव्यपादचतुष्टयोत्तरोल्लासपादद्वयेन
 षट्पदं कंदो भवतीति । अन्ते सञ्जद्वयमेव देयमिति न नियमः
 काव्यपादेषु तथाऽदर्शनादिति बोध्यम् । (E).

१०५ । अथ षट्पदं कंदः ॥ कल्पेति ॥ षट्पदं कंदो विदग्धाः
 शृणुत, अचरसंयुक्तं, एकादशसु तस्य विरतिस्ततः पुनस्तयोदशसु
 निर्धानम् । हे माषे-धृत्वा प्रथमं ततः पुनस्तुष्कताः क्रिञ्चन्ते ।
 मध्ये स्थिता गणाः पञ्च । अधस्ताद्वावपि सञ्ज दीयते ॥ उल्लासस्य
 द्वौ चरणौ ॥ द्वि[?]पञ्चदशमाचासु [यतिः] । अष्टाविंशौ तौ ॥ एवं
 मगधि जानातु षट्पदे पदानि, अन्यथाच न किमपि भवति ॥
 अथ चतुर्विंशतिमाषाकं पादचतुष्टयं ॥ तेषु एकादशसु चयोदशसु
 च यतिः कार्या ॥ ततोऽष्टाविंशतिमाषाकं पादद्वयं ॥ तत्र च
 षट्पदसु[?] यतिर्भवतीत्यर्थः ॥ चरणद्वये द्वितीया यतिरेका-
 दशसु[?] भवतीति ऋत्ति ॥ ४ ॥ (G).

जहा,

पिंधउ^१ दिठ सखाइ^२ बाह उप्पर पक्खर^३ दइ^४
 बंधु समदि^५ रण धसउ^६ सामि^७ हम्मौर^८ बअण^९ लइ^{१०} ।
 उड्डल^{११} खहपह भमउ खग्ग^{१२} रिउ^{१३} सीसहि^{१४} डारउ^{१५}
 पक्खर^{१६} पक्खर^{१७} ठेस्सि पेस्सि^{१८} पब्बअ अ प्फालउ^{१९} ॥
 हम्मौर^{२०} कज्ज^{२१} जज्जल^{२२} भणइ^{२३}
 कोहाणल मुह मह^{२४} जलउ ।
 सुल^{२५}ताण सीस करवाल^{२६} दइ^{२७}
 तेज्जि^{२८} कलेवर दिअ^{२९} चलउ ॥ १०६^{३०} ॥

१०६। उदाहरति ॥ पिनडुदुदमसाहो वाहस्थोपरि पक्खरं
 दत्त्वा बन्धुं संवाद्य रणे पतामि खामिहम्मौरवचनं नीत्वा । उड्ड-

१०६। १ पिंधउं (A), पिंधिच (E). २ उभाउ (D). ३ पक्ख (E). ४ दइ (A & E). ५ समरि (A), संभरि (F). ६ धसिच (E). ७ उसादि (D), सादि (E). ८ हम्मौर (B & C), हम्मौच (F). ९ विचच (B). १० वर (C), वर (D), वेर (E). ११ उड्डल (B & C), उड्डल (D & E), उड्डल (F). १२ खहप (F). १३ खरि (A & E), रिउ (F). १४ विचचि (E), वीच (F). १५ माउउं (A), माउउ (B & C), माउउ (D), माउउ (F). १६ पक्खर (A & B), पक्ख (E). १७ पक्खर (B). १८ वेस्सि (F). १९ प्फारउं (A), प्फारउ (B), प्फाउउ (C), प्फारउ (F). २० हम्मौर (B & C), हम्मौ (E). २१ कज्ज (D, E & F). २२ जज्जल (D), उउज्जलु (B & C), उज्जल (E). २३ भणु (B & C), भण (D, E & F). २४ मुच (A), मचं मचं (D), मच मच (E), मच (F). २५ उरि (A), उरि (D & E), उर (F). २६ कवाल (A). २७ दइ (A, D & E), दधि (C). २८ नज्जि (A). २९ दिव (B, C & F). ३० १ (A), ३ (F).

यामि नभःपथं, भ्रामयामि खड्गं, रिपुगिरिषि ज्वालयामि पक्षरं,
 ठेलयिला पेसयिला पर्वतमुत्पाटयामि ॥ हम्बीरकार्यं उज्ज्वलनो
 भणति, क्रोधानलमुखमध्ये ज्वलति, सुरतानग्रीर्वे करवालं दत्त्वा
 त्यक्त्वा कलेवरं दिवं चलामि ॥ हम्बीरसेनापतेरुज्ज्वलनखेयमुक्तिः ।
 वाहो — घोटकः, पक्षरशब्दोऽसकवषवाची, नीला — प्रायः, कले-
 वरं त्याजयित्वा दिवं चालयामीत्यर्थः । (C).

१०६ । अथ षट्पदमुदाहरति पिंधिञ्च दिठ इति । दिठ
 सखाह — दृढमंनार्हं पिंधिञ्च — पिंधाय, वाह उप्पर — वाहो-
 परि पक्षर देह — वाणवारणं दत्त्वा, बंधु समदि — बन्धुसंभाव्य,
 साहि हम्बीर बभ्रण लेह — ग्राह-हमी[र]वचनं गृहीत्वा, रण
 धिञ्च — रणे प्रविश्य, पक्ष[र] पक्षर — वाणवारणेन वाणवारणं,
 खकवसेन प्रतिपक्षाणां कवचमित्यर्थः, ठेलि — घोटयित्वा, पेसि —
 नोदयित्वा, उज्जुउ — उज्जीयमानः सन्, लहपह — नभःपथे
 भ्रमउ — भ्रमामि, अरि विसहि — अरिगिरिषि, खग्ग — खड्गं
 डारउ — पातयामि, पंम्बह अ फालउ — पर्वतानर्हं स्थासयामि
 (क्रोधानलमध्ये ज्वलउ — ज्वलामि, हम्बीरकज्ज यामि) [?] उज्ज्व-
 यामीति यावत् । किं च सुरताणसीव करवाल देह — खड्गेन तस्य
 गिरिच्छिन्नेति यावत्, मह — अर्हं, क्रोहाणल मह — क्रोधानल-
 मध्ये ज्वलउ — ज्वलामि, हम्बीरकज्जं — [ह]म्बीरका[र्था]यां च, कले-
 वर तेस्वि — कलेवरं शरीरं त्यक्त्वा, दिञ्च चखउ — दिवं गच्छामि
 इति जञ्जलः * * * हम्बीर * * । (E) [Something seems to be
 wanting here.— Ed]

पञ्च' पञ्च' तलउ' खिबह्व' मत्त चउ'बौसह' किज्जइ'
 अकखर' डंवर' सरिस छंद' इअ सुह गणिज्जइ' ।
 आइहि' छक्कलु' होइ चारि चउकलउ' गिरुत्तउ'
 दुक्कल अंत खिबह्व' सेस कइ'बत्यु' खिबुत्तउ' ॥
 बावख' सउ बि मत्तह' मुणह'
 उल्लालउ' सहिअउ' गुणह' ।
 छप्यअ छंद' एरिसि' बि होइ
 काइ' गंथि गंथि' बिमरह' ॥ १०७' ॥

१०६ । यथा ॥ पिंधेति ॥ पिंधाय दृढसञ्चारं वाहोपरि कवचं
 दम्भा, बन्धुसंभाष्य रणे प्रविशामि, स्वामिहस्त्रीरवचनं लब्धा ॥
 उज्जीय नभःपथे भ्रमामि, खड्गेन रिपुगिरांसि पातयामि ॥

१०७ । १ चउ (D). २ मत्त (A & E). ३ किं (A), बिबहं (D),
 बिबया (F). ४ चउच (C), चोबौसहि (E), चोबौसह (F). ५ बिचउ (A).
 ६ बिज्जइ (D). ७ अकखरं (A). ८ कलउ (B & C). ९ कम्पउ (C).
 १० भविज्जइ (D, E & F). ११ चारर (C). १२ कक्कलु (D). १३ चउकलउ
 (C), चउकलउ (D). १४ बिबुत्तउ (A & E). १५ बिबुत्त (A), उबौउ (D & F).
 १६ कहि (B), करं (D), कवि (F). १७ वत्तु (A), वत्तु (B). १८ बिबुत्तउ
 (D & E), बिबुत्तउ (F). १९ बावख (A), बावख (B & C). २० मत्त
 (E). २१ मुणह (A), मुणह (C), मुणह (D). २२ उल्लालहि (E), उल्लाल
 (F). २३ एरिसि (A, B, C & D), एरिसि (E). २४ गुणह (A & B).
 २५ कम्पउ (B). २६ एरिसि (B), एरिसि (C), एरिसि (D), एरिसि (F). २७ कौहि
 (B & C). २८ गंथि गंथि (A & E). २९ बिमरउ (A), बिमरह (B), बिमरउ
 (C), बिमरह (F). ३० ३ (A), ६ (F).

कवचं कवचं चोटयित्वा नोदयित्वा पर्वतागण्यास्कारयामि ॥ ह्यश्वीर-
कार्याय जला[ञ्ज]लो भणति कोपानलमध्ये ज्वलामि, सुरबाह-
श्रीर्वै करवासां दत्त्वा त्यक्त्वा कलेवरं दिवं यजामि ॥ ह्यश्वीरशेव-
कस्य जज्जलनास्य हयमुक्तिः ॥ ५ ॥ (G).

१०७ । षट्पदच्छन्दस एव प्रकारांतरमाह । पादपादतले
निबद्धा मात्राः च[तु]र्विंशतिः, कथ्यन्नाम् अक्षराणि उम्बराणि,
सदृशं छंद इदं शुद्धं गम्यताम्, आदौ षट्कला भवन्ति चलार-
स्यतुष्कलाः निरुक्ताः, द्विकलाऽन्ते निबद्धः, शेषकविना वस्तु निरुक्तं ।
द्विपञ्चाशत् शतमपि मात्रा जानीहि, उक्ताख्येन समं गुण[य] षट्-
पदच्छन्द ईदृशमपि, किं यन्त्रं यन्त्रं विमृषत ॥ तल्लक्षणः स्वरूपार्थः,
उम्बराणि दृढबन्धयोग्यानि, सदृशमिति प्रतिपादं दृढबन्धः
कार्थ्य इत्यर्थः, शुद्धं सर्वावयवसुश्रवं ज्ञायताम् । पूर्वमादौ द्विकलाः
ततस्सतुष्कलाः पञ्चेत्युक्तमिदानीन्तु प्रथमतः षट्कलाः ततश्चलार-
स्यतुष्कला इति विशेषः । (G).

१०७ । अथ षट्पदमेव प्रकारांतरेण लक्षयति । पञ्च पञ्च
तल्लक्ष इति । यत्र आदौ द्विकलाश्च होर — आदौ षट्कला भवति,
ततः चारि षडकला[त्र] — चलारस्यतुष्कलाः षिवुक्त — निरुक्ताः,
अंत — पादांते, दुक्कलु — द्विकलाः निबद्धः, एवं यत्र पञ्च पञ्च
तल्लक्ष षिवद्ध — पदपादतले प्रतिचरणतलमित्यर्थः निबद्धाः मन्त
चउवीचहि — मात्रास्यतुर्विंशतिः किञ्चर — कथ्यते, तत उक्तास्यहि
सहित — उक्ताख्येन सहितम् अन्ते उक्तास्यपादद्वयुक्तमित्यर्थः, शेष
कर वस्तु षिवुक्त — शेषकविना वस्तु निरुक्तम् । एतदेव वस्तु इति

जहा,

जहा सरअ ससि बिंब जहा हर^१ हार^२ हंस ठिअ^३
 जहा फुल्ल सिअ कमल जहा सिरि^४ खंड खंड किअ^५ ।
 जहा गंग कल्लोल जहा रोसाणिअ^६ रूप्यइ^७
 जहा दुइवर^८ सुइ^९ फेण^{१०} फंफाइ^{११} तलप्यइ^{१२} ॥
 पिअ पाअ^{१३} पसाए^{१४} दिट्ठि^{१५} पुणि^{१६}
 णिहुअ^{१७} हसइ जह^{१८} तरुणिजण^{१९} ।
 वरमंति चंडेसर^{२०} कित्ति तुअ
 तत्य^{२१} देक्ख^{२२} हरिबंभ^{२३} भण^{२४} ॥ १०८^{२५} ॥ [द्वयउ]

नामांतरेषोक्तमित्यर्थः। इति गुणह — गुणयत जानीतेत्यर्थः ।
 इअ खंड — इदं खंडः, अक्खर उंवर सरिस — अक्षराउंवरसदृशं
 सुआव्यवर्षसमुत्पन्नसितगौडौरीतिमदित्यर्थः, जेह्ववतीति श्रेयः, तदा
 ह[स]इ भणिअर — शुद्धं भवति । अत्र च वाच्यं सउ वि मत्तह

- १०८। १ इद (E). २ पास (C). ३ खिअ (C). ४ सिर (A). ५ दिअ
 (A, B & C). ६ रोसाणि (C). ७ रूप्यइ (B). ८ दुइ वरि (F). ९ सुव
 (B & C). १० फेण (A). ११ फंफाइ (A), फण्फाइ (B & C), फंफाइ (D),
 फंफाइ (F). १२ लतप्यइ (A), तलप्यइ (D), लफुप्यइ (F). १३ पांअ (A),
 पाअ (D). १४ पसाइ (C), पसाअ (D), पसाइ (F). १५ दिट्ठि (A, E & F).
 १६ पण (A), पण (B), पण (C), पण (E). १७ विअंणि (D). १८ अइ (B),
 अइ (C). १९ तवविअअ (A), तवविअअ (B). २० चंडेसरअ (B), चंडअ
 (F). (Here डे should be read as short, vide श्लोक ५, p. 7). २१ तप्य
 (A). २२ वेक्खि (A), देक्खु (D), देक्खि (E). २३ हरिअवणु (B), हरिअरवणु
 (C), (C), हरिअवणु (F). २४ अणु (B). २५ ५ (A). ० (F).

—दिपंचाग्रत्प्रतमपि माचाः काव्यपादचतुष्टयस्य षष्ठवतिरुक्तास-
पादद्वयस्य च षट्पंचाग्रदेवमुभयोर्मिच्छित्वा द्विपंचाग्रदधिकं
ग्रतं माचा इत्यर्थः; मुण्ड — जानीत, हृष्यन्न हृदं — षट्पदच्छंदः,
एरिषि वि होइ — एतादृशमपि भवति, काइ गंध गंधि —
किमर्थं पंधपंधिं विमरह — विमृशत । इदं च पूर्वोक्तस्यैव
गतार्थत्वात् छेपकमिवाभातीति बोध्यम् । (E).

१०७। अस्य सप्तमस्य निष्कर्षमाह ॥ यत्र पेति ॥ पदपद-
तल-निबद्धा माचास्यत्विंशतिः क्रियते, अक्षराडंबरसङ्ग्रहं हृदं-
इदं शुद्धं भवति ॥ आदौ षट्कलो भवति चत्वारस्युक्ता-
निरुक्ताः ॥ द्विकलमंते स्थापय शेषकविना वस्तु निरुक्तम् ॥
दिपंचाग्रत् प्रतमपि माचा जानीत, उक्तद्वयेन षडितिं गुणय ॥
षट्पदं हृदं एतादृशं भवति, किमर्थं पंधपंधिं विमृशत ॥ श्लोक-
पादचतुष्टय उक्तासपादद्वययोगे द्विपंचाग्रदधिकं ग्रतं माचा भवति ।
तत्र च सप्तगुह्यनियमो नास्ति । वक्ष्यति नामान्तरेणेत्यर्थः ॥ (G).

१०८। उदाहरति । यथा शरच्छत्रिविम्बं यथा हरिहरसङ्घ-
स्थितिः यथा फुल्लधितकमलं यथा श्रीसुखडस्युषं दीयते, यथा
[मंगा]कल्लोक्षः, यथा रोषाधितं रूपं, यथा दुग्धवरमुग्धधेनः
कम्पाधितः आस्रवते, प्रियपादप्रसादे पृष्ठे निश्चतस्रधितं यथा तद्वह्नी-
जनस्य, वरमन्त्रिचञ्चर कौर्त्तिसव तथा दृश्यते हरिहरमङ्गा
वदति ॥ रोषस्यशब्दः सुवर्णरजतमार्जनशिला[बोधकः], तेन कृत-
मार्जनरजतवदित्यर्थः ॥ हरिहरमङ्गा कविः, मङ्गोति वन्दिविशेष-
लक्ष्यते ॥ (C).

१०८ । अथैतदुदाहरति जहा सरत्र ससि विवेति । यथा शरत्-शशिविंबं, यथा हरहारहंसस्थितिः, हरः—कर्पूरगौरः, हारो—मौक्तिकदाम, हंसाः—पचिविशेषालेषां स्थिति]रित्यर्थः, जहा फुल्ल सित्र कमल—यथा फुल्लसितकमलं पुण्डरीकमिति यावत्, जहा खण्ड किञ्च—खंडीकृतः, सिरि खंड—श्रीखंडखंडन-मित्यर्थः, जहा गंग कल्लोल—यथा गंगाकल्लोला महोर्मय इत्यर्थः, जहा रोसाणित्र रूप्यद—यथोज्ज्वलितं रूप्यं, जहा दुद्ध वर सुद्ध फेण फंफाद तल्लप्यद—यथा दुग्धवरस्य सुग्धफेनः फंफाद—उद्गम्य तल्लप्यद—तपति, यद्यपि अत्र दुग्धसाम्यं कीर्त्तः कविप्रदायविरुद्धं श्रौतत्वेनैव कीर्त्तिवर्णनस्योचितत्वात् तथापि शैत्यमात्रे तात्पर्यं न तदंग्रेऽपौति भावः, तृप्तीभूय भांडादुद्गतः दुग्धफेनश्चातिशेतो भव-तौति तथोक्तिः । पुणः[नः] यथा पित्र पात्र पसाए दिट्टि—प्रिय-प्राप्तप्रसाददृष्टिः प्रियस्य प्राप्ता प्रसाददृष्टिर्त्थेन स तादृश इत्यर्थः, तरुणिजण—तरुणिजनः णिऊञ्च हसद—निभृतं हसति, तत्थ—तथा तव किञ्चि—कीर्त्तिं देक्खि—प्रेक्ष्य, वरमन्ति—वरमते चण्डेश्वर महाराज, हरिर्ब्रह्मा भणति । ब्रह्मेति वंदिनामुपनाम जातिविशेषो वा, तथाच ब्रह्मजातीयस्तदुपनामको वा हरिनामा भवतीत्यर्थः । (B).

१०८ । यथा जहेति ॥ यथा शारदशशिविंबो, यथा हरहार-हंसस्थितिः, यथा फुल्लसितकमलं, यथा श्रीखंडं चूर्णितं । यथा गंगाकल्लोला, यथोज्ज्वलितं रौप्यं, यथा दुग्धोपरिशुद्धफेनः फंफा-यितः स्फुरति. प्रिये पादप्रहारे दृष्टे निभृतं हसति यथा तरुणि-

Here follows a *śloka* १०८ (क) in MSS. (A, B and F), not found in MSS. (C, D and E), nor in the gloss (G).

चारि पात्र^१ भण कब्बके^२ वे वि पात्र उल्लाल^३ ।

इम विहु लक्ष[क्व]ण एक कद^४ पद ह्यप्यत्र पत्थार^५ ॥

१०८ (क) ॥ [दोहा]

अह कब्ब लक्खण^६ । (B).

आइ अंत दुहु^७ छक्खलउ तिखि तुरंगम मज्झ^८ ।

तीए^९ जगणु^{१०} कि विप्यगणु^{११} कब्बह^{१२} लक्खण बुज्झ ॥

१०९ ॥ दोहा ।

जनः ॥ वरमंचिन् चंडेश्वरस्य कौर्त्तिस्तवै तथापेक्ष्य हरि-
ब्रह्मणो[द्धा] भणति ॥ हरिकवेसंडेश्वरमंचिणं प्रत्युक्तिः ॥ ७ ॥ (G).

१०८ (क) । अथ पूर्वोक्तमेव दोहादृत्तेनोपसंहरति चारि पात्र इति । चारि पात्र — चत्वारः पादाः, कब्बके भण — काव्यस्य भण, वे वि पात्र उल्लाल — द्वावपि पादा उल्लालस्य भणति पूर्वेणाम्बयः,

१०८ (क) । १ पचद (B). २ दच कब्बकर (A). ३ दच कब्बभय (B). ४ 2nd and 4th quadrants transposed in A, and पा for पाच in the same MS. ५ विहु लक्ख पठम एक कद (A), दुहु लक्ख पठ एक करि दच (B). ६ ह्यप्यत्र पच पत्थार (A).

१०९ । १ अथ काव्यलक्षण (A). २ अह कम्ब लक्खण (C), अह काव्यं (F). ३ दुह (F). ४ मज्झ (F). ५ तार (D). ६ तीए (F). ७ जनय (A). ८ विप्यगण (A). ९ कब्बहि (A) कब्बड (C) १० ७ (A).

रम— एवं, विञ्ज लक्षण— द्वे लक्षणे एकं कर— एकं क्त्वा पठ, एव ह्यप्यत्र पत्यार— षट्पदप्रसारः ॥ (E).

१०८ । अत्र च काव्यमामञ्चन्दः पादचतुष्टयेन भवति, उल्लाल-पदद्वयोर्बाह्येन च तत्र षट्पदीत्वमिति दर्शयितुमादौ काव्य-ञ्चन्दो दर्शयति । आदावन्ने द्वौ षट्कसौ, चयसुरङ्गमा मध्ये । तृतीये जगणः किं विप्रगणः, काव्यलक्षणं बुध्यस्व ॥ तुरङ्गमस्यतुष्कलः, किमिति विकल्पेन, सर्वलघुचतुष्कसो विप्रगणः ॥ (C).

१०९ । अथ षट्पदोपयोगिकाव्यलक्षणमाह आह अंत इति । यत्र आदौ अंते, दुञ्ज लक्षण— द्वौ षट्कसौ भवतः इति शेषः, एक आदौ एकः अंते इत्यर्थः, मद्भ्र— मध्ये आद्यंतस्ययोः षट्कस्योरंतराले इत्यर्थः, तिषि तुरंगम— चयसुरंगमास्त्र[य]-स्यतुःकलाः भवन्तीति शेषः, तत्र तीए— तृतीये स्थाने द्वितीय-चतुःकस्य इत्यर्थः जगणो मध्यगुहर्गणः किंवा विप्रगणस्यतुर्लघुको-गणः कर्तव्यः, तत् कम्बह लक्षण— काव्यस्य लक्षणं, बुद्भ्र— बुध्यतां ॥ अथमर्थः, प्रथमं षट्कलस्यतस्यस्यतुष्कलास्तस्य षट्कलः एवं प्रतिपादं पंच गणाः कर्त्तव्यास्तेष्वेव च प्रथमवद्गुणा * * * चये तृतीयो गणो जगणो विप्रो वा विधेयः, एवं च तृतीये विप्रस्येद्वी-यते तदा सर्वलघ्वात्मकोऽपि काव्यभेदो भवति, यदि च जगणो-द्वीयते तदा तु न तृतीयस्यजगणांतर्गतस्य एकैकगुरोः प्रति-चरणमावश्यकत्वात्सर्वगुर्वात्मकस्य न भवति च, जगणपत्रे तृतीयस्य-गणाद्यंतस्य लघुद्वयस्य प्रतिचरणमावश्यकत्वादिति, विप्रपत्रे च चतुर्लघुनां प्रतिचरणमावश्यकत्वादिति सुधीभिर्विभावनीचम् । (E).

चउ अगल^१ चालीस गुरु एकके गुरु^२ लेहु^३ ।
जो गुरुहीणउ सक सो^४ गाम ग्राहण कुणेहु^५ ॥ ११०^६ ॥
दोहा ।

१०८ । अथ काव्यमात्रलक्षणमाह ॥ आर्द्रति ॥ आदावन्ते इयं
षट्कलपोस्तयस्तरंगमा मध्ये । तृतीयो जगणः किंवा विप्रगणः
काव्यस्य लक्षणं बुध्यस्व ॥ ८ ॥ (G).

११० । अथ काव्यच्छन्दसो भेदान् दर्शयितुमुपक्रमते । चतु-
रपचत्वारिंशद्गुरव एकैकस्मिन् गुरं सधुं नय, यो गुरुहीनः प्रक-
शनामघट्टणं कुह ॥ चतुरपेति चतुरधिकेत्यर्थः । चतुरधिका चत्वारिं-
शद्गुरवोऽत्र सम्भवन्ति एकादशगुरव-सधुदय-युक्तैकपादयोगात् ।
अथ च एकैकगुरुस्थाने सधुदयकरणे चो गुरुहीनः स प्रक्रमाने-
त्यर्थः । (C).

११० । अथ वक्ष्यमाणेषु काव्यभेदेषु प्रक्रमामकं भेदं लक्षयन्
भेदान[यन]प्रकारमाह चउ अगलेति । चउ अगल चालीस
गुरव — चतुरधिकचत्वारिंशद्गुरव काव्यपादचतुष्टयं चतुसत्वारिंश-
द्गुरव इति धावत्, एकके गुरव लेह — एकैकं गुरव गृह्णाण न्यूनं कुह,
एवं कृते च जो गुरुहीणउ — यो गुरुहीनः एकैकगुरुव्यासेन
दिसधुदृष्ट्या क्रियमाणेषु भेदेषु यः सर्वसधुरित्यर्थः भवतीति प्रेषः,
सो स[क] — स] प्रकः । तत्र च एकैकगुरुदृष्ट्या सधुदयव्यासेनेति

११० । १ चउमल (B), चउमल (C), चउमल (F). २ सडमुव (C).
३ देव (D & F). ४ चउ (A), चौर (B, C & D). ५ करेण (A) ६ ८
(A), ८ (F).

जहा,

जसु कर फणिवद्द बलअ तरुणिवर तणुमह बिलसद्द^१
 णअण अणल^२ गल गरल विमल ससहर^३ सिर णिवसद्द ।
 सुरसरि सिरमह रद्द^४ सअलजण^५ दुरित दमण^६ कर^७,
 हसि ससिहर^८ हरउ दुरित^९
 वितरह अतुल^{१०} अभअवर^{११} ॥ १११^{१२} ॥

सक्क^{१३} । (B & C).

शेषः, णाम ग्गहण कुण्डे — नामगहणं शंभादिभ्रंशान्तमिति भावः
 कुह्व । अयं भावः — तृतीये जगणदानपत्ते प्रथमषट्कस्य गुरुद्वयं,
 द्वितीयचतुष्कस्य गुरुद्वयं, तृतीयचतुष्कस्य जगणस्यरूपत्वान्त्येको
 गुरुः, चतुर्थचतुष्कस्य गुरुद्वयं, पंचमस्य षट्कस्य गुरुद्वयमेकादश
 गुरवः, जगणाद्यंतःस्यलघुद्वयं च प्रतिचरणं काव्ये आवश्यकं, चरण-
 चतुष्टये च मिलित्वा चतुस्रवारिंशद्गुरवोऽष्टौ लघव आवश्यकः,
 अतएव काव्ये सर्व्वेऽपि चरणा गुरुरूपा एवेति न संभवति जगण-
 पत्ते अष्टलघूनां विप्रपत्ते षोडशलघूनामावश्यकत्वात्, तेषु च [चतुः]-
 चवारिंशद्गुरुषु क्रमेण एकैकगुरुह्रायेन लघुद्वयष्ट्या भेदेषु क्रिय-

१११ । विचर (B). १ चर (A) १ विजसु (D). सवि असु (E),
 सवि (F). ४ चर (A, B & C) ५ सचलच (A), सवचल (B),
 सवचल (C) ६ दलच (B, C & D). ७ हह (B) ८ हसि चर (A),
 सविच सविचर (B & C). ९ चर चरउ दुरित (A), चर दुरित (B), चरदु
 दुरित (D), तुच दुरित चरउ (E). १० तुच विचउ (A), तुच वितरचउ (B),
 उ (C), वितरद वी (E), वितर चर (F). ११ चभचवच (B). १२ ट (A),
 १० (F) १३ शक्क (A).

माणेषु यः सर्वलघुर्भवति सः शक्रः, षष्ठवतिलज्वात्मके शक्रे च क्रमेण एकैकगुरुद्वया लघुदयद्वासेन यावच्चतुस्रत्वारिंशद्गुरवोऽष्टौ च लघवो भवन्ति, तावन्ति नामानि भवन्ति । तांश्च भेदाननुपदमेव विवेचयिष्यामः । अत्र च प्रथमं गुरुनादायैकगुरुद्वासलघुदयद्विक्रमेण शक्रनिश्चितस्तस्य लघूनादाय लघुदयद्वासैकगुरुद्वैकक्रमेणान्येषां निश्चितमयथापि भेदानयनं संभवतीति प्रदर्शनायेति ध्येयम् । (E).

११० । काव्यभेदानाह ॥ चउ इति ॥ चतुरधिक्राश्रत्वारिंशद्गुरव-
एकैको गुरुर्हसति । यो गुरुहीनः शक्रः स नामयष्टं कुरुत ॥
अथमर्थः — प्रतिचरणं जगणस्यावस्थितौ अष्टौ लघवश्चतुस्रत्वारिंशद्गु-
रवइति फलति ॥ तत्र गुरुहीनो भेदः शक्रसंज्ञो भवतीति ॥ ८ ॥ (G).

१११ । तत्र सर्वलघुकमुदाहरति । यस्य करे फणितिवलयं,
तदृणिवरा तनुमध्ये विलसति, नयनेऽनलो गले गरलं, विमल-
शशधरः शिरसि निवसति, सुरसरित् शिरोमध्ये वसति, स सकल-
जनदुरितहरः [दलनः] क्षमिला शशिधरो दुरितं हरतु तव वितरतु
अभयंवरौ ॥ (C).

१११ । अथ शक्रमुदाहरति जसु करेति । जसु कर — यस्य करे,
फणिवर वलय — फणितिवलयं, तनुमह — तनुमध्ये तदृणि-
वर — तदृणिवरा युवतीश्रेष्ठा पार्वती विलसद — विलसति, यस्य
णश्रण — नयने भालस्यद्वितीयनेत्रे अणल — अनलः, गल गरल —
गले कंठे गरलं विषं, विमल ससि जसु सिर — विमलः एक-
कलात्मकतया कलकंशून्यः शशी [यस्य शिरसि] णिवर — निवसति,

जह जह बलश्चा बद्धि' हद्द तह तह खाम कुणेहु' ।
संभुहि' सउ' भण' भिंग'गण चउआलीस' मुणेहु' ॥

११२८ ॥ दोहा ।

इदं च क्रियापदं नयने-इत्यादिप्रत्येकांशयि । यस्य चिरमह—
शिरोमध्ये, सुरसरि [सुरसरित्] रहद् — तिष्ठति, यस्य सञ्जल जल
दुरित दमण कर — सकलजनदुरितदमनकरः, सो — सः, सवि-
हर — शशिधरो महादेवः, हसि — हसिला, तुश्च दुरिश्च — तव
दुरितं हरत् — हरतु, वितरत् अभयवर — वितरतु अभयवरम् ॥
अत्र चरणस्थाः चतुर्विंशतिरपि मात्रा लघुरूपाः स्पष्टाः । अत्र सो
इत्योकारो लघुर्बोध्यः । (E).

१११ । यथा जसु करेति ॥ यस्य करे फणितेर्वल्यं ॥ तदृशी-
वरा तनुमध्ये विससति ॥ नयनेऽनसो गले गरलं, विमलः शशी
यस्य शीर्षे निवसति ॥ सुरसरिश्चीर्षमध्ये तिष्ठति ॥ सकलजन-
दुरितदमनकर हसिला शशिधर हर दुरितं वितर हर अतुल-
मभयवरम् ॥ १० ॥ (G).

११२ । अत्र लघुदयहान्या एकैकगुरुद्विक्रितो नामानि वक्तु-
मुपक्रमते । यथा यथा बल्यो वर्द्धते तथा तथा नाम कुह ।
शक्रमारभ्य नीला भृङ्गगणं पंचचत्वारिंशत्यानीहि ॥ बल्यो गुह-

१११ । १ वज्र (B), वज्र (C). २ कुण्ड (A & C). ३ चक्र (A),
चक्र (B & C). ४ संठ (B) ५ भसि (E). ६ धड (B).
७ पंचतालीस (A), पाचतालीस (B). पंचतालीस (C), चौचतालीस (E & F).
८ कुण्ड (A), कुण्ड (B & C). ९ १० (A), ११ (F).

ता' सक्रो' संभो खरो गंडो खंधो विजश्रो दण्यो
 तालंको समरो' सौहो' सीसो' उत्तेश्रो' पडि'बकखो ।
 परिधम्म मआलु' मइंदो दंडो' मकलु' मअणु' मरट्टो'^१
 बासंठो'^२ कंठो'^३ मोरो'^४ बंधो'^५ भमरो भिख मरट्टो'^६ ॥

[११३ । चउपदुआ]

वर्द्धते — लघुदयस्थाने भवति, श्रकगणमारभ्य शृङ्गणपर्यन्तं
 पंचचत्वारिंशत् भेदान् जानीहि, एकैकगुरुद्विक्रमेण चतुस्रत्वा-
 रिंशद्गुरुशृङ्गणामा, श्रकः सर्वलघुरिति मिलित्वा पंचचत्वारिंश-
 ज्ञानान्याह । (C).

११२ । अथ स्रष्टतया संख्यानियतकाव्यभेदानयनप्रकारमाह
 जहेति । यथा यथा बलश्रा बद्धि हृद — वल्यं गुरुवर्द्धते, तह तह —
 तथा तथा णाम कुण्ण — [ना]म कुण्ण, संभुहि षउ — शंभुना
 माद्धं भिंगण — शृंगणं भणि — भणित्वा, शंभुमारभ्य शृंग-
 गणपर्यंतमित्यर्थः, चौ[चउ]आलीस — चतुस्रत्वारिंशत्, भेदानिति
 शेषः, कुण्ण — जानीहि । अयं भावः — वलवतिलज्वात्मक एको

- ११२ । १ Non est (F). २ Non est (E & F). ३ मरसो (C).
 ४ चिंदो (D & F). ५ वीसो (D). ६ उतेउ (B & C). ७ बलि (A),
 परि (B & D), पलि (C). ८ मरालु (B & C), मराल (D & E). ९ मओ
 दण्यो (C). १० मल्लव (A). ११ मआलु (A), मआह (B), मआव (C).
 १२ मरह (D), मरहो (E), मरह (F). १३ वामखो (B & C), वामंती (D
 & E), वामंती (F). १४ कन्ठो (C). १५ मेरो (B & C). १६ वन्दो (C).
 १७ मरह (D & F), मरह (E).

गुर्वर्द्धते, एवं यः अक्रः उक्रः तत्र च यदि कषुदयमूनीकृत्य
तन्नाचाक एको गुर्वर्द्धते एवमेकोगुर्वसतुर्षवतिर्षववस्य यत्र
पतन्ति, संशु[ग्रंभु]नामा द्वितीयो भेदः । एवमप्येऽपि बोध्यम् । ते
लिखित्वा प्रदर्शयन्ते, तथा । (E).

११२ । अयेति [जयेति] ॥ यथा यथा वलयो वर्धते तथा
तथा नाम कुवत ॥ ग्रंभुमारभ्य अंगावधिं गणय ॥ चतु[स्रत्वा]-
रिंशज्जानीहि ॥ ११ ॥ (G).

[Including Sakra there are 45 varieties, besides Sakra 44.—Ed.]

११३ । तत् अक्रः अशुः सूरः गण्डः स्कन्दः विजयः दर्पः
तासङ्गः वरभः शिंषः श्रौषेः उत्तेजाः प्रतिपद्यः परिधर्मा मरासः
वृगेन्द्रः दण्डः मर्कटः [अनुः] आन्धः[मदान्धः] मरहः वामस्यः
कण्डः मयूरः बन्धः भ्रमरः भिन्दः महाराष्ट्रः । (C).

११३ । गु १ क ८४ अशुः, गु २ क ८२ सूर्यः, गु ३ क ८०
गंडः, गु ४ क ८८ स्कंधः, गु ५ क ८६ विजयः, गु ६ क ८४ दर्पः,
गु ७ क ८२ तासाङ्गः, गु ८ क ८० वरभः, गु ९ क ७८ शिंषः,
गु १० क ७६ श्रौषे, गु ११ क ७४ उत्तेजाः, गु १२ क ७२ प्रति-
पद्यः, गु १३ क ७० परिधर्मः, गु १४ क ६८ मरासः, गु १५
क ६६ वृगेन्द्रः, गु १६ क ६४ दण्डः, गु १७ क ६२ मर्कटः, गु १८
क ६० कासः [?], गु १९ क ५८ महाराष्ट्रः, गु २० क ५६ वधन्तः,
गु २१ क ५४ कण्डः, गु २२ क ५२ मयूरः, गु २३ क ५० बन्धः,
गु २४ क ४८ भ्रमरः, गु २५ क ४६ भिन्द[म]महाराष्ट्रः । (E).

११३ । नामान्याह ॥ संभो इति ॥ अंशु १, सूर्य १, गंड ३,

बलहृद्दो^१ रात्रो^२ बलित्रो^३ मोहो^४ मन्वायो^५ बलि मेहो^६
 सहसकव्वो^७ बालो दरित्रो सरहो^८ दंभो^९ऽहो^{१०} उहंभो^{११} ।
 बलिअंको तुरत्रो हरिणो^{१२} अंधो मुह्वीए^{१३} तह भिंगो
 बत्युआ^{१४} यामो^{१५} पिंगलणाओ^{१६} जंपइ^{१७} छंदपबंधो^{१८} ॥
 ११४^{१९} ॥ [चउपइआ] ।

स्कंध ४, विजय ५, दर्प ६, तालक ७, समर ८, सिंह ९, श्रेष १०,
 उर्त्तोजा ११, प्रतिपच्च १२, परिधर्ष १३, मराल १४, मृगेंद्र १५,
 दंड १६, मर्कट १७, मदन १८, महाराज १९, वसंत २०, कंठ २१,
 मयूर २२, बंध २३, भ्रमर २४, भिखमहाराज २५ । (G).

११४ । बलभद्रः रजोबलौ मोहः मन्वानः परिमोहः सहस्राक्षः
 बालः कुतः समरो हृत्तो भवत्युदकुम्भः । बालीरङ्गं तुरगः हरिणः
 अंधः सुग्धे तथा मृगः, अमूः संज्ञा वस्तुनाम पिङ्गलनागो जल्पति
 हन्तःप्रबन्धम् । (११३ श्लोकपादे) मरुद्ग्रन्थो गर्भवाचकः, अतुग्रन्थः
 काशुकवाची, वामपृष्ठ इत्यत्र वामञ्च इति पाठे वामनः, वसति
 काव्यच्छन्दसो नामान्तरम् । (C).

११४ । १ बलहृद्दो (E), बलभद्र (F). २ रात्रो (A), रात्रा (E). ३ Non
 est (A). ४ मेह (B), रामो (D & F), मोहो (E). ५ मन्वायो (B & C).
 ६ बलिमीषो (A, B, D & F). ७ सहस्रवो (B & C). ८ सरहो (E), समरो
 (C). ९ हलो (B & C). १० हो (A). ११ उह्वो (B & C).
 १२ हरिणो (A). १३ मुह्वीचो (B & C), मुह्वि (E), मुहो (F). १४ वस्तु-
 चा (A), वातुचा (B), वस्तुचारीचर वस्तुच (F). १५ वामं (A), वौनी (D).
 १६ रात्रो (A). १७ जचद (B & C). १८ पराचो (C), बंधबंधो (E).
 १९ १० (F).

११४ । गु २६ ल ४४ बलभद्रः, गु २७ ल ४२ राजा, गु २८ ल ४० बलितः, गु २९ ल ३८ मोचः, गु ३० ल ३६ मंघानः, गु ३१ ल ३४ बलिः, गु ३२ ल ३२ नेघः, गु ३३ ल ३० सहसाचः, गु ३४ ल २८ बालः, गु ३५ ल २६ दरिद्रः, गु ३६ ल २४ सरभः, गु ३७ ल २२ दंभः, गु ३८ ल २० उद्धंभः, गु ३९ ल १८ अहः, गु ४० ल १६ पलितांकः, गु ४१ ल १४ तुरंगः, गु ४२ ल १२ हरिणः, गु ४३ ल १० अंधः, गु ४४ ल ८ मृंगः । एवं पूर्वभेदापेक्षया लघुद्वयन्यूनक्रियया तत्समानमात्राकैकगुणवर्द्धनेन च प्रक्रमारभ्य मृंगपर्यन्तं पंचचत्वारिंशद्भेदा बोधाः ॥

अथ प्रकृतात् क्रममारभ्य चत्वारो भेदास्तृतीये विप्रदानपक्षे एव संभवन्ति । पंचममारभ्य एकचत्वारिंशत्पर्यन्तं च तृतीये जगण्-दानपक्षेऽपि विप्रपक्षेऽपि संभवन्ति । द्विचत्वारिंशत्तममारभ्य पंच-चत्वारिंशत्पर्यन्तं च चत्वारो भेदास्तृतीये जगण्मवलम्ब्यैव संभवन्ति । विप्रपक्षे पदचतुष्टये मिलित्वा षोडशलघूनां जगण्पक्षे चाष्टगुण्णा- [लघूनां]भावश्चकत्वादिति बोध्यम् ॥

अथ प्राकृतसूत्रेण शब्धादिभृंगांतानां पूर्वोक्तचतुश्चत्वारिंशद्भेदानां नामान्याह, ता संभो इति । शक्रः १, सूर्यः २, गंडः ३, स्कंधः ४, विजयः ५, दर्पः ६, तास्तांकः ७, समरः ८, सिंहः ९, ग्रीषी १०, उत्तेजाः ११, प्रतिपक्षः १२, परिधर्मः १३, मरालः १४, मृगेंद्रः १५, दंडः १६, मर्कटः १७, [?] कालः १८, महाराजः १९, वसंतः २०, कंठं २१, मयूरः २२, बंधः २३, ध्रमरः २४, भिषमहाराजः २५, बलभद्रः २६, राजा २७, बलितः २८, मोचः २९, मंघानः ३०,

पचतालीसह^१ बत्युआ^२ छंदे^३ छंद विच्रंभ^४ ।

अज्ञा कइ पिंगल^५ कहइ चलइ^६ ए हरिहर बंभ^७ ॥

११५^८ ॥ दोहा ।

बलिः २१, मेघः २२, सहस्राचः २३, बालः २४, दरिद्रः २५, सरभः २६, दंभः २७, उहंभः २८, अहः २९, पक्षितांकः ४०, तुरंगः ४१, हरिणः ४२, अंधः ४३, तह—तथा, भृंगः ४४ । हे सुद्धि—सुग्धे, ता—एतानि चतुस्रत्वारिंशदिति श्रेयः, बत्युआ णाम—वस्तुकनामान्येतानि वास्तु—ता संभो सूरौ गंडो खंधो विजस्रो दप्पो तालांको समरो सीहो शेषो उत्तेस्रो पडिव * * * वोकापरनामकाव्यच्छंदसः नामानीति यावत्, छंदपबंधो—छंदःप्रबन्धः छंदसा प्रकृष्टो बंधो यस्मात् स तादृश इत्यर्थः, पिंगलणास्रो—पिंगलनागः जपइ—जल्पति ॥ (B).

११४ । बलभद्र २६, राजा २७, बलित २८, राम २९, मंथान २०, बली २१, मोह २२, सहस्राच २३, बाल २४, दरिद्र २५, सरभ २६, दंभ २७, अहः २८, उहंभ २९, बलितांक ४०, तुरग ४१, हरिण ४२, अंधसुग्ध ४३, तथा भृंग ४४—चतुस्रत्वारिंशत् ॥ इति वस्तुनो नामानि पिंगलो नागो जल्पति छंदःप्रबंधे ॥ वस्तु काव्य-नामकच्छंदः ॥ १४ ॥ (G).

११५ । १ पचतालीसह (B & C), पचतालीसह (E). २ बत्यु (A). ३ छंद (F). ४ विच्रंभ (B & C), विभ्रंभ (F). ५ पिंगल (F). ६ चलइ (D). ७ वन्नु (B), वनइ (C). ८ ११ (A), १५ (F).

पञ्चह्र' असुह्रउ पंगु हीण खोडउ पभणिज्जइ
 मत्तगल वाउलउ' सुखकल' कख सुणिज्जइ' ।
 भल'बज्जिअ' तह वहरि' अंध अलंकार रहिअउ'
 बुलउ' छंद' उट्टवण' अत्य' विणु' दुब्बल कहिअउ ॥
 छेरउ हट्ट' क्वरहि' होइ काणा गुण सब्बहि रहिअ' ।
 सव्वंगसुह्र समरुअ' गुण छप्पअ' दोस पिंगल कहिअ' ॥
 ११६' ॥ [छप्पअ]

११५। पञ्चषत्वारिंशदस्तु छन्दसा विजृम्भते । तत्ततः कवि-
 पित्राः कथयति न चकति हरिहरमञ्जा ॥ वस्तुनामकच्छन्दः
 छन्दसा प्रकारभेदेन पञ्चषत्वारिंशद्विधं विजृम्भते, न चकति—
 अन्यथा न भवति, हरिहरादिनाऽन्यथा कर्तुं न शक्यते इत्यर्थः,
 अथच ग्रन्थकर्ता हरिहरवन्दी न चकति न भ्रान्तो भवतीत्यर्थः ॥
 (C).

११५। अथ प्रक्रममादाय संख्यान्तरं दोहादुपेनाह पंचतालीसह

११६। १ पचचं (D). १ वाउलउ (B), वाउल (D), वाउल (E & F).
 १ सुखकल (D & F). १ बज्जिअ (A), बुज्जिअ (B & C), सुबिज्जइ (F).
 १ पल (A). १ मज्जिअ (B). १ मुवरहिअ (A), मुवरहिर (B & C).
 १ संकारविरहिअ (A), संकारचं रविअ (D), संकारहि रहिअ (E).
 १ वोल (A, B & C), वूल (E & F). १ वंडु (A). १ उट्टवण (F).
 १ अत्य (A). १ विणु (B & C). १ दुब्बल (A), चचइ (B & C).
 १ रहि (E & F). १ कावउ मव राच रंज वज्जिअ रहिअ (A), कावउ
 चवुव राच चह वरहिं रहिअ (B & C). १ कच (A & F), चहवरिअवुव
 (B), रचवचवुव (C). १ कप्पअ (E). १ दोस रहिअ (B & C),
 पिंगल कहिअ (D). १ ११ (A), १६ (F).

इति । वस्तुना हृदि—वास्तुकच्छंदसि वास्तुकापरनाथि काव्य-
च्छंदसीति यावत्, पंचतास्त्रीसह—पंचचत्वारिंशत् हृदं—हृदांसि
भेदा इति यावत्, विचंभ—विजृंभते इति अद्भ्याकर—साचात्कृत्य,
पिंगल कहर—पिंगलः कथयति, अच हरिहरमद्भ्याषोऽपि न
चक्षति, तेऽप्येनमन्यथा न कुर्वतीति भावः ॥ (E).

११५ । पंचेति ॥ पंचचत्वारिंशदष्टुगच्छंदसो भेदा विजृंभते ॥
ग्रक्रमामकसर्वसुभेदेन सहेत्यर्थः ॥ अद्वेति ॥ अद्भ्या कविः पिंगलः
कथयति, चक्षति न हरिहरमद्भ्याषः ॥ चक्षति अन्यथा कर्तुम-
समर्था इत्यर्थः ॥ १५ ॥ (G).

११६ । अथ षट्पद[स्य] ये दोषाः काव्यच्छन्दसोऽपि ते दोषा-
रत्यतः षट्पददोषानाह । पदमशुद्धं पङ्क्तः, शीनः खोडः, माषा-
धिको वाद्वृत्तः, शून्यकक्षः काणो जायते । झल्वर्जितो गुण-
रहितः, अन्धोऽलङ्कार[र]रहितः, वोढच्छन्दउत्पापनं, अर्थेन विना
दुर्बलः कथितः, टेरो षटः, काणोऽगुणः, राजाङ्गैः सर्वैर्गृहीतः
सर्वाङ्गशुद्धो रसरूपगुणः षट्पददोषः पिङ्गलेन कथितः ॥ पदम-
शुद्धश्चेत्तदा पङ्क्तः, पदस्याशुद्धता जगणादिनियमराहित्यं । शीनो
गणहीनः । माषाधिकः पञ्चविंशत्यादिमाषायुक्तः, शून्यकक्षः
चयोविंशत्यादिमाषः । झल्वर्जितः झल्वप्रत्याहाररहितः, तेन
झल्वप्रत्याहारे ये वर्णा झल्वघटधादयस्तद्राहित्यं न कार्यमन्तरा
अन्तरा तादृशवर्णा देया इति भावः । उपमादयोऽलङ्काराः ।
षट्कक्षादिस्थाने पञ्चकक्षादियोगे हृदस उत्पापनं, तेन वोढो-
भदनः । अर्थाभावे दुर्बलः । षटः प्रतिपदमैत्रीरहितः, ष टेरः

नेकराषो भवति । प्रसादादिगुणरहितः काषो बधिरः । सर्वै-
रङ्गैर्योक्तविन्यासविशिष्टः सकलमात्राभिर्युक्तश्चेद् राजा भवति ।
शृङ्गारवीरादिरसानुरूपगुणयुक्तः सर्वाङ्गशुद्धः । अचालंकारादि-
राहित्यं काव्यदोषो न हन्दोदोष इति ध्येयम् । (०).

११६ । अथ काव्ये वर्जनीयदोषानाह पञ्चह इति । पञ्चह
असुद्धञ्च — पादैः अशुद्धः न्यून इत्यर्थः पंगुः इत्युच्यते, पादचतुष्टय-
मध्ये एकेनापि चरणेन हीनश्चेत्तदा पंगुरित्यर्थः । यत्तु पदे अशुद्धः
प्राकृतव्याकरणदुष्ट इत्यर्थ इति तन्न, तथा सति संस्कृतरचित-
काव्यस्य दुष्टत्वात् । हीनः पूर्वोक्तेन केनापि गणेन हीनश्चेदित्यर्थः
तदा सः खोडउ — खंजः पभण्क्खइ — प्रभण्यते । यत्तु मात्रया हीन-
इत्यर्थ इति तन्न, शून्यकलेत्यनेन पौनरुक्तापत्तेः । मत्तगल —
मात्रयाधिकः ललणोक्तमात्रापेक्षया एकया एकयापि मात्रया
अधिक इत्यर्थः, बाउल — व्याकुलः । सुलकल — शून्यकलः एकयापि
मात्रया न्यून इत्यर्थः कल सुण्ण्णइ — काणः अयते । तथा
ललवण्ण्ण — लकारलकाराभ्यां वर्जित इत्यर्थः बधिर — बधिरः ।
अलंकारैः रहितः अंधः । कंदउड्डवण विणु — कंदसः यत् उड्डवनम्
उड्डवनिका तां विनेत्यर्थः, उड्डवनिकायां क्रियमाणयां यदि
आद्यंतपद्मलस्थाने सप्तकलः पंचकलो वा पतति, एवं मध्यस्थचतुद्द-
लेषु यदि कश्चित्पंचकलस्त्रिकलो वा भवति, तृतीये च अगण-
विप्राभामन्य एव गणः पततीत्यर्थः बूउउ — मूकः कथितः । अत्य
विणु — अर्थेन विना, दुब्बल कहिअउ — दुर्बलः कथितः । चड-
कसरहि — चडाचरैर्हंटाकष्टैरचरैः परस्परमैत्रौरहितैरित्यर्थः [उेरउ]

— डेरः केकरः होद — भवति । गुण सम्बन्धि — सर्वगुणैः प्रसाद-
प्रश्रुतिभिः रक्षितः काष्ठा — काष्ठाः भवति । एते कम्बह दोष —
काव्यस्य दोषाः, सम्बन्धसुद्ध समरूपगुण — सर्वांगशुद्धसमरूपगुणः
सर्वांगे शुद्धः, समौ रूपगुणौ यस्य सः समरूपगुणः, सर्वांगशुद्ध-
स्यासौ समरूपगुणस्य तादृशेन पिंगलेन कथिताः । अत्र
हि अत्र इत्युच्यते इत्यमेकं बोध्यं “बन्धो वि तुरिअ पठिअ” इत्युक्तेः
[Vide श्लोकः ८, p. 11. —Ed.] अन्यथा माचाधिक्यापत्तिः । (B).

११६ । पादे अशुद्धः पंगुः ह्रीनः खंजः प्रभष्यते । ह्रीनो
माचादिन्यूनः, माचाधिको वातुलः, शून्यकलः कर्णः [?] श्रूयते ॥
झकारलकाराभ्यां वर्जितस्तदा बधिरोऽन्धोऽलंकाररक्षितः, मूकस्तु-
टितवर्णोऽर्थेन विना दुर्बलः कथितः, केकरो हठाचरैर्भवति, काष्ठाः
सर्वगुणैरक्षितः । हठेति — हठाक्षिप्राचरमित्यर्थः । सर्वांगशुद्धेक
समरूपगुणेन षट्पददोषाः पिंगलेन कथिताः ॥ १६ ॥ (G).

[Hereafter the following 4loka is seen in MS. (A) only. —Ed.]

कद पौडद पंगुलउ लच्छिअ पहरिअद खोउउ
कुलहाणिअ वाउलउ कन्न होद पउर मकोलउ ।
सुद्धि हरद विमलंगु दुमण होद अद्ध पन्नामद
दुम्बल उम्बण बहद देउलउ किन्ति विणासद ॥
काण कुम्ब वज्जदुक्ककद
पिंगल जंपद कवि अणउ ।
तलउ जाणि हप्पअ करउ
सेम रहिअउ गुणिअणउ ॥ १४ ॥

बिप्य होअ^१ बत्तीस खत्ति बेआल^२ करिज्जसु^३
 अठतालिस^४ लहु बेस^५ सेस सुइउ सलहिज्जसु ।
 चउअग्गल^६ पअ बौस^७ मत्त^८ छाणबइ^९ ठविज्जसु
 पंचताली[लि]सह^{१०} गाम कब्बलक्खणह करिज्जसु^{११} ॥
 छहबिस^{१२} उल्लालहि^{१३} एककइ^{१४}
 बिण्णि पाअ छप्पअ मुणहु^{१५} ।
 समबख^{१६} सरिससमदोसगुण^{१७}
 गाम रहत्तरि^{१८} परिगुणहु^{१९} ॥ ११७^{२०} ॥ षट्पदम् ।

११७ । जातिदोष[भेद]माह । विप्रलोको द्वाविं[चिं]ग्रता —
 चचियो द्विचत्वारिंशता — [अष्टचत्वारिंशता] लघुभिर्वैश्वः, श्रैषैः शूद्रः
 आध्यताम् । चतुरधिकचत्वारिंशद्गुहभिर्मात्राः षष्ठवतिः स्थाप्यते ।
 पञ्चचत्वारिंशन्नाम काव्यलक्षणं क्रियताम् । षड्विंशतिरुल्लाले एकीकृत्य
 द्वौ पादौ षट्पदं जानीहि । समवर्षं सदृशगुणं नामान्येकसप्ततिं
 जानीहि ॥ द्वाविं[चिं]शतित्यादौ लघुभिरित्यनुषज्यते । श्रैषैस्ततो-

११०। १ लोच (A, B & C), जोर (E). २ वेचालोच (F). ३ भयिज्ज
 (A). ४ चठताली (B), चठताली (C). ५ विस (B & C). ६ चउअग्ग
 (B & C). ७ चालीस (B), चालीसगुण (C). ८ मत्ता (F). ९ छाणबइ
 (B), चउअग्ग (C). १० पांचतालीसह (B & C). ११ भयिज्जसु (D).
 १२ छहबीस (A & F), छहबीस (B), छहविस (C), छहबीस (D). १३ उल्लाल-
 लउ (A, B & C), उल्लाल (D & E). १४ एककइ (A, B & C). १५ मणहु
 (A). १६ समबख (B), समवर्ष (C). १७ सरिसगुण (A), उचरिज्ज (B),
 उचरिज्ज (C), सरिसदोसगुण (F). १८ ए short, vide श्लोक ४. p. 7.
 १९ परिगुणहु (B, C, E & F), परिगुणहु (D). २० १५ (A), १७ (F).

ऽधिकैः, स्नाध्यतां कथ्यताम् ॥ चतुर्विंशतिमात्रैश्चतुर्भिः पादैः षड्वति-
मात्रा भवन्ति, तत्र चतुस्त्वारिंशद्गुरवः सन्ति, षड्वत्वारिंशद्ग्रामकं
काव्यलक्षणं क्रियतामुल्लालपादयोर्मिलित्वा षड्विंशतिर्गुरवः सन्ति ।
अत्र च प्रतिपादं जगण्स्थाने लघुद्वयमावश्यकं, तेन पादचतुष्टयेऽष्टौ
लघव आवश्यकः, अत्रशिष्टा अष्टाशोतिमात्राश्चतुस्त्वारिंशद्गुरभिः
सम्भवन्ति, एवमुल्लालपादद्वये लघुचतुष्कमावश्यकं प्रतिपादं त्रिकल-
गणद्वयस्य वक्ष्यमाणत्वात् । अत्रशिष्टा द्विपञ्चाशन्मात्राः षड्विंशति-
गुरभिः सम्भवन्ति, तेन षट्पदे सप्ततिर्गुरवः सम्भवन्ति । किन्तु
जगण्स्थाने चतुर्लघुकरणाद्विपञ्चाशदधिकग्रतमात्राः केवललघुभि-
रपि सम्भवन्ति, ततश्चैकैकगुरष्टद्विक्रमेण सप्ततिर्गुरवः सम्भवन्ति । (C).

११७ । अथ वर्णलघुभेदेन काव्यस्य जातिभेदकैकचरणस्थां
चरणचतुष्टयसमुदितां च मात्रां कथयन् भूयोऽपि भेदसंख्यामनु-
वदन् उल्लालगुरुसंख्यासुपदिशन् काव्योल्लालाभ्यां षट्पदं वृत्तं
भवति तस्य चैकसप्ततिर्भेदा भवन्तीति षट्पदेनैवाह विष्येति ।
विष्य-विष्ये विप्रजातीये काव्ये वत्तीम-दात्रिंशत् लघु-
लघवः होद्-भवन्ति, खन्ति-क्षत्रिये क्षत्रियजातीये काव्ये
वेभ्राल-द्विचत्वारिंशत् लघवः करिञ्जसु-क्रियतां, वेस-
वैश्वः अटतास्त्रिस-अष्टचत्वारिंशत् लघवः क्रियतामिति पूर्वै-
वान्वयः, वेस-शेषा उर्वरिता इति यावत् लघवः सुदृष्टि[उ]-
शृङ्गजातीये काव्ये सल्लहिञ्जसु-स्नाध्यतां, पञ्च-पाद एकैक-
चरण इत्यर्थः काव्यस्येति भावः चतुश्चत्वारिंशत्-चतुरधिकाः षोड-
श-विंशतिः चरणचतुष्टये च इति शेषः, षड्वत्वारिंशत्-षड्वतिः मन्त्र

—मात्राः ठविष्णुसु—स्त्रायंतां, कम्बलक्षणे[ह]—काव्यलक्षणे
 पञ्चतालीसह षाम—पञ्चत्वारिंशन्नामानि पूर्वोक्तानि शब्दादीनि
 शृंगतानीति भावः करिष्णुसु—क्रियंतां, उल्लासहि—उल्लासे
 हृदयविष—षड्विंशतिं गुरुन् जानौहीति शेषः, विषि पाञ्च—
 द्वयोः पादान् काव्योल्लासयोश्चरणान् एककद—एकीकृत्य, सम-
 वक्ष—समा वर्णाः काव्योल्लासमानाः वर्णा गुरुलघुरूपा यस्मि-
 न्नात्तादृशमित्यर्थः सरिससमदोषगुण—सदृशसर्वदोषगुणं सदृशः
 काव्यसमानाः सर्वे दोषा गुणाश्च यस्य तत्तादृशमित्यर्थः हृष्यञ्च—
 षट्पदं वृत्तं सुणञ्ज—जानीत, तस्य चेति शेषः एहत्तरि षाम—
 एकसप्ततिनामानि परिसुणञ्ज—परिजानीतेति धोयना । एह-
 त्तरीत्येकारो लघुर्बोधः । अयमर्थः—काव्यचरणचतुष्टयस्यास्त-
 त्त्वारिंशत् गुरुवस्तृतीयजगणदानपत्रे चाष्टौ लघवः, उल्लासचरण-
 द्वयस्याश्च षड्विंशतिर्गुरुवः, पादद्वयस्यचिकलचतुष्टयांतर्गताश्च चत्वारो
 लघव[व] एवं मिश्रित्वा सप्ततिर्गुरुवो द्वादश लघवश्च षट्पदे
 पतन्ति, तत्र चैकैकगुरुद्वयेन क्रमेण तत्समानसंख्याकलघुद्वयद्वया
 एकसप्ततिर्भेदा भवन्ति । तांश्च भेदानुपदमेव प्रपञ्चयिष्याम इति
 सुधीभिर्धेयम् । (E).

११० । जातिभेदेमाह ॥ विष्येति ॥ विप्रा भवति द्वाविंशतिः,
 षषिषा द्विचत्वारिंशतिः ॥ अष्टचत्वारिंशतिर्वैश्या, शेषैः शूद्रि[द्रा]णी
 श्चाश्वतां ॥ चतुरधिका पदे विंशतिर्मात्राः, षषवतिः स्त्रायंतां ॥
 चरणचतुष्टये इत्यर्थः ॥ पञ्चत्वारिंशन्नामानि काव्यलक्षण-
 क्रियंतां ॥ सर्वलघुशब्दभेदेन चहेत्यर्थः ॥ षड्विंशतिसुल्लासलक्ष्मीकृत्य

अह उल्लाल लक्खण' । (B).

तिखि' तुरंगम तिअल' तह' छह' चउ तिअ तह' अंत' ।
रम उल्लाल' उट्टवहु' बिहु' दल छप्पण मत्त ॥ ११८' ॥
दोहा ।

दो पादौ षट्पदे जानीत ॥ उल्लालचरणदये लघुचतुष्टयं षड्विं-
शतिगुरुसैकौक्त्य चरणदयमेवं षट्पदं जानीतेत्यर्थः ॥ समवर्ष-
सदृशदोषगुणनामानि एकमप्रतिं परिजानीत ॥ अत्र यथा काव्य-
दोषास्तथा उल्ला[ल]स्यापि भवन्ति ॥ एवं [पंच]चत्वारिंशत्काव्यभेदाः
षड्विंशतिरुल्लालस्येति एकमप्रतिर्भेदा इत्यथ उल्लालेऽपि एकमप्रति-
र्भेदा भवन्तीत्यर्थः ॥ (G).

११८ । अथोल्लाले गणनियममाह । चयस्तुरङ्गमास्त्रिकलगण-
स्तथा षट् चत्वारस्तयस्तथा अन्ते, एवमुल्लाल उत्याप्यतां षट्पञ्चा-
शन्मात्राः ॥ तुरङ्गमशब्दस्य तुष्कलवाची, ततः चिकलः, ततः षट्कल-
स्तस्य तुष्कलः ततस्त्रिकलः एवमष्टाविंशतिकलः पादः, दशद्वयेन
च षट्पञ्चाशन्मात्रा भवन्ति ॥ (C).

११८ । अथ षट्पदोपोह्यतेनोल्लालं लक्षयति तिखि तुरंगमेति ।
प्रथमं तिखि[—चयः] तुरंगमास्यतुष्कला गणाः, तह — ततः, तिअल

११८ । १ लघोहाललचयं (A), चय उल्लालकलचय (C), लघोहाल (D).
१ तिखि (A & D). २ लीच (F). ३ लउ (F). ४ लच (B & C), लउ
(F). ५ लउ (B), तिलउ (C), वेचि (E). ७ लणु (C), चंवे (E).
८ उल्लाहा (A, B & D). ९ लउ (A); उहरच (B & C). १० विच (D).
११ ११ (A), १२ (F).

— चिकलः गणः, तेषि अंत — तस्य चिकलस्यांते कृद् चउ तिअ —
षट् चतस्रः तिस्रः माचा इति शेषः प्रत्येकं योजनीयः, एम —
एवं, विज्ज दस्र कृष्ण मत्त — द्विदलषट्पंचाशन्मात्राकां दयो-
र्दलयोर्मिलित्वा षट्पंचाशन्मात्रा यस्य तत्तादृशमित्यर्थः, उल्लास —
उल्लासं उल्लासनामकं वृत्तं, उट्टवज्ज — उट्टवयत उट्टवनिकाविषयं
बुद्धतेति यावत् । अथवा षट्पंचाशन्मात्राकमुल्लासं विज्ज दस्र —
दयोर्दलयोर्द्वयवयत, एम — [ए]वं दलद्वयेऽपि गणान् विभजत ॥
[दमचावधेयम् । चिचतुष्कलानां षट् गुरवस्तदनंतरपतितस्य
चिकलस्य च एको गुरुस्तदनंतरपतितस्य षट्कलस्य च त्रयो-
गुरवस्तदनंतरपतितस्य चतुष्कलस्य च गुरुद्वयं तदनंतरपतितस्य
चिकलस्य चैको गुरुरेवं प्रतिचरणं त्रयोदशगुरवो लघुद्वयं चैव-
तष्टाविंशतिर्मात्राः एके दले पतन्ति, दलद्वये च मिलित्वा षड्विं-
शतिर्गुरवश्चत्वारस्य लघवः एवं षट्पंचाशन्मात्राः पतन्ति । एवं च
ताव्यवदुल्लासेऽपि सर्वे वर्णा गुरुरूपा न संभवन्ति । तथा हि यदि
चिकलौ गुर्वादिसदंतो वा दौयते, तदा एकैकपादे चिकल-
[यांतर्गतं लघुद्वयमावश्यकं, दयोर्दलयोश्च लघुचतुष्टयं, यदि च
चिकलस्य माचात्रयमपि लघुरूपमेव क्रियते, तदा तु चिकल-
[यस्य षट् लघव] एकैकचरणे, दयोर्दलयोश्च द्वादश लघवः
प्रावश्यकौ इति कथमपि उल्लासे सर्वे वर्णा गुरुरूपा न संभवन्त्येव,
लघुरूपास्तु संभवन्त्येव, चिकलानामपि सर्वलघुरूपाणां संभवाद्दत-
[व क्वचित्सर्वगुर्वात्मकवर्णसमय[?]सुदाचरणमपि दृश्यते तल्लेखक-
[मादात्पतितमिति बोध्यम् । अत्राप्येकैकगुरुद्वयासेन क्रमेण लघु-

जहा^१, जात्रा जा अङ्गं^२ सीस^३ गंगा लोलन्ती
 सम्बासा पूरन्ति सम्ब^४ दुक्वा^५ तोलन्ती ।
 खात्रा रात्रा हार^६ दोस^७ बासा भासन्ता^८
 वेअत्राला जा संगं^९ णट्ट^{१०} दुट्टा^{११} णासन्ता ॥
 णाचन्ता^{१२} कन्ता उछ्छवे^{१३} ताले भूमौ कपले ।
 जा दिट्ठे मोक्खा पाबिज्ज^{१४} सो तुम्हाणं सुक्ख^{१५} दे^{१६} ॥
 ११६^{१०} ॥ [छप्पत्र]

दयदृष्ट्या सर्वलघ्वन्ताः सप्तविंशतिर्भेदाः संभवन्ति, ते च ग्रन्थकृता न
 प्रदर्शिताः, अप्रदर्शिता अपि स्वयमूहनीयाः, मया तु ग्रन्थविस्तार-
 भयाच्च प्रदर्शिता इति सुधीभिर्विभावनीयम् । (E).

११८ । अथोल्लालक्षणमाह ॥ तिथीति ॥ अथस्तरंगमास्त्रिकक्षः
 षट्क्षत्तुष्कक्षस्त्रिकक्षस्थान्ति ॥ एवमुल्लालमुद्रवयन्तु दयोर्दक्षयोः
 षट्पंचाग्रन्मात्राः ॥ तरंगमसत्तुल्लेषुः ॥ (G).

११९ । तत्र सर्व्वगुह्यमुदाहरति । जाया यस्याद्वाङ्गि, अङ्गे गंगा
 लोलन्ते, सर्वाङ्गाः पूरयति यः सर्वाणि दुःखानि चोटयति,
 नागराजहारः दिशो वामः भासते, वेताला यस्य सज्जे महान्

११६। १ सम्बगुण जहा (E). २ अङ्गे (A & C), जात्रापङ्गे (D). ३ Dropt
 in (A), चङ्ग (B & C), सीसे (D). ४ सम्बा (A), सम्बनो (D). ५ दुक्खं (B
 & C), दुक्खं (D). ६ हारा (A & D). ७ दोसा (A & D). ८ Dropt
 in (D), भासन्ता (E). ९ संगे (A, C & D). १० जहा (A), dropt in (D).
 ११ उहा (E). १२ चचन्ता (A). १३ उछ्छवे (B, C & F). १४ पाबिज्जे (A),
 पाबिजा (B, C & D), पादर (F). १५ सुक्खं (A), सुक्ख (B), तुष्काणं सुक्ख
 (C), सुक्खा (D). १६ दो (D, E & F). १७ १६ (A), १६ (F).

दुष्टान् नाशयति । नृत्यति कान्तव्या[या] उच्चैर्वेतासैः भूमिं कम्पयन्
यस्य दृष्ट्वा मोचः प्राप्यते, स युष्माकं सुखं ददातु ॥ अत्र च
प्रथमचतुर्थपादयोरेकारस्य वर्णमिलितस्य लघुत्वात् द्वितीये जगणो
न विरुद्धते, किन्तु आवश्यकलघुव्यतिरिक्तानां सर्वेषां गुहत्वादस्य
सर्वगुहत्वमिति ध्येयं, न तु सर्व एव गुह्यरिति भ्रमः कार्यः । (C).

११८ । अथ काव्योल्लासयोः सर्वगुवात्मकमाद्यभेदमुदाहरति
जात्रा जा अद्भंगेति । जा अद्भंग — यदद्भङ्गे जात्रा — जाया
पार्वतीति यावत् शोभते इति शेषः, अयेऽपि योजनीयः,
श्रीस — श्रीर्षे सम्बामा पूरंति — सर्वाशाः पूरयन्ती सम्बदुक्त्वा
तोलांती — सर्वदुःखानि चोटयन्ती एतादृशी गंगा लोलांती —
लोलायमाना । अत्र गंगाविशेषणद्वयं पार्वत्या अपि योजनीयम् ।
यस्य णाश्चा राश्चा हार — नागराजहारः नागराजस्य वासुकेर्हारो-
यस्य तादृश इत्यर्थः । यस्य दीसबासा वासन्ता — दिम्बासो वसानः ।
जा संग — यत्संगे णट्ट उट्टा णासन्ता — नष्टदुष्टान् नाशयन्तः, अत्र
नष्टशब्दो धूर्त्तवाची, तथाच धूर्ता ये दुष्टा वैरिणस्तान् नाशयन्त-
इत्यर्थः, उक्त्ववे — उत्सवे कन्ता — कान्तं यथा स्थान्तथा णासन्ता —
नृत्यन्तः, ताले भूमौ कंपले — तालकंपितभूमयः, अथवा येषां
तालेन भूमिः कंपिता, तादृशा वेआसा — वेतासास्तिष्ठन्तीति
शेषः । जा दिट्टे — यस्मिन्दृष्टे मोक्त्वा पाबिञ्च — मोचः प्राप्यते,
सो तुम्हाणं — स युष्मभ्यं सुक्ख दो — सुखं ददातु । अत्र जात्रा
जा अद्भंगेत्यारभ्य णट्ट उट्टा णासन्ता एतावत्पर्यन्तं पादचतुष्टयं
काव्योल्लासहरणमेतदप्ये च चरणद्वयमुल्लासयेति बोध्यम् । (E).

चउआलिप्त^१ गुरु कम्बके^२ छह^३बौसउ^४ उल्लाल ।

जं^५ गुरु टुट्टइ लहु^६ बढइ^७ एहत्तरि^८ पत्थार^९ ॥ १२०^{१०} ॥

दोहा ।

११८ । अथ षट्पदस्य शास्त्रालीप्रस्तारगतं सर्वगुरुभेदमुदाहरति ॥
सर्वगुरुभेदो यथा ॥ जान्ना इति ॥ जाया ज[य]स्याङ्गि ग्रीर्वे गंगा
लुठंतौ, सर्वाशाः पूरयति सर्वदुःखानि चोटयति । नागराजो हारः
दिम्बाषो भाषते, वेताला यस्य संगे नष्टदुष्टास्त्राग्रयंति ॥ नृत्यत्-
[ति] कांतमुख्ये ताले भूमिः कंपिता । यस्मिन्दृष्टे मोचः प्राप्यते,
स युष्माकं सुखं ददातु ॥ १८ ॥ (G).

१२० । एतदेव स्पष्टयन्नाह । चतुस्रत्वारिंशद्गुरवः काव्यम[स्य]
षड्विंशतिरुल्लासस्य । यद्गु[रु]स्तुत्यति लघुर्वद्धते एकसप्ततिः प्रस्ताराः
— काव्यच्छन्दसः ॥ (C).

१२० । अथ षट्[पद]भेदानयनप्रकारमाह चउआलिप्तेति ।
चउआलिप्त गुरु कम्बके— [षटुः]चत्वारिंशद्गुरवः काव्यस्य, छहबौसह
— षड्विंशतिर्गुरवः इत्यनुषंगः, उल्लाल — उल्लासस्य । जं गुरु टुट्टइ —
यः गुरुस्तुटति, लहु बढइ — लघुर्वद्धते, अतः एहत्तरि — एक-
सप्ततिः पत्थार — [प्रस्तारः] भेदेषणा भवतीति शेषः ॥ भावस्तु
पूर्वमेवोक्तः । (E).

१२० । १ चउआलिप्त (B & C). चउआल (D), चउआली (F). २ कम्बक
(F). ३ छह (B & C). ४ बौस गुरु (B), विस (C), बौस (D), बौसह (E),
बौस (F). ५ Non est (B & C). ६ बेलु (A & B). ७ लहु (A, B,
& C). ८ एहत्तर (F). ९ पत्थार (A). १० १० (A), १० (F).

अथ शाख्यमी[ली]प्रस्तारः । (A).

अजअ वेआसी^१ अक्खर^२ गुरु सत्तरि रवि रेह ।

एक्कक्खर^३ चल्^४ गुरु घट्ट^५ दुट्टु^६ दुट्टु^७ लहुआ देह^८ ॥१२१॥

दीहा ।

१२० । अथ भेदानयनप्रकारमाह ॥ चउ इति ॥ चतुस्रत्वारिंश-
हुरवः काथ्ये षड्विंशतिरुल्लाले । यथा गुरुस्त्वयति लघुर्वर्धते एक-
सप्ततिः प्रस्तारः ॥ सर्वलघुभेदेन सदैकसप्ततिर्भेदा भवन्तीत्यर्थः ॥
२० ॥ (G).

१२१ । प्रस्तारं दर्शयति अजअ इति । अजये ज्ञात्रीत्यक्षराणि
गुरवः सप्तती रविरेखाः । एकाक्षरं चक्षति गुरुस्त्वुटति दौ दौ लघू
आनय ॥ एकसप्ततिप्रस्तारेषु प्राथमिकमजयनामकं हन्दः, तत्र
द्विरज्ञातीत्यक्षराणि भवन्ति, तत्र सप्ततिर्गुरवः रविरेखा द्वादश
लघवः, षट्सु पदेषु एकसप्ततिमध्ये एकमक्षरं चक्षति ह्रसति तेन
गुरुस्त्वयति तत्स्थाने लघुद्वयं स्थाप्यते, इत्येवंक्रमेणैकसप्ततिर्भेदाः
भवन्ति । (C).

१२१ । अथैनमेवार्थं प्रकारान्तरेणाह, अजअ इति । गुरु
सत्तरि — गुरवः सप्ततिः, रवि रेह — रविरेखाः रविसंख्याका रेखाः

१२१ । १ वेआसि (C), वयासी (E), वेअसी (F). २ अक्खर (A, B & C), अक्खरि (E), अक्खरउ (F). ३ एक्कक्खर (B & F). ४ चल् (A), चल् (D & E), चल् (F). ५ घट्ट (A, B & C). ६ दुट्ट (A), दुट्ट (C), धरमपरि (D), दुट्ट (E), दु तव दुट्ट (F). ७ रेड (A), लेह (E & F). ८ १८ (A), १९ (F).

अजअ^१ विजअ^२ बलि कख^३ बीर बेअल बिहखर^४
 मकलु^५ हरिहर बंभ^६ इंदु^७ चंदणु सुसुहंकर^८ ।
 साण^९ सीह^{१०} सट्टूल^{११} कुम्म कोइल खर^{१२} कुंजर
 मअण^{१३} मच्छ तालंका^{१४} सेस सारंग^{१५} पओइर^{१६} ॥
 ता^{१७} कुंद कमलु^{१८} बारण^{१९} भसल^{२०}
 सरहु^{२१} जंगमु^{२२} सर बिल हइ^{२३} ।
 सुसज^{२४} समर^{२५} सारसु सरअ^{२६}
 छप्यअ^{२७} णाम पिंगलु^{२८} कहइ ॥ १२२^{२९} ॥ छप्यअ ।

दादग्र लघव इति यावत्, एवं वयासी [विआसी] अक्षररहि—
 द्विग्रीत्यक्षरैः अजअ—अजयनामा षट्पदस्य प्रथमो भेद इत्यर्थः ।
 तत्र गुरु षट्पद—एकैकगुरुर्हसति, दुहुइ लज्जआ लेइ[ह]—द्वौ द्वौ

१२१ । १ अजउ (B & C). २ विजउ (B, C & D), विच (E). ३ वष (A & B). ४ बिहखलु (B), विहखल (A & C), विहखठ (E) ५ मकल (A & C). ६ वन्ध (B). ७ इन्द (B). ८ सुदन्धव (A), भयद्धव (C), सुसचंकाव (D), सुसंकर (F). ९ साण (A), साल (C). १० सिच (D & F). ११ सट्टूल (D). १२ खर (B & C). १३ अमच (F). १४ Transposed in (B & C). १५ हर (A, E & F). १६ Non est (E). १७ बसल (A, B & C). १८ बाल (C). १९ भसच (B & C), dropt in (D & F), transposed in (E). २० सुरउ (A), सरच (C). २१ अचयव (A), अजंम (B), निचंका (C), जंम (D), जंगलु (E). २२ लठ लहर सर (A), कुंद बिलहर वष (B), सर बिल विचर (C), लहर इवि लहर वष (D). २३ ठवि लहर (E), लहरइ वा वष (F). २४ Dropt in (B), वष (C), सुसच (D, E & F). २५ Dropt in (B), सुसच (C). २६ सरउ (A), dropt in (B & C), सरलु (E). २७ वष (C). २८ पिंमल (A, B & C). २९ १८ (A), २२ (F).

लघुकौ याञ्चौ वर्द्धनीयाविति यावत् । एवं सति एङ्कखर षष्ठ—
 एकैकमचरं वर्द्धते [* *] ॥ अथमर्थः । तृतीयजगणपचे काव्यस्य
 [चतुः]चत्वारिंशद्गुरवः अष्टौ लघव उल्लासस्य षड्विंशतिर्गुरवस्तारो-
 लघव एवसुभयोर्मिलित्वा सप्ततिर्गुरवो दादग्र लघवो यच्च पतंति
 स अजयः, तच्च च यदि एकैको गुरुर्हसति तत्समानसंख्याक-
 माभाकं च लघुद्वयं वर्द्धते, एवं च पूर्वपूर्वभेदापेक्ष्योत्तर[रोत्तर]-
 भेद एकैकमचरं वर्द्धते तदा ते ते भेदा भवन्ति । एतस्मैव
 प्रस्तारस्य शास्त्रलीप्रस्तारसंज्ञा । (E).

१२१ । अस्य शास्त्रस्यभिधस्य प्रस्तारस्य विशेषमाह ॥ अजेति ॥
 अजये ज्ञग्नीत्यक्षराणि, गुरवः सप्ततिः, रवयो रेखाः ॥ एकाचरं
 वर्धते, गुरुस्तुव्यति, तदा द्वौ द्वौ लघू गृह्याण ॥ अजयनास्मि भेदे
 ज्ञग्नीत्यक्षराणि भवन्ति ॥ तच्च सप्ततिर्गुरवो दादग्र लघव इति ॥ (G).

१२२ । अथैकसप्ततिभेदानां नामान्याह । अजयो विजयो
 बलिः कर्णो वीरो वेतासो वृहत्सो मर्कटो हरिहरौ ब्रह्मा
 इन्द्रसन्दनं भयंकरः शास्त्रः सिंहः शार्दूलः क्रूर्मः कोकिलः खरः
 कुञ्जरौ मदनो मत्स्यः सारङ्गः शेषताडकः पयोधरः कुन्दं कमलं
 बालभसनः सरभः मृगाङ्कः शरं बिलं छितं[?] सरः पुष्करः समरं
 सारं सुकरः षट्पदे नाम पिंगलः कथयति ॥ (C).

१२३ । अथैकसप्ततिभेदानां नामान्याह अजश्च इत्यादिना ।
 अजयः १, विजयः २, बलिः ३, कर्णः ४, वीरः ५, वेतासः ६,
 वृहत्सः ७, मर्कटः ८, हरिः ९, खरः १०, ब्रह्मा ११, इन्दुः १२,
 चन्दनं १३, सुशुभंकरः १४, या १५, सिंहः १६, शार्दूलः १७, क्रूर्मः

मेरु मञ्जरु^१ मञ्ज सिद्धि बुद्धि करञ्जलु^२ कमलाञ्जरु^३
 धवल^४ मलय^५ धुञ्ज कणउ^६ किसणु^७ रंजणु^८ मेहाञ्जरु^९ ।
 गिम्ह^{१०} गरुड^{११} ससि हर सल्ल^{१२} खबरंग मखोहर^{१३}
 गञ्जणु^{१४} रञ्जणु^{१५} णरु^{१६} हीरु^{१७} भमरु^{१८} सहेरु कुसुमाञ्जरु^{१९} ॥
 ता दिप्यु^{२०} संखु^{२१} बसु सह^{२२} मुणि णाञ्जराञ्ज पिंगलु^{२३} कहड।
 छप्पञ्ज^{२४} णाम^{२५} एहत्तरिहि^{२६} छंदञ्जार पत्यरि^{२७} लेहड^{२८} ॥

१२३^{२९} ॥ छप्पञ्ज ।

१८, कोकिलः १८, खरः २०, कुंजरः २१, मदनः २२, मत्स्यः २३,
 ताडकः २४, शेषः २५, सारंगः २६, पयोधरः २७, कुंदः २८,
 कमलं २८, वारणः २०, शरभः २१, भयलो — भ्रमरः भास्वरस्य
 २२, जांगलः २३, शरः २४, सुसरः २५, समरं २६, सारनः २७,
 सरसः २८, इञ्ज — इति छप्पञ्ज णाम — षट्पदानामानि ठवि —

१२३। १ मञ्जरु (E). २ कलञ्जलु (A). ३ कमलाञ्जरु (E), कमलाञ्जरु (F).
 ४ धवल (B & C). ५ मलय (D & F). मलय (E). ६ कण (A & B), धण
 (C), कणञ्ज (E) ७ किसणु (A), किसड (B), किसण (C), कीसणु (F).
 ८ रंजण (A). ९ मेहाणु (E). १० गिम्हा (A & D), गीम्हा (B) ११ गरुड
 (A), गरुड (B & C). १२ मलय (A), मलय (C). १३ पयोधर (A).
 १४ मलय (A), मलय (D). १५ रणञ्ज (A), रणञ्ज (D). १६ रणु (D).
 १७ णारु (A). १८ भमारु (D) १९ कुसुमाञ्जरु (B) २० ता दीप्यु (D), ता
 दिप्यु (C & F), ता दिप्यु (E) २१ संखु (D), स (E) २२ मकु (B), सड
 (C). २३ पिंगलु (A & F). २४ छप्पञ्ज (D), छप्पड (E). २५ णाम (B).
 २६ एहत्तरिहि (B & C) २७ पत्यरि (A). २८ लहर (A & D), किल्लर
 (B & C), कहड (F) २९ २० (A), २३ (F).

स्थापयित्वा खेहद् — लभ्यंत इति पिंगल कहद् — पिंगलः
कथयति ॥ (E).

१२२ । अथ नामान्याह ॥ अजयः १, विजयः २, बलिः ३,
कर्णः ४, वीरः ५, वेतालः ६, वृहन्नलः ७, मर्कटः ८, हरिः ९,
हरः १०, ब्रह्मा ११, इंदुः १२, चंदनं १३, शुभंकरः १४, या १५,
बिंहः १६, शार्ङ्गलः १७, कूर्मः १८, कोकिलः १९, खरः २०, कुंजरः
२१, मदनः २२, मत्स्यः २३, तालंकः २४, प्रेषः २५, सारंगः २६,
पथोधरः २७, ततः कुंदं २८, कमलं २९, वारणः ३०, शरभः ३१,
जंगमः ३२, चुतौष्टः ३३, दाता ३४, शरः ३५, सुशरः ३६, समरं ३७,
सारसः ३८, सरटः ३९, षट्पदनामानि पिंगलः कथयति ॥ २२ ॥ (G).

१२३ । मेघः मकरः मृगः सिद्धिर्बुद्धिः करतलं कमलाकरः
धवलो मलयो भ्रुवो धर्मः किशलयो व्यजनं[?] मेधाकरः शीघ्रः
गरलं[?] शशी सूरः मन्दो नवरङ्गः मनोहरो ग[ग]नं रत्नं नरः
हीरं भ्रमरः शेखरः कुसुमाकरः ततो द्वीपः शङ्खः वसुः सत्यः
शृणु नागराजपिङ्गलः कथयति षट्पदनामान्येकसप्ततिं छन्दसां
परं कथयति ॥ (C).

१२३ । मेघः ३८, मकरः ४०, मदः ४१, सिद्धिः ४२, बुद्धिः
४३, करतलं ४४, कमलाकरः ४५, धवलः ४६, मदनः ४७, भ्रुवः
४८, कर्णकं ४९, कृष्णः ५०, रंजनः ५१, मेधाकरः ५२, शीघ्रः ५३,
गहङ्गः ५४, शशी ५५, शूरः ५६, शङ्खं ५७, नवरंगः ५८, मनोहरः
५९, गगनं ६०, रत्नं ६१, नरः ६२, हीरः ६३, भ्रमरः ६४, शेखरः
६५, कुसुमाकरः ६६, द्वीपः ६७, शङ्खः ६८, वसुः ६९, शब्दः ७०,

जत्ते^१ सब्बहिं^२ होइ लहु अह बिसज्जहुं^३ ताम^४ ।
 तह बि^५ बिसज्जहुं^६ एकसरुं^७ एहि^८ पमाणे^९ णाम ॥ १२४^{१०} ॥
 दोहा । इति षट्पदप्रकरणम् ॥

मुनिः ७१, इति एहत्तरिहि—एकमप्रतिः षट्पदनामानि कंद-
 चार—कंदःकारकः पत्यरि—प्रस्तार्थ्यं लेखद्—सभते, इति
 पिंगलः कश्चिद्—कथयति ॥ (E).

१२३ । मेरु इति ॥ मेरुः ४०, मकरः ४१, मदः ४२, सिद्धिः
 ४३, बुद्धिः ४४, करतलं ४५, कमलाकरः ४६, धवलः [४७]
 म[द]नः ४८ ध्रुवः ४९, कनकं ५०, कूर्मः[?] ५१, रंजनः ५२, मेधा-
 करः ५३, यौगः ५४, गरुडः ५५, शशी ५६, सूर्यः ५७, शंखं ५८,
 नवरंगः ५९, मजोहरः ६०, गगनं ६१, रत्नं ६२, नरः ६३, हीरः ६४,
 भ्रमरः ६५, श्रेखरः ६६, कुसुमाकरः ६७, ततः दीपः ६८, शंखः
 ६९, वसुशब्दः ७०, मुनिः ७१ ॥ नागराजः पिंगलः कथयति ॥
 षट्पदे नामान्येकमप्रतिः कंदस्कारः प्रस्तार्थ्यं कथयति ॥ २३ ॥ (G).

१२४ । तथाहि यावद्भवति सर्वैर्लघुभिर्द्धं विमर्जय । तथापि
 एकं शरम् एतत्प्रमाणं नाम ॥ सर्वैर्लघुभिर्द्धिं[र्द्धिं]पञ्चाशदधिकं
 [शतं] तस्यार्द्धदूरीकरणे षट्मप्रतिरवशिष्यते । तत्रैकपञ्चसंख्यायां

१२४ । १ जेते (B, C & E), जते (D), जते (F). २ सव्वर (B & C).
 ३ विसज्जद् (B & C), विसज्जहिं (D). ४ ताण (F). ५ पुचवि (A), तर्चवि
 (D). ६ विसज्जद् (B & C), विसज्जहिं (D), विसज्जहिं (E), विसज्जद् (F).
 ७ एकसरु (B), एकसर (C & F). ८ एहि (A), एहि (B & C). ९ पमाणे
 हि (B & C), परमाणे (D). १० ११ (A), १५ (F).

दूरीकृतायामेकसप्ततिनामानि भवन्तीत्यर्थः । इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (C).

१२४ । अथैतेषां प्रकारान्तरेण संख्यामाह जत्ते इति । यावन्तः सर्व्वे लघवो भवन्ति अर्द्धे विस्तृज्यतां तन्मध्ये । तथापि विस्तृज एकं शरं पंचकं, शर इति पंचसंज्ञा, एतन्नमाणेन नामानि विद्धीति शेषः ॥ अयमर्थः, द्विपंचाशदुत्तरं शतं लघवः अंतिमभेदे ये, तन्मध्ये अर्द्धत्यागे षट्सप्ततिरवशिष्यते, तत्र पंचत्यागे एकसप्ततिरवशिष्यते, तन्नमाणेन एकसप्ततिप्रमाणानि नामानि भवन्तीत्यर्थः ।

अथैते भेदाः स्वरूपतो लिखित्वा प्रदर्शयन्ते । गुरु ७० लघु १२ अजयः, गुरु ६८ लघु १४ विजयः, गु ६८ ल १६ बलिः, गु ६७ ल १८ कर्णः, गु ६६ ल [९०] वीरः, गु ६५ ल २२ वेतालः, गु ६४ ल २४ वृहन्नटः, गु ६३ ल २६ मर्कटः, गु ६२ ल २८ हरिः, गु ६१ ल ३० हरः, गु ६० ल ३२ ब्रह्मा, गु ५८ ल ३४ इन्दुः, गु ५८ ल ३६ चंदनं, गु ५७ ल ३८ सुशुभंकरः, गु ५६ ल ४० श्या, गु ५५ ल ४२ सिंहः, गु ५४ ल ४४ शार्दूलः, गु ५३ ल ४६ कूर्मः, गु ५२ ल ४८ कोकिलः, गु ५१ ल ५० खरः, गु ५० ल ५२ कुंजरः, गु ४८ ल ५४ मदनः, गु ४८ ल ५६ मत्स्यः, गु ४७ ल ५८ ताडकः, गु ४६ ल ६० शेषः, गु ४५ ल ६२ शारंगः, गु ४४ ल ६४ पयोधरः, गु ४३ ल ६६ कुंदः, गु ४२ ल ६८ कमलं, गु ४१ ल ७० वारणः, गु ४० ल ७२ शरभः, गु ३८ ल ७४ भयलः, गु ३८ ल ७६ त्रांगलः, गु ३७ ल ७८ शरीः, गु ३६ ल ८० सुसरः, गु ३५ ल ८२ समरं, गु ३४ ल ८४ शारसः, गु ३३ ल ८६ सरसः,

अथ पञ्चटिका छंदः । (D).

चउ^१मत्त करह^२ गण चारि ठाड^३

ठड अंत^४ पञ्चोहर पाड^५ पाड^६ ।

चउ^१सट्टि^७ मत्त पञ्चलड^८ इंदु

सम^९ चारि पाञ्च पञ्चटिअ^{१०} छंदु ॥ १२५^{१०} ॥

गु २२ ल ८८ मेढः, गु २१ ल ८० मकरः, गु २० ल ८२ मदः,
 गु [२८ ल ८४ चिद्धिः, गु २८ ल ८६] बुद्धिः, गु २७ ल ८८
 करतलं, गु २६ ल १०० कमलाकरः, गु [२५ ल] १०२ धवलः,
 गु २४ ल १०४ मदनः, गु २३ ल १०६ ध्रुवः, गु २२ ल १०८
 कव[न]कं, गु २१ ल ११० कृष्णः, गु २० ल ११२ रंजनः, गु १८
 ल ११४ मेधाकरः, गु १८ ल ११६ यौगः, गु १७ ल ११८ गह्वः,
 गु १६ ल १२० शशी, गु १५ ल १२२ शूरः, गु १४ ल १२४
 शान्ति, गु १३ ल १२६ मवरंगः [गु १२ ल] १२८ मनोहरः, गु ११
 ल १३० गगनं, गु १० ल १३२ रत्नं, गु ९ ल १३४ नरः, गु ८
 ल १३६ हीरः, गु ७ ल १३८ भ्रमरः, गु ६ ल १४० शिखरः, गु ५
 ल १४२ कुसुमाकरः, गु ४ ल १४४ द्विपः, गु ३ ल १४६ शंखः,
 गु २ ल १४८ वसुः, गु १ ल १५० शब्दः, ल १५२ मुनिः ॥ ७१ ॥ (E).

१२५। १ चो (E). २ करहि (D & E), करड (F). ३ मच (D),
 चारि (F). ४ चांत (E). ५ चो (E & F). ६ सट्टि (C). ७ पञ्चलड
 (B, C, D & E). ८ सम (A, B, C, D & E). ९ पञ्चलडिच (A, B & C).
 १० २२ (A), २६ (F).

१२४ । पुनः प्रकारांतरेण नामसंख्या[न]यनमाह ॥ जन्ते इति ॥
 यावंतः सर्वे भवन्ति स्रगवः अर्धं विसर्जय तेषु । तत्रापि विसर्ज-
 यैकवारं शरान् अनेन प्रमाणेन नामानि ॥ यथा षट्पदसर्वस्रगवः
 १५२, तेषामर्धं ७६, तत्रापि [५] पंच त्याज्याः, अत्रशिष्टाः ७१ इति
 प्रकारेण जातानि नामानीत्यर्थः ॥ इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (G).

१२५ । अथ प्रोञ्जटिकाच्छन्दः ॥ चतुर्माचाः क्रियन्तां गणा-
 स्रत्वारः अन्ते पयोधरः स्थाप्यतां पादे पादे । चतुःषष्टिमाचं प्रञ्ज-
 रतौन्दुरिव चतुर्भिः पादैः प्रोञ्जटिकाच्छन्दः ॥ पादे पादे चतुर्मा-
 चास्रत्वारस्रत्वारो गणाः क्रियन्तां, तत्रान्यो गणो मध्यगुरुः, पयो-
 धरशब्दो मध्यगुरुवाची । यथेन्दुरमृतं प्रोञ्जति, एवं प्रोञ्जटिका-
 शब्दोऽयमृतं चरतौत्यर्थः ॥ पञ्जटिकेति केचिददन्ति ॥ (C).

१२५ । अथ पञ्जटिकावृत्तं स्रचयति चउमत्तेति । अंत—अंते,
 पञ्जटिकर—पयोधरं मध्यगुरुं जगणमिति यावत् ठइ—स्थाप-
 यित्वा, अंतस्रं चतुर्माचिकं जगणस्वरूपमेव विधायेत्यर्थः, पाइ
 पाइ—पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् चारि ठाइ—चतुः-
 संख्याकान् चउमत्त—चतुर्माचिकान् गणान् करहि—कुरुह्व ।
 एम—एवं, चारि पाञ्च—चतुःपादे चउषष्टि मत्त—चतुःषष्टि-
 माचाकं पञ्जटिकाच्छन्द—पञ्जटिकाच्छन्दः भवति, एतत् श्रुतेति
 शेषः इंदुः पञ्जटिकर—प्रस्रवति ॥ प्रथमं चयस्रतुष्कलास्रदमंतरमेको-
 जगण एवं षोडशं माचाः प्रतिचरणं यत्र पतंति, तत्पञ्जटिका-
 वृत्तमिति फलितार्थः ॥ (E).

१२५ । अथ चतुःषष्टिमाचकं भेदचयं, तत्र पर्यटिकामाह ॥

जहा, जे गंजिअ गोलाहिबद्^१ राउ^२
 उहंड^३ ओडु^४ जसु^५ भअ^६ पलाउ^७ ।
 गुरुविक्रम विक्रम जिणिअ^८ जुञ्ज^९
 ताकस परक्रम^{१०} कोड^{११} बुञ्ज ॥ १२६^{१२} ॥
 पञ्जलिआ^{१३} । (A & F).

षड इति ॥ चतुर्मात्राः कार्या गणासलारसलारः स्थापयन्ति पयो-
 धरं पादे पादे ॥ चतुःषष्टिमात्राभिः पर्यटिका भवति इंदुसमा-
 सलारः पादाः पर्यटिकाच्छंदसि ॥ अंत इति ॥ चतुर्थी गणो-
 जगणरूपः कार्य इत्यर्थः ॥ २६ ॥ (G).

१२६ । उदाहरति ॥ यो गञ्जितगौडाधिपतिराजः उहण्ड-
 ओडुो यस्य भयेन पलायते । गुरुविक्रमं विक्रमं जिला बुध्यते
 तत् कर्षपरक्रमं क इह बुध्यते ॥ ओडुः—ओडुदेशीयो राजा,
 विक्रमं राजानं बुद्धे न त्यजतीत्यर्थः । (G).

१२६ । अथ [पञ्जटिकामुदाहरति जे इति । येन परक्रमेण
 गोलाहिबद्—गौडाधिपतिः राउ—राजा गंजिअ—गंजितः,
 एत इति यावत्, जसु भअ—यस्य परक्रमस्य भयेन उहंड

१२६ । १ गउलाहिब A), गोलाहिबद (B), गोलाहिबद (C), गोउबद (F).
 २ राउ (D). ३ उहंड (D). ४ दंड (A), ओडु (G), ओड (E), ओडु (F).
 ५ रस (D & F). ६ जस (A), भय (B & C). ७ पलाउ (A), पलाद (B),
 पराउ (D & F). ८ जिबु (A), जोविच (C), जिबिच (D). ९ जञ्ज (F).
 १० परिक्रम (B). ११ इह (C). १२ १२ (A, १०, F). १३ पञ्जलिआ
 (B & C), इति पञ्जलिआ (F).

अथाडिल्ला छंदः । (D).

सोलह^१ मत्ता पाउअलि ल्लह^२

वेबि जमक्का^३ भेउ अलिस्सह^४ ।

हो ण^५ पओहर^६ किंपि अलिस्सह^७

अंत सुपिअ^८ भण^९ छंदु^८ अलिस्सह ॥ १२७^८ ॥

— समरदुर्द्धः ओड — उत्कलदेशाधिपतिः पलाड — पलायितः ।
 येन च जुग्म — युद्धे, इदं सर्वत्र चेति, गुरुविक्रम — गुरुविक्रमः
 गुरुरन्यैरनतिक्रमणीयः विक्रमः पराक्रमो यस्य स तादृश इत्यर्थः,
 भिक्कम — विक्रमः विक्रमनामा कश्चित्प्रसिद्धः राजा, जिणिअ —
 जितः, ताकळ परक्कम — तत्कर्णपराक्रमं कोऽपि बुग्म — जानाति,
 अपि तु न कोऽपीत्यर्थः ॥ (E).

१२६ । अथा ॥ येन गंजितो गौडपतिः राजा, बड्डः[?] उत्कलः
 सभयं पलायितः । गुरुविक्रमो विक्रमो जितो युद्धे कर्णपराक्रमं
 को बुध्यते ॥ २७ ॥ (G).

१२७ । षोडश माचाः पादावली लभते द्वयोर्यमकं भेदं कल-
 यत । भवति पयोधरः किमप्यलं ह अन्ते सुपिचः भण कन्दोऽलि-
 न्दाम् ॥ पादावली पादचतुष्टयं षोडश माचाः लभते, तथाच

१२० । १ सोलहं (A), सोलाह (E). २ अडिल (D). ३ जमक्का (F).
 ४ सोह (A, B & C). ५ पओहर (E), पयोहर (F). ६ सुपिच अंत (A, B
 & C), सुपिचंते (D), सुपिच चंते (F). ७ जह (D, E & F). ८ छंद (A &
 B). ९ २४ (A). १० (F).

षोडशमात्रं पदमित्यर्थः, द्वयोर्द्वयोरन्ते यमकं, भेदं विशेषं कल-
यत जानीत, पयोधरो जगणो भवति चेत्, किमपि क्वचिदपी-
त्यर्थं अलं व्यर्थं, तस्माज्जगणो न देय इत्यर्थः । ह-शब्दः पादपूरणे ।
सुप्रियो द्विकलः सर्व्वलघुः । तत्र चतुष्कलगणत्रयं, ततो द्विकल-
गणस्ततो द्विलघुरिति साम्प्रदायिकी परिपाटी । (C).

१२७ । अथ अलिल्लहृत्तं लक्षयति षोडश मन्तेति । जहा,
षोडश मन्ता — षोडशमात्रिकाः षोडश मात्रा यस्यां सा तादृशी-
त्यर्थः, पादअलि — पादावली, लह — लभ्यते, बेबि — द्वयोरिति
शेषः, जमक्का — ज[य]मकौ भेद — भवत इति, अलिल्लह कथ-
येत्यर्थः । किंपि कुचापि चरणे इत्यर्थः, अलौल्लह[?] — अप्रयोजक-
इत्यर्थः । अयं च देशीशब्दः । पञ्चोहर — पयोधरः मध्यगुह-
जंगण इति यावत्, ण ह्यो — न भवति, अत्र जगणो न देय इति
भावः, अन्ते पादन्ते सुपिअ — सुप्रियः द्विलघुर्गण इत्यर्थः पत-
तौति शेषः । क्रियमाणासु षोडशमात्रासु अन्तिममात्रादयं यत्र
लघुरूपमेव पतति, न तु षोडशमात्रातिरिक्तः सुप्रियो देय इति
भावः, तत् अलिल्लह कंदु — अलिल्लहनामकं कंदः भण — कथय
इत्यर्थः ॥ (E).

१२७ । शोल्लेति ॥ षोडश मात्राः पादावली लभतां देअपि यमके
भेद इति गृह्यतां ॥ भवति पयोधरः किमपि अद्याद्यः सुप्रियोऽन्ते
यत्र कंदः अलिल्लह ॥ प्रतिपादं षोडश मात्राः, द्वयोश्चरणयोर्द्वयमकं,
जगणो न कर्त्तव्यः, अन्ते लघुद्वयं च, तत् अभिलिल्लह कंद-
इत्यर्थः ॥ २८ ॥ (G).

जहा, जहि' आसावरि' देसा' दिण्हउ'
 सुत्थिर' डाहर' रज्जा लिह्लउ'^३ ।
 कालंजर' जिणि' कित्ती'० थप्यिअ'^{११}
 धणुअ'^{१२} बज्जिअ'^{१३} धम्मक'^{१४} अप्पिअ'^{१५} ॥ १२८'^{१६} ॥
 अलिह्लह । (F).

१२८ । येनाग्रापूर्व्ये देहो दत्तः सुत्थिरडाहरराज्यं गृहीतं ।
 कालञ्जरं जिवा कौन्तिः स्थापिता धनदारराज्यं धर्माधार्यमितम् ॥
 आग्रापुरो काचन देवो, डाहरो देशविशेषः । (C).

१२८ । अथ अलिह्लहसुदाहरति जिह्मि इति । जिह्मि — येन
 आसावरिनामको देशः, दिह्लउ — दत्तः, सुत्थिर — सुत्थिरं, वैरि-
 क्कतास्संदनाभावाद्व्याकुलजनमिति भावः, डाहर रज्जा — डहार-
 राज्यं डहारः पर्वतविशेषस्तस्य राज्यमित्यर्थः, लिह्लउ — गृहीतं ।
 कालिंजरे येन कौन्तिः स्थापिता, धणु आबज्जि — धनम् आवर्ज्य दश-
 दिग्भ्य एकीकृत्येत्यर्थः, धम्मके — धर्माय अप्पिअ — अर्पितम् ॥ अत्र
 दिह्लउ लिह्लउ, थप्यिअ अप्पिअ इति दलद्वये यमकवत्त्वं स्फुटमेव ।

१२८ । १ जिधि (B & C), जिहिं (D), जिहि (E). २ चषा (B), चषा-
 परि (C). ३ देहा (A, B & C). ४ दिह्लउ (C), दिह्लउ (F). ५ सुत्थिर
 (A), सुत्थिर (B). ६ डाहल (B). ७ लिह्लउ (A), लिह्लउ (B), लिह्लउ
 (C), लिह्लउ (D). ८ कालिंजर (A). ९ जिधि (F). १० कौत्ती (C).
 ११ तप्यिअ (D), थप्यिअ (E). १२ धणुअ (A & B), धणुअ (C). १३ बज्जीअ
 (E). १४ धम्मके (A, D & E). १५ थपिअ (B), थपिअ (D). १६ १५ (A),
 १६ (F).

लघु^१ गुरु^२ एक^३ लिङ्गम^४ णि^५ जेहा^६
 पञ्च पञ्च लेखवउ^७ उत्तम^८ रेहा ।
 सुकद फणिंदह कंठह^९ बलञ्चं
 सोलह^{१०} मत्तं पाञ्चाउलञ्चं^{११} ॥ १२६ ॥

अत्र जिह्वीति संयुक्तपरोऽपि अकारः लघुर्बोधः, 'क्त्यवि संयुक्तपरो
 बलो लङ्ग ह्रीद', इति पूर्वसुक्तत्वात् । [Vide श्लोक ४, p. १. —Ed.]
 धसके इति एकारोऽपि लघुर्बोधः, 'एञो शु[सु]द्धाञ्च बल
 मिलिञ्चा चे'ति पूर्वसुक्तत्वात् । [Vide श्लोक ५, p. 7. —Ed.] अन्यथा
 तत्तत्परणे मात्राविक्रमं स्यादिति बोध्यम् । (E).

१२८ । यथा ॥ जह्वीति ॥ येनाश्रवरीदेशा दत्ताः, सुस्त्रिरं
 उहाररःज्यं गृहीतम् । कालंजरं जिला कीर्त्तिः स्थापिता, धन-
 मर्जयित्वा धर्मार्थमर्जिर्पेतम् ॥ २८ ॥ इत्यल्लिङ्गनामकच्छन्दः ॥
 अडिल्लहेति, अरिहल्लहेति कश्चित्पाठः ॥ (G).

१२९ । लघुगुरोरेको नियमो नास्ति यत्र, पदे पदे लिख्यता-
 मुत्तमरेखा । सुकविफणीन्द्रस्य कण्ठवलयं षोडशमात्रं पादा-
 कुलकम् ॥ (C).

१२९ । अथ पादाकुलकं वृत्तं लक्षयति लङ्ग गुरु एक णि[ञ्च]-

१२९ । १ Transposed in (F). २ Non est (B). ३ णिञ्च (A, B,
 C & D), रेहा (E), विचम (F). ४ जाहा (B & C). ५ लेखवउ (A), लेखव
 (B & C), लेखवउ (D), लेखव (E). ६ उतिम (A). ७ लच्छा (B & C),
 कंठ (F). ८ लोरव (D). ९ मत्ता (A). १० कुलकं (B, C & D), पादाकुलकं
 (E), पादाकुलकं (F). ११ २१ (A), २० (F).

जहा, सेर एक^१ जड^२ पावउ^३ घित्ता
 मंडा बीस पकावउ^४ णित्ता ।^५
 टंकु^६ एक^७ जउ^८ सेधव^९ पात्रा^९
 जो^{१०} हउ^{११} रंको^{११} सो हउ^{१२} रात्रा ॥ १३०^{१३} ॥
 पादाकुलकम्^{१४} ।

नेति । जेहा — यत्र, लउ गुरु एक णि(खे)स्य — लघु गुरुर्वैक-
 नियमः णहि — नास्ति, यत्र षोडशापि माचा अष्टगुरुरूपेणैव
 पतन्ति, अथवा षोडशलघुरूपेणैव पतन्तीति नियमो नास्तीत्यर्थः,
 किंतु पत्र पत्र — पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् उत्तम रेहा
 — उत्तमा रेखा माचा लघुगुर्वतरिता इति भावः लेक्खिए —
 लिख्यन्ते स्थायन्ते इत्यर्थः । सुकविफणींद्रकंठवलथ[मि]ति पिंगल-
 कंठाभरणतुल्यमित्यर्थः, कंठाभरणं यथा सखेहं कंठे स्थायते, तथे-
 दमपि सखेहं पिंगलेन कंठे धृतमित्यर्थः, सोल्लमचं — षोडश-
 माचाकं, प्रतिचरणं षोडश माचा यस्मिंस्तत्तादृशमित्यर्थः, पादा-
 कुलकं — पादाकुलकनामकं वृत्तं भवतीति शेषः ॥ पादे माचाः

१३-१ १ रकु (D). २ जउ (D), जो (E). ३ पावउ (A & D), पावहि
 (B), पावह (F). ४ पकावउ (A), पकाविल (B), पचावउ (F). ५ टंक (A,
 B & C). ६ रकु (F). ७ ज (B), जह (C, E & F). ८ मिथव (B & C),
 सेधव (E). ९ पावा (A). १० सो (A). ११ हउ (A), हं (D). १२ रंक
 (A & E), रकु (D & F). १३ सोह हउ (A, E & F), सो उह (D). १४ १०
 (A), ११ (F). १५ पादाकुलकम् (B & C).

लिख्यते इत्युक्तं, तत्र कियत्यो मात्रा इत्यपेक्षायां षोडशमात्राक-
मिति हेतुगर्भं विशेषणम् । (E).

१२८ । गुणवर्ण[गुरूणां] लघूनां वा एकोऽपि नियमो न हि
यत्र पदे पदे लेख्य उत्तमा रेखाः । सुकवेः फणीन्द्रस्य कंठवल्यं
षोडशमात्रं पादाकुलकं ॥ पदे मध्ये, रेखा लघवः ॥ ३० ॥ (G).

१२९ । उदाहरति । सेर एको यदि प्राप्यते छतस्य, मण्डा-
विंशतिः पश्यते नित्यं । टंकैकमितं यदि सैन्धवं प्राप्यते, यो भवति
रङ्गः स भवति राजा ॥ मण्डा पिष्टकं, सेरटङ्कौ परिमाणविशेषौ ।
दौनख्येयमुक्तिः । (C).

१३० । अथ पादाकुलकमुदाहरति सेर एकैति । सेर एक औ
[जड] पावड घित्ता — सेरकैकं यदि प्राप्नुया[द्] छतं, मंडा बीस
पकावड घित्ता — तदा विंशतिं मंडकान् पचामि नित्यं । तत्र च
जड — यदि टंकु एक सैधव पाश्चा — टंक एकः सैधवः प्राप्तः,
तदा औ हड रंक सोह हड राष्ठा — योऽहं रंकः स एव अहं
राजा ॥ (E).

१३० । यथा ॥ सेरेति ॥ सेरकैकं यदि प्राप्यते छतं, मंडविंशतिं
पचामि नित्यं । टंकैकं यदि सैधवं प्राप्यते, योऽहं रंकः स एवाहं
राजा ॥ रंकोक्तिरियम् ॥ ३१ ॥ इति पादाकुलकम् ॥ (G).

[This differs from the Pádákulakam of Pingala's Sanskrit
Treatise. Vide Ghosha's compeudium, pp. 22-24.—Ed.]

अथ चउबोला छंदः । (D). Non est (B & C).

सोलह^१ मत्तह^२ बेबि^३ पमाणह^४

बीअ चउत्यह^५ चारिदहा ।

मत्तह^६ सट्टि समग्गल जाणह^७

चारि पआ^८ चउबोल^९ कहा ॥ १३१^{१०} ॥

१३१ । चौ[चउ]बोलां लचयति सोलह मत्तेति । सोलह मत्तह— षोडशमात्राभिः । बेबि— द्वावपि द्वितीयचतुर्थयोरप्ये उपादानात्प्रथमद्वितीयावित्यर्थः । चरणविति शेषः । [पमाणह—] प्रमाणयत, बीअ चउत्यह— द्वितीयचतुर्थयोस्वरणयोः चारिदहा— चतुर्दश मात्रा इति शेषः । प्रमाणयतेति पूर्वणान्वयः, मत्तह सट्टि— षष्टिमात्राः समग्गल जाणह— समयाः जानीत, चारि पआ— चतुष्पादं चौ[चउ]बोल कहा— चौबोलं कथय ॥ तत्र प्रथमचरणे षोडश, द्वितीये चतुर्दश, तृतीयेऽपि षोडश, चतुर्थे च चतुर्दश मात्राः पतन्ति, ततः चौबोलानामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१३१ । षोडश मात्रा द्वयोः पादयोः [प्र]माणय ॥ द्वितीय- [चतुर्थ]योः स्थानयोश्चतुर्दश ॥ मात्राणां षष्टिः समया जानीत चतुर्षु पदेषु चौबोलं कथय ॥ द्वयोः प्रथमद्वितीययोः षोडश, द्वितीय- चतुर्थयोश्चतुर्दशेत्यर्थः ॥ तच्चौबोलं नाम छंदः ॥ (G).

१३१ । १ सोलहं (D), सोलह (E). २ मत्तहं (D). ३ बेबि (A), बेब (F). ४ पमाणह (D). ५ इउत्यह (A), चउत्यहं (D), चउतार (F). ६ मत्तहउ (D), मत्ता (F). ७ जाण (A), जाणउं (D). ८ चारो पच (E). ९ चौबोल (E & F). १० ११ (F).

जहा, रे धणि मत्त मञ्जगज^१ गामिणि
 खंजण^२ लोअणि^३ चंदमुही^४ ।
 चंचल जुब्बण^५ जात^६ ण जाणहि^७
 छद्दल^८ समप्पहि^९ काइ णही^{१०} ॥ १३२^{११} ॥
 चउबोला^{१२} ।

१३२ । अथ चौबोलासुदाहरति रे धणीति । रे धणि — धन्ये, मत्त मञ्जगज गामिणि — मत्तमतंगजगमने खंजनलोचने चंद्रमुखि चंचलं गच्छद्यौवनं ण जाणहि — न जानामि, अतः तत् कृद-
 श्लेषः विदग्धेषुः काइ णही — कुतो न समप्पहि — समर्पयसि ।
 अथवा यतः चंचलम् अतएव गच्छद्यौवनं कृदश्लेषो न समर्पयसि,
 अतः त्वं काइ णही — किमपि न जानामि, यदि तु समर्पयसि
 तदा अभिज्ञा भवतीति भावः ॥ (E).

१३२ । यथा रे इति ॥ हे वनिते मत्तमतंगजगामिनि
 खंजनलोचने चंद्रमुखि ॥ चंचलं यौवनं याति न जानामि चतुरे
 समर्पयसि कायं किं वा न हि ॥ ३२ ॥ इति चौ[बो]ला
 कंदः ॥ (G).

१३२ । १ मतंगज (D), मञ्जगज (F). २ खंजण (A), खंजण (F).
 ३ लोअण (A). ४ चंदमुही (E). ५ जुब्बण (E). ६ जात (E). ७ जाणहि
 (A), जाणहि (D), हि (E). ८ छद्दल (A), छद्द (E). ९ समप्पण (A),
 समप्पहि (D). १० काइ (A), काइ णही (D), काइ णही (E).
 ११ ३२ (F). १२ चौबोला (F).

अथ रङ्गा छंदः । (D).

पठम विरमद् मत्त दहपंच, पञ्च बीअर बारह ठवहु,
तीअ ठाँइ दहपंच जाणहु,^१ चारिम एगारहहि,^२
पंचमे हि^३ दहपंच आणहु^४ ।

अडासद्वी^५ पूरवहु^६ अगो दोहा देहु^७ ।

राअसेण^८ सुपसिद्धं^९ इअ^{१०} रङ्ग^{११} भणिज्जइ^{१२} एहु^{१३} ॥

१३३^{१४} ॥ [राजसेना]

१३३ । अथ नवपदप्रकरणम् ॥ प्रथमविरतिं माचा[सु] पञ्चदशसु,
द्वितीये द्वादशसु स्थापय, तृतीये स्थाने पञ्चदशसु जानौहि, चतुर्थे
षैकादशसु, पञ्चमे पञ्चदशसु आनय । अष्टषष्टिं पूरयाये दोहां
देहि । राजसेनं सुप्रसिद्धं रत्नं भण्यते तत् ॥ अत्र चोक्तसूत्रैः
पञ्चभिः पदैः अष्टषष्टिर्मात्रा भवन्ति, अये च दोहापादचतुष्टयेन
मिथिल्या नवपदी ॥ नवपदच्छन्दसः सप्त भेदा भवन्ति, तत्रेदं राज-
सेननामकं रत्नमिदृश्यते । (C).

१३३ । अथ रङ्गा[रङ्गा]ं सूचयति पठमेति । भो गिध्याः पठम—

१३३ । १ विरद (A), विरदच (D). २ चद (E). ३ बीच (C). ४ ठवहु
(E). ५ जाकु (B), जावच (C). ६ इगारहि (A), इगारचहिं (B & C),
एगारहिं (D). ७ च (A & E), च (C). ८ जावहु (A & C), जाकु (B).
९ एम चहु (F). १० सहा (B & C), सदा (D), सहि (F). ११ संठवहु (A),
पुरव (F). १२ ईउ (F). १३ राचवेद (B), राचवेवि (A), राजसेव (F).
१४ सुपसिद्ध (B). १५ चच (A, B & C). १६ रत्नं (C), वहुहु (D), रंउ (F).
१७ भणिज्जच (B & C). १८ एच (C). १९ एच (A), २० (F).

प्रथमचरण इत्यर्थः दशपंच मत्त—पंचदशसु मात्रासु विरमद्—
विरमति विरामं समाप्तिं प्राप्नोतीत्यर्थः, प्रथमचरणे पंचदश मात्राः
कर्त्तव्या इति भावः । वीञ्च—द्वितीये पञ्च—पादे वारह—
द्वादश मात्रा इति शेषः, सर्वत्र यथा यथा योजनीयः, ठषञ्—
स्थापयत । तीञ्च ठाद्—द्वितीये स्थाने द्वितीयचरणे इत्यर्थः दश-
पंच मात्राः जाणञ्—जानीत । चारिम—चतुर्थे चरणे इति शेषः,
ददं च यथापेक्षमन्यत्रापि योज्यं, एग्गारहहि—एकादश मात्राः
जानीतेति पूर्वेणान्वयः । पंचमे ङ—पंचमेऽपि चरणे दशपंच—
पंचदश मात्राः आणञ्—आनयत । एवंप्रकारेण अट्टामट्टी—अष्ट-
षष्टिर्मात्राः पूरषञ्—पूरयत, अये अष्टषष्टिमात्रांते दोहा—
द्विपदिकां तेरह मन्तेत्यादिना पूर्वशुक्लां देञ्—ददत । एञ्—
एषा रञ्जा, [दञ्च—] इयं सुप्रसिद्ध—सुप्रसिद्धं यथा स्थातथा राञ्च-
सेण—राजसेना इत्यपि भणिञ्जद्—भण्यते ॥ एतस्या राजसेना
इति नामान्तरमपि कथ्यत इत्यर्थः । (E).

१३३ । अथ रंङामाह ॥ पठमेति ॥ प्रथमा विरतिर्मात्रासु
दशपंचसु, पादे द्वितीये द्वादशसु स्थापय, द्वितीयस्थाने दशपंचसु
जानीहि, चतुर्थे एकादशसु, पंचमे दशपंच मानय । एवमष्टषष्टिं
पूरय, अये दोहां देहि ॥ राजसेनसुप्रसिद्धिता रंङा भण्यते एषा ॥
प्रथमद्वितीयपंचमे पादे पंचदश मात्रा द्वितीये द्वादश चतुर्थे
एकादशेति द्वा[अष्ट]षष्टिर्मात्रा भवन्ति, तदुपरि दोहा देयेति ॥
राजसेनो राजसेनप्रसिद्धिं प्रापित इति केचित्, राजसेनेति नामा-
न्तरप्रसिद्धिं प्रापितेत्यन्ये ॥ वा रंङेति भण्यते ॥ ३४ ॥ (G).

विसम तिकल^१ संठबहु तिसि पाइक्क^२ करहु^३ लइ^४
 अंत^५ णरेद^६ कि बिप्य पढम^७ बेमत्त अवर^८ पइ^९ ।
 सम पअ तिअ पाइक्क सम्बलहु^{१०} अंत विसज्जहु^{११}
 चउठा चरण^{१२} विअरि^{१३} एक लहु कट्टिअ लिज्जहु ॥
 इम^{१४} पंच पाअ^{१५} उट्टवण^{१६} कइ
 बत्थु^{१७}णाम पिंगल^{१८} कहइ^{१९} ।
 ठवि दोसहीण^{२०} दोहाचरण
 राअसेण^{२१} रहुउ^{२२} भणइ ॥ १३४^{२३} ॥ छप्पअ ।

१३४ । तत्र गणव्यवस्थामाह । विषमे त्रिकलं संस्थापय, चौन्
 पदातिकान् कुह नौत्वा प्रथमे नरेन्द्रः किं विप्रोऽन्ते द्विमात्रोऽपर-
 पदे । समे पदे त्रयः पदातिकाः सर्वैकघुरन्ते विसृज्यतां, चतुर्थ-
 चरणे विचार्यै एकलघुर्दृष्ट्वा नौयताम् ॥ एवं पञ्चपदोत्थापनं वस्तु-
 नाम पिङ्गलः कथयति । स्थापयित्वा दोषहीनान् दोहाचरणान्
 राजसेनानामा रण्डा भण्यते ॥ विषमे प्रथमे तृतीये पञ्चमे पादे

१३४ । १ तिकल (B). २ पाइक्क (D). ३ Non est (F). ४ तस्य (E).
 ५ अंत and पढम transposed in (E). ६ णरेदु (D), णरेदु (E & F).
 ७ पढमे (B & C). ८ अवर (B & C). ९ पइ (B, C & E), मइ (F).
 १० वउ (F). ११ विज्जइ (B), विसल (D), विसउ (E). १२ चउ चरण (C
 & F), चौत्वा चरण (E). १३ अपि (A), विचारिच (C). १४ इम (A, B,
 C, D & F), इ short. Vide श्लोक ३, p. 7. १५ पाइ (D). १६ उट्टवण
 (D), उट्टवण (F). १७ वत्थु (A), वत्तु (B). १८ पिंगलु (D & F). १९ कुहइ
 (A, B, C & D). कहइ (E). २० दोसहिच (B). २१ राअसेच (B).
 २२ रहुउ (B), रहुउ (C), रहुउ (D), रहुउ (E), रहुउ (F). २३ १८ (A).

एकस्त्रिकलस्त्रयः पदातिकाश्चतुष्कलगणाः कार्याः, नीला ज्ञाला, प्रथमपादे तु नरेन्द्रः किंवा विप्रश्चरमगणः । नरेन्द्रो जगणः, विप्रश्चतुर्लघुः । अपरपादे द्वितीये पञ्चमे चान्ते द्विमात्रो द्विलघुस्तेन चरमो यः चतुष्कलस्तृतीयपञ्चमयोक्तः स भगण इति वदन्ति । समपादे द्वितीये चतुर्थे च त्रयश्चतुष्कलाः, तत्रान्तिमः सर्वलघुश्चतुर्थचरणस्यैकादशमात्रत्वात् चतुष्कलगणचयं [न] सम्भवत्येव, अतोऽन्तिमगणे लघुरेको विकर्षणीयः । वस्त्रित्यपि एतस्य ह्रन्दशो नाम । नाम प्राकाशे । (C).

१२४ । अथ रंडायां तावन्तावन्मात्रा तत्तश्चरणे देया इत्युक्तं, तत्र विप्रान्यामप्रकारमाह विसमेति । विषम — विषमे पादे प्रथमे द्वितीये पंचमे चेत्यर्थः, आदौ तिकल संठवञ्ज — त्रिकलं स्थापय, ततश्च त्रिकलानंतरमित्यर्थः तिष्ठि पादञ्ज — चीन् पदातीन् चतुष्कलानित्यर्थः करञ्ज — कुरुत, पठम — प्रथमे पादे अंत — अन्ते प्रथमपादांते इत्यर्थः णरिंद कि विष्णु — नरेन्द्रं मध्यगुरुं जगणं किंवा विप्रं चतुर्लघ्वात्मकं गणं कुरुतेति पूर्वणाम्यः, तथाच प्रथमे चरणे त्रिकलानंतरं कर्त्तव्येषु त्रिषु चतुष्कलेषु द्वितीयश्चतुष्कलो जगणस्वरूपो विप्ररूपो वांति कर्त्तव्यः न तु पृथगिति हृदयं । अवर पञ्च — अपरपादे विषमचरणगणविचारस्यैव प्रकांतत्वात्प्रथमादपरस्मिन् विषमे द्वितीये पंचमे च पादे इत्यर्थः ने मत्त — दे मात्रे दौ लघू इत्यर्थः, उदाहरणानुरोधाच्च मात्राग्रब्धो लघुवाची, अन्ते देधे इत्यर्थः, तथाच द्वितीयपंचमकानंतरदेधेषु चतुष्कलेषु द्वितीयो गणः भगणो देय इति भावः तस्यैव द्विलघ्वन्तत्वात् ।

अथ विषमचरणव्यवस्थां विधाय समचरणव्यवस्थामाह सम पञ्च इति ।। सम पञ्च—समे पादे द्वितीये चतुर्थं चेत्यर्थः आदौ विश्व पादक—द्वौ पदाती चतुष्कलावित्यर्थः, अंत—अंते चतुष्कलद्वयांते पादांते चेत्यर्थः सम्बलञ्ज—सर्वलघु विश्वञ्ज—विस्तृत, चौ[चउ]त्या चरण—चतुर्थचरणे अंते इति पूर्वतनमनुषंजनौयं, विचार्य सावधानतया एकलञ्ज—एकं लघुं कश्चिन्नलिञ्ज—निष्कास्य गृह्यतां द्वितीयचरणांतिमगणापेक्षया चतुर्थचरणांतिमगणे एको लघुर्न्यूनः कर्त्तव्यः, तत्र एका मात्रा न देयेति वृद्धं ॥ तथाच समे पदे चतुष्कलद्वयांते सर्वलघ्वात्मकगणदानमुक्तं, तत्र चतुर्थचरणे चतुष्कलद्वयानंतरं सर्वलघुः चिकलो देयः, द्वितीये च सर्वलघुश्चतुष्कलो देय इति व्यवस्था ।

इमं पंच पात्र उद्भवण कइ—एवं पंचपादोद्भवं हला, उद्भवं विन्यासः, तथाच एवं पंचपादविन्यासं कृत्वित्यर्थः, दोषहीण दोहाचरण—दोषहीनदोहाचरणान् जस्मेत्यादिना [Vide श्लोक ८५. p. 145.—Ed] पूर्वाक्षप्रथमद्वितीयजगणवत्त्वरूपदोषरहितान् दोहाचतुश्चरणानित्यर्थः, ठवि—स्थापयित्वा पूर्वाक्षचरणपंचकानंतरं दोहां दत्त्वेत्यर्थः, पिंगलः बन्धुणाम—वस्तुनामकं वृत्तं कहेइ—कथयति, एतदेव रात्रिषेण रञ्जउ—राजसेनरडा च एतस्मैव राजसेना रंजेति च नामांतरं भणइ—भणति ॥ (E).

१२४ । अष्टोद्भवनिकामाह ॥ विसमेति ॥ विषमेषु चिक[लः] संस्थाप्यतां, चखः पदातयस्ततः, अंते नरेन्द्रः किं विप्रः, प्रथमे द्वे मात्रे, अवर—मध्ये ॥ विषमेषु प्रथमद्वितीयपंचमेषु चरणेषु, पदातिस्त-

जहा,

भमद्र महुअर^१ फुल्ल^२ अरविंद^३, खबकेसु^४ काणख जुलिअ^५,
सब्बदेस पिकराब^६ चुलिअ, सिअल पवण लहु बइइ,
मलअ कुहर खब^७ बल्लि^८ पेलिअ ।

चित्त^९ मणोभव सर^{१०} इणइ दूर दिगंतर^{११} कंत ।

किम^{१२} परि अण्णउ बारि^{१३} इउ एम^{१४} परि पलिअ^{१५} दुरंत ॥

१३५^{१६} ॥ राजसेना ।

फलः ॥ तत्र प्रथमे पादे द्वौ [?] इति द्वितीये न कार्य इत्यर्थः, एवं च
द्वितीये द्वादश चतुर्थे एकादश मात्रेति निष्कर्षः ॥ द्वितीयचतुष्कल-
स्थाने जगणश्चतुर्लघुर्वा देयः ॥ अवरयोस्तृतीयपंचमयोरन्ते लघुद्वयं
देयमित्यर्थः ॥ समयोः पादयोः द्वौ पदाती सर्वत्र लघुमन्ते विस-
र्ज्य ॥ चतुर्थचरणो विचार्य एकं लघुमाकृत्य क्रियतां ॥ एवं पंच-
पादोद्भवं कृत्वा वस्तुनाम पिंगलः कथयति, स्थापयित्वा दोषहीनं
दोषाचरणं राजसेनरंजामिति भणति ॥ (G).

१३५ । १ मङ्गल (F). २ फुल्ल (A), पलो (F). ३ अरविंद (D). ४ ख-
बकेसु (F). ५ चुलिअ (D), पुल्लिअ (F). ६ पिकराब (A), पिकरवे (B &
C), पिअ राब (D), पिक राम (F). ७ मलअल खबर वच (C). ८ बल्लिअ (D).
९ चित्त (B & C). १० सर (B). ११ दिगंत (F). Three letters dropt
after न in (C). १२ केम (A), के (B & C). १३ बारि (C), वादिदि (E).
१४ पा एव (C), ए short. Vide खोका ५, p. 7. १५ पलि (A), पलिअ (C),
पलि (F). १६ २० (A), २१ (F).

१३५। उदाहरति । भ्रमति मधुकरः फुल्लमरविन्दं, नवकिंशुक-
काननं स्फुटितं, सर्वदेशः पिकरावेण घूर्णितः, ग्रीतलपवनो लघु
वहति, मलयकुहरवनवल्लीः प्रेरयति । चित्तं मनोभवशरो हन्ति,
दूरदिगन्तरे कार्यः[न्तः] । किमुपर्यात्मानम् उद्धरिष्यामि, अत्रं
पतितो दुरन्तः ॥ किमुपरि किमु[पा]लम्बेन उद्धारयिष्यामि
जीविष्यामीति यावत्, दुरन्तः समय इति यावत् । विरहिष्ठाः
उक्तिरियम् । (C).

१३५। रज्जुमुदाहरति भ्रमति । मञ्जुश्र-मधुकराः भ्रमर-
भ्रमंति, फुल्ल श्रविन्द-पुष्पितान्यरविन्दानि, काणण-काननानि
[एवकेसु-]नवकिंशुकैः जुल्लिञ्च-ज्वलितानीव भाती[ति] श्रेषः,
सर्वदेश-सर्वदेशः पिकराव चुल्लिञ्च-पिकरावैसुलुकितः निमीत-
इति यावत्, कोकिलालापानाकर्ष्य संजातकन्दर्पबाधया सर्वोऽपि
देणि[शो] निःपीत इव भातीति भावः, मलय कुहर एव बलि
पेल्लिञ्च-मलयकुहरनववल्लीः प्रेषयित्वा ताः कंपयित्वेत्यर्थः, शिञ्जल
श्रवण-ग्रीतलः पवनः लघु-लघु मंदं यथा स्यात्तथा वहद्-
वहति । चित्त मणोभव शर हणद्-चित्तं मनोभवः शरैहंति, कंत
-कांतः दूरे दिगन्तरे एव, दुरंतः दुष्टः अंतो यस्य [स] तादृशः
समय इति श्रेषः परिपल्लिञ्च-परिपतितः, अप्यउ-आत्मानं
किम परि-कथा परिपाद्या ह्वारिहंड-रक्षिष्यामि ॥ (E).

१३५। यथा ॥ भ्रमेति ॥ भ्रमंति मधुकराः, फुल्लान्यरविन्दानि,
नवं किंशुककाननं पुष्पितं, सर्वदेशे पिको रागं वंदते, ग्रीतलः
पवनो लघु वहति, मलयकुहरनववल्लीः प्रेषयित्वा । चित्तं मनोभव-

करही खंदा मोहिणी^१ चारुसेखि^२ तह भद्र ।

राजसेख ताखंकि^३ पिअ^४ सत्त बत्तु^५ खिण्णंदा^६ ॥ १३६^७ ॥

दोहा ।

प्ररो हंति, दूरं दिगंतरे कांतः । केन प्रकारेणात्मा वारणीयः
एवं दुरंतः एवं प्रकारेण दुरंतः ॥ ३६ ॥ (G).

१३६ । करभी नन्दा मोहिनी चारुसेनौ तथा भद्रः ।
राजसेनः ताङ्कः प्रियाणि सप्त वस्तुनि निष्पन्नानि ॥ कवीनां
प्रियाणि । (C).

१३६ । अथैतथैव भेदानां संख्यं नामान्याह करहीति । पिअ
— हे प्रिये करभी नंदा मोहिनी चारुसेना तथा भद्रः । राजसेनः
ताखंकिनी इति सत्त — सप्त बत्तु खिण्णंदा — वस्तुनिखंदाः वस्तु-
नामकस्य पूर्वोक्तवृत्तस्य निखंदा भेदा इत्यर्थः ॥ रत्नाया एव वस्तु
राजसेन इति च नामांतरम् । (E).

१३६ । दोहांतस्य रंडेति जातिनाम्नो वृत्तस्य भेदानाह ॥
करहीति ॥ करभी १, नंदा २, मोहिनी ३, चारुसेना ४, तथा
भद्रा ५ । राजसेना ६, ताखंकिनी [७] प्रिये सप्त वस्तुभेदाः ॥ प्रिये
इति संबुद्धिः ॥ ३७ ॥ (G).

१३६ । १ मोहनी (A & F). २ चारुसेनी (A, B & C), चारुसेन (E).
३ ताखंकि (E). ४ किअ (A). ५ वस्तु (A). ६ विष्णव (B), विष्णव (C),
विष्णुंदा (D), विष्णु (E). ७ ११ (A), १० (F).

पढम तीअ' पंचम पअइ तेरह मत्ता जासु ।

बीअ चउत्य' एगारहि' करहि' भणिअइ' तासु ॥ १३७' ।

दोहा ॥ [इति] करही' । (C).

१३७ । प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु चतुदश माचा यस्यां । द्वितीय-
चतुर्थयोरेकादश करभी भण्यते सा ॥ अत्र चान्ते दोहा सर्वत्रैव
बोधा, पादपञ्चक एव विशेषः क्रियते, तत्र च चिकल-चतुष्कल-
द्वय-द्विकलगणाः काव्याः, यमे चतुष्कलद्वयं चिलघु चेत्येवमन्यत्रापि
विचार्य्यं व्यवस्थेयम् । (C).

१३७ । तेषु प्रथमं करभीं लक्षयति पठनेति । जासु — यस्याः
प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु तेरह मत्ता — चतुदश माचाः । बीअ
चउत्य — द्वितीयचतुर्थयोस्वरणयोरिति शेषः, एगारहि — एका-
दशैव माचा भवतीत्यर्थः, तासु — तस्याः करहि — करभीति
नामेति शेषः भणिअइ — भण्यते ॥ अयमभिप्रायः, पूर्ववस्तुच्छन्दसि
प्रथमे चरणे पञ्चदशमाचाः द्वितीये द्वादश तृतीये पञ्चदश चतुर्थे
एकादश पञ्चमे पञ्चदश देया इति फलितं, तत्रैव प्रथमद्वितीयपञ्च-
मचरणेषु प्रथमोपात्तचिकले माचाद्वयं दूरीकृत्य द्वितीयचरणे
चान्तोपात्तसर्वलघुचतुर्मात्रिके एकां माचां दूरीकृत्य चतुर्थं च
पूर्व[व]देव संज्ञायामे दोहां दत्त्वा करभी वाच्या, न तु [?] विषम-
पादेषु प्रथमोपात्तचिकले माचाद्वयं न्यूनं कर्तव्यम् । चान्तोपात्त-

१३७ । १ तीअ (C), तीअ (D). २ चउत्य (A). ३ एगारहि (A), एगार-
हि (B & C), एगारहिं (D), एगारहि (E). ४ करर (F). ५ भणिअइ
(B & C), भणिअइ (F). ६ १२ (A), १२ (F). ७ करहि (B).

पठम तीञ्च पंचम पञ्चह मत्त होइ' दहचारि ।

बीञ्च' चउत्थ' एगारहि' खंद भण्णिज्ज' विञ्चारि ॥ १३८' ॥

दोहा । [इति] खंद । (A, B & C).

जगणभगणेषु चेत्यत्र किं विनिगमकमिति चेत्, सत्यं, सामान्या-
नास्मिंशितविशेषाभावात् पूर्वोक्तं रङ्गानियमानामुत्तरचायावश्यक-
तया करभ्यामपि प्रथमचरणान्ते जगणविप्रान्यतरस्य, द्वितीयपंच-
मयोश्च भगणस्यावश्यं स्थापनीयत्वात्प्रथमपरित्यागे मानाभावाच्च
प्रथमोपात्तचिकलमध्यत एव माषाढयं न्यूनं विधेयं, द्वितीये च
समचरणे अन्ते सर्वलघुर्द्वय इति नियमस्य पूर्वमुक्तत्वात् अन्ते सर्व-
लघुस्त्वापनमावश्यकमिति चतुर्थचरणसाम्यतया द्वितीयचरणस्थापने
बाधकाभावादन्तिमसर्वलघ्वात्मकगणमध्यत एव च[ए]का माषा
न्यूना विधेयेति न कश्चिद्दोष इत्यस्मात्तातचरणोपदिष्टः पंचाः
सुधौभिर्विभावनीयः । यत्तु विषम आद्युपात्तचिकलमध्ये माषाढयं
न त्याज्यमेककलगणाभावादिति, तत्र आर्यायामुत्तरार्द्धे षष्ठस्यै-
वात्रापि प्रथमस्यैककलस्य स्थापने बाधकाभावात् । (E).

१३७ । पठमेति ॥ प्रथमद्वितीयपंचमे पादे चयोद्ग माषा यस्य ।
द्वितीयचतुर्थयोरेकाद्ग करभौ भण्यते सा ॥ अन्ते दोहा देयेति
सर्वत्र शेषः ॥ ३८ ॥ (G).

१३८ । १ चो (A). २ विच (A). ३ चउत्थ (A), चउत्थ (F). ४ एगा-
रचरि (A), एगारचरि (B), एगारचरि (C), एगारचरि (D), एगारचरि (E).
५ भण्णिज्ज (A & C), भण्णिज्ज (B). ६ १३ (A), १३ (F).

पठम तीञ्च पंचम पञ्चह ऋबद्ध मत्ता जासु ।

बीञ्च^१ चउत्य^२ एगारह्चि^३ तं^४ मोहिणि मुणि^५ आसु ॥ १३६ ॥

दोहा । [इति] मोहिणी । (B & C).

१३८ । विषमे माचा भवन्ति चतुर्दश । समे एकादश नन्दा
भण्यते विषार्थ्ये ॥ (C).

१३८ । अथ नंदां लक्षयति पठमेति । यत्र प्रथमद्वितीयपंचम-
पादेषु दृष्टचारि — चतुर्दश मत्ता होइ — माचा भवन्ति । बीञ्च
चउत्य एगारह्चि — द्वितीयचतुर्थयोरेकादशैव माचा भवन्तीति
पूर्वतनानुबन्गः, तं विचारि — विषार्थ्ये णंदं भणिक्क — नंदां भण ॥
आचापि पूर्वोक्तरीत्या विषमपादेषु प्रथमोपात्तचिकलमध्यत एव
एकां माचां दूरीकृत्य द्वितीयपादे चांतस्थचतुर्लक्षात्मकगण-
मध्यत एकां माचां त्यक्त्वा चतुर्थं पूर्ववदेव स्थापयित्वाये दोहां दत्त्वा
नंदा वाच्या इति निष्कर्षः । (E).

१३८ । पठेति ॥ चतुर्दशमाचाभिर्नंदेति । शेषं पूर्ववत् । एव-
मप्येऽपि ॥ ३८ । (G).

१३९ । विषमे नवदश माचा यस्यां । समे एकादश सा
मोहिनी ज्ञायतामिथम् ॥ (C).

१३९ । अथ मोहिनीं लक्षयति पठमेति । यस्यां प्रथमद्वितीय-
पंचमपादेषु ऋबद्ध मत्ता — एकोनविंशतिर्माचाः । बीञ्च चउत्य

१३९ । १ नीर (D). १ चउत्य (A), चतुत्य (F). १ एगारह्चर (A),
एगारह्चि (B), एगारह्चिं (D), एगारह्चि (E). ३ तं (A). ५ मुणि (A),
मणि (E). १ ३४ (A). ३० (F).

पठम तीञ्च पञ्चम पञ्चदश मत्त^१ पञ्चदश^२ जासु ।

वीञ्च चउत्थ^३ एञ्चारद्वि^४ चारुसेणि^५ मुणि आसु^६ ॥ १४०० ॥

दोहा । [इति] चारुसेणी । (B & C).

एञ्चारद्वि—द्वितीयचतुर्थयोरेकादशैव माचा भवन्ति, तं—तां
आसु—एनां मोहिणी [—मोहिनीं] सुणि—जानीहि ॥ अत्र
विषमेषु चिकित्थानन्तरं चत्वारश्चतुर्मात्रिका विधेयास्तेष्वेव प्रथम-
पादांते जगणो विप्रो वा विधेयस्तृतीयपञ्चमद्योऽन्ति[म]भगण एव
विधेयो द्वितीये चांतिममध्यत एव एकां माचां निष्कास्य चतुर्थं च
पूर्ववदेव संस्थाप्याये दोहां दत्त्वा मोहिनी वाच्येति व्यवस्था । (E).

१३८ । पठेति ॥ एकोनविंशतिसां मोहिनीं जानीत ॥ ४० ॥ (G).

१४० । विषमे माचाः पञ्चदश यस्यां । समे एकादश चारुसेनी
ज्ञायतामियम् ॥ (C).

१४० । अथ चारुसेनां लक्षयति । जासु—यस्याः प्रथम-
द्वितीयपञ्चमपादेषु पञ्चदश—पञ्चदश मत्त—माचाः । वीञ्च चउत्थ
—द्वितीयचतुर्थयोः पादयोः एकादशैव माचा भवन्तीति शेषः,
आसु—एनां चारुसेनां भण—कथय ॥ अत्र विषमचरणान्
वस्तुन इव संस्थाप्य द्वितीयचतुर्थौ चरणौ करभ्या इव विधाप्याये
दोहां दत्त्वा चारुसेना वाच्येति निष्कर्षः । (E).

१४० । पठेति ॥ पञ्चदश चारुसेना ज्ञेया ॥ ४१ ॥ (G).

१४० । १ मत्ता (F). २ पञ्चर (B), पञ्चदश (F). ३ चउत्थ (A). ४ एञ्चा-
रद्वि (A, D & E), एञ्चारद्वि (B & C). ५ चारुसेनी (B), चारुसे (D
& E). ६ भणु ताड (A). ७ १५ (A), ४२ (F).

पठम तीअ पंचम पअह मत्ता दहपंचाई ।

तीअ चउत्या^१ बारहहिं^२ भह णाम कहि आई ॥ १४१^१ ॥

दोहा । [इति] भह । (B & C).

पठम तीअ पंचम पअह मत्त पखरह^३ जासु^४ ।

सम बारह अरु^५ एकादह राअसेण^६ भण^७ तासु^८ ॥ १४२^२ ॥

दोहा । [इति] राअसेण । (B & C).

१४१ । विषमे माचाः पञ्चदश । समे दादश भद्रनाम उच्यते
भण्यते वा ॥ (C).

१४१ । अथ भद्रं लक्षयति पठमेति । प्रथमद्वितीयपंचमपादेषु
माचाः पञ्चदश, द्वितीयचतुर्थयोर्द्वादश माचाः भवन्ति, आहं — एतस्मिन्
भवेति नाम कथितम् ॥ अत्र चतुर्थं त्रयस्यतुर्मात्रिका अन्ये वस्तुन-
द्वेति निष्कर्षः । (E).

१४१ । पठेति ॥ द्वितीयचतुर्थयोर्द्वादश, भद्रा नाम कथ्यते ॥
४२ ॥ (G).

१४२ । विषमे माचाः पञ्चदश । द्वितीये द्वादश, चतुर्थे एकादश,
राजसेनो भण्यताम् ॥ (C).

१४२ । अथ पूर्वं विषम तिकलेत्यनेन [Vide श्लोक १२४ p. 230.]
लक्षितमपि राजसेनापरनामकं वस्तु वृत्तं करहो नंदेत्यत्र तदन्य-

१४१ । १ चउत्या (A). २ बारह (A), बारह (B & C). ३ ए (A),
४२ (F).

१४२ । १ पखर (B), पखर (F). २ जासु (A), जासु (D). ३ पखर (A),
४ राअसेण (E). ५ भणु (B, C & D). ६ मण (A), मण (D). ७ १० (A),
४२ (F).

पठम तीञ्च पंचम पञ्चह मत्ता सोलह जासु ।

सम बारह अरु^१ एकदह तालंकिणि भणुं तासु ॥ १४३^२ ॥

दोहा । [इति] तालंकिनी^३ । (A).

इति रंङ्गाप्रकरणम्^४ । (A, B & C).

ए३ राजसेनः कथित इति भ्रमनिरासायं पुनस्तमेव लक्षयति पठमेति । प्रथमतृतीयपंचमपादेषु मात्राः पंचदश यत् । समे चरणे द्वादश अथ — अथच एकदह — एकादश राजसेनं भणत च ॥ एतन्निष्कर्षश्च पूर्वमेव कृतः । (B).

१४२ । पठेति ॥ समे द्वादशान्यदेकादश राजसेना भण्यते सा ॥

समे प्रथमे[द्वितीये] अन्यत् चतुर्थेऽर्थः ॥ ४२ ॥ (G).

१४३ । विषमे मात्राः षोडश, द्वितीये द्वादश, चतुर्थे एकादश, ताडङ्किनी भण्यताम् ॥ (C).

१४३ । अथ ताडं[लं]किनीं लक्षयति पठमेति । यस्याः प्रथम-द्वितीयपंचमपादेषु सोलह — षोडश मात्रा भवन्तीति शेषः । समे — द्वितीये चतुर्थे च द्वादश अथच एकदह — एकादश मात्रा भवन्तीति शेषः, यथायथं योजनीयः । द्वितीये द्वादश मात्रा भवन्तीत्यर्थः । तासु — तां ताडं[लं]किनीं भण ॥ अथ विषमपादेषु [ज]गणांता विप्रांता वा चत्वारस्रतुष्कलाः कार्याः, समौ च पूर्ववत्, अथे दोहां दत्त्वा ताडं[लं]किनीं वाच्येति निष्कर्षः । * इति श्रीपिंगलप्रकाशे रंङ्गाप्रकरणम् ॥ * (E).

१४३ । पठमेति । * * * तालंकिनी भण्यते सा ॥ ४४ ॥ (G).

१४३ । १ सा (A, B & C). २ भवि (B), भच (D). ३ ५८ (A), ४४ (F). ४ तालकी (B & C). ५ इति रंङ्गा (F).

अथ पद्मावती छंदः । (D).

भणु^१ पउमावती^२ ठाणं ठाणं

चउ^३मत्ता गण^४ अट्टाआ^५,

धुअ^६ कखो करअल^७ विप्यो चरणो

पाए^८ पाअ उकिट्टाआ^९ ।

जइ पलइ^{१०} पओहर^{१०} किमइ^{११} मणोहर^{११}

पौडइ^{१२} तह णाअक्क^{१३}गुणो^{१३},

पिअरहि^{१४} संतासइ कइ^{१५} उब्बासइ

इअ^{१६} चंडालचरित्त गणो ॥ १४४^{१६} ॥

१४४ । भण पद्मावतीं स्थाने स्थाने चतुर्मात्रा गणा अष्टौ ।
अच के गणा इत्याह, ध्रुवं कर्षः करतलं विप्रश्चरणः पादे पादे
उत्ताष्टस्याप्याः । यदि पतति पयोधरः किमयं मनोहरः पौडयति
तथा नायकगुणं तथा न यो जनं प्रियवत्संस्थापयति, कविमुदासं-
यति, अयं चण्डालचरितगणः ॥ कखो दिगुहः ५५, करतलमन्त-

१४४ । १ भण (B & C). २ पोमावती (A) पउमावती (B & C), पोमावती
(E), पोमावती (F). ३ चउ (A), चौ (E & F). ४ गणा (F). ५ अट्टाआ
(B & C), अट्टाआ (F). ६ करअल (B & C). ७ पाच (A). ८ उकिट्टाआ
(B & C), उकिट्टाआ (F). ९ पर (A). १० पओरह (B & C).
११ किमइ (F). १२ मणोहर (A), मणोहर (C). १३ पौडइ (C).
१४ चारह (F). १५ गुणा (F). १६ पिअरह (A, B & C), पिअरहौ (E).
१७ कवि (F). १८ इह (B & C). १९ इह (A), ५५ (F).

गुरु ॥५, विप्रः सर्व्वलघुः ॥॥, चरण आदिगुरुः ॥॥, एते यथेच्छं
स्थाप्या न तु क्रमनियमः । अत्र च जगणः सर्व्वथा न कार्य्यः । (C).

१४४ । अथ पद्मावतीं लक्षयति भणु पोमावतीति । यत्र
कषो—कर्णः गुरुदयात्मको गण इत्यर्थः, करअल—करतलं गुर्वंतः
सगण इत्यर्थः, बिष्पो—विप्रस्यतुर्लघुको गण इत्यर्थः, चरणः गुर्वा-
दिर्भगण एत एवेति शेषः चउमन्ना—चतुर्मात्रिकाः अट्टाश्चा—
अष्टौ गणाः पाए पात्र—[पादे पादे] देयाः प्रतिचरणमित्यर्थः,
ठाणं ठाणं—स्थले स्थले, उकिट्टाश्चा—उत्कृष्टाः अधिका बहुश-
दति यावत् पतंति । यत्र प्रतिचरणं स्थापनौद्या अष्टौ गणाः कर्ण-
मगणविप्रभगणस्वरूपा एव पतंति नान्य एत एव पौर्वापर्य्येण पुनः
पुनः वाराष्टकं पतंतीति यावदित्यर्थः, तां पोमावती—पद्मावतीं
भणु पद्मावतीनामकं तद्वृत्तं कथयेत्यर्थः । अत्र जइ—यदि
पञ्चोहर—पथोधरः मध्यगुरुर्जगण इत्यर्थः पलइ—पतति, तह—
तदा किमपि मनोहरं सम्यक् न भवतीति शेषः, किंतु चंडाल-
चरित्रः इअ—अयं जगणाख्यो गणः एणाअङ्गुणो—नायकगुणं
पौडयति, पिअरहि—पितरं संत्रासयति, अतएव कइ उब्बामइ—
कविमुदासयति ॥ अत्र जगणे पतिते यस्य कवित्वमेतच्छब्दमा
भवेत्स राजा नश्येत्, नष्टे च तस्मिन्नेतादृशकवित्वनिर्माणकर्त्ता
कविनापि बंधनताडनादित्यथा प्राप्तव्येति, अत्र जगणः सर्व्वथा न
देय इति भावः । (E).

१४४ । भणु इति । भणु पद्मावतीं स्थाने स्थाने चतुर्मात्र[चि]कं
गणाष्टकं ॥ मात्रा गण[य]ति ॥ ध्रुवेति ॥ ध्रुवं कर्णः करतलं विप्र-

जहा, भञ्ज भञ्जिञ्ज^१ बंगा भङ्गु^२ कलिङ्गा
 तेलङ्गा^३ रणमुक्कि चले,
 मरहट्टा^४ धिट्टा^५ लग्गिञ्ज^६ कट्टा^७
 सोरट्टा भञ्ज^८ पाञ्ज पले ।
 चंपारण कंपा पब्बञ्ज^९ झंपा
 ओत्था^{१०} ओत्थी^{११} जीव हरे^{१२},
 कासीसर^{१३} राणा^{१४} किञ्जउ^{१५} पञ्चाणा^{१६}
 बिज्जाहर भण^{१७} मंतिवरे^{१८} ॥ १४५ ॥ पद्मावती ।

स्वरणः पादे पादे उल्लेखः, यदि पतति पयोधरः किमपि न
 मगोहरं, यौडयति तथा नायकगुणं, पितरमपि संतापयति, कवि-
 सुदासयति इति चंडासुचरिचो गणः, जगण इत्यर्थः ॥ द्विगुरुः कर्णः,
 करतलं सगणः, विप्रसुतुर्लघुस्वरणो भगणः ॥ तत्र जगणस्य दुष्ट-
 फलत्वात् कार्यं इति ॥ द्वाष्टचतुर्दशसु यतिः ॥ ४५ ॥ (G).

१४५। उदाहरति । भयभग्ना वङ्गा भग्नाः कलिङ्गाः तेलङ्गा-
 रणमत्तासुजिताः, महाराष्ट्रा घृष्टा नगकोष्ठाः सौराष्ट्रा भयात्पदे

१४५। १ भञ्जिञ्ज (C & E). २ भङ्गु (A), भङ्ग (C), भञ्ज (E). ३ तेलङ्गा
 (C). ४ मरहट्टा (B & C), मरहट्टु (E). ५ धिट्टा (A). ६ लग्गिञ्ज (E).
 ७ कट्टा (B & C), कंटा (F). ८ गञ्ज (A), पञ्ज (B & C). ९ पब्बञ्ज (C).
 १० ओत्था (A), ओत्थी (D & F). ११ ओत्थी (A). १२ जीव हरे (A &
 C), जीवपर (F). १३ कसीसर (C). १४ राणा (D), राणा (F). १५ किञ्ज
 (A), किञ्ज (E). १६ पञ्चाणा (F). १७ भङ्गु (B & C). १८ सान्तवरे (B),
 मंतिवरे (E). १९ ४० (A), ४६ (F).

पदे पतिताः । चन्दनेन[?] कल्पिताः पर्वतसर्पा उत्थितोत्थिताः
जीवितं हापितवन्तः काशीश्वरराणाः कृतोपयानाः विद्याधरोभणति
मन्त्रवरः ॥ राणाः तत्तद्देशीयाः क्षत्रियाः पराजिताः पर्वते कृतः
सर्पा येः ते तथा कृतोपयानाः कृतपलायनाः । कस्यचिद्भागः
स्तुतिरियम् । (C).

१४५ । अथ पद्मावतीमुदाहरति भ्रम्र भञ्जिभ्र इति । यदा
काशीश्वर राणा — काशीश्वरेण द्विवोदासेन राज्ञा, पद्मराणा —
प्रयाणं क्णु — कृतं, तदा बंगा — वंगदेशीया राजानः भ्रम्र
भञ्जिभ्र — भयेन भग्नाः कृताः, भग् कलिङ्गा — पलायिताः
कलिङ्गाः, तैलङ्गा रण मुक्कि चले — तैलङ्गाः रणं मुक्त्वा क्षलिताः,
धिद्रु — धृष्टा रणनिर्भिका इत्यर्थः मरुद्दृ — महाराष्ट्राः कट्टा —
काष्ठासु दिक्षु क्षगिभ्र — क्षग्नाः पलाय्य दिगंतं गता इत्यर्थः, सौ-
राष्ट्रा भयेन पादपतिताः, पम्बभ्र झुपा — पर्वतझुपाः कंपा — कंपाः
कंपनशीला इत्यर्थः क्षपारणाः श्रोत्या श्रोत्यौ -- उत्थायोत्याद्य
पौनःपुन्येन कंपवशात्पूर्वं पतित्वा अनंतरं उत्थायोत्याद्येत्यर्थः,
जोष हरे — जीवं स्त्रप्राणान् हरन्ति त्यजन्ति इति, विद्याधरः
मन्त्रिश्रेष्ठो भणति ॥ अत्र प्रथमचरणे द्वितीयः पंचमः षष्ठो गणः
कर्णस्वरूपाः, प्रथमो द्वितीयस्तुर्थः सप्तमोऽष्टमश्च सगणस्वरूपाः,
द्वितीयचरणे च द्वितीयद्वितीयपंचमषष्ठगणाः कर्णस्वरूपा अन्ये च
सगणस्वरूपाः, द्वितीये चरणे च प्रथमद्वितीयपंचमषष्ठसप्तमगणाः कर्ण-
स्वरूपा अन्ये च सगणरूपाः, चतुर्थे च प्रथमपंचमौ गणौ कर्णरूपौ
षष्ठद्वितीयौ भगणरूपौ अन्ये च सगणरूपाः, इत्थं गणाः पतिताः,

अथ कुंडलिन्ना छंदः । (D).

दोहा लक्खण पढम पढि^१ कब्बह^२ अइ गिरुत्त ।
 कुंडलिन्ना बुहअण मुणह^३ उल्लाले^४ संजुत्त ॥
 उल्लाले संजुत्त^५ जमक^६ सुइउ^७ सलहिज्जइ^८
 चउ^९आलह सउ^{१०} मत्त सुकइ दिढ बंधु^{११} कहिज्जइ^{१२} ।
 चउ^{१३}आलह सउ^{१४} मत्त जासु तणु^{१५} भूसण सोहा^{१६}
 एम^{१७}कुंडलिन्ना जाणहु^{१८} पढमपडि जह^{१९} दोहा ॥ १४६ ॥

विप्रसु न कचिदपि पतितस्तथापि सोऽपि यदि पतति तदापि
 बाधकं नास्तीति । (E).

१४५ । भञ्ज इति ॥ भयभग्ना वंगा भग्नाः कलिङ्गास्तेलिङ्गा रणं
 सुक्ता चलिताः ॥ महाराष्ट्रा पृष्टा खौनकंठाः सौराष्ट्रा भयेन
 पादयोः पतिताः ॥ चंपारणाः कंपिताः पर्वतनिस्त्रीना उत्थायो-
 त्याय जीवाः पतन्ति ॥ काशौश्वर राजन् कृता उपाया विद्याधरेण
 बळ [भण्यते] मंचिवरेण ॥ ४६ ॥ (G).

१४६ । १ पढ (F). २ कब्बहि (F). ३ सुइउ (A, B & E). ४ उल्लाले
 (E). ५ Non est (B & E). ६ जमक (F). ७ सुइउ (B). ८ सलहिज्जइ
 (B), सलहिज्जइ (C). ९ चो (E & F). १० चो (E & F). ११ बंध (A &
 E). १२ कहिज्जइ (B), कहिज्जइ (F). १३ चो (F). १४ चो (F). १५ भव
 (B). १६ सोहा (C). १७ तं (B & C), एमह (E). १८ जाण (A, B & C),
 सुइउ (D & E). १९ पढम जहि पडिय (A). पढम पाठ चर पुडि (B), पढम
 पडि चर पडि (C) पढम पडि चर जहं (D & E). २० ४२ (A).

१४६ । दोहालक्ष्यं प्रथमं पठित्वा काव्यस्यार्द्धं निरुक्तं । कुण्ड-
ल्लिकां बुधजना जानीत उल्लालेन संयुक्ताम् । यमकशुद्धां स्याद्यत्तु-
स्यत्वारिंशत्प्रथमाद्याः कविना दृढवन्धाः कथ्यन्ते, चतुस्त्वारिं-
शत्प्रथमं मात्रा यस्यां तथा भूषणशोभां तां कुण्डल्लिकां जानीहि
प्रथमं पथते दोहा ॥ एतस्य कन्दसः संपूर्णा दोहैव प्रथमाद्धैः काव्य-
कन्दः संपूर्णं परार्द्धं, पादचतुष्टयादधिकपादस्य उल्लालसंज्ञा,
यमकमचानुप्रासः पुनरावृत्त्या भवति यमकेन शुद्धः, अतएव स्याधा-
विषयः, दृढवन्धता स्रग्धरादिमहाप्राणाचरयोगात्, भूषणमु-
पा[पमा]द्यलङ्कारः । प्रथमं दोहां पठित्वा कुण्डल्लिकेत्यर्थः ॥ (C).

१४६ । अथ कुण्डल्लिकां लक्षयति दोहा लक्षणैति । बुध-
जना — बुधजनाः यस्याः पठम — प्रथमम् अर्द्ध — अर्द्धं, तथाच
पूर्वार्द्धमित्यर्थः, दोहा लक्षण — द्विपदिकालक्ष्यं पठि — पठित्वा,
णिरुक्त — निरुक्तं, द्विपदिकास्वरूपमेव यस्याः पूर्वार्द्धमित्यर्थः,
द्वितीयं चेति शेषः अर्द्धमिति पूर्वानुषंगः, तथाच द्वितीयम् अर्द्धम्
उत्तरार्द्धमित्यर्थः कश्चिद् — काव्येन निरुक्तं — काव्यस्वरूपं यस्याः
उत्तरार्द्धमित्यर्थः उल्लाले संयुक्त — उल्लालेन संयुक्ताम् । उल्लालम्
उल्लालः कतिपयवर्णानां परावृत्त्य पठनमित्यर्थः कश्चि [— काव्येन]
तेन सङ्गतामित्यर्थः, तां कुण्डल्लिका — कुण्डल्लिकां मुण्ड — जानीत,
इयं च उल्लाले संयुक्त जमत्र — उल्लालसंयुक्तयमका उल्लालेन
संयुक्तानि यमकानि सौमादृश्यवन्त्यक्षराणि यस्यां तादृशीत्यर्थः,
सुद्ध — शुद्धा, सलक्ष्मिद — स्याद्यते, तथाच न केवलमुल्लाल-
शुद्धैवेयं विधेया किंतु यमकान्यपि देयानीति भावः । सौ[चउ]-

आलक्ष सउ मन्त सुकिञ्च दिठ बंधु—चतुस्त्वारिंशदधिकग्रत-
 मात्रासुकृतदृढबंधा चतुस्त्वारिंशदधिकग्रतमात्राभिः सुतरां कृतः
 दृढः बंधो योजनं यस्यां सा तादृशौत्यर्थः कश्चिद्—कथ्यते ।
 कश्चिन् सुकद् दिठ बंधु इति पाठस्तत्र सुकविदृढबंधुनाम-कवि-
 परमभिषेण पिंगलेनेति यावत् । चतुस्त्वारिंशदधिकं ग्रतं मात्राः
 अत्र कथ्यंत इति भिन्नं भिन्नमेव योजनीयं, सउआलक्ष सउ
 मन्त—चतुस्त्वारिंशदधिकं ग्रतं मात्राः जासु—यस्यां, तणु
 भूषण दोहा—तनुभूषणग्रोभाः शरीरभूषणानां ग्रोभा इत्यर्थः
 जनयन्तीति शेषः । एम कुंडलिन्ना मुण्ड—एवं कुंडलिकां जानीत,
 पठम पठि जह दोहा—प्रथमं पठ्यते यत्र दोहा इति योजना ॥
 भावार्थस्तु—पूर्वाद्धै पूर्वोक्तदोहावृत्तेन विधेयमुत्तराद्धै च पूर्वोक्त-
 काव्यवृत्तेन विधेयमित्युक्तं । तत्र यद्यपि दोहायां काव्ये च उल्लाल-
 यमकयोर्नियमो नोक्तस्तथाप्यत्र उल्लालो यमकं चेति द्वयमवश्यं
 विधेयमिति विशेषः । एवं च दोहाचरणचतुष्टयस्या अष्टचत्वारिंश-
 त्मात्राः काव्यचरणचतुष्टयस्याश्च षड्वर्तिमात्रा एकीकृत्य चतु-
 स्त्वारिंशदधिकग्रतं मात्रासुरणाष्टकस्या इहावसेया इति विभाव-
 नीयम् । (E).

१४६ । दोहेति ॥ दोहालक्षणं प्रथमं पठ काव्येनाद्धै निरुक्तं ॥
 कुंडलिकां बुध्जना जानीत उल्लालेन संयुक्तं ॥ उल्लालेन संयुक्तं
 यमकं शृद्धं ज्ञायते ॥ चतुस्त्वारिंशत् ग्रतं मात्राः सुकविना
 दृढबंधाः क्रियन्ते, चतुस्त्वारिंशत्मात्रा यत्र तनुभूषणग्रोभा ॥ एवं
 कुंडलिकां जानीत प्रथमं पठ्यते यत्र दोहा ॥ उल्लालेन परावृत्त्या

जहा,

ढोस्ला^१ मारिअ ढिल्लि^२मह^३ मुच्छिअ मेच्छ^४ सरीर ।
 पुर जज्जस्ला^५ मंतिवर^६ चलिअ^७ बीर हम्मौर^८ ॥
 चलिअ^७ बीर हम्मौर^८ पाअभर मेइणि^९ कंपइ
 दिग मग गह अंधार धूलि स्तरह रह^{१०} इंपइ ।
 दिग मग गह^{११} अंधार आणु^{१२} खुरसाणक^{१३} ओस्ला^{१४}
 दरमरि दमसि^{१५} बिपक्ख मारअ^{१६} ढिल्लि^{१७}मह ढोस्ला ॥
 १४७^{१८} ॥ कुंडलिआ ।

खर[स]विशेषेण च दोहाकाव्याभ्यां कुंडलिका इंदः उल्लासयम-
 काभ्यां युक्ता स्नाय्या भवति । प्रतिमात्रं संघट्टनादिगुणैरलंकारैश्च
 संयुक्ता चेत्प्रशस्ततरेति निष्कर्षः ॥ उल्लासेत्यादि पादपूर्वार्थमिति
 केचित् ॥ उल्लासः पदावृत्तिः, खरमविशेषश्च ॥ ४७ ॥ (G).

१४७ । उदाहरति । ढोङ्गं मारयित्वा ढिल्लीमध्ये मूर्च्छित-
 क्षेच्छशरीरः पुरोजुष्कुल्लामसवरसलितः बीरः हम्मौरः । चलित-
 वीरहम्मौरपदभरेण मेदिनी कल्पते, दिङ्मार्गमभांस्यन्धकारः धूलिः

- १४७। १ वेहा (D). २ ढिल्लि (B) ३ महि (F). ४ मह (F).
 ५ जुष्कुल्ला (C), लिच लल्लस (F). ६ मसवर (A, B & C). ७ चलि (A).
 ८ हम्मौर (A), हम्मौर (B & C), no repetition in (F). ९ नेचचि (F).
 १० खुराहर (A), खुरवर (B), खुरज रर (D & E), the pāda ending in
 संघट्ट dropt in (C) ११ दिवमस (F). १२ पाच (E), चणु (F).
 १३ खुरसाणक (A), खुरसाणक (D). १४ ढोस्ला (F). १५ दसमलिच दमसि
 (A), दरसलि दमस (B & C), दर दमसि (F) १६ माच (A, B, D & E),
 मच (C). १७ ढिल्लि (F). १८ ४९ (A), ४८ (F).

सूर्यस्य रथं स्रग्धति । दिग्गार्गनभोऽन्धकारे आनीतः खुरगानस्य
 ओक्ताः दक्षयित्वा दद्या पञ्च मारितो ढिल्लीमध्ये ढोक्ताः ॥ ढोक्तां
 वाद्यविशेषं मारयित्वा संताद्य, ढिल्लीति इन्द्रप्रस्थस्य संज्ञा,
 मूर्च्छितानि श्लेष्कशरीराणि येन स तथा, जुञ्जुहा नाम सेनापतिः
 स एव मल्लवरः सः [पुरो यस्य स] तथा, दिग्गार्गनभांसि स्रग्ध-
 यत्याच्छादयति । ओक्ताशब्दः पतिवाचकः । (७)।

१४७ । अथ कुंडलिकामुदाहरति ढोक्तेति । पुर जञ्जुहा
 मंतिवर — पुरोजञ्जुहमंतिवरः पुरोऽप्ये जञ्जुहनामा मंतिवरो यस्य
 स तादृश इत्यर्थः वीरहंमीरः चक्षित इति यदा ढिल्ली मह—
 ढिल्लीमध्ये ढोक्ता — आनकः ढिंडीरवार्यमिति भावः मारिश्च —
 मारितस्ताडित इत्यर्थः, तदा मेष्क शरीर — श्लेष्कशरीराणि
 मुच्छिश्च — मूर्च्छितानि । अपेसरजञ्जुहाख्यमंतिवरो हंमीरनामा
 खनगराश्चक्षित इति फुत्कृत्य सर्वजनानां सावधानतासंपादनाय
 ढिल्लीमध्ये यदा ढिंडीरवार्यं पट्टस्ताडितः तदा तच्छ्रुत्वा हंमीराग-
 मनचस्ता श्लेष्का मूर्च्छिता इति भावः ॥ चक्षिश्च वीर हंमीर
 पाञ्चभर — * * पादभरेण मेदिनी पृष्ठी कंपर — कंपते, धूलि —
 धूलिभिः सैन्यपादाघातोत्तरजोभिरित्यर्थः सूरज — सूर्यस्य [रह—]
 रथः संपर — आच्छाद्यते, ततश्च दिग् मग षह — दिङ्मभोमार्गं
 अंधार — अंधकारः जात इति शेषः । दिग् मग षह — दिङ्मभो-
 मार्गं अंधार — अंधकारे सति खुरसाणक — खुरासानस्य देशस्य
 ओक्ता — इंडप्रतिनिधिभृताः पुद्वा आण — आनीता इति वक्ष्यति,
 तथापि हे वीर सूरवापेति संबोधनमप्याहर्त्तं, तं दरमरि —

पठमहि दोहा चारि पञ्च चउ'पञ्च कम्बह' देहु' ।
 एम' कुंडलिन्ना अहुपञ्च पञ्चपञ्च जम कुणेहु' ॥ १४८' ॥
 दोहा । [इति] कुंडलिन्ना । (A).

वरणतस्यैर्विमर्धं विपक्ष — विपक्षान् [दमसि —] दमयसि, अतः
 दिल्ली मह — दिक्षा मध्ये ढोला — पटहं माह — तावृष । यद्यपि
 हंमौरसहित इति श्रुत्वा अन्ये श्लेषा मूर्च्छिताः खुरासागदेग्रीयैश्च
 दंजप्रतिनिधिभूता मनुष्याः समर्पिताः, तथापि त्वया न भेतथं किंतु
 योद्धृणां रणसञ्जीभावाद्य पुनर्दितीयो डिंडौरवः त्वया कारणीय-
 इति किंचिदायत्तस्यैव्यं सुरचाणं प्रति कस्यचिन्मंषिण उक्तिः । (E).

१४७ । यथा ॥ ढोलाख्यो देशो मारितः, शिथिला मही,
 मूर्च्छितं श्लेषग्ररीरम्, अत इति शेषः पुरः कृत्वा अज्जसं मंषिवरं
 चक्षिते वीरहस्त्रीरे चक्षितानां वौराणामहमहमिकथा पादभरेण
 मेदिनौ कंपते दिग्गगनमंधकायंत्या धूत्या सूर्यस्य रथ आच्छाद्यते ॥
 दिग्गार्ग्वंधकारेऽन्यत्खुर[ग्रा]णः कंपितो हरेण वरं कंपितो
 विपक्षसाङ्गितो दिल्लीमध्ये दुन्दुभिः ॥ ४८ ॥ (G).

१४८ । अथ दो[हा]च्छन्दसः पादचतुष्टयेन काव्यच्छन्दःपाद-
 चतुष्टयेन च कुण्डलिकाष्टपदा भवतीति सिद्धम् । तदेव सष्ट-
 यति । प्रथमतो दोहायाश्चत्वारि पदानि [चतुष्टयदानि] काव्यस्य
 देहि, एवं कुण्डलिकाष्टपदा पदे पदे यमकं कुर ॥ (C).

१४८ । १ चो (E & F). २ चत्वर (A), चत्वर (C), चत्वर (E), चत्वर
 (F). ३ देहि (E), देह (F). ४ यव (C). ५ कुण्ड (E), कुण्ड (F).
 ६ ३९ (A), ३९ (F). This verse is not found in (B).

अथ गगनांगच्छंदः । (D).

पञ्च पञ्च ठवहु जाणि^१ गगणंगउ^२ मत्त^३ विह्वसिणा^४
 भावउ^५ बीस^६ कलञ्च^७ सर अगल^८ लहु गुरु सेसिणा^९ ।
 पढमहि मत्त चारि गण^{१०} किञ्जहु^{११} गणह^{१२} पञ्चासिञ्चो^{१३}
 बीसकवुर सञ्चल^{१४} पञ्चह^{१५} पिञ्च^{१६} गुरु अंत पञ्चासिञ्चो^{१७} ॥
 १४६^{१८} ॥

१४८ । अथ दोहावृत्तेन पुनः स्पष्टीकृत्य कुंडलिकालक्षणमाह
 पढमहि इति । पढमहि—प्रथमे अर्द्धे इति भावः दोहा
 चारि पञ्च—दोहायाश्चलारि पदानि ततो द्वितीयार्द्धे कञ्चह—
 काव्यस्य चउपञ्च—चलारि पदानि देहि, एवं कुंडलिका अष्टपदी,
 तत्र पादे पादे यमकानि क्रियन्तां ॥ यमकानीति उल्लासाना-
 मथुपलक्षकम् । इदं चोदाहरणानंतरं लक्षणकथनमनौचित्यमावह-
 तीति शेषकमिवाभाति इति बोध्यम् । (E).

१४८ ॥ पठेति ॥ प्रथमेषु दोहां चतुःपदेषु, चतुःपदेषु काव्यं
 देहि ॥ एवं कुंडलिकाष्टपदा पदे पदे यमकं कुरु ॥ ४८ ॥ इति
 कुंडलिका ॥ (G).

१४६ । १ जाण (B). २ गगणंग (C). ३ मत्त (C). ४ विह्वसिणा
 (B & C), विह्वसिणा (E). ५ भावउ (A), भावउ (B & C), भावर (E).
 ६ बीस (D & F). ७ कल (D & F), कल (E). ८ चण (E). ९ सीसिणा
 (C). १० मत्त चारि मत्त (B & C), मत्त चारि मत्त (D), चारि मत्त मत्त (E).
 ११ किञ्जहु (D & E), दिञ्जहु (F). १२ मचह (A & C), मचह (B).
 १३ पञ्चासि (C). १४ स चण (B & C), सचण (D), सच (E), सर सच (F).
 १५ मचह (E). १६ पि (F). १७ पचहचो (B). १८ ४४-(A), ४० (F).

१४८ । अथ गगनाङ्कः ॥ पदे पदे स्थापय ज्ञात्वा गगनाङ्कं
मात्राविभूषणं भागो विंशतिकलाः प[ञ्च]राधिकाः सप्तगुरु-
शोभिताः । प्रथमे चतुर्मात्रो गणः क्रियतां गणाः प्रकाशिताः
विंशत्यक्षराणि स लभते पदे प्रिये गुरुरन्ते प्रकाशितः ॥
मात्राविभूषणादिकमित्यनेन मात्रानियम एव नलच गणनियम-
इत्युक्तं भवति । विशेषमाह, भागः पादः, शराधिकाः पञ्चाधिका-
स्तेन पञ्चविंशतिकलाः पादाः सप्तगुरुलक्षिता सप्तगुरुविंशोधि-
[मिताः, सप्तवो गुरवश्च यथेच्छं देया इति भावः, सप्तयुक्तो
गुरुरन्ते देय इत्यपरे । (C).

१४९ । अथ गगनाङ्कनामकवृत्तं लक्षयति पञ्च पञ्च इति ।
हे पञ्च — प्रियाः शिष्याः यत्र पठमहि — प्रथमपादादाविति
यावत् चारि मत्त गण — चतुर्मात्राकः गणः किञ्चिद् — क्रियते,
ततो यथेच्छं चतुष्कलैर्वैत्यध्याहारः, गणह — गणैः, यत् पञ्चमिन्द्रो —
प्रकाशितं, यत्र च गुरु अंत पञ्चमिन्द्रो — अंतप्रकाशितगुरुणि
अन्ते समाप्तौ प्रकाशितो गुरुर्येषु तादृशानौत्यर्थः, तथाच कर्त्तव्येषु
विंशतितममक्षरं गुरुरूपमेव कार्यमिति भावः, बौधायन — विंशत्य-
क्षराणि, सप्त पञ्चह — सर्वेषु पादेषु प्रत्येकं पतन्तीति शेषः,
तत् पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिक्षरणमित्यर्थः, मत्त विह्वलिणा —
मात्राविभूषितं गन्धर्वाङ्ग — गगनाङ्कं गगनाङ्कनामकं वृत्तं जाणि
— ज्ञात्वा ठवञ्ज — स्थापयत । कियतीभिर्मात्राभिर्विभूषितमित्य-
पेक्षा[द्या]माह भावउ इति । अत्र सञ्ज गुरु शेषिणा — सप्तगुरु-
शेषिता सप्तगुरुभ्यां समाप्तिं नीता इत्यर्थः सर अग्न — शराधिकाः

पठमहि^१ चकलु^२ होइ गण अंतहि^३ दिज्जहु^४ हार^५ ।
 बीसकवर गअणंग^६ भणु^७ मत्त पचीस^८ विअारु ॥
 १५०^९ । दौहा ।

श्रराः पंच तथाच पंचाधिका इत्यर्थः, बीसइ कल — विंशतिरेव कलाः भावउ — भावयत, तथाच पंचविंशतिर्मात्रा अत्र प्रति-
 चरणं पतन्ति, तास्त्रेव चांतिमं मात्राचयं लघुगुरुरूपं कार्यमित्यर्थः ।
 अत्र च चतुर्ध्वपि चरणेषु पादादौ चतुष्कल एव गणः कार्यः,
 अन्तरे च चतुष्कलैः पंचकलैर्वा, यथा चरणे विंशत्यक्षराणि पंच-
 विंशतिर्मात्राश्च पतन्ति, पादान्ते चावश्यं क्रमेण लघुगुरुद्वयात्प्राति
 तथैव गणा देया इति तात्पर्यार्थः । (E).

१४८ । पञ्च इति ॥ पदे पदे स्थापय ज्ञात्वा गगनांगणे मात्रा-
 विभूषिते भाव्यंतां विंशतिकलाः श्रराधिका लघुगुरुमिश्रिताः ॥
 प्रथमं मात्राचतुष्टयरूपो गणो दीयतां ॥ गणाः प्रकाशमानाः
 अन्ये इति शेषः ॥ विंशतिरक्षराणि श्रराः [?] सर्वाणि पादे प्रिये
 गुरुरन्ते प्रकाशितः ॥ आदौ लघुचतुष्टयमन्ते गुरुः शेषाणि
 विंशतिरक्षराणि[?] यथेच्छं कार्याण्यौति भावः ॥ ५० ॥ (G).

१५० । विंशेषान्तरमाह प्रथम इति । प्रथमे चतुष्कलो भवति
 गणोऽन्ते क्रि[दी]यते हारः । विंशत्यक्षरं गणं(ग)नाहं भण मात्राः

१५० । १ पठमउ (B & C). २ चकल (A & D). ३ अंतउ (C), अंतउ (F). ४ दिज्जउ (C), दिज्जउ (D), दिज्जउ (E & F). ५ हार (A), हार (D). ६ गणंगं (B), गणंगं (C), गणंगं (F). ७ मत्त (A). ८ बीस (F). ९ ५५ (A).

जहा,

भंजिअ मलअ चोल बइ खिबलिअ^१ गंजिअ गुज्जरा^२
 मालब राअ^३ मलअगिरि लुक्किअ परिहरि^४ कुंजरा ।
 खुरासाण^५ खुद्दिअ रण मह मुद्दिअ^६ लंघिअ^७ साअरा
 हम्मौर^८ चलिअ हारब^९ पलिअ^{१०} रिउगणह^{११} काअरा^{१२} ॥
 १५१^{१३} ॥ गगणांग^{१४} । (B).

पञ्चविंशतिं विचारय ॥ पदे प्राथमिको गणसप्ततुर्माचः, परे गणाः
 प्रकाशिताः प्रकटा यथेच्छं कार्या इत्यर्थः । स ग[ग]नाङ्कपादो
 विंशत्यक्षराणि सभते, तेनात्र पञ्च गुरवः पञ्चदश लघवो भवन्ति,
 प्रिय मन्मोधनं, अन्ते च गुरुः कार्यः । तमेवार्थं निष्कृष्याह पठमेति ।
 हारो गुरुः, पञ्चविंशतिमाचाः प्रतिपादं देयाः । (C).

१५० । अथैनमेवार्थं द्विपदिकया स्पष्टीकृत्याह पठम इति ।
 यत्र पठमहि — प्रथमं पादादौ चङ्गु गण — चतुष्कलो गणः होइ
 — भवति, अंतहि — अन्ते पादाति दिक्खइ हार — दीयते हारः
 गुरुः, तत् गगणांग — गगनांगं भण — कथय, अत्र च वीमक्खर —
 विंशत्यक्षराणि, पचीस मत्त — पञ्चविंशतिमाचाः, विआह —
 विचारय ॥ (B).

१५१ । च बलिच (B & C). १ कुंजरा (B, C & E). २ राउ (F).
 ३ परिपरिच (D), परिहर (F). ४ खुरसाव (A & E), खुरसावा (B & C),
 खुरासावा (D). ५ मह चरिच (D & E). मुद्दि चरिच (E). ६ लघिच (C).
 ७ चम्मौर (C). ८ हार (A), हाराव (E). ९ बलिच (F). १० रिउगणह
 (A), रिउगण (B), चरिच (C). ११ कादरा (F). १२ इइ (A), इइ (F).
 १३ वचचं (A).

१५० । पुनः प्रकारान्तरेणाह ॥ पढमेति ॥ प्रथमं चतुष्कलो भवति गणः अन्ते दीयतां हारः । विंशत्यक्षराणि गगनांगणे भव मात्राः पंचविंशतिं विचार्य ॥ ५१ ॥ (G)।

१५१ । उदाहरति । भग्नो मलयसोलपतिश्च पतितः, गञ्जित-
गुञ्जरमालवराजो मलयगिरौ लुक्कायितः परिहृत्य कुञ्जरान् ।
खुरसाणाः चुभिताः रणमध्ये मोहं प्राप्ता खन्वितसागराः हन्वीर-
खलितः हारवः पतितः अरिगणाः कातराः ॥ (C)।

१५१ । अथ गगनांगमुदाहरति भंजिन् इति । अहिश्च
खंजिश्च साधरा — खंचितसागराहिते खंचितः सागरो यैस्त्रादृशा-
अहिता यस्य तादृशे इत्यर्थः हन्वीर खलिश्च — हन्वीरे खलिते
वति, मलयश्चोल बह — मलयसोलपती मलयाधिपसोलदेशाधि-
पश्चेति दावित्यर्थः भंजिन् — भग्नौ, गुञ्जरा — गुर्जराः गुर्जरदेशीयाः
राजानः खिबलिश्च — निर्बलीकृत्य गंजिन् — गंजिताः, मालव
राजश्च — मालवराजः परिहरि कुञ्जरा — परिहृत्य कुञ्जरान्
मलयगिरि — मलयगिरौ लुक्किश्च — निलीनः, खुरसाण — खुर-
सानः खुरसानदेशीयः राजा रण मुहि — रणे मुग्धोभूय खुरिश्च
— चुभितः, काशरा — कातरे पलायितुमप्यसमर्थं तस्मिन्नित्यर्थः
रिउगण — रिपुगणे हारवः पतितः ॥ (E)

१५१ । यथा ॥ भंजिन् इति ॥ भग्नो मलयसोलपतिर्निकृप्तो
गंजितो गुर्जरः । मालवराजो मलयगिरौ निलीनः परिहृत्य
कुञ्जरान् ॥ खुरसानः चुभित्वा रणमध्येऽभितो खंचितः सागरः,
हन्वीरे खलिते वा रवन्तो[रवो] रिपुगणेषु कातरेषु ॥ ५१ ॥

अथ द्विपदीच्छंदः । (D).

आइग^१ इंदु^२ जत्य^३ हो^४ पढमहि^५

दिज्जइ^६ वेवि^७ धणुहरं^८ ।

तइ पाइक^९ जुअल परिसंठबहु^{१०}

विविह^{११} चित्त^{१२} सुंदरं ॥ १५२ ॥

सरसइ^{१३} लइ^{१४} पसाउ^{१५} तहि^{१६} पुहविहि^{१७}

करहि^{१८} कइत्त^{१९} कइअणा^{२०} ।

महुअर^{२१} चरण अंत लइ^{२२} दिज्जहु^{२३}

दोअइ^{२४} भणहु^{२५} बुहअणा ॥ १५३ ॥

१५२-१५३ । अथ द्विपदीच्छन्दः । आदाविन्द्रो यत्र भवति प्रथमं
दीघेते द्वानपि धनुर्हं(रौ), तथा पदातिकयुगलं परिस्थापय विविध-
विचित्रसुन्दरं ॥ सरसत्याः लब्धा प्रसादं तर्हि पृथिव्यां कविलं
कुहत कविजनाः । मधुकरचरणोऽन्ते गृहीत्वा दीघतां द्विपदीं

१५२-१५३ । १ चरहि (A), चारणर (E). २ जगत् (A). ३ Non est (G).
४ पढम (F). ५ दिज्जिच (A), दिज्जिचि (G). ६ विवि (D & F). ७ धनुहरं
(D & E). ८ नारक (B). ९ परिसंठक (A). १० विधि (D & F).
११ विचित्र (A, C & D), विचित्र (B), विचित्र (F). १२ चरण (E). १३ Non
est (B), कर (E). १४ पसाद (A). १५ तर्हि (D), तत्र (F). १६ पुचविच
(A), पुचवी (D), पुचवी (F) १७ चर (A), चरण (D & F), चरक (E).
१८ कवि (A & D), कवि (F). १९ करवाच (F). २० मकर (D & F).
२१ वे (E), वेद (F). २२ दिज्जर (E), दिज्जिच (F). २३ दीरणर (E).
२४ अचर (B), अचर (D & F), अचर (E). २५ ३० (A), ३१ (F).

भणत बुधजनाः । इन्द्रशब्दो मध्यद्विजघुषट्कलवाचौ, धनुर्द्धरसत्-
ष्कलः, पदातिकोऽपि चतुष्कलः, मधुकरचरणः षट्कलः । (C).

१५१—१५३ । अथ[द्वि]पदीनामकं वृत्तं ज्ञायति आदगिति । हे
बुधश्रणा — बुधजनाः, जत्य — यत्र पठम[द्वि]—[प्रथमे] चरणे, इदं
शोपलक्षणं द्वितीयेऽपि बोध्यम्, आदग — आदिगः आदिस्यः पादाद्य-
इति यावत् इदुः—षट्कलो भवति, ततश्च वेवि धणुहरं—द्वौ
धनुर्द्धरौ चतुष्कलाविति यावत् दिष्णइ—दीयते, तथा पादस्य
जुश्रल—पदातियुगलं पुनरपि चतुष्कलयुगलमेवेत्यर्थः परिसं-
ठवञ्ज—परिष्ठापयत, अंत—अंते पादांते मञ्जश्रचरण—मधु-
करचरणः षट्कल इत्यर्थः दिष्णइ—दीयते, एवं दोषइ-
द्विपदीं भणत, तद्वि—तथा हे कइश्रणा—कविजनाः, सरस
ले[कु]इ पसा[अ]उ—सरसत्याः सकाशाद्गृहीत्वा प्रसादं पुइविदि-
ष्टयिष्यां विविह चित्त सुंदरं—विविधचित्तसुंदरं विविधाति
अनेकप्रकाराणि यानि चिन्तानि तेषां रमणौघं सर्वलोकमनोहर
मित्यर्थः कइत्त—कथि[वि]लं अनेन च वृत्तेनेति शेषः करइ-
कुइत, अनेन छंदसा निर्मितं कविलं सर्वजनमनोहरं भवतीति
भाव इति योजना ।

अथ यद्यपि इदुशब्दः सप्तदशोत्तरंशुसदद्यात्मक-षट्कलवाचौ
तथाप्यत्र षट्कलसामान्यपरोऽवशेषः, उदाहरणे तथैव दर्शनात्
मधुकरचरणशब्दस्य यद्यपि षट्कलनामसु पूर्वं नोपात्तस्याः
मधुकरचरणानां षट्संख्यासत्त्वाद्वापि तत्पुरस्कारेणैव षट्कल
परो बोध्यः । कश्चिन्नु दिष्णइ तिषि धणुहरमिति पाठः,

बकलु मुह' संठाबि'कहु' चकलु पंच ठवेहु' ।
 अंतहि एकइ' हार दइ' दोअइ' छंद' कहेहु' ॥
 १५४' ॥ दोहा ।

प्रामादिकः, एवं सति पादांते षट्कलगणालाभेन मञ्जर चरण
 अंत लेद दिख्यसु इत्यपेतनेन विरोधात् । एतत्पाठानुसारेणैव
 कैश्चिदपि मञ्जर चरणेति पाठं प्रकल्प्य तस्य च मुग्धशब्दस्य गुह-
 नामसूपात्तत्वात्तत्पर्यायत्वात्तन्मधुरोगुहस्तथाच मधुरो गुहः अंत—
 चरणान्ते दौघतामित्यर्थः कृतस्तदपि भ्रमविस्मयितं, लक्षणस्यापि
 लक्ष्यतायां मञ्जर चरणेति पाठे कल्प्यमाने एकमात्रान्यूनतया
 लक्षणासंगतेः । (E)

१५२—१५३ । अथ द्विपदीमाह ॥ आरति ॥ आदिगुहरिंदुर्थेन
 भवति प्रथमं दौघते त्रयो धनुर्द्धराः ॥ ततः पदातिचुगलं परि-
 संस्थापय विधिना विहितं सुंदरं ॥ सरसेति । सरस्वत्या गृहीत्वा
 प्रसादं ततः पृथिव्यां कुरुत कवित्वं कविजनाः । मधुरं चरणमंते
 गृहीत्वा दौघतां द्विपदीं जानीत बुधजनाः ॥ मधुरो गुहः ॥ (G).

१५४ । उक्तार्थमेव स्पष्टीकुर्वन् विज्ञेयान्तरमाह षट्कलमिति ।
 षट्कलं मुखे संस्थाप्य षट्कलान् पञ्च स्थापय । अन्ते एकं हारं

(१५४) १ बकलु मुह (A), चकलु मुह (B), चकलु मुह (D). २ संठाबि
 (F). ३ हर (D), हर (E), चरि (F). ४ करिड (D & F), कारिडि (E).
 ५ चरेद (A), चरिडि (B & C). ६ रेद (A, D & E). ७ दीघद (D).
 ८ बंगु (B). ९ करड (A, B & C). १० उद (A), उद (F).

अथा,

दाख्य^१देव वेवि दुक्तंतउ^२ गिरिवर^३ सिहर कंपिओ^४ ।

हअ गअ पाअ^५ घाअ उहुंतउ धूलिहि गअण^६ कंपिओ^७ ॥

१५५^८ ॥ दोअइ । (A, B, C & F).

दत्ता द्विपदौच्छन्दः कथय ॥ मुखे आदौ, चारं गुहं, पूर्वं यः षट्कसः
अन्ते दातव्यमेनोक्तः तत्रायं विशेषः चतुष्कसान्ते गुरुरेक इति । (C).

१५४ । अथ उद्भवनिकांतरं मनसि विधाय दोहादृष्टेन पुन-
र्द्विपदौ लक्षयति ऋक्कसु इति । ऋक्कसु—षट्कसं मुखे संठावि-
कर—मुखे आदौ संख्याय, पंच चक्कसु—चतुष्कसान् करेड—
गुरुरत, अंतहि—पादांते एकहि—एकमेव चारं गुहं देह—
दत्ता, दोवर कंद कहेड—द्विपदौच्छन्दः कथयत । पूर्वं षट्कसा-
नंतरं अलारसतुष्कसासादगंतरं च पुनः षट्कस इत्युक्तम्, इदानीं तु
पादांतस्त्र्यष्टकसांतर्गतं चतुष्कसं चित्ते कृत्वा षट्कसानंतरं पंच
चतुष्कसा उक्तासादगंतरं च षट्कसांतर्गतस्य मात्वायुगस्थोर्वरितत्वा-
त्तस्यैवैको गुरुरेक इत्युक्तमित्युद्भवनिकांतरतः एवं पूर्वापरयोर्भेदः ।
इदं च वृत्तं द्विपादमेव न [चो]तुष्यादं, उदाहरणानुरोधादिति
केचित् । अन्ये तु यदौदं द्विपादमेव, तर्हि लक्षणं पादचतुष्टयेन
कथं कृतमिति इदं चतुष्यादमेव, न चोदाहरणविरोधस्य
अदृष्टयेनापि संभवात्, न चैतादृशमन्यत्र न दृष्टमिति वाच्यं,
चोदग्रच्छेदायाश्चतुःपादिकाया एकस्यैव परस्मैपदात्तत्वादित्याहुः ।

१५५ । १ दाख्य (E). २ उहुंतउ (D). ३ गिरिवर (D). ४ कंपिओ (C).
५ पाअ (D). ६ गअण (D). ७ कंपिओ (F). ८ ४८ (A), ५५ (F).

अथ भुक्त्वा लंदः । (D).

पठम दृष्ट दिग्जिम्भा, पुण्यवि तद्द किञ्जिम्भा,

पुण्यवि दृष्टसत तद्द विरद जाम्भा ।

इम परि विविहु द्वा, मत्त सततीस पत्त,

एहु कद् भुक्त्वा^१ शाश्वराश्व^२ ॥ १५६ ॥*

परे तु कश्चं वृत्तव्येन क्षतमितीदशुदाहरणासुरोधाद्विपाद-
मित्याहुः । (E).

१५४ । दोहया पुनस्कम् प्रकारान्तरेणाह ॥ इत्येति ॥ षट्क-
मदौ क्षापयित्वा चतुष्कम् पं(च) कुह । अन्ते एकं क्षरं दत्त्वा
द्विपदोऽहं दः कश्च ॥ ५४ ॥ (G).

१५५ । उदाहरति । देवदानवाभ्यां दाभ्यामपि डौक्त्वात्
गिरिवरत्रिखरं कथितं, ह्यगजपदपातादुभिर्धूमिभिर्गुणभिर्गगन-
मन्थितं ॥ डौक्त्वात्तानं मन्थमानं, कथितमाप्त्वादितम् । (C).

१५५ । अथ द्विपदोऽुदाहरति दा (E). [Here evidently some-
thing has been left out by the scribe.—Ed.]

१५५ । यथा ॥ दाणेति ॥ दानवदेवौ दावपि निक्षितौ
गिरिवरत्रिखरं कथितं । ह्यगजपादपातैस्त्वित्ताभिर्धूमिभिर्गगन-
माप्त्वादितम् ॥ ५५ ॥ इति द्विपदौ ॥ (G).

१५६ । अथ सुज्ञानामकं वृत्तं कश्चति पठम दृष्टेति ।
कश्च — कश्च, विरद — विरतिः पठम — प्रथमम् आदौ दृष्ट —

१५६ । १ कश्च (E). १ वृत्त (E). १ क (D). १ Dropt in (E).
१ कश्च (F). १ दा dropt in (F). * This sloka and the next
are not found in (A, B & C).

जहा, सहस मन्मन्त^१ गन्ध, लाखं^२ लखं^३ पक्वरिन्ध,
 साहि दुइ साजि खेखंत गिंङ्ग^४ ।
 कोप्यि^५ पिन्ध जाहि तहि, थप्यि^६ जसु बिमल महि,
 जिण्ण^७ णहि^८ कोइ^९ तुन्ध तुलक हिंङ्ग ॥ १५७ ॥

दशसु माचास्त्रिति शेषोऽचापि योजनीयः, दिक्त्रिन्ना — दत्ता
 पुणवि — पुनरपि तद् — तथा तेनैव प्रकारेण दशसुव माना-
 स्त्रित्यर्थः किक्त्रिन्ना — कृता. पुणवि — पुनरपि दहसत्त —
 सप्तदशसु माचासु जात्रा — जाता, एम परि — एवं परिपाठ्या
 विविक्त दल — दयोर्दलयोः प्रत्येकमिति शेषः, मततौम — सप्तचिंशत्
 मन्त — माचाः पल — पतंति, एङ्ग — एनां [षाञ्चरात्रा] — नागराजः
 झुल्लणां कइ — कथयति ॥ (E)

१५६ । अथोल्लणा ॥ पठमेति ॥ प्रथमं दश दत्ताः. पुनरपि
 तथा कृताः, पुनरपि सप्तदश तथा विरतिर्जाता ॥ एवं प्रकारेणापि
 द्वितीये दले माचाः सप्तविंशत्यपतंति, एनां कथयत्युल्लणां
 नागराजः ॥ उल्लणा झुल्लणा उत्पण्णिति पाठत्रयम् ॥ ५६ ॥ (G).

१५७ । अथ झुल्लणासुदाहरति महसेति । सहस मन्मन्त गन्ध —
 सहस्रं मदोन्मन्तगजान् लखलख — लखं लखम् अथांशेति शेषः
 पक्वरिन्ध — वारवाणेनावगुंघ साजि — सञ्जीभृत्य साहि दुइ —
 सार्वभौमदथं गिंङ्ग — कंदुकं खेखंत — कौडतः, हे प्रिय, तहि — तच्च

१५७ । १ मन्मन्त (D). २ लखल (E). ३ This part non est (F).

४ कोची (E). ५ कप्यि (D), थप्यु (E). ६ तिचार (D). ७ चिचर (F).

८ कोवि (E).

अथ खंजच्छंदः । (D).

धुञ्च^१ धरिञ्च^२ दिञ्चवर^३ खबगण^४ कमलणञ्चणि
 बुहञ्चण^५ मण सुहड^६ जु जिम^७ सति रञ्चणि सोहए ।
 पुणविञ्च^८ विरड विहु पञ्च^९ गञ्चवरगमणि
 रगणपर^{१०} फणिबड^{११} भण^{१२} सुमर^{१३} बुहञ्चण^{१४} मोहए ॥
 १५८^{१५} ॥

कोष्पि — प्रकुष्य जाहि — गच्छ, विमलं जसु — यशः महि — मग्ना
 [झा] यप्पु — स्थापय, तुञ्च — त्वां कोड — कोऽपि तुक्कु — तुह्य्क्कः
 हिङ्ग — [हिन्दु]को वा णहि जिणड — नहि जेष्यति ॥ (E).

१५७ । यथा ॥ सहसेति ॥ सहस्रं मदमत्तान् गजान् लक्षम्
 अश्वान् कृतपत्न्ययनान् स्नामिदयं मञ्जौकृत्य खेलति गेदुकं ।
 कुपित्वा प्रिय याहि तत्र स्थापय यशो विमलं मग्नां जेष्यति न
 कोऽपि त्वां तुह्य्क्को हिंदुकः । ५७ ॥ (G)

१५८ । अथ खञ्जा ॥ धुवं धारय दिजवरनवगणान् कमल-
 नथने बुधजनमनसि शोभते यथा शशिरजनौ शोभते, पुनरपि
 विरतिर्दयोः पदयोः गजवरगमने रगणपरा भणति फणिपतिः

१५८ । १ धुव (B). २ धरि (D & F). ३ दिञ्चवर (A). ४ खबगण (A),
 dropt in (B), मण (D). ५ बुहञ्चण (C), विहुण (D & F), विहुणञ्चण (E).
 ६ सुहड (C). ७ जिमि (D & F). ८ पुणवि (C). ९ पञ्च (A), पुञ्च (B),
 मञ्च (E), दह (F). १० रणच पर (D, E & F). ११ कविबर (D & E).
 १२ भणु (D & F). १३ भुव (E). १४ मणु (D & F). १५ ५० (A), ५८ (F).

स्मर बुधमनो मोहयति ॥ भ्रुवं निक्षिप्तं धारय, द्विजवरः सर्वस्युः
चतुष्कलसाहस्रान् नव गणान्, शशियुक्ता रजनो शशिरजनौ ।
पुनर्विंशतिः दक्षोरधि स्याद्योर्ध्वरती रगणपरा रगणः ५१५ परो-
ऽनो यस्याः सा तथापरेति स्मर्त्तव्यमेतदिति भावः । (C).

१५८ । अथ खंजानामकं वृत्तं सूचयति ध्रुव धरिश्च इति ।
हे कमलक्षणशशि — हे कमलनयने, यत्र विज्ज पञ्च — पादद्वये
प्रत्येकमिति शेषः द्विजवर णवगण — द्विजवरनवगणान् षट्त्रिंश-
त्सूचयति धरिश्च — धृत्वा अत्रसंश्लेषेति यावत् विरह — विरति-
र्भवतीति शेषः, पुण्यशिव — पुनरपि च तदनन्तरं चेत्यर्थः रश्मि-
— रगणः मध्यस्युर्गण इत्यर्थः बुधश्च मोहय — बुधजनं मोहय-
तीति भावः, जु — यतः बुधश्च नव सुहर — बुधजनमनः सुख-
यति, यथा रजन्यां शशी सोहय — शोभते, तत् खंजावृत्तमिति
शेषः, हे गजवरगमने त्वं सुमह — स्मर पौनःपुन्येन भावयेत्यर्थः,
इति वर ऋषिबह — वरः ऋषिपतिः पिंगलः भण्ड — भणति
इति योजना ॥ यत्र षट्त्रिंशत्सूचनन्तरं रगणः प्रतिचरणं पतति
तत् खंजानामकं वृत्तमिति फलितोऽर्थः । इदं च द्विपदमेवेति
शेषम् । (E).

१५८ । ध्रुव इति ॥ भ्रुवं धृत्वा द्विजवरान् नवगणान् कमल-
नयने विबुधजनमनः सुखयति यद्यथा शशी रजन्यां शोभते ।
पुनरपि च विरतिर्दक्षोर्दक्षयोगजनने रगणो वरः ऋषिपति-
र्भवति स्मरखं बुधमनो मोहयति ॥ षट्त्रिंशत्सूचनन्तरं रगणः
कार्यं इत्यर्थः, सा खंजेति भावः ॥ (G).

विङ्ङुदल्ल णव पल विष्यगण जोहल्लं अंत ठवेङ्ङु ।

मत्त इआलिसं खंज पअ दहगणं तत्थं मुणेङ्ङु ॥

१५६° ॥ दोहा ।

१५६ । एतदेव स्पष्टयन् विशेषान्तरमाह । द्वयोर्द्वयोर्नव पतन्ति विप्रगणा जोहल्लमन्ते स्यापय । मात्रा एकचत्वारिंशत् खञ्जायां पदे पदे यमकं कुरुत ॥ द्वयोरिति पूर्वपदेऽपि तथेत्यर्थः, जोहल्लो मध्यलघुः पञ्चकलः । एवं क्रमेण खञ्जायां प्रतिपादमेकचत्वारिंशन्मात्रा भवन्ति । यमकमनुप्रासः । (C)

१५६ । अथ दोहावृत्तेन स्पष्टीकृत्य खंजां लक्षयति विङ्ङुदलेति । विङ्ङुदल्ल — द्वयोर्दल्लयोः प्रत्येकमिति शेषः णव विष्यगण — [नव] विप्रगणान् पल — प्रकटयत, अंत — पादांते जोहल्लु — योद्धारं मध्यलघुं रगणमित्यर्थः ठवेङ्ङु — स्यापयत, एवं खंज पअ — खंजापादे खंजानामकस्य वृत्तस्य चरणे इत्यर्थः एआलिस मत्त — एकचत्वारिंशन्मात्राः, दहगण — दश गणान् तथा — तथं मुणेङ्ङु — जानीत ॥ (E).

१५६ । लक्षणान्तरमाह ॥ विउदति ॥ द्वयोर्दल्लयोर्नव पतन्ति विप्रगणा जोहल्लमन्ते स्यापय । मात्रा एकचत्वारिंशत्, खंजापादे दश गणान् तथा जानीत ॥ ५६ ॥ (G)

१५६। १ विङ्ङु (F) २ जोहल्ल (B, C, A, E) ३ ठवेङ्ङु (D) ४ एआलिस (A), एआलिस (B, C, A, E) ५ पअ जमत्त (C) ६ तत्थं (A) तत्रि (C) ७ ५५ (A).

This is different from the metre of the same name in the Sanskrit treatise of Pingala. Vide Ghosha's Compendium, p. 56.

जहा,

अहि^१ खलद^२ महि^३ चखद^४ गिरि खसद^५ हर खलद^६
ससि घुमद^७ अमिअ वमद^८ मुअल जिबि^९ उदुए ।

पुणु^{१०} धसद^{११} पुणु^{१२} खसद^{१३} पुणु^{१४} खलद^{१५} पुणु^{१६} घुमद^{१७}
पुणु^{१८} वमद^{१९} जिबिअ^{२०} बिबिह परि समर^{२१} दिदुए ॥

१६०^{१२} ॥ खंजा (A, B & C).

१६० । उदाहरति । मही खलते, अहिसखति, गिरिः पतति, हरः खलति, ग्रमी घूर्णते, अमृतं वमति, भटा जीबिलो-
न्निष्ठन्ते । पुनर्द्धावति, पुनः खलति, पुनर्षोखते, पुनखलति,
पुनर्घूर्णते, अमृतं वमति, विविधप्रकारो रणो दृश्यते ॥ कखचि-
धुद्धं वर्णते, तच्च युद्धे भूकन्यादयो वर्णन्ते । (C).

१६० । अथ खंजामुदाहरति अहीति । अहि खलद — अहिः
श्रेयः खल[द्य]ति खानच्युतो भवतीत्यर्थः, थोद्धृषां पादाघातेनेति
भावः । अतएव महि — मही पृथ्वी खलद — खलति, अतएव
महाश्रितः गिरिः कैलासः खसद — पतति, ततश्च तदाश्रितो हरः
खलद — खलति, ततश्च तदा[ङ्गा]खलः ग्रमी घुमद — कूर्णुर्णते,
अतएव अमिअ वमद — अमृतं वमति, ततश्चामृतसंपर्कात्

१६० । १ महि (A, B & C). २ अहि (A, B & C). ३ खलद (A & B).

४ खलद (A, B & C), रपद (F). ५ Dropt in (A), वमद (F). ६ उदु
जिबद (A), भट जिबिच (B), भट जिबिच (C), सुचद जिबिच (E). ७ उदु
(E & F). ८ खलद (C). ९ उदु खलद (A). १० अमिच (A, B & C),
उदु (E & F). ११ Non est (A, B & C), जीबिच (E), विजिच (F).
१२ रच (A, B & C). १३ खद (A), १४ (F).

अथ सिद्धा छंदः । (11).

ससिक्खणि गच्छगमणि पञ्च पञ्च

दिञ्च छगण^१ पञ्चहर^२ सह^३ सिक्ख ।

पठ पठम वि बिहल्लहु^४ पञ्चलि दिञ्चगण

सहिउ^५ जुञ्चल^६ दल भणइ^७ स सिक्ख ॥ १६१^८ ॥

मुञ्चल—मृताः जिविञ्च—जीवित्वा उट्टए—उत्तिष्ठन्ति, ततश्च जीवितानाम्नेवां चरणाघातेन पुणु धमइ—पुनरधो गच्छति मही, पुणु खसइ—पुनः स्तलति कैलासः. पुणु लखइ—पुन-र्लल[य]ति स्नानच्युतो भवति शिवः. ततश्च पुणु घुमइ—पुनर्घूर्णते शशी, पुणु वमइ—पुनर्वमत्यमृतं, पुनश्च जिविञ्च—जीवित्वा उत्थिता मृताः इति समरे विविधकौतुकं परिदिडइए—परि-दृश्यते ॥ (E).

१६० ॥ यथा अहीति ॥ अहिल्लल[य]ति, मही चखइ[ति], गिरिः पतति, हरः स्तलति, शशी घूर्णते, अमृतं वमति, मृताः जीवन्तो भवन्ति ॥ एवं यतीति शेषः पुन * * ति, पुनः स्तलति, पुनर्लल[य]ति, पुनः घूर्णति, पुनर्वमति, जीविता विविधाः, एवं प्रकारेण समरो दृश्यते ॥ ६० ॥ (G).

१६१। १ छ गण (A), च गण (B & C), गण च (E) १ पञ्चहर (D).
२ च (B & F), च च (C, D & E). ३ लल विविध (D), ल dropt in (F).
४ चरिच (B & C), चरिच (D), चरिच (E), चरिच (F). ५ जुञ्च (D & E). ६ भणइरि (B). ७ ६१ (A), ६१ (F). Vide metre of the same name, but of a different character, in the Sanskrit treatise of Pingala. Ghosha's Compendium, pp. 26 and 56.

१६१ । अथ शिखाच्छन्दः ॥ शशिवदने गजगमने पदे पदे द्विजाः षड्गणाः पयोधरमशिखाः । पठ प्रथमं विविधलघुकं प्रकथ्य द्विजवरगणमधिकं भण शिचस्व ॥ द्विजः सर्वलघुश्चतुष्कलः, तादृशाः षड्गणाः आदौ यत्र पयोधरः जगणः, तत्र शिखा । द्वितीयदले द्विद्विलघून् पूर्वोक्तान् प्रकथ्य पठत, तत्र द्विजवरगणं सर्वलघुचतुष्कलमधिकं भण, तत्र द्वितीयदले मप्रद्विजवरगणा अन्तरं [अन्ते] जगण इति विशेषः, एवं शिखाच्छन्दः शिचस्वित्यर्थः ॥ (१) ।

१६१ । अथ शिखां लक्षयति ममिबन्धनोति । हे शशिवदने गजगमने पञ्च पञ्च — पदं पदं प्रतिचरणमित्यर्थः पञ्चहरह ममिक्त्व — मपयोधरशिखान् पयोधरो मध्यगुरुर्जगणस्तथा च मपयोधरा भजगणाः शिखा अग्रभागो येषां तादृशान् अंतस्थितजगणानित्यर्थः द्विजगण क्व — द्विजगणान् चतुर्लघ्वात्मकगणान् षट् पठ — पठ द्वयोरपि दलयोः षड्द्विजगणानंतरं जगणं स्थापयंत्यर्थः । परंतु जुअह दल — द्वितीयदलं पठम — प्रथमम् आदौ वि बिल्लङ्ग — दौ द्विलघू दौ द्विलघ्वात्मकगणावित्यर्थः पञ्चस्त्रि — प्रकटीकृत्य अपरमेकं द्विजगणं प्रकटीकृत्येत्यर्थः, द्विजगण महिअ — जगणमहितं द्विजगणेः पूर्वोक्तप्रकारेणायस्थितजगणैः षड्भिर्युक्तमिति भावः, पठ इत्यनुषंगः । प्रथमं लघुद्वयात्मकगणद्वयं संस्थाप्य अनंतरमंतस्थितजगणैः षड्द्विजगणैः महितं द्वितीयदलं पठेत्यर्थः, तथाच प्रथमदले अंतस्थजगणाः षडेव द्विजगणाः पतन्ति, द्वितीयदले तु अंत्यजगणाः षड् द्विजगणाः पतन्तीति

मत्त अठाइस^१ पढमो^२ बीए बत्तीस मत्ताइ^३ ।

पञ्च पञ्च अंते लहुआ सुद्धा सिक्खा विआणोहु^४ ॥१६२॥

गाह् ।

भावः, सिक्ख—शिखां विद्धि इति शेषः, इति स प्रसिद्धः
पिंगलः भणइ — भणति ॥ (E).

१६१ । अथ शिखा ॥ समीति ॥ अशिवदने गजगमने पदे पदे
द्विजाः षड्गणाः पयोधरसशिखाः । पठ प्रथमं द्वितीये खलु
प्रपतति द्विजगणो लघुर्द्वयो युगलदलथोर्भण्यते सा शिखा ॥
मशिखाः महिताः ॥ द्विजस्यतुर्लघुः ॥ पयोधरः च[ज]गणः ॥
प्रथमे षड्द्विजा अंते जगणः, द्वितीये सप्त द्विजा अंते जगणः
इति भावः ॥ ६१ ॥ (G).

१६२ । उक्तार्थं स्पष्टयन्नाह । मात्रा अष्टाविंशतिः प्रथमे,
द्वितीये दाविं[त्रिं]शन्मात्राः । पदे पदे जगणोऽन्तेलघुकां शुद्धां
जानौहि शिखाम् ॥ (G).

१६२ । अथ गाह्ण्ण्डमा प्रकटीकृत्य पुनः शिखां लक्षयति
मत्त अठाइसेति । यत्र पठम[हि]—प्रथमे पञ्च—पदे मत्त
अठाइस—मात्रा अष्टाविंशतिः पतन्तीति शेषः, बीए—द्वितीये
पञ्च—पदे बत्तीस—दात्रिंशत् मात्राहं—मात्राः पतन्ति, अंते—
पादांते लहुआ—लघुः जगणस्येति भावः नियमेन पतति, तां
शुद्धां शिखां विजानौत ॥ अत्र अंते लहुआ इति दलद्वयेऽप्यंते

१६१ । १ अठाइस (A) २ पढमे (A), पढमहि (E), पढम (F). ३ विचाच
(E). ४ लहु (A), ६२ (F).

जहा, फुलिअ^१ महु^२ भमर^३ बहु^४ रअणि पहु
 किरण लहु^५ अबअर^६ वसंत ।
 मलयगिरि कुहर^७ धरि पवण^८ वह
 सहव^९ कह^{१०} सुणु^{११} सहि णिअल णहि कंत ॥
 १६३^{१२} ॥ सिक्खा । (A, B & C).^{१३}

जगणोऽवश्यं देय इति सूचनीयं, षड्द्विजगणानां चतुर्विंशति-
 र्माचा अंत्यजगणस्य च माचाचतुष्टयमेवमष्टाविंशतिर्माचाः प्रथम-
 चरणे, षड्द्विजगणानामष्टाविंशतिर्माचा अंत्यजगणस्य च माचा-
 चतुष्टयमेवं द्वाविंशन्माचा द्वितीयचरणे पतन्ति यच्च, तत् शिखा-
 नामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१६२ । तदेव गाङ्गच्छंदसाह ॥ मत्तेति ॥ माचा अष्टाविंशतिः
 प्रथमे, द्वितीये द्वाविंशन्माचाः । पदपदयोरन्ते लघुः, शृङ्गां शिखां
 विजानीत ॥ ६२ ॥ (G).

१६३ । उदाहरति ॥ फुल्लति मधुके भमरा बहवः रजनि-
 प्रभुकिरणा मलयवावतीर्णो वसन्तः । मलयगिरिकुसुमं धृत्वा पवनो
 वहति, सोढव्यः कथं शृणु भण सखि निकटे न हि कान्तः ॥
 धृत्वा स्यूहा । (C).

१६२ । १ फुल्लिच (A & F). २ मधु (A). ३ भमर (E). ४ रज (D).
 ५ ल (C), वपळ (D), वळ (F). ६ चवर (A), dropt in (F). ७ कुसुम
 (C). ८ पुवच (B). ९ Dropt in (C), चवच (F). १० वत (D). ११ लघ
 (A), भव (C, D & F). १२ ६५ (A), ६९ (F).

अथ मालाच्छन्दः । (D).

पठम चरण ससिबन्धणि मिश्रणश्रणि^१ खव दिश्रण^२
पञ्चल पुणवि तह^३ रश्रण^४ ठवहु^५ अंतर कसो ।
पिंगल खाश्र भयंता^६ माला सेसन्मि^७ गाहस्स^८ ॥ १६४^९ ॥

१६३ । अथ शिखासुदाहरति फुलिञ्च इति । भमर वज्र —
वज्रभमराः मञ्ज — मधूका मधूकवृक्षाः फुलिञ्च — पुष्पिताः,
रचणि पञ्ज — रजनौप्रभुसंज्ञः किरण वज्र — लघुकिरणः, वसंतः
अवश्रह — अवतीर्थः । मलयगिरिगङ्गरं धृत्वा स्यूहेति यावत् पवण
वह — [पवनः] वहति, सहव कह — सहिष्ये कथं शृणु सखि
निकटे नास्ति कांतः ॥ (E).

१६३ ॥ यथा फुलीति ॥ पुष्पितो मधूको भमरा वहवो
रजनौपतेः किरणा वहव आयातोऽन्यदसंतः । मलयगिरिकुङ्गरं धृत्वा
पवनो वहति, सोढव्यं कथं भव सखि निकटे नास्ति कांतः ॥ ६३ ॥
इति शिखा ॥ (G).

१६४ । अथ मालाच्छन्दः ॥ प्रथमचरणे श्रिग्वदने मृगनद्यने
नव द्विजगणाः प्रकटाः, पुनरपि तथा रणः स्थाप्यतामन्ने कर्णः ।
पिङ्गलनागो भणति मालां श्रेषमपि गाहायाः ॥ सर्वलघुचतुष्कल-
नवगणानन्तरं रणस्ततः कर्णे गृह्युगमेवं पञ्चपत्वारिंशन्माचः
प्रथमः पादः, गाहाश्रेषाङ्कं श्रेष इत्यर्थः । (C).

१६४ । १ मलयमणि (A). २ दिश्रपच (F). ३ नच (A), पुच (B), नरच
(C). ४ नच (C). ५ ठव (B), ठवणि (F). ६ भवना (D). ७ शेषणि (D),
शेषणि (F). ८ माचच (A), माचच (F). ९ ६६ (A), ६७ (F).

पढम होइ णव बिप्पगण जोहल^१ कस ठवेहु ।

गाहा^२ अहा अंत दइ^३ माला छंद कहेहु^४ ॥ १६५^५ ॥

दोहा ।

१६४ । अथ मालावृत्तं लक्षयति पठमेति । हे शशिवदने
मृगनयने यच्च पढम चरण—प्रथमचरणे णव द्विजगण—नव
द्विजगणाः नव चतुर्लक्षा[ष्वा]त्मका गणाः पञ्चल—पतन्ति, पुण्वि—
पुनरपि नवद्विजगणामंतरमित्यर्थः तद्—तथा रश्मण ठव—
रगणं मध्यलघुगणं स्थापय, अंतए—अन्ते रगणांति पादांति वा
कसो—कसो गुरुद्वयात्मको गणः पतति इति शेषः, ततः गाहस्स—
गाथायाः सेमस्मि—शेष उत्तरार्द्धमिति यावन् पततीत्यनुषंगः,
सा माला हि—तन्मालानामकं वृत्तमिति पिंगल णाश्च—पिंगल-
नागः भणता भणति ॥ (E).

१६४ । अथ मालामाह ॥ पठमेति ॥ प्रथमे चरणे शशिवदने
मृगनयने नव द्विजाः पतन्ति, पुनरपि ततो रगणः स्थाप्योऽन्ते कर्णः ।
पिंगलनागो भणति मालां शेषं विगाथायाः ॥ द्विजस्रतुर्लघुः,
द्वितीये सप्तविंशतिर्माषा इत्यर्थः ॥ ५४ ॥ (G).

१६५ । अमुमेवार्थं स्पष्टयति । प्रथमतो भवन्ति नव विप्रगणाः
जोहलकर्णं स्थापय । गाहाया अर्द्धमन्पदं मालाच्छन्दो जानीहि ॥
जोहलो रगणः । (C).

१६५ । १ जोहल (B & C) २ गाह (A). ३ देइ (A & E), देषा (F).

४ करेड (A). ५ ५० (A), ५५ (F).

जहा,

वरिस जल भमद् घण गञ्जण सिञ्जल^१ पबल मणहरण
कणञ्ज पिञ्जरि खचद्^२ बिजुरि^३ फुल्लिञ्जा खीबा^४ ।

पत्थर^५ बित्थर^६ हिञ्जला^७ पिञ्जला^८ णिञ्जलं^९ ण आवेद्^{१०} ॥

१६६^{११} ॥ माला (A, B & C).

१६५। अथ दोहावृत्तेन स्पष्टीकृत्य पुनर्मात्रां लक्षयति पठ-
मेति । पठम—प्रथमे चरणे एव विप्यगण—नव विप्रगणास्तु-
र्लघ्वात्मकगणाः होद्—भवन्ति, ततश्च जोह्लु कच—जोह्लुकर्णे
रगणगुरुद्वयात्मकगणौ ठवेद्—स्थापयत । ततः गाहा—गाथायाः
अंत—अंत्यम् अद्वा—अर्द्धम् उत्तरार्द्धमित्यर्थः देद्—दत्त्वा,
मालाच्छदः कहेद्—कथयत ॥ अथ देद् इत्येकारो ब्रह्मो ज्ञेयः ।
यत्र प्रथमचरणे नवचतुर्लघ्वात्मकगण-रगण-गुरुद्वयात्मकगणाः पतन्ति
द्वितीयदक्षं च गाथोत्तरार्द्धस्वरूपं भवति, तन्मालानामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (B).

१६५। पठेति ॥ प्रथमं भवन्ति नवविप्रगणा जोह्लुकर्णे स्थापय ।
गाथार्द्धमन्तिमे मालाच्छदः कथ्यताम् ॥ जोह्लो रगणः, कर्णे
द्विगुरुः ॥ ६५ ॥ (G).

१६६। १ मल्ल (A, B & C). २ लचद् (A). ३ बिजुरी (F). ४ खीबा
(F). ५ पत्थर (A). ६ बित्थर (A). ७ पिचचा (B & C), पिचचा (E).
८ पिचचा (C & F). ९ विकचं (B & C), विकच (I) & F). १० चवेद्
(A & E). ११ ५८ (A). १६ (F).

अथ चुलिआला छंद । (D).

चुलिआला जइ देह^१ किमु^२

दोहा उप्पर^३ मत्तह^४ पंचइ ।

पअ पअ उप्पर संठबहु

सुइ कुसुमगण अंतह^५ दिज्जइ^६ ॥ १६७^७ ॥

१६६ । उदाहरति । वर्षति जलं भ्रमति घनः गगने, मलय-
पवनो मनोहरणः, कनकपीता नृत्यति विद्युत्, फुल्लिता नौपाः ।
प्रस्तरविस्तारहृदयः प्रियो निकटं नायाति ॥ प्रस्तरविस्तार इति
काठिन्यद्योतनार्थम् । (C).

१६६ । मालामुदाहरति वरिसेति । घण — घनः मेघः गच्छण
— गगने भ्रमइ — भ्रमति, जल — जलं वरिस — वर्षति, मण-
हरण — मनोहरः मिअल — श्रौतलः पवण — पवनः वातः वातीति
शेषः, कणअ पिअरि — कनकपीता विजुरि — विद्युत् एचइ —
नृत्यति, णीवा — नौपाः कदम्माः फुल्लिआ — पुष्पिताः । पत्यर
बित्यर हिअण्णा — प्रस्तरविस्तारहृदयः पिअण्णा — प्रियः पिअलं —
भिकटे ण आवेइ — नायाति ॥ (E).

१६६ । यथा ॥ वरीति ॥ वर्षति जलं भ्रमति घनो गगने,
श्रौतलः पवनो मनोहरः, कनकपीता नृत्यति विद्युत्, पुष्पिता नौपाः ।
प्रस्तरविस्तारहृदयः प्रियो निकटे नायाति ॥ ६६ ॥ इति माला ॥ (G).

१६७ । १ देहि (B & C). २ किम (A), किम (B & C) ३ उप्परि (A).
४ मत्तहि (E & F). ५ मत्त (A), मत्त (B), मत्तहि (C & F).
६ विज्जइ (A). विज्जइ (B). पचहि (C). ७ १.६ (A). १७ (F).

१६७ । वृत्तिकाया यदि ददासि किञ्च दोषोपरि [माचाः] पञ्च । पदे पदेऽन्ते संस्थापय अर्द्धं कुसुमगणमन्तोऽपि ॥ संपूर्णदोषानन्तरं माचापञ्चकमिति । इयं हि द्विपदी, तत्र दोषापूर्वाद्धानन्तरं माचापञ्चकदाने एकः पादः, एवं द्वितोयेऽपि पञ्चकसः । कौदृश इत्यत्राह कुसुमगण इति । लघ्वादिलघुदधानो गुरु-रित्यर्थः । (C).

१६७ । अथ वृत्तिशालानामकं वृत्तं लक्षयति, वृत्तिशालेति । दोषा उपरि—दोषोपरि दोषाथामिति यावत् मत्तहि पंचर—माचाः पंच यदि देह—दीयते, तदा वृत्तिशाला कश्च[?]—वृत्ति-शाला कथय । नर्ण[नु] दोषायां किं प्रतिचरणे एत प्रतिदले वा क द्रियाः पंचमाचा इत्यत आह, पञ्च पञ्च उपरिरेति,—पद-पदोपरि, अत्र पदशब्दो दलवाची उदाहरणानुरोधत्, तथाच एकैकदले इत्यर्थः, संठवञ्ज—संस्थापयत पंचमाचा इत्यनुषंगः । ननु सर्वलघुरूपा एत गुरुलघुरूपा चेति कौदृश एकैकदलेऽन्ते आदौ वा स्थाया इत्यत आह, सुद्धेति,—शुद्धः कुसुमगण आदौ एको लघुस्तत एको गुरुस्ततो लघुदयमेतादृशो गण इत्यर्थः । अंतह—अन्ते दिव्यर—दीयते ॥ एवं च दोषाया एकदक्षान्ति यदि पंचमाचाः कुसुमगणलघुरूपा दीयन्ते, तदा वृत्तिशालानामकं वृत्तं भवतीति फलितार्थः । (E).

१६७ । अथ वृत्तिका ॥ वृत्तीति ॥ वृत्तिशाला [?] यदि दीयते किं दोषाया उपरि माचाः पंच । पदे पदे उपरि संस्थापय अर्द्धं कुसुमगण[?]मन्ते दीयते ॥ एकोनत्रिंशन्माचाः पदे पदे कार्यास्तथाथे

दोहा संखा^१ संठबहु उप्परि^२ पंचद^३ मत्त ।

अड्डदहुप्परि^४ बीसदुद^५ चुलिआला उक्खित्त^६ ॥ १६८^७ ।
दोहा ।

अंतिमाः पंचमाचाः कुसुमगणरूपा इति ॥ कुसुमं लघुशब्दिसधु-
रूपं ।॥ बोध्यम् ॥ ६७ ॥ (G).

१६८ । उक्तार्थे स्पष्टयति । दोहासंख्या [संख्या]पथ उपरि
पञ्चकमाचाः । अष्टादशोपरि विंशतिद्वयं चुलिआला उत्क्षिप्ता ॥
दोहासंख्या दोहाद्वैमाचासंख्या, तथाच दोहाद्वै चतुर्विंशति-
माचास्तत्र माचापञ्चकदाने जनविंशत्याचा भवन्ति, एतद्वैगुण्ये
अष्टपञ्चाशत्याचा भवन्ति । एतदेवोत्तराद्वैमाह । उत्क्षिप्ता
उत्क्षिप्ता । (C).

१६८ । अर्थेनमेवार्थं दोहाद्वैतेन पुनराह, दोहासंख्येति ।
आदौ दोहासंख्येति — दोहासंख्येति उप्परि — उपरि तदन्तर-
मित्यर्थः पंचद मत्त — पंचद माचाः संठबहु — [सं]ख्यापथत, एवं
अड्डदहुप्परि बीसदुद — अष्टादशोपरि विंशतिद्वयेन माचाणामिति
शेषः, अष्टपंचाशत्याचाभिरित्यर्थः, चुलिआला उक्खित्त — उक्ता ।

१६८ । १ संख्या (C), संख्य (E). २ उप्परि (A, B & C). ३ पंचद
(C). ४ अड्डदहुप्परि (A), अड्डद उप्परि (C), अड्डदुउप्परि (D). ५ बीसदुद
(B), बीसदुद (C). ६ उक्खित्त (A), उक्खित्तु (B). ७ ६० (A), ६८ (F).

जहा, रात्रा लुब्ध^१ समाज खल^२
 बहु कलहारिणी[णि]^३ सेवक धुत्तउ ।
 जीवण^४ चाहसि सुक्ख जइ^५
 परिहर^६ घर जइ^७ बहुगुणजुत्तउ ॥ १६६^८ ॥
 चुलिआला । (A, B & C).

कचिद्दोहासंख्या संभवञ्ज इति पाठस्तत्र आदौ दोहासंख्या — दोहा-
 संख्यां दोहामात्रासंख्याकमात्रमिति यावत् इति व्याख्येयम् । (E).

१६८ । दोहेति ॥ दोहासंख्यां स्थापयोपरि पंचमात्राः ।
 अष्टादशोपरि विंशतिद्वयं चुलिआलायां व्याख्यातम् ॥ अष्ट-
 पंचाशन्मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ ६८ ॥ (G).

१६८ । उदाहरति । राजा लुब्धः, समाजः खलः, बधूः कलह-
 कारिणी, सेवको धूर्तः । जीवने चाहसि [?] सुखं यदि, परिहर
 यत्नं यदि बहुगुणयुक्तम् ॥ बधूः स्त्री, परिहर त्यज, बहुतरामर्ष-
 वक्षवादित्यर्थः । (C).

१६८ । चुलिआलासुदाहरति रात्रा लुब्धेति । राजा लुब्धः,
 समाजः खलः, बधूः कलहकारिणी, सेवको धूर्तः । अतः जइ —
 यदि बहुगुणयुक्तम् — बहुगुणयुक्तमपि बहुभिः कौर्मिप्रतिष्ठा-

१६८ । १ लुब्ध (F). २ ख dropt in (A). ३ कचिदादि (A, D & E).
 ४ लिपय (A). ५ जइ (A), इइ (B), अइइ (F). ६ परिहर (E & F).
 ७ अइइ (D). = ६९ (A), ६८ (F).

अथ सोरट्टा छंद । (D).

सो सोरट्टउ^१ जाण^२ अं^३ दोहा विवरीअ^४ ठिअ^५ ।

पअ पअ जमक^६ बखाण^७ णाअराअ^८ पिंगल^९ कहिअ^{१०} ॥

१७०^८ ॥

प्रमुखैर्गुणैः संहितमपीत्यर्थः जीवंतः[वनं] अथच सुखं चाहसि —
वाहसि, तद् — तदा घर — गृहं परिहर — त्यजेत्यर्थः ॥ (E).

१६८ । अथा ॥ रात्रा इति ॥ राजा क्षुभः, वमाजः खलः,
बधूः कलहकारिणी, से[व]को धूर्तः । जीवनं वाहसि सुखं च
अदि, परिहर गृहं, तर्हि बह्मगुणयुक्तः ॥ ६८ ॥ (G).

१७० । अथ सौराष्ट्रम् । तत् सौराष्ट्रं जानीहि यद्दोहाविप-
रीतं स्थितं । पदे पदे यमकं नागराजपिंगलेन कथितम् ॥ प्रथम-
द्वतीयपादयोरेकादशमात्रालं, द्वितीयचतुर्थयोस्त्रयोदशमात्राल-
मिति दोहावैपरीत्यं, पदे पदे इति प्रथमद्वितीयपादयोरन्ते
द्वितीयचतुर्थयोरन्ते च, यमकमनुप्रासं व्याचक्ष कथय कुर्विति
यावत् । (C).

१७० । अथ सौराष्ट्रनामकं वृत्तं लक्षयति सो सोरट्टउ इति ।
अं — अत् दोहा विवरीअ ठिअ — दोहाविपरीतस्थिति दोहातो

१७० । १ सोरट्टउ (A). २ जाण (E). ३ अं (A). ४ विवरीअ (A),
विवरीअ (B), विपरीया (C), विररी (E). ५ Non est (C), दिअ (E),
दिअ (F). ६ जमक (D). ७ पिंगल (D), पिंगं (E). ८ कहर (D & F),
कहर (E). ९ ११ (A), ७० (F).

जहा,

सो माण्डिन्नु पुण्वन्तं जासु भक्त पंडिन्नु तण्णन्नु ।

जासु घरिण्णि गुण्वन्ति सो बि पुह्वि सग्गह्णि णिण्णन्नु ॥

१७१^० ॥ सोरट्टा । (A, B & C).

विपरीता स्थितिशरणानां स्थापनं यस्य तादृशमित्यर्थः. सो — तत् सोरट्टञ्च — सौराष्ट्रं सौराष्ट्रनामकं वृत्तं जाणु — जानीहि, तत्र च पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिशरणमित्यर्थः जमकं बन्धाण — धमकं बन्धाण इति णान्तराञ्च पिंगल — नागराजपिंगलः भण्ण — भणति ॥ अयं भावः — दोहायाः प्रथमद्वितीयशरणयोस्त्वयोद्गमाचाः द्वितीयचतुर्थयोस्त्रैकाद्गमाचा देया इति दोहाखण्डेनोक्तं, तद्विपरीत्येनात्र द्वितीयचतुर्थशरणयोस्त्वयोद्गमाचाः प्रथमद्वितीययोस्त्रैकाद्गमाचा देया इति । (E).

१७० । सो इति ॥ तत्सौराष्ट्रं जानीहि यद्विपरीतं दोहा-
स्थिति । पदे पदे धमकं. व्याख्याहि नागराजः पिंगलः कथयति ॥
धमकमनुप्रासः ॥ विपरीतेति ॥ एकाद्गम चयोद्गमेति भावः ॥
७० ॥ (G).

१७१ । उदाहरति । स मन्यते पुण्यवान् यस्य भक्तः पण्डित-
ज्ञानयः । यस्य गृह्णिषी गुणवतौ तस्य वृथिवौ स्वर्गनिलयः ॥ (C).

१७१ । १ पुण्वन्तं (A), पुण्वन्ति (B), पुण्वन्तं (C & E). २ घरिणि (E & F). ३ गुण्वन्ति (B), गुण्वन्ति (C), गुण्वन्ति (D), गुण्वन्ति (F). ४ वे (E & F). ५ विचि (F). ६ धम्य (C & F). ७ १९ (A). ७१ (F).

अथ हाकलि छंद । (D).

सगणा भगणा दिअगणा ईं मत्त चउहह पअ पलईं ।
संठइं बंको विरइं तहा हाकलिं रूअउं एमं कहा ॥
१७२' ॥

१७१ । अथ सौराष्ट्रमुदाहरति सो माणिक इति । स मान्यः पुण्यः गुणवंत — गुणवान् यस्य भक्तः पंडित[ज्ञान]वः, यस्य गृहिणी गुणवती, से वि — अथापि पुत्रवि — पृथ्वी सगण षिल्लव — स्वर्गनिलयः स्वर्गवास इत्यर्थः ॥ (E).

१७१ । सो माणीति ॥ स मान्यः पुण्यवान् यस्य भक्तः पंडितज्ञानवः । यस्य गृहिणी गुणवती तस्यैव पृथिव्यां स्वर्गनिलयः ॥ [स्वर्ग] निवासः ॥ ७१ ॥ सौराष्ट्रम् ॥ (G).

१७२ । अथ हाकलीच्छन्दः । सगण-भगण-दिजगणा माणा-सतुईंश पदे पतन्ति । संख्याय विरतौ वङ्गं तथा हाकलीरूपम् एतत् कथितम् ॥ अर्थात् पिङ्गलेन । अथमर्थः । सगण-भगण-दिजगणाः स्थाप्याः, गल्हेषां स्थाने नियमः, किन्तु पदानामन्त-गुरुत्वं नियतं, सगणदयान्ते भगणदयान्ते दिजगणास्ततो गुरुत्वेन क्रमेण एकादशाक्षराणि भवन्ति । यदि दिजगणं विहाय सगणभगणाभ्यां षष्ठेच्छं गणद्वयं कृत्वाप्यन्ते गुरुहीयते तदा

१७१ । १ मान्य ज दिजगणद (D). १ चउहह (D). २ पलर (B & D).
३ संठ (C). ४ विरई वङ्ग (B & C). ५ बंका संत (F). ६ कहा (D).
७ हाकलिच (B). ८ रूअउ (E & F). ९ रउ (D). १० ईं (A). ११ (F).

दशाक्षराणि भवन्ति, किन्त्वन्तिमगुरोः पूर्वं सगणो न देय इति
सम्प्रदायः । (C).

१७९ । अथ हाकसौनामकं वृत्तं लक्षयति सगणेति ।
जहा — अथ सगणा — सगणो गुर्वतसुतुष्कल इत्यर्थः, भगणा —
भगणो गुर्वादिसुतुष्कल इत्यर्थः, दिभ्रगण — दिजगणसुतुर्लघ्वा-
त्तको गण इत्यर्थः, ई — एते गणा इत्यर्थः, अथच मन्त चउहह
— माचासुतुर्दंष्ट्र पञ्च पलई — पादे पतन्ति पादांते चेति शेषः,
वंको — वक्रमेकं गुरुं संठइ — संस्थाय, विरइ — विरतिर्भवति,
अन्तिमगुरोः प्रागेव विरतिरित्यर्थः । एऊ — एतत् हाकसिद्धम् —
हाकसौरूपं हाकसिनामकवृत्तस्य स्वरूपमित्यर्थः कहा — कथि-
तम् । अथ सगण-भगण-दिजगणातिरिक्तो गणो [न] भवतीति, एते
एव च स[न]स्ता व्यस्ता वा पतन्तीति नियमस्तथाच यदि सगण-
चयानंतरं भगणचयानंतरं दिजगणचयानंतरं वा एको गुरुः
स्नाप्यते प्रतिशरणं, तथापि हाकसौरूपं भवति । अथ एकस्मिंश्चरणे
सगणचयानंतरमेकं गुरुं [सं] स्नाप्य तदितरशरणेषु भगणचयानंतरं
दिजगणचयानंतरं परस्परसंस्मृतैतद्वयानंतरं वा गुरुः स्नाप्यते,
तदाप्येतद्वृत्तं भवति । अथ एकस्मिंश्चरणे भगणचयानंतरं दिजगण-
चयानंतरं वा एकं गुरुं संस्थाय तदितरेषु परस्परसंस्मृतैतन्नया-
नंतरं गुरुः स्नाप्यते तथाप्येतद्वृत्तं भवतीति न विभावनीयम् । (E).

१७९ । सगणो भगणो दिजगणो माचासुतुर्दंष्ट्र पदे पतन्ति ।
संस्थाय वक्रमन्ते तथा हाकसिरूपमेवं कथय ॥ वक्रो गुरुः ॥
७९ ॥ (G).

मत्त चउद्दह पढम दल्ल^१ एग्गारह^२ बखेहि^३ ।
 दह अक्खर उत्तर दल्लहि^४ हाकलि^५ खंदं^६ कहेहि^७ ॥*
 १७३^८ ॥ दोहा ।

१७३ । मात्रास्रतुर्दश पदे पदे पतन्ति, एकादशवर्णैः । दशा-
 चराण्युत्तरदले हाकलिच्छन्दः कथय ॥ (C).

१७३ । अथ नियमांतरमंगीकृत्य पुनर्हाकलीवृत्तं लक्षयति,
 मत्त चउद्दहेति । पढम दल्ल—प्रथमदले पूर्वाद्धं इति यावत्
 प्रतिचरणमिति शेषः, क्वचिन्नु पञ्च पञ्च इति पाठस्तत्र पादे पादे
 अर्थात्पूर्वाद्धंस्व, उत्तरदले इत्यग्रे उक्तत्वादिति बोध्यम्, एग्गारह
 बखेहि—एकादशवर्णैः कृत्वा मत्त चउद्दह—मात्रास्रतुर्दश,
 उत्तर दल्लहि—उत्तरदले उत्तराद्धं इत्यर्थः प्रतिचरणम् इत्यनु-
 षंगः, दह अक्खर—दशाक्षरैस्स्रतुर्दशमात्राः इत्यनुषंगः यत्र पतं-
 तीति शेषः, तत् हाकलि खंदं कहेहि—हाकलीनामकं खंदः
 कथय ॥ अत्र च प्रथमद्वितीयचरणयोर्द्विजगणैर्द्वय एव, अन्यथा
 एकादशाक्षरोक्तसंभवापत्तिः । तृतीयचतुर्थयोश्च द्विजगणैर्नैव द्वयः
 अन्यथा दशाक्षरोक्तसंभवापत्तिः, इति नियमे तात्पर्यमुच्चीयते ।
 तथाहि क्रमेण विपर्ययेण वा सगण-भगणौ अथवा सगणद्वयमेव

१७३ । १ पढम पद्य (C), पद्य पद्यहि (F). २ एग्गारह (C), एग्गारह (D),
 एग्गारह (E). ३ बखेति (E). ४ दल्लह (B & C). ५ हाकलि (C),
 हाकलि (F). ६ खन्द (B & C), खंदु (E). * This sloka is not found
 in (A). ७ ७३ (F).

जहा,

उच्चउ छात्रण^१ विमल घरा^२ तरुणी घरिणी^३ विमलपरा^४ ।
बित्तक पूरल^५ मुद्दहरा^६ बरिसा^७ समन्ना सुखकरा ॥

१७४^f ॥ हाकलि । (A, B, C & F.)

भगणद्वयमेव वा [सं]स्थाय यदि द्विजगणो दीयते अन्ते च गुरुदीयते,
तदैवाचरणषट्कं सगणभगणयोरचरणचतुष्टयं च द्विजग[ण]स्य एकमचरं
च गुरोरेवमेकादशाचराणि पूर्वाङ्के प्रतिचरणं पतन्ति, उत्तराङ्केऽपि
चदेवं द्विजगणः स्थाप्यते तत्राप्येकादशाचराणि स्युः, तस्मादुत्तराङ्के
सगणत्रयोत्तरं भगणत्रयानन्तरं वा परस्परसंसृष्टैतन्नयानन्तरं वा गुरुः
प्रतिचरणं स्थाप्यते तदैवोत्तराङ्के दशाचराणि पतन्ति, एवं च प्रथम-
द्वितीयचरणयोर्द्विजगणदानमंगौकृतपूर्वं लक्षणकृता, ** तदनंगौकारेण
चैतन्नचणमित्यस्मत्तानचरणोपदिष्टः पंथाः सुधीभिर्विभाव्यः । (E).

१७३ । मत्तेति ॥ मात्रास्यतुर्दश पदे पदे एकादशवर्णैः । दशा-
चराण्युत्तरदले हाकलिच्छन्दः कथय ॥ ७३ ॥ (G).

१७४ । उदाहरति । उच्चोठानकं विमलं गृहं, तरुणी गृहिणी
विनयपरा । वित्तेन पूर्णं मुद्गागृहं, वर्षासमयः सुखकरः ॥ उठान-
शब्दोऽङ्गनवाचौ, मुद्गागृहं कोषागारम् । अत्र च यदि तदेत्यध्या-
हार्यम् । (C).

१७३ । १ उच्चउ हावव (A), उच उठावव (C), उचउ च्चानवि (D & F).
२ घरा (A). ३ घरणी (A), घरणी (F). ४ विमलपरा (B & C). ५ पूरल
(B & C). ६ मुद्दहरा (D), मुद्दघरा (F). ७ बरिसा (A), बरीसा (D).
८ १५ (A), ७३ (F).

अथ मधुभारच्छन्दः । (D).

जसु पलइ^१ सेक्व^२ पअहरह^३ एक्क^४ ।

चउमत्त^५ वेवि^६ महुभार^७ रवि^८ ॥ १७५^९ ॥

१७४ । अथोत्तरसूत्राभिप्रायेण हाकलौसुदाहरति उच्येति ।
यस्य उत्तमाच्छादितं विमलं गृहं, तरुणी विनयपरा गृहिणी
कांता, वित्तपूर्णं सुद्रागृहं के[को]शभांडमित्यर्थः, तस्य वर्षासमयः
सुखकरः ॥ (E).

१७४ । यथा ॥ उच्येति ॥ उत्तमाच्छादमं विमलगृहं, तरुणी
गृहिणी विनयपरा । वित्तपूर्णं कोशगृहं, वर्षासमयः सौख्यकरः ॥
तद्येति शेषः ॥ ७४ ॥ हाकलौति ॥ (G).

१७५ । अथ मधुभारच्छन्दः ॥ यस्य पतति शेषे पथोधर[एकः] ।
चतुर्मासिकौ द्वौ मधुभार एवं ॥ एकचातुर्मासिकानन्तरं पथोधरो
जगणः मिश्रित्वा द्वौ चातुर्मासिकौ । (C).

१७५ । अथ मधुभारनामकं वृत्तं सञ्चयति जसु पलइति ।
जसु — यस्य चरणे इति शेषः चउमत्त वेवि — चतुर्मासिकौ द्वौ
पततः, सेक्व — शेषे पादांते इत्यर्थः एक्क — एकः चतुर्मासिक-
इत्यर्थः [पल]इ — पतति, कर्त्तव्ययोर्द्वयोश्चतुर्मासिकयोश्चातिम-

१७५ । १ पलइ (F). २ सेक्व (A & E), सेक्व (F). ३ पअहरह
(B & C), पअरह (E), पथोधर (F). ४ एक्क (F). ५ चउमत्त (D),
चोमत्त (F). ६ वेवि (A), वेक्व (D), वेवि (F). ७ महुभार (B & C),
मधुभार (E). ८ रवि (D), रवि (F). ९ ११ (A), ७५ (F).

जहा, जसु चंद' सीस पिंधणह' दीस ।

सो संभु एउ' तुह' सुभ' देउ ॥ १७६' ॥

मधुभार' । (A & F).

अथाभीरच्छंदः । (D).

गारह' मत्त करीज अंत पओहर दीज ।

एहु' सुछंद' अहीर' जंपद्र' पिंगल धीर' ॥ १७७' ॥

सतुर्माचिको जगणस्वरूप एव पततीत्यर्थः, एषि—एतत्, मधु-
भारनामकमेतद्वृत्तमित्यर्थः । (E).

१७५ । जसु इति ॥ यस्य पतति शेषे पयोधर एकः । सतु-
र्मात्रास्त्रयो मधुभारमेतत् ॥ शेषे अर्द्धांते ॥ ७५ ॥ (G).

१७६ । उदाहरति । यस्य चन्द्रः शीर्षे परिधानं दिशः । स
शशुदेवः तुभ्यं सुखं ददातु ॥ (C).

१७६ । मधुभारसुदाहरति । जखिति । यस्य शीर्षे चन्द्रः
पिंधनं दिक् । स देवः, शशुः मद्यां सुखं ददातु ॥ (E).

१७६ । यथा जसु इति ॥ यस्य चन्द्रः शीर्षे वक्षं दिशः । स
शंभुरथं युष्माकं शुभं ददातु ॥ ७६ ॥ इति मधुभारम् ॥ (G).

१७६ । १ चंदु (A), १ पीत्यव (B), पिन्धव (C), पिंधव (F), १ देउ
(B & C), १ सुभ (A), तुह (D), मत्त (E), १ जंपद्र (A & E), सुभ
(B & C), सुभ (F), १ १७० (A), ७६ (F), ० मधुभार (B), मज्जभार (C).

१७७ । १ एउरव (B), एउरव (C), १ एउ (F), १ सुछन्द (C),
सुछंदु (E), १ अहीर (B & C), अचिर (E), १ जंपद्र (B), जंपद्र (C),
१ धीर (A & D), धीर (B), धीर (C), ० १७० (A), ७७ (F).

जहा, सुंदरि गुज्जरि^१ गारि^२ लोअण दीह बिसारि^३ ।
 पीण पओहर भार लोलइ^४ मोत्तिअ^५हार ॥
 १७८^१ ॥ अहीर । (A).

१७७। अथाधीरच्छन्दः ॥ एकादशमात्राः क्रियन्ते अन्ते पयोधरो दीयते । एतच्छन्दः अधीरं जल्पति पिंगलधीरः ॥ पयोधरी जगणः, स चैकादशमात्रान्तःपाती, प्राथमिकमात्रा-सप्तकन्तु यथेच्छं, न तु सूत्रोदाहरणाद्भवति । आभीरनामकं छन्द-इति केचित् । (C).

१७७। अथाभीरनामकं वृत्तं लक्षयति गारहेति । यत्र गारह मत्त—एकादशमात्राः क्रियन्ते, पयोधरः दीयते, कर्त्तव्या-स्त्रैकादशमात्रासु अन्तिममात्राचतुष्टयं जगणस्वरूपमेव स्थाप्यते इत्यर्थः, [एङ्]—एतत् आभीर सुखंदु—आभीरः सुच्छन्दः इति पिंगलधीरः जल्पति ॥ (E).

१७७। गारेति । एकादशमात्राः क्रियन्ते अन्ते पयोधरो दीयते । एतत् सुच्छन्दः अधीरं जल्पति पिंगलो धीरः ॥ एकादश-मात्रामध्ये अन्ते मात्राचतुष्टयं जगणरूपं कार्यमित्यर्थः ॥ ७७ ॥ (G).

१७८। उदाहरति । सुन्दरी गुज्जरी गारी, लोचनं दीर्घ-विषारि । पीनपयोधरभारे लोलते मौक्तिकहारः ॥ (C).

१७८। आभीरमुदाहरति । यस्याः पीनपयोधरभारे मौक्तिकः

१७८। १ गुज्जर (F). २ Dropt in (F). ३ विषारि (B). ४ लूलर (A), लोलइ (E), लोलिष (F). ५ मोत्तिम (B & C), मोत्तिष (D). ६ १८ (A), ७८ (F).

अथ दण्डकलच्छन्दः । (D).

कुंत'अरु' धणुङ्गरु' हञ्जवर' गञ्जवर
 छकलु' विवि' पाइक दले'
 बन्तीसह' मत्तह' पञ्ज' सुपसिद्धउ'
 जाणह' बुहञ्जण हिञ्जञ्जतले' ।
 सउबीस अठग्गल' कल संपुञ्जउ
 रूञ्जउ' फणि' भासिञ्ज भुञ्जणे
 दंडञ्जल गिरुत्तउ गुरु संजुत्तउ'
 पिंगलिञ्ज' जंपंत' मणे ॥ १७६' ॥

हारः लोटइ — लुठति, दीर्घविशाललोचना या सुंदरी गुर्जरी
 नारी ॥ (E).

१७८ । सुंदेति ॥ सुंदरी गुर्जरी नारी लोचने दीर्घं विशाले ।
 पौनः पयोधरभारो लोलते मौक्तिकहारः ॥ ७८ ॥

इत्यधौ[भौ]रम् ॥ (G).

१७६ । १ ता कुंत (A), कणु (B). २ Dropt in (A), चर (B & C), डर (E). ३ धणुङ्गर (A & C). ४ हञ्जवर (A). ५ हणु (A, B, C & D). ६ विवि (B & C). ७ बन्तीस (A, B, E & F). ८ मत्त (A & B), मत्तउ (F). ९ पञ्ज पञ्ज (A & B). १० सुपसिद्ध (D). ११ जाणउ (B & C). १२ विचञ्जण (A & C), विचञ्जणरे (B), विचञ्जणले (F). १३ पञ्जमल (A, B & C), विचङ्गमल (D), चङ्गमल (F). १४ रूञ्ज (A & E), रूञ्जउ (D), बुलउ (F). १५ भवि (B). १६ संजुत्त (F). १७ पिंगलजा (A), पिंगलज (D), पिंगलोचा (E), पिंगल (F). १८ जपंत (B), पदच (F). १९ ०० (A), ०९ (F).

१७८ । अथ दण्डकलच्छन्दः । कुन्तधरो धनुर्द्वरो हयवरः गजवरः षट्पदोऽपि द्वौ दले, द्वाविंशत्याधिकं पदं सुप्रसिद्धं जानीहि बुधजनहृदयहरं । शतविंशतिकपदाधिककलासंपूर्णं रूपकं फणिभाषितं भुवने दण्डकलं निरक्तं गुरुसंयुक्तं पैङ्गलिका जपत मनसा ॥ कुन्तधरादयस्तारस्तुष्कलवाचकाः, तेनादौ चतुष्कल-गणाः, षट्पदः षट्कलगणाः, दले चरणे, पदम् अष्टकलं द्वाविंश-त्याचोऽथ पादस्तस्य चतुर्थीशः पदं तेनाष्टौ मात्रा लभन्ते, तेनाष्टाविंशत्यधिकशतकलासम्पूर्णमित्यर्थः । अन्ते गुरुसंयुक्तं, पैङ्ग-लिकाः पिङ्गलाध्ययनवन्नः । (C).

१७९ । अथ दण्डकलं लक्षयति कुन्तद्वर इति । कुन्तधरः धनुर्द्वरः हयवरः गजवरः एतच्चतुष्कलचतुष्टयं, ततः छक्कलु— षट्कलाः, ततश्च गुरुसंयुक्तञ्च— गुरुसंयुक्तम् अंतस्थितैकगुरुकमित्यर्थः, विवि पादक— पदातिदयं चतुष्कलद्वयमित्यर्थः, एवं दले— पूर्वाद्धि उत्तराद्धि चेत्यर्थः, वन्तीस मत्तह— द्वाविंशत्याचः पञ्च— पादे पतन्ति प्रत्येकमिति शेषः, संपुष्[उ]— चरणचतुष्टयस्या इत्यर्थः, बीस अठम्लु[ल]— अष्टाविंशत्यधिकाः सप्तकल— शतं कला भवन्ति, तत् सुप्रसिद्धञ्च— सुप्रसिद्धं फणि भाषिन्न रूपञ्च— फणिभाषितरूपं, भुवने— भुवने दण्डकल णिरक्तञ्च— दण्डकलः निरक्तः इति पैङ्गलिका मनसि जपन्ति हे बुधजनाः यूयं हिमन्तले— हृदय-तले जाणु[ह]— जानीत ॥ यत्र प्रथमं चतुष्कलचतुष्टयं तत एकः षट्कलः ततश्च पुनश्चतुष्कलद्वयं तत एको गुरुः प्रतिचरणं पतति, तदण्डकलनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

जहा, राञ्जह् भग्गंतां दिग् लग्गंतां
 परिहरि हञ्च गञ्च घरं घरिखी
 खोरहिं भरु सरवरुं पञ्च परुं परिकरुं
 लोट्टुइ पिट्टुइ^{१०} तणु^{११} धरणी ।
 पुणु^{१२} उट्टुइ^{१३} संभलि करुं^{१४} दंतंगुलि^{१५}
 बालु^{१६} तणुञ्च करु जमलकरे^{१७}
 कासीसरुं^{१८} राञ्चा खेह्लु^{१९} काञ्चा
 करुं^{२०} माञ्चा^{२१} पुणु^{२२} यण्णि^{२३} धरे ॥
 १८०^{२४} ॥ दंडकल^{२५} । (A & F).

१०८ । अथ दंडकलं ॥ कुंतेति ॥ कुंतकरो धनुर्द्धरो हय-
 वरो गजवरः षट्कलो दौ पदाती दले, दाचिंशन्नाचाः पादे
 सुप्रसिद्धा जानीत बुधजना हृदयतले । शतं विंशतिरष्टाधिका
 कलाः १२८ संपूर्णं वृत्ते फणिभाषिते भुवने, दंडकलं निरुक्तं

१८० । १ रात्र (C). १ भग्गंता (E). २ दिग् (D & F). ३ लग्गंता (C).
 ४ ङाच (D). ५ Dropt in (B). ६ रोचच (A), खोरहि (B), खोरमि (F).
 ७ सल्लु (A), सरवरु (B). ८ पच वरु (A), dropt in (B), रिउजव (C),
 पचरुच (D), पच पूच (F). ९ Dropt in (B), वचवव (D). १० Dropt
 in (C). ११ तणो (E). १२ पुचि (E), पुच (F). १३ उट्टर (B & C), उट्टर
 (E). १४ करि (A). १५ दनेगुलि (D). १६ बाल (E). १७ जवसकरे (A).
 १८ खोसर (A), कासीसर (E). १९ खेचलु (C). २० करि (E), कर (F).
 २१ माहा (B). २२ पुच (E & F). २३ वण्य (D). २४ ०१ (A), ८० (F).
 २५ दंडकल (B & C).

गुरुसंयुक्तं पिंगलो जल्पति आत्ममनसि ॥ कुंतेति चमारसत-
व्यासाः, पदातिस्तुक्कसः ॥ ७८ ॥ (G).

१८० । उदाहरति । राजानो भग्ना दिक्षु सग्नाः परिहृत्य ह्य-
गजगृहगृह्णिणीः, नैवैभूतं सरोवरं रिपुजनपरिकरः पीडयति
सोढयति तनुं धरण्यां । पुनस्तथाय संभाष्य करोति दन्ताङ्गुलीः
बासतनयाः करं यमसं कुर्वन्ति, काशीश्वरो राजा खेहसकायः
हत्वा मायां पुनः स्थापयति ॥ नैवैरश्रुभिः, परिकरो भार्या, संभाष्य
धैर्यं हत्वा, दन्ताङ्गुलिकरणमत्यद्भुते, यमसं जोडिः । एतादृशीं
दद्यां दृष्ट्वा शत्रुपरिजनेष्वपि खेहयुक्तशरीरो भूत्वा पुनः स्थापने
स्थापयित्वा धा[र]यति चालयति । (C).

१८० । दंडकलमुदाहरति राश्रह इति । इत्र गत्र घर
घरिणौ — ह्यगज[गृह]गृह्णिणीः परिहरि — परित्यज्य भग्गता
— पलायमानाः केषन राश्रह — राजानः दिश्र सग्गता — दिक्षु
सग्नाः दिगन्तं गता इत्यर्थः, तेषां चेति शेषः सोरहि — अश्रुभिः
भरु सरवरु — भृताः सरोवराः, कश्चिच्च पश्र परु परिकरु — पाद-
पतितनिगडुः धरणी — धरण्यां सोडुह — विषेष्टते, तनुं शरीरं च
पिडुह — ताडयति, कर दंतंगुलि — हतदंतांगुलिः सन् पुण उडुह
संभलि — पुनस्तुष्टते सावधानीभूय, बास तस्य कर जमसकरे —
बासतनयकरेण नमस्कारं कारयति । इदं च जातिवर्षणं । तथा-
वसं च दृष्ट्वा तं खेहसु काश्रा — खेहसकायः काशीश्वर राश्रा —
काशीश्वरराजः माश्रा — मायां दयां करि — हत्वा पुनः यथि
धरे — संस्थाप्य धृतवान् श्राव्ये रक्षितवानित्यर्थः ॥ (E).

अथ दीपकच्छन्दः । (D).

सिर देह' अउ' मत्त लहु एक कर' अंत ।

कुंतेक' तसु' मण्ड' दीपक सो' बुण्ड ॥ १८१^F ॥

१८० । यथा ॥ रात्रा इति ॥ राजानो भग्ना दिवु अग्नाः परि-
 हत्य इथगज[ग्रह]ग्रहिणीः । अशुभिर्भूत्वा शरोवरान् पदपतितः
 परिकरो अटति ताडयति तनुं धरणां । पुनरुत्तिष्ठत्यवधार्य कृत-
 दंतांशुशिर्वाखतनयैः कृत्वा नमस्कारं कारयति, काशीश्वरो राजा
 खेदाशुकायः कृत्वा मायां पुनः [सं]स्नाप्य धृतवान् ॥ परिकरः
 स्त्रीजनः ॥ ८० ॥ इति दंडकव्यम् ॥ (G).

१८१ । अथ दीपकच्छन्दः ॥ शिरसि देहि चतुर्भाषं लघुमेक-
 मने । दन्त एको यस्य मध्ये दीपकं तदुत्थक ॥ शिरसि आदौ,
 दन्तः पञ्चकसो गणः । (C).

१८१ । अथ दीपकनामकं वृत्तं लक्षयति सिर देहेति । सिर -
 शिरसि आदावित्यर्थः, अउ मत्त - चतुर्भाषिकं गणं देह -
 स्नापय, अंत - अंते पादांते अउ एक - लघुमेकं कव - कुव,
 तसु - तयोः चतुर्भाषिकैकलघुकणधोरित्यर्थः मण्ड - मध्ये
 कुंतेक - कुंतमेकं पंचकव्यमेकमित्यर्थः लुह इति पञ्चान्तेनाप्यसः,
 दीपक सोउ बुण्ड - दीपकनामकं [तत्] वृत्तं जानीसीत्यर्थः ॥ अथ

१८१ । १ देह (B), देह (C). १ औ (D). १ लहु (D), लह (E).
 १ कुंतेक (A), कुंतेक (B & C). १ अउ (C). १ अंत (A). १ अउ (B & F),
 अर (C), ओर (D & E). = ०१ (A), ०१ (F).

अहा, असु इत्य^१ करवाल^२ बीपक^३ कुल काल ।

सिर सोह^४ वर छत्त संपुस^५ ससि मत्त^६ ॥ १८२^७ ॥

दीपक । (A, B, C & F).

प्रथमं चतुष्कसप्ततः पंचकसप्तत एको सप्तुः प्रतिचरणं पतति, तद्दीपकनामकं वृत्तमिति कश्चित्कार्यः । कश्चित् कुंतन्ति तसु मन्त्रेति पाठस्तत्र अंते दशांते एकं सप्तुं कुद, कुंतन्ति—कुंतपचं, तसु—तद्योस्तुर्माचिकैकसप्तुकगणयोः मन्त्र—मध्ये कुद इत्यर्थः । इदं च एकैकदशाभिप्रायेण, अन्यथैकैकपादे चतुष्कसप्तवसाभावाद्दसंभवापत्तिरिति द्रष्टव्यं । प्रथमं यत्र चतुर्माचिकसप्ततः पंचकसप्तचं ततो सप्तुः प्रतिदशं पतन्ति, तदा [दी]पकं वाह इति द्वितीयपाठे निर्गच्छितार्थः ॥ (E).

१८२ । सिर इति ॥ शिरसि देहि चतुर्माचाः सप्तुमेकं कुर्वन्ते । कुंतमेकं तस्य मध्ये दीपकं बुध्यस्व ॥ शिरसादौ, कुंतः पंचकसः ॥ ८२ ॥ (G).

१८२ । उदाहरति । यस्य हस्ते करवालः प्रति[वि]पचसुस-
कासः । शिरसि शोभते वरच्छचं सन्पूर्णशशिवत् ॥ (C).

१८२ । अथ दीपकसुदाहरति असु इत्य इति । विपकसुस-
कास—विपचसुसकासः करवालः सप्तुः असु इत्य—यस्य हस्ते,

१८२ । १ इत्य (A). २ करवाल (F). ३ विपच (A), विपक (D), विपक (E), विपक (F). ४ सोह (A & B), सोच (C). ५ ससि (B), सस (D & F). ६ मत्त (A), मत् (F).

अथ सिंहावलोकच्छन्दः । (D).

गख विप्य^१ सगख धरि पञ्चह पञ्च^२

भख^३ सिंहअ^४ लोअख^५ छंद^६ वरं^७ ।

गुखि गख^८ मख बुञ्जहु^९ खाअ^{१०} भखा^{११}

खहि^{१२} जगखु^{१३} ख भगखु ख कख^{१४} गखा^{१५} ॥ १८३ ॥

बोह—ग्रोभते, यख विर—[शिर]वि वर छत्त—वरच्छत्रं, संयुख
सखि मत्त—संपूर्णशशिवत्, अथवा संपूर्णशशिमात्रं पौर्णिमचंद्र-
मंडलप्रमाणमित्यर्थः ग्रोभते इति पूर्वैषैवान्वयः ॥ (E).

१८२ । यथा जसु इति ॥ यख हस्ते करवालो विपक्षलुलकासः ।

शिरवि वरं छत्रं पूर्णशशिवत् ॥ ८२ ॥ इति दीपकम् ॥ (G).

१८३ । अथ सिंहावलोकः ॥ विप्रगणं सगणं धृत्वा पदे पदे
भख सिंहावलोकं छन्दोवरं । गुण्णिगणा मनसा बुध्यञ्च नागो
भणति, यस्मिन्[ञ] य[ज]गण-भगणौ न कर्षणः ॥ पदे पदे
प्र[ति]पादं, विप्रगणं चतुष्कणं, सगणमन्तेगुह चतुष्कणं, धृत्वा
स्वापयित्वा, नागः पिङ्गलः । तथाच विप्रगणसगणाभ्यामेव छन्दो-

१८२ । १ विप्य वच (F). २ मत्तकचं (D). ३ भखु (B, C & F). ४ सिंहव
(A & D). ५ लोच (B), non est (C), लोवच (D), लोवद (F). ६ चन्द
(C), छत्रं (D). ७ वरं (D), वरम् (E). ८ जच (B), यच (C & E).
९ Dropt in (B), बुञ्जच (C). १० करच (A). ११ यच (A), मया (D),
हय (F). १२ Dropt in (A & B), यच (C), यद (D), जद य (E).
१३ जवच (B). १४ यच (E). १५ यया (C). १६ ०० (A), ८२ (F).

निर्वाहः कार्यः । एतदेव स्पष्टयितुमाह यस्मिन्निति, एतच्छब्दसि
जगत्प्रभगणकर्षणया न पतन्ति । जगत्प्रो मध्यगुरुः, भगण आदि-
गुरुः, कर्षो दिगुरुः, एतेषां निषेधात्तुष्कलेषु सगणविप्रगणाव-
[व]शिष्येते । (C).

१८३ । अथ सिंहावलोकनामकं दृष्टं सञ्चयति गण विष्येति ।
पञ्च पञ्च—पादे पादे गण विष्य सगण—विप्रगणसगणौ धरि
—धृत्वा, हृद्वरं—हृदःश्रेष्ठं सिंहश्च सोऽत्र—सिंहावलोकं भण,
तसु—तस्मिन्, न जगणः न भगणः न कर्षणः । जगत्प्रो मध्य-
गुरुर्गणः, भगणो गुर्वादिर्गणः, कर्षो गुरुद्रयात्मको गणः, एते तत्र
न पतन्तीत्यर्थः । इति षाञ्च भणा—नागः भणति । हे गुणि अण—
गुणिजनाः दूयमिति [शेषः] मण बुद्ध्युज्ज—मनसि बुद्ध्यध्वम् ॥ अथ
विप्रसगणयोः क्रमिकयोः समुदितयोर्वा स्थापने न नियमः, किंतु
एताभ्यामेव व्यस्यसमस्ताभ्यां पादे षोडशकलाः पूरणीयाः, एताभ्या-
अतिरिक्तस्य गणो न देयः । अतएवोदाहरणे प्रथमपादे ज[स]गण-
चतुष्टयेनैव षोडशमात्राः पूरिताः, द्वितीयचरणे च प्रथम-
विप्रद्वयमनंतरं सगणद्वयमित्युभाभ्यामेव षोडशकलाः पूरिताः,
तृतीये च पुनः सगणचतुष्टयेनैव पूरिताः, * * * न तन्यो गणो
दत्तः, न तत्रैवैव क्रमिकसमुदिताविति द्रष्टव्यम् । (E).

१८४ । विष्येति ॥ विप्रगणं सगणं धृत्वा पदे पदे, भण सिंहा-
वलोकितं [क्रमं] हृद्वरं । गुणिगण मनसि जानीत, नागभणितं,
नास्ति जगत्प्रो न भगणो न कर्षणः ॥ विप्रसतस्यो मात्रासुगणोऽपि,
मात्रां षोडशमात्राः प्रतिपादं कार्या इति तात्पर्यम् ॥ ८४ ॥ (F).

विष्य सगण पञ्च वेवि गण अंतं विसञ्जहिं हारं ।
पञ्चा हेरि करत्तं करं सोलह कल पत्वारं ॥ १८४ ॥
दोहा ।

१८४ । विशेषान्तरमाह । विप्रगणसगणौ पदे दावपि, अन्ते विसर्ज्य हारं । पञ्चाह्वा कविलं कुरु षोडशकलाप्रसारः ॥ दावपि दावेव, अत्र चान्ते विप्रगणो न देय इति । हारं गुरुमन्ते यथा गुरुः पतति तथा काव्यं, तेनान्ते सगणो देय इति पर्यवस्यति । (C).

१८४ । अथैनमेवाथे विप्रदीकृत्य द्विपदिकथाह विष्य सगणेति । विष्य सगण पञ्च वेवि गण—विप्रसगणौ पादे दावेव गणौ अंत—अन्ते पादांते हार—हारं गुरुं विसञ्जहि—विसर्ज्य, पादांते सगणान्तःपतितं गुरुं विसर्ज्य न त्वन्यमित्यर्थः, तथा च पादांते सगण एव देय इति नियमो लभ्यते इति । हेरि—निरौच्छ विभाव्य, पञ्चा—पञ्चात् सोलह कल पत्वार—षोडशकलप्रसारं षोडशकलाः प्रस्तार्यन्ते अस्मिन्नेतादृशमित्यर्थः करत्तं—कविलं कुरु, एतल्लक्षणं विभाव्य पञ्चादेतच्छब्दस्य कविलं कुरु इत्यर्थः । (E).

१८४ । दोहया पुनर्दृश्यति, विष्य सेति ॥ विप्रसगणौ पदे

१८४ । १ चत्वार (B). १ विसञ्ज (A), विञ्ज (B), विसञ्जहिं (D)....
१ हार (A). ३ कविल (D). ५ कर (C), करि (F). ६ कर (F)....
० पञ्चार (A). ८ कल (A), ९० (F).

जहा, ह्यु उज्जर^१ गुज्जर^२ राञ्ज^३ दलं,
 दल^४ दलिञ्ज^५ चलिञ्ज^६ मरहड^७ बलं^८ ।
 बल मोलिञ्ज^९ मालव राञ्ज^{१०} कुला,
 कुल उज्जल^{११} कल^{१२} चुलि^{१३} कस फुला^{१४} ॥१८५॥
 सिंहावलोक^{१५} । (A, B & C).

द्वावेव गणौ अन्ते विसर्जय चारं । पसाहृद्वा कविलं कुह, षोडशकसः
 प्रसारः ॥ अत्र सिंहावलोकने प्रतिचरणं षोडशमाचास्रान्मथे
 माचादयमन्तिमं गुरुरूपं कार्यमित्यर्थः ॥ ८४ ॥ (G).

१८५ । उदाहरति । हतमुज्ज्वल-गुज्ज्वल-राजकुलं, दल-
 मखितमहाराजकुलं, बलमोटितमालवराजकुलं, कुलेनोज्ज्वलकर-
 चूलीकर्षपुष्यं ॥ कुलं सैन्यं, दलमखितं मर्दितं, मोटितं प्रमर्दितं
 येन, करचूलीवंग्रावतंसो जयति, करचूली अत्रिथान्तरवाची,
 कर्षपुष्यम् अवतंसः ॥ (C).

१८५ । अत्र सिंहावलोकमुदाहरति क्षण इति । हतोज्ज्वल-
 गुर्जरराजदलः, दरदलित — खलित-महाराजबलः, बलमोटित-

१८५ । १ उज्जर (D), गुज्जर (F). २ Dropt in (A), ३ non est (G),
 गुज्जर (D), गुज्जर (F). ४ राज (F). ५ कुलं (B & C), कुला (F).
 ६ दर (A), बल (B). ७ मखिच (C). ८ उच्य (C), dropt in (F).
 ९ मरह (A), मरह (B & C). १० बला (F). ११ मोलिच (F). १२ काल
 (C). १३ मज्जल (A). १४ बल (A), कर (C & E). १५ चुलि (A & B).
 १६ चुरा (A & E). १७ ७६ (A), ८५ (F). १८ सिंहावलोकच (F).

अथ खवंगमच्छंदः । (D).

जत्य^१ पढम छत्रं मत्त पञ्चप्यत्रं दिज्जर^२

पंचमत्त चउमत्त गणा खहि^३ किज्जर^४ ।

संभलि^५ अंत खङ्क^६ गुरु^७ एकक^८ चाहर^९

मुद्धि पञ्चंगम^{१०} छंद^{११} विअक्खण सोहर ॥ १८६^{१२} ॥

माखवराजकुलः, एतादृशः कुल उज्जल — उज्जलकुलः, करचुलि-
[कष] — करचुलिवंगोत्पन्नः कर्णः फुरा — स्फुरति ॥ (E).

१८५ । यथा ॥ हण इति । हतोज्जलगुर्जरराजदसो दक्षदक्षित-
महाराजवजः । वज्रचोटितमाखवराजकुलः, कुलोज्जलः कर-
चुलिकर्णः स्फुरति ॥ करेति करचुलिवंगोत्पन्नः कर्ण इत्यर्थः ॥ ८५ ॥
इति सिंहावलोकनम् ॥ (G).

१८६ । यत्र प्रथमं षण्मात्रः पदे पदे दृश्यते, पञ्चमाच-
षतुर्मात्रगणौ न हि क्रियेते । संभ्रष्टान्ते खगुर्गुरेकः ख्यायतां
मुग्धे भ्रवङ्गमच्छन्दो विलक्षणं प्रोभते ॥ विलक्षणं प्रकृष्टं, विचक्षण
इति सम्बोधनं वा । आदौ षट्कसो गण इत्युक्तम् । (C).

१८६ । १ खख (A). २ खख (C). ३ पंचपच (A). ४ दीहर (D & F). ५ खहि (F). ६ दिज्जर (A), दिज्जर (C & E). ७ संभलि (A), संभलि (B & C), संभलिच (F). ८ खङ्क रेर (A), वि खङ्क (B), खङ्क (C & F). खख (E). ९ गुरु (F). १० खर (A), एक (F). ११ रेहर (A). १२ पंचंगम (D, E & F). १३ खख (C). १४ ०० (A), ८६ (F).

पञ्च पञ्च आइहि गुरुआ
 पिंगल पभणेइ सञ्चल गिभन्ती ।
 छंद पवंगम दिट्ठो
 मन्ताणं एक बीसन्ती ॥ १८७ ॥ गाहा ।

१८६ । अथ भ्रवंगमना[म]कं वृत्तं लक्षयति जत्येति । जृत्य
 — यच्च पठम — प्रथमं पादादावित्यर्थः कञ्च मत्त — षष्ठाचाकः
 पञ्चपञ्च — पादे पा[दे] दिक्खए — दीयते, ततश्च चउमत्त गणा
 — चतुर्माचाका गणा दिक्खए — दीयन्ते इति पूर्वैषैवाव्ययः,
 पञ्चमत्त — पञ्चमाचाकगणः एहि किक्खए — न क्रियते । षट्-
 कलानन्तरं चतुर्माचकगणेनैव पादपूरणं कर्त्तव्यं न तु पञ्चमाचक-
 गणेनेत्यर्थः । अन्ते — पादांत इत्यर्थः संभञ्जि — संसृत्य एकक —
 एकैकः सञ्ज गुरु — सञ्जुर्गुरुः चाहए — अपेक्ष्यते पादांते सञ्जुगुरु
 अवस्थाक्रमेण स्थापनीयावित्यर्थः, हे सुद्धि — सुग्घे, तत् भ्रवंगम-
 ष्छंदो विलक्षणं शोभते ॥ अथ षट्कलोत्तरं यथासंभवं पतितै-
 स्रतुर्माचाकैः न तु पञ्चमाचाकैः पादांते अवस्थापेक्षणीयाभ्यां च
 सञ्जुगुरुभ्यां प्रतिचरणमेकविंशतिः कलाः पूरणीया इति संप्रदायः ।

१८७ । १ Dropt in (E). १ गुरु (C). २ पभणरं (B), भणेद (D),
 भणर (F). ३ सञ्चल (C), सञ्जल (D & F). ४ विभन्ती (B & C), विभन्ता
 (D), विभन्ति (E), विभन्ता (F). ५ पवंगम (A & C). ६ दिट्ठो (B & C)
 ७ एक (B & C), एक (D & F). ८ बीसन्ति (A & E), बीसना (D), बीसना
 (F). १० ०८ (A), ०९ (F).

तिक्कलु' चउकल पंचकल तिक्क गल दूर करेहु ।
 छक्कलु' तिक्खि' पलंत' जेहि खहु गुरु' अंत मुखेहु' ॥
 १८७^०(क) ॥ दोहा ।*

तथाच प्रथममेकः षट्कलसतसतुष्कलचयं ततो लघ्वादिस्त्रिकलः
 यच्च प्रतिषरणं पतति, तत् श्रवंग[म]नामकं दृप्तमिति
 वक्षितार्थः । (E).

१८६ । जत्येति ॥ यच्च प्रथमं षण्माचः पदे पदे दीयते,
 पंचमाचसतुर्माचो गणोऽष्टिः क्रियते । श्रवष्ट्यांति लघुर्गुरेको-
 ऽपेक्ष्यते, सुगंधं श्रवंगमं कंदो विषचणमोक्ष[शोभ]नं ॥ अष्टिः
 षट्कलः ॥ ८६ ॥ (G).

१८७ । तच्च विशेषमाह । पदे पदे आदौ गुरुकं पिङ्गलः
 प्रभणति सकलं निर्भान्तः । श्रवङ्गमच्छन्दसि दृष्ट्या माचाणामेक-
 विंशतिः ॥ प्राथमिकः षट्कल आदिगुररिति । (C).

१८७ । [The gloss (E) is wanting here.—Ed.]

१८७ । पुनः स्पष्टमाह ॥ पञ्च इति ॥ पदे पदे आदौ गुरुः
 पिङ्गलो भणति सकलं निर्भान्तः । कंदः श्रवंगमं दृष्टं माचाणा-
 मेकविंशत्या ॥ ८७ ॥ (G).

१८७ (क) । १ तिक्कल (A). २ छक्कल (A). ३ तिक्खि (A). ४ पलंतं (A).
 ५ मुखे (A), मुखे (E). ६ ७८ (A). * N. B. This
 śloka is found in (A) and (E), but not in the others. The
 Commentary of (E) is silent also.—Ed.

जहा, खच्चद चंचल विञ्जुलिआ^१ सहि जाणए
 मम्मह^२ खग्ग^३ किण्णीसइ^४ जलहर साणए ।
 *फुल्ल^५कदंबअ^६ अंबर^७ डंबर^८ दीसए^९
 *पाउस पाउ^{१०} घणाघण^{११} सुमुहि बरीसए ॥
 १८८^{१२} ॥ अंबंगम^{१३} ॥

१८८ । उदाहरति । नृत्यति चञ्चला विद्युलता सखि ज्ञायते, मन्मथेन खङ्गः किं निश्च्यते[?] जलधरशाणके । फुल्लकदम्बस्याम्बरे उम्बरो दृश्यते प्रादृषं प्राप्य घनाघनः सुसुखि वर्षति ॥ निश्च्यते[?] निग्राहः[तः] क्रियते । (C).

१८८ । अथ अंबंगमसुदाहरति, हे सहि — सखि, यत् चंचल विञ्जुलिआ — चंचला विद्युत् णच्चद — नृत्यति, एत[न्नतो] मम्मह — मन्मथः जलहर साणए — जलधरशाणके मेघस्वरूपप्रस्तोत्रोक्तमे धंभे इत्यर्थः खग्ग किण्णीसइ — व[ख]ङ्गं तीक्ष्णयति इति जाणए — ज्ञायते । फुल्ल कदंबअ — पुष्पिताः कदम्बकाः, अंबराडंबरः दृश्यते, घनाघनः बरीसए — वर्षति, अतः हे सुसुखि पाउस पाउ — प्रादृष्टं प्राप्ता न तु कांत इति भावः ॥ (E).

१८८ । १ विञ्जुलिया (B & C), विञ्जुलिणे (E). २ मम्मह (A & F), मन्मथ (D). ३ खग्ग (E). ४ किण्णीसइ (A), कणीसइ (F). * 3rd and 4th quadrants transposed in (E). ५ फुल्ल (A, D & E). ६ कदंब (A), कदम्ब (D), कदम्ब (E), कदंब (F). ७ & ८ अंबराडंबर (C). ९ दीसइ (E). १० घण (A). ११ घणघण (E). १२ १८ (A), १८८ (F). १३ अंबंगम (A), अंबंगम (B).

अथ लीलावतीच्छंदः । (D).

गुहं लहैं खडिं खिम्मं खिम्मं खडिं
 अक्खर पलइ पञ्चोहर विसम समं
 जडिं कहूँ खडिं खिम्महं तरल तुरअं जिमिं
 पसरं विदिसं दिसं अगम गमं ।
 गण पंचं चउक्कलं पलइ खिरंतरं
 अंत सगण धुअं कंतं गणं
 परिचलइ सुपरिं परिं लीलं लिलावइ
 कलं वत्तीस विसामकरं ॥ १८६ ॥

१८८ । यथा ॥ एषेति ॥ नृत्यति चंचला विद्युत् सखि जानासि
 मन्मथस्य खड्गकणिश्रमिषं, जलधरः प्राणः । पुष्पितः कलंवः, अंबरे
 आडंबरो दृश्यते, प्राष्ट्ट प्राप्ता, घनाघनः सुसुखि वर्धति ॥ ८८ ॥
 इति श्रवंगमम् ॥ (G).

१८६ । १ & १ Transposed in (A). १ & ४ Dropt in (A).
 ५ अज (C). ६ विम (A, D, E & F). ७ तुरा (A), तुरा (F). ८ जिम
 (B, C & E). ९ पसर (B), प्रसर (C). १० दिव (A & B), दिवि (E).
 ११ दिवि (B & E). १२ समं (E). १३ नत (F). १४ मउक्कल (B),
 चउक्कल (E), चउक्कल (F). १५ गुह (F). १६ कव (A & D). १७ गुहं (F).
 १८ पच चरच (C). १९ परि (C). २० Non est (F). २१ लील (A, B
 & C). २२ लिलावइ (A, B & C), लीलानइ (F). २३ परि (A), पच (B & C).
 २४ विसामकरे (E), वीसामकरं (F). २५ ८० (A), ८९ (F).

१८६ । अथ लीलावती । गुरुलघोर्गहि नियमः नियमो नहि
 अचरस्य पतति पथोधरो विषमसमयोः, यत्र कापि नहि नियमः
 तरलतरगो यथा प्रसरति दिशि विदिशि अगम्ये गम्ये । गणाः
 पञ्च चतुष्कलाः पतन्ति निरन्तरम् अन्ते सगणो भ्रुवः कान्तो गम्यते,
 चत्वारि चरणानि धृत्वा परिस्त्रील-लीलावती-पदं द्वाचिंशद्विराम-
 करं ॥ कियन्तो गुरवः कियन्तो लघव इति नियमो नास्ति,
 कियदचरः पाद इति नियमो नास्ति, पथोधरो जगणो विषमे
 समे च, दृष्टान्तो यथा चपलोऽश्वः दिग्विदिक्प्रसरणे यत्र कापि
 न नियममङ्गीकरोति तथैवेत्यर्थः । चतुष्कलगणाः पञ्चविधा
 द्विगुर्द्वादशे यथेच्छं पुनः पुनर्निवेशनीयाः, न तु पञ्चसंख्यका-
 इत्यर्थः, द्वाचिंशत्कले पादे चतुष्कलगणान्तत्वसावश्चकत्वात्, अथञ्च
 विशेषः, सप्तगणा यथेच्छं चतुष्कला देयाः, अन्ते सगणो भ्रुवो
 नियतः, कान्तः कमनीय इति । केचित् कर्षणं पठित्वा सगण-
 कर्षणघोरन्ते विकल्पमाहुः । परिस्त्रीलेति परितः सर्वतो लीला
 यस्य । परे तु चतुष्कलगणपञ्चकलानन्तरं मात्राष्टकनियममित्याहुः,
 साम्प्रदायिकास्त[स्त्र]नुमन्यन्ते पदस्य द्वाचिंशन्मात्रासु विरामोऽवसानं
 द्वाचिंशन्मात्रकं पदमित्यर्थः । (C).

१८६ । अथ लीलावतीनामकं वृत्तं लक्षयति गुरु लङ् इति ।
 अहि — यत्र गुरु लङ् एहि णिष् — गुरोर्लघोर्नास्ति नियमः,
 एतावन्तो गुरव एतावन्तो लघवश्च यत्र पतन्तीति नियमो नास्ती-
 त्यर्थः, अचर — अचरेऽपि णिष् एहि — नियमो नास्ति, एता-
 वन्त्यचराणि पतन्तीत्यपि यत्र न नियम इत्यर्थः, विषम समं —

विषमे [समे] पथोधरः जगहः पलद्—पतति इत्यपि कञ् षष्ठि
 शिष्य—कुंषापि षरणे नास्ति नियमः, किन्तु गण पञ्च सञ्जल—
 गणाः पञ्च चतुष्कलाः चतुष्कलभेदात्मकाः पञ्चगणा इत्यर्थः, प्रक्षार-
 क्रियथा चतुष्कलस्य पञ्च भेदाः ये भवन्ति ते सर्वेऽपि व्यक्ताः समस्ताः
 विपर्यया इति चदथं । ते कियंतः पतन्ति इत्यत्र हेतुः कल
 बन्तीयेति, तथा च द्वाचिंशन्मात्राः पूरका अष्टौ चतुष्कलभेदा
 इति भावः, निरंतरमितरगणांतराव्यवहितमित्यर्थः पलद्—
 पतन्ति, अंत—अन्ते पादति इत्यर्थः, कंत गण क्रांतगणः सगण-
 इत्यर्थः, भुवं निश्चितं पत[ती]ति पूर्वेषामन्यः, यच्च छंदः जेम—
 यथा तरल तुरन्—तरलतुरगः, तथा विदिग्नि दिग्नि अगम
 गमं—अगम्ये गम्ये पसरद्—प्रसरति, सुपरि—पादे [?] परि-
 लील—परितः लीलया, परिचलद्—परिचलति, वा लीला-
 वती तत् लीलावतीनामकं वृत्तं, कल बन्तीष—कलासु द्वाचिं-
 शत्सु विषाम करे—विश्रामं करोति इति योजना ॥ यच्च सप्त-
 चतुष्कलानंतरं सगणः प्रतिचरणं पतति, वा लीलावतीति षष्ठि-
 तार्थः । (F).

१८८ । गुह इति ॥ गुरोर्लघोर्नास्ति नियमो नियमो नास्त्व-
 षरे पतति पथोधरो विषमसमयोः, यच्च कोऽपि नास्ति नियमः
 तरलतुरंगो यथा प्रसरति विदिच्चु दिच्चु अगम्यगम्ययोः । गणाः
 सप्त चतुष्कलाः पतन्ति निरंतरमन्ते सगणो बुधक्रांतगणः, परि-
 चलति सुपरिलीलया लीलावती कला द्वाचिंशद्विश्रामकरा ॥
 पथोधरो जगहः ॥ ८८ ॥ (G).

जहा, घरं लग्गद् अग्गिं जलद् धद् धद्
 कद् दिग् मग् गद् पद् अणलभरे
 सब दीसं पसरिं पाइक्क खुलद् धग्गिं
 यणहरं जहणं दिआवकरे ।
 भअं लुक्किअं यक्किअं बइरिं
 तरुणि जणं भइरवां भेरिअं सहं पले
 महि लोट्टुइं पिट्टुइ रिउ सिरं
 टुट्टुइ जक्खणं बीर हमीरं चले ॥
 १६० ॥ लीलावती । (A, B, C & F).

१६० । उदाहरति । गृहे लगित्वा अग्निर्ज्वलति घग्घगिति
 क्त्वा दिङ्गार्गनभःपथा अनलैर्भेताः सर्व्वदिक्षु पदातिकाः प्रसृत्य
 कुठन्ति धनं, स्तनभारजघने दत्त्वा करं । भयेन शुच्यति गुप्ता तिष्ठति

१६० । १ तव (E), घव (F). २ कयिच (B), कर (C), करिचर (E),
 रिउचर (F). ३ क्वि (E). ४ लगद् (F). ५ दद् दिद् (A), दद् दद्
 (B & C). ६ कदि (B). ७ दिग्म (B), रादि पद् दिग्मग् (D), रादि पद्
 दिग्म (F). ८ दिग् (A), दिग् (D & F). ९ पसरिच (A). १० कुरर
 (D & E). ११ धव (A, B & C). १२ पुवचव (A), वव (B). १३ लुक्ख
 (A), लक्ख (B, C & E). १४ दवाव (A), देवाव (B & C), दुवाव (F).
 १५ भव (B & C). १६ & १७ Transposed in (A, B & C). १८ कक्किच (A),
 कक्किच (B). १९ वचीर (B), वैरि (D, E & F). २० वच (D & F), वच
 (E). २१ भवच (D), भेरव (E), भेरव (F). २२ भेरीच (A, B & C), रिच
 (D). २३ कट्ट (C). २४ कुट्टर (D & F). २५ दिच (F). २६ कंणव (A),
 कणव (B, C & E). २७ वमीर (B & C). २८ वर (A), वर (F).

वैरितहृषी यदा भैरवो भैरवीवरः[भैरीरवः] पतति मङ्गां
कुठति पीयते रिपुभिरक्ष्णति यदा वीरहृषीरसक्तिः ॥ यद्-
दद्याद्दौ श्रूयामित्यर्थः । (C).

१८० । अथ सौखावतीमुदाहरति, सव अरि भरेति । अक्षय
वीर हृषीर पले — अस्मिन् क्षणे वीरहृषीरसक्तिः, तस्मिन्
क्षणे इति शेषः सर्व[व] अरि घर — सर्वादिगृहेषु अग्नि — अग्निः
धृष्ट धृष्टेयज[नु]करणं [कर —] कृत्वा अक्षय — अक्षयति, दिग् मग
एव पक्ष — दिग्मार्गः नभःपथः अक्षयभरे — अक्षयभृतः अग्निना
परिपूर्ण इत्यर्थः जात इति शेषः, धृष्ट यक्ष इव अक्षय देवाव
करो — धनिस्त्रयभरजक्षयदक्षकरः धनिनीनाम् अरिविषयानां
क्षयभरे अक्षणे च दक्षः करो येन स तादृश इत्यर्थः पादद्वय —
पदातिः सव द्दोष पसरि — सर्वदिषु प्रसृत्य कुरद — चक्षति,
भैरव भैरिच यद् पले — भैरवभैरीशब्दः पतति, भय क्षुब्धि
अक्षिच — भयनिक्षीनसक्तिः वैरि तदधि अय — वैरितहृषी-
जनः महि कुद्वद — मङ्गां विषेष्टते, पिद्वद — तादृशति खेद-
यतीति भावः, रिच विर दृष्टिच — रिपुभिराधि कुटति ॥ (E).

१८० । सवेति ॥ सर्वरिपुगृहेषु अग्निर्भगति धगधगशब्दं
कृत्वा, नास्ति पंचा दिग्मार्गेषु अक्षयो भृतः, सर्वदिग्ने प्रसरंति
पदातयः, कुठतीनां रिपुगृहिषीनां क्षयभरो अक्षयं द्विधा
करोति ॥ भयेन निक्षीनः सक्तिो वैरितहृषीनको भैरवे भेष्याः
शब्दे पतिते मङ्गां कुटति पिद्वयति देहं शिरकुटति यत् क्षणे
वीरो हृषीरसक्तिः ॥ ८० ॥ इति सौखावती ॥ (G).

अथ हरिगीताच्छन्दः । (D).

गण चारि पंच कल' ठबिज्जसु बीअ' ठामहि' छ[च्छ]कलो
 पअ पअइ' अंतहि' गुरु करिज्जसु वखणोण' सुसब्बलो' ।
 दह' चारि' दुक्कइ' दह दुमाणहु' मत्त ठाइस' पाअओ'
 हरिगीअ छंद पसिह जाणहु' पिंगलेण पआसिओ' ॥
 १६१' ॥

१६१। अथ हरिगीताच्छन्दः । गणाञ्जलारः पञ्चकलाः
 स्थापयन्तां द्वितीये स्थाने षट्कलाः, पदे पदे अन्ते गुरुः क्रियतां
 वर्षनेन सुप्रबलं । दस्य स्थापयित्वा तत्कतिर्दश दौ मानय माचा-
 चष्टाविंशतिर्मानय पिङ्गलेन व्याख्यातम् ॥ अथमर्थः—ञलारः
 पञ्चकलाः कर्मव्याः, तत्र प्रथमगणानन्तरं षट्कलाः, तदनन्तरं
 चणः पञ्चकलास्तस्यैको गुरुरेवं क्रमेण प्रतिपादमष्टाविंशतिर्माचाः
 भवन्ति, वर्षनेन समीचीनवर्षनेन सुप्रबलं मिश्रितं, [यदा] वर्षनेन
 महाप्राणाचरेण सुप्रबलं बलवदित्यर्थः, दशाङ्कः स्थापनीयः
 दशाङ्केन च पूरणीयमिति तत्कतिश्चदर्थः, तेन तस्य गुणनं

१६१। १ कल (A, C & E), कलु (B), कलं (D). १ विच (E). १ ठामर (B & C). ४ च non est (B & C). ५ अंतच (A), अन्तच (D). ६ Dropt in (E). ७ सुप्रबलो (A), सुप्रबलो (F). ८ देह (C). ९ ठाइसि (C). १० तल्लर (A), तल्लर (B & C), दुद (E). ११ दुमाचइ (B & C), उमाचइ (D), दुद पमाचइ (E). १२ चडाईस (A, B, C & E). १३ पाओ (A), पओ (B), पचओ (C). ओ (E). १४ माचइ (A, B & C), जाचइ (D). १५ वचापिओ (A, B & C), पचापि (E). १६ ८१ (A), ८१ (F).

हृतिरिति ज्योतिःशास्त्रं । इत्यस्य ग्रताङ्गे निष्यञ्जे दश द्वावित्य-
नेन द्वादशाधिकं ग्रतमात्रं इन्द्र इत्यर्थः । इदमेव कुतमि[र]त्यु-
क्तम्, अद्वाइवेति, पादस्याष्टादश[विंशति]मापत्तादिदं सिद्धमित्यर्थः ।
षट्-दश[?]दश द्वादश-द्वावि[?]त्येषां योजनेऽष्टाविंशतिसंख्या-
भवन्ति । (C).

१८१ । अथ हरिगीतनामकं वृत्तं लक्षयति, गण चारि[री]ति ।
पञ्च पञ्चशि[ह]— पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः प्रथमं गण
चारि — गणांस्तुरः पञ्चकलान् ठविञ्जसु — स्थापयत, बीञ्च
ठामहि — द्वितीये स्थाने प्रथमपञ्चकलगणान्तरमिति धावत्
कल्लसो — षट्कलान् स्थापयतेति पूर्वेषाम्बयः, तथाच कर्त्तव्येषु षटुः-
पञ्चकलेषु प्रथमपञ्चकलान्तरमेकं षट्कलं संख्याय अन्तरमुर्व-
रितास्त्रयः पञ्चकला गणाः कार्या इति पर्यवसितोऽर्थः । अंतहि—
अन्ते पादांते इत्यर्थः गुरु करिञ्जसु — गुरुमेकं कुवत, दह चारि
दुर दह दुर — दश चतस्रः द्वे दश द्वे एवं मत्त अद्वाइसञ्चो —
मात्रा अष्टाविंशतिः प्रमाणञ्ज — प्रमाणयत पिङ्गलेष पञ्चासिञ्चो
— पिङ्गलेन प्रकाशितं, बक्षणेण सुसञ्चसो — वर्षनेन सुसवसं
सुतरां सवसं समीचीनमित्यर्थः पसिद्ध — प्रसिद्धं हरिगीञ्च
इदं — हरिगीतं इदं जाणञ्ज — जानौत ॥ प्रथममेकः पञ्चकल-
स्तत एकः षट्कलस्ततस्त्रयः पञ्चकलास्तत एको गुरुः यत्र
पतन्ति, तदष्टाविंशतिमात्राकचरणं हरिगीतनामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१८१ । गच्छेति ॥ गणास्तुरः पञ्चकलाः स्थाप्यतां द्वितीये

बीए^१ छक्कलु^२ ठावि^३ कहु^४ चारि पंचकल^५ देहु ।
 वारह उत्तर मत्त^६ सड माणसु^७ अंत ठवेहु ॥ १६२^f ॥
 दोहा ।

खाने षट्कलः पदे पदे अंते गुरुः क्रियतां वर्षनेन च सबसं ।
 पुनः प्रकारेषैतदाह ॥ दहेति ॥ इग्र १० चलारि ४ दि ९ कलः
 इग्र १० दौ ९ मानय माचा अष्टाविंशतिः पादे ॥ हरिगीतं बंदः
 प्रधिद्धं जानीत पिंगलेन प्रकाशितम् ॥ ६१ ॥ (G).

१६१। इदमेव स्पष्टयति । द्वितीये षट्कलं स्थापयित्वा
 चतुरः पञ्चकलान् देहि । द्वादशोत्तरमाचाग्रतकं मानसमने
 कुर ॥ अतकमित्य[न]न्तरं बन्दो भवतीति पूरणीयं, मानसग्रद्धो
 गुरुवाचो । (C).

१६२। अथैवमेवार्थं दोहादृत्तेनाह, बीए छक्कलु इति । अथ
 हरिगीतच्छब्दधीत्यध्याहरणीयं, चारि पंचकल — चतुरः पंचकलान्
 देह — इत्त । बीए — द्वितीये खाने प्रथमपंचकलानंतरमित्यर्थः
 छक्कलु एक कल — षट्कलमेकं कथयत, अंते — पादांति माणस —
 मानसमेकं गुरुमित्यर्थः ठवेहु — स्थापयत, वारह उत्तर —
 द्वादशोत्तराः मत्त सड — माचाः अतं चतुस्वरसमुदिता जानी-
 तेति शेषः ॥ (E).

१६१। १ पिच डार (F). २ चक्कल (A). ३ रल (E), रक (F). ४ कलु
 (C). ५ पंचकलु (B), पंचकलु (F). ६ Dropt in (C). ७ माचव (E).
 ८ च्च (A), ६१ (F).

जहा, गञ्ज गञ्जहि दुक्किञ्च तरखि'
 लुक्किञ्च तुरञ्च तुरञ्चहि' जुण्णिञ्चा'
 रह रहहि मौलिञ्च' धरखि'यीलिञ्च
 अण्णपर' खहि बुण्णिञ्चा' ।
 बल मिलिञ्च' आइञ्च' पत्ति जाइउ'
 कंय'० गिरिबर'११ सीहरा'१०
 उच्छलइ'१ साञ्चर दीण'११ काञ्चर
 बइर'११ बड्ढिञ्च'११ दीहरा'१० ॥ १६३' ॥
 हरिगीता'१८ । (A, B & F).

१६१ । द्वितीये स्थाने षट्कलमेकं कथय, चतुरः पञ्चकलान्
 देहि । दादशोत्तरं माचाणां ग्रतं मानसमते स्थापय ॥ मानसं
 गुरुः ॥ ६१ ॥ (G).

१६३ । उदाहरति । गजा गजेडौकितास्तरण्णिभुत्तः, तुरगा-

१६१ । १ तवधि (B), dropt in (C). २ तुरधि (B). ३ जुण्णि (B & C), लुक्कि (D & F). ४ मौलिञ्च (B & F), dropt in (C). ५ यिच चरर (A & C), येच पर (B). ६ दुक्कि (A & D). ७ निहर (A), भिच (B & C), भिञ्चिच (F). ८ पत्ति च (B & C), चारच (D, E & F) (here च short). ९ चारच (A), चारच (D & E), चारच (F). १० कन्धि (B & C). ११ Non est (B), गिरिबर (D). १२ चिचरा (F). १३ उच्छलइर (A), उचलर (B), उचरर (D), उचलिच (E). १४ दिच (D & F). १५ बडिच (C), वीर (D & E), वीरि (F). १६ बड्ढिच (B), बड्ढिच (C), बडिच (F). १७ दीचरो (E). १८ च (A), १९ (F). २० चरिगीता (C).

स्तरायुक्तै रथैः पीडिता धरणी पतिताः, मित्राः परे नहि बुद्धाः ।
 बलेन भीताः आगताः पत्तयो धाविताः कम्पते गिरिवरशिख-
 रम्, उच्छ्वसितः सागरः दीनाः कातरा वैरं बद्धितं दौर्घम् ॥
 ढौकिताः संलग्नाक्षरणिर्षुप्तः समरभूमिसमुत्थितधूसिभिरित्यर्थः,
 वैरं वैरिणां कर्षं युद्धमित्यर्थः । वैरौति पाठे वैरिणो बद्धिता
 इत्यर्थः । तथा च दौर्घं शिरकासं भोजनादिना बद्धिता ये
 वैरिणस्तेऽपि दीनाः कातरा वा इति सम्भवे । (C).

१८३ । अथ हरिगीतमुदाहरति गम्भ गम्भहीति । गजा गजेः
 सह दुक्लिन्न — ढौकिता युद्धार्थं मिश्रिता इत्यर्थः, तुरन्त तुर-
 अहि — तुरगस्तुरगैः सह जुञ्जिन्ना — अयुध्यन्[न्त], रह रश्चि —
 रथा रथैः सह मीलिन्न — संयुक्ताः युद्धाय मिश्रिता इत्यर्थः,
 धरणि पीलिन्न — धरणिः पीडिता, तरणि — तरणिः सूयः
 लुक्लिन्न — आच्छन्नः हयगजपादोद्भूतधूसिभिरिति भावः, अत-
 एव अप्य पर — आत्मीयाः एते परकीया इति न वि[वे]क-
 आशीदित्यर्थः, बल — बलानि सैन्यानि मिश्रिन्न — एकैभ्य
 आण्ड — आगतानि, पत्ति — पत्तव[यः] धाण्ड — धाविताः,
 गिरिवर शीहरा — गिरिवरशिखराणि कम्प — कम्पितानि, सागर —
 सागराः उच्छ्वसित — उच्छ्वसिताः, कातरा — कातराः रणभीरवो
 वा इत्यर्थः दीण — दीना जाता इति शेषः, दैन्यमाश्रिता इत्यर्थः,
 दीहरा — दौर्घं वैरं बद्धिन्न — वैरं बद्धितं, कर्षं युध्यमाने सती[ति]
 शेषः ॥ (E).

१८३ । यथा ॥ गम्भ इति ॥ कश्चिद्युद्धं वर्णयति । गजा गजे-

अथ त्रिभंगीच्छंदः । (D).

पठमं दह रङ्गं अद्भिं रङ्गं

पुणु वसु रङ्गं रसरङ्गं

अंते गुरु सोहृद् महिअलं मोहृद्

सिद्धि सरो हृद् बरतरुणं ।

जद् पलद् पओहर किमद् मणोहरं

हणद् कलेवरं तासु कर्द्

त्रिभंगीच्छंदं सुक्खाच्छंदं

भणद् फणिंदो विमलमर्द् ॥ १८४ ॥

भिञ्जितास्तरणिराच्छादितस्तुरगास्तुरगैर्धुञ्जन्ते, रथा रथैर्भिञ्जिताः
धरणिः पीडिता आत्मीयः परो न बुध्यते । बह्मन्वेकीभूया-
गतानि पक्षयो धावन्ति कपन्ते गिरिवरशिखराणि, उच्छ्वसन्ति
सागरो दीनाः कातरा वैरिणो वृद्धा दिवसाः ॥ इति हरिगीतं
छंदः ॥ (G).

१८४ । १ रणं (B). २ चड्ढ (A & E), चड्ढि (B), dropt in (C), र too
many in (D). ३ Dropt in (B), रडु चरणं (D). ४ तिचचच (D),
तिउचच (F). ५ चिच (D, E & F). ६ सुरु (E & F). ७ लद् (B).
८ पचोचच (B & C). ९ किमच (A). १० मचोचच (B & C), चोचर (E).
११ चरर (D), चरर (F). १२ कलेचच (B & C). १३ तिम्भज्ञो (B & C),
तिभज्ञो (F). १४ कचिचा (D), कचचा (F). १५ भच (B). १६ भचोचं (B).
१७ च्च (A), १८ (F).

१८४ । अथ त्रिभङ्गी । प्रथमं दृश्यं रक्ष्यं, अष्टस्यपि रक्ष्यं, पुनर्वसुरक्ष्यं रक्षेषु रक्ष्यम् अंते गुरुः शोभते, महि[सौ]तक्ष्यं मोहयति चिद्धेः शरो भवति वरतर[क्ष्यं] । यदि पतति पथोधरः किमिदं मगोहरं हन्ति कलेवरं तस्य कवेः त्रिभङ्गीच्छन्दः सुखानन्दं भवति कण्ठीन्द्रो विमलमतिः ॥ दृश्यं माचासु रक्ष्यं विश्रामः, एवमप्येऽपि, इत्यञ्च द्वाचिंशन्माचः पादो भवति । अन्तिमो गुरुरपि तदन्तःपाती, चिद्धेर्ङ्गादिचिद्धेरिव[र्वर]तरक्ष्यं शरो भवति कन्दसो विशेषणम् । अथ जगणो न देय इति । सुखेन दुःखासंभेदेनानन्दयति इति सुखानन्दम् । अथ सर्वेऽपि चतुष्कलाः कार्या इति समुदायः । (C).

१८४ । अथ त्रिभङ्गीनामकं वृत्तं लक्षयति पठममिति । पठमं — प्रथममादौ दृष्टं — दृश्यं माचास्त्रिति शेषः, अथेऽपि लक्ष्योऽयं लोचनीयं, रक्ष्यं — विश्रामः, ततः अष्टस्य — अष्टसु माचास्त्रित्यर्थः विश्रामः, ततः रक्ष्यं — रक्षेषु षट्सु तथाच रक्ष्यं लोचनीयं चिद्धेः शरो भवति कलेवरं तस्य कवेः त्रिभङ्गीच्छन्दः सुखानन्दं भवति कण्ठीन्द्रो विमलमतिः ॥ दृश्यं माचासु रक्ष्यं विश्रामः, एवमप्येऽपि, इत्यञ्च द्वाचिंशन्माचः प्रतिशरणं पतंती[ति] शेषः, अंते — पदांते गुरुः शोभते — शोभते, कर्त्तव्यासु द्वाचिंशन्माचासु अन्तिममाचादयमेक-गुरुस्वरूपं कार्यमित्यर्थः, तत् त्रिभङ्गीच्छन्दं — त्रिभङ्गीच्छन्दः तिद्ध-वण मोहद — चिद्धेः शरो भवति, महि अक्ष इति पाठे महीतक्षमित्यर्थः, अथै चिद्धेः वरतरक्ष्यं — तरणवरः लोचनीयः शरोहर — लक्षते । अथ यदि पथोहर — पथोधरः मध्यगुरुर्जगण-इत्यर्थः पथहर — पतति, तदा किमह मथोहर — किमपि मगो-

जहा, सिर किञ्चिच्च' गंगं गोरि अघंगं
 हलिच्च अखंगं पुर दहखं'
 किञ्च फखिवइ' हारं तिहुअख' सारं
 वंदिअ हारं रिउ महखं' ।
 सुरसेविअ चरखं मुखिगख' सरखं
 भवभअ° हरखं हूलधरं'
 साखंदिअ' वअखं सुंदर यअखं'
 गिरिवर सअखं'' खमइ हरं ॥
 १६५'' ॥ चिभंगी । (A, B, C & F).

हरं न भवतीति शेषः, किंतु येन तच्छब्दस्य कश्चिन् क्रियते
 तासु कई—तस्य कवेः कलेवरं शरीरं चरद—इति, इति
 विमलमई—विमलमतिः, जणिआखंदं—जनितागंदः, कधि-
 सुअखणंदं इति पाठः सुखी आनंदीत्यर्थः, कधिंदो—कधींद्रः
 पिंगलः भणइ—भणति । अथ चतुर्मासका अष्टौ गणाः प्रति-
 चरखं देयाः, तेखेवांतिमो गणो गुर्वंतः कर्त्तव्यः, पूर्वोक्तमापासु
 विश्रामः कर्त्तव्य इति कश्चित्ार्थः । (E).

१६५ । १ किञ्चिच्च (C), किञ्चिच्च (D). २ चरखं (B). ३ दधिवदि (B),
 कधिवर (D). ४ तिहुअख (E). ५ दहख (B & C). ६ वुधिवच (D & F).
 ७ भव भव (A). ८ हूलधरं (B & C), चरधरं (E). ९ चरंदिच (F).
 १० चच (B). ११ चरवं (A & B), dropt in (C). १२ व्व (A), व्व (F):

१८४ । दुर्मिसामाह [चिभंगीमाह] ॥ पठमं इति ॥ प्रथमं
दशविरतिरष्टस्यपि विरतिः पुनर्वसुविरतिः, अन्ते गुरुः शोभते,
चिभुवनं मोहयति सिद्धाः स्नायन्ति वरतरुणम् । यदि पतति
पयोधरः किमपि मनोहरो हरति कलेवरं तसु — [तस्य] कवेः,
चिभंगीच्छन्दो जनितानन्दं भणति कर्णोद्भो विमलमतिः ॥ वसवो-
ऽष्टौ, रसाः षट्, यदीति जगणः कविनायकः, तस्मात् कार्थ-
इति भावः ॥ ८४ ॥ (G).

१८५ । उदाहरति । शिरःकृत[गंगं] गौर्यद्वीपं हतानङ्गं
पुरदहनं कृतफणपतिहारं चिभुवनसारं वन्दितभस्मानं रिपु-
दहनं । सुरसेवितचरणं मुनिगणशरणं भवभयहरणं शूलधरं सान-
न्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवरशयनं नमत हरम् ॥ वन्दित हारं
तिलकीकृतभस्मानमित्यर्थः । (C).

१८५ । अथ चिभंगीसुदाहरति शिर किञ्चिन्न इति । शिरः-
कृतगंगं गौर्यद्वीपं हतानङ्गं चि[?]पुर[द]हनं कृतफणपतिहारं चिभु-
वनसारं वन्दितभस्मानं रिपुप्र[?]मयनं । सुरसेवितचरणं मुनिगणशरणं
भवभयहरं चिभु[शू]लधरं, सानन्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवर-
शयनं नमत हरम् ॥ (E).

१८५ । यथा ॥ शिरैति । शिरःकृतगंगं गौर्यद्वीपं हतानङ्गं
पुरदहनं कृतफणपतिहारं चिभुवनसारं वन्दितभस्मानं रिपु-
मयनं । सुरसेवितचरणं मुनिजनशरणं भवभयहरणं शूलधरम्,
सानन्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवरशयनं नमत हरम् ॥ ८५ ॥
इति चिभंगी ॥ (G).

अथ दुर्मिलाच्छंदः । (D).

तीस दुइ^१ मत्ते^२ एरिसं^३ जुत्ते^४

बुहअण राअ^५ भयंति^६ खरा

विसम लिअ^७ ठामहिं^८ एरिसं^९ भाअहिं^{१०}

पअ पअ दीसइ^{११} कख घरा^{१२} ।

ता^{१३} दह^{१४} पढमं वे^{१५} अडु द्वाअं^{१६}

तीअ^{१७} चउहह^{१८} किअ^{१९} खिलओ

जो एरिसिं^{२०} छंदे तिहुअण बंदे

सो जख^{२१} बुज्जउ^{२२} दुम्मिलओ ॥ १६६ ॥

१६६। द्वाचिंशन्नाचाभिरेताकृष्णीभिर्युक्ता बुधजनराज चरन्ति
नराः, विश्रामस्त्रिषु स्थानेषु एताकृष्णभागः पदे पदे कृष्यते कर्ष-
यद्दं । तत् दशसु रहणं प्रथममेव, अष्टसु द्वितीय एव, चतुर्दशसु

१६६। १ दु (A, D & E). २ मत्त (D), मत्त (F). ३ एरिसि (A, C & F), एरि (B), एरिसं (D & E). ४ जुत्त (D), जुत्त (F). ५ राउ (A, B & C). ६ भयति (A), बयन्ति (B), चरन्ति (C), भय (F). ७ विसमं लिख (E & F). ८ ठायहि (A), थार (B & C), ठायहि (D), ठायहि (E). ९ एरिसि (B & C), दिवि (F). १० भावहिं (A), भाव (B & C), भावहिं (D), भाव (F). ११ दीसहिं (D). १२ खरा (A, D & F). १३ जा (E). १४ दहवद (C). १५ वे (A & B), व (C). १६ चउ दीच वे (A), dropt in (B), चउ दीच (C), चउ वाच तचं (D & F). १७ Transposed in (B & C), चोदच लोचहिं (D), चोदच लोचं (E), dropt in (F). १८ चिच (A & C). १९ एरिस (A & E). २० जख (A), खर (B & C). २१ बुज्जउ (A, B & C), बुज्जउ (D). २२ ८० (A), ८६ (F).

द्वितीये कृतनिलयः, यत्र एतादृशस्य दक्षिणधुवनवन्द्यः [स्य] च तत्
 यदि नुदते दुर्मिषकं ॥ एतादृशौ भिस्त्रिभङ्गुक्तस्य षण्णाम्नाभिस्त्रेण
 जनयद्युदासः । बुधजनराजेति सम्बोधनं । चरन्ति वदन्ति, एता-
 दृशभागैर्मन्त्र्यमाषभागेः, कर्षं एव गृहं स्नानं यत्र, तेन कुचसं-
 लभते, तेन मुदराद्याति, तेन चान्ते गुरुरिति फलितार्थः । गुद-
 गंधान्तर्गत इति बोधं, विश्रामस्थानं दर्शयति तदिति, द्रव्यसु
 माषासु, एवमद्येऽपि कृतविश्रामः । (C).

१८६ । अथ दुर्मिषां लक्षयति, तीस दुद मत्त इति । ये नराः
 एतत् तीस दुद मत्ते— द्वाचिंशन्नाचाभिः परिसंयुक्ते— परिसंयुक्ते
 यत्र च एरिष भाषादि— एतादृशभागेः एतादृशैः अनुपदमे[व]
 वक्ष्यमाणैः भागैः कर्षांगैरित्यर्थः, तिष ठामदि— चिषु स्नानेषु
 विश्रमं— विश्रामः दीसद— दृश्यते, यत्र च पत्र पत्र— पादे
 पादे क्व चरा— कर्षंगृहं कर्षां दिगुदको गणस्य गृहं स्नापन-
 मित्यर्थः, दृश्यते इति पूर्वैवाप्ययः । कुच स्नानत्रये विश्रामो
 दृश्यते इत्यत्र आह पठममिति । यत्र च पठमं— प्रथमं दृह—
 द्रव्यसु माषास्त्रित्यर्थः शिस्रस्यो— निलयः विश्रामः इति यावत्
 किञ्च— [कुच]त इदं चाद्येऽपि बोध्यं, वे— द्वितीयः अह द्वाचं—
 अष्टमस्थाने अष्टसु माषास्त्रित्यर्थः निलयः कृत इति पूर्वानुचंगः,
 तीचं— द्वितीयः चददृह— चतुर्दशसु माषास्त्रित्यर्थः निलयः
 कृतः, जो एरिषं हृदि— यत् एतादृशं हृदिस्त्रिभुवनवन्द्यं तत् न
 जनाः जानीते दुर्मिषकम् इति बुधजनराजः पिंगलः भवति—
 भवति ॥ (D).

दहं वसु चउदहं विरह कर विसम कषगण देहु ।
 अंतर विष्य पदक गण दुम्मिल छंद कहेहु ॥ १६७* ॥
 दोहा ।*

१६६ । [दुर्मिलामाह] तीयेति ॥ चिंघडिर्वाग्भा परिचंयुक्तं
 बुधजनराजो भणति नराः, विश्रामस्त्रिषु स्थानेषु एतादृशं भाति
 पदे पदे वृश्नते कर्णधरः । तत् दशसु प्रथमो द्वितीयोऽष्टमे स्थाने
 तथा तृतीयः कृतनिश्चये, यदेतादृशं छंदस्त्रिभुवनवंदितं तज्जगो
 बुध्यत[तां] दुर्मिलां ॥ दाचिंघन्माचा[भि]रित्यर्थः, कर्णधरो दिगुरुः,
 निश्चयेऽवसाने ॥ ६६ ॥ (G).

१६७ । अथैतन्नेवार्थं दोहावृत्तेन स्पष्टयति दहेति । दशसु
 वसु—अष्टसु चतुर्दशसु माचास्त्रिति श्रेयः विरह कर—विरतिं
 कुरु विसम—विषये स्थाने कषगण देह—कर्णगणं देहि । पद-
 मध्ये विषये स्थाने यथाग्रकं दिगुरुकं गणं देहीत्यर्थः । अंतर—
 मध्ये विष्य पदक—विप्रं चतुर्लघुकं गणं पदातिं सामान्यचतुष्कं
 भव दुर्मिलाच्छंदः कथय ॥ अत्र प्रतिशरणं विषमस्थाने यथाग्रकं
 प्राचुर्येण कर्षो देयः यने चेत्तत्पतति तदा न बाधकमिति ब्रह्म-
 यम् । (E).

१६७ । १ नच (F). २ जोदच (F). ३ देवा (D), देव (F). ४ नच
 (A), नच (D & E). ५ वृत्ते (A), कचेव (D & F). ६ = (A), ६० (F).

* This is not found in (B & C).—Ed.

जहा, जे' किञ्जिअ धाला जिखु' खिवाला'
 भोटुंता' पिटुंत' चले
 भंजाविअ' चीणा दप्पहि हीणा
 लोहाबल' हाकंद पले ।
 ओहा' उहुाविअ' किन्ती' पाविअ
 मोलिअ' माखव' राअ' बले'
 तेलंगा भग्गिअ' पुणवि' ग लग्गिअ'
 कासीराअ' जखण चले ॥
 १८८' ॥ दुम्मिला' । (A).

१८७ । दोहेन[हया] प्रकारांतरमाह ॥ दहेति ॥ दशसु वससु
 चतुर्दशसु विरतिं कुरु, विअमे कर्षणणान् देहि । अंतरा विप्रं
 पदातिगणं दुर्मिलां छंदः कथय ॥ वसवोऽष्टौ, कर्षो द्विगुणः,
 विप्रसप्तर्षधुः, पदातिः मात्राचतुष्टयरूपः ॥ ८७ ॥ (G).

१८८ । उदाहरति । ये कृतधाटिका जितनेपाला भोटान्ताः

१८८ । १ जेर (D), जर (F). २ जिणु (A), जिणि (C). ३ सेपाला
 (A, B, C & E). ४ भोटंता (E & F). ५ पिटं (C). ६ भय्याविच (A),
 भय्यारिच (D), अंभारिच (F). ७ लोहावर (A). ८ ओहा (B), ओहुर (D).
 ९ ओहुाविच (A), ओहुरच (B). १० कीन्ती (B & C). ११ Dropt in (B
 & F). १२ माखा (D), खड (F). १३ राउ (C & F), रउ (D). १४ कुले
 (C & E). १५ भंया (A). १६ खवड (A & B), वहरि (D), वडलि (E),
 वडति (F). १७ लय्या (A). १८ छुरवरराच (B), कासीवरराच (C), कासी-
 सररज (D & F), कासीसरराचा (E). १९ ८८ (A), ८८ (F). २० दुर्मिलक
 (B & C), दुम्मिलव (F).

अथ हीरः । (D).

शाउ^१ पभण^२ तिखि^३ छगण^४ अंत करहि^५ जोहलं
 हार^६ ठविअ^७ जंपु^८ सुपिअ^९ बिप्य^{१०} गणहि^{११} सम्बलं ।
 तिखि^{१२} धरहि^{१३} वेवि^{१४} करहि^{१५} मत्त पअहि^{१६} लेक्खए
 कोइ^{१७} अणइ^{१८} दप्प^{१९} भणइ^{२०} हीर सुफइ^{२१} पेक्खए^{२२} ॥
 १६६^{२३} ॥

पीयमानासकन्ति भग्नीना दर्पहीनाः सौह्यसेन[?] हाक्रन्दः ।
 ओङ्गान् ओष्वरित्वा कीर्त्तिः प्राप्ता मोटितो माणवरजः तेषु
 भग्नाः पुनर्न जग्नाः काशीश्वरराजो यदा पचति ॥ कृतधाटिकाः
 कृतश्रेणीका ये नेपासास्ते जिता इत्यर्थः । (C).

१६८ । अथ दुर्मिन्नामुदाहरति जे किञ्चिअ इति । येन
 कृता धाटौ पाबिअ किन्ती—प्राप्ता कीर्त्तिः स काशीश्वरराजः
 पचण—पचिन् सणे, जितः नेपासः भोटोताः कदेहं ताडयन्ना-
 सखिताः, दर्पहीनाः चीनाः भग्नीकृताः सोहावलेषासकन्तुः पतितः ।
 ओङ्गावितः अंतरिचं प्रापितः ओङ्गः, मोटितं माणवरजकुलं,
 तेषंगः पचायिताः परावृत्य नागताः ॥ (E).

१६६ । १ शाउ (F). २ तिखि (A). ३ करि (A). ४ शाउ (A).
 ५ शाउ (A), जपु (B), जपु (C), पुचि (D), पुचि (F). ६ सुचि (C).
 ७ तिखि (B). ८ धरहि (A), धरहि (B & C). ९ करहि (B & C). १० पचण
 (B & C), पचण रजण (D & F). ११ कोइ (A), कणइ (D & E). १२ जणइ
 (E). १३ & १४ after सप्य भणइ (C). १५ सप्य (A, B & C). १६ सुचि
 (F). १७ वीणइ (A), वीणइ (B & C), वेणइ (E). १८ ६० (A), १०० (F).

१८८ । अथा ॥ अर्हति ॥ अन् हतधारा जिता नृपाक्षाः
भोटान्ताः पीयूषं [अमाना] खाञ्जिताः, भग्नास्त्रीणा दर्पेण हीना
खोहावले शाकंदः पतितः । उल्कखद्देश उद्गाधितः कौर्भिः प्राप्ता
माखवराजवले, तैलिंगा भग्ना वज्रदण्डगदाः काशीश्वरराजो
यत्कषणे खञ्जितः ॥ ८८ ॥ इति दुर्मिखा ॥ (G).

१८९ । अथ हीरकच्छन्दः । नागः प्रभणति चीन् हगणान्
अने कुद जोहसं हारं धृत्वा अथ सुप्रियं विप्रगणेन प्रबलं । अथं
धृत्वा इयं कुद मायाः पदे खिखन्तां, सपों भणति को जानाति
हीरं सुकविर्दृश्यते ॥ हगणः षट्कखगणः, जोहसो मध्यखणुः
पञ्चकखः । षट्कखे विप्रेषमाह हारेत्यादिना, हारो गुदः, सुप्रियो
द्विखणुः, विप्रगणसत्सुखेषुः आवश्यकः, हारसुप्रिययोर्वैकल्पिकसुपा-
दानं, तथा आदिगुदः सर्वेष्वुर्वा षट्कख इति पर्ववधानं,
तदिदसुखं अयमित्यादिना । अयमर्थः — हारसुप्रियविप्राणामेवाप
प्रवेशः, तत्र च हारविप्र-सुप्रियविप्रयोर्ध्वेषुसुपादानं, यदा अथं
इषमित्यश्वरख वामनतिक्रमेण अयोविंशत्यह आयातः, तथा च
अयोविंशतिमायाः पदे खिखन्तामित्यर्थः । कौदुग्रो अने गर्भेण
वदति अभिभाव्यैवं वदति, च दृश्यते तादृग्रो दुर्भिक्षक [?]
इत्यर्थः ॥ (C).

१९० । अथ हीरवामकच्छन्दं खखयति, षाउ पभणति । हे
सुप्रिय शिख्य आदौ तिखि हगण—चीन् हगणान् षट्कख-
गणमित्यर्थः अणु — अथ कथयेत्यर्थः, अन्ते — षट्कखचयति
जोहसं—जोह्वारं गणमिति यावत् करहि—कुदख, तिखि धरहि

हार सुप्रिञ्च भण् विप्पगस्स तीरु भिस्स सरौर ।

जोहल अन्ते संठबहु तेइस मत्तञ्च हौर ॥ २०० ॥ दोहा ।

वेवि करहि—चीन् स्थापय दौ कुह्व, एवं पञ्चहि—पादेषु
मत्त—मात्राः लेक्खए—लेख्य, च्चकानां वामतो गत्या चीन्
दौ भिस्सिन्ना चथोविंशतिर्मात्राः प्रतिचरणं स्थापयेत्यर्थः । एत[?]-
हार ठविञ्च विप्प ग[ण]हि सम्बलं—हारं गुरुं संस्थाप्य विप्रगणै-
स्यतुल्यचक्रणैः सबलं प्रचुरं हौर—हौरं पेक्खए—प्रेक्ष्य, एवं
तत् सुकविः दर्पेण [भण]ति, एतत् कमण जणइ—कः जानाति न
कोऽपीत्यर्थः, इति नागः प्रभणति ॥ अथ चीन् षट्कलान् देही-
त्युक्त्वा षट्कलस्य त्रयोदशापि भेदाः प्राप्ताः, तत्र द्वादशतम-
[Vide p. 22—Ed.] एव भेदो वारचयं देशो[यो] गान्य इति
ज्ञापयितुं हारं संस्थाप्य, विप्रगणैः सबलमिति छंदोविशेषणमिति
द्रष्टव्यम् । लक्षविधषट्कलानंतरं च यत्र रगणः प्रतिचरणं पतति
तत् हौरनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१८८ । णाञ्च इति ॥ नागो भणति चीन् षट्कलानन्ते कुह
जोहलं, जोहलो रगणः । षट्कलकरणे प्रकारमाह, हारेति ॥
हारः स्थाप्यः पुनरपि भो सुप्रिञ्च विप्रगणेन प्रवसः । दौ चीन्
धारय कुह, अन्ते रगणो लेख्यते, कोऽपि जानाति दर्पेण भणति

२०० । १ मत्त (A, B & C). २ तिप्प विप्प (E), लोचे (F). ३ भिष् (A),
भिष् (E). ४ मत्तइ (D). ५ चीन् (B & C), हिर (E), dropt in (F).
६ २१ (A), २ (F).

जहा, धिक्क दलख^१ थोंग^२ दलख^३ तक्क^४ दलख^५ रिंग^६
 खं ख गु कट^७ दिंग दुकट^८ रंग चल तुरंग^९ ।
 धूलि धवल इक्क सबल^{१०} पक्खि^{११} पवल पत्ति^{१२}
 कस्य चलइ कुम्म ललइ भुम्मि^{१३} भरइ कित्ति^{१४} ॥
 २०१^{१५} ॥ हीर । (A, B & C).

हीरकं सुकविः प्रेक्षते ॥ हारो गुरुर्विप्रश्नतुर्लघुत्वेन श्रवणो मिश्रः,
 तेन गुरु-लघुचतुष्टयरूपः षट्कक्षः कार्य इत्यर्थः ॥ अंकाणां वामतो
 गत्या चयोविंशतिमात्रा इत्यर्थः ॥ (G).

२०० । तदेव स्पष्टयति ॥ हारः सुप्रियो विप्रगणस्त्रिभिर्भ्रं ।
 जोहलमन्ते संस्थापय, चयोविंशतिमात्रकं हीरम् ॥ (C).

२०० । अथैनमेवार्थं दोहावृत्तेन प्रकटयति हारेति । हे सुप्रिय
 शिष्य पूर्वं हारं गुरुं ततः विष्णुगण — विप्रगणं चतुर्लघुकं गणं भण
 कथय, एवं तिस्र विध — वारचयविधानेनेत्यर्थः भिष्णु शरीर —
 भिष्णुशरीरं भिष्णुम् अन्यच्छब्दोभ्यो विलक्षणं शरीरं यस्य तदित्यर्थः ।
 अन्ते पादांते जोहलं — रगणं संठवज्ज — स्थापय, एवं तेहस मत्त —
 चयोविंशतिमात्रकं हीरं हीरनामकं वृत्तं भवतीति शेषः ॥ (E).

२०१ । १, २ & ३ दरल (B & C). १ थोंग (D). २ दलख (D & F).
 ३ भक्क (B & C). ४ तरण (D & F). ५ दिंग (A), थोंग (B & C),
 रिंग (E). ६ स कट (A), स ल द गट (D), ति कट (E). ७ चिंखट (A),
 चिंखट (B), खकट (C), इकट (D), दिखट (E). ८ तुरंग (E). ९ दिग
 सवल (A), सल सबल (C), उल सबल (D). १० दरख (A), वेख (B), वेख
 (C), वत्ति (D), वेक्खु (E). ११ परख वत्ति (A). १२ सुवख (A), सुख (B
 & C). १३ कौत्ति (C). १४ ६९ (A), ९ (F).

अथ जराद्विरण (D) [जलहरणम्] ।

पञ्च^१ पलद्व^२ जहिं^३ सुणहिं^४ कमल मुहि

दह बसु पुणु बसु^५ विरद करे

सबपञ्च मुणि दिञ्चगण^६ दिञ्च विरम^७ सगण

सिरि फणिवद भण सुकद्वरे^८ ।

दह तिगुण करहिं^९ कल पुणुबिं^{१०} ठव^{११} जुञ्चल

इम परि परि टवु^{१२} चउ चरणा

जद पलद्व^{१३} कबहु^{१४} गुरु कबहु^{१५} ण परिहरु^{१६}

बुहञ्चण^{१७} मणहरु^{१८} जलहरणा^{१९} ॥ २०२^{२०} ॥

२०० । प्रकारांतरेणाह, हारेति ॥ हारं सुप्रियं भण विप्र-
गणं ततो ओहसमंते संस्थापय त्रयोदश[विंशति]मात्राः दि[?]-
स्तिधा भिन्नशरीरः ॥ हारविप्रौ त्रिधा कार्यौ इत्यर्थः ।
ओहलो रगणः ॥ (G).

१०१ । १ किच (E). २ पदद जर (B), पलद्व जर (C), पचदर कलसदि
(D), पचदर कलदि (F). ३ सुणद (C), विचच (D), सुणदि (E), विकच (F).
४ रस (B), व (D). ५ कौच दिचवर (A), किच दिच दिच (B), किच दिच
वच (C). ६ पचल किच (A), परदि दिच (B), परद किच (C), परदिच (E).
७ सुकविदरे (B & C). ८ करद (B & C). ९ पुणुवि (C). १० ठवि (A),
धर (D & F). ११ रम परि ठव (B, C & D), रम परि ठवच (E), रम परि
ठवच (F), व short here. १२ परद (D). १३ कडदि (B & C).
१४ कडवि (A). १५ परिहर (D). १६ बुचिचच (A). १७ मणुचव (D).
१८ जचहरव (B, D & F). १९ ए९ (A), १ (F).

२०१ । उदाहरति । धिक्क द्रक्षमित्यादिकान्यस्य ग्रीभ्रगते-
रनुकरणं, दौङ्गए [घोङ्गए]— भावति सञ्जीकगतिविशेषाणामनु-
करणं, रङ्गए लीकया चरति तुरङ्गः । धूलिभिर्धवला इक्षेन
शब्दविशेषेण प्रवसाः प्रेक्षन्ते प्रवसपदातयः, कर्षस्यति कूर्मस्यति
भुवमं स्थिते कीर्त्या ॥ (C).

२०१ । अथ हीरमुदाहरति धिक्क दक्षणेति । इदं चतुरंग-
गतिविशेषानुकरणं, तथाच धिक्क दक्षणे धोग दक्षणेत्यनुक्त्य रंग
— रंगे संगामे चलन्ति, रिंगञ्चो — खुरली कुर्वतः, तुरंगाः । धूलि-
धवलाः सवशब्दाः प्रवसाः पत्तयः प्रेक्षन्ते, यदा कर्षस्यति तदा
कूर्मः लल[य]ति भूमिर्भरति कीर्त्या ॥ (E).

२०१ । यथा ॥ धिक्केति ॥ धिक्केति घोटकगतिशब्दानुकरणं,
रिंगंते[ति] मं नेत्यनुकरणं, रंगे चलन्ति तुरंगाः । धूच्या धवला
इक्षेन सवसाः पत्तवप्रवसाः पदातयः, कर्षे चलति कूर्मो
लल[य]ति भूमिर्भरति कीर्त्या ॥ २ ॥ इति हीरकम् ॥ (G).

२०२ । अथ जलधरच्छन्दः । पदे प्रथमे पतति यच्च शृणु
कमलमुखि दश-वसु-रस-वसु-विरतिकरः, सव्यः कार्यः दिज-
नसस्तत्परतः कृतसगणः, श्रीपाणिपतिर्भणति सुकविवरः ।
चिगुणं दशाङ्गं कृत्वा कलाः पुनरपि स्थापय युगलं, एवं परं
परिष्ठापय चतुश्चरणान्, यदि पतति कदापि गुरुः कदापि न
परिहर बुधजंगमनोहरणं जलधरम् ॥ शृणु कमलमुखि यच्च
सव्यो दिजगणः प्रथमे पतति, कौदुशः, परतः कृतसगणः, किञ्च
दश-वसु-रस-वसु-विरतिकरः ॥ यद्यच्च कदाचिद्गुरुः पतति तदा

न तं परिहर, स न दोषायेत्यर्थः । मात्रासंख्यामाह, द्वात्रिंशत्
 चैतच्छेषे त्रिंशद्भवति पुनरपि इत्थं देहि, एवं दात्रिंशन्मात्रा भवन्ति ।
 एवं पद[रं] चतुश्चरणान् परिस्थापय इति सुकविः कश्चिपति-
 र्भषति । (C).

२०२ । अथ जलहरणनामकं वृत्तं लक्षयति किञ्च पठनेति ।
 कश्चि—यत्र सवपञ्च—सर्वपादेषु पठन—प्रथममादौ किञ्च—
 कृताः सुणि दिञ्चगण—सुनिदिजगणाः सुनयः सप्त तत्संख्याताः
 चतुर्लघुकृगणा इत्यर्थः पलद्—पतति, परहि—अनंतरं सप्तदिज-
 गणोत्तरमिति यावत् दिञ्च सगण—देहि सगणं, एवं दह वसु
 पुणु रस—दशसु मात्रासु वसुषु अष्टसु मात्रासु पुनः रक्षेषु
 षट्सु मात्रासु इत्यर्थः पुनर्वसुषु इति शेषः, अन्यथा दात्रिंशन्मात्रा-
 नुपलम्भिः, विरद् करे—विरतिं कुरु । दह तिगुण—दश चिगु-
 णिताः त्रिंशदित्यर्थः कल—कलाः करहि—कुरुस्व, पुण्वि—
 पुनरपि ठव जुञ्जल—स्थापय युगलं कलाया इति शेषः, तथाच
 दात्रिंशन्मात्राः स्थापयेत्यर्थः । एम परि—एवं परि एवं परिपाठ्या
 ठवञ्ज चउ चरणा—स्थापय चतुश्चरणान्, अच च जद्—यदि
 पलद् कवञ्ज गृह—पतति कदापि गृहः यदि सगणांतर्गतगुर्वति-
 रिक्तोऽपि गृहः पतति, सगणाति[रि]क्तोऽपि गुर्वादिर्मध्यगृहवर्गं
 गणः पततीति यावत्, त[दा] कवञ्ज ष परिहर—कदाचिदपि
 मा परिहर, तदा तमपि दत्त्वा दात्रिंशन्मात्राः प्रतिचरणं देया-
 इत्यर्थः । एवं च दिजगणषट्का[ङ्गस्त्रा]दौ मध्ये अन्ते वा गुर्वादिं
 मध्यगृहं वा एकं गणं दत्त्वा अन्ते च सगणं दत्त्वा दात्रिंशन्मात्राः

बत्तीस होइ मत्ता अंते सगणाइ' ठावेहि' ।

सब्ब लह्' जइ' गुरुआ एको वा बेविं पाएहि' ॥ २०३' ॥

गाह् ।

प्रतिचरणं देया इत्यर्थः । इतीदानीमुक्तं भवति, पूर्वं च सप्त-
द्विजगणानंतरं सगणमिति क्लृप्पद्वयं बोध्यं । हे कमलसुखि वि[?]
बुधजनमनोहरणं सुणहि — जानीहि इति श्रीफणपतिः सुकवि-
वरः भणति इति योजना । सप्तद्विजगणानंतरं सगणः यत्र
प्रतिचरणं पतति, अथवा षट् द्विजगणाः एकः कश्चित् मध्य-
गुरुर्गुर्वादिर्वा गणः पतति अंते च सगण एव यत्र पतति [त]त्
मनो[जल]हरणमिति फलितार्थः । (E).

२०२ । पञ्च इति ॥ पदे पदे स्थापय कलाः सखि विकच-
कमलसुखि दशसु वसुषु पुनर्वसुषु च विरतिं कुरु, सर्वपदेषु
सुनि ७ द्विजगणान् देहि, विरामे सगणं, श्रीफणपतिर्भणति
सुकविवरः । दश त्रिगणिताः कुरु कलाः पुनरपि धारय युगलं,
एवं प्रकारेण स्थापय चतुरो गणान्, यदि पतति कदाचिद्गुरुः
कदापि न परिहार्यो बुधजनमनोहरं जलहरणं ॥ वसवोऽष्टौ,
सुमयः सप्त, द्विजस्यतुल्यः ॥ दशेति द्वात्रिंशत्कलाः प्रतिचरणं
कार्या इत्यर्थः । जलेति कंदः ॥ २ ॥ (G).

२०२ । १ सनसेर (A). २ ठावेइ (A, B & C), ठावेहि (D). ३ लह्
(B, C, E & F). ४ जइ (E). ५ वा पाए (B & C), वा पाएहि (F).
६ एउ (A), ७ (F).

जहा, खुर खुर^१ खुदि खुदि^२ महि घघर रव कलइ^३ .
 ख ख ख ख^४ गिदि^५ करि^६ तुरअ^७ चले
 ट ट ट गिदि^८ पलइ^९ टपु^{१०} धसइ धरणि धर^{११}
 चकमक करि बहु^{१२} दिसि चमले^{१३} ।
 चलु^{१४}दिमकि दमकि बलु^{१५} चलइ पइक बलु^{१६}
 घुलकि घुलकि करि^{१७} करि चलिआ^{१८}
 वर मणुसअल कमल^{१९} बिपख^{२०} हिअअ सल
 हमिर बीर^{२१} जब रण चलिआ^{२२} ॥ २०४ ॥

जलहरण । (A, B, C & F).

१०४। १ खुखुदि (A, B, C, D & E). २ खुखुकि (A, C & E), खुखुकि (B), खुलुकि (D). ३ घघघ कर (A), घघघ रव रव कसर (B & C), घघघ रव कलइ (D), घघघ रवदि (F). ४ खख (A & E), ननन (B), खखखा (C). ५ गदि (B), गदि (C, D, E & F). ६ करतर (A), रव (B & C), रवदि (E). ७ तुरअ (C). ८ टट दिमि (A), टटट गुदि (B), टटटा गदि (C), टटट गदि (D, E & F). ९ परर (D & F). १० टम (E). ११ उरपुर (A), खोरख वपु (B & C), धरणि धपु (D), धरणि वपु (E). १२ चमक कर उदिचवर (A), चख चमक चउदिचि (B), ट ट टम चउदिचि (C), कर उउदिचि (D), चकमक कचमकई दस (E). १३ चमरे (A, B, C, D & F). १४ वपु धमकि धमकि दल (A), वपु धमकि इनक इन (B), वपु धमकि इचकि (C), दलु (D). १५ वल (A), पारक वलु (B & C). १६ खुलुकिकि खुलुकि कलि (A), वनवनकि करि वन (B & C). १७ चलिचिच (A), करिवर कलिचा (D), करिवर कलिच (E). १८ सरख कमख (A), सरख कमलु (B), सरख कमलु (C), सरख करर (E). १९ बिपख (A), बिपख (B & C). २० सल हमिर बिर (A), सल हमिर बीर (B), सलु हमिर बीर (C). २१ जब रज वरख चलिच (A), जहि रवे चलिचा (B & C), जइ रव चलिच (E).

२०३ । इदमेव संक्षेपेणाह । दाचिंशन्माचा अन्ते सगणसुत्या-
पय । सर्वलघवो यदि गुरुरेको वा द्वौ वा पादे ॥ (C).

२०३ । अथैनमेवार्थं गाङ्गच्छंदसा स्पष्टयति वक्षीयेति । मनो-
[जल]हरणच्छंदसीत्यथाहारः । वक्षीय होइ मत्ता — दाचिंशद्भवन्ति
माचाः, अन्ते सगणाद् ठावेद्[हि] — अन्ते सगणं व्यापय, कर्त्तव्यासु
दाचिंशन्माचासु अन्तिमं मात्राचतुष्टयं सगणस्वरूपं कार्यमित्यर्थः,
पाएहि — पादेषु आदौ सब्ब लज्ज — सर्वे लघवो भवन्ति, यदि
चेदेकः गुरु वेवि — द्वौ वा गुरु भवतस्तदा न दोष इत्यर्थः,
तथाच सप्तद्विजगणानंतरं सगणः कार्यः, अथवा षट् द्विजगणाः,
तेषामादौ अन्ते मध्ये वा एकः गुर्वादिर्मध्यगुर्वा गणः कार्यः,
सर्वेषामन्ते च सगणो देय इति फलितार्थः । अतएव उदाहरणे
चतुर्थचरणे रबीरेति षष्ठो जमणो दत्त इति द्रष्टव्यम् । (E).

२०३ । पुनः प्रकारान्तरेणाह ॥ वक्षीति ॥ दाचिंशद्भवन्ति माचाः
अन्ते सगणं व्यापय । सर्वे लघवो यदि गुरुरेको वा द्वौ वा पादे ॥
सर्वे लघव एव कार्याः कदाचिद्गुरुः क्तस्येदेको दाकित्यर्थः ॥३॥ (G).

२०४ । उदाहरति । खुलुकीति अश्वगतिविशेषानुकरणं, यथा
गत्वा मर्षी खुरेण खोदित्वा रङ्गेषु तुरङ्गस्यतीत्यन्वयः ।
वक्षतेति [?] शब्दानुकरणं, वक्षगं [?] दक्षा, चर्चरः सुद्रष्टिका ।
ट ट टा इति धावदशचुरशब्दविशेषानुकरणं, तादृशशब्दं ददतः
टापाः चुरापाताः पतन्ति धृष्टं भवति तुरमभावम् । ठ ठ ठेत्सु-
करणं, चमत्कृतं चतुर्द्विंशं चामरैः, द्रपु द्रणक्ति द्रष
द्रष्टिति चरणशब्दविशेषानुकरणं, चक्षति पदातिघटा, वृणुकि

घ्रुणकीति हस्तिगत्यनुकरणं, तादृशप्रवृत्तानुकरणेन करिवरास्रक्षिता-
ञ्चलति मनुष्यबलं । मनुष्याः पदानिव्यतिरिक्ताः श्वेवकादयः ।
विपचद्दये ग्रन्थं हम्बीरवीरो यदा च रणे चलितः ॥ (C).

२०४ । अथ मनो[जल]हरणमुदाहरति खुर इति । खुर—
खुरैः महि—मही खुरि—चोभयित्वा, खुरि कि ण ण ण गृदि
इत्यनुकृत्य, षचद् रच कलहि—घर्घरेति रवं क्त्वा क्लेषां विधा-
येत्यर्थः रणहि—रणे संग्रामे तुरश्च चले—तुरंगास्रक्षिताः,
ठ ठ गृदीत्यनुकृत्य टपु—टापः अश्वपादाघातादित्यर्थः पलद्—
पतति, तेन च धरणि वपु—धरणीधसुः[वपुः] श्वीशरीरं
धसद्—प्रचलति, बज्ज दिशि—चतुर्दिक्षु चमले—चामराणि
चकमक कद्—कुर्वति चाकषिक्वगोभासुत्पादयन्तीत्यर्थः । दलु—
दलं सैन्यं दमकि दमकि—अहमहमिकया चलु—चलितं,
चलति पदानिवलं, घुलुकि घुलु[की]त्यनुकृत्य करिवरास्रक्षिताः,
वर मनुषवर—मत्पुरुषवरः करद् विपक्ष हिअश्च मल—करोति
विपचद्दयेषु ग्रन्थं, हम्बीरवीर—हम्बीरवीरः यदा च रणे
चलितः ॥ (E).

२०४ । यथा ॥ खुरेति ॥ खुरैः २ संचूर्णं मही घरेति रवे-
र्षेति क्त्वा तुरंगास्रक्ष[ति], ट टेत्यादि पतति खुराघातो धमति
[ध्वंसते] धरणीधरः, चमत्कुर्वति बज्जदिक्षु चामराणि । चलति
दमेति बलं चलति पदानिवलं, घुलेत्यादि क्त्वा करिणस्रक्षिताः,
वरमानुषसंगकमल-विपचद्दयग्रन्थे हम्बीरवीरे जवेन रणे चलिते ॥
इति जलहरणम् ॥ (G).

अथ मन्त्रणहरा । (D).

पिअ भणमि^१ मणोहर^२ पेखि^३ पओहर^४

सुहव^५ सुहाव^६ खणव^७ खणो धिर^८ करहि मणो^९

जइ राअ^{१०} विवत्तिउ^{११} अणुसर^{१२} खत्तिउ^{१३}

कट्टिकर^{१४} बहि^{१५} छंद^{१६} भणो^{१७} जिमि^{१८} खलइ रिणो^{१९} ।

विवि सल्ल पहिस्सिअ^{२०} तुरअ बहिस्सिअ^{२१}

इअ गअ पअ^{२२} पसरंत^{२३} धरा गुरु सज्जिकरा^{२४}

जइ जग्गि^{२५} गिरुत्तउ^{२६} दइ गण जुत्तउ^{२७}

अउ संधिहि^{२८} चालीस घरा^{२९} भणु मन्त्रणहरा ॥ २०५^{३०} ॥

२०५ । अथ मदनगृहं ॥ प्रिये भणामि मनोहरं दूरीकृत्य

- २०५ । १ भणर (A & E). २ मणोहर (A). ३ मिल् (A), मेखि (B).
 ४ पओहर (A), टओहर (D). ५ सुभग (B), सुभच (C), सुहव (D & E).
 ६ सुहावच (A). ७ खणवच (B), सुखिच (D & F). ८ खणे त्तिर (C).
 ९ करवि मणो (A, B & C). १० राउ (B), राणउ (F). ११ विवत्तिउ (B),
 विमत्तिच (D), वसत्तिच (F). १२ अणुसरि (E). १३ खत्तिच (D & F).
 १४ कट्टिकर (A & E), कट्टिउर (B), कट्टिकर (C), कट्टिकर (F). १५ यवधि
 (F). १६ अणु (C). १७ मणो (D), मणे (E). १८ Non est up to वि
 in the fourth quadrant in (B), जेम (C, D & E), जम (F). १९ अल्लवि
 मणो (A), अल्लवि रिणो (C), अल्लवि रिणो (E). २० पधिसिच (C). २१ रधि-
 सिच (C). २२ गच हर पच (A), गच रच पच (C), गच रच रेच (E).
 २३ पसरंत (A), पसरंतु (C). २४ सज्जिकरा (A), सज्जिकरा (C), सज्जिकरा
 (D), सज्जिकरा (E). २५ उर सगच (A), उर सग्गि (C), उर सग्गि (E).
 २६ विउत्तउ (A), विउत्तउ (E). २७ दइ गच जुत्तउ (E). २८ Transposed
 in (A). २९ कला (A). ३० २९ (A), ५ (F).

पयोधरं सुभगे सुभगवति षण्णार्द्धं षणं खिरं क्लां मनः, यदि रागे वर्त्तते अनुसर चचियमाह्वय क्लां हि क्ल्दो भणामि षषा स्तकति षणं । द्वे प्रक्षे प्रथमतः तुरगावक्षिताः क्षिताः गजरथाः पदे प्रसरन्ति धरा गुरुं सञ्जीकृत्य धारथ यदि षा[जा]गरहा- निहच्यते, द्रगणयुक्तं चतुःसन्धिषु चत्वारिंशद्गुहं भष मदनगुहं ॥ यदि वाक्षवो रागो भवति, तदा चचियं राजानमनुसर । राजाच प्रक्षार एव, अहमपि तत एवाह्वय वक्षिःकृत्य भणामि थचर्षपरि- शोधनं क्ला सुखयति तथेदमपि । तथ गणयवस्थामाह द्वे इति, षादौ षषुदयं, तुरगराजरथप्रक्ष्वास्तुक्क्षवाचकाक्षच गणा धराः पर्वताः खिराः कार्या इति भावः । अन्ते गुरुर्द्वयः, आदिमषषु- दयं, चरमगुरुसरणान्ते पततीति, तदिदमुक्तं सगणयुक्तं सन्धिपदं, चत्वारिंशद्गुहं चत्वारिंशत्स्थानं चत्वारिंशत्कक्षमित्यर्थः । अथमर्थः चतुक्क्ष्वाः द्रग गणाः कार्या अन्ते गुरुरादौ च षषुदयम्, इदं तु बोध्यमादौ षषुदयस्य न नियमः । (C).

२०५ । अथ मदनगुहनामकं वृत्तं खचयति पिञ्च भणईति ।
 ये सुषच सुषाव — सुभगस्यभाव पिञ्च — प्रिय शिष्य, अह — यदि
 राच — रागः पठितुं वा इच्छा विवन्तिष — विवर्त्तते विशेष
 वर्त्तत इत्यर्थः, तदा खन्तिच — चचियं प्रक्षारम् अणसरि — अनु-
 सृत्य, चचिय इति प्रक्षारश्रंषी पूर्वाचार्याणां, पञ्चोहह — पयोधरं
 मध्यगुरुं जगधं पेक्षि — प्रेरयित्वा प्रक्षारानुसारेण जगणमेत-
 ष्दंशो दूरीकृत्येत्यर्थः, अथ जगणो न देय इति भावः । खंद —
 इदं खंदः कश्चि[द्वि]कए वधि — निष्काग्रयित्वा वधिः अर्थात्

प्रक्षारादिदं ह्रदः पृथक्कलेत्यर्थः, खण्ड् खणो — खणमर्द्धखणं वा
मणो — मनः खिरं करहि — स्थिरं कुरु, जद् — यदा विवि सन्न —
द्वौ प्रक्षौ द्वे माचे ते च लघुद्वयरूपे एकगुरुरूपे वाच नायः,
यद्यपि प्रक्षप्रब्धः लघुवाची तथाप्यत्र सामान्यमात्रापरो बोध्यः
उदाहरणे प्रथमद्वितीयचरणयोर्लघोस्तृतीयचतुर्थयोश्च गुरोर्द्वि-
गात्, अनुपदं दोहाकृते लक्षणे वे वि मन्तेति वक्ष्यमाणत्वाच्चेति
ध्येयं, पहिल्लिन्त्र — प्रथमं गृहीत्वा पादादौ द्वौ लघू स्थापयित्वेत्यर्थः,
सञ्चिकरा — सञ्जीकृतं गुरु — गुरुं वहिल्लिन्त्र — वहिर्गृहीत्वा
वधिः पादांति, तथाच चरणांति गुरुं स्थापयित्वेत्यर्थः, तुरगः गजः
रथः एते दृष्ट गण — दृष्ट गणाः पत्र — पादे धरा — धृताः पश-
रंत — प्रेर[यं]ति । तुरगादयश्चतुष्कलदृष्टगणदानबोधनार्थमुपनि-
बद्धाः । एवं च दीयमानेषु दृष्टचतुष्कलेषु आदौ मात्राद्वयं लघु-
द्वयरूपमेकगुरुरूपं वा, अंते चैकगुरुरूपं देयं, न तु दृष्टगणाति-
रिक्तमिति भावः । एवं च चालीष — चत्वारिंशन्मात्रा इति शेषः
धरा — घटिताः बुक्तेः — उच्यंते, दृष्टचतुष्कलानां प्रतिचरणं चत्वा-
रिंशन्मात्राः पतंतीत्यर्थः, तद् — तदा जग्गि णिरुक्तेः — जागरणं
कृत्वा निरुक्तं, जागरणमत्र सावधानतोपलक्षणाद्यर्थं, तथाच साव-
धानतया पिंगलेन निरुक्तमित्यर्थः, मन्त्रणहरा — मदनमृहनामकं
दृक्तं भणु — पठ एवैनच्च जेम — यथा खल्लिन्त्र रिणो — खल्लदृष्टं
तथा मणोहरं — मनोहरं मुणो — जानीहि, यथोपचितमृष्ट[मु]-
द्वरीभवच्चित्ताह्लादकं भवति तथा श्रूयमाणमेतच्छब्द इत्यर्थः, इति
भणद् — भणति, अर्थात् पिंगल इति भाव इति योजना ॥ (E).

वेवि मत्त सिर^१ ठावि कहु^२ बलञ्चा अंत ठवेहु^३ ।
 णव चउकल^४ गण मञ्ज^५ धरि^६ मञ्जणहराड^७ करेहु^८ ॥
 २०६^९ ॥ दोहा ।

२०५ । पित्र इति ॥ प्रिय भणामि मनोहरं परित्यज्य पयो-
 धरं सुभगस्वभाव स्निग्धं क्षणं स्थिरं कुरु मनः, यदि राजानं
 वा मन्त्रिणमनुसरसि क्षत्रियं कौतुकादेव सि कन्दो भण, यथा
 खलप्रेरकं । पयोधरो जगणः, राजादिवर्णनादौ प्रशस्तं मनोरंजकं
 चेति भावः । केचित्तु यथा खलति क्षणं, यथा क्षणं स्थिति-
 पथमुपैति तथैव कन्द इत्याहुः । वेति ॥ द्वौ शब्दौ प्रथमं तुरगं
 पश्चात् ह्यजपदातीन् प्रघरणशीलान् धारय, गुरुं सञ्जीकुरु,
 यदि ज्ञात्वा निरुच्यतां दशगणयुक्तं चतुर्षु पादेषु चत्वारिंश-
 दवधारय, भण मदनहरं ॥ शब्दं लघुः, तुरगादयश्चतुर्मासिकाः
 गणा नव कार्या अन्ते गुरुरेवं प्रतिचरणं दश गणाः, तेषां च
 चत्वारिंशन्मासा भवन्ति इति भावः ॥ ५ ॥ (G).

२०६ । किन्तु तदिदमभिसन्धायाह, वेवेति । द्विमासं शिरसि
 स्थापयित्वा बलथमन्ते कुरु । नव चतुष्कलान् गणान् मध्ये धृत्वा
 मदनगृहं कथय ॥ शिरसि आदौ । (C).

१०६ । १ सि (B), सिरि (D & F). २ कर (E). ३ करेड (A & C),
 करेच (B), कनेड (E). ४ चोकल (E). ५ मञ्ज (E). ६ करि (A, B &
 C). ७ मञ्जणहराच (A). ८ कनेड (E), कनेड (F). ९ ९० (A), ९ (F).

जहा,

जिणि^१ कंस विणासिञ्च किञ्चि पञ्चासिञ्च

मुट्टि अरिड्ढि^२ बिणास करे^३ गिरि इत्य^४ धरे^५

जमलज्जुण भंजिञ्च पञ्चभर^६ गंजिञ्च^७

कालिञ्च कुल संहार करे^८ जस भुञ्चण^९ भरे ।

चाणूर^{१०} विहंडिञ्च णिञ्चकुल^{११} मंडिञ्च

राहा मुह महु पाण करे^{१२} जिमि^{१३} भमरवरे

सो तुम्ह^{१४} णराञ्चण^{१५} बिप्य पराञ्चण^{१६}

चित्तह चिंतिञ्च^{१७} देउ वरा^{१८} भञ्च भौञ्च हरा^{१९} ॥

२०७^० ॥ मञ्चणहरा । (A, B, C & F).

२०६ । अथैनमेवायं निःकथ्य दोहावृत्तेनाह वेवि मत्तेति ।

हे अपि माचे गिरिणि आदौ ठावि कद — स्थापयित्वा, अंते वल्लभा

२०७ । १ जेण्डि (A), जचि (B), जचि (C), जिच (F). २ रिड्डिच मुट्टि (A), मुट्टिच रिड्डि (D), अट्टिच मुट्टि (E). ३ कक (A, C & E), कच (B & D). ४ तोरि (A), तोरि (B & C). ५ भक (A, C & E), भच (B & D). ६ Dropt in (B), पञ्चभार (C). ७ Dropt in (B), गंजिर (F). ८ राहा मुह महु पाण करे जिमि भमरवरे (A), कालीकुल संहार करे (D). ९ जसे भुचण (B & C), जह्य भुचण (F). १० चाणूर (A), चणूर (B & C), चाणूर (E). ११ कुल (B), बिजकुल (C). १२ कालिच कुल संहार कक जस भुचण भक (A). १३ जचि (B & C), जिम (E). १४ सो तुचर्षिं (A), सोर तुच (B), सोर तुच (C), सो तुच (D), सो तुच (E). १५ नाराचण (B), नाराचण (E). १६ चणूर विदारण (A), विप्य पराचण (B). १७ चिञ्चि चिञ्चि (B), चिञ्चि चिञ्चि (C), विच जच चिञ्चि (F). १८ वर (A), वरी (F). १९ भच भौच वर (A), भच भौच वर (B & C), भच भौच वरी (F). २० दं (A), ० (F).

— वलयं गुहं कुवत । मङ्गल — मध्ये दिमाचागुवैरंतराले इत्यर्थः
नव चतुष्कलगणान् धरि — स्थापयित्वा मदनमृगं कथयत ॥ (B).

२०६ । वे इति ॥ दे दे माचे आदौ [सं]स्थाप्य कथय
वलयमन्ते स्थापय । नव चतुष्कलान् गणान् मध्ये धारय, मदनमृगं
कथय ॥ ६ ॥ (G).

[After this the following verse is inserted in (D), but not in any
other of the MSS. — Ed.]

किंच

चउ संधिद्धि चालीस कल दह गण तत्य मुणेऊ ।

पञ्चहर वज्जिञ्च दे सुपिञ्च मञ्चणहराद् कुणेऊ ॥ दोहा ।

२०७ । उदाहरति ॥ येन कंसो विनाशितः कीर्त्तिः प्रकाशिता
मुष्टिकारिष्टिर्विनाश्रीकृतः गिरिस्तोत्रयित्वा धृतः यमसार्जुनौ
भञ्जितौ पदभरेण गञ्जितकालियकुलसंहारः कृतः, यस्य यग्रसा
पूरितं भुवनं । चानूरो विखण्डितः, निजकुलं मण्डितं, राधामुख-
कमल[?]मधुपानं कृतं यथा भ्रमरवरेण । भयरेति कश्चित् पाठः,
भयरो भ्रमरः । स युष्माकं नारायणः असुरपलायनः चित्ते चिन्तितं
वरं ददातु भवभौतिहरः ॥ असुराणां पलायनं यतः स तथा । (C).

२०७ । अथ मदनमृगमुदाहरति, जिषीति । येन कंसः
विनाशितः कीर्त्तिः प्रकाशिता रिष्टकमुष्टिकयोः दैत्ययोः
विनाशः कृतः गिरिर्गोवर्द्धनो हस्ते धृतः यमसार्जुनौ वृत्तौ[सौ]
भग्नौ पादभरगञ्जितकालियकुलस्य संहारः कृतः, यस्य यग्रसा
भुवनं धृतं । चानूरो नाम. दैत्यः विपादितः, निजकुलं मण्डितं,

अथ मरहडा । (D).

एहु छंद सुलखण^१ भणइ^२ विअक्खण^३

जंपइ पिंगल णाउ^४

विसमइ दह अक्खर पुणु^५ अडक्खर^६

पुणु^७ एगारह^८ ठाउ^९ ।

गण आइहि^{१०} छक्खलु^{११} पंच चउक्खलु

अंत^{१२} गुरु लह^{१३} देहु^{१४}

सउ^{१५} सोलह अगल मत्त^{१६} समगल

भणु^{१७} मरहडा^{१८} एहु ॥ २०८^{१९} ॥

राधामुखमधुपानं कृतं यथा भ्रमरवरः । भ्रमरो यथा कमल-
मकरंदपानं करोतीत्यर्थः । स नारायणः विप्रपरायणः भवभीति-
हरः चित्तचिंतं वरं ददातु ॥ (E).

२०७ । यथा जिणैति ॥ येन कंसो विनाशितः कौर्त्तिः प्रका-

२०८ । १ सुलखण (A, D & E), सुलखण (B & C). २ भणइ (E), भणइ (F). ३ विअक्खण (A), विलक्खण (B), विअक्खण (C). ४ णाउ (A & E). ५ पुणु (A), पुणु (B). ६ अडक्खर (A & E), अडर (B), dropt in (C), अडक्खर (F). ७ पुणु (A), पुणु (E). ८ एगारह (B, C & F), एगारह (D & E). ९ ठाउ (A). १० आइहि (D). ११ छक्खलु (B). १२ अंत (F). १३ गुरु लह (A & F), गुरु लह (B, C & E). १४ देहु (B). १५ सउ (A), सउ (B). १६ मत्त (D). १७ भणु (D), dropt in (F). १८ मरहडा (A, E & F), मरहडा (B), मरहडा (C). १९ २०८ (A), = (F).

श्रिता सुष्टिक-रिष्टयोर्विनाशः कृतो भिरिर्हंसी धृतः, घमलार्जुनौ
भंजितौ, पदभरेण गंजितः कालियस्तकुलसंहारः कृतो यशसा
भुवनं भरितं । चाणूरो विखंडितो मित्रकुलं मंडितं, राधासुख-
मधुपानं करोति यथा भ्रमरवरः, स युष्माकं नारायणो विघ्न-
परायणः चित्तमध्ये चिंतितं ददातु वरं भवभौतिहरः ॥ ७ ॥
इति मदनहरं ॥ (G).

२०८ । एतच्छब्दः सुलक्षणं भण विचक्षण जल्पति पिङ्गलनागः,
विश्राम्यति दशाक्षरेषु, पुनरष्टाक्षरेषु, पुनरेकादशस्थाने । गण आदौ
षट्कलः पञ्च चतुष्कला अंते गुरुलघू देहि, षोडशाधिकमाचा-
ग्रतार्गलं भण महाराष्ट्रकेतत् ॥ विश्राम्यति विरमति, अक्षरं स्थानं
माचा । अत्रोच्चिंशन्मात्रः पादद्वयेन षोडशाधिकमाचाग्रतकेन
पूर्णता । अर्गलमवधानम् । (C).

२०८ । अथ महाराष्ट्रनामकं वृत्तं लक्षयति, एज्ज कंदेति ।
यत्र आदौ दृष्ट अक्षर — दशाक्षरेषु, अत्राक्षरशब्देन माचा उच्यते,
तथाच दशसु माचास्त्रित्यर्थः क्षिप्रमद् — विश्राम्यति यतिं प्राप्नो-
तौत्यर्थः, पुणु अट्क्षर — पुनः अष्टाक्षरेषु अष्टसु माचास्त्रित्यर्थः,
पुणुवि एत्रारह ठाउ — पुनरपि एकादशस्थाने एकादशसु माचा-
स्त्रित्यर्थः विश्राम्यतीति पूर्वणान्वयः । यत्र च सोलह अगल —
षोडशाधिकाः सउ — शतं मत्त — माचाः, घमाचाः [?] घमगल —
घमोपाक्षरसप्तसुष्टयस्त्रा इत्यर्थः, यत्र च आरहि — आदौ
कृत्तलु — षट्कलं गणं, ततः पंच सउकल — पंच चतुष्कलान्, अंते
— पादांते गुरुलज्ज — गुरुलघु-क्रमेणेत्यर्थः देज्ज — ददत एज्ज कंद —

जहा, जइ^१ मित्त धयेसा ससुर गिरीसा^२
 तहविहु^३ पिंधण दीस^४
 जइ अमिअइ^५ कंदा खिअलहि^६ चंदा
 तहविहु^७ भोअण बीस^८ ।
 जइ कणअ^९ सुरंगा गोरि अथंगा^{१०}
 तहविहु^{११} डाकिणि^{१२} संग
 जो असुहि^{१३} दिआवा^{१४} देव सहावा^{१५}
 कवहु^{१६} ण हो तसु भंग ॥ २०६^{१७} ॥
 मरहडा^{१८} ।

एतत् कंदः सुलक्षण — सुलक्षणं सर्वेषु वृत्तेषु समीचीनमित्यर्थः
 मरहडा — महाराष्ट्रं भणहि — कथय, एउ — एतत् विचक्षणः
 पिंगलनागः जल्पति ॥ (E).

२०६। १ जइ (D & F). २ गिरीसा (A), सजसुर गिरीसा (D),
 ससुर गिरीसा (F). ३ तहविह (B), तहविह (C), तहविह (E). ४ गंधण वास
 (A), गिह ईस (B), गमर ईस (C). पिंधण दीसा (F). ५ अमिअ (B), अमि-
 अहि (E), वि अमिअ (F). ६ गिययोह (B), गिअरहि (D & F). ७ तहविहु
 (A), तहविहु (E). ८ वास (A), बीसा (F). ९ जइ कणय (B), जइ कणय
 (C), जइ कणय (D). १० अथअडा (B). ११ तहविह (B), तहविह (E).
 १२ आसय (A), डाकि (C), डारनि (E). १३ जाइ (A), जइ (B & C),
 जसहि (D & F). १४ दिआवे (A & E), देआवे (B & C). १५ देउ हपावे
 (A), देव सपावे (B & C), dropt in (E). १६ कवह (A), कउ (B).
 १७ १०० (A), ६ (F). १८ मरहडा (A), मरहडा (B & C).

२०८ । एङ् इति ॥ एतत् कंदः सुलक्ष्णं भणत विषयणाः
जल्पति पिंगलनागः, विआम्यति दशाक्षरेषु, पुनरष्टाक्षरेषु,
पुनरेकादशे स्थाने । गण आदौ षट्कलः, पंच चतुष्कलाः, अंते
गुरुलघू देहि, ग्रतं षोडशाधिकं मात्राः समया भण महाराष्ट्र-
मेतत् ॥ ८ ॥ (G).

२०९ । उदाहरति । यदि मा[मि]चं धनेशः शशुरो गिरीशः
तथापि नशः, यदि अमृतकन्दो निकटे चन्द्रः तथा[पि] भोजनं
विषं । यदि कनकसुरङ्गा गौरी अर्द्धांगे तथापि डाकिनौ सङ्गे,
यद्यस्य दापयति देवस्यभावः कदापि न भवति तस्य भङ्गः ॥ यदि
यद्यति[पि] । (C).

२०९ । अथ महाराष्ट्रमुदाहरति अर्हति । यद्यपि मिचं धने-
शरः शशुरो गिरीशः, तथापि यस्य खलु पिंधनं दिशः, यद्यपि
अमृतकंदः निकटे चंद्रः, तथापि यस्य भोजनं विषं । यद्यपि कनक-
सुरंगा गौरी अर्द्धांगे, तथापि यस्य डाकिन्यः संगे, यः यशः दाप-
यति यस्य देवस्यभावस्य भंगः कदापि न भवति ॥

* इति लि[ली]लावति[तौ]प्रकरणम् ॥ * (E).

२०९ । यथा ॥ असु इति ॥ यस्य मिचं धनेशः शशुरो गिरीश-
स्तथापि खलु पिंधनं दिशः, यद्यमृतकंदो निकटस्थितश्चंद्रस्तथापि
खलु भोजनं विषं । यदि कनकसुंदरी गौरी अर्द्धांगे तथापि
खलु डाकिनौसंगः य * * * कदापि न भवति तस्य भंगः ॥ (G).

अथ पूर्वोक्तच्छंदसां नामानि कथयति । तं गाह्य गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी वीहिणी खंधा दोहा उक्कच्छा रोला गंधाण चउपरआ घन्ता-जुअला ह्य्याआ पण्डलिआ अलिआ पाआकुलिआ चउबोल रड्डा पोभावन्ती कुंडलिआ गअणंग दोअर खंजा [सिक्खा] माला चुलिआला खोरट्टा हाकळी मज्जभार अहीर दंडकलु दीपक सिंहावल्लोअ पवंगम खीलावती हरिगीआ तीभंगी दुम्लिआ हीर जलहरण मअणहरा मरहट्टा ॥ — तेताखीस मत्तहरा इअ पिंगल कबिए मत्ता वित्त परिच्छेओ ।

इति पिंगलहतौ माचावृत्तपरिच्छेदः ॥ (A).

तं गाह्य गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी वीहिणी खंधा दोहा उक्कच्छा रोला गंधाणा चउपरआ घन्ता-जुअला ह्य्याआ पण्डटिका अलिंदा पाआकुल[अं] एवपाअ पदुमा[वन्ती] कुण्ड-लिआ गअणङ्ग दोअर खञ्जा सिक्खा माला चुलिआला खोरट्टा हाकलि मधुभार अहीर दण्डअलु दीपक सिंहावल्लोअ पवङ्गमो खीलावती हरिगीआ तिअङ्गौ दुम्लिआ हीर जलहरण मअण-हरा मरहट्टा । तेताखीस मत्तहरा इअ पिंगल कबिए मत्तावित्त परिच्छेअ ओमाओ ॥ (B).

तं गाह्य गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी विहिणी खंधा दोहा उक्कच्छा रोला गंधाणा चउपरआ घन्ता-जुअला ह्य्याअ-जुअलं (कव्यलकणं उल्लालकणं) पण्डटिका अलिंदा पाआकुल[अं] एवपाअ (रत्ता[इ]पअरणं) पदावती कुण्डलिआ गअणङ्ग दोअर खञ्जा सिक्खा माला चुलिआला खोरट्टा हाकलि मज्जहार अहीर

दण्डमल दौपक सिंहावलोक्य पवङ्गमो लौलावती हरिगीम्भा
तिभङ्गी दुम्बिलशो हीर जलहरण मन्मथहरा मरहटा ॥
तेषांलौस मत्तहरा इन्म पिङ्गल कदए मत्तावित्त परिच्छेद्यो
समानो ॥ उक्तानां छन्दसां सङ्कलनम् । (C).

इति श्रीपिंगले माचान्तं समाप्तम् । (D).

तं गाङ्ग गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी सिंहिणी खंधा
दोहा उक्कच्छा रोला [ग]धाणा चउपदन्ना घन्ता-जुम्बला कृष्णा
पद्मसुलिन्ना अलिन्ना पा[आ]कुलाभा चौ[चउ]बोला णव[पत्र]
पोमावत्ती कुंडलिन्ना गन्धपंग दोन्धद सुल्लणा खंजा सिक्का
माला सुलिन्नाला खोरट्टा हाकलि मज्जभार अहीर दंडमलु
दौपक सिंहावलोक्य पवंगम लौलावती हरिगीम्भा तिभ्रमंगी
तह दुम्बिला हीर जलहरण ग[म]अणहरा मरहटा ॥ पंचताली-
सह मत्त धरो इन्म पिंगल क[धि]ए मत्तावुत्त परिच्छेद्यो ॥ (E).

अथ प्राकृतसूत्रेषोक्तानि वृत्तान्युपसंहरति । तं गाङ्ग इत्या-
दिना । पंचतालीस — पंचचत्वारिंशत् धरो — स्थापयेत्यर्थः ।

अस्ति श्रीखेखीति त्रिभुवनवल्लयख्यातनाम्नी पुरी वा
तस्याखंड्राकराख्यः समभवदधिपः क्षोणिदेवायगण्यः ।
तदंग्रे कृष्णदेवः समजनि तनयस्तस्य वंशीधराख्यो
जातस्तन्निर्मितं ज[ग]ति सुविमला टिप्पणी पिंगलस्य ॥

इति श्रीपिंगलप्रकाशे माचान्तप्रकरणम् ॥ (E).

गाङ्ग १ गाहा २ विग्गाहा ३ उग्गाहा ४ गाहिणी ५
सिंहिणी ६ खंधा ७ दोहा ८ उक्कच्छा ९ दो[रो]ला १०

गंधाणा ११ चो[चउ]पद्म्या १२ घन्ता १३ घन्ताण[दा] १४ कृष्ण्या
 उल्लाख पञ्चलित्रा पादाकुलकं चौ[चउ]बोला णवपद २० पड-
 मावद् कुंडलिका गगणांगण दोम्बद् उल्लणा २५ खंजा सिक्का
 मास्त्रा बुलित्रा खोरट्टा ३० हाकलि मधुभार अहीर दंडम्बु
 दीपक ३५ सिंहावलीकितं पबंग[म] लीलावती हरिगीतं तिभंगी
 ४० तद्द दुम्बिला हीर जलहरण मन्त्रणहरा मरुट्टा ४५ पच-
 तासीस धरा ॥

इति पिं[गल] मन्तावित्त परिच्छेत्त्रो ॥ पिं[गल]पूर्वाद्धः
 समाप्तः ॥ (F).

इति माचाधिकारः प्रथमः समाप्तः । कृष्णीये विवरणे पूर्वाद्धः
 समाप्तः ॥ (G).

द्वितीयः परिच्छेदः ।

वर्णवृत्तम् ।

अह वस्ववित्ताणि^१ ।

सी सो^१ जं गो ॥ १ ॥ जहा, गोरी^२ रक्खो ॥ २ ॥ श्रीः ।

१-२ । अथ वर्णवृत्तानि ॥ औस्तद्यच्च गः ॥ यच्च गो — गुहरेकः
पादस्तत् श्रीच्छन्दः ॥ उदाहरति । गौरी रचतु ॥ (C).

१-२ । अभ्यन्तर्वर्त्तिनीलद्युतिमणिकरप्रस्फुरद्रश्मिजाला-
भिव्याप्तचीरसिंधुद्युतिसदृशमहाकान्तकायप्रभोर्षिं ।
नित्येच्छाज्ञानयत्त्रिभुवनजनकं निर्विकारस्वरूपं
नित्यानंदं भजेऽहं निजहृदयगतं ब्रह्म रामाभिधानम् ॥ १ ।

वंश्रौधरेण कविना रघुवीरमंत-

र्धात्वादरात् पवनजांप्रियुगं च नत्वा ।

व्याख्यायते गणपतिं बहूशः प्रणम्य

श्रीशेषपिंगलविनिर्मितवर्णवृत्तम् ॥ २ ।

अथैकाक्षरचरणवृत्तमारभ्य षड्विंशत्यक्षरपर्यंतं यथाशक्यं सप्त-
षीथेषु वृत्तेषु प्रस्तारक्रियाप्राप्तभेदद्वयस्यैकाक्षरचरणवृत्तस्य प्रथमभेदं

१ — १ । १ यच्च वर्णवृत्तानि (A). १ सी सा (A), श्री जो (B), जी जो
(C), जो सा (F). १ गौरी (F).

दीहा' बीहा । कामो रामो ॥ ३ ॥

जहा, जुम्भो' तुम्भो' । सुभं' देउं ॥ ४ ॥ काम ।

श्रीनामकं वृत्तं लक्षयति श्री भविति । जं — यच्च एकाक्षरपादे वृत्ते गो — गुरुः प्रतिक्षरणं भवतीति शेषः, एवमप्येऽपि अध्याहारो बोध्यः, सा श्रीः — तत् श्रीनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अथमुदाहरति । जहा — यथा उदाह्रियते इत्यर्थः, एवमप्येऽपि बोध्यम् । गौरौति । गौरौ पार्वती, रक्तो — रक्तु मामिति शेषः ॥ आद्योऽयं भेदः उक्तः । द्वितीयस्य शिव जयेति द्रष्टव्यः । श्रीर्निवृत्ता । (E).

१-२ । श्री वेति । श्रीः सा यच्च गुरुः ॥ यथा, गौरौ रक्तु ॥ (G).

३-४ । दीर्घो दौ । कामो रमणीयः ॥ काम इति कन्दसो नाम । उदाहरति । युद्धे तव सुखं ददातु ॥ (C).

३-४ । अथ द्व्यक्षरक्षणस्य वृत्तस्य चत्वारो भेदाः प्रस्तारक्रियया भवन्ति, तत्रायं भेदं कामाख्यं वृत्तं लक्षयति, दीहेति । बीहा — दौ दीहा — दीर्घो यच्च द्व्यक्षरक्षणे वृत्ते भवतः, स रामः सुन्दरः [कामः] कामाख्यं वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र रामपदं पाद-पूरणार्थमेवेति मन्तव्यम् । काममुदाहरति जुष्टे इति । जुष्टे — युद्धे तुभं शुभं देउं — ददातु ॥ श्रीरामचन्द्र इति शेषः । (E)

३-४ । अथ द्व्यक्षरं कन्दः । दीहेति । दीर्घो दौ । कामो रामः ॥ रामः मनोहरः । यथा, युद्धे तुभं शुभं ददातु ॥ (G).

१ — ४ । १ दीर्घो (B). १ तुम्भो (A). १ सुभं (A), जुम्भो (F).
४ कन्दं (B), क्षरं (C), श्यं (E).

सह जुञ्च । महुं हुञ्च ॥ ५ ॥
जहा, हर हर मम मख ॥ ६ ॥ महुं ।
सगो जही । मही कही ॥ ७ ॥
जहा, सई उमा । रखो तुमा ॥ ८ ॥ मही ।

५-६ । सघुयुगं । मधु भवति ॥ उदाहरति । हर हर म[म]
मखम् ॥ (C).

५-६ । झञ्जरचरणस्य वृत्तस्थान्तिमं भेदं मधुनामकं वृत्तं
सचयति, सङ्गिति । सङ्ग जुञ्च — सघुयुगं यच्च झञ्जरचरणे वृत्ते
पतति । तत् मङ्ग — मधु जुञ्च — भवति ॥ मधुनामकं तद्वृत्त-
मित्यर्थः । मधुदाहरति, हरेति । हे हर मम मधु — मखं पापं
हर सपथ ॥ मधु निवृत्तम् । (E).

५-६ । सघुयुगं मधु भवति ॥ यथा । हर हर । मम मखम् ॥ (G).

७-८ । स — सघुः गो — गृहः एतौ क्रमेण । सा मही
कथिता ॥ उदाहरति । सती उमा । रखतु मां ॥ (C).

७-८ । झञ्जरपादस्य वृत्तस्य द्वितीयं भेदं महीनामकं वृत्तं
सचयति, सगाविति । जही — यच्च झञ्जरचरणे वृत्ते सगौ[गो] —
सघुयुगं क्रमेण भवतः । सा मही कही — कथिता ॥ तन्महीनामकं
वृत्तमित्यर्थः । जहा [यथा] सईति । सई — सती पतिव्रतेति यावत्
उमा पार्वती । तुमा — त्वां रखो — रखतु ॥ मही निवृत्ता । (E).

५ — ८ । १ मधु (F). २ भुञ्च (A & B). ३ मधु (E & F). ४ मधु
(A). ५ सगो (A, C, E & F). ६ रखो (A, B & E).

सारु एह^१ । गो वि रेह^२ ॥ ९ ॥

जहा, संभु देउ^३ । सुभ^४ देउ ॥ १० ॥ सारु^५ ।

ताली ए जाणीए । गो कखा^६ ती बखा^७ ॥ ११ ॥ जहा,
तुम्हाणं^८ अम्हाणं^९ । चंछेसो^{१०} रक्खे^{११} सो ॥ १२ ॥ ताली ।

०-८ । लघो[र]ति । लघुगुरु यच । मही कथ्यताम् ॥
उदाहरति । सती उमा । रक्त युष्मान् ॥ (G).

९-१० । सार एषः । गो गुरुः रेखा लघुः ॥ उदाहरति ।
शम्भुर्देवः । सुखं ददातु ॥ (C).

९-१० । द्युचरपादवृत्तस्य तृतीयं भेदं सारुनामकं वृत्तं लघ-
षति, शार्विति । यच द्युचरचरणे वृत्ते पूर्वं गो—गुरुस्तदनन्तरं
रेह—रेखा लघुरित्यर्थः पतति, एह—एतत्सारु सारुनामकं वृत्त-
मित्यर्थः ॥ विशब्दोऽप्यर्थकोऽच पादपूरणार्थमेव । अथवा गो—
गुरुः रेह—रेखा एवं प्रकारेण यच वि—अचरद्वयात्मकं पदं
भवति एह—एतत्सारुनामकं वृत्तमिति व्याख्येयम् । सारुदाहरति,
संभिति । एउ—देवः संभु—शंभुः शिवः । सुभ—शुभं देउ—
ददातु मि[र]ति शेषः ॥ सारु निवृत्तम् । द्युचरवृत्तं गतम् । (E).

९-१० । वेति । सारु एतत् । गुरुरपि रेखा ॥ गुरुलघुयुक्तं
सारुनामकमित्यर्थः ॥ [यथा] शंभुर्देवः । शुभं ददातु ॥ (G).

९—११ । १ रङ्ग (B & C). २ रेह (A), रेङ्ग (B & C). ३ एउ (A
& E). ४ सुभु (A). ५ सार (A). ६ कखो (E & F). ७ बखो (E & F).
८ तुम्हाणं (A). ९ अम्हाणं (A). १० चंछेसो (F). ११ रक्खो (C).

हे पिय खिखिखए^१ । अकखरे^२ तिखि रे ॥ १३ ॥ जहा,
संकरो संकरो । पाउखो पाउ खो ॥ १४ ॥ प्रिया^३ ।

११-१२ । अथ अचरम् । ताखी ज्ञायते । गोकर्णैस्त्रिभिवर्णैः ॥
उदाहरति । युष्मान्मान् । चण्डीशो र[च]तु सः ॥ (C).

११-१२ । अथ अचरचरणस्य वृत्तस्य प्रसारक्रियया अष्टौ
भेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं ताखीनामकं वृत्तं लक्षयति, ताखीति ।
यत्र अचरपादे वृत्ते पूर्वं गो — गुरुस्तदनन्तरं कषो — कर्षः
गुरुदयात्मको गणो भवति, सा ए — इयं ताखी जाणीए — ज्ञायते,
तत्राखीनामकं वृत्तमित्यर्थः । कौदुंशी ती बषो — त्रिवर्णैत्यर्थः ॥
यद्वा गो — गुरुः कषो — गुरुदयात्मको गण एवं प्रकारेण यत्र
प्रतिचरणं ती बषो — त्रयो वर्णा भवन्ति, ए — इयं ताखी जाणीए
— ज्ञायते ॥ अथवा ती बषो — त्रिवर्णैः गो कषो — गुरुकर्णरूपैः
ताखीए — ताखीयं जाणीए — ज्ञायत इति व्याख्येयम् । ताखी-
मुदाहरति, लिति । सो — सः चण्डेशो — चण्डीशः तुम्हाणं — युष्मान्
अन्हाणं — अस्मान् रक्खे — रचन्वित्यर्थः ॥ ताखी निवृत्ता । १२ । (E).

११-१२ । अथ अचरम् । ताखीयं ज्ञायते । गुरुः कर्षः
त्रिवर्णः ॥ कर्षति द्विगुरोः संज्ञा ॥ उदाहरति — युष्मान्मान् ।
सः चण्डीशः रचतु ॥ (G).

१२-१४ । भवति प्रिया लिखन्ते । अचराणि त्रीणि रगण-
रूपाणि ॥ रो लघुमध्यः । उदाहरति । शङ्करः शङ्करः । पावनः
पातु नः ॥ शङ्करः शुभकरः । (C).

१२ — १४ । १ लिखित (E). २ अचरो (B). ३ प्रिय (A), प्रिया (C).

ससी ओ' जखीओ' । फखिंदे भखीओ' ॥ १५ ॥ अहा,
भवाखी हसंती । दुरितं हरंती ॥ १६ ॥ ससी' ।
सगखी' रमखी । सहिओ कहिओ ॥ १७ ॥ जहा,
ससिखा रअखी । पइखा तरुखी' ॥ १८ ॥ रमखी' ।

१३-१४ । अथ अचरपादस्य वृत्तस्य द्वितीयं भेदं प्रियानामकं
वृत्तं लक्षयति, हे पिए इति । तिखि — चौषि रे — राषि मध-
लघुरगणात्मकानि अक्षरे — अचराणि यत्र अचरचरणे वृत्ते
लेखिए — लिख्यंते, हे — इयं पिए — प्रिया प्रियानामैतद्वृत्त-
मित्यर्थः ॥ वेचिनु हे पिए इति प्रियासंबोधनपरतया व्याकुर्वन्ते ।
प्रियासुदाहरति, संकरविति । पाउणो — पावनः संकरो — ग्रिव-
करः संकरो — महादेवः षो — नः अस्मानिति धावत् पाउ —
पातु रचमित्यर्थः ॥ प्रिया निवृत्ता । (E).

१३-१४ । हे[र]ति । हे इति इयमर्थः । इयं प्रिया लिख्यते ।
अचराणि चौषि रगणाः ॥ उ०। संकरः संकरः । पावनः पातु नः ॥ (G).

१५-१६ । अग्री च यो नीतः । फखींणेण भणितः ॥ आदि-
लघुर्वा नीतः प्राप्तः । उदाहरति । भवानी हसन्ती । दुरितं
हरन्तीति ॥ (C).

१५-१६ । अथ अचरचरणवृत्तस्य द्वितीयं भेदं अग्निनामकं
वृत्तं लक्षयति, लखीति । यत्र अचरपादे वृत्ते च — आदिलघु-

१५ — १८ । १ लखीओ (B), लखी ओ (C), लखी ओ (E & F). २ च लीचं
(C). ३ भखीओ (E). ४ अग्री (A). ५ उदारे (A), उदारे (B). ६ रमखी
(B). ७ रचखी (A).

वर्णवृत्तः जषीओ — जनितः कृत इति यावत् सः फषिदे — फषी-
 न्श्रेण श्रेषेण शशी भ[षी]ओ — भषितस्तत् शशिनामकं वृत्त-
 मित्यर्थः ॥ अथवा भवतीत्यध्याहृत्य शशी जषीओ — ज्ञातव्यमि-
 [ह]त्यर्थः इति योजनीयं । शशिनमुदाहरति, भवाषीति । दुरितं
 — दुरितं हरन्ती हसन्ती — हसमाना[?] भवानी मां पालिति
 शेषः ॥ शशी निवृत्तः । (E).

१५-१६ । सखीति । शशी यो जनितः । फषीन्श्रेण भषितः ॥
 उ[दाहरति] । भवानी हसन्ती । दुरितं हरतु[न्ती] ॥ (G).

१७-१८ । सगणो रमणः । सखि कथितः ॥ उदाहरति ।
 शशिना रजनौ । पत्या तरुणी ॥ स्याद्येति शेषः । (C).

१७-१८ । अथ अक्षरप्रसारस्य चतुर्थं भेदं रमणनामकं
 वृत्तं सञ्चयति, सगणेति । सगणः गुर्वनगणो यत्र अक्षरक्षरणे वृत्ते
 सक्षिओ — साधितः निर्दिष्ट इति यावत्, स रमणः कक्षिओ —
 कथितस्तद्रमणनामकं वृत्तं कथितमित्यर्थः ॥ केचित्तु सगण इत्य-
 नन्तरं भवतीत्यध्याहृत्य सक्षिओ इदं सखीसंबोधनपरतया व्याकु-
 र्वन्ते । परे तु सगणेन सक्षिओ — सक्षितः रमणः कथित इत्याहुः ।
 रमणमुदाहरति, सेति । शशिना चन्श्रेण रक्षणी — रजनौ । पदप्रा-
 पत्या भर्त्सन्तेनेति यावत् तरुणी शोभाञ्छेत्यर्थः ॥ केचित्तु शोभत
 इत्यध्याहृत्य शशिना रजनौ पत्या तरुणीति पृथग्व्याकुर्वन्ते ।
 र[म]णो निवृत्तः । (E).

१७-१८ । सगणो रमणः । सक्षितः कथितः ॥ उ[दाहरति]
 शशिना रजनौ । पत्या तरुणी ॥ (G).

तक्कार^१ जं दिदुठ^२ । पंचाल उक्किदुठ ॥ १९ ॥ जहा,
 सो देउ सुक्खाइ^३ । संघारि^४ दुक्खाइ^५ ॥ २० ॥ पंचाल ।
 णरेद^६ ठवेहु । मइंद^७ करेहु^८ ॥ २१ ॥ जहा,
 दुरंत वसंत । सुकांत दिगंत^९ ॥ २२ ॥ मृगेन्द्रः [मइंद] ।

१९-२० । तकारो यच दृष्टः । तत्पञ्चालमुत्कृष्टम् ॥ तोऽन्त-
 लघुः । उदाहरति । स ददात सुखानि । संहरत दुःखानि ॥ (C).

१९-२० । अथ अक्षरचरणस्य वृत्तस्य पंचमं भेदं पंचालनामकं
 वृत्तं लच[य]ति, तक्केति । जं - यच अक्षरचरणे वृत्ते प्रतिचरणं
 तकारोऽंतलघुस्तगण इत्यर्थः दिदुठ - दृष्टः, स उक्किदुठ - उत्कृष्टः
 पंचालः कथि[त] इति शेषः ॥ तत् पंचालनामकं वृत्तमित्यर्थः ।
 अथ उत्कृष्ट इति विशेषणं क्कंदःप्रणार्थमेव । पंचालमुदाहरति,
 सविति । सो - सः श्रीरामचन्द्र इति शेषः दुक्खाइ - दुःखानि
 संघारि - संहृत्य, सुखानि देउ - ददात ॥ पंचालो निवृत्तः । (E).

१९-२० । तक्केति । तकारो यच दृष्टः । पंचाल उद्विष्टः ॥
 तकारस्तगणः । उ० । स ददात [सुखानि] संहरत दुःखानि ॥ (G).

२१-२२ । नरेन्द्रं जगणं स्थापय । मृगेन्द्रं कथय ॥ उदाहरति ।
 दुरन्तो वसन्तः । कान्तो दिगन्तरे ॥ (C')

१९ - २१ । १ तक्कार (A). २ उद्विष्ट (A & E). ३ सुक्खाइ (B).
 दुक्खाइ (E). ४ संघारि (A), संघारि (B & C). ५ दुःखाइ (E) ६ णरेन्द्र
 (B & C). ७ मइन्द्र (B). ८ करेन्द्र (E & F). ९ Dropt in (B), दिगन्त
 रंत (E & F).

भो जहि सो सहि^१ । मंदर सुंदर^२ ॥ २३ ॥
जहा, सो हर तोहर^३ । संकट संहर ॥ २४ ॥ मंदर ।

२१-२२ । अथ अक्षरचरणस्य वृत्तस्य षष्ठं भेदं मृगेन्द्रनामकं वृत्तं लक्षयति, षरेदेति । भो बुधाः अक्षरचरणे वृत्ते प्रतिचरणमिति शेषः नरेन्द्रं गुरुमध्यं जगणं ठवेड्ड—स्थापयत । मंद—मृगेन्द्रं कहेड्ड—कथयत ॥ मृगेन्द्रमुदाहरति, दुरतेति । दुरंतो वसंतः । दिगंतरे कांतः ॥ अतो हे सखि कश्चिद्युवानमचानयेति गूढाभिप्रायायाः प्रोषितभर्तृकाया इदं वचनम् । मृगेन्द्रो निवृत्तः । (E).

२१-२२ । षरेदेति । नरेन्द्रं स्थापय । मृगेन्द्रं कथय ॥ नरेन्द्रो जगणः । ष[दाहरति] दुरंतो वसंतः । दिगंतरे कांतः ॥ (G).

• २३-२४ । भ आदिगुरुर्ध्वं स सखि । मन्दरः सुन्दरः ॥ षदाहरति । स हरस्तव । सङ्कटं संहरतु ॥ (C).

२३-२४ । अथ अक्षरचरणस्य छन्दसः सप्तमं भेदं मंदरनामकं वृत्तं लक्षयति, भविति । हे सखि—सखि य[ज]हि—यच्च अक्षरचरणे वृत्ते भो—आदिगुरुर्भगणो भवति, सो—सः सुन्दरः मंदरः तन्मन्दरनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अथ सुन्दरेति पादपूरणार्थमेव । मंदरमुदाहरति, भविति । सो—सः हरः शिवः तोहर—युष्माकं संकटं दुःखं संहर लपयतु ॥ मन्दरो निवृत्तः । (E).

२३-२४ । भो इति । भो यच्च [स] सखि । मंदरः सुंदरः ॥ ष० । सौहार्दतो हर संकटं संहर ॥ स हरस्तवेति वा । (G).

कमल पभण । सुमुहि^१ णगण^२ ॥ २५ ॥
 जहा, रमण^३ गमण । कमण कमण ॥ २६ ॥ कमल ।
 चारी^४ हारा^५ अट्टा काला^६ ।
 बिसे कखा जाणे तिखा ॥ २७ ॥
 जहा, जाआ माआ^७ पुत्तो धुत्तो^८ ।
 इसे^९ जाणी किज्जे^{१०} जुत्तो^{११} ॥ २८ ॥ तिखा^{१२} ।

२५-२६ । कमलं प्रभण । सुमुखि नगणः ॥ उदाहरति ।
 रमण-गमने । कौटुम्भमनीयम् ॥ (C.)

२५-२६ । अथ अचरवृत्तस्थात्प्रभृतमष्टमं भेदं कमलनामकं
 वृत्तं लक्षयति, कमलेति । हे सुमुखि णगण — यच्च अचरपरसे
 वृत्ते नगणः सर्वलघुः पतति, तत्कमलं कमलनामकं वृत्तं पभण —
 प्रभणेत्यर्थः ॥ कमलमुदाहरति, रमणेति । रमण गमण — रमणस्य
 गमनं रमणगमनं तस्मिन् । कमण [कमण] — कौटुक् कमणीयं न
 कौटुमपीत्यर्थः ॥ केचित्तु हे रमण कमणं — लुच गमण — गमनं
 क्रियते इति शेष इत्याहुः । कमलं निवृत्तम् । (E).

२५-२६ । कमेति । कमलं प्रभण । सुमुखि नगणः ॥ यचेति
 शेषः । उदाहरति रमण-गमनं । कौटुम्भमनीयम् ॥ (G).

२५-२८ । १ सुवृत्ति (B). २ ष (F). ३ रमण (C). ४ चारी (B).
 ५ चारी (B). ६ कखा (C), कखा (F). ७ मा (C). ८ पुता भुता (A
 & B), भुता पुता (C). ९ इसे (A), से (C). १० किज्जा (B), किजे (C).
 ११ क्जा (A, B & C). १२ तीर्षा (B).

२७-२८ । अथ चतुरचरम् । चलारो हाराः अष्टौ कक्षाः ।
द्वौ कर्षौ जाने तीर्णाम् ॥ हारो गुरुः, कर्षो दिगुरुः, अथ चाष्टौ
कक्षाः कर्षद्वयञ्च पततीति वस्तुस्थितिमात्रं, गुरुचतुष्कोष तीर्णा-
च्छन्दः तावदपेक्षितम् । उदाहरति । जाया माया धूर्ताः पुत्राः ।
इदं ज्ञात्वा क्रियतां युक्तम् ॥ (C).

२७-२८ । अथ चतुरचरस्य प्रसारक्रियया षोडश भेदा भवन्ति,
तेषु प्रथमं भेदं तीर्णानामकं वृत्तं लक्षयति, चारीति । अथ चतु-
रचरचरणे वृत्ते विधे — द्वौ कक्षा — कर्षौ गुरुद्वयात्मकौ गणाविति
थावत्, एवं प्रकारेण चारी हारा — चलारो हारा गुरवः पतन्ति,
तां तिष्ठा — तीर्णां जाणे — जानीहि तीर्णानामकं तद्गुणं विद्ध्यो-
त्यर्थः । कौदृशाः हाराः अष्टौ कक्षा — अष्टौ कक्षा येषां ते अष्ट-
कक्षा इत्यर्थः ॥ अथ चारी हारा अष्टौ कालेति वृत्तपूरणार्थमेव ।
यत्र प्रतिचरणं कर्षौ गुरुद्वयात्मकौ गणौ भवतः सा तीर्णति
निष्कर्षः] । क्वचित्तु इडाकारा इति पाठस्तत्र इष्टः पादपूरणार्थ-
मपेक्षित इति थावत् आकारः स्थापनं येषां ते तादृशा इत्यर्थः ।
तीर्णामुदाहरति, जाया इति । जाया वधूः [माया] — माया
मायावतीत्यर्थः, पुत्रो धुक्तो — पुत्रो धूर्तः । इधे — एतत् जाणी —
ज्ञात्वा युक्तो — युक्तं किञ्च — क्रियताम् ॥ कस्यचिदुपदेष्टुः संवारा-
यकं प्रति वचनमिदम् । (E).

२७-२८ । चारीति । अथ चतुरचरम् । चलारो हारा अष्टौ
कक्षाः । द्वौ कर्षौ जाने तीर्णाम् ॥ हारो गुरुः, कर्षो दिगुरुः ।
उ० । जाया माया पुत्रो धूर्तः । इति ज्ञात्वा क्रियतां युक्तम् ॥ (G).

बस्य चारि मुद्धि^१ घारि ।

बिखि हारि दो स सारि^२ ॥ २९ ॥

जहा, देउ देउ सुभ^३ देउ ।

जासु सीस^४ चंद दीस ॥ ३० ॥ घारी ।

२९-३० । वर्षास्यत्वारः सुग्धे चारिच्छन्दः । द्वौ हारौ देहि परिष्कृत्य ॥ गुरोरनन्तरं लघुरिति परिष्कारः । उदाहरति । देव-देवः शुभं ददात् । यस्य शिरसि चन्द्रो दृश्यते ॥ (C) ।

२९-३० । अथ चतुरचरचरणवृत्तस्यैकादशं भेदं घारी-नामकं वृत्तं लक्षयति, बस्य चारीति । अवहटभा[ष]यां पूर्व-निपातानियमादन्यथानुपपत्त्या स-शब्दस्य हार-शब्दस्य च पूर्व-निपातं विधाय योजनीयं, तथाच यत्र चतुरचरचरणे वृत्ते स दो सारि — सद्विस[श]रं हारि बिखि — हारद्वयम् । हारो गुरुः तद्वयमित्यर्थः । एवं प्रकारेण बस्य चारि — वर्षाचतुष्टयं भवति, हे मुद्धि — हे सुग्धे सा घारि — तद्घारीनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अथमर्थः, शरशब्दो लघुवाची हारशब्दस्य गुरुवाची, तथाच शरद्वयसहितं हारद्वयं यत्र भवत्येतस्यायं भावः — प्रथमं गुरुस्तदनन्तरं लघुः पुनः गुरुः पुनस्तदनन्तरं लघुः कर्त्तव्य एवंप्रकारेण स्वार्थचराणि घारी-च्छन्दसि प्रतिचरणं कर्त्तव्यानि, रगणानन्तरं लघुः कर्त्तव्य इति

२९-३० । १ सुग्ध (A). २ दोस सारि (A, B & C). ३ सुभ (B & C), खख (E). ४ दोस (B).

पञ्चोहरो गुरुत्तरो^१ ।

खगाणिश्चा^२ स जाणिश्चा^३ ॥ ३१ ॥

जहा, सरस्वद् पसस्य^४ हो ।

कइत्तश्चा फुरं तश्चा^५ ॥ ३२ ॥ खगाणिश्चा^६ । (C).

तु परमार्थ इत्यस्मिन्नातचरणोपदिष्टः पन्थाः । घारौमुदाहरति,
देविति । जासु — यस्य सौम — ग्रीर्षं चंद्र — चंद्रः दौष — दृश्यते
देउ [दिउ] — देवदेवः शंभुरिति शेषः सुभभ — शुभं देउ — ददातु
मङ्गमिति शेषः ॥ घारौ निवृत्ता । (B).

२८-३० । बधेति । वर्णास्यत्वारो मुग्धे घारौ । द्वौ चारौ
द्विसगरौ ॥ चारो गुरुः, शरो लघुः, गुरुलघुगुरुलघुभिर्घारी भव-
तीत्यर्थः । उ० । देवदेवः शुभं ददातु । यस्य ग्रीर्षं चंद्रो दृश्यते ॥ (G).

३१-३२ । पयोधरो गुरुत्तरः । नगानिता संज्ञाता ॥ गुरुत्तरतः
पथाद्यस्य । उदाहरति । सरस्वती प्रसन्ना भवति । कवित्वानि
स्फुरन्ति तदा ॥ (C) .

३१-३२ । अथ चतुरचरप्रस्ता[र]स्य षष्ठभेदं नगाणिकानामकं
वृत्तं लक्षयति, पञ्चोहरेति । गुरुत्तरो — गुरुत्तरः गुरुः उत्तरः अग्रे
स्थितो यथैतादृशः पयोधरो मध्यगुरुर्जगणः यत्र चतुरचरचरणे
वृत्ते पतति । स — सा नाभा[णगा]णिश्चा — नः न[नगा]णिका

३१-३२ । १ गुरुत्तरो (A). २ खगाणिश्चा (A). ३ जाणिश्चा (A).
४ पसस्य (A, B & C). ५ फुरन्तौ (B), फुरन्तौ (C). ६ खगाणिश्चा (A),
खगाणिश्चा (B).

संमोहा रूअं दिद्वो सो भूअं ।
 वे कषा हारा भूअंता सारां ॥ ३३ ॥
 अहा, उहंडा चंडी दूरितां खंडी ।
 तेलोक्का सोक्खं देउं मे मोक्खं ॥ ३४ ॥ संमोहा ।

जाणिआ — ज्ञातव्या ॥ तत् नगाणिकानामकं वृत्तं ज्ञातव्यमित्यर्थः ।
 नगाणिकासुदाहरति, सरस्वरति । सरस्वरं — सरस्वती पञ्चमे
 — प्रसन्ना यदि भवति । करत्तआ — कवित्वानि फुरं — स्फुरति
 तआ — तदा ॥ नगाणिका निवृत्ता । (E).

३१-३२ । पओ इति । पओधरो जगणः गुरुत्तरः । नगाणिका
 वा ज्ञातव्या ॥ उ[दाहरति] सरस्वती प्रसन्ना भवति । कवित्वं तद्य
 स्फुरति ॥ (G).

३३-३४ । अय पञ्चाचरा । संमोहारूपं वृद्धं प्रोभितम् । द्वौ कर्णौ
 चारः भुवने चारः ॥ संमोहारूपं संमोहाच्छन्दः । उदाहरति । उहण्डा
 चण्डी दुरितखण्डिणी । तेलोक्कसुखं ददांतु मे मोक्खम् ॥ (C).

३३-३४ । अय पञ्चाचरस्य प्रसारक्रियया दाचिग्रह्णेदा भवति,
 तथाचं भेदं संमोहानामकं वृत्तं लक्षयति, संमोहेति । वे कषा
 हारा — विकर्ष-हारौ यच्च पञ्चाचरचरणे वृत्ते पततः, कर्णौ
 गुरुदयात्मको गणः, चारो गुरुदया पञ्चगुरवो यच्च भवन्तीति भावः,

३१-३४ । १ वचं (B), रूपं (C). २ भुवना चारो वे कषा चारो (A), वे कषा
 चारो भूवना चारो (B), वे कषा चारो भूवना चारो (C). ३ दुरिता (A & F),
 दुरीणा (C). ४ मोक्खं (B), सुक्खं (C).

आर्द्रं हि अन्ते हारे सजुत्ते ।

मञ्जुक्कं गंधो हारौश्च बंधो ॥ ३५ ॥

जहा, जा भक्ति भक्ता धम्मेक्कं चित्ता ।

सा होइ णारी धम्मा पिआरौ ॥ ३६ ॥ हारौ ।

भूषता सारा—भुवनसारं, सो—तत् भूषं—भूमौ संमो[हा]-
रूपं—समोहास्वरूपं दिङ्गो—दृष्टं ॥ तत्संमोहानामकं वृत्तमित्यर्थः ।
समोहामुदाहरति, उद्वेष्टेति । दूरित्ता खंडी—दुरितखंडिनी
उद्वेष्टा—उद्वेष्टा मक्षिषासुरादिवधेनेति भावः खंडी—खंडिका ।
तेधो[लो]क्का सोक्खं—चैलोक्यसुखं मोक्खं—मोक्षं चैलोक्यसुख-
रूपमोक्षमित्यर्थः ने—मद्यं देडं—ददात् ॥ केचित्तु तेल्लोक्केति
षष्ठ्यन्तं पदं कृत्वा चैलोक्यसुखं च पुनः ने मद्यं ददालिति
याकुर्वते । संमोहा निवृत्ता । (E).

३३-३४ । अथ पंचाक्षरम् । संमो इति । संमोहारूपं दृष्टं तद्भू-
तम् । द्वौ कर्षौ हारो भुवनसारः ॥ कर्षो दिगुरुः । यथा, उद्वेष्टा
खंडी दुरितखंडिनी । चैलोक्यसौख्यं ददात् ने मोक्षम् ॥ (G).

३५-३६ । आदावन्ते हारेण युक्तः । मध्ये एकगन्धः हारौत-
वन्धः ॥ गन्धो लघुः । आदौ गुरुद्वयमन्ते च गुरुद्वयं मध्ये लघुर्यथ
तद्धारौतवन्धश्चन्दः । उदाहरति । या भक्तियुक्ता धर्मैकचित्ता ।
या भवति नारी धन्या प्रेयसी ॥ (C).

३५-३६ । १ हार (A & B). २ हार (A), कष (E & F). ३ संजुते
(E & F). ४ मञ्जुक्क (C). ५ बंधो (E & F). ६ जुता (A, B & C).

• Dropt in (B). ८ हारौतवन्ध (B).

पिंगलं दिट्ठो भ इड् सिट्ठो ।

कख वि दिज्जो हंस मुण्ज्जो ॥ ३७ ॥

जहा, सो महं कंता दूर दिगंता ।

पाउस आवे चेउ चलावे ॥ ३८ ॥ हंस ।

३५-३६ । अथ पंचाक्षरस्य पंचमं भेदं हारीतनामकं वृत्तं लक्षयति, आईति । आईहि — आदौ अंते — चरणसमाप्तौ च कष सजुत्ते — कर्षसंयुक्तं गुरुद्वययुक्तमित्यर्थः । मङ्ग्लेक गंधो — मधैकगंधं मध्ये कर्षद्वयमध्ये एकः गंधो लघुर्यत्र तादृशमित्यर्थः, तत् हारौत्र कंदो — हारीतच्छन्दः पिंगलेन कथितमिति शेषः ॥ यत्र प्रतिचरणं प्रथमतो गुरुद्वयं तत एको लघुस्ततश्च गुरुद्वयं भवति, तत् हारौ[त]नामकं वृत्तमिति निष्कृष्टार्थः । कुञ्चित् हारे सजुत्ते इति पाठस्तत्र चाराभ्यां संयुक्तमिति व्याख्येयम् । हारीतमुदाहरति, जा भन्तीति । जा भन्ति भन्ता — या भर्तृभक्ता धर्मोक्त चित्ता — धर्मैकचित्ता । सा नारी स्त्री धन्वा पिआरौ — धन्यप्रिया धन्यपुरुषस्य प्रिया गृहिणीत्यर्थः होइ — भवति ॥ केचित्तु धस्तेति भिन्नं पदं क्त्वा सा नारी धन्या प्रिया च भर्तुरिति शेषः भवतीति योजयंति । हारीतं निवृत्तम् । (E).

३५-३६ । आईति । आदावन्ते कर्षसंयुक्तं । मधैकगंधो[धि]

३०-३८ । १ पिप्लव (B). २ भ म्माव (B), भ देर (E). ३ कष दु (A), कष दु (B & C). ४ दिज्जो (A, B & C). ५ मुण्ज्जो (A, B & C). ६ चउ (A), मभ (B & C). ७ जोहाने (A), दुहाने (B), लुहाने (C).

हारौतं ह्रंदः ॥ कर्षो गुरुद्वयं, गंधो लघुः । यथा । या भर्त्तृभक्ता
धर्मैकचित्ता । सा भवति नारी धन्या प्रिया ॥ (G).

३७-३८ । पिङ्गलदृष्टः भं दत्त्वा सृष्टः । कर्षं दत्त्वा हंसो
ज्ञायते ॥ हंसनामच्छन्दः । यत्र भगणानन्तरं गुरुद्वयम् । उदाहरति ।
स मम कान्तः दूरदिगन्ते । प्रावृडागता चित्तं लोलते[ति] ॥ (C).

३७-३८ । अथ पंचाक्षरस्य प्रक्षारस्य सप्तमं भेदं हंसनामकं
वृत्तं लक्षयति, पिंगलेति । भ — आदिगुरुर्भगण इति यावत्,
कष वि — कर्षोऽपि गुरुद्वयात्मको गणोऽपि यत्र पंचाक्षरचरणे वृत्ते
दिञ्जे — दौयते, पिंगल दिट्टो — पिंगलदृष्टः सिट्टो — सृष्टः पिंगले-
नेति भावः, सः हंस — हंसः सुणिञ्जे — ज्ञायते ॥ यदीयचरणे
भगणोत्तरं गुरुद्वयं भवति तत् हंसनामकं वृत्तमिति निष्कृष्टोऽर्थः ।
अत्र हेद् इति हेकारस्य 'ए ओ सुद्धा अ वल्ल मिलिआ वि लङ्'
पूर्वमुक्त्वाङ्गस्त्वम् । [Vide श्लोक ५, p. 7.] पिंगल दिट्टो सिट्टो इति
पदद्वयं पादपूरणार्थमिति द्रष्टव्यम् । हंसमुदाहरति, सो महेति ।
सो — मः मह — मम, कान्त — कान्तः धव इत्यर्थः दूर [दिगन्ता]
दूरे [दिगन्ते] गतोऽस्तीति शेषः । अतः पाठम् — प्रावृट् आवे —
आयाति, सेउ — चेतः चलावे — चालयति व्याकुलयतीत्यर्थः ॥ अतः
किमाचरणीयं मया, त्वं मे शिञ्चयेति गूढाभिप्रायायाः प्रोषितभर्त्त-
कायाः प्रियसहचरीं प्रति वाक्यमिदम् । हंसो निवृत्तः । (E).

३७-३८ । पिंगेति । पिंगलदृष्टो भं दत्त्वा सृष्टः । कर्षोऽपि
देवो हंसो ज्ञेयः ॥ यथा, स मम कान्तः दूरदिगन्ते । पर्यन्त-
आयातः चेतश्चलति ॥ (G)

सुपिञ्च गण^१ सरस^२ गुण^३ ।
 सरह^४ गण^५ जमञ्च^६ भण^७ ॥ ३६ ॥
 जहा, पवण बह^८ सरिर^९ दह^{१०} ।*
 मञ्चण हण तवह^{११} मण ॥ ४० ॥ जमक ।

३६-४० । सुप्रियं भण सरसं शृणु । शराणां गणं यमकं भण ॥
 सुप्रियो द्विलघुः, रसेन त्रिलघुना [सह] वर्त्तमानं सरसमनुजानीधि,
 शराणां लघूनां गणं समूहम् । उदाहरति, पवणो[नो] वहति
 शरीरं दहति । मदनो हन्ति तपते मनः ॥ (C).

३६-४० । अथ पञ्चाक्षरप्रस्तारस्थांतिमं भेदं यमकनामकं वृत्तं
 लक्षयति, सुपीति । हे सुगुण शोभनगुणविशिष्ट शिष्य यत्र
 पञ्चाक्षरचरणे वृत्ते सरह गण — स्थाव्यगणौ अन्यगणेषुः स्थाव्या-
 वित्यर्थः सुपिञ्च गण — सुप्रियगणौ द्विलघुकौ गणावित्यर्थः, ततश्च
 सर — शरः लघ्वात्मको गणः पतति, तत् यमकं भण पठेत्यर्थः ॥
 पञ्च लघवो यत्र प्रतिचरणं भवन्ति तत् यमकमिति पिंडार्थः,
 सरह गणेषु तु पदं पद्यपूरणार्थमेव । यमकमुदाहरति, पवणेति ।
 पवण — पवनः बह — वाति, अत इति शेषः सरिर — शरीरं
 उह — दहति । मञ्चण — मदनः हण — हन्ति, अत इति शेषः

३६-४० । १ भण (A & C). २ सरस (F). ३ गण (A & B), मण (C).
 ४ सरह (B), सरह (F). ५ मण (B). ६ जमक (B & C). ७ मण (B),
 मण (C). ८ बह (E & F). ९ शरीर (A). १० उह (E), दह (F).
 * 1st half dropt in (C). ११ तपते (C).

बाराहा^१ मत्ता जं कखा तिखा^२ होत्तं^३ ।
 हारा छक्का बंधो^४ सेसा रात्रा^५ छंदो ॥ ४१ ॥
 जहा, जुझंतौ^६ उहामे कालिका^७ संगामे ।
 खच्चंतौ हमारो^८ दूरिता^९ संहारो^{१०} ॥ ४२ ॥ सेसा ।

मण — मनः तवद् — तपति ॥ सर्वे भेदा वक्तुमशक्या अतः क्विंतौ
 भेदाः प्रदर्शिताः, शेषभेदास्तु सुधीतिः[भिः] एवमूहनीयाः । (E).

३८-४० । सुपीति । सुप्रियगणौ शरः सुगुण । सुरहस्यगुणः
 यमकं भण ॥ [सु]प्रियो द्विसुः, शरो लघुः, सुसाध्यगुण सुगुणेति
 संबुद्धिः । यथा, पवनो बज्रः शरौरं दहति । मदनो हंति
 तपति मनः ॥ (G).

४१-४२ । अथ षड्चरा । द्वादश मात्रा यत्[च] कर्षास्त्रयो भवन्ति ।
 हारैः षड्भिर्बद्धं शेषा[ष]राजच्छंदः ॥ द्वादश मात्रा इति स्पष्टार्थं,
 कर्षा द्विगुहः, हारो गुरुः, बद्धं युक्तम् । उदाहरति । युध्यमाना
 उहामा कालिका संगामे । नृत्यन्ती संहारतु दुरितमष्ठाकम् ॥ (C).

४१-४२ । अथ षड्चरचरणस्य पद्यस्य प्रसारक्रियया चतुः-
 षष्टिभेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं शेषराजनामकं वृत्तं लक्षयति,
 बाराहेति । बाराहा मत्ता — द्वादशमात्रकाः द्वादश मात्रा शेषा-

४१-४२ । १ बाराहो (C). २ तिखा (A & B). ३ होत्तं (A), कपो पी
 तिखा नं (C), चोत्तं (F). ४ बंधो (A). ५ रात्रा (A). ६ जुझंतौ (B & C).
 ७ कालिका (A). ८ & १० transposed in (A, B & C). ९ चकारे (B).
 १० दूरिता (F). १० संहारे (B).

सुप्रिञ्च गण^१ सरस^२ गुण^३ ।

सरह^४ गण^५ जमञ्च^६ भण^७ ॥ ३९ ॥

जहा, पवण वह^८ सरिर^९ दह^{१०} ।*

मञ्चण हण तवद^{११} मण ॥ ४० ॥ जमक ।

३९-४० । सुप्रिञ्चं भण सरसं शृणु । श्रराणां गणं यमकं भण ॥
सुप्रियो द्विलघुः, रथेन चिलघुना [सह] वर्त्तमानं सरसमनुजानीहि,
श्रराणां लघूनां गणं समूहम् । उदाहरति, पवणो[नो] वहति
शरीरं दहति । मदनो हन्ति तपते मनः ॥ (C).

३९-४० । अथ पञ्चाक्षरप्रसारस्थांतिमं भेदं यमकनामकं वृत्तं
लक्षयति, सुपीति । हे सुगुण शोभनगुणविशिष्ट शिष्य थ्व
पञ्चाक्षरक्षरणे वृत्ते सरह गण — स्नाध्यगणौ अन्यगणेभ्यः स्नाध्या-
वित्यर्थः सुप्रिञ्च गण — सुप्रियगणौ द्विलघुकौ गणावित्यर्थः, ततश्च
सर — श्रः लघ्वात्मको गणः पतति, तत् यमकं भण पठेत्यर्थः ॥
पञ्च लघवो थ्व प्रतिक्षरणं भवन्ति तत् यमकमिति पिंडार्थः,
सरह गणोति तु पदं पद्यपूरणार्थमेव । यमकमुदाहरति, पवणोति ।
पवण — पवनः बद्ध — वाति, अत इति शेषः सरिर — शरीरं
उह — दहति । मञ्चण — मदनः हण — हन्ति, अत इति शेषः

३९-४० । १ भण (A & C). २ सरस (F). ३ गण (A & B), मण (C).
४ सरह (B), सुरह (F). ५ मण (B). ६ जमक (B & C). ७ भण (B),
मुण (C). ८ वड (E & F). ९ शरीर (A). १० उह (E), उह (F).
* 1st half dropt in (C). ११ तपद (C).

बाराहा^१ मत्ता जं कक्षा तिष्ठा^२ होत्ता^३ ।

हारा छक्का बंधो^४ सेसा रात्रा^५ छंदो ॥ ४१ ॥

जहा, जुझंतौ^६ उद्दामे कालिका^७ संगामे ।

खचंतौ हमारो^८ दूरिता^९ संहारो^{१०} ॥ ४२ ॥ सेसा ।

मण—मनः तवद्—तपति ॥ सर्वे भेदा वक्तुमशक्या अतः क्विचंतौ
भेदाः प्रदर्शिताः, शेषभेदास्तु सुधीतिः[भिः] एवमूहनीयाः । (E).

३८-४० । सुपीति । सुप्रियगणौ शरः सुगुण । सुरहस्तगुणः
यमकं मण ॥ [सु]प्रियो विलघुः, शरो लघुः, सुहाय्यगुण सुगुणेति
संबुद्धिः । यथा, पवनो बज्रः शरौरं दहति । मदनो हंति
तपति मनः ॥ (G).

४१-४२ । अथ षड्चरा । दादश माचा यत्[च] कर्षास्थयो भवन्ति ।
हारैः षड्भिर्बद्धं शेषा[ष]राजच्छंदः ॥ दादश माचा इति स्पष्टार्थं,
कर्षो दिगुहः, हारो गृहः, बद्धं युक्तम् । उदाहरति । युध्यमाना
उद्दामा कालिका संगामे । नृत्यन्तौ संहारतु दुरितमस्त्राकम् ॥ (C).

४१-४२ । अथ षड्चरचरणस्य पद्यस्य प्रस्तारक्रियया चतुः-
षष्टिभेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं शेषराजनामकं वृत्तं लक्षयति,
बाराहेति । बाराहा मत्ता—दादशमाचकाः दादश माचा येषा-

४१-४२ । १ बाराहो (C). २ तिष्ठा (A & B). ३ होत्ता (A), क्वी वी
तिष्ठा नं (C), वीज्जं (F). ४ बंधो (A). ५ रात्रा (A). ६ जुझंतौ (B & C).
७ कालिका (A). ८ & १० transposed in (A, B & C). ९ वरारि (B).
१० दुरिषा (F). १० संहारे (B).

पिञ्च^१ तिङ्ग^२ धुञ्च^३ सगणोय जुञ्च^४ ।

छञ्च^५ बस्य पञ्चो काल अट्ट^६ धञ्चो^७ ॥ ४३ ॥

जहा, पिञ्च भत्ति^८ पिञ्चा गुणवंत^९ सुञ्चा^{१०} ।

धणजुत्त^{११} घरा बहु सुक्ख^{१२} करा ॥ ४४ ॥ तिङ्ग^{१३} ।

नेतावृशा इत्यर्थः, तिषा—चयः कषा—कर्णा गुह्ययात्मका
गणाः जं—यच्च षड्च[र]चरणे वृत्ते होचं—भवन्ति । हारा हस्त
बंधो—हारषट्कबद्धं गुह्यषट्कयुक्तमित्यर्थः, तत् सेसा रात्रा हदं
—शेषराजच्छन्दः ॥ तत् शेषराजनामकं वृत्तमित्यर्थः । अन्ये
द्वादश मात्राः चयः कर्णा यच्च भवन्तीति पृथगेव योजयन्ति । अ-
कर्णमात्राज्ञापकं वृत्तमात्राज्ञापकं वा वाराहा मत्तेति पदं, हार
हस्ता बंधो इति च पदं, पद्यपूरणार्थमेव । यच्च कर्णचयं प्रतिचर-
पतति तत् शेषराजनामकं वृत्तमिति लक्षम् । शेषराजसुदाहरति
जुञ्जन्तीति । उहामे—उल्लटे संगामे—संगामे, जुञ्जन्ती-
युञ्जं कुर्वन्ती णञ्जन्ती—नृत्यन्ती काश्चिद्धा—काश्चिका ह्यार-
—अस्माकं दूरित्ता—दुरितानि संहारो—संहरतु ॥ शेषराज-
जिह्वन्तः । (E) ।

४१-४२ । अथ षड्चरम् । वारेति । द्वादश मात्रा यच्च कर्णा

४१-४४ । १ तिच (F). २ तिङ्ग (A), मिच (B), चिच (C). ३ धु
(E). ४ छच (A). ५ कल कट्ट (A), कल चट्ट (B), कल चट्ट (C). ६ कच
(A & B), धुचो (C), कचो (F). ७ पत्ति (B). ८ गुणवंत (A), गुणव-
(B & C). ९ छचा (E). १० धचनंत (E & F). ११ धीङ्ग (B), छचङ्ग (E)
दुच (F). १२ तिङ्गा (A), मिचा (B), चिचा (C).

भ्रुकखरा जं छत्रा^१ पात्र पात्रं ठिन्ना^२ ।

मत्त पंचा दुणा^३ बिन्धि^४ जोहा गणा ॥ ४५ ॥

जहा, कांस संहारणा^५ पक्खि संचारणा^६ ।

देवई^७ डिंबन्ना देउ मे णिम्भन्ना^८ ॥ ४६ ॥ बिजोहा^९ ।

स्त्रयो भवन्ति । शारषट्कबंधः शेषराजस्कन्दः ॥ कर्णे दिगुहः । यथा ।
युधंतौ[युधमाना] उद्दामे काशिका संपाने । नृत्यंतौ अस्माकं
दुरितसंचारः ॥ (G).

४२-४४ । प्रिये डिन्ना भ्रुवं सगणेन युता । षड्वर्षपदा कलाः
अष्ट खिताः ॥ भ्रुवं निश्चितं । षड्वर्षपदकथनात् सगणद्वयमर्थात्
प्राप्यते । उदाहरति । प्रियभक्ता प्रिया गुणवन्तः सुताः । धनवन्तो
गृह्णाः बहुसुखकराः ॥ (G).

४२-४४ । अथ षड्चरचरणस्य वृत्तस्याष्टाविंशतितमं भेदं
तिल्लनामकं वृत्तं लक्षयति, पित्र इति । यस्य पञ्चो—पदे ऋत्र
बल्ल—षड्वर्षाः कल्ल अट्ट—कलाः अष्टौ धन्नो—धृताः, सगणेण
—गुर्वन्नगणेन जुन्नं—युतं, तत् हे प्रिय भ्रुवं विनिश्चितं तिल्ल—
तिल्लं तिल्लनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ ऋत्र वषेत्थनेन सगणद्वयं युक्तं

४५—४६ । १ मे कणा (A & B), मेक्खणा (C). २ पात्र पात्रवृत्तिणा (A),
पात्र पात्रविष्णा (B), सो विजोहा पणा (C). ३ पंचा दुणा (A), पंच दुणा (F).
४ बिन्धि (A & F). ५ संहारणा (A), संचारिणा (C). ६ संचारणा (A),
संचारिणा (B). ७ देवर (A). ८ मे णिम्भणा (A), मे विम्भणा (B), मे
विम्भणा (C). ९ विजोहा (A).

भवतीत्युक्तं भवति, माचाकथनं तु पादपूरणार्थमेव । तिङ्शब्दा-
 हरति, पित्र इति । पित्र भक्ति—प्रियभक्ता पतिप्रतेति यावत्
 पित्रा—प्रिया गृहिणीत्यर्थः गुणवंत—गुणवान् सूत्रा—सुतः ।
 धनवंत—धनवान् घरा—गृहम् एतत्सर्वमिति शेषः बङ्गसुखकरा
 —बङ्गसुखकरम् ॥ तिङ्शब्दो निवृत्तम् । (E).

४३-४४ । अथ षड्चरम् । गायत्री । पित्रेति । प्रियं तिङ्
 भुवं सगणेन युतं । षड्वर्णपदं कलाष्टगतम् ॥ षडुक्त्वा सगणद्वयं
 कार्यम् इति सूच्यते । यथा । प्रियभक्ता प्रिया गुणवंतः सुताः ।
 धनवंतो गृहाः बङ्गसौख्यकराः ॥ (G).

४५-४६ । अक्षराणि यच्च [षट्] पदे पदे स्थितानि । माचाः
 पञ्च द्विगुणिता इत्युक्तं, पञ्च माचाः कौटुम्ब इत्याकांक्षायां द्वयो-
 धेति नाम निर्भयति । तथाहि दौ योधौ यच्च इत्यर्थान्मध्यस्यु-
 पस्यकस्यो लभते योधश्च तदाचकलात् ॥ उदाहरति । कंससंहा-
 रणः पक्षिसंचारणः । देवकौडिभको ददातु मे निर्भयम् ॥ (C).

४५-४६ । अथ षड्चरचरणवृत्तस्यैकोनविंशति[त]मं भेदं विष्णो-
 रानामकं वृत्तं लक्षयति, अक्षरेति । जं—यच्च पात्र पात्रं—पादे
 पादे इत्या—षट् अक्षरा—अक्षराणि ठिन्ना—स्थितानि । पंचा
 दुष्णा—पंच द्विगुणिता द्विगुण्यर्थः मत्त—माचाः यच्च पादे पादे
 स्थिता इति पूर्वेषाम्नायः, अवद्वद्भाषायां सिंगादिव्यत्याशे दोषा-
 भावात् । अथ गणनियममाह, विधीति । विधि—दौ ओहा
 गणा—योद्धुगणौ मध्यस्युपस्यकस्यो लभते योधश्च तदाचकलात् ॥
 पूर्वेषाम्नायः, तत् विष्णोराख्यं वृत्तमि[ति] गणनाद्येव इन्दोनाम-

ठउ चउरंसा^१ फणिवद् भासा ।

दिअवर कसो फुल^२ रस बसो ॥ ४७ ॥

जहा, गवरिअ^३ कंता अभिणउ संता ।

जइ परसखा^४ दिअ महि धखा ॥ ४८ ॥

जहा वा, (E & F), भुवण अणंदो^५ तिहुअण^६ कंदो^७ ।

भमर सबसो स जअइ^८ कसो ॥ ४९ ॥ चउरंसा^९ ।

कथनं बोध्यमिति संप्रदायः । १३ । विष्णोःशमुदाहरति, कंचेत्ति ।
कंससंहरणः पक्षिसंचरणः गरुडगामीत्यर्थः । देवई डिंभआ —
देवकीडिंभकः मे — मच्चं णिभआ — निर्भयं देउ — ददातु ॥
विष्णोहा निवृत्ता । (E).

४५-४६ । अक्येति । अचराणि यत्र षट् पादपादस्थितानि ।
मात्राः पंच द्विगुणाः द्वौ चोद्धृगणौ, रगणौ इत्यर्थः, गणनाच्चैव
विष्णोःहेति कंदोनाम ज्ञेयमिति संप्रदायः ॥ [यथा] कंससंहा-
रणः [?] । देवकीडिंभको ददातु मे निर्भयम् ॥ (G).

४७, ४८ । स्थापयतु चतुरंगं फणिपतिभांस[ष]ति । दिजवर-
कणौ स्फुटं रसवर्णौ ॥ फणिपतिभांस[ष]ति चतुरंगच्छन्दः स्थापय
यत्र स्फुटं यथा स्थापयथा [ष]दिजवरकर्णः षड्वर्णो भवति । दिजवर-

४७-४९ । ४८ श्लोक is not given in MSS. (B & C). १ ठउ चउरंसा
(A). २ फुल (B). ३ गवरिअ (A). ४ परसखा (A). ५ षचच कंदो
(A), षचच कचंदो (B & C). ६ तिहुअण (E & F). ७ कंदो (B).
८ जअइ वे (E), जअइ स (F). ९ चउरंसा (A).

स्रतुर्लघुः, कर्षो दिगुरुः । उदाहरति । मयमानन्दस्त्रिभुवनकन्दः ।
भ्रमरसवर्षः स जयति कृष्णः ॥ कन्दो मूखं, बंदो इति पाठे
वच्य इत्यर्थः । (C).

४७-४८ । अथ षडक्षरचरणस्य वृत्तस्य षोडशतमं भेदं चतु-
रंशानामकं वृत्तं सञ्चयति, ठविति । द्विजवर कर्षो—द्विजवरकर्षो
द्विजवरस्रतुर्लघुत्मात्मको गणः, कर्षः गुरुद्वयात्मको गणस्तावित्यर्थः
यत्र प्रतिचरणं पतत इति श्लेषः, फुल्ल रस बन्धो—स्फुटरसवर्षो
प्रकृतषडक्षरामिति यावत् फणिवद् भाषा—फणिपतिभाषितां
तां चतुरंशां—चतुरंशां ठउ—स्थापय ॥ चतुरंशानामकमेतद्वृत्तं
विह्वीत्यर्थः । १५ । चतुरंशामुदाहरति, गवरिञ्च इति । अभिणउ
संता—अभिनयस्रांतः, अभिनयस्तांडवचेष्टाविश्लेषः, गवरिञ्च कंता—
गौरीकंता । जद्—[यदा] परसखा—प्रसन्नः, तदेति श्लेषः महि
—मङ्गं धखा—धनं दिञ्च—ददातु ॥ अथवा अभिणउ—अभि-
नये संता—सन् वर्त्तमान इत्यर्थः जद् परसखा—यस्य प्रसन्नः, स
इति श्लेषः दिञ्च महि धखा—द्यावापृथिव्योः धन्यः यतस्तां-
उदानंदितः श्रिवोऽदेयमपि ददातीति श्लोकप्रसिद्धिरिति भाव-
इति वा व्याख्येयम् । १६ । द्वितीयम् उदाहरणं । श्लोकस्तु निगदे-
नैव व्याख्यातः । चतुरंशा निवृत्ता । १७ । (E).

४७-४८ । ठ इति । स्थापय चतुरंशं फणिपतिभाषितम् ।
द्विजवरः कर्षः स्फुटरसवर्षः ॥ चतुर्लघुर्दिगुरुश्च । यथा । गौर्षाः
कंताऽभिनयस्रांतः । यदि प्रसन्नः देहि मङ्गं धनम् ॥ यथा वा ।
भुवमानंदस्त्रिभुवनकंदः । भ्रमरसवर्षो जयति स कृष्णः ॥ (G).

कामावन्तारेण^१ अद्वेण पाएण ।

मत्ता दहा सुद्ध मंथाण सो बुद्ध^२ ॥ ५० ॥

जहा, रात्रा^३ जहा सुद्ध पण्डीअ^४ हो मुद्ध ।

किन्ती^५ करे रक्ख^६ सो बाद^७ उप्पेक्ख^८ ॥ ५१ ॥
मंथाण ।

५०-५१ । कामावतारस्याद्धेन पादेन । माचा दश शुद्धाः
मन्यामं बुध्यन्ते ॥ शारङ्गरूपच्छन्दः कामा[व]तार इत्यपि नाम,
तच्च तगणस्य[च]तुष्टयात्मकं, तस्याद्धेन तगणद्वयात्मकं, तथाचाच
तगणद्वयात्मकः पाद इति पर्यवस्यति, तगणस्य पञ्चकलात्मकत्वाद्यच्च
माचा दश भवन्ति तन्म[न्या]नच्छन्द इत्युक्तम् । उदाहरति ।
राजा यच्च सुभः पण्डितो भवति सुग्धः । कीर्त्तिं करे रच्च
तद्भाव्यमुपेक्ष ॥ सुग्धो मूढः क्षिप्तक्षितज्ञानशून्यः । (C).

५०-५१ । अथ षडक्षरचरणस्य वृत्तस्य सप्तचिंशत्तमं भेदं
मंथाननामकं वृत्तं सूचयति, कानेति । कामावन्तारस्य — कामाव-
तारस्य तगणचतुष्टयनिर्मितद्वादशाक्षरचरणस्य सारंगरूपकापरमाक्ष-
रत्यर्थः अद्वेण पाएण — अद्धेन पादेन अंतलघुतगणद्वयेनेत्यर्थः ।
सुद्ध दहा मत्ता — शुद्धा दश माचाः यच्च षडक्षरचरणे वृत्ते प्रति-
चरणं पतन्ति, सो — सः मंथाण — मंथानः बुद्धस्य — ज्ञातव्यः ॥ अथवा
अवबुद्धभाषार्थां खिं गविभक्तिवचनव्यत्यासे दोषाभावान् सो — तं

५०-५१ । १ कामावन्तारस्य (E & F). २ सुद्ध (B), बुद्ध (E), बुद्ध
(F). ३ राजा (F). ४ संक्षिप्त (A), पण्डित (C). ५ कीर्त्ति (C). ६ यच्च
(A), यच्च (B), रच्च (C). ७ बाद (B), रात्त (C). ८ उप्पेक्ख (F).

खडा^१ बख बद्धो^२ भुअंगो^३ पअद्धो^४ ।

पअा पाअ चारी कही संखणारी^५ ॥ ५२ ॥

जहा, गुणा^६ जसस सुद्धा बद्ध^७ रूअमुद्धा ।

घरे वित्त जग्गा^८ मही तासु^९ सग्गा^{१०} ॥ ५३ ॥
संखणारी ।

मंथान — मंथानं बुझ्झ — विद्धीति वा व्याख्येयं, तगणदयचरणे
मंथान इति तु निष्कृष्टार्थः । वर्णवृत्ते चाच माचाकथनं पद्यपूर-
णार्थमेव । १८ । मंथानमुदाहरति, राअा इति । जहा — यच
राअा — राजा लुद्ध — लुभ्यः पंडीअ — हे पंडित मुद्ध — मुग्धः
हो — भव । हो इति देशीयं भवेत्यर्थं प्रसिद्धं । कित्ती — कौर्त्तिं
करे रक्ख — रचख, सो याद् — [तं वाद्] उपेक्ख — उपेचख ॥ यच
राजा कपणसत्तच विवदंतं [दमानं] जनमुपेक्ख पण्डितेनापि तया
निजकौर्त्तिमिच्छता मूर्खेण भवितव्यमिति कस्यचित् पण्डितं
प्रत्युपदेशः । मंथानो निवृत्तः । १९ । (E).

५०-५१ । कामेति । कामावतारस्यार्द्धेन पादेन । माचा दग्ग
शुद्धाः मंथानः स बोधः ॥ कामेति तगणदयं पाद् इत्यर्थः ।
[यथा] राजा यच लुभ्यः पंडित भव मुग्धः । कौर्त्तिं करे रच
तं वाद्म उपेचख ॥ (G).

५१-५२ । १ रखा (B), पअा (C). २ खडा (A), बडा (C). ३ लुअंगो
(E). ४ पअा (A & C). ५ सखणारी (A & C). ६ गुणा (A).
७ Dropt in (B), बद्ध (F). ८ जग्गे (A), जग्गा (B). ९ तसु (A & B),
तासु (E). १० जग्गे (A).

५२-५३ । सर्वप्रथमं भुजङ्गप्रयातम् । प्राक्तनानारः पादाः कथ्यते शृङ्गचारी ॥ भुजङ्गो भुजङ्गप्रयातः । तत्रापि भुजङ्गप्रयात-पादाद्धै वद्वर्णं शृङ्गचारी कथ्यते, तादृश एव अपि प्राक्तनानार-इत्यर्थः । भुजङ्गप्रयातं शृङ्गचरत्पुष्पेव भवति, तद्धै चमकदपमिति बोध्यम् । उदाहरति । गुणा यस्य शृङ्गा वधूः रूपसुगन्धा । शृङ्गं विन जायत मही तस्य शृङ्गः ॥ रूपसुगन्धा अतिशयरूपवती, जापदित्यनेन कदरचित्पुष्पता नास्तीत्यर्थः । अतः विन जग्गा इति पाठे शृङ्गा जापदिता इत्यर्थः । (C).

५२-५३ । अथ वद्वर्णचरणस्य वृत्तस्य दशमं भेदं शृङ्गचारी-नामकं वृत्तं कथयति, खड्गेति । खडा इत्य वद्वो — सर्वप्रथमं भुजङ्गं पञ्चद्वो — भुजङ्गप्रयाताद्धै । पञ्चा — प्राक्तन, आदिशृङ्गचर-इत्यभिमितैकैकचरणेत्यर्थः, पाच चारी — पादचरत्पुष्पे शृङ्गचारी कथी — कथिता ॥ अत्र पाच चारीति पदं यद्यप्यर्थमत्रापि षोडशचरणेष्वपि भुजङ्गप्रयातस्य वक्ष्यमाणत्वात्तद्धै वद्वर्णचरणमित्येवमिति द्रष्टव्यम् । आदिशृङ्गचरणचरण शृङ्गचारीति तु कसुदा-चार्यः । २० शृङ्गचारीसुदाहरति, गुणेति । जस्य — यस्य गुणाः [शृङ्गः] दोषसंबन्धिताः वद्व — वधूः रूपसुगन्धा — रूपसुगन्धा अतिशुद्धरीति यावत् । अरे — शृङ्गे विन — विन भग्नमिति यावत् जग्गा — जायत यदा परिपूर्णमिति यावत्, तासु — तस्य मही इत्यौ शृङ्गा — शृङ्गाः ॥ अथैतन्नर्थं च भूषणवपि शृङ्गसुखमनुभवतीत्यर्थः । अतः विन जग्गेति कथित्पाठः, तत्र शृङ्गा जापदिता इति प्राक्तने पूर्वनिपातानियमाद्वाक्येभ्यम् । शृङ्गचारी चिह्नम् । २१ । (E).

धञ् सर बीञ् मणीगुण तीञ् ।

दर्दं लहु अंत स मालद कंत ॥ ५४ ॥

जहा, करा पसरंत बह्ण गुणवंतं ।

पफुल्लिञ्च कुंदं उगो सहि चंद ॥ ५५ ॥ मालती ।

५२-५३ । खड्गेति । षड्वर्णबद्धा भुजंगप्रयाताद्धा । प्राप्ता पादषतुष्टयं कथ्यतां ग्रंथनारी ॥ यगणद्वयं कार्यमित्यर्थः । यथा । गुणा यस्य शद्धा वधूः रूपसुगधा । घरे [गृहे] वित्तं जायत् मही तस्य स्वर्गः ॥ (G).

५४-५५ । ध्वजः शरौ द्वौ मणिगुणस्तृतीये । स्थितो लघुरन्ते वा मालती कान्ता ॥ ध्वज आदिलघुस्त्रिकलः, शरौ लघुर्ध्वणिगुणो हारः, तेनान्ते गुरुर्लघुर्लभ्यते । कान्ता कमनीया, मालती हृन्दो-नाम । उदाहरति । कराः प्रसरन्ति बह्वगुणवन्तः । प्रफुल्लितं कुन्दं उद्यतः सखि चन्द्रः ॥ (C).

५४-५५ । अथ षडक्षरचरणवृत्तस्य षट्चत्वारिंशत्तमं भेदं मालतीनामकं वृत्तं लक्षयति, धञ्मिति । अत्र षडक्षरचरणे वृत्ते प्रथमं धञ् — ध्वजः लघ्वादिस्त्रिकलो गण इत्यर्थः द्वितीयस्थाने च सर बीञ् — शरद्वयं लघुद्वयमित्यर्थः तीञ् — तृतीये स्थाने इति शेषः लहु अंत — लघ्वंतः लघुरन्ते यस्य तादृश इत्यर्थः मणीगुण — मणीगुणः हारो गुरुरित्यर्थः दर्दं — दीयते, इदं च यथायथं

५४-५५ । १ मणीगुण वंत (E). २ रई (A, B & C). ३ लघुवंत (A & C). ४ लहु (B). ५ लहु (A & C), लही (B).

द्विजवरं^१ किञ्च भणहिं^२ सुप्रियं^३ ।
 दमणञ्च^४ गुणिं^५ फणिवद् भणिं^६ ॥ ५६ ॥
 जहा, कमल णञ्चणिं^७ अमिञ्च बञ्चणिं^८ ।
 तरुणिं^९ घरणिं^{१०} मिलद् सुपुणिं^{११} ॥ ५७ ॥ दमणक ।

योजनीयं, सा कंतं — कांता सुंदरीति यावत् मासद् — मासती ॥
 तन्मासतीनामकं वृत्तमित्यर्थः । कैश्चित्तु कंतं इति कांतासंबोधन-
 परतया व्याख्यायते । मासतीमुदाहरति, करेति । सहि — हे सखि
 बद्ध गुणवंतं — बद्धगुणवंतः प्रासादाद्वाद्कलाद्यनेकगुणयुक्ता इत्यर्थः
 करा — किरणाः पसरंतं — प्रसरंति, कुंदं — कुंदाः प्रफुल्लिञ्च-
 प्रफुल्लिताः यतः, अतः चंदं — चन्द्रः उगो — उदित इति ज्ञायत-
 इति शेषः ॥ मासती निवृत्ता । २२ । (B).

५४-५५ । ध्वजमिति । ध्वजः प्ररदयं मणिगुणस्तृतीयः । दत्त्वा
 लघुमते सा मासती कांता ॥ ध्वजो लघ्वादिस्त्रिकलः, मणिगुणो
 दीर्घः, प्ररो लघुः । लघुगुरू लघुद्वयं दीर्घो लघुरिति । यथा ।
 कराः प्रसरंति बद्धगुणवंतः । प्रफुल्लिताः कुंदाः उदितः सखि चंद्रः ॥
 (G).

५६-५७ । द्विजवरं दत्त्वा भण सुप्रियम् । दमणकं गणय
 फणिपतिर्भणति ॥ द्विजवरस्तुल्लघुः । उदाहरति । कमलणयना
 अमृतवदना । तरुणी गृहिणी मिलति सुपुण्येन ॥ (C).

५६-५७ । द्विजवर (F). १ भणद् (A & C), भणमि (B). २ सुप्रिय (E).
 ३ लघु (A & C), मणु (B). ४ भणु (B). ५ वदणि (C). ७ वरणि (A,
 B & C). ८ लघुपुणि (A), लघुपुणि (B). सुपुणि (E).

चारि हार च्छिञ्जही^१ तिचि^२ गंध दिक्कही^३ ।
 सत्त अक्खरा ठिञ्जा सा समाचिञ्जा पिञ्जा ॥ ५८ ॥
 जहा, कुंजरा खलंतञ्जा यब्बञ्जा यलंतञ्जा ।
 कुम्म पिड्ढि^४ कंप्प^५ धूखि हूर कंप्प^६ ॥ ५९ ॥
 समाचिञ्जा^७ ।

५६-५७ । अथ षडक्षरपरणवृत्तस्य चतुःषष्टितममंतिमं भेदं
 दमनकनामकं वृत्तं लक्षयति । दिञ्जवर — दिञ्जवरं चतुर्लक्ष्मात्मकं
 गणमिति यावत् किञ्च — क्त्वा, सू[सु]पिञ्च — सुप्रियं लघुदया-
 त्मकं गणमिति यावत् भणञ्चि — कथय । दमणञ्च गुणि — दमनकं
 गुणय जानीहीति यावत् इति फणिवर — फणिपतिः भणि —
 भणति ॥ न[गण]दययुक्तं दमनकनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । २४ ।
 दमनकसुदाहरति, कमल्लेति । कमल्ल एञ्चणि — कमल्लनयना
 चमिञ्च वञ्चणि — अन्वृतवचना । तरुणि — तरुणी घरणि — गृहिणी
 भार्हेति यावत् सू[सु]पुणि — सुपुण्येन मिञ्जर — मिस्रति ॥ मिञ्जर
 न पुणीति कश्चित्पाठस्तत्र मिस्रति यदि पुनरित्यगंतरं तदा तां
 विहाय कुचापि न गमिष्यामीत्यप्याहृत्य व्याख्येयम् । दमनको
 विद्वक्तः । २५ । इति षडक्षरं वृत्तम् । (E).

५६-५७ । दिञ्च इति । दिञ्जवरं क्त्वा भण सुप्रियं । दमनकं

५८-५९ । १ किञ्चि (E), चिञ्जिही (F). २ तिचि (A). ३ दिक्कचि
 (E). ४ पिड्ढि (B), पीडि (C). ५ कंप्पि (O). ६ कंप्पि (G).
 Last quadrant dropt in (B). ७ समाचिञ्जा (A & B).

जातीषि कथिपतिर्भषति ॥ द्विज[वर]स्यतुर्लघुः, सुप्रियो द्विजलघुः,
घट्त्वलघवः । लघा । कमलनयना अमृतवचना । तदणी मृद्विणी
मिच्छति सुपुच्छेन ॥ (G).

५८-५९ । अथ सप्ताक्षरा । आदौ गुरुस्ततो लघुरेवं क्रमेण
चत्वारो गुरवस्त्रयो लघवः पादे तिष्ठन्ति । * * * चारो गुरवर्ग्वो
लघुः । उदाहरति । कुञ्जरास्यसन्नि पर्वताः पतन्ति । क्रूर्णपृष्ठं कल्पते
धूमिभिः सूर्य्यं आच्छाद्यते ॥ (C).

५८-५९ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्याष्टाविंशत्यधिकग्रतं भेदाः
भवन्ति, तत्र त्रिचत्वारिंशत्तमं भेदं समानिकानामकं वृत्तं लक्षयति,
चारौति । यत्र सप्ताक्षरवृत्ते चार चारि—चारचतुष्टयं गुरुचतु-
ष्टयमिति यावत् किञ्चि[ह्री]—क्रियते तिष्ठि—चयः गंध—
गंधा लघव इति यावत् दिष्चि[ह्री]—दीयन्ते । अंतरा अंतरे-
षेति शेषः । एवं विधिना सप्त अक्षरा—सप्ताक्षराणि षिञ्चा—
क्षितानि, सा समाषिञ्चा—समानिका पिञ्चा—प्रिया पिंगल-
खेति शेषः ॥ प्रथमं गुरुस्ततो लघुः पुनर्गुरुः पुनर्लघुरेवं क्रमेण
यत्र प्रतिचरणं सप्ताक्षराणि स्थाप्यन्ते सा समानिकेति सप्तुदाचार्यः ।
केचिन्तु पिञ्चा इति पदं प्रियासंबोधनपरतया वर्दति । १६ ।
समानिकासुदाहरति, कुञ्जरा इति । पञ्चञ्चा—पर्वतान् पक्षतञ्चा
—प्रेरयंतः कुञ्जरा—इक्षि[नः] चक्षंतञ्चा—चक्षन्ति । कुञ्च पिष्टि—
क्रूर्णपृष्ठं कल्प—कल्पते धूमि—धूम्या सूर—सूर्य्यः संपण—
आच्छाद्यते ॥ श्रीरामचंद्रे प्रचक्षति सतीति शेषः । समानिका
निवृत्ता । १७ । (E).

भणउ सुवासउ^१ लहुसु विसेसउ^१ ।

रइ चउ मत्तह भ लहइ अंतह^२ ॥ ६० ॥

जहा, गुरुजण भत्तउ^३ बहुगुण जुत्तउ^४ ।

जसु जिअ^५ पुत्तउ सइ^६ पुणवंतउ^७ ॥ ६१ ॥ सुवास^८ ।

५८-५९ । अथ सप्ताक्षरसुष्णिक् कंदः । [चारि] हारेति ।
हारचतुष्टयं क्रियतां चयो गंधा दीयंताम् । सप्ताक्षरा स्थिता सा
समानिका प्रिया ॥ हारो गुरुः, गंधो लघुः । यथा । कुंजरास्रकंति
पर्वताः पतन्ति । कूर्मपृष्ठं कंपते धूम्या सूर्यं आच्छाद्यते ॥ (G) ।

६०-६१ । भणामि सुवामं लघु परि[सवि]शेषम् । रचयति
चातुर्माचिकं भगणमन्ते ॥ सविशेषलघुकथनात् चातुर्माचिको
लघुः कथ्यते तदनन्तरं भगण इत्यर्थः । उदाहरति । गुरुजन-
भक्ता वधूर्गुणयुक्ता । यस्य जीवन् पुत्रः स पुण्यवान् ॥ तिअ पुत्तेति
पाठे त्रिपुत्र इत्यर्थः । (C) ।

६०-६१ । अथ सप्ताक्षरचरण-वृत्तस्यैकाग्रित्युत्तर[वृत्तस्य द्वादशो-
त्तर] ग्रततमं [११२] भेदं सुवासकनामकं वृत्तं लक्षयति, भणति ।
यत्र चउ मत्तह — चतस्रः मात्राः चतुरो लघून् इत्यर्थः । अत्र

६०-६१ । १ सरासउ (A), सुवासउ (E). २ लउ गुरु वेषउ (A), लउ
सविषेसउ (B), लउसु विसेसउ (E). ३ भवर लखत्तह (A), भ लइ लखत्तह (B),
भवदि लखत्तह (C). ४ गुरुजण जुत्तउ (A), गुरुजण भत्तउ (B). ५ Dropt in
(B). ६ जसु तिअ (A), जसु तिअ (B), जसु जिअ (E). ७ सो (A), सउ
(B) सदि (C). ८ पुत्रमत्तउ (A & C). पुत्रमत्तउ (B). ९ सरसा (A).

चरण गण विष्प^१ पढम लइ थप्प ।

जगण तसु अंत मुणहु^२ करहंच ॥ ६२ ॥

जहा, जिबउ^३ जइ एह^४ तजउ^५ गइ देह^६ ।

रमण जइ^७ सोइ विरह जणु होइ^८ ॥ ६३ ॥ करहंच^९ ।

मात्राशब्दो लघुपरः । रइ — रचयित्वा अंतह — अंते चतुर्लघ्वन्ते इत्यर्थः, भ — भगणः आदिगुरुगण इति यावत् लइइ — लभ्यते, लइसु[सु] विशेषउ — लघुविशिष्टं तं सुवासउ — सु[सु]वासकं भणउ — भणत ॥ सु[सु]वासकनामकं तद्वृत्तमित्यर्थः । अत्र लइसु[सु] विशेषउ इदं विशेषणं प्रथमस्थापितचतुर्मात्राणां लघुपरत्वलाभायेति बोध्यम् । द्विजवरभगणरचितचरणं सुवासकमिति फलितार्थः । २८ । सु[सु]वासकमुदाहरति, गुर्विति । गुरुजण भत्तउ — गुरुजनभक्ता गुणजुत्तउ — गुणयुक्ता जसू — यस्य वड्ड — वधूः भार्य्येति यावत् जिअ पुत्तउ — जीवत्युचा सइ — स एव पुणवंत[उ] — पुण्यवान् ॥ वैश्वीक्य इति शेषः । सुवासकं निवृत्तम् । २९ । (E).

६०-६१ । भणैति । भण्यतां सुवासकः लघुसुविशेषकः । रचय चतुर्मात्रिकाः भं लभते अंते ॥ लक्षिति पूरणार्थम् । यथा । गुरुजन-भक्ता वधूर्गुणयुक्ता । यस्य जीवत्युचा स एव पुण्यवान् ॥ (G).

६२-६३ । चरणे गणं विप्रं प्रथमे नीला स्थापय । जगणं तस्यान्ते

६२-६३ । १ विषा (A). २ भविष (A), भवउ (B), भवउ (C).

३ जिबउ (A), जिबउ (C). ४ रइ (B). ५ तजउ (B). ६ देह (B).

७ जो (A). ८ विरह जइ होइ (A), विरह जइ जोइ (B), विरह जिनु होइ (F). ९ करहंची (B & C).

अथ करहस्यम् ॥ चरणे पदे प्रथमतो विप्रगणस्यतो जगणस्यत्
करहस्यं ह्यन्दः । उदाहरति । जीवामि यदि एतत् त्यजामि गत्वा
देहम् । रमणो यदि स एव विरहो न भवति ॥ गत्वा प्रथम-
मिति शेषः । विरहदग्धं यद्येतद्देहं त्यजामि तदा जीवामि,
तदेव श्रेयःसाधनमिदन्तु जीवनं मरणमेव । (C).

६१-६३ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्य षष्ठवतितमं भेदं करहस्य-
नामकं वृत्तं लक्षयति, चरणेति । पठन-प्रथमे चरणे विष्य-
विप्रं चतुर्लम्बात्मकमिति यावत् गण-गणं जड-गट्हीला
यस्य-स्थापयत । तस्य-तस्य विप्रगणस्येति यावत् अंत-अन्ते
जगण-मध्यगुहं यस्य इति पूर्वेषाम्बयः, करहस्य-कर[हस्यम्] एवं
मुण्ड-जाणीत ॥ करहस्यनामकमेतद्वृत्तमित्यर्थः । अथ प्रथमे इति
द्वितीयादीनामुपलक्षकम् । करहस्यमुदाहरति, जिवेति । एह-एतं
देह-देहं गद-गत्वा जद-यदि तजउ-त्यजामि जिवउ-
जीवामि तदेति शेषः, जद-यदि रमण-भर्ता स एव होइ-
भवति, बिरह-विद्योगः जणु-मा भवत्विति शेषः ॥ विरहानन्द-
दग्धप्रतीरत्याग एव मम श्रेष्ठ इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिन्मृत-
भर्तृकायाः सहगमनं कर्तुमुद्यतायाः श्रीरघुनाथं प्रति प्रार्थनावचन-
मिदम्, सा चोत्तरार्द्धेन प्रकटिता । करहस्यो निवृत्तः । ६१ । (E).

६२-६३ । चरेति । चरणे गणं विप्रं प्रथमं क्त्वा स्थापय ।
जगणस्यस्यांति जाणीत करहस्यं ॥ विप्रस्य चतुर्लम्बुः । यथा । जीवामि
यदि एतं त्यजामि गत्वा देहम् । रमणो यदि स एव विरहो मा
भवतु ॥ देहत्याग एव जीवनमित्युपपादितमुत्तरार्द्धं ब्रह्मेत्यर्थः । (G).

सत्ता दीहा जाणेही कखा ती' गो माणेही ।
 चाउहाहा' मत्ताणा सीसारूओ' छंदाणा ॥ ६४ ॥
 जहा, चंदा' कुंदा ए कासा' हारा हीरा ए हंसा' ।
 जे जे सेत्ता बखीआ' तुझ्या' किती जिखीआ' ॥
 ६५ ॥ सीसरूपक' ।

६४-६५ । सप्त दीर्घान् जानीहि कर्णान् चीन् गुहं मानय ।
 चतुर्दशमाभाषां ग्रीर्षरूपकच्छन्दसि ॥ ग्रीर्षरूपकच्छन्दसञ्चतुर्दशमाभस्य
 निर्व्याहकान् सप्त दीर्घान् जानीहि, तदेव विष्टणोति चीन् कर्णान्,
 कर्णो द्विगुहरमन्तरमेकगुहमित्यर्थः । उदाहरति । चन्द्रः कुन्दम्
 एतत् काश्या हारो हीरं केशासः । ये ये श्वेता विनि[दि]ता-
 श्व कौर्त्या जिताः ॥ (C).

६४-६५ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्य अन्तिमं [आद्यं] भेदं ग्रीर्ष-
 रूपकनामकं वृत्तं लक्षयति, सत्तेति । आदौ कखा ती—कर्णान्
 गुहदधात्मकान् गणान्, चीन् तदनंतरं गो—गुहं माणेही—
 मानय, एवंप्रकारेण चाउहाहा मत्ताणा—चतुर्दश भाषाः सत्ता
 दीहा—सप्त दीर्घान् सीसारूआ छंदाणा—ग्रीर्षरूपकच्छन्दसि
 जाणेही—श्रायस्व[जानीहि] ॥ दीर्घसप्तकरचितचरणं ग्रीर्षरूपक-

६४-६५ । १ ति (A). २ चउहाहा (A). ३ वीषारूआ (A & E),
 वीषारूओ (B & C). ४ चन्दा (B). ५ केशासा (B). ६ रा चंदा (A & B),
 केशासा (C). ७ विविधा (A), वीवोधा (B & C), ववोधा (E). ८ तुझारी
 (A), तुन्दा (B), तुन्ना (C). ९ वीवोधा (B), विविधा (C). १० वीव-
 वपव (B).

विज्जूमाला^१ मत्ता सोला^२ पाए कखा चारी खोला ।
एअं रूअं^३ चारी पाआ भत्ती खत्ती^४ खाआराआ^५ ॥६६॥

जहा,

उम्मत्ता^६ जोहा दुक्कंता विप्यक्खा^७ मभ्भे^८ लुक्कंता^९ ।
खिक्कंता^{१०} जंता धावंता खिभ्भंती^{११} किन्ती पावंता ॥६७॥
विज्जूमाला^{१२} ।

मिति फलितार्थः । ३१ । ग्रीष्वरूपकमुदाहरति, चंदेति । चंद्रः
कुंदः काशाः ए — एते चारः मौक्तिकदाम इति यावत् हीरा —
हीरकं मणिभेदः हंसा — हंसः ए — एते । जे जे सेत्ता बषीआ
— ये ये सेता वरिणताः ते ते इति शेषः तुह्या किन्ती
जिषीआ — युष्मत्कीर्त्या जिताः ॥ कंचिद्राजानं प्रति कखि-
त्कवेरियसुक्तिः । ग्रीष्वरूपकं निवृत्तम् । ३२ । (E).

३४-३५ । सत्तेति । सप्त दीर्घान् जानीहि कर्णान् चीन् गुदं
मानय । चतुर्दश माचाः ग्रीष्वरूपकं कुंदः ॥ कर्णी दिगुदः । यथा,
चंद्रः कुंदः ये काशाः चारा हीरा एते हंसाः । ये ये सेताः
वरिणताः युष्मत्कं कीर्त्या जिताः ॥ (G).

६६-६७ । १ विज्जुमाळा (B), विज्जुमाळा (C). २ सोला मत्ता (E & F).
३ एअं एअं (B). ४ मत्तो (E). ५ विज्जुमाळा (A), विज्जुमाळा (B),
विज्जुमाळा (C), चचा राचा (F). ६ उम्मत्ता (F). ७ विप्यक्खा (A), वीपक्खा
(B). ८ मभ्भे (B & C), मभे (F). ९ तुह्या (C). १० विह (C).
११ विभन्ती (B & C). १२ विज्जुमाळा (A).

६६-६७ । अथाष्टाक्षरा । विद्युन्मासा माषाः षोडश पादे कर्णाखलारो खोलन्ते[न्ति] । एवंरूपाणां चतुर्णां पादानां भर्षी चचिया विद्युद्ग्राजते ॥ भर्षी धारयिचौ चचियजातिः, विद्युन्मासा विद्युदिव राजते । उदाहरति । उन्मत्ता योधा ठौकमाणाः विपक्षमध्ये प्रविष्टाः । निष्क्रान्ता युध्यन्तो[माना] धावन्तो निभ्रान्ताः कौन्तिं प्राप्नुवन्ति ॥ ठौकमाणा गच्छन्तः । (C) ।

६६-६७ । अथाष्टाक्षरचरणवृत्तस्य प्रसारक्रियया षट्पञ्चाशद्-धिकग्रतद्वयं भेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं विद्युन्मासानामकं वृत्तं लक्षयति, विञ्जित्ति । यत्र ष[ख]त्तौ—चचिये प्रस्तारे इत्यर्थः, पूर्वा-चार्याणां चचिय इति प्रसारसंज्ञा, खोला मत्ता—षोडशमाषाकाः चारी—खलारः कर्णाः गुरुदयात्मका गणाः पाए—पादे खोला—स्रुटंति, एत्रं रूत्रं—एवंरूपेण चारी पात्रा—चतुःपादिका विष्कूमासा—विद्युन्मासा णात्रारात्रा—नागराजेनेत्यर्थः भर्षी—भण्डते ॥ वत्तौ—चचिया जातिरिति कश्चित् । अत्र माषा-कथनमनतिप्रयोजनकं पादपूरणार्थमेवेति बोध्यम् । विद्युन्मासा-सुदाहरति, उन्मत्तेति । उन्मत्ता—उन्मत्ताः दुर्ज्ञाता—ठौकमाणाः परस्परं मिश्रिता इति यावत् विप्यक्त्वा मग्ने कुक्कंता—विपक्ष-मध्ये कौणाः, षिक्कंता—निष्क्रान्ता विपक्षान् हलेत्यर्थः, थं[ज]ता—थांतः प्रतिपक्षधैन्यं प्रतीति भावः धावन्ता इतस्ततो धावनं कुर्वन्तः जोहा—योद्धारः शिभ्रन्ती—निभ्रान्तां नितरां चैलोक्यभ्रमण-शीलामिति यावत् किन्तौ—कौन्तिं पावन्ता—प्राप्नुवन्ति ॥ केनचिद्वन्दिना श्रीरामचन्द्रधर्मवर्षणपरतथेदं कृतम् । १५ । (E) ।

लङ्ग गुरू खिरंतरा पमाखिआ^१ अठक्करा^२ ।
 पमाखि^३ दूख किज्जए^४ खराअ^५ सो भखिज्जए^६ ॥ ई८
 जहा, खिसुंभ सुंभ खंडिखी^७ गिरीस गेह मंडिखी^८ ।
 पअंड मुंड^९ खंडिआ^{१०} पसख^{११} होउ^{१२} खंडिआ^{१३} ॥
 ई९ ॥ पमाखिआ^{१४} ॥

१६-१७ । अथाष्टाक्षरमनुष्टुप्छंदः । विष्णु इति । विद्युन्मासा
 घोडग्रमाचा पादे कर्णास्यत्वारो लुटन्ति । एवंरूपास्यत्वारः पादाः
 भवन्ति चचिया नागराजः ॥ चचियजातिरिति केचित् । चचे
 प्रसारे इत्यन्ये । यथा, उन्नता घोधाः चलन्तो विपक्षमध्ये
 निखीनाः । निष्क्रान्ता यांतो धावन्तो निर्भ्रान्तं कीर्त्तिं प्राप्नुवन्ति ॥ (G).

१८-१९ । लघुगुरू निरन्तरौ प्रामाणिकाष्टाक्षरा । प्रामाणी
 द्विगुणौकियते नाराचः स भण्यते ॥ लघोर[न]न्तरं गुरुः पुनरपि
 ध्रुवमष्टाक्षराणि देयानि । उदाहरति । निशुम्भशुम्भखण्डिनौ
 गिरीशगेहमण्डिनौ । प्रचण्डमुण्डखण्डिता प्रसन्ना भव[तु]
 खण्डिका ॥ (C).

१८-१९ । अथाष्टाक्षरचरणवृत्तस्य षडश्रीतितमं भेदं प्रमा-

१८-१९ । १ पमाखि (A, B & C). २ अठक्करा (A), अहक्करा (B
 & C), अठक्करा (F). ३ पमाखि (A), पमाखि (C). ४ किज्जए (E & F).
 ५ खराअ (A), खराअ (E & F) ६ भखिज्जए (E). ७ अखखी (B & C).
 ८ मण्डिखी (B & C). ९ पअंड खंड (A). १० खंडिख (A) ११ पसखि (A).
 १२ होउ (A), होउ (B & C). १३ खंडिख (A), खण्डिख (B). १४ प्रमाखिआ
 (A), पमाखिआ (C).

हार गंधं बंधुरेण दिद्धं अट्टं अक्खरेण ।

बारहाइ मत्त जाण मस्सिआ सुद्धं माणं ॥७०॥

जहा, जेण जिणुं खत्ति वंस रिद्धिं मुद्धिं केसि कंस ।

बाण पाणि कट्ठिणउ सोइ^{१०} तुल्ल^{११} सुभभ^{१२} देउ ॥

७१ ॥ मस्सिका ।

षिकानामकं वृत्तं लक्षयति, लक्ष इति । लक्षं गुरु षिरंतरा—
लघुगुरुनिरंतराणि अठक्खरा—अष्टावचराणि यच्च प्रतिषरणं
पतंतौति शेषः सा पमाणिआ—प्रमाणिका तत्प्रमाणिकानामकं वृत्त-
मित्यर्थः । लक्षं गुरु षिरंतरेत्यनेन प्रथममेको लघुस्तदनन्तरं गुरुः
पुनर्लघुः पुनर्गुरुरेवंप्रकारेणाष्टावचराणि कर्त्तव्यानीति सूच्यते ।
प्रसंगाकाराचनामकं षोडशाक्षरचरणं वृत्तं लक्षयति, पमाणीति ।
पमाणि—प्रमाणी प्रमाणिकेत्यर्थः, मानैकदेशादपि सत्येत्यादौ
नामप्रतीतिः, दूण—द्विगुणा लघुगुरुनिरंतरषोडशाक्षरेति यावत्
किञ्चिदपि—क्रियते यदेति शेषः, सो—सः णराउ—नाराचः
भणिण्णए—भण्यते ॥ ३६ । प्रमाणिकामुदाहरति, णिसुंभेति ।
णि[नि]ण्णभण्णभण्णिनी गिरीस[ग्र]गेण्णमण्णिनी महादेवण्ण
भूषयिचीत्यर्थः । पण्णउ मुण्ड खण्णिआ—प्रचण्डमुण्डखण्णिनी

७०—७१ । १ बंध (A). २ गंधश्च (A). ३ दिद्ध (B), मुद्ध (C). ४ बाह
(B & C). ५ मस्सिका (E & F). ६ सुद्धं (C), लक्षं (E). ७ जाह
(E). ८ जिणु (A), जिद्धि (B), जिण (C), जिणू (E). ९ रिद्धि (A), रिद्धि
(B & C). १० मुद्ध (A), मुद्धि (B & C). ११ सोइ (E & F). १२ सुभभ (C),
गुण (F). १३ तुल्ल (B & C), लक्ष (E), लक्ष (F).

पयस्य होत चण्डिका—प्रसन्ना भवतु चण्डिका ॥ प्रमाषिका
निवृत्ता । ३७ । (E).

३८-३९ । कङ्क इति । लघुगुहनिरंतरा प्रमाषिका अष्टाचरा ।
प्रमाषिका द्विगुणा क्रियतां नाराचकः स भण्यतां ॥ यथा ।
निशुंभशुंभखंडिनी गिरीशगेहमंडिनी । प्रचंडमुंडखंडिता प्रसन्ना
भ[व]तु चंडिका ॥ (G).

७०-७१ । हारगन्धवन्धुरेण युष्टाष्टाचरेण । द्वाद[श]माचाः
जानीषि मल्लिकासुच्छन्द आनय ॥ बन्धुरन्तूनतानतमित्यमरः ।
हारेण गुरुणा उन्नतं गंधेन लघुनानतम् अष्टाचरेण पादेन ।
उदाहरति । येन जिताः चचियवंशारिष्टि-मुष्टि-नेष्टि-कंसाः ।
वाणस्य पाणयः कृत्ताः स युष्माकं शुभं ददातु ॥ वाणस्यासुरस्य,
कृत्ताश्चिदाः । (C).

७०-७१ । अष्टाष्टाचरणवृत्तस्य द्वि[एक]सप्तत्यधिकप्रतमं
भेदं मल्लिकानामकं वृत्तं लक्षयति, हारेति । हार गंध बंधुरेण
— हारो गुरुः गंधो लघुस्ताभ्यां बंधुरेण—मनोहरेण दिङ् अङ्
अक्षरेण—दृष्टाष्टाचरेण दृष्टान्यष्टावचराणि यत्र तादृशेनेत्यर्थः
चरणेनेति शेषः । बारहाद्—द्वादशैव माचा यत्र जाण—ज्ञायते,
तत् मल्लिकासुच्छन्दः मल्लिका[क]ख्यं सुन्दरं वृत्तमित्यर्थः माण-
[जाण]—माणय ॥ प्रमाषिकामल्लिकयोश्चैतावानेव भेदः यत्रमाषि-
कायां लघुगुहमेणाचराणि चरणे दीयन्ते, मल्लिकायां गुरुलघु-
कमेणेति बोध्यम् । ३८ । मल्लिकासुदाहरति । जेष—येन जिणु
—जितः खनि बंध—चचियवंशः परशुरामरूपेणेत्यर्थः, रिङ्

तरलणञ्चिण्णं तुंगो पढम रस सुरंगो^१ ।

णगण^२ जुञ्जल^३ बड्डो गुरु जुञ्जल^४ पसिड्डो ॥७२॥

जहा, कमल^५ भमर^६ जीवो सञ्जल^७ भुबण^८ दीवो^९ ।

दलिञ्च^{१०} तिमिर डिंबो^{११} उञ्जइ^{१२} तरणि बिंबो ॥

७३ ॥ तुंग^{१३} ।

मुष्टि केषि कंस—रिष्टिकः मुष्टिकः केशी कंसः येन जित इति पूर्वणाम्थः । बाण पाणि—वाणासुरपाणयः सहस्रवाहव इत्यर्थः [त्रिण]—येन कट्टिएण—कर्त्तिताः, सोड—सोऽयं तुङ्ग—युष्माकं सुख—सुखं देड—ददातु ॥ मल्लिका निवृत्ता । ३८ । (E). ●

७०-७१ । हारैति । हारगंधबंधुरेण दृष्टाष्टाचरेण । द्वादशैव मात्रा जानीत मल्लिकासुखंदः मानय ॥ हारो गुरुः गंधो लघुः । यथा, येन जितः लचवंशो रिष्टिमुष्टिकेशिकंसाः । बाण-पाणिकर्त्तकः सोऽयं युष्माकं सुखं ददातु ॥ (G).

७२-७३ । तरलणयने तुङ्गः प्रथमं रससुरङ्गं । नगणयुगलवद्धं गुरुयुगलप्रसिद्धम् ॥ प्रथमतो रसैर्लघुभिः सुरङ्गमुत्सृष्टं, कियन्तो लघव इत्याकांक्षायासुक्तं नगणयुगलेति, ततो गुरुयुगलेन प्रसिद्धो-भवतीत्यर्थः । उदाहरति । कमलभ्रमरजीवः सकलभुवनदीपः ।

७२-७३ । १ नच सुरंगो (A & B), रस सुरंगो (E). २ लणच (A & C). ३ जुञ्जल (B), युञ्जल (E & F). ४ कमल (F). ५ भमर (E & F). ६ लकल (A). ७ लणच (B & C). ८ दीवो (F). ९ तरणि (A, B & C). १० डिंबो (A & E). ११ लणच (F). १२ तुङ्ग (B & C).

तापिततिमिरडिम्बः * * * कमलविकाशे भ्रमरस्य इषी भवतीति
भ्रमरजीवत्वमुक्तम् । (C).

०९-०३ । अथाष्टाक्षरपरणवृत्तस्य चतुःषष्टितम भेदं तुंग-
नामकं वृत्तं ज्ञायति, तरलेति । पठम — प्रथममादाविति यावत्
रस सू[सु]रंगो—रसैर्लघुभिः सू[सु]रंगो—सुन्दर इत्यर्थः, कियद्भि-
र्लघुभिरित्यपेक्षायां हेतुगर्भविशेषणमाह, णगणेति । णगण
यु[जु]बल बद्धो—नग[ण]युगलबद्धः नगणस्त्रिलक्ष्मात्मको गणः अन्ते
इति शेषः गुरु य[जु]अ[ब]ल पयिद्धो—गुरुयुगलप्रसिद्धः गुरुद्वय-
प्रसिद्धं नगणदयाते यच्चैतादृशमित्यर्थः तरलणश्चणि—हे तरलनयने
सू[सु]रंगो—तुंगः तन्तुंगाख्यं वृत्तमित्यर्थः ॥ नगणदयानंतरं गुरुद्वयं
अथ प्रतिचरणं पतति तन्तुंगनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । अथ
पठम रस सू[सु]रंगो इति पदं पद्यप्रणयार्थमेवेति बोध्यम् । ४० ।
तुंगमुदाहरति, कमलेति । कमल भमल जीवो—कमलभ्रमरजीवः
कमलांतःपातिनो ये भ्रमरास्तेषां बंधनमोचनाञ्जीवदातेत्यर्थः
अथ लघुभुवनदीपो—सकलभुवनदीपः प्रकाश[क]त्वादिति
भावः । दक्षिण तिमिर डिम्बो—दक्षिततिमिरोपपन्नः, डिम्बस्तुपपन्नः
प्रोक्तः इति देशीकोषः, एतादृशस्तरणिविम्बः सूर्यविम्बः उच्चर—
उदेति ॥ तुंगो निवृत्तः । ४१ । (E).

०९-०३ । तरेति । तरलनयने तुंगः प्रथमरससुरंगः । नगण-
युगलबद्धो गुरुयुगलप्रसिद्धः ॥ रसः श्रृंगारः । यथा । कमल-
भ्रमरजीवः सकलभुवनदीपः । दक्षिततिमिरडिम्बो ज्ञायति तरल-
विम्बः ॥ (G).

पठम गण विप्यञ्चो विहु तह^१ खरिंदञ्चो^२ ।
 गुह सद्दिञ्च अंतिणा^३ कमल इम^४ भंतिणा ॥७४॥
 जहा, स जञ्चइ^५ जणइणा^६ असुर^७कुल मइणा ।
 गरुड^८वर बाइणा^९ बलि भुञ्चण^{१०} चाइणा^{११} ॥
 ७५ ॥ कमल ।

७४-७५ । पठम[प्रथम]गणो विप्रकः द्वितीयस्तथा नरेन्द्रः ।
 गुहसहितान्तेन कमलमेवंप्रकारेण ॥ नरेन्द्रो जगणः, भवन्ति-
 [भक्ति]-शब्दः प्रकारवचनः । उदाहरति । स जयति जनार्दनः
 असुरकुलमर्हणः । गरुडवरवाहनः बलिभुवनयाचकः ॥ (C).

७४-७५ । अथाष्टाक्षरचरणवृत्तस्य षष्ठवर्तितमं भेदं कमल-
 नामकं वृत्तं लक्षयति, पठनेति । जह — यत्र विप्यञ्चो — विप्रकः
 चतुर्ध्वजात्मको गण इति यावत् पठम — प्रथमः गणः, गुह सद्दिञ्च
 अंतिणा — गुहसहितांतः यस्यांति गुरेतादृश इत्यर्थः खरिंदञ्चो —
 नरेन्द्रः मध्यगुरुर्जगण इति यावत् विहु — द्वितीयः गण इ[ति]
 पूर्वेषाम्पथः, इम भंतिणा — एवंप्रकारेण कमलनामकं वृत्तं भवती-
 त्यर्थः ॥ यदा अत्रदृष्टभाषायां सिंगविभक्तिवचनव्यत्यासे दोषा-
 भावात् गुह सद्दिञ्च अंतिणा — गुहसहितांतम् इति वृत्तविशेषणं

७४-७५ । १ जघ (B). २ खरिंदञ्चो (E & F). ३ अंतिणा (A), अंतिणा
 (C), अंतिच (F). ४ इम (A & F), स (E). ५ विजञ्चइ (A). ६ जणकुणा
 (C). ७ अञ्चइ (E). ८ गरुड (B), गुरु (C). ९ बाइणा (B). १० भुवच
 (F). ११ चाइणा (B).

दिदु जोहा गखा तिखिआ खान्तरायण^१ जा विखिआ^२ ।
मास अद्वेण पाअ द्विअं^३ जाण^४ मुडे^५ महालखिअं^६ ॥७६॥

वाच्यम् । ४१ । कमलसुदाहरति, वेति । [असुसु]र कुल महणा
—दैत्यवंशमर्दनः गरुड वर वाहणा—गरुडः वरं श्रेष्ठं वाहनं
अस्य तादृश इत्यर्थः बलि भुवण वाहणा—बलिभुवनं बहिराण्यं
जिह्वुरित्यर्थः सः जणहणा—जनार्दनः जन्म जयति ॥ कमलं
निवृत्तम् । ४२ । (E).

७४-७५ । पठेति । प्रथमो गणो विप्रो द्वितीयस्तथा नरेंद्रः ।
गुरुसहितमंतेन कमलं कन्द एम[व]मेवं भक्तिना[त्वा] इति रच-
नया ॥ विप्रसतुर्लघुः, नरेंद्रो जगणः । यथा । स जयति जनार्दनः
असुरकुलमर्दनः । गरुडवरवाहनो बलिभुवनजिह्वुः ॥ (G).

७६ । अथ नवाक्षरम् । दृष्टा योधगणास्तथः नागराजेन [ये]
वर्षिताः । मासाद्धेन पादस्थिता जानीहि मुग्धे महालक्ष्मी[रि]-
णम् ॥ योधो मध्यलघुः पञ्चकक्षः S S, मासाद्धे पञ्चदश
तेन पञ्चदशकक्षः पादो लभ्यते । (C).

७७ । अथ प्रसारक्रियया नवाक्षरस्य द्वादशाधिकं पञ्चशतं
भेदा भवन्ति, तथाह[सप्त]शतारिंशाधिकशततमं भेदं महालक्ष्मी-
नामकं वृत्तं लक्षयति, दिद्वेति । जा—ये रगणाः खान्तरायण—
नागराजेन पिंगलेनेति यावत् विखिआ—विज्ञाता वर्षिता वा,

७६ । १ खान्तराय (F). २ विखिआ (F). ३ पाच खिअं (B & C).
४ जाण (F). ५ स (C). ६ महालखिअं (E), महालखिआ (F).

जहा,

मुंडमाला गला^१ कंठिआ^२ खाअराआ भुआ संठिआ^३ ।
बघघझाला^४ किआ वासणा चंडिआ पाउ सिंहासणा^५ ॥

७७ ॥ महालक्ष्मी^६ ।

मास चद्वेष—मासाद्धैन मासाद्धैपरमिताभिः पञ्चदशभि-
र्मात्राभिरित्यर्थः दिङ्—दृष्टा उपलक्षिता इति यावत् ते
एतादृशाः तिलिआ—चयः जोहा गणा—चोद्धृगणा मध्यलघु-
रगणा इति यावत् यत्र पात्र—पादे द्विअं—स्थिताः. तां
महालक्ष्मिं—महालक्ष्मीं जाण—जानीहीति ॥ अत्र माचा-
कथनं श्लोकपूरणार्थमेव । रगणचयरचितचरणा महालक्ष्मीरिति
तु निष्कृष्टार्थः । ४३ । (E).

७६ । अथ नवाचरं त्रिषुप्लवृहती । दिङ्गिति । दृष्टा चोद्धृ-
गणास्त्वयो नागराजेन ये वर्णिताः । मासाद्धैन पादस्थितां जानीहि
मुग्धे महालक्ष्मीं हृदः ॥ मासेति पञ्चदशमाचपदां । चोद्धा
रगणः । (G).

७७ । [उदाहरति] मुण्डमाला गले कण्डिका नागराजो-
भुजासंस्थितः । व्याघ्रचर्मकृतं वासः चण्डिका पातु सिंहासना ॥
कण्डिका वैवेयकम् । (C).

७७ । महालक्ष्मीमुदाहरति, मुण्डेति । मुण्डमाला गला

७७। १ नखे (A), dropt in (F). २ कण्डिका (C). ३ चण्डिका (C).
४ बघघझाला (A), बघघझाला (B & C). ५ सिंहासना (B & C). ६ महा-
लक्ष्मी (A).

दिश्वर कखो सञ्चणं पञ्च पञ्च^१ मत्ता गखणं ।
सर मुखि मत्ता ल्हिञ्चं सहि सरगिक्का^२ क्हिञ्चं ॥ ७८ ॥

कंठिञ्चा — सुण्डमासैव गलकंठिका कंठभूषेति यावत् यस्या-
स्ताद्ग्रीत्यर्थः संठिञ्चा षान्नराञ्चा भु[ञ्चा] — संस्थितनागराजभुजा ।
प्राकृते पूर्वनिपातानियमाद्ये वर्त्तमानस्यापि संठिञ्चा-शब्दस्य पूर्व-
निपातः । बघ्चक्षासा किञ्चा बासणा — व्याघ्रचर्मकृतवसना सिंहा-
सणा — सिंहाच्छुदा चंठिञ्चा — चंठिका पाड — पातु ॥ महा-
च्छीर्णित्ता । ४४ । (E).

७७ । यथा । सुंडमासा गले कंठिका नागराजभुजयोः संस्थिता ।
व्याघ्रचर्मकृतवसना चंठिका पातु सिंहासना ॥ (G).

७८ । दिश्वरकर्णः सगणः पादे नवमात्रागणनं । शरसुनि-
माषासन्धा प्रिय सखे शारङ्गिका कथिता ॥ दिश्वरस्रतुर्लघुः, कर्षो
दिगुहः, माषा वर्षः, तेन नव वर्षा लभ्यन्ते । शराः पञ्च, सुनयः
सप्त, मिश्रित्वा द्वादश माषा सन्धाः । (C).

७९ । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुस्रत्वारिंशा[ञ्छा]धिक-
दिश्वरतमं [२०८] भेदं शारंगिकानामकं वृत्तं लक्षयति, दिश्व-
ररेति । सहि — हे सखि पञ्च पञ्च — पदे पदे दिश्वर कखो
सञ्चणं — दिश्वरकर्णसगणैः, दिश्वरस्रतुर्लघुश्चात्मको गणः, कर्षो-
नुद्वयात्मको गणः, सगणोऽंतगुहगणसौरित्यर्थः, मत्ता गखणं —
माषाग[ण]नं यच्च क्रियत इति शेषः, शर सुणि मत्ता ल्हिञ्चं —

जहा,

हरिण सरिस्ता' णञ्चणा कमल सरिस्ता' बञ्चणा ।

जुञ्जण' चित्ता हरिणी' पिञ्च सहि दिदुठा' तरुणी ॥

७६ ॥ सारंगिका ।

शरमुनिमाचास्नाधिता, शराः पंच, मुनयः सप्त, तथाच प्रतिचरणं
दादशमाचायुक्त्यर्थः, सा सरगिङ्गा—सारंगिका कश्चिञ्च—
कथिता ॥ वचनलिङ्गव्यत्यासस्तु प्राकृते न दोषायेति पूर्वमेवोक्तम् ।
क्रियतीनां माचाणां गणनं विधेयमित्यत्र हेतुगर्भं श[र]मुणीति
वृत्तविशेषणम् । केचिन्नु द्विजवर कर्णो—द्विजवरकर्णौ सञ्चणं—
सगणः एवंप्रकारेण यथेति शेषः मत्ता गणणं—माचागणनं क्रियत-
इति शेषः, किञ्चंत्यो माचा गणनीया इत्यपेक्षायामाह, सरेति,
शर मुणि मत्ता—शरमुनिमाचाः, शराः पंच मुनयः सप्त
मिच्छित्वा दादशेत्यर्थः सञ्चिञ्चं—कथ्यते यत्र, सा सहि—हे सखि
सारंगिका कश्चिञ्चं—कथ्यतामिति योजनिकामाहः । अत्र वर्षवृत्ते
माचाकथनं पादपूरणार्थमेव । द्विजवरकर्णसगणरचितचरणा सारं-
गिकेति निष्कृष्टोऽर्थः । ४५ । (E).

७८ । द्विज इति । द्विजवरः कर्णः सगणः पदे पदे माचा-
गणना । शरमुनिमाचासहिता सखि सारंगिका कथिता ॥ शराः
पंच, मुनयः सप्त । (G).

७८ । १ सचस्य (E). २ विशावा (A). ३ जचचच (C). ४ चरवो
(A & E). ५ दिहा (B).

कुंतीपुत्ता^१ जुञ्ज लह्मिञ्चं तीर्ण^२ त्रिप्यो धुञ्ज^३ कहिञ्चं ।
अन्ते हारो जह^४ जणिञ्चं तं पादुत्ता फणि भणिञ्चं ॥ ८० ॥

७९ । उदाहरति । हरिणसदृशमयना कमलसदृशवदना । युवजनचित्तहरिणी प्रियसखि दृष्टा तरुणी ॥ युवती उच-
स्तनीत्यर्थः । (C).

७९ । सारंगिकामुदाहरति । हरिणसदृशमयना कमल-
सदृशवदना । युवजनचित्तहरणी तरुणी हे प्रियसखि दृष्टा ॥
कस्यास्यित्यस्याः कांचिन्नजवयस्यां प्रति वचनमिदम् । सारंगिका
निवृत्ता । ४६ । (E).

७९ । यथा । हरिणसदृशमयना कमलसदृशवदना । युवजन-
चित्ताहरिणी प्रियसखि दृष्टा तरुणी ॥ (G).

८० । कुन्तीपुत्रः कर्णः गुरुयुगलं, तद्युगलेन गुरुचतुष्कं, तत-
स्तुल्लघुस्ततो गुरुर्यत्र तत् पाविचच्छन्दः ॥ (C).

८० । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकचत्वारिंशोत्तरद्विप्रततमं
भेदं पविचानामकं वृत्तं लक्षयति, कुन्तीपुत्तेति । जह — यत्र प्रथमं
कुन्तीपुत्ता जुञ्ज लह्मिञ्चं — कुन्तीपुत्रयुगलम् प्राप्तमिति यावत् कुन्ती-
पुत्रस्य कर्णस्य गुरुद्वयात्मकगणस्येति यावत् युगं गुरुचतुष्टयमित्यर्थः,
तीर्ण — द्वितीये स्थाने कर्णद्वयानंतरमित्यर्थः विप्यो — विप्रस्तु-
ल्लघ्वात्मको गणः भुवं निश्चितं कहिञ्चं — कथितः । अन्ते विप्रान्ते

८० । १ कुन्तीपुत्ता (B). २ तीर्णो (A & F). ३ धुञ्ज (E & F). ४ जह
(B & C). कहि (F). ५ रुचउ कविचं (B & C).

जहा,

फुल्ला णीवा^१ भम भमरा दिद्धा^२ मेहा जल समला^३ ।
णञ्जे विज्जू^४ पिञ्च^५ सहिञ्जा आवे कंता कहु^६ कहिञ्जा^७ ॥
८१ ॥ प्राइत्ता^८ ।

हारः एकगुर्वात्मको गणः जणिञ्चं—जनितः स्थापित इति यावत्, तं—तां फणि भणिञ्चं—फणिभणितां पाइत्ता—पविचां विद्धीति शेषः ॥ गुरुचतुष्टयोत्तरचतुर्लघुकानंतरस्थापितैकगुरुरचित-
शरणा पविचेति तु निष्कृष्टार्थः । ४७ । (E).

८० । कुंतीति । कुंतीपुत्रयुगलहिता द्वितीयो विप्रो भुवं कथितः । अन्ते हारो यत्र जनितः सा पविचा फणिभणिता ॥ गुरुलघुचतुष्टयं गुरुश्लेषार्थः । (G).

८१ । उदाहरति । फुल्ला नौपा भ्रमद्भ्रमरा इत्यन्ते मेघाः जलश्यामलाः । नृत्यति विद्युत् प्रियवस्त्रि आयास्यति कान्तः कदा ॥ (C).

८२ । पाइत्ता[पविचा]मुदाहरति, फुल्लेति । भम भमरा—
भ्रमद्भ्रमराः भ्रमंतः भ्रमरा येषु तादृशा इत्यर्थः णीवा—नौपाः कदंबा इति यावत् फुल्लाः पुष्पिताः, जल समला—जलश्यामलाः मेहा—
मेघाः दिद्धा—[दृष्टाः] । विज्जू—विद्युत् णञ्जे—नृत्यति, अतः जे

८१ । १ णीवा (E). २ दिद्धा (B & C). ३ समरा (A & B). ४ विज्जू (B), विज्जू (C). ५ पिञ्च (C). ६ सहि (B & C). ७ सहिचा (F).
८ पाइत्ता (C).

सरसं गणं रमणिञ्चा दिश्वरं जुञ्चं पलिञ्चां ।
गुरु धरिञ्च पद्म पञ्चो दृष्ट कलञ्च कमलञ्चो ॥ ८२ ॥

पिञ्च सचिञ्चा—हे प्रियसखिके कंता—कांतः कचिञ्चा—कदा
आये—आयास्यति तत्त्वमेवेति शेषः कञ्च—कथय ॥ इदं च
प्रोषितभर्तृकायाः कांचिञ्चिजवयस्यां प्रति वचनम् । पविचा
निवृत्ता । ४८ । (E).

८१ । यथा । फुल्ला नीपाः [भ्रमद्]भ्रमरा वृष्टा मेघाः
जल्ल समला—जल्लश्यामलाः । नृत्यति विद्युन् प्रियसखि आया-
स्यति कांतः कदा कथ्यताम् ॥ (G).

८२ । सरसगणरमणीया प्रकटितदिजगणदया । सगुरुगणा
प्रतिपादं दशकला कमला ॥ सरसैरुत्तमगणै रमणीया, के ते
गणा इत्यत उत्तं दिजगणदयं गुरुयुक्तं मिलित्वा दश कला भवन्ति ।
अथवा रसानां लघूनां गणः समूहस्तेन [सह वर्त्तमाना] सरसगणा
या चासौ रमणीया चेति । (C).

८२ । अथ नवाक्षरचरकस्य वृत्तस्य षट्पञ्चाशदधिकदिश्वर-
तमं भेदं कमलानामकं वृत्तं लक्षयति, सरसेति । गण सरस—
गणश्रेष्ठं रमणिञ्चा—रमणीयं दिश्वर जुञ्च—दिश्वरयुगं दिज-
वरसत्तुल्लंघ्यात्मको गणस्तस्य युगलं तथा चाष्टौ लघूनिति परमार्थः

८१ । १ इपिञ्च (A), सरसा (C). २ दिञ्च नच (A, B & C). ३ कुच (C).
४ पचिञ्चा (A), सचिञ्चा (C). ५ देच सलच कलचो (B).

जहा, चला कमला खलिआ यख बसखआ ।
 हसइ पर खलिआ असइ धुआ बहुलिआ ॥
 ८३ ॥ कमला ।

पलिआ — दत्ता । गुरुकः प[इ] पन्नो — प्रतिपादं यच धरिअ —
 धृतः भिद्यते वा दह कलत्र — द्रव्यकलाकं तत् कमलान्नो — कमलकं
 तत्कमलनामकं दृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र चान्वधान्यानुपपत्त्या कृतस्य
 गण सरस पूरितस्य निपातस्य दोषापहानं नाग्रङ्गनौयमव[ह]ट-
 भाषायां तस्य नियमाभावात् । सरस-गण रमणिआ इति च
 पदद्वयं पद्यपूरणार्थमेवेति द्रष्टव्यम् । ४६ । (E).

८२ । सरति । सरसगणरमणीयं द्विजवरयुगपतितं । द्विज-
 वरस्यतुर्लघुः । गुरुर्धृतः प्रतिपदं द्रव्यकलाकं कमलम् ॥ (G).

८३ । उदाहरति । चक्षितचपलनयना स्त्रक्षितस्रगवसना ।
 हसति परनिकटे अद्यती भुवं बधूटौ ॥ खलया बधूर्ण[धू]टौ
 स्यात् । (C).

८३ । कमलासुदाहरति, चलेति । स्पष्टार्थमेषाम् । ५० । (E).

८३ । यथा । चक्षकमलनयनिका स्त्रक्षितस्रगवसना । हसति
 परनिर्मला लसति भुवं बधूका ॥ (G).

८२ । १ Dropt in (B). २ चपल (A), चपल (C). ३ चपलया (A).
 ४ चपल (A, B & C). ५ चपलिया (B & C). ६ चिचलया (A), चिचा
 (B), इचलिया (C). ७ लपल (F). ८ भुव (E).

रश्मि^१ फणि विंबं^२ एसो गुरु जुञ्जल^३ सव्व सेसो ।
सिरहि^४ दिञ्च मंभूक्त^५ राञ्चो गुणह^६ गुणिए सहाञ्चो^७ ॥८४॥

८४ । उच्यते फणिराजेनैव गुरुयुगलसर्वशेषः । शिरसि दिजो-
मध्ये राजा गुणिण[नः] गण्यतां विम्बभावः ॥ राजा जगणः, गण्यतां
ज्ञायतां, विम्बस्य छन्दसः भावः प्रकारः । (C).

८४ । अथ नवाक्षरपरणस्य [वृत्तस्य] षष्ठवतितमं भेदं विंब-
नामकं वृत्तं लक्षयति, रश्मि^१ इति । सिरहि — सि[त्रि]रसि पादादा-
विति यावत् दिञ्च — दिजस्यतुल्यं च्वात्मको गण इत्यर्थः, मण्डल-
मध्ये राञ्चो — राजा मध्यगुरुजगण इत्यर्थः यत्र पततीति शेषः,
गुरु जुञ्जल सव्व सेसो — गुरुयुगलसर्वशेषं गुरुद्वयं सर्वेषां पादानां शेषे
अन्ते यस्य तादृगित्यर्थः, एसो — एतत् विंबं — विंबं विंबनामकं
वृत्तमिति यावत् गुणिए — गुणिनः गुणवतः पुरुषस्य सहाञ्चो —
सहायः गुणोपदेष्टृत्वाद्गुणवत्पुरुषस्य सहायभूत इति यावत् फणि —
फणो पिंगलः रश्मि^१ — रश्मयति, गुणह — गुणयत हे बुधजना इति
शेषः ॥ * * दौ गुरु यत्र प्रतिचरणं क्रमेण पततस्तद्विंबनामकं
वृत्तमिति फणितार्थः । अथवा सर्वशेषे पादांति गुरुयुगलं सि[त्रि]-
रसि दिजः, विप्रगुरुद्वयमध्ये राजा जगण इत्यर्थः यत्र भवतीति
शेषः, फणि रश्मि^१ — फणिरश्मितम् एसो — एतत् विंबं हे गुणि —
हे गुणिनः शिष्याः सहाञ्चो — स्वभावादेव गुणह — गुणयत इति

८४ । १ रश्मि (A). २ फणि राज (C). ३ जुञ्जल (E). ४ सिरसि (A),
सिरर (B & C). ५ मण्डल (B), मण्ड (C). ६ मण्डि (E), मण्ड (C).
७ मणि विम्ब चाचो (C).

जहा,

चलद् चल वित्त^१ एसो खसद् तरुणत्त^२ वेसो ।

सुपुरस्^३ गुणेण बद्धा^४ धिर रहद् कित्ति^५ सुद्धा ॥

८५ ॥ विंब^६ ।

भिन्नं भिन्नं योजनीयं । परे तु गुणिए सहायो — हे गुणिनः सहाय-
इत्यर्थं कृत्वा सखिसंबोधनपरमेतत्पदमिति वदंति । (E).

८४ । रत्न इति । रचयति फणो विंबः एष गुरुगुणसर्वश्रेष्ठः ।
धिरसि दिजो मध्ये राजा गुणय गुणिनां सहायः ॥ दिजस्यतु-
ल्लघुः, राजा जगणः । (G).

८५ । उदाहरति । सहायेव वित्तमेतत् नश्यति तरुणत्ववेशः ।
सुपुरषगुणेन बद्धा स्थिरा तिष्ठति कौर्त्तिः शुद्धा ॥ (C).

८५ । विंबमुदाहरति, सहाइति । एसो — एतत् चल — चल-
माशुगत्वरमिति यावत् वित्त — वित्तं द्रव्यं सहाइ — सहाति
नश्यतीत्यर्थः, तरुणत्त. वेसो — तरुणत्ववेषस्तारुणावस्थेति यावत्
णस[द्] — नश्यति । सुपुरिस गुणेण बद्धा — सुपुरषगुणेन बद्धा
शुद्धा खण्डा कित्ति — कौर्त्तिः धिर — स्थिरा रहद् — तिष्ठति ॥
तस्मात्सर्वमनित्यं मत्वा गुणानां लब्धे पुरुषैरासमुद्रांतस्थापिणौ
कौर्त्तिर्भवति इति कथ्य[चित्] परमाप्तस्य किंचिन्निश्चयं प्रत्युपदेशः ।
विंबं निवृत्तम् । ५९ । (E).

८५ । १ चल वित्त (A), चलि वित्त (F). २ तरुणत्त (F). ३ सुपुरिस
(E & F). ४ बद्धा (A). ५ कौर्त्ति (B) ६ विंबा (B & C).

जसु आद् इत्य^१ विआख^२ तद्^३ वे पञ्चोहर जाख ।
पभणोद्^४ णाअ^५ णरेद्^६ एम^७ माणु^८ तोमर खंद ॥ ८ई ॥

८५ । यथा । चक्षति चक्षन्ति एष मध्यति तरुणवेषः ।
सुपुरुषगुणेन बद्धा खिरा तिष्ठति कीर्त्तिः शृद्धा ॥ (G).

८६ । यस्यादौ हस्तो विज्ञातः तथा द्वौ पयोधरौ [ज्ञातौ] ।
प्रभणति नागनरेन्द्रः एतत् जानीहि तोमरखन्दः ॥ हस्तोऽन्त-
गुहचतुष्कलः । (C).

८६ । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुःषष्चुत्तरचिग्रततमं भेदं
तोमरनामकं वृत्तं लक्षयति, जखिति । जसु[सु] — यच [आद्] —
आदौ इत्य — हस्तः गुर्वतः सगण इति यावत् विआण — विज्ञातः
विज्ञायते वा, तद् — ततस्तथा वा वे पञ्चोहर — द्वौ पयोधरौ
मध्यगुहकौ जगणावित्यर्थः जाण — ज्ञायते ज्ञातौ वा तत् तोमर
खंद — तोमरनामकं वृत्तं माणु — मानय, एम — एवं णाउ णरेद् —
[नाग]नरेन्द्रः पिंगलः पभणोद् — प्रभणति ॥ यच प्रथमं सगणस्त-
दन्तरं च जगणद्वयं प्रतिचरणं प[त]ति तन्तोमरनामकं वृत्तमि-
त्यर्थः । ५३ । (E).

८६ । जखिति । यस्यादौ हस्तो विज्ञातः तथा द्वौ पयोधरौ
ज्ञातौ । प्रभणति नागनरेन्द्रः एवं मानय तोमरं खंदः ॥ हस्तः
सगणः, पयोधरो जगणः । (G).

८६ । १ जसु चद् चण् (A), जख चार चण (E). २ वेचाण (E). ३ नण
(A). ४ णाउ (E & F). ५ चरण् (C). ६ ए to be read as short,
vide लीक ५, p. 7. ७ जाण (A & B), माण (C).

जहा,

चलि' चूत्र कोइल साव महु'मास पंचम गाव ।

मण मभूभ' वम्मह' ताव ए हु कांत अज्जवि आव ॥

८७ ॥ तोमर ।

८७ । चलति चूते कोकिलशावो मधुमासे पंचमं गायति ।
मनोमध्ये मन्मथतापः न हि कान्तोऽद्याप्यायाति ॥ (C).

८७ । तोमरमुदाहरति, चलीति । कोइल साव — कोकिल-
शावकाः चूत्र — चूते सप्तकारट्टे चलि — गत्वा मज्जमास —
मधुमासे वसंतसमये पंचम — पंचमं स्वरभेदं गाव — गायति ।
अत इति शेषः मझ्झ — मम मण — मनः वम्मह — मन्मथः
ताव — तापयति, अज्जवि — अद्यापि कांत — कांतः ए हु —
न खलु आव — आगतः ॥ एतादृशेऽपि कांतो नाथातोऽतः
किमापरणीयं मथा तत्त्वमेवादिशेति गूढाभिप्रायायाः कथा-
खित् प्रोषितभर्तृकायाः प्रियसखीं प्रति वाक्यमिदम् । तोमरं
जितृत्तम् । ५४ । (E).

८७ । यथा । गत्वा चूते कोकिलशावो मधुमासे पंचमं
गायति । मनो मन्मथस्तापयति न खलु कांतोऽद्याप्या-
यातः ॥ (G).

८७ । १ वलि (A). २ मधु (B & C). ३ मज्जा (B & C).
४ वम्मह (C).

णाञ्चाराञ्चा जंपे सारा ए चारी कक्षा अंते हाराए ।
 अट्टाराहा^१ मत्ता पाञ्चाए^२ रूञ्चामाला^३ वंदा^४ जंपीए^५ ॥
 ८८ ॥

८८ । नागराजो जल्पति सारमेतत् चत्वारः कर्षा अन्ते
 हारः । अष्टादश माचा यत्पादे रूपमालीच्छन्दो जल्प-
 ताम् ॥ (C).

८८ । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथमं भेदं रूपमाला-
 नामकं वृत्तं सूचयति, णाञ्चाराञ्चा इति । चारी कक्षा — चत्वारः
 कर्षा गुरुदयात्मका गणा इति यावत् अंते — कर्षचतुष्टयंति
 हाराए — हारः गुरुरित्यर्थः । एवंप्रकारेण पाञ्चाए — पादे
 अट्टाराहा — अष्टादश मत्ता — माचा यत्र भवन्तीति शेषः, ए —
 एतत् सारा — सारमद्युत्कृष्टमिति यावत् रूञ्चामाला वंदा —
 रूपमालाच्छन्दः जंपाए — जल्पते कथ्यत इति यावत्, इति णाञ्चा-
 राञ्चा — नागराजः पिंगलः जंपे — जल्पति ॥ अत्र सारपदं माचा-
 ज्ञापकस्य चरणः पद्यपूरणार्थमेव वर्णवृत्तेषु माचाकथनानुपयो-
 गादिति वाच्यम् । ५५ । (E).

८८ णाञ्चा इति । नागराजो जल्पति सारमेतत् चत्वारः कर्षाः
 अंते हारः । अष्टादश माचाः पादे रूपमालाच्छन्दो जल्पते ॥ (G).

८८ । १ अट्टाराहा (A), अट्टाराहा (B & C). २ मा पाए (B & C).
 ३ रूञ्चामाली (B & C). ४ वंदा (A), वंदा (B & C). ५ जंपीए (A),
 जम्पीए (B), जम्पीए (C), जंपाए (E).

जहा,
 जं णञ्चे विञ्जूं मेहंधारां पंफुल्लां णीवा सहे मोरा ।
 बाञ्चंतां मंदां सीञ्चा बाञ्चा कंपंता गाञ्चा कंता णाञ्चा ॥
 ८६ ॥ रूपमाला^३ ।

८६ । उदाहरति । [यत्] नृत्यति विद्युत् मेघान्धकाराः
 प्रफुल्ला नीपाः शब्दायन्ते मयूराः । वीजयन्ति मन्दाः श्रौता वाताः
 कम्पते कायः कान्तो नायातः ॥ (C).

८६ । रूपमालामुदाहरति, जमिति । जं—यस्मात् कारणात्
 विञ्जू—विद्युत् णञ्चे—नृत्यति मेहंधारा—मेघांधकारा दिग्गः
 जा[ता] इति शेषः, णीवा—नीपाः कंदंवाः पंफुल्ला—प्रफुल्लिताः,
 मोरा—मयूराः सहे—शब्दायन्ते । मंदा—मंदगामिनः सीञ्चा
 —श्रौताः बाञ्चा—वाताः बाञ्चंता—वांति, कंता—कांतः
 णाञ्चा—नागतः, अतः गाञ्चा—गात्रं कंपंता—कंपते ॥ वर्षा-
 कालमवधिं कृत्वा गतः कांतो नाचाप्यागतोऽतः किमाचरणौयमिति
 स्वयमेव विचारं कुर्वत्याः प्रोषितभर्तृकाया वाक्यमेतत् । रूपमाला
 निवृत्ता । ५६ । (E).

८६ । यथा । यस्मृत्यति विद्युन्मेघांधकारः प्रफुल्ला नीपाः
 शब्दायन्ते मयूराः । वांति मंदाः श्रौता वाताः कंपते गात्रं कांतो-
 नायातः ॥ (G).

८६ । १ विञ्जा (B), वीञ्जा (C). २ मेघान्धारा (B). ३ प्रफुल्ला (B).
 ४ वीचंता (A), वीचणा (B & C). ५ मता (A). ६ नाचा (A & C),
 पाचा (B). ७ रूपमाली (B & C).

जसु^१ आइ इत्य^२ विश्वाणिओ
 तह^३ वे पओहर^४ जाणिओ ।
 गुरु अंत पिंगल^५ जंपिओ^६
 सद^७ छंद संजुत^८ यपिओ ॥ ६० ॥

६० । अथ दशाचरा । यस्यादौ हस्रो विज्ञातः तथा द्वौ पयोधरौ ज्ञातौ । गुरुरन्ते पिङ्गलेन कथितम् एतच्छब्दः संयुक्तं स्थापितम् ॥ हस्रोऽन्तगुरुसत्पुष्कलः । (C).

६० । अथ दशाचरचरणस्य वृत्तस्य चतुर्विंशत्यधिकदशग्रन्तं भेदा भवन्ति, तत्र चतुःषष्ठ्युत्तरत्रिंशत्तमं भेदं संयुक्तनामकं वृत्तं लक्षयति, जखिति । जसु[सु]—यत्र आइ—आदौ इत्य—हस्रः गुर्वंतः सगण इति यावत् विश्वाणिओ—विज्ञातः, तह—ततस्तथा वा वे पओहर—दौ पयोधरौ मध्यगुरुकौ जगणाविति यावत् जाणिओ—ज्ञातौ । अंत—जगणदद्यांते पादांते वा गुरु—गुरुः विज्ञात इति पूर्वणाम्यः, पिंगल जंपिओ—पिंगलजखितं सद—तदेव संजुत—संयुक्तं छंद—वृत्तं, यपिओ—स्थाप्यतां ॥ तत्संयुक्तनामकं वृत्तं ज्ञायतामित्यर्थः । ५७ । (E).

६० । अथ दशाचरा पंक्तिः । जखिति । यस्यादौ हस्रो-विज्ञातः तथा द्वौ पयोधरौ ज्ञातौ । गुरुरन्ते पिंगलजखितं तच्छब्दः संयुक्तं स्थापितम् ॥ हस्रस्तुगणः, पयोधरो जगणः । (G).

६० । १ जसु (B), जसु (E). २ हस्र (A). ३ तह (A). ४ पओहर (E). ५ पिंगल (B). ६ यपिओ (B). ७ सद (A, B & C), तह (F). ८ संजुत (F).

जहा,

मुहु^१ जाहि^२ सुन्दरि अप्पणा परितेज्जि^३ दुज्जण^४ थप्पणा^५ ।
विअसंत^६ केअइ संपुडा^७ णिहु एहु^८ आविह^९ वप्पुडा^{१०} ॥
६१^{११} ॥ संजुता^{१२} ।

६१ । उदाहरति । लं जाहि सुन्दरि आत्मना परित्यज्य
दुर्जनस्थानम् । विकसन्तु केतकीसंपुटा निभृतमचागमिष्यति
वप्पुडा ॥ आत्मनेत्यनेन नैस्वित्यं व्यज्यते । वप्पुडा इति ग्रन्थोऽनु-
कम्यजनवाचको देशी, केतकीविकाशे ज्ञापितः स्वयमेवागमि-
ष्यति नायकः, लं दुर्जनस्थानं त्यक्त्वा अभिमतस्थानं गच्छ । (C).

६१ । संयुक्तमुदाहरति, तुज्ज इति । हे सुन्दरि सर्वावयवरम-
णीये विअसंत केअइ संपुडा — विकसत्केतकीसंपुटे एज्ज — अच
कुजे इति शेषः वप्पुडा — त्वदनुकण्ठो नायकः णिहु — निभृतं
दृष्ट्वा पराज्ञातमिति यावत् यथा स्यात्तथा आविह — आग-
मिष्यति, अत इति शेषः दुज्जण थप्पणा — दुर्जनस्थापनां दुर्जनाः
सञ्चनानां द्राद्यस्तेषां स्थापनां परपुरुषनिरीक्षणं न विधेयमित्या-
द्यनेककौशाचारोपदेशमित्यर्थः परितेज्जि — परित्यज्य अप्पणा —
आत्मना स्वयमेवेति यावत् तुज्ज — लं जाहि — गच्छ संकेतस्थलं ॥

६१ । १ तुज्ज (A), तज्ज (F). २ जाहि (A). ३ परितेज्जि (A). ४ दुज्जण
(B). ५ थप्पणा (B). ६ विअसन्ति (C). ७ संपुडा (A & C), संपुडा (B).
८ एहि (A, B & C). ९ आविह (A), आविह (B & C), आवर (E).
१० वप्पुडा (A), वप्पुडा (B). ११ ६१ (A). १२ संजुता (A), संजुता (C).

हार ठवीजे^१ काहल^२ दुज्जे^३ कुंतिअ^४ पुत्ता ए गुरु जुत्ता ।
इत्य^५ करीजे^६ हार ठवीजे^७ चंपअ^८माला छंद कहीजे^९ ॥

६२^{१०} ॥

नायकं प्रति उक्त्वा समागतायाः कस्याश्चित्स्थयाः पुरा नायकाभि-
धारणाय हतशरूपां पद्माब्जिकुलक्रमागताचारश्रवणेनाभिसरण-
मनभिलषमानां कांषिञ्जायिकामभिसारायं प्रेरयंत्या इदं वाक्यम् ।
आत्मनेत्यनेन परमनैसिंत्यं, बप्पुडेत्यनेन च नायकहृत्पणीयत्वं,
विकसत्केतकीसंपुटे इत्यनेन चाभिसारस्थानस्थान्यजनाज्ञेयत्वं व्यञ्जित-
इति मन्तव्यम् । कश्चित् षिञ्ज एवि आबिअ बप्पुडेति पाठस्तत्र
निश्चितमयमागत इति व्याख्येयम् । संयुता [?] मिट्टा [?] । ५८ । (E).

६१ । यथा । त्वमपि जा[या]हि सुंदरि आत्मना परित्यज्य
दुर्जनस्थापनाः दोषारोपान् । विकसितकेतकीसंपुटे निश्चितमचा-
गमिष्यति त्वदनुकंप्यो नायकः ॥ बप्पुडेति उक्तार्थं देयी । कुंजे
इति शेषः । (G).

६२ । हारः स्थाप्यते काहलदयं कुन्तीपुत्रः एकगुरुयुक्तः ।
इत्यः क्रियते हारः स्थाप्यते चम्पकमालाच्छन्दः कथ्यते ॥ हारो-
गुरुः, काहलदयं शघुदयं, कुन्तीपुत्रः कर्षः दिग्गुरिति यावत्,
एव कुन्तीपुत्रः गुरुयुक्तः, इत्यो दि[अन्य]गुरुसत्पुष्पः । (C).

६१ । १ हार ठवीजे (A), नारा वीजे (B). २ काहल (B). ३ दिजे (A),
दूजे (B & C). ४ कुंती (A). ५ चम्प (A). ६ ठवीजे (A), dropt from
this up to the 4th quadrant of śloka 93, in (F). ७ करीजे (A).
८ चम्पक (B & C). ९ सुवीजे (A), करीजे (B & C). १० ६० (A).

जहा, श्रीगर्भं भक्ता रंभञ्च पत्ता
 गाइक घित्ता^१ दुधुध^२ सजुत्ता^३ ।
 मोइगि^४ मच्छा लालिच^५ गच्छा
 दिज्जइ कंता खा पुण्वंता^६ ॥ ६३^७ ॥ चंपकमाला ।

६२ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनविंशततमं भेदं चंपक-
 मालानामकं वृत्तं लक्षयति । हार — गुरुः काहल दुष्पे — काहल-
 दयं काहल एकलघ्वात्मको गणस्तद्व्यमित्यर्थः, [ए]गुरु जुत्ता —
 एकगुरुयुक्तः, कुंतिञ्च पुत्ताए [?] — कुंतौपुचः कर्णः गुरुदयात्मको-
 गण इति यावत् ठवीजे — स्थाप्यते । ततः इत्य — इस्तः गुर्वतः
 सगण इति यावत् करौजे — क्रियते, ततश्च हार — एकगुरुः
 ठवीजे — स्थाप्यते, तत् चंपकमाला छंद — चंपकमालाच्छंदः कश्चिजे
 — कथ्यते पिंगलेनेति शेषः ॥ ५८ । (E).

६२ । हारेति । हारः स्थाप्यतां काहलयुग्मं कुंतौपुच एक-
 गुरुयुक्तः । इस्तः क्रियते हारः स्थाप्यते चंपकमालाच्छंदः कथ्यते ॥
 हारो गुरुः, काहलो लघुः, कर्णो द्विगुरुः, इस्तः सगणः । (G).

६३ । उदाहरति । श्रीगणभक्तं रम्भापा[प]जे गोदुग्धरतयुक्तं ।
 मोदिनीमत्स्या नालीषट्चान् ददाति कंता खादति पुण्यवान् ॥

६२ । १ श्रीगर्भ (E). २ दुधुध (C). ३ दुष्पे (B), विज (C). ४ सजुत्ता
 (A), संजुत्ता (C), सजुत्ता (E). ५ मोइल (B & C), मोइर (F). ६ लालिच
 (E & F). ७ पुण्यमत्ता (A), पुण्यमत्ता (B), पुण्यमत्ता (C). ८ ६२ (A).

दीह^१ लह्ण जुअ दीह लह्ण सारवई धुअ^२ छंद कह्ण ।
 अंत पओहर ठाड^३ धआ चोहह^४ मत्त विरामकआ^५ ॥
 ६४^१ ॥

उद्भूतितं मण्डं भक्तं, ओगरो धान्यविशेष इति केचित्, मोदिनी-
 [?]मत्स्या मनोज्ञमत्स्यः, नालीचवृचः शाकभेदः । (C).

६३ । चंपकमालामुदाहरति, ओगरेति । दुग्ध संजुता — दुग्ध-
 संयुक्तं ओगर भक्ता — ओगरभक्तं, ओगरो धान्यविशेषस्तदोदन-
 मित्यर्थः, गादक घिन्ता — गोघृतं मोदणि मच्छा — महुरमत्स्यः
 ना[णा]लिच गच्छा — नालीचवृचः, नालीचो गौडदेशे अनेनैव
 नात्वा प्रसिद्धः शाकवृचविशेष इत्यर्थः, रंभअ पत्ता — रंभापत्रे कंता
 — कांतया दिक्खे[स्सइ] — दीयते, पुणवंता — पुण्यवान् खा —
 खादति ॥ कस्यचिद्विदूषकस्य निजप्रियवयस्यं प्रति वाक्यमिदम् ।
 चंपकमाला निवृत्ता । ६० । (B).

६३ । यथा । शालिभक्त्तो[क्तं] रंभापत्रे गोघृतं दुग्धसंयुक्तः[क्तं] ।
 महुरमत्स्यो नालिचशाको दीयते कांतया खादति पुण्यवान् ॥
 नालिचशाकः शाकविशेषः । (G).

६४ । दीर्घा लघुयुगलं दीर्घा लघुः सारवती भ्रुवं ह्यन्दः कथितं ।
 अन्ते पयोधरं स्थापयित्वा ध्वजस्यतुईशं मात्रा विरामीकृताः ॥
 दीर्घा गुरुः, पयोधरो जगणः, ध्वज आदिलघुस्तिकलः । (C).

६४ । १ दीह (C). २ धअ (A), धुव (E). ३ ठाड (A, B & C).
 ४ चोहह (A), चोहुह (B), चाहुह (C), चोदह (E & F). ५ विराम कथा
 (E). ६ ६९ (A).

जहा,

पुत्र पवित्र बहुक्त^१ धणा भक्ति कुटुंबिणि^२ सुद्ध मणा ।
हक्क^३ तरासइ भिच्च गणा को कर बब्बर सग्ग मणा ॥
६५^४ ॥ सारवती ।

८४ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनचत्वारिंशदधिकचतुः-
शततमं ४२८ भेदं सारवतीनामकं वृत्तं लक्षयति, दीहेति । यत्र
प्रथमं दीह—दीर्घं गुरुमिति यावत् तदन्तरं कङ्क[ङ्क] जुञ्च—
लघुयुगं ततोऽप्यन्तरं दीह कङ्क—दीर्घलघू गुरुलघू इति यावत्,
अन्त—अन्ते दीर्घलघोरन्तरमिति यावत् पञ्चोहर—पयोधरं
मध्यगुरुं जगणमिति यावत् ठाह—स्थापयित्वा [ध]ञा—ध्वजः
लघ्वादिस्त्रिकस्रो गण इति यावत् स्थापयत इति शेषः, कहा षड-
दह मत्त विराम—कथितः चतुर्दशमात्रविरामः, सारवती—
सारवतीनामकं कन्द—कन्दः धुञ्च—ध्रुवं कङ्क[ङ्क]—कथ्यताम् ॥
प्राकृतभाषायां पूर्वनिपातानियमात् कहा-शब्दस्य पूर्वनिपातकरणे
न दोष इति मन्तव्यम् । ६१ । (E).

८४ । दीर्घो लघुयुगं दीर्घलघू सारवती ध्रुवं कन्दः कथय ।
अन्ते पयोधरं स्थापयित्वा ध्वजः चतुर्दशमात्रा विरामकृतः ॥
पयोधरो जगणः, ध्वजो लघुगुरुः । (i).

८५ । उदाहरति । पुत्रः पवित्रः बहुक्तरधनं भक्ता कुटुम्बिणी

कसो पढमो^१ हत्यो^२ जुअलो^३
कसो तिअलो हत्यो^४ चउयो^५ ।

सोला कलआ छक्का बलआ

एसा सुसमा दिहा^६ सुसमा^७ ॥ ६६^० ॥

शुद्धमनाः । हा[ह]क्क चसन्ति मृत्यगणाः कः करोतु [व]र्वरः
स्वर्गं मनः ॥ हक्क-शब्दः कोपवाची । (C).

६५ । सारा[र]वतौमुदाहरति, पुत्तेति । [पविच] — पविचाः
पित्तभक्ता इति यावत् अथवा पवेः वज्रात् चायंत इति पविचाः
वज्रादपि रचका इत्यर्थः पुचाः बज्जत धणा—बज्जतरं धनं
भन्ति—भक्ता प्रियभजनपरेति यावत् [सुद्ध मणा]—शुद्धमनाः
अकुटिस्तांतःकरणा कुटुम्बिणि—बधूः यदि एतत्सर्वं भवतीति शेषः ।
भिच्च गणा—मृत्यगणाः हक्क—हक्केन शब्दव्यापारभाषेति यावत्
तरासइ—चसति, तदा को—कः वर्वर—वर्वरः सग्ग—स्वर्गं
मणा—मनः कर—करोति न कोऽपीत्यर्थः ॥ ६२ । (E).

६५ । यथा । पुचाः पविचाः बज्जतरं धनं भक्ता कुटुम्बिनी
शुद्धमनाः । हक्केन चसति मृत्यगणाः कः करोति वर्वरकः स्वर्गं मनः ॥
[कुटुम्बिनी] स्त्री, [हक्क] शब्दविशेषः । (G).

६६ । कर्णः प्रथमो * * * हसतः प्रकटः षोडश कलाः षड्-

६६ । १ पचलो (A). २ चसो (A). ३ पुचलो (E). ४ पचलो (A,
B & C). ५ दिहा (B & C). ६ सुसमा (E). ७ ६० (A), ६२ (E).

बलया एषा सुष[ष]मा दृष्टा सुष[ष]मा ॥ दिगुरोरनन्तरम्
अनगुहस्यतुष्कणः पुनरप्येवं मिश्रिला षोडश कला भवन्ति ।
अत्र च षड्गुरवः पतन्ति, सुष[ष]मा शोभना, सुष[ष]मेति
वृन्दः । (C).

८६ । अथ दशा[क्ष]रचरणस्य वृत्तस्य सप्तनवत्यधिकत्रिंशत्तमं
भेदं सू[सु]ष[ष]मानामकं वृत्तं लक्षयति, कश्चो इति । षडमो—
प्रथमः कश्चो—कर्णः गुरुद्वयात्मको गण इति यावत् जुञ्जलो—
द्वितीयः हृत्यो—हस्तः गुर्वन्तः सगण इत्यर्थः, तिञ्जलो—द्वितीयः
कश्चो—कर्णः पुनः गुरुद्वयात्मक एव गण इति यावत्, चतुर्थो—
चतुर्थः हृत्यो—हस्तः पुनः सगण इत्यर्थः यत्र भवतीति प्रति-
गणानंतरमध्याहृत्य योजनीयं । सोला कलात्रा—षोडशकलाका
षोडश कलाः माचा यस्यां सा तादृशीत्यर्थः, कला बलत्रा—
षड्बलया षट् बलया गुरवो यस्यां सा तादृशीत्यर्थः षड्गुरुयुक्तेति
यावत् एषा—एषा असुषमा प्राणममा सुषमा—सुषमा दिष्टा—
दृष्टा पिंगलेनेति शेषः ॥ सुषमानामकमेतद्वृत्तं पिंगले[न] प्रका-
शितमित्यर्थः । अत्र कलाज्ञापकं च पदं पद्यपूरणार्थमेव, वर्ण-
वृत्तेषु माचाकथनस्थानतिप्रयोजनतया [लघु]गुरुज्ञापकत्वाच्चेति
मंतव्यं । कश्चित्तु हृत्यो पञ्जलो इति पाठस्तत्र हस्तः प्रकट इति
व्याख्येयम् । (E).

८६ । कश्चेति । कर्णः प्रथमो हस्तो द्वितीयः कर्णस्तृतीयो-
हस्तश्चतुर्थः । षोडशकला षड्बलया एषा सुषमा दृष्टा असुषमा ॥
कश्चो दिगुहः, हस्तः सगणः, बलचो गुरुः । (ii).

जहा, भोहा^१ कबिला^२ उच्चा हिअला^३
 मभ्भा^४ पिअला योत्ता^५ जुअला ।
 रुक्खा बअणा^६ दंता विरला^७
 केसे^८ जिबिआ^९ ताका पिअला ॥ ६७^{१०} ॥ सुसमा^{११} ।

६७। उदाहरति । भूः कपिला उच्चं ललाटं मध्येपीतं नेच-
 युगलं । रुचं वदनं दन्ता विरलाः कथं जीवन्त्याः प्रियः ॥ एता-
 दृग्लक्षणा विधवा भवतीत्यर्थः । (C).

६७। सुषमासुदाहरति, भो इति । यस्याः भूः कबिला—
 कपिला ललाटः[ट] उच्चा—उच्चः[च्च] योत्ता यु[जु]अला—नेच-
 युगलं मभ्भा पिअला—मध्येपीतं माञ्जारनयनसदृशमित्यर्थः ।
 बअणा—वदनं रुक्खा—रुचं दंता विरलाः, ताका—तस्याः
 पिअला—प्रियः कै[के]से—कथं जिबिआ—जीवति ॥ परमकुम्भित-
 रूपा यस्य कांता स कथं प्राणान्धारयति इति सकलावयव-
 रमणीयकांताकस्य कस्यचित्कुकांताकं प्रति वचनमिदम् । ६४ । (E).

६७। यथा । भूकपिला उच्चललाटा मध्येपीतनेचयुगलं । रुचं
 वदनं दंताः विरलाः कथं जीवति तस्याः प्रियः ॥ (G).

६७। १ भोहा (B & C). २ कपिला (A). ३ विअला (A), विअला
 (B), लिअरा (E), विदला (F). ४ मभ्भे (A), मभ्भे (B & C). ५ योत्ता
 (A). ६ रुक्खा (F). ७ विरला (A), विरला (B). ८ कैसे (B, C, E & F).
 ९ जिबिआ (A). १० ६५ (A), ६४ (E). ११ सुषमा (A).

दिश्वर हार' पञ्चलिआ पुणवि' तद्वडिअ' करिआ' ।
वसु'लहु वे गुरु सहिआ अमिअगई धुअ' कदिआ ॥६८॥

६८ । दिजवरहारप्रकटिता पुनरपि तथैव कृता । वसुलघु-
दिगुरुसहिता अमृतगुरु[गतिः] भुवं कथिता ॥ दिजवरसतुर्लघुः,
हारो गुरुरेताभ्यां प्रकटिता, पादे गुरुद्वयमष्टौ लघवो भवन्ति । (C) ।

६८ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षष्ठवत्यधिकचतुःशततमं
भेदम् अमृतगतिनामकं वृत्तं लक्षयति, दिश्वरेति । दिश्वर हार
पञ्चलिआ — दिजवरहारप्रकटिता दिजवरसतुर्लघ्वात्मको गणः
हारो गुरुस्ताभ्यां प्रकटितेत्यर्थः, अथवा प्राकृतभाषायां पूर्वनिपाता-
नियमात् प्रकटितदिजवरहारेति पञ्चलिआ-शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा
योजनीयं, पुणवि — पुनरपि तद्वडिअ — तथैव संश्लेष्य दिजवर-
हारौ दत्तेति यावत् करिआ — कृता । अथवा पूर्वाक्तप्रकारेण
करिआ-शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा पुणवि करिआ तद्वडिअ —
पुनरपि कृततथास्थितिः कृता तथा तेन प्रकारेण दिजवरहार-
स्लापनप्रकारेणेति यावत् स्थितिर्यथाः सा तादृशीति योजनीयम् ।
वसु लघु वे १ गुरु सहिआ — वसुलघुदिगुरुसहिता वसवोऽष्टौ, तथा-
चाष्टसंख्याकौर्लघुभिर्गुरुद्वयेन च युक्तैत्यर्थः, अमिअगई — अमृतगतिः
धुअ — भुवं कदिआ — कथिता ॥ तदमृतगतिनामकं वृत्तं कथित-
मित्यर्थः । अथ लघुगुरुस्लापकसरणोऽनतिप्रयोजनकत्वात् षष्ठपुर-

६८ । १ Dropt in (A). १ पुणवि (C). १ तद्वडिअ (A), तद्वडिअ (B).
१ कदिआ (A). १ वड (F). १ धुअ (B & C). १ ६९ (A), ६९ (B).

जहा, सरअ^१ सुधाअर^२ वअणा
 विकअ^३ सरोरुह णअणा ।
 मअ गल^४ कुंजर गमणी^५
 पिअसहि^६ दिड्ढिअ^७ तरुणी ॥ ६६^८ ॥ अमृतगतिः ।

णार्थमिति मंतथं, प्रथमं लघुचतुष्टयं तदनंतरमेको गुरुः पुनर्लघु-
 चतुष्टयं पुनरेको हार एते गणाः क्रमेण यस्य चरणे पतन्ति तद-
 मृतगतिनामकं वृत्तमिति निष्कृष्टोऽर्थः । ६५ । (E).

६८ । दिअ इति । दिजवरो हारः प्रकटितः पुनरपि तथा-
 स्थितः कृतः । वसुलघुद्विगुरुसहिता अमृतगतिर्भवं कथिता ॥
 दिजवरस्यतुर्लघुः, हारो गुरुः । (G).

६९ । उदाहरति । अरत्सुधाकरवदना अपलसरोरुहनयना ।
 मदकलकुञ्जरगमना प्रियसखि दृष्टा तरुणी ॥ (C).

६९ । अमृतगतिमुदाहरति, घरेति । सरअ सुधाअर वअणा —
 अरत्सुधाकरवदना विकच सरोरुह णअणा — विकचसरोरुहनयना ।
 मअ गल कुंजर गमणी — मदकलकुञ्जरगमना तरुणी चे प्रि[य]सखि
 दिड्ढा — दृष्टा ॥ कश्चित् जिविह सुधा रस वअणेति पाठस्तत्र जीवि-
 तस्य प्राणस्य सुधारस इव वचनं यस्याः सा जीवितसुधारसवचना
 इति व्याख्येयम् । अमृतगतिर्निवृत्ता । ६६ । (E).

६९ । १ सरस (A & F). २ सुधावच (A). ३ वचल (A, B & C), विकच
 (E). ४ गल मच (A), मल गच (B), मच कल (F). ५ गमना (A), गचनी
 (C). ६ The fourth quadrant runs thus in (A):—जिविह समावच
 रमवा. ७ दिहच (B), दिड्ढा (E & F). ८ ६० (A), ६६ (E).

खील^१ सरूअह^२ एह^३ करीजे^४
 तिखि भन्ना गण^५ जत्य^६ कहीजे^७ ।
 सोलह^८ मत्तह पाअ^९ ठबीजे
 दुग्गुरु अंतहि बंधु भणीजे^{१०} ॥ १००^{११} ॥

६६ । यथा । शारदसुधाकरवदना विकचसरोरुहवदना[नयना] ।
 मदकलकुंजरगमना प्रियसखि दृष्टा तरुणी ॥ (G) ।

१०० । अथैकादशाचरा । नीलस्वरूपम् एतन् क्रियते चयो
 भगणास्तत्र क्रियन्ते । षोडश माचाः पादे स्थाप्यन्ते द्वौ गुरु अन्ते
 बन्धुः क्रियते ॥ बन्धुच्छन्दसो नील इत्यपि नामान्तरम् । यदा
 नीलस्वरूपः पिङ्गलः तेनैतन् क्रियते । णील सप्पवद [?] इति पाठे
 स्पष्टार्थः । (C) ।

१०० । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याष्टचलारिंशोत्तरं सहस्र-
 दयं भेदा भवन्ति, तत्रैकोनचलारिंशोत्तरचतुःशततमं ४३६ भेदं
 बंधुनामकं वृत्तं लक्षयति, णोलेति । जत्य — यत्र पाअ — पादे
 तिखि — चयः भन्ना अण — भगणाः भणीजे — भण्यंते, अंतहि —
 अन्ते भगणचयन्ति पादांति वेत्यर्थः दुग्गुरु — दिग्गुरुः करीजे —
 क्रियते, सोलह मत्तह — षोडश माचाश्च ठबीजे — स्थाप्यन्ते, एह —

१०० । १ लील (A & C). २ सरोरुह (A), सरुव (B). ३ गड (B & C).
 ४ करितजे (C), कजे (E), कहीजे (F). ५ अण (E & F). ६ तल
 (A, B & C). ७ करीजे (A), भणीजे (B & C), कणीजे (F). ८ षोडश (B).
 ९ पाठ (A). १० सुधीजे (A), कणीजे (B & E), कहीजे (C). ११ ६६ (A),
 ६६ (E) ।

जहा, पंडब^१ बंसहि जन्म^२ धरीजे^३
 संपन्न अजिअ धम्मक दिज्जे^४ ।
 सोउ^५ जुहुदुठिर^६ संकट^७ पावा^८
 देवक^९ लिक्खिअ^{१०} वेण नेटावा^{११} ॥ १०१^{१२} ॥ बंधु ।

एतत् षील सिरोरुह — नीलशिरोरुहेण पिंगलेनेति यावत्
 बंधु — बंधुनामकं वृत्तं कहीजे — कथ्यते ॥ यदा षील सरुअह —
 नीलस्वरूपपापरनामकमिति यावत् बंधु — बंधुनामकं वृत्तं कथ्यत-
 इति व्याख्येयम् । अत्र माचाज्ञापकचरणमनतिप्रयोजनकत्वात् पद्य-
 पूरणार्थमेवेति मंतव्यं, भगणचथानंतरं गुरुद्वयं यत्र प्रतिचरणं
 पतति तद्बंधुनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१०० । अथैका[दशा]चरं त्रिष्टुप् । षीलेति । षी[नी]लसरो-
 रुहेण पिंगलेनै[त]त्कथितं चयो भगणा यत्र भण्यंते । षोडश माचाः
 पादे स्थायंते द्विगुरंतो[ति] बंधुः कंदः कथ्यते ॥ नीलसरोरुहः
 पिंगलः । (G).

१०१ । पाण्डववंशे जन्म भूला सम्पदम् अर्जुनयित्वा धर्माय

१०१ । १ पाण्डव (B & C). २ जन्म (B & F). ३ करीजे (A), भरिज्जे (E & F). ४ धम्म करीजे (A), विप्यअ दौजे (B & C), धम्मके दिज्जे (E).
 ५ सोउ (A & C), सोचि (B). ६ जुहुदुठिर (A), जुचिदिर (B), चुचदिर (C).
 ७ सरुअ (C). ८ पावा (B & C). ९ देवक (B & C), दैवक (E & F).
 १० वेणवण (A), वेणवण (E & F). ११ नेटावा (B & C), निरावाणा (F).
 १२ to be read short in नेटावा. Vide खोख ५, p. 7. ११ ८८ (A), ९८ (E).

दिअवर हार लङ्ग जुअला
 बलअ परिदुअ^१ हत्य अला ।
 पअ कल चोदह^२ जंप^३ अही
 कइवर^४ बल्लहि^५ हो^६ सुमुही ॥ १०२^० ।

दीयते । तेनापि युधिष्ठिरेण सङ्कटं प्राप्यते दैवल्लिखनं केन
 लुप्यते ॥ (C).

१०१ । बंधुमुदाहरति, पण्डवेति । पण्डव बंधहि — पांडववंग्रे
 पाण्डोरथं — पाण्ड[वः] पांडवस्यासौ बंध[ग]श्चेति पांडवबंध[ग]-
 लक्षिकित्यर्थः यस्येति [ग्रेषः] जन्म — जन्म क्रियते विधाचेति
 भावः, अज्जिअ — अर्ज्जयित्वा संपअ — संपत् धमके — धर्माय
 दिअे — दौयते येनेति ग्रेषः । सोउ — सोऽपि जुङ्गठिर — युधि-
 ठिरः संकट — संकटं पाआ — प्राप्तः, अतः दै[दे]वक — दैवस्य विधे-
 रिति यावत् खेक्खिअ — लिखितं केण — [केन] मेटावा — विलु-
 प्यते ॥ न केनापीति भावः । बंधुर्निवृत्तः । एतस्यैवान्यत्र दोधक-
 संज्ञा । इत् । (E). [This anomaly has been taken notice of, in
 Ghosha's Compendium, p. 70, foot-note.—Ed.]

१०१ । पांडववंग्रे जन्म क्रि[प्र]ियते संपदम् अर्जयित्वा धर्माय

१०१ । १ परिदुअ (A), परिदव (B), परिदुर (C'). २ पाण्डव (A),
 चोदर (C), चोदर (E & F). ३ जंपु (A). ४ करणव (A). ५ बाळहि
 (A), बल्लहि (B), जाळर (E), जाळरि (F). ६ हो (E & F). ७ १००
 (A), ११ (E).

जहा, अद्रचल जीव्बण देह धणा
 सिबिणअ' सोअर बंधु अणा' ।
 अबसउ काल पुरी गमणा
 परिहर बब्बर पाप मणा ॥ १०३' ॥ सुमुखी ।

दीयते । युधिष्ठिरः संकटं प्राप्नोति दैवतलिखितं केन
 प्रोच्छ्यते ॥ (G).

१०२ । दिजवरो हारः सघुयुगलं बलयपरिस्थितं हस्ततलं ।
 पदे कलास्यतुर्दश जल्पति अहिः कविजनवसभा सुमुखी ॥ दिज-
 वरो सघुचतुष्कलं, हारो गुरुः, बलयं गुरुहस्ततलं चतुष्कलो-
 ऽन्तगुरुः । (G).

१०२ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्थाश्रीत्यधिकाष्टशततमं भेदं
 ८८० सुमुखीनामकं वृत्तं सचयति, दिश्वरेति । दिश्वर-
 दिजवरस्यतुर्षष्वात्मको गणः ततो हार—हारो गुरुरिति
 यावत्, ततो सल्ल जुञ्जसा—सघुयुगलं, ततश्च बलय—बलयो-
 गुरुः, ततश्च हत्य अला—हस्ततलं गुर्वतः सगण इति यावत्, एवं-
 प्रकारेण यत्र चउद्दह [?] कल—चतुर्दश कलाः पञ्च—पादे
 परिद्विञ्च—परिस्थिताः, सो—सा [सु]मुखी—सुमुखी जाण्ड—
 ज्ञायतां तस्सुमुखीनामकं वृत्तं ज्ञेयमित्यर्थः, इति कदवर—
 कविवरः अही—अहिः पिंगल इति यावत् जंपह [?]-
 जल्पति । ६८ । (E).

चामर^१ काहल^२ जुग^३ ठबीजे
 हार लङ्ग जुअ तत्य^४ धरीजे ।
 कल^५ गणा पअ अंत करीजे^६
 दोधअ^७ छंद फणी पभणीजे^८ ॥ १०४^९ ॥

१०२ । दिष इति । द्विजवरो हारो लघुयुगलं बलयः प्रति-
 ष्ठितहस्ततलः । पादे कलास्यतुर्द्वयं जल्पति अक्षिः कविवराः
 जानीत सा सुमुखी ॥ द्विजवरस्यतुर्लघुः, हारो गुहः, बलयो गुहः,
 हस्तः सगणः । (G).

१०३ । उदाहरति । अतिचलानि यौवनदेहधनानि, स्वप्नसो-
 दरा बन्धुगणाः । अवश्यं कालपुर्यां गमनं परिहर बर्बर पापं
 मनः ॥ (C).

१०४ । सुमुखीमुदाहरति, अर्हति । जोम्बण देह धणा — यौवन-
 देहधनानि अदृचल — अतिचलानि, सोअर — सोदरा भातर-
 इति यावत् बंधु जणा — अन्ये अपि कुटुम्बा इत्यर्थः सिवणअ —
 स्वप्नवत् स्वप्नेन तुल्यम् इति यावत् । यदा बंधुजनाः सिवणअ
 सोअर — स्वप्नसोदराः स्वप्नतुल्या इत्यर्थः । काल पुरी गमणा — यम-
 पुरीगमनम् अवस[र] — अवश्यम् अतो हेतोः हे बर्बर मणा — मनः

१०४ । १ चामर (F). २ काहल (B). ३ जुग (A), पाण (B & C).
 ४ तत्य (A). ५ कल (A), धनीजे (B & C). ६ करीजे (B). ७ पचोच
 भणीजे (A), छंदक नाम करीजे (B), छंदक नाम करीजे (C), पचो पभविष्णे (F).
 ८ १०२ (A), ०१ (E).

पाप—पापात् परिहर ॥ कंचिन्महापापकर्मासिन्नां प्रति कस्य-
चिन्मिच्छोपदेशवाक्यमेतत् । सुमुखी निवृत्ता । ७० । (E).

१०३ । यथा । अतिबलानि दौर्बलदेहधनानि स्वप्नसोदरो-
बंधुजनः । अवश्यं काल[पुरी]गमनं परिहर बर्ध्बर पापे मनः ॥ (G).

१०४ । चामरं काहल्ययुग्मं हारलघुयुगं तथा भ्रियते । कर्ष-
गणाः पदान्ते क्रियन्ते दोधकच्छन्दः फणीन्द्रेण भण्यते ॥ चामरं
गुहः, काहलं लघु युगं तयोर्भुग्ममित्यर्थः, हारः लघुयुगं । हार
लघु जुष जुग धरीजे इति पाठः सुगम एव । अत्र यद्यपि बन्धु-
च्छन्दसा सहाभेदस्तथापि क्खन्दस्तदेव नामान्तरेण अन्यमुनिगोक्त-
मिति दर्शितं । केचित्तु चामरकाहल्ययुग्मादीनामत्र नियमः, न तु
क्रमतस्मात्पर्यं, तथा च हरतु दुरितं देवसुरारिरित्यादिकमपि
दोधकच्छन्द एवेत्याहुः । (C).

१०४ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्थैकोनचत्वारिंशोत्तरचतुः-
शततमं भेदं पुनरपि दोधकमेवेति नामान्तरेणाह, चामरेति । यत्र
प्रथमं चामर—चामरं गुहरिति यावत् काहल्य जुग—काहल्ययुगं
काहलो लघुलघु[यु]गमित्यर्थः, ठवीजे—स्त्रायते, ततश्च हार—
हारो गुहः लघू—लघू हारानन्तरं द्वौ लघू इत्यर्थः जुष—जु-
[यु]गं वारद्वयमित्यर्थः एको गुरुस्तदनन्तरं लघुद्वयमिदं वारद्वय-
मिति परमार्थः, तत्र—तत्र तथा वा धरीजे—भ्रियते । एवं सति
भगवत्प्रथं सिध्यति, अन्यथा चामरकाहल्ययुगानन्तरं हारलघुद्वय-
माचोक्त्वा तृतीयभगवत्प्राभाङ्गात्प्रकृतिपितृत्वापत्तिरित्यस्मान्नातचर-
'सोपदिष्ट्यास्योपदेशो निर्मासुरैः सुधीभिर्विभावनीयः । पञ्च शत—

जहा, पिंग जटावलि ठाविञ्च गंगा

धारिञ्च^१ खाञ्चरि^२ जेण अर्धंगा ।

चंदकला जसु सीसहि खोक्खा^३

सो तुह^४ संकर दिञ्जउ^५ मोक्खा^६ ॥ १०५ ॥ दोधक ।

पादांते कश्च गणा — कर्णगणः गुहृदयात्मको गण इति यावत् करीजे — क्रियते, फणी — पिंगलः तत् दोधकच्छन्दः दोधकनामकं वृत्तं पभणीजे — प्रभणति ॥ यच्च भगणचयोत्तरं गुहृदयं तद्दोधकनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । बंधुदोधकयोश्चोद्वनिका-मात्रभेदाद्भेदः स्वरूपतस्तु न कश्चिद्विशेष इति विभावनीयम् । (E).

१०४ । चामलेति । चामरं काहल्ययुगं स्थाप्यतां, हारलघु-युगं तच्च स्थाप्यतां । कर्णगणः पादांते क्रियते, दोधकच्छन्दः फणी प्रभणति ॥ चामरो गुहः, काहलो लघुः, हारस्य गुरो-र्लघ्वोश्च युगमित्यर्थः । कर्णो द्विगुहः । (G).

१०५ । उदाहरति । पिङ्गलजटावलीस्थापितगङ्गः धृता नागरौ षेनाद्धांगे । चन्द्रकला यस्य ग्रीर्षे स्थिता [खोक्खा] च तुभ्यं शङ्करः [द]दातु मोक्षम् ॥ (C).

१०५ । दोधकमुदाहरति, पिंगेति । येन पिंग जटावलि — ता[ञ्च]जटावलिं गंगा ठाविञ्च — स्थापिता, अथवा यः पिंग-जटावलीस्थापितगंग इत्येकमेव पदं शिवविशेषणं, येन अङ्ग[ध]ंगा

१०५ । १ ठाविञ्च (A). २ चाचरो (C). ३ खोक्खा (C), खोक्खा (F).
४ तुह (E & F). ५ दिञ्जउ (B), दोञ्जउ (E). ६ चाक्खा (E), खोक्खा (F).
• १०२ (A), ११ (E).

कस्यो दुस्यो^१ चार एको^२ विसञ्जे
 सस्त्रा कस्या गंध कस्या सुण्णिञ्जे^३ ।
 बीसा^४ रेहा पाञ्च पाए गण्णिञ्जे^५
 सप्पा राए सालिणी सा मुण्णिञ्जे^६ ॥ १०६^० ॥

— चट्ठंगे नागरौ स्त्रीति यावत् धारिञ्च— छता । जसु— यस्य
 बीसधि— ग्रीर्वं षोडशा— रमणीया चंद्रकला— चन्द्रकला दृश्यते
 इति श्रवः, सो— सः संकर— श्रिवः तुञ्च— तुभ्यं मोक्षा [?]
 मोचं दुःखप्रागभावासमानाधिकरणं दुःखध्वंसमिति यावत् दौञ्ज
 — ददाविति यावत् ॥ दोधकं निवृत्तम् । ७२ । (E).

यथा । पिंगलजटावलिस्थापितगंगो धारिता येन
 नागरौ चट्ठंगे । चंद्रकला यस्य ग्रीर्वं रमणीया, स तव संकरो-
 ददातु बीषं ॥ (G).

१०६ । कर्षी द्विगुहः स द्विगुणः ततोऽपि चार एकः सञ्जी-
 क्ततः श्रक्षं कर्षः गन्धः कर्षः । विंशतिः कस्याः पादे पादे गण्य
 चर्परजेन सा[शा]स्त्रिणी भण्णिता ॥ कर्षी द्विगुहस्तस्य द्विगुणः चतुर्गुह-
 रिति यावत्, ततो चारो गुहः, श्रक्षं जसुः, कर्षी द्विगुहः, गन्धो-
 जसुः, कर्षी द्विगुहः । (C).

१०६ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनवत्युत्तरद्विंशततमं
 भेदं १८८ प्रास्त्रिणीनामकं वृत्तं लक्षयति, कश्चविति । यत्र प्रथमं
 कस्यो दुस्यो— कर्षद्वयं कर्षी गुहदद्यात्मको गण्यसङ्ख्यमित्यर्थः

१०६ । १ दुवी (A). २ एकी (C). ३ एकी वृषिञ्जे (C). ४ बीसा (B
 & O). ५ भविञ्जे (A & B). ६ वृषिञ्जे (A). ७ १०४ (A), ७२ (E).

जहा, रंडा चंडा^१ दिक्खिदा^२ धम्म दारा
 मज्जां मंसं पिज्जाए^३ खज्जाए आ^४ ।
 भिक्खा भोज्जं चम्म खंडं च सेज्जा^५
 कोलो^६ धम्मो कस्स यो भादि रम्मो^७ ॥ १०७^८ ॥
 साखिणी ।

हार एको — हार एकः हारो गुरुदित्यर्थः विसज्जे — विसृज्यते, ततः सहा कथा गंध कथा — शब्दकर्णगंधकर्णाः, शब्दो ज्ञप्ठुः, कर्णो-गुरुदयात्मको गणः, गंधो ज्ञप्ठुः, कर्णो गुरुदयात्मको गण एते इत्यर्थः पात्र पाए — पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् सुषिज्जे — श्रूयते, तथा बीसा — विंग्रतिः रेखा — रेखा माचा इति यावत् गणिज्जे गण्यंते, सा सप्पा राए — सर्पराजेन साखिणी — शास्त्रिणी-नामकं वृत्तमिति यावत् सुषिज्जे — मन्यते ॥ अत्र माचाकथनं पादपूरणार्थमेव, खिगविभक्तिवचनव्यत्यासस्तु प्राकृतभाषायां न दोषायेति मन्तव्यं । मगण-तगणच[द्व]योत्तर-गुरुदयरचितचरया शास्त्रिणीति फलितार्थः । ७३ । (B).

१०६ । कसो इति । कर्णयुगं हारम् एकं विसृज्य शब्दः कर्णः गंधः कर्णः श्रूयंते । विंग्रतिः रेखाः पादे पादे गण्यंते सर्पराजेन शास्त्रिणी सा मान्यते ॥ कर्णो दिग्गुरुः, हारो गुरुः, शब्दगंधौ ज्ञप्ठु । (G).

१०७ । १ रथा (C). २ दिक्खिदा (A & B), दीक्खिदा (C). ३ पिज्जाए (E). ४ & ५ खज्जाए पिज्जाए च (B), खज्जाए पिज्जाए च (C). ६ खज्जाए च (A). ७ खज्जा (A & C), सेजा (B). ८ कोलो (A). ९ रम्मो (B). १० १०५ (A), १०४ (E).

दिअ'वर जुअ लहु'जुअलं पअ' पअ पअलिअ वलअं ।
 चउ पअ चउ वसु' कलअं' दमणअ फणि भण' ललिअं' ॥
 १०८ ॥

१०७ । उदाहरति । रण्डा रण्डा दीक्षिता धर्मदारा रम्यं
 [मद्यं] मांसं खाद्यते पीयते च । भिक्षा यो[भो]ज्यं चर्मखण्डञ्च ग्रथ्या
 कौसो धर्मः कस्य नो भाति रम्यः ॥ बन्धुहीनत्वमच तु लक्ष्यते
 सैव दीक्षिता यथाविधिगृहीतमन्त्रा धर्मदारत्वं प्रापिता, भोज्यं
 किम् इत्यादिकांशायां भिक्षास्त्वमित्यर्थः, कौसो धर्मः शाक्त-
 शास्त्रविषयोक्तधर्मः । कर्पूरमञ्जर्यां भैरवानन्दस्त्रेयमुक्तिः । (C).

१०७ । शास्त्रिणीमुदाहरति, रण्डेति । चंडा परमकोपवती
 दिक्षिदा — दीक्षिता शाक्तशास्त्रोक्तविधिगृहीतमन्त्रेति यावत्
 रण्डा — विधवा धन्य दारा — धर्मपत्नी, मज्जं — मद्यं पिबिष्ये —
 पीयते, मांसं अ[श्ना] — मांसं च खण्ड्ये — खाद्यते । भिक्षा — भिक्षा
 भोज्यं — भोज्यं चर्मखण्डं च सेव्या — ग्रथ्या, एतादृशः कौसो —
 कौसः वंशपरंपरापरिप्राप्तः शाक्ततंत्रविशेषोक्त इति यावत्
 धन्यो — धर्मः कस्य — कस्य रम्यो — रम्यो नो भाति ॥ अपि तु
 सर्वस्वापीत्यर्थः । कर्पूरमंजरीसाटकस्यं कापालिकभैरवानन्दस्य
 राजानं प्रति वाक्यमिदम् । ७४ । शास्त्रिणी गिरुणा । (E).

१०८ । १ द्विज (F). २ लघु (F). ३ Dropt in (B). ४ वच (A).
 ५ वच (A). ६ भव पवि (A), नव पवि (B & C). ७ भविचं (A & C),
 वविचं (B). ८ १०९ (A), ७५ (E).

जहा, परिणम्^१ ससहर बन्धनं
 विमल कमल दल गन्धनं ।
 विद्धि^२ असुर कुल दलणं^३
 पणमह^४ सिरि^५ महु महणं ॥ १०६^६ ॥ दमणक^७ ।

१०७ । यथा । रंडा चंडा दीक्षिता धर्मदारा मद्यं मांसं
 पीयते खाद्यते च । भिक्षा भोज्यं चर्मखंडं च शय्या कौलो धर्मः
 कस्य नो भाति रम्यः ॥ (G).

१०८ । द्विजवरयुगलं लघुयुगलं पदे पदे प्रकटितबलयम् अग्ने
 गुरुयुक्तं । * * * चतुर्वर्षसुकलम् अष्टचत्वारिंशत्सुकलम् । (C).

१०८ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुर्विंशत्युत्तरसहस्रतमं
 भेदं दमनकनामकं वृत्तं लक्षयति, दिग्भवेति । दिग्भवर जुम्भ —
 द्विजवरयुगलं चतुर्वर्षात्मकगणद्वयमिति यावत् लज्ज जुम्भलं —
 लघुयुगलं बल्लभं — बलयं गुरुरिति यावत् यच्च पञ्च पञ्च —
 पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् पञ्चलिम्भ — प्रकटितं । चउ पञ्च —
 चतुःपादेषु चउ बसु कल्लभं — चतुर्वर्षसुकलाकं दक्षिणगत्यैवाकस्याप-
 नेन ४८ चतुर्वर्षसुशब्देनाष्टचत्वारिंशन्मात्रा लभ्यते, तथा चतुर्वर्षि
 पादेषु मिलित्वाष्टचत्वारिंशन्मात्राकमिति तत्त्वं, दमणम् — दम-
 नकं फणी ललिम्भं — ललितं यथा स्यात्तथा भण — भणति ॥ लघु-
 दशकोत्तरगुरुरचितचरणो दमनक इति फलितार्थः । ७५ । (E).

१०६ । १ पञ्चलिष (A, B & C). २ बलिष (A, B & C). ३ ददणं (B
 & C). ४ पञ्चवद (A). ५ सिरि (E). ६ १०७ (A), ७६ (E). ७ दमणक (C).

ताल खंदए समुह तूरआ^१
 जोहलेण छंद एहु^२ पूरआ ।
 गारहाइ^३ अकखराइ^४ जाणिआ
 णाअ राअ^५ जंप एअ^६ सेणिआ^७ ॥ ११०^८ ॥

१०८ । दिअ इति । द्विजवरयुगं लघुयुगलं पदे [पदे] प्रकटित-
 वलयं । चतुःपदे चतुर्वसुकलं दमनकं फणी भणति खलितं ॥
 वलयो गुरुः । (G).

१०९ । छदाहरति । प्रकटितं ग्रशधरतुल्यं वदनं यस्य विमल-
 कमलदलनयनं । बलिकासुरकुलदहनं प्रणमामि गिरसि मधु-
 मयनं कृष्णं ॥ (C).

१०९ । दमनकसुदाहरति, परिणअ इति । परिणअ [ससहर
 अण्यणं] — परिणतग्रशधरवदनं विमलकमलदलनयनं । विहितासुर-
 [कुल]दहनं मऊ मण्यं — मधुमयनं श्रीकृष्णं [सिर — गिरसा]
 पणमह — प्रणमत ॥ दमनको निवृत्तः । ७६ । (E).

१०९ । यथा । परिणतग्रशधरवदनं विम[ल]कमलदलनयनं ।
 विहितासुरकुलदहनं प्रणमत श्रीमधुमयनम् ॥ (G).

११० । तालानन्दसमुद्रद्वयजोहलेण एतत् छन्दः पूरय । एका-
 दशाक्षराणि ज्ञातानि नागराजो जल्पत्येषा सेनिका ॥ तालादध-

११० । १ तूरआ (B). २ रच छंद (A & B), एऊ अण्य (C). ३ गारवाह
 (B). ४ अकखराणि (F). ५ राणा (A). ६ एहु (A & B), एह (E).
 ७ 4th quadrant dropt in (C). ८ १०८ (A), ७० (E).

जहा, भक्ति पत्ति पात्र भूमि कं पित्रा
 टप्पुं खुंदि खेहं हूर भं पित्रा ।
 गोखं रात्र जिखिं माण मोलित्रा
 कामरूत्रं रात्र बंदिं छोलित्रा° ॥ १११^५ ॥
 सेनिका^६ ।

सुत्तारोऽनलघुचिकलवाचकाः, [Vido खोत्र १८, p. 27.—Ed.] जोहलः
 पञ्चकलो मध्यलघुः । (C).

११० । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य व्यग्रीत्युत्तरषट्शततमं
 ६८२ भेदं सेनिकानामकं वृत्तं लक्षयति, तास्तेति । आदौ ताल
 षट्दण्ड — तालनन्दाभ्यां ततः समुद्रद्वार्याभ्यां गुर्वादि-
 चिकलगणाभ्यामित्यर्थः ततश्च जोहलेन मध्यलघुनेन रगणेनेति
 यावत् एङ् — एतत् सेनित्रा — सेनिकानामकं वृत्तं — वृत्तं
 पूरत्रा — पूर्यतां । अत्र च प्रतिपदं गारहा[इ] अक्षराद् — एका-
 दशाक्षराणि जाणित्रा — ज्ञातव्यानि, एष — एतत् षात्र रात्र —
 नागरावः जं पि[प] — जल्पति ॥ यदा एकादशाक्षरज्ञातेत्येकं पदं
 कृत्वा वृत्तविशेषणपरतया गारहाइ इति चरणो जो[यो]जनीयः ।
 अत्राक्षरकचनमनतिप्रथोजनकतया पद्यपूरणायेति बोध्यम् । गुरुत्तरेः
 पञ्चभिर्गुर्वादिचिकलगणै रचितचरणा सेनिकेति निष्कृष्टार्थः । (E).

११० । तास्तेति । तालनन्दाभ्यां समुद्रद्वार्याभ्यां जोहलेन वृत्तं एतत्

१११ । १ ङपि (A), ङप् (B & C). २ कुलि भूक्ति (B & C). ३ मौक्
 (E & F). ४ जिदि (A). ५ कामरूप (B). ६ संधि (A). ७ खोकित्रा
 (B & C). ८ १०८ (A), १०८ (E). ९ वृत्तसेनिका (A).

कुंतीपुत्ता पंचा दिक्षा^१ जाणीआ
 अंते कंता^२ एक्का^३ हारा माणीआ ।
 पाआ पाआ मत्ता दिठ्ठा^४ बाईसा^५
 मालत्ती^६ छंदा^७ जंपंता^८ णाएसा ॥ ११२^९ ॥

पूर्यतां । एकादशाक्षराणि ज्ञातव्यानि नागराजो जल्पति एषा सेनि-
 का ॥ तालेति गुह्यलघुरूपा गणस्यलार इत्यर्थः, जोहलो रगणः । (G).

१११ । उदाहरति, झत्तीत्यादि । टापेसलदश्वरुरैः बुष्ठाभि-
 धुलिभिः ख[?]शब्दो धूलिवाचको देशीति वदन्ति, परे तु खशब्दः
 चोदवाचकः, तथाच टापोत्थितैः चोदैः खे आकाशे हि निश्चितं
 सूर्यं आच्छन्न इत्यर्थः । * * * * (C).

१११ । सेनिकामुदाहरति, झत्तीति । झत्ति — झटिति पत्ति
 पाआ पदातिपादैः भूमि — भूमिः कंपिआ — कंपिता, टप्पु खुंदि
 खेह — टापोत्खातखेहैसलदश्वरुरोद्भूतरेषुभिरिति परमार्थः सूर —
 सूर्यः झंपिआ — आच्छादितः । गौड़ रात्र जिष्णि — गौड़राजं जिला
 माण मोडि[लि]आ — मानमोडिता कामहूअ रात्र बंदि छोलिआ
 — का[म]रूपराजवंदी मोचिता ॥ ७८ । सेनिका निवृत्ता । (E).

१११ । यथा । झटिति पत्तिपादैर्भूमिः कंपिता सलदश्वरुरो-
 द्भूतरेषुभिः सूर्यं आच्छादितः । गौडराजं जिला यौवानसा काम-
 रूपराजवंदी मोचिता ॥ अत्र टप्पु इति माणेलि उक्तायै देशी । (G).

१११ । १ दिषा (A). २ कषा (A). ३ यक्को (B). ४ दिषा (A), पता
 (B), dropt in (C). ५ बाकुषा (B). ६ मलत्ती (C), मलत्ती (F). ७ माका
 (A, B & C). ८ जल्पता (B), जल्पता (C). ९ ११० (A), ७९ (E).

जहा, ठामा ठामा ह्यथी' जूहा' देकवीआ'
 खीला' मेहा मेरू' सिंगा' पेकवीआ' ।
 बीरा' ह्यथा' अग्गे खग्गा राजंता'
 खीला' मेहा मभ्भे विज्जू'णचंता ॥ ११३^{१२} ॥
 मालती^{१३} ।

११२ । कुन्तीपुत्राः पञ्च दत्ता ज्ञाताः, अन्ते कान्त एको-
 हारो मन्यते । पादे पादे मात्राः प्राप्ता द्वाविंशतिः मालतीमासा
 जल्पते नागेनैषा ॥ कुन्तीपुत्रः कर्षो दिगुरुः, कान्तः कमनौयः,
 हारो गुरुः । (C) ।

११२ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथमं भेदं मालती-
 नामकं वृत्तं लक्षयति, कुन्तीति । यत्र पाश्चा [पाश्चा] — पादे पादे
 प्रतिपादमिति यावत् दिष्टा — दत्ताः पञ्च कुन्तीपुत्राः कर्षा गुरु-
 द्यात्मका गणा इति यावत् जाणीआ — ज्ञायंते, अन्ते — कर्ष-
 पञ्चकान्ति पादांते वा कंता — कांतः एका — एकः हारा —
 हारः गुरुरिति यावत् माणीआ — मान्यते । बार्हिसा — द्वाविंशतिः
 मात्रा — मात्राः दिष्टा — दृष्टा यत्र पादे पादे इति पूर्वेषाम्बयः,
 तत् मालती कंदा — मालतीच्छन्दः षाण्सा — नागेशः जंपंता —

११२ । १ चण्डी (A), चनी (B). २ जूषा (B & C). ३ पेक्विषा (A),
 शीषा (F). ४ बार्ह (A, B & C). ५ माह (B). ६ सिंगे (A, B & C).
 ७ देकवीषा (A). ८ नीषा (E). ९ चग्गा (A), चन्ने (B & C). १० वज्जूता
 (A), रज्जूता (B & C). ११ विज्जू मेहा मभ्भे (A). १२ ११२ (A), ८० (E).
 १३ मालतीमासा (A).

दिज्जे तञ्जारा^१ जुञ्जला परसुं^२
 अंते खरेंदो^३ गुरु जुग्ग सेसं ।
 जंपे फणिंदा^४ धुञ्ज^५ इंदवज्जा
 मत्ता दहा अड्ड^६ समा सुसज्जा ॥ ११४^० ॥

जल्पति ॥ अत्र कांत-पदं माचाज्ञापकं च पद्यपूरणार्थमिति मंतव्यम्,
 एकादशगुरुरचिता मासतीति निष्कृष्टोऽर्थः । ७२ । (E).

११२ । कुंतौति । कुंतौपुत्राः पंच दत्ता ज्ञातव्या अंते कांतः
 एको हारो माननीयः । पादे पादे माचा दृष्टा द्वाविंशतिर्मासती-
 च्छंदः जल्पति नागेशः ॥ कर्णो दिगुरुः, हारो गुरुः । (G).

११३ । उदाहरति । स्थाने स्थाने हस्तियूथानि दृश्यन्ते यथा
 मेघा मेघशृङ्गे दृश्यन्ते । वीरहस्तापे खड्गा नृत्यन्ति यथा विद्यु-
 श्लेषमध्ये नृत्यति ॥ (C).

११३ । मासतीसुदाहरति, ठामेति । मेरु सिंगा — मेरुशृंगे
 यथेति शेषः षीला मेघा — नीला मेघाः पेक्खीआ — प्रेक्ष्यंते, ठामा
 ठामा — स्थाने स्थाने हत्थी जूहा — हस्तियूथानि [तथे]ति शेषः
 देक्खीआ — दृश्यंते । षीला मेघा मण्ण्णे — नीलमेघमध्ये यथेति
 शेषः विद्युत् षण्ठंती — नृत्यति, बीरा[आ] हत्था अग्गे — वीर-

११४ । १ दिज्जेर हारा (A), दिज्जेर बीरा (B), दिज्जेर बीरा (C), दिज्जेर त
 राचा (F). २ परसु (B), परसं (C), परसं (E). ३ खरेंदा (A), खरेंदा
 (B & C). ४ फणिंदा (A), फणींदा (F). ५ धुञ्ज (F). ६ अड्ड (B & C).
 ० ११९ (A), ८९ (E).

हस्ताये तथेति शेषः खग्गा—खग्गाः राजन्ता—राजन्ति ॥ केन-
चिद्वन्दिना कृतं संधामवर्णनमेतत् । मासाती निवृत्ता । ८० । (E).

११३ । यथा । स्थाने स्थाने वस्त्रियूथानि दृश्यन्ते, नीला मेघाः
नेरुग्रहे प्रेक्ष्यन्ते । वीरहस्ताये खग्गा राजन्ते, नीलमेघमध्ये विद्यु-
सृत्यति ॥ (G).

११४ । दीयते वीरयुगलं पदे, अन्ते नरेन्द्रो गुरुयुगलशेषः ।
जल्पति फणीन्द्रः भ्रुवमिन्द्रवज्रां माचा दशाष्टाभिः समाः सुसज्जाः ॥
वीरशब्दः अन्तलघुपञ्चकलवाचौ [Vide श्लोक ११, p. 24, and its
gloss (G), p. 25.—Ed.] नरेन्द्रो जगणः, यत्र माचाः दशाष्टाभिः
सुसज्जीकृताः । (C).

११४ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य सप्तपंचाशदुत्तरचित्रिततमं
भेदं ३५० इन्द्रवज्रानामकं वृत्तं लक्षयति, दिक्के इति । यत्रादौ
तन्मारा जुअला—तकारयुगलं लक्षं तगणद्वयमित्यर्थः, अते—
तगणद्वयाते गुरु जुग ससं—गुरुयुगशेषः गुरुद्वयं शेषेऽति यस्य
तादृश इति यावत् षरेदो—नरेन्द्रो मध्यगुरुर्जगण इति यावत्
पएसुं(सूँ)—पदेषु दिक्के—दीयते । सा मत्ता दहा अट्ट समा
सुसज्जा—सुसज्जसमाष्टादशमाचाका सुसज्जाः सुस्थापिताः समाः
पदचतुष्टयेऽन्यनामतिरिक्ता अष्टादश माचा यस्यां सेति यावत्
इंदबज्जा—इंद्रवज्रा इति धुअ—भ्रुवं फणिंदा—फणीन्द्रः जंप्—
जल्पति ॥ सुसज्जा—शोभनीकृत्य स्थापिताः समा—पदचतुष्टये
समानाः दहा अट्ट—अष्टादश मत्ता—माचाः यत्र पएसुं(सूँ)—
पदेषु पतन्तीति शेष इति भिन्नमेव योजनीयं । अत्र माचाकथनं पद्य-

अहा, मंतं^१ ण तंतं^२ ण हु किंपिं^३ जाणे^४
 भाणं^५ च^६ णो किंपिं^७ गुरुप्पसाओ^८ ।
 मज्जं पिबामो^९ महिलं रमामो
 मोक्खं^{१०} बजामो^{११} कुल मग्ग लग्गा ॥ ११५^{१२} ॥
 इंदवज्जा ।

पूरणार्थमेव, अवहृद्भाषायां पूर्वनिपातानियमात् पूर्वापरव्यत्यासस्तु
 न दोषायेति ध्येयं, तगणद्वयानंतरजगणानंतरगुरुद्वयरचितचरणा
 इंद्रवज्जेति फलितार्थः । (E).

११४ । दिक्खे इति । दीयेत राजयुगलं पदेषु अन्ते नरेन्द्रो-
 गुरुयुग्मशेषः । जप्पति फणीन्द्रो भुवम् इंद्रवज्जां मात्रा दशाष्टौ
 समाः सुसज्जाः ॥ राजा[?] तगणः, नरेन्द्रो जगणः, समाः सर्वरक्षेषु
 अनुब्रूणाः । (G).

११५ । उदाहरति । मन्तं न तन्तं न हि किमपि जाने ध्यानञ्च
 न किमपि गुरुप्रसादात् । मद्यं पिबामो महिलां रमामः[महे]
 मोक्षञ्च यामः कुलमार्गलग्गाः ॥ यद्यद्यं मन्त्रादिकं न जाने तथापि
 वयं सर्व्वे साधका मद्यं पिबामः महिलां रमाम[हे] इत्यर्थः,
 तदिदमनर्थाय भवेदित्याह एवं कुर्वाणाः कुलपथलग्गाः मोक्षं
 प्राप्नुम इत्यर्थः । कर्पूरमन्त्रर्थ्यां भैरवानन्दोक्तिरियम् । (C).

११५ । इन्द्रवज्जामुदाहरति, मंतमिति । मंतं—मद्यं तंतं—

११५ । १ मन्ता (B). २ कं पि (A), कन्वि (C). ३ जाणं (A). ४ भाणं
 (B). ५ ण (B). ६ गुरुप्पसाओ (B & C). ७ पिबामो (A & C). ८ मोक्षं
 (E). ९ पिबामो (C). १० ११५ (A), ११५ (E).

खरेंद^१ एका तश्रणा^२ सुसज्जा
 पश्रोहरा कस गणा^३ मुखिज्जा ।
 उबिंद^४बज्जा फणिराश्र^५ दिट्ठा^६
 पठंति^७ छेत्रा सुह बस सिठ्ठा^८ ॥ ११६^९ ॥

तंच णड्ड—खलु निश्चयेनेति यावत् किंपि—किमपि ण—न
 जाणे—जानामि, झाणं च—ध्यानं च किंपि—किमपि णो—
 न जाने इति पूर्वेषाम्बधः, किंतु मज्झं पिबामो—मद्यं पिबामः
 महिसां रमामो—महिसां रमामहे गुरुप्रसादात्—गुरुप्रसादात्
 कुस मग्ग लग्गा—कुसुमार्गलग्गाः मोक्षं—मोक्षं वजामो—
 व्रजामः ॥ अनवरतमैथुनमद्यपानाद्यनेककुसुमपरंपरागमनकुसुमात्या-
 सक्ता अपि वयं गुरुप्रसादान्मोक्षं प्राप्नुम इति कापालिकभैरवा-
 नन्दस्य राजानं प्रति वाक्यमिदं कर्पूरमंजरीषाटकस्यम् । इन्द्रवज्रा
 निवृत्ता । ८२ । (E).

११५ । यथा । मंचं न तंचं न खलु किमपि जाने ध्यानं च नो
 किमपि गुरुप्रसादात् । मद्यं पिबामो महिसां रमामो[महे] मोक्षं
 व्रजामः कौसुमार्गलग्गाः ॥ (G).

११६ । नरेन्द्र एकस्तगणः सुसज्जः पयोधरः कर्णगणः ज्ञाथते
 उपेन्द्रवज्रां फणिराजदिष्टां पठन्ति * * * ॥ छेत्राः विदग्धाः । (C).

११६ । १ खरेंद (E & F). २ तश्रणा (A). ३ गणा (A). ४ खरेंद (A),
 उबिंदु (B). ५ फणिराज (A). ६ दिट्ठा (B & C). ७ पठन्ति (B). ८ सुखरेंद
 दिट्ठा (A), सुखरेंद सट्ठा (B), सुखरेंद सट्ठा (C). ९ ११४ (A), ८२ (E).

जहा, सुधम्म चित्ता गुणमंत'पुत्ता
 सुकम्म रत्ता विण्णआ कलंता' ।
 विसुद्ध देहा धणमंत' गेहा
 कुलंति के बब्बर सग्ग गोहा ॥ ११७' ॥ उबिंदवज्जा' ।

११६ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याष्टपंचाग्रदुत्तरत्रिग्रततमं
 २५८ भेदम् उपेन्द्रवज्जानामकं वृत्तं लक्षयति, णरिंदेति । यत्र प्रथमं
 एका — एकः णरिंद — नरेन्द्रः मध्यगुरुर्जगण इति यावत् ततः
 तत्रणा — तगणोऽंतलघुर्गण इत्यर्थः सुसज्जा — सू[सु]सज्जः शोभ-
 नीकृत्य स्थापित इति यावत्, ततश्च पञ्चोहरा — पयोधरो मध्य-
 गुरुर्जगण इत्यर्थः कस गणा — कर्णगणो गुरुद्वयमिति यावत्
 सुणिज्जा — ज्ञातः । तां फणिराज दिट्ठा — फणिराजदृष्टां पिंगलोप-
 दिष्टाम् इति यावत् सुह वस सिट्ठा — शुभवर्णसृष्टां उबिंदवज्जा —
 उपेन्द्रवज्जां केशा — कृदसा विदग्धा इति यावत् पठंति — पठन्ति ॥
 अथवा नरेन्द्रैकतगणसुसज्जपयोधरकर्णगणाः सुणिज्जा — ज्ञायते
 यत्र प्रतिचरणमिति शेषः इत्येकमेव पदं कृत्वा योजनीयम् ।
 अत्र [सुसज्जमिति] शुभवर्णसृष्टामिति च पदं पद्यपूरणार्थमेवेति
 मंतव्यम् । ८३ । (E).

११६ । णरिंदेति । नरेन्द्र एकस्रगणः सुसज्जः पयोधरः कर्ण-
 गणो ज्ञातव्यः । उपेन्द्रवज्जां फणिराजदृष्टां पठन्ति केशाः शुभवर्ण-

११७ । १ गुणवज्जा (C). २ कलंता (A), कलना (E). ३ धणवज्जा (B).
 ४ ११५ (A), ८३ (E). ५ उपेन्द्रवज्जा (A).

इंद उर्विदा' रक्ता' करिज्जसु'
 चउ अगगल दह याम मुणिज्जसु" ।
 सम'जाइहिं सम अकखर दिज्जसु
 पिंगल भण उवजाइहिं किज्जसु" ॥ ११८" ॥ [अलिख्ता]

सृष्टा ॥ शुभेति मधुररस एव प्राग्रस्यसूषकः ॥ नरेन्द्रो जगणः,
 पयोधरो जगणः, कर्षो द्विगुहः । (G).

११७ । उदाहरति । स्वधर्मचित्ता गुणवन्तः पुत्राः स्वधर्मरतं
 विनीतं कलत्रं । विशुद्धो देहो धनवद्ग्रेहं कुर्वन्ते के वर्वराः स्वर्ग-
 क्षेत्रम् ॥ विशुद्धो रा[रो]गादिहीनः । (C).

११७ । उपेन्द्रवज्रासुदाहरति, सुधमेति । सुधम चित्ता—
 सुधर्मचित्तं गुणमंत पुत्रा—गुणवत्पुत्रं सुकथ रत्ता—सुकर्मरतं
 पत्यादिशुश्रूषाकर्मण्यासक्तमिति यावत् विष्णा—विनीतं कलत्रा—
 कलत्रं । विशुद्ध देहा—रोगादिरहितः देहः धनमंत—धनवत्
 गेहा—गेहं, एतत्सर्वं यदि भवतीति श्रेयः, तदा के वर्वरा—
 वर्वराः सग्य षेहा—स्वर्गक्षेत्रं कुर्वन्ति—कुर्वन्ति, अपि तु न
 कोऽपीत्यर्थः ॥ सर्वपदार्थविकलक[ष] कथचिदिदं वाक्यम् । ८४ ।
 उपेन्द्रवज्रा निवृत्ता । (E).

११७ । यथा । सुधर्म चित्तं गुणवंतः पुत्राः सुकर्मरतं विनतं

११८ । This śloka is not found in (A) and (B). १ उपेन्द्रा (C).
 १ एक (C). २ कर्तृव्यह (C). ३ परिज्जह (C). ४ सव (C). ५ एवजाइ
 (C), उपजाइ कधि (E). ७ सुविज्जह (C). ८ ८४ (E).

कक्षत् । विशुद्धा देहा धनवंतो ने[ग्य]हाः कुर्वन्ति के सर्व्वराः स्तनं
 खेचम् ॥ विशुद्धा नीरोगाः । (G).

११८ । इन्द्रोपेन्द्रावेकीक्रियेतां चतुरपदग्रनामानि भ्रियन्तां । सर्व्व-
 जातिसमाचराणि * * पिंगलो भणति उपजातिर्ज्ञायताम् ॥ इन्द्रवज्रो-
 पेन्द्रवज्राच्छन्दोरेकीकरणादुपजातिच्छन्दो भवति, तच्च चतुर्दश
 नामानि भवन्ति, एवं सर्व्वजातिषु समाचरासु उपजातिर्विध्यन्ते । (C).

११८ । अथेन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्राभ्यां पादेन पादाभ्यां पादैश्च मिश्रि-
 ताभ्यामुपजातिच्छन्दो भवति तच्च [च]तुर्दशविधमित्याह, इदंति ।
 इदं उच्यते — इन्द्रोपेन्द्रयोः नामैकदेशेनापि नामपहणादिन्द्रवज्रो-
 पेन्द्रवज्रयोरित्यर्थः एक — ऐक्यं करिष्यसु — कुर्व्व, चउ अगल
 दह णाम — चतुरधिकदशनामानि सुषिष्यसु — जानीहि । सम
 अक्षर — समान्यचराणि दिष्यसु — ददस्व, सम जादहि — सम-
 जातिभिः तुल्याचरचरणजातीयैर्दृष्टैरिति यावत् उपजादहिं —
 उपजातिं किष्यसु — कुर्व्व इति पिंगल — पिंगलो नागः भणति ॥
 इदं तु बोध्यं समाचराणि दत्त्वा समजातीयैर्दृष्टैरुपजातिं
 कुर्व्वेत्यनेन विषमाचरचरणजातीयैर्दृष्टैर्नापजातिरित्युक्तं भवति,
 तथाचन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्राभ्यां न त्विन्द्र[वज्रो]वशाभ्यामिन्द्रवशावशाभ्यां
 वातोर्नीशास्त्रिणीभ्यां न मास्त्रिणीशास्त्रिणीभ्यामुपजातिर्भवति इति
 परमार्थं इति । (E).

११८ । इदंति । इन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्रे एकच कुर्व्व चतुरधिकदश-
 नामानि जानीहि । समजातिभिः समाचराणि देहि पिंगलो-
 भणति उपजातिं कुर्व्व ॥ (G).

चउ अक्खरके पत्थर^१ किज्जसु
 इंद^२ उबिंदा^३ गुरु लहु^४ बुभ्भसु^५ । [अलिस्सा]
 मभ्भसुह^६ चउद[इ]ह हो उवजाइ
 पिंगल जंपइ^७ कित्ति वेलाइ^८ ॥ ११६^९ ॥ [पञ्चटिका ?]

११६ । चतुर्दशानां ज्ञानप्रकारमाह, चतुरचरप्रसारं कुरुस्व इन्द्रोपेन्द्रयोर्गुरुलघून् बुध्यस्व । मध्ये चतुर्दश भवन्त्युपजातयः पिङ्गलो-जल्पति कृत्वा मन्यते ॥ अथमर्थः, चतुरचरस्य षोडश प्रसाराः भवन्ति, तत्र प्राथमिकश्चतुर्गुरुः स चेन्द्रवज्रायामन्तर्भूतः तत्र चतुर्षु पादेष्वाद्याचरस्य गुरुत्वादेव, अन्तिमश्चतुर्लघुर्भवति स चोपेन्द्रवज्राया-मन्तर्भूतः तत्र चतुर्षु पादेषु प्रथमाचरस्य लघुत्वात्, अतो मध्यवर्ति-चतुर्दशभेदानुसाराच्चतुर्दशोपजातयो भवन्ति । तथाहि चतुरचरस्य द्वितीयप्रसार आदिलघुर्भवति, तत्रापि प्रथमपादो लघ्वादिः परे तयो गुर्वादयः, एवमग्रेऽपि । (C).

११६ । अथाद्यां चतुर्दशभेदानयनप्रकारमाह, चउ अक्खरेति । चउ अक्खरके — चतुरचराणां पत्थर — प्रसारं किज्जसु — कुरुस्व, इंद उबिंदा — इन्द्रोपेन्द्रयोः गुरु लहु — गुरुलघू इन्द्रवज्रायां गुरु-सुपेन्द्रवज्रायां लघुमित्यर्थः बुभ्भसु — बुध्यस्व । मभ्भसुह — मध्ये सर्व-गुरु-सर्वलघुप्रसारयोरिति यावत् चउदइह — चतुर्दश उवजाइ — उपजातयः हो — भवन्ति इति कित्ति वेलाइ — वेङ्गितकीर्तिः

११६ । १ पत्थर (A). २ इंदु (B). ३ उबिंदा (F). ४ लहु गुरु (A). ५ किज्जसु (A), बुज्जसु (B & C), बुज्जसु (E). ६ मभ्भसुह (A), मभ्भसु (B), मभ्भसु (C). ७ परप्रसारं (E). ८ वीलाइ (A). ९ ११६ (A), ११६ (E).

पिंगलः जंपद् — जल्पति ॥ अचेदं तत्त्वं — चतुरचरस्य प्रस्तारक्रियया षोडश भेदा भवन्ति, तत्र चतुर्गुरुः प्रथमः स चेंद्रवज्जापादचतुष्टय-ज्ञापकस्तत्र प्रतिचरणं प्रथमगुरोरुपादानात् तत्रैकैको गुरुरिंद्र-वज्जाया एकैकचरणज्ञापक इति च्छदयं । चतुर्लघुश्रान्तिमः स षोपे-त्रवज्जापादचतुष्टयज्ञापकस्तत्रैकैको लघुषोपेन्द्रवज्जाया एकैकचरण-ज्ञापक इति सच्चदयैकगम्योऽर्थस्तत्र प्रतिचरणं प्रथमलघोरुपादानात् । एवं चावशिष्टा मध्ये चतुर्दशभेदास्तदनुसाराच्च चतुर्दशोपजातयो- भवन्ति । तथाहि चतुरचरस्य द्वितीयप्रस्तारे प्रथममेको लघु-तदनन्तरं च चयो गुरवो भवन्ति, तथा षोपेन्द्रवज्जायाः प्रथम-चरणः चयश्चेंद्रवज्जाया एवं मिलित्वा प्रथमो भेदः । चतुरचरस्य द्वितीयप्रस्तारे प्रथममेको [गुरुस्तत एको] लघुस्तदनन्तरं गुरुद्वयं, तथा चेंद्रवज्जायाः प्रथमचरणो द्वितीयश्चोपेन्द्रवज्जायाः द्वितीयचतुर्थौ च पुनरिंद्रवज्जाया एवं मिलित्वा द्वितीयो भेदः । चतुरचरस्य चतुर्थप्रस्तारे प्रथमं लघुद्वयं तदनन्तरं गुरुद्वयं भवति, तथाच प्रथम-द्वितीयौ चरणौ उपेन्द्रवज्जायाः द्वितीयचतुर्थौ चेंद्रवज्जाया एवं मिलित्वा द्वितीयो भेदः । एवमप्येऽपि सुधीभिरवधेयमित्यस्मत्तात-चरणोपदिष्टः पंथाः । (E).

११८ । अथासां चतुर्दशभेदानयनप्रकारमाह चउरि[इ]ति । चतुरचरस्य प्रस्तारं कुरु, इंद्रवज्जोपेन्द्रवज्जयोर्गुरुलघु बुधस्त । मध्ये चतुर्दश भवन्ति, उपजातिं पिंगलो जल्पति कौर्त्तिवेलायां ॥ कौर्त्ति-प्रस्तारः, मध्ये — सर्वगुरुसर्वलघुप्रस्तारयोरंतराले । (G).

[Vide Ghosha's Compendium, Introduction, p. xix, para 45.—Ed.]

जहा, बालो^१ कुमारो^१ स छ^१मुंडधारी
उप्पाउ^२ हीणा हउ^३ एक खारी ।
अहं णिसं^४ खाहिं^५ बिसं^६ भिखारी^७
गई भविची^{१०} किल का हमारी^{११} ॥ १२०^{११} ॥

१२० । उदाहरति । बालः कुमारः स षण्मुण्डधारी, उपाय-
हीना अहमेका नारी । भर्ता तु भिक्षुकः सोऽपि अहर्निशं विषं
खादति, अतः का गतिर्नाम भविचीति शोचति पार्वती ॥ (C).

१२० । उपजातिमुदाहरति, बाल इति । कुमारः कार्त्तिकेयः
बालः स षड्मुण्डधारी — स च षण्मुण्डधारी, उप्पाउ हीणा —
अर्जुनोपायविकला एक — एका अपरा असहाया नारी — स्त्री
हउ — अहं, भिषी[खा]री — भिक्षुकस्त्वम् अहर्निशं विषं खाहि —
भक्षयसि, अतः हमारी — अस्मदीया का गतिरवस्था किल
निस्रयेन भविचौ ॥ षड्मुखधारिणो बालस्य बद्धतरमत्यावशकं च
भक्ष्यमपेक्षितमहं च निस्रहाया अर्जुनासमर्था स्त्री, त्वं चाहर्निशं
विषभोजनेनेव स्वस्य तस्मिन्मुत्पादयस्यतोऽस्मदीया का गति-
र्भविष्यति तन्न जाने इति महादेवं प्रति पार्वतीवाक्यं । पूर्वाद्धै

१२० । १ बालः (A), बाल (B). २ कुमारः (A), कुमार (B). ३ षण्
(B). ४ उपाय (A), उपाय (B & C). ५ मुण्ड (B), मुण्डि (C). ६ विषि
(A), विषं (C). ७ खाद (B & C) ८ विषं (A), विषं (E). ९ भिषारी
(E). १० अतिभविचौ (A), अतिभविचौ (B & C). ११ खारी (C).
११ १२० (A).

किन्ती' बाणी माला साला हंसी मात्रा जात्रा' बाला ।
 अहा भहा पेम्मा रामा रिह्वी बुह्वी तासू खामा ॥ १२१' ॥
 [विद्युन्माला ।] उबजाइ' ।

इंद्रवज्राया उत्तरार्द्धे सोपेन्द्रवज्राया लक्षणसत्त्वाद्रामाख्या दादशौच-
 सुपजातिः । (E).

१२० । यथा । बाहः कुमारः स वण्मुखधारो उपायहीनाह-
 नेका नारी । अहर्निशं खादति विषं भिचुर्गतिर्भवित्री किञ्च
 काष्ठाकं ॥ (G).

१२१ । चतुर्दश नामान्याह । कीर्त्तिर्वाणी माला शाला हंसी
 माया जाया बाला । आर्द्रा भद्रा प्रेमा [रामा] षड्विर्बुद्धिः तासां
 नाम ॥ (C).

१२१ । अथासां नामान्याह, किन्तीति । निगदेनैव ख्यातं ।
 अथासामसत्तातचरणनिर्भितानि क्रमेणोदाहरणानि यथा,—
 दृढं धनुर्वामकरे दधानोऽवाने शरं क्षर्णविचित्रपुंखं ।
 पृष्ठप्रदेशेऽच्यथि तूणयुग्मं विभ्रत्स रामः शरणं ममास्तु ॥ १ ।
 यस्यानुकन्यायुतदृष्टिपद्म-कटाक्षसंप्रेक्षित एव लोकः ।
 सर्वापदब्धिं तरति प्रतूर्णं श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ २ ।
 यदीथपादाक्षपरागपातात् शिलामयी गौतमयोषिदाशु ।
 कामस्त्रियोऽपि स्पृहणी[य]रूपं लेभे स रामः शरणं ममास्तु ॥ ३ ।

१२१ । १ किन्ति (A). १ बाणा (C). २ ११८ (A), ८६ (E). ३ चप-
 जानि (A & B).

सुपीववातात्मजमुख्यकीशै-वंद्वाञ्छलीकैरुपसेव्यमाणः ।
 सुवर्णसिंहासनसंस्थितः स श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ४ ।
 त्रिलोकसंपासनबद्धसंधः कारुण्यपीयूषमहापुराणिः ।
 स्वभक्तदुःखोद्धरणैकवीरः श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ५ ।
 आजानुबाहुद्विदितयः प्रबद्ध-यमासनस्थो धृतपीतवासाः ।
 प्रफुल्लराजीवपलाशनेत्रः श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ६ ।
 समस्तपृथ्वीपतिमौलिरत्न-प्रभाभिनीराजितपादपद्मं ।
 अशेषगीर्वाणगणप्रगीत-कीर्त्तिं तमीशं प्रणतोऽस्मि रामं ॥ ७ ।
 नानाविभूषामणिरश्मिजास-प्रच्छन्ननीलाश्लसमानगात्रः ।
 सौंदर्यसंन्याश्रितकामगर्वः स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ८ ।
 अरातिनारीचदयं प्रविष्ट-स्तत्र स्थितान्दग्धुमिवारिवर्गान् ।
 यस्य प्रतापप्रबलानलस्तु स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ९ ।
 स्नांकप्रसुप्तां धृतकांचनाब्जां समीक्ष्य सीतां कनकप्रभांगीं ।
 आनंदितांतःकरणः स पाया-दपायतो मां रघुवंशकेतुः ॥ १० ।
 अनन्यसाधारणकीर्त्तिचंद्र-करावधूताष्टदिगंधकारः ।
 पौलस्त्यवंशद्रुमकाणवज्रिः स जानकीशः शरणं ममास्तु ॥ ११ ।
 मत्वा भवंतं त्रिजगद्विपत्ति-संन्याश्रकं देवगणान् विश्वाय ।
 भवत्यदाहं शरणं गतोऽस्मि प्रसीद राम त्वमतोऽतिशौघ्रम् ॥ १२ ॥
 भवत्समानोऽपि यदा जरेन्द्रः श्रीराम कार्पण्यसुरीकरोति ।
 तदाश्रयेत्कः खलु दाहभाव-मतस्त्वमीश त्यज निहुरत्नं ॥ १३ ॥
 वीरासनाध्यासित उद्यवीर्यो नवान्बुद्ध्यामहृषिर्भित्तारिः ।
 समस्तविद्याम्बुधिपारगस्य स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ १४ ॥ (E).

चारौ^१ कक्षा^२ पाए दिष्वा सव्वा सारा^३
 पात्रा अन्ते^४ दिज्जे कन्ता^५ चारौ हारा ।
 छ्वावेत्रा मत्ता पत्ता चारौ पात्रा
 विज्जाहारा जंपे सारा णात्रारात्रा ॥ १२२^१ ॥*

[For examples of Upajāti, culled from the Kumārasambhava of Kālidāsa, vide Ghosha's Compendium, pp. 118-119.—Ed.]

१२१ । किञ्चीति । कीर्त्तिर्वाणी मासा प्रासा हंषी माया
 जाया बासा । आर्द्रा भद्रा प्रेमा रामा षड्विर्बुद्धिरिति तासां
 नामानि ॥ (G).

१२२ । अथ द्वादशाक्षरा । चत्वारः कर्षाः पादे दत्ताः
 सर्व्वसाराः पादान्ते दत्ताः कान्तास्यारो हाराः । षष्ठ्यति-
 मात्राः प्राप्ताः चतुर्भिः पादेर्विद्याधरं जन्यति सारं नाग-
 राजः ॥ प्रतिपादं चतुर्विंशतिमात्रलाचतुर्भिः पादैः षष्ठ्यति-
 मात्राः स्युः । (C).

१२२ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षष्ठ्यत्युत्तरं सङ्क्ष-
 चतुष्टयं भेदाः ४०८६ भवन्ति, तत्राद्यं भेदं विद्याधरनामकं वृत्तं
 लक्षयति, चारीति । यत्र पाए—पादे सव्वा सारा—सर्व्वसारान्
 सर्व्वसारं वा चारौ कक्षा—चतुरः कर्षान् कर्षचतुष्टयं वा गुह-
 दयात्मकगर्षचतुष्टयमिति यावत् दिष्वा—दत्ता, पात्रा अन्ते—

१२१ । १ चारि (A), चारौ (C). २ कर्षा (F). ३ सारा (A). ४ कन्ता (A).
 ५ कक्षा (A), कन्ते (C). १ १२८ (A). * Second half dropt in (B).

जहा, *जास्त कंठा' बीसा दीसा' सीसा' गंगा
 णाञ्चाराञ्चा किज्जे हारा गोरी' अंगा ।
 गंते' चामा' मारू कामा लिज्जे' कित्ती
 सोई' देज' सुक्खं' देओ' तुम्हा' भत्ती' ॥
 १२३' ॥ विद्याधरः' ॥

पादांते कंता—कांताः चारौ हारा—चलारो हारा गुरवः
 दिज्जे—दीयंते । तं कृषावेञ्चा मत्ता पत्ता चारौ पाञ्चा—
 षष्वतिमात्राप्राप्तचतुष्पादं प्रतिपादं चतुर्विंशतिमात्राणां विष-
 मानत्वात् षष्वतिमात्रां प्राप्ताश्चलारः पादा यस्य तन्नाट्टमिति
 यावत् सारा—दादशाक्षरचरणवृत्तमध्ये आदिभूतत्वात् सा[र]-
 भूतं श्रेष्ठमिति यावत् तं विज्जाहारा—विद्याधरं विद्याधर-
 नामकं वृत्तं णाञ्चाराञ्चा—नागराजः जंप्पे—जल्पति ॥ अथ
 वर्णवृत्ते मात्राकथनस्थानतिप्रयोजनकत्वान्मात्राज्ञापकक्षरणः सञ्चा-
 सारेति कर्ण[वि]शेषणं [च] पद्यपूरणार्थमेवेति मंतव्यं । दादशगुरु-
 रचितचरणो विद्याधर इति फलितार्थः । (E).

१२२ । अथ दादशाक्षरं जगतीच्छंदः । चारौति । चलारः
 कर्षाः पादे दत्ताः सर्वसाराः पादांते देयाः कांताश्चलारो

१२२ । * Dropt up to चारा in the 2nd quadrant in MS. (B).
 १ कंठे (A). २ दिडा (C). ३ बीसे (A). ४ गौरी (F). ५ मत्ते (A, B & C).
 ६ कामा (A & B), कामा (C). ७ लिज्जे (C). ८ सोक (A). ९ देओ (E).
 १० सोक्खा (A), सोक्खं (B & C). ११ देक (A). १२ चञ्जा (A), तुम्हा (C).
 १३ भत्ती (A), भत्ती (B). १४ १२० (A). १५ विद्याधर (A).

धञ्चो^१ चामरो रूञ्चो सेस सारो^२
 ठण कंठण मुञ्चण जत्य^३ हारो ।
 चउ च्छंद किञ्जे तच्चा सुञ्च देहं
 भुञ्जंगापञ्चाञ्चं पण बीस रेहं ॥ १२४^४ ॥

हारः । षष्ठवतिमात्राप्राप्ताश्चत्वारः पादाः, विद्याधरं जल्पति
 सारो नागराजः ॥ कर्णो द्विगुहः, हारो गुहः । (G).

१२३ । उदाहरति । यस्य कण्ठे विषं दृश्यते शीर्षं गङ्गा नाग-
 राजः कृतो हारः गौरौ अङ्गे । गर्वितो रामः प्रतिकूलमारितः
 कामः गृहीता कीर्त्तिः स देवः सुखं ददात युष्माकं भक्त्या ॥ (C).

१२३ । विद्याधरमुदाहरति, जासू इति । जासू — ज[य]स्य
 कंठा — कंठे बीषा — विषं दौषा — दृश्यते, शीषा — शीर्षं गंगा
 दृश्यते, अंगा — अंगे अङ्गं इति यावत् गोरौ — गौरौ पार्वती-
 त्तर्यः दृश्यते, येन णाञ्जाराञ्चा — नागराजः हारः कंठभूषा किञ्जे —
 क्रियते कृतो वा । गंते — गात्रे चामा — चर्म करिच्छत्तिरिति
 यावत् छतमिति शेषः, येन च कामा — कामं माह — मारयित्वा
 दग्ध्वेति यावत् किन्ती — कीर्त्तिः स्त्रिञ्जे — गृहीता, सोई — स
 एव देवो — देवः शशिकलाभरण इत्यर्थः भक्ती — भक्त्या तुष्ठा —
 युष्माकं सुखं — सुखं निरतिशयानन्दमिति यावत् देवो — ददात ॥
 विद्याधरो निवृत्तः । (B).

१२३ । यथा । यस्य कंठे विषं दृश्यते ग्रीर्वै गंगा नागराजाः
क्रियते हाराः गौरी अगे । गाचे चर्म मारितः कामो मृहीता
कीर्त्तिः सोऽपि देवः सुखं ददातु युष्माकं भक्त्वा ॥ (G).

१२४ । ध्वजं चामरं रूपकं शेषसारः स्थाप्यते कण्ठे सुग्धो-
यथा हारः । चतुश्चन्द्रः क्रियते तथा शुद्धदेहं भुजंगप्रयातं पादे
विंशतिरेखं ॥ ध्वज आदिलघुस्त्रिकलः, चामरं गुरुः, रूपकं छन्दः,
शेषो नागः पिङ्गल एव तस्य सारः । चतुश्चन्द्रस्यतुर्गणं तेन
चतुर्भिर्गणैश्चन्द्र इत्यर्थः । विंशतिरेखं विंशतिकलं । (C).

१२४ । अथैका[यदा]द्दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षडश्रीत्युत्तर-
पंचशततमं ५८३ भेदं भुजंगप्रयातनामकं वृत्तं लक्षयति, धञ्चो
इति । हे सुद्ध — हे सुग्धे यच्च धञ्चो — ध्वजो लघ्वादिस्त्रिकलः
चामरो — चामरं गुरुः एवं चउ — चत्वारः रूपञ्चो — रूपकाः
गणा इति यावत् पए — पदे प्रतिचरणमित्यर्थः किञ्चे — क्रियते
तत्पदे इत्यनुषंजनीयं वीस रेहं — विंशतिरेखं विंशतिः रेखाः
माचा यच्च तादृशमित्यर्थः शुद्धदेहं भुजंगापञ्चमं — भुजंगप्रयातं
छन्द — छन्दः शेष — शेषेण पिङ्गलेन जत्य — यथा हारो — हारः
सुक्तादाम तद्वा — तथा कंठए — कंठे ठए — स्थाप्यते । केचित्तु
धञ्चो — ध्वजः लघ्वादिस्त्रिकल इति यावत् ततः चामरो —
चामरं गुरुरिति यावत् रूपञ्चो — एवं रूपेण चउ — चतुर्भि-
र्गणैर्यच्च चरण इति शेषः सारो — सारः श्रेष्ठ इति यावत् शेष —
शेषः संपूर्ण इत्यर्थः तद्वा — तथा किञ्चे — क्रियते पूर्यते इति
यावत्, पए वीस रेहं — पदे विंशतिरेखं शुद्धदेहं दृश्यमानिकाया

अहिगण^१ चारि पसिद्धा सोलह चरखेण पिंगलो भखइ^१।
 तीखि^२ सञ्जा बीसगल^३ मत्ता संखा^४समग्गाइं ॥ १२५^५ ॥
 [गाहा]

समीकृतगणं तत् भुञ्जंगापञ्चाञ्चं — भुञ्जंगप्रयातं क्वन्दः, तथा कथ-
 मित्याह, ठए इति, जत्य — यथा सुद्धए — सुग्ध[या] कंठए — कंठे
 चारः सुक्तादाम ठए — स्थाप्यते इत्याहुः । अच ठए इति
 द्वितीयचरणः मात्राकथनं च पद्यपूरणार्थमेवेति मंतव्यं, यग[ण]-
 चतुष्टयरचितचरणं भुञ्जंगप्रयातमिति फलितोऽर्थः । (E).

१२४ । धज[ञो] इति । धजञामरं रूपकाः संसारे स्थाप्यते
 कंठे सुग्धया यथा चारः । चलारः क्वन्दः क्रियते तथा शुद्धदेहं
 भुञ्जंगप्रयातं पदे विंशतिरेखं ॥ धजो लघ्वादिस्त्रिकलः, चामरं
 गुहः, एवंरूपाश्चलारो गणाः पदे कार्या इत्यर्थः । शुद्धेति
 शोभादिप्रागख्यं सूचितं । यथा सुग्धया चारः कंठे भ्रियते तथा
 शेषेत्यर्थः । (G).

१२५ । एतस्मै विशेषान्तरमाह । अहिगणाश्चलारः प्रसिद्धाः
 षोडशचरणैः पिङ्गलो भवति । औषि प्रतामि विंशत्यधिकानि
 मात्रासंख्याः स[म]घाणि ॥ अहिगण आदिसद्युः पञ्चकलः, षोडश-
 चरणैरेतादृशैर्भुञ्जंगप्रयातं पिङ्गलो भवति, समयैः षोडशचरणै-
 र्विंशत्यधिकप्रतद[च]यमात्रा भवन्तीत्यर्थः । (C).

१२५ । १ चभिगच (F). १ कचद (A). १ तिचि (A & C), भिच (B).
 ४ बीकला (A). ५ पक्खा (C). ६ This sloka comes after १२६ in MSS.
 (A, B & C).

जहा, महा मत्त माञ्चंग^१ पाए ठवीञ्चा
 तथा तिक्ख^२बाणा कडक्खे^३ धरीञ्चा ।
 भुञ्चा^४ पास^५ भोहा^६ धणूहा^७ समाणा
 अहो णाञ्चरी कामराञ्चस्स सेणा^८ ॥ १२६^९ ॥
 भुञ्चंगपञ्चातं । (C).

१२५ । अथास्यैव प्रकारांतरं गाथया वदति, अहिगणेषु
 पसिद्धा — सर्वत्र कंदोपे प्रसिद्धाः पारि — पत्वारः अहिगण —
 अहिगणाः पञ्चकलाः धगणा इति यावत् यत्र प्रतिपरणं पतंतीति
 श्रेयः, बीसग्ग — विंशत्यधिकानि तीषि सञ्चा — चीषि त्रतानि
 समग्गाहं — समया मत्ता संखा — माचासंखा यत्र भवतीति श्रेयः,
 सोल्लह चरणेषु — षोडशचरणेषु उपलक्षितं तत् भुजंगप्रघातनामकं
 वृत्तमिति श्रेयः पिंगलो — पिंगल इति भण्ण — भणति ॥ श्लोक-
 चतुष्टयस्यैकः श्लोकः कर्त्तव्य इति फलितार्थः । (E).

१२५ । गाथयास्यैव प्रकारांतरमाह, अहीति । अहिगणाञ्चत्वारः
 पसिद्धाः षोडशचरणेषु पिंगलो भणति । चीषि त्रतानि विंश-
 त्यधिके[कानि] माचासंखा समया ॥ अहिगणो धगणः । (G).

१२६ । उदाहरति । महामत्तमातङ्गः पादे स्थापितः तथा
 तीक्ष्णवाणाः कटाक्षे धृताः । भुजः पात्रः भ्रुवौ धनुःसमाने अहो
 नागरी कामराजस्य सेना ॥ (C).

१२६ । १ मातङ्ग (C). २ तिक्ख (C). ३ कडक्खे (B & C). ४ धुञ्चा (F).
 ५ पास (E & F). ६ भोहा (A), भोषा (B & C). ७ धणूहा (B & C).
 ८ सेणा (F). ९ सथा (E). १० १२६ (A).

हार गंधा तद्वा कस्य^१ गंधा उखो
 कस्य सहा^२ तद्वा तो^३ गुरूआ गणो^४ ।
 चारि^५ जोहा गणा णाअ राआ भणो^६
 रहु^७ रूएण खण्डीहरो^८ सो मुणो^९ ॥ १२७^{१०} ॥

१२६ । भुजंगप्रघातमुदाहरति, महामत्तेति । यस्याः पाए — पादे महामत्तमातंगः ठवीआ — स्थापितः, तद्वा — तथा यस्याः कडक्खे — कटाचे तिक्व वाणा — तीक्ष्णवाणाः धरीआ — धृताः । यस्याः भुआ — भुजयोः फास — पात्रो धृत इति पूर्वेषाम्बयः, यथा च भोहा — भुवोः धणूहा — धनुः धृतमिति पूर्वेषाम्बयः, सेचं नागरी अहो इत्याद्यर्थ्यं कामराअस्स — कामनृपतेः [समाणा] — समाना त्रिभुवनविजयेनातिगर्विता सेणा — सेनेव सेनेति भावः ॥ यदा पादस्थापितमहामातंगा कटाचा एव धृतास्तीक्ष्णवाणाः यथा सेत्यर्थः, भुजपात्रो भुजैव पात्रो यस्याः सेत्यर्थः, धनुःसमान-भ्रुका नागरी कामनृपतेः सेनेव भातीति शेष इति योजनीयं । पूर्वापरशब्दव्यत्यासस्तु प्राकृतभाषायां न दोषायेति मंतव्यम् । भुजंगप्रघातं निवृत्तम् । (E).

१२६ । भुजंगप्रघातं यथा । महामात्रा मातंगाः पादे स्थापिता-स्तथा तीक्ष्णवाणाः कटाचे धृताः । भुजा पात्रो भूर्धनुषा समाना, अहो नागरी कामराजस्य सेना ॥ (G).

१२७ । १ यच (B). २ सजा (C). ३ तद्वा रा (A), तद्वा रा (B & C). ४ रच (B). ५ चारी (F). ६ यचे (A, B & C). ७ यच (A). ८ खण्डी-हर (C), खण्डीहरो (F). ९ यचे (C). १० १२७ (A).

१२० । हारगन्धौ तथा कर्षगन्धौ पुनः कर्षग्रन्धौ तकारो-
गुरुको गणः । चत्वारो योधगणा नागराजो भणति एतद्रूपेण
लक्ष्मीधरो ज्ञायते ॥ हारो गुरुः, गन्धः शक्यश्च लघुः, कर्षो-
द्विगुरुः, तकारोऽन्तलघुको गणः, गुरुको गण एकः । चत्वारो योध-
गणा इत्यनेन उक्तार्थ एव स्पष्टीकृतः, योधो मध्यलघुः पञ्चकलः । (C).

१२० । अथ दादशाचर[चर]णवृत्तस्यैकसप्तत्युत्तरैकादशप्रततमं
११०१ भेदं लक्ष्मीधरनामकं वृत्तं लक्षयति, हार गंधेति । हार
गंधा — हारगंधौ गुरुलघू इति यावत् तथा कष गंधा — तथा
कर्षगंधौ कर्षो गुरुदयात्मको गणः गंधो लघुस्तावित्यर्थः उषो —
पुनः कष सहा — कर्षग्रन्धौ गुरुदयात्मकगणलघू इति यावत्
तथा तो — तथा तोऽन्तलघुस्तगण इत्यर्थः गुरुश्चा गणो — गुरुक-
गणः । एञ्ज रूपेण — एवं रूपेण एतावदुपादानविधिनेति यावत्
चारि जोहा गणा — चत्वारो योद्धृगणा रगणा इति यावत् यच
प्रतिचरणं पततीति शेषः, सो — सः लक्ष्मीधरो — लक्ष्मीधरः
सुषो — ज्ञातव्यः, इति षाश्चराशा — नागराजः पिंगल इति
यावत् भणो — भणति ॥ रगणचतुष्टयरचितचरणं लक्ष्मीधरनामकं
वृत्तं ज्ञातव्यमिति फलितार्थः । अत्र रगणचतुष्टयोद्भविकाप्रकारः
पूर्वाङ्गीकृतमिति ध्येयम् । (E).

१२० । हारेति ॥ हारगंधौ तथा कर्षगंधौ पुनः कर्षग्रन्धौ
तथा तगणो गुरुको गणः । चत्वारो योद्धृगणा नागराजो भणति
एवं रूपेण लक्ष्मीधरस्तुः ॥ हारो गुरुः, गंधो लघुः, कर्षो द्विगुरुः,
ग्रन्धो लघुः । एवं चत्वारो रगणाः । (G).

जहा, भंजिआ मालवा गंजिआ कखला^१
 जिखिआ^२ गुज्जरा^३ लुंठिआ^४ कुंजरा^५ ।
 बंगला भंगला ओड्डिआ^६ मोड्डिआ^७
 नेच्छा^८ कंप्पिआ कित्तिआ थप्पिआ ॥ १२८ ॥
 लक्ष्मीधरः^९ ।

१२८ । उदाहरति । भञ्जिता मालवा गञ्जिताः कर्णाटाः
 जिता गुर्जरा लुखिताः कुञ्जराः । वज्र भग्ना ओडा मोटिताः
 खेच्छाः कम्पिताः कौर्त्तिः स्थापिता ॥ कर्षेनेत्यध्याहार्यम् । (C).

१२८ । लक्ष्मीधरमुदाहरति, भंजिआ इति । मालवा—मालव-
 देशाधिपतयो राजानः भंजिआ—भंजिता भग्ना इति यावत्,
 कखला—कर्णाटाः कर्णाटदेशीया राजान इति यावत् गंजिआ—
 गंजिता मारिता इति यावत्, लुंठिआ कुज्जरा—लुंठितकुंजराः
 लुंठिताः बलाद्गृहीताः कुंजरा हस्तिनो येषां तादृशा इत्यर्थः
 गुज्जरा—गुर्जरदेशीया राजानो जिखिआ—जिताः । बंगला—
 बंगाः भंगला—पलायिताः, ओड्डिआ—ओड्डदेशीया राजानः
 मोड्डिआ—मोटिताः, नेच्छा—खेच्छाः कंप्पिआ—कंपिताः,
 कित्तिआ—कौर्त्तयः थप्पिआ—स्थापिताः ॥ स रामो जयतीति
 प्रबंधेन युज्यते । लक्ष्मीधरो निवृत्तः । (E).

१२८ । १ कखला (A), काखला (B & C). २ जीखिआ (A & C),
 जीखिआ (B). ३ गुज्जरा (B & C). ४ लुखिआ (A, B & C). ५ पिंजरा
 (A), कुज्जरा (E). ६ कड्डिआ (A), उड्डिआ (C). ७ मुंठिआ (A),
 मुड्डिआ (B & C). ८ निच्छा (E). ९ १२५ (A). १० लक्ष्मीधरा (A).

सगणा^१ ध्रुव^२ चारि पलांति जह्नी^३
 भण^४ सोलह मत्त विराम कही ।
 तह पिंगलिअं^५ भणिअं उचिअं^६
 इअ तोटअं^७ छंद वरं रइअं^८ ॥ १२६ ॥

१२८ । यथा । भंजिता मासवाः गंजिताः कर्णाटका जिताः
 गुर्जरा कुण्डिताः कुंजराः । वंगा भंगिता ओड्रदेशा मोटिताः
 च्छेष्टाः कंपिताः कीर्त्तयः स्थापिताः ॥ (G).

१२९ । सगणा ध्रुवास्यवारः पतन्ति यत्र गणषोडशमाचाभि-
 विरामस्य च । तथा पैङ्गलिकैर्भणितम् उचितमिति तोटकच्छन्द-
 वरो रचितः ॥ सगणचतुष्केण षोडशमाचाकथनं स्रष्टार्यमेव,
 विरामः पादसमाप्तिः । (C).

१२९ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य पंच[षट्]पंचाशदधिक-
 सप्तदशग्रततमं १७५५ [१७५६] भेदं तोटकनामकं वृत्तं लक्षयति
 सगणेति । जह्नी — यत्र चारि चत्वारः सगणा गुर्वंतगणाः ध्रुव —
 ध्रुवं पलांति — पतन्ति, सोलह मत्त विराम कही — षोडशमाचा-
 कथितविरामं षोडशमाचासु कथितो विरामो विच्छेदो यस्मिं-
 स्तदित्यर्थः । तह — तथा रइअं — रचितं पिंगलेनेति यावत्
 छंद वरं — छंदःश्रेष्ठं इअं — एतत् तोटअं — तोटकं भण — कथय

१२८ । १ सचवा (A). २ ध्रुव (A, B & C). ३ जिनी (F). ४ यत्र
 (A), मत्त (B & C). ५ पिंगलचं (A & C). ६ Dropt in (B). ७ मोडच
 (B), मोडच (C). ८ रचिरं (B), रचिचं (C). ९ १२६ (A).

जहा, चल^१ गुज्जर^२ कुंजर^३ तेज्जि^४ मही^५
 तुअ^६ बब्बर जीवण^७ अज्जु^८ एही ।
 जइ कुप्यिअ^९ कख खरेद वरा
 रण^{१०} को हरि^{११} को^{१२} हर बज्जहरा^{१३} ॥ १३०^{१४} ॥
 तोटकं ।

इति पिंगल्लिअं—पिंगलीयैः पिंगलप्रयुक्तच्छंदःशास्त्राभिज्ञैरिति
 यावत् उचिअं—उचितं भणिअं—भणितं ॥ (E).

१२९ । सगेति । सगणा ध्रुवं चत्वारः पतन्ति यच्च भण षोडश-
 मात्राविरामः कथितः । तथा पिंगलीयैर्भणितम् उचितमेत-
 न्नोटकं छंदोवरं रचितम् ॥ (G).

१३० । उदाहरति । चल गुज्जर कुञ्जरांस्त्यक्त्वा तच्च तव वर्धर
 जीवनमद्य नास्ति । यदि कुप्यति कर्षनरेन्द्रवरो रणकेशरौ
 कोहरराज्यहरः ॥ कोहरो राज्यभेदः । (C).

१३० । तोटकमुदाहरति, चलेति । हे. बब्बर—वर्धर गुज्जर
 —गुज्जराधीश तुअ—तव जीअ[व]ण—जीवनं अज्जु—अद्य
 एही—नास्ति, अतः कुज्जर—कुंजरान् मही—महीं तेज्जि—
 त्यक्त्वा चल—गच्छत्वमिति शेषः । कथं जीवनं नास्तीत्यत आह

१ १२० । १ चल (C). २ गुज्जर (B). ३ कुज्जर (E). ४ तेज्जि (A).
 ५ मही (A, B & C). ६ तुअ (B), एही (F). ७ जीवण (B & C). ८ अज्जु
 (B). ९ कुप्यिअ (A), कोप्यर (B & C). १० वर (A). ११ के हरि (A),
 dropt in (B), केहरि (C). १२ के (A). १३ बज्जहरा (A). १४ १२० (A).

जा^१ चारि तकार संभे^२ उक्किद^३
 सारंगरू^४ सो पिंगले दिद^५ ।
 जा ती^६ बीसाम^७ संजुत पाएहि^८
 या जाणिए कंति^९ असोख^{१०} भाएहि^{११} ॥ १३१^८ ॥

जईति । कष षरे^१द वरा — कर्णनरे^२द्वरः जह — यदि कुपिच —
 कुपितक्षदेति शेषः रष — रणे को हर — को हरः को हरि —
 को हरिः कः वञ्जहरा — वञ्जधरः ॥ गुर्जरजयार्थप्रथातकर्णनर-
 पतिप्रतियुद्धाय समुपस्थितं गुर्जरदेशाधिपतिं प्रति कषचिदंदि-
 जनस्यैतद्वचनम् । तोटकं निवृत्तम् । (E).

१३० । यथा । चल गुर्जर कुंजरान् त्यक्त्वा महीं तव वर्ष्मर
 जीवनमद्य न हि । यदि कुपितः कर्णनरे^१द्वरः रणे को हरिः
 कौ हरवञ्जधरौ ॥ (G).

१३१ । यद्यत्सुस्तकारसंभेदेनोत्कृष्टं सारङ्गरूपकं तत् पिङ्गलेन
 दृष्टं । चयो[ये] विश्रामाः संयुक्तपादैर्न ज्ञायते कान्तिरन्योन्य-
 भागेः ॥ संभेदः सम्बन्धः, उत्कृष्टम् उत्कर्षः सुश्राव्यत्वं, रूपकं छन्दः,
 संयुक्ताक्षरप्रधानपादैर्विशिष्टं, विश्रामो यतिः, कान्तिः सा केनापि
 [न] ज्ञायत इत्यर्थः । (C).

१३१ । अथ दादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य एकचत्वारिंशोत्तरचयो-

१३१ । १ अं (A). २ उक्किह (B & C). ३ दिह (B & C). ४ तीचि
 (A). ५ विष्णाम (B & C). ६ किति (E). ७ चचच (A). ८ भाएच
 (A), चारचि (C). ९ १३८ (A).

जहा, रे गोड^१ यकंति^२ ते हत्थि^३ जूहाइ^४
 पल्लट्टि जुज्जंतु^५ पाइक बूहाइ^६ ।
 कासीस राश्चा सरासार अग्गे ख^७
 की हत्थि^८ की पत्ति की बीर बग्गेण ॥ १३२^९ ॥
 सारंग[रूपकं] ।

विंशतिशततमं १३४१ भेदं सारंगरूपकनामकं वृत्तं लक्षयति, जा
 चारौति । यत् चारि तक्कार संभेअ उक्किट्ट — चतुस्रकारसंभेदो-
 त्कष्टं चतुस्रकाराणां चतुर्णामंतल्लघुतगणानां यः संभेदः संबंध-
 क्षेनोत्कष्टं सुआय्यलाद्युत्कर्षयुक्तमित्यर्थः, यत् पाएहि — पादेषु तीअ
 बीसाम संजुत्त — तृतीयविश्रामसंयुक्तं तच्च तृतीयाक्षरे यतिस्तादृश-
 मित्यर्थः अशोष भाएहि — अन्योन्यभागैः परस्परविच्छेदैरिति
 धावत् यस्वेति शेषः कंति — कांतिः एषा जाणिए — न ज्ञायते,
 सो — तत् पिंगले दिट्ट — पिंगले वृष्टं सारंगरूपक — सारंगरूपकं
 तत्सारंगरूपकनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र चतुर्थस्ररणः पद्यपूर्णार्थ-
 भेवेति मन्तव्यम् । (E).

१३१ । जेति । यच्च चतुस्रगणसंभेद उत्कष्टः सारंगरूपकः

१३१ । १ गडड (A), मोड (B & C), जोड (E). २ यकंतु (A & C),
 यकंतु (B). ३ हत्थि (A), हत्थी (E), हत्थ (F). ४ जूहारं (A), जूहारि
 (B), जूहार (C), वूहार (E & F). ५ वल्लट्ट (A), वल्लट्टु (B & C), सुभ्रमंतु
 (E). ६ जूहार (A), जूहार (C). ७ अग्गे (C). ८ हत्थि (A), हत्थि
 (B). ९ १९८ (A).

पञ्चोद्धर चारि पस्तिहृह ताम'
 ति तेरह^१ मत्तह मोत्तिअ^२दाम ।
 ण पुब्बहि^३ हार^४ ण दिज्जइ^५ अंत
 विहू सअ अग्गल छप्पण^६ मत्त ॥ १३३^७ ॥

पिंगलेन दृष्टः । यः तृतीये विश्रामसंयुक्तः पादेषु न ज्ञायते
 कांतिरन्योन्यभागैः ॥ उक्तदृष्टं श्राव्यत्वादिना । (ii).

१३२ । उदाहरति । रे गौड तिष्ठन्तु ते हस्तिव्यूथानि परा-
 दृत्य व्रजन्तु पदातिव्यूथानि । काशीश्वरराजश्वरासाराये किं पत्तिभिः
 किं हस्तिभिः किं वीरवर्गेण ॥ अत्र जयस्थासम्भावितत्वात् किं
 हस्त्यत्वादिना, तथाच पञ्चायनं युक्तमिति व्यच्यते । (C).

१३२ । सारंगरूपकमुदाहरति, रे गौडेति । रे गौड — रे
 गौडदेशाधीश्वर ते हस्तिव्यूथानि — हस्तिव्यूथानि[?] यच्छंति — आभ्यंति,
 अत इति शेषः पादक वूहाइ — पदातिव्यूथानि पत्तद्धि — परादृत्य
 जुष्टं तु — युथंतु[ताम्] । नाम, तथापीति शेषः काशीश्वराश्व-
 रासार अग्गे — काशीश्वरराजश्वराऽऽसाराये दिवोदासवाणधाराये
 इति पाठश्च, ए — ननु निश्चयेन कौ हस्ति — किं हस्तिभिः कौ
 पत्ति — [किं] पत्तिभिः कौ वीर वर्गेण — किं वीरवर्गेण ॥ (E).

१३२ । यथा । रे गौड आभ्यंति ते हस्तिव्यूथानि परादृत्य

१३२ । १ काम (E & F). २ तेमच (B). ३ मोत्तिम (B). ४ पुब्बं (B),
 पुब्ब (C). ५ चारि (B, C & E). ६ दिज्जहि (A & B). ७ छप्पच (B).
 ८ १२० (A).

धुर्धत्तु[ताम्] पत्तिभूहाः । काशीशराजशराशराये किं हस्तिभिः
किं पत्तिभिः किं वीरवर्गण ॥ दिवोदासखन्नाये सर्वे दृष्यप्राया-
दत्यर्थः ॥ (G).

१२२ । पयोधरैस्तुभिः प्रसिद्धैर्युक्तं चित्रयोद्गमाचाभिः
मौक्तिकदाम । न पूर्वस्मिन् हारो न दीयते अन्ते द्विगते अये
षट्पञ्चाशन्नाचाः ॥ अधिकस्त्रयोद्ग चित्रयोद्ग, अत्र च आद्य-
कथोर्गुहरहितत्वेन जगण एवोक्तः, तथाच पयोधरशब्दोऽर्थस्यष्टी-
कारणार्थमेवेति । यदा, आद्यन्तगुहरहित-षोडशमाचिक-पादषोड-
शकेनापि मौक्तिकदामश्चन्दो भवतीति ज्ञापनार्थं । न चेवं माचा-
वृत्त एवोपन्यासः स्यादिति वाच्यं, दादशाक्षरनियमस्यैव विनिगम-
[क]त्वात्, षोडशपादैः षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयं माचा भवन्ति । (C).

१२३ । अथ दादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षड्विंशत्युत्तरैकोनविं-
[शि]शततमं २८२६ भेदं मौक्तिक[दाम]नामकं वृत्तं लक्षयति,
पञ्चोदरेति । जाम — यन्मध्ये ति तेरह मत्तह — चित्रयोद्गमाचाभिः
षोडशभिर्माचाभिरिति यावत् उपलब्धिताः चारि — चत्वारः
पञ्चोदर — पयोधरा मध्यगुहका जगणा इति यावत् प्रसिद्धाः
भवन्तीति शेषः, यत्र च अन्त — अन्ते पादान्ते इत्यर्थः पुम्बहि — पूर्वं
पादादावित्यर्थः चार — हारो गुहः ण दिक्को — न दीयते, विद्म सत्र
अग्ल हृष्य ष मन्त — द्विगताधिकषट्पञ्चाशन्नाचाकं तत् मोक्तिक-
दाम — मौक्तिकदामनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ ननु यत्र पयोधरचतु-
ष्टयं पततीत्युक्तैव पादाद्यन्तयोर्गुहदानाप्रसक्तेः कथं ण पुम्बहीत्यनेन
तत्र तत्प्रतिषेधः बाधु संगच्छत इति चेत्, अत्र केचित् क्षत एवं

जहा, कश्चा भउ^१ दुम्बरि^२ तेज्जि^३ गरास
 खणे खण^४ जाणिअ अच्छ^५ णिसास ।
 कुळ रव तार^६ दुरंत वसंत
 कि णिहअ^७ काम कि णिहअ^७ कंत^८ ॥ १३४^९ ॥
 मौक्तिकदाम ।

चलारो जगणाः पतन्तीत्यत एव पूर्वम् अन्ते वा हारो न दीयत-
 इति पूर्वोक्तस्यैव विवरणमेतदित्याहुः । षट्पञ्चाशदुत्तरशतद्वय-
 मात्राकथनं षोडशपरणाभिप्रायेण, जगणमात्राज्ञापकं तद्विशेषण-
 पदं पादपूर्णाथमेवेति मंतव्यम् । (B).

१३३ । पञ्चो इति । पयोधराखलारः प्रसिद्धाः यत्र त्रिचयो-
 दश मात्रा मौक्तिकदाम । न पूर्वं हारो न दीयते अन्ते द्विशता-
 धिकषट्पञ्चाशन्मात्रं ॥ त्रिचयोदश षोडशेत्यर्थः, द्विशतेत्यनेनाख्य
 षोडशपरणता भवतीत्युक्तं, पयोधरो जगणः । (G).

१३४ । उदाहरति । काथो भरः दुर्बलस्त्वक्का यासं खणे खणे
 ज्ञायते अस्ति[च्छ]निन्धासः । कुळरवस्तापयति दुरन्तो वसन्तः
 * * * किं निर्हयः कान्तः ॥ दुर्बलत्वात् भारो भरः, यासं भच्छं
 त्यक्त्वा दुर्बलो जातो ज्ञायते । एतावत्यां विषष्टुलतायां निर्हयः
 कामः कान्तो वा वीजमपि तु दावेव । (C).

१३४ । १ भउ (A), एउ (B). २ दुम्बर (A), दुम्बर (B & C). ३ तेज्ज
 (C). ४ खणे (A, B & C). ५ अच्छ (A). ६ तार (A, B & C).
 ७ विहअ (B & C). ८ Dropt in (C). ९ १३१ (A).

तोदञ्च^१ छंद^२ बिरौञ्च^३ ठबिञ्जसु^४
 मोदञ्च^५ छंदञ्च^६ णाम करिञ्जसु ।
 चारि गणा भगणा सुपसिञ्च^७
 पिंगल जंपद^८ कित्तिहि^९ लुञ्च^{१०} ॥ १३५ ॥

१३४। मौक्तिकदामोदाहरति । गरास—घासं भोजनमिति यावत् तेञ्चि—त्यक्त्वा कश्चा—कायः दुम्बरि—दुर्बलः भड—जातः, खणे खणे[ण]—खणे खणे अष्क—खष्कः णिसास—निश्वासः रोदनकालौनश्वास इत्यर्थः जाणिञ्च—जायते । तार—तारेण कुङ्क रव—कोकिलारावेण दुरंतः दुष्टः मरणादिजनकः अंतो यस्य तादृशो वसंतनामा षत्सुः, तस्मात् किं णिहञ्च काम—किं निर्दयः कामः किं णिहञ्च कांत—किं निर्दयः कांतः ॥ एतादृशेऽपि समये न आगतः सः प्रियो निर्दयः, प्राणेश्वरप्राणां मां ज्ञात्वा योऽतिदुःखं प्रयच्छति स कामो वा निर्दय इति कस्यास्त्रिभोषित-पत्निकायाः सखीं प्रति वचनमेतत् । मौक्तिकदाम निवृत्तम् । (B).

१३४। यथा । कायो जातो दुर्बलस्त्वक्तो घासः खणे खणे जातोऽष्कनिश्वासः । कुङ्करवतारदुरंतो वसंतः किं निर्दयः कामः किं निर्दयः कांतः ॥ (G).

१३५। तोटकच्छन्दो विपरीतं स्थापय, मोदकच्छन्दो नाम

१३५। १ तोलच (B & C), तोलच (B). २ ठबिञ्ज (C). ३ छंदच (A).
 ४ छपिञ्चिञ्च (B). ५ जपद (B). ६ कित्ति (A), कित्तिच (B & C).
 ७ छरच (B), चरच (C). ८ १३५ (A).

जहा, गज्जउ^१ मेह कि अंबर^२ साबर^३
 फुल्लउ^४ शीव कि बुल्लउ^५ भम्मर^६ ।
 एकउ^७ जीअ पराहिण^८ अम्मह^९
 कीलउ^{१०} पाउस कीलउ^{१०} बम्मह^{११} ॥ १३६^{१२} ॥
 मोदकं ।

कुह । चत्वारो गणा भगणाः सुप्रसिद्धाः, पिङ्गलो जल्पति कीर्त्ति-
 लुभ्यः ॥ सगणसत्पुष्पात्मकतोटकस्य वैपरीत्येनापि चत्वार इति अत्र
 चत्वारो गणा भगणरूपाः स्थाप्याः, अन्तर्गृह्णन्ति सगणः, तस्य
 वैपरीत्येन भगणः । (C).

१३५ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकादशोत्तरपञ्चविंशत्प्रत-
 तमं ३५११ भेदं मोदकनामकं वृत्तं लक्षयति, तोलेति । तोलत्र
 कंद — तोटकच्छंदः विरीत्र — विपरीतं ठविज्जसु — स्थापयस्व,
 अतएव चारि गणा — चत्वारो गणाः भ्रमणा — भगणा आदिगृहकाः
 गणा इति यावत् सुप्रसिद्ध — सुप्रसिद्धा यत्र प्रतिचरणं पतन्तीति
 शेषः, तस्य कंदह — कंदसः मोदत्र — मोदकं नाम अभिधानं
 करिज्जसु — कुहस्य इति किन्तिहि लुद्धउ — कौर्त्तिलुभ्यः पिङ्गलः
 जंपद — जल्पति ॥ इदमत्र तत्त्वं, चतुर्भिर्गुर्वंतगणैस्तोटकच्छंदो भवति

१३६ । १ जज्जउ (B). २ अंबर (A). ३ साबर (A, B & C). ४ फुल्लउ
 (B), फुल्लउ (C). ५ भम्मर (A, B & C). ६ भासर (A). ७ एकउ (A &
 B), एकउ (C). ८ पराधिण (C). ९ अम्मह (C). १० की जेउ (A & E),
 की जेउ (B). ११ बम्मह (C). १२ १३६ (A).

तद्विपरीतस्यापनेनादिगुरुकैश्चतुर्भिर्गणैर्मोदकं भवति । वक्रोक्तिस्तु
पद्यपूरणायैति मंतव्यम् । (E). ८.

१२५ । तोटेति ॥ तोटकच्छंदो विपरीतं स्थापय, मोदकं छंदो-
नाम कुरुष्व । चत्वारो गणा भगणाः सुप्रसिद्धाः, पिंगलो जल्पति
कीर्त्तितुम्भकः ॥ चत्वारो भगणाः कार्या इत्यर्थः । (G).

१२६ । उदाहरति । गर्जतु मेघः किमम्बं श्यामलं फुल्लतु
नीपः घूर्णतु] भ्रमरः । * * * पराधीन * * * क्रीडतु प्रावृट्
क्रीडतु मन्मथः ॥ गर्जे मेघस्य वास्तु दुःखे न कोऽपि विशेषः,
किमित्याद्येपे, क्रीडत्विति, मम तु मरणं सिद्धमेवेति व्यथ्यते ।
स्थानदये क्री णउ इति पाठे किं नयतु प्रावृट् किं नयतु मन्मथः
इति वार्थः । (C).

१२६ । मोदकमुदाहरति । गर्जति । मेघ—मेघः गज्जउ—
गर्जतु, कि—किंउ अंबर—अंबरम् आकाशमिति धावत्
वावर—श्यामलं भवत्विति शेषः, षीव—नीपः कदम्बः फुल्लउ—
विकसतु, कि—किंवा भ्रमर—भ्रमराः बुल्लउ—गुंजतु । अक्कह—
अस्पाकं पराधिण—पराधीनमन्यायत्तमिति धावत् एकउ—
एकमेव जीवं किंवा पाउस—प्रावृट् लेउ—गृह्णातु, किं वा
वक्कह—मन्मथः खेउ—गृह्णातु ॥ अत्र लेउ इति एकारो ह्रस्वो-
बोध्यः । वर्षागमेऽप्यनागतं विदेशिनं पतिं ज्ञात्वा अतिकामार्त्तायाः
कस्याश्चिन्नोषितभर्तृकायाः कांचिन्नियसखीं प्रति वचनमेतत् ।
मोदकवृत्तं निवृत्तम् । (E).

१२६ । यथा । गर्जतु मेघः किमंबरं श्यामलं, विकसंतु नीपः

खगख खगख कइ^१ चउ गख^१
 सुकइ^१ कमलमुखि^१ फखि भख^१ ।
 तरलखअखि सब कर^१ लहु
 सब गुद जबउ^१ खिबरि कहु^१ ॥ १३७^१ ॥

किं गुंजंतु धमराः । एको जीवः पराधीनोऽस्माकं, किं गृह्णातु
 पर्थन्वः, किं गृह्णातु मन्मथः ॥ (G).

१३७ । नगणं नगणम् इति चतुर्गुणं सुकविकमखरविः कषी
 भषति । तरलखनयनी सर्व्वेच सर्व्वेखपु सगुरूपकं न निरूप्य
 कषय ॥ आदौ नगणस्ततो नगण एवंक्रमेण चलारो गणा इत्यर्थः ।
 तरलखनयनीति रुन्दसो नाम, सर्व्वेच चयोद्ग्राधरादावपि, निरूप्य
 निर्व्वीच । (C).

१३७ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्थांतिमं भेदं तरलखनयना-
 नामकं वृत्तं खचयति, षगणेति । हे कमलमुखि षगण — प्रथमं
 नगणः सर्व्वेखच्चात्मको गणः पुनः नगणः स एव, एवंप्रकारेण चउ
 गण — चतुरः गणान् नगणचतुष्टयमित्यर्थः कइ — कला सब —
 सर्व्वान् द्वादशापि पादस्थान् वर्णान् खऊ — खधून् कुद, जबउ —
 यावंतः सब गुद — सर्व्वगुरवो गुरवुक्ता यावंतो द्वादशाक्षरभेदा-

१३७ । १ कर (A, B & C). १ मुच (C). १ खकर (E). १ कमखर
 (A, B & C). १ चच (B). १ खर ख (A), ख ख (B & C). १ ख मुच
 खच (A), खमुद खच ख (B & C), ख मुद खच (E). १ खरिनि कर
 (A), खरिनि कऊ (B & C), खरिनि कच (E). १ १३७ (A).

जहा, कमलं वञ्चयति तिस्रश्च हरः
 गिरि वर सञ्चयति सुखधर ।
 ससहरति तिस्रश्च पलञ्चकरः
 वितरति महुः अभिमतं वर ॥ १३८ ॥
 तरल्लयञ्चयति ।

इत्यर्थः तावन्त इति शेषः शिवरि — निराकृत्य भिषीकृत्येति
 भावम् तरल्लयञ्चयति — तरल्लयना एतन्नामकं वृत्तमित्यर्थः कश्च —
 कश्च इति सूकर — सुकविः फणि — फणी पिंगलः भण —
 भणति ॥ अथ शुद्धयुक्तवावहे[द]कथनं पद्यपूरणार्थमेवेति मन्तव्यं,
 नगणयन्तुष्टयचित्तचरणा तरल्लयनेति निःकृष्टोऽर्थः । (E).

१३७ । षण्णिति । नगणं नगणं कृत्वा चतुरो गणान् सुकविः
 कमलसुखि फणी भणति । तरल्लयना सर्वान् सुख लघून् सर्वगुहं
 धामन् केवलं कश्च ॥ सर्वशुद्धमगणमारभ्य नगणपर्यन्तं भेदाः
 कथिता इत्यर्थः । तरल्लयनेति वृन्दः । (G).

१३८ । उदाहरति । कमलावदनस्त्रिलोचनो हरो गिरिवर-
 शयनस्त्रिसुखधरः । शशधरतिस्रकः प्रकाशकरो वितरतु महुं
 चभिमतं वरम् ॥ (C).

१३८ । तरल्लयनामुदाहरति, कमलेति । कमल वञ्चय —

१३८ । १ तिस्रश्च (E). २ तिस्रश्च (A). ३ सुखधर (F). ४ मञ्च
 यति (A), पलञ्चकर (B), नक्षत्रल (E & F). ५ वितरति (A & C). ६ वर
 (B). ७ चभिमत (C), चभिमत (F). ८ १३५ (A). ९ तरल्लयनी (A).

रगण चामर गंधजुआ ठवे
 चमर सख्जुआ जइ संभवे ।
 रगण एक पञ्चतहि लेक्खिआ^१
 सुमुहि^२ सुंदरि पिंगल देक्खिआ^३ ॥ १३६^० ॥

कमलवदनः तिणअ[ण] — चिनयनः गिरि वर सअण — गिरिवर-
 ग्रयनः तिसुलधर — चिशूलधरः । ससहर तिलअ — शशधर-
 तिलकः गख गरख — कंठस्थितविषः हर — हरः महादेवः मउ —
 मखं अभिमत वर — समीहितवरं वितरउ — वितरतु ॥ तरख-
 नयना निवृत्ता । (E).

१३८ । यथा । कमलवदन चिनयन हर गिरिवरग्रयन
 चिशूलधर । शशधरतिलक गखगरख वितर ममाभिमतं वरं ॥ (G).

१३९ । नगण-चामर-गन्धयुगानि स्थितानि चामरं शख्ययुगं
 यच्च सख्यवति । रगण एकः पादान्ते लिख्यते श्टणु सुन्दरी पिण-
 लेन वृष्टा ॥ चामरं गुणः, गन्धः शैल[शख्य]श्च लघुः । (C).

१३९ । अथ दादशाखरचरणस्य वृत्तस्य चतुःषष्चुत्तरगतचतु-
 वृथाधिक-सहस्रदथा[सहस्रा]त्मकं भेदं [१४६४] सुंदरीनामकं वृत्तं
 लक्षयति, षणोति । हे सुमुखि यच्च पूर्वं षणण चामर गंधजुआ —
 नगणचामरगंधयुगानि नगणश्लिख्ण्वात्मको गणः चामरम् एको-

११९ । १ वेख (A, B & C). २ रष गष (B). ३ एक (F). ४ देक्खिआ
 (A, B & C). ५ सुमुहि (B), सुमुहि (C). ६ वेक्खिआ (A), लेक्खिआ (B).
 ० ११९ (A).

जहा, बहद्द' दक्खिण माहन्ना' सीअला'
 गवद्द' पंचम कोमल कोइला ।
 महुअरा' महु पाण बह्ण सरा'
 भमद्द' सुंदरि' माहव' संभवा' ॥ १४० ॥
 सुंदरी' ।

गुहः गंधजुआ — गंधयुगं सघुदयमिति यावत् तानौत्थयः ठवे—
 स्थाप्यंते, ततः जर — यदि चामरम् एको गुहः सज्जुआ —
 शक्ययुगं शक्यो सघुसहयमित्यर्थः संभवे — संभवति । पञ्चम[त]हि
 — पादांते बह्ण — एकः रगण — मध्यसघुर्गणः खेक्खिआ सिद्धितः
 वा पिंगलदग्गिता पिंगलेन उपदग्गितेति यावत् सुंदरी सुंदरीनामकं
 तद्दुत्तं पिंगलेनोपदिष्टमित्यर्थः ॥ तस्यैव ग्रंथांतरे द्रुतविलम्बिते-
 [तमि]ति नाम, अतएव द्रुतविलम्बितमाह नभौ भराविति सचणमपि
 तथैव क्तमिति । (E). [Vide Ghosha's Compendium, p. 75—Ed.]

१२८ । एगेति । नगणं चामरं गंधयुगं स्थाप्यं चामरं शक्ययुगं
 यदि संभवति । रगण एकः पादांते खेख्यः सुमुखि सुंदरी पिंगल-
 दृष्टा ॥ चामरो गुहः, गंधशक्यौ सघू । (G).

१४० । १ बहद्द (B), बहति (C). २ माहव (B), माहव (E). ३ सिचला
 (E). ४ रवद (A & C). ५ बह्णरा (B). ६ महुअरा (A, B & C).
 ७ नवर (A), नवर (B & C). ८ सुंदरि (E). ९ संभर (A), सवर (B),
 संभव (C), माहव (F). १० माहवा (A, B & C), संभरा (F). ११ १२० (A).
 १२ सुंदरि (B & C).

कक्षा^१ दुष्ठा चामर^२ सखा^३ जुञ्जला जं
 बीहा^४ दीहा^५ गंध^६ जुग्गा पञ्जला^७ तं^८ ।
 अंते कंता^९ चामर^{१०} हारा सुहका^{११}
 बार्हसा मत्ता गुणजुत्ता भणु^{१२} मात्रा ॥ १४१^{१३} ॥

१४० । उदाहरति । वहति दक्षिणमारुतः ग्रीतलः रौति
 पञ्चमं कोमलं कोकिलः । मधुकरो मधुपानमहोत्सवो गायति
 सुन्दरि संभृतो माधवः ॥ संसारेति पाठे माधवं कृष्णं संस्मर । (C).

१४० । सुंदरीसुदाहरति । काचित्सखी कलहांतरितां महा-
 मानवतीं कांश्चिन्नायिकामाह, वहर्दति । हे सुंदरि सर्वावयव-
 रमणीये माहव संभवा — माधवो वसंतस्तचोत्पन्न इत्यर्थः शीञ्जला —
 ग्रीतः दक्षिण मारुत — दक्षिणमारुतः वहद् — वाति, कोइला —
 कोकिलः पंचम कोमल — पंचमं कोमलं यथा स्थान्तथा गवद् —
 गायति । मज्ज पाण वह्ण सरा — मधुपानवज्जस्तरा मधु मकरंद-
 स्तस्य पानेनातिगंभीरस्तरा इत्यर्थः मज्जस्तरा — मधुकरा भ्रमराः
 भमद् — भ्रमंति ॥ अतस्त्वमपि मानं विहाय कांतमभिसरेत्याशयः ।
 सुसुखी [सुंदरी] निवृत्ता । (E).

१४० । यथा । वहति दक्षिणमारुतः ग्रीतलो गायति पंचमं

१४१ । १ कक्ष (B). २ Dropt in (B). ३ सखा (B & C). ४ बीहा
 (B & C). ५ and ५ transposed in (A). ६ गंध (A). ७ पञ्जला (A).
 ८ जं (F). ९ कंता (A). १० चामर (A). ११ सुहकाया (A & E).
 १२ भणु (E). १३ १४१ (A).

कोमलं कोकिलः । मधुकरा मधुपानवज्रखरा भ्रमन्ति सुन्दरि
माधवसंभवे वसन्ते ॥ (G).

१४१ । अथ त्रयोदशाक्षरा । कर्णो द्विगुणः चामरं श्रैल्य[श्रल्य]-
युगं चत द्वौ दीर्घौ गन्धयुगं प्रकटं तत् । अन्ते कान्तौ चामर-
हारौ शुभकरौ द्वाविंशतिमात्रा गुणयुक्ता * * * ॥ कर्णो द्विगुः
तद्वैगुण्ये गुरुषतुष्कं, चामरं दीर्घः हारस्य गुरुः, श्रैल्य[श्रल्य] गन्धस्य
लघू, कान्तौ कमनीयौ, द्वाविंशतिमात्रा इति मिक्षितानां
संग्रहः । (C).

१४१ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य दिनवत्युत्तरैकग्रतो-
न्तराष्टसहस्रं ८१८२ भेदा भवन्ति, तत्र दा[त्रयः]चिंशोत्तरषोडश-
[शत]तमं भेदं [१६३३] मायानामकं वृत्तं लक्षयति, कथेति । जं—
यत्र पूर्वं कथा दुष्ठा — कर्षद्वयं गुरुद्वयात्मकगणयुगमिति यावत्,
ततः चामर — चामरं गुरुस्ततस्य सत्त्वा जुगला — श्रल्ययुगलं श्रल्यो-
लघुसहस्रमित्यर्थः, ततोऽपि वीहा दीहा — द्वौ दीर्घौ गुरुद्वयमिति
यावत्, ततस्य गंधश्च जुग्मा — गंधयुगं गंधो लघुसहस्रमित्यर्थः,
अन्ते लघुद्वयान्ते पादांते वा कान्ता — कान्तौ चामर हारा — गुरु-
द्वयमित्यर्थः, एते गणा इति शेषः पञ्चसा — प्रकटिताः, तं — तां
सू[सु]कान्ता — शुभकायां बार्दसा मत्ता — द्वाविंशतिमात्राकां
गुणयुक्ता — गुणयुक्तां मात्रा — मायां भणू — कथय ॥ केचित्तु
शुभकायाः शुद्धशरीराः गुणयुक्ता — गुणयुक्ताः द्वाविंशतिमात्रास्य
पतन्तीति मात्राविशेषणतया पदद्वयं योजयन्ति । मात्राकथनं सुह-
काया गुणयुक्तेति च पदद्वयमत्र पादपूरणार्थमेवेति ध्येयम् । (E)

जहा, ए अत्थीरा^१ देक्खु^२ शरीरा घरु^३ जाआ
 वित्ता पुत्ता सोअर^४ मित्ता^५ सबु^६ माआ ।
 काहे लागी बब्बर बेलावसि^७ मुम्भे^८
 एका^९ किन्ती किञ्जहि^{१०} जुत्ती जइ सुम्भे^{११} ॥
 १४२^{१२} ॥ माआ^{१३} ॥

१४१ । अथ [अति]जगती चयोदशाक्षरा ॥ कश्चेति ॥ कर्षी
 द्वौ चामरः शल्ययुगलं यत्र द्वौ दीर्घौ गंधयुग्मं प्रकटं ततः । अतं
 कांतौ चामरहारौ शुभकायां द्वाविंशतिमात्रां गुणयुक्तां भण
 माथां ॥ कर्षी दिगुरुः, चामरो गुरुः, शल्यो लघुः, गंधो लघुः,
 चारो गुरुः, माथेति कंदोनाम । (G)।

१४२ । उदाहरति । एतदस्थिरं पञ्च शरीरं ऋहं जायां विचं
 पुचं सोदरं मिचं, सर्वं माथा । किंनिमित्तं बर्बर भ्रमसि एकां
 कौन्तिं लुह युक्ता यदि शुधसि ॥ (C)।

१४२ । माथासुदाहरति । ए — एतत् शरीरा — शरीरं
 अत्थीरा — अस्थिरं देक्खु — पञ्च, घरु जाआ वित्ता पुत्ता सोअर
 मित्ता — ऋहजायावित्तपुत्रसोदरमित्राणि एतत्सर्वं माथा मिथ्या-
 भ्रतमित्यर्थः । अतः हे बब्बर — बर्बर काहे लागी — किमर्थं

१४२ । १ चामरीरा (A). २ देक्ख (B & C). ३ घर (A), घर (B & C).
 ४ सोअर (F). ५ मिच (E). ६ सबू (A). ७ बेलावसि (A). ८ मुम्भे (B,
 C & F). ९ एका (B & C). १० किञ्जिच (B), किञ्जर (C). ११ लुह
 (B & C), लुहणे (E), लुहणे (F). १२ १३९ (A). १३ माथा (A).

ठड आड लङ्गजुअ पाअ करीजे
 गुरु सल्ल'जुआ भगणा जुअ दीजे' ।
 पअ' अंतह' पाड' गुरू'जुअ' किज्जे
 सहि तारअ' छंदह'णाम' भणिज्जे' ॥ १४३' ॥

सुअंणे— विसुअ वेलावसि— विलम्बयसि अर सुअंणे— यदि
 जानासि, तदा जुत्ती— युक्तां कित्ती— कीर्त्तिं किअहि— कुरु ॥
 अतिसंधारासकं कुकर्मिणं कंसिअति कखचिअिअस्योपदेशवाक्य-
 मेतत् । माया निवृत्ता । (E).

१४२ । यथा । एतदखिरं पश्य शरीरं गृहं जायां वित्तं
 पुत्रान् सुखदो मित्राणि, सर्वं माया । किमर्थमेतदुद्दिश्य बर्बर
 विलम्बयसि सुगध एका कीर्त्तिः क्रियतां युक्तो यदि जानासि ॥
 [का]हे सागौत्यकार्यं देशौ । (G).

१४३ । स्थापयित्वा आदौ लघुयुगं पादः क्रियते गुरुग्रेख-
 [शस्त्र]युगं भगणदयं दौयते । पदान्ते पादेः गुरुयुगं क्रियते सखि
 तारकं हन्तो[नाम] भण्यते ॥ (C).

१४३ । अथ चयोद्ग्राह्यरचरणस्य वृत्तस्य षट्पंचाशदुत्तरसप्त-
 दशग्रन्ततमं भेदं [१७५६] तारकनामकं वृत्तं लक्षयति, उईति । यथ

१४२ । १ वेद (A, B & C). २ गुरु वेद लुषा ने (A, B & C). ३ पुत्र
 (B). ४ अंतहि (A, B & C). ५ पाच (A, B & C). ६ गुरु (A & E).
 ७ अर (B), लुषा (C). ८ ताचच (B). ९ अंतच (A). १० चच (A).
 ११ भचौने (A). १२ १४० (A).

ब्रह्मा, खव^१ मंजरि^२ खिज्जिअ^३ चूअह^४ गाळे^५
 परिफुल्लिअ केसु एअ^६ वण आळे^७ ।
 जइ एत्थि^८ दिगंतर जाइहि^९ कंता
 किअ^{१०} वम्मह^{११} एत्थि^{१२} कि एत्थि^{१३} वसंता ॥
 १४४^{१४} ॥ तारअ^{१५} ।

पाअ—पादे आइ—आदौ लङ् जुअ—लघुद्वयं उइ—स्थापयत्वा
 गुरु वल्ल जुआ—गुरु-ग्रन्थयुगे करीजे—क्रियते एको गुरुः लघुद्वयं
 च क्रियत इत्यर्थः, ततो भञ्जणा जुअ—भङ्गो गुर्वादिर्गणलघुगं
 दीजे—दीयते । पअ अंतह पाइ गुरु जुअ—पादांतःपातिगुरु-
 युगं क्रिये—क्रियते, सहि—हे सखि तस्य कंदह—कंदसः
 तारअ—तारकम् इति णाम—अभिधानं भणिये—भण्यते ॥
 सगणचतुष्टयोत्तरगुरुरचितचरणं तारकमिति फलितार्थः । (E).

१४३ । ठईति । स्थापयादौ लघुयुगं पादे क्रियते गुरुः ग्रन्थ-
 युगं दीयते । पादांतःपातिगुरुयुगं क्रियते सखि तारकं कंदसो-
 नाम भण्यते ॥ (G).

१४४ । उदाहरति । नवमञ्जरी सञ्जिता चूतदृषे परिफुल्लिता

१४४ । १ वणि (A), वणि (B & C). २ मज्जहि (C & E). ३ खिज्जिअ
 (A), सखिअ (C). ४ चूअह (B). ५ गाळे (B & C). ६ केइ वणा (A,
 B & C), केइ वणा (E & F). ७ वाळे (B & C). ८ एत्थि (A), एत्थि (B
 & C). ९ जाइहि (B & C). १० कि (A), किअ (B & C). ११ मम्मह (C).
 १२ एत्थि (A). १३ एत्थि (A). १४ तारका (A), तारक (B).

धञ्चा तूर हारो' उखो' तूर हारेण
 गुरू सह किञ्जे अ एक्का तञ्चारेण' ।
 कईसा कला कंदु' जंपिञ्ज खारण
 असी होइ चो' अग्गला सब्ब पाएण ॥ १४५' ॥

किंशकलता वनकच्छे । थदि अच दिगन्तरं याति कांतः किं मन्मथो
 नास्ति किं नास्ति वसन्तः ॥ (C).

१४४ । तारकमुदाहरति, षवेति । चूअ गाळे — चूतवृक्षेण
 षव — नवा मंजरी — मंजरिः स्निग्धिञ्च — गृहीता, केसू[सु] षचा
 षण — किंशुकनूतनवनं आळे सन्धक् यथा स्थानथा परिफुल्लिञ्च —
 परिपुष्पितं । जइ — यदि एत्थि — अच वसंतसमये इत्यर्थः कांता —
 कांतः दिगंतरं — दिगंतरं जाइहि — यास्यति, तदा किञ्च — किं
 मन्मथ — मन्मथः एत्थि — नास्ति, कि — किंवा नास्ति वसंतः ॥
 कांतं देर्मातरजिगमिषुं जाला विमनायमानां कांचिच्चायिकां [प्र]ति
 — यद्यस्मिन्नपि समये कान्तो गमिष्यति तदा तस्य निवारकः कामः
 वसंतो वा नास्ति किंतु विद्यत एवेति त्वं मा विषीदेति गूढाभि-
 प्राचायाः कस्यास्ति सख्या वाक्यमेतत् । तारकं निवृत्तम् । (E).

१४४ । यथा । नवा मंजरी गृहीता चूतवृक्षेण परिपुष्पितं
 किंशुकानां नवं वनमस्ति । यद्यच दिगंतरं यास्यति कांतः किं
 मन्मथो नास्ति किं नास्ति वसंतः ॥ (G).

१४५ । १ चारा (A, B & C). २ उखो (A, B & C). ३ गुरू कारका कच
 एक्के पाएण (A), गुरू कारका कच एक्को लचारेण (B & C). ४ कंदु (A), कच
 (B & C). ५ चण (A & E), चो (F). ६ १४५ (A).

१४५। ध्वजस्वर्यं हारः पुनस्वर्यं हारेण गुरुः काहलः कर्षः एकलकारेण । कवीशेन कला कन्दो जस्यते नागेन अश्रीतिर्भवति चतुरथा सर्वपादेन ॥ केचित्तु कर्षा कला एकविंशतिः कलाः अर्थात् पादे, इत्यर्थमाहुः । ध्वज आदिसप्तस्त्रिकलः, त्वर्थम् आदि-गुरुनिकलं, हारो गुरुः, काहलो लघुः, कर्षो दिगुरुः, लकारो-लघुः— भवन्ति माचा इति शेषः । (C).

१४५। अथ चयोद्ग्राचरपरणवृत्तस्य द्वाश्रीत्युत्तरषट्शता-धिकचतुःसहस्रतमं ४६८२ भेदं कन्दनामकं वृत्तं लक्षयति, ध्वजा इति । यत्र पूर्वं ध्वजा— ध्वजो लघ्वादिस्त्रिकल इति यावत् ततः द्वर— त्वर्थं गुर्वादिस्त्रिकल इति यावत् हारो— गुरुः लघो— पुनः हारेण— गुरुणा सह द्वर— त्वर्थं गुर्वादिस्त्रिकलः पुरःस्थित-गुरुगुर्वादिस्त्रिकल इति यावत् अ— पुनः एका तन्नारेण— एक-तकारेण लभ्यं तगणेनेति यावत् गुरु— गुरुः सह— शब्दो लघुः पुरस्थिततगणो गुरुलघुश्चेति यावत् किञ्च— क्रियते, इदं च क्रियापदं यथायथं योज्यं । यत्र च मन्त्र पाएण— सर्वपादेन पाद-चतुष्टयेनेति यावत् चउ अगला— चतुरधिका अशी— अश्रीतिः कला— माचाः होइ— भवन्ति, तत् कर्षा— कवीशेन णाएण— नागेन पिंगलेन जंपिञ्ज— जल्पितं कंदु— कंदः ॥ तत्कन्दनामकं वृत्तमित्यर्थः । अत्र माचाकथनं पद्यपूरणार्थमिति ध्येयं । गुरु-लघु]त्तरवगणचतुष्टयेन कंद इति फलितार्थः । (E).

१४५। ध्वजा इति । ध्वजस्वर्यं हारः पुनस्वर्यं हारेण सहेति शेषः गुरुशब्दे कुरुते एकतकारेण । कवीशेन कलाः कंदुकं जस्यते

देइ^१ भुअंगम अंत लहु^२ तेरह बख पमाख ।

चउरासी चउ पाअ कल कंद छंदु बर जाण ।

१४६^१ ॥ दोहा ।

जहा, ख रे कंस जाणेहि^१ हो^२ एक^३ बाला इ^४

मुहे^५ देवई^६ पुत्त तो बंस कालाइ^७ ।

तहा गेएह^८ कंसो जणाणंद कंदेण

जहा इति^९ दिठो^{१०} गिआ खारि बिंदेण^{११} ॥

१४७^{१२} ॥ कंदः ।

नागेनाश्रीतिर्भवति चतुरधिका सर्वपादेन ॥ ध्वजो लघ्वादि-
स्त्रिकलस्त्रयं गुरुलघू, शब्दो लघुः, तकारस्तगणः । (G).

१४७ । न रे कंस जानीहि अहमेको बाल इति भवामि
देवकीपुत्रस्त्वदंशकालः । तथा गृहीतः कंसो जनानन्दकन्देन यथा
हेति दृष्टो निजनारीवृन्देन ॥ हा इति शब्दं ज्ञत्वेति शेषः । (C).

१४७ । कंदसुदाहरति, ण रे इति । रे कंस तो बंस कालार
—त्वदंशकालः देवई पुत्त—देवकीपुत्रः एक—एकः अद्वितीय-
इति यावत् बाला—बालकः हो—भवामि इति मुहे—मां ण
जाणेहि—न जानासि । इत्युक्तेति शेषः जणाणंद कंदेण—सकल-

१४६ । १ देहि (B). २ लङ् (C). ३ This sloka is found in MSS.
(B & C), but not in the others.—Ed.

१४७ । १ जाणेचो (B), जाणेऊ (C). २ चउ (A), चर (B), चो (F).
३ एक (A, B & C). ४ बाला (A). ५ एक (A & C), च (B). ६ देव
(E & F). ७ काला (A). ८ गेह (A, B & C), गेह (E). ९ चारि
(B), चरि (C). १० दिठो (B & C). ११ इन्देण (E). १२ १४६ (A).

चामर पढमहि पाप गणो^१ धुञ्च^२
 सस्र चरण गण ठाबहि^३ तं जुञ्च^४ ।
 सोलह^५ कलञ्च पर पञ्च^६ जाणिञ्च
 पिंगल पभणइ^७ पंकञ्च^८ बालिञ्च^९ ॥ १४८^{१०} ॥

जीवानन्दहेतुना श्रीकृष्णेनेत्यर्थः तथा कंसो—कंसः गण्ड—
 गृहीतः यथा षिञ्चा षारि बिंदिण—मिजनारीवृन्देन हंति—
 हतः दिट्ट—दृष्टः ॥ कंदो निवृत्तः । (E).

१४७ । यथा । न भो कंस जानासि भवामि एको बालो-
 मुखो देवकीपुत्रस्त्वदंशकालः । तथा गृहीतः कंसो जनानन्दकंदेन
 यथा इमिति दृष्टो मिजनारीवृन्देन ॥ (G).

१४८ । चामरं प्रथमं पापगणो[णं] भुवं शस्रं चरणं स्थापय तद्युगं ।
 षोडशकलाः पदे पदे ज्ञात्वा पिंगलः प्रभणति पङ्कजावलीं ॥
 चामरं गुरुः, पापगणः सर्व्वलघुः पञ्चकलः, भ्रुवो निक्षितः, शस्रं
 लघुः, चरण आदिगुरुस्य तुष्कललघुगं तद्व्यं स्थापयेत्यर्थः । (C).

१४८ । अथ त्रयोदशचरचरणस्य वृत्तस्यैकोनचत्वारिंशोत्तर-
 [सप्त]सहस्रतमं ७०३९ भेदं पंकावलीनामकं वृत्तं लक्षयति, चाम-
 रेति । पढमहि—प्रथमं चामर—चामरं गुरुं ततः धुञ्च—[भ्रुवो]

१४८। १ नवा (E & F). २ धुञ्च (F). ३ ठाबिच (A), ठाबर (C).
 ४ जुञ्च (E & F). ५ सोलह (B), सोल (E). ६ पञ्च पञ्च (A), पञ्चपञ्च (E
 & F). ७ भपचर (B), पभविच (E). ८ पंक (B). ९ Last half of the
 śloka dropt in (C). १० १४४ (A).

जहा, सो जख^१ जखमउ^२ सो^३ गुणमंतउ^४

जे^५ कर पर उवआर^६ हसंतउ^७ ।

जे^८ पुण^९ पर उआर^{१०} बिरुभूभउ^{११}

ताक^{१२} जणि कि ण थकउ^{१३} बंभउ^{१४} ॥ १४६ ॥

पंकावली ।

निश्चितमिति यावत् पापगणं—पंचकलस्थाष्टमं भेदं [Vide p. 22].
 सर्वलघ्वात्मकमिति यावत् ततः सप्त—श्रृंखं लघुमित्यर्थः ततः
 चरण गण—चरणगणस्य आदिगुरोर्भगणस्येति यावत् जुव—युगं
 ठावहि—स्थापय । इदं च क्रियापदं यथायथं घोष्यं । पञ्चम्यञ्च—
 पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः यत्नेति शेषः बोलह—बोडग्र
 कलञ्च—कलाञ्च जाणिञ्च—जायंते, तं—तां पंक्तञ्चवालिञ्च—
 पंकावलीं तत्पंकावलीनामकं वृत्तमित्यर्थः पिंगल—पिंगलः
 पभणह—प्रभणति ॥ अत्र मात्राकथनं पद्यपूरणार्थमिति मंतव्यं ।
 भगण-जगण-लघुत्तरजगणद्वय-रचितचरणा पंकावलीति निष्कृष्टो-
 र्थः । (E).

१४८ । चास्मेति । चामरं प्रथमं पापगणं भुवं श्रृंखं चरणगणस्य

१४६ । १ जम (A, B & C). २ जखमच (B), जखमेउ (E & F). ३ ए (A, B & C). ४ गुणमंतउ (A). ५ जो (B & C). ६ उवआर (A, B & C).
 ७ चरणगण (A). ८ पुण (A), उव (B & C). ९ उवआर (E & F). १० विर-
 भूभउ (C), बिरुभूभउ (E), बिरुभूभउ (F). ११ ताकि (A), ताख (E), ताख
 (F). १२ and १३ transposed in (E & F). १४ चाकउ (A), चकउ (C, E
 & F). १५ बंभउ (B & C), बभूभउ (E & F). १६ १४६ (A).

स्वापय युगं । षोडशकलां पदे पदे जानीहि पिंगलाः प्रभणति
पंकावलीकं नाम कंदः ॥ चामरो गुरुः, पापगणः पंचलघुः, श्रद्धं
लघुः, चरणो भगणः । (G).

१४८ । * * * [त]तः पापगणो भ्रुवं श्रद्धं चरणगणं प्रापय तं
युगं । षोडशकलाः पदे प्रकाशिताः पिंगलाः प्रभणति पंकावलीं ॥
प्रथमं चामरो गुरुस्ततः पापगणः पंचलघुरूपगणः भ्रुवं निश्चयेन
श्रद्धो लघुचरणगणं भगणं तं भगणं युगं प्रापय भगणद्वयं स्वापये-
त्यर्थः । षोडशकलाः पदे भवन्ति । पंकावली कंदसो नाम । (H).

१४९ । उदाहरति । स जगति ज्ञायतां गुणवान् यः परोप-
कारं करोति सन्ततं । यः पुनः परोपकारे विरुध्यते तस्य जननी
किं न तिष्ठति बन्ध्या ॥ तिष्ठति भवतीत्यर्थः । (C).

१४९ । पंकावलीमुदाहरति, सो जणिति । सो—सः जण—
जनः जणमेउ—जातः सजन्मेति थावत्, सः गुणमंतउ—गुणवान्,
जे—यः हसंतउ—हसन् सन् पर उवन्नार—परोपकारं कर—
करोति । जे—यः पुनः पर उवन्नार—परोपकारं विरुद्ध्यति—
विरुद्ध्यति तस्मै—तस्य जणिति—जननी बन्ध्या—बंधीव किं न
यच्छति—तिष्ठति ॥ अर्थमेव प्रसूयते इत्यर्थः । किंचित् स्वामिचं प्रति
कस्यचिदुपदेशवाक्यमेतत् । पंकावली निवृत्ता । (E).

१४९ । यथा । स जन उत्पद्यतां, स गुणवानुदेत् यः करोति
[परो]पकारं हसन् । यः पुनः परोपकारं विरुध्यते, तस्य जननी
किं न बंधीव तिष्ठति ॥ (G).

१४९ । उदाहरणमाह । सो जग इत्यादि । स जगति जग

कस्यो पदञ्ज^१ पदमे^२ जञ्जणो^३ अ वीए^४
 अन्ते तुरंग सगणो^५ जञ्ज^६ जत्य^७ पाए ।
 उक्ता वसन्ततिलञ्जा फणिणा^८ उकिट्ठा^९
 केञ्जा पठन्ति^{१०} सरसा^{११} सुकइंद^{१२} दिट्ठा^{१३} ॥ १५०^{१४} ॥

वृक्षात् यः पुण्यवान् सति सामर्थ्यं करोति परोपकारं । ये पुनः
 परोपकारविरतास्तेषां जनन्यः किमिति न स्थिता बंधाः ॥ (H).

१५० । अथ चतुर्द्वाचरा । तत्र वसन्ततिलकं । कस्यो । कर्षः
 स्थाप्यते प्रथमं जगणो द्वितीये तृतीये च द्वौ सगणौ जगणश्च
 पादे । उक्तं वसन्ततिलकं फणिना उत्कृष्टं केकाः पठन्ति सरसाः
 सुकवौद्गुह्याः ॥ तुरङ्गे सगणा इति पाठे तुरङ्गोऽन्तगुरुस्यतुष्कलः ।
 केका विदग्धाः । (C).

१५० । अथ चतुर्द्वाचरचरणस्य वृक्षस्य चतुरग्रीत्यधिकग्रत-
 चद्योत्तरषोडशसहस्रं भेदा भवन्ति, तत्रैक[च चयः]चिग्रोत्तरन[व]-
 ग्रताधिकद्विसहस्रतमं भेदं [२८३३] वसन्ततिलकानामकं वृक्षं लक्ष-
 यति, कश्चविति । पदमे — प्रथमे स्थाने कस्यो — कर्षः गुरुदथात्मको-
 गण इति यावत् अ — च पुनः वीए — द्वितीये स्थाने जञ्जणो —

१५० । १ उचिष्ण (E). २ पदमो (A). ३ जगणो (A & C). ४ उचिष्ण
 (A). ५ सगणा (B & C). ६ सच (A), जग (B), पच (E). ७ जञ्ज (A),
 जत्य (B & C). ८ फणिराज (A). ९ दिट्ठा (A), उकिट्ठा (B & C).
 १० पठन्ति (A & C). ११ सरसा (F). १२ सुकइंद (A). १३ दिट्ठा
 (B & C). १४ १४९ (A).

जगणो मन्थगुरुगणः, अन्ते — जगणांते तुरंग — तुरंगस्यतुर्माचकः
 सगण इति यावत्, ततश्च सगणो — पुनः सगण एव गुर्वन्त इति
 यावत् । कश्चिच्च दुश्चि सगणो इति पाठस्तत्र द[ुश्चि] सगणो —
 मगणद्वयमपि गुर्वन्तगणद्वयमिति यावदित्यर्थः कर्त्तव्यः, अथ ह्यह-
 भाषायां पूर्वापरव्यत्यासे दोषाभावात् च — च पुनः पाञ्च गणो —
 लघ्वादिर्गण इत्यर्थः जत्य — यत्र पाए — पादे ठविञ्च — स्थाप्यत-
 इति यथायथं थोच्यताम् । फणिणा — पिगलेन उक्ता — उक्ता
 उक्तिष्ठा — उक्लिष्ठां सु कइद दिष्ठा — सुतरां कवीन्द्रदृष्टां सरसा —
 प्रेमाविष्ठाः क्लेशा — विदग्धाः वसन्ततिलका — वसन्ततिलकां पठन्ति ॥
 तगण-भगण-गुरुद्वयोत्तरय[ज]गणद्वय-रचितचरणा वसन्ततिलकेति
 फलितार्थः । (E).

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरं शर्करौ । कर्षो इति । कर्षः पतितः
 प्रथमे जगणस्य द्वितीये अन्ते तुरंगः सगणो यस्य यत्र पादे । उक्ता
 वसन्ततिलकां फणिनोक्लिष्ठां क्लेशाः पठन्ति सरसाः सुकवीन्द्रदृष्टां ॥
 कर्षा दिग्गुहः, तुरंगस्यतुर्माचकः सगणः, यः यगणः । (G).

१५० । चतुर्दशाक्षरप्रसारस्य कानिचिच्छब्दांसि वदन्ति । कर्षो
 इत्यादि । कर्षः प्राप्तः प्रथमः जगणो द्वितीयेऽन्ते तुरङ्गसगणौ
 यस्य तत्र पादे । उक्ता वसन्ततिलका फणिना उक्लिष्ठा क्लेशाः
 पठन्ति सरसाः सुकवीन्द्रदृष्टा ॥ कर्षो गुरुयुग्मगणः प्राप्तः प्रथमो-
 जगणो द्वितीये अन्ते एतदन्तं तुरंगसगणौ, यद्यपि गञ्च रश्च तुरंग
 पादश्च एञ्च णामेण जाण चउमन्ता [Vide ङी १०, p. 36.—Ed.]
 इत्यनेन तथाप्यत्र सगणसाक्षर्यात्तुरंगः सगणः, सगणद्वयान्तरं

जहा, जे तीअ तिकख^१ चल चक्खु ति हाव दिदुठ^२
 ते काम चंद महु पंचम^३ मारणज्जा^४ ।
 जेसुं उणो णिवडिदा^५ सअला वि दिदुठी
 चिडंति^६ ते तिल जलंजलि^७ दाण जोग्गा ॥१५१^८ ॥
 वसंततिलका^९ ।

धगण आदिलघुः पञ्चकलगणः, क्केका विदग्धाः । चरणान्तलघु-
 नापि वसन्ततिलका भवति । तदुक्तं कंदःपारिजाते । उक्ता
 वसन्ततिलका तभजा जगौ गः सिंहोक्ततेथमुदिता मुनिकाण्डपेन ।
 अन्तस्थितेन लघुनापि विनोदभूमिरेषा भवेत्तल्लितबंधनबंधनेन ॥
 अथ कंदसो नानामुनिभिर्ज्ञानानामान्युक्तानि । तथा कंदःसिद्धांत-
 भास्करे । उक्ता वसंततिलका तभजा जगौ गः सिंहोक्ततेथ-
 [मुदिता] मुनिकाण्डपेन । उद्धर्षिणीति मुनिसैतत्रपद्यतेयं गार्गेण
 वैव गदिता मधुमाधवीति ॥ (H).

१५१ । जे तस्यान्तीच्छ्लेषलघुस्त्रिभागदृष्ट्यान्ते कामचन्द्रमधु-
 पञ्चममारणीयाः । येषु पुनर्निपतिता सकलापि दृष्टिर्वर्त्तन्ते ते
 तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः ॥ तिलेत्यादिना मृता एन प्रत्या-
 ख्यन्ते । (C).

१५१ । १ तिल (B), तिल (C). २ तिचाच दिदु (A), ति भाच दिदु (B),
 ति चाच दिदु (C). ३ Dropt in (B). ४ मारणीज्जा (A). ५ विविचिचा
 (E), विविचिचा (F). ६ चडंति (A, B & C). ७ जलाञ्जलि (C), जलंजली
 (E). ८ १७० (A). ९ वसन्ततिलका (B & C).

संभलिञ्च^१ चरण गण पलिञ्च मुहो^२
 संठविञ्च पुणवि^३ दिञ्चवर जुञ्चलो ।
 जं^४ करञ्चल गण^५ पञ्च^६ पञ्च मुणिञ्चो
 चकपञ्च पभण^७ फणिवद्^८ भणिञ्चो ॥ १५२^९ ॥

१५१ । वसंतिलकामुदाहरति । [जे—]ये लोकाः तीच—
 तस्याः तिक्ल चल चकु ति हाव दिडा—तीक्ष्णचलचकुस्त्रिभाग-
 दृष्टाः, ते काम चंद्र मञ्ज पचम मारणिका कामचंद्रमधुपचम-
 मारणीया जाता इति शेषः । जेषु—येषु उणो—पुनः तस्याः
 [च]ञ्चला वि दिट्टी—सकलापि दृष्टिः णिविडिञ्चा—निपतिता,
 ते तिल जलाञ्जलि दाण ओग्गा—तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः
 चिट्ठति—तिष्ठति ॥ कर्पूरमजरौषाटकस्थ कर्पूरमजरौषवर्णनपरं
 विदूषकं प्रति राज्ञो वाक्यमेतत् । वसंतिलका निवृत्ता । (B).

१५२ । यथा । ये तथा तीक्ष्णचलचकुस्त्रिभागदृष्टास्ते काम-
 चंद्रमधुपचममारणीयाः । येषु पुनर्निपतिता सकलापि दृष्टिस्तिष्ठति
 ते तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः ॥ (C).

१५३ । उदाहरणमाह । जे तीञ्च इत्यादि । ये तस्यातीक्ष्ण-
 चलचकुस्त्रिभागदृष्टास्ते कामचंद्रमधुपचममारणीयाः । येषु पुन-

१५१ । १ संभलिञ्च (A), संतंभलिञ्च (B). २ पचलिञ्च वृषी (B). ३ पुणुवि
 (B & C). ४ जं (A, B & C). ५ करञ्च समच (A), करतञ्च मच (E). ६ पच
 (B & C). ७ चकपच (A), चकपचद् भच (B & C), चकपचच भच (F).
 ८ चविणद् वर (A). ९ १०८ (A).

र्क्षिपतिता सकलापि दृष्टिर्वर्तन्ते ते तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः ॥
कर्पूरमञ्जरीषाटके राज्ञो वचनम् । (H).

१५२ । सम्भालय चरणगणः पतितो मुखे संस्थाप्य पुनर्द्विजवर-
द्युगलं । तं करतलगण पदे स्थापयित्वा ज्ञातः चक्रपदो भण्यतां
फणिपतिभणितः ॥ चरण आदिगुह्यतुष्कलः, करतलगणोऽन्तगुह्य-
तुष्कलः । (C).

१५२ । अथ चतुर्दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैक[नवत्युत्तरैक]श्रुताधि-
काष्टसहस्रतम ८१८१ भेदं चक्रपदनामकं वृत्तं लक्षयति, संभणिञ्च
इति । सुहो—मुखे प्रथममिति यावत् पलिञ्च—पतितं चरणगणं
गुवादिभगणमित्यर्थः संभणिञ्च—संभण्य, पुणवि—पुनरपि द्विज-
वर जुञ्चो—द्विजवरजुगलं चतुर्लक्षात्मकगणदधमिति यावत् संठ-
विञ्च—संस्थाप्य । ज—यच्च पञ्च पञ्च—पादे पादे प्रतिचरण-
मिति यावत् करञ्चल गण—करतलगणः गुर्वतः सगण इति यावत्
सुणिञ्चो—ज्ञातः, तत् फणिबद् भणिञ्चो—फणिपतिभणितं चक्र-
पञ्च—चक्रपदं प्रभण ॥ (D).

१५२ । संभेति । संभण्य चरणगणं पतितं मुखे संस्थाप्य पुनरपि
द्विजवरद्युगलं । यच्च करतलगणः पदे पदे च ज्ञातः चक्रपदं भण
फणिपतिभणित ॥ चरणो गुवादिभगणः, द्विजवरचतुर्लघुः, करतलः
सगणः । (E).

१५२ । संभणिञ्च इत्यादि । संभणितचरणगणः पतितो मुखे
संस्थाप्य पुनरपि द्विजवरद्युगलं । ततः करतलगणः पदतले ज्ञायते
चक्रपदं इष्टुं फणिपतिभणितं ॥ चरणगणो भगणः, मुखे आदौ,

जहा, खंजण जुञ्जल गण्ण वर उपमा
 चारु कणञ्च लइ भुञ्जुञ्च सुसमा^१ ।
 फुल्ल कमल मुहि गञ्जंवर गमणी
 कस्स^२ सुक्किञ्च^३ फल विहि^४ गटु^५ तरुणी^६ ॥ १५३^७ ॥
 चक्रपदम्^८ ।

पतितः संभणितः, पुनरपि द्विजवरयुगलं संस्थापय, द्विजवरस्य तु-
 र्ज्ञघुगणस्तयोर्युगलमष्ट लघव इत्यर्थः, ततः करतलगणः सगणः पद-
 तले चरणे ज्ञातः, तलशब्दः स्वरूपवाचकः, फणपतिभणितं त्वं
 शृणु इत्यन्वयः । (H).

१५३ । उदाहरति । खञ्जनयुगल नयनवरस्य उपमा चारु कनकं
 नीता भुजयुगस्य सुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवरगमनी कस्य
 सुकृतस्य फल धात्रा घटिता रमणी ॥ (C).

१५३ । चक्रपदमुदाहरति, खजणेति । अत्रावहृद्भाषायां पूर्व-
 निपातानियमात् उपमा शब्दस्य पूर्वनिपात कृत्वा योजनीयं, तथाच
 खंजनजु[यु]गलोपमनयनवरा खजनयुगलस्य उपमा ययोः तादृशे
 अपि नयने ताभ्यां वरा रमणीयेत्यर्थः, चारु कणञ्च लइ भुञ्जुञ्च
 सु[सु]षमा — चारुकनकलताभुजयुगसुषमा चार्वी कनकलताया-
 इव भुजयुगस्य सुषमा यस्यास्तादृशीत्यर्थः, फुल्ल कमल मुहि—

१५३ । १ सुषमा (E), dropt in (F). २ Dropt in (B). ३ टुण्ण (A),
 तुं (B). ४ सुक्किञ्च (E). ५ विहि (A). ६ मठ (F). ७ रमणी (A,
 B & C). ८ १५८ (A). ९ चक्रपाद (C).

कर पंच पसिद्ध^१ बिलद्ध^२वरं रञ्जणं^३
 पभणंति^४ मणोहर छंदवरं रञ्जणं ।
 गुरु पंच दहा लहु एरिसिञ्चं^५ रदञ्चं^६
 भमराबलि छंद पसिद्ध किञ्चं ठबिञ्चं^७ ॥ १५४^८ ॥

फुल्लकमलमुखी गञ्जवर गमणी — गजवरगमना रमणी खलना
 कस्य स्र[स्र]किञ्च फल — कस्य सुकृतफलेन विधिना गठु — दृष्टा ॥
 एतादृशी कांता कान्तिभाविता कस्य पुण्येन ब्रह्मण्येयं निर्मितेत्यर्थः ।
 चक्रपदं निवृत्तं । (E).

१५३ । यथा । अवहट्टभाषायां पूर्वनिपातादिनियमाभावात्
 यथोचिता योजना कार्या सर्वत्रेति बोध्यं । खंजनयुगलनयनवरो-
 पमा चारुकनकलताभुजयुगसुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवरगमना
 कस्य सुकृतफलेन विधिना निर्मिता तरुणी ॥ (G).

१५३ । उदाहरणमाह, खंजण इत्यादि । खंजनयुगलनयनवरो-
 पमा चारुकनकलताभुजयुगसुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवर-
 गमना कस्य सुकृतफलेन विधिना निर्मिता रमणी ॥ खंजनयुगलनेन
 नयनवरयोत्पत्तयमा यस्याः सा, चारुकनकलतावहुजयुगस्य परमा शोभा
 यस्याः सा । चतुर्दशाक्षरप्रसारस्य चतुर्धिकाश्रीतिशतत्रयं षोडश-
 षडक्षं भेदाश्लेषु भेददधसुक्तं, 'श्रेयभेदाः स्वय ज्ञेयाः । (H).

१५४ । १ सिद्ध (F). २ तिलद्ध (A & B), सुलद्ध (C). ३ रञ्जणं (A).
 ४ पभणंति (A). ५ एरिसिञ्च (A). ६ रदञ्चं (A), लपिञ्चं (B & C), dropt
 in (E). ७ ठरञ्चं (E). ८ १५० (A).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरा यथा । करपञ्चकं प्रसिद्धं सुलभवरं
रत्नं प्रभणन्ति मनोहरच्छन्दोवरं रमणं । गुरवः पञ्च दश लघवः
एतादृशं लभ्यं भ्रम[रा]वलौच्छन्दः प्रसिद्धौक्तं स्थापितं ॥ करो-
ऽन्नगुरुसत्पुष्कलः । (C).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्याष्टषष्पुत्तरसप्तशताधिकदाशिंश-
सहस्रं २२०६८ भेदा भवन्ति, तत्र चय[चतु]स्रवारिंशोत्तरचतुर्दश-
सहस्रतमं [१४०४४] भेदं भ्रमरावलौक्यमकं वृत्तं लक्षयति । यत्र
प्रसिद्ध — प्रसिद्धैः पञ्च — पञ्चभिः कर — करैः गुर्वतसगणैरिति
यावत् विलङ्घ्यं वरं — विलङ्घ्यं अवरमतिरमणीयमिति यावत् रश्मि-
— रश्मिं किञ्च — कृतं, गुरु पञ्च — पञ्च गुरवः दश लङ्घ्यं — दश
लघवः प्रसिद्ध — प्रसिद्धास्तत् मनोहर — मनोहरं कन्दोवर — कन्दः-
श्रेष्ठं रश्मिं — रत्नं रत्नप्रायमिति यावत् रश्मिं — रश्मिं ठदृशं —
स्थापितं पिङ्गलेनेति भावः, एरिमिञ्च — एतादृशं भ्रमरावलि
कन्द — भ्रमरावलौक्यः प्रभणन्ति — प्रभणन्ति पण्डिता इति शेषः ॥
अत्र कन्दोविशेषणं भिन्नतया लघुगुरुकथनं च पद्यप्रणयार्थमिति
मंतव्यं, सगणपञ्चक-रश्मिचरणा भ्रमरावलौक्येति फलितार्थः । (E).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरातिशर्करौ ॥ करेति । करैः पञ्चभिः
प्रसिद्धैरतिरमणीयरश्मिं प्रभणन्ति मनोहरं कन्दोवरं रत्नं । गुरवः
पञ्च दश लघवः ईदृशं रश्मिं भ्रमरावलौक्यः प्रसिद्धोक्तं
स्थापितं ॥ करः सगणः । (G)

१५४ । पञ्चदशाक्षरप्रस्तारस्य कानिचिच्छब्दांसि वदति । कर
पञ्चेत्यादि । कराः पञ्च प्रसिद्धाः, तिस्राङ्गैर्न दर वचनं प्रभणन्ति

जहा, तुअ देव^१ दुरित गणा हरणा चरणौ^२
 जइ पावउ^३ चंदकलाभरणा सरणा ।
 परिपूजउं^४ तेज्जिअ^५ लोभमणा^६ भवणा^७
 सुख दे मह^८ सोक^९ बिणास^{१०} मणा समणा ॥
 १५५^{११} ॥ भमरावली ।

मनोहरं कंदोवरं रत्नं । गुरवः पंच दश लघव एतादृशं लपितं
 भमरावलीच्छंदः प्रसिद्धं कला स्थापितं ॥ कराः सगणाः पंच
 प्रसिद्धास्तिसाङ्केन अतिश्रीप्रतया उत्कृष्टं वचनं यस्य कंदस उच्चारण-
 मित्यर्थः, भमरावलीति कंदः प्रभणन्ति । (H).

१५५ । उदाहरति । तव देव दुरितगणहरणौ चरणौ यदि
 प्राप्येते हे चन्द्रकलाभरण शरण । तदा पूज्येते त्यक्त्वा लोभमनो-
 भ्रमणं सुखं प्रेर्येते लोकविनाशमनाः शमनः ॥ लोभयुक्तस्य मनसो-
 भ्रमणं लोभमनोभ्रमणं, प्रेर्येतेऽवकीर्यते । (C).

१५५ । भमरावलीमुदाहरति, तुअ देवेति । हे चन्द्रकला-
 भरण देव दुरित गणा हरणा—दुरितगणहरणौ तुअ—तव
 चरणौ जइ—यदि शरणा—शरणे पावउ—प्राप्नोमि, तदो[दा]

१५५ । १ तुअ देव (A), तुअ देव (C), तुअ देव (F) २ Dropt in (E).
 ३ पावउ (A). ४ परिपूजउं (A), परिपूजउ (C), परिपूजउ (F). ५ तेज्जिअ
 (A), dropt in (B). ६ लोभमणा (B). ७ भवणा (A), dropt in (C & F).
 ८ सुख देवउ (A), सुख देवउ (B & C), सुख देवउ (E). ९ लोक (A & C),
 लो (B). १० Dropt in (B). ११ १५५ (A).

कक्षा दिक्षा सप्ता अंते एका^१ हारा^२ माखीआ^३
 पखाराहा^४ हारा सारंगिका^५ छंदा जाखीआ^६ ।
 तीसा मत्ता पाए पत्ता^७ भोई राआ जंपंता
 छंदा^८ किज्जे^९ किती लिज्जे^{१०} त्खणी मंथा^{११} कंपंता ॥

१५६^{१२} ॥

[सो]भमणा — सोभे मनः भवणा — भवनं च तेस्मिन् -- त्यक्त्वा
 परिपूजयति — परिपूजयामि, हे शोक विषास मणा — विश्रुतगत-
 वर्त्तियावञ्चौवशोकनिवारणमना इत्यर्थः, हे भमणा — हे भ्रमन
 मद्य — मद्यं सूख — सुखं त्वत्परणाराधनोद्भूतमित्यागंदमिति थावत्
 दे — देहि ॥ कल्पिद्वक्तव्य महादेवप्रार्थनावकाशमेतत् । भ्रमरावसौ
 निवृत्ता । (E).

१५५ । यथा । तव देव दुरितगणहरणौ यदि प्राप्नोमि
 चन्द्रकलाभरणं शरणं । पूजयामि त्यक्त्वा सोभे मनो भवनं सुखं
 देहि मम शोकविनाशमनःभ्रमन ॥ (G).

१५५ । उदाहरणमाह, तुभ्यं देव इत्यादि । तव देव दुरित-
 गणहरणौ शरणौ यदि प्राप्नोमि चन्द्रकलाभरणौ शरणं । परि-
 पूजयामि त्यक्त्वा सोभे मनो भवनं सुखेन प्रेरयामि शोकविनाश-

१५६ । १ एका (C). २ हारा (B). ३ पाई (A) जाखी (B). ४ पखा-
 राखी (F). ५ सारंगिका (C). ६ द्वितीयः वादः dropt in (B). ७ पाई पाई
 (A), पत्ता dropt in (B). ८ सो छंदा (A). ९ सोख्खाया (B & C). १० लिजे
 (A). ११ Non est (B & C). १२ मख्या (A), मत्ता (B & C). १३ १५६ (A).

मनसं ग्रमनं ॥ हे देव तव चरणौ यदि शरणं प्राप्नोमि, तदा लोभे मनो भवनं त्यक्त्वा त्वां परिपूजयामि, सुखेन प्रेरयामि दूरे द्विपामीत्यर्थः, ग्रमनं यमं, चरणौ कौटुम्भौ चंद्रकलाभरणौ इत्यनेन नखाद्यङ्ककलावदर्णिताः । (H).

१५६ । कर्षगणाः सप्त अन्ते एको हारः पादे पादे पञ्चदश वर्णाः सारङ्गिकाच्छन्दो गीयते । त्रिंशन्नात्राः पादे युक्ताः भोगिराजो जल्पति पादाः क्रियन्ते कौर्त्तिर्गृह्यते सर्वेषां मस्तकं कथ्यते ॥ एतादृशं गीयत इति भोगिराजो जल्पति, चलारः पादाः, तेन कौर्त्तिर्गृह्यते, सुखातिशयात् सर्वेषां शिरःकण्ठो भवति । (G).

१५६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथमं भेदं सारंगिका-
नामकं वृत्तं लक्षयति, कथेति । सत्ता कक्षा—सप्त कर्णाः गुरुदथा-
त्मका गणा इति यावत् दिक्षा—दीयते दत्ता दत्ता वेत्यर्थः,
अन्ते—सप्तकर्णान्ते एका हारा—एको हारः गुरुरित्यर्थः माणौश्चा
—मान्यते, एवंप्रकारेण यत्र पाए—पादे पक्षाराहा—पंचदश
हारा—गुरवः सत्ता—मात्रासु तौसा—त्रिंशत् पत्ता—प्राप्ताः
जाणौश्चा—जायन्ते, यत्र सूणौ—श्रुत्वा मंथा—मस्तकं कंपता—
कंपते स्नायते इति भावः, तत् सारंगिका कंदा—सारंगिका-
च्छन्दः इति भोई राश्चा—भोगिराजः पिंगलः जंपता—जल्पति,
किं च एतत् कदा—कंदः किञ्चे—क्रियते किञ्चौ—कौर्त्तिः
लिञ्जे—गृह्यते ॥ अत्र मात्राकथनं चतुर्थचरणस्य पद्यपूरणार्थ-
मिति धेयं, पंचदशगुरुरक्षितचरणा सारंगिकेति निष्कृष्टोऽर्थः । (E).

जहा, मत्ता जोहा बट्टे^१ कोहा^२ अप्या अप्पी^३ गब्बीआ
 रोसारत्ता सब्बा गत्ता^४ सल्ला^५ भल्ला उट्ठीआ^६ ।
 हत्थी^७ जूहा^८ सज्जा ह्हाआ पाए भूमौ कंपंता
 लेही देही^९ छड्ढो^{१०} ओड्ढो^{११} सब्बा ह्हरा जंपंता ॥
 १५७^{१२} ॥ सारंगिका ।

१५६ । कषेति । कर्णा दीयन्ते मन्त्रांते एको हारो रमणीयः
 पंचदशपि हाराः सारंगिकाच्छंदो जायते । त्रिंशन्मात्राः पादे
 प्राप्ताः भोगिराजो जल्पति, कंदः क्रियते, कीर्त्तिर्गृह्यते, श्रुत्वा
 मस्तकं कंपते ॥ कर्णा द्विगुहः । (I)

१५६ । कषा दिष्ठा इत्यादि । कर्णाः सप्त दत्ता अन्ते एको-
 हारो जायते पंचदश हाराः सेर * * * । (II).

१५७ । उदाहरति । मत्ता घोधा उत्पिताः क्रोधादात्मना
 गर्वायमाणा रोषारक्ताः सर्वं गत्वा शब्दं भक्तम् उत्थापयन्ति ।
 हस्तियूथाः मञ्जौभूताः पादेन भूमिं कम्पयन्ति गृह्णाण देहि त्यज
 उत्तिष्ठ सर्वे शूरा जल्पन्ति ॥ (I).

१५७ । सारंगिकामुदाहरति । मत्ता — उन्मत्ताः अप्या अप्पी
 गब्बीआ — अहमहमिकया गर्विताः बट्टे कोहा — वर्द्धितक्रोधाः

१५७। १ दिठ्ठे (A), उट्टे (B), उट्टे (C). २ कोहा (C). ३ अप्पे (A),
 ४ गत्ता (B). ५ सेला (A, B & C). ६ उट्ठीआ (B & C). ७ हत्थो
 (A). ८ जूहा (B & C). ९ Dropt in (C). १० बड्ढो (B), चड्ढो (C).
 ११ ओड्ढो (B), उट्टो (C). १२ १५६ (A).

चामरस्स^१ बीस^२ मत्त^३ तीखि^४ मत्त अग्गला
 अद्द^५ हार सत्त सार ठाद्द ठाद्द खिम्मला ।
 आद्द अंत हार^६ सार^७ कामिणी मुखिज्जए^८
 अक्खरा द्दाद्द पंच पिंगले भण्णिज्जए ॥ १५८^९ ॥

रोषारत्ता मब्बा गत्ता — रोषारत्तसर्वगात्राः जोहा — योद्धारः
 ज्ञाताः, मब्बा — शल्यानि भल्लास्य आयुधविशेषाः उट्ठीआ —
 उत्थिताः । हत्थो जूहा — हस्तिधूयानि मब्बा — मञ्जितानि क्कआ —
 जातानि, तेषां पाए — पादैः भूमो — भूमिः कंपंता — कंपिता,
 खेही — गृहाण देही — देहि क्कड्डो — त्यज ओड्डो — प्रतीक्षध्व-
 मिति मब्बा सूरा — सर्वे शूराः जंपंता — जल्पन्ति यच्च संघामे
 इति शेषः यथायथं योजनीयः ॥ सारंगिका निवृत्ता । (E).

१५७ । यथा । मत्ता योधा वृद्धकोपा अहमहमिकया गर्विताः
 रोषारत्तसर्वगात्राः शल्यानि भल्लास्योत्थिताः । हस्तिधूयानि मञ्जी-
 भूतानि पादैर्भूमिः कंथते, गृहाण देहि त्यज प्रतीक्षध्वं सर्वे शूराः
 जल्पन्ति इति यचेति शेषः ॥ (G).

१५८ । चामरस्य विंशतिर्मात्राः चिमाचायाः, अट्ठी हाराः सप्त
 शराः स्थाने स्थाने निर्मलाः । आदावन्ते हारः शरः कामिनि ज्ञाय-
 ताम् अक्षराणि दश पंच पिङ्गलेन भण्यते ॥ चिमाचायास्त्रिमाचा-
 धिकाः, हारा गुरवः, शरा लघवः, आदावन्त इति यथासंख्यमिति ।
 (C).

१५८ । १ चामरस्य (A). २ बीस (A). ३ तिखि (A). ४ अद्द (B & C).
 ५ हार (B & C). ६ सार (B & C). ७ मुखिज्जए (A). ८ अक्खरा (A).

जहा, भक्ति जोह^१ सज्ज होह गज्ज बज्ज तं खणा
 रोस रत्त सब्ब गत्त हक्क दिज्ज^२ भीसणा ।
 धाइ आइ खग्ग पाइ दाण्णा चलंतआ^३
 बीर पाअ खण्णराअ^४ कंय भूतलंतगा^५ ॥ १५६^६ ॥
 चामरं ।

१५८ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैक[स्य चयो]विंशत्यक्षर-
 नवश्रुताधिकदशसहस्रतमं [१०८२३] भेदं चामरनामकं वृत्तं लक्षयति,
 चामरस्तेति । हे कामिनि ठाइ ठाइ — स्थाने स्थाने अंतरेति यावत्
 णिअल्ला — निर्मलाः अठ्ठ हार — अष्टौ हारा गुरवः सत्त सा[र] —
 सप्त मारा लघवः, एवंप्रकारेण दहाइ पंच — दशपंच पंचदशेत्यर्थः
 अक्खरा — अक्षराणि तोणि मत्त अग्गल्ला — चिमाचाधिकाः बीस
 मत्त — विंशतिर्मात्रासु चामरस्सु — चामरस्य चामराख्यवृत्तस्येति
 यावत् पादे पतंतौति शेषः, आइ अंत — आद्यंतयोः पादाद्यंतयो-
 रित्यर्थः हारो गुरुः मारः अष्टः सुणिअए — मन्यते, पादादौ अंते
 च गुरुर्देय इति भावः, इति पिंगले भणिअए — पिंगलेन भण्यते ॥
 अथमाशयः — प्रथमं गुरुस्तदनंतरं लघुः पुनः गुरुः पुनस्तदनंतरं
 लघुरेवंप्रकारेण पंचदशा[क्षरा]णि कर्त्तव्यानि, तथाच रगण-जगण-
 रगण-जगण-रगण-रचितचरणं चामरमिति फलितार्थः । (E).

१५८ । चामरेति । चामरस्य विंशतिर्मात्राः चिमाचाधिकाः

१५६ । १ जोह (C). २ दिज्ज (A). ३ चलंतयो (A, B & C). ४ राअ
 (B). ५ पाअ (F). ६ भूतलंतयो (A, B & C). ७ १५६ (A).

हारु॑ धरु॑ तिखि॑ सरु॑ हित्थि॑ परि तिग्गणा
 पंच॑ गुरु॑ दुखु॑ लहु॑ अंत॑ करु॑ रग्गणा ।
 एत्थु॑ सहि॑ चंदमुहि॑ बीस॑ लहु॑ आणआ॑
 कब्बवरु॑ सप्य॑ भण॑ छंद॑ णिसिपालआ॑ ॥ १६० ॥

अष्टौ हाराः सप्त साराः स्थाने स्थाने निर्मलाः । आदावंते हार-
 सारं कामिनि ज्ञायंते अचराणि दशपंच पिंगलेन भण्यते ॥ चाम-
 रेति छंदः, कामिनौति संबुद्धिः, हारो गुरुः, सारो लघुः । (G).

१५८ । उदाहरति । झटिति योधाः सञ्चौभवन्ति गजो-
 बध्धते तत्क्षणात्, रोषरक्तं मर्षगात्रं घोषणा दीयते भीषणा ।
 धावित्वागत्य खड्गपाणयो दानवाञ्जलन्ति वीरपदैर्नागराजः कम्पते
 भ्रूयन्ति ॥ हङ्गशब्द उच्चैर्घुष्टवाची देशौ । (G).

१५९ । चामरमुदाहरति । झत्तीति । तं खणा — त[त्]क्षणे
 बच्च — वाद्यानि डिङिमप्रभृतीनि गच्च — गच्छति, * * * हङ्ग —
 हङ्गा सिंहनादमिति यावत् दिच्च — ददति, चलंतओ — चलंति
 च, वीर पाअ — वीरपादैः भूतलंतगा — भूतलंतर्गतः णाअराअ —
 नागराजः शेषः कंप — कंपतेऽतः हे जोह — हे योधाः झत्ति —
 झटिति सच्च — सञ्जिताः कृतसञ्जाहा इत्यर्थः होह — भवत ॥

१६० । १ हार (A, B & C). २ धर (A), धव (B & C). ३ तिखि (C).
 ४ धर (A). ५ लहु (A), लह (B & C). ६ कर (A, B & C). ७ एत्थ (A)
 ८ Dropt in (A). ९ सलसा (A), सलसा (B). १० कब्बवर (A & C),
 dropt up to चंद inclusive in (B). ११ १६६ (A).

दैत्यसेनाजघाय प्रस्थितस्य शक्रस्य देवान् प्रति वाक्यमेतत् । चामरं
निवृत्तम् । (E).

१५८ । यथा । झटिति योधाः मञ्जीभवत गर्जेति वाद्यानि
लक्षणे रोषरक्तसर्वगात्राः हक्का दौघते भौषणा । धावित्वागत्य
स्वप्नपातैर्दानवाश्चलन्ति वीरपादैर्नागराजः कपते भूतस्त्रांतर्गतः ॥
हक्केति शब्दविशेषे देशी । (G).

१६० । हारः स्थाप्यतां चयः शराः एवंप्रकारेण चयो गणाः
पंच गुरवः * * अन्ते क्रियतां रगणः । अत्र मखि चन्द्रमुखि
विंशतिर्लघव आनीताः काव्यमनाः सर्पो भणति कन्दो निशि-
पालकं । पादे पञ्च गुरवः तद्विगुणा दश लघवः, पञ्चगुर्वादिकं
कथं स्यादत्र उक्तं रगण इति । विंशतिर्लघव इत्यत्र लघुशब्दो-
मात्रावाचौ, काव्ये मनो यस्य स काव्यमनाः, सर्पः पिङ्गलः । (O).

१६० । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य [वृत्तस्य] पंचदशोत्तरनवशता-
धिकैकादश [पंचदशोत्तरद्वादश] [१२०१५] सङ्घस्यतमं भेदं निशि-
पालनामकं वृत्तं लक्षयति, शार्विति । शारु—हारः गृहरित्यर्थः
तिखि मरु—चयः शरा लघव इत्यर्थः हित्यि परि—अनया परि-
पास्या तिगणा—चिगणाम् धरु—स्थापय चोन् गुर्वादीन् पंच-
कक्षान् गणाम् स्थापयेत्यर्थः, [अ]ति गणत्रयांते रगणा—रगणं
मध्यलघुं गणमित्यर्थः करु—करु, एवंप्रकारेण यत्र पदे इति शेषः
पंच गुरु—पंच गुरवः दुष लउ—द्विगुणिता लघवः पंच द्विगु-
णिता दश लघव इति भावः बौष लउ—विंशतिर्लघवः मात्रा
इति यावत् आणआ—आनीताः आनीयन्ते वा, हे चंद्रमुखि बहि—

जहा, जुम्भ^१ भट^२ भूमि पउ^३ उदृठि पुणु^४ लग्गिआ
 सग्ग मण खग्ग इण कोइ^५ गहि भग्गिआ ।
 बीस सर^६ तिक्ख कर^७ कल्ल गुण अप्पिआ^८
 पत्थ तह जोलि^९ दह चाउ सह^{१०} कप्पिआ^{११} ॥
 १६१^{१२} ॥ निशिपालः^{१३} ।

ये चन्द्रमुखि सखि एत्य — एतत् णिशिपालाश्चा — निशिपालकं ह्रदः
 इति कम्बवर — काव्यवरः काव्ये लोकोत्तरवर्णनानिपुणे कवि-
 कर्मणि वरः श्रेष्ठ इत्यर्थः सप्य — सर्पः पिंगलः भण — भणति ॥
 अत्र पृथक्तया गुरुलघुकथनं मात्राकथनं च पद्यपूरणाय । भगण-
 जगण-सगण-नगण-रगण-रचितचरणं निशिपालनामकं वृत्तमिति
 फलितार्थं इति ध्येयं । (E).

१६० । हारिंति । हारः स्थायस्त्वयो लघव एवंप्रकारेण विगणाः
 पञ्चगुरवो द्विगुणा लघवः अन्ते कुरु रगणं । एवं सखि चन्द्रमुखि
 विंशतिर्लघवः आनीयन्ते काव्यवरः सर्पो भणति निशिपालकम् ॥
 हारो गुरुः, विंशतिर्लघव इति अत्र लघुशब्दो मात्रावाची । (G).

१६१ । उदाहरति । युद्धे भटा भूमौ पतिताः पुनरुत्थाय लग्नाः
 स्वर्गमनसः खड्गेन हताः क्रोधः नहि भग्नः ; विंशतिशरास्त्रीच्छीकृताः

१६१। १. जुम्भ (B & C). २. भट (A & C), भट (B). ३. पउ (A,
 B & C). ४. पुणु उठि (A), पुणि उठि (B & C) ५. Dropt up to the
 end of the sloka in (B). कोइ (C). ६. सर (A). ७. कर (A), पक (C).
 ८. कप्पिआ (A & C). ९. जोकु (A), जोच (C). १०. चाउ उव (A), चार उव
 (C), चाउ उवउ (E). ११. कप्पिआ (A & C). १२. १६० (A). १३. निशिपाल (C).

जहि^१ आइ^२ हत्य^३ णरेद^४ विस्वि^५ दिज्जिआ^६
 गुरु एक काहल बेवि अंतह^७ किज्जिआ^८ ।
 गुरु गाइ^९ गंध अ हार अंतहि^{१०} थप्पिआ
 मणहंस छंद^{११} पसिइ पिंगल जंपिआ^{१२} ॥ १६२^{१३} ॥

कर्णेन गुणे स्थापिताः, पार्थेन तथा योजयित्वा दश चापेन सह
 कर्त्तिताः ॥ खड्गेन कियन्तो हताः, पार्थेन अर्जुनेन योजयित्वा धनुषि
 शरान् कर्णस्य चापेन सह विंशतिशराः कर्त्तिता इत्यर्थः । (C).

१६१ । निशिपालमुदाहरति, जुझ्जेति । जुझ्ज — युद्धे भूमि—
 भूमौ पड — पतिताः पुणु — पुनः उट्टि — उत्थाय लग्गिआ — लग्गाः
 युद्धायेति भावः, सग मण — स्वर्गमनमः भट — भटाः खग हण —
 खड्गेन हंभ्रंति, तथापि कोइ णहि — कोऽपि नहि भग्गिआ —
 भग्नः । तिक्ख — तीक्ष्णः बीम — विंशतिः सर — शराः कण — कर्णेन
 गुण अप्पिआ — गुणार्पिताः प्रत्यचा[पतञ्जिका]युक्ता इति यावत्
 कर — हताः तह — तथा पत्य — पार्थेन दह — दश वाणान् इति
 शेषः जोल्लि — योजयित्वा चाउ मह — चापेन सह कप्पिआ —
 कर्त्तिताः, कर्णवाणा इति भावः ॥ निशिपालो निवृत्तः । (E).

१६१ । यथा । युद्धे भटा भूमौ पतिता उत्थाय पुनर्लगाः

१६१ । १ जहिं (A), dropt from the beginning up to च of चरेद in
 (B), जइ (C). २ आइ (F). ३ हत्य (A) ४ णरेद (E). ५ विस्वि
 (F). ६ दिज्जिए (E), दिज्जिए (F). ७ तहइ (A, B & C), अंतहि (E).
 ८ किज्जिए (E & F). ९ गाइ (A, B & C). १० अंतह (A). ११ मणह
 (C). १२ जप्पिआ (B). १३ १६८, A).

स्वर्गमनसः खड्गेन भ्रंति कोऽपि नहि भयः । विंशतिशरास्त्रीच्छ्वाः
 कृताः कर्णेन गुणार्पिताः, पार्थेन तथा योजयित्वा दश चापेन स
 कर्षिताः ॥ (G).

१६२ । यत्रादौ हस्तो नरेन्द्रौ दावपि दन्तो गुरुरेकः काहलौ
 द्वौ तदन्ते कृतौ । गुरुं स्थापयित्वा गन्धहारावन्ते स्थापितौ मनो-
 हंसच्छन्दः प्रसिद्धं पिङ्गलेन कथितं ॥ हस्तोऽन्तगुरुश्चतुष्कलः,
 नरेन्द्रो मध्यगुरुश्चतुष्कलः, काहलो गन्धश्च सधुः, हारो गुरुः ।
 तन्मनोहंसच्छन्दः । (C).

१६२ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य [अष्टा]विंशत्युत्तरषट्शता-
 धिकैकादशसहस्रतमं [११६२८] भेदं मनोहंसनामकं वृत्तं लक्षयति,
 जहीति । नहि आह इत्य — यत्र आदौ हस्तः गुर्वंतः सगण इत्यर्थः
 णरिंद विषयि — नरेन्द्रद्वयमपि मध्यगुरुजगणद्वयमपीत्यर्थः दिक्पिण
 — दीयते अंतहि — अंते जगणद्वयं इति यावत् एक गुरु — एको-
 गुरुः काहल वेषि — काहलद्वयमपि, काहलो सधुस्तद्वयमपीत्यर्थः,
 किष्पिण — क्रियते । अंतहि — अंते सधुद्वयं इत्यर्थः गुरु गार —
 गुरुसुचार्यं गंध अ हार — गंधः सधुश्च पुनः हारो गुरुः यष्पिआ —
 स्थापितः, तत् पिंगल जंपिआ — पिंगलजल्पितं पसिद्ध — प्रसिद्धं
 मणहंस छंद — मनोहंस[च्छन्दः] ॥ (E).

१६२ । जहीति । यत्रादौ हस्तो नरेन्द्रद्वयमपि दीयते गुरु-
 रेकः काहलौ द्वौ अंते क्रियते । गुरुसुचार्यं गंधश्च हारोऽन्ते
 स्थाप्यते मनोहंसछंदः प्रसिद्धं पिंगलजल्पितं ॥ हस्तः सगणो,
 नरेन्द्रो जगणस्तद्वयं, काहलो सधुः, गंधश्च सधुः । (G).

जहा, जहि^१ फुल्ल^२ केसु^३ असोअ^४ चंपअ^५ मंजुला^६
 सहआर^७ केसर गंध लुङ्ग^८ भमरा ।
 बहु^९ दक्ख^{१०} दक्खिण^{११} वाउ^{१२} माणह^{१३} भंजणा
 महुमास^{१४} आबिअ^{१५} लोअ^{१६} लोअण^{१७} रंजणा ॥
 १६३^{१८} ॥ मनोहंस^{१९} ॥

१६३ । उदाहरति । सखि फुल्लानि किंशुकाशोकचंपकानि मञ्जुला[नि] सहकारकेशरगन्धलुम्बा भमराः । वहति [दक्ष]दक्षिण-वातो मानभञ्जनः मधुमास आगतो लोकलोचनरञ्जनः ॥ मञ्जुला[नि] सुन्दरा[णि], मञ्जुला इति पाठे श्वेतरक्तभेदात् मञ्जुलाशोकयोरुपादानं । (C).

१६३ । मनोहंसमुदाहरति, जहीति । जहि—यत्र मंजुला—[मञ्जुला]नि केसु असोअ चंपअ—किंशुकाशोकचंपकानि फुल्ल—पुष्पितानि, भमरा—भमराः सहकारकेशरगन्धलुम्बा जाता इति शेषः । माणह भंजणा—मानस्य भंजनः अतएव दक्ख—दक्षः मानिनीमानभंजने इति भावः दक्खिण वाउ—दक्षिणवातः वङ्ग—वहति, सः लोअ लोअण रंजणा—लोकलोचनरंजनो मञ्जुमा[स]—मधुमासः वसंतसंबंधी मास इत्यर्थः आबिअ—आगतः ॥ मनोहंसो निवृत्तः । (E).

१६३ । १ सखि (B & C). २ किंशु (E). ३ मंजुला (A, B & C). ४ सहकार (F). ५ लुङ्ग (B). ६ वह (A, B & C). ७ वाउ (B & C). ८ माणह (A), आबिआ (F). ९ लोचण (A). १० १५६ (A). ११ मनोहंस (A).

पढम रस सहितं^१ मालिणी णाम बुत्तं^२
 चमरं^३ तिअ पसिद्धं^४ बीअ ठाणे^५ णिवद्धं^६ ।
 सर गुरुजुअ गंधं^७ अंत कखा^८ सुवद्धं^९
 भणइ^{१०} सरस छंदं^{११} चित्त मभूभे^{१२} णिहितं^{१३} ॥ १६४^{१४} ॥

१६३ । यथा । यत्र फुल्लाः किंशुकाशोकचंपकवंजुलाः सहकार-
 केसरगंधलब्धा भ्रमराः । वहति दक्षो दक्षिणवायुर्मानस्य भंजनो-
 मधुमास आगतो लोकलोचनरंजनः ॥ (G).

१६४ । प्रथमं रससहितं मालिनीनाम वृत्तं चामरत्रयं प्रमिद्धं
 द्वितीयस्थाने निवद्धं । शरो गुरुयुगं गन्धः अन्ते कर्षेन विशुद्धं
 भणति सरमकायं चित्तमध्ये निवद्धं ॥ रमो (?) लघुस्तत्षट्कयुक्त-
 मित्यर्थः, कर्षो दिगुरुः । इयं नान्दीमुखीति भरतः । (C).

१६४ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य द्विमप्रात्युत्तरषट्शता-
 धिकचतुःसहस्रतमं [४६०२] भेदं मालिनीनाम वृत्तं लक्षयति,
 पढमेति । यत् पढम—प्रथमं रस सहितं—रससहितं रसाभ्यां
 सहितमित्यर्थः, “भाव रस तांडवअं णारी अह कुल भामिणिअं ।
 तिखड अणस्स कइअरो इअ णामं पिंगलो भणइ ॥” इति पूर्वं
 [Vide श्लोक १०, p. 28. — Ed.] रसपदस्य चिह्नघुनामसूपात्तत्वाद्भ्र-

१६४ । १ सहितं (F). २ वित्तं (B & C), वृत्तं (E). ३ चर (B), चरम
 (E). ४ and ६ transposed in (E & F). ५ ठाणे (B). ६ चित्तं (A).
 ७ गंधा (B & C). ८ कखा (B). ९ सुसिद्धं (A), सिद्धं (E), सिद्धं (F).
 १० भणति (B & C). ११ कण्ठे (E & F). १२ संडे (A), dropt in (B),
 मडे (C), मण्ठे (F). १३ सिद्धं (A & C), dropt in (B). १४ १६० (A).

जहा, बहद्व मलत्र बात्रा हंत कपंत' कात्रा
 हणद' सबण' रंधा' कोइला लाव' बंधा ।
 सुणिअ' दह' दिहासुं' भिंग भंकार भारा
 हणिअ' हणद हंजे' चंड' चंडाल मारा ॥
 १६५^{१२} ॥ मालिनी ।

शब्दस्त्रिलघुकणवाची, बीअ ठाणे—द्वितीयस्थाने चरमे[चमर]
 तिअ णिवड्ढं—चमरत्रयनिवड्ढं, चमरो गुरुत्तयेण मगणेनेति
 यावत् निवड्ढं यत्र चेति शेषः, अंत—अन्ते मगणांते इत्यर्थः सर—
 शरः लघुः गुरुत्तयेण—गुरुयुगं गंध—गंधो लघुः कर्णा—कर्णः
 दिगुरुको गणः णिवड्ढं—निवड्ढः तत् चित्त मझ्झे णिहितं—
 चित्तमध्ये निहितं पमिड्ढं—प्रमिड्ढं मालिणी णाम वुत्तं—मालिनी-
 नाम वृत्तं ज्ञातव्यमिति शेषः, इति सरस कव्यो—सरसकाव्यः सरसं
 काव्यं यस्य स तादृशः पिंगल इत्यर्थः भणइ—भणति ॥ (E).

१६४ । पठमेति । प्रथमं रसमहितं मालिनीनाम वृत्तं चमर-
 त्रयनिवड्ढं द्वितीयस्थाने प्रमिड्ढं । शरो गुरुयुगं गंधोऽन्ते कर्णनिवड्ढं
 भणति सरसकाव्यस्त्रित्तमध्ये निहितं ॥ रसाभ्यां महितं रसद्वययुक्त-
 मित्यर्थः, रसो नगणः, चमरं गुरुः, शरगंधो लघुः, कर्णो दिगुरुः ॥ (G).

१६५ । १ कपंत (A, B & C). २ लघु (B). ३ मरस (A). ४ बंधा
 (A). ५ लाप (B & C). ६ सुणिअ (E). ७ दम (B & C). ८ दिहासुं
 (A), दिहासुं (B & C). ९ लघु (A, B & C). १० चंते (A), चण (B).
 ११ चंत (A) १२ १६५ (A).

भणिञ्च सुपिञ्च^१ गण सर लहु^२ सहिञ्चो
 तह^३ दिञ्चवर जुञ्च करञ्चल^४ लहिञ्चो ।
 चउ चउकल गण पञ्च पञ्च^५ मुणिञ्चो^६
 सरह^७ सुपिञ्च कह^८ फणिबइ भणिञ्चो ॥ १६६६ ॥

१६५। वहति मलयवातो हन्त कम्पते कायः भ्रन्ति अवणरभ्रं
 कोकिलालापवन्धाः । श्रूयते दशदिचु भृङ्गसङ्कारभारः हन्ति हन्ति
 हञ्जे चण्डचण्डालमारः ॥ वन्धाः प्रवन्धाः, हञ्जे इति चेटोसम्भो-
 धनं, मारः कामः । विरहिष्युक्तिरियम् । (C).

१६५। मालिनीमुदाहरति, बहईति । हे हंजे—चेटिके मलय
 वात्रा—मलयवातः बहइ—[वह]ति, हंत इति खेदे, कात्रा—
 कायः कंपत—कंपते, कोइला लाव बंधा—कोकिलालापबंधः
 सवण रंधा—अवणरभ्रं हणइ [—हंति । भिंग सङ्कार भारा—
 भृंगसङ्कारसमूहाः दह दिहासुं—दशदिचु सुपिञ्च—श्रूयते, चउ
 चउकल मारा—चण्डः चण्डालमारः चण्डो महाक्रोधी चण्डाल-
 इव चण्डालस्तदभिष्टुरः मारः कामः हणिञ्च—हंतं मलयवणं जनं
 हणइ—हंति ॥ मलयवातादिभिर्हतां मां यदयं कामो हंति
 कोऽयमस्य पुरुषार्थः, मन्प्रियं हत्वा मद्दशं यदि नयति तदैवं परम-

१६६। १ सुपिञ्च (A), सुपिञ्च (E). २ पच मच (A), रच मच (B). ३ लह
 (E & F). ४ विञ्च करचल पच पच (A & B), विच करचल पच पच (C).
 ५ लह (A). ६ सुपिञ्चो (A). ७ सरच (B). ८ मच (A, B & C).
 ९ १६६ (A).

पुरुषार्थिनं मन्ये इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिदाक्यमेतत् ।
मालिनी निवृत्ता । (E).

१६५ । यथा । वहति मलयवातो हंत कंपते कायः हंति
अवणरंप्राणि कोकिलालापबंधः । श्रूयते दशदिक्षु भंगझंकारभाराः
हत्वा हंति हंजे चंडः चंडालो मारः ॥ पुनः पुनर्हंतौत्यर्थः, हंजे
चेटिके इति संबुद्धिः । (G).

१६६ । भणितः सुप्रियगणः सर्व्वल[घु]भहितः तत्रापि च करतलं
पादे पादे लब्धं । चतुश्चतुष्कलो गणः पदतले ज्ञातः सरभः
सुप्रिय ज्ञायतां फणपतिभणितः ॥ सुप्रियो द्विलघुः, ततः पञ्च
लघवः तत्रापि पञ्च लघवः, करतलमन्तलघु[गुरु]श्चतुष्कलः,
सुप्रियेति सम्बोधनं । (C).

१६६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य दृक्तस्य चतुरशीत्युत्तरदि[शि]-
शताधिकषोडशसहस्रतमं [१६३८४] भेदं सरभनामकं दृक्तं लघ-
यति, भणिश्च इति । यत्रादौ सर लज्ज सहिञ्चो — सरलघुभक्षितं
सर — सरः एकलघ्वात्मको गणः अथच लघुस्ताभ्यां युक्तमित्यर्थः
स्र[सु]पिञ्च गण सुप्रियगणं सुप्रियो द्विलघ्वात्मको गणस्तमित्यर्थः
भणिश्च — भणिला, दिञ्चवर जुञ्च [करञ्च]ल — दिजवरयुग-करतलौ
दिजवरश्चतुर्लघ्वात्मको गणस्तद्युगं करतलो गुर्वंतमगणस्तावित्यर्थः
सहिञ्चो — लब्धौ, एवंप्रकारेणेति श्लेषः जह — यत्र चउ चउकल
गण — चत्वारश्चतुःकला गणाः पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिपाद-
मिति यावत् सुणिञ्चो — ज्ञाताः हे सुपिञ्च — सुप्रिय शिष्य तत्
फणिवद् भणिञ्चो — फणपतिभणितं सरभ — सरभं कह — कथय

जहा, तरल कमलदल सरि जुअ णअणा
 सरअ समअ ससि सुसरिस^१ बअणा^२ ।
 मअ गल^३ करिवर सअलस गमणी
 कमण सुकिअ^४ फल बिहि^५ गठ^६ रमणी ॥
 १६७^० ॥ सरभ^७ ।

सरभनामकं तद्वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र पुनश्चतुष्कलचतुष्टयकथनं पद्य-
 पूरणार्थमेव, नगणचतुष्टयोत्तरसगणरचितचरणं सरभनामकं वृत्त-
 मिति फलितार्थ इति ध्येयम् । (E).

१६६ । भणीति । भणित्वा सुप्रियगणं शरलघुमहितं यत्र द्विज-
 वरयुगं करतलमहितं । चत्वारश्चतुष्कला गणाः पदे पदे ज्ञातव्याः
 शरभं सुप्रिये कथय फणिपतिभणितं ॥ शरो लघुः ताभ्यां सहितं,
 सुप्रियो द्विलघुः, द्विजवरश्चतुर्लघुः, करतलः सगणः । (G).

१६७ । उदाहरति । तरलकमलदलसदृशनयनयुगा शरत्समय-
 शशिसुसदृशवदना । मदकलकरिवरसालसगमना केन सुकृतफलेन
 विधात्रा घटिता रमणी ॥ (C).

१६७ । सरभमुदाहरति, तरलेति । तरल कमलदल सरि जुअ
 णअणा — तरलकमलदलसदृशनयनयुगा, सरअ समअ ससि सु[सु]-
 सरिसबअणा — शरत्समयशशिसुसदृशवदना । मअ गल करिवर

१६७। १ सुसरिस (E). २ विअणा (B). ३ गल (A). गल (B), कल
 (F). ४ सुकिअ (E). ५ बिहि (A & B). ६ गठ (A, B & C). ७ १६९
 (A). ८ सरभ (C).

खरेदं जत्थं सम्बलो सुपथ चक्र दीसय
 पदकं ठाम पंचमे पञ्चा चक्र सबीसय ।
 पलंतं हारं चार सारं अंत जस्स बट्टयं
 पसिद्ध ए खराउं जंप गंध बंधुं अठ्ठयं ॥ १६८ ॥

सञ्चलस गमणौ — मदकलकरिवरसालसगमना एतादृशौ रमणौ
 कमण सू(सु)किञ्च फल — केन सुकृतफलेन विद्दि — विधिना
 सङ्ग्रेति यावत् गठ — निर्मिता ॥ सरभो निवृत्तः । (E).

१६७ । यथा । तरलकमलदलसदृशयुगनयना शरत्समयशशि-
 सुमदृशवदना । मदकलकरिवरसालसगमना केन सुकृतफलेन
 विधिना निर्मिता रमणौ ॥ (G).

१६८ । अथ षोडशाक्षरा । नरेन्द्रो यत्र सबलः सुपर्णसूक्तं
 दृश्यते पदातिकः स्थाने पञ्चमे पदे चतुर्विंशतिः । पतनहारस्यारः
 सारः अन्ते यस्य वर्त्तते * * नाराचो जल्पतां गन्धा बध्यन्तेऽष्टौ ॥
 प्राथमिकत्वात् सबलो नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णा रगणः, चक्रमिदने-
 नाप्येतद्गणद्वयं लभ्यते, पदातिको जगणः, पादे चतुर्विंशतिर्मात्राः
 भवन्ति, यस्थान्ते पतनहारो दृश्यते तत्र गन्धा लघवोऽष्टौ निब-

१६८ । १ खरिदं (E & F). २ जत्थं (A). ३ ठारं (B). ४ चक्र बीसय
 (C), चक्र सबीसय, E & F). ५ पलंतं (A). ६ चार (A & C). ७ सार
 (E & F). ८ बट्टयं (A), बट्टयं (C). ९ खराउं (B), खराउं (C), खराउं (E).
 १० बंधुं (B), बंधुं (C), बंधुं (E). ११ अठ्ठयं (B). १२ १६८ (A).

धनोऽर्थाहुरवोऽष्टौ । यद्य[ष्य]ष्टाक्षरप्रकरणे पञ्चाणि दूष किञ्चए
इत्युक्तं [Vide श्लोक १८, p 380] तथापि प्रकरणानुरोधात् तदनुवादः
कृत इति मन्तव्यम् । (C).

१६८ । अथ षोडशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षट्त्रिंशदुत्तरपञ्चशता-
धिकपञ्चषष्टिसहस्रं [६५५३६] भेदा भवन्ति, तत्र षट्चत्वारिंशोत्त-
रा[ष्ट्रशता]धिकैकविंशतिमहस्रतमं [२१८४६] भेदं नाराचनामकं वृत्तं
लक्षयति, णरिंदेति । जत्य — यत्र सव्वल्लो — सव्वल्लः णरिंदं — नरेंद्रः
मध्यगुरुर्जगण इति यावत् सुपष चक्क — सुपणचक्रम् अंत — अन्ते
पादान्ते चारुः सुंदरः सारः पादपूरकत्वात् श्रेष्ठ इति हार — हारः
गुरुः बट्टए — वर्त्तते, यत्र च पञ्चा — पादे चउवीसए — चतुर्विंशतिः
मात्ता इति शेषः, * * * मध्यलघुरगणस्येति यावत् दीसए — दृश्यते
पंचमे ठाम — पंचमे स्थाने पदक्क — पदातिः मध्यगुरुर्जगण इति
यावत् दृश्यते इति पूर्वोक्तान्वयः, जस्स — यस्य अट्टए — अष्टौ गंध —
गंधा लघव इति यावत् बंक — वक्रा गुरवस्येत्यर्थः पलंत — पतन्ति,
पषिद्ध — प्रमिद्धः ए — एषः णराउ — नाराचः जंप — जल्पत ॥
इत्यायं च तत्त्वं — पंचमस्थाने पदातिर्दृश्यत इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने
पुनरपि जगणरगणावेव देयाविति लभ्यते, अन्यथा प्रथमद्वितीय-
स्थाने जगणरगणयोः पंचमस्थाने पदातिरेवंदानस्योक्तत्वात् तृतीय-
चतुर्थस्थाने को गणो देय इत्याकांक्षाया अनिष्ट्यापत्तिः, तथाच
जगण-रगण-जगण-रगण-जगण-गुरुश्चितचरणः नाराच इति फल्लि-
तार्थः । यद्यपि अष्टोत्तर[ष्टाक्षर]प्रस्तारे पञ्चाणि इत्यनेन प्रागेवै-
तन्नचितं, तथापि प्रकरणानुरोधान्नस्यैव पुनरनुवादः कृत इत्यस्म-

जहा, चलंत^१ जोह मत्त^२ कोह^३ रस्^४ कम्म अगगरा
 किवाण बाण सस्स^५ भस्स^६ चाव^७ चक्क मुग्गरा^८ ।
 पहार बार^९ धीर^{१०} बीर^{११} बग्ग^{१२} मभ्भ^{१३} पंडिआ
 पअठ^{१४} ओठ^{१५} कंत दंत^{१६} तेण सेण मंडिआ^{१७} ॥
 १६६^{१८} ॥ गाराच^{१९} ।

जातपरणोपदेशसरणिः । अत्र माचाकथनं पृथक्[था] गुरुलघुकथनं
 च पद्यपूरणार्थमिति ध्येयम् । (B).

१६८ । अथ षोडशाक्षराष्टौ ॥ णरिंदेति । नरेन्द्रो यत्र मद्ग्लः
 सुपर्णचक्रं दृश्यते, पदातिः स्थाने पंचमे, पादे चतुर्विंशतिर्माचा-
 इत्यर्थः । प्रकटो हारस्वारुः मारोऽति यस्य वर्जते प्रशिद्धं तस्माराचं
 जल्पति गंधा वक्रा अष्टौ ॥ नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, पदाति-
 र्जगणः । पंचमे स्थाने इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने जगणरगणावेव
 पुनर्देधौ इति सूच्यते । गंधा लघवो वक्रा गुरवः । (C).

१६९ । उदाहरति । चलन्ति योधाः शत्रून् लोभयन्तः
 वर्षाकर्षण्युगाः, कृपाणनाणचापशस्त्रभङ्गमुद्गरैः । प्रहारवारिवधा रणे

१६९ । १ चलन्ति (B). २ शत्रून् (A, B & C). ३ लोभ (A, B & C).
 ४ वर्षा (A, B & C). ५ कृपा (A, B & C). ६ शस्त्र (A, B & C). ७ नाण (A).
 ८ उदाहरति (B). ९ धार (A), वारि (B & C). १० वार (A), मार (B),
 धार (C). ११ मार (A), धारि (B), धोरि (C). १२ रसा (A). १३ वक्रा
 (A, B & C), मभ्भ (F). १४ पठ (A), पओठ (B), पओठ (C), पदठ
 (F). १५ उठ (A). १६ दंत दण (A), दन्त कन्त (B). १७ मुण्डिआ (B),
 कण्डिआ (C). १८ १६४ (A). १९ माराच (A)

लील विसेस' विआणहु' मत्तह' वाइसही'
 पंचउ भग्गण' पाअ' पआसिअ एरिसही ।
 अंत ठिआ जहि' हार मुण्णिज्जइ हे रमणी
 वावण' अग्गल तिखि सआ धुअ' मत्त मुणी' ॥ १७० ॥

धीराः वर्गे वर्गे पण्डिताः प्रदर्शं ओष्ठं दन्तान्तेन तेन सेनाः
 खण्डिताः ॥ वर्गः कवचं, कृपाणादिभिः शत्रून् चोभयन्त इत्यन्वयः,
 बार बार इति पाठे पुनः पुनरित्यर्थः । वर्गे वर्गे सेनायां सेनायां
 ते शत्रवः केचिन्मुखेन खण्डिताः । (C).

१६८ । नाराचसुदाहरति, चलतेति । किवाण बाण सल्ल भल्ल
 चाव चल्ल सुग्गरा — कृपाणबाणशस्त्रभल्लचापचक्रसुद्धरैः रक्ष कल्ल
 अग्गरा — रणकर्मण्ययाः दत्ता इति यावत् मत्त कोह — क्रोधमत्ताः
 पहार बार धीर — प्रहारवारणधीराः शत्रुकृतशस्त्रप्रहाररक्षणे
 कृतधैर्या इति यावत् वीर बग्ग मद्दुअ — वीरवर्गमध्ये पण्डिआ —
 पण्डिताः कृतशस्त्रविद्याध्ययना इत्यर्थः पअट्ट ओट्ट कांत दंत —
 प्रदष्टौष्ठकांतदंताः प्रदष्टः ओष्ठो यैसादृशाः कांताः दंता घोषां ते
 तादृशा इत्यर्थः ओह — योद्धारः चलंति, तेन योधचलनेन शेष —
 सेना मण्डिआ — मण्डिता ॥ नाराचो निवृत्तः । (E).

१६९ । यथा । चलंति योधा मत्तकोपा रणकर्माधिकाः कृपाण-

१७० । १ लील विसेसे (B), लील सरच (E), लीलसरच (F). २ विआणहु
 (E & F). ३ मत्तह (B & C). ४ वेविसही (A), वाइसहि (B). ५ वाव
 (C). ६ भाव (B). ७ जह (A), जह (C). ८ वामह (A), वाचह (B
 & C). ९ पुव (E & F). १० सुवी (A), सुवी (B & C). ११ १६९ (A).

वाणशस्त्रभक्षचापचक्रसुद्गरेः । प्रहारवारणधीराः वीरवर्गमध्ये पंडिताः
प्रदष्टौष्ठकांतदंतास्त्रेण सेना मंडिता ॥ (G).

१७० । षीले विशेषो ज्ञायतां माषा द्वाविंशतिः पञ्चभिर्भगणैः
पादे प्रकाशितम् एतादृशं स्वरूपम् । अन्तस्त्रो यदि हारो जायते हे
रमणि द्विपञ्चाशदधिकानि त्रीणि शतानि भुवं माषा भण्डानां ॥
शीले कन्दसि, शीला इत्यन्ये, शीलाविलास इत्यन्ये । (C).

१७० । अथ षोडशाक्षरक्षरणवृत्तस्य सप्ताशीत्युत्तर-सप्तशताधिक-
सप्तविंशति २७७८७ [अष्टाविंशति २८०८७] सहस्रतमं भेदं नील-
नामकं वृत्तं लक्षयति, षीलेति । हे रमणि प्रिये जहि—यत्र
शेषां वा अंत—अंते हार—हारो गुहरिति यावत् ठिष्ठा—
स्थितः सुषिष्णह—ज्ञायते एरिसही—एतादृशैः पंचल भगण—
पंचभगणैरादिगुरुकैर्गणैरिति यावत् पाड[अ] पञ्चाशिञ्च—पादे
प्रकाशितं प्रकाशित[त]पादं वा, अत्रहृद्भाषायां पूर्वनिपातानियमात्
बादमही—द्वाविंशत्या मत्तह—माषाभिः उपलक्षितं षील-
सरूप—नीलस्वरूपं नीलनामकस्य कंदसः स्वरूपमिति यावत्
विष्णाणह—विज्ञायताम्, अत्र च बावण अग्ल—द्विपञ्चाशदधि-
कानि तिष्ठि सन्ना—त्रीणि शतानि मत्त—माषाः धुञ्च—भुवं
निश्चितमित्यर्थः सुष्ठी—ज्ञायतां ॥ इदं च चतुःकंदःकरणाभि-
प्रायेणेति बोध्यं । (E).

१७० । षीलेति । नीलस्वरूपं विजानीत माषा द्वाविंशतिः
पंच भगणाः पादे प्रकाशिताः एतादृशाः अंते स्थितो यत्र हारो-
ज्ञायते हे रमणि द्विपञ्चाशदधिकानि त्रीणि शतानि भुवं माषाः

जहा, सज्जिअ जोह विवठ्ठिअ^१ कोह चलाउ^२ धणू^३
 पक्खर^४ बाह^५ चलू^६ रणणाह^७ फुरंत^८ तणू ।
 पत्ति चलंत^९ करे धरि कुंत सुखग्गकरा
 कस^{१०} णरेद सुसज्जिअ बिंद चलंति^{११} धरा ॥

१७१^{१२} ॥ खीस ।

ज्ञायंते ॥ नीलनामच्छंदः, हारो गुरुः, मात्रोक्तिः षोडशचरणा-
 भिप्रायेण । (G).

१७१ । उदाहरति । सज्जिता योधा विवद्धिंत^१क्रोधासालयन्तो-
 धनूषि कवचवाहैश्चलितो गणनाथः स्फुरत्तनुः । पत्तयश्चलन्ति करे
 धृत्वा कुन्तान् सुखग्गकराः कर्णनरेन्द्रे सुसज्जितवृन्दे चलति धरा ॥
 कवचयुक्ता वाहा अथाः कवचवाहाः, एवंक्रमेण कर्णनरेन्द्रे चलति
 सति । (C).

१७१ । नीलमुदाहरति, सज्जिअ इति । विवद्धिअ कोह—
 विवद्धितक्रोधाः धणू—धनूषि चलाउ—चालयंतः धनुर्भ्यां वाणान्
 क्षिपंत इति भावः जोह—योधाः सज्जिताः कृतसम्प्रादाः जाताः,
 फुरंत तणू—स्फुरत्तनुः रणणाह—रणनाथः सेनापतिरित्यर्थः
 पक्खर बाह—कवचितायेन चलितः, करे पाणौ कुंतान् पागान्

१७१ । १ विवद्धिअ (B & C). २ चलाउ (F). ३ धणू (B). ४ पक्खर (A),
 पक्खरि (B & C). ५ बाह (A). ६ चल (E). ७ रणणाह (A, B & C).
 ८ फुरंत (B & C). ९ चलंत (A). १० उण (A). ११ चलंत (E & F).
 १२ १६० (A).

दिज्जिण^१ सुपस्य आइ एक तो पओहराइ^२
 हिस्सि^३ रूअ^४ पंच चक सव्वलो मणोहराइ ।
 अंत दिज्ज^५ गंध^६ बंधु^७ अकखराइ सोलहाइ^८
 चंचला विणिमिआ फणिंद एउ^९ बल्लहाइ^{१०} ॥ १७२^{११} ॥

धरि—धृत्वा सुखगकरा—सत्सहकराः पत्ति—पत्तयः चलंत—
 चलिताः, एवंक्रमेण कष णरेदं—कर्णनरेद्रे सुसञ्चितवृंदे सति धरा
 पृथ्वी चलंत—चलति ॥ नीलो निवृत्तः । (E).

१७१ । यथा । सञ्चिता योधा विवर्द्धितकोपाशालयंतो धनूंषि
 पखरवाङ्गे चलन् रणनाथः स्फुरत्तनुः । पत्तयसञ्चिताः करे धृत्वा
 कुंतान् सुखगकराः कर्णनरेद्रे सुसञ्चितवृंदे चलति धरा ॥ (G).

१७२ । दीयते सुपर्ष आदौ एकस्ततः पयोधरो भवति एवं
 रूपेण पञ्चकं सकलं मनोहरम् । अन्ते दीयते गन्धो बन्धुः अक्षरैः
 षोडशभिस्सुसला विनिर्मिता फणीन्द्रेण वल्लभा ॥ सुपर्णा रगणः,
 पयोधरो जगणः, गन्धो लघुः स एव बन्धुः निर्वाहकत्वात् । (C).

१७२ । अथ षोडशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकनवत्युत्तरषट्शताधिक-
 चिचत्वारिंशत्सहस्रतमं ४२६८१ भेदं चंचलानामकं वृत्तं लक्षयति,
 दिज्जिण इति । यत्र आइ—आदौ सुपस्य—सुपर्णः मध्यलघुः

१७२ । १ दिज्जिणा (A, B & C). १ पयोधराइ (B), पखरवाइ (E).
 २ कहेच (A), चेच (B & C). ३ रूप (B). ४ हिज्ज (A). ५ गन्ध (B),
 गंध (F). ६ बंध (A & B). ७ सोलहाइ (A), सोलहाइ (B & C). ८ एउ
 (A). ९ दुल्लहाइ (A), दुल्लहाइ (B). ११ १६८ (A).

जहा', कस्य पत्य' दुक्नु' लुक्नु' खर बाण संहरण'
 घाड' जासु' तासु' लग्गु' अंधआर संहरण'° ।
 एत्य' पत्य' सट्ठि' बाण कस्य' पूरि' छट्टुरण'
 पेक्खि' कस्य कित्ति धस्य बाण सम्ब कट्टुरण'° ॥
 १७३'° ॥ चंचला'° ।

- रगण इत्यर्थः दिव्येण — दीयते तो — ततः एक — एकः पञ्चो-
 हराद् — पयोधरः मध्यगुहर्जगण इति यावत् दीयते इत्यनेन
 पूर्वणाम्बयः, हिषि रूअ — अनेन रूपेण मणोहराद् — मनोहराणि
 सम्बन्धो — सम्बन्धानि पंच चक्र — चक्राणि गणा इत्यर्थः क्रियन्त-
 इति शेषः । अत्र चक्रग्रन्थो गणवाची, तथाच रगण-जगण-रगणाः
 अनेन रूपेण पंचगणाः कर्त्तव्या इत्यर्थः । अंत — अंते पदांते गण-
 पंचकांते वा बंधु — बंधुः निर्वाहकत्वात् गंधः सघुरिति यावत्
 दिव्य — दीयते, यत्र च सोलाहार् अक्खराद् — षोडश अक्षराणि
 पादे पतंतौति शेषः, फणिंद — फणींद्रेण पिंगलेनेति यावत्

१०३ । १ यथा (F). २ पञ्च (A). ३ दुक्नु (A), दुक्नु (B). ४ लुक्नु (B).
 ५ चंचरय (A). ६ घाव (A) ७ जाड (A, B & C) ८ नाड (A & B),
 dropt in (C & F). ९ कस्य (A & F), लानु (B & C). १० संहरण (A,
 B & C). ११ यत्र (A), यत्र (B). १२ पञ्च (A), पत्ति (F). १३ घाडि
 (A & B), घाडि (C), घडि (E). १४ काव (B & C). १५ पूरि (E).
 १६ चट्टुरय (B & C). १७ पेक्ख (A). १८ कट्टुरय (A), कट्टुरय (F).
 १९ १९९ (A). २० चंचला (C).

विषिक्रिन्ना — विनिर्मिता वल्लहाद — वल्लभा पिंमल्लफेति भातः,
एड — एषां चंचला — तसंचलानामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ (E).

१७२ । दिव्यीति । दीयते सुपर्ण आदौ एकसतः पयोधरः
एवंरूपेण पंचचक्राणि सबलानि मवोहराणि । अते दीयते गंधो-
बंधुः सुंदरः अचराणि षोडश चंचला विनिर्मिता कर्णोद्विष
वल्लभा ॥ सुपर्णो रगणः, पयोधरो जगणः, एवंरूपेण रगण-जगण-
रगण-जगण-रगणा इत्यर्थः, गंधो बंधुः, चंचलानामकं वृंदः । (G).

१७३ । उदाहरति । कर्णपार्थाभ्यां मिलितं कुंभं शूराणां
बाणसंचैर्घाता जातास्तत्र सग्रमन्धकारसंग्रयेन । अथ पार्थेन षष्टि-
बाणान् कर्षपूर्वितान् वृद्धा कर्णेन कौर्त्तिधन्येन बाणाः सर्व्वं कृत्ताः ॥
कुंभं सञ्जया सग्रमं, अचास्मिन् एव समये * * * । (C).

१७४ । चंचलासुदाहरति । कश्च पत्य — कर्षपार्थी राधेश-
पाण्युनाविति यावत् दुक्कु — युद्धार्थं मिलितौ, बाण संचएण —
बाणसंचेन सूर — सूर्यः सुक्कु — निष्कीनः, जासु — यस्य चाड —
घातः प्रहारनिपातजात इति शेषः तास — तस्य अंधकार संचएण
— अंधकारसंचेन सगु — सग्रं यस्य सतं जातं सः अंधकारजालप्रविष्ट-
इव जात इति भावः, एत्य — एतस्मिन्नवसरे इत्यर्थः कश्च पूरि —
कर्षे पूरयित्वा आकर्षपर्यन्तमाकृष्येति यावत् पत्य — पार्थेन स्रु-
एण — सुक्कान् षष्टि बाण — षष्टिवाणान् पेक्कि — प्रेष्य किन्ति
धश्च — कौर्त्तिधनेन कश्च — कर्णेन * सञ्ज बाण — सर्व्वं बाणाः
कट्टिएण — कर्त्तितः ॥ चंचला निवृत्ता । (E).

१७५ । यथा । कर्षपार्थी मिलितौ निष्कीनः सूर्यो बाणसंच-

ओ लोभायं बट्टे विबुट्टे विज्जुट्टे णासं द्ढासो
 सुज्जासो णासो छंदुट्टावे कसट्टे हंसट्टासो ।
 छंदु ग्गासंतो बुत्तो कंतो सब्बे सो सम्माणीओ
 बह्माणं रुअं छंदो एसो लोभायं बक्खाणीओ ॥
 १७४ ॥

केन घातो येषु तेषु सप्रमंधकारसंघेन ॥ अत्र पार्श्वेन षष्ठिर्वाषाः
 कर्षीपरि त्यक्ताः, तान् प्रेक्ष्य कर्षेण कौर्मिधनेन वाषाः सर्वे
 कर्मिताः ॥ (G).

१७४ । यो लोकाणां वर्तते विबुट्टे विद्युद्यष्टिः हंसस्येव स्थानं
 यस्य संज्ञो नागः कर्षमूलस्युत्यापयति, कर्षा अट्टौ, सारत्वेन युक्तं ।
 छन्दो गायन् काम्पट्टनं सर्वैः संमानितः ब्रह्मरूपकं छन्दपतसोकेर्वा-
 ख्यातं ॥ विद्युन्माखेवाहं यस्य तद्विद्युन्माखाहं [विद्युद्यष्टिः], हंसस्थान-
 मित्यनेन हंसवन्मन्वरगतित्वं बोध्यते । कर्षी दिगुरुगणः, तैरष्टाभि-
 रिदं छन्दो साध्यते, छन्द उत्थापयति संज्ञः नागः पिंगलः छन्दो
 गायन्, ब्रह्मणो रूपकमित्यनेन ब्रह्मरूपकं नाम छन्दो साक्षणीयं । (C).

१७४ । १ डे चासं (B). २ बट्टे (B & C). ३ विबुट्टे (B & C). ४ विज्जुटे
 (A), dropt in (B). ५ चंस (A, B & C). ६ डोवो (B & C), डोवो
 (E). ७ सुज्जासो (C). ८ चासो (A & C), dropt in (B). ९ छंदुट्टावे
 (A, B & C). १० सारणासो (A & C), सारणासो (B). ११ छंदु ससंतो (E
 & F). १२ and १३ transposed in (B & C). १४ Dropt in (A & F).
 १५ चवं वीट्ट (A), चवं वीट्ट (B & C). १६ संभासो (A), वणासो (B),
 वणासो (C), वणासं (E). १७ ससो (A, B & C), ससं (F). १८ लोचसं
 (F). १९ वणासिचो (E). २० १०० (A).

जहा,

उम्भता' जोहा उडे' कोहा ओत्या' ओत्यी' जुम्भता'
मेखका रंभा खाहं' दंभा अप्या अप्यी जुम्भता' ।
धावंता' सखा' द्विषो' कंठा मत्या' पिट्टी पेरंता'
खं सम्गा मग्गा जाए अग्गा लुहा'' उडा हेरंता ॥

१७५'' ॥ ब्रह्मरूपकं ।

१७४ । अथ षोडशाक्षरचरणवृत्तस्य प्रथमं भेदं ब्रह्मरूपकनाम
वृत्तं लक्षयति, जो लोभाणमिति । जो — यत् लोभाणं — लोकार्णा
विन्दुडे — विन्दोडे विन्दुडे — विद्युत्स्थाने विद्युत्साम्यतया विद्युत्पदेन
दंता लक्ष्यंते, तथाच दंतस्त्रा[न] इत्यर्थः, षास ट्राणे — नासिका-
स्थाने वडे — वर्णते, यच्च वुत्तो — वृत्तं वंदु गार्धतो — वन्दो-
गायद्भिः सम्भे — सम्भैः संभाषीषो — संभाषितं, धो — तत् कंतो —
कान्तं वंस ट्राणो — वंसस्थानं वंसस्थेव स्थानं स्थितिर्गतिर्यस्य तन्ना-
वृत्तमित्यर्थः ब्रह्माणं रूपकं वंदो — [ब्रह्मरूपकं] वंदः कषट्टे —
कर्णाष्टकेन गुह्यदयात्मकगणाष्टकेन सुव्याधो षाधो — सुव्याधो
नागः पिंगलः उट्टावे — उट्टापद्यति, एधो — तत् वंदो — वंदः

१७४ । १ उम्भता (B). २ उडे (E). ३ ओत्या (A), ओषा (F).
४ ओषी (A), ओषी (F). ५ जुम्भता (A & E). ६ खाहे (A), खाहे
(B & C). ७ जुम्भता (A & E), dropt in (B). ८ मग्गा (B), मग्गा
(C). ९ कंठा (A). १० पिणे (A), पिणे (E). ११ मग्गा (A), मग्गा (E).
१२ धवंता (A). १३ मग्गा (B), उडा (C). १४ १७५ (A).

लोकानां—लोकानां निकटे मयेति शेषः बन्धापीत्रो—व्याख्या-
तम् ॥ अत्र बौद्धग्रन्थरचितं चरणं ब्रह्मरूपकनामकं वृत्तमिति
प्रसिद्धार्थः । (E).

१०४ । जो लो इति । यो लोकानां वर्तते विबोडे विजुष्टे
नासास्थाने सुज्ञातो ज्ञागः खंदोद्रीं कर्णाष्टकेन संस्राने । खंदो-
गायद्विष्टं कांतं सर्वैः तत्संमानितं ब्रह्मरूपं खंद एतत् लोकानां
व्याख्यातं ॥ कर्णा दिगुदः, संस्राने इति । (G).

१०५ । उदाहरति । उन्मत्ता योधा उत्थितकोपा उत्था-
योत्याय बुद्धमाणा मेनकारभानाथं दम्भादात्मानं बुध्यमानाः ।
धावन्तः प्रच्छिन्नकण्ठा मस्तकं पृष्ठे प्रेरयन्तो नूनं स्वर्गमार्गं
यातुमूर्ज्जिं पश्यन्ति ॥ अहं मेनकानाथः अहं रभानाथ इत्येव-
मात्मानं बुध्यमानाः किं यन्मस्तकं तत् पृष्ठे प्रेरयन्तो नूनं स्वर्गमार्गं
यातुमये ऊर्ज्जिं पश्यन्ति इत्युक्तेषा । (C).

१०५ । ब्रह्मरूपकसुदाहरति, उन्मत्तेति । उठे कोहा—उत्थित-
कोधाः उन्मत्ता—उन्मत्ताः अप्या अप्यौ—आत्मानमात्मानं पर-
स्परमित्यर्थः मेणहा रंभा षाहं—मेनकारंभानाथं दंभा—दंभात्
बुद्ध्यंता—बुध्यमानाः धावन्ता सहा द्विजे[षे] कंठा—धावन्तः
प्रच्छिन्नकंठाः मत्या पिट्टी येरंता—मस्तकानि पृष्ठे पातयन्तः
ओत्या ओत्थी—उत्थायोत्याय बुद्ध्यंता—बुध्यमानाः षं सग्गा
सग्गा जाणं—ननु निश्चयेनेत्यर्थः स्वर्गमार्गं गच्छन्तः सुद्धा—सुद्धाः
मेनकादिप्राप्त्यर्थमिति भावः जोहा—योद्धारः अग्गा—अग्गे उद्धा
ऊर्ज्जिं येरंता—अपिच्छन्ति मेनकादिसुखमित्यर्थः ॥ (E).

पयोधर मुह दृष्टिश्चा^१ तद्वश्चा^२ इत्य^३ एको^४ द्विश्चा^५
 पुणोवि^६ तद्व^७ संदृश्चा^८ तद्वश्चा^९ गंध सज्जा^{१०} क्विश्चा^{११} ।
 पलंति^{१२} बलश्चा^{१३} जुश्चा^{१४} विमल सह हारा उणो
 चउगलश्चा^{१५} बीसश्चा^{१६} पुहवि शाम छंदो^{१७} मुखो^{१८} ॥
 १७६^{१९} ॥

१७५। यथा । उन्मत्ता योधा उत्पितकोपा उत्प्रायोत्याय
 युधंतो[ध्यमाना] मेनकारंभानाचर्दभात् परस्परं युधंतः[ध्यमाना] ।
 धावन्तः शस्त्रच्छिन्नकंठा मस्तकानि पृष्ठे पातयंतो नूनं स्वर्गमनयो-
 यांतोऽपि क्षुब्धा ऊर्द्धमन्वेषयंतः ॥ (G)।

१७६। अथ सप्तदशाक्षरा । पयोधरो मुखे स्थितस्तथाच हस्त-
 एकः स्थितः पुनरपि तथा संस्थितौ तथाच गन्धः सज्जीकृतः । पतति
 वलययुगं विमलशब्दहारौ पुनस्ततुरपविंशतिर्मात्राः पृथ्वीनाम
 छन्दो भवामि ॥ मुखे आदौ, ततः पतति वलययुगं पादौ चतु-
 विंशतिर्मात्रा भवन्ति यत्र तत् । पयोधरो जगणः, हस्तोऽन्तगुह-
 चतुष्कलः, गन्धो लघुः, बलयो गुरुः । (C)।

१७६। १ द्विश्चा (B & C). २ तद्वश्चा (A). ३ इत्य (A). ४ एको (E & F).
 ५ पुणोवि (F). ६ त (F). ७ संदृश्चा (B), संदृश्चा (E).
 ८ तद्वश्चा (B & C). ९ एको (A), ऐको (B), एको (C). १० द्विश्चा (B
 & C). ११ बलंति (A). १२ बलश्चा (C). १३ चउगलश्चा (A), चउ-
 गलश्चा (B). १४ छंदो (B), च (C). १५ भावो (A), उणो (B), भवो (C).
 १६ १७६ (A).

१०६ । अथ सप्तदशाक्षरचरणस्य दृप्तस्य द्विसप्तत्युत्तरैकचिंशस-
 हस्रोत्तरैकक्षरं १३१००२ भेदा भवन्ति, तत्र पंचाग्रदधिकक्षरग्रता-
 धिकक्षट्[अष्ट]चिंशसहस्रतमं [३८०५०] भेदं पृथ्वीनामकं दृप्तं लक्ष-
 यति, पञ्चोदरेति । यत्र सुह — सुखे आदाविति यावत् पञ्चोदर-
 पथोधरः मध्यगुरुर्जगण इति यावत् ठिञ्चा — स्थितः, तद्वच-
 तथाच एक — एकः सत्य — हस्रो गुर्वतः सगणरत्यर्थः दिञ्चा —
 दन्तः, पुषोवि — पुनरपि तद्व संठिञ्चा — तथा संस्थितौ पुनरपि
 ज[ग]ण-सगणौ कर्त्तव्यावित्यर्थः, तद्वच — तथाच गंध — गंधः क्षुः
 सञ्जा किञ्चा — सञ्जीकृतः । लषो — पुनः वक्ष्या जुञ्चा विमल
 सह चारा — वक्ष्यथुगविमलग्रन्धचाराः वक्ष्यो गुरुत्वाद्द्वयं ग्रन्धो-
 क्षुः चारो गुरुरेते इत्यर्थः पतन्ति — पतन्ति, चउग्गलञ्च — चतुर-
 पास्य वीसञ्चा — विंग्रतिमाञ्चा इति शेषः पतन्तीति पूर्वेषाम्बयः,
 तत् पुहवि षाम कंदो — पृथ्वीनामच्छंदः सुषो — ज्ञायताम् ॥ अथ
 माञ्चाकथनं पादपूरणार्थमेव, जगण-सगण-जगण-सगण-सगण-क्षु-
 गुररचितं पृथ्वीच्छंद इति निष्कृष्टोऽर्थः । १५१, ११५, १५१, ११५,
 १५५, १५. (E).

१०६ । अथ सप्तदशाक्षरात्यष्टी ॥ पञ्चो इति । पथोधरो सुखे
 स्थितस्तथा हस्र एको देवः पुनरपि तथा संस्थितस्ततस्य गंधः
 सञ्जीकृतः । पतति वक्ष्यथुगं विमलं ग्रन्धचारौ पुनस्तुरधिक-
 विंग्रतिः पृथ्वीनामच्छंदो जानीहि ॥ पथोधरो जगणः, हस्रः
 सगणः, पुनरपि जगण-सगणौ कार्थ्यौ इत्यर्थः । गंधो क्षुः, वक्ष्यो
 गुरः, ग्रन्धो क्षुः, चारो गुरः । (G).

जहा,

भ्रमभ्रमभ्रमिभ्रं खेउरं रणरणं कांचीगुणं

सहास मुह पंकभ्रं अगुरु धूमधूपुञ्जलं ।

जलंत मणि दीविभ्रं मभ्रण केलि लीलासरं

खिसामुहं मखीहरं जुभ्रइ मंदिरं राजते ॥ १७७ ॥

पृथ्वी ।

१७७ । उदाहरति । झणझणितनूपुरं रणरणत्काञ्चीगुणं
सहासमुखपङ्कजम् अगुरुधूमधूपुञ्जलं । जलन्मणिदीपकं मदन-
केलिस्त्रीलासरः निशामुखमनोहरं युवतिमन्दिरं राजते ॥ अगुरु-
धूम एव धूपः, सहासं मुखपङ्कजं यच्च अतएव स्त्रीलासरः । (C) ।

१७७ । पृथ्वीमुदाहरति, झणझणिति इति । झणझणिति
खेउरं— [झण]झणितनूपुरं झणझणेति रवं कुर्वन्नूपुराख्यं भूषणं
यस्य तत्तादृशमित्यर्थः, रणरणं कांची गुणं— अतिगंभीरशब्दाद्य-
मानः काञ्चीगुणो यस्य तदित्यर्थः, सहास मुह पंकभ्रं— सहासं
मुखमेव पङ्कजं यस्य तत्तादृशमित्यर्थः, अगुरु धूम धूपुञ्जलं—
अगुरुधूमधूपुञ्जलं । जलंत मणि दीविभ्रं— जलन्मणिदीपकं
जलहेदीप्यमानं भूषणमणिरेव दीपकं यच्च तादृशमित्यर्थः, मभ्रण

१७७ । १ अक्षभ्रविच (B), अक्षभ्रविच (C), अक्षभ्रविच (F). २ धूपं
(A, B & C). ३ कंची (A). ४ Dropt in (B). ५ दीपकं (A),
दीपकं (B & C). ६ मन्त्रव कल कोला सरं (A), मन्त्रव कोल कोला (B), मन्त्रव
कोलि कोला सरं (C). ७ Dropt in (B), विषामुह (C). ८ जुवर (B,
C & F). ९ रेचद (A), रेचद (B & C). १० १७९ (A) ।

[The following form of versification— मासाधरनामकं इति, is not given in MS. (E).— Ed.]

पढम दिश्च विप्यन्ना तद्द्विभूवई यप्यिन्ना
 चरण गण तीन्नाओ तद्द्विभूवई दीन्नाओ ।
 चमरजुन्ना अंगला विमल गंध हारुज्जला
 भण्ड फणि संहारा मुण्डु छंदं मालाहरा ॥ १७८ ॥

केलि लीलासरं— मदनकेलिलीलासरः फिसामुच मनोहरं— वंधा-
 प्रादुर्भावातिरमणीयमित्यर्थः, जुन्ना मंदिरं— तद्विष्णुचरणं मंदिरं
 राजते शोभते ॥ पृथ्वी निवृत्ता । (E).

१७७। यथा । स्रणस्रणितनूपुरं रणरणत्कांचीगुणं सहास-
 मुखपंकजम् अगुदधूमधूपोज्ज्वलं । ज्वलन्मणिदीपितं मदनकेलि-
 लीलासरो निग्रासु मनोहरं यवतिमंदिरं राजते ॥ (G).

१७८। प्रथमं दीयतां विप्रस्तथाच भूपतिः स्थाप्यतां चरण-
 गणसूतीयः तथाच भूपतिर्हीयते । चामरयुगायं विमलगन्धहारो-
 ज्ज्वलं भणति फणिशेखरो ज्ञायतां मासाधरं ॥ (C).

१७८। पठेति ॥ प्रथमो देवो विप्रस्ततश्च भूपतिः स्थापितः
 चरणगणसूतीयस्ततश्च भूपतिर्हीनः । चमरयुगायं विमलगंधं
 हारोज्ज्वलं भणति फणिशेखरो ज्ञायतां छंदो मालाधरं ॥ विप्र-
 स्ततुर्लघुः, भूपतिर्जगणः, चरणो भगणः, चमरो गुहः, गंधो लघुः,
 हारो गुहः । (G).

१७८। १ तद्वि (B & C). २ तद्वि (F). ३ चरण (C & F).
 ४ चरण (F). ५ चारणा (A). ६ गुहच च्च (C). ७ १७७ (A).

जहा, बहद् मलत्राखिला विरहि चेउ संतापखा^१
 रभद्^२ पिक पंचमा विअसु केसु फुला बखा ।
 तरुण^३ तरु पेखिआ^४ मअलु^५ माहवी बखिआ
 बितर^६ सहि योत्तआ समअ^७ माहवा^८ पत्तआ ॥
 १७६^९ ॥ मालाधरः ।

१७६ । उदाहरति । वहति मलयानिहो विरहिचिन्तयन्ता-
 पनो वदति पिकः पञ्चमं विक्रितः किंशुकः फुलं वनं । तरुण-
 तरौ प्रेरयति मुकुलं माधवी वक्षी विस्तारय खि नेचे माधव-
 समयः प्रेक्ष्यतां ॥ (C).

१७६ । यथा । वहति मलयानिहो विरहिचेतःसंतापनो-
 रवौति पिकः पंचमं विक्रितं किंशुकपुष्पवनं ॥ तरुणतरुपत्तवा
 मुकुलिता माधवी वक्षिका विस्तारय खि नेचे समयमाधवः
 प्रातः ॥ (G).

[विचरिषी and जम्बामाणा are mentioned in MS. (H); but as
 they are not found in any of the others, they have been here left
 out.—Ed.]

१७६ । १ संतापखा (F). २ रभद् (B & C), रवद् (F). ३ तरुण (F).
 ४ पखिआ (A). ५ मअलु (A), मअल (F). ६ विवर (F). ७ वनर (C).
 ८ माहवा (F). ९ १७६ (A).

कुंतीपुत्ता तिष्ठा दिख्उ^१ मंथा संठवि^२ एका पाए
 एका हारा^३ दुज्जे^४ कंकणु^५ गंधा संठवि जुगालाए^६ ।
 चारी हारा^७ भब्बा कारउ^८ पाआ अंतहि सज्जीआए^९
 सप्पा राआ सुद्धा^{१०} काअउ जंपे^{११} पिंगल^{१२} मंजीरा ए^{१३} ॥
 १८०^{१४} ॥

१८० । अथाष्टादशाक्षरा यथा । कुन्तीपुत्रास्त्रयो दत्ता मक्षके
 संस्थाप्यतामेकः पादः चारहस्तौ द्वे कङ्कणे * * ते युगलं । चलारो-
 हारा भव्याकाराः पादान्ते सञ्जा आगताः सर्पराजः शृङ्गाकारो-
 जल्पति पिङ्गलो भणति * * ॥ कुन्तीपुत्रः कर्षस्त्रेण दिगुरुगणः,
 मक्षके आदौ, हस्तोऽन्तगुरुसत्कलः, कङ्कणं गुरुगणो जघुर्हारा-
 गुहः । (C).

१८० । अथाष्टादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुश्चलारिंशोत्तरैक-
 ग्रन्ताधिकद्विषष्टिसहस्रोत्तरलक्षद्वयं २६२१४४ भेदा भवन्ति, तत्र
 द्वि[चि]सप्तत्युत्तरषट्ग्रन्ताधिकद्वादशसहस्रतमं [१२६०२] भेदं मञ्जीर-
 नामकं वृत्तं लक्षयति, कुन्तीपुत्तेति । यत्र मंथा — मक्षके प्रथम-

१८० । १ दिखउ (A), दिष्ठा (B). २ संठव (A). ३ चारा चब्बा (A),
 चारा चला (B & C), एका चारा (E). ४ दिज्जे (A). ५ कणा (A).
 ६ जुम्मा पाए (A), जुम्मा जाए (B & C), जुम्मा कार (E). ७ चारउ (A).
 ८ भाषा कारउ (E). ९ संठोचार (A), सञ्जीपाए (B & C), सज्जीचार (E).
 १० सुव (B). ११ जज्जे (B). १२ पिंगलु (C). १३ मंजीरौ (A & F).
 १४ १७९ (A).

मिति यावत् तिष्ठा — चीन् कुंतीपुत्रान् गुह्ययात्मकान् गणा-
 निति यावत् दिग्घ — दत्ता एका — एकः पादः — पादः गुर्वादि-
 भंगमि[द]त्यर्थः संठवि — संस्थाप्यते, ततश्च एका हारा — एको-
 हारः गुरुः कंकण दुष्के — कंकणद्वयं गुह्ययमिति यावत्, अवहृ-
 भाषायां पूर्वव्यत्यासदोषाभावात् दुष्के इत्यस्य व्यत्यासे अपि न
 दोषः, गंधा — गंधस्य लघोरित्यर्थः जुगलाए — जुगलं संठवि —
 संस्थाप्यते । पात्रा अंते [— पादांते] भव्या कारु — भव्याकाराः
 चारी हारा — चलारो हारा गुरवः सञ्जीव्याए — सञ्जिताः, ए —
 एतत् मंजीरा — मंजीरनामकं वृत्तमिति यावत्, इति सुद्धा
 काश्रु — शुद्धकायः शुद्धो निष्कलंकः कायो यस्य स तादृश इत्यर्थः
 सप्या रात्रा — सर्पराजः पिंगलः जंप — जल्पति ॥ (E).

१८० । अथाष्टादशाक्षरा धृतिः ॥ कुंतीति । कुंतीपुत्रास्तयो-
 दत्ता मंथे संस्थाप्यते एकः पादः एको हारो द्विकंकणं गंधयोः
 संस्थाप्य युगलं ॥ चलारो हारा भव्याकाराः पादांते सञ्जिताः
 सर्पराजः शुद्धकायो जल्पति पिंगलो मंजीरं ॥ कुंतीति दिगुहः,
 मंथे आदौ, पादो भगणः, हारो गुरुः कंकणं गुरुः, गंधो लघुः । (G).

१८० । अष्टादशाक्षरप्रस्तारे कानिचिच्छब्दांस्त्याह । कुंतीपुत्रा
 इत्यादि । कुंतीपुत्रान् चीन् दत्तान् मस्तके संस्थाप्य, एकः पादे
 हारः हस्तो द्विगुणः कंकणः, गन्धं संस्थाप्य युगं । तत्र चलारो-
 हारा भव्याकाराः पादांते सञ्जीभृताः सर्पराजः शुद्धकायो-
 जल्पति पिंगलो मंजीरां ॥ यत्र पादे मस्तके आदौ कुंतीपुत्रान्
 कर्षणान् गुरुयुग्मगणान् चीन् संस्थाप्य हारो गुरुर्हस्तः सगन्धः

जहा, गज्जे मेहा खीसा कारउ' सहे मोरउ' उचा' रावा
ठामा' ठामा विज्जू रेहउ' पिंगा देहउ किज्जे' हारा ।
फुह्हा खीवा पीवे' भम्मर' दक्खा माहअ' वीअंताए
हंहो' हंजे काहा'' किज्जउ'' आओ'' पाउस'' कीलं-
ताए'' ॥ १८१'' ॥ मंजीरा ।

कंकषो द्विगुणः कंकषो गुरुस्तेन गुरुद्वयं द्वयं, गंधयुगं सप्तद्वयं
संज्ञाय चत्वारो हारा गुरवः सञ्जीभृताः पादान्ते स्थिताः, पिंगस-
सप्त हंदो मंजीरां जल्पति । अत्र नवसु नवसु वर्षेषु यतिः ।
उक्तं हंदःपारिजाते । मौ हावादौ संपन्नावथ भो मः सोऽप्यथ मः
आदन्ते, प्राग्बिआमं रग्ने धारथ भूयो रग्ने हदं भावन्तः [?] ।
मंजीरां तां नागेशाः [?] सम्यगबन्धमुदाराकारां, भावा वेदे [?]
तन्नावथ सुंत्सादुसुधाधारां [?] ॥ (H) ।

१८१ । उदाहरति । गज्जन्ति मेघा नीसाकाराः शब्दाथन्ते
मयूराः उच्चारावाः, स्थाने स्थाने विद्युद्गजते पिङ्गसदेहे[हा] क्रियते
हारः । फुह्हेषु नीपेषु भ्रमराः पिबन्ति दक्षो माहतो वीजयति,
हंहो हंजे किं क्रियताम् आगता प्राहृट् क्रीडन्ती ॥ क्रियते

- १८१ । १ काचउ (A). २ जीरा (A, E & F). ३ वा (B), उचा (E).
४ ठामा (A). ५ रेवा (A), रेहउ (E & F). ६ किज्जउ (A), कीलं (E).
७ भम्मो (A), पिन्ने (B & C). ८ भावथ (A). ९ माहअ (B). १० जो (B).
११ हावे (A, B & C). १२ किज्जउ (B). १३ वाचा (A), वाच (B & C).
१४ काचउ (E). १५ कीचमाय (A). १६ १०० (A).

ज्ञायते, दृषो मानभञ्जने दक्षिण इत्यर्थः, हंसो श्रीस्तुम्भे, दृष-
इति चेट्टीसम्बोधनं । (C).

१८१ । मंजीरमुदाहरति । [षीला कारुष—] नीलाकाराः
मेघा—मेघाः गच्छे— गर्जति उषा रावा— उषस्वराः मोरुष—
मथूराः सहे— शब्दायते, ठामा ठामा— स्थाने स्थाने पिंगा
देशे— पिंगदेशे पीतवर्णंति यावत् विष्णु— विद्युत् रेवह—
राजते हारास्य किञ्चे— क्रियते मेघैरिति भावः । फुला षीला—
पुष्पितान् नीपान् कदंबपुष्पाणि भ्रमर— भ्रमराः पीने— पिबन्ति,
दक्षा— दक्षः मानिनीमानभंजने इति भावः माहश्च— माहतः
वीज्यताए— वीजयति, हंसो हंसे— चेट्टिके काहा किञ्चउ— किं
क्रियतां किं विधीयतामिति यावत्, कीज्यताए— कीज्यती पाषस
— प्रावृट् आश्रो— आगता ॥ मानं त्यक्त्वा कांतमुपगच्छेति चेट्टी-
मुखात्प्रकाशयितुं कस्यास्त्रिभ्रानिन्याः प्रावृट्आगमनात् किं विधी-
यतामिति चेट्टीं प्रति वाक्यं । मंजीरो निवृत्तः । (E).

१८२ । यथा । गर्जति मेघाः नीलाकाराः, शब्दायते मथूरा-
उषारावाः, स्थाने स्थाने विद्युद्भ्रजते पिंगदेशे क्रियते हारः ।
फुलाञ्जीपान् पिबन्ति भ्रमरा दृषो माहतो वीजयति, हंसो हंसे
किं क्रियताम् आगता प्रावृट् कीज्यती ॥ (G).

१८३ । उदाहरणमाह, गच्छे मेघा इत्यादि । गर्जन्ति
मेघा नीलाकारा मथूराः शब्दायन्ते उषारावं मेकामित्यर्थः, स्थाने
स्थाने राजते पिंगा विद्युद्देशे कृता हारा इवाहार्था मेघैरिति
बोद्धव्यं । नीपाः कदम्बाः फुला अर्थात् मधु पिबन्तो भ्रमरा वृष्टाः

ज इंदासणा एक गक्षा^१ सुहावेदि^२ पाएहि पाए
ज^३ बखा^४ दहा अदठ^५ सोहे सुदंडा^६ सुठार^७ सुठार^८ ।
दहा तिखि गुक्षा जहा^९ सब्बला^{१०} होइ^{११} मत्ता सुपाए^{१२}
फणिंदा भणंता किलाचक^{१३} छंदो^{१४} णिवद्धाइ जाए ॥
१८२^{१५} ॥

माहृतो वाति, हजे मथा किं कर्त्तव्यम् आगता [प्रावृट्] कान्ती-
नागतः ॥ (H).

१८२ । यजेन्द्रासननामैकगणः सुखयति पदे पदे तदर्परैरष्टा-
दशभिः शोभते दण्डः स्थाने स्थाने । दश त्रिगुणीकृता यथा सबला-
भवन्ति माचासु पादे फणीन्द्रो जल्पति क्रीडाच्छन्दो * * जायते ॥
एक इति गणान्तरव्यवच्छेदाय, स्थाने स्थाने दण्डो लघुः समीचीने
स्थाने स्थाने शोभत इत्यनुषज्यते । दश त्रिगुणितास्त्रिंशन्माचाः,
सबलाः समञ्जसाः । (C).

१८२ । अथाष्टादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैक[स्य] पञ्चाशदुत्तरगत-
चयमा[चतुःशता]धिकसप्तत्रिंशत्सहस्रतमं भेदं [२०४५०] क्रीडाचक-
नामकं वृत्तं लक्षयति, ज इंदासणेति । ज इंदासणा—यत्र इंद्रा-

१८२ । १ मत्ता (C). २ सुहावेद (A). सुवेदि (B). सुहावेद (E). ३ न
(A, B & C). ४ रखा (B & C). ५ अदठ (B & C). ६ रदता (A), रदखा
(B & C). सुदंडा (E). ७ Dropt in (A & E). ८ सुठार (A), सुठार
(E). ९ जहिं (A). १० संबखा (E & F). ११ चोति (E), चोति (F).
१२ सुठार (E). १३ किलाचक (F). १४ बंदा (E), चंदा (F). १५ १०८ (A).

संन सध्वादिर्धगण इति यावत् तदधे एवकारः पूरणीयस्तथा-
 वेन्द्रासनमेवेत्यर्थः एङ्ग—एकः नान्यगणमिश्रित इति यावत् गणा
 —गणः पाएहि पाए—पादे पादे सू[सु]हावेर—शोभते यच
 पादे यगणातिरिक्तो गणः न पततीत्यर्थः, सुदंडा—सु शोभना-
 दंडा सधवो ज[य]गणादिभूता इति भावः येषु तादृशा इत्यर्थः
 दहा ऋ—अष्टादश वर्षा—वर्णा यच सूखए सूठाए—सुस्थाने
 षिवद्धा—निबद्धाः सोहे—शोभंते, जहा—यच दहा तिषि
 गुणा—दश चिगुणिताः चिंशदिति यावत् मत्ता—मात्राः सुपाए
 —सुपादे संठन्ना—संस्थिताः ह्योति—भवन्ति, तत् किलासक
 ङ्दं—क्रीडासकं ङ्दंः जाए—जायते इति फणिंदा—फणींद्रोः
 पिंगलः भणता—भणति ॥ यगणषड्भितचरणं क्रीडासकमिति
 फलितार्थः । (E).

१८२ । ज इति । यच इन्द्रासनमेको गणः शोभते पादे पादे,
 यच वर्षा दशाष्टौ शोभंते सुदंडाः सुस्थाने सुस्थाने । दश चिगु-
 णिता यच संस्थिता भवन्ति मात्राः सुपादे, फणींद्रो भणति क्रीडा-
 सकं ङ्दो निबद्धं जातं ॥ इन्द्रासनं यगणः, सुष्टु शोभनाः, दंडाः
 सधवः । यगणेनैव सर्वे वर्षाः कार्या इत्यर्थः । (G).

१८२ । ज इन्द्रासणा इत्यादि । यच इन्द्रासनमेको गणः सुखयति
 पादे पादे, तच वर्षा दशाष्ट शोभन्ते दण्डाः सुस्थाने * * । दश
 चिगुणाः यच सर्वा मात्रा भवन्ति मात्रासु पादे, फणींद्रो भणति
 क्रीडासकं ङ्दो निर्भान्तं जातं ॥ इन्द्रासनमिति आदिसधोः
 पक्षकस्य नाम यगण इत्यर्थः, तच वर्षा दश ऋ वर्षानामष्टादश-

जहा,

जहा^१ भूत^२ वेतासा^३ खचंत गावंत^४ खार कबंधा
सिआ^५ फार^६ फेकार हक्का^७ रवंता^८ फुसे कख रंधा^९ ।
कआ टुट्ट फुट्टेइ मंथा^{१०} कबंधा खचंता हसंता^{११}
तहा वीर हम्मीर^{१२} संगाम मञ्जे^{१३} तुखंता जुअंता^{१४} ॥
१८३^{१५} ॥ क्रीडाचक्रं^{१६} ।

संख्या तेन षड्यगणा इत्यर्थः प्रोभन्ते दीयन्ते । दृष्या लघवः सन्त्याने
सन्त्याने यच्च द्र्य चिगुणाः सकला माषा भवन्ति चिंश्रन्त्याषाः
पादे इत्यर्थः । एतच्छब्दो वीररसे योग्यम् । जगं ह्रदःपारिजाते,
षकारैर्यदा संनिविष्टैरसैरादृतस्यादबन्धं, तदा क्रीडाचक्रं भुजंगाधि-
राजोऽवदत् सत्यबंधः । इदं वीरसंभावकाव्यानुबन्धे मगोश्रप्रबंधं,
कवीनां यत्रो निर्धसं संविधन्ते चिसोकोनिबद्धं ॥ (H).

१८३ । उदाहरति । यथा भूतवेतासा नृत्यन्ति गायन्ति
खादन्ति कबन्धा, शिवास्कारफेत्कारशब्दाः स्फोटयन्ति कर्ष-
रन्धाणि । कायल्लुब्धति स्फुरति मस्तकं कबन्धा नृत्यन्ति हसन्ति,
वीरहम्मीरः संघाममध्ये तुल्ययन् ज्वलति ॥ कबन्धाः प्रेतशरीराणि,
हक्काशब्द उचैःशब्दो देगी, तुल्ययन् सम्पादयन् । (C).

१८३ । १ जही (A). २ भूष (F). ३ वेतासा (B). ४ गाषणा (B).
५ सिवा (A). ६ फेर (A), फाच (B & C). ७ हन्ना (C). ८ वचंता (A),
वक्कन्ता (B & C). ९ मंधा (A). १० मत्ता (A), मत्ता (B & C). ११ Dropt
in (E). १२ हम्मीर (B & C). १३ मञ्जे (E & F). १४ तुखंता (A),
कुखंता (E), जुअंता (F). १५ १७८ (A). १६ क्रीडाचक्रः (B & C).

आद् रग्गण इत्य^१ काहल ताल दिज्जहु^२ मञ्जुआ^३
सह हार पलंत बिखवि^४ सब्ब लोअहि^५ बुण्णिआ^६ ।
वेवि^७ काहल हार पूरहु संख कंकण सोहणा
खाअ राअ भयंत सुंदरि चच्चरी मख^८ मोहणा ॥ १८४^९ ॥

१८२ । क्रीडाचक्रमुदाहरति, जहा इति । जहा — यच्च कबंधा
— कबन्धान् खाए — भचयित्वा भूत वेताला — भूता वेतालाः षष्ठं
गायंत — नृत्यंति गायंति, सिआ फार फेहार हक्का रवंता —
श्रियाः स्फारफेत्कारहक्का इवत्यः कष रंधा फुले — कर्षरंधं स्फुटंति ।
कथा टुइ — कायस्फुटति, मंधा — मसकं फुइइ — स्फुटति, कबंधा
षवंता इवंता — [कबंधाः] नृत्यंति इवंति, तथा — तच्च संगाम
मज्जे — संगाममध्ये वीर-इसीरः तुलंता तरितः यन् नुद्यंता —
युध्यते ॥ क्रीडाचक्रं निवृत्तं । (E).

१८३ । यथा । यथा भूतवेताला नृत्यंतो गायंति खादयित्वा
कबंधान् श्रियाः स्फारफेत्कारहक्का इवत्यः स्फुटंति कर्षरंधं । काय-
स्फुटति, मसकं * * कबंधा नृत्यंतो इवंति, तथा वीरः इसीरः
संगाममध्ये तरितं युध्यति[ति] ॥ (G).

१८४ । उदाच[र]षमाह, जहा भूत इत्यादि । यच्च भूताः
वेताला नृत्यंति गायंति खादन्ति कबंधान्, श्रिवानां स्फाराः

१८४ । १ हाह (A). २ दिज्जउ (B & C), दिज्जउ (E). ३ मञ्जुआ
(E), मञ्जुआ (F). ४ पुचवि (B & C). ५ लोचच (B), लोचवि (C).
६ बुण्णआ (E), बुण्णआ (F). ७ वेवि (E). ८ भच (E & F). ९ १८० (A).

फेत्कारा अलुकारवैदनाः शब्दाः बलानि प्रसरन्ति स्फुटन्ति कर्ष-
रग्भाषि । कृष्णा भक्षश्चिमसकाः कवन्धाः त्रिरोरहिता वीरा-
नृत्यन्ति हसन्ति, तत्र वीरचंवीरः संयाममध्ये व्यकन् भिखंत इति
विपक्षसंमुखीभूय युद्धं करोतीत्यर्थः ॥ (H).

१८४ । आदौ रगणः हस्तः काश्चं तासः दीयतां मध्ये शब्दः
हारः पतति पुनरपि शब्दः हारः इयमपि सर्वलोकेर्बुध्यते । हे
अपि काश्चो हारं पूरयन् शङ्खकण्ठ्याभ्यां शोभना नागराजो-
भवति चर्चरी मनोहारिणी ॥ इयमपि शब्दहारौ वारद्वयमित्यर्थः,
एवं चर्चरीति शोच्यम् । (G).

१८४ । अथाष्टादशाक्षरपरणस्य वृत्तस्यैकोनविंशत्युत्तरभिन्नवति-
सहस्र [८३०१८] तमं भेदं चर्चरीनामकं वृत्तं कथयति, आदिति ।
आह — आदौ रगण — [रग]णो मध्यकघुर्गण इत्यर्थः *** तासं —
तासो गुर्वादिस्त्रिकस इति यावत् दिव्यह — दीयतां मङ्गलभा —
मध्ये एतदन्तरमित्यर्थः सह हार — शब्दहारयोः कघुगुर्वीरिति
यावत् विश्वि — इयमपि पक्षंत — पतति शब्दहारौ वारद्वयं
[प]ततः, वेचि काश्च — दावपि काश्चौ कघू हार — हारं गुह-
मित्यर्थः पूरञ्ज — पूरय ततश्च शोचणा — शोभने संक्ष कंकच —
शंखकंकचे कघुगण[गुह] इति यावत् पूरयेति पूर्वेषाम्पचः, हे सुंदरि
हव्य लोचशि बुद्धभा — सर्वलोकेर्बुद्धा मोहया — मोहिनीं
चित्तयेति भावः चर्चरीं भव — कथय इति चात्र रात्र — नाग-
राजः पिंगलः भवतं — भवति ॥ रगण-सगण-जगणद्वय-भगण-
[रगण]रचितपरया चर्चरीति चक्षिणार्थः । (E).

जहा,

पात्रं खेजर भंभत्तकद्वं हंस सह सुतोहया^१
 धूरं धोर यखग खखद्व मोत्तिदाम^२ मखोहरा ।
 वाम दाहिखा^३ धारि^४ धावद्व तिकख चकखु कठकखुआ^५
 काहु^६ खाअर^७ गेह मंडखि^८ एहु^९ सुंदरि पेक्खिआ^{१०} ॥
 १८५^{११} ॥ चर्चरी^{१२} ॥

१८४ । आइति । आदौ रगणो हसः काहसः तासो दीचते
 मध्ये शब्दहारौ पततो इयमपि सर्वलोकेर्बुद्धौ । दावपि काहसौ
 चारं पूरय शंखकंकर्षं शोभनं नागराजो भणति सुंदरि चर्चरी
 भव मोहिनी ॥ हसः सगणः, काहसो सधुः, तासो गुहसधुसपो-
 गणः, शब्दहारौ सधुगुरु द्विवारं कार्थौ इत्यर्थः, शंखो सधुः
 कंकर्षं गुहः ॥ (G).

१८५ । आइ रगण इत्यादि । आदौ रगणः हसः काहसः
 तासो दातव्यो मध्ये शब्दहारौ पततः दावपि सर्वलोकेर्बुद्धौ ।
 दौ काहसौ चारं पूरय शंखः कंकर्षं शोभनः नागराजो भणति
 सुन्दरी चर्चरी मनोमोहनी ॥ आदौ रगणस्ततो हसः सगणस्ततः

१८५ । १ पाय (C). २ जंभत्तकद्व (A), जंभत्तकद्व (F). ३ सुतोहरा
 (A), सुतोहरा (B), सुतोहरा (E). ४ धोर (A), धूर (E & F). ५ मोत्ति-
 मदाम (C). ६ दाहिख (B & C). ७ धारि (B), धारि (E & F). ८ कठ-
 कखुआ (A), कठकखुआ (B & C). ९ दाहि (A, B & C). १० पूरय (A,
 B & C). ११ मखिख (B & F). १२ यख (A), यखि (B & C). १३ रैक्खिआ
 (A & F). १४ १८५ (A). १५ चाचरी (C).

काहलौ लघुस्तस्यालो गुरुलघुरूपो मध्ये दीयः, शब्दहारौ लघु-
गुरु पततः वारद्वयं तेन पुनरपि शब्दहारौ लघुगुरु पततः, द्वौ
काहलौ लघू ततो हारं गुरुं पूरयतः, शब्दो लघुः ततः कंकणं
गुरुः, शोभनः नागराजो भवति चर्चरीशब्दः, चर्चरी कौटुम्भी
सुन्दरी अतश्च मनोमोहनी, अन्यापि सुन्दरी हारशब्दकंकणैः
शोभना भजति सुन्दरीपदं । (H).

१८५ । उदाहरति । पादे नूपुरं झञ्झणायते हंसशब्दसुशोभनं
सूत्रे विस्तीर्णक्षणाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहरं । वामदक्षिण-
पार्श्वयोर्धावति तीक्ष्णचक्षुःकटाक्षः, कस्य नागरस्य गेहमण्डनी
सुन्दरीयं प्रेक्ष्यते ॥ घोरशब्दो विस्तीर्णं देश्री, धारशब्दः पार्श्वं,
तीक्ष्णशब्दश्चक्षुर्विभेषणम् । (C).

१८५ । चर्चरीमुदाहरति, पात्र षेडरेति । हंस सह सूत्रोहणा
— हंसशब्दवत् सुशोभनं षेडर — नूपुरं यस्या इति शेषः यथा-
क्षयं योजनीयः पात्र — पादयोः झञ्झणक्कर — झञ्झणायते, घोर
चक्षुग् — विस्तीर्णक्षणाये धूल — स्थूलं मणोहर — मनोहरं मोक्ति-
दाम — मौक्तिकदाम षड्वद — नृत्यति, तिक्लचक्षु क[डक्ल]त्रा
— तीक्ष्णचक्षुःकटाक्षः वाम दाक्षिण — वामदक्षिणयोर्भागयोरिति
भावः * * * । (E).

१८५ । यथा । पादे नूपुरं झञ्झणायते हंसशब्दसुशोभनं, सूत्रं
सूत्रक्षणाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहरं । वामदक्षिणयो-
र्धायोर्धावति तीक्ष्णचक्षुःकटाक्षः, कस्यचिन्नागरस्य गेहमण्डनीयं
सुन्दरी दृष्टा ॥ (G).

मो सो जो^१ स त तो^२ समंत गुरबो^३ एजख^४ विंसाउखो^५
 पिंडोअं सउ बीस^६ मत्त भखिअं अट्ठासि जोखी उखो^७ ।
 जं छेहत्तरि बखओ^८ चउ पओ^९ बत्तीस रेह^{१०} उखो^{११}
 [चो]आलीसह^{१२} हार^{१३} पिंगल भखे^{१४} सहूलसट्टा^{१५}
 मुंखो ॥ १८६ ॥ ॥

१८५ । उदाहरणमाह, पाच षेउर इत्यादि । पादे गुरुरं
 अणअणायते हंमशब्दवत् सुशोभनं खूणोचस्तनाये नृत्यति सुक्तादाम
 मनोहरं । वामदक्षिणयोर्धाद्योर्धाडि लोके प्रसिद्धं * * * तौह्यणचतुः-
 कटाक्षः, कस्य पुरुषस्य गेहमण्डनकर्त्रीयं सुंदरी दृष्टा ॥ (11).

[In MS. (H), a metre named सुक्ताहारः is transcribed with an
 example from another book. As this has not been mentioned in
 any of the other MSS, so it has not been adopted here.—Ed.]

१८६ । अथोनविंशत्यक्षरा । मो ऽऽऽ सो ।।ऽ जो ।।ऽ स
 ।।ऽ त ऽऽ। अथ द्वयं तदन्ते गुरुः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिण्डोऽयं
 विंशत्यधिकशतं माचाणां भणितम् अष्टाश्रौतिथोनिः पुनः । यत्

१८६ । १ जो (B). २ ता (A, B & C). ३ गुरबो (A), गुरबो (B & C).
 ४ एजख (A), एजख (F). ५ विंसाउखो (E & F). ६ विंस (F). ७ जो बियुखो
 (A), जो बीपुखो (B & C). ८ बखओ (A, B & C). ९ पओ (A). १० रेह
 (A), रेहे (F). ११ सुखो (A), पुखो (B & C). १२ एखाओसह (A & B),
 चौखालीसह (C & E), चौनाओसह (F). १३ हार (A, B & C). १४ हार
 (A, B & C). १५ सहूल सो सट्टाओ (A) १६ १८६ (A).

षट्सप्ततिवर्णानां चतुर्भिः पादैर्द्वाचिंशद्वेखं जामे [?] रात्रा [?] नागानां [?] नात्रा पिङ्गलेन कविना गार्हृलः [?] संबध्यते ॥ षट् इति पाठे गार्हृलसदृक इति नाम, जामे इत्यस्य ज्ञायत इत्यर्थः । चतुर्भिः पादैः विंशत्यधिकग्रतं माचाणाम् अष्टाश्रीतिमाचाणां धोनिः स्थानं चतुस्रत्वारिंशद्गुरवैः । (C).

१८६ । अथैकोनविंशत्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य पंचलक्षं चतुर्विंशति-
सहस्रमष्टाश्रीत्युत्तरं ग्रतद्वयं ५९४२८८ भेदा भवन्ति, तत्र सप्तचिं-
शोत्तरग्रतद्व[च]याधिकैकोनपंचाशत्यस्रस्रोत्तरैकलक्षतमं [१४८३३०]
भेदं गार्हृलविक्रीडित[?]नामकं वृत्तं लक्षयति, भविति । जं — यथै-
कोनविंशत्यक्षरचरणे वृत्ते प्रथमं मो — मगणस्त्रिगुरवर्गणः, ततः सो
— सगणोऽंतगुरुः, ततश्च जो — जगणः मध्यगुरुः, ततश्च समंत-
गुरवो — सम्यगन्ते गुरवेषां तादृशाः स त तो — सतताः सगण-तगण-
तगणा इत्यर्थः सगणोऽंतगुरुस्तगणोऽंतलक्षः पुनश्च तगण इत्यर्थः,
एवंप्रकारेण पादे एज्जण बिंसा षणो — एकोनविंशतिवर्णाः पतन्ति,
अच च षड पशो — चतुःपादे पिंडोऽंशं — पिण्डीभृताः पुनः वत्तीष
रेहे — द्वाचिंशद्वेखाः लक्षव इत्यर्थः अट्टाभि जोषी — अष्टाश्रीति-
धोमयः अष्टाश्रीतिमाचाणां कारणानीति यावत् सौ[सो]आसी-
[सह] चार — चतुस्रत्वारिंशत् चारा गुरवः येषामष्टाश्रीतिमाचा-
भवन्ति तादृशास्रत्स्रत्वारिंशद्गुरव इत्यर्थः, एवंप्रकारेण हेहचरि
बलस्यो — षट्सप्ततिवर्णाः] प्रतिचरणं [?] षड बीष मत्त — विंशत्य-
धिकग्रतमाचास्र भषिचं — भषिताः, तत् सद्भूतसदृ — गार्हृलसदृकं
मुणो — जानीत इति पिंगल भये — पिंगलो भषति ॥ (E).

१८६ । अथैकोनविंशत्यक्षरा अतिष्टतिः ॥ मो सो इति ॥ न स
ज स त ताः समंतगुरवः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिंजौभृताः श्रतं
विंशतिर्मात्रा भषिता अष्टाश्रीतियोनयः पुनः । यत् षट्सप्ततिवर्णा-
स्तुःपदेषु द्वाभिंशद्रेखं पुनस्तुस्तुलारिंशत् चारः पिंगलभषितं
शार्ङ्गुल्लघाटकं जानीषि ॥ चारो गुरुरते कार्यं इत्यर्थः, अष्टाश्रीति-
रिति गुरुमात्रापरं । (G).

१८६ । जनविंशत्यक्षरप्रसारस्य कतिचित् हंदांषि वदति
मो सो जो इत्यादि । नः सः जः सतताः समंतगुरवका एकोन-
विंशतिः पुनः पिण्डोऽयं श्रतं विंशतिर्मात्रा भषिता अष्टाश्रीति-
यैनिः पुनः । यच्च षट्सप्ततिर्वर्णास्तुःपदेषु द्वाभिंशद्रेखाः प्राप्ता-
एकचत्वारिंशजाम पिंगलकवेः शार्ङ्गुल्लघाटको ज्ञातः ॥ मो मगणः,
सः सगणः, जो जगणः, सः सगणः, तक्षगणः, पुनस्तक्षगणः, सम-
न्तगुरवः अन्ते गुरुर्येषां ते तथा सतता एकोनविंशतिर्वर्णाः पदे
अस्य हंदेशः सकलशरीरं विंशत्यधिकश्रतं मात्राः पिण्डः शरीरं,
तत्रापि भागमाह योनिरष्टाश्रीतिः, योनिर्जन्मस्थानं कलाद्वयेन
गुरुरेकस्तुस्तुलारिंशद्गुरुरामष्टाश्रीतिः कला योनिस्त्यन्तिस्थानं
चतुर्भिः पदेः षट्सप्ततिवर्णास्तुषु पदेषु द्वाभिंशद्रेखवः । एवं नक्ष-
वर्षमात्रासप्तधूमि कथयित्वा पारिश्रेष्ठ्याद्गुरुर्येषां कथयति, एक-
चत्वारिंशजामसंख्यकाच्च गुरवो भवन्ति, कवेः पिंगलस्य नाम पिंगल-
इत्यक्षरचयम् एकचत्वारिंशत् चयस्य तेन चतुस्तुलारिंशद्गुरवो भवन्ति
यच्च तत् शार्ङ्गुल्लघाटकं ज्ञातं । (H).

जहा,

जे संका^१ गिरि मेहलाहि^२ खलिआ^३ संभोअ खिसो^४ रई
फारफुस^५ फणावली कवसणे^६ पत्ता दरिदत्तणं^७ ।
ते इहि^८ मलआणिला विरहिणी शीसास^९ संपक्खिणो
जादा भक्ति सिमुत्तणे वि बहला^{१०} तारुख पुखा विओ^{११} ॥
१८७^{१२} ॥ साहूससइ । (C).

१८७। उदाहरति । ये सङ्गागिरिमेखलायाः स्वसिताः
संभोगखिओरगीस्कारोत्फुल्लफणावलीकवसनेन प्राप्ता दरिद्रत्वं ।
इदानीं ते मलयानिला विरहिणीनिःशाससंपर्किणो जाताः
श्रीत्रं शिशुत्वेऽपि बहलास्तारुखपूर्णा इव ॥ (C).

१८७। शार्दूलषाटकमुदाहरति, जे संकेति । जे — ये संका
गिरि मेहलाहि — संकागिरिमेखलायाः चिकूटाचककटकादित्यर्थः
खलिआ — स्वसिताः ततश्च संभोगखिओरगीस्कारोत्फुल्लफणावली-
कवसनेन दरिदत्तणं — दरिद्रत्वं पत्ता — प्राप्ताः । ते इहि —
इदानीं मलयानिलाः विरहिणीनिःशाससंपर्किणः संतः शिशुत्वेऽपि
तारुखपूर्णा इव बहला जाताः ॥ कपूर्मंजरीषाटके देवीनियुक्त-
विषयवायाः वाक्यमेतत् । (E).

१८७। १ मे सङ्गा (B). २ मेहलाह (A), मेहलाह (B & C). ३ खलीषा
(E). ४ खिसो (A). ५ फारफुस (A), फारफुस (B & C), फारफुस (E).
६ फणावली (E). ७ इविदत्तण (B). ८ इहि (B & C), इहि (E).
९ शीसा (B), शीसा (E). १० बहला (B & C). ११ उखा विओ (A & C).
१२ १८७ (A).

पत्थारे^१ अह^२ तिखि^३ चामर वरं दीसंति वसुञ्जलं^४
उत्तिठं^५ लहु बिखि^६ चामर तथा उठ्ठीअं^७ गंधुगुरो^८ ।
तिखी^९ दिख^{१०} सुगंध^{११} चामर तथा गंधा जुआ^{१२} चामरं
रेहंतो^{१३} धअपट्ट^{१४} अंत कहिअं^{१५} सहूल बिक्कीडिअं^{१६} ॥
१८८^{१७} ॥

१८७। यथा । ये लंकागिरिमेखलाभ्यः स्लक्षिताः संभोग-
खिन्नोरगीस्कारोत्फुल्लफणावलीकवलनैः प्राप्ता दरिद्रत्वं । ते इदानीं
मलयानिला विरहिणीनिःश्राससंपर्किणो जाता झटिति त्रिशुल्ले-
ऽपि वज्रलास्तारुष्यपूर्णा इव ॥ (H)।

१८७। उदाहरणमाह, जे लङ्का इत्यादि । ये लङ्कागिरि-
मेखलातः स्लक्षिताः संभोगखिन्नोरगीस्कारोत्फुल्लफणावलीकवलने
प्राप्ता दरिद्रत्वं । ते इदानीं मदनाविला [?] विरहिणीनिःश्रास-
संपर्किणो जाता झटिति त्रिशुल्लेऽपि वज्रलास्तारुष्यपूर्णा इव ॥ (H)।

१८८। असुमेवार्थं, प्रकारान्तरेण स्पष्टयति, पत्थारे इति ।
प्रसारय जीणि चामराणि दृश्यन्ते वर्णोज्ज्वलानि, उत्थापनीयौ

१८८। १ पत्थारे (A). १ तह (A), जर (B & C). २ तिच (A).
३ वसुञ्जलं (E), वणुञ्जलं (F). ४ तरेचं (A & B), उठ्ठेचं (C). ५ बिधि
(A). ६ तरेच (A & B), उठ्ठेच (C). ७ गंधुगुरो (B & C), गंधुगुरो (E).
८ तिचे (A & B), तिधि (C). ९ सुच (B & C). १० खगंध (E). ११ चरे
(A & C), जरे (B). १२ चेरं (F). १३ धअपट्ट (A), जलपट्ट (B), चपट्ट
(C). १४ करले (A, B & C). १५ सही सुचो (A), सहा सुचे (B & C).
१७ १८८ (A).

सधू द्वौ चामरं तथा उत्थाप्यौ गन्धगुरु । चयो दीयन्तां सुगन्धा-
 क्षामराणि तथा गन्धश्च द्वे चामरे राजमानो ध्वजपटोऽन्ते कथितः
 ग्राहूलसंस्थापने ॥ षड्दो सुषे इति पाठे ग्राहूलग्रहको ज्ञायत इत्यर्थः,
 सं[प्र]स्तारथ विस्तारथ, सुगन्धाः शोभना गन्धा सधवस्तथा चौषि
 गुरुणि, ध्वजपट आदिसुस्त्रिकलः । (C).

१८८ । पुनरपि ग्राहूलविक्रीडितं प्रकारान्तरेण लक्षयति, पत्यारे
 इति । जह—यच पत्यारे—प्रस्तारे वणुञ्जलं—वर्षोऽञ्जलानि
 तिषि चामर वरं—चौषि चामरवराणि गुरुणि दीयन्ति—दृश्यन्ते,
 ततश्च उक्लिष्टं—उक्लिष्टं लज्ज विषि—सधुदयं चामरं—चामरं
 गुरवित्यर्थः तद्वा—तथा गंधुगुरो—गंधो सधुः गुरुश्च उट्टीश्च—
 उत्थापितः दत्त इत्यर्थः । तद्वा—तथा तिषो चयस्त्रौषि वा
 सू[सु]गंध—सुगंधाः शोभना सधव इत्यर्थः चामरं—चामराणि
 गुरवः दिषि—दीयन्ते, ततश्च गंधा—गंधो सधुः जुष्वा चामरं—
 द्वे चामरे गुरु अंत—अन्ते पादांते चामरद्वयांते वेत्यर्थः रेहंतो—
 राजमानः ध्वजपट—ध्वजपटो लज्जादिसुस्त्रिकल इति यावत्
 कश्चिन्—कथितं तत्सहूल विक्रीडितं—ग्राहूलविक्रीडितं ॥ (E).

१८८ । पत्यार इति । प्रस्तारे यच चयः चामरवरा दृश्यन्ते
 वर्षोऽञ्जलसुक्लिष्टं सधुदयं चामरं तथोत्थापितो गंधो गुरः । चयो
 दत्ताः सुगंधाक्षामरास्तथा गंधो युग्मचामरं राजमानो ध्वजपटोऽन्ते
 कथितः ग्राहूलविक्रीडितं ॥ चामरं गुरः, गंधो सधुः, ध्वजपटो-
 लज्जगुरु । संज्ञान्तरार्थे पुनरुक्तिः । (G).

१८८ । पूर्वीकलक्षणमेव प्रकारान्तरेण सुगमलक्षणं करोति

जहा,

जं धोअंजण लोलं लोअणजुअं लंबालंअग्गं मुहं
 इत्यालंविअ केस पल्लवचए घोणंतिं जं विंदुणो ।
 जंएकं सिअअं चलं शिवसिदं तं एहाणं केसिट्ठिआ
 आणीदा इअ मभ्भत्तं देक्क जणणी जोईसरेणा मुणा ॥
 १८६ ॥ शाईलस्य लक्षणद्वयमेतत् । (A). सङ्खल (B & C).

पत्तारे इत्यादि । प्रस्तारे तत्र चयस्वामरवरा दृश्यन्ते वर्षोऽञ्चलं
 तथा चैवं लघुदयं चामरं तथा चैव गंधो गुदः । चयो दत्ताः
 सुगंधाः चामराणि तथा गन्धस्य द्वे चामरे शोभमानो ध्वजपटो-
 ऽन्तकरणे शाईलशाटको ज्ञातः ॥ प्रस्तारे चोपि चामराणि गुरव-
 क्षतो वर्षोऽञ्चलं यथा आदेवं लघुदयं कर्त्तव्यं तथाच चामरं
 गुदक्षयाच गन्धो लघुक्षतो गुदक्षतस्त्रयः सुगन्धा लघवः तथैव
 चामराणि चोपि गुरव इत्यर्थः ततो गन्धस्य लघुक्षतो द्वे चामरे
 गुदद्वयमन्तकरणेऽन्ते शोभनध्वजपटस्त्रिकलो लघुगुरुरूपः, शाईल-
 शाटकमिति हृदयो नाम । अत्र द्वादशवर्षेषु यतिः, सप्तसु वर्षेषु
 यतिः, ऋषिदादौ सप्तसु वर्षेषु यतिः ततो द्वादशसु वर्षेषु यतिः ।

१८६ । १ लोच (A, B & C). २ लंबाल (B). ३ चण्डा (A). ४ पल्लव
 (A). ५ घोणति (A), दीर्घति (B), दीर्घति (C). ६ भिजाणवा (C).
 ७ विचचं (A, B & C). ८ लघुदयं (B & C). ९ विवाचिचं (F). १० तं
 वाच (A), तन्वाच (B), तन्वाच (C). ११ केसिट्ठिदा (B & C). १२ गन्ध
 (B & C). १३ जोईसरेणा (A, C & E). १४ १८६ (A).

छकं ह्रं:पारिजाते, मः खो जः सतता गुदस्य विरतिः सूख्यै-
रथाश्वैर्भवेत्, नागानामधिपिन तन्निगदितं ग्राहूँक्षविक्रीडितम् ।
एतन्प्राक्ततकाथनिर्मितिविधौ संकीर्त्यते ग्राटकं, विच्छेदः कश्चिदस्य
सप्तदिनकृत्यसोऽपि संलक्ष्यते ॥ (H).

१८८ । उदाहरति । यद्वौताञ्जनशोचनयुगं सन्नासकायं
सुखं हस्ताकृष्टकिंशुकपल्लवचयैर्घूर्णन्ति भृङ्गाङ्गनाः । यदेकं सिच-
याञ्चलं निवसितं तत् स्नानकेलिस्थिता आनीता इयमहुतैकजननी
योगीश्वरेणात्मना ॥ इदं कर्पूरमञ्जर्यां भैरवानन्दयोगिमन्नाकृष्ट-
नायिकावर्षनं । (C).

१८८ । ग्राहूँक्षविक्रीडितमुदाहरति, जमिति । जं धोत्रंजण
शोच शोचण जुञ्चं—यस्मात् धौतांजनशोचनयुगं धौतमंजनं
यस्य तादृशं शोचनयुगं यस्मिंस्तत्तादृशमित्यर्थः संवासनयुगं—
संवासकायं संवात्यलकान्यपे यस्य तत्तादृशं मुहं—सुखमित्यर्थः
तथा जं—यतः हत्यासंवित्र केस पल्लव चए—हस्तासंबितकेसपल्लवचये
विंदुषो—विंदवो घोषन्ति—घूर्णन्ति परितो भ्रमंतौति थावत्
तथा जं—यस्मात् एकं सिचञ्चलं णिवसिञ्चं—एकं सिचयाञ्चल
निवसितं एहाणकेलिष्ठिञ्चा तं—तस्मात् हेतोः स्नानकेलिस्थित
अस्यदेह जणणी—अहुतैकजननी आस्यर्थमुख्योत्पत्तिभूमिरिति
थावत् इञ्च—इदं कर्पूरमञ्जरी असुना जोईसरेण—योगी-
श्वरेण कापाक्षिकभैरवानंदेन आणीदा—आनीता ॥ यतो नेचषो
रंजनं धीतं विंदवस्य केसपा[ग्रा]ह्योतंति एकमेव च वक्षं हृतं
ततः स्नानकेलिस्थेयमानीतेत्यर्थः । भैरवानंदाकृष्टां कर्पूरमञ्जरी

प्रेक्ष्य विदूषकं प्रति राज्ञो वाक्यमेतत् । शार्दूलविक्रीडितं
निवृत्तं । (E).

१८८ । यथा । यद्भौताजनसौख्योचनयुगं संवासाकायं मुखं
हस्तालंबिनि नेत्रपल्लवचये घूर्णेति यद्विंदवः । यदेकसिचयांचलं
निवसितं तत्तज्ञानकेलिस्थिता आनीता इयमद्भुतैकजननी योगी-
श्वरेणासुना ॥ (G).

१८८ । उदाहरणमाह, जं धोत्रं इत्यादि । यस्याः धौताञ्जन-
श्रोणसौचनयुगं सम्वासाकायं मुखं हस्तालम्बितनेत्रपल्लवक[च]ये
घूर्णने यत्र विंदवः । ययैकं सिचयाञ्चलं निवसितं तत्तज्ञानकेलि-
स्थिता आनीता इयमद्भुतैकजननी योगीश्वरेणासुना ॥ सिचयः
परिधानवस्त्रं । सिचयः प्रोतसाटक इति चिकाण्डशेषः । भैरवा-
नंदाकृष्टायाः स्नानस्थितायाः कर्पूरमञ्जर्यां वर्णनं । (H).

[NOTE.—The following verses are found in MS. (A), but in
none of the others.—Ed.]

दह बंभण दह खत्तिअउ दह वेसउ दह सुह ।

वर्षां पर तह एक अउ साखा जाति पसिद्ध ॥ १८६ ॥ [दोहा]

तिउ पाए उणविंस अक्खर धरो एकेण बीहं सुणो

मत्ताणं सउ बीह १२० पिंड सअले तेनार हारं धुणो ।

गंधोअं चउतीस ३४ ऊदं सअलं वेसेण सुअ्जाणिओ

वसेणं सतहत्तरेहिं [७७] भयिअं गुंजाण सो सट्ठओ ॥ १८७ ॥

विह पाए विह कर्हं वेस भयिअं एउण बीसं धरो

वि[अ]वालीसह [४२] हार अण्णि सअले कत्तीस रेहा भ[ध]रो ।

वखाणं अठहत्तरेहिं सञ्जले वीहोत्तरं सत्तन्ना
 विस्वामे विज्ज ठाम ठाम भणिञ्चं हट्टीण सो सट्टओ ॥ १८८ ॥
 तिज्ज पाए बिह वख सेस भणिञ्चं एउख एको ण[प]ञ्चं
 उणञ्जम्भी ७९ तह वख ठाम धरिञ्चं एञ्चारिसं चारञ्चं ।
 अठतीसे सज्ज तच्छ तच्छ कदणा विस्वाम वे अंपिओ
 सुच्छंदो भण सेस णाञ्च णिउणो मोहह सो सट्टओ ॥ १८९ ॥
 असि ८० वखो खउ पाञ्च पाञ्च कदणा दिट्ठाण किट्ठाणञ्चं
 गुरु चाखीसह चारिसेण ४० सज्जञ्चा दिट्ठाण किट्ठाणञ्चं ।
 खउ जोणी गण मज्झ मज्झ सञ्जले वीहोत्तरं सत्तन्ना
 भणु सेसा हञ्च खंडु बंध सुरसो पंचाणु* सो सट्टओ ॥ १९० ॥
 सट्टओ पठमो वि गुंज सट्टी मोहह पंचाञ्चणो
 हंकाओ वव लंगु वेणुण णखी हिंसाणु विच्छारिओ ।
 णिखंको हिञ्चआह मोर रररी विंवाह वीहंसणो
 उट्टंगो व्हिरासिणो मिञ्चपई संचारि मोहा सुणो ॥ १९१ ॥
 कुंडो कक्कसु जंपु गंड विकटो दंतारि तक्कारिओ
 मीणो भीसण वक्करो भञ्चकरो खंगूर खीसाञ्चरो ।
 सट्टओ कटणो गुरार ररवो पफुंद फुक्कारिओ
 एक्कओ गुरु खोपि जूञ्च सज्ज हो एञ्चारिसो सट्टओ ॥ १९२ ॥

[इति] ग्राहूँसप्रकरणम् ।

* [This metre is elsewhere described as मन्त्रेभविश्रीचित्तम्. Vide Ghosh's Compendium, p. ९७.—Ed.]

ठद्वि' दिश्वर जुश्ल' मञ्ज' करश्ल करहि'
 पुण'वि दिश्वर जुश्ल' सज्ज' बुहश्ल' करहि ।
 सरस गण विमल जह' णिट्ठविश्व' विमल मइ
 तुरिअ कइ'' उरअ बइ'' चंदमल'' कहइ सइ'' ॥ १८०'' ॥

१८० । स्थापय द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुरु पुनरपि
 द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुरु । सरसगणो विमलो यत्र श्रुत्वा
 स्थाप्यते मनोगतिना विमलमतिना उरगकविना चन्द्रमाला कथ्यते
 यदा ॥ मध्यपदसमभिव्याहाराद् आदावन्ते च द्विजवरयुगलं प्रत्या-
 ख्यते, तदेव द्रढयति पुनरपीत्यादिना । (C).

१८० । अथैकोनविंशत्यक्षर[चर]णस्य वृत्तस्य चतुःसप्तत्यु[षष्णु]-
 क्षरशतद्वयाधिककचयोविंशतिसहस्राधिकपंचलक्ष[५२२२६४]तमं भेदं
 चंद्रमालानामकं वृत्तं लक्षयति, ठद्वीति । दिश्वर जुश्ल—
 द्विजवरयुगलं चतुर्लक्षात्मकगणद्वयमिति यावत् ठद्वि—स्थाप-
 यित्वा मञ्ज—मध्ये द्विजवरद्वययुगयोरंतराले इति यावत् कर-
 श्ल—करतलं गुर्वंतं सग[ण]मित्यर्थः करहि—कुरुष्व, पुणवि—

१८० । १ ठद्व (B & C). २ जुश (A), जुश्ल (C). ३ मञ्ज (E).
 ४ करश्ल (A). ५ पुण (B & C). ६ Dropt in (E). ७ मञ्ज (A, B & C).
 ८ करश्ल (A & C), dropt from बुहश्ल up to चमिच in the first
 quadrant of the next śloka (B), बइश्ल (F). ९ जोश (A), जइ (C).
 १० तुवि चवर मचमइ (A), तुवि चवर मचमइ (C), वि ठद्विति (E).
 ११ विमल मइ (A & C). १२ कर (A & C). १३ चंदमल (E), चंदमल
 (F). १४ जोइ (A). १५ १८२ (A).

पुनरपि हे बुधश्चण—बुधजन दिग्भर[रद्यु]श्चण—द्विजवरयुगलं
 सञ्ज—सञ्जं कारहि—कुर्वन् । एवं च विमलाः सरसगणाः पंचेति
 शेषः अह—यश्च नितरां स्थायंते विमल मद्—विमलमतिः
 तुरिश्च कद्—त्वरितकविः उरग बद्—उरगपतिः सद्—तां चंद्र-
 मञ्जु—चंद्रमाणां [कहद्—] कथयति ॥ अत्र पुणवि दिग्भर-
 जुश्चण मञ्जु करश्चण करश्चैति क्वचित्पाठः, मञ्जु करश्चण—
 मध्यकरतलं मध्ये करतलं यस्य तादृशं द्विजवरयुगलं पुनरपि
 कुर्वन्नेत्यर्थः, परंतु अत्र पूर्वाक्तात् मध्ये करतलं कुर्वन्नेत्यत्र
 मध्यपदसमभिव्याहारादेवायिमद्विजवरश्च मध्यकरतलप्रप्राप्त्या पुन-
 र्मध्यकरतलमिति द्विजवरविशेषणं पद्यपूरणायैवेति संप्रदाय-
 विद्ः, द्विजवर[द्वय]सगणोत्तरद्विजवर[द्वय]रचितचरणा चंद्रमाखेति
 निष्कर्षः । (B).

१८० । ठईति । स्थापयित्वा द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुर्वन्,
 पुनरपि द्विजवरयुगलं सञ्जं बुधजन कुर्व । सरसगणं विमलं यश्च
 निष्ठाप्य विमलमतिस्त्वरितकविः उरगपतिश्चंद्रमाणां कथयति तां ॥
 मध्ये द्विजवरयुगयोर्मध्ये इत्यर्थः । द्विजवरस्यतुलंघुः, करतलः
 सगणः । (C).

१८० । ठइवि इत्यादि । संस्थाप्य द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं
 कुर्व, पुनरपि द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुर्व । सरसगणा विमलाः
 धान् श्रुत्वा धारयति मनोगतिं विमलमतिः उरगकविश्चंद्रमाणां
 कथयति सः ॥ संस्थाप्य द्विजवरयुगलं चतुर्लघून् मध्ये करतलं
 सगणं कुर्व, पुनरपि द्विजवरयुगलमष्टलघूनेतावता गणपूर्तिर्जाता ।

जहा, अमिअ कर किरण धरु' फुल्लु' खव कुसुम' वयु'
 कुविअ भद्र' सर ठवद्र काम खिअ धयु' धरद्र' ।
 रवद्र पिक समअ णिक' कंत तुअ' बिर चिअल्लु'
 गमिअ दिण पुणु' ख मिल्नु' जाहि' सहि पिअ
 खिअल्लु' ॥ १८१ ॥ चंद्रमाला ।

पाठक्रममाह, मध्ये हृदयमध्ये कलकलं कुह, कलेन उच्चैःस्वरेषु
 पठेत्यर्थः । यत्र सरसगणा विमला यान् श्रुत्वा मनो गतिं मन-
 सास्रस्रं धारयति, वहिस्रास्रस्रं न प्रकटं भवति, मनः स्थिरीकृत्य
 शृणोति वा, विमलमतिहरगकविरेतच्छंदः चंद्रमालां भणति सः ।
 अत्र दशसु वर्षेषु यतिः, पुनर्नवसु वर्षेषु यतिः । उक्तं कंदःपारि-
 जाते, कुह सविरति दश लघुमेकगुरुमथ र[व]सुल-मिति रचय
 गणनिचयमत्र सुभणितिकुशल । अभिनवरसपरिणति चंद्रगति
 किल भवति जगति सकलकविगुरुनागपतिरभिस्रपति ॥ (11).

१८१ । उदाहरति ! अमृतकरः किरणधरः फुल्लं नवकुसुमवर्णं
 कुपितो भूत्वा शरं स्थापयन् कामो जिज्ञं धारयति धनुः । रौति
 पिकः समये जिजे कान्तास्त्व स्थिरहृदयः नूनं गतं दिनं न मिस्रति

१८१ । १ धर (A, B & C). २ फुल्लु (A, B & C). ३ कुसुम (A).
 ४ वयु (A & C). ५ Dropt in (B). ६ धनु (E). ७ and ८ Transposed
 in (A, B & C). ९ विच (C). १० सुचय (F). ११ विचय (B),
 विचयु (C). १२ वयु (B). १३ मिल्नु (A), मिच (B), व मिल्नु वयु (C).
 १४ जाहि (A). १५ विचयु (B), विचयु (C) १६ १८० (A).

पुनर्थाहि सखि त्रि[य]निकटं ॥ निजसमयो वसन्तः, नूनं निश्चितं,
तस्मात्थाहि । (C).

१८१ । चंद्रमासाशुदाहरति, अमिअ करेति । अमिअ कर—
अमृतकरः किरण—किरणान् धर—धरति, वण—वणं फुल्ल
णव कुसुम—फुल्लनूतनपुष्पं जातमिति शेषः, काम—कामः कुबिअ
भ[र]—कुपितो भूत्वा शर ठवद्—शरान् स्थापयति णिअ धणू—
निजधनुः धरद्—धरति । पिक—पिकः कौकिलः समअ—
समये वसंतकाले णिक—समीचीनं यथा स्थानथा रवद्—रौति,
तुअ—तव कांत—कांतः प्रिय इत्यर्थः थिर हिरणु—स्थिर-
हृदयः, गमिअ दिण—गमितानि दिनानि पुनः ण मिअ—न
मिसंति, सहि—हे सखि तस्मात् त्वं पिअ णिअलु—प्रियनिकटे
जाहि—गच्छ ॥ कल्लातारितां कांत्तिआधिकां प्रति सखी-
वाक्यमेतत् । (E).

१८१ । यथा । अमृतकरः किरणान्धरति, फुल्लति नवं कुसुम-
वणं, कुपितो भूत्वा शरान् स्थापयति कामो निजधनुर्धरति ।
रौति पिकः समये सम्यक्, कान्तस्तव स्थिरहृदयो गता दिवसाः
पुनर्न मिसति, थाहि सखि प्रियनिकटे ॥ (G).

१८१ । उदाहरणमाह, अमिअ इत्यादि । अमृतकरः किरणं
धारयति, फुल्लवज्जकुसुमं वणं, कुपितो भूत्वा शरं स्थापयति कामो-
निजं धृत्वा धनुः । रवीति पिकः, समयः समीचीनः, कान्तस्तव
स्थिरहृदयः स्थिरप्रेमा, गतं दिनं पुनर्न मिसति, थाहि सखि
प्रियनिकटं ॥ (H).

करिञ्च जसु सुगुणजुञ्च^१ विमलमद् महिञ्चले
ठडञ्च ठड रमणि सरस गण^२ पञ्च पञ्च अञ्चले^३ ।
दिञ्चवर^४ चउ चउ पञ्चहि भण^५ फणिबड सही^६
कमल गण सरस मण सुमुहि धवलञ्च कही^७ ॥ १६२^८ ॥

१६२ । कुर्व्व रसं श्रुला युवते विमलमते महीतले स्थाने
स्त्रापय सुसुखि सगणं पदपदतले । द्विजगणाश्चतुश्चतुर्षु पादेषु भणति
फणिपतिर्महीधरं [?] नगणं भण शशिवदने धवले ॥ पदपदतले
सर्व्वेषां पदानामन्ते सगणं, तथाचादौ जानोहि द्विजगणाश्चलारः
प्रतिपदं धवलगणं निर्मलगणं योग्यं, धवले धवलाख्यच्छन्दसि
धवलाङ्कनेवानुक्रमणिकायां वक्ष्यति । महीश्वरानुगुणं मही-
श्वरानुमतमित्यर्थः इति कश्चित्, परनिपातात् फणिमहौपति-
रित्यन्ते । (C).

१६२ । अथैकोनविंशत्यक्षरचरणवृत्तस्य चतुस्त्रारिंशदक्षरैक-
ग्रन्ताधिकद्विषष्टिसहस्रोत्तरद्विलक्षतमं भेदं धवलनामकं वृत्तं लक्ष-
यति, करिञ्च इति । हे सरसमानसे सुसुखि रमणि जसु — धञ्च
पञ्च पञ्च अञ्चले — [पादे] पादे पतितान् सरस गण — स्त्राप्यगणान्

१६२ । १ पञ्चद वसु लज्ज जुञ्चल (A), करर रम सुवि जुञ्चद (B), करर रम
सुवि सुचद (C). २ रमच गति सुचच (A), रमचि रिच मच (B), रमचि निरिच
मच (C). ३ तले (A, B & C). ४ दिञ्चमच (A, B & C). ५ भवि (A),
पचच भव (E). ६ द्विच मही (A), मही (B & C) ७ करचल मच परिचल
सवि वचचि धवलही (A), धर सुमच सरिच भव सवि वचचि धवलही (B & C).
८ १६२ (A).

दिश्वर चउ — दिश्वरान् चतुर्लघुकणान् चतुरः ठरश्च ठर —
 स्थापयित्वा स्थापयित्वा कमलकणः सगणोऽंतगुपरित्यर्थः, कर
 पाणि कमल इत्यमिति [Vide श्लोक १४, p. 31.—Ed.] सगणनामसु
 कमलशब्दस्योपात्तत्वात्, चउ पञ्चहि — चतुर्षु पदेषु प्रतिचरण-
 मित्यर्थः करिश्च — क्रियते तत् धवलकं वृत्तमित्यर्थः, महिश्चले —
 महीतले कश्चि — कथ्यते इति सुगुण्युञ्ज — सुगुण्युक्तः विमल-
 मद् — विमलमतिः फण्पतिः पिंगलः सही — सत्यं भणति ॥
 यथाष्टादशलघुरन्तरमेको गुरुः पतति तत् धवलनामकं वृत्तमिति
 फणितार्थः । (E).

१८२ । करीति । क्रियते यस्य सुगुण्युतविमल[म]तिर्महीतले
 स्थापयित्वा रमणि सरसगणान् पादपतितान् । दिश्वरांश्चतुरस्रतुर्षु
 पदेषु भणति फण्पतिः सखि कमलकणः सरसमानशे सुसुखि
 धवलकं कथय ॥ दिश्वरस्रतुर्लघुः, कमलः सगणः । (G).

१८२ । करहि इत्यादि । करोति रथं श्रुत्वा युवति विमल-
 मतिर्महीतले स्थापयित्वा स्थापयित्वा विरामं पतत्सगणं पदपद-
 तले । दिश्वरांश्चत्वारस्रतुर्षु पदेषु भणति फण्पतिर्कही धरण-
 गणाः सदृशा भण शशिवदने धवलं ॥ हे युवति विमलमतिः
 कविरिति श्रेयः एतच्छब्दः श्रुत्वा रथं करोति, स्थापयित्वा स्थाप-
 यित्वा विरामं पतत्सगणः पादान्ते प्रतिपादान्ते, दिश्वरांश्चत्वार-
 स्रत्वारः पदे — प्रतिपदं चत्वारो दिश्वरास्तेन षोडश लघवस्ततः
 सगणः पादान्ते फण्पतिर्भणति, फण्पतिः कौदृशः मही महो-
 ऽस्मासीति मही उत्सवयुक्तः, मह उद्भव उत्सव इत्यमरः, धरणगणाः

जहा, तरुण तरुणि तवद् धरुणि पवण बहू खरा
 लग् खाहि जल बड मरु थल जख जिअण् हरा ।
 दिसद् चलद् हिअअ दुलद् हम् इकलि बहू
 घर खाहि पिअ सुणहि पहिअ मण इछद् कळ् ॥
 १८३ ॥ धवलांग ॥

धार्या गणाः कौदृशा लघूनां बाड्छादष्टादश लघव एको गृह-
 रिति प्रतिपदं हे शशिवदने ईदृशं धवलाख्यं छन्दस्त्वं भव । तत्र
 षट्सु वर्षेषु यतिः पुनः षट्सु वर्षेषु यतिः पुनः सप्तसु वर्षेषु
 यतिः । उक्तं छन्दःपारिजाते । नगण्यगलमनससदृशमथ विरचय
 गं, रस-रस-इयविरतिकक्षितमिदमतिसुभगं । धवलाभणदक्षिप-
 इति सकलसुमतिसुखं, तदिह भवति परमसुहृतिहृदयमतिसुखं ॥
 (II).

१८३ । उदाहरति । तरुणतरुणिस्त्वापयति धरणीं, पवनो-
 वसति खरः, समीपे नास्ति जलं, बडमरुस्थलं जनजीवनहरं ।
 वसतिरुच्यते हृदयं जुष्यति अहमेकाकिनी बधुर्गृहे नास्ति मिथः
 शृणु पथिक मनसा किमिच्छसि कथय ॥ एकस्त्रीत्यथ एकारो-
 लघुर्ज्ञेयः, बड — मरुत् मरुस्थलमपे इत्यर्थः, यदि वसतिः कियता-

१८१ । १ तप (A). २ तरुणि (B). ३ वहर (E). ४ चिम (C).
 ५ जिवच (A, B & C). ६ वहर (A & C), विहर (B). ७ तुलर (A),
 वहर (B & C). ८ तुलर (A), वहर (B & C). ९ चमे रकधि (A),
 चमि चकधि (B & C). १० रवस (A), रवच (B & C). ११ वलू (C).
 १२ १८१ (A). १३ धवलाङ्गा (B & C).

मपेत्युच्यते तदा इदं चुटति त्वदु[प]वाससम्भवात् यतोऽहमेका-
किनी परिजनशून्या मया च नाहर्तुं किमपि शक्यते । इयं हि
स्वयं दूती, अद्ये तव गमनमनुचितं तरणितापादिवशादन्येषामचा-
गमनमसम्भावितं त्वमपि पथिकस्त्रिविरहीत्यतोऽभीष्टं निःशङ्कं
कथय इति व्यज्यते । (C).

१८३ । धवसमुदाहरति, तरणेति । तरण तरणि — तरणः
माध्याह्निकः तरणिः सूर्यः तवद् धरणि — तापयति धरणी,
पवण वह खरा — पवनो वाति खरः, सग एहि जल — निकटे
नास्ति जलं, जण जिअण हरा — जनजीवनहरं बड मद् यल —
महत् महस्सलं विद्यते इति शेषः । दिसद् चलद् — त्विषोऽपि
चलन्ति तरणतरणिकिरणा अर्द्धत्विषोऽपि चलन्तीवेत्यर्थः, हिअअ
डुलद् — इदं कंपते, हम इकसि बद् — अहमे[क]ला बधूः घर
एहि पिअ — गृहे नास्ति पतिः, सुएहि पहिअ — शृणु हे पथिक
कद् — कुत्रापि तव मनः स्थातुमिति शेषः इहद् — इच्छति ॥
कस्यास्त्रिद्वाम्बिदग्धाया इदं वाक्यम्, अत्र पथिकपदं निवासस्थल-
कथनार्थत्वं मार्गप्राप्तयामवासयोग्यत्वं च व्यञ्जयति, तरणतरणि-
पदाभ्यां चण्डांशुकिरणभौत्या निखिलपथिकसंचारशून्यतया-
यिममार्गस्थातिदुर्गमत्वं व्यज्यते, एकलेति पदमन्यजानामवलोकनीय-
तया यथेच्छक्रीडाकारित्वं व्यञ्जयति, सर्वथाचैव त्वया स्वेयमिति
व्यञ्जयति । धवसो निवृत्तः । (E).

१८३ । यथा । तरणस्तरणिलपति धरणिं, पवनो वहति खरः,
समीपे नास्ति जलं महमहस्सलं जनजीवनहरं । दिशोऽपि चलन्ति,

अवलोच्चाञ्चं भणि सुच्छन्दं मण मञ्जे सुक्खं संवुत्तं
 सुपिञ्चं अन्ते ठवि हत्या दिज्जसु कुन्तीपुत्तं संजुत्तं ।
 गण अग्गा दिज्जसु एञ्चं किज्जसु अन्ते सत्ता हारा जं
 इञ्च वत्तीसा णिञ्च मत्ता पाञ्चहं छंदो संभू खामाञ्चं ॥
 १८४ ॥

इदं घूर्णते, अहमेकाकिनौ बधूर्गहे नास्ति प्रियः, इष्टु पथिक
 मन इच्छया कथय ॥ (I).

१८३ । उदाहरणमाह, तरुण तरणि इत्यादि । तरुणस्तरणि-
 स्तपति धरणी, पवनो वहति खरः, निकटे नास्ति जलं, महत्
 महत्सलं जनजीवनहरं । सार्थं वदन्ति इदं कथ्यते अहमेकाकिनौ
 बधूर्गहे नास्ति प्रियः इष्टु पथिक मनःस्थितं कथय ॥ अग इति
 निकटवाचको मिथिसादेशीयः । स्यं दूतीवचनं । (II).

१८४ । अवलोकय भण सुच्छन्दः मनोमध्ये सुखं सुवृत्तं,
 सुप्रियमन्ने स्थापयित्वा हस्ते दीयतां कुन्तीपुत्रः संयुक्तः । गणोऽपि
 दीयताम् एवं क्रियतामन्ने मत्त हाराः इति दाचिंशब्दिजमाचाः
 पादे छन्दः शब्धनामेदं ॥ सुखम् एतदवलोकनात्, सुप्रियं लघु-

१८४ । १ अवलोचार्चं (A), dropt in (B), अवलोचार्चं (C). २ भण (A,
 B & C). ३ Dropt after सु up to पुना in the third quadrant in
 (F). ४ धरि (A). ५ हस्ते (A). ६ दिज्ज (A). ७ कुन्तीपुत्रे (E).
 ८ जया (B), जये (E). ९ एवं (B), dropt in (C). १० किज्ज (A),
 dropt in (C). ११ अन्ते (E). १२ वच (A). १३ पाचि (A), पाचल
 (B), पाच (C). १४ वामार्चं (A, B & C). १५ १८० (A).

इयमन्ते, तथादौ किं तथाह हस्तः सगणः कुन्तीपुत्रः कर्षी दिग्गुः
 तथाच सगणकर्षणानन्तरं द्विकसगणः । अयेऽप्येवं गणो दीयतां
 हस्तकर्षा[न]न्तरं सुप्रियो दीयतामित्यर्थः, किन्त्वच पूर्वसिद्धित-
 सुप्रियगणेन सह हस्तगणः कर्तव्य इतरथा वर्णाधिक्यप्रसङ्गात्,
 तदन्ते सप्त गुरवः । अथवा आदौ हस्तगणः ततः कर्षणः ततः
 पुनरपि हस्तकर्षी इति संयुक्तमित्यस्यार्थः, ततः सुप्रियः द्विसप्तुः ।
 (C).

१८४ । अथैकोनविंशति[त्यचर]चरणस्य वृत्तस्य द्विसप्तत्यधिकैक-
 शताधिकषिसहस्रतमं भेदं शंभुनामकं वृत्तं लक्षयति, अवसो-
 आश्रमिति । सुच्छंदं — सुच्छंदः एतदिति शेषः [भणि —] भणिला
 [मण]मस्ये — मनोमध्ये सूक्ष्मं — सुखं संवृत्तं — संवृत्तं तन् अवसो-
 आश्रं — अवसोकथ कुन्तीपुत्रे संजुत्तं — कुन्तीपुत्रेण संयुक्तम् अथ-
 खितगुरवद्वयात्मकगणयुक्तमिति यावत् इत्या — हस्तं गुर्वतसगण-
 मिति यावत् दिक्सप्तु — ददस्त्र अग्ने — अये कर्षाये इति यावत्
 एवं[श्च] गण दिक्सप्तु — एवंप्रकारेण गणं ददस्त्र, पुनरपि सगण-
 कर्षी देहोत्यर्थः, अन्ते — सगणकर्षांते सुपिच्छं — सुप्रियं लघुद्वयात्मकं
 गणं ठवि — स्थापयित्वा अन्ते — पादांते सत्ता हारा — सप्त हारान्
 गुरुन् किक्सप्तु — सुखं दत्त — इति प्रकारेणेति भावः वन्तीया
 शिश्न मत्ता — दाक्षिण्यजिजमाचाः जं — यच्च पाश्चह — पादेषु
 पतंतौति शेषः संभू णामाश्रं — शंभुनाम्ना कंदो — कंदः जानीहीति
 शेषः ॥ (E).

१८४ । अथेति । अवसोकथेदं भणिला सुच्छंदो मनोमध्ये सूक्ष्मं

ब्रह्मा, सिञ्च बिट्ठी^१ किञ्जड^२ जीआ^३ लिञ्जड^४
 बाला^५ बुढा कंपंता
 बह पच्छा वाअह^६ लग्गे काअह
 सब्बा दीसा भंपंता^७ ।
 जड^८ जड्हा^९ रूसड^{१०} चित्ता^{११} हासड^{१२}
 पेटे^{१३} अग्गी^{१४} थप्पीआ^{१५}
 कर पाआ संभरि^{१६} किञ्जे^{१७} भित्तरि
 अप्पा अप्पी लुक्कीआ ॥ १८५^{१८} ॥
 संभु ।

सुवृत्तं सुप्रियमंते स्थापय, हस्तो दीयते कुंतौपुत्रसंयुक्तः । गण-
 मये देहि, एवं कुरुष्वान्ते मम हारा यत्र, इति द्वाचिंशन्मात्राः पादे
 कंदः शंभुनामेदं ॥ आदौ हस्तः मगणः, मगणकर्णयोर्द्वयमित्यर्थ-
 स्तदंते सुप्रियं लघुद्वयं, कर्णौ गुरुद्वयं, हारो गुरुः । (G).

१८४ । अब लोआ इत्यादि । इदानीं लोकानां भण सुच्छंदः
 मनोमध्ये सुखं संवृत्तं सुप्रियमन्ते संस्थाप्य कुन्तौपुत्रसंयुक्तं । गणा-

- १८५ । १ रिट्ठा (A). २ किञ्जड (B & C). ३ जीआ (A), आ (C).
 ४ लिञ्जड (B & C). ५ बाल (E). ६ वाअ (A). ७ रक्को रक्को कंपता (A).
 ८ अब (A). अहि (B). ९ जडा (B), जड्हा (E). १० रोसर (A, B & C).
 ११ चिंता (A, B & C). १२ हो सर (A & B), हो सचि (C) १३ पडे (A),
 मउके (B & C), पेडे (F). १४ and १५ transposed in (A, B & C).
 १६ थप्पीआ (A, B & C). १७ सन्नि (A). सन्नरि (B). सन्नरि (C).
 १८ किञ्जर (A). १९ १८८ (A).

नये देहि एवं कुरु अन्ते सप्त हारा यत्र, एवं द्वाचिंशन्मात्राः पादे
 शशुनामैतत् ॥ सुच्छन्दो भण एतच्छन्दो भण, तेन इदानीं लोकानां
 मनोमध्ये सुखं संवृत्तं । आदौ हस्तं सगणं दद्यात्, कौटुम्बं हस्तं
 कुन्तीपुत्रसंयुक्तं सगणानन्तरं गुरुद्वयं देयं, ततोऽपि एवं गणं देहि
 सगणं गुरुद्वयं पुनर्देहि, अन्ते एतदन्ते सुप्रियं लघुद्वयं संस्थाप्य
 तदन्ते सप्त हारा गुरवः, एवं समुदायेन द्वाचिंशन्मात्राः पादे, इदं
 छन्दः शशुनाम । अत्र सप्तसु वर्षेषु यतिः, पुनः पंचसु वर्षेषु यतिः,
 पुनः सप्तसु वर्षेषु यतिः । * * * (H).

१८५ । उदाहरति । ग्रीतवृष्टिः क्लियते, जीवो गृह्यते, बाष्पाः
 वृद्धाः कल्पन्ते, वसति पश्चादायः सप्तः काये सर्वं देशं व्याप्नोति ।
 यदि ग्रीतं हस्यति सिन्ना भवति सखि अग्नौ प्रविश्य स्त्रीयते,
 करपादं संक्षिप्य क्लियते मध्ये आत्मात्मनि गोप्यते ॥ क्लियते
 देवेन, हस्यति अधिकं भवति । जात्रा इति पाठे जाया हस्यति
 कुप्यति पृथक् स्त्रापिति तदा सिन्नावृद्धिर्भवति । आ[त्मा]गुरीरं
 गोप्यत इत्यर्थः । (C).

१८५ । शंभुमुदाहरति, सिञ्च विट्ठीति । सिञ्च विट्ठी — ग्रीत-
 वृष्टिः क्लियद् — क्लियते जीत्रा ल्लियद् — जीवो गृह्यते देवेनेति
 शेषः, बाष्पा बुद्धा — बाष्पा वृद्धाः कपंता — कपंते पश्चात् बाष्पह —
 पश्चिमवाताः बह — वान्ति, काष्पह — काये सप्तो — सप्तंति, सप्त्वा
 दोषा — सर्वा दिग्गः सप्तंता — आच्छन्ना भवन्तीत्यर्थः । जद् जद्वा
 रोसद् — यदि ग्रीतं हस्यति, तदा सिन्ना हासद् — सिन्नां व्रसति,
 पेठे — उदरे अग्नी — अग्निः यप्तीया — स्थाप्यते, कर पाश्चा सं[भरि]

जहि' आइ इत्य' खरेद' विसृवि' पात्र पंचम' जोइलो
जहि' ठाइ छट्टहि' इत्य' दीसइ' सह' अंतहि' खेउरो ।
सुह' छंद गीअउ मुद्धि' गीअउ' सब्ब लोअहि जाखिओ
कइ सिद्धि' सिठ्ठउ' दिठ्ठ' दिठ्ठउ' पिंगलेख बखा-
खिओ' ॥ १६६' ॥

— करपादौ संकोच्य भित्तरि—मध्ये किञ्चि—क्रियते अप्या अप्यौ
—आत्मा आत्मनि लुक्तीआ—गोयते ॥ कस्यचिद्वरिद्रक्षेतदाक्यं ।
ग्रंथुर्भित्तः । (E).

१६५ । यथा । ग्रीतदृष्टिः क्रियते, जीवो गृह्यते, बाष्पा दृष्टाः
कंपन्ति, वहन्ति पश्चिमवाता खगन्ति काये, सर्वा दिशो घूर्णन्ति ।
यदि जायं रथ्यति, चिन्तं द्रुष्यति, उदरेऽग्निः स्थाप्यते, करपादौ
संकोच्य क्रियते मध्ये आत्मा आत्मनि गोयते ॥ दरिद्रक्षेप-
सुक्तिः । (G).

१६५ । उदाहरणमाह, मित्र विट्ठा इत्यादि । ग्रीतदृष्टिः
क्रियते, जीवो गृह्यते, बाष्पा दृष्टाः कंपन्ति, वहन्ति पाश्चात्यवातः
खगन्ति काये, सर्वा दिश आच्छादयन् । यदा जायं रथ्यति तदा

१६६ । १ अर (A, B & C). १ चण्ड (A). २ वेचनि (B). ३ पंचम
(A), पचनि (B). ४ जहिं (A), जर (B & C). ५ खट्टहिं (A), खट्टर (B
& C). ६ दिखर (A). ७ सब (E & F). ८ अंतहि (A). ९ खेउ (B,
C, E & F). १० सुह (A), dropt in (B). ११ लोअउ (A), dropt in (B),
चउ (F). १२ सिठ्ठ (A). १३ सिद्धि (C). १४ Dropt in (B), दिठ्ठि (C
& F). १५ दिठ्ठ (C). १६ बाखाविओ (B). १७ १६६ (A)

चित्ते भवति अग्निपृष्ठे स्थातव्यं करपादं संभृत्य संक्षुचितं ह्येत्यर्थः
क्रियते मध्ये आत्मना आत्मनि लीयते ॥ एकोनविंशत्यक्षरप्रसारस्य
पञ्च लक्षाणि चतुर्विंशतिसहस्राष्ट्याग्नीत्यधिकं ग्रतदयं भेदास्तेषु
क्रियन्तो भेदा उक्ताः, शेषभेदाः स्वयमवगन्तव्याः । (H).

१८६। अथ विंशत्यक्षरा ॥ यस्यादौ हस्तः नरेन्द्रौ द्वावपि
पादः पञ्चमो जोहस्तः, यदि स्थाने षष्ठे हस्तो दृश्यते शब्दोऽन्ते
नूपुरः । तच्छब्दो गौता शृङ्गा नीयते * * कविसृष्ट्या सृष्टं दिव्या
दृष्टं पिङ्गलेन व्याख्यातं ॥ गौतेति छन्दोनाम, यदा कविसृष्टिः
तदैव इदं सृष्टं, दिव्या भाग्येन दृष्टं गुरुभिः, सो इत्यत्र ओकारो-
लघुः । (C).

१८६। अथ विंशत्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य षट्सप्तत्युत्तरपंचग्रता-
धिकाष्टचत्वारिंशत्सहस्रोत्तरं दश लक्षं भेदा भवन्ति, तत्राष्टोत्तर-
ग्रताधिकं [षट्सप्तत्यधिकं] द्विसप्ततिसहस्रोत्तरत्रिलक्षतमं [३०२०७६]
भेदं गीतानामकं वृत्तं लक्षयति, जहीति । हे मुद्धि—सुगधे
जहि—यत्र आइ—आदौ हत्य—हस्तः गुर्वंतः सगण इति
यावत् णरेदं विष्ववि—नरेन्द्रद्वयमपि मध्यगुरुजगणद्वयमपीति
यावत्, ततः पाञ्च—पादः आदिगुरुर्भगण इत्यर्थः, पञ्चम—पञ्चमः
जोहस्तो—मध्यलघुरग[ण] इति यावत्, जहि—यत्र ऋद्धि—
षष्ठे ठाइ—त्य[स्त्रा]ने हस्त—हस्तः गुर्वंतः सगणः अंतहि—
अंते सगणंति पादांति वा सप्त—ग्रन्थं लघुः षेउरो—नूपुरं गुरुः
दीसइ—दृश्यते । इदं च क्रियापदं सर्वैः प्रथमांतेर्गणवाचकैः पदैः
सह योजनीयं । सोइ—तत्तत् णीअउ—समीचीनं सव्य सोअहि

जाणिश्रो—सर्वलोकैर्ज्ञातं चैषोक्त्वाप्रसिद्धमिति यावत्, कवि सिद्धि
सिद्धुष—कविस्त्वष्ट्या सृष्टं दिङ् दिङ्ङुष—दृष्ट्या दृष्टं पिंगलेण
बखाणिश्रो—पिंगलेन विख्यापितं गीश्र कंद—तद्गीतानामकं
वृत्तमित्यर्थः ॥ वृत्तविशेषणानि पद्यपूरणायेति मंतव्यं । (E).

१८६ । अथ विंशत्यक्षरा कृतिः ॥ जहौति । यत्रादौ हस्तो-
नरेन्द्रद्वयमपि पादः पंचमो जोहलो यत्र स्थायी षष्ठे हस्तो-
दृश्यते शब्दमन्ते नूपुरं । तत् कंदो गीता सुग्धे समीचीनं सर्व-
लोकैर्ज्ञातं कविस्त्वष्टिसृष्टं दृष्टिदृष्टं पिंगलेन व्याख्यातं ॥ हस्तः
सगणः, नरेन्द्रो जगणः, पादो भगणः, जोहलो रगणः, शब्दं सधुः,
नूपुरं गुरुः । गीतानामकं कंदः । (G).

१८६ । विंशत्यक्षरप्रस्तारे कानिचिच्छंदांसि वदति, जह आद
इत्यादि । यत्र आदौ हस्तो नरेन्द्रौ द्वावपि पादः पञ्चमो योधो-
यत्र स्थाने षष्ठे हस्तो दृश्यते शब्दः अन्ते नूपुरः । तच्छंदः गीता
सुग्धानां नौता सर्वलोकैर्ज्ञाता कविश्रेष्ठसृष्टा दिष्ट्या दृष्ट्या पिंग-
लेन व्याख्याता ॥ यत्र आदौ हस्तः सगणः, द्वौ नरेन्द्रौ जगणौ,
पादो भगणः, योधो रगणः पंचमः, षष्ठस्थाने हस्तः सगणस्ततः
शब्दो सधुरन्ते नूपुरो गुरुश्चन्दमो नाम गीता, कीदृशी सुग्धानां
मनोहराणां मध्ये नौता गणिता सर्वलोकैर्ज्ञाता, कीदृशी गीता
कविश्रेष्ठेन सृष्टा दृ[दि]ष्ट्या भाग्येन दृष्ट्या पिंगलेन व्याख्याता ।
पशुपतिनैवं व्याख्यातं । कविस्त्वष्टिसृष्टा कविस्त्वष्टौ सृष्टा यदा
कवयः सृष्टास्तदा एषापि सृष्टेत्यर्थः, दृष्टिश्चन्दःशास्त्रं तेन[तथा]
दृष्टा । सगण-जगणद्वय-भगण-रगण-सगण-सधुगुरुभिर्वर्णैर्गीता ।

जहा,
 जह^१ फुल्ल^२ केअइ चारु चंपअ^३ चूअ^४ मंजरि^५ बंजुला^६
 सब दीस दीसइ केसु काणण पाण बाउल भम्मरा^७ ।
 वह पोम्म^८ गंध विबंधु^९ बंधुर मंद^{१०} मंद समीरण
 णिअ^{११} केलि कोतुक^{१२} लास लंगिम^{१३} लंगिअ तरुणी^{१४}
 जणा^{१५} ॥ १६७^{१६} ॥ गीता ।

तद्गणकमराहित्येन माचावृत्ते हरिगीतेयं [Vide श्लोकः १६१, p. 306.] ।
 उक्तं छंदःपारिजाते । सगणं पुरो विनिधाय जदयमुज्ज्वलं भगण-
 न्ततो—रगणं ततः सगणं निधेहि विधेहि खं गुरुमन्ततः । फणि-
 राजनिर्मितवृत्तमचरगीतकं * * * * हरिगीतकेति पुरा कला-
 कृतवृत्तकेऽनियमस्थितं ॥ (H).

१६७ । यथा । उदाहरति । यदि फुल्लानि केतकी-चारुसम्पक-
 यूधिमञ्जरी-वञ्जुलानि सर्व्वेषां दिशि दृश्यन्ते किंशुककाननं पान-
 थ्याकुलभ्रमराः । वहन्ति पद्मगन्धविवन्धुबन्धुरा मन्दमन्दसमीरणाः
 निजकेलिकौतुकलासलङ्गिमलगासरुणीजनाः ॥ विशेषेण बन्धुर्वि-
 बन्धुः, बन्धुरा विसृजणाः । (C).

१६७ । १ जह (A), जह (B & C). २ फुल्ल (E & F). ३ चम्प
 (B & C). ४ चूअ (C). ५ मरि (E). ६ बंजुला (B), बंजुला (E
 & F). ७ Dropt in (B), चारा (C). ८ Dropt in (A), चोच (B &
 C), चण (E). ९ बंधु विबंध (A), विबन्ध (B). १० Dropt in (B).
 ११ विअ (A). १२ कौतुक (A, E & F). १३ लासल (B). १४ तरुणि (E).
 १५ नथा (A). १६ १०० (A)

१८७ । गीतासुदाहरति, जहति । जह—यच्च केचद् चारु
 चंपन्न चून्न मञ्जरि वंजुष्वा—केतकिचारुचंपकचूतमञ्जरीवञ्जुष्वाणि
 [केतकी] चारुष्णि चंपकानि चंपकपुष्पानि चूतस्य मञ्जुष्यः नव-
 पल्लवानि वञ्जुष्वाणि चैतानीत्यर्थः फुल्लु—पुष्पितानि विकषिता-
 नौति यावत्, केसु काण्ण—किंशुककाननं सब दीष दीषद्—
 सर्वखां दिशि दृश्यते, भ्रमरा—भ्रमराः पाण वाउप्र[ल]—पान-
 व्याकुला मकरंदानुपानप्रमत्ता इत्यर्थः आता इति शेषः । पद्य गंध
 विबंधु—पद्मगंधविबंधुः क[म]लसौरभस्य विशिष्टो बंधुरित्यर्थः,
 बंधुरः विचक्षणो मानिनीमानभंजने इति भावः [मंदं मंदं—
 मन्दमन्दः] समीरण—समीरणः वातः वह—वाति, तदृषीजनाः
 षिञ्ज केलि कौ[को]तुक सास खंगिम लम्बिष्वा—निजकेलिकौ-
 तौतुकसासखंगमलम्बाः । (F).

१८७ । यथा । यच्च फुल्लकेतकीचारुचंपकचूतमंजरीवंजुष्वाः
 सर्वा दिशो दृश्यन्ते किंशुक[क]काननपानव्याकुला भ्रमराः । वहति
 पद्मगंधं बंधुबंधुरो मंदं मंदः समीरणो निजकेलिकौतुकसास-
 खंगिमलम्बास्तदृषीजनः ॥ (G).

१८७ । उदाहरणमाह, जहि फुल्ल इत्यादि । यच्च फुल्लाः केतकी-
 चारुचम्पकचूतमञ्जरीवञ्जुष्वाः सर्वासु दिक्षु दृश्यन्ते किंशुककानने
 पानोन्मत्ता भ्रमराः । वहति पद्मगंधविशिष्टबंधुबंधुरो मंदमंदं
 समीरणो निजकेलिकौतुकसासभङ्गीलम्बास्तदृषीजनाः ॥ सुवर्ष-
 केतकीविकाशो वसन्ते, वंजुष्वा अशोकाः, वंजुष्वाः पुंसि तिनिष्पे
 वेतसाशोकथोरपि । (H).

रग्गणा पलंतन्ना^१ पुणो णरेद कंतन्ना सुवक्कण^२
 हार^३ एक्क मंतही सुसह पाअ अंतही सुसक्कण^४ ।
 गंडन्ना गणेहु ए सुवस्स^५ संख बीसर^६ फणिंद गाउ^७
 तीस मत्त पाअ^८पत्त हार तीअ भाअण^९ सह आउ^९ ॥
 १८८^{१०} ॥*

१८८ । रग्गणाः पतन्ति पुन[नी]रेन्द्रः कान्तः सुषट्केन हारमेकं
 मन्त्रयस्व जानीहि शोभनः शब्दो लघुः सुषट्कतेन षट्केनेत्यर्थः,
 शोभनप्रकारेणेति वार्थः । * * * चिंशतस्तृतीयभागो दश संख्या-
 स्तेन हारा दश, शब्दा लघवो दशेत्यर्थः । (C).

१८८ । अथ विंशत्यक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकपंचाशदधिक[नव]-
 नवतिषहस्रोत्तरपंच[षट्]क्षरतमं [६८८०५१] भेदं गण्ड[क]नामकं
 वृत्तं लक्षयति, रग्गणेति । रग्गणा—रग्गणः मध्यलघुर्गण इति
 यावत् पलंतन्ना—पतति पुनः कंतन्ना—कान्तः णरेद—
 नरेन्द्रो मध्यगुरुर्गण इति यावत् पततीति पूर्वेणान्वयः, एवं
 सुवक्कण—स्वश्रुत्या निजकविलसामर्थ्येन सुवक्कण—सुषट्केन
 भण गणषट्केनेत्यर्थः सह एक्क—एकं हार—हारं गुरुं मंतही
 —आमंत्रयस्व स्थापयस्वेत्यर्थः, पाअ अंतही—पादांति सुसह—

१८८ । १ पलंतन्ना (A), पुलन्तीना (B). २ सुवक्कण (C). ३ हार (E & F). ४ सुवक्क (A). ५ कंकणे (A), टक्कणे (B), टक्कणे (C). ६ एम वाउ (A). ७ वाउ (E & F). ८ भाअ एहु (A), भाअ एहु (B & C). ९ भाउ (A). १० १०१ (A). * This metre has been designated वृत्तं in Pingala's Sanskrit treatise. Vide Ghosha's Compendium, p. 97.—Ed.

सुग्रब्दः शोभनो लघुर्द्वय इति शेषः । यत्र संख — संख्याया वीषए
— विंशतिः सुवष — सुवर्षाः तीष मत्त — चिंशन्माचाः पाद्म पत्त —
पादे प्राप्ताः तीष भाषएण — द्वतीयभागेन चिंशन्तृतीयभागो-
द्ग्र [त]संख्येति यावत् हारः गुरुः स द्ग्र लघुः आउ — आयाति
पततीति यावत्, ए — एनं गण्डभा — गण्डकं गण्ड — गणयस्व
बुध्यस्वेत्यर्थः, इति फणिंद — फणींद्रोः गाउ — गायति ॥ प्रथमं
गुरुस्तदनंतरं लघुः पुनः गुरुस्तदनंतरं लघुरेवंक्रमेण यत्र विंशत्य-
धराणि चरणे पतंति तद्गण्डकनामकं दृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१८८ । रग्वेति । रगणः पतति पुनर्नरेन्द्रः कांत एतयोः
सुषट्केन, हार एकोऽन्ते सुग्रब्दः पादाति स्त्रग्निकथा । गंडकं
गणयस्व वर्षसंख्या विंशतिः फणींद्रो गायति, चिंशन्माचाः पादे
प्राप्ताः हारास्तृतीयभागेन शब्द आयातः ॥ नरेन्द्रो जगणः, रजयोः
षट्कं कर्त्तव्यं, हारो गुरुः, सुग्रब्दो लघुः । (G).

१८८ । रगण इत्यादि । रगणः पतति पुरो नरेन्द्रः कांतः
सुषट्केन, हारम् एवमामंचय[स्व] सुग्रब्दः पादान्ते सुषट्कतेन ।
गण्डकां गणय अस्य छंदसो वर्षसंख्यां विधेहि फणीन्द्रो गायति,
चिंशन्माचाः पादे, प्राप्तस्तृतीयभागो हारः सुग्रब्दस्तावान् ॥ आदौ
रगणः पतति यत्र पुनर्नरेन्द्रः कान्तः सुषट्केन रगणस्ततो जगणः
एवंक्रमेण षड्रणाः कर्त्तव्या हारं गुरुमेकमामंचय[स्व] कुह, सुग्रब्दं
लघुं पादान्ते आमंचय[स्व] कुह, सुसंस्कृतेन सुप्रकारेण गण्डकां
छंदसो नाम गणय, अस्य छन्दसो वर्षसंख्यां टंकले कुह चिंश-
न्माचाः पादे, चिंशन्माचायास्तृतीयभागः प्राप्तः द्वतीयभागो द्ग्र

जहा,

ताव बुद्धिं ताव सुद्धिं ताव दाण ताव माण ताव गब्ब
जाव जाव हत्यं णच्चं बिज्जु रेह रंग णाड् एक्क दब्ब ।
एत्यं अंतं अप्प दोस देवं रोस होड् णट्ट सोड् सब्बं
कोड् बुद्धिं कोड् सुद्धिं कोड् दाण कोड् माण कोड् गब्ब ॥
१६६° ॥ गंडका ।

तेन दग्ग गुरवस्त्वावंतो लघवस्तेन दग्ग लघवः, समुदायेन विंशत्य-
क्षराणि पादे । टंकशब्दो गौडदेशीयः संख्याकरणवाचकः । (H).

१६६ । उदाहरति । तावद्बुद्धिस्त्वावत् शुद्धिस्त्वावद्दानं ताव-
न्मानः तावद्गर्भः, यावत् हस्ते हस्ते नृत्य[ति] सर्वं विद्युदिव रङ्ग-
मेकं द्रव्यं । स्थर्षेनात्मनो दोषेण दैवरोषेण भवति नष्टं तदेव
सर्वं, कुच बुद्धिः कुच शुद्धिः कुच दानं कुच मानः कुच गर्भः ॥
एकं द्रव्यं सर्वं सर्वात्मकं द्रव्यं, विद्युद्भङ्गं चञ्चलत्वात्, स्त्रीनिमित्तेन
यदा तदा इत्यध्याहार्यं । (C).

१६६ । गण्डकमुदाहरति, तावेति । जाव — यावत् इत्य — हस्ते

१६६ । १ and २ transposed in (E & F). २ Transposed in (E).
३ Dropt in (B). ४ ताव सब्ब (A), जाव once only in (E & F). ५ हस्ते
(A). ६ सच्च between लघ and बिज्जु (A & C). ७ and ८ dropt in
(A & C). ९ Dropt in (B). १० एक्क (A), dropt in (B & C). ११ णत्त
(B), dropt in (C). १२ Dropt in (B & C), देव (E). १३ Dropt
in (A, B & C). १४ दब्ब (E). १५ and १६ transposed in (E).
१७ Dropt in (C). १८ २०२ (A).

वे कक्षा गंध हारा^१ बलत्र दिअगणा हत्य^२ हारा पलंता^३
 एकला^४ सल्ल कक्षा^५ धअपअ^६सहिआ कंकणा^७ अंत कंता^८ ।
 बीसा एक^९गला जं पलद लहु गुरू बारहा होइ^{१०} दीहा^{११}
 पिंडा^{१२} बत्तीस अग्गा सउ^{१३} फणि भणिआ^{१४} सहरा होइ^{१५}
 मुहा^{१६} ॥ २००^{१७} ॥

विष्णु रेह रंग णाह — विद्युद्रेखारंगवत् अतिचंचलमिति भावः एक
 — एकं द्रव्य — द्रव्यं णच्च — नृत्यति, ताव बुद्धि — तावदुद्धिः तावत्
 शद्धिः तावत् मानः तावत् दानं तावत् गर्वः । [एत्य अंत — एतदन्ते]
 सोइ — तत् द्रव्यं अप्य दोष — आत्मदोषेण देव रोष — दैवरोषेण
 यदीति शेषः णडु — नष्टं होइ — भवति तदेति शेषः, कोइ बुद्धि
 — [कुत्र बुद्धिः] कुत्र शद्धिः कुत्र मानः कुत्र दानं कुत्र गर्वः ॥ (B).

१८८ । यथा । तावत् शद्धिस्तावदुद्धिस्तावन्मानस्तावदानं ताव-
 द्गर्वो यावद्दक्षे नृत्यति विद्युद्रेखारंगणवद् एकं द्रव्यं । एतन्मध्ये
 आत्मदोषेण दैवरोषेण भवति नष्टं तत्सर्वं, का बुद्धिः का शद्धिः
 किं दानं को मानः को गर्वः ॥ (G).

१८९ । उदाहरणमाह, ताव बुद्धि इत्यादि । तावदुद्धिस्तावत्
 शद्धिस्तावदानं तावन्मानस्तावद्गर्वः, यावद् यावद्दक्षे दक्षे नृत्यति

२०० । १ हारा (A). २ बलत्र (A). ३ पलंता (A). ४ एकला (A, B
 & C), dropt in (F). ५ कक्षा (F). ६ धअ बल (A), धअ बल (B & C).
 ७ संघणा (A). ८ कक्षा (A). ९ एक (A & C). १० पाच (A), सोपि (E).
 ११ दिहा (E). १२ पिंडा (A). १३ अग्गा सउ (A), अग्गा स (E). १४ फणिआ
 (B). १५ सो (C). १६ मुहा (A). १७ २०२ (A).

सर्वविद्युद्भङ्गमेकं द्रव्यं । एतद्गन्धे आत्मदोषेण दैवरोषो भवति नष्टं तदेव द्रव्यं, तदा का बुद्धिः का शुद्धिः किं दानं को मानः को गर्वः ॥ विष्णु रङ्ग इति विद्युद्गत् चंचलं, द्रव्यनाशे आत्मदोषेण दैवरोषः कारणं । विंशत्यक्षरप्रसारस्य दशस्यष्टाष्टस्यत्रिंशत्सहस्राणि षट्षप्तत्यधिकानि पंचशतभेदास्तेषु भेदद्वयसुक्तं शेषभेदाः स्वयमवगन्तव्याः । (H).

२०० । अथ एकविंशत्यक्षरा ॥ द्वौ कर्षो गन्धहारौ वलद्यद्विजगणौ हस्तहारौ वलन्तौ एकं शस्त्रं कर्षो ध्वजपटः कङ्कणमन्ते कांतं । विंशतिरेकाधिका यत्र पतति लघुगुरुभिर्दादश भवन्ति दौर्घाः, पिच्छिता द्वाचिंशदशं शतं फणिभणिता स्रग्धरा भवति सुग्धा ॥ पिच्छिताः पादचतुष्क एकीकृता द्वाचिंशदधिकशतमित्यर्थः । (C).

२०० । अथैकविंशत्यक्षरक्षरणस्य वृत्तस्य चिद्विपंचाशदुत्तरैकशताधिकसप्तनवतिसहस्रोत्तरं विंशतिर्लक्षं भेदा [भ]वंति, तत्र पञ्चोत्तरशतत्रयाधिकनवाधिकनवतिसहस्रोत्तरैकलक्षतमं [चिन्वत्युत्तरनवशताधिकद्विसहस्रोत्तरचिलक्षतमं २०२६६३] भेदं स्रग्धरानामकं वृत्तं लक्षयति, वे कषेति । यत्र प्रथमं वे कषा — द्वौ कर्षो गुरुद्वयात्मकगणवित्यर्थः, ततो गंध हारा — गंधहारौ लघुगुरु इति यावत्, ततश्च वलन्न दिश्रगणा — वलद्यद्विजगणौ गुरुलघुचतुष्टयात्मकगणाविति यावत्, ततः हत्य हारा — हस्तहारौ सगणगुरुकावित्यर्थः यत्र पलंता — पततः, ततश्च एकल्ला — एकलं शस्त्रं लघुः कषा — कर्षो गुरुद्वयात्मको गण इत्यर्थः अंत — अन्ते कर्षगणापे इत्यर्थः ध्वजपत्र सहिन्ना — ध्वजपटसहितः लज्जादि-

चिकसगणसहित इत्यर्थः कांता — कांतः कंकणा — कंकणं गुरुवित्यर्थः
यच पततीति श्रेयः । अं — यच एकगणा — एकाधिका बीसा —
विंशतिः एकविंशतिरिति यावत् स्रज् गुरु — स्रजगुरवः पल्लव —
पतंति बारहा — दादश दीहा — दीर्घाः होहि — भवंति, पिण्डा
— पिंडिताः बन्नीष अग्ना सउ — दाचिंशदधिकगतं माषा इति
श्रेयः यच भवंतीति पूर्वेषाम्बयः, सा फणि भणिष्ठा — फणिभणिता
मुद्धा — मुग्धा मनोश्चेति यावत् सद्धरा — स्रग्धरा होद — भवति ॥
स्रग्धरानामकं तद्वृत्तं भवतीत्यर्थः । (E).

२०० । अथैकविंशत्यक्षरा प्रकृतिः ॥ वे कश्चेति । दौ कर्णौ
गंधहारौ वल्लयद्विजगणौ हस्तहारौ पततः एकं शब्दं कर्णौ-
ध्वजपटसहितः कंकणमन्ते कांतं । विंशतिरेकाधिका यच पतंति
स्रजगुरवो दादश भवंति दीर्घाः, पिंडीभृता दाचिंशदधिकं शतं
फणिभणिता स्रग्धरा भवति मुग्धा ॥ कर्णौ द्विगुरुः, गंधो स्रजुः,
हारो गुरुः, वल्लयं गुरुः, द्विजस्रजुर्लघुः, हस्तः सगणः, शब्दं स्रजुः,
ध्वजो स्रजुर्गुरुः, कंकणं गुरुः । (G).

२०० । एकविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य कानिचित् कंदांश्याह, वे कषा
इत्यादि । दौ कर्णौ गन्धहारौ वल्लयद्विजगणौ हस्तहारौ पततः,
एकः शब्दः कर्णौ ध्वजपटसहितः कंकणमन्ते कांतं । विंशति-
रेकाधिका यच पतति स्रजगुरुभ्यां दादश भवन्ति दीर्घाः, पिण्डः
दाचिंशदधिकं शतं फणिभणिता स्रग्धरा भवति मुद्धा ॥ यच
प्रथमं दौ कर्णौ, कर्णौ गुरुद्वयगणः कर्णद्वयगणेन गुरुचतुष्टयं,
गंधो स्रजुर्हारो गुरुर्वल्लयो गुरुस्ततो द्विजगणस्रजुर्लघुत्वात्प्रकृततः

जहा, ईसा रोस प्पसाद'प्पणदिसु' बहुसो
 सग्ग गंगा जखेहिं
 आमूलं पूरिदाए तुहिय कर कला'
 रुप्प सिप्पीअ' रुहो' ।
 जोएहा' मुत्ताह' लिखं णद' मउलि' णिहि-
 त्तग्ग' हत्थेहिं'११ दोहिं
 अग्घं'१२ सिग्घं'१३ व देत्तो'१४ जअइ गिरिसुअ'१५
 पाअ पंकेरुहाणं ॥
 २०१'१६ ॥ सग्घरा ।

हस्तः सगणो हारो गुरुः पतति, एकः शल्यो लघुः कर्षो गुरुद्वयं,
 कर्षः कौदुशः ध्वजपटसहितः ध्वजपटो लघुगुरुरूपो गणस्तत्सहितोऽन्ते
 कंकणं गुरुः कान्तं । एकाधिका विंशतिर्वर्णा लघुगुरुभ्यां, दादग्र
 भवन्ति दीर्घा गुरवः, पारिश्रेय्यास्रव लघवः, पिण्डः शरीरं
 दापिंशदधिकग्रतमाचात्मकं कंदः समुदायेन भवति, इयं शुद्धा
 सग्घरा फण्णिभण्णिता ॥ अत्र सप्तसु वर्षेषु यतिः, पुनः सप्तसु

- १०१। १ प्पसद (C). २ प्पणिसु (B). ३ प्पसा (A), गणा (B).
 ४ Dropt in (B), सिजोच (C), लोप्पीच (E). ५ रुहो (B), रुहो (E).
 ६ जोहा (A & B), जोहा (E). ७ जोहाच (B, C & E), मुणच (F).
 ८ लण (B), लण (C), पणद (F). ९ लोउलि (E), मुलि (F). १० सिहिणाय
 (C). ११ हत्थेहिं (A), तं (E). १२ लणं (B), लणं (F). १३ दिनचं
 (B), सिन्ने (E), सिण्वं (F). १४ देत्तो (B), देत्तो (C), वे देतो (E),
 वेदेतो (F). १५ गौरिसुहा (E). १६ २०४ (A).

वर्षेषु यतिः, पुनः सप्तसु वर्षेषु यतिः । उक्तं ह्यन्दःपारिजाते ।
आदौ मो रस्ततो भस्तदनु च नगणः स्थाद्यकारस्ततो यौ,
सप्तान्नाशैर्विरामः फण्णितगदिता स्वधरेयं प्रसिद्धा । एषा सत्का-
व्यमुद्रावचनपरिणता मानमानासुदञ्चत्सोतोमूर्च्छन्तुरङ्गो भवति
कविशयःश्रीः प्रमोदं स्वन्ती ॥ (H).

२०१ । उदाहरति । ईर्ष्यारोषप्रसादप्रणतिषु बङ्गशः स्वर्गगङ्गाजलै-
रामूलं पूरितया तुहिनकरकलारूपशुक्ला रुद्रः । ज्योत्स्नासुक्ताफल-
युक्तं नतमौलिनिहितायहस्ताभ्यां दाभ्याम् अर्थं शीघ्रमिव ददत्
जयति गिरिसुतापादपङ्केरुहाणां ॥ ईर्ष्याजन्यो रोषस्तन्निमित्तये
प्रसादस्तदर्थं प्रणतिषु, चन्द्रकलेव शुक्तिपाचं । अर्थान्नरानुकर्षमाह,
ज्योत्स्नेति मत्वर्थं नप्रत्ययः, इवार्थं बशब्दः । (C).

२०१ । स्वधरामुदाहरति, ईर्ष्येति । ईसा रोष षसाद षण-
दिसु — ईर्ष्यारोष[प्र]सादप्रणतिषु ईर्ष्या यो रोषस्तन्निमित्तये यः
प्रसादस्तन्निमित्तं याः प्रणतयस्तास्त्रित्यर्थः बङ्गशो मग्न गंगा
जलेहिं— बङ्गशः स्वर्गगंगाजलौघैः आमूलं पूरिताए — आमूलं
पूरितया तुहिण कर कला रूप सिष्पीश्र — तुहिनकरकलारौप्य-
शुक्ला गौ[गिरि]सुआ पाश्र पङ्केरुहाणं— गिरिसुता[पाद]पङ्के-
रुहयोः दोहिं— दाभ्यां णद् मौ[मञ्ज]लि णिहिताग्न इत्येहिं
दोहिं— नतमौलिनिहितायहस्ताभ्यां, दाभ्यां जोश्रो[एहा] मोत्ताह
लिङ्गं— ज्योत्स्नायुक्तं [सुक्ता]फलयुक्तम् अगधं शीघ्रं देत्तो व—
[अर्थं शीघ्रं] दददिव रुदो— रुद्रः जभ्रद्— जयति ॥ स्वधरा
निवृत्ता । (E).

आइहि जत्य^१ पाअगण^१ पअलिअ जोहल^१ अंत धरीजे^१
 काहल सह गंध इअ सुणि गण^१ कंकण अंत^१ करीजे ।
 सहइ एक^१ भेरि^१ चलु^१ णरवइ फुकइ^१ संख^१ सुभब्बा^१
 चामर जुग्ग अंत जहि^१ पअलिअ
 . एहु^१ णरेदउ^१ कब्बा^१ ॥ २०२^१ ॥

२०१ । यथा । ईर्षारोषप्रसादप्रणतिषु बह्व्यः स्वर्गंगंजाजलैरामूलं
 पूरितया तुहिनकरकसारौष्यशुक्ला रुद्रः । ज्योत्स्नासुक्ताफलितं
 प्रणतमौलिनिहितायहस्ताभ्यां दाभ्यामर्थं शीघ्रमिव ददम्ययति
 गिरिसुतापादपङ्केरुहयोः ॥ (G).

२०१ । उदाहरणमाह, ईसा रोष इत्यादि । ईश्वरोषप्रसाद-
 प्रणतिषु बह्व्यः स्वर्गंगंजाजलैरामूलं पूरितया तुहिनकरकसा-
 रौष्यशुक्ला रुद्रः । ज्योत्स्नासुक्ताफलाब्जं नतमौलिनिहितायहस्ताभ्यां
 दाभ्याम् अर्थं शीघ्रं ददन् जयति गिरिसुतापादपङ्केरुहयोः ॥
 कर्पूरमञ्जरीघाटकस्थं । (H).

२०२ । आदौ यत्र पादगणः प्रकटितः जोहलोऽन्ते भियते,
 काहलशब्दगन्धशब्दवाच्या लघवसोषां मुनिगणः सप्त लघवः कंकणं

२०१ । १ इत्य (A). २ भगव जय (A). ३ जोहलु (B), जोहलु (C).
 ४ डवोजे (A, B & C). ५ एम दिचगण (A), इ सुणिगण (B), सुइ सुणिगण
 (C). ६ ताव (A & B), तार्द (C). ७ एक (C). ८ भेरी (E).
 ९ चल (E & F). १० फुकइ (A), फुकव (B & C). ११ सह (A),
 सव (C). १२ सुभब्बा (B & C). १३ जय (E & F). १४ सह (A),
 सेव (B). १५ वरिंदउ (A & E), वरेदर (B), वरेव (C). १६ संख
 (E & F). १७ २०४ (A).

क्रियते हारः । ग्रन्थते भेरी चलितो नरपतिः फुत्क्रियते शङ्खः
सुभय्यामरयुगं यत्रान्ते प्रकटितं तन्मरेन्द्रकाव्यं ॥ ग्रन्थते कथ्यते,
फुत्क्रियते उच्यते, काव्यं हन्दः । तथाच यदा नरेन्द्रो गच्छति,
तदा पदातिथोधाः काहलशब्दसुगन्धिकङ्कणान्यनुसरन्ति, भेरी
ग्रन्थते, अन्यो नरपतिरनुगच्छति, शङ्खः फुत्क्रियते, चामरयुगं
प्रकटीक्रियते । (C).

१०२ । अथैकविंशत्यक्षरक्षरणस्य वृत्तस्य विंशत्युत्तरसप्तदश्याधिक-
चत्वारिंशत् [एकोनविंशत्युत्तरपञ्चमताधिकपञ्चाशत्सहस्रोत्तरचतुर्लक्ष-
तमं [४५०५१६] भेदं नरेन्द्रनामकं वृत्तं लक्षयति, आदह्यीति । जत्य
— यच्च आदहि — आदौ पाञ्चगण — पादगणो गुर्वादिर्भगण इति
यावत् पञ्चसिञ्च — प्रकटितः, अंत — अंते भगणावसाने इति यावत्
जोहल — जोहलो मध्यलघुरगण इत्यर्थः धरीजे — भ्रियते स्थाप्यत-
इति यावत्, ततः काहल सह गंध — काहलशब्दगंधाः एकलघव-
इत्यर्थः इञ्च — एते सुणि गण — सुनिगणाः सप्त गणा इति यावत्
देया इति शेषः, तथात्र रगणानंतरं सप्त लघवः स्थाप्या इति भावः,
ताह — ततः सप्तलघ्वनंतरमिति यावत् कंकण — कंकणं गुह्यरित्यर्थः
करीजे — क्रियते । ततश्च एक भेरी [रि] — एका भेरी लघुरित्यर्थः
सहद — शब्दाद्यते स्थाप्यत इत्यर्थः, णरवद — नरपतिर्मध्यगुह्यर्जगणः
चल — चलति तिष्ठतीत्यर्थः, सुभय्या — सुभयः मंथ — लघ्वात्मको-
गणः फुत्क्रद — फुत्क्रियते उच्यते इत्यर्थः जह — यच्च अंत — अंते
पादाति चामर जुग — चामरयुगं गुह्यदयमित्यर्थः पञ्चसिञ्च — प्रक-
टितम् एङ् — एतत् णरिंदल हंदा — नरेन्द्रच्छंदः ॥ (E).

२०१ । आर्द्रति । आदौ यच्च पादगणः प्रकटितो जोहसोऽन्ते
 प्रियते, काहस्यग्रब्धगंधा इति सुनिगणाः कंकणमते क्रियते ।
 शब्दायते एका भेरी चक्षति नरपतिरुच्यते शंखः सुभयं चामर-
 युगमते यच्च प्रकटितमेतन्नरेन्द्रच्छंदः ॥ पादो भगणः, जोहसो रगणः,
 सुनिः सप्त, एवंच सप्त सचवः कार्या इत्यर्थः, कंकणं गुरुः,
 भेरी सचुः क्रियते नरपतिर्जगणः, शंखो सचुः, चामरं गुरुः । (G) ।

२०२ । आर्द्रति अत्य इत्यादि । आदौ यच्च पादगणः प्रकच्यते
 थोधोऽन्ते स्थाप्यते, काहस्यः शब्दः गंधः एवं सुनिगणः कंकणस्तत्र
 क्रियते । शब्दायते एका भेरी चक्षितो नरपतिः फुत्कार्यं
 शंखं सुभयं, चामरयुगमते यच्च प्रकटितमेतत् नरेन्द्रकायं ॥ यच्च
 आदौ पादगणो भगणः प्रकच्यते, अन्ते भगणान्ते जोहसो रगणः
 स्थाप्यते, काहस्यो सचुः शब्दो सचुर्गन्धो सचुरेवंक्रमेण सचुचयं
 ततो सुनिगणस्तुल्यगणस्तेन सप्त सचव इत्यर्थस्तत्र कंकणं गुरुः
 क्रियते । एका भेरी शब्दायते सचुः भवतीत्यर्थस्ततो नरपतिर्जगण-
 सचक्षति भवति शंखं फुत्कार्यं सचुं स्थापय; शंखं कौटुम् सुभयं,
 चामरयुगमन्ते प्रकच्य गुरुदयं स्थाप्य, एतन्नरेन्द्राख्यं कायं ॥ अथच
 यदा नरपतिश्चक्षति तदादौ पादगणः पदातिगणः प्रकटितो-
 भवति, थोधगणोऽन्ते स्थाप्यते, ततः काहस्यशब्दः, कर्पूरासुर-
 चारादेर्गन्धः, सुनिगणा द्विजा आग्नीर्वांदपुरस्वारमथे चक्षन्ति,
 कंकणाद्याभरणं क्रियते, भेरी शब्दायते, शंखफुत्कारो जायते,
 नरेन्द्रस्य पार्श्वे चामरदयं स्थाप्यते ॥ अथ द्वादशसु वर्षेषु यतिः,
 पुनर्भवसु वर्षेषु यतिरथवा अथोदशसु वर्षेषु यतिरष्टसु वर्षेषु

अहा, फुल्लिअ^१ केसु चंद^२ तह पअलिअ^३
 मंजरि तेज्जइ^४ चूआ
 दक्खिण बाउ^५ सौअ^६ भइ पवइइ^७
 कंय विअोइणि^८ हीआ ।
 केअइ^९ धूलि सव्व दिस^{१०} पसरइ^{११}
 पीअर^{१२} सव्वउ भासे
 आउ^{१३} वसंत काइ^{१४} सहि^{१५} करिअइ^{१६}
 कंत ण थक्कइ^{१७} पासे ॥
 २०३^{१८} ॥ नरेन्द्रः ।

घतिः । उक्तं छंदःपारिजाते । भं रचयाथ रेफनयुगलकमथो
 जयुगं च चकारं, पिंगलनाग[राज]निगदितमिह वर्णनरेन्द्र-
 सुदारं । भानुविराममेतद्य तदपरवर्णविरामविकल्पं, शिष्ट-
 नवाष्टकान्यतरदिति क्षुह वेह विभाति सुकल्पं ॥ (H).

२०३ । [उदाहरनि] फुल्लं किंशुकं, चन्द्रस्तथा प्रकटितः, मञ्जरिं
 व्यगन्ति चूतः, दक्षिणो वातः श्रौतो भूत्वा प्रभवति, कल्पते विद्यो-
 गिनीहृदयं । केतकीधूलिः सर्व्वदिचु प्रसारिता सर्व्वं पीतं भासते,

१०३ । १ फुल्लिच (E & F). २ चंपच केसु (A). ३ विचलिच (A),
 पलिच (C). ४ वज्जर (C). ५ वज्ज (B & C). ६ विचल (A).
 ७ पववद (B), परवद (C). ८ विजोरवि (F). ९ केचलि (B), केचद (F).
 १० दिसे दिसे (A). ११ पसरिच (B & C). १२ Dropt in (B),
 पीवर (F). १३ चाद (A & B). १४ चाधि (B), काधि (C). १५ उधि
 (F). १६ करिच (A), करिचद (B & C). १७ लह (F). १८ २०६ (A).

विञ्जूमाला आर्द्रं पाए तिअ दिअगणं तह बहु^१गुण जुत्ता
अंते कस्सा सुद्धा बस्सा^२ भण फणिवइ कइवर^३ गुण^४जुत्ता ।
जं बत्तीसा मत्ता थक्के पअ पअ पअलिअ लहु^५ गुरु^६ सोहा
एसो^७ हंसी यामा^८ छंदो^९

सअल विबुहअण किअ मण^{१०}मोहा^{११} ॥ २०४^{१२} ॥

आगतो वसन्तः सखि किं करवाणि कान्तो न तिष्ठति पार्श्वे ॥
सुवर्णकेतकी वसन्ते स्फुटतीति । (C).

२०३ । नरेन्द्रसुदाहरति, फुलिअ इति । केसु — किंशुकं फुलिअ
— पुष्पितं तह — तथा चंद्र — चंद्रः पअलिअ — प्रकटितः*** (B).

[Here four leaves are wanting in the MS. (B).—Ed.]

२०३ । यथा । पुष्पितं किंशुकं, चंद्रस्तथा प्रकटितः, मंजरीं
त्यजंति चूताः, दक्षिणवायुः श्रौतो भूत्वा प्रवहति, कंपते विद्योगिनी-
हृदयं । केतकीधूलिः सर्वदिक्षु प्रसरति, पीतं सर्वमपि भासते,
आगतो वसंतः किं सखि क्रियते, कांतो न तिष्ठति पार्श्वे ॥ (G).

२०३ । लदाहरणमाह, फुलिअ इत्यादि । फुलितं किंशुकं,
चंपकं प्रकटितं, मंजरी गृहीता चूतैर्दक्षिणे वातः श्रौतो भूत्वा
वहति, कम्पते विद्योगिनीहृदयं । केतकीधूलिः सर्वासु दिक्षु

२०४ । १ पाए (A). २ दिअगण (C). ३ विड (B & C). ४ दिक्के
बसा (F). ५ कइवर (A). ६ ज (A). ७ Second quadrant dropt in
(C). ८ and ९ transposed in (B & C). १० यसा (A). ११ यामा (A).
१२ चन्दी (C). १३ नुची चर मचर चर (A), नुचय चनु मनुचय (B), नुचर
मचर चर (C). १४ सोसा (B & C). १५ २०७ (A).

प्रसरति, पीतं सर्वं भासते, आगतो वसंतः किं सखि कर्त्तव्यं कांतो-
न तिष्ठति पार्श्वे ॥ सुवर्णकेतकीविकाशो वसन्ते । एकविंशत्यक्षर-
प्रसारस्य विंशतिर्लक्षाणि सप्तनवतिसप्तसं द्विपञ्चाशदधिकमेकशतं
भेदास्तेषु भेदद्वयमुक्तं, शेषभेदाः स्वयं ज्ञातव्याः । (H).

२०४ । अथ [द्वा]विंशत्यक्षरा ॥ विद्युन्मासा[या] आगते[दि] पादे
चथो द्विजगणाः तथा बज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्षा दीयते धन्यो-
भणति फणिपतिः कविर्बज्रगुणयुक्तः । यच्च द्वाचिंशन्माचास्तिष्ठन्ति
पदपदप्रकटितलघुगुरुशोभाः, एतत् हंभीनामच्छन्दः सकलसुकवि-
जनमनोहरशोभं ॥ (U).

२०४ । अथ द्वाविंशत्यक्षरा आकृतिः ॥ विद्युन्मासा आदिपादे
चथो द्विजगणास्तथा बज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्षा दीयते धन्यो भणति
फणिपतिः कविवरो गुणयुक्तः । यच्च द्वाचिंशन्माचास्तिष्ठन्ति प्रकटित-
लघुगुरुशोभाः, एतद्द्वंसौनामच्छन्दः सकलविवुधजनहृतमनोमोहं ॥
द्विजसत्सुलंघुः, कर्षा द्विगुरुः । मो मो गो गो विद्युन्मासा । (ii).

२०४ । द्वाविंशत्यक्षरप्रसारस्य भेदमेकं दर्शयति, विद्युन्मासा
इत्यादि । विद्युन्मासाया आदौ पादस्त्वथो द्विजगणास्तत्र बज्रगुण-
युक्ताः, अन्ते कर्षः शृङ्खलवर्णः भणति फणिपतिः कविवरगुणयुक्तः ।
यच्च द्वाचिंशन्माचास्तिष्ठन्ति पदपदप्रकटितगुरुलघुशोभाः, एतद्द्वंभी
नाम च्छन्दः सकलविवुधजनमनोहरमोहा ॥ यथादौ विद्युन्मासा-
च्छन्दसः पादक्षरणं तेनाष्टगुरवस्ततस्त्वथो द्विजगणास्तत्सुलंघात्मकाः
दादश लघवदत्यर्थः, कीदृशा बज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्षा गुरुयुगरूपः
कीदृशः शृङ्खलवर्णः, फणिपतिः कीदृशः कविवरगुणयुक्तः, द्वाचिंश-

जहा, योत्तायंदा उग्गे चंदा

धवल चमरं सम सिञ्च करं बिंदा

उग्गे तारा तेञ्चा हारा

बिञ्चसु कुमुञ्च वणं परिमल कंदा ।

भासे कासा सव्वा आसा

मधुरं पवण लहु लहिञ्च करंता

हंसा सहे फुल्ला बंधू

सरञ्च समञ्च सखि हिञ्चञ्च हरंता ॥

२०५ ॥ हंसी ।

व्याचाः कौटुम्भः पदपदप्रकटितगुरुलघुप्रोभाः, हंसी कौटुम्भी
सकलबुध[ज]नमनोहरत्वेन मोहरूपा ॥ अत्राष्टसु वर्षेषु यति-
स्तस्यतुर्दशसु वर्षेषु यतिः । (H).

२०५ । उदाहरति । नेचानन्द उदितसञ्चः धवलचामरसम-
शितकरवृन्दः, उदयंति तारा * * विकसितः कुमुदगणः परिमल-
कन्दः । भासयंति कासाः सर्वांगाः, मधुरपवनी लघुर्लघुलं करोति,
हंसाः शब्दाद्यन्ते, फुल्लबन्धुकाः शरत्समयः सखि उदयं हरति ॥ (C).

२०५ । १ उग्गे (B). २ चमर (A). ३ कर (B). ४ हारा (F).
५ बिञ्चस (A). ६ वण (A), वण (C). ७ हारा (F). ८ वल्लव (B).
९ लहु लहिञ्च (A), लहु लहिञ्च (B), लहु लहिञ्च (F). १० विहासा (F).
११ हंसा (A), सहे (F). १२ कुमुद विञ्च (B). १३ सरञ्च (F). १४ चञ्च
हरन्ता (B), चिञ्च रन्ता (C). १५ २०८ (A).

जहि^१ आइहि इत्या^२ करअल^३ तत्या^४

पाअ लङ्ग^५जुअ कसगणा

ठवि चामरआ^६ काइलजुअ वंका^७

सल्ल पहिल्लइ^८ बेवि गणा ।

पअ अंतहि सक्को^९ गण पभण्णिज्जे^{१०} .

तेइस बस पमाण किआ^{११}

इअ^{१२} मत्तहि^{१३} पोमाबइ^{१४} पभण्णिज्जे^{१५}

बसहि सुंदरिआ भण्णिआ ॥ २०६^{१६} ॥

२०५ । यथा । नेचामंद उदेति चंद्रो धवलचामरसममितकर-
वृन्दः, उदयंति ताराः तेजःशाराः, विकसति कुसुदवर्नं परिमल-
कन्दं । भासं[सयं]ते काशाः सर्वा आशाः, मधुरः पवनो लघु लभते
विलासान्, हंसाः शब्दायते, फुल्लंति बंधूकानि, शरत्समयः सखि
वदयं हरति ॥ (४) ।

२०५ । उदाहरणमाह, ऐत्ताणंदा इत्यादि । नेचामन्द उदेति
चन्द्रः धवलचामरसममितकरवृन्दः, उदिताराराशोजसामाधाराः,
विकशितं कुसुदवर्नं परिमलकन्दं । भासन्ते काशाः सर्वाशासु

२०६ । १ अर (B & C). २ च्या (A). ३ करण (A). ४ त्या (A).
५ लङ (F). ६ चामरचं (A), चामर (C), ७ वंका (B). ८ पहिल्लिच (A),
वेचिल्लिच (B), वचिल्लिच (C). ९ सक्का (F). १० पभण्णिज्जे (F). ११ पमा-
णिया (F). १२ एउ (B, C & F). Here ए should be read as short,
Vide श्लोक ४, p. 7. १३ मत्तच (A). १४ पवमावइ (A), पाचावइ (B & C).
१५ च भण्णिजे (F). १६ २०६ (A).

मधुरः पवनो लहलहितो वदति, हंसाः शब्दायते, कुल्लं बंधूक
पुष्यं, शरत्समयः सखि हृदयं हरति ॥ कीदृशसूत्रः धवलचामरः
सदृशश्वेतमयूखसमूहः, लहलहितश्च इत्यनुकरणं मन्दं मन्दमित्यर्थः ।

[Here the commentator has described a metre, called तुलनाकुल्ल
or मधिरा, with examples of his own making both in प्राकृत and संस्कृत
This has been mentioned in Ghosh's Compendium, p. 99]

द्वाविंशत्यक्षरप्रसारस्य एकचत्वारिंशत्क्षचाणि चतुर्नवतिसहस्र
चतुरधिकं शतत्रयं भेदास्त्रेषु भेद एकः प्रदर्शितः, शेषभेदाः स्व
बोद्धव्याः । (H).

२०६ । यत्रादौ हस्तः करतलं तथा पादः लघुयुगं कर्षणः
धृत्वा चामरं काहल्युगं वक्रः शब्दं वहिर्दत्त्वा गणद्वयं लघुद्वय
मित्यर्थः । पदान्ते शक्रगणः चयोविंशतिवर्णाः प्रमाणीकृताः, इ
माचाभिः पद्मावती प्रभणिता वर्षैः सुन्दरी भणिता ॥ शक्रगण
आद्यन्तगुरुः षट्कलः, माचाभिरिति द्वाविंशन्माचा पद्मावती
[Vide श्लोक १४४, p. 242.—Ed] आदौ सगणौ द्वौ, गणास्त्रयः सगणा
अन्ते, भगणः सगणः कर्षणो मध्ये त्रयः पतन्ति । (C).

२०६ । अथ चयोविंशत्यक्षरा विकृतिः ॥ यत्रादौ हस्तः करतलं
तथा पादो लघुयुगं कर्षणं—स्थापय चामरकाहल्युगं, वक्रः शब्दं
पुरस्क्रियते द्वावपि । गणः पादान्ते शक्रगणः प्रभण्यते चयोविंशति
वर्णाः प्रमाणीकृताः, एतन्माचा हि पद्मावती च भण्यते वर्षैः सुन्दरी
भणिता ॥ हस्तः करतलं च सगणः, पादो भगणः, कर्षो दिगुह
चामरं गुरुः, काहलं लघुः, वक्रो गुरुः, शब्दो लघुः, शक्रो गुरु
लघुद्वय-गुरुरूपः । पद्मावतीवन् द्वाविंशत् संख्याः । (G).

आइहि सगखा बेवि गण तिज्जे सगखा अंत ।

भगखा सगखा कखगण मज्जे तिखि पत्तंत ॥ २०ई (क) ॥*

दीहा ।

२०ई । अथोविंशत्यक्षरप्रसारस्य भेदमेकं, प्रदर्शयति, अहि आइ इत्यादि । यथादौ हस्तः करतलस्ततः पादो लघुयुगं कर्षणः संख्याय चामरकं काहलयुगं वक्रः श्लथी प्रथमतः द्वौ * * शक्रगणः प्रभष्यते अथोविंशतिर्वर्णाः प्रमाणीकृता एतन्माचायां पद्मावती प्रभष्यते वर्षैः सुंदरिका वर्णिता ॥ यथादौ हस्तः सगणस्ततः करतलः सगणस्ततः पादगणो भगणस्ततो लघुयुगं ततः कर्षणः गुरुयुग्मगणः संख्याय चामरकं गुरुं ततः काहलयुगं लघुयुगं ततो वक्रो-गुरुस्ततः पहिलिअ — प्रथमतः श्लथद्वयं पहिलिअ — प्राप्तं श्लथद्वयं वा लघुद्वयं प्राप्तं । पादान्ते शक्रगणः षडक्षप्रसारस्य चतुर्थो भेदः [Vide Gloss (G), p. 24.—Ed.] स चाद्यन्तगुरुर्मध्यलघुद्वयसहितः, अथोविंशतिर्वर्णाः प्रमाणीकृताः पदे इत्यर्थः, एतत् द्वंदो माचावृत्ते पद्मावती प्रभष्यते, वर्षवृत्ते सुंदरी वर्णिता । इत्युक्तगणैर्वर्णवृत्ते भवति सुंदरी । माचावृत्ते नेधं लीलावती जगणाभावात् । (H).

* [This śloka is found in MS. (F), and its Gloss (G), but not in any of the other MSS.—Ed.]

२०ई (क) । अथास्त्रैव प्रकारांतरं दोहावृत्तेनाह, आइति । आदौ सगणौ हावपि गणास्तयः सगणा अंतै । भगण-सगण-कर्षणया मध्ये अथः पतंति ॥ (G).

जहा, जिण^१ वेअ^२ धरिज्जे महिअल लिज्जे^३
 पिड्ढिहि दंतहि ठाउ धरा
 रिउ^४बच्छ^५ बिअरे^६ छलतणु^७ धारे^८
 बंधिअ^९ सत्तु सुरज्जहरा^{१०} ।
 कुल^{११}खत्तिअ तप्ये दहमुह^{१२} कप्ये^{१३}
 कंसअ केसि बिणासकरा
 करुणा पअले मेछह^{१४} बिअले^{१५} सो^{१६}
 देउ गाराअण^{१७} तुम्ह^{१८} बरा ॥
 २०७^{१९} ॥ सुंदरी ।

२०७ । उदाहरति । येन वेदा भ्रियन्ते, महीतलं गृह्यते पृष्ठे,
 दन्ते स्थाप्यते धरा, रिपुवचो विदार्यते * * * वध्यते ग्रजुः सुर-
 राज्यहरः । अचियकुलं ताप्यते, दग्गमुखः कर्त्तते, कंसनेग्गिबिनागः
 क्रियते, करुणा प्रकथ्यते, खेच्छा विषयन्ते, स ददात्तु गारायणस्तुभं
 वरान् ॥ सुरराज्य इत्यत्र रेफयोः सत्तरपठनादैक्यं बोध्यम् ।
 [Vide श्लोक ८, p. 11.—Ed.] (C).

२०७ । १ जहि (A), जहि (B), जिहि (C). २ विच (B), वेद (F).
 ३ लिज्जे (B & C). ४ Dropt in (B), डिच (C). ५ Dropt in (B).
 ६ रिआरे (A). ७ छलतण (A), अलतणु (C). ८ धारी (B). ९ बन्धि
 (B & C). १० सुरज्जहरा (A), अरज्जहरा (B), रज्जहरा (C). ११ कुल (A).
 १२ दहमुच (B). १३ कप्ये (A). १४ मेच्छ (B), मच्छ (C). १५ विचले
 (A). १६ वे (B & C). १७ गारादण (F). १८ तुम्ह (A). १९ २१० (A).

दुमिलाइ पञ्चासउ' बख बिसेसहु'
 दौस' फखिंदह चारुगया
 भणु' मत्त बतीसह' जाणह' सेसह'
 अठ्ठह' ठाम' ठई' सगया ।
 गण' अख ख दिज्जइ' कित्ति लहिज्जइ'
 लग्गइ दोस अणेअ' परा'
 कइ तिखि' विरामह' पाअइ' पाअइ'
 ता दह' अठ्ठ' चउहहही' ॥ २०८' ॥

२०७ । यथा । येन वेदा भ्रियन्ते, महीतसं गृह्यते पृष्ठे, दंते स्थाप्यते धरा, रिपुवचो विदार्यते, हस्ततनुधारिणा वध्यते ऋषुः सुराज्यहरः । कुलं चन्निघाणां तापितं, दग्गमुखः कर्त्तितः, कंष-केग्रिविनाशः कृतः, करुणा प्रकटिता, स्नेहा विदारिताः, स ददातु नारायणो युष्माकं वरान् ॥ (G).

२०७ । उदाहरणमाह, अस्मि नेश धरिक्के इत्यादि । येन

२०८ । १ पचासदि (A), पचासद (F). २ विसेसदि (A), विसेसद (F).
 ३ वीष (A), दख (F). ४ भव (F). ५ वतीसद (A). ६ जाविष (A),
 वविष (F). ७ चउह (B & C), चउाच (F). ८ डार (A), दि (F).
 ९ अं (F). १० नपु (F). ११ किज्जइ (B & C). १२ च सज्जद (B),
 च विज्जद (C), सुविज्जद (F). १३ चलेअ (B & C). १४ करी (A), परि
 (F). १५ तीषि (A). १६ विरामदि (A), विरामद (B & C). १७ पाअदि
 (A). १८ कर (C). १९ चह (B & C). २० चउदचरी (A), चउदचरी (B),
 चउदचरी (C). २१ २११ (A).

वेदो धृतः, महीतलं गृहीतं पृष्ठे, दंताभ्यां स्थापिता धरा, रिपुवचो-
विदारितं, हस्ततनुं धृत्वा बद्धा शत्रुं सुराख्यं कृतं । कुलं चचियाणां
तापितं, दशमुखानि कर्त्तितानि, कंसकेशिविनाशकरः, करुणा येन
प्राप्ता, श्लेष्हाः येन विदक्षिताः, स ददातु नारायणस्तुभ्यं वरं ॥
रिपुवचो शिरष्यकग्निपुवचः, हस्ततनुं वामनरूपं, शत्रुं बलिं,
दशमुखानि कर्त्तितानि रावणश्चेति श्लेषः । [The commentator
here describes a metre named पूर्वा said to be mentioned else-
where.—Ed.] चथोविंशत्यक्षरप्रसारश्च व्यग्रौतिलक्षणाष्टाश्रीति-
सप्तस्राष्ट्यष्टोत्तराणि षट्शतं भेदास्तेषु भेद एको दर्शितः, श्लेषभेदाः
स्वयं ज्ञातव्याः । (II).

२०८ । अथ चतुर्विंशत्यक्षरा ॥ दुर्मिला प्रकाशते वर्षविशेषे
दृश्यते फणीन्द्रेण चारुगणा भणिताः द्वाचिंशन्मात्रा ज्ञायन्ताम्
अश्लेषाः अष्टस्थानेषु स्थाप्यन्तां सगणाः । गणोऽन्यो न दीयते
कीर्त्तिर्ज्ञायते सगन्ति दोषा अनेकप्रकाराः, कथ्यन्ते चथो विरामाः
पादे पादे ते क्रियन्ते अष्ट-षट्-दशसु ॥ कीर्त्तिरित्यनन्तरं भव-
तीति पूरणीयं, यथा वर्णान्त [?] इति, कुच विराम इत्यत आह
त इति ते विरामाः । (C).

२०८ । अथ चतुर्विंशत्यक्षरा संस्कृतिः ॥ दुर्मिला । दुर्मिला
प्रकाशते वर्षविशेषे दक्षेण फणीन्द्रेण चारुगणा भणिता मात्रा-
द्वाचिंशद्वर्षिताः श्लेषाष्टाष्टस्थानेषु यत्र सगणाः । गणोऽन्यो न दीयते
कीर्त्तिर्ज्ञायते सगन्ति दोषा अनेकप्रकारेण, कथय, चथो विरामाः
पादे पादे, ते दशाष्ट-चतुर्दशसु मात्रास्त्विति श्लेषः ॥ (G).

जहा, पडु दिज्जिअ^१ बज्जिअ^२ सिज्जिअ^३ टोप्पर^४
 कंकण बाहु किरौट सिरे
 पडु^५ कण्हि^६ कुंडलं यं रडु^७ मंडलं
 ठाविअ^८ हार फुरंत^९ उरे^{१०} ।
 पडु^{११} अंगुलि मुहरि^{१२} हीरहि सुंदरि^{१३}
 कंचण^{१४} रज्जु^{१५} सुमण्ण^{१६} तखू
 तसु^{१७} तूणउ^{१८} सुंदर^{१९} किज्जिअ^{२०} मंदर^{२१}
 ठावह^{२२} बाणह^{२३} सेस धणू ॥
 २०६^{२४} । दुर्मिला ।

२०८ । चतुर्विंशत्यक्षरप्रसारे भेदद्वयमाह ॥ दुर्मिलाईत्यादि ।
 दुर्मिलां प्रकाशयति वर्षं विशेषयति वीक्षते कण्ठोऽत्राहण-
 भण्डिता माया हाचिंशत् ज्ञात्वाऽशेषमष्टसु स्थानेषु भवन्ति
 सगणाः । गणोऽन्यो न क्रियते कौर्त्तिर्ज्ञायते सगति दोषोऽगन्ताः,
 क्त्वा चीन् विरामान् पादे पादे तावत् दशसु षष्टसु चतुर्दशसु ॥

२०६ । १ दिज्जिअ (B & C), दिज्जि (F). २ बज्जिअ (A), बज्जिअ (F).
 ३ and ४ टोप्पर मत्तच (A & B). ५ सिद्धिच (C). ६ सुंदर (F). ७ पडि
 (A), तच (B), उद (F). ८ कचच (F). ९ कंचर (A), कूरर (C), चवरवि
 (F). १० मंडल (A). ११ बाणच (A). १२ तुरंत (A). १३ उरे (F).
 १४ चच (A & B). १५ सुंदरि (A & B), सुदरि (C). १६ सुदरि (B).
 १७ कण्हच (B). १८ वण्ड (B). १९ सुवण्ण (A), सुवण्ण (B), सु (C).
 २० तखू (B). २१ तूणच (B & C). २२ सुंदरि (A). २३ Dropt in (B),
 किज्जिअ (C). २४ Dropt in (B). २५ तावच (B & C). २६, २७, २८ and
 २९ बाणच पावर्त्तिं तं चतु सुंदरि (A). ३० १११ (A).

अष्टौ सगणाः पदे पदे क्रियन्ते, अष्टसगणकरणेन कौर्त्तिज्ञायते प्राप्यते सगणातिरिक्तो गणो न क्रियते, यदि सगणं विमान्यो गणः क्रियते तदानंतदोषो जगति, विरामो दशसु माषासु पुनरष्टसु माषासु पुनश्चतुर्दशसु माषासु । वर्षदुर्मिलायां सगणातिरिक्तगणयोगेन माषादुर्मिला भवति । [Vide चोप १८९, p. 315.—Ed.] (H).

२०८ । उदाहरति । प्रभोर्ज्ञायते वज्रैः सृष्टं शिरस्त्राणं कङ्कणं वाहौ किरौटं शिरसि प्रतिकर्णं कुण्डलं नूनं रविमण्डलं स्थाप्यते चारः स्फुरस्फुरसि । प्रत्यङ्गुलि सुद्रा हीरकैः सुन्दरी काञ्चनरज्जुः सुमध्मे तनोः तस्य त्वणः सुन्दरः क्रियते मन्दरः स्थाप्यते वाणः श्रेष्ठधनुषि ॥ प्रभोर्महेशस्य, टोपरग्रन्थः शिरस्त्राणं देवी, वज्रैरिति वज्रमथशिरस्त्राणमित्यर्थः, नूनं निश्चयेन, श्रेष्ठयुक्ते धनुषि श्रेष्ठो चि शङ्करधनुषो गुणः । (C).

२०९ । यथा । प्रभुणा दत्तं वज्रैः सृष्टं सुंदरं कंकणं वाहोः किरौटं शिरसि स्थापितं कर्णं कुण्डलं नवरविमंडलवत् स्थापितो-चारः स्फुरस्फुरसि । प्रत्यङ्गुलि सुद्रिका हीरैः सुंदरकाञ्चनरज्जुः सुमध्यतनौ तस्य त्वणः सुंदरस्तो मंदरः वाणः श्रेष्ठे धनुषि ॥ (G).

२०९ । उदाहरणमाह, पञ्च दिग्भिन्न इत्यादि । प्रभुणा दत्तं वज्रैः सृष्टं टोप्परं कंकणं वाहौ किरौटः शिरसि प्रतिकर्णं कुण्डलकं यथा रविमण्डलं, सुप्तोपमा अथवा रूपकालंकारः, स्थापितो चारः स्फुरस्फुरसि । प्रत्यङ्गुलि सुद्रिका हीरकाणां सुंदरकाञ्चनरज्जुवा सुसम्पन्ना तनुस्तस्य त्वणो मन्दरः सुन्दरः स्थापितो वाणः नारायणः श्रेष्ठधनुषि ॥ टोप्पर इति शिरस्त्राणवाचको देवीयः । त्रिपुर-
नामोक्तमिति तस्य वर्णनम् । (H).

ठावहु आइहि सकगखा तह

सख बिसज्जहु बेबि तहा पर

खेउर सहजुअं तह खेउर

एपरि गारह भब्ब गखा कर ।

काइल जुगल अंत करिज्जसु

एपरि चोबिह बख पआसहु

बत्तिस मत्त पअप्पअ लेक्खहु

अठ्ठ भआर किरिटी बिसेसहु ॥ २१० ॥

२१० । स्थापयित्वा आदौ शक्रगणं तथा शखं विसर्ज्य इय-
मपि भणितं परतो नूपुरशख्य * * भव्यगणान् कुरु । काइल-
द्युगलमन्ते कुरुध्वम् एवं प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाश-
दाचिंशन्नाथाः पदे पदे लिख अष्टौ भकारान् किरिटे विगेषथ ॥
विसर्ज्य देहि, विगेषथ जानीहि । (C).

२१० । ठावेति । स्थापयितामादौ शक्रगणस्यथा शखौ सख्य-
दावपि तथा परौ नूपुरं शब्दयुगं पुनर्नूपुरम् एवं परिपाख्या
शुद्धशुक्रूपान् भव्यगणान् कुरु । काइलद्युगलमन्ते कुरुध्वम्, एवं परि-
पाख्या चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय, दाचिंशन्नाथाः पदे पदे लिखाष्टौ

२१० । १ सदलुचा (F). २ पुण (F). ३ वारह (A), वरह (F). ४ तख (A).
५ कविज्ज (B & C). ६ चोबिह (A), चोबिह (F). ७ पचावउ (B & C).
८ बत्तिस (B). ९ म (A). १० पचापच (A). ११ छिक्खहु (A), खिक्खहु (F).
१२ कइ (B & C). १३ भचाव (C). १४ २१२ (A).

जहा, वप्यञ्च^१ उक्त्वा^२ सितरे^३ जिणि^४ लिज्जिञ्च^५
 तेज्जिञ्च^६ रज्ज^७ वणंत चले विणु^८
 सोञ्चर सुंदरि संगहि लग्गिञ्च
 मारु^९ विराध कबंध^{१०} तहा हणु^{११} ।
 मारुइ मिस्सिञ्च^{१२} बालि विहंडिञ्च^{१३}
 रज्ज^{१४} सुगीवह^{१५} दिज्ज^{१६} अकंटञ्च^{१७}
 बंधु^{१८} समुह विणासिञ्च^{१९} रावण^{२०}
 सो तुञ्च^{२१} राहव दिज्जउ खिभञ्च^{२२} ॥
 २११^{२३} ॥ किरौटं^{२४} ।

भगणान् किरौटं विशेषय ॥ शीकः गुरु-सघुदय-गुरुरूपो गणः,
 शखो सघुः, नूपुरं गुरुः, शब्दो सघुः, काहलो सघुः । भगणाष्ट-
 नेन किरौटं हन्दी भवतीत्यर्थः । (G).

२१० । ठावड आहहि इत्यादि । स्थापथादौ शक्रगणं, तथा
 शखं विसर्जय इयं, तथा परे नूपुरं शब्दघुगलं तथा नूपुरम्, अनेन

- १११ । १ वप्यञ्च (A). २ उक्त्वा (A & B), चय्य (F). ३ करे (A).
 ४ जा (B), जिण्ड (C), जिण्डि (F). ५ विज्जिञ्च (B & C). ६ तज्जिञ्च
 (A), dropt in (F). ७ रज्जु (A). ८ वुण (F). ९ यद्धि between
 सज्जिञ्च and मारु (A), मारि (F). १० कसन्ध (B). ११ चबंध (A), तथा
 वधु (B). १२ मिस्सिञ्च (A). १३, वाव लिचिञ्चि (A), वाचि वधिचि (B &
 O). १४ रज्जु (A & C). १५ सुगीवधि (F). १६ दिज्जि (A). १७ चकंटह
 (A & B). १८ and १९ चलधि दिज्जुञ्च (C). २० वन्ध (C), वधि (F).
 २१ विभाषधि (A), विभाषिच (B). २२ रावण (B). २३ मच (F).
 २४ विज्जञ्च (B & C). २५ २१४ (A). २६ वधु किरौट (A).

प्रकारेण एकादश भव्यगणान् कुरु । काहस्युगमन्ते स्थापय, एवं-
प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय, द्वात्रिंशन्मात्राः पदे पदे
लेखय, अष्टौ भकाराः, किरौटं विशेषय ॥ स्थापयादौ प्रक्रमणं
गुरु-लघुद्वय-गुरुरूपं, तथा तस्य परे ग्रहद्वयं लघुद्वयं विसर्जय,
तस्य परे नूपुरं शब्दद्युगं, तथा नूपुरं गुरुं, तथापदेन शब्दद्वयं
लघुद्वयम्, अनेन प्रकारेण एकादश गणान् कुरु । अस्वार्थः प्रक-
गणानंतरं लघुद्वयं कार्यं, तत एकगुरुरेकगणः लघुद्वयमपरो गणः
एतयोरेकादश गणाः क्रमेण कार्याः, ततः सर्वान्ते काहस्युगसं
लघुद्युगं स्थापय, अनेन प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णाः चरणे, मात्राः
द्वात्रिंशत्, एतदेव संक्षिप्याह समुदायेनाष्ट भकाराः पादे । (H).

२११ । उदाहरति । पितुरुक्तं शिरसि येन गृहीता त्यक्तं राश्वं
वनान्ते चरि(लि)तं, दे सोदरसुन्दर्यौ सङ्गे लग्ने, मारितो विराधः,
कबन्धस्तथा हतः । मारुतिर्मिलितः, बाली विघटितः, राश्वं
सुधौवहस्ते दत्तं, बद्धः समुद्रः, विनाशितो रावणः, स तव राघवो-
निर्भयं ददातु ॥ (C).

२११ । यथा । पितुराज्ञा शिरसि येन गृहीता, त्यक्त्वा राश्वं
वनान्ते चलितं पुनः, सोदरसुन्दर्यौ संगे लग्ने, मारितो विराधः,
कबन्धस्तथा हतः । मारुतिर्मिलितो बालिर्विखंडितो राश्वं सुधौवाथ
दत्तमकंटकं, बद्धः समुद्रो विनाशितो रावणः, स मम राघवो-
ददातु निर्भयं ॥ (G).

२११ । उदाहरणमाह, बप्पह इत्यादि । पितृभक्तिः शिरसि

धेन म्हीता, त्यक्त्वा राज्यं वृष्टस्यसितो वगं, सोदरसुन्दर्यौ वने सग्रे,
 हतो विराधः, कबन्धः तत्र हतः । मादतिर्मिञ्जितः, बाणो व्यापा-
 दितः, राज्यं सुपीवाय दत्तमकष्टकं, बद्धा समुद्रं विधातितो-
 रावणः, स तुभ्यं राघवो ददातु निर्भयं ॥ बलान्न इति बलिकस्यौ
 कामधेनु । बप्पग्रब्धः पित्रवाचको देग्नीयः, सोदरो लक्ष्मणः,
 सुन्दरी सीता । चतुर्विंशत्यक्षरप्रसारस्य एका कोटिः सप्तषष्टि-
 लक्ष्याणि सप्तसप्ततिसहस्राणि षोडशाधिकं शतदशं भेदाक्षेषु
 दिङ्मात्रसुदाहृतं, शेषभेदाः स्वयमवगन्तव्याः । यद्यपि षड्विंश-
 त्यक्षरपर्यन्तानि वृत्तानि भवन्ति, तथाप्यस्मिन् ग्रंथे ग्रंथकारेण
 चतुर्विंशत्यक्षरपर्यन्तानि वृत्तानि प्रोक्तानि, पञ्चविंशत्यक्षरसंख्यापि
 विषमेति न समाप्तिः कृता, षड्विंशत्यक्षरस्यैव सत्यवचसा पिङ्गल-
 नागेन भुजंगविजृम्भितमिति [Vide Ghosha's Compendium, p.
 101.—Ed.] इदं नामाश्लेषेण गदुदाये भुजंगेन पिङ्गलेन विजृ-
 म्भितं गतमित्युक्त्वा समुद्रे प्रविष्टं, ग्रन्थकारस्योपास्यपिङ्गलनागस्य
 गमनममंगलमिति षड्विंशत्यक्षरस्यैव [नो]क्तं । तथाच इदं-
 पारिजाते । षाषड्विंशमिमामि सुम्बुदांसि क्रमशोऽक्षरैः । एकैक-
 वर्द्धितैरुद्धं दण्डकाः प्रचितानि च ॥ दण्डकाः सुम्बरैर्पाभ्यां प्रचि-
 तान्यपरैर्गणैः । ष[ष]तरा मिञ्जितास्तुष्टश्रुतयो भवजास्तथा ॥
 तेषामन्योऽन्यथोगाद्य स-माभ्यां चापि कोटिशः । प्रचितानि विव-
 र्द्धन्ते शेषस्तद्वेद केवलं ॥ विहाय यगणं शुद्धं गणैरन्यैरशेषतः ।
 षड्विंशादधिकैर्वर्द्धितैरुद्धन्ते प्रचितानि च ॥ (H).

कथेक पठम दिश सरस सुपञ्च' धुञ्च
 पञ्चहि' पलङ्ग' तद् ठङ्गञ्च' वरं
 साङ्गूर' सुभङ्गि' मङ्गहरणि रञ्गणिपङ्गु-
 वञ्गणि कमल'दलणञ्गणि वरं ।
 वत्तीसङ्ग' कल'° पञ्च'[ह] ठवङ्ग'° पञ्चलिङ्ग'°
 तद् मङ्ग'° करञ्चल'° दिश विलञ्च'°
 मत्ता'° वङ्ग'° सुललिञ्च'° छउ'° चउकल किञ्च'°
 कङ्ग दिङ्गञ्चर'° भङ्ग'° भुञ्चञ्च पर'° ॥
 २१२'° ॥*

२१२ । अथ जगभिर्गदचरा ॥ कर्षनेकं प्रथमं देहि सरसपदं
 भुवं पदे पतति स्थापय प्रकटितं * * * तन्मध्ये करतलं तच्च

२१२ । १ पञ्च (A, B & C), छपञ्च (E). २ पञ्च (A), पञ्च (B & C),
 पङ्गि (E). ३ पङ्गि (A). ४ ठपिञ्च (A, B & C). ५ सङ्गूर (A).
 ६ भञ्च (F). ७ Dropt in (B & F). ८ परं (C). ९ वत्तीञ्च (B & C).
 १० मल (A). ११ वल (A & C), dropt in (B). १२ ठवङ्ग (A & B),
 वङ्ग (C). १३ पञ्चलिङ्ग (A), पञ्चलिङ्ग (B), पञ्चलिङ्ग (C). १४ म (A & B).
 १५ करञ्चल (B & C). १६ मचर्च (A). १७ मल (E). १८ पल (A),
 वल (E). १९ वललिङ्ग (E). २० वङ्ग (E), वङ्ग (F). २१ विल (B).
 २२ कङ्गदिङ्गञ्चर (A), कङ्गदिङ्गञ्चर (E). २३ Non est (A), चञ्च (B).
 २४ भुञ्चञ्च वचं (A), भुञ्च वचचं (B), भुञ्चञ्च पर (C). २५ २१५ (A).
 * साङ्गूर is placed before द्वितीयादिभ्यो in MS. (A), but after it, in
 all the others.—Ed.

विलयः अत्रयानमित्यर्थः, माचावर्णाभां सुलक्षितानि षट्चतुष्कलाः
कृताः, कविदिनकरो भणति भुजगपतिः ॥ (C).

२१२ । अथ सालूर[र]नामकं वृत्तं ल[क्ष]यति, कथेकेति ।
यत्र पठम—प्रथ[मं] दिश्र—दत्तः स्थापित इति यावत् पञ्च—
पादेषु कथे[क्ष]—कर्ण एकः पल्लव—पतति, विलय—विलये
पादांते इति यावत् करञ्ज—करतलं गुर्वतः सगण इति यावत्
दिश्र—दत्तः, तद् मह—तन्मध्ये गुरुद्वयात्मकगण-सगणयोर्मध्ये
इति यावत् मत्ता बल सुल[लि]श्र—माचावर्णसुलक्षिताः क्व
षडकल—षट्चतुःकलाः किञ्च—कृताः, एवं च पञ्च—पदे पञ्च-
लिश्र[उ]—प्रकटिताः वत्ती[स]ह कल—दाक्षिण्यमात्राः ठवह—
स्थापय, हे मणहरणि—मनोहरणि रञ्जिपञ्चवञ्जि—[र]जनी-
प्रभुवदने कमलदलनयने सरस सूपञ्च—सरससुपदं रसैः
लघुभिः संहितानि शोभनानि पदानि यस्य तत्तथा तद्—तथा
वरं सम्यक् यथा स्थापितया ठवह—स्थापितं तत् धुञ्च—ध्रुवं
निश्चितं वरं—वृत्तश्रेष्ठं सालूर—सालूरनामकं वृत्तं भण—कथय
इति क्व दिश्र—कविदिनकरः भुञ्च—भुजगपतिः
भणि—भणति ॥ कर्णान्त[र]ष[ट्]चतुःकलोत्तरसगणरचितचरणः
सालूर इति फलितार्थः । (E).

२१२ । अथेकोनचिंशदणं सालूरमाह, कथ इति । कर्ण एकः
प्रथमं दत्तः सरससुपदं ध्रुवं पदे पतति, तथा स्थापितं वरं,
सालूरं सुभण मनोहरे रजनिप्रभुवदने कमलदलनयने वरं ।
दाक्षिण्यत् कलाः पदे स्थापय प्रकटितास्तन्मध्ये करतलं देहि

जहा, जं फुल्लु कमलबण बहइ लहु पबण
 भमइ^१ भमरकुल^२ दिसि बिदिसं^३
 भंकार पलइ^४ वण रवइ^५ कुहिल^६गण
 बिरहिअ^७ हिअ^८ हुअ^९ दर^{१०}बिरसं ।
 आणंदिअ जुअजण उलसु^{११} उठिअ^{१२} मण
 सरस णलिणि दल किअ सअणा^{१३}
 पलइ^{१४} सिसिर रिउ^{१५} दिअस^{१६} दिहर^{१७} भउ
 कुसुम समअ अबतरिअ बणा^{१८} ॥
 २१३^{१९} ॥ सालूर ।

विशये, माचावर्णसुललितं षट्चतुःकुलं कृतं, कविदिनकरो भणति
 भुजगपतिः ॥ कर्णो दिगुरुः, सुभण कथय, तन्मध्ये कर्णसगणयो-
 र्मध्ये, करतलं सगणः, विशयः पादांतः । (G).

२१२ । प्रचितकमय्यन्यदाह, कषेक इत्यादि । कर्ण एकः प्रथमं
 दिजाः सरसपदाः ध्रुवं पदे पतन्ति, तत्र संस्थाय वरं सालूरं
 सुभणितं मनोहरे गजवरगमने कमलदलनयने वरं । दाचिंशक्तताः

२१२ । १ भमइ (A), Non est (E & F). २ भमरकुल (E), भमरकुल
 वण (F). ३ बिदिस दिचं (A), दिस बिदिसं (B). ४ पलइ (E). ५ वरइ
 (A). ६ कोकिल (A), कोरल (E & F). ७ बिरहि बिच (A, B & C).
 ८ तदचव (A), चभव चव (B), भच चव (C). ९ उलस (B), उलसि (E &
 F). १० रवइ (A), रुवइ (B), रभस (C). ११ पिणसवा (B). १२ पलइ
 (A & C). १३ कउ (A), उ (E). १४ दिवस (B & C). १५ दिहर (E).
 १६ चवचदि वचवा (A), चवचदि ववा (B & C). १७ २१३ (A).

कक्षाः प्रकम्ब स्थापय पदे पदे करतसकृतवलयं माषासुसकितं षट्-
 षट्ःकक्षाः कृताः, कविदिनकरो भणति सर्वभुवनपरं ॥ प्रथममेकः
 कर्षः ततो द्विजाः, कियन्तो द्विजा इत्याह ह्यु षडङ्गल इति
 षट्ःकक्षास्ततः करकृतमंते देयं । अस्यार्थः आदौ गुरुद्वयं देयं
 ततः षट्ःकक्षात्कक्षास्ततः सगणः, एवंप्रकारेण ग्राहूरं नाम
 ह्यन्दो भवति । अथाष्टसु वर्षेषु यतिः पुनरष्टसु यतिः पुनस्त्रयो-
 दशसु वर्षेषु यतिः । उक्तं ह्यंदःपारिजाते । आदिस्थिततगणकमथ
 वसुनगणकमवसितियुतस[ष्टु]गुरुककितं, पूर्वं गजकृतयति तदसु वसु-
 विरति तदसु [ष] दह्नदशकविरतं । ग्राहूरमभिस्रवति सकस-
 भुजगपति-रभिस्रपति[-रभिनव]रसपरिचयककितं, धत्ते विभव-
 मधिकमपि सुभक्कमपि यत्र इह वितरति [कवि]भणितं ॥ (H).

२११ । [उदाहरति] यत् फुल्लं कमलवनं वहति सद्युपवनः
 भ्रमति भ्रमरकुलं दिशि दिशि सङ्कारः पतति वने कोकिलो-
 रौति, विरहिहृदयं भयेन विरसकरमभूत् । आनन्दितयुवजन-
 उल्लसितरभसमनाः सरसनसिनीदलकृतप्रथमः, पर्यन्तः शिशिरस्तु-
 हिंवसो दीर्घोऽभवत् कुसुमसमयोऽवतीर्षी वने ॥ (C).

२११ । ग्राहूरमुदाहरति जमिति । जं—यत् यस्मात् फुल्ल-
 [पुष्पितं] कमलवनं वहद् सद्युपवनं—वाति मन्दपवनः सद्यु
 दिशि विदिशं—सर्वत्र दिक्षु. विदिक्षु भ्रमरकुलं—भ्रमरकुलस्य
 सङ्कार पसर—सङ्कारः पतति वने रवद् कोकिलगण—वने रौति
 कोकिलगणः विरहिश्च हिम्—विरहिहृदयं दरविरसं—भय-
 विगततरुं ह्य—जातं । उल्लसि उठिश्च मण—उल्लासोत्थितमनाः

सव पञ्चहि^१ पठम^२ भण्य दृष्टञ्च^३सुपिञ्चगण्य भगण्या^४
 तद् अन्ता^५ गुरुजुग्गा^६ हृत्थ^७ पलांता^८,
 पुण्य^९बिञ्च गुरुजुञ्च लहुजुञ्च बलञ्च^{१०}जुञ्चल कर^{११}
 जंपद् यान्त्रा कडराञ्चा^{१२} सुंदरकाञ्चा ।
 पञ्च पञ्च तलहि^{१३} करहि गञ्चगमणि^{१४} ससिबञ्चि
 चालिस मत्ता गुरु^{१५}जुत्ता एहु खिरुत्ता,
 गुखिगण्य^{१६} भण्य^{१७} सव पञ्च^{१८} बसु रस^{१९} जुञ्च^{२०} सञ्च^{२१}
 पञ्चला^{२२} तिञ्चभंगी^{२३} सुहसंगी^{२४} सञ्जणसंगी ॥
 २१४^{२५} ॥*

सरस षष्पिदिक्ष किञ्च सञ्चणा — सरसनलिनीदक्षकृतप्रथमः युवजनः
 आषांदिञ्च — आनन्दितः, पञ्चदृ — प्रत्यावृत्तः निवृत्त इति यावत्
 शिषिर रिञ्च — शिशिरच्छतः, दिञ्चस दिहर भञ्च — दिवसा दीर्घाः
 जाताः, अतो हेतोः कुसुम समञ्च अतति[ञ्च] वणा — कुसुमसमयः
 वसंतकाल इति यावत् अततीर्षी वने ॥ प्राङ्गुरो निवृत्तः । (E).

२१४। १ & २ transposed in (F). २ पठ (B). ३ दृष्टञ्च (A & F).
 ४ भण्य (B). ५ अन्ता (C). ६ गुरुकणा (B & C). ७ हृत्था (A).
 ८ पलांता (A), पलणा (B), पलणा (C). ९ पुण्य (A). १० Dropt in (A),
 जुञ्चल (C). ११ कर (B & C). १२ कडिराणा (C), कडिराणा
 (F). १३ करि (A). १४ मज्जमणि (B). १५ करकर (A). १६ मणिमच
 (A), मणिमच (B), मणि च (C). १७ Dropt in (A & C). १८ पञ्च (F).
 १९ रस (A). २० जुञ्च (A), जुञ्च (F). २१ पञ्च पञ्च (B), पञ्च (C).
 २२ पञ्च पञ्चिञ्च (A). २३ तिञ्चनी (A). २४ सुहसंगी (B), पञ्च पञ्चनी (C).
 २५ २१० (A). * Included in the missing pages of (E).

२१३ । यथा । यत्फुल्लं कमलवनं, वहति लघुपवनः, भ्रमर-
कुलस्य सर्वदिक्षु विदिक्षु झंकारः पतति, वने रौति कोकिलगणो-
विरहिहृदयं भवति दरविरसं । आनन्दितयुवजनः प्रोक्षासिस्त्रि-
मनाः सरसनलिनोदलकिसलय[कृत]ग्रथनः, प्रत्यावृत्तः शिशिर-
च्छतुः, दिवसा दीर्घा भूताः, कुसुमसमयोऽवहतो[तीर्णा] वने ॥ (G).

२१३ । उदाहरणमाह, जं फुल्ल इत्यादि । यत्र फुल्लं कमलवनं,
वहति मधुपवनः, भ्रमति भ्रमरकुलं दिक्षु विदिक्षु झंकारः पतति,
वने रौति कोकिलगणः, हृदयं जातं सखि अतिविरसं । आनं-
दितो युवजनः, तप्तो विरहिजनः सरसनलिनोदलकृतग्रथनः, परा-
वृत्तः शिशिरच्छतुर्दिवसा दीर्घा भवन्ति, कुसुमसमयोऽवतीर्णा वने ॥
कुसुमसमयो वसन्तकालः ॥ (H).

२१४ । अथ गण्डकाः । सर्वप्रथमं पादे भण दश सुप्रियगणाः,
भगणास्तथा अन्ते द्वावपि गुरुकान्तौ हस्तो बल्लते, पुनरपि गुरु-
द्युग्मं लघुद्युग्मं बलयद्युग्मं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दर-
कायः । पदपदतले कुरु गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः
गुरुयुक्ता एता निरुक्ताः, गुणिभिर्गणयित्वा सर्वपदे वसुरसयुक्ताः
शतं, प्रकटिता चिभङ्गी सुखाङ्गी * * * शतं मात्राः । पञ्चविंशत्यक्षरे
वक्तव्ये कथं चतुस्त्रिंशदक्षराण्युक्तानौत्याह, पञ्च विंस इत्र—पञ्च
विंशतिरेखान् वर्णान् शशुप्रथमनवकं देहि इति चिभङ्गीच्छन्दो-
ऽवरपदेऽपि मासा इयं, शशुच्छन्दसः प्रथमनवाक्षराणि चान्तिम-
नवाक्षरदूरोकरणे इयं मासा भवतीत्यर्थः । चतुस्त्रिंशदक्षरस्य
दण्डकभेद इति बोध्यम् । (C).

२१४ । अथ चतुस्त्रिंशद्वर्षां चिभंगीमाह । सर्वत्र प्रथमपादेभ्यः भण दद्य सुप्रियगणान् भगणं तथांति गुरुयुगं हस्तः पतति, पुनरपि गुरुयुगं लघुयुगं बल[य]युगं कुरु जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतलेषु कुरुष्व गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः गुरुयुक्ता एवंप्रकारेण निरुक्ताः, गुणिगणैर्भणितं सर्वपादेभ्यः वसुरसयुतं शतं प्रकटं, चिभंगी सञ्जनसंगी ॥ सुप्रियो द्विलघुः, हस्तः सगणः, बलयं गुरुः । (G).

२१४ । प्रथितकमेवाह, सव पञ्चद्वि इत्यादि । सर्वस्मिन् पदे प्रथमं भण दद्य सुप्रियगणान् भगणो द्वौ अन्ते गुरुकान्तौ हस्ततस्मान्तौ, पुनरपि गुरुयुगं लघुयुगं बलययुगं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतले कुरु [ग]जगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः करयुक्ता इति निरुक्ताः, फणिभणिताः सर्वस्मिन् पदे वसुरसयुतं शतं पद्ये प्राप्तं, चिभङ्गी शुभाङ्गी सञ्ज[न]संगी ॥ सर्वस्मिन् पदे दद्य सुप्रियगणान् भण, सुप्रियगणो द्विलघ्वात्मकस्ततो-भगणस्ततोऽन्ते गुरुद्वयं, ततो हस्ततलं सगणः, सगणान्ते गुरुयुगं लघुयुगं बलययुगं गुरुयुगं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतले कुरु हे गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः, कौटुम्भः करयुक्ताः द्वयेन युक्ता द्विचत्वारिंशन्मात्रा इत्यर्थः, इदं निरुक्ता गणयित्वा फणिभणिताः सर्वस्मिन् पदे वसुरसयुक्तं शतं तेनाष्टषष्टियुतशतमित्यर्थः, पद्ये प्राप्तं, कौटुम्भी चिभङ्गी शुभाङ्गी सञ्जनसङ्गिनी । अथाष्टसु वर्षेषु यतिः, पुनरष्टसु वर्षेषु यतिः, पुनर्नवसु वर्षेषु यतिः, पुनरस्यत्सु वर्षेषु यतिः, पुनः पञ्चसु वर्षेषु यतिः । लक्षं ह्यदःपारिजाते,

जहा, जअइ जअइ हर बलइअ विसहर

तिलइअ सुंदर चंदं मुखिआणंदं जणकंदं,
बसइ गमणकर तिसुल डमर धर

खअणहि डाहु अणंगं सिरगंगं गोरि अंधंगं ।

जअइ जअइ हरि भुअ जुअ धर गिरि
दहमुह कंस बिणासा पिअवासा सुंदर हासा,
बलि छलि महि हर असुर बिलअकर

मुखिजण माणसइसा सुह भासा उत्तम

वंसा ॥ २१५ ॥ द्वितीयचिभङ्गी ।

यदिह नगणरसपरविनिहितससभमसगुरुप्रतिपन्नं वसुविच्छिन्नं गज-
भिन्नं, तदनु नवविरति तदनु जलधियति तदनु च वाणविभक्तं
गुणसंसक्तं रसरक्तं । कलयति फणितिरतिसुभणितिरतिरिह
खलु पञ्चविभङ्गं कतरङ्गं सज्जनसंगं, मधुरिपुभवभवविमलकयशउदध-
मपि कुरुते सुनिधोगं वज्रभोगं वैभवयोगं ॥ एतच्च रस-

- २१५। १ तिलर (B & C). २ सज्जच चंदं सुणकरं (A). ३ वरर (E & F). ४ धर (A). ५ डाह (C). ६ Dropt in (A), रिउभङ्गं (B).
७ गोरिच (A), गोरि (F). ८ चदंनं वेस रचया (A). ९ जणउ (A).
१० व (A), धरि (B & C). ११ Dropt in (E). १२ Dropt in (A).
१३ साचार वासा (A), साचर वासु (B), साच वासा (C). १४ बलिच (A), बलि (B), छलि (C). १५ महिच चर (A). १६ विलअकर (A).
१७ महि नच (B), सुधिनच (C). १८ पिच (A), dropt in (B), छच (E), सुभ (F). १९ Dropt in (A & B), वासा (C). २० उत्तम (A).
२१ २१८ (A).

[शेष]यतिदशवैपरौख्येऽपि दृश्यते । केषित् वर्षचिभंगीमाऊः, पञ्च-
भंगमन्वे । (H).

२१५ । उदाहरति । जयति जयति हरः वक्ष्यितविषधरक्षि-
कितसुन्दरचन्द्रः सुन्यामन्दः जनकन्दः, वृषभगमनकरः चिशू-
डमरुधरः नयनदग्धानुङ्गः शिरोगङ्गः गौर्यैर्द्वीङ्गः । जयति जयति
हरिर्भुजयुगधृतगिरिर्दृग्मुखकंसविनाशः पीतवासाः सागरवाहः,
बलिच्छकः महीधरः असुरविक्षयकरः मुनिजनमानसहंसः शुभ-
वासाः उत्तमवंशः ॥ (C).

२१५ । चिभंगीमुदाहरति । वक्ष्यत विषहर — वक्ष[यित]-
वि[ष]धरः तिलहर चंद्र चंद्र — तिलकितसुन्दरचन्द्रः सुणि
आणंद — सुन्यामंदः सुन्यामंदस्वरूपः क्षणकेवेत्यर्थः [?] जण कंद —
जनकंदः चैलोक्यमूकमिति यावत् बरदगमणक[र] — वृषभगमन-
करः तिसुल उमरु धर — चिशूडमरुधरः एषपाहि उऊ ऋणं
— नयनाभ्यां दग्धानंगः शिरगंगं — शिरोगंगः गोरिचधंगं — गौर्यै-
र्द्वींगः हर — हरः जम्भद जम्भद — जगति जयति । भुजयुगधृत-
गिरिः दृग्मुख कंस विनासा — दृग्मुखकंसविनाशः पित्र वासा
— पीतवासाः सुंदर वासा — सुभगहासः, बलि कलि — बलिं
कलधित्वा [महि हद —] महीधरः — पृथ्वीहारक इति यावत्,
असुरविक्षयकरः सुणिजण माणसहंस — मुनिजनमानसहंसः, भवचङ्ग-
भाषायां व्यत्यासे दोषाभावात् सूह भाषा — सुभाषः मधुरवचन-
इति यावत् उत्तमवंश — उत्तमवंशः हरिः श्रीकृष्णः जम्भद —
जगति जम्भद — जयति ॥ चिभंगी निवृत्ता । (E).

२१५ । जयति जयति हरो बलधितविषधरस्त्रिकित-
सुन्दरचंद्रो मुनिजनानंदो जनकंदो वृषभगमनकरः त्रिशूलउमरुधरो-
नयनदग्धानंगः शिरोगंगो गौर्यर्द्धांगः । जयति जयति हरिर्भुज-
युगधृतगिरिर्दशमुखकंसविनाशः पीतवासाः सुन्दरहासः बलिं
कलधित्वा महीहतः असुरविलायकरो मुनिजनमानसहंसः सुख-
हासः उत्तमवंशः ॥ (G).

२१५ । उदाहरणमाह, जभ्रह इत्यादि । जयति जयति हरो-
बलधितविषधरः त्रिकितसुन्दरचंद्रः मुन्यानन्दः जनकंदः, वृष-
गमनकारी उमरुत्रिशूलधरः नयनदग्धानंगः शिरोगंगः गौर्य-
र्द्धाङ्गः । जयति जयति हरिः भुजयुगधृतगिरिः दशमुखकंस-
विनाशकरः पीतवासाः सागरवासः, बलिं कलधित्वा मही हता
येनेति श्रेयः असुरप्रलयकारकः मुनिगणमानसहंसः शुभभाः
उत्तमवंशः ॥ (H).

अथानुक्रमणिका ।

धिरि^१ काम २ मञ्ज^२ मन्वी^३ ४ साहं^५ ताक्षी^६ पित्रा^७ ८
 ससी^९ रमण^{१०} जाणा^{११} पंचाल १० मरंद^{११} मंदर १२
 कमला^{१२} तिष्ठा^{१३} घारी^{१४} णगाणिआ^{१५} संमोहा १७
 हारी^{१६} हंसा १८ जमका २० सेवा^{१९} तिष्ठा^{२०} २२
 विष्णोहा २३ तह^{२४} चडरंसा^{२५} मंथाणा^{२६} संखणारी^{२७} २६
 माक्षती^{२८} २७ दमण^{२९} समाणिआ^{३०} २८ सुवासड^{३१} ३०
 करहंसी ३१ ता^{३२} सीसा^{३३} ३२ विष्णूमाहा ३३ पमाणी^{३४} ३४

१ Non est (A). २ मञ्ज (B & C). ३ मन्वि (A). ४ सार
 (B). ५ साहं (A). ६ पित्र (A, B & C). ७ सवि (A, B & C).
 ८ रमण (E & F). ९ Non est (E & F). १० मरंदा (A, B & C).
 ११ कमला (A, B & C). १२ Non est (A). १३ घारि (B & C).
 १४ जमासी (A), जमासी (B & F). १५ हारीमंहा (A & B), हारीम
 म्हा (C). १६ सेसा (F). १७ तिष्ठा (A), तिष्ठा (B), तिष्ठा (C).
 १८ Non est (E & F). १९ चौरंसा (B), चडरंसा (F). २० Non
 est (A), मन्थाण (C). २१ संखणारी (A), सी (B), जमकाघारी (C).
 २२ जीवामाक्षती (A), विष्णोमाहा (B), विष्णोमाहा (C). २३ दमण
 (A, B & C). २४ समाधि (A, B & C). २५ घराघर (A), घराघ
 (B). २६ ता (B), ता (C) २७ सिधा (A). २८ पमाधि (A).

मन्त्रिभारं ३५ तुंगा ३६ कमला ३७ दीवा ३८ महाकव्ची ३९ इन्द्र
 चारंगिका ४० पादस्ता ४१ कमला ४२ विंबा ४३ तोमर ४४
 कृष्णमाळा ४५ संजुता ४६ चंपकमाळा ४७ चारवर्ग ४८
 सुषमा ४९ अमिचगर् ५० बंधु ५१ तद्व ५२ सुसुची ५३
 दोषक ५४ साक्षिणी ५५ दमण ५६ वेणिका ५७
 माळती ५८ तद्व ५९ इंदवज्जा ६० उविंदवज्जा ६१ उवजाद्व ६२
 विज्जाहद्व ६३ भुर्गंगा ६४ कव्चीहर ६५ तोलत्र ६६ चारंग ६७
 मोत्तिभदान ६८ मोदत्र ६९ तरलणत्र ७० तद्व ७१
 सुंदरि ७२ मात्रा ७३ तारत्र ७४ कंदु ७५ पंकात्रली ७६

- ३६ मन्त्रिका (A & B). ३७ माळा (B). ३८ Non est (C, E & F).
 ३९ महाकव्ची (A). ४० चारंगिका (B, C & F) ४१ कमल (E & F).
 ४२ विंबा (A, B & C). ४३ तोमर (C). ४४ कृष्णमाळा (A, B & C).
 ४५ संजुता (A, B & C). ४६ चंपकमाळा (A), चम्पकमाळा (B & C).
 ४७ जावहारता चरवा चरवती (A), चारवती (B & C), चारवद (E).
 ४८ सुषमा (B & C). ४९ अमिचगद (A, B & C). ५० नताबंधु (A).
 * बंधु and दोषक are different names of the same metre.—Ed.
 ५१ Non est (A, B & C). ५२ सुसुचीपिका (A), सुसुची (E).
 ५३ दोषक (A), तद्व तुजा दोषक (B), तद्व कृष्ण दोषक (C).
 ५४ साक्षि (A), साक्षी (B). ५५ वेणिका (A), वेणिका (B & C).
 ५६ माळती (A, B & C). ५७ तद्व (A). ५८ यथा इंद उविंदवज्जा (A,
 B & C). ५९ तद्व (A), जावद्व (B & C). ६० विज्जा (A), विज्जाद्व
 (B & C). ६१ कव्चीहर (A), कव्चीहर (E). ६२ जोलद्व (A), तोलद्व (B).
 ६३ चारंगद्व (A, B & C). ६४ मोदत्रा (A & C), चरवा मोदत्रा (B).
 ६५ तरलण चरवा (A). ६६ Non est (A). ६७ तारत्रा (A, B & C).
 ६८ तद्व कंद (A & B), कन्दा (C). ६९ पंकावाक्षी (A), पंकावक्षी (B & C).

वसंततिलत्रा^{१२} ०२ चक्रवर्त्त^{१३} ०३ भमरावली^{१४} ०४ कंदा^{१५} सार-
 गिह्वा^{१६} ०५ चामर ०६ तह^{१७} विविपासा^{१८} ०७ मणसंघ^{१९} ०८
 मालिणी^{२०} ०९ सरसो^{२१} १० पाराज^{२२} ११ शीतु^{२३} १२ तह^{२४}
 संघसा^{२५} १३ तक्रर^{२६} बंभारुन्नक जुत्ता^{२७} १४ पुहवो^{२८} १५ माला-
 वरा^{२९} १६ मंजीरा १७ जाणऊ^{३०} कीलापंदा^{३१} १८ चर्चरी १९
 तह^{३२} सडूला^{३३} २० विन्न सडूला^{३४} २१ जाणऊ^{३५} चंदमासा^{३६} २२
 धवलंगा^{३७} २३ संभू २४* गीन्ना^{३८} २५ तह गंडका^{३९} २६
 सडूरन्ना^{४०} २७ परिंदड^{४१} २८ हवी २९ सुंदरिन्ना^{४२} १००
 दुम्बिला १०१ सुणऊ^{४३} किरौट^{४४} कंदा १०२ तहवे सालूरा १०३
 विन्नतिभंगो^{४५} १०४ ।

१२ वसंततिलत्रा (F). १३ चक्रा (A), चक्र (B & C). १४ भमरावली (A).
 १५ कंदा (C). १६ रेगिह्वा (A), सारगिह्वा (B & C). १७ चर (A,
 B & C). १८ विविपास (A). १९ मणसंघा (A), मणसंघा (B & C).
 २० माली (A), मालिणी (F). २१ Non est (A), सरसा (B & C).
 २२ पाराज (A), पाराजा (B & C). २३ शीला (A), शील (B & C).
 २४ Non est (B & C). २५ संघसा (A). २६ Non est (A), भविष्य
 (B & C). २७ बंभारुन्नावाली (A), बंभारुन्नक जुत्ता (B). २८ हवी (C).
 २९ मालावर (A & C), मालीवर (B). ३० जाण (A), जाऊ (B).
 ३१ कीलापंदा (A & B). ३२ Non est (E & F). ३३ सडूरा (A),
 सडूला (C). ३४ सडूचसंद (A), सडूच (B & C). ३५ Non est (A),
 तह (C). ३६ चंदमासावर (A), सडूचचंदमास (B), चंदमास (C), चंघवला (E).
 ३७ धवलवला (B), धवलवला (C), धवला (F). ३८ १०४ to १०५ Non est (E).
 ३९ नीला (A). ४० मंजुला (A). ४१ सडूराच (A), सडूरचा (C).
 ४२ चरेदा (A), चारेन्ना (C). ४३ सुन्दरि (B & C). ४४ सुवेड (A).
 ४५ किरासा (A), किरौचाच (B), किरौच (F). ४६ सडू निचभंजी (A &
 B), विन्न विभंजी (F).

उक्तानि खंदांसि प्राकृतसूत्रेषोपसंहरति सिरौति । श्रीः कामः
 मधु मही सारु ताली प्रिया शशी रमणः पंचालः मृगेन्द्रः [मंदरः]
 कमलं तीर्णा घारी नगानिका संमोहः हारीतः हंसः यमकं शेषः
 तिल्लं बिज्जोहा चतुरस्रं मंथानं शंखनारी मालती दमनकं समा-
 निका सुवासकः करहंसः तथा शीषं शीषरूपकमित्यर्थः, विद्यु-
 न्मासा प्रमाषिका मल्लिका तुंगः कमला महालक्ष्मीः सारंगिका
 पवित्रा कमलं विंबं तोमरं रूपमाली संयुक्ता चंपकमाला सारवती
 सुषमा श्रुतगतिः बंधुः तथा सुमुखी दोधकं शालिनी दमनकं
 सेनिका मालती तथा इन्द्रवज्रा [उपेन्द्रवज्रा] उपजातिः विद्याधरः
 भुजंगप्रथातं लक्ष्मीधरः तोटकं सारंगरूपकमित्यर्थः मौक्तिकदाम
 मोदकं तरलनयना तथा सुन्दरी माया तारकं कंदुः पंकावली
 वसंतिलका चक्रपदं भ्रमरावलीच्छंदः सारंगिका चामरं तथा
 निशिपालः मनोहंसः मालिनी शरभः नाराचः नौकः तथा चंचला
 तदन्तरं ब्रह्मरूपकसंयुक्ता पृथिवी मालाधरः मंजीरं ज्ञायतां
 कौड़ाचन्द्रः चर्चरी शार्दूलः शार्दूलविक्रीडितमित्यर्थः, विश्व सद्रूपा
 —द्वितीयशार्दूलविक्रीडितं ज्ञायतां चन्द्रमाला * * * * ॥ (B).

उक्तानि खंदांसि प्राकृतसूत्रेषोपसंहरति, सिरौत्यादिना ।
 श्रीः १ कामः २ मधु ३ मही ४ सारु ५ ताली ६ प्रिया ७ शशी ८
 रमणः ९ पंचालः १० मृगेन्द्रः ११ मंदरं १२ कमलं १३ तीर्णा १४
 घारी १५ नगानिका १६ संमोहा १७ हारीतं १८ हंसः १९ यमकं २०
 शेषः २१ तिल्लं २२ बिज्जोहा २३ चतुरस्रं २४ मंथानः २५ शंखनारी २६
 मालती २७ दमनकं २८ समानिका २९ सुवासकः ३० करहंसो ३१

तथा वीषा ३२ विद्युन्माळा ३३ । प्रमाणिका ३४ मल्लिका ३५ तुंगः ३६
 कमलं ३७ महालक्ष्मीः ३८ सारंगिका ३९ पवित्रा ४० कमला ४१
 विंबं ४२ तोमरं ४३ रूपामाळा ४४ संयुक्ता ४५ चंपकमाळा ४६
 सारवती ४७ सुषमा ४८ अमृतगतिः ४९ बंधुः ५० तथा सुसुखी ५१
 दोधकं ५२ शास्त्रिणी ५३ दमनकं ५४ सेनिका ५५ मासती ५६
 रंजवज्रा ५७ उपेन्द्रवज्रा ५८ उपजातिः ५९ विद्याधरः ६० भुजंग-
 प्रयातं ६१ लक्ष्मीधरः ६२ तोटकं ६३ सारंगः ६४ मौक्तिकदाम ६५
 मोदकं ६६ तरलनयनी ६७ तथा सुंदरी ६८ माया ६९ तारकं ७०
 कंदुः ७१ पंकावली ७२ ॥ वसंतिलका ७३ चक्रपदं ७४ धमरा-
 वलीच्छंदः ७५ सारंगिका ७६ चामरं ७७ तथा मिश्रिपात्रः ७८
 मनोहंसः ७९ । मास्त्रिणी ८० शरभः ८१ नाराचः ८२ नीलं ८३ तथा
 चंचला ८४ ततो ब्रह्मरूपकसंयुक्ता ८५ । पृथिवी ८६ माळाधरः ८७
 मंजीरं ८८ ज्ञायतां क्रीडाचक्रः ८९ चर्चरी ९० । शार्ङ्गलं ९१ द्वितीय-
 शार्ङ्गलं ९२ ज्ञायतां चन्द्रमाला ९३ धवलः ९३[४] शंभुः ९४[५]
 गीतं ९५[६] तथा गंडकः ९६[७] समधरा ९७[८] नरेंद्रः ९८[९]
 हंसो ९९[१०] सुंदरी १००[१] ॥ दुर्मिला १०१[२] ज्ञायतां
 किरीटं छंदः १०२[३] ॥ द्वितीयचिभंगी १०३[४] सालूरा १०४[५]
 चतुरधिकग्रतं वृत्तं जल्पति पिंगलराजः ॥

इति पिंगलकथितो वर्णवृत्तपरिच्छेदः ॥

इति उत्तरार्धं समाप्तं लक्ष्णीयविवरणे कंदोपधे ॥

लिखितमिदमग्निहोत्रिविम्बनाथेन सं १७४२ ज्यैष्ठशुक्लचतुर्दशे ॥ (G).

The following is found in texts (B, C, D and gloss H), but not in (A, E, F & G). It is placed after śloka १ in the first part (भाषाहर्ष) in (D), but at the end of the 2nd part (वर्णहर्ष) in (B, C & H) :—

एओ अंमल पुरओ^१ सञ्चार पुब्बेहि^२ वे वि वखाइ^३ ।
कच्चतवगे अंता^४ दइवखा पाउए ए ङ्गअंति^५ ॥ [उग्गाहा^६]

एकार-ओकार-अनुस्वार-मकार-लकारपूर्वाः ऐकारौकार-
विसर्ग-अन्तःस्वकारवकाराः, सकारपृष्ठे द्वौ वर्णौ तासव्यमूर्द्धन्यौ,
क-च-त-वर्गाणां पञ्चमाचराणि ङ-ञ-मकाराः— द्वा वर्णाः प्राकृते
न सन्ति । साहित्यरत्नाकरे इदन्तु सकलसामान्यप्राकृतलक्षणं—

ऐ औ कं क च ङ ख ल षुत शषाबिन्दुसत्तुर्षी कश्चित्
प्रान्ते न च ङ जाः प्रथग्द्विवचनं नाष्टादश प्राकृते ।

रूपञ्चापि यदात्मनेपदकृतं यदा परस्मैपदं

भेदो नैव तयोर्न लिङ्गनियमस्तादृश्या संकृते ॥ (C).

अथ ऊर्दास्युक्ता प्राकृते वर्णनियममाह, ए ओ अं म ल परओ
इत्यादि । एकारस्य परो ऐकारः, ओकारस्य पर ओकारः,
अमित्यनुस्वारपरो विसर्गः, मकारपरोऽन्तःस्वकारः, लकारपरो-
ऽन्तःस्वकारः, दन्वसकारस्य पूर्वौ द्वौ वर्णौ मूर्द्धन्यवकार-तासव्य-
शकारौ, कवर्ग-चवर्ग-तवर्गाणां पञ्चमाचराणि ङ-ञ-ना एते वर्णाः
द्वा प्राकृते न भवन्ति । (H).

१ पूरओ (B & C). २ पुब्बहि (B & C). ३ वारं (B), वराओ (D).

४ कच्चत पच्च चक्कर (B), कच्चत पच्च चक्कर (C). ५ होति (B & C).

६ भाषा वंदः (D).

After this in (B & C),

रेहो तद्द वि विसर्गो पिंगल आरेण एरिसं भण्डिम् ।
तं पाउय य नि[णि]बन्धइ जं सूरु पञ्चिमे उच्यइ ॥ [गाहा]

रे हो तद्द इत्यादि । तत्रापि प्राकृते विष्टुष्टः स्वरहीनो रेफः
पिंगलकारेणोद्भूतं भणितं । स रेफः प्राकृते न [नि]पतति परवर्ष-
मस्तके, यदि सूरः पञ्चिमे उदेति ॥

कणिभाषितवृत्तभागरे विषमे संतरताकुलात्मना ।

सुधियः परिशोधयन्तु तल्लपया यज्ञ मया विलोकितं ॥

अध्यापकनिरपेक्षा पिंगलतत्त्वप्रकाशिका टीका ।

श्रीयादवेन्द्ररचिता तिष्ठतु विदुषां सदा कण्ठे ॥

श्रीयादवेन्द्रबुधराजेन्द्रदशावधानभट्टाचार्यविरचितायां पिंगल-
तत्त्वप्रकाशिकायां टीकायां वर्षवृत्ताख्यो

द्वितीयः परिच्छेदः समाप्तः ॥

श्रीहरिः शरणं । स्वस्ति श्रीश्रावणे १६८६, मासे २ रोज १
लिखितमिदं पुस्तकं काश्यपीयजयनारायणशर्मणा ।

लिखनपरिस्रमवेत्ता [भवति हि] विद्वज्जनो नान्यः ।

सागरलंघनखेदं हनुमानेकः परं वेत्ति ॥ (II).

कद्द पिंगल भण्डइ क्कंद चउरासिन् [?] सब बुहजण मण मोहंता ॥
इति वर्षवृत्तं समाप्तम् । समाप्तोऽयं पिंगल[ग्रंथः] ॥

[Here two lines have been obliterated with ink evidently with
a purpose.—Ed.]

शुभं भवतु ॥ श्रीरामार्पणमस्तु ॥ श्रीजानकीवल्लभाय नमः ॥

हनुमतये नमः ॥ (A).

पिंगल पभणश्च सव्वा प[च]उन्नास्त्रीस [?] एह रूश्चञ्च जाणञ्ज
बल कइ महल्लडा ।

नवतिरससुधांशौ [१६६०] वत्सरे काशिकायाः

पदकमल्लयुगस्य ध्यानपूर्वम् सिलेख ।

हरिरयमखिले हि श्रेष्ठसंस्कारजन्यं

निजतनुजनधिश्चासातपादेन शार्ङ्गम् ॥

श्रीगुरुचरणा मदीयतनुपावना भवन्तु ॥

इश्च पिंगल कइए बलवित्त परिच्छेत्तश्चो समान्तो ॥ (B).

कइ पिङ्गल पभणश्च सव्वा सउ वेविश्च एउ रूश्च जाणञ्ज
बलहि कइ सुखल्लडा ।

इश्च पिङ्गल कइए बलवित्त परिच्छेत्तश्चो समान्तो ॥

इति महामहोपाध्यायविद्यानिवासात्मज-विश्वनाथ-

पञ्चानन-कृता पिङ्गलटीका समाप्ता ॥ (C).

शौण्डीपास्तकमौखिरत्नकिरणस्फूर्ज्जित्प्रभाराजिताम्

श्चभोजद्वितयः परास्तगणनातिवासिसंशेषितः ।

सद्विद्याकवितालताश्रयतरुस्तेजस्विनामघण्डी-

र्ज्जातः श्रीजगदीश इत्यभिहितो नास्वा तदीयः सुतः ॥ ११ ॥

स्फूर्ज्जिताच्छ्रुत्यतेजःकरनिकरसमुद्भूतदिग्जालपूर्व्यः

श्रीकृष्ण [?] जपनियमविधिध्वंसिताशेषपापः ।

आयुर्वेदार्थदीक्षागुरुतिसुमतिः शब्दविद्याप्रवीणो-

जातः सुब्रह्मदीयो विमलतरयशाः कृष्णदेवाभिधानः ॥ १२ ॥

साहित्याभोधिपारेगतविमलमतिष्णानकीर्णाभिप्रयुग्म-
 ध्यानासक्तान्तरात्मा यमनियमयुतसङ्घविद्यानुरक्तः ।
 जातो वंश्रीधराख्यस्त्रिभुवनविज्ञसत्कीर्त्तिचन्द्रस्य तस्य
 स्त्रीयप्रौढप्रतापानलकिरणसमुत्तापितारेस्तनुजः ॥ १२ ॥
 वर्षे नन्दनवर्त्तुचन्द्र (१६८८) मिश्रिते आषाढमासे चिते
 पक्षे चन्द्रदिने तिथौ प्रतिपदि श्रीचन्द्रमौलेः पुरे ।
 तातात्मन्वगधीत्य तेन रक्षिता सेयं प्रकाशाभिधा
 भाषा पिंगलटिप्पनी रघुपतेर्ध्यानात् समाप्तिं गता ॥ १४ ॥
 यावद्गामेति नाम प्रभवति जगतां तारणे श्रीचन्द्रम-
 स्त्रित्ते भक्तिश्च यावद्गघुपतिचरणाभोजयुग्मे दृढास्ति ।
 यावत् कूर्मस्य घृष्टे निवसति घृथिवी सप्तगोत्रादियुक्ता
 तावज्जीयान्मम * * * ह्यतिरिचं टिप्पनी पिंगलस्य ॥ १५ ॥ (E).

इन्द्र पिंगल कहीए बसवुक्त परिच्छेओ । अपि उत्तरार्धः ॥
 विश्वनाथेनालेखि पुरा पुर्यां स्तपाठाथं सं १०४२ ज्यैष्ठः । (F).

A
COMPLETE INDEX AND GLOSSARY
OF ALL PRAKṚITA WORDS
IN THE TEXT OF
THE PRĀKRITA PAINGALAM.

 The figures indicate the page and line in which the words occur.

* * * Words marked with an asterisk are to be understood as names of metres.

अ ।

- अ, (च, पुनः) p. 4,2; 5,2; 7,2;
24,3; 40,3; 111,2; 114,2;
466,2; 472,1; 489,3; (अहं)
180,5.
- अइचल, (अतिचलानि) p. 414,1.
- अक, (अङ्कः, अङ्कं) p. 72,4; 80,3,
8; 96,2.
- अकं, p. 55,4.
- अका, (अङ्कात्) p. 48,2; 55,3;
58,3; 72,2; 89,2; (अङ्कं)
55,5.
- अको, (अङ्कं, अङ्के, अङ्केन) p. 48,4;
59,2.
- अको, (अङ्कः) p. 58,4.
- अंगा, (अङ्ग) p. 439,2.
- अंत, (अन्ते) p. 80,3; 170,5; 182,
4; 187,7; 205,2; 217,3;
220,5; 230,2,3; 252,5; 257,
8; 265,1; 272,2; 285,5;
291,2; 295,1; 297,4; 299,
2; 301,7; 308,2; 319,2;
333,1; 336,7; 370,2; 375,
2; 400,3; 404,2; 451,3;
468,1; 486,2; 492,3; 497,
3; 500,3; 503,3; 529,4;
554,4; 555,2; 560,1,2,4;
569,1; 575,5.
- अंतव, (अन्ते) p. 271,3.
- अंतगुह्यासाहं, (अन्तगुह्यासानि)
p. 31,1.
- अंतगुह, (अन्तगुहः) p. 39,5.
- अंतर, (अन्तरा, मध्ये) p. 155,2;
317,2.
- अंत लङ्घयणं, (अन्तलघुकेन) p. 39,5.
- अंतह, (अन्ते) p. 274,5; 374,2;
489,2.
- अंतहि, (अन्ते) p. 254,1; 259,2;
306,3; 411,1; 489,3; 547,2.
- अंता, (अन्ते) p. 583,2; (अन्ताः)
594,5.
- अंते, p. 311,1; 321,2; 326,1;
357,1; 390,2; 398,1; 424,
2; 426,2; 461,3; 472,2;
481,1; 543,2,3; 564,2.
- अंतंङ्ककलु, (अन्ते एककलः, अन्ते
एककले) p. 146,2.
- अंते लङ्घ्या, (अन्तेलघुकां) p. 269,2.
- अंध, (अन्धः) p. 198,3.
- अंधश्च गंध विद्यासकथ, (अन्धकगन्ध-
विद्यासकरः) p. 172,2.
- अंधश्चर संघयण, (अन्धकारसङ्घंनं)
p. 504,2.
- अंधार, (अन्धकारः, अन्धकारे)
p. 249,5,6.
- *अंधो, (अन्धः) p. 195,3.
- अंबर, (अम्बरं) p. 300,3; (अम्बरं)
455,1.
- अंभू, (अभूषण) p. 125,2.

- अकंठप्र, (अकण्ठकं) p. 576,6.
 अकसर, (असरं, अक्षराक्षि) p. 158,
 4,5; 282,2; (अक्षरक्ष, अक्षरे)
 301,3.
 अकसर उपरि, (अक्षरोपरि) p. 58,2.
 अकसरश्री, (अक्षराक्षि) p. 16,2.
 अकसर उंबर खरिख, (अक्षराङ्गम्बर-
 चदुशं) p. 182,2.
 अकसरखण्डे, (अक्षरखंखायाः) p. 64,2.
 अकसर खंडुतल, (अक्षरखंडुक्तं)
 p. 177,2.
 अकसरा, (अक्षराक्षि) p. 363,1;
 372,2; 484,4.
 अकसराह, (अक्षराक्षि) p. 422,3;
 508,3.
 अकसरे, (अक्षराक्षि) p. 347,1.
 अगख, (यगखः) p. 42,2.
 अगखगखं, (अगुखगखयोः) p. 301,5.
 अगुख धूम धूपुखखं, (अगुखधूमधूपो-
 खखं) p. 511,3.
 अगगा, (अग्रे) p. 507,5; 543,3.
 अगिग, (अगिः) p. 304,1.
 अगगी, (अगिः) p. 109,4; 545,6.
 अगगे, (अग्रे) p. 228,5.
 अगुं, (अग्यं) p. 558,7.
 अखल, (अखलः) p. 148,1.
 अखल, (अखलः) p. 453,2.
 *अखल, (अखले) p. 210,2;
 (अखलः) 211,1.
 अखलि, (अखलि) p. 397,3.
 अखिख, (अखिखि) p. 412,2.
 अखु, (अख) p. 448,2.
 अखा, (अखी) p. 852,3.
 अखारखल, (अखाखल) p. 164,2.
 अखारखिं, (अखाखल) p. 163,3.
 अखु, (अख, अखी, अखले) p. 151,2;
 315,6; 362,2; 484,2.
 अखुखल, (अखाखले) p. 336,4.
 अखुगखा, (अखुगखाः) p. 129,2.
 अखुखुपरि, (अखाखुपरि)
 p. 276,2.
 अखुपख, (अखुपका, अखुपकी)
 p. 251,2.
 अखुखि, (अखुखि) p. 311,2.
 अखुआ, (अखी) p. 242,3.
 अखुह, (अखी) p. 17,2.
 अखुहं, (अखुह) p. 171,1.
 अखुहख, (अखुखिंखि, अखुखिंखी)
 p. 177,6.
 अखुखिं, (अखुखिंखि) p. 108,2.
 अखुआखा, (अखाखल) p. 398,2.
 अखुखि, (अखुखिं) p. 228,5.
 अखलखरा, (अखुखरा) p. 380,1.
 अखलखल, (अखुखि) p. 287,6.
 अखलखिख, (अखुखलखिंखि) p.
 202,2.
 अखलखल, (अखुखिंखि) p. 269,1.
 अखु, (अखु) p. 518,2; 575,8;
 (अखुह) 571,8.
 अखु, (अखी) p. 497,4.
 अखु, (अखुह) p. 571,4.

- अज्ञासि जोषी, (अज्ञासोत्तियोनयः)**
 p. 525,2.
***अज्ञिह्ला, p. 220,1.**
अज्ञंग, (अनङ्गः) p. 176,1.
अज्ञल, (अनलः) p. 169,6 ; 190,8.
अज्ञलभरे, (अनलसताः) p. 304,2.
अज्ञा, (अन्या) p. 177,8.
अज्ञुखिल्वह, (अनुनीयते) p. 109,2.
अज्ञुचर, (अनुचर) p. 330,4.
**अज्ञेप्रपरा, (अनेकप्रकाराः, अनेक-
 प्रकारेण) p. 571,6.**
अज्ञेक, (अनेकं) p. 42,5.
अज्ञ, (अन्यः) p. 571,5.
अज्ञो, (अन्यः) p. 4,4 ; 155,5.
**अज्ञोख गुण, (अन्योऽन्यगुणाः, अन्यो-
 ऽन्यगुणानि) p. 103,6.**
अज्ञोख भावहि, (अन्योऽन्यभावैः)
 p. 449,4.
अनुल, (अनुलं) p. 190,6.
अन्व, (अर्थन) p. 198,4.
अन्वीरा, (अन्विरं) p. 463,1.
**अथ, p. 103,1 ; 105,1 ; 108,1 ;
 121,1 ; 126,1 ; 129,1 ; 138,
 1 ; 155,1 ; 163,1 ; 167,1 ;
 170,1 ; 173,1 ; 177,1 ; 210,
 1 ; 217,1 ; 220,1 ; 226,1 ;
 228,1 ; 242,1 ; 246,1 ; 252,
 1 ; 257,1 ; 261,1 ; 263,1 ;
 267,1 ; 271,1 ; 274,1 ; 278,
 1 ; 280,1 ; 284,1 ; 285,4 ;
 287,1 ; 291,1 ; 293,1 ; 297,
 1 ; 301,1 ; 306,1 ; 311,1 ;**
- 815,1 ; 819,1 ; 823,1 ; 830,
 1 ; 336,1.
अथोरगाहा, (अथोद्गाथा) p. 124,1.
***अहा, (आहा) p. 436,2.**
अह, (अहं) p. 215,1 ; 246,2.
अह अह्ये, (अहोर्हिन) p. 14,2.
अहंग, (अहोर्हं) p. 207,1.
अहंगहि, (अहोर्हं) p. 176,2.
अहंगे, (अहोर्हं) p. 143,1.
अहा, p. 197,2 ; (अहं) 272,2.
अहाकह, (आहाकृत्य) p. 197,2.
अह्ये, (अहं) p. 367,1.
**अथंगा, (अहोर्हं) p. 169,1 ; 338,
 5 ; 417,2.**
अपार, (अपारः) p. 173,2.
अप्य, (आत्मा, आत्मानं) p. 233,6.
अप्यं, (आत्मानं) p. 107,2.
अप्यन्ता, (आत्मना) p. 401,2.
अप्योच, (आत्मबोधेण) p. 554,4.
अप्यपर, (आत्मीयः परः) p. 809,4.
**अप्यबुद्धीर, (अबुद्धयः, आत्मबुद्ध्या)
 p. 18,3.**
अप्यहि, (अर्थय) p. 127,3.
अप्या, (आत्मा) p. 545,8.
**अप्या अप्यो, (अहमहमिकया)
 p. 483,1 ; (आत्मानमात्मानं)
 507,3.**
अप्यिअ, (अर्थितं) p. 222,4.
अप्यो, (आत्मनि) p. 545,8.
अबभर, (अवतीर्षः) p. 270,2.
**अबहदं, (अवच्छानं, अपच्छानं)
 p. 14,4.**

अक्षतरिभ्र, (अक्षतीर्षः) p. 581,8.
 अक्षरच, (उद्धृत्, उद्धृरितं) p. 55,5.
 अक्षर पक्ष, (अपरपादे) p. 230,2.
 अक्षर, (अपरं) p. 33,3; 64,4.
 अक्षलोभ्राभ्रं, (अक्षलोकाय) p. 543,1.
 अक्षसच, (अक्षयं) p. 414,3.
 अक्षसिद्धच, (अक्षसिद्धौ) p. 41,4.
 अक्षसिद्धे, (अक्षसिद्धाः) p. 96,3.
 अक्षुद्धृत्प्रो, (अक्षुद्धः) p. 5,2.
 अक्षुष्ट, (अक्षुष्टः) p. 15,1.
 अभ्रभ्रवर, (अभ्रभ्रवरं) p. 190,6.
 अभ्रिणच संता, (अभ्रिनयभ्रान्तः)
 p. 365,3.
 अभ्रिमत्, (अभ्रिमत्तं) p. 458,4.
 अभ्रिभ्र, (अभ्रमत्तं) [151] p. 35,3;
 (सुधा) 167, 9; (सुधां) 266,3.
 अभ्रिभ्रकर, (अभ्रसुतकरः) p. 537,1.
 *अभ्रिभ्रगर्ह, (अभ्रसुतगतिः) p. 409,2.
 अभ्रिभ्रवभ्रि, (अभ्रसुतवचना)
 p. 371,3.
 अभ्रिभ्रह कंदा, (अभ्रसुतकन्दः)
 p. 338,3.
 अभ्रम्ह, (अभ्रकाकं) p. 455,3.
 अभ्रम्हाकं, (अभ्रकाकं) p. 346,4.
 अभ्रविन्द, (अभ्रविन्दं, अभ्रविन्दानि)
 p. 233,2.
 अभ्रि, (अभ्रौ) p. 41,4.
 अभ्र, (अभ्ररः) p. 24,2; (अभ्ररं)
 44,2,6; (अभ्रच) 139,3;
 240,5; 241,2.
 अभ्ररे, p. 12,1.

अक्षंकार रक्षिभ्रच, (अक्षंकाररक्षितः)
 p. 198,3.
 *अक्षिल्लह, p. 220,5; 222,5.
 अक्षिल्लह, (कथय) p. 220,3;
 (अभ्रयोजकः) 220,4.
 *अक्षिल्ला, p. 48,5; 59,5; 72,5;
 89,6; 431,4; 433,2.
 अक्षह, (अक्षती) p. 393,2.
 अक्षर गभ्रवह, (अक्षरगभ्रवह-पतिः)
 [151] p. 32,2.
 अक्षरिभ्रं, (अक्षरिः) [115]
 p. 31,3.
 अक्षरणा, (अक्षरणा) p. 165,1.
 अक्षिभ्र, (अक्षीतिः) p. 167,5.
 अक्षी, (अक्षीतिः) p. 466,4.
 अक्षुद्धच, (अक्षुद्धं, अक्षुद्धः) p. 198,1.
 अक्षुरभ्रणा, (अक्षुरभ्रणाः) p. 165,3.
 अक्षुर कुल भ्रुणा, (अक्षुरकुलभ्रुनः)
 p. 385,3.
 अक्षुर विलभ्रकर, (अक्षुरविलयकरः)
 p. 586,7.
 अक्षुर भ्रंकर, (अक्षुरभ्रयकरः)
 p. 172,3.
 अक्षेचं, (अक्षेचं) p. 7,4.
 अक्षेवेदि, (अक्षेवेः) p. 38,2.
 अक्ष, (अक्ष) p. 72,1.
 अक्ष, (अक्ष) p. 18,1; 23,1; 24,1;
 25,1; 26,1; 27,1; 28,1;
 29,1; 30,1; 31,1; 32,1;
 33,1,6; 34,1,3; 35,1; 39,1;
 40,1; 42,1; 44,1; 48,1;
 58,1; 64,1; 72,1; 80,1;

- 89,1 ; 96,1 ; 102,1 ; 187,6 ;
205,1 ; 343, 3.
- अहंलिखं, (अहंनिर्गमं) p. 435,3.
- अहि, (अहिः) [1551] p. 23,3 ;
[515] 35,3 ; (शेषः) 266,2.
- अहिभ्र, (अहितः) [155] p. 34,2.
- अहिगण, (अहिगणः) [5111]
p. 24,4 ; (अहिगणाः) [155]
442,1.
- अहिवरसुलिभ्रं, (अहिवरसुलितं,
अहिवरसलितं) p. 117,4.
- *अहिवर, (अहिवरः) p. 140,3.
- अहो, (अहिः) p. 413,3.
- *अहोर, (आभीरः, अभीरं) p. 285,
6 ; 286,3.
- *अहो, (अहः) p. 195,2.
- अहो, p. 443,4.
-
- आ ।**
- आ, (च) p. 419,2.
- आअसि, (आयतिः) p. 41,7 ;
(आयतीः, आयतिं) 46,2.
- आआ, (आद्या, आयाता) p. 112,2.
- आह, (आयाति) p. 55,9 ; (आगत्य)
485,3 ; (आदौ) 187,7 ; 396,
1 ; 400,1 ; 464,1 ; 489,1 ;
503,1 ; 521,1 ; 547,1.
- आहं, (एतच्च) p. 240,2.
- आहभ्र, (आगतानि) p. 309,5.
- आह भ्रंत, (आद्यन्तयोः, आद्यन्तेषु,
आदावन्ते) p. 64,3 ; 484,3.
- आहकण्व, (आहिकाव्यं) p. 150,1.
- आहय, (आहिगः) p. 257,2.
- आहगुरु, (आहिगुरुः) p. 25,4.
- आहगुरु खामाहं, (आहिगुरुनामानि)
p. 33,1.
- आहलहुअख, (आहिलघुअख)
p. 34,1.
- आहहि, (आदौ, आद्येषु) p. 80,4 ;
182,3 ; 298,1 ; 336,6 ; 560,
1 ; 567,1 ; 569,1 ; 575,1.
- आहहिं, (आदौ) p. 175,1.
- आहं पाय, (आहिपादे) p. 564,1.
- आहंहि, (आदौ) p. 357,1.
- आउ, (आयाति) p. 552,4 ;
(आगतः) 563,7.
- आओ, (आगत) p. 516,4.
- आहे, (अस्ति, सध्यञ्) p. 465,2.
- आखआ, (आनीताः, आनीयन्ते)
p. 486,3.
- आखंदिभ्र, (आनन्दितः) p. 581,5.
- आखहु, (आनय, आनयत, जानीहि,
जानीत) [p. 89,4 ; 228,4.
- आखिज्जसु, (आनयस्व) p. 59,5.
- आखीदा, (आनीता) p. 531,5.
- आखु, (आनीतः) p. 249,6.
- आखेह, (आनयति) p. 131,1.
- आख, (आयाति, आयातः) p. 397,3.
- आखिज्जिभ्र, (आवर्जं) p. 222,4.
- आखिभ्र, (आगतः) p. 491,4.
- आखिह, (आगमिष्यति) p. 401,3.
- आखे, (आयाति, आयाता) p. 358,4 ;
(आयासति) 391,3.

आशेष, (आश्याति) p. 273,4.
 आशुलं, p. 558,3.
 आशां, p. 55,1; 59,1.
 आशावरि वेका, (आशावरिवेजाः)
 p. 222,1.
 आशु, (शयं, शर्मा) p. 238,2; 239,2.

इ ।

इ, (इति) p. 468, 4.
 इअ, (इति, इवं) p. 28,5; 121,5.
 (इवं) 182,2; (इतर, इति, इते,
 इयं) 228,6; 447,4; 543,4;
 580,2; 567,7; (अयं) 242,9.
 इअमभूत्कवेत्तु अशुषी, (इयमभूत्के-
 जननी) p. 531,5.
 इअरा, (इतरा) p. 144,4.
 इअशिश, (इअशत्वारिंशत्) p. 265,2.
 इअ उविंदा, (इअवजोपेअवजयोः)
 p. 431,1; 433,2.
 इअं, (इअं) p. 128,5.
 *इअवजा, (इअवजा) p. 426,3;
 428,5.
 इअवज, (इअवजनं) [155] p. 24,2.
 इअवजा, (इअवजनं) [155]
 p. 518,1.
 *इअ, (इअः) p. 158,2; 211,2.
 इअ, (इअः = इअः) p. 257,2.
 इअवज, (इअवज, इअवजाः)
 p. 217,4,5.
 इअश, (इअशनी) p. 541,3.

इअगरह, (इअगरह) p. 158,4.
 इअह, (इअहति, इअहति, इअहया)
 p. 541,4.
 इअवेनी, (इअवेनाः) p. 40,4.
 इअवे, (इति, इतर) p. 352,6.
 इति, p. 187,5; 152,3; 158,6;
 215,3; 236,3; 237,3; 238,
 3; 289,3; 240,3,6; 241,
 3,4; 251,3.
 इअव, (अन, अशर्मा) p. 12,3.
 इअ, (अनेन, इवं) p. 147,3; 187;
 4; 230,5; 323,7; 385,2.
 इअ, (इयं, इया) p. 147,5.
 इअवह, (इअवह) p. 147,6.
 इअशारा, (इ-इ-शारो) p. 7,1.

ई ।

ई, (इते) p. 280,2.
 ईअ रोअ अशाअ अशरिषु, (ईअर्षा-
 रोअअशाअअशरिषु) p. 558,1.

उ ।

उअह, (उवेति) p. 883,4; 595,3.
 उअशुष, (उशुषीनी) p. 41,3.
 (उशुषीनात्) 46,1,2,3,4.
 उअशे, (उशुषीनः, उशुषीने) p. 44,
 4,8; 46,3,7.
 *उअर, (उअरः) p. 140,4.
 उअरुष, (उअरुषं) p. 170,2.

- उकिट्टाद्या, (उत्कृष्टव्याप्याः, उत्कृष्टाः) p. 242,5.
- उकिट्टा, (उत्कृष्टां, उत्कृष्टं) p. 472,3.
- *उक्कच्छ, (उत्कच्छा) p. 150,1.
- *उक्कच्छा, (उत्कच्छा, उत्कच्छायः) 151,2; 152,3.
- उक्कि, (उक्तं) p. 576,1.
- उक्किट्ट, (उत्कृष्टः) p. 350,1.
- उक्किट्टं, (उत्कृष्टं) p. 529,2.
- उक्किल्ल, (उक्ता) p. 276,2.
- उगो, (उदितः, उदालः) p. 370,4.
- *उग्गाह्व, (उद्गाथा) p. 103,3.
- *उग्गाह्वा, (उद्गाथा) p. 4,5; 7,5; 35,5; 39,5; 115,5; 117,5; 125,5; 594,5.
- *उग्गाह्वो, (उद्गाथा) p. 124,3.
- उग्गे, (उदेति, उदितः) p. 566,1; (उदयन्ति, उदिताः) 566,3.
- उचिचं, (उचितं) p. 447,3.
- उच्चर, (उच्चं) p. 283,2.
- उच्चा, (उच्चं) p. 408,1.
- उच्चाराद्या, (उच्चाराद्याः) p. 516,1.
- उच्छलह, (उच्छलति) p. 309,7.
- उच्छे, (उत्सवे) p. 207,5.
- उट्टबहु, (उट्टवयत, उत्थाप्यतां) p. 205,3.
- उट्टुह, (उत्थाय, उत्तिष्ठति) p. 289,5.
- उट्टुव, (उत्तिष्ठति) p. 266,3.
- उट्टंतव, (उत्तिष्ठन्तीभिः, उत्थिताभिः) p. 260,3.
- उट्टुकोद्या, (उत्थितकोपाः, उत्थित-
कोपाः) p. 507,2.
- उट्टि, (उत्थाय) p. 488,1.
- उट्टीघ्न, (उत्थाप्यो, उत्थापितः) p. 529,2.
- उट्टीघ्ना, (उत्थिताः) p. 483,2.
- उट्टुल, (उट्टीय) p. 180,4.
- उट्टुविघ्न, (उट्टुपिताः) p. 318,5.
- उव, (पुनः, प्रापि) p. 10,4; (पुनः) 10,5; 39,4.
- उवो, (पुनः) p. 444,1; 446,1; 474,3; 509,3; 525,1,2,3.
- उव्यान्नक, (उद्गायकः) [151] p. 32,4.
- उसट्ठे, (उत्तराट्ठं) p. 105,2; 124,2; 126,4.
- उसम, (उत्तमाः) p. 223,2.
- उसमबंघा, (उत्तमदंघः) p. 580,3-9.
- उत्तरवसहि, (उत्तरवखे) p. 282,2.
- उत्तरुट्ठ, (उत्तराट्ठं) p. 129,3.
- उत्ता, (उक्तं, उक्तां) p. 472,3.
- उत्ते, (उक्ता) p. 155,3.
- *उत्तेओ, (उत्तेजाः) p. 193,2.
- उत्तंउ, (उत्तुच्छः) p. 219,2.
- उत्तंवा, (उत्तुच्छा) p. 356,3.
- *उत्तंभो, (उत्तुम्मः) p. 195,2.
- उत्ताने, p. 361,3.
- उत्तिट्ठं, (उत्तिट्ठं) p. 48,1; 58,1.
- उत्तिट्टा, (उत्तिट्ठं) p. 58,3.
- उत्तिट्टावरि, (उत्तिट्ठवृत्तान्) p. 72,2; 80,2.
- उत्तिट्टां, (उत्तिट्ठं) p. 48,5.
- उट्टा, (उट्ठं) p. 507,5.
- उप्परि, (उपरि) p. 58,4; 276,1.
- उप्याउट्टीद्या, (उपायट्टीद्या) p. 435,2.

उपेक्ष, (उपेक्षस्व) p. 367,4.
उपजाह, (उपजातयः, उपजातिं)
433,3; (उपजातिः) 436,3.
उपजाहृदि, (उपजातिं) p. 431,4.
उपरल, (उहृत्तं, उर्ध्वरितं) p. 48,4;
80,7.
*उर्ध्ववल्गा, (उपेन्द्रवल्गां, उपेन्द्र-
वल्गा) p. 429,3; 430,4.
उर्ध्वरिन्ना, (उर्ध्वरितां, उर्ध्वरिते)
p. 18,5.
उन्वाद्यह, (उद्वाद्ययति) p. 242,8.
उमा, p. 345,4.
उम्मत्ता, (उम्मत्ताः) p. 378,4; 507,2.
उरग्राहह, (उरगपतिः) p. 535,4.
उरे, (उरवि) p. 573,4.
उलसु उठिअ मख, (उल्लासोत्थित-
मनाः) p. 581,5.
उल्लास, (उल्लासः, उल्लासे) p. 177,6;
(उल्लासश्च) 187,3; 209,1;
(उल्लासः, उल्लासं) 205,3.
उल्लासउ, (उल्लासेन) p. 182,6.
उल्लास लक्षय, (उल्लासलक्षयं)
p. 205,1.
उल्लासहि, (उल्लासश्च) p. 202,5.
उल्लासे, (उल्लासेन) p. 246,3,4.
उल्लसंत, (उल्लसत) p. 10,5.

इ ।

इ, (इयं) p. 346,3; (इते) 377,3;
(इवः) 497,4; (इतत्) 398,1;
463,1; 514,4; (इवं) 552,3.

इअ, (इवा) p. 422,4.
इअं, (इवं) p. 543,3.
इअं इअं, (इवंरुपाः, इवंरुपेख,
इवंरुपाणां) p. 378,2.
इआहंसेहि, (इकाविंशत्या) p. 119,1.
इआरह, (इकादश) p. 138,2; (इका-
दशसु) 173,4; 177,3.
इआरह बखेहि, (इकादशवर्षैः)
p. 282,1.
इआरहहि, (इकादशभिः) p. 138,3.
इआरहि, (इकादश) p. 239,2.
इउ, (अयं) p. 285,2; (इवां) 503,4.
इऊखडिंसा, (इकोनविंशतिः)
p. 525,1.
इओ, (इ-ओ-कारौ) p. 7,2; (अयं,
इवनेव) 9,2.
इओ अंमल पुरओ, (इकार-ओकार-
अनुस्वार-मकार-लकारपूर्वाः =
इकार-ओकार-विचरि-अन्तःस्व-
यकारवकाराः) p. 594,4.
इक, (इकः) p. 468,4.
इकवीसंती, (इकाविंशत्या) p. 298,4.
इक, (इकं) p. 11,4; 59,4; 80,4;
89,4; 187,4; 215,2; 230,4;
291,2; 554,3; (इकः) 152,1;
223,1; 284,2; 459,3; 489,
2; 503,1; 518,1; (इकं,
इकन्) 431,1; (इका) 435,2;
560,3; (इकः, इकं) 552,2.
इकभ्रलो, (इककलः) p. 4,4.
इकह, (इकं) p. 259,2.

एकत्र, (एकः, एकमेव) p. 455,3.
 एकं, (एकं) p. 118,3 ; 531,4.
 एकक, (एकैकः) p. 297,4.
 एककद्व, (एकैकद्वय) p. 202,5.
 एककै, (एकैकचिन्त्र, एकैकं)
 p. 189,1.
 एककचर, (एकाचरं) p. 210,3.
 एककगला, (एकाधिकलाः) p. 555,3.
 एककद्व, (एकाद्वय) p. 240,5 ; 241,2.
 एककलोपे, (एकलोपे) p. 89,4.
 एककला, (एकः, एकं, एकलं) p. 555,2.
 एकका, (एकः) p. 424,2 ; 429,1 ;
 481,1 ; 514,1 ; (एका, एका)
 463,4.
 एकका लभ्यारेख, (एकतकारेख) p. 466,2.
 एकु, (एकं) p. 167,6.
 एकै, (एकचिन्त्र) p. 118,1 ; (एकः)
 155,5.
 एकैच, (एकैक) p. 58,5.
 एकौ, (एकः, एकं) p. 326,2 ; 418,
 1 ; 509,1.
 एगारद्व, (एकाद्वये) p. 336,5.
 एगारद्वि, (एकाद्वय) p. 236,2 ; 237,
 2 ; 238,2.
 एगुचयुता, (एकगुचयुक्तः) p. 402,1.
 एगारद्वि, (एकाद्वय) p. 228,3.
 एगाराद्व, (एकाद्वय) p. 155,4.
 एताद्व, (एते, एतानि, एतावन्तः)
 p. 37,4.
 एत्व, (एतत्, एवं, एतन्न) p. 486,3 ;
 504,3 ; 554,4.
 एत्वि, (एतन्न) p. 465,3.

एपरि, (एवं परिपाठ्या) p. 575,4,6.
 एधि, (एधं) p. 284,3.
 एध, (एवं, एतत्, एतन्वा) p. 146,1 ;
 177,7 ; 205,3 ; 233,6 ; 246,
 7 ; 251,2 ; 261,4 ; 280,3 ;
 396,2.
 एराद्व, (एरावतः) [155] p. 34,4.
 एरिचं, (एताद्वयैभिः) p. 315,2 ;
 (इंद्वयं) 595,2.
 एरिच भाग्रहि, (एताद्वयभागेः)
 p. 315,4.
 एरिचही, (एताद्वयं, एताद्वयेः)
 p. 500,2.
 एरिच, (इंद्वयः) p. 83,7 ; (एताद्वयं)
 182,7 ; 315,8.
 एरिचिन्न, (एताद्वयं) p. 163,4.
 एरिचिन्नं, (एताद्वयं) p. 478,3.
 एवागुचया, (एवा अगुचया) p.
 406,4.
 एवो, (एवः, एतत्, तत्) p. 394,1 .
 395,2 ; 506,4 ; 564,4.
 एव, (एतत्, एवः, एतानि, एवं)
 p. 27,3 ; 138,3 ; (एनेन)
 29,5 ; 346,1 ; (एतत्, एतं)
 375,3 ; 411,1.
 एवत्तरि, (एकव्यसतिः) p. 202,8 ;
 209,2.
 एवत्तरिहि, (एकव्यसतिः) p. 213,6.
 एधि, (एनेन) p. 215,2.
 एधिं, (इदानीं) p. 528,4.
 एधु, (एतत्, एतेः, एभिः, एवं)
 p. 36,4 ; 55,7 ; 285,6, (एवं)

167,7 ; (एतत्) 386,2,9 ; 422,
2 ; 560,5 ; (एषा, इयं) 228,
6 ; 523,5 ; (आश्र) 401,3 ;
(एवं) 444,4 ; 583,6 ; (एनां)
261,5.
एहू, (एतत्) p. 167,9.

श्री ।

श्री, (शः, शची) p. 139,3,4 ; 348,1.
श्रीगर भक्ता, (श्रीगरभक्त) p. 403,1.
श्रीह, (श्रीहः) p. 219,2.
श्रीह्वा, (श्रीह्वाः) p. 318,5.
श्रीह्विन्ना, (श्रीह्वाः, श्रीह्वेन्नीयाः)
p. 446,3.
श्रीह्वो, (प्रतीक्षा) p. 463,4.
श्रीत्या श्रीत्यी, (उत्थितोत्थिताः, उत्था-
योत्याय) p. 244,6 ; 507,2.
श्रीष्ठा, (श्रीष्ठाः, श्रीष्ठाः) p. 249,6.

क ।

कश्रंश्र, (कश्चकाः) p. 300,3.
कश्रा, (कायः) p. 453,1 ; 520,4.
कश्रावराहोवि, (कृतापराधोऽपि)
p. 109, 2.
कह, (कविः) p. 42,5 ; 167,8^a ;
(कविं) 242,8 ; (कुरु, कृत्वा)
96,2 ; 187,4 ; 230,5 ; 304,2 ;
457,1 ; (कश्चन्ति, कश्चय, कृत्वा)
571,7.

कहश्रया, (कविजनाः) p. 257,7.
कहश्ररो, (कविवरः) p. 28,4.
कहंदिदुवा, (कवीन्द्रदुष्टां) p. 472,4.
कहत्त, (कवित्वं) p. 257,7 ; 295,2.
कहत्तश्रा, (कवित्वं, कविस्त्वानि)
p. 355,4.
कह्विदुं, (कविदुष्टं) p. 30,3.
कह्विन्श्र, (कविदिनकरः) p.
579,8.
कह्विपिंगल, (कविपिङ्गलः) p. 197,2.
कह्वर गुणश्रुता, (कविवरगुणयुक्तः)
p. 564,2.
कह्वर बल्लुहि, (कविवरबल्लुभा)
p. 413,4.
कहराश्रा, (कविराजः) p. 583,4.
कह्विदु, (कविदुष्टा) p. 547,4.
कह्वं, (कवेः) p. 311,7.
कह्वंसा, (कवीशेन, एकविंशतिः)
p. 466,3.
कह्य, (कृते) p. 122,3.
कंकण, (कङ्कणं) [s] p. 560,2 ;
573,2.
कंकशा, (कङ्कणं) [s] p. 555,2.
कंकशु, (कङ्कणे, कङ्कणः) p. 514,2.
कंकशरज्जु, (कङ्कशरज्जुः) p. 573,6.
कंठ, (कण्ठे) p. 440,2.
कंठिन्ना बीषा, (कण्ठस्थितविषः)
p. 169,3.
कंठह बलश्रं, (कण्ठबलश्रं) p. 223,3
कंठा, (कण्ठे) p. 439,1.
कंठिन्ना, (कण्ठिका) p. 387,2.
*कंठो, (कण्ठः) p. 193,4.

कंत, (कान्तः) p. 9,2; 233,5;
270,4; 397,3; 453,4; 537,3;
563,8; (कान्ता) 370,2.

कंतप्रा, (कान्तः) p. 552,1.
कंतगण, (कान्तगणः) p. 301,7.

कंता, (कान्ता, कान्तया, कान्तः, कान्तं,
कान्तौ) p. 207,5; 358,3;
391,3; 399,3; 403,4; 424,
2; 461,3; 465,3; 555,2;
(कान्ताः) 438,2.

कंति, (कान्तिः) p. 440,4.

कंतो, (कान्तं) p. 506,3.

*कंद, (कन्दः) p. 468,2.

*कंदु, (कन्दः) p. 466,3.

कंप, (कम्पितानि, कम्पन्ते) p. 309,6;
(कम्पते) 485,4; 563,4.

कंपह, (कम्पते) p. 249,4.

कंपर, (कंपते) p. 372,4.

कंपंत, (कम्पते) p. 493,1.

कंपंत, (कम्पते, कम्पन्ते, कम्पिता,
कम्प्यते, कम्पयन्ति) p. 399,3;
481,4; 483,3; 545,2.

कंपले, (कम्पिता) p. 207,5.

कंपा, (कम्पिताः) p. 244,5.

*कंपि, (कम्पितो) p. 151,1.

कंपिप्र, (कम्पितं, कम्पते) p. 157,3.

कंपिप्रा, (कम्पिता) p. 423,1; 446,4.

कंपिप्रो, (कम्पितं) p. 260,2.

कंस, (कंसः, कंस) p. 334,2; 381,3;
468,4.

कंसप्र कोचि विद्यासकरा, (कंसकोचि-
विद्यासकरः) p. 570,6.

कंस संहारणा, (कंससंहारणः) p.
363,3.

कंसो, (कंसः) p. 468,6.

कस्यतवगे, (क-स-त-वर्गोणां)
p. 594,5.

*ककृष्ट, (ककृष्टः) p. 140,3.

कक्य, (कार्यं) p. 44,6; 46,1.

कक्यबंध, (कार्यबन्धः) p. 44,4.

ककृ, (ककृष्टः, ककृष्टं, ककृष्टेन) p. 157,5.

ककृष्टिप्र, (निष्काश) p. 230,4.

ककृष्टिप्र, (कर्त्तिताः) p. 381,4.

ककृष्टिप्र, (कर्त्तिताः) p. 504,4.

ककृष्टिकर, (कर्त्तिता, निष्काशयित्वा)
p. 330,5.

ककृष्टितयु, (ककृष्टितयुः) p. 139,3.

ककृष्टे, (ककृष्टे) p. 443,2.

ककृष्ट, (ककृष्टं) [s] p. 29,3.

ककृष्ट कुंडलप्रं, (ककृष्टकुंडलप्रं) [s]
p. 29,3.

ककृष्टतुला, (ककृष्टतुला) p. 14,1.

ककृष्ट पिप्रि, (ककृष्टपीता) p.
273,3.

ककृष्ट सुरंगा, (ककृष्टसुरंगा) p.
338,5.

ककृष्टर, (ककृष्टर) p. 128,2.

*ककृष्ट, (ककृष्टं) p. 213,2.

*ककृष्ट, (ककृष्टः) p. 211,1.

ककृष्ट, (ककृष्टः) [s s] p. 25,2; 272,
1; 358,2; (ककृष्टं) 165,1; 322,

- 4; (कर्त्तव्य) 488,3; 504,4;
 (काव्यः) 198,2; (कर्त्तव्य) 504,3.
 कव्य गंधा, (कर्त्तव्यगन्धौ) p. 444,1.
 कव्यगन्ध, (कर्त्तव्यगन्ध) p. 317,1.
 कव्यगन्धा, (कर्त्तव्यगन्धः, कर्त्तव्यगन्ध) [ss]
 p. 293,5; 415,3; 429,2;
 507,2.
 कव्यघरा, (कर्त्तव्यघरं) [ss] p. 315,5.
 कव्यघृ, (कर्त्तव्यघृणेन) p. 506,2.
 कव्य खरैद, (कर्त्तव्यखरैद्रे) p. 502,4.
 कव्य खरैद बरा, (कर्त्तव्यखरैद्वरः)
 p. 448,3.
 कव्य पत्य, (कर्त्तव्यपार्थी, कर्त्तव्यपार्थीभ्यां)
 p. 504,1.
 कव्यपूरि, (कर्त्तव्यपूरितात्, कर्त्तव्यपरि)
 p. 504,3.
 कव्यरंधा, (कर्त्तव्यरन्ध्रं, कर्त्तव्यरन्ध्राच्चि)
 p. 520,3.
 कव्यला, (कर्त्तव्यलाः) p. 446,1.
 कव्यसदा, (कर्त्तव्यसदायौ) p. 444,2.
 कव्यसमायेक, (कर्त्तव्यसमानेन) p. 30,7.
 कव्या, (कर्त्तव्यः) [ss] p. 346,3;
 418,2; 555,2; 564,2; (कर्त्तव्यौ)
 352,4; 356,2; 461,1; 555,1;
 (कर्त्तव्याः) 361,1; 378,1; 398,
 1; 481,1; (कर्त्तव्यात्, कर्त्तव्याः)
 377,1; 438,1; (कर्त्तव्येन) 492,3.
 कव्येक, (कर्त्तव्येकः, कर्त्तव्येकं)
 p. 579,1.
 कव्यो, (कर्त्तव्यः) [ss] p. 25,2; 242,
 4; 271,3; 388,1; 406,1,2;
 472,1; (कव्यः) 365,6.
 कव्यो मुखो, (कर्त्तव्यमुखं) p. 418,1.
 कव्यवि, (कव्याधि) p. 6,1; 135,1.
 कव्यिन्ध, (कर्त्तव्यिन्ध्या) p. 127,4.
 कव्यिन्ध्रा, (कर्त्तव्यिन्ध्राः) p. 488,4.
 कव्ये, (कर्त्तव्येः) p. 570,5.
 कव्यंध, (कव्यन्धः) p. 576,4.
 कव्यंधा, (कव्यन्धात्) p. 520,2.
 कव्यहु, (कव्याधि) p. 323,8; 333,8.
 कव्यिला, (कव्यिला) p. 408,1.
 कव्य, (कव्ये) p. 42,6.
 कव्यं, (कव्यां) p. 15,2.
 कव्यो, (कव्यात्, कव्ये) p. 187,3;
 209,1.
 कव्यवर, (कव्यवरः) p. 486,4.
 कव्यलकलख, (कव्यलकलखं) p. 187,6.
 कव्यलकलखह, (कव्यलकलखह) p.
 202,4.
 कव्यह, (कव्यह) p. 187,8; 246,2;
 251,1.
 कव्यपिष्ट, (कव्यपिष्टं) p. 157,3.
 कव्य, (कव्ये, कव्ये) p. 352,2;
 (कव्येन) 496,4.
 कव्यल, (कव्यलं) [115] p. 31,2.
 *कव्यल, (कव्यलं) p. 352,1,2;
 385,2,5.
 *कव्यलो, (कव्यलो) p. 392,2.
 कव्यलगन्ध, (कव्यलगन्धः) [115]
 p. 539,4.
 कव्यलगन्धि, (कव्यलगन्धे) p. 263,2;
 (कव्यलगन्धना) 371,3.
 कव्यलकलखि, (कव्यलकलखिने)
 p. 579,4.

- कमलवध्रय, (कमलवदनः, कमल-
वदन) p. 458,1.
कमलवध, (कमलवदनं) p. 581,1.
कमल भयर जीवो, (कमलभयर-
जीवः) p. 383,3.
कमलमुद्दि, (कमलमुक्ति) p. 323,2;
457,2.
कमल वरिखा बभ्रवा, (कमलवदुद्भ-
वदना) p. 389,2.
*कमला, p. 393,3.
*कमलाश्रय, (कमलाकरः) p. 213,1.
कमलु, (कमलं) [sisa] p. 23,3.
*कमलु, (कमलं) p. 158,1; 211,5.
कर, (करः) [is] p. 31,2; (कराः,
करैः) 478,1; (करे) 190,2;
(करोति, करोतु) 405,3; 470,2;
(कुच) 291,2; 457,3; 486,2;
575,4; 583,3; (कृताः) 488,3.
करभ्रल, (करतलं, करतलः) [is]
p. 25,3; 242,4; 535,1;
567,1; 579,6.
*करभ्रल, (करतलं) p. 158,1.
करभ्रलगाव, (करतलगावः, करतल-
गवः) [is] p. 475,3.
*करभ्रलु, (करतलं) p. 213,1.
करंता, (करोति) p. 566,6.
करताला, (करतालः) [si] p. 27,2.
कर वंत्तुलि, (कृतवन्ताकुलिः)
p. 289,5.
करपाश्रा, (करपाश्री, करपाश्रं) p.
545,7.
करवाल, (करवालं, करवालः)
p. 180,8; 292,1.
*करवदु, (कालवदुः) p. 158,1.
करव, (कुचव्य) p. 217,2.
*करव्य, (करव्यं) p. 375,2,4
*करव्दि, (करव्दी) p. 236,2.
करव्दि, (कुच) p. 319,2,4; 330,3;
535,1,2; 583,5; (कुस्त) 257,
7; 323,6.
*करव्दी, (करव्दी) p. 235,1; 236,3.
*करवु, (करवः) p. 140,1.
करवु, (कुस्त) p. 230,1.
करा, (कराः) p. 370,3.
करि, (कृत्वा) p. 167,4; 170,3;
327,2,6; (करिखः) 327,6.
करिभ्र, (क्रियते) p. 539,1.
करिभ्रव, (क्रियते, करवाचि)
p. 563,7.
करिभ्रा, (कृता) p. 409,1.
करिच, (क्रियते, कार्यं) p. 9,4.
करिज्वलु, (कुचव्य) p. 59,2; 72,3;
(क्रियन्ता) 202,1,4; (क्रियतां,
कुस्त) 306,3; (कुच, कुचव्य,
क्रियतां) 431,1; 454,2; 575,5.
करीज, (क्रियन्ते) p. 285,5.
करीजे, (क्रियते, क्रियेते, क्रियन्ते)
p. 402,2; 411,1; 415,3;
464,1; 560,2.
करु, (कुच) p. 64,2; 295,2; 317,1;
(कृत्वा) 289,8.
करुखा, p. 570,7.

- करे, (करं) p. 304,4; (कृतः, कृतं) 334,8,5,7; (करे) 367,4; 502,3; (कुरु) 823,3.
- करेहु, (कुरुत) p. 299,1; 333,2; 350,3.
- कल, (काला, कालाः) p. 147,6; 287,6; 301,9; 323,6; 362,2; 413,3; 468,2; 570,5.
- कलभ, (काला, कालाः) p. 252,3; 469,3.
- कलभालभ, (कलकलकः) [i] p. 38,2.
- कलभ्या, (कालाः) p. 406,3.
- कलह, (कृत्वा) p. 327,1.
- कलंता, (कलत्रं) p. 430,2.
- कलचुलिकथ, (करचुलिकर्णः) p. 296,4.
- *कलरुवाबी, (कलरुवाबी) p. 151,2.
- *कलस, (कलसः) p. 132,7.
- कलहारिणि, (कलहकारिणी) p. 277,2.
- कला, (कालाः) p. 55,2; 96,2; 406,3.
- कलि, (कलिः) [sai] p. 23,3.
- कलिंगा, (कलिङ्गाः) p. 244,1.
- कलेवर, (कलेवरं) p. 180,9; 311,7.
- कल्ल, (कल्ल) p. 109,4; 419,4; 477,4.
- कह, (कथयति) p. 261,5; (कथय) 494,4; (कथ) 270,4.
- कहह, (कथयति) p. 28,5; 42,4; 55,7; 173,3; 197,2; 211,8; 213,5; 230,6; 535,4.
- कचं, (कथं) p. 125,4.
- कहा, (कथय, कथितं) p. 226,5; 280,3.
- कहाबहु, (कथय) p. 48,4.
- कहि, (कथितं) p. 240,2.
- कहिभ, (कथितः) p. 198,6; (कथितं) 278,3.
- कहिभच, (कथितः) p. 198,4.
- कहिभं, (कथितः, कथिता, कथितं) p. 388,2; 390,1; 529,4.
- कहिभ्या, (कथा) p. 391,3; (कथिता) 409,2.
- कहिभ्यो, (कथितः) p. 24,5; 348,3; (कथिताः) 40,5.
- कहिजह, (कथ्यन्ते) p. 246,5.
- कही, (कथिता) p. 345,3; 368,2; (कथय) 539,4.
- कहीजे, (कथ्यते, कथ्यन्ते) p. 402,2; 411,2.
- कहु, (कथय, कथयत, कथा) p. 55,5; 308,1; 391,3; 457,4.
- कहुं, (कोऽपि, क्वापि) p. 301,4.
- कहू, (कथय, कथितं, कथ्यतां, कुत्रापि) p. 404,1; 541,4.
- कहेहि, (कथय) p. 282,2.
- कहेहु, (कथय, कथयत) p. 259,2; 272,2; 317,2.
- का, p. 435,4.
- काभर, (कातराः) p. 309,7.
- काभरा, (कातराः, कातरेषु) p. 255,5.
- काभरह, (काये) p. 545,3.

काश्या, (काश्याः) p. 493,1.
 काङ्, (किं) p. २२७,४; 568,7.
 काङ्, (किं) p. 0,1; 182,8.
 *कांती, (कान्तिः) p. 114,4.
 काखण्ड, (काननं, काननानि) p. 233,2.
 काखा, (काशः) p. 198,5.
 काम, (कामः) p. 453,4; 537,2.
 *काम, (कामः) p. 344,2.
 कामंती, (कामयमाना) p. 5,3.
 काम चंद बहु पंचम मारखिज्जा,
 (कामचन्द्रभद्रपञ्चममारखीयाः)
 p. 474,2.
 कामराजस्व, (कामराजस्व) p. 443,4.
 कामरुद्र रात्र द्विदि, (कामरुद्रराज-
 वन्द्यै) p. 423,4.
 कामा, (कामः, कामं) p. 439,3.
 कामावताररेख, (कामावतारस्व)
 p. 367,1.
 कामिखी, (कामिनि) p. 484,3.
 कामो, (कामः) p. 122,4.
 *कामो, (कामः) p. 344,1.
 कारिज्जसु, (कुरु, कुरुष्वं) p. 55,2.
 कालंजर, (कालज्वरं, कालज्वरे)
 p. 222,3.
 कालपुरी गमखा, (कालपुरीगमनं)
 p. 414,3.
 काला, (कालाः) p. 352,3.
 कालिका, (कालिका) p. 361,3.
 *काली, p. 151,2.
 कासा, (काशः, काशाः) p. 137,1;
 377,3; 566,5.

कासीरात्रा, (काशीराजः) p. 318,8.
 कासीस, (से काशीश) p. 137,4.
 कासीसर, (से काशीश्वर, काशीश्वरेख)
 p. 244,7; (काशीश्वरः) 289,7.
 कासीस रात्रा सरासार श्रमे, (काशी-
 श्वराजश्वराचारान्ने) p. 450,3.
 काहल, (काहलः, काहलं)[1] p. 37,3;
 38,1; 521,1; (काहलौ) 489,
 2; 521,3.
 काहल जुग, (काहलयुगं) p. 507,3.
 काहल जुग, (काहलयुगं) p. 415,1.
 काहल जुगल, (काहलयुगलं)
 p. 575,5.
 काहलजुज्जे, (काहलजुज्जे) p. 402,1.
 काहल शतु गंध, (काहलशब्दगन्धाः)
 p. 560,2.
 काहा, (किं) p. 516,4.
 काहु, (कख) p. 523,5.
 काहेलागी, (किमर्थं) p. 463,3.
 काह, (से कृष्ण) p. 12,1.
 कि, (किं, किंश) p. 187,8; 230,
 2; 453,4; 455,1,2; 465,4;
 470,4.
 किश्र, (कृत्वा) p. 371,1; (कृताः,
 कृतं) 579,7; (किं) 465,4.
 किश्र, (कृतः) p. 157,5; (कृतं)
 244,7.
 किश्रं, (कृतं, कृत्वा) p. 478,4.
 किश्र खिलश्री, (कृतनिलयः) p. 315,7.
 किश्र फखिद्व हारं, (कृतफखिद्व-
 हारं) p. 313,3.

- किच, (कृतं) p. 150,1.
 किं, p. 9,4.
 किंयि, (किमयि) p. 177,8; 220,4;
 428,1,2.
 किङ्गु, (किङ्गुव) p. 46,1.
 किङ्गुय, (किङ्गुव) p. 46,3.
 किञ्जद, (करोति) p. 44,3; (क्रियते)
 103,3,4; 167,6; 545,1;
 (क्रियन्ते) 177,4; 182,1.
 किञ्जउ, (करोतु) p. 169,7; (क्रियतां)
 516,4.
 किञ्जव, (क्रियते) p. 297,3; 380,2.
 किञ्जसु, (कुञ्जव, कुञ्ज) p. 59,4; 431,
 4; 438,1; 543,3; (क्रियते)
 72,5.
 किञ्जहि, (कुञ्ज, क्रियतां) p. 463,4.
 किञ्जही, (क्रियतां) p. 372,1.
 किञ्जहु, (क्रियतां) p. 252,4.
 किञ्जघ, (कृतः) p. 573,7.
 किञ्जघ्र घासा, (कृतघाटिकाः) p.
 318,1.
 किञ्जघ्रा, (कृता) p. 261,2; (कृतो,
 क्रियते) 489,2.
 किञ्जे, (क्रियतां) p. 352,6; (क्रियते,
 कुञ्जे, क्रियते, कृतः, क्रियन्ते)
 439,2; 440,3; 464,3; 466,
 2; 481,4; 516,2; 545,7.
 किञ्जीवद, (सीव्ययति) p. 300,2.
 किर्त्ति, (कीर्त्त्या) p. 173,2; (कीर्त्तिः)
 184,8; 334,2; 395,3; 571,5.
 किर्त्तिघ्रा, (कीर्त्तिः, कीर्त्तयः) p.
 446,4.
 किर्त्तिव, (कीर्त्त्या) p. 322,4.
 किर्त्ति घख, (कीर्त्तिघनेन, कीर्त्ति-
 घनेन) p. 504,4.
 किर्त्ति खेलाद, (वेङ्कितकीर्त्तिः,
 कीर्त्तिखेलायां) p. 433,4.
 किर्त्तिहि सुठुच, (कीर्त्तिसुष्ठुः)
 p. 454,4.
 किर्त्ती, (कीर्त्तिः, कीर्त्ति) p. 107,2;
 318,5; 222,3; 439,3; 481,4;
 (कीर्त्त्या) 137,4; 367,4; 377,
 4; 378,5; 463,4.
 *किर्त्ती, (कीर्त्तिः) p. 115,1; 436,1.
 किवाख वाख खल्ल भल्ल चाव चङ्ग
 सुरगरा, (कृपाखवाखग्रल्लभल्ल-
 चापचक्रसुद्धरेः) p. 499,2.
 किम, (केन, कया) p. 233,6.
 किमद, (किमयि, किमयं) p. 242,6;
 (किमयि) 311,6.
 किमु, p. 274,2.
 किख, (किखान्) p. 537,1.
 किखावलि कंदा, (किखावलिखन्दः)
 p. 1:9,5.
 किरीठ, (किरीटं, किरीटः) p. 573,2.
 *किरीठ, (किरीटं, किरीटे) p. 575,
 8; 576,9.
 किल, p. 122,4; 435,4.
 *किलाचङ्ग, (क्रीडाचङ्गं) p. 518,4.
 *किलसु, (कृष्णः) p. 213,2.
 की, (किं) p. 450,4.
 कीलउ, (क्रीडतु) p. 455,4.
 कीलंसाए, (क्रीडन्ति) p. 516,4-5.

- कीलसि, (कीडसि) p. 10,5.
 कुंजर, (कुञ्जरान्) p. 448,1.
 कुञ्जरा, (कुञ्जरान्, कुञ्जराः) p. 255,3;
 372,3; 446,2.
 *कुंजर, (कुञ्जरः) p. 211,3.
 कुंजर गञ्जवन वंताह, (कुञ्जरगञ्जवर-
 वन्तौ) [ISS] p. 34,2-3.
 कुंडल, (कुण्डलं) p. 573,3.
 कुंडलत्रं, (कुण्डलं) [S] p. 29,3.
 *कुंडलिका, (कुण्डलिका) p. 246,1;
 249,8; 251,2,3; (कुण्डलिकां)
 246,3,7.
 कुंत, (कुन्तान्) p. 502,3.
 कुंतशर, (कुन्तशरः) p. 287,2.
 कुन्तिश्र पुत्ता, (कुन्तीपुत्रः) p. 402,1.
 कुन्तीपुत्रं, (कुन्तीपुत्रः, कुन्तीपुत्रेण)
 [SS] p. 543,2.
 कुन्तीपुत्ता, (कुन्तीपुत्राः, कुन्तीपुत्रान्)
 [SS] p. 424,1; 514,1.
 कुन्तीपुत्ता कुञ्ज लडिअं, (कुन्तीपुत्र-
 युगलध्वं) p. 390,7.
 कुतेक, (कुन्तेकं = पञ्चकलमेकं)
 p. 291,3.
 *कुन्द, (कुन्दं) p. 158,1; 211,5.
 कुन्द, (कुन्दाः) p. 370,4.
 कुन्दा, (कुन्दः, कुन्दं) p. 137,1; 377,3.
 *कुम्भ, (कुम्भः) p. 132,7.
 कुगति, (कुगतिं, अलगतिं) p. 12,2.
 कुट्टुविधि, (कुट्टुम्बिनी) p. 405,2.
 कुण्ड, (करोति) p. 5,4.
 कुणंति, (कुणंति, कुणंते) p. 430,4.
 कुण्ड, (खानीत) p. 28,3; (करोति,
 कुणते) 113,4.
 कुण्डु, (कुण्ड) p. 163,4.
 कुण्डेहि, (कुण्ड) p. 158,5.
 कुण्डु, (कुण्ड, कुण्ड) p. 189,2;
 192,1; 251,2.
 कुण्डिअ, (कुण्डितः) p. 448,3.
 कुण्डिअ, (कुण्डितः) p. 537,2.
 कुमारो, (कुमारः) p. 435,1.
 कुमुअ वण, (कुमुदवनं) p. 566,4.
 कुम्म, (कुम्मः) p. 165,1; 322,4;
 (कुम्मं) 165,2.
 *कुम्म, (कुम्मः) p. 211,3.
 कुम्मपिट्टि, (कुम्मपिट्टु) p. 372,4.
 *कुररी, p. 115,4.
 कुल, (कुलं) p. 570,5.
 कुल उज्जल, (कुलोउज्जलः) p. 296,4.
 कुलमंती, (कुलवती) p. 118,1.
 कुलमगलरगा, (कुलमार्गलगाः)
 p. 428,1.
 कुलमार, (कुलमारो) p. 173,2.
 कुमुमं, [I] p. 38,3.
 कुमुमगाण, (कुमुमगाणः) [ISSI]
 p. 274,5.
 कुमुमममअ, (कुमुमममयः) p. 581,8.
 *कुमुमाअर, (कुमुमाकरः) p. 213,4.
 कुमुमाहं, (कुमुमानि) p. 122,2.
 कुमुमा, (कुमुमं) [ISSI] p. 24,3.
 कुहिलगाण, (कोकिलगाणः) p. 581,3.
 कुहूद, (कोकिलारावण) p. 453,3.
 को, p. 430,4.

कोश्रह चारु चंपन्न चून्न मंजरि बंजुला,
(कोतकीचारुचम्पकचूतमञ्जुरी-
वङ्गुलानि) p. 550,2.
कोश्रह धूलि, (कोतकीधूलिः) p. 563,5.
कोश्रमो, (कोश्रमं) [5] p. 37,2.
कोश, (कोन) p. 412,4.
कोलाशा, (कोलाशः) p. 137,2.
कोशि, (कोशी) p. 381,3.
कोसु, (किंशुकः, किंशुको) p. 513,2;
563,1.
कोसु श्रसोश्र चंपन्न, (किंशुकाशोक-
चम्पकानि) p. 491,1.
कोसु काशय पाश ढाउल, (किंशुक-
काननपानव्याकुलाः) p. 550,3.
कोसु शम्ना बय, (किंशुकनूतनवनं)
p. 465,2.
कोसे, (कथं) p. 403,4.
को, (कः) p. 167,7; 405,3; 448,4
कोह, (कोशिपि) p. 219,4; 262,4;
319,5; 488,2; (का, किं, कः,
कुत्र) 554,5.
*कोहल, (कोकिलः) p. 158,1;
211,3.
कोहल वाव, (कोकिलश्रावः)
p. 397,2.
कोहला, (कोकिलः) p. 460,2.
कोहलालाबन्धा, (कोकिलालापबन्धः;
कोकिलालापबन्धाः) p. 493,2.
कोट्ट, (कोट्ट) p. 64,2; 80,7.
कोट्टा, (कोट्ट) p. 80,2.
कोटी, (कोट्यः) p. 162,5.

कोपि, (कुपित्वा) p. 262,8.
कोमल, (कोमलं) p. 460,2.
कोलो, (कोलः) p. 419,4.
कोह, (क्रोधन) p. 157,4.
कोहाखल सुह मह, (क्रोधानलसुख-
मर्थे) p. 180,7.
*कलमा, (कमा) p. 114,2.

ख ।

खंजय कुग्रल शम्नय वर उपमा,
(खञ्जनयुगलनयनवरोपमा)
p. 477,1.
खंजयलोश्रणि, (खञ्जनलोचने)
p. 227,2.
खंजपन्न, (खञ्जापादे) p. 265,2.
*खंजा, p. 266,6.
खंडकिश्र, (खण्डीकृतः) p. 184,3.
*खंध, (खन्धको, खन्धको) p. 103,6.
*खंधम्ना, (खन्धकं) p. 129,4.
*खंधाय, (खन्धकानां, खन्धको)
p. 132,9.
*खंधो, (खन्धः, खन्धः) p. 193,1.
खग्ग, (खङ्गं) p. 180,4; 300,2;
(खङ्गेन) 488,2.
खग्गं, (खङ्गं) p. 127,3.
खग्गापाह, (खङ्गपाणयः, खङ्गपातेः)
p. 485,3.
खग्गा, (खङ्गाः) p. 425,3.
खज्जय, (खाद्यते) p. 419,2.
खडा बय बट्टो, (बहुर्व्यबट्टु) p. 368,1.

खण, (खणे) p. 453,2.
 खणद्ध, (खणाद्धे) p. 330,3.
 खणे, (खणे) p. 453,2.
 खणो, (खणं) p. 330,3.
 खत्ति, (खत्तियं, खत्तिया) p. 202,1.
 खत्तिअ, (खत्तियाअ) p. 570,5.
 खत्तिउ, (खत्तियं) p. 330,4.
 खत्तिखी, (खत्तिया) p. 119,1; 144,2.
 खत्तिअंस, (खत्तियअंस) p. 381,3.
 खत्ती, (खत्तिया) p. 378,2.
 खर, (खरः) p. 211,3.
 खरकिरख, (खरकिरखं) p. 42,3.
 खरहृदय्यो, (खरहृदयः) p. 122,3.
 खरा, (खरः) p. 541,1.
 खल, (खलः) p. 277,1.
 खलइ, (खलति) p. 266,2; 330,5.
 खलिअ थय वसथअ, (खलित-
 स्तनवसना) p. 393,1.
 खलिअ, (खलितः) p. 528,2.
 खस, (खलति) p. 46,8.
 खसइ, (पतति) p. 266,2,4.
 खा, (खादति) p. 403,4.
 खाए, (खादन्ति, खादयित्वा)
 p. 520,2.
 खाहि, (खादति, भक्षयति) p. 435,3.
 खीर, (क्षीरं) p. 132,5.
 खुदि, (खोदयित्वा, खोदित्वा)
 p. 327,1.
 खुर, (खुरैः) p. 327,1.
 खुरबाअक, (खुरबानक) p. 249,6.

खुराबाअ, (खुराबानः) p. 255,4.
 खुलिअं, (खलितं, खलितं) p. 15,4.
 खुलुणा, (खे लुइ) p. 10,4.
 खुहिअ, (खुभितः) p. 255,4.
 खेलंत, (खलति) p. 262,2.
 खोइउ, (खलुः) p. 198,1.

ग ।

गअ, (गजः) p. 36,3; (गजाअ)
 262,1; (गजाः) 309,1.
 गअगमखि, (गजगमने) p. 147,6;
 267,2; 583,5.
 गअजूह संजुत्तं, (गजयूथसंयुक्तं; गज-
 यूथसंयुक्ते) p. 157,4.
 गअग, (गगनं) p. 260,3; (गगने)
 273,2.
 गअखं, (गगनं) [155] p. 34,5;
 (आकाशं) 40,3.
 * गअखंग, (गगनाङ्ग) p. 254,2.
 * गअखु, (गगनं) p. 132,4; 213,4.
 गअवरगमखि, (गजवरगमने)
 p. 263,4.
 गअवरगमखी, (गजवरगमना)
 p. 477,3.
 गअवरलुलिअं, (गजवरलुलितं, गज-
 वरललितं) p. 117,3.
 गअवक, (गजवरः) p. 287,2.
 गअभरख, (गजाभरख) [115] p. 31,4.
 गअहि, (गग्नैः) p. 309,1.
 गइ, (गला) p. 375,3.

- गङ्गे, (गतिः) p. 435,4.
- गङ्गाकल्लोल, (गङ्गाकल्लोलः) p. 184,4.
- गङ्गा, p. 143,1; 169,1; 207,1;
417,1; 439,1.
- गञ्जिन्न, (गञ्जितः, गञ्जिताः) p. 219.
1; 255,2.
- गञ्जिन्न कालिन्न कुल, (गञ्जित-
कालियकुलश्च) p. 334,4-5.
- गञ्जिन्ना, (गञ्जिताः) p. 446,1.
- गङ्, (गच्छः, गच्छः) [§II] p. 33,3.
- *गङ्गान्ना, (गच्छकं) p. 552,3.
- *गङ्गका, p. 554,6.
- *गङ्गो, (गच्छः) p. 193,1.
- गङ्गे, (गङ्गे) p. 439,3.
- गङ्धि, (घन्ध) p. 182,8.
- गङ्धि, (गन्धाः) [I] p. 372,1; 497,4;
(गन्धः) 418,2; 489,3; 503.
3; 509,2.
- गङ्धिन्न जुगगा, (गन्धयुग) p. 461,2.
- गङ्धि, (गन्धः) [I] p. 38,4; 192,3.
- गङ्धिहारा, (गन्धहारौ) p. 555,1.
- गङ्धा, (गन्धश्च, गन्धं, गन्धयोः) p.
514,2; (गन्धः) 529,3.
- *गङ्धाक्ष, (गन्धानं) p. 163,6; 165,5;
(गन्धानश्च) 164,1.
- *गङ्धाक्षा, (गन्धानं) p. 163,5.
- गङ्धिगुरो, (गन्धगुरु, गन्धः गुरुः) p.
529,2.
- *गङ्धीरा, p. 151,1.
- *गङ्गागङ्, (गङ्गागङ्) p. 252,2.
- *गङ्गागङ्, (गङ्गागङ्) p. 255,6.
- गञ्ज, (गञ्जन्ति) p. 485,1.
- गञ्जउ, (गञ्जतु) p. 455,1.
- गञ्जे, (गञ्जन्ति) p. 516,1.
- गठ, (घटिता, निर्मिता) p. 496,4.
- गठु, (घटिता, निर्मिता) p. 477,4.
- गण, (गणः) p. 105,3; 252,4; 254,
1; (गणः, गण) 336,6; 375,1;
385,1; 543,3; 571,5; (गणाः)
177,5; 242,3; 301,6; 306.
2; 494,3; 569,1; (गणान्)
167,3; 170,4; 217,2; 265,2;
299,1; 333,2; 457,1; (गणौ)
41,3; 295,1.
- गण अट्ट, (गणाष्टके, गणाष्टकश्च)
p. 40,4.
- गणपञ्चता, (गणपञ्चता) p. 40,1.
- गणफल, (गणफल) p. 42,1.
- गणत्रिप्य, (त्रिप्यगण) p. 293,2.
- गणभेन्नो, (गणभेन्नः) p. 16,2.
- गणह, (गणाः, गणैः) p. 252,4.
- गणा, (गणाः) p. 110,1; 454,3;
567,4; (गणः) 297,3.
- गणारणं, (गणानां) p. 23,1.
- गणिज्जह, (गण्यते) p. 182,2.
- गणिज्ज, (गणय, गण्यन्ते) p. 418,3.
- *गण्येसक, (गण्येस्वरः) p. 158,2.
- गण्येहु, (गण्यस्व) p. 552,3.
- गणा, (गणः) p. 36,2; 242,9; 444,2.
- गणा, (गणः) p. 51e,1.
- गणह, (गायति) p. 460,2.
- गणरिन्न कान्ता, (गौरीकान्ताः) p. 365,3.

गब्ध, (गर्भः) p. 554,2,5.
 गब्धीश्रा, (गर्भिताः) p. 483,1.
 गभिश्र, (गतं, गभितानि) p. 537,4.
 गरल, (गरली) p. 190,3.
 गरस, (ग्रासः, ग्रासं) p. 453,1.
 गरुड, (गरुडः) [sis] p. 35,5.
 *गरुड, (गरुडः) p. 213,3.
 गरुडवर बाह्या, (गरुडवरदाहनः)
 p. 385,4.
 गल, (गले) p. 190,3.
 गला, (गले) p. 387,2.
 गहिलत्तयं, (ग्रहिलतां) p. 5,4.
 गाभ्रा, (गात्रं) p. 399,3.
 गाह, (उच्चार्य) p. 489,3.
 गाहकाधिता, (गोधृतं) p. 403,2.
 गाव, (गायति) p. 552,3.
 *गाथा, p. 5,4 ; 6,4 ; 15, 4.
 गाव, (गायति) p. 89,7 ; 397,2.
 गावंत, (गायन्ति) p. 520,2.
 गारह, (एकादश) p. 285,5 ; 575,1.
 गारहाह, (एकादश) p. 422,3.
 गाह दोहह, (गाथादोहाः) p. 42,6.
 गाहख, (गाथायाः) p. 271, 4.
 *गाहा, (गाथा) p. 1,8 ; 11,4 ; 16, 4 ; 17,4 ; 18,5 ; 23,5 ; 24, 5 ; 25,5 ; 26,5 ; 29,5 ; 30,9 ; 31,5 ; 33,5,10 ; 34,5 ; 38, 4 ; 40,5 ; 58,5 ; 108,1,3 ; 109, 4 ; 111,2 ; 112,2 ; 113,4 ; 117, 4 ; 118,4 ; 119,2 ; 120,4 ; 144, 4 ; 145,3 ; 151,3 ; 298,4 ; 442, 3 ; 595,3 ; (गाथायाः) 272,2.

गाहाह, (गाथा, गाथायाः, गाथायां)
 p. 103,2.
 गाहाह, (गाथायां) p. 111,1.
 गाहाहं, (गाथानां) p. 112,2.
 *गाहिबि, (गाहिनी) p. 115,2 ; 126,5.
 *गाहिबी, (गाहिनी) p. 126,1. 127,1,6.
 गाहिबीश्र, (गाहिब्यां) p. 103,4.
 *गाहू, p. 14,4 ; 27,3 ; 28,5 ; 30, 5 ; 32,5 ; 37,4 ; 102,5 ; 103, 2 ; 105,1,3,4 ; 107,3 ; 152, 3 ; 171,3 ; 269,3 ; 326,3.
 गाहे, (गाथायां) p. 110,2.
 गिंहू (गिन्दुक) p. 262,2.
 गिब पहिरिभ फबिहारा, (प्रीवा-
 परिष्टतफबिहाराः) p. 169,2.
 *गिन्ध, (प्रीन्धः) p. 213, 3.
 गिरि, (गिरिः) p. 266,2 ; 334,3.
 गिरिं, p. 131,1.
 गिरिकाश्रि अहंगधह, (गिरि-
 नाग्यंहुँकुधरः) p. 172, 4.
 गिरिवर सभय, (गिरिवरभयनः,
 गिरिवरभयन) p. 458,2.
 गिरिवर सभयं, (गिरिवरभयनं) p. 313,8.
 गिरिवर सिहर, (गिरिवरसिहरं)
 p. 260,2.
 गिरिवर बीहरा, (गिरिवरसिह-
 गबि) p. 309,6.
 गिरिहृश्रा पाश्र पंकेरहाहं, (गिरि-
 हुतापाश्रपंकेरहयोः) p. 558, 7-8.

- गिरीशनेत्रमंडिनी, (गिरीशनेत्र-
मण्डिनी) p. 380,3.
- गिरीश, (गिरीशः) p. 338,1.
- * गीश्वर, (गीता) p. 547,3.
- * गीता, p. 550,6.
- गुञ्जर, (श्वे गुञ्जर) p. 448,1.
- गुञ्जरा, (गुञ्जरः, गुञ्जराः) p.
255,2; 446,2.
- गुञ्जरि, (गुञ्जरी) p. 286,1.
- गुडिप्रा, (गुडिकां, गुडिकाः) p.
122,4.
- गुणप्रपिप्रा, (गुणार्पिताः) p.
488,3.
- गुणसुतर, (गुणयुक्ता) p. 374,3.
- गुणसुता, (गुणयुक्तां, गुणयुक्ताः) p.
461,4.
- गुणवंत, (गुणवन्तः) p. 362,3.
- गुणवंति, (गुणवन्ती) p. 279,3.
- गुणवंत, (गुणवन्तः) p. 430,1.
- गुणवंतव, (गुणवान्) p. 470,1.
- गुणवंतपुता, (गुणवन्तः पुत्राः,
गुणवन्तपुत्रं) p. 430,1.
- गुणरहिप्रा, (गुणरहिता) p. 120,3.
- गुण सञ्चिह रिहिप्र, (सङ्घुणरहितः)
p. 198,5.
- गुणव, (गुणव, गुणवत) p. 182,6;
394,2.
- गुणा, (गुणाः) p. 368,3.
- गुणि, (गणव, गुणव) p. 371,2.
- गुणिव, (गुणिनः, गुणिनां) p.
394,2.
- गुणिवग, (गुणिवगाः) p. 293,4;
(गुणिवगैः) p. 583,7.
- गुणिविव, (गुणिवी, गुणिवीव)
p. 120,3.
- गुण, (गुणः) p. 135,2; 140,5;
141,2; 150,2; 209,2; 210,3;
252,5; 297,4; 306,3; 323,8;
311,4; 392,2; 400,3; 464,2;
489,2; (गुणवः) 96,3; 141,1;
155,2; 189,1; 209,1; 210,2;
478,3; 486,2; (गुणवां) 223,1;
(गुणोः) 301,2; (गुणं) 59,5;
89,4; 189,1; 299,2; 330,7;
489,3.
- गुणवंत, (गुण्वन्तः) p. 25,2.
- गुणवन्त, (गुणवन्तः) p. 29,5.
- गुणप्रा, (गुणः, गुणकां) p. 298,1;
(गुणः) 326,2.
- गुणवण भस्वर, (गुणजनभक्ता) p.
374,3.
- गुणसुप्र, (गुणयुगं) p. 25,2; 492,3;
583,3.
- गुणसुप्रल पचिहो, (गुणयुगलपचिहः)
p. 383,2.
- गुण सुप्रल सञ्च सेवो, (गुणयुगल-
सङ्घेयः, गुणयुगलसङ्घेयं)
p. 394,1.
- गुण सुगलं, (गुणयुगलं) p. 30,6.
- गुण सुग सञ्चं (गुणयुगसेयः) p.
426,2.
- गुण सुगगा, (गुणयुगगं) p. 583,2.
- गुण सुता, (गुणयुक्ताः) p. 583,6.

- गुस्ता, (गुस्ता, गुस्तां) p. 55,8.
 गुस्तरौ, (गुस्तरः) p. 355,1.
 गुस्त्वयाप्सो, (गुस्त्वयादात्) p. 428,2.
 गुस्त्विक्रम, (गुस्त्विक्रमः) p. 219,3.
 गुस्त्वेष्या, (गुस्त्वेषाः) p. 37,2.
 गुस्त्वेष्या, (गुस्त्वेष्या) p. 120,2.
 गुस्त्वेष्यो, (गुस्त्वेष्यः) p. 25,3.
 गुस्त्वष्टु, (गुस्त्वष्टू, गुस्त्वष्टून्) p. 433,2.
 गुस्त्वष्टू, (गुस्त्वष्टू, गुस्त्वष्टून्) p. 18,5; 330,7.
 गुस्त्वष्टुत्त, (गुस्त्वष्टुत्तं) p. 287,8.
 गुस्त्वष्टुत्तं अतिष्ठा, (गुस्त्वष्टुत्तान्तः, गुस्त्वष्टुत्तान्तेन) p. 385,2.
 गुस्त्वष्टुत्तं अतिष्ठा, (गुस्त्वष्टुत्तं, गुस्त्वष्टुत्तं) p. 48,3.
 गुस्त्वष्टुत्तं, (गुस्त्वष्टुत्तः) p. 189,2.
 गुस्त्वष्टु, (गुस्त्वष्टुः) p. 4,3; 152,1; 466,2.
 गुस्त्वष्टु, (गुस्त्वष्टुः) p. 444,2.
 गुस्त्वष्टुत्तं, (गुस्त्वष्टुत्तं) p. 523,5.
 गुस्त्वष्टु, (गुस्त्वष्टुः) p. 430,3.
 गुस्त्वष्टु, (गुस्त्वष्टुः) p. 468,6.
 गुस्त्वष्टु, (गुस्त्वष्टुः) p. 122,4.
 गो, (गः) p. 343,4; 346,1.3; (गुहं) 377,1.
 गोपाल, (गोपालः) [151] p. 32,3.
 गोष्ठ, (रे गोष्ठ) p. 450,1.
 गोष्ठ, (गोष्ठं) p. 46,4.
 गोष्ठबंध, (गोष्ठबंधादात्) p. 44,5.
 गोष्ठि, (गोष्ठि) p. 169,1; 338,5.
 गोष्ठि अर्धं, (गोष्ठिर्ध्वं) p. 313,1; (गोष्ठिर्ध्वः) 586,4.
 गोष्ठि, (गोष्ठि) p. 5,4; 343,4; 439,2.
 गोष्ठि, (गोष्ठि) p. 114,3.
 गोष्ठि राक्ष, (गोष्ठिराक्षं) p. 423,3.
 गोष्ठिर्ध्व, (गोष्ठिर्ध्वः) p. 219,1.
 घ ।
 घघर रत्न, (घघररत्नं) p. 327,1.
 घट, (घटेते) p. 150,2; (घटति) 210,3.
 घघ, (घघः) p. 273,2.
 घघाघघ, (घघाघघः) p. 300,4.
 घघ, (घघां) p. 170,3.
 घघ, (घघां) p. 173,2.
 घघ कुलवान, (घघाकुलवानः) p. 173,2.
 घघा, p. 170,1; 172,5; (घघायां) 171,2.
 घघाबंध, (घघानबंधं) p. 175,2; (घघानबंधः) 176,5.
 घघ, (घघं) p. 277,4; (घघं) 304,1; 541,4.
 घघि, (घघि) p. 46,6; 371,4.
 घघा, (घघं) p. 283,2; 362,4.
 घघि, (घघि) p. 279,3.
 घघि, (घघि) p. 283,2.
 घघ, (घघं) p. 463,1.

- घटे, (घृषे) p. 368,4.
 घल्लसि, (घूर्खसे, न वहिर्वहासि,
 नापहरसि) p. 10,4.
 घास, (घासः) p. 504,2.
 *घारि, (घारी) p. 354,1.
 *घारी, p. 354,4.
 घिता, (घृतं) p. 224,1.
 घुमइ, (घूर्खसे) p. 266,3,4.
 घुलकि घुलकि, (करिगइः) p.
 327,6.
 घोखंति, (घूर्खन्ति) p. 531,3.

च ।

- च, p. 128,5 ; 419,3 ; 428,2.
 चउ, (चत्वारः) p. 135,1 ; 205,2 ;
 440,3 ; 494,3 ; (चत्वारः) 177,
 4 ; (चतुरः) 457,1 ; (चतुरः,
 चतुर्षु) 468,2 ; 539,3.
 चउ अरखरखे, (चतुरखराखां, चतु-
 रखरख) p. 433,1.
 चउअरगल, (चतुरप्राः, चतुरधिकाः)
 p. 189,1 ; 202,3.
 चउ अरगल इखखाम, (चतुरधिकाइअ-
 नामानि) p. 431,2.
 चउअख, (चतुःपदाअत्) p. 103,2.
 चउअखल, (चतुःखत्वारिअत्) p.
 246,5,6.
 चउअखलिख, (चतुःखत्वारिअत्) p.
 209,1.
 चउअखलीख, (चतुःखत्वारिअत्) p.
 192,2.
 चउकल, (चतुःखलाः) p. 177,4 ; 299,
 1 ; 494,3 ; (चतुःखलान्) 333,2.
 चउकलउ, (चतुःखलाः) p. 182,3.
 चउकल जुअल, (चतुःखलपुगलं) p.
 175,2.
 चउकल, (चतुःखलान्) p. 175,1 ;
 (चतुःखलाः) 301,6.
 चउकलाखं, (चतुःखलानां) p. 25,1.
 चउकलु, (चतुःखलाः, चतुःखलान्)
 p. 336,6.
 चउकळण, (चतुःखलाः) p. 33,10.
 चउरगलअ, (चतुरप्रा) p. 509,4.
 चउखरखा, (चतुःखरखान्) p. 323,7.
 चउखइ, (चतुःखइन्दासि) p. 167,6.
 चउठा, (चतुर्थे) p. 230,4.
 चउत्यय, (चतुर्थे) p. 117,4.
 चउपो, (चतुर्थः) p. 406,2.
 चउइइ, (चतुर्द्वयसु) p. 317,1 ; 433,3.
 चउइइ, (चतुर्द्वय) p. 280,2 ; 282,1
 435,3 ; (चतुर्द्वयसु) 315,7.
 चउइइही, (चतुर्द्वयसु) p. 571,8.
 चउअअ, (चतुःपदानि) p. 251,1 ;
 (चतुःपदेषु) 420,2.
 चउअअअ, (चतुःपात्रिका, चतुः-
 पात्रिकां) p. 167,1,2 ; 169,9 ;
 193,5 ; 195,5.
 चउअअो, (चतुःपादे, चतुःपदेषु)
 p. 525,3.
 चउअअुकलअं, (चतुर्वहुकलं, चतु-
 र्वहुकलाकं) p. 420,2.
 चउअअीच, (चतुर्विअतिः) p. 155,2.

- चंडवीषह, (चतुर्विंशतिः) p. 182,1.
 *चण्डोल, (चौबोल) p. 226,5.
 *चण्डोला, p. 226,1; 227,5.
 चणमत्त, (चतुर्मात्रान्) p. 170,4;
 217,2; (चतुर्मात्रिको) 284,3;
 (चतुर्मात्र) 291,2; (चतुर्मात्रः)
 297,3.
 चणमत्तह, (चतुर्मात्रस्य, चतुर्मात्रिकां,
 चतुर्मात्रिकाः) p. 30,4; 374,2.
 चणमत्ता, (चतुर्मात्रिकान्, चतुर्मात्रान्)
 p. 36,4; 167,3; (चतुर्मात्राः,
 चतुर्मात्रिकाः) 129,2; 242,3.
 *चणुरंसा, (चतुरंसां, चतुरंसा)
 p. 365,1,6.
 चणुरावी, (चतुरावीतिः) p. 468,2.
 चणु सन्न, (चतुःस्रसं) p. 167,5.
 चणु संधिहि, (चतुःसन्धिषु) p. 330,9.
 चणुसट्टि, (चतुःसट्टिः) p. 103,6.
 चणुसट्टि मत्त, (चतुःसट्टिमात्राकं)
 p. 217,4.
 चणुसट्टीषह, (चतुर्विंशतिः) p. 497,2.
 चंचल, (चञ्चलं, चञ्चलः) p. 227,3;
 300,1.
 चंचला, (चञ्चलं) p. 10,2.
 *चंचला, p. 503,4; 504,5.
 चंच, (चञ्चः) p. 493,4.
 चंचमा, (चञ्चमाः) p. 40,3.
 चंचा, (परमकोपवती) p. 419,1.
 चंचाल, (चञ्चालः) p. 493,4.
 चंचालचरित, (चञ्चालचरित्रः)
 p. 242,9.
 चंडालह घर रहिआ, (चञ्चालपुष्-
 थिता) p. 145,2.
 चंडिआ, (चञ्चिका) p. 380,4;
 387,3.
 चंडी, (चञ्चो) p. 356,3.
 चंडेवर, (चञ्चेवरस, चै चञ्चेवर)
 p. 107,2; 184,8.
 चंडेचो, (चञ्चोचः) p. 346,4.
 चंड, (चन्द्रः) p. 285,1; 354,4;
 370,4; 563,1.
 चंडकला, (चन्द्रकला) p. 417,3.
 चंडकलाभरणा, (चै चन्द्रकलाभरण)
 p. 480,2.
 चंडय, (चन्द्रनं) p. 107,1.
 *चंडगु, (चन्द्रनं) p. 211,2.
 *चंडमल, (चन्द्रमालां) p. 535,4.
 चंडमुहि, (चन्द्रमुक्ति) p. 486,3.
 चंडमुही, (चन्द्रमुक्ति) p. 227,2.
 चंडा, (चन्द्रः) p. 137,1; 338,3;
 377,3; 566,1.
 चंडो, (चन्द्रः) [॥५॥] p. 23,3,
 107,1.
 *चंपामाला हंड, (चम्पकमाला-
 च्छन्दः) p. 402,2.
 *चंपकमाला, p. 403,4.
 चंपारण, (चम्पारणाः) p. 244,5.
 चकमक करि, (चाकचिकमं कुर्वन्ति)
 p. 327,4.
 चक्र, (चक्रं, चक्राणि) p. 165,4;
 503,2.
 *चक्रपत्र, (चक्रपत्रः, चक्रपत्रं)
 p. 475,4.

- चक्रवर्ह, (चक्रवर्तिनि) p. 165,4.
 चक्रवर्ह, (चक्रपतिः, चक्रवर्ती) [151]
 p. 32,4.
 चक्रवृ, (चतुष्कलः) p. 146,1;
 254,1; (चतुष्कलात्) 259,1.
 *चक्रो, (चक्रौ) p. 115,3.
 *चक्ररी, (चक्ररी) p. 521,4.
 चमर, (चामर) [5] p. 459,2.
 चमरसुभ्र श्रगला, (चामरयुगाभ्रं)
 p. 512,5.
 चमर तिभ्र, (चामरत्रयं) p. 492,2.
 चमर तिभ्र पविष्टं, (चामरत्रयपविष्टं)
 p. 492,2.
 चमले, (चामराणि) p. 327,4.
 चर्मखंडं, (चर्मखण्डं) p. 419,3.
 चरख, (चरणे) p. 164,1; 230,4;
 271,2; 375,1.
 चरखंते, (चरणान्ते) p. 4,2.
 चरख गण, (चरणगाण्य) [511]
 p. 469,2; (चरणगाण्य; चरण-
 गणं) 475,1; (चरणगाण्यः)
 512,4.
 चरणसुभ्रलं, (चरणयुगलं) p. 33,2.
 चरखा, (चरखाः, चरणे) p. 163,3;
 (चरणौ) 480,1.
 चरणे, (चरणे, चरणयोः) p. 9,2.
 चरणो, (चरणः, चरणं) [511]
 p. 25,4; 242,4.
 चल, (चलति) p. 44,7; 210,3;
 (चलन्ति) 322,2; (चलं)
 395,2; (गच्छ) 448,1.
 चलह, (चलति, चलन्ति) p. 135,2;
 140,5; 141,2; 158,5; 165,1,
 2,4; 197,2; 266,2; 322,4;
 327,5; 395,2; 541,3.
 चलउ, (चलामि) p. 180,9.
 चलंत, (चलन्ति) p. 499,1;
 (चलिताः) 502,3.
 चलंतप्रा, (चलन्ति) p. 372,3;
 485,3.
 चलंति, (चलति) p. 502,4.
 चलंते, (चलति) p. 165,1,2,4;
 (चलन्त्यां) 165,3.
 चल कमल शश्रणिप्रा, (चलकमल-
 नयनिका) p. 393,1.
 चलाउ, (चालयन्तः) p. 502,1.
 चलाउह, (चालयति) p. 46,2.
 चलाउने, (चलति, चालयति)
 p. 358,4.
 चलि, (चलति, चलित्वा, गत्वा)
 p. 397,2.
 चलिभ्र, (चलितः, चलिते) p. 148,
 1; 157,4; 249,3; 255,5.
 चलिभ्र बीर हम्मीर पाभ्रभर, (चलित-
 वीरहम्मीरपाभ्रभरेण) p. 249,4.
 चलिप्रा, (चलितः, चलिताः, चलिते)
 p. 327,6,8.
 चलु, (चलति) p. 327,5; 560,3.
 चलु, (चलितः) p. 502,2.
 चले, (चलितः, चलिताः, चलति,
 चलन्ति, चलितं) p. 244,2;
 304,8; 318,2,8; 327,2;
 576,2.
 चाउ, (चापेन) p. 488,4.
 चाउवाहा, (चतुर्वृत्त) p. 377,2.

वाग्ने, (वायः) [1115] p. 24,3.
 वाङ्मूर, (वाङ्मूरः) p. 334,6.
 वाग्मर, (वाग्मरं, वाग्मरः, वाग्मराणि)
 [5] p. 29,3; 415,1; 461,1;
 469,1; 529,2,3.
 वाग्मरघ्ना, (वाग्मरं, वाग्मरकं) [5]
 p. 567,3.
 वाग्मरं, (वाग्मरे) p. 529,3.
 *वाग्मरं, p. 485,5.
 वाग्मरज्जुग, (वाग्मरयुगं) [55]
 p. 560,4.
 वाग्मरकरं, (वाग्मरकराणि) [5]
 p. 529,1.
 वाग्मरक, (वाग्मरक) p. 494,1.
 वाग्मरहारा, (वाग्मरहारी) p. 461,3.
 *वाग्मर, (वाग्मरं) p. 158,2.
 वाग्मरो, (वाग्मरं) [5] p. 440,1.
 वाग्मा, (वाग्मं) p. 439,3.
 वाग्नि, (वाग्नाः) p. 141,1; 182,3;
 187,3; 217,5; 306,2; 354,
 1; 442,1; 444,3; 447,1;
 (वाग्नाः) 251,1; (वाग्मः)
 306,4; (वाग्मरः) 308,1;
 (वाग्मरः, वाग्मिः) 451,1;
 454,3.
 वाग्निठान्तं, (वाग्मिः) p. 217,2.
 वाग्नि तन्नाम संज्ञेयं वदन्ति, (वाग्मि-
 तन्नामसंज्ञेयत्वकृतं) p. 449,1.
 वाग्निदत्ता, (वाग्मिः) p. 226,3.
 वाग्निपद्मा, (वाग्मिः) p. 226,5.
 वाग्नि, (वाग्मिः) p. 228,3.

वाग्निहारा, (वाग्मिः) p. 372,1.
 वाग्नी, (वाग्मिः, वाग्मिः, वाग्मिः)
 p. 352,3; 368,2; 378,1,2;
 398,1; 438,1,2,3; 514,3.
 वाग्, (वाग्) p. 497,3.
 वाग् कथम् एव मुद्राङ्गुलि मुद्रया,
 (वाग्मिः) p. 477,2.
 वाग्मिः, (वाग्मिः) p. 571,2.
 *वाग्मिः, (वाग्मिः) p. 235,1;
 239,2.
 *वाग्मिः, (वाग्मिः) p. 239,3.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 583,6.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 189,1.
 वाग्मिघरा, (वाग्मिः) p. 330,9.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 297,4.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 277,3.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 12,4.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 334,9.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 474,4.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 233,5.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 6,3.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 492,4.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 334,9.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 545,5.
 वाग्मि, (वाग्मिः) [15] p. 26,2.
 वाग्मि, (वाग्मिः) [15] p. 26,2.
 वाग्मि, (वाग्मिः) [15] p. 26,2.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 117,1.
 वाग्मि, (वाग्मिः) p. 318,3.

बुधमाला, (ब्रूतमाला) [15] p. 26,3.

*बुध्या, (बुध्या) p. 114,3.

*बुधिमाला, (बुधियामाला, ब्रूति-
काला) p. 274,2 ; 276,2 ;
277,5.

*बुधिमाला छंद, (बुधियामालाच्छंदः)
p. 274,1.

बुधिम, (बुधुमितः) p. 233,3.

बुध, (बुधे) p. 397,2.

बुधश्च गाढे, (ब्रूतदृष्टेय, ब्रूतदृष्टे)
p. 465,1.

बुध्या, (ब्रूतः, ब्रूताः) p. 563,2.

बुध, (ब्रूतः) p. 10,2 ; 358,4.

बुधमगला, (ब्रूतुरग्रा) p. 466,4.

बुधालीबध, (ब्रूतुब्रूतारिंशत्)
p. 525,4.

बुधयो, (ब्रूतुर्धः) p. 406,2.

बुधश्च, (ब्रूतुर्धश्च) p. 404,2 ; 413,3.

बुधश्च बध, (ब्रूतुर्विंशतिवर्णांश्च)
p. 575,6.

बुध, (ब्रूतः) p. 440,3.

छ ।

छ, (छट्) p. 362,2.

छममल, (छममलः) p. 297,2.

छम्या, (छट्) p. 363,1.

छमल, (विदग्धेभ्यः) p. 227,4.

छमल, (विदग्धाः) p. 177,2.

छर चरकल, (छट्चतुष्कलाः, छट्-
चतुष्कलं) p. 579,7.

छरपत्राधि, (छट्पत्रेणु) p. 147,3.

छंद, (छन्दः) p. 167,8 ; 170,2 ; 177,
2 ; 182,2,7 ; 298,3 ; 306,5 ;
330,5 ; 336,2 ; 396,2 ; 400,
4 ; 404,1 ; 422,2 ; 486,4 ;
512,6 ; 547,3 ; (भेदः) 197,1.

छंदम, (छन्दः) p. 454,2.

छंदमार, (छन्दमारः) p. 213,6.

छंद उट्टबध, (छन्द उट्टवनं) p. 198,4.

छंद, (छन्दः) p. 492,4.

छंदपदंधो, (छन्दःपदन्धः) p. 195,4.

छंदबरं, (छन्दोवरं) p. 293,3 ; 447,
4 ; 478,2.

छंदभंगेय, (छन्दोभङ्गेन) p. 14,4.

छंदश्च, (छन्दश्चः) p. 464,4.

छंदा, (छन्दः) p. 167,2 ; 481,2,4.

छंदाया, (छन्दः, छन्दाधि) p. 377,2.

छंदु, (छन्दः) p. 217,5 ; 220,5 ;
468,2.

छंदुगमांती, (छन्दो गायत्रीः)
p. 506,3.

छंदुताबे, (छन्द उत्यापयति) p. 506,2.

छंदे, (छन्दः) p. 315,8.

छंदेय, (छन्देया) p. 27,2.

छंदो, (छन्दः) p. 506,4 ; 509,4 ;
518,4 ; 543,4 ; 564,4.

छक्कलउ, (छट्कलौ) p. 187,7.

छक्कलु, (छट्कलः) p. 146,1 ; 182,3 ;
287,3 ; (छट्कलाः) 299,2 ;
(छट्कलं) 175,1 ; 259,1 ; 308,1 ;
(छट्कलः, छट्कलं) 336,6.

छक्कलो, (छट्कलः) p. 306,2.

कक्षा बलप्रा, (बद्धवलय) p. 406,3.
 कगाय, (बद्धगयाः) p. 267,3; (क-
 गयात् = षट्कलान्) 319,2.
 कगाय पत्वार, (षट्कलप्रसार) p. 23,1.
 कट, (बहुः) p. 110,1.
 कटं, (बहुः) p. 110,2.
 कटम, (बहुः) p. 105,3.
 कठुदि, (बहुः) p. 547,2.
 कटुयण, (सुक्तात्) p. 504,3.
 कटुो, (त्यज) p. 483,4.
 कखालेप्रा मत्ता पत्ता, (बखवति-
 मानामासाः) p. 438,3.
 कत्त, (कत्र) p. 292,2.
 क प च त दा, (कपचतदाः) p. 16,3.
 *कप्यप्र, (षट्पदे) p. 42,9; 44,9;
 46,8; 177,2; 182,7; 198,7;
 202,6; 207,7; 211,8; 213,
 7; 230,8; (षट्पदे) 177,7;
 202,6.
 कप्यप्र ब्यास, (षट्पदनामानि) p. 211,
 8; 213,6.
 कप्यप्रदोष, (षट्पददोषः) p. 198,6.
 कप्यप्र पत्वार, (षट्पदप्रसारः) p.
 187,4.
 *कप्यप्र, (षट्पदे) p. 177,1; 184,9.
 क प्यं च चर ति हुकलासु, (षट्पद-
 चतुस्त्रिद्विकलासु) p. 16,4.
 कप्यप्र, (षट्पदाप्रार) p. 205,3.
 कप्यप्रमत्त, (षट्पदाप्रान्यात्राकां)
 p. 205,3.

कबीरकर, (बद्धविंशत्यकरः)
 p. 141,1.
 कबीरा, (बद्धविंशतिः) p. 102,2.
 कमतार्थं, (बखान्यात्राकां) p. 23,5.
 कमुंडधारी, (बखुच्छधारी) p. 435,1.
 कलतयु, (कलतनुं) p. 570,3.
 कलि, (कलयित्वा) p. 586,7.
 कद, (षट्) p. 205,2.
 कद्विच, (बद्धविंशतिं) p. 202,5.
 कदबीरु, (बद्धविंशतिः) p. 209,1.
 काप्रण, (प्राच्छादनं) p. 233,2.
 *काप्रा, (हाया) p. 114,4.
 काणवद, (बखवतिः) p. 202,3.
 क्किज्जद, (क्किज्जते) p. 44,4.
 कोप्रा, (कोकाः, विवरधाः) p. 429,4;
 472,4.
 कोरति बखप्रो, (षट्पमतिवर्णाः,
 षट्पमतिवर्णानां) p. 525,3.
 कोदि, (सुद्रा, खखां, त्यज) p. 12,2.
 कोलिप्रा, (सोचिता) p. 423,4.

ज ।

ज, (जः) [151] p. 39,3; (पञ्च)
 518,1,2.
 जप्र, (जयं) p. 44,3; (पञ्च) [155]
 472,2.
 जप्रद, (जयति, जगति) p. 1,8;
 365,6; 385,3; 558,7;
 586,1,5.
 जप्रदो, (जगदाः) p. 472,1.

- अह**, (यदि) p. 9,3; 11,1; 44,5;
 46,1,2,4,5; 224,1; 242,6;
 274,2; 277,3,4; 311,6; 323,
 8; 326,2; 330,4,8; 338,1,
 3,5; 365,4; (यदि, यत्) 375,
 3,4; 448,3; 459,2; 463,4;
 465,3; 480,2; 545,5.
- अह**, (यदि) p. 224,3.
- अं**, (यं) p. 131,1; (यः) 152,2;
 (यत्, यत्) 158,4,5; 209,2;
 278,2; 343,4; 350,1; 361,
 1; 363,1; 399,2; (यत्, यत्)
 यस्मात्, यस्माः, यतः) 461,1;
 475,3; 525,3; 531,2,3,4;
 543,3; 555,3; 564,3; 581,1;
 (यदि) 595,3.
- *अंगसु**, (अङ्गसः) p. 211,6.
- अङ्गसुप्रलेख**, (अङ्गायुगलेन)
 p. 33,5.
- अंता**, (यान्तः) p. 378,5.
- अंप**, (अङ्गति, अङ्गत्) p. 413,3;
 422,4; 497,4.
- अंपह**, (अङ्गति) p. 59,5; 158,3;
 195,4; 285,6; 336,3; 433,
 4; 454,4; 583,4.
- अंपंत**, (अपत्, अङ्गन्ति) p. 287,9.
- अंपंता**, (अङ्गति, अङ्ग्यते) p. 424,4;
 481,3; (अङ्गन्ति) 483,4.
- अंपिथ**, (अङ्गितं) p. 121,5.
- अंपिथ**, (अङ्गितं, अङ्ग्यते) p. 466,3.
- अंपीथ**, (अङ्ग्यते) p. 398,2.
- अंपु**, (अङ्ग) p. 319,3.
- अंघे**, (अङ्गति) p. 398,1; 426,8;
 438,4; 514,4.
- अङ्ग**, (यत्) [515] p. 35,3.
- अङ्गल**, (यत्, यत्) p. 304,8.
- अङ्गल**, (यत्, यत्) p. 818,8.
- अङ्गा**, (अङ्गाः, अङ्गां) p. 42,3;
 375,2.
- अङ्गा**, (अङ्गाः, अङ्गाः) p. 145,1.
- अङ्गा**, (अङ्गाः) p. 187,8; 293,5.
- अङ्गांतो**, (अङ्गात्) p. 126,3.
- अङ्गा**, (अङ्गात्) p. 368,4.
- अङ्गा**, (अङ्गात्, अङ्गा) p. 330,8.
- अङ्गल**, (अङ्गलः) p. 180,6.
- अङ्गल**, (अङ्गलः) p. 249,3.
- अङ्गा**, (अङ्गात्, अङ्गा) p. 545,5.
- अङ्ग**, (अङ्गः, अङ्गाः) p. 80,9; 315,9;
 470,1.
- अङ्ग**, (अङ्गाति) p. 319,5.
- अङ्गांतं**, (अङ्गात्) p. 586,2.
- अङ्ग अङ्गात्तरा**, (अङ्गात्तरात्तर)
 p. 541,2.
- अङ्गात्**, (अङ्गात्) p. 470,4.
- अङ्गात्तरा**, (अङ्गात्तरः) p. 385,3.
- अङ्गात्तर**, (अङ्गात्, अङ्गात्तरा) p. 470,1.
- अङ्गात्तरं**, (अङ्गात्तरात्तरात्तर)
 p. 468,6.
- अङ्गात्तरं**, (अङ्गात्तरात्तरात्तर) p. 390,2.
- अङ्गात्तरा**, (अङ्गात्तरात्तरात्तरात्तर)
 p. 348,1.
- अङ्ग**, (आ, न) p. 375,4.
- अत्**, (अ-त्तो) [151, 551] p. 41,3;
 (यत्) 42,6; (यावत्) 55,9.

जले, (यावत्, यावन्तः) p. 215,1.

जत्व, (यत्र) p. 55,6; 152,1,2; 257,2; 297,2; 411,2; 472,2; 497,1; 560,1; (यथा) 440,2.

जव, (यथा, जवेन) p. 327,8.

जवव, (यावत्, यावन्तः) p. 457,4.

जभा, (य-भौ) [155, 511] p. 39,3.

जभ, (यमके) p. 251,2.

जभभ्र, (यमके) p. 164,2.

*जभभ्र, (यमके) p. 360,2.

जभभ्र भ्रभ्र, (यमकयुताः, यमकयुते) p. 163,3.

जभक, (यमके) p. 246,4; 278,3.

*जभक, (यमके) p. 360,4.

जभक्या, (यमकौ, यमके) p. 220,3.

जमलकदे, (नमकारं कारयति) p. 289,6.

जमलज्वूय, (यमलाज्वूनौ) p. 334,4.

जम्म, (जन्म) p. 412,1.

*जराहिरण्य, (जलहरणं) p. 323,1.

जल, (जलं) p. 40,2; 273,2; 541,2.

जलह, (ज्वलति) p. 304,1.

जलर, (ज्वलामि) p. 180,7.

जलंत मखि दौबिभ्रं, (ज्वलन्मखि-दौपके) p. 511,4.

जल धमला, (जलध्यामलाः) p. 391,2.

*जलहरण, (जलहरणं) p. 327,9.

*जलहरणा, (जलहरणं) p. 323,9.

जलहर शाक्य, (जलधरग्रामके) p. 800,2.

जघ, (यघः) p. 148,4,6; (यघला) 334,5.

जघु, (यघ) p. 148,4; 169,1; 190,2; 219,2; 284,2; 285,1; 292,1; 374,4; 396,1; 400,1; 417,3; 539,1; (यघः) 262,3.

जघुहि, (यघः) p. 338,7.

जख, (यख) p. 125,1; 368,3; 497,3.

जखम्मि, (यखां) p. 112,1.

जखा, (यखाः) p. 145,1.

जख, (यथा) p. 108,3; 184,7; 192,1; (यत्र) 246,7; 390,2; 529,1; 535,3; 550,2.

जखसंखं, (यथासंखं) p. 16,3; 40,5.

जघा, (यत्र) p. 367,3; 518,3; (यथा) 5,1; 6,2; 9,1; 10,1; 12,1; 107,1; 109,1; 122,1; 125,1; 127,1; 128,1; 131,1; 137,1; 139,1; 143,1; 148,1; 157,1; 165,1; 169,1; 172,1; 176,1; 180,1; 184,1,2,3,4,5; 190,1; 207,1; 219,1; 222,1; 224,1; 227,1; 233,1; 244,1; 249,1; 255,1; 260,1; 262,1; 266,1; 270,1; 273,1; 277,1; 279,1; 283,1; 285,1; 286,1; 289,1; 292,1; 296,1; 300,1; 304,1; 309,1; 313,1; 318,1; 322,1; 327,1; 334,1; 338,1; 343,4; 344,2; 345,2,4; 346,2,3; 347,1; 348,1,3; 350,1,3; 351,2; 352,2,5; 354,3; 355,3; 356,3; 357,3;

- 358,3; 360,3; 361,3; 362,3;
 363,3; 365,3,5; 367,3;
 368,3; 370,3; 371,3; 372,3;
 374,3; 375,3; 377,3; 378,3;
 380,3; 381,3; 383,3; 385,3;
 387,1; 389,1; 391,1; 393,1;
 395,1; 397,1; 399,1; 401,1;
 403,1; 405,1; 408,1; 410,1;
 412,1; 414,1; 417,1; 419,1;
 421,1; 423,1; 425,1; 428,1;
 430,1; 435,1; 439,1; 443,1;
 448,1; 448,1; 450,1; 453,1;
 455,1; 458,1; 460,1; 463,1;
 465,1; 468,4,7; 470,1;
 474,1; 477,1; 480,1; 483,1;
 485,1; 488,1; 491,1; 493,1;
 496,1; 499,1; 502,1; 504,1;
 507,1; 511,1; 513,1; 516,1;
 520,1,2; 523,1; 528,1;
 531,1; 537,1; 541,1; 545,1;
 550,1; 554,1; 558,1; 563,1;
 566,1; 570,1; 573,1; 576,1;
 581,1; 586,1.
- जहि, (वेन) p. 222,1; (यहि, यत्र,
 येषां) 301,4; 351,1; 489,1;
 491,1; 500,3; 547,1,2;
 560,4; 567,1.
- जहिं, (यत्र) p. 135,1; 323,2.
- जहिच्छं, (यथेच्छं) p. 125,4.
- जही, (यत्र) p. 345,3; 447,1.
- जा, (या) p. 120,1; 144,4; 357,5;
 (यज्, यजिश्) 143,1; 207,1,4,
 6; (ये) 386,1; (यः, यत्, ये)
 449,1,3.
- जान्ना, (जाता, यथा, याता) p. 117,
 2; 261,3; (जाया) 207,1;
 352,5; (जायां) 463,1.
- *जान्ना, (जाया) p. 436,1.
- जाह, (जातिः) [1111] p. 33,8;
 (याति) 55,8.
- जाहच, (याताः, याविताः) p. 309,5.
- जाहहि, (यावति) p. 465,3.
- जाह, (गच्छन्तः, यासुं) p. 507,5;
 (जायते, जातं) 518,4.
- जाह, (जानीहि, जायन्ते) p. 36,4;
 132,7; 135,1; 278,2; 381,2;
 386,2; 468,2; (जातो) 396,1.
- जाहच, (जानाति) p. 167,7.
- जाहच, (जायते) p. 300,1.
- जाहच, (जानीत) p. 226,4; 287,5;
 (जायन्तां) 571,3.
- जाहचि, (जानाचि) p. 227,3.
- जाहचु, (जानीहि, जानीत) p. 48,5;
 89,5; 228,3; 246,7; 306,5.
- जाहि, (जाता) p. 252,2.
- जाहिन्ना, (जायते, जायन्ते, जानीहि,
 जातः) p. 453,2; 469,3.
- जाहिन्नाहु, (जायन्ते) p. 96,3.
- जाहिन्ना, (जातव्या) p. 355,2;
 (जातव्यानि) 422,3.
- जाहिय, (जायते) p. 449,4.
- जाहिनो, (जातो) p. 400,2; (जातं,
 जाता) p. 547,3.
- जाहिय्हु, (जातव्याः, जायन्तां)
 p. 96,3.

- जाबो, (जाबो) p. 352,6.
 जाबोघ्रा, (जाताः, जायन्ते, जातव्याः)
 p. 424,1; 481,2.
 जाबोघ, (जायते) p. 346,3.
 जाबे, (जाने, जानामि, जानीहि)
 p. 352,4; 428,1.
 जाबेह, (जानाति) p. 15,4.
 जाबेहि, (जानामि, जानीहि)
 p. 468,4.
 जाबेही, (जानीहि) p. 377,1.
 जाबेहु, (जानीहि, जानीत) p. 26,
 5; 58,5.
 जाबेहू, (जानीहि) p. 11,4.
 जात, (गच्छत) p. 227,3.
 जाता, (जाताः) p. 528,5.
 जाव, (यावत्) p. 107,2; 554,3.
 जासु, (यस्य) p. 143,1; 279,2,3;
 354,4; 504,2; (यस्याः, यस्यां)
 236,1; 238,1; 239,1; 240,4;
 241,1; 246,6.
 जासु, (यस्य) p. 439,1.
 जाहि, (याहि) p. 262,3; 401,2;
 537,4.
 जिभ, (जीवन्) p. 374,4.
 जिभ पुसठ, (जीवत्पुत्रा) p. 374,4.
 जिब, (येन) p. 570,1.
 जिबह, (जेव्यति) p. 262,4.
 जिबि, (जित्वा, येन) p. 222,3;
 334,2; 576,1.
 जिबिभ, (जितः) p. 219,3.
 जिबिब, (जित्वा) p. 423,3.
 जिबिघ्रा, (जिताः, जितानि)
 p. 137,4; 446,2.
 जिबिघ्रा, (जिताः) p. 377,4.
 जिबु, (जितः) p. 381,3.
 जिबु कुसुमघणु, (जितकुसुमघणुः)
 p. 172,1.
 जिबु खिवाला, (जितनेपालाः)
 p. 318,1.
 जिबो, (जीर्वाः, जीर्वा) p. 5,2.
 जिबव, (जीवामि) p. 375,3.
 जिबि, (जीवित्वा) p. 266,3.
 जिबिभ, (जीवित्वा) p. 266,5.
 जिबिघ्रा, (जीवति) p. 408,4.
 जिबिजह, (जीव्यते) p. 109,1.
 जिम, (यथा) p. 147,4; 263,3.
 जिमि, (यथा) p. 301,4; 330,5;
 334,7.
 जीभ, (जीवः, जीव) p. 455,3.
 जीभ्रा, (जीवः) p. 515,1.
 जीब, (जीव) p. 244,6.
 जीबव, (जीवनं, जीवनं) p. 277,3;
 418,2.
 जु, (यतः) p. 263,3.
 जुभ, (युगं) p. 469,2.
 जुभह मंदिरं, (युवतिमन्दिरं)
 p. 511,5.
 जुभं, (युगं, युगा) p. 362,1.
 जुभंता, (ज्वलति, युध्यते) p. 520,5.
 जुभजव, (युवजनः) p. 581,5.
 जुभजव चित्ताहरिकी, (युवजनचित्त-
 हरिकी) p. 389,3.

कुम्वल, (युगलं) p. 147,1; 323,6.
कुम्वलदल, (द्वितीयदलं, युगलदलयोः)
 p. 267,5.
कुम्वलाहं, (युगलं) p. 105,3.
कुम्वलो, (द्वितीयः) p. 406,1.
कुम्व्रा, (हं) p. 529,3.
कुम्वालाय, (युगलं) p. 514,2.
कुम्वद, (युधन्ते) p. 155,4.
कुम्भ, (युद्धे) p. 219,3.
कुम्भंता, (युध्यमानाः) p. 507,2.
कुम्भंतु, (युध्यन्तां) p. 450,2.
कुम्भिन्ना, (युध्यन्ते, अयुध्यन्त)
 p. 309,2.
कुम्भ, (युद्धे) p. 44,3; 488,1.
कुम्भंती, (युध्यमाना) p. 361,3.
कुम्भं, (युद्धे) p. 344,2.
कुप्ती, (युक्त्वा, युक्तां, युक्तः)
 p. 463,4.
कुप्ते, (युक्ताः) p. 155,2; (युक्तं)
 315,2.
कुप्ते, (युक्तं) p. 352,6.
कुम्बण, (यौवनं) p. 227,3.
कुलिन्न, (ज्वलितानि) p. 233,2.
कुहुडिर, (युधिष्ठिरः) p. 412,3.
कु, (यः, येन, यतः, यत्, ये) p. 9,2;
 219,1; 318,1; 377,4; 470,
 2,3; 474,1; 528,2; (जगत्वे)
 118,1.
कुव, (येन) p. 109,1; 381,3; 417,2.
कुत्ता, (यावन्तः, यावन्ति) p. 137,3.
कुम, (यथा) p. 14,1.

कुसुं, (येषु) p. 474,3.
कुहा, (यत्र) p. 223,1.
कुहि, (यत्र) p. 299,2.
कु, (यः, येन) p. 1,5; 15,2; 58,4;
 89,8; 143,2; 176,1; 189,2;
 224,4; (यत्) 12,4; 152,2;
 315,8; (जगत्वे) 110,1; 525,1;
 (यः, यत्) 338,7; 506,1.
कुहंजय मित्त, (योगिजनमित्रं)
 p. 176,3.
कुहंशरेणामुणा, (योगीश्वरेणामुना)
 p. 531,5.
कुपहा मुत्ता हहिल्लं, (जोत्स्ना-
 मुक्ताफलयुक्तं) p. 558,5.
कुम्बणवेहधणा, (यौवनवेहधनानि)
 p. 414,1.
कुलि, (योजयित्वा) p. 488,4.
कुह, (योधाः) p. 485,1; 499,1;
 502,1.
कुहल, (ओहलं, ओहलः) [s15] p.
 265,1; 272,1; 321,2; 560,1.
कुहलन्नं, (ओहलकं, योहलकं) [s15]
 p. 35,3.
कुहलं, [s15] p. 319,2.
कुहलेख, (ओहलेन) p. 422,2.
कुहलो, (ओहलः) [s15] p. 547,1.
कुहा, (योधाः, योद्धारः) p. 378,4;
 483,1; 507,2.
कुहागणा, (योद्धारणो) p. 363,2;
 योद्धारणाः) 386,1; 414,3.

झ ।

- झंकार, (झङ्कारः) p. 581,3.
 झंभवाङ्गह, (झंभवाङ्गायते, झंभवा-
 यते) p. 523,2.
 झंभह, (झम्भयति) p. 249,5.
 झंभय, (झाच्छाद्यते) p. 372,4.
 झंपं, (झम्पः) [155] p. 34,5.
 झंपंता, (झाच्छङ्गाः) p. 545,4.
 झंपिन्ना, (झादितः, झाद्यते)
 p. 157,2.
 झंपिन्ना, (झाच्छादितः) p. 423,2.
 झंपिन्नी, (झम्पितः) p. 260,3.
 झम्भञ्जिन्ना वेउरं, (झम्भञ्जित-
 नूपुरं) p. 511,2.
 झत्ति, (झटिति) p. 423,1; 435,1;
 528,5.
 झलवज्जिन्ना, (झलवज्जितः)
 p. 198,3.
 झावं, (घ्यानं) p. 428,2.
 *झुल्लव, (झुल्लवं) p. 261,1.
 *झुल्लवा, (झुल्लवां) p. 261,5.

ट ।

- टंजु यङ्ग, (टङ्केकं) p. 224,3.
 टगावो, (टगावः, टगावो) [वट्टलः]
 p. 17,1.
 टटट गिदि, (टटटपदाघाताः)
 p. 327,3.
 टट्टटटावह, (टट्टटटानां) p. 16,1.

- टपु, (टापः, टापाः) p. 327,3.
 टपु खुदि खेह, (टापोत्खातखेहः)
 p. 423,2.
 टरपरिन्ना, (अघःपतितं) p. 157,3.
 टुट्ट, (टुटति) p. 520,4.
 टुट्टव, (टुटति, टुट्याति) p. 135,2;
 140,5; 141,2; 155,5; 209,2;
 304,8.
 टोप्पर, (अत्रिस्त्रावं, टोप्परं)
 p. 573,1.
 ट्राग्रं, (स्याने) p. 315,6.

ठ ।

- ठह, (स्यापय, स्यापयित्वा) p. 217,
 3; 464,1; 539,2.
 ठहन्न, (स्यापयित्वा) p. 539,2;
 (स्यापितं, स्यापय) 579,2.
 ठह्वि, (स्यापयित्वा) p. 535,1.
 ठहं, (स्यापयन्तां) p. 571,4.
 ठव, (स्यापय) p. 365,1.
 ठव, (स्यापयते) p. 440,2.
 ठगावस, (ठगावस = पञ्चकलस)
 p. 17,2.
 ठव, (स्यापय) p. 323,6.
 ठवह, (स्यापयति) p. 537,2.
 ठवह, (स्यापय) p. 579,5.
 ठवहु, (स्यापय, स्यापयन्तां, स्यापयत)
 p. 228,2; 252,2; 271,3.
 ठवि, (स्यापय, संस्याप्य) p. 146,2;
 507,3; (स्यापयित्वा) 230,7;
 543,2.

ठबिन्न, (संख्याय) p. 319,3.
 ठिन्न, (स्थापित) p. 478,4.
 ठबिन्नसु, (स्थापयन्तां, स्थापय,
 स्थापयस्व) p. 202,3; 306,1;
 454,1.
 ठबीन्ना, (स्थापितः, स्थापिताः)
 p. 443,1.
 ठबीन्ने, (स्थापयते, स्थापयन्ते) p. 402,
 1,2; 411,3; 415,1.
 ठवे, (स्थापयन्ते, स्थापयं, स्थितानि)
 p. 459,1.
 ठवेहु, (स्थापय, स्थापयत) p.
 259,1; 265,1; 272,1; 308,2;
 333,1; 350,3.
 ठाह, (स्थापयित्वा) p. 404,2;
 (स्थाने, स्थायी) 484,2; 547,2.
 ठाह, (स्थाने) p. 228,3.
 ठाहच, (आहुतिविश्रुतिः) p. 306,4.
 ठाह, (स्थाने) p. 336,5; (स्थापयते,
 स्थापिता) 570,2.
 ठाहं, (स्थाने) p. 242,2.
 ठाहे, (स्थाने) p. 18,2; 120,2.
 ठाहह, (स्थापितः) p. 573,8.
 ठाहहि, (स्थापय) p. 469,2.
 ठाहहु, (स्थापय, स्थापयतां) p. 575,1.
 ठाहि, (स्थापयित्वा) p. 308,1.
 ठाहिन्न, (स्थापिता) p. 417,1;
 (स्थापितः) 573,4.
 ठाहिकहु, (स्थापयित्वा) p. 333,1.
 ठाहेहि, (स्थापय) p. 326,1.

ठाम, (स्थाने) p. 497,2; (स्थानेहु)
 571,4.
 ठामहि, (स्थाने, स्थानेहु) p. 306,1;
 315,4.
 ठामा, (स्थाने) p. 425,1; 516,2.
 ठिन्न, (स्थितं) p. 278,2.
 ठिन्ना, (स्थितानि) p. 372,2;
 (स्थितः) 500,3.
 ठेहि, (ठेलयित्वा, षोडयित्वा)
 p. 180,5.
 ठिन्ना, (स्थितः) p. 509,1.

—
 ढ ।

ढंवर, (ढस्वरः) p. 300,3.
 ढगायस्व, (ढगायस्व = चतुःकलक)
 p. 17,3.
 ढगमग, (ढगमगीति, चसति,
 आन्दोलनं) p. 12,2.
 ढाकिचि, (ढाकिनौ, ढाकिन्यः)
 p. 338,6.
 ढारच, (पातयासि) p. 180,4.
 ढाहर रत्ना, (ढाहरराज) p. 222,2.
 ढुलह, (कल्पते) p. 541,3.
 ढेरच, (ढेरः, ढेरः) p. 198,5.

—
 ढ ।

ढगाहे, (त्रिकले) p. 17,4.
 ढिह्लिमह, (ढिह्लीमथे) p. 249,2,7.
 ढुह्लंतच, (ढौकमानं) p. 260,2.

दुक्ता, (दोक्तानाः) p. 378,4.
 दुक्त्रि, (दोक्तताः) p. 309,1.
 दुक्त्रु, (मिलितौ, मिलितं) p. 504,1.
 टोला, (डोक्त्रु, ध्यानकः, डोलाख्यो-
 वेद्यः) p. 249,2,7.

ख ।

ख, (न) p. 12,2; 14,1,3; 15,4;
 46,3; 107,2; 109,1,4; 167,6;
 177,8; 197,2; 220,4; 227,3;
 273,4; 293,5; 318,7; 323,8;
 338,8; 397,3; 428,1; 451,3;
 468,4; 470,4; 537,4; 563,8;
 571,5; 594,5; 595,3; (ननु)
 120,2; 121,4; 450,3.

खप्रख, (नयने) p. 190,3.
 खप्रखदि, (नयने) p. 169,6.
 खप्रखदि डाहु प्रखंगं, (नयनदग्धा-
 नङ्गः) p. 586,4.
 खप्रखाहं, (नयने) p. 125,2.
 खप्रखाहे, (नगरदाहे) p. 109,3.
 *खप्रख, (नगर) p. 132,5.
 खदि, (नद्यां) p. 12,3.
 खं, (ननु, वृत्तं) p. 507,5; 573,3.
 खं खनु कट विंग हुकट, (छोटकगति-
 शब्दानुकारकं) p. 322,2.
 खं, (नन्दः) [s1] p. 27,2.
 *खं, (नन्दा, नन्दां) p. 237,2; (नन्दा)
 237,3.
 *खं, (नन्दः) p. 132,1; (नन्दः)
 135,1.

खंदल खाम, (नन्दनामकं) p. 173,4.

*खंदा, (नन्दा) p. 235,1.

खगख, (नगखः, नगखं) p. 42,7;
 352,1; 457,1.

खगख चाबर गंधकुप्रा, (नगख-
 चाबर-गन्धयुगानि) p. 459,1.

खगख कुपल बडो, (नगखयुगलबडः)
 p. 383,2.

खगखख, (खगखख = द्विकलख)
 p. 17,4.

*खगाखिप्रा, (नगाखिका) p. 355,
 2,4.

खखइ, (वृत्त्यति) p. 273,3.

खखंता, (वृत्त्यन्ति) p. 520,4.

खख, (वृत्त्यति) p. 554,3.

खखइ, (वृत्त्यति) p. 300,1; 523,3.

खखंत, (वृत्त्यन्ति, वृत्त्यन्तः) p. 520,2.

खखंता, (वृत्त्यति) p. 425,4.

खखंतौ, (वृत्त्यन्तौ) p. 361,4.

खखे, (वृत्त्यति) p. 391,3; 399,2.

खखि, (नास्ति) p. 177,8.

खख, (नष्टं) p. 554,4.

खखं, (नष्टं) p. 55,1; 59,1.

खखं हुडा, (नष्ट-हुडा) p. 207,4.

खखे, (नष्टं) p. 55,2; 59,2.

ख ख ख मिदि, (नुरङ्गरवः)
 p. 327,2.

खखि, (नास्ति) p. 465,4.

खखं मरलि खिखिरगम इत्येदि,
 (नतमौलिनिरिहताप्रध्वन्यान्तं)
 p. 558,5-6.

- खड**, (खड) p. 233,2; (खड) 265,1; 271,2; 272,1; 333,2; (खडा) 465,1.
खडबोसु, (खडकिंगुको) p. 233,2.
खड बोसु काखण, (खडकिंगुकाखणनं) p. 233,2.
खडवड, (खडोनविंशतिः) p. 238,1.
***खडरंग**, (खडरङ्गः) p. 213,3.
खडद, (खडति) p. 9,4.
खडद, (खडत) p. 313,8.
खडदद, (खडपतिः) [151] p. 560,3.
खडा, (खडाः) p. 315,3.
***खडाभ्र**, (खडाभ्रः) p. 380,2.
खडाभ्रख, (खडाभ्रखः) p. 334,8; 570,8.
***खडाच**, (खडाचः, खडाचं) p. 497,4.
***खडाच**, (खडाचः) p. 499,5.
***खड**, (खडः) p. 132,5; 140,2; 213,4.
खडै, (खडेन्द्रः, खडेन्द्रं) [151] p. 230,2; 350,3; 429,1; 497,1; 552,1; (खडेन्द्रौ) 489,1.
***खडेन्द्र कखी**, (खडेन्द्रकाखी) p. 560,5.
खडेन्द्रखी, (खडेन्द्रः) [151] p. 385,1.
खडेन्द्र विखडि, (खडेन्द्रद्वयखडि) p. 489,1; 547,1.
खडेन्द्रा, (खडेन्द्रः) [151] p. 32,5.
खडेन्द्रौ, (खडेन्द्रः) p. 426,2.
खडल, (खडलू) p. 110,1.
खलो, (खलः) p. 131,3.
- खड**, (खडति) p. 46,6.
खडद, (खडति, खडाडति) p. 44,8; 46,7; 395,2.
खडदद, (खडःपथे) p. 180,4.
खडि, (खडि) p. 44,4; 139,2; 223,1; 262,4; 270,4; 293,5; 297,3; 301,2,4; 309,4; 488,2; (खडि) 541,2,4.
खडी, (खडि, खडि) p. 227,4; 448,2.
खडु, (खडु) p. 428,1.
खडा, (खडा) p. 449,4.
खडाभ्र, (खडाभ्रः) p. 293,4.
खडाभ्रकखी, (खडाभ्रकखीना = खडाभ्र-रखिता) p. 118,3.
खडाभ्रक, (खडाभ्रकः) p. 46,8.
खडाभ्रकगुको, (खडाभ्रकगुको) p. 242,7.
खडाभ्रक, (खडाभ्रकाभ्र्यां = खडाभ्रकाभ्र्यां) p. 118,2.
खडाभ्रखडे, (खडाभ्रखडेन्द्रः) p. 396,2.
खडाभ्रर, (खडाभ्ररख) p. 523,5.
खडाभ्ररख, (खडाभ्ररखः, खडाभ्ररखेन) p. 158,3; 173,3; 213,5; 278,3; 422,4; 485,4; 521,4.
खडाभ्ररखी, (खडाभ्ररखी) p. 261,5; 387,2; 444,3.
खडाभ्ररखण, (खडाभ्ररखण) p. 386,1.
खडाभ्ररि, (खडाभ्ररि) p. 417,2.
खडाभ्ररौ, (खडाभ्ररौ) p. 443,4.
खडाभ्रा, (खडाभ्रातः) p. 399,3; (खडाभ्राः) 583,4.
खडाभ्रारखी, (खडाभ्रारखी) p. 207,3; 378,2; 398,1; 438,4; 439,2.

- खाधाराधारा द्वार, (नागराजद्वारः) p. 207,3.
 खाद्य, (नामः) p. 319,2.
 खाद्य, (नामः) p. 121,5 ; 466,3.
 खाद्य, (नामः) p. 424,4.
 खाद्यो, (नामः) p. 1,8 ; 40,3 ; 506,2.
 खाद्य, (नामः) p. 55,7.
 खाद्यता, (वृत्त्यति, वृत्त्यन्तः) p. 207,5.
 खाद्या, (नामः) p. 31,4 ; 38,3.
 खाद्य, (नौः, नाद्यं) p. 12,1.
 खाद्य, (नाम, नामानि) p. 135,2 ;
 140,5 ; 141,2 ; 150,2 ; 158,5 ;
 163,5 ; 192,1 ; 202,4,8 ;
 215,2 ; 240,2 ; 454,2 ; 464,4.
 खाद्यं, (नामानि, नाम) p. 28,5 ; 30,
 4 ; 125,1 ; 152,2.
 खाद्यग्राह्य, (नामग्रहणं) p. 189,2.
 खाद्या, (नाम, नामानि) p. 436,2.
 खाद्याहं, (नामानि) p. 23,1 ; 24,1 ;
 25,1 ; 26,1 ; 27,1 ; 28,1 ; 29,
 1 ; 33,6 ; 34,1.
 खाद्याहं, (नामानि) p. 113,4.
 खाद्याहं, (नामानि) p. 151,2.
 खाद्येय, (नामा, नामभिः) p. 36,4.
 खाद्यो, (नामानि) p. 195,4.
 खाद्यि, (नारी) p. 286,1.
 खाद्यी, (नारी) p. 357,4 ; 435,2.
 खाद्यीहं, (नारी) [111] p. 28,3.
 खाद्यता, (नामप्रति, नामप्रत्यन्तः)
 p. 207,4.
 खाद्यद्वारो, (नासाध्याने) p. 506,1.
 खाद्य, (निर्ज) p. 537,2.
 खाद्य कुल, (निर्जकुलो) p. 394,0.
 खाद्य कोलि कोतुक साद्य संमिद्य
 लरिगाध्या, (निर्जकोलि कोतुकसाद्य-
 लरिगमलप्राः) p. 550,5.
 खाद्यपिद्य, (निर्जाप्रियः) [11] p. 30,2.
 खाद्यम, (नियमः) p. 223,1.
 खाद्य मत्ता, (निर्जमात्राः) p. 543,4.
 खाद्यल, (निकटे) p. 270,4.
 खाद्यलं, (निकटे) p. 273,4.
 खाद्यलद्य, (निकटे) p. 338,3.
 खाद्या खाद्यि विद्येय, (निर्जनारीवृत्त्यन्तः)
 p. 468,7.
 खाद्यद्व, (निन्दति) p. 128,5.
 खाद्य, (समीचीनं, सन्धक्) p. 537,3.
 खाद्यता, (निष्क्रान्ताः) p. 378,5.
 खाद्य, (नियं) p. 41,4.
 खाद्युद्यिद्य, (निष्ठाप्य) p. 535,3.
 खाद्या, (नियं) p. 224,2.
 खाद्यसंद्य, (निदधयति) p. 107,2.
 खाद्युद्य, (निर्हयः) p. 453,4.
 खाद्युद्य, (स्निग्धः) p. 132,5.
 खाद्यंद, (निष्पृथ्वानि) p. 235,2.
 खाद्युद्य, (निपतति) p. 595,3.
 खाद्युद्यिद्य, (निपतति) p. 474,3.
 खाद्युद्य, (निष्ठाः) p. 182,1 ; (नि-
 ष्टः) 182,4.
 खाद्युद्यं, (निष्ठां) p. 492,2.
 खाद्युद्युद्य, (निष्ठाः, निष्ठां)
 p. 518,4.
 खाद्युद्यि, (निष्ठाप्य) p. 457,4.
 खाद्युद्यिद्य, (निष्ठाप्य) p. 255,2.

- चिद्वद्व, (निवदति) p. 190,3.
 चिद्वद्वि, (निवदति) p. 531,4.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 182,4.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) [§1] p. 27,3.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 6,4.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 44,3; 576,8.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 363,4.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 177,3.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 146,2.
 चिद्वद्वत्, (निवदति) p. 298,2; (निवदति, निवदति) p. 378,5.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 301,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 484,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 301,4.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 301,6.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 246,2.
 चिद्वत्, (निवदति; निवदति) p. 182,3; 287,8; 330,8.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 167,5; (निवदति) 583,6.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 64,5.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 511,5.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 453,2.
 *चिद्वत्, (निवदति) p. 486,4.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 380,3.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 80,7.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 492, 4.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 401,3.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 184,7.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 547,3.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 455,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 122,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 273,3; 591,2; 399,2; 516,3.
 *चिद्वत्, (निवदति) p. 502,5.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 411,1.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 425,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 516,1.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 425,4.
 *चिद्वत्, (निवदति) p. 132,3.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 128,4.
 चिद्वत्, (निवदति) [§] p. 29,2; 37,1; 523,2; 575,3.
 चिद्वत्, (निवदति) [§11] p. 33,5.
 चिद्वत्, (निवदति) [§] p. 547,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 513,4.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 408,2.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 566,1.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 110,1.
 *चिद्वत्, (निवदति) p. 132,5.
 चिद्वत्, (निवदति) p. 269,7.
 चिद्वत्, (निवदति) [111] p. 39,2; 317,2; (न, नो) 419,4; 428,2.

बोक्सा, (रमबीया) p. 417,3.
 ब, (न) p. 46,1.
 बृहत्संख्योक्तिद्विधा, (स्वानुसंधितस्थिता)
 p. 531,4.

त ।

त, (ततः) p. 177,3,4.
 तन्त्रा, (तन्त्रः) p. 429,1.
 तन्त्रा, (तदा) p. 355,4.
 तन्त्राराधुग्रहा, (तन्त्रारयुगलं)
 p. 426,1.
 तद्व, (द्वं) p. 12,3.
 तं, p. 58,5; 131,3; (तत्, तन्नात्)
 185,2; 140,5; 141,2; 150,2;
 158,5; 531,4; (तां, ता) 238,
 2; 390,2; 461,2; 469,2; (दः)
 595,3.
 तंका, (तत्कथं, तत्कथनात्)
 p. 485,1.
 तंतं, (तन्त्रं) p. 428,1.
 तन्ना, (तन्नाः) p. 350,1.
 तन्ना, (तन्नाः) p. 42,4.
 तन्ना, (तन्नामि) p. 375,3.
 तन्ना, (तन्नाः) p. 279,2.
 तन्ना, (तन्ना) p. 289,4.
 तन्ना भूद्वय बोद्ध, (तन्नाभूद्वयबोद्धा)
 p. 246,6.
 तन्नाभ, (तन्नाभ्यं) p. 190,2.
 तन्ना, (तन्नाः) p. 573,6.
 तन्ना, (तन्ना) p. 155,3.

तत्, (तत्त्वं) p. 55,9.
 तत्त्वं, (तत्त्वं, तत्त्वं, तत्त्वं) p. 152,2;
 184,9; 265,2; 415,2.
 तत्त्वा, (तत्त्वा) p. 567,1.
 तत्त्वा, (तत्त्वा) p. 128,3.
 तत्त्वे, (तत्त्वे) p. 570,5.
 तत्त्वं, (तत्त्वा, तत्त्वा) p. 360,4;
 541,1.
 तत्त्वं, (तत्त्वा) p. 42,9.
 तत्त्वं, (तत्त्वाः) p. 309,1; 541,1.
 तत्त्वं बिंबो, (तत्त्वादिबिंबः)
 p. 383,4.
 तत्त्वं रत्नं, (तत्त्वादिभूतः) p. 157,2.
 तत्त्वं, (तत्त्वाः) p. 301,4.
 तत्त्वं कामलद्वयं चरि कुम्भं चत्त्रा,
 (तत्त्वंकामलद्वयं चरि कुम्भं चत्त्रा)
 p. 496,1.
 तत्त्वं चत्त्रा, (तत्त्वादिभूतं) p. 383,1.
 *तत्त्वादिचत्त्रा, (तत्त्वादिभूतं, तत्त्वा-
 दिभूतं) p. 457,3; 458,5.
 तत्त्वा, (तत्त्वा) p. 405,3.
 तत्त्वा, (तत्त्वाः) p. 541,1.
 तत्त्वा तत्त्वं, (तत्त्वादिभूतं) p. 513,3.
 तत्त्वात्त बोद्धो, (तत्त्वादिभूतः) p. 395,2.
 तत्त्वा, (तत्त्वा) p. 371,4.
 तत्त्वा कदम्बि, (तत्त्वादिभूतं)
 p. 6,4.
 तत्त्वादिभूतं, (तत्त्वादिभूतः) p. 184,7.
 तत्त्वादिभूतं, (तत्त्वादिभूतं) p. 190,2.
 तत्त्वा, p. 283,2; 348,4; 389,3;
 410,4; 477,4.

तरुणीजना, (तरुणीजनः, तरुणीजनाः) p. 550,5-6.	ताडवधं, (ताडवधं) [111] p. 28,2.
तलपेय, (तु लपेय) [155] p. 34,5.	ताक, (तक) p. 470,4.
तलयद्, (तपति) p. 184,5.	ता कख परकूम, (तकखपरकूम) p. 219,4.
तसु, (तख, तेबां, तदा, तेषु) p. 42,8; 80,3,4,6; 177,3; 338,8; 375, 2; 573,7; (तयोः) 291,3.	ताका, (तखाः) p. 408,4.
तव, (तथा) p. 102,3; *103,3,5; 108,3; 110,2; 140,4; 144,2; 163,3; 165,3,4; 192,1; 195, 3; 198,3; 205,2; 235,1; 242,7; 257,4; 261,2,3; 271, 3; 385,1; 396,1; 400,2; 447,3; 488,4; 494,2; 509,2; 563,1; 564,1; 575,1,3; 579, 2; 583,2; (ततः) 205,2; (तत्र) 215,2.	ताव, (तावन्तः) p. 96,3; (तापयति) 397,3; (तावत्) 554,2.
तवध, (तथा) p. 509,1,2; 512,3.	तावध, (तावत्) p. 107,1.
तवधुध, (तथास्थिता) p. 409,1.	ताव, (तन्मध्ये) p. 215,1; 451,1.
तवधि, (तथाच, ततश्च) p. 512,4; 595,2.	तार, (तारेण) p. 453,3.
तवधिषु, (तथापि) p. 338,2,4,6.	*तारध, (तारक) p. 464,4; 465,5.
तवधम, (तन्मध्ये) p. 579,6.	तारा, (ताराः) p. 566,3.
तदा, (तथा) p. 280,3; 440,3; 443, 2; 444,1,2; 468,6; 529,2,3; 575,2; 576,4; (तत्र) 520,5.	ताराबद्ध, (तारापतिः) [155] p. 34,4.
तदि, (तदिन्) p. 59,3; 262,3; (तदिं, तथा) 257,6.	तारखण्ड, (तारखण्डः) p. 528,5.
ता, (ताबां, तदा) p. 113,4; (तत्) 198,1; 315,6; (ततः) 211,5; 213,5; (ते, तावत्) 571,8.	ताल, (तालः) [51] p. 521,1.
ताच, (तातः) [511] p. 33,4.	तालक, (तालकः, ताडकं, ताडकः) [5] p. 37,1.
	*तालक, (तालकः, तालकूनी) p. 132,3; 158,1; 211,4; 235,2.
	*तालकि, (ताडकूनी, तालकूनी) p. 151,1.
	*तालकिणि, (तालकूनी) p. 241,2.
	*तालको, (तालकूः, तालाकूः) p. 193,2.
	तालखंड, (तालखण्डाभ्यां) p. 422,1.
	ताला, (तालः) [51] p. 27,2.
	*ताली, p. 346,3,4.
	ताले, p. 207,5.
	तासु, (तक) p. 30,9; 143,2; 311, 7; 368,4; 504,2; (सा, तां, तथाः) 236,2; 240,5; 241,2.

तासू, (तासां) p. 436,2.
 ति, (इति) p. 30,3.
 तिभ्र, (त्रयः, त्रीन्) p. 17,4; 205,2;
 230,3; 299,1; 564,1.
 *तिभ्रभंगी, (त्रिभङ्गी) p. 583,8.
 तिभ्रल, (त्रिकलः) p. 205,2.
 तिभ्रलगव्य तद्वन्न पत्थारख, (त्रिकल-
 गव्यतृतीयप्रस्तारख) p. 28,1.
 तिभ्रलगव्य हुद्वन्न पत्थारख, (त्रिकल-
 गव्यद्वितीयप्रस्तारख) p. 27,1.
 तिभ्रलहु, (त्रिलघु) p. 147,2.
 तिभ्रलो, (तृतीयः) p. 406,2.
 तिकल, (त्रिकल) p. 230,1.
 तिक्कलु, (त्रिकलाः) p. 299,1.
 तिकल, (तीक्ष्णः) p. 488,3.
 तिकल चकलु कठकलन्ना, (तीक्ष्ण-
 चक्षुःकटाक्षः) p. 523,4.
 तिकल चल चकलु तिह्वाव विठ्ठा,
 (तीक्ष्णचलचक्षुस्त्रिभागदृष्टाः)
 p. 474,1.
 तिकल बाणा, (तीक्ष्णवाणाः)
 p. 443,2.
 तिगुण, (त्रिगुणिताः) p. 323,6.
 तिरगणा, (त्रिगणाः, त्रिगणान्)
 p. 486,1.
 तिगुह, (त्रिगुहः) p. 39,2.
 तिज्जे, (त्रयः) p. 569,1.
 तिखन्नख, (त्रिनयनः, त्रिनयन)
 p. 458,1.
 तिखि, (त्रयाणां, त्रीन्) p. 89,5;
 (त्रयः) 299,2.

तिख कलाखं, (त्रिकलानां) p. 26,1.
 तिखा, (त्रयः, त्रीन्) p. 361,1;
 514,1.
 *तिखा, (तीर्णा, तीर्णां) p. 352,4,6.
 तिखि, (तिखः) p. 112,1; (त्रीन्)
 170,5; 175,1; 230,1; 319,2;
 4; (त्रयः) 187,7; 205,2; 372,
 1, *411,2; 486,1; 569,2;
 (त्रीणि) 347,1; (त्रीणि, त्रीन्)
 500,4; 529,1; 571,7.
 तिखिन्ना, (त्रयः) p. 386,1.
 *तिखिकलु, (त्रिकरः, त्रिकलः)
 p. 410,2.
 तिखि कलु, (त्रिकलः) p. 146,1.
 तिखिगुणा, (त्रिगुणिताः) p. 518,3.
 तिखो, (त्रयः) p. 529,3.
 ति तेरह मतह, (त्रिययोदशभा-
 व्नाभिः) p. 451,2.
 *तिभ्रभंगी कदं, (त्रिभङ्गीच्छन्दः)
 p. 311,8.
 तिलद्वन्न मुंर चंद्र, (तिलकितमुन्दर-
 चन्द्रः) p. 586,2.
 तिल जलंजलि हाख जोरगा, (तिल-
 जलाञ्जलिदानयोग्याः) p. 474,4.
 तिल मुलिन्नं, (तिलमूलितं) p. 14,2.
 तिलहु गणन्स, (त्रिलघुगव्यख)
 p. 28,1.
 तिलहु, (त्रिलघुः) p. 39,2.
 तिलोन्नणा, (त्रिलोचनः) p. 137,2.
 *तिल्ल, (तिल्ल) p. 362,1,4.
 तिलुल डमव घर, (त्रिल्लडमवघरः)
 p. 586,3.

- तिहुलघर, (त्रिभूलघरः, त्रिभूलघर) p. 458,2.
- तिहुप्रथ, (त्रिभुवनं) p. 148,4.
- तिहुप्रथ कांदो, (त्रिभुवनकल्पः) p. 365,5.
- तिहुप्रथ बंधे, (त्रिभुवनवन्धितं) p. 315,8.
- तिहुप्रथ चारं, (त्रिभुवनचारं) p. 313,3.
- तिहुप्रथा, (त्रिभुवनं) p. 165,4
- ती, (त्रीन्) p. 377,1.
- तीप्र, (तृतीये, त्रयः) p. 120,1 ; 228, 3 ; 449,3 ; (तृतीयः, तृतीये) 315,7 ; 370,1 ; (तस्याः) 474,1.
- तीप्रभो, (तृतीयः) p. 512,4.
- तीप्रं, (तृतीयः) p. 108,3.
- तीप्र भाष्यरथ, (तृतीयभाष्यरथ) p. 552,4.
- तीप्र, (तृतीये) p. 117,3 ; 145,1 ; 171,2 ; 187,8 ; 390,1 ; (त्रिघा) 321,1.
- तीचि, (त्रीचि) p. 442,2.
- तीचि मस चरगाथा, (त्रिघात्राधिकः) p. 484,1.
- तीचिष्ठा, (त्रिचर्चा) p. 346,3.
- तीच, (त्रिचर) p. 126,2 ; 167,4 ; 552,4.
- तीचंति, (त्रिचर) p. 124,2.
- तीचकलरा, (त्रिचरकर) p. 112,2.
- तीचकलरादि, (त्रिचरकरः) p. 113,1.
- तीच हुह, (द्वित्रिचरि) p. 315,2.
- तीचा, (त्रिचर) p. 111,2 ; 121,4 ; 481,3.
- तुप्र, (तव, तुभ्यं, त्वां) p. 184,8 ; 262,4 ; 448,2 ; 480,1 ; 537,3 ; 576,8.
- तुग, (तुङ्गः) p. 383,5.
- *तुगो, (तुङ्गः) p. 383,1.
- तुङ्ग[तुङ्ग], (तुङ्गुः) [15] p. 26,3.
- तुङ्गु, (तव, तुभ्ये) p. 344,2.
- तुमह, (युष्माकं) p. 127,5.
- तुमा, (त्वां) p. 345,4.
- तुम्ह, (तव, युष्माकं) p. 122,3 ; 334, 8 ; 570,8.
- तुम्हा, (युष्माकं, युष्मभ्ये) p. 439,4.
- तुम्हाबं, (युष्मभ्यं, युष्माकं) p. 207,6 ; (युष्माद्) 346,4.
- तुरप्र, (तुरगः, तुरगाः) p. 301,4 ; 309,2 ; 327,2 ; (तुरगं) 330,6.
- तुरप्रदि, (तुरगेः) p. 309,2.
- *तुरप्रो, (तुरगः) p. 195,3.
- तुरंग, (तुरङ्गः) p. 36,3 ; 472,2.
- तुरंगय, (तुरंगाः) p. 322,2.
- तुरंगम, (तुरङ्गमाः) p. 187,7 ; 205,2.
- तुरिप्र, (स्वरितं) p. 11,8.
- तुरिप्र कह, (स्वरितकविः) p. 535,4.
- तुसंता, (तुसयत्, स्वरितः) p. 520,5.
- तुसक, (तुसकः) p. 262,4.
- तुह, (तुभ्ये) p. 285,2 ; 417,4.
- तुहिच कर कला क्य चिपीप्र, (तुहिचकरकलारोप्यतुह्या) p. 558,8-4.

तुहु, (खं) p. 401,2.
 तुहुं, (खं) p. 10,2.
 तुह, (युष्मन्, युष्माकं) p. 169,8;
 381,4.
 तुहा, (युष्माकं) p. 377,4.
 तुहाकिती, (युष्माकीसर्गा) p. 377,4.
 तुवाच, (तूवः) p. 573,7.
 तूर, (तूर्यै) [s] p. 466,1.
 तूरं, (तूर्यै) [s] p. 27,3.
 ते, (तव) p. 137,4; 450,1; (ते)
 474,2,4; 528,4.
 तेजाधार, (तेजःधाराः, तेजसाया-
 धाराः) p. 566,3.
 तेहव बन्ध, (त्रयोविंशतिवर्णाः)
 p. 567,6.
 तेहव मत्तघ्न, (त्रयोविंशतिमात्राकं)
 p. 321,2.
 तेज्वह, (त्यजति, त्यजन्ति) p. 563,2.
 तेज्वि, (त्यक्ता, त्यक्तः) p. 180,9;
 448,1; 453,1.
 तेज्विघ्न, (त्यक्ता, त्यक्तं) p. 480,3;
 576,2.
 तेज, (तेज) p. 499,4.
 तेसा, (सावन्तः, सावन्ति) p. 137,4.
 ते परि, (तद्गुपरि) p. 48,5.
 तेम, (तथा) p. 14,3.
 तेरह, (त्रयोदश) p. 17,1; 23,5;
 102,5; 138,2,3; 158,4; 230,
 1; 468,1; (त्रयोदशसु) 171,2;
 173,5; 177,3; (त्रयोदशभिः)
 119,1.
 तेसंगा, (तेसङ्गाः) p. 244,2; 318,7.

तेसोक्ता शोक्त्वा, (शैलोक्त्वाः, शैलोक्त्वा-
 शोक्त्वा) p. 350,4.
 तो, (तः) [s] p. 39,5; 444,2;
 (ततः) 503,1.
 *तोडघ्न, (तोडकी) p. 447,4.
 *तोडघ्न ह्रं, (तोडकच्छन्दः) p. 454,1.
 *तोडकं, p. 448,5.
 तो बंध कालाह, (खड्गकालाहः)
 p. 468,5.
 तोमर, (तोमरः, तोमरं) [is]
 p. 26,3.
 *तोमर, (तोमरं) p. 396,2; 307,4.
 तोलंती, (त्रोटयति, त्रोटयन्ती)
 p. 207,2.
 तोहर, (तव, युष्माकं) p. 351,2.
 तिस्र, (त्रिषु) p. 315,4.

थ ।

थक्कह, (तिष्ठति) p. 563,8.
 थक्कच, (तिष्ठति) p. 470,4.
 थक्कंति, (त्राप्यन्ति) p. 450,1.
 थक्किघ्न, (त्र्यगितः) p. 304,5.
 थक्के, (तिष्ठन्ति) p. 564,3.
 थय, (त्रापय, त्रापयत) p. 375,1.
 थय्यु, (त्रापय) p. 89,2.
 थयि, (त्रापय) p. 262,3; (त्राप-
 यित्वा, चंत्वाय) 289,8.
 थयिघ्न, (त्रापिता) p. 222,3.
 थयिघ्ना, (त्रापिता, त्रापितः, त्रा-
 पितः, त्रापयति, त्रापयतां)
 p. 446,4; 459,3; 512,3.

रिषिभो, (स्थापितं, स्थापयतां) p. 400,4.
 र्णीया, (स्थापयते) p. 545,6.
 धर, (स्थिरं, स्थिरा) p. 330,3;
 395,3.
 धर कंध, (स्थिरकण्ठ) p. 44,3.
 धर कण्ठ, (स्थिरकाण्ठ) p. 42,2.
 धर चिन्मसु, (स्थिरहृदयः) p. 537,3.
 धूर, (स्थूले, स्थूलं) p. 523,3.
 धोर धन्यग, (विस्तीर्णस्तनाग्ने, स्थूलस्तनाग्ने) p. 523,3.

द ।

दध, (दस्ता) p. 58,5; 164,2; 180,2,8; 259,2; 272,2.
 दधं, (दीयते, दस्ता) p. 370,2.
 दंड, (दण्डः) [1] p. 37,3.
 *दंडमाल, (दण्डकालः, दण्डकलं) p. 287,8.
 *दंडकाल, (दण्डकालः, दण्डकलं) p. 289,9.
 *दंडो, (दण्डः) p. 193,3.
 दंतधि, (दन्ते, दन्ताभ्यां) p. 570,2.
 दंता, (दन्ताः) p. 408,3.
 दंति, (दन्ती) [155] p. 34,3.
 दंभा, (दम्भात्) p. 507,3.
 *दंभो, (दम्भः) p. 195,2.
 दंडबोध, (दण्डबोध) p. 6,2.
 दण्ड, (दण्डः) p. 491,3.
 दण्डा, (दण्डः) p. 516,3.

दक्षिण बाउ, (दक्षिणवातः) p. 491,3; 563,3.
 दक्षिण मासु, (दक्षिणमासतः) p. 460,1.
 दण्य, (दर्पण) p. 319,5.
 दण्यहि, (दर्पण, दर्पैः) p. 318,3.
 *दण्यो, (दर्पः) p. 193,1.
 दण्य, (द्रव्यं) p. 554,3.
 दमकि दमकि, (चलनशब्दः) p. 327,5.
 *दमकाग्र, (दमनकं) p. 371,2; 420,2.
 *दमकाक, (दमनकः) p. 371,4; 421,4.
 दमचि, (दमयचि) p. 249,7.
 दरद्विरचं, (भयविगततरुं) p. 591,4.
 दरमरि, (दलयित्वा) p. 249,7.
 दरमरु, (दलमलिता) p. 157,2.
 *दरिभो, (दरिद्रः) p. 195,2.
 दरिद्रतणं, (दरिद्रत्वं) p. 528,3.
 दल, (दलं) p. 163,4; (दलयोः, दले) 205,3; 261,4; 265,1.
 दलदलिग्र चलिग्र मरुद्दु दलं, (दरदलितंचालितमहाराष्ट्रदलः) p. 296,2.
 दलिग्र तिमिर डिंडो, (दलिततिमिर-चिन्मः) p. 383,4.
 दले, p. 287,3.
 दध, (दण्ड) p. 171,1; 261,2; 311,2; 315,6; 317,1; 323,3; 571,8; (दण्ड) 265,2; 282,2; 306,4; 323,6; 488,4; 594,5; (दधति) 360,3.

दहन्न, (दन्न) p. 588,1.
 दहन्नक्षर, (दहन्नक्षरेषु) p. 336,4.
 दहन्नकला, (दहन्नकला) p. 392,2.
 दहन्नगण्युत्त, (दहन्नगण्युत्त) p. 330,8.
 दहन्नकारि, (चतुर्विंश) p. 237,1.
 दहन्न्यं, (दहन्नः) [511] p. 33,4.
 दहन्नविद्यासुं, (दहन्नविद्युः) p. 493,3.
 दहन्नपंच, (पञ्चदहन्नसु) p. 228,2,3,4.
 दहन्नपंच विद्वृषिभ्या, (दहन्नपञ्चविद्वृ-
 षिता) p. 108,3.
 दहन्नपंचाहं, (पञ्चदहन्न) p. 240,1.
 दहन्नमुह, (दहन्नमुहः) p. 570,5.
 दहन्नमुह कंस विद्याया, (दहन्नमुहकंस-
 विद्यायाः) p. 586,6.
 दहन्नसत्, (सप्तदहन्न) p. 163, 2; (सप्त-
 दहन्नसु) 261,3.
 दहन्नसत्कक्षर, (सप्तदहन्नक्षराणि)
 p. 164,1.
 दहा, (दह) p. 367,2; 478,3;
 518,2,3.
 दहाभ्यद्, (अष्टादह) p. 426,4.
 दहाहपंच, (दहन्नपंच = पञ्चदहन्न)
 p. 484,4.
 दाह, (दानं) p. 554,2,5.
 दाहन्न वेद, (वेददानवाण्या) p. 260,2.
 दाहन्ना, (दानवाः) p. 485,3.
 दिन्न, (दिवं) p. 180,9; (वेदि, इत्तः)
 323,4; 365,4; 579,1,6;
 (दिह्याः) 267,3; (दिह्यः) [1111]
 394,2; (दीयतां, देयः) 512,3.

दिन्नगण, (दिह्यगणाः [1111] p. 271,
 2; 280,2; 564,1.
 दिन्नगण्य षड्विंश, (दिह्यगण्यषड्विंश)
 p. 267,4-5.
 दिन्नवर, (दिह्यवरः, दिह्यवरं, दिह्य-
 वरात्) [1111] p. 33,9; 371,1;
 388,1; 413,1; 539,3.
 दिन्नवर कच्छो, (दिह्यवरकच्छौ)
 p. 365,2.
 दिन्नवर गण, (दिह्यवरगण्यत्)
 p. 147,1.
 दिन्नवर जुन्न, (दिह्यवरपुगं) p. 392,
 1; 420,1.
 दिन्नवर जुन्न करन्नल, (दिह्यवरपुग-
 करत्तलौ) p. 494,2.
 दिन्नवर जुन्नल, (दिह्यवरपुगलं)
 p. 535,1,2.
 दिन्नवर जुन्नलो, (दिह्यवरपुगलं)
 p. 475,2.
 दिन्नवर षड्विंश, (दिह्यवरषड्विंशत्)
 p. 263,2.
 दिन्नवर द्वार पञ्चलिभ्या, (दिह्यवर-
 द्वारपञ्चलिभ्या) p. 409,1.
 दिन्न षड्विंश, (द्यावापृथिव्योः) p. 365,4.
 दिन्न्य, (दिवसः, दिवसाः) p. 581,7.
 दिन्ना, (इत्तः) p. 509,1.
 दिन्नाच्छिं, (दिवान्निशं) p. 128,3.
 दिन्नात्, (इत्ता) p. 394,4.
 दिन्नात्वा, (शापयति) p. 338,7.
 दिक्किल्ल, (दीक्षिता) p. 419,1.
 दिग्ग, (दिह्युः) p. 289,1.
 दिग्गंत, (दिग्गन्तरे) p. 350,4.

- दिगंतरे, (दिगन्तरे) p. 233,5; (दिग-
न्तरे) 465,3.
- दिग मग चह, (दिग्-मार्गमन्त्रादि)
p. 249,5,6.
- दिग मग चह पद, (दिग्मार्गमन्त्र-
पद्याः) p. 304,2.
- दिग्ज, (दीयते, वदति) p. 485,2;
503,3; (वत्) 576,6.
- दिग्जह, (वदति) p. 42,2; 44,2;
(दीयते) 177,5; 257,3; (दीयते)
274,5; 403,4; 451,3; 571,5.
- दिग्जह, (वदासु) p. 169,7; 417,4;
576,8.
- दिग्ज्य, (दीयते) p. 297,2.
- दिग्ज्यह, (वेदि, वदथ, दीयतां)
p. 48,2; 55,3; 72,2; 431,3;
543,2,3.
- दिग्ज्यही, (दीयन्तां) p. 372,1.
- दिग्ज्यह, (वेदि) p. 58,3; (दीयते,
दीयतां) 254,1; 257,8; 521,1.
- दिग्ज्यघ, (वत्) p. 573,1.
- दिग्ज्यघा, (वत्सा, वत्साः) p. 261,2;
(वत्साः) 489,1.
- दिग्ज्यघ, (दीयते) p. 503,1.
- दिग्ज्य, (दीयते) p. 358,2; (दीयते,
दीयन्ते, वेयाः, वत्साः) 412,2;
426,1; 438,2.
- दिहु, (दृष्टाः) p. 386,1; (दिष्टग,
दृष्टग) 547,4.
- दिहु ग्रह चक्रचरेख, (दृष्टाष्टाचरेख)
p. 381,1.
- दिहुच, (दृष्टयते) p. 266,5.
- दिहुग, (दृष्टाः) p. 391,2; (दृष्टा) 406,4.
- दिहुघ, (दृष्टा) p. 410,4.
- दिहुं, (दृष्टे, दृष्टग) p. 207,6.
- दिहुो, (दृष्टे) p. 298,3; 356,1.
- दिहु, (दृष्टः, दृष्ट) p. 350,1; 449,2.
- दिहुच, (दृष्ट) p. 547,4.
- दिहुग, (दृष्टा, दृष्टाः) p. 389,3;
424,3.
- दिहुी, (दृष्टिः) p. 474,3.
- दिहुो, (दृष्टः) p. 468,7.
- दिठबंघु, (दृढबन्धाः) p. 246,5.
- दिठ बन्धाह, (दृढबन्धाह) p. 180,2.
- दिथ, (दिनं, दिनानि) p. 537,4.
- दिथ, (वत्साः) p. 529,3.
- दिथच, (वत्साः, वत्सा, वत्साव्)
p. 514,1.
- दिथ्या, (वत्साः, वत्सा) p. 424,1;
438,1; 481,1.
- दिथ्यह, (वत्साः) p. 222,1.
- *दिथ्यु, (दीपः) p. 213,5.
- दिथ, (दिशि) p. 301,5.
- दिथह, (दिशोऽपि, दिशोऽपि)
p. 541,3.
- दिथि, (दिशु) p. 581,2.
- दिथर, (दीर्घः, दीर्घाः) p. 581,7.
- दीघधी, (दीयते, वत्साः) p. 512,4.
- दीघ, (दीयते) p. 285,5.
- दीघे, (दीयते) p. 464,2.
- दीघ, (दीनाः) p. 309,7.
- *दीपक, (दीपकाः, दीपकां) p. 202,3.

- *कीपक, (कीपक) p. 201,3.
 कीच, (किक्, किक्) p. 207,3;
 285,1; 338,2; (किचि, किचु)
 550,3; (कृचते) 354,4; 571,2.
 कीचद्, (कृचते, कृचन्ते) p. 315,5;
 547,2; 550,3.
 कीचद्, (कृचते) p. 300,3; 407,1.
 कीचन्ति, (कृचते, कृचन्ते) p. 145,1;
 529,1.
 कीचद्वाच, (किच्वाचः) p. 207,3.
 कीचा, (कृचते) p. 439,1; (किचः)
 545,4.
 कीच, (कीर्षे, कीर्षे) p. 286,1; 404,1.
 कीर्षता, (कीर्षान्ताः) p. 110,1.
 कीर्षा, (कीर्षे) p. 309,8.
 कीर्ष लघू, (कीर्षलघू) p. 404,1.
 कीर्षा, (कीर्षा) p. 344,1; 461,2;
 (कीर्षाः) 555,3; (कीर्षान्) 377,1.
 कीर्षो, (कीर्षः) p. 4,1; 11,1.
 कृ, (कृ) p. 306,4.
 कृच, (कृ) p. 41,3.
 कृद्, (कृ) p. 41,1; 89,5; (कृयं,
 कृयोः) 80,2; 89,5.
 कृद् चारि, (कृच्चत्वारः) p. 80,9.
 कृद् तिचि लोपे, (कृच्चिलोपे)
 p. 89,5.
 कृकसाचं, (कृकसानां) p. 29,1.
 कृकद्, (कृ) p. 306,4.
 कृकच, (कृकचः) p. 182,4.
 कृकद्, (कृकानि) p. 350,2.
 कृगच विद्यारो, (कृगचविद्यारः)
 p. 44,1.
 कृगुच, (कृगुचः) p. 411,4.
 कृज्जच चण्णा, (कृज्जचण्णापनां)
 p. 401,2.
 कृज्जे, (कृ, कृगुचः) p. 514,2.
 कृजा, (कृगुचिताः) p. 363,2.
 कृज्ज, (कृगुचाः, कृगुचिताः)
 p. 486,2.
 कृजा, (कृगुचाच, कृगुचः, कृ)
 p. 58,2; 461,1.
 कृत्तर, (कृत्तरः) p. 42,9.
 कृत्तद्, (कृत्तौ कृत्तौ) p. 210,3.
 कृत्तद्दर सुठ फेण, (कृत्तद्दरसुठफेणः)
 p. 184,5.
 कृत्तद्दर सुठता, (कृत्तद्दरसुठतां) p. 403,2.
 कृत्तरि, (कृत्तरः) p. 453,1.
 कृत्तल, (कृत्तरः) p. 198,4.
 कृत्तलो, (कृत्तारः) p. 4,3.
 *कृत्तिलाद्, (कृत्तिला) p. 571,1.
 *कृत्तिललो, (कृत्तिलां, कृत्तिलकां)
 p. 315,9.
 कृत्तिल कंद, (कृत्तिलाकृत्तिलः)
 p. 317,2.
 *कृत्तिला, (कृत्तिला) p. 318,9.
 कृत्तं, (कृत्तः) p. 233,6; 350,4;
 453,3.
 कृत्ति, (कृत्ति) p. 190,5.
 कृत्ति, (कृत्ति) p. 176,3.
 कृत्ति, (कृत्ति) p. 348,2.
 कृत्तिलगळा कृत्तिल, (कृत्तिलगळकृत्तिलौ)
 p. 180,1.

- वुहु, (वुहो) p. 187,7.
 वूक, (द्विगुणा) p. 380,2.
 वूर, (वूरं, वूरे) p. 233,5 ; 299,1.
 वूर दिगंता, (वूरदिगन्ते) p. 358,3.
 वूरिस्ता, (वूरितं) p. 361,4.
 वूरिस्ता खंडो, (वूरितखण्डिनी)
 p. 356,3.
 वे, (वदाति, यदि, वेत्) p. 44,2 ;
 (वदातु) 207,6 ; (वत्वा) 59,4 ;
 (वेहि) 480, 4.
 वेह, (वत्वा) p. 12,3 ; 468,1.
 वेच, (वदातु) p. 285,2 ; 334,9 ;
 346,2 ; 350,2 ; 354,3 ; 363,4 ;
 381,4 ; 570, 8 ; (वेचः) 346,2.
 वेच वेच, (वेचवेचः) p. 354,3.
 वेक, (वदातु) p. 344,2 ; 356,4 ;
 439,4.
 वेको, (वेचः, वेचं) p. 5,2 ; 439,4.
 वेकल, (वृष्यते) p. 184,9.
 वेकिलप्र, (वृष्यते) p. 46,3.
 वेकिलप्रा, (वृष्टा) p. 459,4.
 वेकलीप्रा, (वृष्यन्ते) p. 425,1.
 वेकलु, (पद्य) p. 463,1.
 वेकावह, (वर्जयति) p. 46,1.
 वेत्तो, (वदत्) p. 558,7.
 वेच, (वे वेच) p. 480,1.
 वेचई चिंभप्रा, (वेचकीचिंभकः)
 p. 363,4.
 वेचई पुत्त, (वेचकीपुत्तः) p. 468,5.
 वेचक लिक्लिप्र, (वेचलिक्लि)
 p. 412,4.
 वेच रोच, (वेचरोचेच) p. 554,4.
 वेच सहाबा, (वेचखभावः, वेच-
 खभावः) p. 338,7.
 वेह, (वेहि) p. 138,2 ; 210,3 ; 291,
 2 ; (वैयन्ते) 274,2 ; (वेहं)
 375,3.
 वेहा, (वेहः, वेहाः) p. 430,3.
 वेहि, p. 12,2.
 वेही, (वेहि) p. 483,4.
 *वेहीप्रा, (वेही) p. 114,2.
 वेहु, (वेहि, वत्त) p. 18,5 ; 175,1 ;
 228,5 ; 251,1 ; 308,1 ; 317,1 ;
 336,7.
 *वेप्राह, (द्विपदी) p. 257,9
 (द्विपदी) 260,4.
 वेप्राह कंद, (द्विपदीकन्दः)
 p. 259,2.
 वेतिखि, (द्विप्रात्) p. 11,4.
 वेधप्र कंद, (वेधककन्दः)
 p. 415,4.
 *वेधक, (वेधकं) p. 417,4.
 वेध, (वेधाः, वेधः) p. 571,6.
 वेधं, (वेधं) p. 120,4 ; 145,2.
 वे स चारि, (द्विसचरो) p. 354,2.
 वेच हीच, (वेचहीचं) p. 230,7.
 *वेहा, p. 9,4 ; 10,5 ; 12,4 ; 41,4 ;
 64,5 ; 80,5 ; 96,4 ; 135,3 ; 138,
 1 ; 139,4 ; 141,3 ; 145,2 ;
 146,3 ; 150,3 ; 164,3 ; 175,3 ;
 187,5,9 ; 189,3 ; 192,3 ; 197,
 3 ; 205,4 ; 209,3 ; 210,4 ;
 215,3 235,3 ; 236,3 ; 237,3 ;

238,3; 239,3; 240,3,6; 241,
3; 246,7; 251,3; 254,3;
259,3; 265,3; 272,3; 276,3;
282,3; 295,3; 299,3; 308,3;
317,3; 321,2; 333,3; 468,3;
569,3; (दोहा) 146,2; 228,5;
(दोहायाः) 251,1.
दोहा उप्पर, (दोहोपरि) p. 274,3.
दोहा चरण, (दोहाचरण) p. 230,7.
दोहा बिबरीप्र, (दोहाविपरीत)
p. 278,2.
दोहा लकलक, (दोहालकल) p. 138,
3; 246,2.
दोहा संका, (दोहासंका) p. 276,1.
दोहं, (दोहायां) p. 558,6.
दुह, (दुत्वा) p. 358,1.

ध ।

धम, (ध्वजः) [15] p. 26,2.
धमं, (ध्वजः) p. 370,1.
धम पत्र सहिप्रा, (ध्वजपटसहितः)
p. 555,2.
धम पट, (ध्वजपटः) [15] p. 529,4.
धम्रा, (ध्वजः) [15] p. 404,2;
466,1.
धम्रो, (धृताः) p. 362,2; (ध्वजः,
ध्वजं) [15] 440,1.
धम, (धनं) p. 46,7.
धम कुत्त, (धनपुत्तं) p. 362,4.
धममंत, (धनदत्त, धनदन्तः)
p. 430,3.

धमा, (धनं) p. 405,2.
धमि, (धन्ये) p. 227,1.
धमि यम हर लघव, (धनिलानभर-
लघने) p. 304,3-4.
धमु, (धनं) p. 44,8; 222,4; (धनुः)
537,2.
धमुंदि, (धनुषि) p. 122,4.
धमुंठक, (धनुंठरः) p. 287,2.
धमुंहरं, (धनुंठरौ = चतुष्कली)
p. 257,3.
धमु, (धनुषि) p. 502,1; (धनुषि)
573,8.
धमुहा, (धनुः, धनुषा) p. 443,3.
धमेषा, (धनेशः) p. 338,1.
धमा, (धन्या) p. 357,4; (धनं,
धन्यः) 365,4.
*धमल, (धवलः) p. 213,2.
*धमलप्र, (धवलकं) p. 539,4.
धमल चमर सम सिप्र कर बिंदा,
(धवलचामरमसितकरवृत्तः)
p. 566,2.
*धमलांग, (धवलान्ग) p. 541,5.
धमक, (धर्माप) p. 222,4; 412,2.
धम दारा, (धर्मपत्नी) p. 419,1.
धमंक्वित्ता, (धर्मकाचित्ता)
p. 357,3.
धमो, (धर्मः) [51111] p. 23,4;
419,4.
धमइ, (धरति) p. 537,2.
धमि, (धरणी, धरणी) p. 157,2;
309,3; 541,1.

- घरणि घर, (घरणीघरः) p. 327,3.
 घरणी, (घरणा) p. 289,4.
 घरि, (घारय) p. 319,4.
 घरा, (घृताः) p. 830,7; 502,4;
 570,2.
 घरि, (घारय) p. 147,1; (घृत्वा)
 167,4; 170,5; 177,4; 270,3;
 293,2; 333,2; 502,3.
 घरिघ, (घारय, घृत्वा) p. 263,2;
 (घृतः, घ्नयते) 392,2.
 घरिष्णे, (घ्नयन्ते, घृतः) p. 570,1.
 घरीणा, (घृताः) p. 443,2.
 घरीजे, (घ्नयते, घृत्वा) p. 412,1;
 415,2; 560,1.
 घन, (स्यापय, स्याप्यः, स्याप्यता)
 p. 486,1; (घरति) 537,1.
 घने, (घृतवान्) p. 289,8; (घृतः)
 334,3.
 घनघ, (अधो गच्छति) p. 266,4;
 327,3.
 घनघ, (प्रविश्य, प्रविश्यासि) p. 180,3.
 घन घघ, (घनघन) p. 304,1.
 घाह, (घावित्वा) p. 485,3.
 *घार्ह, (घान्नी) p. 114,3.
 घाहह, (घावति) p. 523,4.
 घाहंता, (घावन्तः) p. 378,5; 507,4.
 घारि, (घारयोः, पार्श्वयोः) p. 523,4.
 घारिघ, (घृता, घारिता) p. 417,2.
 घादे, (घृत्वा) p. 570,3.
 घिङ्ग इलक घीम इलक तङ्ग इलक,
 (ओष्ठकगतिविशेषानुकारणं)
 p. 322,1.
- घिङ्गा, (घृताः) p. 244,3.
 घौर, (घौरः) p. 285,6.
 घुघ, (घुवः) [15111] p. 23,4;
 (घुव) 24,4; 48,5; 127,5;
 242,4; 263,1; 301,7; 390,1;
 393,2; 404,1; 409,2; 426,3;
 469,1; 500,4; 579,1.
 *घुघ, (घुवः) p. 213,2.
 घुघं, (घुव) p. 362,1.
 घुत्तघ, (घूर्तः) p. 277,2.
 घुत्तो, (घूर्तः) p. 352,5.
 घुव, (घुवं, घुवाः) p. 447,1.
 घुलिघ, (घूलिभिः) p. 157,2.
 घूलि, (घूलिः) p. 249,5; (घूल्वा)
 372,4.
 घूलि घवल, (घूलिघवलाः) p. 322,3.
 घूलिघि, (घूलिभिः) p. 260,3.
 घोत्रंलख लोल लोत्रख लुत्रं, (घोता-
 लुनलोललोचनयुगं) p. 531,2.

प ।

- पघ, (पहं, पदे) p. 10,4; 138,2;
 163,2; 202,3; 223,2; 228,2;
 230,3; 251,2; (पहं) [511]
 33,2; (पहानि) 177,7; 251,1;
 (पहयोः) 263,4; (पदे) 252,2;
 267,2; 269,2; 278,3; 280,2;
 287,4; 295,1; 298,1; 306,3;
 315,5; 323,2; 388,1; 413,3;
 420,1; 469,3; 475,3; 494,3.

- पद्म श्रंत, (पादान्ते) p. 415,3.
 पद्म श्रंतहपाह शुभ कुम्भ, (पादान्तः-
 पातिसुखयुगो) p. 464,3.
 पद्म श्रंतहि, (पादान्ते, पदान्ते)
 p. 567,5.
 पद्मं, (पदे) p. 293,2.
 *पद्मंगम क्वं, (प्रवृत्तमच्छन्दः)
 p. 297,5.
 पद्मं च सुं च खंडिन्ना, (प्रवृत्तमुच्छ-
 खच्छिता) p. 380,4.
 पद्मं तहि, (पादान्ते) p. 459,3.
 पद्मंति, (पतन्ति) p. 146,1.
 पद्मं तु श्रीं तु कंतं दंतं, (प्रदष्टीयुक्तान्त-
 दन्ताः) p. 499,4.
 पद्म पद्म, (पदे पदे) p. 251,2.
 पद्म पद्म अले, (पद्मपदतले) p. 539,2.
 पद्म पद्म उय्यर, (पद्मपदोपरि) p. 274,4.
 पद्म पद्म तलउ, (पद्मपदतले) p. 182,1.
 पद्म पद्म तलहि, (पद्मपदतले) p. 583,5.
 पद्म पद्म पद्मलिपि लङ्गु शुभ सोहा,
 (पद्मपदप्रकटितलद्युगुभयोभाः)
 p. 564,3.
 पद्म पद्म, (पद्मपतितः) p. 289,3.
 पद्मपद्म, (पदे पदे) p. 297,2 ; 575,7.
 पद्म भर, (पद्मभरेण) p. 334,4.
 पद्म भर, (पद्मभरेण) p. 157,2.
 पद्म मन्त्रं, (पद्ममध्ये) p. 105,3.
 पद्मल, (प्रकटय, पातय) p. 147,2 ;
 (प्रकटाः) 271,3.
 पद्मला, (प्रकटं, प्रकटिताः, प्रकटिता)
 p. 461,2 ; 583,8.
 पद्मलि, (प्रकटीकृत्य) p. 267,4.
 पद्मलिपि, (प्रकटितं) p. 420,1 ;
 500,4 ; (प्रकटितः) 560,1
 563,1.
 पद्मलिउ, (प्रकटिताः) p. 579,5.
 पद्मले, (प्रकटिता) p. 570,7.
 पद्मह, (पद्मं, पादेः, पादे) p. 198,1 ;
 293,2 ; 306,3 ; 579,5 ;
 पद्महर, (पयोधरः) [151] p. 32,5.
 पद्महर वड सिल्ल, (पयोधरवसिष्ठाः)
 p. 267,3.
 पद्महरह, (पयोधरः) p. 284,2.
 पद्महि, (पदेयु, पदे) p. 319,4 ;
 539,3 ; 579,2 ; 583,1.
 पद्मा, (प्रासा) p. 363,1 ; (प्रासाः)
 368,2 ; (पादे) 497,2.
 पद्माका, (प्रयासं) p. 244,7.
 पद्मासह, (प्रकाशते) p. 167,8.
 पद्मावउ, (प्रकाशते, प्रकाशते)
 p. 571,1.
 पद्मासंति, (प्रकाशयन्ति) p. 107,1.
 पद्मासु, (प्रकाशय) p. 575,6.
 पद्मालिपि, (प्रकाशिता) p. 334,2 ;
 (प्रकाशितं) 500,2.
 पद्मालिप्यो, (प्रकाशितः, प्रकाशिताः)
 p. 252,4,5 ; (प्रकाशितं) 306,5.
 पद्मालिह, (प्रकाशयति) p. 33,3 ;
 120,4 ; 145,2.
 पद्म शंगुलि, (प्रवृत्तुलि) p. 573,5.
 पद्म कच्छि, (प्रतिकर्षं, प्रतिकर्षं)
 p. 573,3.

- पद्मक बन्धु, (पद्मतिबन्धु) p. 327,5.
 पद्मक, (पद्मतिः) p. 497,2.
 पद्म गण, (प्रतिगण) p. 30,5.
 पद्मज, (पत्तिः, प्राप्तः) p. 472,1.
 पद्मखा, (पद्मा) p. 348,4.
 पद्म पद्मो, (प्रतिपद) p. 392,2.
 पद्म, (पत्तिताः) p. 488,1.
 *पद्ममादत्ती, (पद्मावती) p. 242,2.
 पद्म, (पदे, पादे) p. 440,4; 469,3.
 पद्म, (पदेषु) p. 426,1.
 पद्मो, (पदे) p. 362,2.
 पद्मोद्गर, (पयोधरः, पयोधर) [151]
 p. 25,3; 217,3; 220,4; 242,
 6; 311,6; 404,2; (पयोधरः,
 पयोधराः, पयोधरैः) 285,5;
 301,3; 451,1; 509,1; (पयो-
 धरौ) 396,1; 400,2.
 पद्मोद्गर भार, (पयोधरभारः, पयोधर-
 भारे) p. 286,2.
 पद्मोद्गरा, (पयोधरः) [151] p. 429,2.
 पद्मोद्गराद्, (पयोधरः) [151]
 p. 503,1.
 *पद्मोद्गर, (पयोधरः) p. 140,2;
 211,4.
 पद्मोद्गर, (पयोधर) p. 330,2.
 पद्मोद्गरो, (पयोधरः) [151] p. 355,1.
 *पद्मोद्ग्राक्षिप, (पद्मावली)
 p. 469,4.
 पद्म, (पद्मः) p. 198,1.
 पंच, p. 16,2; 17,3; 177,5; 259,
 1; 301,6; 386,6; 478,3; 486,
 2; 503,2; (पञ्चभिः) 478,1.
 पंचद, (पञ्च) p. 274,3; 276,1.
 पंचर, (पञ्चभिः) p. 500,2.
 पंचकल, (पञ्चकलाः) p. 299,1;
 306,2; (पञ्चकलान्) 308,1.
 पंचकलप्री, (पञ्चकलः) p. 36,2.
 पंचकलाय, (पञ्चकलानां) p. 24,1;
 34,1.
 पंचकले, (पञ्चकलः) p. 24,5.
 पंचकल, (पञ्चकल) p. 175,2.
 पंचतालिवह, (पञ्चस्वारिंशत्)
 p. 202,4.
 पंच पात्र उद्भव, (पञ्चपात्रोद्भवनं)
 p. 230,5.
 पंचम, (पञ्चमे) p. 120,1; (पञ्चमं)
 397,2; 460,2; (पञ्चमः) 547,1.
 पंचमत्, (पञ्चमात्रः) p. 297,3.
 पंचमा, (पञ्चमं) p. 513,2.
 पंचमे, p. 228,4; 497,2.
 पंचा, (पञ्च) p. 363,2; 424,1.
 *पंचाल, (पञ्चालः) p. 350,1,2.
 पंचद्व बंसदि, (पाञ्चद्वयं)
 p. 412,1.
 पंचिप, (पञ्चितः) p. 279,2.
 पंचिपजण चित्तहलो, (पञ्चितजन-
 चित्तहर) p. 163,5.
 पंचिप्या, (पञ्चितः) p. 499,3.
 पंती, (पंतिः) p. 18,4.
 पंजुला, (पञ्जुलाः) p. 399,2.

- पकाञ्च, (पचासि) p. 224,2.
- पकलर, (पकलरं, कवचं) p. 180,2,5.
- पकलर बाह, (कवचवाहैः, कवचि-
ताम्बेन) p. 502,2
- पकलरिन्न, (वारवायेनावगुब्बम)
p. 262,1.
- पकिल, (पक्षी) [s1s] p. 35,2 ;
(पक्षिवत्) 322,3.
- पकिल संचारणा, (पक्षिवधारणः)
p. 363,3.
- पचतालीचह, (पञ्चचत्वारिंशत्)
p. 197,1.
- पचौच, (पञ्चविंशतिः) p. 254,2.
- पच्चिने, (पच्चिने) p. 595,3.
- पच्छा, (पश्चात्) p. 295,2.
- पच्छा बाभ्रह, (पश्चिमवाताः)
p. 545,3.
- पच्छिम इले, (पश्चिमइले) p. 121,4.
- *पञ्भटिन्न, (पञ्भटिका) p. 217,5.
- *पञ्भटिका, p. 217,1 ; 433,4.
- पञ्भलह, (पञ्भलति) p. 217,4
- *पञ्भलिन्ना, (पञ्भटिका)
p. 219,5.
- पठन्, (पठहः) [s1] p. 27,2.
- पठंति, p. 472,4.
- पठि, (पठते) p. 246,7.
- *पठिबक्को, (प्रतिपद्यः) p. 193,2.
- पडु, (पतितः, पतति) p. 9,2.
- पठ, (पठ) p. 187,4 ; 267,4.
- पठह, (पठते) p. 11,2 ; (पठति)
15,2.
- पठंति, (पठन्ति) p. 429,4.
- पठम, (प्रथमे) p. 120,1 ; 138,2 ;
155,2 ; 163,2 ; 164,1 ; 177,4 ;
228,2 ; 230,2 ; 271,2 ; 323,2 ;
375,1 ; (प्रथमं) 72,4 ; 246,2,7 ;
261,2 ; 267,4 ; 272,1 ; 297,2 ;
375,1 ; 383,1 ; 492,1 ; 512,3 ;
579,1 ; 583,1 ; (प्रथमः) 80,3 ;
385,1.
- पठमं, (प्रथमं) p. 1,7 ; 33,7 ; 108,
2,3 ; 117,1 ; 171,1 ; 311,2 ;
315,6.
- पठमंक्, (प्रथमोऽक्कः, प्रथममक्कं)
p. 64,3.
- पठमकलरह, (प्रथमाकरे) p. 42,7.
- पठम गुच, (प्रथमगुरोः) p. 18,2.
- पठम तीन्ना पंचम पन्नाह, (प्रथमपृतीय-
पञ्चमपादेयु) p. 236,1 ; 237,1 ;
238,1 ; 239,1 ; 240,1,4 ;
241,1.
- पठम इल, (प्रथमइले) p. 282,1.
- पठम इले, (प्रथमइले) p. 121,2.
- पठमहि, (प्रथमे) p. 145,1 ; 252,4 .
(प्रथमे, प्रथमं) 251,1 ; 254,1 ;
257,2 ; 469,1.
- पठमे, (प्रथमे) p. 80,5 ; 472,1.
- पठमो, (प्रथमे) p. 269,1 ; (प्रथमः)
406,1.
- पैठि, (पठित्वा) p. 246,2.
- पठिन्ने, (पठितः, पठितान्) p. 11,3.
- पणमह, (प्रणमत) p. 421,4.
- पण्डीन्न, (पण्डित, पण्डितः)
p. 367,3.

- पञ्चगायत्र, (पञ्चगायनः, पञ्चगायनः)
[515] p. 35,4.
- पञ्चरह, (पञ्चरहस्र) p. 177,6; (पञ्च-
रह) 239,1; 240,4.
- पञ्चाराहा, (पञ्चरह) p. 481,2.
- पताका, p. 72,1,5.
- पत्त, (पत्त) [15] p. 26,3; (प्राज्ञः)
552,4.
- पत्तन्ना, (प्राज्ञः) p. 513,4.
- पत्ता, (प्राज्ञः) p. 481,3; 528,3.
- पत्ति, (पत्तयः) p. 309,5; 502,3;
(पत्तिभिः) 450,4.
- पत्तिष, (पत्तयः) p. 322,3.
- पत्ति पात्र, (पदातिपादैः) p. 423,1.
- पत्ते, (प्राज्ञे) p. 109,3.
- पत्तो, (प्राज्ञः) p. 1,6.
- पत्थ, (पार्थन) p. 488,4; 504,3.
- पत्थर, (प्रस्तारः) p. 433,1.
- पत्थर विथर हिम्रला, (प्रस्तारविस्तृत-
दृश्यः) p. 273,4.
- पत्थर खंख, (प्रस्तारखंखया, प्रस्तार-
खंख) p. 72,5.
- पत्थरि, (प्रस्तार्थ) p. 213,6.
- पत्थार, (प्रस्तारः) p. 209,2.
- पत्थारे, (प्रस्तारे) p. 529,1.
- पत्थारो, (प्रस्तारः) p. 18,1.
- पत्थुहिम्र, (प्रत्थुहिता) p. 870,4.
- * पत्थंगम, (प्रत्थङ्गम) p. 298,3.
- पत्थक, (पत्थनः) [15] p. 26,4; (वायुः)
233,3; 270,3; 273,2; 360,3;
541,1; 566,6.
- पत्थकं, (पत्थनः) [15] p. 32,5;
(वायुः) 40,2.
- पत्थक, (प्रत्थकाः) p. 322,3.
- पत्थकह, (प्रत्थकति) p. 563,3.
- पत्थकत, (पत्थिनः, पत्थिनाः) p. 405,2.
- पत्थक्य, (पत्थक्यता) p. 180,5.
- पत्थक्य भंया, (पत्थक्यभयाः)
p. 244,5.
- पत्थक्या, (पत्थक्यताः) p. 372,3.
- पत्थक्यै, (पत्थक्यता) p. 143,1.
- पत्थक्य, (प्रत्थक्यति) p. 319,2 (प्रत्थक्य)
352,1; 475,4.
- पत्थक्यह, (प्रत्थक्यति) p. 469,4.
- पत्थक्यति, (प्रत्थक्यति) p. 478,2.
- पत्थक्यजह, (प्रत्थक्यते) p. 198,1.
- पत्थक्यजे, (प्रत्थक्यते, प्रत्थक्यता)
p. 567,5,7.
- पत्थक्यजे, (प्रत्थक्यति) p. 415,4.
- पत्थक्येह, (प्रत्थक्यति) p. 126,3; 129,
5; 298,2; 396,2.
- पत्थक्य, (प्रत्थक्यय) p. 140,4; 468,1.
- पत्थक्य किन्ना; (प्रत्थक्यकृताः)
p. 567,6.
- पत्थक्यह, (प्रत्थक्ययत) p. 226,2.
- * पत्थक्यि, (प्रत्थक्यी) p. 380,2.
- * पत्थक्यिन्ना, (प्रत्थक्यिना)
p. 380,1,5.
- पत्थक्ये, (प्रत्थक्येन) p. 215,2.
- पत्थ, (परत्थिन) p. 89,3; (पत्थो, पत्थे)
573,2.
- पत्थ उन्नन्नार, (पत्थोपकारं, पत्थोपकारे)
p. 470,3.

पर खज्यार, (परोपकारं) p. 470,2.

पर खिन्नलिङ्गा, (परनिक्टे, पर-
निम्नला) p. 393,2.

परद्विम्बि, (पराद्वि) p. 111,2.

परभरख, (परभरखं) p. 72,3.

परमच, (परमकः, परमः) [11]
p. 30,2.

परमच सुभिन्नं, (परमकसुभिन्नः) [11]
p. 30,2.

परमत्ता, (परमात्रां, परमात्राः)
p. 55,8.

परमोपाय, (परमोपायः) p. 33,9.

परसखा, (परसङ्गः) p. 365,4.

परस मन्धि, (स्वर्गमन्धिः) p. 139,1.

परसाखं, (स्वर्गः) [1] p. 38,4.

परदि, (परतः) p. 89,8.

परादिह्य, (पराधीनः, पराधीनं)
p. 455,3.

परि, (प्रकारेण, परिपाट्या) p. 146,
1; 233,6; 261,4; 323,7.

परिकर घरख, (परिकरघरः) p. 176,2.

परिकर, (परिकरः, परिकराः)
p. 289,3.

परिगुणहु, (परिगणयत) p. 202,8.

परिचलद्, (परिचलति) p. 301,8.

परिठबहु, (परिख्यापय, परिख्यापयत)
p. 18,3.

परिठु, (परिख्यापय) p. 323,7.

परिचय्य चखहर बभ्रखं, (परिचय-
बभ्रधरवदनं) p. 421,1.

परिलेखि, (परिचय्य) p. 401,2.

परिदिग्बहु, (परिदीयते) p. 72,4.

*परिघम्भो, (परिघम्भः) p. 198,3.

परिपलिन्न, (परिपतितः) p. 233,6.

परिपूज्य, (परिपूजयाभि) p. 480,3.

परिपुलिन्न, (परिपुलिन्ति) p. 465,2.

परिमल कंठा, (परिमलकण्ठं)
p. 566,4.

परिलील, (परितः लीलया)
p. 301,8.

परिखण्डबहु, (परिखण्डापय) p. 257,4.

परिहर, p. 122,1; 277,4; 414,4.

परिहरि, (परिहर्य) p. 255,3; 289,2.

परिहरिन्, (परिहर्य) p. 148,2.

परिहर, (परिहर) p. 323,8

परिह्वस्य, (परिह्वसति) p. 6,3.

परे, p. 7,4.

पल, (पतति) p. 44,0; (पतन्ति,
प्रकटयत) 261,4; 265,1.

पलप्रकार, (प्रलयकारः, प्रलयकर)
p. 458,3.

पलद्, (पतन्ति) p. 158,4; 301,6;

555,3; (पतति) 242,6; 284,2;

301,3; 311,6; 523,2,8; 327,

3; 579,2; 581,3.

पलई, (पतन्ति) p. 280,2.

पलंत, (पतन्ति) p. 299,2; 497,3;

* 569,2; (पतति, पततः) 521,2.

पलंतघ्रा, (पतन्ति, पतति) p. 372,3;

552,1.

पलंता, (पततः) p. 555,1; (पतति)

583,2.

- पलांति, (पतन्ति) p. 447,1; (पतति) 509,3.
- पलद्दह, (परिवर्त्तते) p. 103,5.
- पलद्दि, (परावर्त्तय) p. 103,3.
- पलाव, (पलायते, पलायितः) p. 219,2.
- पलिभ्र, (पतितः, पतितं) p. 233,6; 255,5; 475,1.
- पलिभ्रा, (इच्छा) p. 392,1.
- पले, (पतिताः) p. 244,4; (पतितः) 318,4; (पतितः, पतिते) 304,6.
- पल्लुठ, (प्रत्यावृत्तः = निवृत्तः) p. 581,7.
- पल्लुठि, (परावृत्त्य) p. 450,2.
- पलब्ध, (प्रसङ्गा) p. 355,3; 380,4.
- पलर, (प्रसरन्ति) p. 135,1; (प्रसरति) 301,5.
- पलरह, (प्रसरति) p. 563,5.
- पलरंत, (प्रसरन्तः, प्रसरतः, प्रेरयन्ति) p. 330,7; (प्रसरन्ति) 370,3.
- पलरि, (प्रचल्य) p. 304,3.
- पलाव, (प्रवाहं) p. 257,6.
- पलिष्ठ, (प्रचिष्टः, प्रचिष्टं) p. 306,5; 478,4; 489,4; 497,4; (प्रचिष्टं, प्रचिष्टेः) 478,1.
- पलिष्ठं, (प्रचिष्टं) p. 492,2.
- पलिष्ठह, (प्रचिष्टाः, प्रचिष्टेः) p. 451,1.
- पलिष्टा, (प्रचिष्टाः) p. 442,1.
- पहु, (पहुः) p. 139,4.
- पलरह, (प्रसरहं) [115] p. 31,3.
- पलार बार धीर, (प्रहारवारहधीराः) p. 499,3.
- पलिभ्र, (पथिक) p. 541,4.
- पलिष्ठह, (पुरस्क्रियते, प्रथमतः) p. 567,4.
- पलिष्ठिभ्र, (प्रथमं गृहीत्वा) p. 330,6.
- पहु, (प्रसुखा) p. 573,1.
- पाभ्र, (पादः) [511] p. 33,2; (पादे) 145,1; 242,5; (पादाः) 187,3; 217,5; 368,2; (पादयोः) 170,4; (पादौ) 202,6; (पादैः, पादे, पादयोः, पादेषु, पादः) 244,4; 411,3; 418,3; 464,1; 468,2; 500,2; 523,2; 547,1; 552,4; 567,2.
- पाभ्र अंतही, (पादान्ते) p. 552,2.
- पाभ्रभ्रौ, (पादेषु) p. 306,4.
- पाभ्रं, (पादं, पादौ) p. 127,2; (पादं) 143,2.
- पाभ्रगण, (पादगणः) [511] p. 560,1.
- पाभ्रट्टिभ्रं, (पादस्थिता) p. 386,2.
- पाभ्रभर, (पादभरेण) p. 249,4.
- पाभ्रह, (पादेषु) p. 543,4; (पादे) 571,7.
- पाभ्रहिं, (पादे) p. 146,2.
- पाभ्रा, (प्राप्यते) p. 224,3; (पादे) 424,3; (पादाः, पादानां, पादैः) 378,2; 438,3.
- पाभ्रा अंतहि, (पादान्ते) p. 514,3.
- पाभ्रा अंते, (पादान्ते) p. 438,2.

*पाश्चात्तल्लभं, (पाश्चात्तल्लभं)
p. 223,4.

पाश्चात्, (पादे) p. 398,2.

पाई, (पादे) p. 217,3.

पाइक्क, (पदातिः, पादातः) p. 36,3;
(पदातीन्, पदातिकाः, पदातयः)
230,1,3; 304,3; (पदाती)
287,3.

पाइक्क कुण्डल, (पदातिकयुगलं = चतु-
ष्कलयुगलं) p. 257,4.

पाइक्क बूहाइ, (पदातिव्यूहानि)
p. 450,2.

*पाइस्ता, (पवित्रा, पवित्रां)
p. 390,2; 391,4.

पाउ, (प्रासा) p. 300,4; (पातु) 347,
2; 387,3.

पाउन्नलि, (पादावली) p. 220,2.

पाउर, (प्राकृते) p. 594,5; 595,3.

पाउखो, (पावनः) p. 347,2.

पाउष, (प्रावृट्) p. 300,4; 358,4;
455,4; 516,4.

पाव, (पादे, पादः) p. 242,5; 378,1;
418,3; 438,1; 443,1; 472,2;
481,3; 514,1; 518,1; (पावेन,
पादेः) 483,3.

पावख, (पादेः, पादे ननु) p. 145,1;
(पावेन) 367,1.

पावहि, (पादे) p. 167,4; (पादे,
पादेषु) 326,2; 518,1; (पादेषु)
449,3.

पाविको, (पातितः) p. 4,2.

पावि, (पाविः) [115] p. 31,2.

*पादाकुलकं, p. 224,5.

पाप, (पापं, पापात्, पापे) p. 414,4.

पापगखो, (पापगखः, पापगखं) [111]
p. 21,4; 469,1.

पाबल, (प्राप्पुर्यां) p. 224,1; (प्राप्पोचि)
480,2.

पाबंता, (प्राप्पुवन्ति) p. 378,5.

पाबल, (प्राप्तः, प्राप्तं) p. 72,4.

पाबा, (प्राप्तः) p. 412,3.

पाबिन्न, (प्राप्ता) p. 318,5.

पाबिञ्ज, (प्राप्यते) p. 207,6.

पाबिञ्जइ, (प्राप्यते) p. 55,6.

पावइ, (प्राप्यते) p. 89,8.

पाव, (प्राप्तः) p. 413,3.

पावाण, (पावाणः) p. 139,4.

पावे, (पावै) p. 563,8.

पिअ, (प्रिये, प्रिय, प्रियाः, प्रियाञ्चि,
प्रियः) p. 235,2; 252,5; 262,
3; 330,2; 362,1; 541,4.

पिअइ, (पिअति) p. 148,4.

पिअ खिअसु, (प्रियनिकटे)
p. 337,4-5.

पिअ पाअ पखाइ रिट्टि, (प्रियप्राप्त-
प्रसादवृष्टिः, प्रियख पादप्रसादे
वृष्टे) p. 184,6.

पिअ बाबा, (प्रीतवाबाः) p. 586,6.

*पिअ भलि, (प्रियभक्ता) p. 362,3.

पिअररिच, (पितरं) p. 242,8.

पिअला, (प्रियः) p. 273,4; 408,4.

पिअ सर्चि, (प्रियसर्चि) p. 389,3;
410,4.

- पिन्ना बहिष्पत्नी, (प्रियवचिक) p. 301,3.
 पिन्ना, (प्रिया) p. 362,3; 372,2.
 पिन्नामह, (पितामहः) [११]
 p. 33,4.
 पिन्नारौ, (प्रिया) p. 357,4.
 *पिन्, (प्रिया) p. 347,1.
 पिन्ग जटावलि ठाबिन्न गंगा, (पिन्गल-
 जटावलिध्यापितगङ्गाः)
 p. 417,1.
 पिन्गल, (पिङ्गलः) p. 42,5; 55,7;
 59,5; 89,7; 126,3; 129,5;
 155,3; 167,8; 173,3; 197,2;
 230,6; 285,6; 298,2; 431,4;
 433,4; 454,4; 469,4; 514,4;
 525,4; (पिङ्गलेन) 198,6; 278,
 3; 459,4.
 पिन्गलप्यारेण, (पिङ्गलकारेण)
 p. 595,2.
 पिन्गल कव्व विट्टु, (पिङ्गलकविट्टुं)
 p. 124,3.
 पिन्गल कव्व विट्टुव, (पिन्गलकविट्टुं)
 p. 170,2.
 पिन्गल जंपिन्ना, (पिङ्गलजम्बितं)
 p. 489,4.
 पिन्गल जंपिन्नी, (पिङ्गलजम्बितं)
 p. 400,3.
 पिन्गल चाण, (पिङ्गलनागः)
 p. 271,4.
 पिन्गल चाण, (पिङ्गलनागः)
 p. 336,3.
 पिन्गल चाणो, (पिङ्गलनागः)
 p. 195,4.
 पिन्गल विट्टो, (पिङ्गलविट्टुः) p. 358,1.
 पिन्गलिन्नं, (पेङ्गलिकाः) p. 287,9;
 (पेङ्गलिकेः, पिङ्गलीयेः) 447,3.
 पिन्गलु, (पिङ्गलः) p. 211,8; 218,5.
 पिन्गले, (पिङ्गले, पिङ्गलेन) p. 40,5;
 449,2; 484,4.
 पिन्गले, (पिङ्गलेन) p. 24,5.
 पिन्गलेण, (पिङ्गलेन) p. 121,5; 306,
 5; 547,4.
 पिन्गलो, (पिङ्गलः) p. 1,8; 28,5;
 163,4; 442,1.
 पिन्गा देव, (पिङ्गदेवा) p. 516,2.
 पिन्गा, (पिङ्गिताः) p. 555,4.
 पिन्डोयं, (पिन्डोयुताः, पिन्डोयं)
 p. 525,2.
 पिन्धर, (पिन्धाय, पिन्धामि)
 p. 180,2.
 पिन्धण, (पिन्धनं, पिन्धानं) p. 338,2.
 पिन्धण दौसा, (पिन्धनदिक, दिक्-
 पिन्धनः) p. 169,3.
 पिन्धणह, (पिन्धानं) p. 285,1.
 पिक्, (पिक्कः) p. 513,2; 537,3.
 पिक् राव, (पिक्कारावेण, पिक्कारावेः)
 p. 233,3.
 पिज्जव, (पीयसे) p. 419,2.
 पिट्टह, (ताडयति) p. 289,4; (पिट्ट-
 यति) 304,7.
 पिट्टंत, (पीडयमानाः, ताडयन्तः)
 p. 318,2.
 पिट्टिदि, (पुट्ट) p. 570,2.
 पिट्टी, (पुट्ट) p. 507,4.
 पिन्नामो, (पिन्नामः) p. 428,3.

पीश्र, (पीत) p. 563,6.
 पीडह, (पीडयति) p. 242,7.
 पीडिव्यह, (पीडयति) p. 44,5.
 पीक, (पीनः, पीने) p. 286,2.
 पीवे, (पिबन्ति) p. 516,3.
 पीलिश्र, (पीडिता) p. 309,3.
 पुकल, (पुष्ट) p. 96,2.
 पुकल, (पुष्ट) p. 55,4.
 पुकल च्छंद, (पुष्टच्छन्दः) p. 96,2.
 पुक, (पुनः) p. 80,4; 470,3.
 पुकबंत, (पुखवान्) p. 279,2.
 पुकबंतव, (पुखवान्) p. 374,4.
 पुकबंता, (पुखवान्) p. 403,4.
 पुकवि, (पुनरपि) p. 165,1; 261,2;
 3; 271,3; 318,7; 323,6;
 409,1; 475,2; 535,2.
 पुकविश्र, (पुनरपि) p. 147,2; 263,
 4; 583,3.
 पुखि, (पुनः) p. 184,6.
 पुखि, (पुनः) p. 44,4; 46,7; 138,2,3;
 164,2; 177,3,4; 265,4,5;
 289,5,8; 311,3; 323,3; 336,
 4,5; 488,1; 537,4.
 पुखुवि, (पुनरपि) p. 173,5.
 पुखो, (पुनः) p. 552,1.
 पुखोवि, (पुनरपि) p. 509,2.
 पुख, (पुनः, पुनाः) p. 405,2.
 पुखव, (पुनः) p. 374,4.
 पुखा, (पुनाः) p. 430,1; (पुनं, पुनाम्)
 463,2.
 पुखे, (पुनक, पुनेः) p. 157,5.
 पुखो, (पुनः) p. 352,5.

पुख श्रक, (पूर्वाङ्कित, पूर्वाङ्कित)
 p. 72,3.
 पुखलुश्रक हरि, (पूर्वपुगलसदृशान्)
 p. 48,2; 55,3.
 पुखल, (पूर्वाङ्कित) p. 126,2.
 पुखलुमि, (पूर्वाङ्कित) p. 111,2.
 पुखल्ले, (पूर्वाङ्कित) p. 105,2; 124,2;
 129,3.
 पुखलि, (पूर्व) p. 451,3.
 पुखलेदि, (पूर्व) p. 594,4.
 पुर, (पुरः) p. 249,3.
 पुरदहणं, (पुरदहनं) p. 313,2.
 पुरह, (पुरय) p. 80,7.
 पुरवि, (पुचिटी, पुचियां) p. 279,3.
 *पुरवि काम, (पुचिटीनाम्)
 p. 509,4.
 पुरविदि, (पुचियां) p. 257,6.
 पुरवी, (पुचिटी) p. 40,2.
 पूरभा, (पूर्यतां) p. 422,2.
 पूरति, (पूरयति, पूरयन्ती) p. 207,2.
 पूरबहु, (पूरयत) p. 224,5.
 पूरहु, (पूरय) p. 521,3.
 पूरि, (पूरयित्वा) p. 504,3.
 पूरिदाच, (पूरितया) p. 558,3.
 पेकवच, (पंचले) p. 319,5.
 पेकविदि, (पंचल) p. 122,2.
 पेकलामि, (पंच) p. 125,4.
 पेकिल, (पंचल) p. 504,4.
 पेकिलभा, (पंचलसे) p. 523,5.
 पेकिलीभा, (पंचलसे) p. 425,2.
 पेकल, (पंचलसे) p. 127,5.

- पेटे, (उदरे) p. 545,6
 *पेम्मा, (प्रिमा) p. 436,2.
 पेरंता, (पातयन्तः, प्रेरयन्तः)
 p. 507,4.
 पेल्लि, (पेलयित्वा, नोदयित्वा) p. 180,
 5; (पिरयित्वा, परित्यज्य) 330,2.
 पेल्लिन्न, (प्रेषयित्वा) p. 233,4.
 पेल्लिन्ना, (प्रेरयतु) p. 513,3.
 *पोमावह, (पद्मावती) p. 567,7.
 पोम्म गंध विबंबु, (पद्मगन्धविबन्धुः)
 p. 550,4.
 प्यमाबेण, (प्रमाबेन) p. 27,3.
 प्फालर, (स्फालयासि) p. 180,5.

फ ।

- फंफाह, (कम्पायितः) p. 184,5.
 फण्णि, (फणी) [s] p. 29,3; 394,1;
 420,2; 457,2.
 फण्णिंद, (फणीन्द्रः, फणीन्द्रेण)
 p. 503,4; 552,3.
 फण्णिंदह, (फणीन्द्रण, फणीन्द्रेण)
 p. 223,3; 571,2.
 फण्णिंदा, (फणीन्द्रः) p. 167,2; 426,
 3; 518,4.
 फण्णिंदे, (फणीन्द्रेण) p. 348,1.
 फण्णिंदो, (फणीन्द्रः) p. 311,9.
 फण्णिणा, (फण्णिना) p. 472,3.
 फण्णिबह, (फण्णिपतिः) p. 263,5;
 365,1; 371,2; 539,3; 564,2.
 फण्णिबह बलण, (फण्णिपतिवलणं)
 p. 190,2.

- फण्णिबह भण्णिओ, (फण्णिपतिभण्णितं,
 फण्णिपतिभण्णितः) p. 475,4;
 494,4.
 फण्णि भण्णिअं, (फण्णिभण्णिता, फण्णि-
 भण्णितं) p. 390,2.
 फण्णि भण्णिआ, (फण्णिभण्णिता)
 p. 555,4.
 फण्णि भाण्णिअ, (फण्णिभाण्णिते)
 p. 287,7.
 फण्णिराअ विट्टा, (फण्णिराअवट्टुं,
 फण्णिराअविट्टुं) p. 429,3.
 फण्णिराओ, (फण्णिराअः) p. 30,5.
 फण्णि सेहरा, (फण्णियेखरः) p. 512,6.
 फणी, p. 415,4.
 फणीखर, (फणीखरः) p. 158,3.
 फल, (फलं) p. 9,2; 42,4; 46,5.
 फार फेक्कार हक्का, (स्फारफेक्कारहक्काः)
 p. 520,3.
 फुक्कह, (फुक्कियते) p. 560,3.
 फुट्टेह, (स्फुटति) p. 520,4.
 फुर, (स्फुरं, स्फुटं) p. 55,7.
 फुरह, (स्फुरति) p. 42,8.
 फुरं, (स्फुरति, स्फुरन्ति) p. 355,4.
 फुरंत, (स्फुरन्) p. 573,4.
 फुरंत तबू, (स्फुरत्तनुः) p. 502,2.
 फुरंता, (स्फुरन्, स्फुरति) p. 169,6.
 फुरिअ, (स्फुरितं) p. 148,6.
 फुल, (स्फुटं) p. 365,2.
 फुला, (स्फुरति) p. 296,4.
 फुलिअ, (फुलति, पुण्णितः, पुण्णिताः)
 p. 270,1.

फुले, (फुलानि, फुलानि) p. 520,3.
 फुल, (फुलं, फुलानि) p. 233,2; 491,1; 550,2; (फुलाः) 300,3.
 फुल्ल, (फुल्लु, विकल्लु, विकल्लन्तु) p. 455,2.
 फुल्लं, (फुल्लं) [१] p. 38,1.
 फुल्ल कमल मुदि, (फुल्लकमलमुखी) p. 477,3.
 फुल्ल चिन्न कमल, (फुल्लचितकमलं) p. 184,3.
 फुल्ला, (फुल्लाः, फुल्लाव, फुल्ल) p. 391,2; 513,2; 516,3.
 फुल्ला बंधू, (फुल्लबन्धूकः) p. 566,7.
 फुल्लिन्ध्र, (फुल्लितं) p. 563,1.
 फुल्लिन्ध्रा, (फुल्लिताः) p. 273,3.
 फुल्लु, (फुल्लं) p. 581,1.
 फुल्लु खड कुसुम, (फुल्लनवकुसुमं) p. 537,1.

ब ।

ब, (बव) p. 558,7.
 बभ्रवा, (बब्रवं) p. 408,3.
 बभ्रवाह, (बब्रवं) p. 127,5.
 बहर, (वेरं) p. 309,8.
 बहरि, (वेरी, वेरिणि) p. 44,9.
 बहरिच काह, (वेरिक्तं, वेरिक्त्यं) p. 46,4.
 बहरि तर्किक जल, (वेरितरकीजनः) p. 304,5-6.
 बक्र, (बक्रः) [१] p. 4,3.

बक्रं, (बक्रः, बक्रं) [१] p. 29,4; 113,4.
 बक्रा, (बक्रः) [१] p. 567,3.
 बक्रोदि, (बक्रैः) p. 158,4.
 बक्रो, (बक्रं) p. 280,3.
 बंगला, (बङ्गाः) p. 446,3.
 बंगा, (बङ्गाः) p. 244,1.
 बभ्रव, (बभ्रवा, बभ्रव) p. 470,4.
 बठण, (बठनं) p. 59,4.
 बंदति, (बन्दि, बन्दिता) p. 113,2.
 बन्दिन्ध्र, (बन्दिन्ध्रः, बन्दिन्ध्राः) p. 176,1.
 बन्दिन्ध्र चंद्रा, (बन्दिन्ध्रचन्द्रः) p. 169,5.
 बन्दिन्ध्र चारं, (बन्दिन्ध्रचरानं) p. 313,4.
 बंदे, (बन्दि) p. 143,2.
 बन्धिन्ध्र, (बन्धिन्ध्रः) p. 570,4.
 बन्धु, (बन्धुः) p. 180,3; (बन्धुः) 503,3; (बन्धुन्ते) 497,4; (बन्धुः) 576,7.
 *बन्धु, (बन्धुः) p. 411,4; 412,4.
 बन्धु प्राया, (बन्धुप्रायाः) p. 414,2.
 बन्धुर, (बन्धुरः) p. 550,4.
 *बन्धो, (बन्धुः) p. 193,4.
 *बन्ध, (बन्धा) p. 132,2; 211,2.
 बन्धु, (बन्धा) [१११११] p. 23,3.
 बक्रल, (बक्रलः) p. 139,3.
 बक्राव, (बक्रावहि) p. 278,3.
 बक्राविक्रो, (बक्राविक्रः) p. 547,4-5.
 बक्राविक्रो, (बक्राविक्रः) p. 506,4.

- *बध्ध, (धातुः) p. 140,4.
 बध्ध क्वासा किष्वा, (व्याघ्रचर्मकृतं)
 p. 387,3.
 बज्जामो, (ब्रज्जामः) p. 428,4.
 बज्ज, (वाद्यानि) p. 485,1.
 बज्जभ, (बज्जोः) p. 573,1.
 बज्जहरा, (बज्जधरः) p. 448,4.
 बज्जय, (बज्जते) p. 497,3.
 बज्जे, (बज्जते) p. 506,1.
 बज्जिभ, (बज्जितं) p. 309,6.
 बज्जि कोडा, (बज्जितक्रोधाः)
 p. 483,1.
 बज्ज, (बज्जत्) p. 541,2.
 बज्ज, (बज्जते) p. 209,2.
 बज्ज, (बज्जते) p. 150,2; 152,2;
 155,5.
 बज्जि बज्ज, (बज्जते) p. 192,1.
 बज्ज, (बज्जं) p. 537,1; (बज्जे) 581,3.
 बज्जंत, (बज्जान्ते) p. 576,2.
 बज्जराणि बज्जबह, (बज्जराणीनरपतिः)
 p. 148,5.
 बज्जा, (बज्जं) p. 513,2; (बज्जे) 581,8.
 बज्ज, (बज्जान्, बज्जाः) p. 163,2;
 354,1; 362,2; 468,1.
 बज्ज गज्जा, (बज्जगज्जाः) p. 39,1.
 बज्जबेज, (बज्जनेन) p. 306,3.
 बज्ज बिसासि, (बज्जित्तानि)
 p. 343,3.
 बज्ज बिसेल्लु, (बज्जविसेले)
 p. 571,1.
 बज्ज मिलिष्वा, (बज्जमिलितौ)
 p. 7,2.
 बज्ज नेस, (बज्ज-नेसः) p. 64,1.
 बज्जहि, (बज्जोः) p. 567,8.
 बज्जा, (बज्जाः) p. 518,2; 594,5.
 बज्जाह, (बज्जाहो) p. 594,4.
 बज्जाहं, (बज्जानां) p. 58,1.
 बज्जीष्वा, (बज्जिताः) p. 377,4.
 बज्जुज्जलं, (बज्जोःज्जलानि) p. 529,1.
 बज्जेज, (बज्जेन) p. 30,9.
 बज्जो, (बज्जोः) p. 6,2; 11,1,3.
 बज्जीसह, (बज्जिंसहत्) p. 571,3.
 बज्जिस, (बज्जिंसहत्) p. 575,7.
 बज्जीस, (बज्जिंसहत्) p. 144,3;
 202,1; (बज्जिंसहत्) 269,1;
 301,9; 326,1.
 बज्जीस भग्गा, (बज्जिंसहत्) p. 555,4,
 बज्जीस रेणं, (बज्जिंसहत्) बज्जिंस-
 हत्) p. 525,3.
 बज्जीसह, (बज्जिंसहत्) p. 287,4;
 579,5.
 बज्जीसा, (बज्जिंसहत्) p. 126,4;
 543,4; 564,3.
 बज्जु, (बज्जु) p. 182,4; (बज्जुनि)
 235,2.
 बज्जुष्वा, (बज्जुनः) p. 195,4.
 बज्जुष्वा ह्जे, (बज्जुष्वाह्जे) p. 197,1.
 बज्जु चास, (बज्जुनास) p. 230,6.
 बज्जु विप्यं, (बज्जुनिष्पन्दाः)
 p. 235,2.
 बज्जा, p. 395,3.
 बज्जभ, (बिभुः) p. 576,1.

- बभ्रुडा, (भ्रुकम्प्यो नायकः)**
 p 401,3.
- बब्बर, (बर्वर, बर्वरः, बर्वराभ)**
 p. 405,3; 414,4; 430,4;
 448,2; 463,3.
- बभह, (बभति) p. 266,3,5.**
- बभ्मह, (बभ्मयः) p. 397,3; 455,4;
 465,4.**
- बर, (वरा) p. 107,2; (वरं) 292,2;
 458,4; 468,2.**
- बरं, (वरं) p. 579,2,4.**
- बर तरुणं, (वरतरुणं) p. 311,5.**
- बर मति, (वरमन्तिन्) p. 184,8.**
- बर मनुष्य भ्रल कमल, (वरमनुष्य-
 हलकमले) p. 327,7.**
- बरा, (वरं) p. 334,9; 570,8.**
- बरिस, (वर्षति) p. 273,2.**
- बरिसह, (वर्षति) p. 128,2.**
- बरिवा समन्ता, (वर्षासमयः)
 p. 283,3.**
- बरीमह, (वर्षति) p. 300,4.**
- *बनण, (वकणः) p. 132,2.**
- बल, (बलानि) p. 309,5.**
- बलभ्रं, (बलयः, बलयं) [15]
 p. 26,4; (बलयं) [5] 29,4,
 420,1.**
- बलभ्र कुमल, (बलयपुगलं) p. 583,3.**
- बलभ्र दिभ्र गला, (बलयद्विजगली)
 p. 555,1.**
- बलभ्र परिद्विभ्र, (बलयपरिद्विभ्रं)
 p. 413,2**
- बलभ्रा, (बलयः) p. 192,1; (बलयं)
 333,1**
- बलभ्रा कुम्रा, (बलययुगं) p. 509,3.**
- बलहभ्र बिषह्र, (बलयितविषह्रः)
 p. 586,1.**
- बलंत, (बलत्) p. 10,3.**
- बल भोलिभ्र मालद राध कुला, (बल-
 भोटिसंमालदराजकुलः) p. 296,3.**
- बलहहं, (बलभद्रः) [511] p. 33,3.**
- *बलहहो, (बलभद्रः) p. 195,1.**
- *बलि, (बलिः, बली) p. 195,1;
 211,1.**
- बलि, (बलिं) p. 586,7.**
- *बलिभ्रंको, (पालिताङ्कः, बलिताङ्कः)
 p. 195,3.**
- *बलिभ्रो, (बलितः) p. 195,1.**
- बलि भुभ्रय चाटखा, (बलिभुवन-
 जिघृक्षुः, बलिभुवनयाचकः)
 p. 388,4.**
- बलु, (बलं) p. 327,5.**
- *बलु, (बलः) p. 140,2.**
- बलुहाह, (बलुभा) p. 503,4.**
- बलुहो, (बलुभः) p. 109,4, 143,2**
- बल्लिभ्रा, (बल्लिका) p. 513,3.**
- बलंत, (बलन्तः) p. 279,2; 350,4,
 453,3; 563,7.**
- *बलंततिलभ्रा, (बलन्ततिलकां,
 *बलन्ततिलकं) p. 472,3.**
- बलंता, (बलन्तः) p. 465,4.**
- बलह गमण कर, (दृषभगमनकरः)
 p. 586,3.**
- बलु, (बलुपु) p. 317,1 - 323,3**

- *बहु, (बहुः) p. 213,5
 बहु रव बुध, (बहुरवयुतं) p. 583,7.
 बहु रद्वं, (बहुविरतिः) p. 311,3.
 बहु लहु वे गुल बहिन्या, (बहुलघु-
 द्विगुणवृत्ता) p. 409,2.
 *बहुवह, (बहुवहः) p. 213,5.
 बहुवाहिन, (बहुधाधिपः) [151]
 p. 32,3.
 बहु, (वहति) p. 270,3; 550,4;
 (वहन्ति, वाति, वान्ति) 360,3;
 541,1; 545,3.
 बहुव, (वहति, वाति) p. 233,3;
 460,1; 493,1; 513,1; 581,1.
 बहुला, (वहलाः) p. 528,5.
 बहु, (वहः) p. 330,5.
 बहु, (बहिरः) p. 198,3.
 बहुलिप, (बहिर्यहीत्वा) p. 330,6.
 बहु, p. 169,7; (वहति) 491,3;
 (बहवः) 270,1; (बधूः) 277,2;
 374,3.
 बहु गुण सुत, (बहुगुणयुक्तः, बहु-
 गुणयुक्ताः, बहुगुणयुक्तं)
 p. 277,4; 374,3.
 बहु गुण सुता, (बहुगुणयुक्ताः)
 p. 564,1.
 बहु वाप्राका, (बहुनायका = बहु-
 जगता) p. 118,4.
 बहुत, (बहुतरं) p. 405,2.
 बहु विधि, (बहुविधु) p. 327,4.
 बहु विधि पदरवेदिं, (बहुविधि-
 पदरवेः) p. 36,1.
 बहुलिप्या, (बधूका) p. 393,2.
 बहु संवेद्या, (बहुसंवेदकं, बहुशो-
 भियाः) p. 129,5.
 बहु सुकल करा, (बहुसुखकरं)
 p. 362,4.
 बहुशो, (बहुशः) p. 558,1.
 बहु, (बधूः) p. 368,3; 541,3.
 बहु गुणवंत, (बहुगुणवन्तः) p. 370,3.
 *बहुवायं वधं, (बहुवायवपकं =
 बहुवपकं) p. 506,4.
 वा, (वा) p. 326,2; 365,5.
 वाभ्रता, (वान्ति) p. 399,3.
 वाभ्रा, (वाताः) p. 399,3.
 वाभ्रालीचं, (द्विचत्वारिंशत्)
 p. 102,4.
 वाहव, (द्वाविंशतिः) p. 141,1.
 वाहवही, (द्वाविंशतिः) p. 500,1.
 वाहंवा, (द्वाविंशतिः) p. 424,3.
 वाहंवा भ्रता, (द्वाविंशतिभान्नाः,
 द्वाविंशतिभानां) p. 461,4.
 वाहंवेदिं, (द्वाविंशतिभिः) p. 144,2.
 वाउलउ, (वातुलः) p. 198,2.
 वाण, (वाणाः) p. 504,4.
 वाण पाणि, (वाणपाणयः) p. 381,4.
 *वाणर, (वानरः) p. 140,2.
 वाण संघर, (वाणसंघेन) p. 504,1.
 वाणर, (वाणः) p. 573,8.
 *वाणी, (वाणी) p. 436,1.
 वाद, (वादे) p. 367,4.
 वादक भ्रगस, (द्विपञ्चाशद्विधा)
 p. 500,4.

- बाबक, (द्विपञ्चाशत्) p. 182,5.
 बाभ करत्वंभिर्भ्रं, (बाभकरोत्तमितं)
 p. 131,4.
 बाभ दाहिव्य, (बाभदक्षिणयोः)
 p. 523,4.
 बाभावत्ते, (बाभावत्तेन) p. 89,3.
 *बाबक, (बाबकः) p. 132,2; 211,5.
 बाबक, (द्वाक्य) p. 108,2; 228,2;
 240,5; 241,2; (द्वाक्यभिः)
 144,1.
 बाबक उत्तर, (द्वादशोत्तरं) p. 308,2.
 बाबकद्वि, (द्वाक्य) p. 240,2.
 बाबका, (द्वाक्य) p. 555,3.
 बाबकाह, (द्वादशैव) p. 381,2.
 बाबकाहा, (द्वाक्य) p. 361,1.
 बारि, (बारिखीयः, बारिघ्याभि)
 p. 233,6.
 बाल तखत्र कर, (बालतनयकरेण)
 p. 289,6.
 बाला, (बालः) p. 468,4; (बालाः)
 545,2.
 *बाला, p. 436,1.
 बालि, (बाली) p. 576,5.
 *बालो, (बालः) p. 195,2.
 बालो, (बालः) p. 435,1.
 बाब, (बाबः) [15] p. 26,4.
 *बाबठो, (बबलः) p. 193,4.
 बाबट्टि, (द्वाबट्टिः) p. 103,4.
 बाबट्टि, (द्वाबट्टिः) p. 170,3; 171,2.
 बाबका, (बाबः, बबनं) p. 387,3.
 बाबा, (बाबः) p. 207,3.
 *बाबीघ्रा, (बाबिता) p. 115,2.
 बाब उपर, (बाबोपरि) p. 180,2.
 बाबदि, (बाबय, बालया) p. 12,1.
 बाबु, (बाबो, बाबोः) p. 573,2.
 बाबू, (बाबुः) [115] p. 31,3.
 बि, (अपि, विः) 1,6; (अपि) 7,2,4;
 11,2,3,4; 17,4; 39,5; 103,5;
 109,3; 170,4; 182,5,7; 187,
 3; 215,2; 279,3; 346,1; 358,
 2; 474,3; 528,5; (बो) 150,2;
 267,4.
 बिभ्र, (अपि, अपि च) p. 11,1.
 बिभ्र भ्रटे, (द्वितीयार्द्धे) p. 110,2.
 बिभ्रंभ, (बिब्रंभने) p. 197,1.
 बिभ्रकल्य, (बिब्रकल्यं, बिब्रकल्यः)
 p. 297,5; 336,2.
 बिभ्रले, (बिब्रारिताः) p. 570,7.
 बिभ्रसंत बोभ्रह संयुडा, (बिब्रसत्-
 कंतकोसंयुटे) p. 401,3.
 बिभ्रसु, (बिब्रसितः, बिब्रसितं, बिब्र-
 सित) p. 513,2; 566,4.
 बिभ्राक, (बिब्रानीचि, बिब्रानीत)
 p. 135,2; 140,5; 164,2;
 (बिब्रानतः) 396,1.
 बिभ्राकसु, (बिब्रानीचि, बिब्रानीत)
 p. 129,4; (बिब्रायता) 500,1.
 बिभ्राकिभो, (बिब्रानतः) p. 400,1.
 बिभ्राकेहु, (बिब्रानीचि, बिब्रानीत)
 p. 35,5; 110,2; 269,2.
 बिभ्रारि, (बिब्रारय) p. 141,2;
 (बिब्रार्यं) 230,4; 237,2.

- विभ्राह, (विचारय) p. 150,2;
254,2.
- विभ्रारे, (विद्यार्थते, विधारितं)
p. 570,3.
- विभ्रो, (इव) p. 528,5.
- विभ्रोहचि ह्रीन्ना, (वियोगिनीपुत्रयं)
p. 563,4.
- विंदु कुम्भा, (विन्दुयुतो) p. 7,1.
- विंदु कुम्भो, (विन्दुयुतः) p. 4,2.
- विंदुषो, (विन्दवः) p. 531,3.
- *विंब, (विम्बः, विम्बं) p. 391,1;
395,4.
- विंबुट्टे, (विम्बोष्ठे) p. 506,1.
- विकच सरोरुह शम्भ्या, (विकचसरो-
रुहनयना) p. 410,2.
- विक्रम, (विक्रमः) p. 219,3.
- विक्रमं, (विक्रमः, विक्रमं) p. 117,2.
- विक्रमात्रा, (विक्रमात्ता) p. 113,2.
- विक्रम, (विक्रमे) p. 59,4.
- *विग्गाह, (विगाथा) p. 103,3.
- *विग्गाहा, (विगाथा) p. 36,4; 121,
1; 122,5; (विगाथायाः) 121,2.
- *विजय, (विजयः) p. 211,1.
- *विजयो, (विजयः) p. 193,1.
- विजुरि, (विद्युर) p. 273,3.
- *विजोहा, (विजोहा) p. 363,1,4.
- *विज्जा, (विद्या) p. 114,2.
- विज्जाहर, (विद्याधरः, विद्याधरेण)
p. 244,8.
- *विज्जाहारा, (विद्याधरं) p. 438,4.
- विज्जुष्टे, (विद्युद्भयष्टिः, विद्युत्स्थाने,
विज्जुष्टे) p. 506,1.
- विज्जु रेह रंग ग्राह, (विद्युद्देखारङ्ग-
वत्) p. 554,3.
- विज्जुलिन्ना, (विद्युत्) p. 300,1.
- विज्जु, (विद्युत्) p. 391,3; 399,2;
425,4; 516,2.
- *विज्जुमाला, (विद्युन्माला)
p. 378,1,6; 564,1.
- विट्टिं, (सष्टिं) p. 128,2.
- विद्या परा, (विनयपरा) p. 288,2.
- विद्यात्रा, (विनीतं, विनतं) p. 430,2.
- विद्या, (विना) p. 109,1.
- विद्यास, (विनाशः) p. 334,3.
- विद्यासिन्ना, (विनाशितः) p. 334,2;
576,7.
- विद्यांसिन्ना, (विनिर्मिता) p. 503,4.
- विद्यु, (विना) p. 198,4; (ह्र) 576,2.
- विद्युच्चि, (ह्रावपि, ह्ययर्माप)
p. 177,5; 489,1; 521,2.
- विद्यि, (ह्रौ) p. 202,6; 354,2;
363,2.
- विद्यिन्ना, (विद्याताः, वर्धिताः)
p. 386,1.
- विद्ये, (ह्रौ) p. 352,4.
- वितर, (विस्तारय) p. 513,4.
- वितरच, (वितरतु, वितर) p. 458,4.
- वितरच, (वितरतु) p. 190,6.
- वित्त, (वित्तं) p. 368,4; 395,2.
- वित्तक प्ररख, (वित्तपूर्णा) p. 283,3.
- वित्तख, (वृत्तख) p. 96,1.
- वित्ता, (वित्तं) p. 463,2.
- वित्तिच, (वित्तिचि) p. 301,5.

द्विविधं, (द्विविधु) p. 581,2.
 द्विपक्ष, (द्विपक्षं) p. 249,7.
 द्विपक्ष द्विपक्षश्च, (द्विपक्षद्वय-
 शब्दे) p. 327,7.
 द्विप, (द्विपः, द्विपा) p. 202,1;
 (द्विपः, द्विपं) 230,2; 375,1.
 द्विपद्मा, (द्विपः) [1111] p. 512,3.
 द्विपद्मो, (द्विपक्षः) [1111] p. 385,1.
 द्विपक्षमा मन्मथो, (द्विपक्षमध्ये)
 p. 378,4.
 द्विप गण, (द्विपगणाः, द्विपगणान्)
 [1111] p. 265,1; 272,1;
 (द्विपगणं) 321,1.
 द्विप गणश्चि, (द्विपगणैः) p. 319,3.
 द्विप गणु, (द्विपगणः) p. 187,8.
 द्विप पदङ्ग गण, (द्विपपदातिगणं)
 p. 317,2.
 द्विप पराश्रय, (द्विपपरायणः)
 p. 334,8.
 द्विप सगण, (द्विपसगणो) p. 295,1.
 द्विप्यो, (द्विपा) p. 119,1; 144,1.
 द्विप्यो, (द्विपः) [1111] p. 25,5; 33,
 7; 242,4; 390,1.
 द्विपद्विप्य कोट्ट, (द्विपद्विप्यकोथाः)
 p. 502,1.
 द्विपत्तव, (द्विपत्तंते) p. 330,4.
 द्विपत्तो, (द्विपत्तोतां, परावत्तं)
 p. 126,5.
 द्विपि, (द्वो, द्वे) p. 287,3; 330,6.
 द्विपिच, (द्विपिचाः) p. 266,5.
 द्विपिच चित्त सुन्दरं, (द्विपिचचित्त-
 सुन्दरं) p. 257,5.

द्विपिच परि, (द्विपिचपरिः)
 p. 266,5.
 द्विपिच मत्त शाश्वर पारं, (द्विपिच-
 मत्तशाश्वरपारं, द्विपिचमत्त-
 शाश्वरपारं) p. 1,5-6.
 द्विपिचु, (द्विपिचो, द्विपिचोः) p. 261,4.
 *द्विपिचु, (द्विपिचिः) p. 132,4.
 द्विपिचु, (द्विपिचुत्त, द्विपिचुत्त)
 p. 182,8.
 द्विपिच, (द्विपिचः) p. 190,3; (द्विपिचं)
 262,3; 283,2; 535,3.
 द्विपिच कमल दल शाश्वरं, (द्विपिच-
 कमलदलशाश्वरं) p. 421,2.
 द्विपिच गंध, (द्विपिचगंधं) p. 512,5.
 द्विपिच मद्द, (द्विपिचमत्तः) p. 535,3;
 539,1.
 द्विपिच मद्द चेलं, (द्विपिचमत्तचेलं)
 p. 1,6
 द्विपिच मद्दं, (द्विपिचमत्तः) p. 311,9.
 द्विपिच मद्दु द्वारा, (द्विपिचमद्दुद्वारा)
 p. 509,3.
 द्विपिचु, (द्विपिचुः) p. 148,1.
 द्विपिच, (द्विपिचिः) p. 173,5; 177,3;
 261,3; 263,4; 280,3; (द्विपिचो)
 177,6; (द्विपिचं) 317,1;
 323,3.
 द्विपिचं, (द्विपिचिः) p. 171,2.
 द्विपिच, (द्विपिचं) p. 323,4.
 द्विपिच, (द्विपिचिः, द्विपिचिः, द्विपिचं)
 p. 228,2.
 द्विपिच, (द्विपिचः) p. 408,3.
 द्विपिच, (द्विपिचः) p. 375,4.

द्विरद्विप्र द्विप्र, (द्विरद्विप्रदृश्यं)
p. 581,4.

द्विरद्वि श्वेत संताडवा, (द्विरद्वि श्वेतः-
श्वन्तापनः) p. 513,1.

द्विरद्विणी शीवास संपक्रिणो, (द्विर-
द्विणीनिःश्वाससम्पक्रिणः)
p. 528,4.

द्विराड, (द्विदालः) [५१५] p. 35,2.

*द्विराडव, (द्विदालः) p. 140,4.

द्विराध, (द्विराधः) p. 576,4.

द्विराम कम्प्रा, (द्विरामकृताः)
p. 404,2.

द्विरामह, (द्विरामाः, द्विरामाह)
p. 571,7.

द्विरीप्र, (द्विपरीतं) p. 454,1.

द्विरुभूभार, (द्विरुज्यते, द्विरुणद्धि,
द्विरुज्यते) p. 470,3.

द्विलयं, (द्विलये, द्विलयः) p. 579,6.

द्विलद्ववरं, (द्विलद्ववरं) p. 478,1.

द्विलसह, (द्विलसति) p. 190,2.

द्विलसह, (द्विलसति) p. 211,6.

द्विलसु, (द्वौ लघू) p. 150,2.

द्विलसु कामाहं, (द्विलसुनामानि)
p. 30,1.

द्विलसु, (द्विलसोः) p. 30,3.

द्विसं, (द्विसं) p. 435,3.

द्विसर्गो, (द्विसर्गः) p. 595,2.

द्विसर्जह, (द्विसर्जयति) p. 42,3.

द्विसर्जहि, (द्विसर्जय) p. 295,1.

द्विसर्जसु, (द्विसर्जय, द्विसर्जयतां)
p. 215,1,2; 230,3; 575,2.

द्विसर्जो, (द्विसर्जते, द्विसर्ज)
p. 418,1.

द्विसर्ज, (द्विसर्जे) p. 146,1; 230,1;
317,1; (द्विसर्जः) 315,4.

द्विसर्जह, (द्विसर्जयति) p. 336,4.

द्विसर्जसर्ज, (द्विसर्जसर्जयोः) p. 301,3.

द्विसर्जे, (द्विसर्जे) p. 110,1.

*द्विसर्ज, (द्विसर्जा) p. 115,2.

द्विसर्ज करं, (द्विसर्जकरा) p. 301,9.

द्विसर्जि, (द्विसर्जि, द्विसर्जाले)
p. 286,1.

द्विसुद्व, (द्विसुद्वः, द्विसुद्वः)
p. 430,3.

द्विसेष, (द्विसेषः) p. 500,1.

द्विसेषसु, (द्विसेषय) p. 575,8.

द्विसंहिप्र, (द्विसंहितः) p. 334,6;
576,5.

*द्विसंख्य, (द्विसंख्यः) p. 211,1.

द्विस लघु, (द्विलघू) p. 267,4.

द्विसि, (द्विसिना) p. 147,3; 477,4;
496,4.

द्विसिप्र असुर कुल इलकं, (द्विसिता-
सुरकुलइलकं) p. 421,3.

द्विसु, (द्वि) p. 187,4; (द्वयोः)
205,3; 263,4; 265,1;
(द्वितीयः) 385,1; (द्वियेहि)
147,3.

द्विसु सप्र अगल कृष्ण मत्, (द्विसु-
ताधिकदृष्टपञ्चाशन्मात्रं)
p. 451,4.

द्विसु, (द्वितीयं) p. 163,4; (द्वौ)
370,1; (द्वितीये) 228,2
306,1.

- बोधोन्ताए, (बोधयति) p. 516,3.
 बोधोन्तार, (द्वितीये बोधराणि)
 p. 164,2.
 बोधोन्तार, (द्वितीयचतुर्थयोः)
 p. 236,2; 237,2; 238,2;
 239,2.
 बोधोन्तार, (द्वितीयचतुर्थयोः)
 p. 226,3.
 बोधोन्तार, (द्वितीयचतुर्थयोः)
 p. 240,2.
 बोधोन्तार, (द्वितीयस्थाने) p. 492,2.
 बोधोन्तार, (द्वितीयेऽपि) p. 163,3.
 बोधोन्तार, (द्वितीये, द्वितीयः) p. 33,8;
 108,2; 117,2; 171,1; 269,1;
 308,1; 472,1.
 बोधोन्तार, (बोधा) [११५] p. 35,3.
 बोधोन्तार कुल काल, (विपत्तकुलकालः)
 p. 292,1.
 बोधोन्तार, (वीरः, वीरे) p. 157,4; 249,
 3; 304,8; 520,5.
 *बोधोन्तार, (वीरः) p. 211,1; 249,3,4.
 बोधोन्तार वेदवहयो, (वीरवेदिपतेः)
 p. 125,3.
 बोधोन्तार पात्र, (वीरपात्रैः) p. 485,4.
 बोधोन्तार वरग मन्त्र, (वीरवर्ममन्त्र)
 p. 499,3.
 बोधोन्तार वरगोन्तार, (वीरवर्मोन्तार) p. 450,4.
 बोधोन्तार वरगोन्तार, (वीरः वरगोन्तारः, वीर-
 वरगोन्तारैः) p. 249,3,4.
 बोधोन्तार इत्या वरगोन्तार, (वीरवर्मात्र)
 p. 425,3.
 बोधोन्तार वरगोन्तार, (वीरवर्मवर्मात्रः)
 p. 139,2.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 202,3; 252,3;
 287,6; 484,1; 486,3; 488,3;
 (विंशतिः) 338,4.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 509,4.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 552,3.
 बोधोन्तार, (विंशत्यसाराणि)
 p. 252,5; 254,2.
 बोधोन्तार, (विंशत्यधिकानि)
 p. 442,2.
 बोधोन्तार दुष्ट, (विंशतिद्वयं) p. 276,2.
 बोधोन्तार रत्न, (विंशतिरेकां) p. 440,4.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 418,3; 555,3;
 (विंशतिः) 439,1.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 105,2.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 173,4.
 बोधोन्तार संज्ञित, (विंशतिः संज्ञितः)
 p. 449,3.
 बोधोन्तार, (विंशतिः) p. 171,1.
 बोधोन्तार, (द्वौ) p. 344,1; 461,2.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यन्त) p. 187,8; 291,3;
 (बुध्यन्तं) 219,4.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यन्तं) p. 315,9.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यमानाः) p. 507,3.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यन्तां, बुध्यन्तं)
 p. 80,8,9.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यन्तं) p. 293,4.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यन्तं, बुद्धा, बुद्धां)
 p. 309,4; 521,2.
 बुद्धोन्तार, (बुध्यन्तं) p. 433,2.
 बुद्धोन्तार, (बुद्धः, बुद्धं) p. 5,2
 बुद्धोन्तार, (बुद्धाः) p. 345,2.

वृत्तं, (वृत्तं) p. 492,1.
 वृत्तो, (वृत्तं) p. 124,3; 506,3.
 वृद्ध, (बोधः) p. 367,2.
 वृद्धि, (वृद्धिः) p. 42,8; 554,2,5;
 (वृद्धिं) 44,2.
 *वृद्धि, (वृद्धिः) p. 213,1.
 *वृद्धी, (वृद्धिः) p. 114,1; 436,2.
 वृत्तव, (बोधः, वृत्तः) p. 108,4.
 वृत्तव, (वृत्तवः, वृत्तवः) p. 455,2.
 वृत्तव, (वृत्तवः, वृत्तवः)
 p. 246,3; 535,2; (वृत्तवः,
 वृत्तवः) 263,5; (वृत्तवः)
 287,5.
 वृत्तव मव, (वृत्तवमवः, वृत्तव-
 मनवि) p. 263,3
 वृत्तव मववव, (वृत्तवमवववः)
 p. 323,9.
 वृत्तव राव, (वृत्तवरावः)
 p. 315,3.
 वृत्तव राव, (वृत्तवरावः) p. 257,9.
 वृत्तवः, (वृत्तवः) p. 15,1.
 वे, (हो) p. 17,4; 187,3; 356,2;
 396,1; 400,2; 555,1; (ह्यावः)
 118,2; (ह्योः) 170,4; (ह्ये)
 177,4,6; (ह्येतिथः) 315,6.
 वेव, (वेवः, वेवः) p. 570,1.
 वे वगव, (ह्यधिक, ह्ययाव)
 p. 103,5.
 वेवव, (ह्यववववववः)
 p. 202,1.
 *वेवव, (वेववः) p. 211,1

वेववव, (वेवववः) p. 207,4.
 वेवववी वववव, (ह्यववववववव)
 p. 210,2.
 वेवव, (वेवववः) p. 520,2.
 वेव, (ह्यवव) p. 10,5; 226,2;
 257,3; (ह्योरव, ह्ये वव)
 220,3; (ह्यवववव) 260,2;
 (ह्यवव, ह्ये वव, ह्यो) 284,3;
 295,1; 319,4; 326,2; 333,1;
 409,2; 521,3; 567,4; 569,1;
 575,2; 594,4.
 वेवव, (ह्यवववः, ह्ये ववव) p. 230,2.
 वेवव, (ह्यवववः, ह्यो ववव)
 p. 135,2; 140,5; 141,2.
 वेवववव, (ह्यवववववव) p. 463,3.
 वेव, (वेवः, वेवः) p. 202,2
 वेव, (वेवः) p. 118,4.
 वेव, (वेवः) p. 119,2; 114,3.
 ववव, (ववः) [511] p. 25,4.
 वववववव, (ववववववः) [511]
 p. 25,4.

भ ।

भ, (भं) [511] p. 358,1; 374,2.
 भव, (भवेन) p. 219,2; 244,1;
 304,5; (भयाव) 244,4.
 भव भवव, (भवभवः) p. 244,1.
 भव भोव वव, (भवभोवववः)
 p. 334,9.
 भवव गव, (भववः) p. 411,2

- भद्रार, (भकारात्) p. 575,8.
 भद्र, (भूत्वा) p. 537,2; 563,3
 भद्रक, (भैरवे) p. 304,6.
 भद्र, (जातः, जाताः, भरः) p. 453,1;
 581,7.
 भंग, (भङ्गः) p. 338,8.
 भंगला, (भङ्गाः, भङ्गिताः, पलायिताः)
 p. 446,3.
 भंगु, (भङ्गाः) p. 244,1.
 भङ्ग्या, (भङ्गुः) p. 491,3.
 भङ्गादिभ्य, (भङ्गाः) p. 318,3.
 भङ्गिभ्य, (भङ्गः, भङ्गौ) p. 255,2;
 (भङ्गितौ) 334,4.
 भङ्गिभ्या, (भङ्गिताः) p. 446,1.
 भङ्गिभ्या, (भङ्गा, भङ्गारेण) p. 385,2.
 भगव, (भगवः) p. 42,5.
 भगव भगव, (भगवयगवौ)
 p. 41,2.
 भगवा, (भगवः, भगवाः, भगवं)
 p. 280,2; 454,3; 583,1.
 भगवा भुव, (भगवद्भुव) p. 464,2.
 भगवा वगवा वखगव, (भगव-
 वगवकार्यगवाः) p. 569,2.
 भगवु, (भगवः) p. 293,5.
 भगवांता, (भङ्गाः) p. 289,1.
 भगवत्, (भगवैः) p. 500,2.
 भग्निभ्य, (भङ्गाः) p. 318,7.
 भग्निभ्या, (भङ्गः) p. 488,2.
 भट, (भटाः) p. 488,1.
 भव, p. 109,4; 125,3; 170,4;
 187,3; 192,2; 220,5; 293,3;
 321,1; 336,9; 360,2; 447,2;
 583,1; (भवति, भवते) 158,2;
 184,9; 240,5; 244,8; 268,5;
 323,5; 420,2; 431,4; 457,2;
 486,4; 539,3; 564,2; 579,8;
 (भवितं) 583,7.
 भवद्, (भवति, भवते) p. 30,5;
 163,4; 167,2; 230,8; 267,5;
 311,9; 319,5; 336,2; 442,1;
 492,4; 512,6.
 भवच्च, (भवामि, भवत, भवतां)
 p. 374,1.
 भवत्, (भवति) p. 521,4.
 भवतां, (भवति) p. 271,4; 518,4.
 भवति, (भवति) p. 315,3.
 भवामि, (भवामि) p. 330,2.
 भवद्, (भवत) p. 163,2; 177,7;
 (भवति) 180,6.
 भवद्भि, (भव) p. 371,1.
 भवद्भु, (भवत) p. 257,9.
 भवा, (भवति) p. 293,4.
 भवि, (भवति) p. 371,2; (भवित्वा)
 543,1.
 भविभ्य, (भवित्वा, भवितः)
 p. 494,1.
 भविभ्यं, (भवितं) p. 447,3; 595,2;
 (भवित्वा) 525,2.
 भविभ्या, (भवित्वा) p. 119,1; 144,
 2; 567,8.
 भविष्य, (भवते, भव) p. 237,2.
 भविष्यद्, (भवते) p. 228,6;
 236,2.

- भविष्यत्, (भव्यते) p. 380,2;
 484,4.
 भविष्ये, (भव्यते) p. 464,4.
 भवीषी, (भव्यतिः) p. 348,1.
 भवीषे, (भव्यते, भव्यन्ते) p. 411,4.
 भव्यु, (भव्य) p. 126,5; 241,2; 242,
 2; 254,2; 330,9; 461,4;
 (भव्यिताः) 571,3.
 भवे, (भव्यति) p. 525,4.
 भवो, (भव्य) p. 330,5; (भव्यति)
 444,3.
 भक्त, (भक्तः) p. 279,2.
 भक्ति, (भक्ता) p. 405,2.
 भक्ति भक्ता, (भक्तृभक्ता) p. 357,3.
 भक्तौ, (भक्ती, भव्यते, भवन्ति)
 p. 378,2; (भक्ता) 439,4.
 *भक्तु, (भद्रः, भद्रा) p. 235,1;
 240,2,3.
 *भक्तु, (भद्रः) p. 132,1.
 *भद्रा, (भद्रा) p. 436,2.
 भवद्या, (भवनं) p. 480,3.
 भव भद्र हरणं, (भवभयहरणं)
 p. 313,6.
 भव्याणी, (भवानी) p. 348,2.
 भव्याणी कान्ता, (भवानीकान्तः)
 p. 169,8.
 भविष्यी, (भविष्यी) p. 435,4.
 भव्य गद्या, (भव्यगद्यान्) p. 575,4.
 भव्याकारु, (भव्याकाराः) p. 514,3.
 भवद्, (भवति, भवन्ति) p. 293,2;
 273,2; 460,4; 581,2.
 भवत्, (भवामि) p. 180,4.
 भव भवरा, (भवभ्रमराः) p. 391,2.
 *भवर, (भवराः) p. 141,1.
 भवर, (भवरः, भवराः) p. 270,1.
 भवर कुल, (भवरकुलं) p. 581,2.
 भवर वरे, (भवरवरः, भवरवरेण)
 p. 334,7.
 भवर ववयो, (भवरववयोः)
 p. 365,6.
 *भवरावलि कृदं, (भवरावलीकृदं)
 p. 478,4.
 *भवरु, (भवरः) p. 140,1; 213,4.
 *भवरो, (भवरः) p. 193,4.
 भवमर, (भवरः, भवराः) p. 455,2.
 भवमरा, (भवराः) p. 491,2; 550,3.
 भवमरु, (भवराः) p. 516,3.
 भवद्, (भवति, भव्यते) p. 322,4.
 भव, (भविष्यति, पूरय) p. 64,4; (भूतं,
 भूताः, भूत्वा) 289,3.
 भरे, (भूतं) p. 334,5.
 भव्या, (भव्याः, भव्यां) p. 483,2.
 *भवल, (भवलः) p. 211,5.
 भाग, (भागः) p. 55,6; (भागं) 59,2.
 भादि, (भाति) p. 419,4.
 भावत्, (भावयति) p. 252,3.
 भावा, (भावः) [111] p. 28,2.
 भाविष्यन्, (भाविष्यी) [111]
 p. 28,3.
 *भाषद्, (भाषरः) p. 140,1.
 भाषद्, (भाषते) p. 42,5; 167,8.
 भाषन्ता, (भाषते) p. 207,3.

- भास तर्को, (भाषातरब्धः) p. 1,7.
भासा, (भाषते) p. 365,1.
भाषे, (भाषते) p. 563,6; (भाषन्ते,
भाषयन्ति, भाषयन्ते) 566,5.
भिंग गव्य, (सङ्गणकं) p. 192,2.
भिंग अंकार भारा, (सङ्गणकारभाराः,
सङ्गणकारभारः) p. 493,3.
*भिंगो, (सङ्गः) p. 195,3.
भिक्षा, (भिक्षा) p. 419,3.
भिक्षारी, (भिक्षुकः) p. 435,3.
भिक्ष, (भक्ष्यो) p. 41,2; (भक्ष्यः)
44,3; 46,2,6; (भक्ष्यात्) 44,6,
7,8,9; (भक्ष्यः, भक्ष्ये) 44,7.
भिक्ष गवा, (भक्ष्यगवः) p. 405,3.
*भिक्षमरदु, (भिक्षमहारादुः)
p. 193,4.
भिक्ष शरीर, (भिक्षशरीरं) p. 321,1.
भित्तिरि, (भित्ति) p. 545,7.
भीषणा, (भीषणा) p. 485,2.
भुभ्रप पय, (भुभ्रपतिः) p. 579,8.
*भुभ्रगपभ्रातं, (भुभ्रगपयातं)
p. 443,5.
भुभ्रंगम, (भुभ्रगमः, भुभ्रगमं)
p. 9,3; 468,1.
भुभ्रंगा पभ्रदो, (भुभ्रगपयातादं,
भुभ्रगपयादादं) p. 368,1.
*भुभ्रंगपभ्रातं, (भुभ्रगपयातं)
p. 440,4.
भुभ्र भुभ्र घट गिरि, (भुभ्रगुघट-
गिरिः) p. 566,5.
भुभ्रच, (भुभ्रचं) p. 334,5.
भुभ्रच भ्रम करवा, (भुभ्रचभ्रमकरी,
भुभ्रचभ्रमकरी, भुभ्रचभ्रम-
कारिणी) p. 165,2.
भुभ्रचे, (भुभ्रचे, भुभ्रचं) p. 128,3;
287,7.
भुभ्रचं, (भुभ्रचः) [115]
p. 31,3.
भुभ्रचदं, (भुभ्रचपतिः, भुभ्रचपतिः) [115]
p. 32,2.
भुभ्र भ्रचं, (भुभ्रभ्रचं) [115]
p. 31,5.
भुभ्रा, (भुभ्रा, भुभ्रयोः, भुभ्रा)
p. 443,3.
भुभ्रा संठिभ्रा, (भुभ्रासंठिभ्रतः)
p. 387,2.
भुभ्रव भ्रचंको, (भुभ्रवानन्दः)
p. 365,5.
भुभ्रि, (भुभ्रिः) p. 822,4.
भ्रभ्रं, (भ्रभ्रं, भ्रभ्रो) p. 356,1.
भ्रभ्रंता धारा, (भ्रभ्रनधारः, भ्रभ्रनधारं)
p. 356,2.
भ्रभ्ररा लग्ग खग्गहिं, (भ्रभ्राधलप-
खग्गिन) p. 15,3.
भ्रत, (भ्रतः) p. 520,2.
भ्रतलंतगा, (भ्रतलान्तगतः) p. 485,4.
भ्रब्रं, (भ्रपतिः) [115] p. 512,3,4.
भ्रमि, (भ्रमिः) p. 423,1; (भ्रमो)
488,1.
भ्रमो, p. 207,5; (भ्रमिः, भ्रमिं)
483,3.
भ्रेशा, (भ्रेशः) p. 17,2,3.
भ्रं, (भ्रतः, भ्रेशः) p. 220,3.

भेक, (भेकं) p. 167,7.
 भेक्री, (भेकाः) p. 17,1; 23,5.
 भेरि, (भेरी) [1] p. 560,3.
 भेरिच वहु, (भेरीचब्दं) p. 304,6.
 भो, (भः) [511] p. 351,1.
 भोच्य, (भोचनं) p. 338,4.
 *भोच्यु, (भोचः) p. 132,6.
 भोह राधा, (भोगिराजः) p. 481,3.
 भोष्यं, (भोष्यं) p. 419,3.
 भोहुंता, (भोटान्ताः) p. 318,2.
 भोहा, (भूः, भुवौ, भुवोः)
 p. 408,1; 443,3.

म ।

*मभ, (मभः) p. 213,1.
 मभ गल करिवर चन्द्रलक्ष गमयी,
 (मभकलकरिवरहालक्षगमना)
 p. 496,3.
 मभ गल कुंजर गमयी, (मभकल-
 कुंजरगमना) p. 410,3.
 *मभगनु, (मभकलः) p. 132,6;
 140,2.
 मभ्य, (मभ्यः) p. 360,4.
 *मभ्य, (मभ्यः) p. 211,4.
 मभ्य कोलि लीला हरं, (मभनकोलि-
 लीलाहरः) p. 511,4.
 *मभ्य तालक, (मभनतालकः)
 p. 132,3.
 *मभ्यचहरा, (मभनचर्चं) p. 330,1,9;
 334,10.

*मभ्यचहरा, (मभनचर्चं) p. 333,2.
 *मभ्यु, (मभ्यः) p. 193,3.
 मभ्य मत्त, (मभ्यमत्तान्) p. 262,1.
 *मभ्य, (मभ्यः) p. 213,1.
 मभ्यु, (सुकुलं) p. 513,3.
 *मभ्यु, (मभ्यः) p. 193,3.
 *मभ्य, (भुगेन्द्रः, भुगेन्द्रं)
 p. 350,3,4.
 मभ्य, (भुगेन्द्रः) [515] p. 35,2.
 *मभ्यो, (भुगेन्द्रः) p. 193,3.
 मंगल, (मङ्गलं) p. 42,5; 44,2.
 मंगरि, (मङ्गरिः) p. 465,1; (मङ्गरी)
 563,2.
 *मङ्गीरा, (मङ्गीरं) p. 514,4; 516,5.
 मङ्गुला, (मङ्गुलानि) p. 491,1.
 मंडा बीष, (मण्डविंशतिं) p. 224,2.
 मंडिच, (मण्डितं) p. 334,6.
 मंडिच, (मण्डिता) p. 499,4.
 *मङ्गुच, (मण्डूकः) p. 140,1.
 मंतं, (मन्तं) p. 428,1.
 मंतही, (मन्तमयच) p. 552,2.
 मंति वर, (मन्तिवरं) p. 249,3.
 मंति वरे, (मन्तिवरः, मन्तिवरेच)
 p. 244,8.
 मंथा, (मन्तकं) p. 481,4; 520,4;
 (मन्तको) 514,1.
 *मंथाच, (मन्थानः) p. 367,2,5.
 *मंथायो, (मन्थानः) p. 195,1.
 मंभ भल, (मन्भफलं) p. 46,3.
 मंभ मंभ, (मन्भमन्भः, मन्भमन्भं)
 p. 550,4.

मंहर, (मन्हरः) p. 573,7.
 *मंहर, (मन्हरः) p. 351,1,2.
 मंरा, (मन्दाः) p. 399,3.
 मंशं, (मंशं) p. 419,2.
 *मन्नाह, (मर्कटः) p. 140,1.
 *मन्नाह, (मर्कटः) p. 193,3; 211,2.
 मगाव, (मगावः) p. 42,2.
 मगाव वागाव, (मगावनगावौ) p. 41,1.
 *मन्ध, (मन्धः) p. 211,4.
 *मन्ध, (मन्धः) p. 140,3.
 मरुचं, (मरुचं) p. 419,2; 428,3.
 मरुच, (मरुचं) p. 187,7; 291,3;
 333,2; 535,1.
 मरुभ्रात्रा, (मरुचं) p. 521,1.
 मरुभ्रगुह वासाहं, (मध्यगुहनामानि)
 p. 32,1.
 मरुभ्रगुह, (मध्यगुहः) p. 39,3.
 मरुभ्रादिभ्र, (मरुचं स्थिताः) p. 177,5.
 मरुभ्रलसुभ्रल, (मध्यलसुभ्रल)
 p. 35,1.
 मरुभ्र लसुभ्र, (मध्यलसुभ्रेन)
 p. 35,5.
 मरुभ्र लसुभ्र, (मध्यलसुभ्रः) p. 39,4.
 मरुभ्र, (मरुचं) p. 15,1; 16,1;
 569,2.
 मरुभ्रोक्तं गंधो, (मरुचंकाव्यः)
 p. 357,2.
 मरुभ्र, (मरुचं, मरु) p. 394,2;
 397,3.
 मरुभ्रह, (मरुचं) p. 433,3.
 मरुभ्रा चिन्नाहा, (मरुचंपीतं)
 p. 408,2.

मरु, (मरुहा, मरुचि) p. 293,4;
 (मरुः) 397,3; (मरुः, मरुहा)
 360,4; 541,4.
 मरु मरुभ्र, (मरुभ्रमरुचं) p. 543,1.
 मरु मोहवा, (मरुभ्रमोहनी) p. 521,4.
 *मरुभ्रं च ह्रद, (मरुभ्रं च ह्रदः)
 p. 489,4.
 मरुहरुच, (मरुहरुचं) [ss]
 p. 30,8; (मरुहरुचः) 273,2.
 मरु हरुचि, (मरुहरुचि) p. 579,3.
 मरुहा, (मरुः) p. 405,3; 414,4.
 मरुचि मंत, (मरुचि मन्तायां, मरुचि मन्तौ)
 p. 9,4.
 मरुचि गुह, (मरुचिगुहः) p. 370,1.
 मरुचं, (मरुहा, मरुचि) p. 287,9.
 मरुचो, (मरुः) p. 830,3.
 मरुचो भव, (मरुभ्रभवः) p. 233,5.
 मरुचो भव चरं, (मरुभ्रभवचरः)
 p. 233,5.
 *मरुचो ह्रद, (मरुचो ह्रदः) p. 491,5.
 मरुचो हर, (मरुचो हरः, मरुचो हरं)
 p. 242,6; 311,6; 478,2.
 मरुचो हरा, (मरुचो हरं) p. 523,3.
 मरुचो हराह, (मरुचो हराहि) p. 503,2.
 *मरुचो ह्रद, (मरुचो हरः) p. 213,3.
 मरुचो ह्रद, (मरुचो हरं) p. 330,2.
 मरुत, (मरुत्रा) p. 103,2; (मरुत्राः)
 103,6; 105,2; 155,2; 167,4;
 170,2; 182,1; 202,3; 205,3;
 237,1; 239,1; 240,4; 246,5;
 6; 254,2; 261,4; 265,2;
 269,1; 276,1; 280,2; 282,1;

- 285,5; 806,4; 308,2; 319,4;
336,8; 363,2; 381,2; 404,2;
484,1; 500,4; 552,4; 571,3;
575,7; (मात्रासु) 228,2; (मात्रे)
333,1.
- मत्त कोट, (क्रोधमत्ताः) p. 499,1.
मत्तगल, (मात्राधिकः) p. 198,2.
मत्त चारि, (चतुर्मात्रः) p. 252,4.
मत्त पताका, (मात्रापताकां)
p. 89,7.
मत्त विद्वृषिद्या, (मात्राविद्वृष्यं)
p. 252,2.
मत्त मन्त्रगल गामिणि, (मत्तमत्तकृत्-
गामिनि) p. 227,1.
मत्तह, (मात्राः) p. 182,5; 226,2,4;
274,3; 287,4; 411,3; 500,1.
मत्तहि, (मात्राभिः, मात्रायां)
p. 567,7.
मत्ता, (मात्राः) p. 108,2; 124,2;
126,2; 138,2; 177,6; 220,2;
236,1; 238,1; 240,1; 241,1;
326,1; 361,1; 367,2; 378,1;
398,2; 424,3; 426,4; 481,3;
518,3; 564,3; 583,6; (मात्रे)
177,4; (मत्ताः) 483,1.
मत्ताहं, (मात्राः) p. 121,3; 171,2;
269,1; (मात्रासु) 171,1.
मत्ताहं, (मात्राः) p. 111,1.
मत्ता गलकं, (मात्रागलकं) p. 388,1.
मत्ताहं, (मात्रार्था) p. 48,1; 298,4.
मत्ताह्या, (मात्राः) p. 377,2.
मत्ता घताका, (मात्रापताका)
p. 89,1.
- मत्ता ह्य सुललिभ्र, (मात्रावर्णसुल-
लिताः, मात्रावर्णसुललितं)
p. 579,7.
मत्ता नेह, (मात्रानेहः) p. 80,1;
(मात्रानेहं, मात्रानेरोः) 80,8.
मत्ता खंका, (मात्राखंका, मात्राखंकाः)
p. 442,2.
मत्ते, (मात्राभिः) p. 315,2.
मत्वा, (मत्वाकं, मत्वाकानि) p. 507,4.
‘मद्युभार, (मद्युभारः) p. 285,3.
मम, p. 345,2.
मम्मह, (मन्मथः) p. 300,2.
*मरहो, (महाराहः) p. 193,3.
मरथ, (मरथं) p. 42,3.
मरहट्टा, (महाराहः) p. 244,3.
*मरहट्टा, (महाराहः) p. 336,1,9;
338,9.
*मरालु, (मरालः) p. 140,2.
मम थल, (ममथलं) p. 541,2.
मल, (मलं) p. 345,2.
मलम्र कुहर यब बलि, (मलयकुहर-
नववल्लीः) p. 233,4.
मलम्र गिरि, (मलयगिरो) p. 255,3.
मलम्र गिरि कुहर, (मलयगिरिकुहरं)
p. 270,3.
मलम्र चोल बह, (मलयचोलपती)
p. 255,2.
मलम्र विबह, (मलयवृषतिः)
p. 148,3.
मलम्र वाध्या, (मलयवातः)
p. 493,1.

- मलयाचिन्ता, (मलयानिलाः, मलया-
निलाः) p. 513,1; 523,4.
- *मलय, (मलयः) p. 213,2.
- *मल्लिभ्रा सुहृदं, (मल्लिकासुहृदः)
p. 381,2.
- *मल्लिका, p. 381,5.
- मह, (मध्ये) p. 150,1; (मह) 180,7;
(मम, ममं) 358,3; 480,4.
- महामत्, (महामात्राः) p. 443,1.
- महामत् माश्रंग, (महामत्माश्रङ्गः)
p. 443,1.
- *महामार्ह, (महामाया) p. 114,4.
- *महालक्ष्मी, (महालक्ष्मी)
p. 386,2.
- *महालक्ष्मी, (महालक्ष्मीः)
p. 387,4.
- महि, (महा) p. 262,3; 304,7;
(मही) 165,2; 266,2; (महीं)
327,1; (महं) 365,4.
- महिभ्र, (महा) p. 165,3.
- महिभ्रल, (महीतलं) p. 311,4;
570,1.
- महिभ्रले, (महीतले) p. 539,1.
- महिलं, (महिलां) p. 428,3.
- महिहर, (महीधरः, महीहरः, मही-
दृतः) p. 165,3; 586,7.
- *मही, p. 345,3,4.
- मही, p. 368,4; (महीं) 418,1.
- महु, (महुके, महुकः, महुकाः)
p. 270,1; (महं, मम) 156,4.
- *महु, (महु) p. 345,1,2.
- महुभ्र, (महुकरः, महुकराः)
p. 233,2.
- महुभ्र चरक, (महुकरचरकः =
घटकलः) p. 257,8.
- महुभ्ररा, (महुकराः) p. 460,3.
- महु पाथ बहू चरा, (महुपानबहु-
चराः) p. 460,3.
- *महुभारं, (महुभारः) p. 284,3.
- महुभाष, (महुभाषे) p. 397,2;
(महुभाषः) 491,4.
- महुर, (महुरः) p. 566,6.
- माश्रंग, (माश्रङ्गः) p. 443,1.
- माश्रा, (माया) p. 289,8; (माया)
352,5; 463,2.
- *माश्रा, (माया, मायां) p. 436,1;
461,4; 463,5.
- माहं, (मातः) p. 5,1.
- माख, (मानय) p. 381,2; (मानः)
554,2,5.
- माखं, (मानं) p. 122,1.
- माख मोलिभ्रा, (मानमोहिता)
p. 423,3.
- माखष, (मानषं) [s] p. 20,4.
- माखसु, (मानसु = गुहं) p. 308,2.
- माखर, (मानर) p. 491,3.
- माखरिं, (मानेन, मानेः) p. 9,1.
- *माखसु, (मानयत) p. 306,4.
- माखिभ्र, (मानते, माखः) p. 279,2.
- माखिभ्रि, (मानिनि) p. 9,1; 122,1.
- माखीभ्रा, (मानते, मानते, माननीयः)
p. 424,2; 481,1.

- मासु, (मानय) p. 396,2.
 मावेही, (मानय) p. 377,1.
 *मायो, (मानिनी) p. 115,1.
 *मायोराभा, (मनोरभा) p. 115,1-2.
 मारु, (मारय) p. 249,7.
 मारा, (मारः) p. 493,4.
 मारि, (मारयिष्ठा, मारिः)
 p. 249,2.
 मारु, (मारुतः) p. 516,3.
 मारु, (मारुतिः) p. 576,5.
 मा, (मारितः, मारयिष्ठा)
 p. 439,8; 576,4.
 *माल, (मालती) p. 870,2.
 *मालती, p. 870,4; 425,5.
 *मालती हंवा, (मालतीच्छन्दः)
 p. 424,4.
 मालव राष्ट्र, (मालवराजः) p. 255,3.
 मालव राष्ट्र बले, (मालवराजबलं)
 p. 318,6.
 मालवा, (मालवाः) p. 446,1.
 *माला, (मालां) p. 271,4; (माला)
 273,5; 436,1.
 *माला हंवा, (मालाच्छन्दः)
 p. 272,2.
 *मालाधरा, (मालाधरा) p. 512,6.
 *मालिनी नाम, (मालिनीनाम)
 p. 492,1.
 मास अष्टक, (मासाष्टकं) p. 386,2.
 माह, (माहवः) p. 460,4.
 माहवी, (माहवी) p. 513,3.
 मित्र राष्ट्र, (मित्रगणने) p. 147,5;
 167,9; 271,2.
 मिटावह, (लोपय) p. 55,4.
 मिटिञ्जहु, (मोघय, लोपय)
 p. 48,3.
 मित, (मित्रे, मित्रं, मित्रात्)
 p. 41,1; 44,2,3,4,5,6;
 46,1,5; 338,1.
 मित्ता, (मित्रं, मित्रादि) p. 463,2.
 मिल, (मिलति) p. 371,4.
 मिलंत, (मिलितौ) p. 80,5.
 मिलाव, (मिल्वते) p. 89,8.
 मिलि, (यकीमुय) p. 309,5.
 मिसु, (मिलति) p. 537,4.
 मिलि, (मिलितः) p. 576,5.
 मीलि, (मिलिताः) p. 309,3.
 मुअल, (मुताः) p. 266,3.
 मुअदि, (मुअ) p. 127,2.
 मुअमाला, p. 387,2.
 मुझि, (मुझा) p. 244,2.
 मुच्छि, (मुच्छितं, मुच्छिता)
 p. 157,5.
 मुच्छि, (मुच्छितं, मुच्छितानि)
 p. 249,2.
 मुभ्ने, (विसुअ, चे सुअ) p. 463,3.
 मुठि, (मुठिकः) p. 381,3.
 मुठि अरिठि, (मुठिकारिठयोः, मुठि-
 कारिठयोः) p. 334,3.
 मुअह, (जानीत) p. 177,7; 246,3.
 मुअहु, (जानीदि, जानीत, जायतां)
 p. 42,6; 58,3; 132,8; 182,
 5; 202,6; 375,2; 512,6.
 मुअि, (जायतां) p. 238,2; 239,2.

- *सुचि, (सुनिः) p. 213,5.
 सुचि आचरं, (सुन्यामन्तः) p. 586,2
 सुचिभो, (चातः, चायते) p. 475,3 :
 (चाताः, चातव्याः) 494,3.
 सुचि गव, (सुनिगवाः = वस गवाः)
 p. 560,2.
 सुचि गव वरुणं, (सुनिगववरुणं)
 p. 313,5.
 सुचि वस मावस वंसा, (सुनिवस-
 मानसवंसः) p. 586,8.
 सुचिज्जह, (चायते) p. 500,3.
 सुचिज्जव, (मन्यते, चायते)
 p. 494,3.
 सुचिज्जसु, (जानीहि) p. 59,3 ;
 431,2.
 सुचिज्जा, (चायते, चातः, चातव्यः)
 p. 429,2.
 सुचिज्जे, (चायते, मन्यते, मान्यते)
 p. 358,2 ; 418,4.
 सुचि द्विभ्र गव, (सुनिद्विभ्रगवाः)
 p. 323,4.
 सुचौ, (चायतां) p. 500,4.
 सुचेसु, (जानीहि, जानीत) p. 58,3 ;
 175,2 ; 192,2 ; 265,2 ; 299,2.
 सुचो, (चातव्यः, चायते, चायतां)
 p. 444,4 ; 509,4 ; (जानीत,
 जानीहि, चातः) 525,5.
 सुचुरि, (सुद्रा) p. 573,5.
 सुह वरा, (सुद्रावहं) p. 283,3.
 सुह, (सुगधं) [१] p. 29,3 ; (सुगधः)
 367,3.
 सुहव, (सुगधः, हे सुगधे, सुगधया)
 p. 440,2.
 सुहा, (सुगधा) p. 555,5.
 सुह्नि, (सुगधे) p. 129,5 ; 297,5 ;
 354,1 ; 547,3.
 सुह्निचि, (सुगधे) p. 126,3.
 सुह्नीव, (सुगधे) p. 195,3.
 सुह्ने, (सुगधे) p. 356,2.
 सुह, (सुजे) p. 259,1 ; 509,1.
 सुहं, (सुखं) p. 125,4 ; 531,2.
 सुहिम, (सुगधीभूय) p. 255,4.
 सुहे, (मां, सुख्यः) p. 468,5.
 सुहो, (सुजे) p. 475,1.
 ने, (महं, मम) p. 127, 3 ; 356,4 ;
 363,4.
 नेहणि, (नेदिनी) p. 240,4.
 नेच्छमा, (नेच्छाः) p. 440,4.
 नेच्छ वरीर, (नेच्छवरीरं) p. 249,2.
 नेच्छ वरीरं, (नेच्छवरीरं) p. 127,4.
 नेच्छवको, (नेच्छानां) p. 157,5.
 नेहह, (नेच्छाः) p. 570,7.
 नेटाव, (लोपय) p. 96,2.
 नेटावा, (विसृप्यते) p. 412,4.
 नेवङ्गा रंभा वाहं, (नेवकारभ्यानाहं)
 p. 507,3.
 नेव, (नेवः) [1] p. 37,3 ; 65,5.
 *नेव, (नेवः) p. 213,1.
 नेवन्व, (नेरोः वव) p. 105,3.
 नेव मंवर विर, (नेवमवरविरः)
 p. 157,3.
 नेव विंगा, (नेववृद्धे) p. 425,2.
 *नेव, (नेवः) p. 158,1.
 नेव, (नेवः) p. 455,1.
 नेवंधारा, (नेवाम्बकारः) p. 399,2.

मेघा, (मेघाः) p. 391,2; 425,2;
516,1.

*मेघाशय, (मेघाशयः) p. 213,2.

मेघो, (मेघः) [113] p. 34,3.

*मेघो, (मेघः) p. 195,1.

मो, (मः) [555] p. 39,2; 525,1.

मोहनि मच्छा, (महेशुरमच्छः)
p. 403,3.

मोक्षं, (मोक्षं) p. 356,4; 428,4.

मोक्ष्वा, (मोक्षः) p. 207,6; (मोक्षं)
417,4.

मोक्षिणा, (मोक्षिताः) p. 446,3.

*मोक्षिणशय, (मोक्षिणशयः)
p. 451,2.

मोक्षिणहार, (मोक्षिणहारः)
p. 286,2.

मोक्षिणशय, (मोक्षिणशयः) p. 523,3.

*मोक्षक, (मोक्षकं) p. 454,2.

*मोक्षकं, p. 455,5.

मोरच, (मयूराः) p. 516,1.

मोरा, (मयूराः) p. 399,2.

*मोरो, (मयूरः) p. 193,4.

मोक्षिण, (मोक्षितं) p. 318,6.

मोक्ष, (मोक्षयति) p. 311,4.

मोक्ष, (मोक्षयति) p. 263,5.

*मोक्षिण, (मोक्षिणी) p. 238,2.

*मोक्षिणी, (मोक्षिणी) p. 235,1;
238,3.

*मोक्षो, (मोक्षः) p. 195,1.

मिन्, (पादयुग्मे) p. 25,3.

र ।

रघव, (रघयति) p. 394,1; (रघीति)
513,2.

रघव, (रत्नं) [115] p. 31,4; (रत्नः)
271,3.

रघवं, (रघवं) p. 478,1; (रत्नं)
478,2.

रघवि, (रत्न्यां) p. 147,4; 263,3.

रघवि यद् किरण, (रत्ननिप्रसु-
किरणाः) p. 270,1-2.

रघवि यद् वरघवि, (रत्ननिप्रसुवदने)
p. 579,3-4.

रघवी, (रत्नी) p. 348,4.

*रघु, (रत्नं) p. 213,4.

रह, (रघयति, रघयित्वा, रघय)
p. 374,2.

रहणं, (रघितः, रघितं) p. 447,4;
478,3.

रह मंडल, (रघिमच्छलं) p. 573,3.

रह रह चक्र परिहृण्य चक्रं, (रघिरघ-
चक्रपरिहृण्यचक्रं) p. 131,2.

रघ, (रघयति) p. 131,4.

रंको, (रङ्गः) p. 224,4.

रंग, (रङ्ग = रंगाने) p. 322,2.

*रंजण, (रङ्गनः) p. 213,2.

रंटा, p. 118,3; 419,1.

रंभय यत्ता, (रम्भायने) p. 403,1.

रकल, (रक्त) p. 367,4.

रकल, (रक्तु) p. 172,3.

रकले, (रक्तु) p. 346,4.

- रक्षो, (रक्षतु) p. 343,4.
रखो, (रक्षतु) p. 345,4.
रगाव, (रगावः, रगावे) p. 42,3;
459,3.
रगाव पर, (रगावपरा) p. 263,5.
रगवा, (रगावः) p. 521,1.
रगवाया, (रगावः, रगावः, रगावाः)
p. 486,2; 552,1.
रवह, (रवयति) p. 42,5.
रव्य, (राव्यं) p. 576,2,6.
रव्यु, (राव्या, रव्युः) [१५१] p. 32,3.
*रहु, (रहु, रहु) p. 228,6.
*रहु, p. 103,7; 140,6; 158,6;
228,1.
रख, (रखं, रखे) p. 42,9; 148,1;
180,3; 244,2; 327,8; 448,4.
रख खाह (रखनाथः) p. 502,2.
रख वकल वकल हथु, (रखवकलवकलना)
p. 172,1.
रख मह, (रखमथे) p. 255,4.
रख मुक्कि, (रखमत्ताः, रखं मुक्का)
p. 244,2.
रख रखंत कांची गुथं, (रखरखत्-
काचीगुथं) p. 511,2.
रख काम अगारा, (रखकर्मअगाराः)
p. 499,1.
रखह, (रखीति, रीति) p. 537,3;
581,3.
रखं, (रखः) [१] p. 38,2.
रखंता, (रखयः) p. 520,3.
रखि रेह, (रखिरेखाः) p. 210,2.
*रखव, (रखवः) p. 348,4.
रखव, (रखवः, भर्ता) p. 375,4.
रखव गमव, (रखवगमनं) p. 352,2.
रखवि, p. 539,2.
रखवी, p. 496,4; (रखवि) 500,3.
*रखवो, (रखवः) p. 348,3.
रखामो, (रखामथे) p. 428,3.
रखो, (रख्यः) p. 419,4.
रख, (रखः) [१५] p. 26,4; [१११]
28,2; [१] 38,4.
रखवागगा, (रखनाग्रं) [५५] p. 30,7.
रखवाभरथं, (रखनाभरथं) [५]
p. 29,2.
रख वखो, (रखवखी) p. 365,2.
रख रखवं, (रखविरतिः) p. 311,3.
रख वदितं, (रखवदितं) p. 492,1.
रख सुरंगो, (रखसुरङ्गः) p. 383,1.
रखिअ, (रखिकः, रखितं) [५५]
p. 30,7.
*रखिअर, (रखिका) p. 147,5.
*रखिका, p. 148,7.
रख, (रखः) p. 36,3; (रखं) 249,5;
(रखाः) 309,3.
रखह, (तिष्ठति) p. 190,4; 395,3.
रखवं, (विरतिः) p. 311,2.
रख वंजव वंजोअर, (रख-व्यङ्गन-
वंजोअर) p. 10,1.
रख वंजव वंजोअ, (रख-व्यङ्गनवंजोअ)
p. 7,3.
रखवि, (रखेः) p. 309,3.
रखव, (रखः) p. 330,4.

- *राजसेव, (राजसेना, राजसेनं)
 p. 228,6; (राजसेनः) 235,2;
 240,6; (राजसेनं) 240,5.
- *राजसेव रज्जु, (राजसेनरज्जु)
 p. 230,4.
- राजस, (राजानः) p. 289,1.
- राजा, (राजा) p. 224,4; 277,1;
 289,7; 367,3.
- राज, (राजा) p. 219,1.
- राजकुल, (राजकुलं, राजकुले)
 p. 42,9.
- *राजो, (राजा) p. 195,1.
- राजो, (राजा) p. 394,2.
- राजंता, (राजन्ति, राजन्ते) p. 425,3.
- राजते, p. 511,5.
- राजा, (राजन्, राजा) p. 244,7.
- राजय, (राजयः) p. 576,7.
- *राजा, (रामा) p. 115,2; 436,2.
- रामो, (रामः) p. 344,1.
- राजय, (राजयः) p. 576,8.
- राजा सुह महु पाय, (राधामुखमधु-
 पानं) p. 334,7.
- रिच गणय, (रिपुगणाः, रिपुगणेषु)
 p. 255,5.
- रिच कणय, (रिपुवहः) p. 570,3.
- रिच महयं, (रिपुमयनं) p. 313,4.
- रिच चिर, (रिपुचिरः) p. 304,7.
- रिच बीचरि, (रिपुचिरि)
 p. 180,4.
- रिजय, (रिजन्ति) p. 322,1.
- रिडि, (रिडिकाः) p. 381,3.
- रियो, (रियं) p. 330,5.
- रिडि, (रूडिः, रूडिं) p. 42,2,8;
 44,2.
- *रिडो, (रूडिः) p. 114,1; 436,2.
- रंधंती, (रन्धन्ति) p. 125,2.
- रक्का, (रक्तं) p. 408,3.
- रुवो, (रुद्रः) p. 558,4.
- रुपय, (रुप्यं) p. 184,4.
- रुय, (रुपेय) p. 503,2.
- रुयच, (रुपकं, रुपके) p. 163,5;
 287,7.
- रुययो, (रुपकाः, रुपकं) p. 440,1.
- रुयं, (रुपं) [1] p. 38,3; (कान्तिं)
 107,1.
- रुय सुडा, (रुपसुग्धा) p. 368,3.
- *रुयमाला कडा, (रुपमालाकण्डः)
 p. 398,2.
- रुय, (रुपेः, रुपे) p. 5,1.
- रुयय, (रुपेय) p. 444,4.
- *रुयमाला, p. 399,4.
- रुयय, (रुययि) p. 545,5.
- रे, p. 227,1; 450,1; 468,4;
 (राखि) 347,1.
- रेह, (रेखा) p. 346,1.
- रेहच, (राजते) p. 516,2.
- रेहंती, (राजमानः) p. 529,4.
- *रेहा, (रेखा) p. 151,1.
- रेहा, (रेखा, रेखाः) p. 223,2;
 418,3.
- रेहाई, (रेखाः) p. 112,1.
- रेहो, (रेकः) p. 595,2.

- रो, (रः) [s1s] p. 39,4.
 *रोला, p. 155,1,3; 157,6; 158,6.
 रोला क्वंरो, (रोलाक्खन्दि) p. 155,4.
 रोस रत्त सच्च गत्त, (रोसरत्तसच्च-
 मात्ताः) p. 485,2.
 रोसाणिय्य, (सच्चवित्तं) p. 184,4.
 रोसा रत्ता सच्च गत्ता, (रोसारत्त-
 सच्चमात्ताः) p. 483,2.

ल ।

- लह, (सुहोत्वा) p. 180,3; 230,1;
 257,6,8; 375,1.
 लंका गिरि मेहलाहि, (लङ्कागिरि-
 मेहलायाः) p. 528,2.
 लंघिय्य साधरा, (लङ्घितसागरः)
 p. 255,4.
 लंघाल अग्रगं, (लम्बालकाग्रं)
 p. 531,2.
 लक्षं, (लक्षं) p. 102,4.
 लक्षय, (लक्षये) p. 187,4; (लक्षयं)
 187,8.
 लक्षय विहूयं, (लक्षयविहीनं)
 p. 15,2.
 लख, (लखं) p. 262,1.
 लग, (निकटे) p. 541,2.
 लगो, (लगो) p. 345,3.
 लगगह, (लगित्वा, लगति) p. 304,1:
 (लगति, लगति) 571,6.
 लगगंता, (लग्नाः) p. 289,1.

- लगिगय, (लग्नाः) p. 318,7; (लग्ने)
 576,3.
 लगिगय कट्टा, (नय्पकोट्टाः) p. 244,3.
 लगिगय्या, (लग्नाः) p. 488,1.
 लग्गु, (लग्गं) p. 504,2.
 लग्गे, (लगन्ति) p. 545,3.
 *लक्ष्मी, (लक्ष्मीः) p. 112,2; 113,
 1; 114,1.
 *लक्ष्मीहरो, (लक्ष्मीधरः) p. 444,4.
 *लज्जा, p. 114,2.
 लबिण्वह, (लभ्यन्ते) p. 167,6.
 ललह, (ललयति) p. 266,2,4;
 322,4.
 ललिय्यं, (ललितं) p. 420,2.
 ललह, (लभते, लभ्यते) p. 374,2.
 लहिय्यो, (लभ्यो) p. 494,2.
 लहिय्यह, (लभ्यते) p. 571,5.
 लहु, (लघुः) p. 4,4; 6,2; 209,2;
 (लघुः, लघुं) 230,4; 291,2;
 299,2; 370,2; 468,1; (लघु)
 177,5; (लघवः) 96,3; 135,1;
 141,1; 215,1; 270,2; 478,3;
 486,2,3; (लघून्) 170,5;
 457,3; (लघुभिः) 202,2;
 (लघोः) 58,4; 301,2; (लघूनां)
 223,1; (मन्) 233,3.
 *लहुय, (लघु) p. 59,3.
 लहुय्यं, (लघुकं) p. 110,2.
 लहुय्या, (लघुं) p. 18,3; लघुभिः)
 119,1; 144,1; (लघू) 210,3.
 लहु यालवेय, (सध्वारमेय, सध्वार-

- लम्बिन, लघोरालम्बिन) p. 26,5.
लघुरथ, (लघुणेन) p. 33,10.
लघुरधि, (लघुभिः) p. 25,5.
लघु गुरु आर्षं, (लक्ष्यादिः, गुर्व्यादिः)
p. 39,3.
लघु गुरु आर्षं, (लघुगुरुज्ञानं)
p. 96,1.
लघु गुरु सेविषा, (लघुगुरुसेविषाः)
p. 252,3.
लघु गुरु, (लघुगुरुवः, लघुगुरुभ्यां,
लघुगुरुभिः) p. 555,3.
लघु लीला, (लघुल्लिख्य) p. 11,2.
लघु लुप्त, (लघुयुगं) p. 345,1;
583,3.
लघु लुप्तलं, (लघुयुगलं) p. 420,1.
लघु पदव्य, (लघुपदव्यः) p. 581,1.
लघु विधि, (लघुद्वयं) p. 529,2.
लघु भेदा, (लघुभेदाः) p. 37,4.
लघु लक्ष्मि, (लक्ष्मिः, लघु-
लक्ष्मि, लघु लक्ष्मि) p. 566,6.
लघु लक्ष्मि, (लघुलक्ष्मिः) p. 30,9.
लघुलक्ष्मिविषय, (लघुलक्ष्मिविषयः)
p. 374,1.
लघु, (लघु) p. 7,2; (लघुः) 11,2;
297,4; (लघवः) 326,2.
लघु गुरु चिरंतरा, (लघुगुरुचिरंतरा)
p. 380,1.
लघु लुप्त, (लघुयुगं) p. 404,1;
415,2; 464,1; 567,2.
लघु लुप्तला, (लघुयुगलं) p. 413,1.
लाभ, (लभं) p. 262,1.
लालिच गच्छा, (नालीचवृक्षः)
p. 403,3.
लिज्जह, (पृच्छते) p. 545,1.
लिज्जहु, (पृच्छतां) p. 230,4.
लिज्जिभ, (पृच्छीता, पृच्छीत्वा)
p. 465,1; 576,1.
लिज्जे, (पृच्छीता) p. 439,3; (पृच्छीतं,
पृच्छते) 481,4; 570,1.
*लिलावह, (लीलावती) p. 301,8.
लिहह, (लिह, लिहत) p. 80,2.
लिहह, (पृच्छीतं) p. 222,2.
*लील, (लीले) p. 500,1.
लीलाह, (लीलाया) p. 131,3.
*लीलावती, (लीलावती) p. 304,9.
लुठिभ्रा, (लुठिताः) p. 446,2.
लुठिभ्रा कुञ्जरा, (लुठितकुञ्जराः)
p. 446,2.
लुपि, (लुप्या, लोपयित्वा) p. 55,5.
लुक्ता, (लीनाः, निलीनाः)
p. 378,4.
लुक्किभ, (लुक्कायितः, निलीनः, लुप्तः)
p. 255,3; 304,5; 309,2.
लुक्कीभ्रा, (मोष्यते) p. 545,8.
लुक्कु, (निलीनः) p. 504,1.
लुठ, (लुठ्यः) p. 277,1; 367,3.
लुठ्ठा, (लुठ्याः) p. 507,5.
लुप्यहु, (लोपय) p. 89,3.
लुलह, (लुठन्ति) p. 304,3.
लुलिभ, (लुलितः) p. 148,5.
ले, (पृच्छीत्वा) p. 89,3.
लेह, (पृच्छीत्वा) p. 55,8.

लेखक, (लेख्य) p. 223,2.
 लेखक, (लेख्यते) p. 319,4.
 लेखक, (लिख्यते, लेखः) p. 55,9 ;
 (लिख) 575,7.
 लेखिक, (लिख्यते) p. 46,4.
 लेखिका, (लिखितः, लेख्यः)
 p. 459,3.
 लेखिक, (लिख्यते, लिख्यते)
 p. 347,1.
 लेख, (लिख, लेख्ये) p. 55,5.
 लेखिक, (लिखित्वा) p. 48,4.
 लेख, (लभते) p. 213,6.
 लेख, (गृहाण) p. 12,4.
 लेखी, (गृहाण) p. 483,4.
 लेख, (गृहाण) p. 189,1.
 लोचन, (लोचनं, लोचने) p. 286,1.
 लोच लोचन रञ्जना, (लोकलोचन-
 रञ्जनः) p. 491,4.
 लोचन, (लोकानां, लोकैः)
 p. 143,2 ; 506,1,4.
 लोच, (लोटयति, लुटति)
 p. 289,4 ; (लुटति) 304,7.
 लोभ मन्ना, (लोभमनः, लोभे मनः)
 p. 480,3
 लोच, (नेत्रैः, श्शुभिः) p. 289,3.
 लोल, (लोलते) p. 286,2.
 लोलंती, (लोलायमाना) p. 207,1.
 लोला, (लुटन्ति, लोलन्ति)
 p. 578,1.
 *लोहगिण, (लोहाङ्गिणी, लोहाङ्गी)
 p. 150,1 ; 151,1 ; 152,1.

लोहा बल, (लोहाङ्गिणी) p. 318,4.
 लुह, [लुह] (लभते) p. 220,2.

स ।

स, (सः, सा) p. 4,3 ; 267,5 ; 355,2 ;
 365,6 ; 370,2 ; 385,3 ; 435,1.
 स, (स्यतं) p. 583,7.
 स, (सगायः) p. 388,1.
 स, (सकलं) p. 298,2.
 स, (सकलोपरि)
 p. 148,6.
 स, (सकल-
 जनदुरितदमनकरः) p. 190,4.
 स, (सकलपापेषु)
 p. 252,5.
 स, (सकलविबुधश्च किञ्च मया मोहा,
 (सकलविबुधजनकृतमनोमोहं)
 p. 564,5.
 स, (सकलभुवन-
 दीपः) p. 383,3.
 स, (सकला) p. 474,3.
 स, (स्यतानि) p. 102,2 ; 442,2 ;
 500,4.
 स, (सकारण) p. 594,4.
 स, (स एव) p. 374,4 ; (तदेव)
 400,1 ; (तां) 535,4.
 स, (सती) p. 345,4.
 स, (समे, समेषु) p. 80,4 ; (स्यतं)
 182,5 ; 246,5,6 ; 287,6 ; 308,
 2 ; 336,8 ; 555,4 ; (सार्द्धं)
 192,2.

वल वीच मत, (विश्वयधिकमत-
 मानाद्य) p. 525,2.
 वंकट, (वंकट) p. 351,2; 412,3.
 वंकर, (अङ्करः) p. 417,4.
 वंकर चरण, (अङ्करचरणः) p. 176,4.
 वंकर, (अङ्करः) p. 172,3.
 वंकरो, (अङ्करः) p. 347,2.
 वंका हर, (अङ्काहरः) p. 176,4.
 वंख, (संख्यायाः) p. 552,3; (अङ्गुः)
 [1] 560,3.
 वंखं, (अङ्गुः) [1] p. 38,1.
 वंख कंकण, (अङ्गुकङ्कण्ये, अङ्गुकङ्क-
 णाभ्यां, अङ्गुकङ्कण्य) p. 521,3.
 *वंखनारी, (अङ्गुनारी) p. 368,2,5.
 *वंखु, (अङ्गुः) p. 213,5.
 वंग, (वङ्ग) p. 207,4; 338,6.
 वंगद्वि, (वङ्ग) p. 576,3.
 वंगद्विणी, (संपुष्टीता, संपुष्टिणी,
 संपुष्टिणी = व्यभिचारिणी)
 p. 118,2.
 वंगाम मज्जे, (संग्राममध्ये) p. 520,5.
 वंगाने, (संग्रामे) p. 361,3.
 वंगारि, (संहृत्य, संहरतु) p. 350,2.
 वंगारि, (संघार्य) p. 80,8.
 *वङ्गुत, (संपुस्तं) p. 400,4.
 *वङ्गुता, (संपुस्ता) p. 401,4.
 वङ्गुत, (संपुस्ता) p. 246,3; (संपुस्तं)
 246,4.
 वङ्गुतं, (संपुस्तं) p. 543,2.
 वङ्गुत परो, (संपुस्तपरः) p. 4,1; 6,1.
 वङ्गुता, (संपुस्ता) p. 108,2.

वंठइ, (संख्याय) p. 280,3.
 वंठइहु, (संख्यापयत्) p. 164,1;
 175,1; 230,1; 274,4; 276,1;
 321,2.
 वंठवि, (संख्यापयते, संख्याय, संख्या-
 पयतां) p. 514,1,2.
 वंठविप्र, (संख्याय, संख्यापय)
 p. 475,2.
 वंठाविकहु, (संख्याय) p. 259,1.
 वंठिप्रा, (संख्यितः, संख्यितौ)
 p. 509,2.
 वंतार, (सन्तारं, सन्तरखं) p. 12,3.
 वंतारिप्र संसारा, (सन्तारितसंसारः)
 p. 169,4.
 वंतासद्व, (सन्तासयति) p. 242,8.
 संपन्न, (सम्पदं, सम्पत्तिं) p. 42,2;
 169,7; 412,2.
 संपलइ, (सम्पादयति, सम्पतति)
 p. 42,3.
 संपुखर, (संपूर्ण) p. 287,6.
 संपुख सचि मत, (संपूर्णश्रिमानं)
 p. 292,2.
 संबुत्तं, (संवृत्तं) p. 543,1.
 संभविप्र, (संभव्य, संभवितः, संभा-
 लय) p. 475,1.
 संभविप्रा, (संभविताः) p. 124,2.
 संभवा, (सम्भूतः) p. 460,4.
 संभवे, (सम्भवति) p. 459,2.
 संभरि, (संख्य) p. 545,7.
 संभसि, (संभाष्य, वाचयानीसुय,
 संख्युल, प्रवचार्थ) p. 289,5;
 297,4.

*संघु, (अम्भुः) p. 158,2; 545,9.
 संघु, (अम्भुः) p. 285,2; 346,2.
 संघु, (अम्भुः) p. 5,3.
 संघुहि, (अम्भुना) p. 192,2.
 *संघु खासात्रं, (अम्भुनाभेदं)
 p. 543,4.
 *संभो, (अम्भुः) p. 193,1.
 संभोत्र खिखोरई फारप्पुल्ल फखा-
 वली कवलये, (सम्भोगखिद्धो-
 रगीस्मारोत्तफुल्लफखावलीकवल-
 नेन) p. 528,2-3.
 *संभोहा, p. 356,4.
 संभोहा रूपं, (सम्भोहारूपं) p. 356,1.
 संहर, (संहर, संहरतु) p. 351,2.
 संहार, (संहारः) p. 334,5.
 संहारो, (संहरतु) p. 361,4.
 सकल पत्यार संख्या, (सकलप्रस्तार-
 संख्या) p. 102,1.
 *सक्क, (अक्रः) p. 189,2; 190,7.
 सक्क गथा, (अक्रगणः, अक्रगणं)
 [5115] p. 575,1.
 सक्को, (अक्रः) [5115] p. 23,2.
 *सक्को, (अक्रः) p. 193,1.
 सक्को गण, (अक्रगणः) [5115]
 p. 567,5.
 सगण, (सगणः) p. 42,4; 301,7;
 (सगणं) 293,2; 323,4.
 सगणा, (सगणः) p. 280,2; (सगणाः)
 447,1; (सगणो, सगणाः)
 569,1; 571,4.

सगणाह, (सगणं) p. 326,1.
 सगण्येण, (सगण्येन) p. 362,1.
 सगणो, (सगणः) p. 348,3; 472,2.
 सगुण, p. 360,1.
 सगुह, (सगुहन्) p. 167,4.
 सग्ग, (स्वर्गं) p. 405,3.
 सग्ग गंभा जलेहिं, (स्वर्गगङ्गाजलैः,
 स्वर्गगङ्गाजलोद्यैः) p. 558,2.
 सग्ग वेहा, (स्वर्गखेहं, स्वर्ग खेहं)
 p. 430,4.
 सग्ग मण, (स्वर्गमनसः) p. 488,2.
 सग्गह र्खलध, (स्वर्गनिलयः)
 p. 279,3.
 सग्गा, (स्वर्गः) p. 368,4.
 सग्गा मग्गा, (स्वर्गमार्गं) p. 507,5.
 सच्चं, (सत्वं) p. 126,5.
 सच्चुत्ते, (संयुक्तः) p. 357,1.
 सज्ज, (सज्जिताः) p. 485,1; (सज्जं)
 535,2.
 सज्जण संगी, (सज्जनसङ्गी) p. 583,8.
 सज्जा किप्पा, (सज्जीकृतः) p. 509,2.
 सज्जा हूप्पा, (सज्जीभूतानि)
 p. 483,3.
 सज्जिध, (सज्जिताः) p. 502,1.
 सज्जि कारा, (सज्जीकृतं, सज्जीकुल,
 सज्जीकृत्य) p. 330,7.
 *सज्जीघाय, (सज्जिताः) p. 514,3.
 सट्टि कल, (सट्टिकला) p. 103,3.
 सट्टि, (सट्टिः) p. 103,5; 226,4.
 सट्टि सत्तंगो, (सट्टिसान्नाहं)
 p. 124,3.

सट्टि श्राव, (सट्टिवासान्) p. 504,3.
 सत तीव, (सतत्रिंशत्) p. 261,4.
 स त ती, (सतताः) [115] [551]
 [551] p. 525,1.
 सत, (सत) p. 102,2; 110,1; 170,
 4; 235,2; 372,2; 484,2;
 (सतसु) 173,5.
 सतगमास, (सताधिष्ठा) p. 105,2.
 सतम, (सतमे) p. 120,2-
 सतरि, (ससतिः) p. 210,2.
 सत वध, (सतवपाणि) p. 103,6.
 सता, (सत) p. 167,3; 377,1;
 481,1; 543,3.
 सताद्वय, (ससविंशतिः) p. 132,9.
 सताईसा, (ससविंशतिः) p. 111,2;
 112,1; (ससविंशत्या, ससविंश-
 तिभिः) 119,2.
 सताईसाई, (ससविंशतिः)
 p. 121,3.
 सतावधिष्ठा, (ससपञ्चाशत्)
 p. 103,2.
 सतावध्याह, (ससपञ्चाशत्)
 p. 111,1.
 सतारव, (ससद्वय) p. 102,3.
 सत्तु, (सत्तुः) p. 44,5; 46,4,8;
 570,4; (सत्तोः) 46,5,6,8.
 सद्, (सत्तुः) [1] p. 38,4; 466,2;
 547,3; 552,4.
 *सद्, (सत्तुः) p. 213,5.
 सद्द, (सत्तुयते) p. 560,3.

सद्दुष्प्र, (सत्तुयुग) p. 575,3.
 सद्दुष्प्र, (सत्तुष्प्रारो, सत्तुष्प्रारयोः)
 p. 521,2.
 *सद्दुष्प्र, (सत्तुष्प्रः) p. 140,3; 211,
 3; 531,6.
 *सद्दुष्प्र विष्णोविष्णं, (सत्तुष्प्रविष्णो-
 विष्णं) p. 529,4.
 *सद्दुष्प्रसुता, (सत्तुष्प्रसुताकं, सत्तुष्प्र-
 सुताकः) p. 525,4.
 सद्दु, (सत्तुयते) p. 399,2; 516,1;
 566,7.
 *सद्दुष्प्र, (सत्तुष्प्रारो) p. 555,4.
 सद्दु, (सर्पः) p. 140,4.
 सद्दु, (सर्पः) p. 486,4.
 सद्दु राश्रा, (सर्पराशः) p. 514,4.
 सद्दु राध, (सर्पराशेल) p. 418,4.
 सद्दु, (सर्व्वं) p. 44,6,8; (सर्व्वान्)
 457,3; (सर्व्वानां, सर्व्वान्)
 550,3; (सर्व्वान्) 583,1.
 सद्दु गुरु, (सर्व्वगुरुदः, सर्व्वगुरुं)
 p. 457,4.
 सद्दु लुला, (सर्व्वलुला) p. 14,3.
 सद्दु रंधा, (सर्व्वरन्ध्रं, सर्व्व-
 रन्ध्राणि) p. 493,2.
 सद्दु वीच, (सर्व्वविष्णु) p. 304,3.
 सद्दु पद्म, (सर्व्वपादेयु) p. 323,4;
 583,7.
 सद्दु, (सर्व्वताः) p. 322,3.
 सद्दुवाहं, (सर्व्विवाहं) p. 7,4.
 सद्दु, (सर्व्वं) p. 463,2.

- सख्य, (सख्याः, सख्याः) p. 46,2;
 (सख्याः, सख्यैः) 55,2 ; 326,2 ;
 504,4 ; (सख्यैः) 554,4.
 सख्यस्य, (सख्यैः) p. 42,8 ; 563,6.
 सख्यंग सुष्ठु, (सख्याङ्गसुष्ठुः) p. 198,6.
 सख्य विद्य, (सख्यैर्विद्युः) p. 563,5.
 सख्य युक्ता, (सख्यैःतुःखानि) p. 207,2.
 सख्य वेद्य, (सख्यैःवेद्यः) p. 233,3.
 सख्य पादस्य, (सख्यैःपादेन) p. 466,4.
 सख्यलं, (सख्यलं, श्रद्धलं) p. 319,3.
 सख्य लक्षु, (सख्यैःलक्षुः, सख्यैःलक्षुः)
 p. 230,3.
 सख्यलक्षुश्रद्ध, (सख्यैःलक्षुश्रद्ध)
 p. 33,6.
 सख्य लक्षु, (सख्यैःलक्षुः) p. 152,1.
 सख्यला, (सख्यलाः, सख्यलाः*)
 p. 518,3.
 सख्यलो, (सख्यलः) p. 497,1 ;
 (सख्यलानि) 503,2.
 सख्य लोच्यहि, (सख्यैःलोच्यैः) p. 521,
 2 ; 547,3.
 सख्यहि, (सख्यैः) p. 215,1.
 सख्या, (सख्यैः) p. 483,4 ; (सख्याः)
 545,4.
 सख्या प्रासा, (सख्याःप्रासाः, सख्याःप्रासाः)
 p. 566,5.
 सख्याद, (सख्यैःप्रासाः) p. 111,1.
 सख्यासा, (सख्याःप्रासाः) p. 207,2.
 सख्या सारा, (सख्यैःसाराः, सख्यैःसाराः)
 p. 488,1.
 सख्यै, (सख्यैः) p. 113,2 ; (सख्यैः)
 506,3
 सख्यैर्हि, (सख्यैः) p. 26,5.
 सख्य, (सख्यैः) p. 146,2 ; 230,3 ; 240,
 5 ; 241,2.
 सख्यस्य, (सख्यैः) p. 537,3.
 सख्य श्रद्धस्य, (सख्याःश्रद्धाः) p. 431,3.
 सख्यस्य माहवा, (सख्यस्यमाहवः)
 p. 513,4.
 सख्यस्य गुरुदो, (सख्यस्यगुरुदोः)
 p. 525,1.
 सख्यस्यगल, (सख्यस्यगलः) p. 226,4 ;
 336,8.
 सख्यस्यगलं, (सख्यस्यगलं) p. 102,5 ;
 (सख्यस्यगलं, सख्यस्यगलं) 442,2.
 सख्य ज्ञाह्यहि, (सख्यज्ञाह्यैः)
 p. 431,3.
 सख्यस्य, (सख्यस्य) p. 180,3.
 सख्यस्यहि, (सख्यस्यस्यहि) p. 227,4.
 सख्य सख्य, (सख्यस्यस्य) p. 202,7.
 सख्य भागस्य, (सख्यभागः, सख्यभागे)
 p. 59,3.
 सख्यस्य, (सख्यस्यः, सख्यस्ये) p. 206,5.
 *सख्यस्य, (सख्यस्य) p. 211,7.
 सख्य सख्य गुरु, (सख्यस्यस्यगुरुः)
 p. 198,6.
 सख्य सख्य, (सख्यस्यस्य) p. 120,3.
 *सख्यस्य, (सख्यस्य) p. 193,2.
 सख्य, (सख्याः) p. 426,4.
 सख्यस्य, (सख्याःस्य) p. 277,1.
 सख्यस्य, (सख्याःस्य) p. 443,3.
 *सख्यस्यस्य, (सख्याःस्यस्य) p. 372,2,5

- समास, (समासतः) p. 30,3.
 समीरणा, (समीरणाः, समीरणाः)
 p. 550,4.
 समुद्र, (समुद्रः, समुद्रं) p. 576,7.
 समुद्र दूरणा, (समुद्रदूर्याणां)
 p. 422,1.
 समुद्रे, (समुद्रे) p. 131,4.
 सम्माञ्जीयो, (सम्मानितं, सम्मानितः)
 p. 506,3.
 सर, (सरः, सरः) [1] p. 37,3; 360,
 1; 492,3; (सरैः) 233,5; (सरो)
 370,1; (सराः) 488,3; (सरात्)
 537,2.
 *सर, (सरः) p. 211,6.
 *सरत्, (सरत्) p. 211,7.
 सर भ्रमगण, (साराधिकाः) p. 252,3.
 सरम्न समम्न, (सरत्समयः) p. 566,8.
 सरम्न समम्न सचि सुसरिस सप्रणा,
 (सरत्समयस्रिसिसुसदृशवदना)
 p. 496,2.
 सरम्न सचि सिन्ध, (सरच्छ्रिसिन्धिम्बं)
 p. 184,2.
 सरम्न सुधाभ्र सप्रणा, (सरत्सुधा-
 करवदना) p. 410,1.
 *सरंग, (सारङ्गः) p. 132,1.
 *सरमिक्का, (सारङ्गिका) p. 388,2.
 सरसा, (सरसा, सरसे, सरसं)
 p. 480,2.
 सर पंच, (पञ्चसरः) [1111] p. 33,8.
 सरोवर, (सरोवरं, सरोवराः, सरो-
 वरात्) p. 289,3.

- *सरभ, (सरभः) p. 496,5.
 सर सुचि मता सचिभ्रं, (सरसुनि-
 मानालम्बा) p. 388,2.
 सर लङ्ग सचिभ्रो, (सरलसुसहितं)
 p. 494,1.
 सरस, (सरसं) p. 492,4.
 सरसह, (सरस्रत्याः) p. 257,6.
 सरस गण, (सरसगणं, सरसगणात्)
 p. 535,3; 539,2.
 सरस गण रमसिभ्रं, (सरसगणारम-
 षीया) p. 392,1.
 सरसगुण, p. 360,1.
 सरस कालिणि इल किप्र सप्रणा,
 (सरसनलिनीइलकृतप्रयनः)
 p. 581,6.
 सरस मल (सरसमानसे) p. 539,4.
 सरस सुपत्र, (सरससुपत्रं) p. 579,1.
 सरसा, (सरसाः) p. 472,4.
 सरसाहं, (सरस्रती) p. 355,3.
 *सरह, (सरभः, सरभं) p. 494,4.
 सरह गण, (सार्धगणौ) p. 360,2.
 सरह, सेस ससहर, (सरभसेसस्रधराः)
 p. 132,8.
 *सरङ्ग, (सरभः) p. 132,4; 140,1;
 211,6.
 *सरहो, (सरभः) p. 195,2.
 सरि, (सदृशं, सदृशानि) p. 80,2.
 *सरि, (सौः, सरिः, सरित्)
 p. 132,6.
 सरित्, (सरोरं) p. 360,3.

- वरिष बभ्रुवोश्च सुख, (सदृशसमदोष-
सुखं) p. 202,7.
- वरिषा, (सदृशी) p. 18,4.
- वरीरा, (वरीरं) p. 463,1.
- * वरु, (वरः) p. 132,4.
- वस, (वरं) [1] p. 215,2; (वराः)
486,1.
- वलद्विज्जह, (ज्ञाघ्यते) p. 246,4.
- वलद्विज्जसु, (ज्ञाघ्यतां, ज्ञाघ्यतां)
p. 202,2.
- * वल्ल, (वल्लं) p. 213,3.
- वल्ल, (वल्लं) [1] p. 469,2; (वल्लं)
330,6; (वल्लः, वल्लं) 555,2;
(वल्लो) 567,4; 575,2.
- वल्ल कुप्रा, (वल्लपुमं) p. 450,2;
464,2.
- वल्ला, (वल्लानि, ज्ञाघ्याः) p. 112,1;
483,2; (वल्लः, वल्लं) 418,2.
- वल्ला क्रिखो कंठा, (वल्लच्छिन्न-
ककाः) p. 507,4.
- वल्ला कुप्रासा, (वल्लपुगलं) p. 461,1.
- वससुहं, ([व]ससुहं) [51] p. 27,3.
- वसहर, (अग्रधरः) p. 190,3.
- वसहर तिलग्र, (अग्रधरतिलकः,
चे अग्रधरतिलक) p. 458,3.
- वसि, (अशौ) [1155] p. 23,2;
263,3; 266,3.
- * वसि, (अशौ) p. 132,7; 213,3.
- वसिवा, (अश्विना) p. 348,4.
- वसि वस्यि, (अश्विदने) p. 267,2;
271,2; 583,5.
- वसि रस्यि, (अश्विदनी) p. 263,3.
- वसि हर, (अश्विधरः) p. 190,5.
- वसो, (अशौ) p. 348,1,2.
- वसुर, (वसुरः) p. 338,1.
- वह, p. 488,4.
- वहभारं केचर गंध सुसुख, (वहकार-
केचरगन्धसुखाः) p. 491,2.
- वहह, (वहते) p. 14,1,3.
- वहल, (वहलेन, स्वभावात्)
p. 10,2.
- वहले, (वहलेन, वहलतः, स्वभावात्)
p. 9,3.
- वहवेसुव्यावह, (स्ववेसासुहावयति)
p. 42,4.
- वहव, (वहिये, सोढयं) p. 270,4.
- वहव, (वहवं) p. 262,1.
- * वहवकसो, (वहवकासः) p. 158,2;
195,2.
- वहव्याहं, (वहव्याहि) p. 102,3.
- वह्याशो, (वहायः) p. 394,2.
- वहाव सुह पंकभं, (वहावसुखपंकुभं)
p. 511,3.
- वहि, (वसि) p. 135,1; 270,4;
300,1; 351,1; 370,4; 388,2;
464,4; 486,3; 513,4; 537,4;
563,7; 566,8.
- वहियव, (वहितं) p. 182,6.
- वहियो, (वसि, वहितः, वाधितः)
p. 318,3.

- लही, (ल्ये) p. 539,3.
 *लक्ष्मि, (लक्ष्मरः) p. 213,4.
 लां, p. 5,3; 112,2; 119,2; 152,1;
 357,4; 372,2; 418,4; (लं)
 129,4.
 लाभर, (लाभरः) p. 309,7.
 लाजि, (लज्जीसुय) p. 262,2.
 *लाय, (ला) p. 211,3.
 लायंरिष्य बभ्रयं, (लानन्दितवचनं)
 p. 313,7.
 *लाहूलसदु, (लाहूलसाटकं)
 p. 528,6.
 लाबर, (लाभलं) p. 455,1.
 लामि हम्मौर बभ्रय, (स्वामिहम्मौर-
 वचनं) p. 180,3.
 लार, (लाराः, लाराः) p. 484,2.
 लारंन, (लारङ्कः) p. 211,4.
 *लारंगरुप्रक, (लारङ्करूपकः, लारङ्क-
 रूपकं) p. 449,2.
 *लारंगरूपकं, p. 460,5.
 *लारंगिका, p. 389,4; 483,5.
 *लारंगिका, (लारङ्गिका) p. 481,2.
 *लारबई, (लारवती) p. 404,1.
 *लारवती, (लारवती) p. 405,4.
 *लारधि, (लारधी) p. 115,4.
 *लारसु, (लारसः) p. 211,7.
 लारा, (लारं, लारः) p. 398,1;
 438,4.
 लार, (लारं) p. 150,1; (लारः)
 497,3.
 *लार, (लारः) p. 346,1,2.
 लारो, (लारः) p. 440,1.
 *लासा, (लासा) p. 436,1.
 लालिभरो, (लालिकरः, लालिचरः)
 [] p. 23,4.
 *लालिबी, (लालिनी) p. 418,4;
 419,5.
 *लालूर, (लालूरं) p. 579,3; 581,9.
 लाहसंको, (लाहसाङ्कः) p. 128,4.
 लाहि बुह, (स्वामिहृयं) p. 262,2.
 लिभ्र अंचलं, (लिचयाञ्चलं)
 p. 531,4.
 लिभ्र लिट्टी, (श्रीतद्वृष्टिः) p. 545,1.
 लिभ्रल, (श्रीतलः) p. 233,3; 273,2.
 लिभ्रा, (लिवाः) p. 520,3.
 *लिहभ्रलोभ्र, (लिंहावलोभं)
 p. 293,3.
 लिहस, (लिंहा) p. 117,2.
 *लिंहावलोभ, (लिंहावलोभः)
 p. 296,5.
 लिंहावणा, (लिंहावना) p. 387,3.
 *लिंहिनी, (लिंहिनी) p. 103,5;
 126,1; 128,1,5; (लिंहिनी)
 126,5.
 लिहल, (लिखा, लिहल) p. 267,5.*
 *लिहला, (लिखा) p. 269,2;
 (लिखा) 270,5.
 *लिखा हं, (लिखाच्छुनः)
 p. 267,1.
 लिहं, (लिहं) p. 558,7.
 लिजिभ्र, (लिहं) p. 573,1.

चिट्टो, (चट्टः) p. 358,1.
 चिट्टुच, (चट्टुं) p. 547,4.
 *चिट्टि, (चिट्टिः) p. 213,1.
 चिट्टि चरो, (चिट्टिचरः, चिट्टेः चरः)
 p. 311,5.
 *चिट्टी, (चिट्टिः) p. 115,1.
 *चिब, (चिबः) p. 132,2.
 चिबिवाच्य सोमर, (च्यमसोदराः)
 p. 414,2.
 चिर, (चिरचि) p. 190,3; 291,2;
 292,2; 333,1.
 चिर चंके, (चिरोऽङ्के, चिरोऽङ्केच,
 चिरोऽङ्काः) p. 80,6.
 चिर किञ्चिच्च गंगं, (चिरःकृतगङ्गं)
 p. 313,1.
 चिर गंग, (चिरोगङ्गया, चिरचि गङ्गा)
 p. 176,1.
 चिर गंगं, (चिरोगङ्गः) p. 586,4.
 चिर सुह चंके, (चिरोऽङ्कयाङ्केन,
 चिरोऽङ्कसुहयेन) p. 64,4.
 चिर पर चंके, (चिर उपर्याङ्केच, चिरः-
 पराङ्केच) p. 80,6-7.
 चिर मङ्, (चिरोमङ्गे) p. 190,4.
 चिरचि, (चिरचि) p. 394,2.
 चिरि कंड, (च्रीकण्डः) p. 184,3.
 चिरि फचिबद्, (च्रीफचिपतिः)
 p. 323,5.
 चिरि मधु मङ्कं, (च्रीमधुमङ्कं)
 p. 421,4.
 चिरे, (चिरचि) p. 573,2; 576,1.

चिरि रच, (चिरिचरुः)
 p. 581,7.
 चिहुलके, (चिहुले) p. 528,5.
 चिहरेचिं, (चिहरेः) [1111]
 p. 33,8.
 चिचि, (चिचौ) p. 40,2.
 *चिह्नी, p. 80,9.
 *चिह्नीच, (चिह्नी) p. 115,4.
 *ची, (च्रीः) p. 343,4.
 चीच, (च्रीतः) p. 563,3.
 चीचला, (च्रीतलः) p. 460,1.
 चीचा, (च्रीताः) p. 399,3.
 चीच, (च्रीचं) p. 207,1; 2*5,1;
 354,4.
 चीचद्, (च्रीचं) p. 169,1.
 चीचं, (च्रीचं) p. 15,4.
 *चीचरुपक, (च्रीचरुपकं) p. 377,5.
 चीचचि, (च्रीचं) p. 417,8.
 चीचा, (च्रीचं) p. 430,1.
 *चीचाच्यो, (च्रीचरुपकं) p. 377,2.
 चीचे, (च्रीचं) p. 143,1.
 *चीचो, (च्रीचं) p. 193,2.
 *चीच, (चिचं) p. 211,3.
 *चीचो, (चिचं) p. 193,2.
 चु, (सुतरां) p. 472,4
 चुचचा, (सुचनाः) p. 163,2.
 चुचा, (सुताः) p. 362,3.
 चुंर, (सुन्दरः) p. 351,1; 573,7.
 सुंदर काचा, (सुन्दरकाचः) p. 583,4.
 सुंदर कचचं, (सुन्दरनयनं) p. 313,7.

- सुंदर हावा, (सुन्दरहावः) p. 586,6.
 सुंदरि, (सुन्दरी) p. 286,1; 523,5;
 573,5; (सै सुन्दरि) 127,2;
 401,2; 460,4; 521,4.
 *सुंदरि, (सुन्दरी) p. 459,4.
 *सुंदरिभ्रा, (सुन्दरी, सुन्दरिका)
 p. 567,8.
 सुंदरि प्ररुहि, (सुन्दरीप्रवे) p. 10,3.
 *सुंदरी, p. 460,5; 570,9.
 सुकद्व, (सुकदेः) p. 223,3; (सुकविः)
 319,5; 457,2; (सुकविना)
 246,5.
 सुकद्वं विद्वा, (सुकवीन्द्रवृष्टां,
 सुकवीन्द्रवृष्टाः) p. 472,4.
 सुकद्वं अरे, (सुकविवरः) p. 323,5.
 सुकान्तं, (सुकान्तः) p. 350,4.
 सुकाम्भ रता, (सुकाम्भरतं, स्वकाम्भरतं)
 p. 430,2.
 सुकाम्भ फल, (सुकाम्भफलेन) p. 477,4;
 496,4.
 सुकल, (सुकलं) p. 207,6; 277,3.
 सुकलं, (सुकलं) p. 439,4; (सुकलं,
 चौकलं) 543,1.
 सुकल कारा, (सुकलकारः, चौकलकारः)
 p. 283,3.
 सुकलाह, (सुकलानि) p. 350,2.
 सुकलायां, (सुकलानन्तं) p. 311,8.
 सुकल, (सुकलं) p. 480,4.
 सुकलग कारा, (सुकलगकाराः) p. 502,3.
 सुगंध, (सुगन्धाः) p. 529,3.
 सुगीबह, (सुगीवाय) p. 576,6.
 सुगुण सुभ्र, (सुगुणयुक्तः) p. 539,1.
 सुकद्वं, (सुकद्वन्तः) p. 543,1.
 सुकद्वं, (सुकद्वन्तः) p. 285,6.
 सुकद्वण, (सुकद्वणेन) p. 552,1.
 सुकलायो, (सुकलानः, सुकलातः)
 p. 506,2.
 सुकले, (आनाचि) p. 463,4.
 सुकाल, (सुकाले) p. 518,2.
 सुकद्वं, (सुकद्वन्तः) [155] p. 34,2.
 *सुकद्व, (सुकद्वः) p. 140,4.
 सुकद्वि, (सुकद्वि) p. 323,2; 541,4.
 सुकद्व, (सुकद्वत) p. 177,2.
 सुकद्वि, (सुकद्वते, सुकद्वन्ते) p. 493,3.
 सुकद्वि, (सुकद्वते) p. 198,2.
 सुकद्वि, (सुकद्वते, सुकद्वन्ते) p. 418,2.
 सुकद्व, (सुकद्व) p. 270,4.
 सुकद्वि, (सुकद्वि) p. 126,3.
 सुकद्व, (सुकद्वं) p. 42,4; 46,5.
 सुकद्व कल, (सुकद्वकलः) p. 198,2.
 सुकद्वि, (सुकद्वि) p. 222,2.
 सुकद्वं, (सुकद्वन्तः) p. 518,2.
 सुकद्व, (सुकद्वः, सुकद्वः) p. 202,2.
 सुकद्वि, (सुकद्वः, सुकद्वि) p. 119,2;
 144,4.
 सुकद्व, (सुकद्वः) p. 4,4; 132,6; 274,5;
 (सुकद्वः) 367,2; (सुकद्वः) 182,2.
 *सुकद्व, (सुकद्वः) p. 132,6.
 सुकद्व, (सुकद्वं) p. 246,4.
 सुकद्व वेचं, (सुकद्ववेचं) p. 440,3.
 सुकद्व मना, (सुकद्वमनाः) p. 405,2.

सुहा, (सुहो) p. 7,2; (सुहाः)
368,3; (सुहा) 395,3;
(सुहा) 269,2.
सुहा काण्ड, (सुहाकाण्डः) p. 514,4.
सुहा बन्धा, (सुहाबन्धः) p. 564,2.
सुहृ, (सुहृः) p. 554,2,5.
सुधम्म चित्ता, (सुधम्मचित्तं,
स्वधम्मचित्ताः) p. 430,1.
सुपब्ब, (सुपब्बः) [s1s] p. 503,1.
सुपब्ब चक्रं, (सुपब्बचक्रं) p. 497,1.
सुपरि, (पाक्षोपरि) p. 301,8.
सुपचिह्नं, (सुपचिह्नं) p. 228,6.
सुपचिह्नच, (सुपचिह्नाः) p. 287,4;
454,3.
सुपचिह्नं, (सुपचिह्नं) p. 31,5.
सुपाच, (सुपाचे) p. 518,3.
सुपिण्ण, (सुपिण्यः, सुपिण्यं) [11]
p. 220,5; 319,3; 321,1;
371,1; (सुपिण्य, सुपिण्ये) 404,4.
सुपिण्णं, (सुपिण्यः, सुपिण्यं) [11]
p. 30,2; 543,2.
सुपिण्ण गण, (सुपिण्यगणौ) p. 360,1;
(सुपिण्यगणः, सुपिण्यगणं, सुपिण्य-
गणान्) 404,1; 583,1.
सुपुष्पि, (सुपुष्पेन) p. 371,4.
सुपुष्प गुणेण, (सुपुष्पगुणेन)
p. 395,3.
सुप्यब्ब, (सुप्यब्बः), [s1s] p. 35,4.
सुबब्ब, (सुबब्बाः) p. 552,3.
सुबह्णं, p. 402,3.

*सुवाच, (सुवाचः) p. 374,4.
*सुवाचच, (सुवाचचः, सुवाचचं)
p. 374,1.
सुभच्चि, (सुभच्च, सुभच्चित्तं) p. 579,3.
सुभब्बा, (सुभब्बः) p. 560,3.
सुभ्भ, (सुभं) p. 285,2; 346,2; 354,
3; 381,4.
सुभंभं, (सुभं) p. 344,2.
सुभच्च संविण्ण, (सुभच्चिसम्भित्तः,
सुभच्चिसम्भित्तं) [s1s] p. 30,8.
सुभच्चभ, (सुभच्चं) p. 573,6.
सुभव, (स्वर) p. 263,5.
*सुसुच्चो, p. 414,4.
सुसुच्चि, (सुसुच्चि) p. 125,2; 127,
3; 300,4; 352,1; 459,4;
539,4.
*सुसुच्चो, (सुसुच्चो) p. 413,4.
सुरं अचक्रं, (सुरतनयः) [s1s] p. 30,6.
सुर अच, (सुरतचः) p. 139,1.
सुरज्ज चरा, (सुरराज्जचरः, सुराज्जचरः)
p. 570,4.
सुर बच्च, (सुरपत्तिः) [s1] p. 27,2.
सुर चरि, (सुरचरित्तं) p. 190,4.
सुर वेदिण्ण चरयं, (सुरवेदित्तचरयं)
p. 313,5.
सुरहो, (सुरभिः) p. 139,1.
सुलक्कच, (सुलक्कचं) p. 336,2.
सुलक्काय चौच, (सुरक्कायचौचं)
p. 180,8.
*सुवच्च, (सुवचः) p. 211,7.
सुवच्चरच, (स्ववच्चर, सुवच्चरुतेन)
p. 552,2.

सुख्या, (सुख्याः, सुख्यः)

p. 426,4; 429,1.

-सुख्यस्य शिबं, (सुख्यस्यतदन्ते)

p. 502,4.

सुख्य, (सुख्यः) [1] p. 552,2.

सुख्यलो, (सुख्यलं, सुख्यलं)

p. 306,3.

*सुख्या, (सुख्या) p. 406,4; 408,4.

सुख्यि, (सुख्यी) p. 147,4.

*सुख्यकथ, (सुख्यकथः) p. 211,2.

सुख, (सुखं) p. 42,2; 169,7; [सुख]

(तत्) 547,3.

सुख्य, (सुख्य) p. 124,2.

सुख्य, (सुख्ये, सुख्ययति) p. 147,4;

263,3.

सुख काथा, (सुखकायां, सुखकरो)

p. 461,3.

सुख बन्ध विद्या, (सुखबन्धविद्या) •

p. 429,4.

सुख्य सुखाय, (सुख्यसुखाय)

p. 330,3.

सुख भावा, (सुखायः) p. 586,8.

सुख संगी, (सुखसङ्गी) p. 583,8.

सुखावेदि, (सुखावेदि) p. 518,1.

सूखं, (सूख्यते) p. 64,5.

सूखं, (सूखीनेरो) p. 64,5.

सूखी, (सूखा) p. 481,4.

*सूर, (सूरः) p. 213,3.

सूर, (सूर्यः) p. 372,4; 423,2;

504,1.

सूर शिबं, (सूरशिवं, सूर्यशिवं)

p. 128,5.

सूर्य, (सूर्यः) p. 249,5.

सूरा, (सूराः) p. 483,4.

सूरो, (सूरः, सूरः, सूर्यः) [1515]

p. 28,2; (सूर्यः) 40,3; 193,1;

595,3; (सूरः) [515] 24,2.

*सूरो, (सूर्यः) p. 193,1.

सूख घरं, (सूखघरं) p. 813,6.

से, (तद्य) p. 125,4.

सेक्य, (सेवे) p. 284,2.

सेख, (सेषं, सेवे) p. 55,4.

*सेखाय, (सेनः) p. 140,1.

सेजा, (सेया) p. 419,3.

सेख, (सेना, सेनाः) p. 499,4.

सेया, (सेना) p. 443,4.

*सेखिया, (सेनिका) p. 422,4.

*सेखिका, p. 423,5.

सेता, (सेताः, सेतानि) p. 137,3;

(सेताः) 377,4.

सेख्य, (सेख्यं) p. 224,3.

सेखक, (सेखकः) p. 277,2.

सेर यक, (सेरकं) p. 224,1.

सेख, (सेषं, सेवे) p. 48,3; (सेषः)

158,2; 440,1; (सेवे) 573,8;

(सेषा, सेवे) 202,2.

*सेख, (सेषः) p. 132,1; 211,4.

सेख कथ, (सेषकथिना) p. 182,4.

सेख काथ, (सेषनाथः) p. 155,3.

सेखमि, (सेषमपि) p. 271,4.

सेख शारो, (सेषशारः) p. 440,1.

सेवक, (सेवेक, असेवाः) p. 571,3.
 सेवा, (सेवा, सेवेः) p. 119,2.
 *सेवा, (सेवः) p. 361,4.
 *सेवारात्रा इवो, (सेवारात्रच्छन्दः)
 p. 361,2.
 सेवो, (सेवः) [11115] p. 23,3.
 *सेवक, (सेकरः) p. 132,3.
 सेहरो, (सेहरः) [1151] p. 24,3.
 सो, (सगाणः) [115] p. 30,4; 525,1;
 (सः) 1,8; 11,2; 89,8; 109,2;
 169,7; 172,3; 173,2; 176,3;
 189,2; 207,6; 224,4; 279,2;
 285,2; 334,8; 346,4; 350,2;
 351,1,2; 358,8; 367,2; 380,
 2; 417,4; 444,4; 470,1;
 570,7; 576,8; (त्) 135,1;
 291,3; 367,4; (तत्) 12,4;
 124,3; 152,2; 278,2; 315,9;
 356,1; 449,2; 506,3; (-सा)
 343,4; 363,1; (तद्य) 279,3.
 सोन्नर, (सोदरं) p. 463,2.
 सोन्नर सुन्दरि, (सोदरसुन्दर्या)
 p. 576,3.
 सोह, (सो) p. 177,6; (स एव) 375,
 4; 381,4; (तत्, तवेव) 554,4.
 सोई, (स एव, सोऽपि) p. 439,4.
 सोउं, (सोऽपि) p. 412,3.
 सोऊय, (सुला) p. 125,1.
 सोक विद्याय मया समया, (सो सोक-
 विनाशजनःशसन) p. 480,4.
 *सोरद्व, (सौराङ्ग) p. 278,2.
 सोरद्व, (सौराङ्गाः) p. 244,4.

*सोरद्व, (सौराङ्ग) p. 279,4.
 *सोरद्व इव, (सौराङ्गच्छन्दः)
 p. 278,1.
 सोलह, (सोडह) p. 220,2; 226,2;
 241,1; 411,3; 469,3.
 सोलह अगल, (सोडह्याधिकं)
 p. 336,8.
 सोलह कल पत्यार, (सोडहकल-
 प्रस्तारं) p. 295,2.
 सोलह चरखेय, (सोडहचरखेन,
 सोडहचरखेः) p. 442,1.
 सोलह मत्तं, (सोडहमात्रं) p. 223,4.
 सोलह मत्त विराम कही, (सोडह-
 मात्राकचितविरामं) p. 447,2.
 सोलहाह, (सोडह) p. 503,3.
 सोला, (सोडह) p. 378,1; 406,3.
 सोला कलया, (सोडहकला)
 p. 406,3.
 सोह, (शोभते) p. 292,2.
 सोहइ, (शोभते) p. 311,4.
 सोहइ, (शोभते) p. 263,3; 297,5.
 सोहया, (शोभना, शोभने, शोभनं,
 शोभनः) p. 521,3.
 *सोहा, (शोभा) p. 115,3.
 सोहे, (शोभन्ते) p. 518,2.

ह ।

हन्न गन्न घर छरिणी, (हयगन्नघृह-
 सुहृणीः) p. 289,2.
 हन्न गन्न पन्न, (हयगन्नपदातयः, हय-
 गन्नपदातीन्) p. 330,7.

हय गन्ध पात्र घात्र, (हयगन्धपत्र-
घातिः, हयगन्धपात्रघातात्) p. 280,3.

हय गन्ध बन्धु, (हयगन्धबन्धुं, हयगन्ध-
बन्धानि) p. 148,2.

हय वर, (हयवरः) p. 287,2.

हय, (भवति) p. 311,5.

हय, (ग्रहं) p. 224,4; 283,6;
435,2.

हजे, p. 493,4; 516,4.

हंत, p. 493,1.

हंति, (हतः, हेति, हमिति) p. 468,7.

*हंस, (हंसः) p. 378,2,4.

हंस द्वायो, (हंसस्थानं, हंसस्थाने)
p. 506,2.

हंस पक्षं, (हंसपक्षं) p. 117,1.

हंस सह सुषोहया, (हंससहसुषोहीभनं)
p. 523,2. ३

हंसा, (हंसः, हंसाः) p. 377,3;
506,7.

*हंसी, p. 152,1; 436,1; 566,9.

*हंसीया, (हंसी) p. 115,4; 151,1.

*हंसी यामा, (हंसोनाम) p. 564,4.

हंसो, p. 516,4.

हङ्ग, (हङ्गिन) p. 322,3; 405,3;
(हङ्गा) 485,2.

हङ्गवहारि, (हङ्गावरः) p. 198,5.

हय, (हयि) p. 360,4; (हयाः,
हयि) 483,2.

हयव, (हयि) p. 233,5; (हयि,
हयि) 311,7; 493,2,4.

हयिभ्र, (हयः) p. 176,1; (हयं,
हया) 493,4.

हयिभ्र प्रचंगं, (हयानङ्गं) p. 313,2.

हयु, (हयः) p. 576,4.

हयुया, (हयुयात्) p. 131,2.

हयु उज्जर गुज्जर रात्र बलं, (हयो-
ज्जलगुज्जररात्रबलः) p. 296,1.

हय्य, (हय्यो = करे) p. 292,1; 334,3;

554,3; (हय्यः = सगद्यः) 396,1;

400,1; 402,2; 489,1; 509,1;

521,1; 547,1,2; 583,2.

हय्य भ्रया, (हय्यतलं) p. 413,2.

हय्यं, (हय्यः) [115] p. 31,2.

हय्य हारा, (हय्यहारौ) p. 555,1.

हय्या, (हय्यं, हय्यो) [115] p. 543,2;
(हय्यः) 567,1.

हय्यालंघिभ्र षोड पञ्चव चय, (हय्या-
लंघितलोपपञ्चवचये) p. 531,3.

हय्यि, (हय्यिभिः) p. 450,4.

हय्यि जूहाइ, (हय्यियूयानि)
p. 450,1.

हय्यी जूहा, (हय्यियूयानि)
p. 425,1; 483,3.

हय्यो, (हय्यः) p. 406,1,2.

हय्य, (ग्रहं) p. 541,3.

हय्यारी, (ग्रह्यदीया, हय्य, ग्रह्यालं) |
• p. 435,4.

हय्यिर वीर, (हय्यीरवीरः, हय्यी-
वीरे) p. 327,8.

हय्यीर, (हय्यीरः, हय्यीरे) p. 157,4;
304,8.

हम्मारी, (हम्मारी) p. 361,4.
 हम्मौर, (हम्मौर; हम्मौरै) p. 249,3;
 255,5; 520,5.
 -मौर काजु, (हम्मौरकार्य) p. 180,6.
 हम्मौरो, (हम्मौरः) p. 127,5.
 हर, (हरः; हर) [sss] p. 23,2;
 266,2; 345,2; 351,2; 448,4;
 458,1; 586,1.
 *हर, (हरः) p. 211,2.
 हरच, (हरचु) p. 176,8; 190,5.
 हरं, p. 313,8.
 हरंता, (हरति) p. 566,8.
 हरंती, p. 348,2.
 हर हार हंस ठिअ, (हरहारहंस-
 स्थितिः) p. 184,2.
 *हरि, (हरिः) p. 211,2.
 हरि, (हरिः) p. 448,4; 586,5.
 हरिगौअ, (हरिगौतं) p. 306,5.
 हरिगौता, p. 309,9.
 हरिख हरिखा अअखा, (हरिख-
 अअखयका) p. 389,2.
 हरिखी, p. 115,3.
 (हरिखी, (हरिखः) p. 195,3.
 रि बंध, (हरिबन्धा) p. 184,9.
 हरि हर बंध, (हरिहरबन्धाः) p. 197,2.
 हरे (रति) p. 244,6.
 हरे...अअ, (हरे...अअतिः) p. 148,8.
 ... (हरे...अअति) p. 184,7; 893,2.
 चंतण, (हचण) p. 470,2.

हचंता, (हचन्ति) p. 520,4.
 हचंती, p. 348,2.
 हचि, (हचित्वा) p. 190,5.
 हचिअअ, (हचित्वा) p. 127,3.
 हाकंद, (हाकन्दः) p. 44,9; 157,5;
 318,4.
 *हाकलि, p. 283,4.
 *हाकलि हंद, (हाकलिअअअः) p. 280,1; 282,2.
 हाकलि अअअ, (हाकलिअअअं) p. 280,3.
 हार, (हारः) [s] p. 37,1; 207,3;
 402,1,2; 413,1; (हारं) 250,
 2; 295,1; 319,3; (हारः, हारं)
 321,1; 415,2; 418,1; 484,3;
 489,3; 497,3; 500,3; 521,8;
 552,2,4; 573,4; (हारः) 484,
 2; 525,4.
 हार गंध बहुरेअ, p. 381,1.
 हार गंधा, (हारगन्धो) p. 444,1.
 हार ख, (हार-खः) p. 255,5.
 हारा, (हारः, हाराः, हाराअ) [s] p. 112,1; 137,2; 155,4;
 352,3; 356,2; 377,3; 424,
 2; 438,2; 439,2; 481,1,2;
 514,2,3; 516,2; 543,3.
 हाराअ, (हारः) [s] p. 398,1.
 हारा अअा बंधो, (हारअअअअअः,
 हारअअअअअं) p. 361,2.
 हाराअअि, (हाराअअिः) [s] p. 29,5.
 हारि, (हारौ) p. 354,2.

- *हारी, p. 357,4.
 *हारीश्र बंधो, (हारीतकन्धः)
 p. 357,2.
 हार, (हारः) [s] p. 254,1; 451,3;
 486,1.
 हारज्जला, (हारोज्जल) p. 512,5.
 हारे, (हारेण) p. 357,1.
 हारेण, p. 466,1.
 हारो, (हारः) p. 107,1; 152,2;
 390,2; 440,2; 466,1.
 हासह, (हसति) p. 113,3; 545,5.
 हि, p. 118,2; 228,4.
 हिमश्र, (हृदय) p. 541,3; 566,8.1
 हिमश्र तले, (हृदयतले) p. 287,5.
 हिमश्रा, (सलाह) p. 408,1.
 हिंहु, (हिन्दुका) p. 262,4.
 हिन्धि, (एवं, अनेन) p. 508,2.
 हिन्धो, (हीनः, हीनं) p. 5,2.
 हिन्धि परि, (एवं प्रकारेण, अनया
 परिपाठ्या) p. 486,1.
 हीय, (हीनः) p. 198,1.
 हीका, (हीनाः) p. 318,3.
 *हीर, (हीरं) p. 319,5; 321,2;
 322,5.
 हीरहि, (हीरैः) p. 573,5.
 हीरा, (हीरः) p. 137,2; 377,3.
 *हीच, (हीरः) p. 213,4.
 हीरो, (हीरः) [ssi] p. 24,3.
 हु, (हि, कहु) p. 397,3; 428,1.

- हुश्र, (भवति) p. 345,1; (जात)
 भवति, अश्रुत्) p. 581,4.
 हुंश्रति, (भवन्ति) p. 594,5.
 हे, (हयं, हे) p. 347,1; 500,3.
 हेयो, (हेयः, हेयं) p. 5,1..
 हेट्ट, (अघः) p. 18,2.
 हेट्ट, (अघः, अघसात्) p. 177,5.
 हेरंता, (पथन्ति, अन्विष्यन्ति,
 अन्वेष्यन्तः) p. 507,5.
 हेरि, (निरीक्षर) p. 295,2.
 हो, (भवत) p. 41,1,2; (भवति, भव)
 44,6; 46,5,6; 103,5; 141,1;
 163,5; 220,4; 257,2; 338,8
 355,3; 367,3; 413,4; (भवन्ति)
 433,3; (भवामि) 468,4.
 होश्र, (भवति) p. 202,1.
 होह, (भवति, भवतु) p. 4,4; 6,2;
 7,4; 11,2; 31,5; 33,10; 36,
 2; 42,7; 44,5; 103,2; 113,2;
 118,2,4; 119,2; 120,2; 144,
 3,4; 177,8; 182,3,7; 198,5;
 254,1; 357,4; 375,4; (भवन्ति)
 155,2; 215,1; 237,1; 272,1;
 326,1; 466,4; 518,3; 554,4;
 555,3,4.
 होच, (भवतु) p. 380,4.
 होति, (भवन्ति) p. 16,2; 17,2; 87,
 2,4; 38,2; 111,1; 129,3.
 होति, (अश्रुत्) p. 155,3.
 होत्तं, (भवन्ति) p. 361,1.
 होह, (भवन्ति, भवत) p. 485,1.